OPERA OMNIA

SANCTI BONAVENTURÆ

BESANÇON. — IMPRIMERIE D'OUTHENIN CHALANDRE FILS.

S. R. E. CARDINALIS

S. BONAVENTURÆ

EX ORDINE MINORUM

EPISCOPI ALBANENSIS, DOCTORIS SERAPHICI ECCLESIÆ

OPERA OMNIA

SIXTI V, PONTIFICIS MAXIMI JUSSU DILIGENTISSIME EMENDATA

ACCEDUNT

SELECTA MULTA TUM EX POSTREMA VENETA EDITIONE, TUM EX PRODROMO ERUDITISSIMO
FR. BENEDICTI A CAVALESIO ORDINIS MINORUM REFORMATI

EDITIO ACCURATE RECOGNITA

AD PURAM ET VERIOREM TESTIMONIORUM BIBLICORUM EMENDATIONEM DENUO REDUCTA

CURA ET STUDIO

A. C. PELTIER

CANONICI ECCLESIÆ REMENSIS

TOMUS SEXTUS

PARISIIS

LUDOVICUS VIVÈS, BIBLIOPOLA EDITOR

VIA DELAMBRE, 9

M DCCC LXVI

Præfationis loco in hunc sextum tomum. Vindicantur Doctori nostro opuscula duo quæ post Commentaria in libros Sententiarum, in calce hujusce tomi leguntur. (Ex *Prodromo ad Opera omnia S. Bonaventuræ*, pag. 514 et seq., 658, etc.)

I. *Compendiosum Principium in libros Sententiarum*. Incipit : *Gyrum cœli*. Moderni cujusdam ac eruditi scriptoris conjectura fert, hocce *Principium* esse potius sat probabiliter Antonii Andreæ Aragoni Minoritæ, disciploli Joannis Scoti, eo quod *Logicam veterem* et *Expositionem in Metaphysicam* inchoaverit verbis : *Gyrum cœli circuivi sola*. Sed ea me nihil movet, quia si qua sit similitudo inter utrumque principium, bene potuit Antonius ille Bonaventuram imitari.

Dicitur a Bonaventura editum in promotione sua ad baccalaureatum, ut non immerito inter ea, quæ junior conscripsit, referri queat, ac etiam ante Commentaria in quatuor libros Sententiarum, utpote quæ, teste coævo Fr. Salimbeno, conscripsit jam Cathedraticus, sive Doctor declaratus, anno millesimo ducentesimo quadragesimo octavo... Quapropter ad Oudinum pariter objectantem[1] : « Ut hic Prologus divo Bonaventuræ tribuatur, Minoritæ deberent ostendere S. Doctorem fuisse semel atque iterum commentatum in quatuor libros Sententiarum, quorum unus jam impressus Commentarius sit, alter lapsu temporis interciderit, solo testante Proœmio, quod hoc ipsum sit : » prompta est responsio, Minoritas jam ostendisse ipsum editum non occasione alicujus Commentarii, sed promotionis ad baccalaureatum.

Ad id etiam, quod objectat, *ostendere auctorem hujus compendiosi principii, quisquis fuerit, ex ipso gyri prologo, qui de gyris totus est, gyros se multos in capite habuisse, vel caput gyrovagum* : itidem facilis responsio est, quod sicut *gyros multos in capite*, vel *caput gyrovagum* minime habuere scriptores hagiographi, dicentes (Eccli., XXIV, 8) : *Gyrum cœli circuivi sola;* (Exod., XXXVII, 2): *Corona aurea per gyrum;* (Eccli., XLIII, 13): *Gyravit cœlum in circuitu gloriæ;* (Prov., VIII, 27): *Certa lege et gyro vallabat abyssos;* (Job, XIX, 12) : *Obsederunt in gyro tabernaculum ejus;* (Job, XXXVIII, 31): *Numquid gyrum Arcturi poteris dissipare;* (Ezech., XXVI, 8) : *Comportabit aggerem in gyro;* (Ezech., XXXVII, 7) : *Circumduxit me per ossa in gyro;* (Thren., II, 3) : *Flammæ devo-*

[1] Oudin. *Oper.*, tom. III, col. 403.

rantis in gyro, etc. : nequidem prædicti *Compendiosi Principii* auctor, qui in recitatis textibus totus versatur, *gyrovagus* dici potest.

Ad id demum, quod novissimi editores[1] addunt : « Nulla apud scriptores mentio; » nullo pariter negotio repono, ipsum ita memorari in pluribus editionibus, quas inter illa Argentinensis anni millesimi quadringentisimi nonagesimi quinti, atque ita a Mariano Florentino recenseri, ut *apud cordatos Scriptores* nulla ejus legatur rejectio, quin imo habeatur apud Ludovicum Carbonem[2] approbatio. Crebra in eodem citatio textuum divinæ Scripturæ similis est illi, quæ in aliis genuinis Bonaventuræ nostri Opusculis invenitur. Idem dixerim de vocibus similiter desinentibus in primo ipso initio. Non etiam alii in eodem laudantur auctores, quam qui in veris Operibus relati videntur, nempe Augustinus, Hermes Trismegistus, Euclides, Magister Sententiarum. Insuper vox *circumincessionis* in hoc Opusculo adhibita, in eodem sensu alibi quoque a sancto Doctore usurpatur[3] : quemadmodum et illud Cantici Canticorum[4] : *Caput ejus aurum optimum*, eo ipsissimo sensu heic accipitur, quo in Bonaventuriana Postilla super idem Canticum[5], nempe quod *caput Christi sit Deus,* prout dicit Apostolus : id quod cum iis consonat, quæ Seraphicus Doctor tradit in Commentario Apocalypsis[6], in *Luminaribus Ecclesiæ*[7], ac libro primo Sententiarum[8]. Quare cum neque ab ingenio, neque a stylo Doctoris nostri videatur satis abludere, nulla est ratio, cur a pacifica longævaque inter Bonaventuriana Opuscula possessione ipsum deturbemus, donec certiorem ejus auctorem inveniamus.

II. *Sententiæ Sententiarum*. Incipit : *O fons splendoris*. Laudantur a Francisco Samsone, Antonio Eugubino ex antiquis Minorum Chronicis, ab Octaviano de Martinis, Mariano Florentino, Alberto Castellano, anonymo Pistoriensi, Marco Ullyssiponensi, Petro Capullio, ac Petro Annato[9]. Prodierunt cum aliis Bonaventurianis Opusculis Argentinæ anno 1495, exstantque inter manuscriptos codices Hispalenses, ac Mantuanos. Censuram curatorum editionis novissimæ[10] jam refutavimus hac animadversione :

« Nil oberit, quominus *Sententias Sententiarum* carmine digestas Doctori nostro Seraphico adscribamus. Illarum Prologus talis est :

O fons splendoris, vas dulcoris, sed amoris
Nexus, spes floris, dos roris, dogma saporis,
Verum, vita, via, mihi da, quod philosophia
Tradit, sanctorum votis præstare tuorum.

» Quid ad hæc novissimi editores? « Mellitum (aiunt) semper judicavi Bonaventuram,

[1] Scilicet Veneti, in *Diatrib.* Vid. tom. I, hujusce editionis, p. 58. — [2] *Introd. in Theolog.*, lib. VI, cap. ult. — [3] In lib. I, *Sent.*, dist. XIX, p. I, art. 1, q. IV (huj. edit. t. I, p. 329); *Itiner. mentis in Deum*, c. VI. — [4] *Cant. Cant.*, V, 11. — [5] Ad eumdem textum. — [6] *In Apoc.*, c. I, 14. — [7] Serm. I. — [8] Dist. XXX, p. II, dub. 8. (huj. edit. tom. I, p. 498). — [9] Annat., *Apparatus*, lib. IV, *de Sanctis Eccles. Patrib.*, pag. 76, col. 1. — [10] Vid. supra, tom. I, p. 58.

» non agrestem, non insuavem. Miramur hinc artis poeticæ peritos, qui puram, putam» que hanc vappam Bonaventuræ esse crediderint[1]. » Nos tamen potiori jure mirabimur, eos *mellitum Bonaventuram* judicasse non ad sui sæculi salivam, sed ad nostri saporem. Quod enim *vappa* est moderno delicatiori palato, ejusdem Bonaventuræ tempestate vappa certe non fuit. Nos quoque *non agrestem*, *non insuavem*, censemus illum, sed ad sui ævi gustum duntaxat, non autem ad eum, quem apud nos habent *artis poeticæ periti*. De *nexu amoris*, cujus mentio in relatis versibus, videri potest egregie disserens ipse Bonaventura in primum Sententiarum[2], et sermone secundo in Hexaemeron. »

Cui addimus hæc, *Sententiarum* hujusmodi auctorem fuisse Minoritam, satis indicari a duobus illis postremis versibus :

Stigmatibus Christi signari qui meruisti
Hinc rogo, me signa, Francisce, per hæc tua signa.

[1] Vid. supra, tom. I, p. 58. — [2] Lib. I, q. X, art. 2, q. 2 (supra, tom. I, p. 194).

SERIES

EORUM QUÆ IN HOC SEXTO TOMO CONTINENTUR

S. R. E. CARDINALIS

SANCTI BONAVENTURÆ

EPISCOPI ALBANENSIS, EXIMII ECCLESIÆ DOCTORIS

IN LIBRUM QUARTUM SENTENTIARUM

DISTINCTIO XVIII

DE CONFESSIONE SACRAMENTALI IN SE, QUANTUM AD POTESTATEM ABSOLVENDI VIRTUTE CLAVIUM IN FORO PŒNITENTIALI.

PARS I.

DE REMISSIONE SACERDOTIS, QUOMODO VIDELICET ABSOLVAT.

Hic quæri solet, si peccatum omnino dimissum est a Deo per cordis contritionem, ex quo pœnitens votum habuit confitendi, quid postea dimittatur ei a sacerdote. Video enim quo vinculo eum ligat, scilicet temporalis pœnæ; sed non a quo eum absolvat. Et ideo quæro : Ante pœnitudinem quippe cordis anima rei maculam habet, et fœtorem peccati, atque æternæ ultionis vinculo ligata existit; si vero ante confessionem, per cordis contritionem Deus per seipsum sine ministerio sacerdotis, et debitum omnino relaxat, et animam interius purgat a contagione et fœtore peccati, quid ergo mundat? quid dimittit sacerdos? ubi sunt claves illæ, quas Dominus tradidit Petro et successoribus ejus, dicens[1]: *Tibi dabo claves regni cœlorum, et quæcumque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlo?* Ut autem præmissa quæstio plenius explicari valeat, quasi altius ducto rete, de his clavibus et usu earum disseramus.

Ratio dubitandi.

Claves istæ non sunt corporales, sed spirituales, scilicet discernendi scientia, et potentia judicandi, id est, ligandi et solvendi, qua dignos recipere, et indignos debet excludere a regno ecclesiasticus judex, qui sicut habet jus ligandi, ita et absolvendi. Unde Ambrosius[2]: « Dominus par jus et solvendi esse voluit, et ligandi, qui utrumque pari conditione promisit. Ergo qui solvendi jus non habet, nec ligandi habet. » Et infra : « Certum est quod Ecclesiæ utrumque licet, hæresis utrumque non habet. Jus enim hoc solis permissum est sacerdotibus. Recte ergo Ecclesia hoc sibi vindicat, quæ veros sacerdotes habet : hæresis vindicare non potest, quæ veros sacerdotes non habet. »

De clavibus.

Usus vero harum clavium multiplex est, discernere scilicet ligandos, et solvendos,

De usu clavium.

[1] *Matth.*, XVI, 19. — [2] Ambr., *de Pœnit.*, lib. I, c. II, n. 7, et habetur, *de Pœnit.*, dist. I, c. *Verbum Dei.*

ac deinde ligare vel solvere. « Qui enim, ut ait Gregorius [1], indignos ligat vel solvit, propria potestate se privat, id est, dignum privatione se facit. »

3 Sed quæritur utrum a peccato solvere valeat sacerdos, id est, a culpa, ut culpæ maculam abstergat, vel debitum æternæ mortis solvere valeat. Quidam arbitrati sunt, cum peccator dupliciter ligatus teneatur, ut prædictum est, scilicet mentis contagione ac cæcitate, et debito futuræ pœnæ, alterum curari per Deum, alterum solvi per sacerdotem. Patitur enim per peccatum quasdam tenebras interiores et maculas, a quibus nisi liberetur, projicitur [2] in tenebras exteriores. Cum autem liberatur ab his, suscitatur a morte peccati. Unde Apostolus [3] : *Surge, qui dormis, et illuminabit te Christus.* Solus enim Christus, non sacerdos, animam resuscitat, ac pulsis tenebris interioribus et maculis, eam illuminat et mundat, qui animæ faciem lavat; debitum vero æternæ pœnæ solvere concessit sacerdotibus. Quod in resurrectione Lazari signatum asserunt, quem Christus prius per se interius vivificavit, deinde foras exire jussit, eumque adhuc ligatum solvere Apostolis præcipitur [4]; quia, ut aiunt, ipse interius animam a caligine maculaque peccati emundat; sacerdotibus vero dedit vinculum æternæ mortis solvere. Alii vero dicunt solum Deum, non sacerdotem, debitum æternæ mortis dimittere, sicut et animam interius per se vivificat; nec tamen diffitentur sacerdotibus traditam potestatem peccata dimittendi et retinendi, quibus dictum est [5] : *Quorum remiseritis peccata*, etc. Sicut enim Christus retinuit sibi potestatem baptismi, ita et pœnitentiæ. Et ideo sicut interius gratia sua animam illuminat, ita et simul debitum æternæ mortis relaxat. Ipse enim per seipsum peccata pœnitentium tegit; et tunc tegit, quando ad pœnam non reservat. Tunc ergo tegit, quando debitum pœnæ solvit. Quod autem ipse tegat, aperte dicit Augustinus, exponens illum locum Psalmi [6] : « *Quorum tecta sunt peccata*, id est, cooperta et abolita. Si enim texit Deus peccata, noluit advertere; si noluit advertere, noluit animadvertere, id est, punire, sed ignoscere. Ita ergo dicit a Deo tecta, ut Deus non videat, id est, æternaliter puniat. Videre enim Dei, peccata est ad pœnam imputare. Avertere autem faciem a peccatis, hoc est ea ad pœnam non reservare. » Item Hieronymus [7] : « Quibus Deus dimittit peccata, tegit ne in judicio revelentur. » Item Cassiodorus : « Qui gravia habent peccata, aliis Deus imputat, aliis per misericordiam non imputat. » Ex his aperte ostenditur, quod Deus ipse pœnitentem solvit a debito pœnæ : et tunc solvit, quando intus illuminat, inspirando veram cordis contritionem. Cui sententiæ ratio suffragatur, et auctoritates attestantur. Nemo enim vere compungitur de peccato, habens cor contritum et humiliatum, nisi in charitate : qui autem charitatem habet, dignus est vita æterna : nemo autem simul vita et morte dignus est : non est ergo tunc ligatus debito æternæ mortis. Filius enim iræ [8] esse desiit, ex quo diligere et pœnitere cœpit. Ex tunc ergo solutus est ab ira : quæ non manet super illum, qui credit in Christum, sed super illum qui non credit [9]. Non ergo postmodum per sacerdotem, cui confitetur, ab ira æterna liberatur, a qua jam liberatus est per Dominum, ex quo dixit : *Confitebor* [10]. Solus ergo Deus hominem interius mundat a peccati macula, et a debito æternæ pœnæ solvit, qui per Prophetam

[1] Greg., *in Evang.*, hom. XXVI, in med. — [2] *Matth.*, XXII, 13. — [3] *Ephes.*, V, 14. — [4] *Joan.*, XI, 43 et seq. — [5] *Joan.*, XX, 23. — [6] August., *in Ps.* XXXI, 1, *Enarr.* II, n. 9. — [7] Hieron., *in Ps. Beatus vir cui.* — [8] *Ephes.*, II, 3. — [9] *Col.*, III, 6. — [10] *Ps.* XXXI, 5.

ait [1] : *Ego solus deleo iniquitates et peccata populi.* Item Ambrosius [2] : « Verbum Dei dimittit peccata, sacerdos et (*a*) judex. Sacerdos quidem officium suum exhibet, sed nullus potestatis jura exercet. » Idem : « Ille solus peccata dimittit, qui solus pro peccatis nostris mortuus est. » Item Augustinus : « Nemo tollit peccata, nisi solus Deus, qui est agnus tollens peccata mundi. Tollit autem et dimittendo quæ facta sunt, et adjuvando ne fiant, et perducendo ad vitam, ubi omnino fieri non possunt. » His aliisque pluribus testimoniis docetur Dominum solum per se peccatum dimittere; et sicut dimittit quibusdam, ita et aliorum quorumdam peccata retinet.

Quod sacerdotes etiam dimittunt, et retinent peccata suo modo.

Nec ideo tamen negamus sacerdotibus concessam potestatem dimittendi et retinendi peccata, cum hoc Veritas in Evangelio [3] aperte doceat. Hinc Augustinus ait [4] : « Ecclesiæ charitas, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus, eorum qui participes sui sunt, peccata dimittit eorum qui non sunt, tenet. » Idem [5] : « Sacerdotes possunt confitentibus parcere; quibus enim remittunt, remittit Deus. Lazarum enim de monumento suscitatum obtulit discipulis solvendum; per hoc ostendens, potestatem solvendi concessam sacerdotibus. Dixit enim [6] : *Quodcumque solveritis super terram, erit solutum et in cœlo*, etc.; hoc est : Ego Deus, et omnes cœlestis curiæ ordines, et omnes sancti in gloria mea laudant vobiscum et confirmant quos ligatis et solvitis. Non dixit, quos putatis ligare et solvere, sed, in quos exercetis opus justitiæ vel misericordiæ. Alia autem opera vestra in peccatores non cognosco. » Idem [7] : « Cum veraciter ad Deum converso peccata dimittuntur, ab eis dimittuntur, quibus ipse veraci conversione conjungitur. Spiritus sanctus ea dimittit, qui datus est omnibus sanctis sibi charitate cohærentibus, sive se noverint corporalite, sive non. Similiter cum alicujus tenentur peccata, ab eis tenentur, a quibus ille cordis pravitate disjungitur, sive notis corporaliter, sive ignotis. [8] Omnes enim mali spiritualiter a bonis sejuncti sunt. » Ecce hic dicit peccata dimitti, vel retineri a sanctis viris, et tamen Spiritum sanctum ea dimittere dicit. Et quod majori consideratione dignum est, idem etiam dicit, quod Deus per se vel per sanctos suos tantum dimittit peccata. Ait enim sic [9] : « Sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos, ipsam vero gratiam non nisi per se ipsum, vel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorum vel per seipsum facit, vel per ipsius columbæ membra, quibus ait [10] : *Si cui dimiseritis, dimittetur.* [11] Ecce quam varia a doctoribus traduntur super his, et in hac tanta varietate quid tenendum? Hoc sane dicere ac sentire possumus, quod solus Deus dimittit peccata et retinet; et tamen Ecclesiæ contulit potestatem ligandi, et solvendi; sed aliter ipse solvit vel ligat, et aliter Ecclesia. Ipse enim per se tantum dimittit peccatum, qui et animam mundat ab interiori macula, et a debito æternæ mortis solvit.

Determinatio quæstionis ipsius Magistri.

Quomodo sacerdotes ligant, vel solvunt a peccatis.

Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen tribuit potestatem solvendi et ligandi, id est, ostendendi homines ligatos vel solutos. Unde Dominus leprosum sanitati prius per se restituit, deinde ad sacerdotes misit, quorum judicio ostenderetur mundatus [12]. Ita etiam Lazarum jam vivificatum obtulit discipulis solvendum [13]. Quia

[1] *Isai.*, XLIII, 25. — [2] Ambr., *de Cain et Abel*, lib. II, n. 15, quoad sensum, et habetur, *de Pænit.*, dist. I, c. *Verbum Dei*. — [3] *Matth.*, XVI, 19; *Joan.*, XX, 23. — [4] Aug., *in Joan. Evang.* tract. CXXI, n. 4. — [5] Imo auctor libri *de ver. et fals. Pœnit.*, c. X, n. 25. — [6] *Matth.*, XVIII, 18. — [7] Aug., *de Bapt. cont. Donatist.*, lib. VI, c. IV, n. 6. — [8] *Ibid.*, c. V, n. 7. — [9] *Ibid.*, lib. V, c. XXI, n. 29. — [10] *Joan.*, XX, 23. — [11] Habentur hæc *de Cons.*, dist. IV, c. *Quomodo exaudit.* — [12] *Matth.*, VIII, 4; *Luc.*, V, 14. — [13] *Joan.*, XI, 24.— (*a*) *Edit. Ven.* est.

etsi aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie Ecclesiæ solutus habetur, nisi per judicium sacerdotis. In solvendis ergo culpis vel retinendis ita operatur sacerdos evangelicus et judicat, sicut olim legales in illis, qui contaminati erant lepra, quæ peccatum signat. Unde Hieronymus *super Matthæum*, ubi Dominus ait Petro : *Tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* : « Hunc, inquit [1], locum quidam non intelligentes, aliquid sumunt de supercilio pharisæorum, ut damnare innoxios, vel solvere se putent noxios, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. In Levitico se ostendere sacerdotibus jubentur leprosi : quos illi non faciunt leprosos vel mundos, sed discernunt qui mundi vel immundi sunt. » Ita et hic aperte ostenditur, quod non semper sequitur Deus Ecclesiæ judicium, quæ per surreptionem et ignorantiam interdum judicat; Deus autem semper judicat secundum veritatem. Et in remittendis vel in retinendis culpis id juris et officii habent evangelici sacerdotes, quod olim habebant sub lege legales in curandis leprosis. Hi ergo peccata dimittunt vel retinent, dum dimissa a Deo vel retenta judicant et ostendunt. Ponunt enim sacerdotes nomen Domini super filios Israel, sed ipse benedicit, ut legitur in *Numeris* [2]. Hunc modum ligandi et solvendi Hieronymus supra notavit.

Alius modus ligandi et solvendi.

Ligant quoque sacerdotes, dum satisfactionem pœnitentiæ confitentibus imponunt; solvunt, cum de ea aliquid dimittunt, vel per eam purgatos ad sacramentorum communionem admittunt, quem modum superius [3]. Leo Papa notavit. Secundum hunc modum dicuntur etiam sacerdotes dimittere vel peccata retineri. Unde superius [4] Augustinus dixit : « Quibus remittunt, et remittit Deus, » etc. Opus enim justitiæ exercent in peccatores, cum eos justa pœna ligant; opus misericordiæ, dum de ea aliquid relaxant, vel sacramentorum communioni conciliant : alia opera in peccatores exercere nequeunt. Et notandum est, quia quos satisfactione pœnitentiæ ligant, eo ipso a peccatis solutos ostendunt : quia non imponitur alicui satisfactio pœnitentialis, nisi quem sacerdos vere pœnitentem arbitratur. Alii vero non imponuntur, et eo ipso peccatum retineri a Deo judicant. Quod autem hoc ad claves pertineat, Augustinus ostendit dicens [5] : « Frustrat claves Ecclesiæ, qui sine arbitrio sacerdotis pœnitentiam agit, si sine oris confessione criminis indulgentiam imprecatur. »

EXPOSITIO TEXTUS.

Hic quæri solet, si peccatum jam omnino dimissum est a Deo, etc.

Supra egit Magister de confessione quantum ad necessitatem a parte pœnitentis; hic secundo agit de ipsa quantum ad potestatem ex parte absolutionis. Habet autem hæc pars duas : in prima agit de potestate in se; in secunda in comparatione ad suscipientes, infra [6] : *Postquam ostensum est quæ sint claves*, etc. Prima pars habet duas : in prima determinat de clavibus et earum usu in foro pœnitentiali; in secunda vero in foro judiciali, ibi : ***Et est alius modus ligandi et solvendi***, etc. Prima pars habet duas : in prima quærit et determinat veritatem; in secunda ad majorem enodationem opponit : et hoc ibi : *Sed quæritur utrum a peccato solvere valeat*. Prima pars duas habet partes : in prima movet suam quæstionem; in secunda

Divisio.

[1] Hieron., *in Matth.*, XVI, 19. — [2] *Num.*, VI, 27. — [3] Dist. XVII, p. II. — [4] Hac ipsa dist. XVIII. — [5] Imo auctor lib. *de ver. et fals. Pœnit.* — [6] Dist. XIX

determinat ibi : *Claves istæ non sunt corporales*. Similiter secunda pars tres habet : in prima opponit ad utramque partem, ostendens primo quod sacerdotes non possunt solvere a peccato, et ligare; in secunda ostendit quod possunt a peccato solvere et ligare; in tertia determinat modum per quem solvunt et ligant, ibi : *Non autem hoc sacerdotibus concessit, quibus tamen*, etc., ubi ostendit quod sacerdotes dicuntur ligare et solvere vel quantum ad ostensionem, vel quantum ad pœnam temporalem.

DUB. I.

Anima rei maculam habet, et fœtorem peccati, etc.

Quæritur hic quomodo ista differant ab invicem. Quæritur etiam quare peccatum potius dicitur habere fœtorem, quam calorem, vel aliam proprietatem rei sensibilis.

Resp. Dicendum quod, quamvis peccatum unum sit in se, tamen secundum diversam comparationem ad judicium verum, tria sortitur vocabula. Judicium enim nostrum tripliciter se habet, scilicet vel per modum speculativum, vel prout se extendit ad affectum, vel prout se extendit ad effectum. Similiter divinum judicium in triplici ratione habet considerari respectu peccati : aut per modum speculationis, et sic dicitur peccatum *macula* propter rationem turpitudinis, quam ibi considerat; vel per modum affectus, et sic dicitur peccatum *fœtor*, eo quod ipsum refugit affectus recte ordinatus; vel prout est in effectum puniendi, et sic peccatum *æternæ mortis debitum* dicitur. Sortitur ergo tria nomina secundum comparationem ad actum triplicem divini judicii, scilicet discernendi, vel approbandi vel respuendi, et tertio sententiandi. Vel aliter, peccatum comparatur ad illum (*a*) in quo est, et sic, quia eum maculat, dicitur *macula;* vel ad alium proximum, in cujus affectu non est, et sic dicitur *fœtor* in eo; vel ad Deum, et sic dicitur *æternæ mortis vinculum*.

Peccatum dicitur macula, fœtor, et debitum.

[1] *Psal.* LXXIV, 3. — (*a*) *Edit. Ven.* id

DUB. II.

Verbum Dei dimittit peccata, sacerdos, et judex.

Quæritur circa hoc verbum Ambrosii, quid vocetur per verbum Dei. Si Filius Dei, sed ille idem est judex, scilicet Dei Filius : ergo non bene dividit ex opposito. Item judicis non est peccata dimittere, sed potius punire : male igitur videtur hoc assignare. Dicitur enim in Psalmo[1] : *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo*. Item, videtur littera sequens contradicere : sacerdos officium suum exhibet, sed nullius potestatis jura exercet.

Resp. Dicendum quod Ambrosius tangit hic triplicem modum dimittendi peccata, scilicet secundum clavem auctoritatis, et hæc est Dei judicantis; secundum clavem excellentiæ, et hæc est Verbi incarnati; secundum clavem ministerii, et hæc est ipsius sacerdotis. Et sic patet quo modo illa distinguuntur, et patet quod non est contrarietas in littera. Vult enim Ambrosius dicere, quod peccata dicuntur dimitti a sacerdote non per modum efficientis, sed ministrantis; et hoc dicit littera sequens. Ad illud quod objicitur, quod judex punit, dicendum quod duplex est judicium : unum in præsenti, et hoc est judicium in pœnitentiæ foro, et hoc magis est misericordiæ quam justitiæ, quia modo est tempus misericordiæ; aliud judicium postremum, et illud est justitiæ, quod signanter notans dicit : *Cum accepero tempus :* et de illo opponit, non autem de isto : et sic patet illud.

DUB. III.

Ecclesiæ charitas, quæ per Spiritum.

Videtur hic Augustinus falsum dicere, quia solus Deus peccata dimittit : sed Ecclesiæ charitas non est Deus, sed unitas corporis mystici : ergo, etc. Si tu dicas quod charitas Ecclesiæ accipitur non formaliter, sed exemplariter pro charitate, quæ est Spiritus sanctus; similiter posset dicere, quod Deus cœli, terræ peccata dimittit, et ita non magis competeret Ecclesiæ, quam alii.

Resp. Dicendum quod charitas hic sumitur pro charitate creata, quod patet per determinationem adjunctam, cum dicit : « Quæ per Spiritum sanctum diffunditur. » Hæc autem dicitur dimittere peccata quantum ad meritum, sicut exponit infra, quia viri sancti per charitatem suam merentur gratiam primam. Vel ideo dicitur dimittere, quia nulli dimittuntur, nisi eis qui recipiuntur infra ecclesiasticam unitatem : unde hæretici et schismatici, quamdiu extra Ecclesiam in hæresi et schismate perseverant, gratiam nec sibi nec aliis valent æqualiter impetrare, de adultis loquendo.

DUB. IV.

Quodcumque ligaveris super terram, etc.

Objicitur contra istam Hieronymi expositionem, quia si istud esset solum per ostensionem, nulla ergo differentia esset sacerdotis novi testamenti ad vetus. Et iterum, si sacerdos est arbiter, et pœnas potest secundum arbitrium suum imponere; ergo videtur quod ad voluntatem suam possit solvere et ligare. Item aliquis hypocrita, qui habet signa contritionis, absolvitur a sacerdote : quæro ergo hic, an clavis erret, an non : si errat, ergo non deberet eum absolvere : sed hoc falsum est, quia judex secundum ea, quæ apparent, debet judicare. Si non errat, ergo videtur quod talis sit solutus in cœlis.

Resp. Dicendum quod quantum ad absolutionem a culpa, sacerdos se habet per modum demonstrantis; quantum ad absolutionem a pœna, se habet per modum dimittentis. Sed attendendum est, quod efficacia sacramenti pendet ex idoneitate suscipientis : actus enim activorum sunt in patiente disposito. Dico igitur quod in talem, qui videtur contritus, habet clavis effectum quantum est de se; sed quod non habet, hoc est ex fictione illius, ita quod quamvis clavis non erret, tamen ille errat et decipit. Si autem ille qui solvit aut (a) ligat, solvit et ligat (b), secundum voluntatem, ita quod non secundum scientiæ vel juris regulam procedat, sic claves non habet efficaciam : et contra tales, qui volebant ad votum solvere et ligare, loquitur Hieronymus, ostendens hoc de supercilio et superbia procedere : unde sicut sacramenta privantur efficacia, aut quia non recte administrantur, aut quia non recte suscipiuntur, sic de clavibus oportet intelligi.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis quæritur de clavibus secundum quod spectant ad forum pœnitentiale; et circa hoc tria principaliter quæruntur : primo quæritur de clavibus in generali; secundo, de potestate ligandi et solvendi, quæ est clavis principalis; tertio de scientia discernendi. Quantum ad primum quæruntur duo : primo quæritur utrum claves Ecclesiæ datæ sint; secundo, supposito quod sic, quæritur ad quod datæ sunt.

QUÆSTIO I.

An claves sint datæ Ecclesiæ [1].

Circa quam ostenditur quod claves Ecclesiæ sint datæ per illud quod habetur [2] : *Tibi dabo claves regni cœlorum.* Fundam.

Item hoc ipsum probatur per illud quod dicitur [3] : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, etc. : ergo in potestate apostolorum fuit introducere ad justitiam : ergo ad vitam : sed omnis qui potest admittere, vel excludere a regno, habet clavem regni : ergo apostolis datæ fuerunt claves : sed (c) non nisi in quantum erant prælati Ecclesiæ : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia nullus potest ingredi regnum cœlorum, nisi per Eccle-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XX, membr. 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XVII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I, art. 1, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I, art. 1; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist, XVIII, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I. — [2] *Matth.*, XVI, 19. — [3] *Joan.*, XX, 23.

(*a*) *Cæt. edit.* solvit, obligat. — (*b*) *Cæt. edit. deest* solvit et ligat — (*c*) *cæt. edit. deest* sed.

siam; et hoc significatum est, ubi dicitur[1] : *Non est hic aliud, nisi domus Dei et porta cœli.* Sed constans est quod ad rectum ordinem oportuit prælatos in Ecclesia institui : sed nullus sufficienter portæ præest, nisi qui habet clavem ipsius : ergo videtur, quod Dominus claves apostolis concesserit.

Item decet regem terrenum, ut clavem ostii, sive portæ, suis servis committat, qui ministrant in ejus curia : sed non est liberalior rex terrenus, quam rex æternus, imo multo minus : ergo videtur quod aliquibus servis, sive hominibus, claves commisit.

Ad opp. Ad oppositum ita arguitur : 1. Nulla necessitas est clavium, ubi ostium semper est patens et apertum : sed ostium cœli et Ecclesiæ semper est apertum : ergo, etc. Minor probatur sic : Ostium paradisi Christus Dominus est, qui dicit[2] : *Ego sum ostium* : sed illud semper est apertum, quia dicit ipse[3] : *Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras ;* [4] *Vidi, et ecce in cœlo stium apertum :* Ergo, etc.

2. Item, illi soli conceditur clavis, qui potest claudere et aperire : sed hic est solus Christus[5] : *Dabo clavem domus David super humerum ejus, et claudet, et non erit qui aperiat*, etc. Ergo solius Christi est aperire et claudere : ergo, etc.

3. Item solus ille fert clavem, qui potest obstaculum amovere : sed obstaculum regni cœlorum solus Christus potuit amovere : ergo, etc. Probatio minoris. Super illud [6] : *Dabo clavem domus David,* Glossa : « In passione reseravit, quod ante non poterat : » sed hoc fuit solius Christi : ergo, etc.

4. Item, majus quid est habere claves paradisi, quam habere claves mortis et inferni : sed Christus [7] *clavem mortis et inferni* sibi soli reservavit, nec dedit Ecclesiæ : ergo clavem regni multo fortius.

[1] *Gen.*, XXVIII, 17. — [2] *Joan.*, X, 9. — [3] *Joan.*, VI, 37. — [4] *Apoc.*, IV, 1. — [5] *Isa.*, XXII, 22. — [6] *Ibid.* — [7] *Apoc.*, I, 18.

(*a*) *Cæt. edit. deest* excellentiæ.

CONCLUSIO.

Clavis ministerii data est Ecclesiæ, qua removetur debitum peccati dimissi, quia Ecclesia pœnam potest taxare ; quæ clavis descendit a clave auctoritatis, mediante clavi excellentiæ (*a*).

Resp. ad arg. Dicendum quod nomen *clavis* translatum est ad spiritualia ab ipsis corporalibus : in his autem corporalibus clavis est instrumentum ad removendum aliquod obstaculum. Quoniam igitur in spiritualibus invenimus obstaculum ad ingrediendum in regnum cœleste, necesse est illud removere : ideo ad spiritualia nomen *clavis* transferimus, vocantes *clavem* illam virtutem, per quam obstaculum removetur, sive per quam excluditur vel includitur. Secundum hoc igitur notandum, quod cum triplex sit obstaculum ingrediendi in regnum, et triplex potestas illud removens; triplex est clavis spiritualis, differens secundum gradum et dignitatem. Obstaculum autem ingrediendi in cœlum est debitum alicujus peccati : hoc autem est triplex : primum, peccati mortalis commissi, et hoc est debitum æterni supplicii. Hoc autem obstaculum solus Deus amovet, quia hoc removetur per culpæ deletionem ; et ideo potestas hoc removens est potestas divina, quæ ab aliquibus dicitur clavis auctoritatis. Secundum obstaculum est debitum peccati contracti : et illud est debitum solutionis pretii ; et hoc solvi potuit per eum, qui potuit satisfacere : talis autem fuit solus Christus : et ideo hæc potestas removens illud obstaculum est solius Christi ; et vocant eam aliqui clavem excellentiæ. Tertium obstaculum est debitum peccati dimissi, quia postquam homini dimissa est culpa, adhuc est obligatus ad temporalem pœnam : et hoc removeri potest per illum, qui potest peccati pœnam taxare : et talis est minister Christi, non tantum Christus ; et illa potestas est hominibus communicata, et vocatur ista potestas clavis ministerii. Cum igitur triplex

Obstaculum ingrediendi regnum triplex.

sit potestas secundum triplex obstaculum, triplex est clavis: prima, scilicet auctoritatis, a qua est; secunda, scilicet excellentiæ, et hæc est in solo Christo; et tertia est clavis ministerii, quæ descendit a clave auctoritatis mediante clave excellentiæ; et de hac dictum est Petro[1]: *Tibi dabo claves regni cœlorum*. Et de hac procedunt auctoritates et rationes ad primam partem; sed rationes ad oppositum procedunt de aliis clavibus.

1. Ad illud ergo quod primo objicitur, quod ostium semper est apertum, dicendum quod hoc verum est de se; sed tamen homo sibi claudit per debitum peccati, quod incurrit; a quo oportet hominem per aliquam clavium liberari.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod solus Christus potest claudere, dicendum quod illud intelligitur de clave excellentiæ, per quam clausit lymbum sanctis, ne ibi descendant, et aperuit paradisum: et de ista apertione dicitur in Oratione paschali: *Deus, qui æternitatis aditum devicta morte reserasti*: de hac intelligitur textus, et glossa: et ita patet sequens objectio.

4. Ad illud quod objicitur de clavibus inferni, potest responderi secundum aliquos, quod istæ etiam sunt claves inferni, sed tamen denominantur a digniori: quia dum aperiunt cœlum, claudunt infernum; sed principaliter sunt ad aperiendum cœlum. Potest aliter dici, quod claves inferni habet Christus secundum quod Deus, quia ipse est qui[2] *potest animam et corpus perdere in gehennam*, et qui potest liberare, et ibidem includere: unde hoc competit ei secundum clavem auctoritatis, quæ est in removendo culpam: et ideo plus dicit per *clavem inferni*, quam per *clavem regni*, sicut plus est liberare a culpa et morte æterna, quam liberare ab aliqua pœna temporali introducendo in gloriam: ideo non valet illud.

QUÆSTIO II.

An claves sint datæ ad claudendum[3].

Ad quid sint istæ claves; et supposito Fundam.
quod sint ad aperiendum, quæritur utrum sint ad claudendum: et quod sic, videtur[4]: *Dabo clavem domus David, et aperiet, et nemo claudet; claudet, et nemo aperiet*. Sed potestas collata est ministris conformis potestati Christi: ergo ad claudendum, et ad aperiendum.

Item in datione clavium Dominus dedit non solum potestatem solvendi, sed etiam ligandi; non solum dimittendi peccata, sed etiam retinendi, sicut patet: et per hoc quod solvunt, sunt ad aperiendum; et per hoc quod remittunt, similiter: ergo ab oppositis, per hoc quod ligant et retinent, erunt ad claudendum: non ergo solum ad aperiendum.

Item, clavis dicitur metaphorice in spiritualibus, ad similitudinem clavis in corporalibus: sed officium clavis non tantum est aperire, sed etiam claudere: ergo, etc.

Item, si solum est ad aperiendum, ergo pari ratione, cum baptismus sit ad aperiendam januam, et omnia sacramenta, et præcipue eucharistia, et unctio extrema, quæ removet obstacula ad ingrediendum in gloriam, ergo omne sacramentum esset clavis: quod non admittit usus, nec ratio: ergo, etc.

Contra: 1. Claves datæ sunt ad nostram Ad opp.
utilitatem: sed utilitas nostra non est, quod regnum cœli nobis claudatur: ergo non sunt ad claudendum.

2. Item, nihil claudit regnum cœlorum, nisi quod apponit obstaculum: appositum autem obstaculum ad ingrediendum non est nisi debitum, quod est ex peccato: sed claves non sunt ad faciendum homines peccare: ergo videtur quod claves non sint ad claudendum.

[1] *Matth.*, XVI, 19. — [2] *Matth.*, X, 28. — [3] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XX, membr. 5; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XVII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. III. — [4] *Isa.*, XXII, 22.

3. Item, quicumque utitur instrumento ad illud ad quod est, recte utitur illo : sed sacerdos claudendo aditum regni non recte facit, sed peccat : ergo clavis non est ei ad hoc data. Probatio minoris [1] : *Væ vobis, scribæ et pharisæi, quia* (a) *clauditis regnum cœlorum ante homines :* ergo peccabant in hoc.

4. Item nihil idem est ad oppositos fines : sed claudere, et aperire regnum cœlorum, sunt opposita : ergo clavis non ordinatur ad hæc duo.

est. er. 5. Quæritur etiam juxta hoc, cum malum exemplum claudat regnum cœlorum, et bonum aperiat, quare non dicitur clavis.

6. Item, cum solvere et ligare non sit clavis usus, sed magis manus, non videtur quod Dominus deberet clavibus attribuere usum ligandi et solvendi ; quod tamen facit : quæritur ergo unde hoc sit.

CONCLUSIO.

Claves datæ Ecclesiæ non modo sunt datæ ad aperiendum, sed etiam ad claudendum, licet propter aperitionem.

Resp. ad arg. Dicendum quod potestas sacerdotibus communiter concessa super subditos, non est ad omnino solvendum debitum, quia non debebat hæc cuilibet communicari, ne culpa sine pœna remaneret : ideo data est eis potestas, ut ligando solverent, ligando scilicet ad unum, absolverent ab alio : sed non est data potestas ligandi, nisi propter solutionem. Quoniam igitur solvere aliquem a debito, est removere obstaculum ; et hoc est aperire cœlum, et per consequens ligare et claudere, ideo dico quod claves istæ simul sunt ad ligandum, et solvendum ; claudendum, et aperiendum. Sed actus ligandi et solvendi competit eis immediate, et in subjectum ; sed actus aperiendi in relatione ad finem ultimum. Et quoniam instrumentum denominatur ab optimo, et a fine : ideo magis denominatur illa potestas a nomine respiciente finem. Quia vero instrumentum ordinatum ad claudendum et aperiendum in corporalibus est clavis, ideo talis potestas recte dicitur clavis : non tamen est omnimoda similitudo, sed aliqua. Clavis enim materialis ad utrumque principaliter est, et principalius ad claudendum, propter latrones et fures ; sed spiritualis principalius est ordinata ad aperiendum, nec est ordinata ad claudendum, nisi propter aperitionem ; sicut nec ad ligandum, nisi propter solutionem : et ita quemadmodum medicina est scientia sani et ægri, sani per se, et ægri per accidens ; ita intelligendum est in proposito. Concedo ergo quod sit ad claudendum, licet non omnino eodem modo, quo clavis materialis. Explicatio.

1, 2 et 3. Ad illud ergo quod objicitur, quod clausio est nobis damnosa, et fit per peccatum, dicendum quod, sicut in corporalibus quædam est ligatio simpliciter nocens et impediens, sicut cum ligatur homo propter paralysim ; quædam simpliciter expediens, sicut cum ligatur homo cum medicamine emplastri : sic et in spiritualibus ligatio peccati impedit ; sed ligatio sacerdotalis melius facit ad velociorem et expeditiorem solutionem. Similiter intelligendum est de clausione, quod est quædam bona et expediens, et hac ligat clavis, non alia ; ipse autem opponit de alia. Et per hoc patet responsio ad tria objecta : ligat enim non debito peccati, sed impositione sive superpositione remedii.

4. Ad illud quod objicitur, quod nihil idem est ad oppositos fines, dicendum quod verum est intelligendo de fine per se ; sed de fine intelligendo, ita quod ad unum est per se, ad alterum per accidens, nihil impedit : sic autem dicimus in proposito esse.

5. Ad illud quod quæritur, quare exemplum non dicitur clavis, dicendum quod officium clavis est quod eadem solvit et ligat, et claudit, et aperit ; et solum est hæc potestas sacerdotalis, ideo sola dicitur clavis : unde baptismus non dicitur clavis, eo quod Ad q. lateralem.

[1] *Matth.*, XXIII, 13.

(a) *Al.* qui.

tantum aperit, similiter nec bonum exemplum: e converso peccatum, vel malum exemplum, tantum claudit; et ideo neutrum dicitur clavis. Præterea, exemplum disponit a remotis, sed clavis aperit de propinquo: ideo clavis non debet dici.

6. Ad illud quod objicitur, quod clavis non est solvere, dicendum quod potestas illa habet actum in relatione ad subjectum, et in relatione ad finem actus: in comparatione ad subjectum, respicit potestatis usum; sed in comparatione ad finem, respicit fructum. Et quia denominatio est ab optimo, ideo Dominus clavem illam potestatem vocavit. Sed quia executio et usus respicit actum primum, ideo illi clavi actum solvendi et ligandi attribuit.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de potestate ligandi, et solvendi in foro pœnitentiali; de qua duo quæruntur: primo quæritur utrum hæc potestas possit in culpam; secundo quæritur utrum possit in pœnam.

QUÆSTIO I.

An sacerdos habeat posse in culpam [1].

Ad opp. Circa quam sic proceditur. Et videtur, quod habeat posse in culpam [2]: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur, et quorum retinueritis*, etc.: ergo videtur quod habeat posse supra peccata.

2. Item, sacramentum pœnitentiæ est remedium contra mortale actuale, sicut baptismus contra originale: ergo sicut virtute baptismi deletur originale, ita virtute pœnitentiæ mortale actuale: sed virtus pœnitentiæ principaliter consistit circa claves: ergo videtur, etc.

3. Item, vir justus merito vitæ potest alii primam gratiam impetrare, cui non est commissum officium mediatoris: sed sacerdoti per officium clavium est commissum officium mediatoris: ergo multo fortius sacerdos gratiam impetrare potest: ergo et peccata dimittere.

4. Item communiter conceditur, quod sacramentum baptismi delet omnem culpam, et tamen in hoc non derogatur divinæ potentiæ in aliquo: sed majoris virtutis est susceptivus spiritus rationalis, quam aqua: ergo videtur quod sine aliquo inconvenienti possit dici, quod sacerdos virtute clavium ministerialiter absolvat a culpa.

Contra: Cum Dominus dixisset [3]: *Fili, dimittuntur tibi peccata tua;* statim dixerunt: *Hic blasphemat:* sed non credebant blasphemare ob aliud, nisi quia peccata dimittere est solius Dei: non est ergo sacerdotis. Fundam.

Item Augustinus [4] et Gregorius [5] dicunt, quod in suscitatione Lazari mortui significata est resuscitatio peccatoris: sed Lazarus est prius a Domino vivificatus, quam traderetur discipulis exolvendus: ergo absolutio sacerdotis nihil valet, antequam homo sit vivificatus per gratiam, et suscitatus a morte culpæ: ergo sacerdos non potest super culpam.

Item paris potestatis est interius baptizare, et a culpa absolvere mortali: sed Deus non debuit potestatem baptizandi interius communicare, ne spes poneretur in homine: ergo pari ratione nec potestatem absolvendi ab actuali.

Item nullo modo fit remissio culpæ nisi per gratiam; sed gratiam dare est potentiæ infinitæ, sicut monstratum est in præcedentibus: ergo, etc.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXI, membr. 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XVIII, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XVIII, art. 2, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XI; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I. — [2] *Joan.*, XX, 23. — [3] *Marc.*, II, 5, 7. — [4] Aug., *in Joan.*, tract. XLIX, n, 3; serm. LXVII, n. 2, al. serm. VIII, *de verb. Dom.*, c. I; auctor lib. *de ver. et fals. Pœnit.*, c. III. — [5] Greg., *in Evang.* hom. XXVI.

CONCLUSIO.

Claves Ecclesiæ datæ proprie non se extendunt supra culpam, licet se extendant per modum deprecantis et impetrantis.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod circa hoc est duplex modus dicendi, secundum diversos
1. doctores. Aliqui enim dicere voluerunt, quod dupliciter est loqui de clavium potestate : aut prout operatur in proposito confitendi, aut in actu confessionis. Si prout operatur in proposito confitendi, sic quia illud propositum clauditur in contritione, et in contritione primo deletur culpa, sic virtus clavium quodam modo se extendit ad delendam culpam : non enim a culpa potest justificari, nisi proponat sacerdoti confiteri. Si autem loquamur de potestate, prout operatur in actu absolvendi, sic non potest in culpam, pro eo quod digne accedens ad absolutionem, accedit contritus et suscitatus, et ita est ei
b. jam culpa remissa. Sed iste modus dicendi, licet videatur probabilis, tamen habet in superficie phantasiam : primum, quia baptismus sacramentum non dicitur operari, antequam homo baptizetur; alioquin operatum fuisset ab initio : pari ratione nec clavis. Item plus potest unumquodque in re, quam in solo proposito : si ergo in proposito delet culpam, quanto magis dum exhibetur in re ipsa! Et iterum, possibile est quod aliquis ad absolutionem accedat attritus, sicut ad baptismum : quare tunc non fiet attritio
2. contritio, cum non sit fictus? Et ideo est alius modus dicendi, quod habens clavem, et potestatem clavis, mediator est Dei ad hominem, et hominis ad Deum. Unde per ipsum peccator ascendit ad Deum, et sic est sacerdos os peccatoris, sive loquens pro peccatore : et per ipsum descendit Deus ad hominem : et sic est sacerdos angelus Dei, imo os, eo quod ipse separat pretiosum a vili. Secundum quod ascendit, habet se per modum inferioris et supplicantis; secundum quod descendit, per modum superioris et judicantis. Secundum primum modum potest gratiam impetrare, et ad hoc est idoneus; secundum alterum (*a*) modum potest Ecclesiæ reconciliare. Et ideo, in hujus significationem (*b*), in forma absolutionis præmittitur deprecatio per modum deprecativum, et subjungitur absolutio per modum judicativum : et deprecatio gratiam impetrat, sed absolutio præsupponit tantum. Nunquam enim sacerdos absolveret quemquam, de quo non præsumeret quod esset absolutus a Deo. Si ergo quæratur utrum potestas clavium se extendat ad delendam culpam, dicendum quod bene potest se extendere per modum deprecantis et impetrantis : et illud significatum (*c*) est in benedictione sacerdotum : sed per modum impetrantis, non. Quoniam ergo potestas sonat per modum activi et imperantis ex se; hinc est quod potestas clavium, proprie loquendo, non se extendit supra culpam; et concedendæ sunt rationes ad hoc inductæ.

1. Ad illud quod objicitur de Evangelio secundum Joannem (*d*), dicendum quod vel illud de remissione dicitur quantum ad ostensionem, vel solum quantum ad pœnam.

2. Ad illud quod objicitur, quod sacramentum pœnitentiæ est contra morbum actualis peccati mortalis; dicendum quod sacramentum pœnitentiæ accipitur prout comprehendit rem interiorem, scilicet contritionem, per eum modum, per quem in perfectione pœnitentiæ tria concurrunt, scilicet contritio, confessio, et satisfactio.

3. Ad illud quod objicitur, quod vir justus impetrat gratiam, dicendum quod verum est; tamen non largitur : et bene sacerdos potest ibi gratiam impetrare peccatori, sed ipse non dat eam, sed alius : et ideo soli illi attribuitur absolutio a culpa.

4. Ad illud quod objicitur de sacramento baptismi, dicendum quod baptismus delet culpam per gratiam; sed tamen non est illius

(*a*) *Edit. Ven. deest.* — (*b*) *Cæt. edit.* significatione. — (*c*) *Cæt. edit.* signatam.— (*d*) *Cæt. edit.* de Joanne.

causa efficiens, sicut supra ostensum est, sed virtus divina. Et baptismus dicitur peccata remittere ratione rei interioris, quam solus Deus infundit, simul tamen et per ministerium sacramentum. Sed potest etiam dici potestatem creaturæ rationalis, nec convenit gratiam, sed quod exterius est, quia clavis est extra in sacerdote, et ideo non sic ei attribuitur: si enim sibi attribueretur mundatio, cum hoc non possit intelligi per modum informandi, intelligeretur per modum efficiendi.

QUÆSTIO II.

An sacerdos possit aliquid in pœnam [1].

Fundam. Utrum sacerdos possit aliquid in pœnam; et quod sic, ostenditur per Magistrum in littera, ibi : « Ligant quoque sacerdotes, dum satisfactionem pœnitentibus imponunt; solvunt autem, dum de ea aliquid remittunt : » ergo videtur quod aliquid remittunt de pœna.

Item, nihil est in peccatore remittendum, nisi vel offensa, vel pœna : sed offensam remittit Deus, non sacerdos : ergo si pœnam solus Deus remittit, videtur ergo quod sacerdos a nullo absolvit : falsum ergo dicit sacerdos, dicens : *Ego te absolvo.*

Item, sicut sacerdos novæ legis se habet ad sacerdotem veteris, sic sacramenta novæ legis ad sacramenta veteris legis : sed sacramenta novæ legis exhibent quod illa demonstrabant et significabant : ergo sacerdotes novæ legis dant quod illi præfigurabant : sed illi præfigurabant in suis actibus remissionem : ergo videtur quod isti sacerdotes eam tribuant : sed non nisi (*a*) remissionem culpæ, aut pœnæ : sed non culpæ : ergo pœnæ.

Item, qui peccavit peccato occulto, et post conteritur ante absolutionem sacerdotis, non apparet ligatus nec sibi, nec alii : sibi non, quia videt se habere bonam voluntatem; alii non, quia non vident in eo nisi bonum : ergo videtur quod non sit alicujus utilitatis ipsum ostendere absolutum, immo quod non ostendatur.

Contra : 1. Per Hieronymum [2] : « In remittendis et in retinendis culpis id juris habent evangelici sacerdotes, quod olim habebant sub lege legales. » Sed illi non ostendebant nisi mundatum, ita quod non mundabant a culpa, nec absolvebant a pœna : ergo similiter et isti. Ad opp.

2. Item, si remittat pœnam, aut æternam, aut temporalem : æternam non, istud constat, quia illa inseparabilis est a culpa. Et præterea est infinita : ergo non potest remitti nisi a virtute remittente culpam, et a virtute infinita : ergo non a sacerdote. Præterea, si Deus remitteret culpam sine pœna æterna, ergo aliquis esset sine culpa, et reus mortis æternæ : sed non caret quis culpa, nisi per charitatem : ergo simul haberet charitatem, et reatum pœnæ æternæ, et ita simul esset dignus morte æterna et gloria, quod est impossibile : non ergo remittit culpam sine pœna æterna : ergo sacerdos non remittit pœnam æternam.

3. Item non remittit pœnam temporalem, quoniam ad illam ligat : et constat quod non ligat et solvit respectu ejusdem. Si tu dicas quod absolvit a pœna purgatoria, et ligat expiatoria, sive satisfactoria; contra : Pœna purgatoria est de alio foro : ergo ab illa non potest sacerdos absolvere.

4. Item, si quis moriatur ante perfectionem pœnitentiæ, punietur in purgatorio : sed non debet puniri pœna a qua est absolutus : ergo ab illa nunquam fuit absolutus.

5. Item Dominus, dum remittit culpam, remittit pœnam totam; nec obligat ad pœnam, nisi quantum exigit sua justitia : ergo si aliquis remittit aliquid ulterius de illa

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXI, membr. 1, art. 1, 2 et 3; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XVIII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XVIII, art. 2, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XI; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. I. — [2] Hieron., *in Matth.*, c. XVI, lib. III.

(*a*) *Cæt. edit.* sed nisi.

pœna, præjudicat divinæ justitiæ : sed nullus potest divinæ justitiæ præjudicare : ergo nullus de pœna temporali, ad quam obligatur peccator, potest aliquid remittere.

6. Item si posset partem remittere, aut plus remittit ei qui plus peccavit, aut plus ei qui minus : si plus, vel tantum, ei qui minus, ergo videtur quod si aliquis parum peccavit, ita etiam parum debetur ei de pœna, quod totum relinqueret : ergo pro parvo peccato non est imponenda aliqua pœna, quod est inconveniens. Si remittit minus, ergo ei, qui minus dignus est, magis remittit : sed hoc est inconveniens : ergo, etc.

7. Item si remittit partem, alius sacerdos potest remittere aliam partem, et sic deinceps, et sic totum remitti, quod non competit, ut videtur secundum forum commune.

CONCLUSIO.

Sacerdos remittit aliquam partem pœnæ, non æternæ, nec purgatoriæ, sed illius pœnæ ad quam Deus obligat peccatorem post absolutionem a culpa.

Resp. ad arg. Dicendum quod præter positionem illam, quam Magister ponit in littera, qua aliqui senserunt, quod absolvit a pœna æterna, quam etiam satis efficaciter
1. improbat, tres sunt hic modi dicendi. Unus modus dicendi est, quod sacerdos absolvit non a pœna, sed a vinculo confessionis, ligando ad pœnam satisfactionis. Et ista positio videtur trahi ex verbis Hugonis in libro *de Potestate ligandi,* ubi distinguuntur septem vincula, scilicet obdurationis, servitutis, captivitatis, æternæ damnationis sive punitionis, perpetuæ detestationis, confessionis, et pœnalis expiationis. A primis tribus absolvit Deus per gratiam et misericordiam; a vinculo obdurationis absolvit per gratiam præparantem, quæ æmollit cor ad pœnitentiam, et est gratia gratis data; a vinculo servitutis per gratiam prævenientem, quæ est gratum faciens, et liberat a servitute peccati; a vinculo captivitatis per gratiam cooperantem, quæ expedit hominem, et solvit, seu excitat ad bona opera. A vinculo quarto, scilicet æternæ damnationis, solvit ligando ad quintum, scilicet ad vinculum perpetuæ detestationis; a sexto vero solvit per ministrum ligando ad septimum : sacerdos enim solvit peccatorem confitentem, ut non teneatur confiteri, sed ligat ad vinculum satisfac- Improb.
tionis. Sed illud non sufficit, quia sacerdos in absolvendo non dicit : « Absolvo te a confessione, » sed *a peccatis.* Ab illis ergo absolvit vel quantum ad pœnam, vel quantum
ad culpam : ergo plus oportet dicere. Ideo Opin. 2.
est secundus modus dicendi, quod sacerdos absolvit non tantum ab hoc vinculo, sed etiam a pœna purgatoria, ligando ad pœnam satisfactoriam : sed non solvit aliquam partem pœnæ relaxando, sed solum commutando : et hoc sub conditione, si explet satisfactionem injunctam. Sed si illa satisfactio sit condigna, absolvit a tota; si non, absolvit a tanta : et ideo, si peccator moriatur ante complementum satisfactionis condignæ,
oportet eum puniri in purgatorio. Sed nec Improb.
illud sufficit adhuc, quia iste peccator post absolutionem divinam non ligatur ad pœnam purgatoriam magis, quam ad aliam. Et hoc patet, quia tantum potest conteri, quod Deus totum remittit, et statim evolabit : ergo non oportet quod illam commutet. Et iterum, si non facit nisi commutare, et ligat ad condignam, ergo nullum fructum reportat inde pœnitens, et pro nihilo dicitur (a) : *Ego te absolvo ab omnibus peccatis.* Quæ omnia magna sunt inconvenientia; sunt et alia
quæ omittuntur brevitatis causa. Et ideo est Opinio 3.
tertius modus dicendi magis consonus rationi, et fidei pietati, quod sacerdos aliquam partem pœnæ absolvendo dimittit ex vi clavium; et hoc possumus intelligere sic : quia[1] Explicat.
universæ viæ Domini misericordia et veritas; et ideo in justificatione, quæ est opus misericordiæ, misericordia sic remittit cul-

[1] *Psal.* XXIV, 20.

(a) *Cœl. edit.* dicit.

pam, ut justitiæ regulam non prætereat. Propterea adhuc detinet obligatum ad pœnam. Illa autem pœna ob rigorem divinæ justitiæ est viribus nostris improportionabilis, et nostræ [illegible], et pro illa oportet quod satisfiat Deo. Providit adhuc ergo nobis via misericordia divina, et constituit arbitrum sacerdotem, et illi dedit potestatem arbitrandi, et taxandi pœnam, et manifestandi nobis, et partem pœnæ remittendi (*a*) ex virtute passionis Christi, ut divina justitia pro illa parte solutionem ab isto non exigat, sed passione Christi pro pœna (*b*) sit contenta. Quanta sit illa pars, nostrum non est determinare, sed Dei. Et tunc sacramentum pœnitentiæ non tantum erit onerosum, sed etiam fructuosum. Hanc ergo opinionem sustinendo, concedendum est quod sacerdos remittit aliquam partem pœnæ, sicut ostendunt rationes : non æternæ, sicut ostendunt aliæ; non purgatoriæ; sed communiter illius pœnæ, qua Deus obligat peccatorem post absolutionem a culpa, et pro illa nunquam punitur in purgatorio, nec alibi. Sed pro alia parte a qua non absolvit, vel punietur hic sufficienter, vel Dominus exigit in purgatorio.

1. Ad illud ergo quod objicitur de Hieronymo, dicendum quod est ostendere per solam demonstrationem, sicut ostendit ille qui digito monstrat aliquid; et est ostendere per quamdam exhibitionem, ut artifex ostendit imaginem inchoatam, quando eam consummat. Dico ergo quod Hieronymus vult dicere, quod sacerdos evangelicus, quantum ad absolutionem a culpa, absolvit solum ostendendo, scilicet demonstrando absolutum; sed quantum ad absolutionem a pœna, ostendit non solum sensui manifestando, sed etiam perficiendo et exhibendo.

2, 3 et 4. Ad illud quod objicitur de pœna purgatoria, et æterna, dicendum quod concedendum est, sed aliter, et aliter : quia ab æterna nullo modo solvit, a purgatoria absolvit non per se, sed per accidens; quia cum in pœnitente virtute clavium minuitur debitum pœnæ temporalis, non ita acriter punitur in purgatorio, sicut si non esset absolutus.

5. Ad illud quod objicitur quod hoc præjudicat divinæ justitiæ, dicendum quod falsum est. Sicut enim in baptismo per passionis Christi meritum et solutionem solvitur peccator a tota pœna, ita in pœnitentia per ejusdem passionis Christi virtutem solvitur a parte pœnæ; ita quod in nullo præjudicatur justitiæ, imo verificatur illud Psalmistæ[1] : *Misericordia et veritas obviaverunt sibi*; misericordia enim, supererogando pretium, justitiæ satisfacit.

6. Ad illud quod quæritur : « Si remittit partem, aut majorem ei qui magis habet, » etc.; dicendum quod misericordia non considerat meritum, sed miseriam : et ideo divina misericordia, quæ subvenit hic miseris non considerando in eis meritum, sed demeritum, subvenit per meritum Christi, et remittit partem æqualem omnibus; non, inquam, secundum absolutam comparationem, sed proportionalem, ut si illi qui debet centum, remittit decem, et ei qui debet decem, remittit unum : et ideo qui magis peccavit, dum pœnitet, tenetur ad magnas gratiarum actiones : et hoc melius patebit, cum ostendetur[2], quo modo in omni opere Domini est misericordia et veritas.

7. Ad illud quod objicitur, quod si quilibet remittit partem, tunc videtur quod tota aliquando remittatur, dicendum quod primus sacerdos, cui confitetur, si paratus est, totum remittit de ipsis culpis, quod per vim clavium debet remitti, et ideo alius non remittit : bonum est tamen alteri confiteri, tum propter instructionem, tum propter majorem certitudinem, tum propter ejus intercessionem, tum propter verecundiæ meritum, et arctam satisfactionem, et humiliationem.

[1] *Psal.* LXXXIV, 11. — [2] Dist. XLVI, art. 2, q. I et II.

(*a*) *Al.* remittere.— (*b*) Sed ex passionis (*al.* passione) Christi pœna.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur specialiter de clavi, quæ dicitur scientiæ (a); et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum scientia sit clavis; secundo quæritur utrum sit alia clavis, quam potentia.

QUÆSTIO I.

An scientia sit clavis [1].

m. Circa quam ostenditur quod scientia sit clavis. Primo sic : Super illud [2] : *Tibi dabo claves,* Glossa : « Clavis dicitur scientia, et potentia, qua debet dignos recipere, et indignos repellere. » Ergo scientia est clavis.

Item, in quodam sermone de Apostolis Petro et Paulo, dicitur : « Petrus accepit clavem potentiæ, Paulus vero clavem scientiæ. » Ergo scientia est clavis.

Item ratione videtur, quia omne illud, quod directe repugnat errori, scientia est, vel de genere scientiæ : sed clavis aliqua est hujusmodi : ergo, etc. Probatio minoris. Hieronymus super illud : *Tibi dabo claves* : « Sciat prudens lector hoc esse de futuro promissum, quia si statim datæ essent, nunquam in eo error pravæ confessionis locum habuisset. » Ergo aliqua clavium excludit errorem.

Item Augustinus [3] dicit, et habetur in distinctione præcedenti : « Qui vult peccata confiteri, ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem, qui sciat ligare et solvere, ne cum negligens circa eum extiterit, negligatur. » Ergo necessarium est absolventi habere scientiam : ergo si illud, quod tenet rationem ad aperiendum, est clavis, videtur quod scientia clavis sit.

pp. Sed contra : Super illud : *Tibi dabo claves,* etc., Glossa : « Præsentis judicii potestatem : » ergo videtur quod utraque clavis est potestas : non ergo scientia.

Item claves dantur in ordine, et consequuntur præcise ordinem : sed multi habent ordinem, qui non habent scientiam, et e converso : ergo scientia non est clavis.

Item clavis semel habita nunquam amittitur, sicut nec ordo : sed scientia habita potest amitti : ergo scientia non est clavis.

Item, si scientia est clavis, aut scientia innata, aut acquisita, aut infusa : si innata, ergo claves sunt a natura ; si scientia acquisita, ergo claves sunt per acquisitionem, non per gratiam; si infusa, sed multi sunt qui nihil noverunt per infusionem propter suam nequitiam : ergo mali non habent claves. Si tu dicas quod infunditur scientia, quæ est gratis data, sicut Salomoni; contrarium videmus aperte, quia omnes fere ita sunt simplices et idiotæ post susceptionem sacerdotii, ut ante.

CONCLUSIO.

Scientia non est clavis secundum quod dicit habitum, sed secundum quod dicit auctoritatem sive officium discernendi, quæ consequitur ordinem inseparabiliter.

Resp. ad arg. Dicendum quod circa hoc duplex fuit opinio antiquorum. Quidam enim Opin. 2.
dixerunt, quod scientia est clavis, prout scientia nominat habitum sciendi discernere. Sed non est clavis principalis nec per se, sed prout juncta est auctoritati ligandi et solvendi : et hæc clavis non est de esse ordinis, sed de bene esse, ita quod si aliquis recipit ordinem de facto, non habens scientiam, factum est; sed executionem jurisdictionis absolvendi non recipit sine periculo animæ, eo quod altera clavium caret. Et hi dixerunt, quod quidam habebant scientiam clavium, ut illi qui habent scientiam acquisitam; quidam claviculam, ut illi qui carent acquisita, tamen per naturalem industriam noscunt Improb.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XX, membr. 3, art. 1 ; Guil. Altissiod., IV *Sent.*, tract. VI, c. VIII; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. IV ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. VI.— [2] *Matth.*, XVI, 19.— [3] Imo auctor libri *de ver. et fals. Pœnit.*, c. X.

(a) *Cæt. edit.* scientia.

quod ars docet et scriptura, quidam vero nullam, ut qui carent utraque. Et videtur fuisse opinio Magistri. Sed non videtur hoc bene posse sustineri, licet aliquam habeat probabilitatem, cum dicamus has claves ordinem consequi, et ita dari, sicut ordinem,
Opin. 2. et ita durare, sicut ordo durat. Et ideo est secunda opinio, quod scientia non est clavis secundum quod dicit habitum, sed in quantum dicit auctoritatem, sive officium discernendi. Hoc autem officium, sive hæc auctoritas, est consequens ordinem inseparabiliter : et hæc est clavis essentialiter. Et hæc fuit Præpositivi. Et hanc tenent communiter doctores, hoc addentes, quod scientia habitus est sicut dispositio faciens ad bene esse, vel etiam sicut dispositio materialis, sine qua altera clavis exire non potest in actum. Sicut enim vis visiva non est humidum crystallinum, tamen illud exigit ad suam operationem ; sic ipsa auctoritas discernendi requirit habitum scientiæ : et quanto melius habetur scientia, tanto meliori modo habetur clavis. Et ideo maluerunt Sancti hanc clavem vocare hoc nomine, quam alio. Ex his patent objecta ad utramque partem. Nam primæ auctoritates quæ dicunt scientiam clavem, intelliguntur de scientia prout dicit auctoritatem discernendi.

Ad illud quod objicitur de Hieronymo, Respon. ad 3 pro fundam. dicendum quod non intelligit tantum quantum ad esse, nec etiam solum quantum ad bene esse ; sed etiam ulterius quantum ad perfectum esse, sicut fuerunt in apostolis, qui post adventum Spiritus sancti non fuerunt decepti, nec a varietate abducti.

Respon. ad 4 pro fundam. Ad illud quod objicitur de Augustino, quod solus sciens potest utiliter ligare, dicendum quod hoc non est quia habitus scientiæ sit clavis, sed quia dispositio est ad clavem, sicut dictum est.

Quæ autem ad oppositum inducuntur, concedenda sunt, quoniam verum concludunt, scilicet scientiam, ut dicit habitum, non esse clavem.

QUÆSTIO II.

An scientia sit alia clavis quam potestas solvendi [1].

Utrum scientia sit alia clavis quam potentia solvendi ; et quod sic, videtur primo auctoritate Domini [2]: *Tibi dabo claves regni cœlorum :* Si ergo Dominus vere et proprie est locutus, non ergo tantum clavem, verum etiam claves dedit : ergo plures sunt claves : sed non nisi potentia et scientia : ergo, etc. Fundam.

Item [3] habitus et potentiæ per actus dignoscuntur : ergo pari ratione et instrumenta : sed scientia est ad discernendum, sive nominet habitum, sive auctoritatem : potentia vero ligandi et solvendi est ad alterum actum : ergo, etc.

Item, quæ habent opposita diversa, ipsa sunt diversa : sed scientia opponitur errori, ut dicit Hieronymus, et habetur in præcedenti problemate; potentia autem solvendi opponitur difficultati : ergo, etc.

Item, quæ respiciunt diversas animæ vires, diversa sunt [4], loquendo de his quæ superadduntur potentiis, pro eo quod accidentia et proprietates per subjecta propria distinguuntur; scientia ad intellectum, et potentia ad effectum refertur : ergo videtur quod sint duæ.

Contra : 1. Clavis vel est ordo sacerdotalis, Ad opp vel proprietas inseparabiliter annexa, sicut infra [5] videbitur : sed ordo ille est unus : ergo et clavis ad illum ordinem spectans est una.

2. Item claves sunt directe ad regnum cœlorum aperiendum, et ad obstaculum removendum : sed regnum illud non est nisi unum ; et ostium, quod sacerdos aperit, non est nisi unum, scilicet debitum pœnæ æter-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xx, membr. 3, art. 2 ; Guliel. Altisiod., IV *Sent.*, tract. v, cap. viii, q. ii ; Richardus, IV *Sent.*, dist. xviii, q. iii ; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. xviii, q. ii ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xviii, q. v ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. xviii, q. vii. — [2] *Matth.*, xvi, 19. — [3] Arist., *de Anima*, lib. I, cont. 23. — [4] Hoc ponit Alex., q. lxxix, n. 4 ; sed in resp. Doct aliter tenet. — [5] Dist. xix, art. 2, q. i et ii.

næ : ergo videtur quod una tantum debeat esse clavis scientia et potentia.

3. Item aut potentia ligandi et solvendi aperit per se solam, aut conjuncta (*a*) auctoritati discernendi. Constat quod non per se solam, sicut prius visum est : et hoc patet, quia nulli competit de aliquo sententiare, de quo non competit discernere : si ergo actus aperiendi non competit ei nisi cum scientia, et clavis ab actu aperiendi denominatur, ergo ambæ sunt una clavis.

4. Item, si claves istæ distinguuntur, aut penes id a quo sunt, aut in quo, aut in quod. Si penes id a quo, ut scientia a Filio, et potentia a Patre; contra hoc est numerus et ordo : numerus, quia cum tres sint personæ, tres deberent esse claves; ordo, quia cum Pater secundum originem præintelligitur, potestas solvendi præiret scientiam, quod est inconveniens. Si penes id in quo sunt, cum ergo triplex sit in nobis potentia, secundum quam consistit imago, triplex deberet esse clavis : una in memoria, alia in intelligentia, tertia in voluntate. Vel si non est in istis viribus, cum tres sint vires, in quibus sunt tres virtutes; deberent tunc ergo esse tres claves, una in rationali, alia in concupiscibili, et tertia in irascibili. Si autem distinguuntur penes illud ad quod, sed illud est unum, scilicet aperire regnum : ergo, etc. Si tu dicas quod sunt ad solvendum, et ligandum, et ad discernendum, et ita ad duo; contra : Ad virtutem requiritur scire, et velle, et perseveranter operari : sed scire et velle virtutem non plurificant, imo sunt in una virtute : ergo pari ratione nec discernere et solvere plurificant claves, sed sunt una clavis.

CONCLUSIO.

Clavis discretionis, et clavis quæ est potentia absolvendi, sunt duæ claves distinctæ, cum discretio et absolutio sint duo actus.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod distinctio clavium prædictarum diversimode sumitur a diversis. Quidam enim distinctionem harum cla- Opinio 1. vium sumunt penes id, a quo sunt, et ad quod finaliter reducunt. Dicunt enim quod sicut in angelis est hierarchia descendens ab hierarchia supercœlesti, et ad illam ascendens, et rediens, sic est in militante Ecclesia. In angelica autem hierarchia, sicut dicit Dionysius, est ordo, scientia, et actio, id est, potestas ordinata scientia et actione, ita quod potestas respondeat Patri, et hæc apparet in Thronis; scientia Filio, et hæc apparet in Cherubin; et actio, sive opus, Spiritui sancto, et hæc apparet in Seraphim. Per hunc modum est intelligere in hierarchia ecclesiastica, quæ maxime consistit penes sacramentum ordinis, in quo confertur potestas ordinata scientia et actione : et hanc dicunt potestatem clavium, quæ complectitur actum discernendi, et solvendi : ita quod potestas respondeat Patri, et scientia Filio, et opus Spiritui sancto. Et secundum hos sunt in sacerdote tres potestates : una principalis, et prima, quæ est ipse ordo, vel potestas conficiendi; secunda est potestas discernendi, et tertia absolvendi : ut sic appareat perfectissima pulchritudo in ordine ecclesiastico secundum repræsentationem illius superioris perfectissimæ Trinitatis. Si autem tu quæras ab his quare potestas conficiendi non est clavis, respondent quia non est ad alterum, sicut illæ duæ, sicut videbitur infra : et hæc quidem positio satis probabilis videtur esse. Alii sumunt rationem distinguendi pe- Opin. 2. nes id in quo sunt, et contra quod sunt. Dicunt enim quod hæ duæ claves respiciunt intellectum et affectum, removendo duplex malum nobis inflictum, scilicet errorem per scientiam, et difficultatem per absolvendi potentiam. Sed iste modus minus probabilis Improb. est quam primus : tum quia secundum rectam viam distinctionem clavium non inquirit; tum quia, etsi scientia sit in intellectu, tamen auctoritas discernendi in eadem potentia est, ut videtur aperte, cum auctoritate solvendi, sive sententiandi. Non autem recte

(*a*) *Cæt. edit.* injuncta.

sumit rationem distinctionis. Claves enim non dantur sacerdoti ut sint in remedium sibi, sed ut sint recte in remedium aliis. In hoc tamen concordant cum prima, quod duæ sunt claves secundum completam distinctionem. Tertius modus distinguendi claves est penes id, ad quod immediate sunt. In foro autem pœnitentiali duo sunt, quemadmodum in foro judiciali. In illo enim sunt isti duo actus, scilicet discernere causam, et postmodum sententiare : et isti sunt actus diversi : ad hoc quod plene committatur alicui auctoritas, necesse est utrumque committi, alioquin plenam non habet auctoritatem. Est tamen duplex auctoritas concurrens in unam plenam. Quod patet, quia eam contingit dividi. Committit enim aliquando dominus Papa aliquibus, ut causam discutiant, et discussam, seu inquisitam, ante prolationem sententiæ ad ipsum remittant : et hi habent auctoritatem discernendi, non sententiandi. Per hunc modum in auctoritate sacerdotibus commissa est sentiendum, quod cum sufficiens sit eis collata potestas arbitrandi inter peccatorem et Deum, quod utramque habent auctoritatem : et cum utraque sit ordinata ad aperiendum cœlum, utraque dicitur clavis, et sunt duæ claves : tamen quia ex his constat una plena auctoritas, ideo in uno ordine dantur, et unum respiciunt : et sic patet quod sunt plures claves : et patet responsio ad primum objectum in contrarium de ordinis unitate. Posset tamen dici, quod prima et unica potestas essentialis ordini sacerdotali est potestas conficiendi.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, quod sunt ad unum ; dicendum quod ad illud unum duplex actus necessario requiritur, scilicet discretio culpæ, et solutio pœnæ : et in his duobus duplex clavis consistit : non ergo penes finem ultimum, sed penes immediatum habent discretionem.

3. Ad illud quod objicitur de apertione, dicendum secundum antiquos, quod ad eamdem seram aperiendam in corporalibus videmus duplicem clavem, unam quæ aperit viam, et dicitur anticlavis, et aliam quæ directe aperit, et hæc dicitur principalis clavis. Sic in spiritualibus scientia est sicut anticlavis, quæ dirigit judicium, et potestas solvendi est principalis clavis.

4. Ad illud quod quæritur, penes quid distinguantur, dicendum quod penes illud, ad quod immediate sunt, scilicet discernere de culpa, et solvere a pœna, non penes hos actus solvere et ligare. Et si tu objicias, quod scientia et operatio non faciunt duas virtutes, dicendum quod scientia est duplex : una per modum praxis, et experientiæ; et hæc est in qualibet virtute, et est eis essentialis; alia vero est per modum cujusdam directionis, sicut prudentia, quæ, ut dicit Bernardus[1], est auriga virtutum, et fides etiam est directiva theologicarum : et sic distinguitur ab his, quæ circa opus consistunt : sic intelligendum est in proposito. Et si tu quæras à me, quare non sunt tot potestates, quot sunt vitia, a quibus solvunt, dicendum quod ab omnibus illis solvunt secundum unam rationem, et unum actum, et modum consimilem : et ideo non oportet sic multiplicari.

PARS II.

DE CLAVIBUS ET EARUM USU IN FORO JUDICIALI.

De modo ligandi in foro judiciali, quare et qualiter fiat.

Est et alius modus ligandi et solvendi, qui per excommunicationem geritur, dum aliquis secundum canonicam disciplinam tertio vocatus ad emendationem manifesti delicti, et satisfacere vilipendens, sententia Ecclesiæ a loco orationis, et sacramentorum communione, et fidelium consortio præscinditur, ut erubescat, et pudore sceleris

[1] Bern., *Sup. Cantic.*, serm. XLIX.

conversus pœniteat, *ut sic spiritus ejus salvus sit*[1]. Quod si pœnitentiam profitens resipuerit, negatæ communioni admittitur, et Ecclesiæ reconciliatur. Hæc est autem Ecclesiæ anathematizatio; hanc pœnam illis, qui digne percelluntur, infligit, quia gratia Dei et protectio illis amplius subtrahitur, ac sibi ipsis relinquuntur: ut sit eis liberum ruere in interitum peccati, in quos etiam major diabolo sæviendi datur potestas. Orationes quoque Ecclesiæ et benedictionum, ac meritorum suffragia, eis nequaquam suffragari putantur.

Quomodo secundum hos modos intelligendum sit illud: Quodcumque solveritis, etc.

Secundum hos ligandi et solvendi modos, quomodo verum est quod dicitur[2]: *Quodcumque solveritis super terram, erit solutum et in cœlis, et quodcumque ligaveritis super terram, erit ligatum et in cœlis*, etc.? Aliquando enim ostendunt solutos vel ligatos, qui ita non sunt apud Deum, et pœna satisfactionis, vel excommunicationis interdum indignos ligant vel solvunt, et indignos sacramentis admittunt, et dignos admitti arcent. Sed intelligendum est hoc in illis, quorum merita solvi vel ligari postulant. Tunc enim sententia sacerdotis judicio Dei et totius cœlestis curiæ approbatur et confirmatur, cum ita ex discretione procedit, ut reorum merita non contradicant. Quoscumque ergo solvunt vel ligant, adhibentes clavem discretionis reorum meritis, solvuntur vel ligantur in cœlis, id est, apud Deum; quia divino judicio sacerdotis sententia sic progressa approbatur et confirmatur. Quos ergo secundum merita sententia Ecclesiæ percellit, lædit; et illi foris sunt apud Deum. Qui autem non meruit, sententia Ecclesiæ non læditur, nisi contemnat. Unde Origenes[3]: « Exiit quis a veritate, a fide, a charitate, et per hoc exiit de castris Ecclesiæ, etiamsi episcopi voce non abjiciatur; sicut contra aliquis non recto judicio foras mittitur; sed si non egit ut mereretur exire, nihil læditur. Interdum enim qui foras mittitur, intus est; et qui foris est, intus videtur retineri. » Ecce qualis et quantus est usus apostolicarum clavium. Jam ostensum est ex parte, qualiter sacerdotes dimittant peccata, vel retineant, et tamen retinuit sibi Deus quamdam singularem potestatem dimittendi vel retinendi; quia ipse solus per se debitum æternæ mortis solvit, et animam interius purgat.

Quæ sint interiores tenebræ, et interior macula.

Hic quæritur quæ sit illa macula, et quæ sint illæ tenebræ interiores, a quibus Deus interius animam purgat, cum veram pœnitentiam immittit. De tenebris et interiori caligine satis facile est et intelligere, et respondere. Cum enim quis mortaliter delinquit, et gratia virtutis privatur, si qua præcessit, et naturalium bonorum elisionem patitur. Unde et intellectus obtunditur, et totus homo interior obtenebratur: et ita quasi caligine quadam mens obvolvitur, quæ caligo peccati pœna est. Hanc vero Deus pellit, cum pœnitentiam immittit, per quam perdita bona restituit, et vitiata reparat. Unde Propheta[4]: *Nebulam sicut cinerem spargit.* Sed quæ est macula peccati, a qua animam lavat? Ecce enim quis voluit facere homicidium, et patravit, quo patrato desinit tam velle quam facere; nondum tamen vere et humiliter pœnitere, nec confiteri proponit. Quæ ergo remansit in anima illius macula? Mala voluntas quidem fuit macula illius animæ; sed illa transiit. Macula etiam est, si pœnitere contemnit: sed hoc est peccatum aliud a præcedenti. Quæ ergo macula remansit, a qua ipse in pœnitentia purgatur? Polluta est quidem anima, quousque pœniteat, sicut erat dum in ea prava

[1] I *Cor.*, v, 5. — [2] *Matth.*, XVI, 19. — [3] Orig., *super Levit.*, hom. XIV, in med. — [4] *Ps.* CXLVII, 16.

erat voluntas. Sicut enim qui tangit morticinum vel aliud immundum, ita pollutus est post tactum, quousque lavetur, sicut fuit dum tangeret[1]; ita post actum peccati ita polluta remanet anima, sicut fuit in ipso actu peccati: quia ita est longe a Deo per dissimilitudinem, qui est vita et munditia mentis, sicut fuit dum peccatum ageret. Ipsa ergo dissimilitudo quæ inest animæ ex peccato, et est a Deo elongatio, animæ macula intelligitur, a qua purgatur in pœnitentia. Hoc autem solus Deus facit, qui solus suscitat animam et illuminat, quod sacerdotes nequeunt, qui tamen medici sunt animarum. Unde Propheta[2]: *Numquid medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?* Quod exponens Augustinus ait[3]: « Boni doctores recte medici dicuntur: qui viventes curare ministerio possunt, sed non mortuos suscitare. Sola enim Dei gratia mortui reviviscunt. »

EXPOSITIO TEXTUS.

Est alius modus ligandi, et solvendi, etc.

Supra egit Magister de usu et potéstate clavium in foro pœnitentiali, quæ quidem est per absolutionem et ligationem in foro illo. Hic secundo agit de absolutione et ligatione in foro judiciali, quæ quidem est per excommunicationem; et habet hæc pars tres

Divisio. partes: in prima assignat hunc modum ligandi, quare et qualiter fiat; in secunda vero auctoritate sacræ Scripturæ confirmat, ibi: *Secundum hos ligandi et solvendi modos;* in tertia, ad intelligentiam illarum auctoritatum quamdam quæstionem quærit et determinat, scilicet quæ sit animæ macula, vel tenebra, a qua Deus mundat, ibi: *Hic quæritur, quæ sit illa macula.*

DUB. I.

Sibiipsis relinquuntur, ut sit eis liberum, etc.

Videtur male dicere, quia liberum arbitrium non recipit magis, et minus: ergo non est modo liberius post excommunicationem ad peccatum, quam ante. Item juxta hoc quæritur, quæ sint mala, quæ incurrit quis per excommunicationem.

Resp. Dicendum quod libertas peccandi non est libertas, sed defectus libertatis. Liberum ergo arbitrium, prout dicitur liberum a culpa, quia hic non est libertas essentialis, sed accidentalis, dicitur magis et minus liberum: et tunc magis est liberum, quando melius se potest defendere; et minus liberum, quando minus se potest defendere a peccati dominio. Quoniam igitur meritis orationum Ecclesiæ multi sustentantur et defenduntur a culpis, tunc dicuntur liberiores ad peccatum perpetrandum fieri, quando auferuntur eis suffragia Ecclesiæ. Unde patet quomodo illud verbum intelligitur. Et nota quod multa sunt incommoda, quæ incurrunt excommunicati, quæ notantur his versibus:

Gratia subtrahitur, magis ac magis obice rupto.
De vitio ruit in vitium, suffragia perdit.
Et satanæ citius vexandus traditur ille,
Quem ligat ex propriis anathematizatio culpis.

Et intelliguntur quantum ad expositionem, vel de se ejectionem; sicut rex diceretur militem tradere inimico, quem non defenderet ab ejus vexatione.

DUB. II.

Sed intelligendum est hoc in illis, quorum merita solvi vel ligari postulant, etc.

Quæritur hic, si aliquis sit injuste excommunicatus, utrum habere se debeat pro excommunicato. Et quod sic, videtur, quia dicitur in jure[4]: Sententia pastoris sive justa, sive injusta, tenenda est, et timenda. Sed contra: Magister dicit, quod illam solam sententiam approbat curia cœlestis,

[1] *Levit.*, XI, 40; *Num.*, XIX, 22. — [2] *Ps.* LXXXVII, 11. — [3] Aug., *Enarr. in Ps.* LXXXVII, n. 10. — [4] Greg., II, q. III, *Episcop. presbyteri.*

quæ datur ex meritis. Item fovere et tenere sententiam injustam, est præstare patrocinium injustitiæ: ergo talis sententia, ut videtur, nullo modo tenenda est nec ab eo, qui excommunicatur, nec ab aliis. Item quæritur, quomodo sit sententia excommunicationis injuste lata.

Resp. Dicendum quod sententia injusta dicitur ex animo, ex causa, ex ordine: ex animo, ut cum fertur non zelo justitiæ, sed vindictæ; ex causa, ut cum non est meritum sufficiens, vel certum, propter quod debet excommunicari iste cui infligitur; ex ordine, ut cum prætermittitur ordo juris. Si ergo talis excommunicatio feratur in aliquem, distinguendum est: quia aut fertur ab habente canonicam jurisdictionem, aut a non habente: si ab habente, dicendum quod tenenda est et timenda, quia non est subditorum discutere sententias majorum; et si contemnat, graviter peccat. Excipiuntur autem duo casus, videlicet si sententia illa lata est post appellationem legitimam, vel quando continet intolerabilem errorem, ut si diceretur: « Excommunico te, quia credis in Deum. » In his duobus casibus non quærentes absolutionem admittuntur ad eorum probationem: alias autem non admittuntur, nisi humiliter petant absolutionem [1]. Absolvit autem dominus Papa in omnibus ad cautelam, non propter hoc quod reputet fuisse excommunicatos, vel excommunicandos, sed ut ostendat Ecclesiæ sententiam, quantumcumque sit injusta, esse formidandam. Unde timetur et tenetur non consideratione injustitiæ, sed ob reverentiam potestatis ecclesiasticæ. Hoc sentiendum est secundum jura, si excommunicetur ad habente jurisdictionem canonicam. Si autem ab alio excommunicetur, qui non habet canonicam jurisdictionem, et hoc constat, tunc non est timenda, utpote si sint hæritici, vel schismatici, apostatæ, intrusi, suspensi a jurisdictione. Si autem talium crimen sit occultum, toleranda est talium sententia, sicut et ipsi tolerantur ab Ecclesia [2].

DUB. III.

De tenebris et interiori caligine satis facile est intelligere.

Videtur falsum dicere, quia videmus multos peccatores in peccatis existentes, qui valde bene intelligunt et addiscunt, et ita experimentum est contra hoc. Ita Domini documentum est [3]: *Filii hujus sæculi prudentiores sunt filiis lucis.* Item cum multo magis sit peccatum deordinativum affectus, quam intellectus, et corruptivum amoris, quam luminis, et charitatis quam fidei; videtur potius esse dicendum quod peccatum sit frigus, quam tenebra.

Resp. Dicendum quod gratia magis dicitur lux, quam calor, quoniam lux in se habet et virtutem illuminandi et illuminando magis et magis, virtutem calefaciendi: et ideo plus complectitur lux, quam calor. Et gratia, in quantum lux, non tantum respicit intellectum, verum etiam affectum; imo lux, ut dicitur de gratia, nominat eam ut respicit totam animam; quoniam sicut est forma totius orbis primi, per cujus influentiam fiunt generationes circa partes inferiores; et una est ratio actualitatis et diffusionis, secundum quod innuit et dicit aperte Dionysius in libro *de Divinis Nominibus* [4]: et quia hoc competit gratiæ, quæ est radix omnium habituum gratuitorum, et principium omnis boni operis; hinc est quod dicitur lux, et peccatum dicitur tenebra: quia tenebra non tantum privat actum lucis, secundum quem est in sensum visus: sed etiam alios actus, secundum quos est operativa: et ista tenebra non respicit intellectum tantum, sed intellectum ut extensum ad calorem affectus. Ex his patent objecta. Quod enim dicitur, quod intellectus viget in peccatoribus, dicendum quod verum est secundum actum qui est pure speculationis, sed non prout extenditur ad effectum, vel opus.

[1] XXIV, q. I, *Audivimus* — [2] XXIV, q. I, *Audivimus*; XII, q. II, *Alienationes*. — [3] Luc., XVI, 8. — [4] Dion., *de cœl. Hier.*, lib. II, p. III, c. II.

Unde aliter habuit prophetiam Balaam, aliter David. Ille enim solum videbat, iste videbat et gaudebat, et secundum hoc se in opere regulabat et se ipsum dirigebat. Exemplum est in musico, et bono citharœdo: aliter enim novit consonantiam citharæ musicus, aliter bonus citharœdus: et quantum ad hanc obtunditur intellectus manifeste, licet non quantum ad primum ita aperte: credo tamen firmiter, quod quantum ad utrumque.

DUB. IV.

Ipsa ergo dissimilitudo, quæ venit omnis ex peccato, animæ macula est.

Videtur male dicere: omnis enim macula deformitas dicitur, aut quia aliquid est remotum, aut quia aliquid quod non debet, circa rem ponitur, sicut patet: truncatus naso est deformatus, sed habens morpheam, vel aliquid tale, est maculatus: sed peccatum non corrumpit bona naturalia, quia nihil corrumpit in eo, quod est existentia, vel natura; aut si corrumpit, tamen nihil ponit: ergo nullo modo debet dici macula. Si tu dicas, quod ponit malam habilitatem, et pronitatem ad malum, et illa est macula; contra: illa pronitas potest auferri per oppositam pronitatem: ergo macula peccati deleret maculam, quod inconveniens est dicere. Item, pronitates liberantur per assuefactionem; solus autem Deus liberat a macula, ut dicitur in littera.

Resp. Dicendum quod peccatum non est aliud quam privatio ordinis debiti: et voco ordinem debitum, prout comprehendit modum, speciem, et ordinem, prout circa ipsum consistit præcipue ratio boni. Ista ergo deordinatio remanens in anima est culpa ipsa, et peccatum, quia est ex proprio actu, ubi debet esse ordo justitiæ. Hic autem habet considerari et secundum rationem aversionis, et secundum rationem conversionis, et rationem utriusque. Secundum primam rationem competit ei ratio privationis; secundum secundum modum, ratio infectionis, et hic jungit sibi rem turpem; secundum tertium modum, ratio obligationis. Quantum ad primum modum, dicitur peccatum tenebra et deformitas, quoniam bonum dupliciter potest considerari; scilicet in se, et sic dicitur lux, et per oppositum peccatum dicitur tenebra; et in comparatione ad vim cognitivam, et sic dicitur pulchritudo animæ, et per oppositum peccatum deformitas. Quantum autem ad aversionem, sic dicitur macula et fœtor: et hoc similiter, secundum duplicem comparationem illius conjunctionis cum delectabili terreno, aut in se, et sic est macula; aut ad vim cognitivam, et sic fœtor: et quantum ad utrumque sic competit esse vinculum mortis æternæ.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam hujus partis sex quæruntur: primo quæritur utrum aliquis possit, vel debeat excommunicari; secundo, dato quod sic, quæritur pro quo quis sit excommunicandus; tertio quæritur a quo; quarto, utrum excommunicatio possit iterari; quinto, de communicatione cum excommunicatis; sexto, de absolutione.

QUÆSTIO I.

An aliquis possit, vel debeat excommunicari [1].

Quod aliquis possit excommunicari, ostenditur primo auctoritate Domini [2]: *Si peccaverit in te frater tuus*, etc., usque ibi: *Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus.* Et post: *Amen dico vobis, quodcumque ligaveritis super*, etc. Sed ethnici et publicani extra communicationem reputantur: ergo et talis frater, et hoc secundum judicium Ecclesiæ, ut dicit: ergo, etc. **Fundam.**

Item hoc probatur exemplo Apostoli, qui [3]

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXII, membr. 1, art. 1; S. Thom., in *Supp.* p. III, q. XII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XVIII, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XIII, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XIII; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. II. — [2] *Matth.*, XVIII, 15. — [3] I *Cor.*, V, 5.

fornicatorem manifestum tradidit satanæ. [1] *Ex quibus est Hymenæus, et Alexander, quos tradidi satanæ.* Et [2] : *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.* Et [3] : *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit.* Si ergo Paulus Ecclesiæ administrator subjectos excommunicavit, videtur illud esse conveniens et licitum.

Item hoc ipsum rationabiliter probatur per exemplum in moralibus : Pater enim familias secundum rectum ordinem rectitudinis filium inobedientem extra domum ad tempus ejicit, ut saltem sic corrigatur : ergo pari ratione ille, qui præest in domo Dei, potest et debet consimilem ejicere extra domum : sed ejicere extra domum, est ejicere extra communicationem, et hoc non est aliud quam excommunicare : ergo, etc.

Item videmus in arte medendi, quod secundum rectum judicium artis membrum putridum ordinatum ad aliorum membrorum infectionem, a corpore est resecandum : sed in spiritualibus contingit membra esse putrida per peccatum, et alia membra corrumpentia : ergo videtur quod talia recte sint amputanda secundum rectum regiminis ordinem : sed hoc fit per excommunicationem : ergo, etc.

Contra : 1. Excommunicatio est separatio
opp. a communione : sed communio est per charitatem, sed extra charitatem nemo potest, nec debet aliquem ejicere : ergo nec excommunicare. Quod nemo possit auferre charitatem, videtur, quia nemo amittit charitatem invitus.

2. Item nemo est qui non sit ex charitate diligendus, quandiu est in via : ergo, etc.

3. Item excommunicatio est separatio a communione sacramentorum : sed a sacramentis nullus est separandus, nec prohibendus : ergo nullus est excommunicandus. Major patet minor probatur sic : Omnis fidelis aut est justus et sanus, aut peccator et infirmus : si justus, non est arcendus a sacramentis ; si peccator et infirmus, et indigens medicinis spiritualibus, magis est attrahendus, quam arcendus : ergo, etc.

4. Item excommunicatio aut est morbus, aut medicina : si morbus, ergo nulli est infligenda, quia omni salus est desideranda ; si medicina, ergo cum medicina sit omnibus aptanda, et non prosit nisi ei qui vult in eam per liberum arbitrium consentire, ergo nullus est excommunicandus nisi volens, et quilibet debet velle se excommunicari ; quorum utrumque falsum est.

5. Item in excommunicatione traditur satanæ ipse excommunicatus, sicut patet in excommunicatione ipsius Apostoli : aut ergo quantum ad animam, aut quantum ad corpus : sed quantum ad corpus non potest, illud videmus ad litteram ; quantum ad animam nec potest, nec debet : ergo nullo modo videtur aliquis esse excommunicandus.

CONCLUSIO.

Excommunicari aliquis potest Dei auctoritate, cum per dulces monitiones non corrigitur, neque emendatur, exemplo Apostoli.

Resp. ad arg. Ad hoc intelligendum est notandum, quod sicut in disciplinis duplex est modus instruendi, et duplex modus arguendi, scilicet ostensivus, et per impossibile ; et in medicinalibus duplex est modus curandi, scilicet per medicamenta lenientia, et per medicamenta asperantia : curatur enim aliquis per emplastri appositionem, aliquis per sectionem : sic in moralibus est duplex modus corrigendi, unus per dulces monitiones, alter per asperas increpationes : et hoc secundum duo genera hominum, quia quidam sunt tractabiles et plicabiles, quidam duri et rebelles. Sic in divinis et ecclesiasticis judiciis, in quibus est instructio, curatio et correctio, duplex reperitur modus instruendi, et corrigendi, et etiam curandi. Quemadmodum igitur nolentibus acceptare rationem ostensivam fit argumenta-

[1] I *Tim.*, I, 20. — [2] *Gal.*, I, 9. — [3] I *Cor.*, XVI, 22.

tio ducens ad impossibile, et morbis qui non curantur per emplastrum, apponitur vulnus et cauterium, et invitis et incorrigibilibus fit curatio per flagellum: sic esse oportuit in Ecclesiæ rectoribus. Et ideo Dominus, institutor et fundator Ecclesiæ, eidem non tantum dedit medicamenta sacramentorum ad curandum accedentes, sed etiam gladium spiritus, quod est verbum Dei, et potestatem amputandi, et resecandi contemptores et rebelles : et tales licet et debitum est excommunicari, sicut ostensum est auctoritate Dei, et exemplo Apostoli, et ratione in consimili.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur, quod excommunicare est extra communionem ejicere, quæ est per charitatem, dicendum quod communio triplex est : quædam spiritualis omnino, et hæc est quantum ad dilectionem interiorem ; quædam corporalis, et hæc est quantum ad exteriorem conversationem ; quædam medio modo, et hæc est quantum ad sacramentorum susceptionem, et præcipue quantum ad sacramentum altaris. Dico ergo quod a prima nullus potest, nec debet excludi quandiu est viator, nec excommunicatio dicit privationem illius communionis. Quantum ad sacramentalem excluditur quilibet, qui dicitur excommunicatus sive majori, sive minori. Quantum ad conversationem exteriorem attenditur excommunicatio major, in qua communicatio negatur secundum actus legitimos, qui attenduntur in quinque, scilicet in osculo, in colloquio, in convivio, in oratorio, in valefaciendo. Unde versus :

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Sic igitur patet, quod cum triplex sit communio, una spiritualis, et alia sacramentalis, et alia corporalis, quod secundum primam nullus excommunicatur ; secundum sacramentalem, excommunicatur omnis qui dicitur excommunicatus; secundum tertiam excommunicatur ille, qui majori excommunicatione excommunicatus dicitur, quia major est hæc privatio communicationis : et sic patet illud secundum.

3. Ad illud quod objicitur, quod nullus separandus est a sacramentis, dicendum quod imo, quoniam etsi sacramenta sint medicinæ, tamen non prosunt nisi dispositis. Unde sicut bonus medicus secundum artem prohibet infirmum a medicinis, non tantum a cibis, propter indispositionem ; sic in proposito est intelligendum. Utilius enim est alicui medicinam subtrahere, quam dare contra dispositionem, imo tali differre medicinam est medicinale.

4. Ad illud quod objicitur de excommunicatione, utrum sit morbus vel medicina, dicendum quod sicut sectio de prima sua ratione plaga est et dolorem facit, tamen in comparatione ad vulnus apostematis est medicina ; sic ipsa separatio a communione fidelium dicit malum, et damnum, et pœnam, in comparatione tamen ad rebellem medicina est, ut ejus rebellio et contumacia frangatur. Unde sicut ille qui syllogizat per impossibile, deducit ad impossibile non ut ibi sistat, sed ut redeat ad veritatem ; sic Ecclesia separat et excommunicat, ut redeuntem cum humilitate, et confusum de contumacia arctius stringat, et interius claudat : et sic patet quod quamvis sit medicina, quia curat morbum rebellionis, quod nullus hanc medicinam debet appetere, nec debet dari quærenti veram medicinam, sed contemnenti.

5. Ad illud quod objicitur, quod excommunicare est tradere satanæ, dicendum quod satan est tortor, non tantum animarum, verum etiam corporum. Tradere autem tortori est dupliciter : aut cessando a protectione torquendi, sive exponendo, aut jubendo tortori, ut affligat. Excommunicare ergo secundum præsentis Ecclesiæ statum, est satanæ tradere, protectionem subtrahendo, et ei exponendo : subtrahit ergo suffragia et sacramenta, per quæ munimur contra hostis insidias. In tempore autem Ecclesiæ primitivæ, quia dæmones ipsis

apostolis subjiciebantur, et manifestanda erat fides per miracula, non tantum exponebantur, imo corporaliter ad mandatum apostolicum vexabantur, sicut dicitur, et in textu, et in Glossa : et illud decuit in principio Ecclesiæ fieri ad terrorem, vel propter excellentiam apostolorum : nunc autem quamvis non ita vexentur, tamen corpore et spiritu vexandi exponuntur; et pro tanto dicuntur tradi satanæ, et vere excommunicari : et sic patent objecta.

QUÆSTIO II.

An aliquis debeat excommunicari pro damno, vel injuria illata Ecclesiæ [1].

ndam. Pro quo quis debeat excommunicari, et quare : utrum pro damno, vel pro injuria illata Ecclesiæ. Et quod sic, videtur : si quis enim frangit, vel incendit Ecclesiam, excommunicatus est ipso jure; non autem, si aliam domum frangeret, etc.

Item, si quis percutit clericum, est excommunicatus ipso jure, et incidit in canonem latæ sententiæ; sed non incidit, si percutit laicum sæcularem : ergo si jus recte dictat, videtur quod pro injuria etiam sibi illata possit Ecclesia excommunicare.

Item ratione videtur, quia gladius unicuique datur ad defensionem : sed [2] potestas excommunicandi est gladius spiritualis : ergo potestate excommunicandi potest Ecclesia se defendere et contra damnum, et contra injuriam.

Item justum est unumquemque puniri in eo, in quo peccat : ergo si peccat in matrem Ecclesiam inferendo damnum et injuriam, justum est ut perdat ejus beneficia et suffragia : sed hoc est excommunicari : ergo, etc.

d opp. Contra : 1. Excommunicatio, sive anathematizatio, est maledictio : sed dicitur [3] : *Benedicite maledicentibus vos; benedicite, et nolite maledicere :* ergo maledicentibus, vel male facientibus non debet Ecclesia maledicere : ergo nec excommunicare.

2. Item excommunicatio est beneficiorum subtractio : sed Deus non subtrahit misericordiam et beneficia ab iis qui offendunt ipsum : ergo si præceptum est necessitatis viris, ut sint *misericordes et perfecti, sicut Pater cœlestis, qui facit solem oriri super bonos et malos,* sicut dicitur [4]; ergo non debet Ecclesia hoc subtrahere propter damnum vel injuriam aliquam sibi factam.

3. Item in excommunicationibus damnificatur homo in spiritualibus : sed improportionabiliter majus est damnum in spiritualibus, quam in temporalibus : sed si quis incendit vel fregit Ecclesiam, vel percussit clericum, vel aliquod tale, non damnificavit nisi in temporalibus : ergo cum non debeat infligi major pœna, quam sit damnum, videtur quod propter hoc non debeat excommunicari.

4. Item Ecclesia militans debet imitari triumphantem : sed dicitur in canonica *Judæ*, quod [5] *cum Michael altercaretur de corpore Moysi, non est ausus judicium inferre blasphemiæ, sed dixit : Imperet tibi Dominus :* ergo videtur pari ratione quod Ecclesia nullum altercantem cum ipsa debeat excommunicare, sive anathematizare.

CONCLUSIO.

Excommunicari principaliter nemo potest nisi pro contumacia, licet pro damno et pro injuria, sed non principaliter.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod duplex est excommunicatio, sive excommunicandi modus. Quædam enim excommunicatio est a jure, quædam a judice. Prima excommunicatio est præservativa; secunda est curativa. Prima excommunicatio, etsi fieri videatur ad conservandam libertatem ecclesiasticam, si-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXII, membr. 1, art. 3; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXI, art. 3; Guliel. Altisiod., IV *Sent.*, tract. VI, c. VIII, q. IV; Richard., IV *Sent.*, dist. XVIII, art. 3, q. I; Steph. Brulef., dist. XVIII, q. VII. — [2] Caus. XVI, q. II, c. *Visis*, in fine. — [3] *Rom.*, XII, 14. — [4] *Matth.*, V, 48, 45; *Luc.*, VI, 36. — [5] *Jud.*, 9.

ut secunda fieri videtur propter emendam, tamen prima principaliori modo fertur ad cavendum culpam, quia magna culpa est et multum gravis, quando quis peccat in Ecclesiam. Similiter secunda principaliori modo fit ad frangendam contumaciam, et ideo talis secundum formam juris nulli debet infligi nisi contumaci: et ideo[1] debet monitio praemitti, ut sic de contumacia convincatur. Contumax autem dicitur[2], qui semel et bis monitus, tertio peremptorie citatus, non comparet; aut, si comparet, non vult stare juri; vel quando offensa est manifesta, et jussus a judice non vult emendare: tali autem competit hæc medicina, sicut in primo problemate visum est. Ex his patent rationes ad utramque partem. Concedo enim quod pro damno vel injuria potest excommunicationis sententia dictari a jure; sed non principaliter propter hoc. Et similiter pro emenda potest ferri a judice; sed non principaliter propter hoc, sed propter contumaciam. Rationes ad primam partem ostendunt, quod excommunicatio fertur pro damno.

1 et 2. Rationes vero ad oppositum ostendunt, quod non principaliter pro damno, sed pro peccato: unde Ecclesia maledicit, et subtrahit beneficia ob meritum illius, non propter damnum suum; ob illius culpam, non propter vindictam. Si enim ille velit redire, et non possit emendare, statim Ecclesia parcet.

3. Ad illud quod objicitur, quod Ecclesia damnificat illum in spiritualibus, dicendum quod Ecclesiæ non damnificat; sed ille qui peccat, et est contumax, seipsum damnificat: sed Ecclesia ostendit ipsum damnificatum, ut sic saltem malum suum erubescat, et deserat; et si quodam modo magis damnificet, hæc aggravatio damni ad utilitatem ipsius finaliter secundum intentionem Ecclesiæ ordinatur.

4. Ad illud quod objicitur, quod Michael non maledixit, dicendum quod diabolus est obstinatus in malo, et incorrigibilis; et maledictio illata sibi non potest eum nec per se, nec per accidens ordinare ad benedictionem: et ideo nulla fuit utilitas in maledicendo diabolum: sed dum Ecclesia maledicit subditum, facit ei confusionem pro peccato; et quia tali confusione potest a peccato resipiscere, ideo maledicit, ut post benedicat; ideo ligat, ut absolvat: et ideo non est simile de hac maledictione et de illa.

QUÆSTIO III.

An potestas excommunicandi sit in habente clavem[3].

A quo possit excommunicatio fieri; et quod a solo habente clavem, ostenditur sic: Solvere, et ligare, sunt actus clavium: sed excommunicare est ligare, ut dicit Magister in littera: sed cujus est actus, ejus est et potentia: ergo, etc. Ad opp.

2. Item excommunicare est a communione sacramentorum separare: sed ejus est a communione, sive a participatione separare, cujus est administrare: sed solus sacerdos qui habet claves, potest sacramentum corporis et sanguinis administrare: ergo solus potest excommunicare.

3. Item Petro data est potestas ligandi et solvendi in foro judiciali et pœnitentiali: quæro igitur, quando: et videtur, quod nonnisi quando datæ fuerunt ei claves: ergo qui non habet claves, non habet hanc potestatem.

4. Item majoris virtutis est, et potestatis, ligare vinculo excommunicationis, quam pœna satisfactionis: sed solus sacerdos potest pœnitentiam imponere, et confessiones audire, qui habet claves: ergo solus talis potest excommunicare, quia qui non potest in minus, non potest in majus.

Contra: Judices delegati habent potentiam Fundam.

[1] Extrav., *de verbor. significat.* ex parte 2. — [2] Caus. XI, q. III, c. *Certum est.* — [3] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXII, membr. 1, art. 4; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XVIII, q. II, art. 2, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. VIII: Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XV.

excommunicandi (a), cum multi eorum claves non habeant, quia non sunt sacerdotes : ergo aliquis potest excommunicare, qui non habet claves. Si tu dicas quod non sua auctoritate excommunicant, objicitur tunc de archidiacono, quod ex suo officio causas audit et decidit : ergo excommunicare potest; et tamen, si non est sacerdos, non habet claves. Si tu dicas quod similiter habet per demandationem, vel consuetudinem, quæro quare non similiter habet actum ligandi in foro pœnitentiali per commissionem, vel consuetudinem : non enim videtur major ratio in uno, quam in alio.

Item electus canonice, et approbatus, certum est quod, antequam ordinetur in presbyterum, non habet claves : et tamen potest causas audire, et excommunicare propria auctoritate : ergo, etc.

Item sacerdos parochialis non habet secundum jura potestatem excommunicandi nisi pro furtis, et rapinis, et consimilibus: et constat quod ipse habet claves, et usum clavium : ergo excommunicatio non est a potestate clavium.

Item multitudo tota, ut capitulum, excommunicat ita quod unus (b) : sed multitudinem habere claves, ita quod unus (b), est impossibile, cum dicat proprietatem absolutam : ergo actus excommunicandi non est a clave. Juxta hoc quæritur, cum multitudo non possit excommunicari ita quod unus (b), quo modo possit excommunicare ita quod unus (b).

CONCLUSIO.

Potestas excommunicandi est in his solum, qui habent prælationem, sive jurisdictionem.

Resp. ad arg. Dicendum quod inter ipsos juristas de hac quæstione est controversia.
pin. 1. Quidam dixerunt, quod potestas excommu-
pin. 2. nicandi solum est in episcopis. Alii dixerunt, quod non solum est in episcopis, sed etiam in archipresbyteris, archidiaconis, et abba-
pin. 3. tibus, et aliis prælatis. Tertii dixerunt, quod hoc competit his, et etiam sacerdotibus parochialibus. Sed licet in hac quæstione Canonum sit dicere *quia;* tamen Theologiæ est dicere *propter quid*, tanquam scientiæ superioris et altioris. Quod enim in Ecclesia aliquis habeat potestatem, hoc est ab ipso Christo, qui potestatem contulit apostolis, et præcipue ipsi Petro. Utramque enim Dominus ipsi Petro contulit potestatem, et ligandi et solvendi in foro pœnitentiali, et ligandi et solvendi in foro judiciali. Prima potestas respicit ordinem; secunda prælationem. Unde secundum primam par potest absolvere parem; secundum secundam non potest par ligare parem nec superiorem. Et hujus ratio est, quia illa est ordinis; hæc autem prælationis, scilicet potestas excommunicandi. Prima potestas ligandi et solvendi in foro pœnitentiali aditum cœli aperit : et ideo recte dicitur clavis. Secunda per censuram judicii subditos coercet : et ideo dicitur gladius. Prima potestas [1] est potestas arbitrandi inter Deum et hominem; secunda vero, inter hominem et hominem : et ideo prima respicit ordinem, secunda prælationem. Prima potestas, quoniam collata est Petro ut sacerdoti, descendit in omnes sacerdotes, quamvis non omnes habeant executionem. Secunda, quia collata est Petro ut prælato, descendit in omnes personas ecclesiasticas, quæ habent prælationem, vel jurisdictionem. Unde qui habent jurisdictionem ordinariam in judicando aliquos, habent potestatem coercendi eos per censuram ecclesiasticam, ut judicium eorum inviolabiliter observetur. Et quoniam jurisdictionem habent non solum habentes claves, sed etiam non habentes, habent, inquam, vel ex jure, vel ex consuetudine, sicut archidiaconi, et aliqua capitula; ideo possunt excommunicare. Rursus, quia aliqui habent claves, qui non habent jurisdictionem in foro judiciali, ut simplices sacerdotes; ideo non possunt excommunicare nisi per commissionem, vel nisi in casibus determinatis, ut in furto et rapinis. Concedo ergo

(a) *Cœt. edit. add.* et. — (b) *Al.* nullus.

[1] Caus. XVI, q. II, *Visis.*

rationes probantes, quod hæc potestas non sequitur præcise potestatem clavium.

1. Ad illud ergo quod primo objicitur, quod solvere et ligare sunt actus clavium, dicendum quod verum est in foro pœnitentiæ, sed in foro judiciali non sunt clavium, nisi accipiatur potestas clavium secundum plenitudinem, secundum quem modum dicitur esse in episcopis, qui quando promoventur a sacerdotio in episcopatum, non recipiunt novam clavem, sed clavis potestatis in eis ampliatur.

2. Ad illud quod objicitur, quod ejus est excommunicare, cujus est communicationem dare, dicendum quod non solius ejus est, verum etiam ejus qui præest communitati, vel etiam administranti sacramenta : et quoniam tales sunt qui habent jurisdictionem, quamvis non habeant claves ; ideo, etc.

3. Ad illud quod quæritur, quando data est hæc potestas Petro; dici potest quod simul data est utraque, quia data est ei potestas clavis in sua plenitudine. Vel potest dici, quod non simul; sed potestas clavium promissa fuit in *Matthæo*[1], et data in *Joanne*[2]: *Accipite Spiritum sanctum*, etc. Potestas vero excommunicandi insinuatur fuisse data, ubi postquam dictum est[3] : *Si Ecclesiam non audierit*, etc.; auditum est : *Amen dico vobis, quodcumque ligaveritis*, etc.

4. Ad illud quod objicitur, quod hæc est majoris virtutis, scilicet excommunicare, dicendum quod se habent sicut excedentia et excessa, et sunt alterius et alterius ordinationis : et ideo non sequitur, quod qui habet unam potestatem, habet aliam : utraque tamen concurrit ad potestatis plenitudinem, et una sine alia (*a*) esse potest. Pluribus tamen conceditur clavis, quam gladius, quia plures habent ordinem sacerdotalem, quam prælationem, et ecclesiasticam jurisdictionem. Et si quæratur ratio hujus, duplex est : una est diffusio boni, quia potestas clavium est ad reconciliandum, potestas gladii ad compellendum ; alia ratio est vitatio periculi, quia pauci sunt qui sciant hoc ense percutere : ideo propter periculum, paucorum manibus tradi debuit. Ideo etiam solemnem excommunicationem, quæ fit cum candelis prius accensis, et deinde extinctis, et pulsatis campanis, oportet a solis episcopis fieri, licet aliæ possint ab aliis fieri.

Ad illud quod quæritur ultimo, quare congregatio, sive multitudo, potest excommunicare ita quod unus (*b*), et non excommunicari; dicendum quod peccata multitudinis nulla sunt, sed jurisdictio multitudinis nonnulla est. Et si tu quæras, unde hoc est; dicendum quod multitudo bene facit ad argumentum potentiæ in excellentia : unde multitudo potest trahere navem, ita quod nullus trahat navem per se; sed multitudo, in quantum hujusmodi, non facit defectum, nec impotentiam : unde multitudo non trahitur, nisi quilibet de multitudine trahatur : sic tota multitudo excommunicat, ita quod nullus; non sic excommunicatur, ad minus secundum nova jura (*c*), ut juristæ dicunt. Resp. ad ult. pro fundam.

QUÆSTIO IV.

An aliquis possit pluries excommunicari[4].

De excommunicationis iteratione, et quæritur utrum aliquis possit pluries excommunicari; et quod sic, videtur primum, quia hoc habet usus Ecclesiæ universalis, quam errare est impossibile, ut videtur. Fundam.

Item videmus in aliis pœnis impositis, quod simul et semel plura possunt imponi jejunia, vigiliæ et orationes : ergo pari ratione possunt infligi plures excommunicationes.

Item ita videmus in remediis, quod si iteratur morbus, et remedium, ita etiam et in pœnis, quod multiplicantur pœnæ secun-

[1] *Matth.*, XVI, 19. — [2] *Joan.*, XX, 23. — [3] *Matth.*, XVIII, 17-18. — [4] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XVII, membr. 1, art. 5; S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XXII, art. 6; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. IX; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XXI. — (*a*) *Cæt. edit.* aliqua. — (*b*) *Al.* nullus. — (*c*) *Edit. Ven.* justa.

dum merita : ergo cum excommunicatio et remedium sit, et pœna, videtur igitur quod sicut causa potest iterari et multiplicari, quod et excommunicationes. Et quod causæ possint iterari, illud est apertum : potest enim aliquis esse incendiarius, fractor ecclesiarum, percussor clericorum, et sic de aliis : ergo, etc.

Item, si non possent excommunicari, ex quo sunt excommunicati, et illi qui sunt absque excommunicatione possent (*a*) excommunicari; ergo excommunicati essent (*b*) melioris conditionis, quam non excommunicati.

Ad opp. Contra : 1. Excommunicatus interfectus est gladio spirituali : sed interfectus non potest magis nec minus interfici : ergo nec excommunicatus iterum excommunicari.

2. Item excommunicatus extra communionem Ecclesiæ est ejectus : sed, ut dicit Apostolus [1] : *Quid mihi de his, qui foris sunt, judicare*? Sed posse excommunicare est posse judicare : ergo si non pertinet de talibus judicare, videtur similiter quod nec excommunicare.

3. Item excommunicatus est beneficiis ecclesiasticis privatus, et excommunicatio est privatio : sed privationes non recipiunt magis et minus : non enim dicitur unus cæcus altero magis cæcus, et minus : ergo, etc.

4. Item alter altero non est absolutus magis, nec minus, nec idem magis seipso : ergo pari ratione nec excommunicatus magis, et minus, imo multo fortius.

CONCLUSIO.

Excommunicari idem potest pluries, tum propter novam culpam, tum propter majorem confusionem.

Resp. ad arg. Dicendum quod excommunicatus bene potest iterum excommunicari, vel ejusdem excommunicationis iteratione ad suam majorem confusionem, vel etiam alia propter novæ culpæ commissionem : et tunc tot erunt excommunicationes, quot causæ principales, pro quibus excommunicatur. Sicut enim iteratur culpa, ita rationabiliter iterari potest et debet ipsa pœna : et concedendæ sunt rationes ad hanc partem.

1. Ad illud ergo quod primo objicitur de interfectione, dicendum quod quemadmodum qui peccat mortaliter mortuus est, et interficit seipsum per expulsionem gratiæ, et adhuc magis potest peccare, quia quamvis non vivat ad bene agendum, adhuc tamen vivit in eo voluntas ad male operandum; et quamvis gratia sit expulsa, potest tamen magis a gratia elongari : sic intelligendum est in proposito, quia quamvis secundum statum illum nihil prosint ei ecclesiastica sacramenta et suffragia, potest tamen adhuc magis et magis elongari. Nec est simile de interfectione corporali, in qua prima interfectio reddit impossibilem ad vitam : non sic est in proposito, quia adhuc manet aptitudo ad redeundum.

2. Ad illud quod objicitur, quod extra communionem est, dicendum quod quia characterem baptismalem habet indelebilem, quantumcumque sit malus, ideo non exit omnino Ecclesiæ potestatem : et ideo punit, et corrigit magis, quam paganos infideles, qui nunquam fuerunt sub potestate Ecclesiæ : et de talibus, scilicet de paganis, loquitur Apostolus, non de malis subditis, et excommunicatis : nam ipse de eis judicabat.

3. Ad illud quod objicitur, quod privationes non recipiunt magis, nec minus, potest responderi dupliciter. Primo, quia illud est verum in puris privationibus, non in aliis. Nam claudus dicitur magis et minus, quia non totaliter privat virtutem gradiendi : similiter et injustus magis, et minus. Vel posset dici, quod etsi ratione actus vel habitus magis et minus non recipiant, tamen ratione causarum : unde magis est elongatus a visu, qui læsus est in nervo, et in pupilla, et in humore crystallino, quam qui in altero

[1] I *Cor.*, v, 12.

(*a*) *Cæt. edit.* possunt. — (*b*) *Item* sunt.

horum tantum : similiter intelligendum est in proposito.

4. Ad illud quod objicitur, quod absolutio non recipit iterationem per intentionem, dicendum quod hoc falsum est; et patet in eo, qui pluribus excommunicationibus diversis de causis est excommunicatus ab eodem, vel qui est excommunicatus a diversis episcopis, qui potest absolvi ab una excommunicatione, ita quod non ab alia : quia non sic est connexio in absolutione, sicut in gratiæ infusione.

QUÆSTIO V.

An communicans cum excommunicato sit excommunicatus [1].

Fundam. De excommunicatione quantum ad communicantem cum excommunicato (a), et quæritur utrum communicans cum excommunicato sit excommunicatus; et quod sic, ostenditur, quia jura [2] istud dicunt.

Item ratione videtur, quia accedere ad unum oppositorum est recedere a reliquo : sed excommunicatus est extra communicationem positus : ergo qui ei communicat, a communicatione recedit.

Item excommunicatio infligitur in pœnam erubescentiæ : sed nulla est erubescentia, ubi alii communicant : ergo ad hoc quod sententia illa sit alicujus valoris, necesse est ipso jure alios arcere ab excommunicati communione : ergo si censura ecclesiastica est in excommunicatione, videtur quod juste et debite talis sit excommunicatus.

Item aut licet communicare excommunicato, aut non : si sic, ergo tales non sunt vitandi, et hoc est contra illud [3] : *Si quis frater*, etc.; et post : *Cum hujusmodi nec cibum sumere.* Si non licet, ergo per aliquam sententiam alii arceantur communicare cum isto : et nonnisi per sententiam excommunicationis : ergo qui communicant ei, incidunt in excommunicationis sententiam : ergo sunt excommunicati.

Contra : 1. Communicans cum infideli, sive cum altero peccatore, sive in cibo, sive in potu, non incurrit illud vitium, nisi communicet in actu consimili, sive crimine : ergo pari ratione nullus participans cum excommunicato est excommunicatus, nisi participet in crimine. Ad opp.

2. Item excommunicatio aut est morbus contagiosus, aut non : si sic, ergo qua ratione iste primo excommunicatus, inficit participantem pari vitio; et ita et alius alium, et sic deinceps : ergo si hoc falsum est, et contra jura, non est morbus contagiosus : ergo non videtur quod communicans excommunicato sit excommunicatus. Si tu dicas, quod hoc facit institutio, non contagio; contra : Institutio ista ab homine est sicut excommunicatio : sed nullus debet infligere pœnam, nisi pro culpa : ergo si non communicat in merito, sive in culpa, nec in pœna : ergo institutio illa quæ facit communicari in pœna sine (b) culpa, est injusta.

3. Item filius communicans patri aut est excommunicatus, aut non : si sic, ergo debet vitare patrem. Sed si pater non potest vitari sine suo detrimento, ergo filius portat iniquitatem patris, quod est [4] contra jus divinum. Si autem non est excommunicatus, ergo licet alicui ex familiaritate communicare cum excommunicato : sed laudabilior est societas, et amicitia, et charitas : ergo videtur pari ratione, quod ex sociali amore, vel aliquo tali licet excommunicato communicare : et ita non videtur communicans excommunicato esse excommunicatus.

4. Item excommunicatio omnis, sive major, sive minor, separat a sacramentis : sed nullus separandus est a sacramentis, nisi pro culpa mortali : ergo omnis communicans excommunicato peccat mortaliter. Sed si hoc

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXII, membr, 1. art. 6, § 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXIII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XVIII, art. 6, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. X; Petr.de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XXII; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. III. — [2] Caus. XI, q. III, c. *Cum excommunicato.* — [3] I *Cor.*, V, 11. — [4] *Ezech.*, XVIII, 19.

(a) *Cæt. edit.* quantum ad excommunicationem. — (b) *Cæt. edit.* sive.

verum est, cum ista medicina sit occasio multorum periculorum, videtur tunc quod non sit medicina, sed morbus; et quod quicumque infert eam, cum ponat multos in gravi periculo, quod graviter peccet.

CONCLUSIO.

Communicantes cum excommunicato non propter necessitatem, aut ignorantiam, vel excommunicati utilitatem, sunt excommunicati excommunicatione minori.

Excommunicatio duplex.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut tactum est, duplex est excommunicatio, scilicet minor, et major : minor tantum separat a sacramentis; major vero non tantum a sacramentis separat, sed etiam ab actibus legitimis cum aliis personis. Et ideo excommunicatio minor est morbus respiciens personam absolute; excommunicatio vero major est morbus respiciens personam, ut est pars communitatis, et separans a communitate. Hæc autem separatio, cum sit relatio æquiparantiæ, locum non haberet, nisi alii separarentur ab eo : ergo ad hoc quod ista excommunicatio sit efficax, statuit jus ut alii eum vitent. Et quia homines ut in pluribus magis timent pœnam, quam culpam, in firmitatem sententiæ adjunxit pœnam consimilem, sed minorem. Unde non separat a communicatione fidelium, sed sacramentorum. Et hoc totum dictat ratio recta esse convenienter factum et statutum. Sed quoniam periculum est omnes a communicatione (utpote qui necessitate, vel ignorantia communicant) prohibere, ideo debuerunt tales personæ excipi : unde qui communicant necessitate, sicut filii et filiæ, quandiu sunt sub manu parentum, sicut uxor, sicut servi, et servientes, et ancillæ, sicut peregrini et pauperes, dum unde sustententur non habent, in talibus jus sententiam relaxat. Similiter qui communicant ex utilitate, ut convertatur peccator a via sua mala, cum secundum legem charitatis ambulent, non arcentur. Similiter qui communicant ex ignorantia, excommunicati non sunt, pro eo quod talis ignorantia facti excusat : dicitur autem hic ignorare, quandiu homo nescit, vel per denuntiationem, vel per famam. Unde non debet sibi quis de facili conscientiam facere, quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi probetur contrarium, et hæc circumstantiæ hoc versu continentur :

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

In quo tangitur hæc triplex causa, et necessitas comprehendit tria membra. His personis exceptis, sic communicantes sine aliqua harum conditionum intervenientium excommunicatis, secundum regulam juris excommunicati sunt minori excommunicatione : et hoc quidem rationabile est, ut visum est.

1, 2 et 3. Ex his patent objecta : quod enim objicitur de aliis peccatis, et de contagione, et de filio, in omnibus patet responsio, quia hoc facit institutio : et ratio institutionis dicta est, et convenientia exceptionis [1], et quare major transit, et non minor. Et ideo regula est, quod excommunicatio non transit in tertiam personam. Patet etiam quod communicans non communicat in culpa; sed quia non adhibet debitam reverentiam sententiæ, hinc justum est quod reportet pœnam.

4. Ad illud quod objicitur, quod ista est pœna tantum mortaliter peccantium, dicendum quod secundum aliquos conclusio conceditur. Dicunt enim quod præter casus exceptos mortaliter peccat [2], quia facit contra Ecclesiæ mandatum, et scienter videtur contemnere sententiam Ecclesiæ. Sed quia valde durum videtur illud dicere, et maximum periculum esset omnes communicantes excommunicari, ut declinemus periculum utrumque sine præjudicio, hic distinguendum videtur. Dicere enim quod tantum sit peccatum veniale, non videtur conveniens, cum communiter parvam vim faciant homines in peccatis venialibus. Dicere iterum, quod pro quolibet verbo humanitatis, quod

[1] Caus. XI, q. III, c. *Quoniam multos.* — [2] Ibid., *Decretal. Greg.*, tit. XL, c. *Sacris, de his quæ vi vel metu.*

amicus amico dicit, peccet mortaliter, durum videtur; et ideo dicendum, qui communicat in actu exteriori in contemptum sententiæ latæ, quod tunc peccat mortaliter; aut si non communicat in contemptum, sed tamen rationabiliter videri potest quod sententia veniat in contemptum, adhuc credendum est eum mortaliter peccare. Aut probabiliter creditur, quod ex hoc nunquam sententia contemnetur, et ipse cum timore hoc facit, et ex quadam affabilitate, vel societate aliqua verba præter necessitatem dicit, vel alio modo in casibus non exceptis communicat : tunc credendum est circa tales sententiam temperari. Unde si quis quærat utrum homo debeat magis dimittere se interficere, quam aliquod verbum dicere; dico quod si ex hoc in contemptum veniret sententia, deberet utique. Sed quis judicaret istum male facere, cum potius debeat de furto comedere, quam fame perire? Si qui ergo dicunt, quod peccat mortaliter, intelligendum est, quando contemptus intervenit. Et quia vix potest frequentari sine contemptu, ideo sanum consilium est unicuique, ut se a talibus elonget propter vitandum periculum, sicut dicit Augustinus, quod faciendum est de juramento. Ad illud quod objicitur, quod non privantur sacramentis nisi (*a*) mortaliter peccantes, dicendum quod hoc factum est propter terrorem, ne forte per assuetudinem in periculum contemptus incideret.

QUÆSTIO VI.

An aliquis excommunicatus possit absolvi invitus [1].

Ad opp. De absolutione, et quæritur utrum aliquis possit absolvi invitus. Et quod sic, videtur : quia pater carnalis multa bona præstat filio invito : ergo pari ratione, imo multo fortiori, cum magis plus debeat pater spiritualis esse, videtur quod possit absolvere subditum ipso invito.

2. Item pronior debet esse ad miserendum quam ad condemnandum : sed aliquis de jure potest excommunicare invitum : ergo multo magis absolvere.

3. Item excommunicatio est pœna inflicta exterius propter emendationem : ergo si peccator non emendatur, sed deterior efficitur; cum, cessante causa, cesset et effectus, videtur quod possit et debeat talis etiam nolens absolvi.

Sed contra : Nullus potest, nec debet absolvere aliquem invitum in foro pœnitentiali : ergo pari ratione nec in foro judiciali. **Fundam.**

Item dictum est Petro [2] : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis* : ergo conformari debet ligatio quæ fit in terris, ei ligationi quæ fit in cœlis, et e converso; alioquin non fit ut debet : sed in cœlis nullus absolvitur invitus ; ergo nec in terris debet.

Item, manente causa, manere debet et effectus : sed causa propter quam infligitur excommunicatio, est rebellio et contumacia : sed quandiu non vult absolvi, est rebellis et contumax : ergo invitus non debet absolvi.

Juxta hoc quæritur, quis sit modus, secundum quem debet absolvi. **Quæstio lateralis 1.**

Quæritur etiam, a quo possit absolvi. **Quæst. lateralis 2.**

CONCLUSIO.

Excommunicatus non potest de jure absolvi, nisi volens, et cesset a contumacia; sed de facto potest absolvi et invitus, ad proprium corrigendum errorem.

Resp. ad arg. Dicendum quod est loqui de potentia absolvendi et excommunicandi, prout potest in hos actus, vel de jure, vel de facto : differt enim facere, et juste facere. Si loquamur de facto, si episcopus excommunicet non contumacem prætermisso juris ordine, in facie Ecclesiæ excommunicatus est, quamvis injuste lata sit sententia, et tenetur eam sustinere ; alioquin ex hoc

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XX, membr. 1, art. 7, § 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXIV, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XVIII, art. X, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. XI. — [2] *Matth.*, XVI, 19.

(*a*) *Edit. Ven.* sic.

ipso contemptu efficitur dignus excommunicari, et ligatur apud Deum. De jure autem est excommunicatus, quando secundum juris dictamen ab eo, qui habet jurisdictionem canonicam, fertur sententia in contumacem : et hæc ligat apud Deum. Similiter intelligendum in absolutione, quod potest aliquis absolvi de jure, vel de facto : de jure nullus communicatus absolvi potest, nisi cesset a contumacia ; de facto absolvi secundum voluntatem prælati, in cujus potestate fuit sententiam ferre, et revocare. Unde si talis absolvatur, nec peccat, nec est excommunicatus qui ei communicat : et hoc dico, sive qui absolvatur sit ligatus justa sententia, sive injusta : et hoc maxime verum est de domino Papa. Verumtamen, sicut rationes probant, talis absolvi non debet, si juste excommunicatus est, nec de jure absolvi potest. Si autem excommunicatus fuisset injuste, posset eum prælatus absolvere etiam invitum, non propter suum meritum, sed ad revocandum errorem proprium.

1. Ad illud quod primo objicitur, quod pater corporalis beneficia præstat invito filio, dicendum quod non est simile, quia illa sunt beneficia temporalia quæ præstantur contra voluntatem, et in quibus non consideratur æquitas ex parte suscipientis : non sic autem est hic : et propterea talia beneficia prosunt invitis ; sed beneficium absolutionis nulli invito prodest, imo obest. Unde sicut fastidiosis non est ingerendus cibus corporalis, quia obest, et illum projiciunt, vel, si suscipiunt, magis gravantur ; sic in proposito est intelligendum.

2. Ad illud quod objicitur, quod potest excommunicare invitum, dicendum quod excommunicatio est correctio de contumacia : et ideo utilis est tali contumaci, et nolenti. E contra, absolutio est utilis redeunti, non in contumacia existenti : et ideo talem excommunicatum absolvere potius est præstare iram quam misericordiam, sicut facit ille, qui dimittit injuriam inultam. Unde sicut melius est quod satanæ tradatur corpus quam spiritus, sic melius est isti quod permaneat in vinculo, quam quod detur ei beneficium cum contemptu.

3. Ad illud quod objicitur, quod inflicta est ad emendationem, dicendum quod non tantum ad emendationem, imo etiam ad instructionem aliorum, ut alii discant non contradicere et rebellare, sicut Dathan (*a*) et Abiron : et ideo, ne alii sumant exemplum malum, debet in talibus excommunicatio continuari, ut aliis prosit ad vitandum casum. Verumtamen, quia nescitur utrum Deus det ei spiritum bonum, quandiu vivit, ideo semper expectanda est conversio ejus : et ideo non est ante absolvendus, quantumcumque incorrigibilis videatur. Nemo enim est omnino incorrigibilis per privationem, quandiu viator est : et ideo excommunicatio medicina est.

Ad illud quod quæritur, qualiter debeat fieri, dicendum quod excommunicatio ex triplici causa potest esse inflicta, scilicet quædam propter contumaciam pure ; quædam propter offensam manifestam ; quædam propter offensam occultam, ut quando aliquis incidit in canonem ex peccato aliquo, quod non est publicum. Primus debet absolvi, recepto ab eo sacramento, quod stabit mandatis Ecclesiæ ; et illi debet mandari, quod pareat juri, et si quid aliud in sententia excommunicationis juste lata continetur, utpote quando condemnatur in expensis. Si autem est excommunicatus propter offensam manifestam per sententiam, vel facti evidentiam, tunc ante absolutionem debet præstare emendam ; si autem propter occultam, tunc sufficit ad relaxandam sententiam, quod sufficiens cautio præbeatur parendi mandato. Ad q. ist. primam.

Ad illud quod quæritur, a quo quis potest absolvi, dicendum quod de minori excommunicatione absolvi potest a quolibet habente potestate tunc absolvendi a peccato. Unde duo excommunicati minori excommunicatione invicem se absolvere possunt. Pro Ad q. ist. 2.

(*a*) *Cat. edit.* Datan, *et sic deinceps.*

[illegible] autem habendum est, quod de omni excommunicatione lata a jure, sive majore sive minore, potest quis absolvi a proprio episcopo, sive a sacerdote, exceptis sex casibus, in quibus sibi reservavit jura conditor potestatem.

Casus excommunicationis reservati. Primus est verberatio clericorum, in quo casu non potest absolvi nisi a summo Papa, vel ejus legato, octo casibus exceptis. Secundus casus est de illo, qui incendit ecclesiam, et denuntiatus est ab episcopo. Tertius casus est de illo, qui frangit ecclesiam, et denuntiatus est. Quartus casus est de eo, qui scienter et sponte participat cum excommunicatis a Papa, et recipit eos in officiis, maxime quando nominatim exprimuntur. Quintus, de illo qui falsat litteras apostolicæ sedis. Sextus de illo, qui communicat excommunicato in crimine: nunc enim debet absolvi ab eo qui excommunicavit, etiamsi non sit ejus subditus. Quod si difficile est ei accedere ad ipsum, præstita juratoria cautione, quod parebit ejus mandato, potest absolvi ab episcopo, vel a sacerdote proprio. A primo autem casu excipiuntur octo casus: Primus est, si sit in articulo mortis; secundus est, si fuit ostiarius potentis, et percussit non ex odio, vel proposito; tertius, si percutiens clericum sit mulier; quartus, si regularis regularem; quintus, si sit servus, et non graviter læsit, et dominus ejus damnificaretur de ejus absentia, et ipse dominus est sine culpa; sextus, si sit pauper; septimus, si sit impubes, vel senex, vel valetudinarius; octavus, si habet inimicitias capitales. De excommunicatione vero illata a judice nullus potest absolvi nisi ab ipso, vel ejus superiori, excepto solo articulo mortis. Exceptiones a primo casu.

DISTINCTIO XIX

DE CONFESSIONE SACRAMENTALI IN COMPARATIONE AD SUSCIPIENTES.

Postquam ostensum est, quæ sint claves apostolicæ, et quis earum usus, superest investigare quando istæ claves dentur, et quibus. Dantur hæ claves per ministerium episcopi alicui in promotione sacerdotii: cum enim recipit ordinem sacerdotalem, simul et has claves recipit. Sed non videtur, quod omnes vel soli sacerdotes has claves habeant; quia plerique ante sacram ordinationem scientiam discernendi habent, plures post consecrationem ea carent. Sane dici potest, quod alteram clavium istarum, id est, scientiam discernendi, non habent omnes sacerdotes: unde dolendum est atque lugendum. Multi enim licet indiscreti, atque scientiæ, qua eminere debent, exortes, sacerdotii gradum recipere præsumunt, vita et scientia eo indigni, quia nec ante sacerdotium, nec post scientiam habent discernendi, qui ligandi sint, vel solvendi: ideoque illam clavem in consecratione non recipiunt, quia semper scientia carent. Qui vero ante sacerdotium scientia discernendi præditi sunt, licet habeant discretionem, non tamen in eis clavis est; quia non valent ea claudere, vel aperire. Ideoque cum promovetur in sacerdotem, clavem discretionis recte dicitur accipere; quia et ante habita discretio augetur, et fit in eo clavis, ut ea jam valeat uti ad claudendum, vel aperiendum.

Difficultas 1. Quando hæ claves dantur, et quibus? Solutio.

Cumque jam constet non omnes sacerdotes illas duas claves habere, quia scientia discernendi plerique carent; de altera, id est, potentia ligandi et solvendi quæritur, utrum omnes sacerdotes eam habeant. Quidam enim hanc potestatem putant illis solis esse concessam, qui doctrinam simul ac vitam apostolorum servant. Illas enim claves

Difficul. 2. Si alteram clavem omnes habeant, scilicet

promisit [1] Dominus Petro et imitatoribus ejus tantum, ut aiunt; qui etiam auctoritatibus utuntur in munimentum suæ opinionis. Hoc enim dicunt Augustinum sensisse, ubi superius [2] ait : « Remissionem peccatorum, vel per seipsum facit Deus, vel per columbæ membra. » Dicit etiam idem « peccata dimitti, vel teneri a sanctis. » Idem *super Exodum*, ubi de lamina aurea legitur [3] : *Erat (a) autem lamina aurea semper in fronte sacerdotis :* « Hæc, inquit [4], significat fiduciam bonæ vitæ : quam qui vere perfecteque non significatione, sed veritate sacerdos [5] habet, solus potest auferre peccata. » Item Gregorius [6] : « Illi soli habent in hac carne positi potestatem ligandi et solvendi, sicut sancti apostoli, qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. » Item ex dictis Origenis : « Hæc potestas soli Petro concessa est, et imitatoribus Petri. Nam quicumque vestigia Petri imitantur, habent recte ligandi et solvendi potestatem. » His aliisque testimoniis innituntur, qui asserunt potestatem ligandi ac solvendi illis solis concessam sacerdotibus, qui vita et doctrina pollent sicut apostoli. potentiam ligandi, et solvendi. Solutio.

Aliis autem videtur, quod et mihi placere fateor, cunctis sacerdotibus hanc clavem dari, scilicet ligandi et solvendi; sed non eam recte ac digne habent, nisi qui vitam et doctrinam apostolicam servant. Nec præmissæ auctoritates malos sacerdotes hanc potestatem negant habere; sed illos solos digne ac recte hac potestate uti significant, qui præditi sunt vita et doctrina apostolica, quia soli ipsorum apostolorum imitatores digne recteque possunt ligare et solvere. Et per Dominum tantum, vel per sanctos, in quibus habitat Spiritus sanctus, digne et recte fit remissio vel retentio peccatorum. Fit tamen et per illos qui sancti non sunt, sed non digne vel recte : dat enim Deus benedictionem digne poscenti, etiam per indignum ministrum. Quod vero hanc potestatem habeant omnes sacerdotes, Hieronymus testatur super illum locum Evangelii, ubi Dominus dicit Petro : *Tibi dabo claves regni cœlorum.* « Habent enim, inquit, eamdem judiciariam potestatem alii apostoli : habet et omnis Ecclesia in episcopis et presbyteris. Sed ideo Petrus eam specialiter accepit, ut omnes intelligant quod quicumque ab unitate fidei et societate Ecclesiæ se separaverit, nec a peccatis solvi, nec cœlum potest ingredi. » Item, quod sacerdos, etiamsi malus sit, gratiam tamen transfundit pro suæ dignitatis officio, Augustinus [7] ostendit dicens : « Dictum est a Domino in *Numeris* ad Moysen, et Aaron sacerdotes [8] : *Vos ponite nomen meum super filios Israel, et ego Dominus benedicam eos;* ut gratiam traditio per ministerium ordinati transfundant hominibus, nec voluntas sacerdotum obesse, vel prodesse possit, sed meritum benedictionem poscentis. » Quanta autem sit dignitas sacerdotalis ordinis, hinc advertamus. Dictum est de nequissimo Caipha inter cætera [9] : *Hoc autem a semetipso non dixit; sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit :* per quod ostenditur, spiritum gratiarum non personam sequi digni, vel indigni, sed ordinem traditionis : ut quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus, ut officiis ministerium exhibeat; Dei autem est effectum tribuere benedictionis. » Hinc evidenter ostenditur, ordinem non privari potestate tribuendi gratiam ob ministri indignitatem. Huic Aliorum sententia verior.

[1] *Matth.*, XVI, 19. — [2] Dist. XVII, p. I. — [3] *Exod.*, XXVIII, 38. — [4] Aug., *Quæst. in Exod.*, c. CXX. — [5] Loquitur de Christo. — [6] Greg., *in Evang. hom.* XXVI. — [7] Imo auctor *Quæst. ex vet. Testam.*, q. XI. — [8] *Num.*, VI, 27. — [9] *Joan.*, XI, 51.

(*a*) Vulg. *Erit.*

tamen Augustini sententiæ videtur obviare quod ait Esychius [1] : « Sacerdotes, inquit, non propria virtute benedicunt, sed quia figuram Christi gerunt, et propter eum, qui in ipsis est, plenitudinem benedictionis tribuunt, non solum is, qui sacerdotium sortitus est, sed quicumque Christum in seipso habet, et ejus figuram gerit per conversationem bonam, sicut Moyses, idoneus est ut benedictionem præstet. » Ecce hic habes quod non solum sacerdos, sed omnis in quo Christus habitat, benedictionem præstat. Sed alia est benedictio, quæ solis sacerdotibus congruit; alia quæ ab omnibus bonis communiter exhibetur. Denique illi sacerdotes, in quibus Christus habitat, benedictionis plenitudinem tribuere dicuntur : non quia soli illi transfundant gratiam, sed quia illi soli licite et digne id agunt. Nec subditos mala vita sacerdotis lædit, si bona faciunt quæ ille dicit. Unde Gregorius [2] : « Multi dum plus vitam sacerdotum quam suam discutiunt : in erroris foveam dilabuntur : minus considerantes, quod non eos vita sacerdotum læderet, si humiliter bonis sacerdotum admonitionibus aurem accommodarent. »

De hoc quod scriptum est in Malachia : Maledicam benedictionibus vestris.

Præmissæ vero sententiæ, qua dicitur etiam per mali sacerdotis ministerium transfundi gratiam benedictionis, videtur obviare, quod Dominus per Malachiam Prophetam malis sacerdotibus comminatur [3] : *Maledicam benedictionibus vestris.* Et alibi [4] : *Væ his qui vivificant animas quæ non vivunt, et mortificant animas, quæ non moriuntur.* Si enim maledicit Dominus benedictionibus eorum, et si animæ quas vivificant non vivunt, quomodo per eos gratia benedictionis transfunditur? Sed illud capitulum : *Maledicam*, etc., quidam referunt ad hæreticos, qui ab Ecclesia præcisi sunt; et ad excommunicatos, quorum benedictiones fiunt maledictiones his, qui eorum sequuntur errores. Illud vero alterum, scilicet : *Vivificans*, etc., super omnes illos sacerdotes exponunt, qui absque clave scientiæ, et forma bonæ vitæ præsumunt ligare vel solvere. Sed nullus officio sacerdotis uti debet, nisi immunis sit ab illis quæ in aliis judicat : alioquin seipsum condemnat [5].

Qualis debeat esse judex ecclesiasticus.

Qualem autem oporteat esse, qui aliorum judex constituitur, Augustinus [6] describit, ita dicens : « Sacerdos cui omnis offertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit judicandus, quæ in alio judicare est promptus. Judicans enim alium, qui est judicandus, condemnat seipsum. Cognoscat ergo se, et purget in se quod alios videt sibi offerre; caveat ut a se projecerit, quidquid in alio damnosum repererit. Animadvertat quod [7] *qui sine peccato est, primus in illam lapidem mittat.* Ideo enim liberavit peccatricem, quia non erat qui juste projiceret lapidem. Quomodo lapidaret, qui se lapidandum cognosceret? Nullus enim erat sine peccato, in quo intelligitur omnes crimine fuisse reos. Nam venialia remittebantur per cæremonias. Si quod ergo in eis peccatum erat, criminale erat. In hoc ergo patentissimum est, crimen sacerdotum esse detestabile, qui non prius se judicant, antequam alios alligent. Caveat spiritualis judex, ut sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ. Oportet ut sciat cognoscere, quidquid debet judicare. Judiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet judicare, discernat. Diligens ergo investigator sapienter inter-

[1] Hesych., *super Levit.*, lib. II, c. IX. — [2] Greg., et habetur, dist. I, q. I, c. *Multi sæcularium.* — [3] *Malach.*, II, 2. — [4] *Ezech.*, XIII, 9. — [5] *Rom.*, II, 1. — [6] Imo auctor lib. *de ver. et fals. Pœnit.*, c. XX, n. 36. — [7] *Joan.*, VIII, 7.

roget a peccatore, quod forsitan ignorat, vel verecundia velit occultare. Cognito vero crimine, varietates ejus non dubitet investigare, et locum, et tempus, et cætera (a); quibus cognitis, adsit benevolus (b) paratus erigere, et secum onus portare : habeat dulcedinem in affectione, discretionem in varietate, doceat perseverantiam, caveat ne corruat, ne juste perdat judiciariam potestatem. Etsi enim pœnitentia possit ei acquirere gratiam, non tamen mox restituit in potestatem primam. Licet enim Petrus post lapsum restitutus fuerit, et sæpe lapsis sacerdotibus reddita sit dignitatis potestas, non tamen est necesse ut omnibus concedatur quasi ex auctoritate. Invenitur auctoritas quæ concedit, et quasi imperat. Invenitur auctoritas alia quæ non concedit, sed vetat. Quæ Scripturæ non repugnant, sed concordant. Cum enim tot sint (c) qui labuntur, ut pristinam dignitatem ex auctoritate defendant, et quasi ausum peccandi sibi faciant, recidenda est spes ista. Si vero locus est, ubi ista non concurrant, restitui possunt, qui peccant. » Ex his satis perpenditur, qualis debeat esse sacerdos qui alios ligat et solvit : discretus scilicet, et justus; alioquin mortificat sæpe animas, quæ non moriuntur; et vivificat, quæ non vivunt; et ita incidit in maledictionis judicium. Illud autem Malachiæ, scilicet : *Maledicam benedictionibus vestris ;* sive super hæreticos tantum et excommunicatos, sive super omnes sacerdotes, qui vita et scientia carentes benedicere præsumunt, dictum accipiatur, sic intelligi potest [1] : *Maledicam benedictionibus vestris,* id est, his quæ in eis benedictionibus possidetis; quia faciam ea cedere vobis in maledictionem, non benedictionem. Quia etsi benedicunt sanctis, non hoc faciunt ex vero corde; et ideo eorum benedictio eis vertitur in maledictionem. Vel *maledicam benedictionibus vestris,* id est, quod a vobis benedicitur, a me erit maledictum; quia benedicunt inique agentibus, adulanturque peccantibus, dummodo divites sint.

EXPOSITIO TEXTUS.

Postquam ostensum est, quæ sint claves apostolicæ, etc.

Supra determinavit Magister clavium usum et substantiam; hic determinat quando istæ claves, et quibus dantur. Et habet hæc pars duas : in prima ostendit, quod clavis scientiæ non datur ignorantibus et insciis; in secunda quæritur utrum potestas ligandi et solvendi competat malis, ibi : *Cumque jam constet non omnes,* etc. Et hæc secunda pars habet tres : in prima ponit et innuit opinionem falsam, imo hæresim, quod claves in illis solis sunt, qui habent doctrinam, et vitam apostolorum servant; in secunda ponit opinionem veram, quod sint in quolibet sacerdote, et respondet falsæ, et innuit eam ibi : *Aliis autem videtur, quod et mihi placere,* etc.; in tertia vero ipsam defendit a quibusdam, quæ videntur ipsam ostendere falsam, ibi : *Præmissæ vero sententiæ, qua dicitur,* etc.

Divisio.

DUB. I.

Sed cum esset pontifex anni illius.

Videtur dicere falsum, quia, sicut patet ex textu, ipse dixit animo interficiendi Christum : ergo peccavit dicendo, non prophetavit. Item tam ipse, quam Judæi intellexerunt de salute corporali : constans est autem illud fuisse falsum.

Resp. Dicendum quod in prophetatione illa duo est considerare, scilicet verbum cogitationis interioris, et verbum exterioris hominis. In verbo autem ipso interiori est considerare duo, scilicet ipsius immissio-

[1] Ita Hieron., *in Malach.*, c. II, 2. — (a) *Cæt. edit.* add. cum auctore libri de ver. et fals. Pœnit. quæ supra diximus. — (b) *Edit. Ven.* benevolens. — (c) sunt.

nem, vel inspirationem, et post immissionem, verbi immissi dijudicationem, quæ fuit ab intellectu Caiphæ. Et cum verbum haberet duplicem intellectum, scilicet carnalem, et spiritualem, Spiritus sanctus immisit secundum intellectum spiritualem, et ipse intellexit secundum carnalem. Et secundum hunc duplicem intellectum verbum exterius duplicem facit intelligentiam in auditoribus : unam carnalem in Judæis, et aliam spiritualem in Christianis : et secundum primum intellectum non fuit verbum prophetationis, sed conspirationis, et sic intellexerunt Judæi conspiratores ; secundum vero secundum intellectum verbum fuit verum, et prophetia facta fuit Christianis : unde prophetavit nesciens quid diceret quantum ad verum intellectum, secundum quem inspiratum fuerat verbum. Et secundum duplicem intellectum dicitur verbum illud fuisse factum Spiritus sancti, vel malæ voluntatis ipsius pontificis.

DUB. II.

Sed nullus officio sacerdotis uti debet, nisi immunis sit ab illis, etc.

Contra : Quia secundum hoc, cum nullus sit qui careat venialibus, nullus deberet ab eis absolvi. Si tu dicas quod intelligit de mortalibus, contra : Sacerdotem, qui habet curam animarum, contingit peccare mortaliter, et tamen tenetur pœnitentes audire : et nullus peccat faciendo illud ad quod tenetur : ergo non peccat mortaliter. Item absolutio fructuosa et utilis fieri potest sine gratia gratum faciente : ergo non oportet quod sit in gratia, nec tenetur, ex quo habet suum effectum.

Resp. Dicendum quod absolvere hominem a mortali, hoc est judicare hominem in conspectu Dei : secundum autem omne forum nullus digne judex est, qui reus est, et in eadem damnatione : ideo dico quod sacerdos, quando absolvit pœnitentem, tenetur de culpa sua pœnitere ; alioquin indigne sacramentum ministrat : ideo graviter peccat, quia in quo alterum judicat, seipsum condemnat. Quod objicitur de veniali, non valet, quia non est ibi judicium. Quod objicitur, quod facit quod debet, dicendum quod verum est, sed non omni modo quo debet. Quod objicitur quod fructuosa est, dicendum quod verum est suscipienti ; sed damnosa est absolventi, sive administranti, propter contemptum sacramenti.

DUB. III.

Judicans enim alium, qui est judicandus, condemnat seipsum.

Ponatur ergo hic, quod sacerdos cognoscat parochianam suam, vel, ut dicatur honestius, furetur cum parochianis suis res aliquas, utrum possit eos absolvere : et quod sic, videtur, quia in quocumque peccato existit, absolvit de facto : ergo videtur quod de tali possit eos absolvere. Sed contra hoc est, quia non potest esse idem in eadem causa judex, et reus : et hoc patet : ergo si talis sacerdos reus est, judex esse non potest.

Resp. Dicendum est, quod non video quare non possit absolvere. Esto enim quod aliquis det malum consilium, utpote de homicidio faciendo, non video quare ille idem non possit pœnitenti dare bonum. Verumtamen neutri credere est tutum : non ipsi absolventi, quia videtur in eo manifesta præsumptio ; non ipsi pœnitenti, quia videtur in eo minus vera contritio, et peccati detestatio, dum non vult detegere nisi noscenti. Unde si sacerdos nolit eum licentiare, debet superiorem adire. Vel si ille non habeat superiorem, vel non velit ad eum ire, potest ab illo absolutionem recipere, quia revera absolvit, si contritio adest ; sed si ulterius ad majorem certitudinem vult alii sacerdoti peccatum detegere, bonum est : et hoc dico ad majorem securitatem habendam.

DUB. IV.

Ideo enim liberavit peccatricem, etc.

Contra : Secundum hoc videtur quod illa

peccatrix non fuit liberata ex misericordia, sed quia non aderat humana justitia. Item esto quod prælatus sit malus, quæro a te utrum teneatur subditos corrigere : constans est quod non est absolutus a tentione : ergo si facit hoc, non peccat ex hoc.

Resp. Dicendum quod duplex est correctio : una per modum increpationis et argutionis, et talis arguit per modum superioris; et qui sic arguit alium, peccat, quia quod facit, non ut debet, facit. Sed si interior sit malitia, peccat superbiendo; si exterior, peccat scandalizando : et ideo ad hoc quod licite corrigat, tenetur primo de oculo suo trabem ejicere; alioquin ordinem correctionis pervertit. Alia est correctio per modum supplicationis et admonitionis : et hæc potest esse bonorum, et etiam malorum : ipse autem loquitur de prima, et non de secunda. Quod objicitur de muliere, patet, quia ille modus corripiendi erat per vindictam : Quod objicitur : « Ideo liberavit, » etc., dicendum quod *Ideo* non dicit finem, quia ille fuit suæ misericordiæ abundantia; sed potius viam et modum ad ipsam liberandam insinuat. De correctione vero fraterna hoc notandum, quod tunc tenetur homo corripere, quando videt fratrem graviter peccare, et credit probabiliter quod debeat prodesse, et non obesse : hoc tamen cavendum, ne quis formet sibi conscientiam stultam ex modica conjectura.

DUB. V.

Diligens ergo investigator, etc.

Ex hoc videtur quod ad confessorem pertinet perscrutari conscientiam alienam. Sed contrarium habetur in Psalmo [1] : *Scrutati sunt*, inquit, *iniquitates : defecerunt scrutantes scrutinio.* Item in Deuteronomio [2] : *Cum repetis* (a) *a proximo tuo rem aliquam, quam tibi debet, non ingrediaris domum.* Ergo non videtur quod homo interius debeat ad secreta cordis ingredi. Item ex horum peccatorum ruminatione frequenter fœtor oritur concupiscentiæ in quærente, et generatur cognitio mali in audiente : propter quod etiam frequenter contingit eum titillari ad sciendum scientia experientiæ : ergo, etc.

Resp. Dicendum quod absque dubio oportet ipsum confessorem diligentem esse in investigando. Et ratio hujus est, quoniam ipse judex est : et judex diligenter inquirere debet causæ veritatem, maxime quando dubia apparet, secundum quod dicit Job [3] : *Causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam.* In talibus autem inquisitionibus cavenda est superflua curiositas, et negligentia. Quædam enim sunt, quæ non debet inquirere in speciali confessor, sicut sunt peccata inconsueta, et enormia, et contra naturam, et de talibus intelligitur illud [4] : *Investigator malorum opprimetur ab eis.* Et ratio hujus est, quia frequenter addiscit pœnitens quod non noverat : et contingit ipsum confessorem in talibus concuti : et ideo non debet talia quærere, nisi in generali, et quasi de longinquo per quasdam circumlocutiones, ut, si fecit qui confitetur, intelligat; si non fecit, non addiscat. Item hujus rei significatio est Judith, ubi dicit (b) [5] : *Vos autem nolo, ut scrutemini actum meum.* Judith *Confessio* interpretatur; et hoc dicit sacerdotibus, reprimens curiosam inquisitionem; et ideo quia a longinquo debet esse, dicitur in Job [6] : *Obstetricante manu eductus est coluber tortuosus.* Alia vero sunt inquirenda, scilicet transgressio decem præceptorum, commissio septem capitalium, abusio quinque sensuum; et de his potest quærere, quando videt negligentem, vel ignorantem esse ipsum pœnitentem. Hoc autem semper est attendendum, ut inquisitio conferat statui pœnitentis. Ideo dicitur [7] : *Justus in principio accusator est sui : venit amicus ejus, et investigavit eum.* Et cum magna prudentia oportet hoc facere : et ideo

[1] *Psal.* LXIII, 7. — [2] *Deut.*, XXIV, 10. — [3] *Job*, XXIX, 16. — [4] *Prov.*, XI, 27. — [5] *Judith*, VIII, 33. — [6] *Job*, XXVI, 13. — [7] *Prov.*, XVIII, 17.

(a) Vulg. *repetes.*— (b) *Edit. Ven.* dicitur.

necesse est confessores esse discretos. Unde[1] : *Sapiens sibi videtur vir dives, pauper autem prudens eum scrutabitur.*

DUB. VI.

Cum enim tot sint qui [illegible], ut pristinam dignitatem, etc.

Videtur male dicere, quia deferendum est multitudini ; et ubi multitudo est in causa, oportet rigori detrahere ; ergo magis restituendi sunt in gradum pristinum, quam si pauci essent. Contra : Jus dicit eos esse amovendos : ergo qui restituit, facit contra jus : ergo agit injuste.

Resp. Dicendum quod in talibus quando crimen grave est, vel enorme, amotio sacerdotum ab officio est de æquitate juris et rigore, sed restitutio est de juris relaxatione. In relaxatione autem, ad hoc quod fiat, consideranda est, in eo qui facit, potentia, ut sit talis qui supra jus possit, et non sit illi juri subjectus ; et in eo cui fit, sit causa idonea, scilicet necessitas, vel utilitas : alioquin non dispensatio, sed dissipatio debet dici. Et quoniam dominus Papa non est subjectus constitutionibus patrum, sed super omnes est, ideo potest in eis dispensare ; et tunc bene facit, quando necessitas, vel utilitas hoc requirit. In mandatis vero decalogi nullo modo potest, quia ipse est subjectus eis ; ideo dispensatio ita consuevit diffiniri : Dispensatio quid « Dispensatio est juris relaxatio, facta cum causæ cognitione ab eo, qui habet jus dispensandi. » Unde dispensare dicitur, quasi diversa pensare ; et ideo in eis, quæ statum Ecclesiæ decolorant, dispensandum non est, et cum eis qui nituntur jus infringere : et hoc est quando multis conceditur, quod paucis esset concedendum ; et quando sic accipitur, non quia (*a*) fit sibi de gratia, sed tanquam si esset de jure communi ; et in talibus loquitur auctoritas prius posita.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, in qua Magister determinat quibus dantur claves, et quando, tria quæruntur : primo quæritur quibus dantur claves ; secundo quæritur quando ; tertio, super quos, vel in quos ministri per claves possunt. Circa primum quæruntur duo : primo quæritur utrum claves datæ sint sacerdoti legali, an soli sacerdoti evangelico ; secundo, utrum in potestate clavium communicet bonus minister cum malo ministro.

QUÆSTIO I.

An sacerdos legalis habuerit claves[2].

Utrum sacerdos legalis habuerit claves ; Ad opp. et quod sic, videtur : 1. quia sicut legis periti instituti fuerunt ad populum docendum, ita sacerdotes ad sanctificandum, sicut patet per totum Leviticum, et in Exodo : sed legisperiti in Veteri Testamento acceperunt clavem scientiæ ad peragendum suum officium : ergo et pari ratione sacerdotes legales ad suum. Minor patet per hoc quod dicitur[3] : *Væ vobis legisperitis, væ qui tulistis clavem scientiæ*, etc.

2. Item clavis est sequela ordinis sacerdotalis, sicut melius jam patebit[4] : sed sacerdos legalis habuit ordinem et pontificatum, secundum quod patet[5] : *Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron :* ergo cum habuerit principale, videtur quod etiam habuit annexum.

3. Item clavis est auctoritas discernendi, et ligandi, et solvendi, faciendo reconciliationem peccatoris cum Ecclesia : sed hoc totum fuit in sacerdote summo in Veteri Testamento, quia ad ipsum pertinebat leprosum judicare et expiare, sicut dicitur in *Levitico*[6] : ergo habuit clavem. Si tu dicas,

[1] *Prov.*, XXVIII, 11.— [2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XX, membr. 6, art. 2; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XIX, q. I, art. 1, q. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XIX, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XIX, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XIX, q. I; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XIX, q. I. — [3] *Luc.*, XI, 46, 52. — [4] Art. seq. — [5] *Hebr.*, V, 4. — [6] *Levit.*, XIV, 3 et seq. — (*a*) *Al. deest.* quia.

quod illa erat potestas carnalis, sicut expiatio, et ipsa lepra; contra : A lepra non potuit mundare corporaliter : ergo si expiabat aliquo modo per aspersionem, sicut ibi ponitur, expiatio illa erat spiritualis.

adam. Contra : Claves sacerdotales sunt ad aperiendum regnum cœlorum : sed regnum cœlorum non fuit apertum ante mortem Christi : ergo claves ante mortem Christi fabricatæ non fuerunt : ergo nec aliquis eas potuit habere ante.

Item per claves istas spirituales reconciliatur peccator, dum solvitur et ligatur : sed reconciliatio fieri non potuit nisi per mediatorem : mediator autem unus tantum est, scilicet Christus Dominus : ergo ante adventum ipsius haberi non potuerunt.

Item lex Moysi *carnalis*[1] dicitur ab Apostolo, et *occidens*[2] : sed ista potestas est spiritualis, et ad vivificandum, vel ad proficiendum in vita : ergo talis potestas clavium nullo modo legi illi competebat.

CONCLUSIO.

Sacerdoti legali non sunt datæ claves, sed tantum evangelico sacerdoti sunt concessæ.

pinio orum. Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui doctores dicere voluerunt, quod potestas clavis fuit in lege Moysi, et est in lege gratiæ, sed differenter, quia ibi fuit imperfecte et semiplene, hic autem perfecte : ut sicut illa fuit imperfecta lex, et hæc perfecta, et hæc addit supra illam, sic clavis ad clavem; et sicut pœnitentia inchoavit in Veteri Testamento, et fuit ibi, ita et clavis, secundum cujus arbitrium consummatur pœnitentia. Et hoc nituntur ostendere per hoc quod sacerdotibus commissum fuit, ut peccantibus per ignorantiam sacerdos imponeret pœnam *juxta mensuram delicti*, sicut dicitur in *Deuteronomio* et *Levitico*[3] : et illud fuit quoddam ligare ad pœnam : non tamen perfectam habuerunt potestatem, quia non poterant absolvere remittendo partem pœnæ : et hoc quidem habent a Christi passione claves in nova lege : et per hoc respondetur secundum illos ad objecta utriusque partis, ut patet intuenti. Alia opinio est (ut credo) probabilior, quod potestas clavium proprie est sacerdotis evangelici; nec in lege veteri fuit inchoata, sed magis figurata : et illud apparet clarius, si respiciatur ipsius essentia, et origo, et finis. Clavis enim potestas spiritualis est, quæ est aliquid datum animæ in sigillatione, qua sigillatur charactere sacerdotali : et quoniam lex illa non spiritualis, sed carnalis dicitur, ideo non competebat ei, sed novæ, quæ est lex spiritus. Similiter patet hoc, si respiciatur clavis origo. Cum enim triplex sit clavis (ut in præcedentibus[4] visum est), scilicet auctoritatis, excellentiæ, et ministerii, clavis ministerii descendit a clave auctoritatis mediante clave excellentiæ : quoniam etsi Deus per se delet culpam, et sacerdos aliquam pœnæ partem; Christus tamen fuit, qui solvit debitum in passione sua, solvit, inquam, debitum Adæ; et tantum superabundavit, quod ministris communicavit virtutem solvendi a pœna. Similiter patet, si respiciatur finis, quoniam clavis ad aperiendum est per reconciliationem : et quoniam in reconciliatione illa mediator est homo, qui tenet locum Dei, ex tunc potuit, et debuit dari clavis, ex quo Deus factus est homo, ut nos divinitatis suæ tribueret esse participes, et ex quo pretium reconciliationis fusum est : et hoc debuit esse in nova lege : et ideo primo dictum est Petro[5] : *Tibi dabo claves*, quasi ante datæ non fuissent. Concedendæ sunt igitur rationes probantes, quod solus sacerdos evangelicus habet claves. Opinio propria.

1. Ad illud ergo quod objicitur de clave scientiæ, dicendum quod illa clavis scientiæ dicitur clavis alia, quam ista, quia illa fuit ad docendum ea quæ juris erant et legis; hæc autem ordinatur ad dirigendum clavem potentiæ ligandi et solvendi a pœna : et ita hæc aperit cœlum, sed illa aperiebat, id est

[1] *Hebr.*, VII, 16. — [2] II *Cor.*, III, 6. — [3] *Deut.*, XXV, 2; *Levit.*, V. 18. — [4] Supr., dist. XVIII, p. I, art. 1, q. I. — [5] *Matth.*, XVI, 19.

aditum præparabat ad sciendum. Lex autem nova communicat cum veteri in scientia, quia utraque lex docet, licet hic clarius aperiantur mysteria legis et prophetarum. Sed in redundantia et copia gratiæ, et spiritualitate potestatis differebant : et ideo non valet illud.

2. Ad illud quod objicitur, quod est sequela ordinis, dicendum quod, sicut in lege veteri non fuit clavis vera, sed figuralis; ita etiam et ordo. Et hoc patet, quia verus ordo est qui veram offert hostiam, et sacrificium Deo acceptum : et hoc est in novo testamento, ubi offertur vera Christi caro. In lege vero veteri offerebatur caro bovis, vel agni, qui erat hujus signum.

3. Ad illud quod objicitur, quod habuerunt discernendi auctoritatem, et similiter expiandi, dicendum quod illud erat carnale, non spirituale. Quod objicit, quod non mundabant immunditiam carnis, dicendum quod expiatio, et illa sanctificatio proprie non erat carnalis, nec spiritualis, sed figuralis : unde non fiebat ad munditiam carnis vel spiritus conferendam, sed potius ad signandam munditiam spiritualem. Dicitur tamen carnalis, pro eo quod de munditia carnis certificabat auctoritate et judicio sacerdotis.

QUÆSTIO II.

An malus sacerdos communicet cum bono in potestate clavis [1].

Ad opp. Utrum malus sacerdos communicet cum bono in potestate clavis, an sit in solo bono; et quod sit tantum in bono, videtur : 1. In donatione sive promissione clavium, quæ facta est Petro, primo commendatus est Petrus [2] : *Beatus es, Simon*, etc. Et post : *Ego dico tibi*, etc. Ergo videtur, quod si omnibus datæ sunt in Petro, et datæ sunt Petro ratione fidelis et bonæ confessionis, quod ad illos solos descendat, qui sunt Petro similes, et ejus imitatores. Ad hujus autem confirmationem adducitur verbum Augustini [3], quod dicitur super illud : *Tibi dabo* : « Sicut dictum est Judæ [4] : *Pauperes semper vobiscum habebitis*, etc., gerenti typum malorum; sic dictum est Petro : *Tibi dabo claves*, gerenti typum bonorum. » Ergo, etc.

2. Item, ubi primo datæ sunt hæ claves, dicitur [5] : *Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata*, etc. : ergo, si ante donationem potestatis dedit Spiritum sanctum; qui non habent Spiritum sanctum, non habent potestatem clavium : sed mali non habent Spiritum sanctum : ergo, etc. In hujus autem confirmationem adducitur Glossa Augustini ibidem [6] : « Ecce charitas, quæ diffunditur per Spiritum sanctum in cordibus eorum, in quibus etiam peccata dimittit : » sed soli boni habent charitatem : ergo, etc. Ad hoc etiam sunt multæ auctoritates in littera.

3. Item hoc videtur ratione, quia bonus distributor nulli dat aliquam potentiam distribuendi, qui est omnino indignus : sed peccator in peccato existens indignus est tam nobili potestate, scilicet solvendi et ligandi : hoc apertum est, et Deus hoc scit, et ipse est qui hanc potestatem tribuit : ergo aut male donat dona sua, aut talis non habet potestatem.

4. Item stultus esset rex qui clavem cameræ suæ committeret inimico suo : si ergo peccator inimicus Christi est, cum Christus nihil stulte agat, peccatoribus clavem cameræ suæ non committit : sed hæc est clavis cœli : ergo, etc.

Contra : Dicit Dominus discipulis suis [7] : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi ; quæcumque dixerint vobis, servate et facite :* constans est quod Dominus loquitur de malis, sicut ibidem patet, et illis dicit reverentiam exhibendam, et obedientiam; vult ergo Dominus etiam prælatis malis sub- Fund.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XX, membr. 7, art. 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XIX, art. 5; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXI, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XIX, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XIX, q. II. — [2] *Matth.*, XVI, 18 et seq. — [3] Aug., *Enarr. in Psal.* CVIII, n. 1, quod sensum. — [4] *Matth.*, XXVI, 11. — [5] *Joan.*, XX, 23. — [6] Aug., *in Joan.*, tract. CXXI, n. . — [7] *Matth.*, XXIII, 2.

esse bonos subditos; si ergo potestas prælationis in novo testamento in potestate clavium consistit, ergo Dominus vult hanc potestatem malis communicare.

Item, sicut clavis ligandi et solvendi est a Deo, ita et clavis scientiæ est a Deo : sed Dominus clavem scientiæ legisperitis dedit qui mali erant, et etiam male utebantur, ut dicitur[1] in *Luca* : ergo nihil prohibet clavem istam malis tribui.

Item ratione videtur, quia gratia non transfunditur ab uno homine in alterum, ut in præcedentibus visum est : ergo gratia gratum faciens nihil facit ad hoc, quod in isto gratia fiat : ergo nec ad hoc quod iste illi regnum aperiat.

Item nihil refert ad hoc quod aliquis cellarii claves gerat debite, utrum ipse bibat, sed sufficit quod aliis administret; ergo a simili videtur quod in hoc nullum præjudicium generetur Ecclesiæ, si quis habet claves cœli, licet ipse non habeat sensum gratiæ, et gustum.

Item, si non habet clavem nisi justus, cum nemo nec de se, nec de alio sciat utrum sit justus, nemo scit utrum solvat, vel liget, aut (*a*) utrum sit solutus, vel ligatus; ergo dubitatio maxima et perplexitas in Ecclesia Dei relinquitur : quod est contra bonam institutionem Ecclesiæ, quæ debet esse fundata in fundamento veritatis æternæ.

Item, si potestas clavis sequeretur sanctitatem, cum tota die fiat transmutatio in sanctitate, quia ille qui est minus sanctus, fit magis sanctus, et e converso; modo subditus fieret prælatus, modo prælatus subditus : ergo nulla stabilitas esset in Ecclesia : quod abhorret fides recta.

CONCLUSIO.

Tam mali quam boni sacerdotes communicant in clavium potestate, quia illæ dicunt gratiam gratis datam.

Resp. ad arg. Dicendum quod est loqui de collatione clavis alicui quantum ad ea quæ sunt de necessitate, et quantum ad ea quæ sunt de idoneitate. Si loquamur quantum ad ea quæ sunt de necessitate, sic ad esse clavis sufficit donum Spiritus sancti secundum gratiam gratis datam : hæc autem infallibiliter et secundum divinam institutionem datur omni suscipienti ordinis sacramentum, sive sit bonus, sive sit malus. Ratio autem hujus est, quia donum gratiæ gratis datæ non repugnat iniquitati, quin simul stet cum ea, sicut patet in scientia, et aliis donis. Et rursus perversitas non repugnat utilitati illius doni : sicut enim malus prædicator bene prædicat, et frequenter fructificat, propter quod Dominus noluit prohibere eum qui in nomine ejus ejiciebat dæmonia, quamvis eum non sequeretur, quia hoc erat ad utilitatem aliorum; sic quia bonum illud gratiæ gratis datæ ordinatum est ad utilitatem communem; et quamvis non valeat accipienti, tamen valet aliis : ideo Dominus qui in distributione sacramentorum utilitatem communem considerat, et suam institutionem non retractat, malis confert istam potentiam, qui ordinati sunt secundum Ecclesiæ catholicæ formam. Si ergo quantum ad id quod est de necessitate clavis, sive quantum ad esse, sive quantum ad executionem, cum nihil exigatur ad hoc nisi ordo et jurisdictio, et hoc dicit donum gratiæ gratis datæ, tam in bonis, quam in malis est. Si autem loquamur quantum ad ea quæ spectant ad idoneitatem; cum ad debitum usum officii concurrat meritum, et auctoritas prælationis debeat esse cum sanctitate, maxime tale officium et talis auctoritas competit ei qui habet charitatem. Et hoc patet, quia officium illud est officium mediatoris et reconciliatoris : et cum auctoritas ista sit judiciariæ potestatis, et nullus sit bonus mediator, qui est inimicus; nullus sit bonus judex in ea causa in qua est reus : oportet ipsum esse mundum et sanctum; alioquin etsi sit minister, non tamen est ido-

[1] *Luc.*, XI, 46, 52.

(*a*) *Cæt. edit.* an.

neus, vel dignus. His visis, facile est respondere ad objecta. Concedendæ enim sunt rationes probantes claves esse in malis.

1 et 2. Ad auctoritates autem in oppositum dissolvendas dici potest, quod loquuntur quantum ad idoneitatem, non quantum ad necessitatem. Vel dicendum quod, sicut supra[1] dictum est in baptismo, quod fides et charitas Ecclesiæ operatur in baptismo collato a malis, quia confertur in forma Ecclesiæ; sic in proposito est intelligendum.

3. Ad illud quod objicitur de bono dispensatore, quod non dat indigno, potest responderi quod Deus non dat ei propter se, sed propter communem utilitatem : et quamvis malus non sit dignus, potest tamen esse utilis : ideo ei confert. Vel dicendum quod Deus hoc facit ad ostendendam abundantiam largitatis suæ, qua[2] *solem suum oriri facit super bonos et malos.*

4. Ad illud quod objicitur de clave cameræ, dicendum quod si clavis talis esset naturæ, quod nec aperiret, nec aperire posset nisi amicis, secure posset talis clavis cuilibet dari : talis autem est clavis cœli, ut patet ex dictis in præcedentibus.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur quando claves dentur; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum claves dentur in ordine sacerdotali; secundo, utrum contingat eas ab eodem ordine separari.

QUÆSTIO I.

An claves dentur in ordine sacerdotali[3].

Fundam. Circa quam ostenditur, quod in solo illo ordine dentur : primo auctoritate Ambrosii in libro *de Pœnitentia* (a), loquentis de potestate ligandi et solvendi, ubi dicit[4] : « Jus hoc solis est permissum sacerdotibus. »

Item super illud, *Tibi dabo claves*, Glossa Hieronymi[5] : « Habent judiciariam potestatem omnes apostoli; habet etiam omnis Ecclesia in episcopis et presbyteris. » Sed omnis episcopus est sacerdos : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia potestas clavis apostolis data fuit, cum Dominus dixit : *Quorum remiseritis peccata*, etc. : ergo illis solis assignatur hæc potestas dari, quibus hæc verba dicuntur : hæc autem non dicuntur nisi solis sacerdotibus : ergo, etc.

Item omnis habens hanc potestatem mediator est : et omnis talis[6] *constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* : ergo ad eum pertinet hæc potestas, ad quem pertinet sacrificium offerre : et hoc pertinet in nova lege, et veteri, ad solos sacerdotes : ergo, etc.

Contra : 1. Per Hieronymum : « Ostiarii, Ad o[pp.] inter bonos et malos habentes judicium, dignos recipiunt, et indignos despiciunt. » Sed hoc est officium clavium, sicut patuit in præcedentibus per Glossam : ergo, etc.

2. Item ratione videtur, quia si alicui competit dari claves, ei competit, qui habet officium ostiarii : sed multo inferior sacerdotio est ordo ille, imo primus inter ordines : ergo tunc videtur ei dari potestas clavium.

3. Item exteriora, quæ sunt in ordinibus, sunt signa interiorum et spiritualium, quoniam sacramentum est invisibilis gratiæ visibilis forma : ergo in illo ordine datur clavis spiritualis interius, in quo datur clavis materialis exterius : ergo cum ille sit ordo ostiariorum, patet, etc.

4. Item in omni ordine est aliqua potestas spiritualis, et illa potestas ordinata est sub sacerdotali per modum ministerii in ordinibus inferioribus : sed nos videmus in curia regis, et aliis curiis, claves non dari principibus et consiliariis, sed clientibus et ministris : ergo videtur quod magis competat hanc clavem dari in traditione aliorum ordi-

[1] Dist. I, art. 2, q. I. — [2] *Matth.*, V, 45. — [3] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXII, membr. 8, art. 1; S. Thom., in *Sup.* p. III, q. XIX, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XIX, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XIX, q. IV. — [4] Ambr., *de Pœnit.*, lib. I, c. II, n. 7. — [5] Hieron., *in Matth.*, c. XVI. — [6] *Hebr.*, V, 1.

(a) *Cæt. edit.* Paradiso.

num, quam sacerdotii, cum officium sacerdotis sit in præsentia Domini ministrare, et gratissimum ei sacrificium offerre. Juxta hoc quæritur, cum detur novus usus ligandi, et solvendi in dignitate episcopali, cum etiam ibi tradatur potestas et auctoritas pontificalis, utrum tradatur ibi alia clavis. Quod si verum esset, non ergo tantum duæ sunt claves : quod est contra prædeterminata.

CONCLUSIO.

In ordine sacerdotali clavium potestas confertur : ideo in episcopatu non dantur novæ claves, sed receptarum ampliatio.

Resp. ad arg. Dicendum (sicut dicunt Sancti, et hoc etiam innuit ipse modus tradendi ordines) quod in ordine sacerdotali clavium potestas confertur. Hujus autem ratio est institutio divina. Institutionis autem congruitatem videre possumus, quoniam harum clavium conservator habet officium mediatoris, et officium reconciliatoris. Mediator autem est inter Deum et hominem; reconciliator vero, reducendo ad Ecclesiam, et reconciliando Ecclesiæ. Ad hoc autem ut possit esse mediator perfectus et competens inter Deum et hominem, oportet quod posse habeat offerendi dona et sacrificia pro peccatis, in quibus Deus placetur; ad hoc quod possit esse reconciliator, oportet quod possit reducere ad corpus Christi mysticum, cujus caput est ipse Christus verus, et, ut recta sit et ordinata potestas, oportet quod habeat posse conficiendi sanctissimum corpus Christi. Hoc autem pertinet ad solos sacerdotes : et ideo mirabilis Dei sapientia, ordinatissimo modo ordinans ecclesiasticas potestates, hanc potestatem ligandi et solvendi solis sacerdotibus commisit : et ita in ordine sacerdotali dantur claves. Et quoniam episcopatus non dicit novum ordinem, sed quamdam ordinis eminentiam; recte dicendum est in eo non dari novam clavem, sed potestatem hujusmodi extendi et ampliari, ut sic pateat ultimo quæsitum. Ampliatur autem potestas jurisdictionis ad corripiendum, in cujus signum baculus ei traditur pastoralis.

1, 2 et 3. Ad illud ergo quod objicitur de ostiariis, quod habent judicium, dicendum quod habere judicium et potestatem ad repellendum et ad admittendum, est dupliciter : vel ad ipsa sacramenta et eorum efficaciam, ea quidem prout oportet administrando, et hoc quidem spectat ad claves cœli, et hæ sunt claves, de quibus loquimur; alia est potestas admittendi et repellendi ad locum vel ad loca sacramentorum, sicut est ecclesia, et hæc spectat ad infimum ordinem : hæc autem non dicitur clavis cœli, sed magis potestas quædam respectu templi materialis : et ideo magis potest dici clavis excubantium in custodiis sanctuarii. Et quamvis aliquo modo sit hæc potestas spiritualis, quia inest ratione officii, et ordinat ad spirituale; tamen ex hoc non dicitur clavicularius cœli, nec ostiarius. Et per hoc patent duo sequentia de clavibus et ostiario, quia aliam potentiam signant, non illam quæ prædicta est, et de qua nunc agitur.

4. Ad illud quod objicitur, quod illa potestas est infimarum personarum in curiis hominum, dicendum quod non est simile, quia hæc dicit proprie potestatem respectu hominum ostium ingredientium, ex qua non acquirunt aliquam excellentiam. Sed potestas clavium est potestas respectu ingredientium Ecclesiam, et deinde cœlum : et ideo ille, cui collata est plena potestas, super omnes constitutus est, sicut beatus Petrus. Et quia principi collata est prima hæc potestas, patet quod non vilitatis, sed maximæ nobilitatis est : et ideo nobilissimo ordini competit et aptatur.

QUÆSTIO II.

An potestas comitetur inseparabiliter ordinem sacerdotalem [1].

Utrum hæc potestas comitetur insepara- Fundam.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xx, membr. 8, art. 2; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xix, art. 4; Steph.

biliter ordinem sacerdotalem, et quod sic, videtur : quia sicut nunquam iteratur ordinis consecratio, sic nec iteratur verbum, in quo datur potestas clavium : ergo sicut ille ordo inseparabiliter possidetur propter characterem, videtur similiter quod hæc potestas.

Item potestas ista in aliquo est, et constat quod nonnisi in sacerdote, non secundum carnem, sed secundum animam : sed quæ secundum animam habentur, cum anima sit incorruptibilis, non possunt auferri, ut patet in scientia et virtute : ergo talis potestas non potest auferri.

Item, si amittuntur, aut ergo propter ignorantiam, aut propter malitiam, aut propter subditi carentiam : non propter ignorantiam, hoc constat; non propter malitiam, istud constat, quia mali habent, ut visum est prius; non propter subditorum carentiam, quia si talis faceret carere clave, tunc mutatione subditorum amitterentur claves, quod est manifeste falsum : ergo, etc.

Item, si aliquid necessario ponit aliud, non potest aliud auferri, quin ipsum auferatur, quod ponit : sed aliquo facto sacerdote secundum Ecclesiæ formam, statim habet clavem : ergo, remota clave, removetur ordo : sed ordinis character non potest amoveri : ergo, etc.

Ad opp. Contra hoc objicitur 1. de hæreticis et schismaticis, qui secundum quod dicitur in littera, et habetur in principio præcedentis distinctionis[1], non possunt solvere et ligare : et tamen ordines habent, sicut infra patebit : ergo clavis non sequitur ordines inseparabiliter, quia, si non possunt, non habent potentiam.

2. Item objicitur de degradatis : constans est quod ordines non possunt auferri, quia non potest auferri character : si ergo degradatur, hoc erit solum quantum ad auctoritatem, sive potestatem : ergo videtur quod illa auferatur, maxime cum videantur magis [illegible] hoc actu ipsi degradati, quam hæretici.

3. Item objicitur de anima separata, quæ habet characterem ordinis, et non habet clavium, in patria enim cessat omnis prælatio : ergo non videtur quod inseparabiliter characterem comitetur. Si tu dicas mihi ad hæc omnia, quod omnes prædicti habent potestatem, sed non executionem, hoc improbatur triplici ratione : prima est, quia illa potestas est spiritualis et activa : potestas enim dicitur activa, non passiva : et iterum est in potentia libera, quæ scilicet est liberum arbitrium, quod exit in actum, quando vult : ergo impossibile est quod aliquis habeat potestatem, et non habeat executionem quando vult.

4. Item[2] frustra est potentia, quam non consequitur actus : ergo si in talibus est potentia sine actu, frustra est : sed in operibus divinis nihil debet esse frustra : ergo, etc. Deus natura bil fr stra.

5. Item si talis potentia non est in actu, quæro unde hoc sit : si quia Papa prohibet, vel superior, sed contra : Quantumcumque superior prohibeat, si quis conficit, confectum est de facto; si baptizat, baptizatum est : ergo pari ratione si absolvat, vel liget, absolutum, et ligatum est : quod est manifeste falsum : ergo redit primum, quod tales non habent potestatem : et habent characterem : ergo hæc potestas non sequitur characterem inseparabiliter.

CONCLUSIO.

Claves inseparabiliter sequuntur ordinem sacerdotalem quantum ad essentiam, licet quantum ad executionem vel usum tollantur.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut de potentia visiva est loqui dupliciter, vel quantum ad essentiam, vel quantum ad usum; et quantum ad essentiam fundatur hæc potentia radicaliter in anima, nec animam de-

Brulef., IV *Sent.*, dist. XIX, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XIX, q. VI.

[1] Dist. præc., p. I, art. 1, q. II.— [2] Arist., *de Cœl.*, lib. I, cont. 32; *de Anima*, lib. III, cont. 45.

serit unquam; quantum ad usum vero exigit organum bene dispositum, et medium illuminatum : sic in proposito est intelligendum, quod si loquamur de potentia solvendi quantum ad essentiam, sic radicaliter est in ipsa anima, sicut et character, nec videtur ab illo differre, nisi secundum relationem quamdam : et hoc modo inseparabiliter se tenet cum sacerdotali ordine. Alio modo possumus loqui quantum ad usum : et hoc modo necessario requiritur status viatoris, et auctoritas jurisdictionis. Quod status viatoris requiratur, patet, quia sicut ratio merendi non competit charitati extra statum viæ, sic nec potestas reconciliandi, et sacramenta exhibendi sive administrandi, nisi in statu ecclesiæ militantis : et sic per mortem dicitur potestas usum amittere in anima separata. Quod iterum requiratur jurisdictio, patet sic : sacerdos enim est mediator, et, in quantum mediator, inferior est Deo, et superior pœnitente, et arbiter et judex homini constitutus loco Dei ad aperiendum, sive solvendum, et ad parcendum, sive puniendum : talis autem judicatio non est sine aliqua jurisdictione in eum qui judicatur, quia nemo potest aliquem judicare, nisi qui judex ejus constituitur ab eo qui potest. Et ideo jurisdictio est tanquam vis motiva ipsius clavis, sive manus : hac autem deficiente, quæ clavem moveat, etsi adsit clavis, nunquam aperiet : et si amittitur hæc jurisdictio, cessat clavis executio. Hæc autem amittitur dupliciter : vel per ablationem subditorum quantum ad rem, et sic est in schismaticis, hæreticis, præcisis, fornicariis notoriis, excommunicatis, et hujusmodi; vel quantum ad ablationem secundum rem, et secundum spem, et sic (*a*) est in degradatis, quibus sine spe recuperandi aufertur. Unde hæretici, et excommunicati dicuntur habere manum ligatam; sed degradati, amputatam. Ideo dico quod etsi clavis quantum ad esse ordinem consequatur, tamen quantum ad executionem sequitur statum et jurisdictionem : et sic patet responsio ad tria prima objecta de hæreticis degradatis, et aliquibus separatis, qui dicuntur non posse, quia non sunt ibi quæ necessaria sunt ad usum : et tamen habent potentiam, sicut in anima cæci est potentia visiva, et tamen videre non potest.

3. Ad illud quod objicitur, quod est potestas activa et libera, dicendum quod, quamvis sit activa, et in substantia libere agente; tamen est ad alterum, et indiget debito suscipiente : unde quemadmodum matrimonium est ex consensu libero, tamen, quia mater non est idonea ad contrahendum cum filio, quantumcumque consentiant, non est matrimonium : sic intelligendum est in proposito.

4. Ad illud quod objicitur, quod [1] frustra est potentia, quam non consequitur actus, dicendum quod si intelligatur de actu debito pro loco, et tempore, et opportunitate, potest habere locum; si autem in aliis intelligatur, multas habet instantias. Etiam quia tales personæ carent opportunitate ad actum, etsi nunquam exeant, non propter hoc habent potentiam frustra. Præterea illud verbum intelligitur de actu generaliter, non de hoc, vel de illo; quia non oportet quod potentia exeat in omnes, sufficit tamen quod aliquid faciat, ita quod non sit otiosum in natura : et sic est in proposito, quia etsi nihil per illam potentiam fiat exterius, tamen illa potest esse in animæ ornatum quantum ad bonos, vel in confusionem quantum ad malos.

5. Ad illud quod quæritur, quis aufert illi potentiæ executionem, dicendum quod potentia contraria, sive superior, potest ei auferre. Et si objicias quod non potest auferre actum conficiendi, dicendum quod non est simile duplici ex causa : prima est, quia non potest tali auferre materiam, et, si posset panem de tritico auferre, tunc auferret potentiam. Sed hic aufert materiam, scilicet subditos : superior enim potestas potest subditos eximere a potestate inferioris : et hanc auferendo aufert jurisdictionem. Præterea

(*a*) *Cæt. edit.* hæc.

[1] Arist., *de Cæl.*, lib. I, cont. 137, 138.

in potestate conficiendi omnes pares sunt, quia hæc immediate datur per impressionem characteris : sed in jurisdictione, sive prælatione, non est æqualitas. Ideo in hujusmodi possunt augeri, non sic in aliis. Et hæc est ratio, quare boni, et religiosi sancti monachi, etiamsi sint sacerdotes, non habent executionem clavis in absolvendo et ligando, quia non habent jurisdictionem in aliquos : et ideo ab hoc actu prohibentur. Unde Eugenius Papa[1] : « Placuit ut nulli monachorum temerario ausu liceat pœnitentiam dare, » etc. Ratio autem hujus prohibitionis assignatur, et in pluribus decretis sanctorum patrum. Habent tamen, sicut ibidem ostenditur, idoneitatem ex ordine, et ex vitæ merito, quæ adjuncta jurisdictioni, quam expetit sive exquirit ordo sacerdotalis, exit in actum. Unde Leo Papa : « Monachi, etsi in dedicatione sui presbyteratus, sicut et cæteri sacerdotes, prædicandi, baptizandi, pœnitentiam dandi, peccata dimittendi, beneficiis ecclesiasticis perfruendi, rite potestatem accipiant, tamen executionem suæ potestatis non habent, nisi a populo fuerint electi, et ab episcopo, et consensu abbatis ordinati. » Ex his patet, quando hæc potestas datur, et quod nunquam quantum ad potentiam auferatur, sed solum quantum ad usum.

ARTICULUS III.

Consequenter videndum est, quantum ad tertium articulum, in quos habeant sacerdotales clavis usum, vel effectum; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum sacerdos, qui potest absolvere subditum unum, possit et quemlibet alium ; secundo, utrum subditus sacerdos possit absolvere prælatum suum.

QUÆSTIO I.

***An qui potest absolvere subditum unum, possit et quemlibet*[2].**

Ad opp. Circa quam sic proceditur, et ostenditur, quod sacerdos, qui in unum potest, et in omnem alium : nam dicitur[3] : *Homo, in cujus cute apparuerit plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus :* ex hoc patet quod quilibet sacerdos in veteri lege poterat judicare de omnibus fidelibus de populo Israel, de quacumque esset tribu : sed quod præcessit in figura, debet sequi in veritate : ergo videtur quod modo possit quilibet sacerdos de lepra cujuslibet judicare. Et multo fortius hoc videtur, quia major est unitas in Ecclesia, et quantum ad ministrantes sacramenta, et quantum ad charitatem fidelium, quam tunc temporis erat : sed tunc quod poterat unus, poterant omnes; et in quem poterat unus, et omnes : ergo et modo debet esse similiter.

2. Item Dominus virtutem istam, sive potestatem istam dedit primis sacerdotibus, et secundum conformitatem eorum descendit in posteros: sed Dominus dixit generaliter : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ;* et hoc ipsum ipsi sacerdoti : ergo videtur quod detur potestas in omnes : ergo omnes potest absolvere.

3. Item ratione videtur, quoniam ita videmus in corporalibus, quod ignis qui comburit in una materia, comburit et in qualibet simili, et ejusdem speciei : et lux, quæ fugat tenebram de uno loco, similiter et de alio pellit sine instantia : ergo pari ratione videtur in proposito, quod si aliquis sacerdos potest absolvere unum peccatorem pœnitentem, quod pari ratione possit et quemlibet alium consimilem.

4. Item videmus in artificialibus, quod clavis quæ unam seram aperit, aperit et omnes per eum modum factas; et e converso multæ claves similes et quantitate, et qualitate, unam seram ; si ergo debitum peccati est conforme in omnibus peccatoribus pœnitentibus, et potestas aperiendi in omnibus

[1] Caus. XVI, q. I, c. VIII. — [2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXI, membr. 3, art. 2, § 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XIX, q. I, art. 3, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XIX, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XIX, q. VII. — [3] *Levit.*, XIII, 39.

clavibus sacerdotalibus; ergo qui potest in unum, et in quemlibet alium.

5. Item ita videmus in supercœlestibus, quod angelus ordinis inferioris potest purgari, illuminari, et perfici a quolibet angelo superioris ordinis : ergo si hæc hierarchia illam imitatur, cum ordo sacerdotibus sit supra laicos, videtur quod quilibet laicus a quolibet sacerdote possit absolvi.

6. Item, si non potest absolvere omnes, cum tamen possit unum, quæro unde hoc sit : aut enim est ex potentiæ laxatione et corruptione, aut ex ligatione, quia superior potestas non permittit : primo modo non, illud patet; secundo modo non debet, quia bonum est diffundendum, et multiplicandum, et colendum : ergo non est restringenda potestas : et ita videtur quod qui in unum potest, quod possit in omnes.

Fundam. Contra [1]; « Nulli sacerdotum liceat parochianum alterius aut absolvere, aut ligare. »

Item [2] : « Nullus alterius parochianum judicare, ordinare, aut excommunicare præsumat, quia tale judicium, aut ordinatio, vel excommunicatio, nec rata erit, nec vires ullas habebit. »

Item in Concilio generali, *Extra, de Pœnitentiis, et Remissionibus :* « Si quis aliquando ex causa voluerit alteri confiteri, licentiam petat, et obtineat a proprio sacerdote, quia aliter ipsum non poterit absolvere, vel ligare. » Sed non quilibet sacerdos est proprius, quia proprium dicitur quod convenit uni soli : ergo non quilibet sacerdos potest quemlibet absolvere.

Item ratione videtur, quia nos videmus in ordinatione prædicamentorum in rationalibus, et in ordine causarum in naturalibus, quod reductio fit usque ad supremum per unum immediatum, ita quod non sunt plura immediata respectu unius. Et hoc patet, quia una est species specialissima unius individui : similiter est in causis : ergo si ordo est in Ecclesia descendendo et ascendendo secundum gradus a summo Pontifice usque ad parochianum, videtur tunc quod per unum sacerdotem, per unum archidiaconum, per unum episcopum, per unum patriarcham, vel hierarcham, reducatur ad summum Pontificem : ergo non poterunt secundum rectum ordinem plures sacerdotes in unum : non ergo quilibet quemlibet potest absolvere, vel ligare.

Item ita videmus in exercitibus, quod sunt ordines distincti, ut tribunus super centuriones, et centurio super quinquagenarios, et quinquagenarius super decuriones, et decurio super decem : qui sunt sub (a) uno, non sunt sub alio decurione, nec potest decurio compescere nisi suos decem; et sic de aliis ascendendo : similiter pari ratione videtur, quod nec sacerdos alterius parochianum, nec episcopus alienum subditum.

Item, si duo haberent posse super unum, qui possent discordare, possent contraria jubere : sed nemo potest duobus dominis contraria jubentibus obtemperare rationabiliter : ergo posset in isto subdito perplexitas generari : ergo secundum rectum ordinem non debet duobus sacerdotibus super eumdem subditum æqualis potestas dari : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Non quilibet sacerdos potest quemlibet absolvere, quia non licet mittere manum in messem alienam, excepto tamen mortis articulo.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Dionysius : « Lex divinitatis est media per prima, et ultima per media perducere ad purgationem, illuminationem, et perfectionem. » Ideo, sicut videmus in omnibus, sive in rationalibus, sive in naturalibus, sive in cœlestibus, quod ad hoc, quod sit concordia et decor, oportet quod sit ordo; sic intelligendum est et in spiritualibus potestatibus in ipsa Ecclesia : unde legitur [3] quod *terribilis est ut castrorum acies ordinata.* Quoniam igitur ordo attenditur secundum præ-

[1] Caus. XVI, q. I. — [2] Caus. IX, q. II, c. I. — [3] *Cant.*, VI, 3.

(a) *Cœt. edit.* ab.

[illegible] secundum æqualitatem, et [illegible] superius est status, et reductio ad unum; e contra in descendendo est multiplicatio: ideo secundum [illegible] oportuit unum esse prælatum [illegible] [illegible] quam in primo et simplicissimo in illo genere; ideo virtus in eo unita est, et solus est inter [illegible] potestatis. Item quoniam per recessum ab uno fit multiplicatio, et per hoc virtutis diminutio; ideo quanto prælati alii inferiores sunt, tanto plures sunt, et tanto minorem habent potestatem; ita quod status est in sacerdotibus parochialibus, qui immediate gerunt populi curam, et istorum jurisdictio arctata est ad portiunculam determinatam, et cuilibet commissa est sua portio secundum rectam ordinationem, et illa judicatur esse messis sua. Et quoniam non licet alii sacerdoti mittere manum vel falcem in alienam messem; ideo alius non habet potestatem ejus subditum absolvere, nisi sit superior, vel vicem habeat superioris: ut pœnitentiarii domini papæ, et pœnitentiarii episcopi, legati et privilegiati, qui faciunt hoc auctoritate superioris, sicut nuntius a principe procedens potest in omnes subditos aliis inferioribus. Explicat. Hæc autem intelligenda sunt secundum legem communem, quia in articulo necessitatis indulget rectitudo juris cuilibet sacerdoti quemlibet absolvere, si sit in Ecclesiæ unitate. Pro regula igitur habendum est, quod solus sacerdos proprius habet potestatis executionem in suos, exceptis quinque casibus: primus est, si ovis aliena in parochia sua deliquit; secundus, si mutavit ibi domicilium, sicut est in scholaribus, qui student Parisiis; tertius est, si sit vagabundus; quartus est, si sacerdos proprius sit inscius, vel malitiosus, et petita licentia vult adire peritiorem; ultimus est in articulo necessitatis, quod hoc in casu non oportet sacerdotem alienum esse licentiatum. In aliis [illegible] a sacerdote pœnitentis solum, quia ille non potest nisi subditum licentiare; sed oportet esse licentiatum ab ordinario, scilicet ab ipso episcopo. Concedendæ ergo sunt rationes probantes, quod non quilibet potest in quemlibet.

1. Ad illud ergo quod objicitur de filiis Aaron, dicendum quod non est simile, quia populus Israel populus unus erat, et unum templum habebat, nec erant ibi regna terrarum sollicitudini sacerdotum commissa, sicut nunc sunt: et ideo oportet modo plures esse episcopos, et plures ecclesias, quarum quælibet habet suam potestatem.

2. Ad illud quod objicitur de hoc quod dicit Dominus : *Quorum remiseritis*, etc.; dicendum quod clavis sacerdotalis, quamvis, quantum est de se, indifferens sit ad omnes, tamen vis motiva hujus clavis, quæ est jurisdictio, ut prius visum est, non se habet ad omnes nisi in uno solo, et ideo unus solus potest omnes absolvere: quando ergo Dominus dedit clavem, et hanc potestatem, ipse præsupponit ejus executionem secundum regulam potestatis collatæ Petro et ejus successoribus.

3. Ad illud quod objicitur, quod ignis agit in quodlibet combustibile, dicendum quod non est simile; quia ista est actio naturalis, quæ est secundum necessitatem; hæc autem est actio spiritualis et rationalis, quæ quidem attenditur secundum ordinem.

4. Ad illud quod objicitur de clave et sera, dicendum quod istud verum est, quando adest virtus motiva, quæ clavem moveat, sed in aliquibus vis ista arctata est, ut in sacerdotibus inferioribus; in aliquibus ligata, ut in hæreticis et excommunicatis; in aliquibus est amputata, ut in degradatis. Unde sicut hi non possunt absolvere aliquem, quorum manus est ligata simpliciter; ita in aliis non potest clavis claudere, nisi se manus jurisdictionis valeat extendere.

5. Ad illud quod objicitur de angelis superioris ordinis, dicendum quod non est si-

mile, quia in hierarchia angelica non potest cadere zelus, nec controversia, pro eo quod concordia in sublimibus est facta: non sic est in Ecclesia, imo quilibet vult sibi jus alterius vendicare : ideo oportuit potestates distinguere et limitare.

6. Ad illud quod ultimo objicitur, quod potestas non est arctanda, dicendum quod arctatio potestatis potest venire dupliciter : aut propter defectum amoris, aut propter conservationem ordinis. Prima est invidiæ, et repugnat bonitati; secunda est sapientiæ, et concordat paci et communi utilitati : et talis arctatio facta est in minoribus sacerdotibus, regulante jure divino, imo ipso Spiritu sancto patres et apostolos, qui Ecclesiam fundaverunt et ordinaverunt : et sic patet totum.

QUÆSTIO II.

An inferior possit absolvere superiorem ipso volente [1].

Fundam. Utrum inferior possit absolvere superiorem, ipso volente; et quod sic, videtur, quia dicitur quod [2] *pontifex non tantum pro se, sed etiam pro populo* debet orare, eo quod ipse sit *circumdatus infirmitate*: ergo si peccat mortaliter, indiget confiteri, quemadmodum unus de populo : sed non habet superiorem ordinarium : ergo potest confiteri et absolvi ab inferiori.

Item ad hoc quod de peccato mortali fiat reconciliatio, necesse est intervenire mediationem sacerdotis : sed possibile est supremum prælatorum peccare : ergo indiget sacerdote reconciliante : sed non superiori : ergo inferiori.

Item, quamvis summus pontifex sit constitutus, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis; tamen ipse per alium sacerdotem potest facere hostiam offerri, et alius potest offerre pro eo : ergo quamvis claves habeat ad solvendum, tamen alius potest absolvere eum : sed nonnisi inferior : ergo pari ratione in omnibus aliis.

Item potestas absolvendi data est ad utilitatem ejus qui absolvitur : sed ille cui data est potestas hæc, non est pejoris conditionis, quam alii : ergo et ille potest absolvi : sed non a se, nec a superiori, quia frequenter non habet copiam ejus, aut non habet superiorem, ut papa : ergo, etc.

Contra : 1. Relationis non est relatio, nec motus est motus, nec mediationis est mediatio, nec mediatoris est mediator : sed supremus sacerdos, et omnis prælatus mediator est inter inferiores et Deum; ergo non potest esse, nec debet e converso. Ad opp.

2. Item ad hoc, quod aliquis absolvat aliquem, necesse est quod habeat jurisdictionem super eum, sicut in præcedentibus visum est : sed inferior non habet jurisdictionem super superiorem : ergo, etc. Si dicas mihi quod superior dat ei jurisdictionem absolvendi; contra : Nemo dat quod non habet : sed prælatus non habet jurisdictionem absolvendi se, quia non habet potestatem supra se : ergo, etc.

3. Item prælatus inferior non potest alium excommunicare, nec ipse dare alii jurisdictionem excommunicandi se : ergo similiter videtur, quod nec absolvendi.

4. Item in hierarchia angelica non recipiunt angeli superiores illuminationem ab inferioribus; ergo similiter videtur, quod in (a) Ecclesia superior ab inferiore non absolvatur.

5. Item probatum est per canones et rationes, quod sacerdos non potest absolvere alienum parochianum : ergo nec suum prælatum, per locum a majori; magis enim videtur quod possit supra minorem, quam supra majorem. Si dicas, quod prælatus dat ei potestatem in se, quæritur quo modo hoc possit esse.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXI, membr. 3, art. 2, §2; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XX, art. 3; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XIX, q. VIII.— [2] *Hebr.*, V, 3, 2.

(a) *Cæt. edit. non habent* in.

CONCLUSIO

Sacerdos subditus potest absolvere superiorem, ipso volente.

Resp. ad arg. Dicendum quod inferior superiorem potest absolvere, si superior velit ei se subjicere. Et hoc patet sic : Virtus clavium, quantum est de se, ad omnes se extendit, nisi ex ordinatione superiorum manus arctaretur propter servandum ordinem ecclesiasticum ; sacerdos enim ex sua ordinatione institutus est mediator inter Deum judicem, et hominem peccatorem. Et quantum est ex parte Dei, non est differentia : quilibet enim suum sacerdotem reputat mediatorem, et cuilibet impressit episcopus mediatoris characterem; sed differentia est ex parte hominum, quia si quilibet esset mediator cujuslibet, esset in Ecclesia confusio; et ideo alii aliis subjecti sunt : et qui subjiciuntur uni, non possunt dare alteri auctoritatem in se; sed si libera esset persona, quæ posset se subjicere, tunc absque dubio posset eam absolvere. Quoniam ergo supremus prælatus, qui meræ libertatis est, et nulli subjectus, potest se cui vult subjicere, et alii exempti suis etiam subditis, concedo quod ipsi possunt eos absolvere. Quod autem supremus prælatus se possit ei subjicere, jus divinum concordat, quia cum ipse sit circumdatus infirmitate, debet subjici sacramentis : et sicut medicus infirmatus quærit medicum et medicinam, non in quantum medicus, sed in quantum ægrotus, sic Ecclesiæ prælatus; et mediator quærit sacerdotem, in quantum Dei inimicus per culpam factus est, et in quantum peccator. Jus etiam canonicum concordat, quod unusquisque possit auctoritatem suam communicare pro se et pro utilitate sua, sine præjudicio facto propriæ auctoritati et potestati : et ita summus pontifex potest se cuilibet sacerdoti subjicere, et absolutionem petere; possunt etiam et alii prælati de permissione Papæ, sicut dicitur in alia Decretali *de Pœnitentiis et Remissionibus*, quæ est Gregorii : « Ne pro confessione pœnitentiæ periculum immineat animarum, permittimus episcopis et aliis superioribus, necnon minoribus prælatis exemptis, ut præter prælati sui licentiam providum, et discretum possint sibi eligere confessorem. » Et sic patet quod subditus potest superiorem absolvere, ipso volente et eligente, ac per hoc se eidem in foro pœnitentiali subjiciente.

1. Ad illud quod objicitur primo, quod [1] relationis non est relatio, etc., dicendum quod verum est secundum quod hujusmodi, nec medici medicus secundum quod hujus modi, nec sacerdotis sacerdos in quantum talis, sed in quantum peccatoris.

2. Ad illud quod objicitur de jurisdictione, dicendum quod prælatus dat ei jurisdictionem in se, se ei subjiciendo. Et si objiciatur tunc, quod non potest dare quod non habet in se, dicendum quod jurisdictio et subjectio est ad alterum ; et ideo, quamvis non possit quis sibiipsi esse subjectus, nihil tamen prohibet ipsum subjici posse alii, maxime si est liberæ potestatis.

3. Ad illud quod objicitur, quod non potest dare auctoritatem excommunicandi se, dicendum quod argumentum istud deficit dupliciter : primum quidem, quia excommunicatio est contra hominem, sed absolutio pro homine ; et homo non potest auctoritate sua uti contra se, quamvis possit pro se. Amplius deficit, quia alius modus jurisdictionis requiritur ad excommunicationem, quam ad absolutionem. Excommunicatio namque, quæ respicit hominem communem, dicit jurisdictionem communem super hominem ; sed absolutio dicit mediationem inter Deum et hominem, qua scilicet homo semper inferior est. Et quoniam necesse est hominem, quantumcumque sit magnus, judicari cum Deo, et in judicio esse inferiorem; quantum ad hoc judicium, quilibet potest, quantumcumque sit magnus, dare alii supra

[1] Arist., *Phys.* lib. IV, cont. 117; lib. V, cont. 10; *de Generat.* lib. II, cont. 70.

se jurisdictionem. Sed quia prælatus talis super omnes est, talis jurisdictio, quæ attenditur quantum ad prælationem super homines, in eum haberi non potest, nec ipse alteri dare, salvo jure suæ dignitatis, ratione cujus potest dicere Deo[1]: *Tibi soli peccavi*: et ideo non potest alteri dare potestatem excommunicandi seipsum.

4. Ad illud quod objicitur de angelis, quod non descendunt ad inferiores, dicendum quod non est simile, quia angeli semper in sua dignitate persistunt, nec cadit in eis obscuratio peccati : et ideo non oportet eos ad inferiores descendere. Sed in ecclesiastica hierarchia secus est, quia peccant prælati et subditi : et ideo etiam oportet, quod ipsi subjiciantur inferioribus, quia etiam ipsi per culpam quodam modo inferiores facti sunt.

5. Ad illud quod ultimo objicitur de subdito alterius, patet responsio, quia non habet jurisdictionem in talem ; nec talis potest ei dare, cum alteri subjectus sit : unde sicut non valet : « Iste qui est servus Petri non potest se facere servum Martini : ergo nec iste, qui liber est; » sic nec in proposito.

DISTINCTIO XX

DE CONFESSIONE SACRAMENTALI QUANTUM AD OPPORTUNITATEM TEMPORIS RESPECTU PŒNITENTIÆ MORTALIUM IN SE.

PARS I.

QUOD TEMPUS PŒNITENTIÆ EST USQUE AD EXTREMUM ARTICULUM VITÆ.

Sciendum est etiam quod tempus pœnitentiæ est usque ad extremum articulum vitæ. Unde Leo Papa[2] : « Nemo est desperandus, dum in hoc corpore constitutus est, quia nonnumquam quod diffidentia ætatis differtur, consilio maturiore perficitur. » Augustinus tamen de pœnitentiam differentibus ita scribit[3] : « Si quis positus in ultima necessitate voluerit accipere pœnitentiam, et si accipit, et mox reconciliatur, et hinc vadit, fateor vobis, non illi negamus, quod petit, sed non præsumimus, quia bene hinc exit. Si securus hinc exierit, ego nescio. Pœnitentiam dare possum, securitatem vero non. Numquid dico : Damnabitur ? Sed nec dico : Liberabitur. Vis ergo a dubio liberari ? Age pœnitentiam, dum sanus es. Si sic agis, dico tibi, quia securus es, quia pœnitentiam egisti eo tempore, quo peccare potuisti. Si vis agere pœnitentiam, quando jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. » Item[4] : « Duæ res sunt, aut ignoscitur tibi, aut non ignoscitur : quid horum tibi sit futurum, nescio : ergo tene certum, et dimitte incertum. » Sed quare hoc dixit Augustinus, cum pœnitentia, quæ in fine agitur, in Psalmo appelletur *sacrificium vespertinum*[5], quod erat acceptabilius in lege, et cum *in quacumque die invocetur Deus*, *adsit*[6]; et *quacumque hora ingemuerit et conversus fuerit peccator*, *vita vivet*, *et non morietur*[7]? Sed illa dixit Augustinus propter illos, qui pœnitentiam usque in finem vitæ protrahunt : et tunc non ex Dei amore videntur pœnitere, sed timore mortis, quasi ex necessitate. Unde idem quasi aperiens quare superiora dixerit, ait[8] : « Nullus expectet quando peccare

Objectio.

Solutio.

[1] *Psal.* L, 6. — [2] Leo PP., *Epist.* XC; habetur *de Pœnit.*, dist. VII. — [3] August., Hom. XLI, *de vere Pœnit.*, al. Serm. CCCXCIII. — [4] *Ibid.* — [5] *Ps.* CXL, 2. — [6] *Isai.*, LVIII, 9. — [7] *Ezech.*, XXXIII, 12. — [8] Auctor lib. *de ver. et fals. Pœnit.*, c. XVII, n. 33, inter oper. S. Aug.

non potest. Arbitrii enim libertatem quærit Deus, ut deleri possint commissa; non necessitatem, sed charitatem; non tantum timorem, quia non in solo timore vivit homo. Quem ergo sero pœnitet, oportet non solum timere judicem, sed diligere, quia sine charitate nemo salvus esse potest[1]. Non ergo tantum timeatur pro pœna, sed ametur pro gloria. Quæ conversio si contigerit alicui etiam in fine, desperandum non est de ejus remissione. Sed quoniam vix, vel raro est tam justa conversio, timendum est de pœnitente sero, maxime cum filii, quos illicite dilexit, sint præsentes, uxor, et mundus ad se vocent: multos enim solet serotina pœnitentia decipere. Sed quoniam Deus semper potens est, semper etiam in morte juvare valet, quibus placet. Cum ergo opus sit non hominis, sed Dei fructifera pœnitentia; inspirare eam potest, quandocumque vult sua misericordia; et remunerare ex misericordia, quos damnare potest ex justitia. Sed quoniam multa sunt quæ impediunt, et languentem retrahunt, periculum est, et interitui vicinum, ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium. Sed magnum est, cui Deus tunc inspirat, si quis est, veram pœnitentiam.[2] Sed si etiam sic conversus vita vivat, et non moriatur, non promittimus quod evadat omnem pœnam. Nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud sæculum distulit fructum conversionis. Hic autem ignis, etsi æternus non sit, miro tamen modo gravis est: excedit enim omnem pœnam, quam unquam passus sit aliquis in hac vita. Nunquam in carne tanta inventa est pœna, licet mirabilia martyres passi sint tormenta, et multi nequiter iniqui quanta sæpe sustinuerunt supplicia! » Ex his satis ostenditur, quam periculosum sit differre pœnitentiam usque in finem vitæ. Si tamen etiam tunc vera habeatur pœnitentia, hominem liberat, et vitam mortuo impetrat: non sic tamen ut nullam sentiat pœnam, nisi forte tanta sit vehementia gemitus et contritionis, quæ sufficiat ad delicti punitionem. Licet ergo sit difficile ut tunc sit vera pœnitentia, quæ tam sera venit, quando cruciatus membra ligat, et dolor sensum opprimit, ut vix homo aliquid cogitare valeat; melior est tamen sera, quam nulla.[3] « Pœnitentia enim, etsi in extremo vitæ hiatu advenit, sanat et liberat. Multum sera fuit latronis pœnitentia, sed non fuit sera indulgentia. Sed licet latro veniam meruisset in fine de omni crimine, non tamen dedit baptizatis peccandi, et perseverandi auctoritatem. »

Quæstio de his, qui hic pœnitentiam non complent. Si vero quæritur de illis, qui in hac vita pœnitentiam non complent, utrum transituri sint per ignem purgatorii, ut ibi compleant quod hic minus fecerunt; idem dicimus et de istis esse sentiendum, et de his, qui in extremis pœnitent. Responsio. Si enim tanta fuerit cordis contritio et delicti exprobratio, ut sufficiat ad puniendum peccatum; liberi ab aliis pœnis transeunt ad vitam, etsi inexpleta fuerit pœnitentia, quia perfecte pœnituerunt, et ingemuerunt corde. Qui vero non adeo conteruntur corde et ingemiscunt pro peccato, si ante expletionem pœnitentiæ discesserint, ignem purgatorium sentient, et gravius punientur, quam si hic implessent pœnitentiam. *Horrendum est enim*[4] *incidere in manus Dei viventis:* Deus enim, cum sit misericors et justus, ex misericordia pœnitenti ignoscit, non reservans peccatum ad pœnam æternam; ex justitia vero impunitum non dimittit delictum[5]. Aut enim punit homo, aut Deus. Homo autem punit

[1] I *Cor.*, XIII, 1. — [2] *De ver. et falso Pœnit.*, c. XVIII, n. 34. — [3] *Ibid.*, c. XVII, n. 33. — [4] *Hebr.*, X, 31. — [5] Ex Aug., *Enarr. in Ps.* XLIV, 8, n. 18; Serm. XIX, n. 1.

pœnitendo; Deus autem pœnam exigendo. Et est pœnitentia interior, et exterior. Si ergo interior pœnitudo fuerit tanta, ut sit sufficiens ultio peccati, Deus, qui hoc novit, ab illo, qui taliter pœnitet, ulterius pœnam non exigit. Si vero interior pœnitudo non sufficit in vindictam peccati, nec exterior pœnitentia impletur; Deus qui modos et mensuras peccatorum et pœnarum novit, addit ad pœnam sufficientem. [1] « Studeat ergo quisque sic delicta corrigere, ut post mortem non oporteat pœnam tolerare. Quædam enim peccata mortalia in pœnitentia fiunt venialia; non tamen mox sanantur. Sæpe enim infirmus moreretur, si non medicaretur, non tamen statim medicatus sanatur. Languet post victurus, qui prius erat moriturus. Qui autem impœnitens moritur, omnino moritur, et æternaliter cruciatur. Si enim semper viveret, semper peccaret. »

EXPOSITIO TEXTUS.

Sciendum est etiam, quod tempus pœnitentiæ est usque in extremum articulum.

Supra egit Magister de confitendi necessitate, et absolventis potestate; hæc est tertia pars, in qua agit de temporis opportunitate. Divisio. Et habet hæc pars duas: in prima agit de temporis opportunitate quantum ad pœnitentiam mortalium; in secunda, quantum ad remissionem venialium, infra distinctione sequenti: *Solet etiam quæri, utrum post hanc vitam.* Prima pars habet duas: in prima agit de opportunitate temporis respectu pœnitentiæ in se; in secunda, in comparatione ad potestatem sacerdotis, ibi: *Si vero quæritur de illo, qui satisfactionem injunctam*, etc. Prima pars habet duas: in prima quærit tempus pœnitentiæ inchoandæ; in secunda quærit tempus pœnitentiæ ipsius (*a*) sive satisfactionis terminandæ, ibi: *Si vero quæritur de illis, qui in hac vita pœnitentiam*, etc. Et in utraque parte primo proponit veritatem; secundo confirmat per auctoritatem.

DUB. I.

Si sic agis, dico tibi, quia securus es, etc.

Videtur male dicere, quia nemo scit utrum amore, vel odio dignus sit: ergo nemo securus.

Resp. Dicendum quod duplex est certitudo, scilicet scientiæ, et conjecturæ: certitudinem scientiæ nemo habet nisi per revelationem; certitudinem autem conjecturæ habet, qui sanus pœnitet, cum ei prospera arrident: tunc signum est quod dolor suus est ex Dei gratia, non ex affectione terrena. Utraque harum certitudine caret, qui in fine pœnitet sera pœnitentia, quia magis habet rationem ad oppositum, quam ad propositum.

DUB. II.

Et in quacumque die invocetur Deus, adsit.

Videtur hoc esse contra illud [2]: *Tunc clamabunt, et non exaudiam.* Et Glossa super illud: « Clamabunt, scilicet sera pœnitentia. » Ergo videtur quod Dominus non semper adsit.

Resp. Dicendum quod invocatio potest venire ex duplici principio, scilicet ex timore pœnæ, vel ex amore divinæ misericordiæ: primum est servitutis, et hanc invocationem Dominus non exaudiet; secundum est filiationis et veritatis, et hanc invocationem exaudit, secundum illud Psalmi [3]: *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate.*

DUB. III.

Arbitrii enim libertatem quærit Deus, ut deleri possint commissa.

Videtur non bene dicere, quia Deus potest justificare hominem etiam dormientem;

[1] *De ver. et falsa Pœnit.*, c. XVIII, n. 34. — [2] *Mich.*, III, 4. — [3] *Psal.* CXLIV, 18.

(*a*) *Cæt. edit.* quærit de pœnit. ipsius satisf. fine.

sicut illustravit Salomonem etiam in somnis, quando non est usus liberi arbitrii (a). Item libertas arbitrii durat quamdiu homo vivit secundum possibilitatem ad meritum et demeritum, secundum impossibilitatem ad coactionem : semper ergo, quocumque modo intelligat de arbitrii libertate, non videtur verum quod dicit.

Resp. Dicendum quod hic appellat Augustinus arbitrii libertatem non ipsam potentiæ facultatem, sed expeditionem, secundum quam dicitur libere facere, quando non habet retardationem : hæc autem requiritur quantum ad bene esse conversionis : hæc autem frequenter non habetur in morte, pro eo quod anima adeo intenta est dolori mortis et ægritudinis, quod minus potest ad seipsam redire, et cogitare quæ spectarent ad hoc, ut haberet aliquis sufficiens remedium veræ pœnitentiæ. Verumtamen littera videtur loqui de tempore post mortem, in quo non solum difficile, sed impossibile est salvari decedentem in peccato : non quia hoc non possit divina potentia, sed juste et rationabiliter oppositum decrevit divina justitia : et si alicui unquam post mortem dedit gratiam, intelligendum est quod ille non erat damnatus per sententiam, sicut legitur de Trajano. Aliqui etiam dicere voluerunt, quod hoc privilegium speciale fuit, ut Dominus ostenderet quantum sanctos suos diligeret.

DUB. IV.

Hic autem ignis, etsi æternus non sit.

Videtur hoc falsum, quia ignis conflagrationis, qui exuret faciem mundi, non peribit omnino, sed reprobos involvet : ergo multo fortius videtur, quod iste ignis in æternum duret.

Resp. Dicendum quod non loquitur de duratione, sive æternitate istius ignis quantum ad substantiam, sed quantum ad officium, sive quantum ad actum puniendi, sive purgandi bonos. Si enim remanet ad actum aliquem, id quod habet ardoris, erit ad reproborum concremationem, non ad purgationem.

DUB. V.

Horrendum est incidere in manus Dei viventis.

Videtur contrarium dici [1] : *Melius est mihi incidere in manus Dei, quam in manus hominis.* Item Deus est misericordissimus : sed in manus (*b*) misericordioris melius est incidere ; ergo, etc.

Resp. Dicendum quod duplex est status : unus in quo sceptrum habet misericordia, et hic est status vitæ præsentis, pro quo dictum est : *Melius est incidere in manus Dei ;* alius est status, in quo sceptrum habet justitia, et hic est status vitæ futuræ, et pro hoc dicitur : *Horrendum est incidere*, etc. : quia cum Deus sit misericordissimus, ideo plus impendit, quam humana mens possit æstimare ; cum sit et similiter justissimus, quamvis non sit ita pronus, adeo tamen graviter punit, quod horribile est cogitare.

DUB. VI.

Quædam enim peccata mortalia in pœnitentia fiunt venialia.

Videtur dicere falsum, quia mortale in pœnitentia omnino deletur ; ergo omnino desinit esse : ergo non transit in aliud peccatum : ergo non fit veniale.

Resp. Dicendum quod in mortali duo sunt, scilicet macula, et reatus, sive obligatio ad pœnam. Cum ergo deletur mortale, macula omnino desinit, nec in aliud transit : sed reatus pœnæ manet alteratus, quia primo erat ad mortem æternam, sed modo est ad pœnam temporalem. Sed quomodo intelligemus, quod iste reatus fiet ille ? Notandum est hic, quod aliqui voluerunt dicere, quod idem reatus erat, sed minoratus, sive diminutus. Dixerunt enim, quod cum Deus dimittit culpam, non dimittit secundum id quod est, sed solum secundum rationem dispositionis, quæ est æternitas : unde prior obligatio ad pœnam manet ; sed quia Dominus remisit æternitatem jam, et solum ad

[1] II *Reg.*, XXIV, 14.

(*a*) *Vet. edit.* libero arbitrio. — (*b*) manu.

pœnam temporalem obligat, ita quod idem reatus est qui tunc erat, et nunc, et pro tanto creditur mortale fieri veniale. Sed illud non est multum bene intelligibile, pro eo quod æternitas non est dispositio pœnæ, sed magis mensura, et mensura durationis inseparabiliter adhæret ei quod mensurat, ut si aliqua actio sit in A, impossibile est quod illa eadem fiat in B : et ideo intelligendum, quod novus est reatus : et primus reatus commutatur, et culpa totaliter dimittitur : et ideo si mortale dicatur fieri veniale quantum ad reatum, non est intelligendum per identitatem, sed per commutationem, quam facit divina sententia. Potest tamen dici, quod mortale in pœnitentia dicitur fieri veniale, quia ibi de eo venia impetratur.

DUB. VII.

Si enim semper viveret, semper peccaret : *hoc dicit de impœnitente.*

Si hoc verum est, tunc videtur quod quilibet impœnitens peccet continue.

Resp. Semper peccant, id est, in peccato perseverant : et ideo semper debent perseverare in pœna. Alia est tamen ratio hujus, sicut patebit infra [1].

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam hujus partis de pœna purgatoria, ratione pœnalitatis quæruntur sex : primo quæritur utrum pœna purgatoria sit; secundo, utrum sit maxima pœnarum temporalium; tertio quæritur utrum sit voluntaria; quarto, utrum sit in ea minor certitudo de gloria, quam in via; quinto quæritur de his quorum ministerio pœna illa infligitur; sexto, et ultimo, quæritur de loco in quo animæ purgantur.

QUÆSTIO I.

An pœna purgatorii sit ponenda [2].

ndam. Utrum sit ponere pœnam purgatoriam; et videtur quod sic : primo auctoritate Apostoli [3] : *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem :* ergo videtur quod sit ponere aliquam pœnam post hanc vitam, qua electi purgantur.

Item Augustinus dicit, et habetur in littera : « Aut homo punit, aut Deus punit : » sed frequenter aliqui convertuntur in fine, qui non puniuntur in præsenti : ergo necesse est quod puniantur a Deo : sed non igne infernali, sive æterno : ergo, etc.

Item videtur hoc ipsum ratione; quia qui gravius peccavit, gravius est puniendus : ergo qui diutius peccavit, diutius est puniendus : sed iste qui perseveravit in culpa usque ad mortem, diuturnius peccavit : ergo diuturnius et gravius debet puniri : sed non in hac vita : ergo, etc.

Item peccatum relinqui impunitum est universum remanere inordinatum, et hoc est universum fœdari : sed impossibile est quod summa sapientia dimittat universum fœdari : ergo oportet illud puniri : sed non in præsenti : ergo, etc.

Item, si non est pœna purgatoria, sed boni statim evolant, ergo errat universalis Ecclesia, quæ pro defunctis fidelibus facit suffragia.

Item, si non est pœna post hanc vitam, ergo qui durat usque ad mortem in culpa, cum nullam sustinuerit pœnam, reportat de malitia sua commodum : quorum utrumque est falsitas manifesta.

Contra : 1. [4] *Beati mortui, qui in Domino moriuntur : amodo enim jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis :* ergo post hanc vitam nullus bonus laborat : ergo nullus affligitur : ergo nullus punitur. Ad opp.

2. Item Deus est misericordissimus : sed a summo misericordi veniam dimidiam sperare est impietas : ergo cum remittit, totum remittit : ergo si aliquid de peccato remisso exigitur a peccatore, hoc est secundum sta-

[1] Dist. xxiv. — [2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xv, membr. 4. art. 4; S. Thom., IV *Sent.*, dist. xxi, q. i, art. 1, q. i; et IV *cont. Gent.*, c. xci; et *Opusc.* II, art. 9; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xx, q. 1. — [3] I *Cor.*, iii, 15. — [4] *Apoc.*, xiv, 13.

tum præsentis Ecclesiæ: sed in morte hunc statum egreditur: ergo videtur quod amplius nihil ab eo exigatur.

3. Item in morte absolvitur quis ab omni mandato: ergo et a mandato satisfactionis, et confessionis, et hujusmodi: sed punitio pro peccatis satisfactio est: ergo liberatur deinceps ab omni debito punitionis: ergo, ut videtur, amplius non punitur.

4. Item pronior est Deus ad miserendum, quam ad condemnandum: sed decedentem in mortali peccato statim condemnat: ergo decedentem in charitate statim glorificat.

5. Item potentior est charitas ad elevandum, quam sit mortalis culpa ad deprimendum: sed culpa mortalis statim demergit in abyssum: ergo charitas statim elevat in cœlum: ergo non est ponere post mortem aliquod supplicium.

6. Item status post mortem respondet statui qui est in via: sed in via non est nisi duplex status, scilicet bonorum, et malorum: ergo post mortem non est nisi duplex: ergo statim anima decedentis vel est in paradiso cum bonis, vel in inferno cum malis.

CONCLUSIO.

Cum debitor pœnæ ingredi non valeat cœlum, necesse est esse purgatorium, ubi purgatur temporalis pœna [1].

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Scriptura, et auctoritates sanctorum, et revelationes plures, et rationes concordant, et Ecclesia universalis confirmat, quæ pro illis orat, absque dubio post hanc vitam est ponere pœnam purgatoriam. Ratio autem hujus est ista, quia [2] *universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Sic autem misericordia parcit Dominus, ut veritati sive justitiæ non fiat præjudicium: ideo dimittit culpam et pœnam æternam, ita tamen quod obligatum teneat ad pœnam temporalem. Ab hac autem pœna non absolvitur in morte, q[illegible] post mortem non repugnat punitioni animæ, quamvis non competat merito ejusdem. Puniuntur enim animæ, et præmiantur. Et ideo cum non sint alicui taliter remissa peccata, quin obligetur ad aliquam pœnam, nisi fiat per baptismalem gratiam, et ab ea obligatione non absolvitur, et debitor pœnæ non possit cum debito ingredi cœlum, necessarium est esse purgatorium.

1. Ad illud ergo quod objicitur de *Apocalypsi*, quod *requiescunt a laboribus suis*, dicendum quod est labor in operando, et est labor in patiendo: et verbum illud intelligitur de labore in operando, quia jam non est dies, in qua operari valeant merendo; non autem intelligitur de labore in patiendo: et hoc patet ex ipso textu sequenti: *Opera enim illorum sequuntur illos.*

2. Ad illud quod objicitur, quod est misericordissimus, dicendum quod est verum, sed tamen justus est: ideo veniam præstat, quam decet istam misericordiam præstare. Quia enim justus est, homini injusto non decet reconciliari, manente injustitia et offensa: et ideo nunc justitiam decet, ut remittendo unam mortalem culpam, remittat omnem aliam: non sic de pœna. Quoniam enim misericordia remittit pœnam, et justitia exigit: ideo oportet quodam modo dijudicari, ut alteri non præjudicetur: et sic patet, quod etiam pœna exigitur in foro Dei.

3. Ad illud quod objicitur, quod absolvitur ab omni mandato, dicendum quod verum est; sed tamen non absolvitur ab omni debito; imo anima trahit secum debitum: et quia retributor est justus, retribuit secundum quod invenit debitricem: et quia debitrix erat pœnæ (*a*), quam nondum exolvit, patet, etc.

4. Ad illud quod objicitur, quod statim damnat decedentem in mortali, dicendum quod non est simile; quoniam ille qui in mortali est, nihil habet in se quod sit dignum

[1] *Cf. Conc. Trid.*, sess. VI, can. 30, et sess. ult. in princ. — [2] *Psal.* XXIV, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* pœna.

vita: imo totum vel est mortuum, vel mortificatum; et ideo summe dispositus est ad æternam damnationem: et propter hoc statim damnatur justa retributione. Sed ille, qui est in charitate, cum charitas simul stet cum veniali culpa, et reatu pœnæ, habere potest in se aliquid dignum pœna. Et quia gloria non potest simul stare cum pœna secundum forum commune, necesse est prius debitum illud solvi per pœnam purgatoriam.

5. Ad illud quod objicitur de pondere, jam patet responsio, quia pondus charitatis habet in se aliquid retardans, ut culpam aliquam parvulam, vel reatum: sed pondus peccati nihil habet elevans, vel retardans: ideo non est simile de ascensu charitatis, et de descensu peccati.

6. Ad illud quod objicitur, quod non est nisi duplex status in hac vita, ergo, etc.; dicendum quod licet non nisi duplex sit principalis, tamen uterque subdividitur: nam qui habet justitiam, in duplici differentia est: aut enim est in statu perfectorum perfectione completa, et talis non habet aliqua venialia, aut aliqua cremabilia, nec aliqua debita, et huic statim debetur vita æterna: tales sunt sancti martyres, ut Laurentius, et Vincentius, et sancti confessores, ut Benedictus, et Franciscus. Alii sunt in statu imperfectorum, et hi cremabilia habent ut plurimum, et etiam debita; et oportet primum debita solvi, quam introducantur in patriam: et hoc est in pœna purgatoria. Similiter carentes justitia in duplici sunt differentia: quidam in statu parvulorum, et hi carent justitia originali: et his competit status in lymbo sine pœna sensibili. Alii sunt in statu adultorum, qui carent justitia personali, sive gratia (*a*), per propriam culpam, et talibus competit status infernalis: et sic patet quod ratio illa non valet. Posset etiam dici, quod pœna purgatoria non dicit statum, sed magis transitum de statu in statum.

QUÆSTIO II.

An pœna purgatorii sit maxima pœnarum [1].

Utrum pœna purgatoria sit maxima pœnarum temporalium; et quod sic, videtur. Augustinus in quodam sermone [2]: « Ille ignis durior erit quam quidquid in hoc sæculo pœnarum aut videre, aut sentire, aut cogitare quis potest. » Fundam.

Item in littera dicit [3], quod « excedit omnem pœnam, quam unquam passus est aliquis in hac vita. »

Item ratione videtur; quia quanto quis judicandus est debilior, tanto judex puniens minori pœna debet esse contentus: ergo quanto est fortior, tanto exigitur ab eo pœna gravior: sed spiritus separatus improportionabiliter est fortior, quam sit totum conjunctum, sive homo totus: sed post hanc vitam est spiritus separatus: ergo videtur quod gravius puniatur.

Item spiritus separatus a carne semper gravius peccat, quam spiritus carni conjunctus; sed malum pœnæ proportionatur malo culpæ, et malum culpæ semper gravius est in spiritu separato: ergo pari ratione et malum pœnæ.

Item major et gravior est pœna passionis, quam pœna compassionis: sed anima exuta punitur pœna passionis, conjuncta vero pœna compassionis: ergo, etc.

Item, quanto aliqua pœna est major, vel universalior, tanto est gravior: sed anima exuta cum punitur, tota punitur, et secundum totum; cum enim sit simplex, ignis totam attingit: sed in præsenti aut vix, aut nunquam aliqua pœna totum hominem cruciat: ergo generaliter gravior est illa, quam sit aliqua temporalis pœna.

[1] *Cf.* Richardus, IV *Sent.*, dist. XX, art. 2, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. IX. — [2] Serm. XLI, *de Sanctis*, sed non videtur esse Augustini, et idem est qui S. Cæsario Arelet. tribuitur, inter ejus Hom. VIII; append., tom. V, oper. S. August., edit. Bened., serm CIV, n. 5. — [3] Append. tom. IV, oper. S. Aug., *de ver. et fals. Pœnit.*, c. XVIII.

(*a*) *Cœt. edit.* gratuita

Ad opp. Contra : 1. Deus retributor est uniuscujusque secundum meritum suum ; unde proportionabiliter respondet pœna reatui : sed cum quis moritur, reatus non intenditur : ergo nec pœna debet intendi : ergo nec debet esse major in futuro, quam in præsenti.

2. Item, quanto aliquid magis est passibile, adjunctum punienti magis patitur, et gravius punitur : sed conjunctum est magis passibile, quam anima secundum se : ergo adjunctum affligenti magis patitur : ergo si punitur conjunctum in præsenti, et in futuro anima separata, patet, etc.

3. Item major est passio, in qua agens est transmutans et abjiciens, quam ubi alterum horum deficit : sed in purgatorio anima punitur, ita quod non transmutatur, nec aliquid abjicitur; in præsenti autem a corpore fit abjectio : ergo videtur quod ista pœna sit gravior.

4. Item beatior erit anima, quando glorificabitur, corpore resumpto : et similiter miserior, quando punietur, corpore resumpto : ergo unio animæ ad corpus potius facit ad pœnæ augmentum, quam ad diminutionem : ergo ab oppositis, separatio facit potius ad diminutionem, quam ad augmentum : ergo videtur quod minus graviter puniatur in purgatorio anima separata, quam nunc, cum sit conjuncta.

CONCLUSIO.

Pœna purgatorii est maxima pœnarum omnium, quas sustineat anima carni modo conjuncta.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Magister, et Sancti etiam multi dicunt, oportet nos concedere, etiamsi non appareat nobis ratio, quod pœna purgatoria gravior est omni temporali pœna, quam modo sustinet anima carni conjuncta : in hujusmodi autem magis adhærendum est auctoritati, quam rationi; pro eo quod illud est magis supra
Explicat. naturam et rationem, quam secundum naturam et rationem. Sane tamen hoc intelligendum, ut generaliter pœna illa sit major ista secundum regulam Philosophi : « Si optimum in uno genere est melius optimo in alio genere, et hoc simpliciter illo melius. » Similiter intelligendum est hic, quod illa sit major, non quia minima sit major maxima in hoc genere, sed quia maxima in illo genere major sit maxima in hoc genere. Sicut enim dicit Beatus Gregorius[1] : « Quibusdam revelatum est quasdam animas in umbra esse punitas. » Ad hoc au- Opinio 1.
tem, quod tenemus, intelligendum, sciendum quod aliqui voluerunt assignare rationem naturalem, ostendentes quod ex natura animæ veniret, quia cum anima exuta patitur, per seipsam patitur secundum se totam : et ideo pœna modica est ei gravissima. Sed hunc modum dicendi non ap- Improb.
probat ratio catholica, quæ in inferno credit animas gravius puniendas post corpora jam resumpta : unde credendum est quod justi qui in igne conflagrationis in corpore purgabuntur in die judicii, gravius punientur, quia brevius; et ideo intensius, quam qui nunc purgantur. Alii voluerunt assignare rationem partim naturalem, partim super-
naturalem : dixerunt enim quod animæ Opinio 2.
exutæ a corpore habent potentias suas expeditas, et naturale desiderium habent pertingendi ad bonum propter quod sunt creatæ; et ulterius gratia est in eis, quæ magis istud desiderium inclinat : et ideo, cum illud bonum sitiant, et ab illo retrahantur, et quasi incarcerentur, modica pœna sensibilis cum hac tristitia est eis maxima : et pro tanto dicunt pœnam purgatoriam esse maximam. Sicut enim delectationes spirituales sunt intensæ multum, et præcellunt corporales; ita et tristitia de absentia superexcellit omnem
dolorem corporeum. Sed certe nec ista ratio Improb.
bene manuducit, si quis aspiciat : primum quidem, quia desiderium summi boni est desiderium quod habet necessario secum conjunctam fruitionem, et aliquam realem possessionem : et ideo parit gaudium. Unde

[1] Greg., *Dial.* lib. IV, *Dial.* XXX.

qui plus desiderat supremum bonum, magis ibi delectatur. In hoc enim dissimile est desiderium temporalium et corporalium a desiderio spiritualium, ut ostendit Augustinus in libro *LXXXIII Quæst.* Et illud veritatem habet maxime cum Deus inhabitat per charitatem in anima. Secundum etiam istam rationem pœna lymbi maxima esset, et fuisset maxima in sanctis patribus, ubi creditur fuisse requies facta. Et ista etiam ratio nihil ad propositum facit, si quis inspiciat, pro eo quod Sancti non de carentia loquuntur, sed de pœna afflictiva, sicut de igne, sive de flamma purgatoria. Ideo dicendum quod ratio hujus sumitur ex divina justitia : et ista est ratio recta, quia quod ignis agat in animam, ut infra [1] videbitur, non est naturæ, sed justitiæ : et ideo quod magis agat, divinæ justitiæ est attribuendum. Quoniam ergo Deus justus pœnam non acceptat secundum quod punitiva tantum, sed secundum quod plus est in ea ratio ordinis recti; secundum hoc intelligendum est, quod est pœna assumpta, et pœna inflicta. In pœna assumpta non tantum placet Deo ordinatio pœnæ ad culpam, sed et ordo, et rectitudo quæ est in voluntate assumente : sed in pœna inflicta placet ordinatio pœnæ ad culpam. Quoniam igitur pœna pœnitentium in præsenti plus est assumpta, pœna morientium est inflicta in purgatorio, pro eo quod jam non est tempus agendi, sed recipiendi : ideo modica pœna in præsenti plus satisfacit, et magis est de ea contenta divina justitia, quam de magna in futuro. Et ideo quasi improportionabiliter majorem exigit, ut ei satisfiat. Exemplum autem potest haberi in istis materialibus debitis : creditor enim plus acceptat marcam auri, quam decem marcas argenti; et pœna præsens illi comparata multo pretiosior est in conspectu Dei, quam sit aurum argento in conspectu hominum.

Doct. Opin. — Exempl.

[1] Dist. XXI, p. I, art. 2, q. I. — [2] Dist. L.

Concedendæ ergo sunt rationes probantes pœnam illam graviorem esse.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod reatus non augetur, dicendum quod verum est; sed reatus pœnæ melius solvitur de modica pœna voluntarie assumpta, quam de magna inflicta.

2. Ad illud quod objicitur, quod quanto magis est passibile, magis patitur, dicendum quod illud est verum cæteris paribus : sed divina virtus, cujus est ille ignis instrumentum, ordinat ut puniat gravius. Vel dicendum quod pœna non judicatur major et minor secundum læsionem, sive passionem, sed secundum sensum passionis, prout sensus refugit illam pœnam. Et quoniam spiritus, licet minus lædatur ab igne, quam corpus, vivaciorem tamen habet vim sentiendi passionem; et iterum maxime refugit, quia hoc contra naturam suam est, non sic contra naturam corporis : (*a*) ideo, quamvis minus patiatur, et minus lædatur, passione tamen naturali magis punitur, et magis dolet : et per hoc patet responsio ad duo ultima.

3. Quod enim dicit, quod magis punit quod abjicit et transmutat, dicendum quod falsum est, quia ignis infernalis, qui urit et non consumit, gravius punit, quam iste alius ignis, qui utrumque facit.

4. Similiter de alio, quod magis punit quod unit, dicendum quod falsum est, quia major pœna est brachium conterere, quam etiam amputare, quia remanet ibi sensus et dolor continuus. Sic et in anima, quæ nunquam dormit, semper est actualis sensus nocivi, et dissensus : ita quod utrumque viget, et neuter minuitur, quantum est ex parte spiritus : et ille dolor est intensus et continuus, ac per hoc gravior. Quomodo autem corpus agat in spiritum, in suo loco dicetur [2], cum agetur de pœnis infernalibus.

(*a*) *Cæt. edit.* et.

QUÆSTIO III

An pœna purgatorii sit voluntaria[1].

Ad opp. Utrum pœna illa sit voluntaria; et quod sic, videtur : quia omnis sapiens vult illud, sine quo non potest adipisci quod desiderat; unde desiderans sanitatem vult secari, et uri : sed animæ in purgatorio non sunt insipientes, et desiderant gloriam, et sciunt ad eam non posse pervenire nisi per illius pœnæ tolerantiam : ergo, etc. Si tu dicas quod hoc non est velle simpliciter, sed sub conditione, ostenditur quod simpliciter velint. « Cor rectum habet, qui voluntatem suam voluntati divinæ conformat, » ut dicit Ambrosius[2], et Glossa super Psalmum, sicut habitum est in primo, distinctione ultima. Sed justi in purgatorio habent cor rectum, et Deus vult ibi esse ipsos : ergo ipsi volunt se ibi esse, et pati.

Item omnis vere pœnitens vult facere emendam, sive agendo, sive sustinendo : sed anima quæ moritur vere pœnitens, pœnitentiam non amittit : ergo vult emendam facere : sed non potest agendo : ergo patiendo : ergo vult pœnam illam pati.

Item omnis qui patitur pœnam aliquam, et non vult illam pati, judicatur impatiens : et ille est, qui dicitur inobediens : ergo cum viri justi in purgatorio pœnam patiantur, si nolunt illam pati, sunt impatientes et inobedientes.

Fundam. Contra : Voluntarium est illud, quod est in ipso cognoscente singularia : ergo quod non est a principio intrinseco, sed extrinseco, et de necessitate, non de libertate, non habet rationem voluntarii : sed talis est pœna purgatoria : ergo, etc.

Item nihil a quo quis desiderat et petit liberari, est voluntarium : si enim esset voluntarium, in eo vellet persistere : sed justi qui sunt in purgatorio, petunt et desiderant inde liberari : ergo, etc. Minor multis revelationibus nota est, sicut potest probari per Gregorium in quarto *Dialogorum*.

Item quanto pœna acerbior est, si voluntaria est, tanto gloriosius est martyrium : sed pœna purgatorii est acerbissima, ut monstratum est : ergo si est voluntaria, videtur quod omnes qui transeunt purgatorium, martyres judicandi sunt.

CONCLUSIO.

Pœna purgatorii minimam habet rationem voluntarii, quia non est a principio intrinseco, et de necessitate suffertur.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqua pœna dicitur tripliciter voluntaria : uno modo, quia assumitur a voluntate imperante, sicut est pœna pœnitentialis; alio modo, quia sustinetur a voluntate acceptante, sicut est pœna martyrii, quia adeo eis placet, quod ab ea liberari non vellent; tertio modo est quædam pœna, quæ sustinetur a voluntate tolerante, ut pœna, quæ est in patientia, ita quod ejus oppositum est in desiderio; sicut cum amans, et desiderans sanitatem, infirmatur, sustinet quidem infirmitatem, tanquam pœnam divinitus inflictam, attamen ab ea liberari procurat. Et illud minime habet rationem voluntarii. Hoc modo voluntaria est pœna purgatoria in viris justis, qui voluntarie eam sustinent, et desiderant vehementer ad patriam pervenire, et alios sibi auxilium præbere.

Secundum hoc patet responsio ad utramque partem, quoniam rationes ad primam partem probant illam pœnam voluntariam esse hoc modo tertio. Rationes vero ad oppositum probant quod non est voluntaria primo modo, vel secundo : quod patet discurrendo per singulas. Primæ enim omnes rationes currunt secundam voluntatem tolerantem, quæ Deo se conformat, cum etiam liceat aliquid sibi desiderare, quod et Deus vellet ipsam habere, quantum in se est. Se-

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 2, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. XI. — [2] Ambr., *super Psal.* XXXV.

quentes rationes currunt secundum voluntatem imperantem, quæ est ab intrinseco; vel secundum desiderantem, quæ nollet separari a volito; quæ tanto magis delectat, quanto voluntarium quod obtinet, magis desiderat.

QUÆSTIO IV.

An in pœna purgatorii sit minor certitudo de gloria, quam in via [1].

Opp. Utrum in illa pœna sit minor certitudo de gloria, quam in via; et quod sic, videtur: 1. quia quanto status similior est statui quem homo omnino respuit, tanto majorem timorem incurrit ille, qui in eodem existit: sed status purgatorii magis similis est statui infernali, quam status vitæ præsentis: ergo augetur in eo timor: ergo per oppositum minuitur certitudo.

2. Item sic anima peccatrix punitur timore et dolore, sicut e contra anima justa reficitur gaudio et spe: sed in purgatorio augetur pœna doloris: ergo pari ratione pœna timoris: ergo minuitur certitudo beatitudinis.

3. Item, si augeretur certitudo, augeretur consolatio, et si augeretur consolatio, minueretur flagellatio: ergo si esset ibi major certitudo, esset minor afflictio ibi, quam in præsenti: sed non est minor, sed major afflictio, quam in præsenti: ergo est minor certitudo.

4. Item, si major esset ibi certitudo, cum non ambulet ibi anima per spem, sed per fidem, quæ non evacuatur quousque veniat lux gloriæ, esset ibi major fides; et si major fides, major gratia: ergo a destructione consequentis, si gratia non est major in purgatorio, videtur quod nec major certitudo: ergo saltem ita dubitat anima ibi, sicut hic. Sed hic nescit utrum odio, vel amore digna sit: ergo et ibi nescit utrum in inferno, vel extra.

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xx, q. iv; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. xx, q. xii.

Contra: Magis est certus per spem qui sperat et non potest desperare, quam qui sperat et desperare potest: sed animæ quæ sunt in purgatorio, ita sperant, quod desperare non possunt; in via autem desperare possunt: ergo, etc. Fundam.

Item major est certitudo in eo in quo nulla est dubitatio, quam in eo in quo cadit dubitatio: hæc est per se vera. Sed in eo qui est in purgatorio, non cadit dubitatio de gloria habenda: ergo est ibi major certitudo. Probatio minoris. Si potest dubitare se perventurum, tunc dico: qui potest dubitare, potest consequenter opinari: et qui potest opinari, potest credere, et errare circa utramque partem: ergo cum anima talis non possit errare, non videtur quod possit dubitare.

Item, si venit de hoc titubatio, aut ex subreptione, aut ex scientia certa: non ex subreptione, quia hoc competit animæ ratione conjunctionis suæ cum carne, a qua opprimitur, et non omnino est domina actuum suorum; non ex certa scientia, probatur (*a*): Anima, quæ est in purgatorio, certa fide cognoscit, quod in inferno vermis est, qui non moritur; certa fide cognoscit quod anima in inferno non melioratur; certa fide cognoscit, quod in inferno desperatione cruciatur: sed constat quod opposita videt in se: ergo ex deliberatione non potest de his dubitare, quin cadat a vera fide: sed non potest fieri infidelis: ergo non potest ex certa scientia dubitare: nec ex subreptione dubitare: ergo nullo modo: ergo, etc.

Item, cum anima a carne separatur, seipsam nudam intuetur: ergo videt quod habet in se: ergo novit utrum habeat culpam mortalem, an gratiam: et certa est quod si habet gratiam, non potest ad infernum descendere: ergo videtur quod nullo judicio dubitet: ergo multo major certitudo est de gloria in purgatorio, quam in præsenti sæculo.

(*a*) *Cæt. edit.* pro bano.

CONCLUSIO.

In pœnis purgatorii est major certitudo de gloria, quam in via; quia evacuatur timor de lapsu, quod contingit propter mutationem status.

Opin. aliorum. Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum secundum quosdam, quod propter acerbitatem pœnarum ita absorbetur spiritus, ut ubi sit, ignoret, et ex hoc dubitat utrum sit in inferno, an extra. Sicut enim anima ex dulcedine extra se rapitur, ut nesciat an in corpore, an extra corpus hoc videat; sic suo modo dicunt in pœnis se habere: et pro statu illo dicunt minorem certitudinem secundum actum esse, licet non sit minor secundum habitum, imo quodam modo major. Improb. Sed certe non videtur hoc rationabiliter sustineri: primum, quia etsi spiritus carni conjunctus possit ab hujusmodi pœnis adeo absorberi, ut usum rationis amittat, spiritus tamen separatus, qui immortalis est, non videtur adeo absorberi, cum fortior sit ad sustinendam magnam pœnam in se, quam in corpore parvam. Et quod illud verum sit, patet per Gregorium in quarto libro *Dialogorum*[1], ubi dicit quod quidam in purgatorio existentes in gravibus pœnis petierunt adjutorium pro liberatione: ergo sciebant se esse aliquando liberandos. Patet etiam per illud quod dicitur in homilia *de divite et Lazaro*, ubi dicitur quod damnati supra se electos considerant usque in diem (*b*) judicii. Si ergo pœna illa infernalis improportionabiliter gravior est, quam purgatoria, et illa non absorbet usum rationis in damnatis, qui sunt oppressi (*c*) vermi, et desperatione, et culpa; quanto magis nec ista pœna absorbebit spiritus justorum, qui fortificati sunt bona conscientia, et spe, et divina gratia! Certe non videtur. Opinio propria. Ideo dicendum quod animæ in purgatorio majorem habent certitudinem de gloria, quam etiam illæ quæ in via sunt, sicut habebant animæ in lymbo. Et ista certitudo media est inter certitudinem viæ, et patriæ: in patria enim est certitudo tentionis, evacuans expectationem et timorem; in via vero est certitudo expectationis immixta timori, quia quilibet labi potest, dum est viator. Explicatio. In purgatorio est medio modo, scilicet certitudo expectationis eorum, quæ nondum obtinuit; sed est evacuatio timoris, propter confirmationem liberi arbitrii, qua deinceps scit se peccare non posse. Et sic patet quod est major certitudo, dum evacuatur timor de lapsu: et illa evacuatio non est per animæ majorem perfectionem, sed per status mutationem.

1. Ad illud ergo quod objicitur in contrarium, quod locus ille similior est inferno, dicendum quod duplex est similitudo, vel symbolum. Una quæ est via ad faciliorem transitum; per quem modum dicit Philosophus[2], quod in habentibus symbolum facilior est transitus: et de hac verum est, quod objicitur (*d*). Alia est similitudo, quæ tamen ad transitum non disponit, sicut os similius est ossi, quam sit humor; et tamen non ita de facili potest converti in alimentum os, sicut humor: et de isto non habet veritatem quod objicitur. Quia enim difficilior est transitus, ideo minus potest: imo si nullus est transitus, nullo modo potest timere: quoniam ergo ab igne purgatorii in infernum descendere est impossibile, non ab igne præsentis supplicii, sive status præsentis, quamvis ille sit similior, non inducit majorem timorem.

2. Ad illud quod objicitur, quod punitur dolore et timore, dicendum quod ad hoc quod sufficienter puniatur, non oportet animam puniri omni genere pœnæ: afflictio enim ignis, vel cruciatio doloris sufficienter punit, etiamsi non adsit titubatio, vel titillatio timoris.

3. Ad illud quod objicitur, quod augmentata certitudine augetur consolatio, dicendum

[1] Greg., *Dialog.* lib. IV, c. XL et LV. — [2] Arist., *de Generat.*, lib. II, cont. 25.

(*a*) *Cæt. edit.* pro. — (*b*) *Item* die. — (*c*) *Edit. Vat.* oppressa; *edit. Ven.* oppresse. — (*d*) *Cæt. edit.* objicit, *et sic deinceps*.

quod hoc verum est cæteris paribus : sed quoniam illa certitudo est cum afflictione et expectationis dilatione; ideo non tam viget ibi consolatio quam afflictio : attamen nec in ira sua continet misericordias suas Dominus; sed cum iratus est, misericordiæ suæ rememoratur, et vehementer afflictos aliqua spei certitudine refocillat.

4. Ad illud quod objicitur, quod ambulat per fidem, ergo, etc.; dicendum quod etsi per fidem ambulet quantum ad ea quæ divinitatis sunt, quæ nondum per speciem intuetur, nihilominus tamen aliqua sunt nobis invisa, quæ anima exuta novit tanquam certitudinalia, utpote divinam sententiam de se latam, quæ de unoquoque homine particulariter fertur in ejus exitu : hæc autem fidem non evacuat, quia credit non apparentia : et ad hoc indiget substantia rerum sperandarum, et argumento non visarum.

QUÆSTIO V.

An pœna purgatorii a dæmonibus infligatur [1].

Ad opp. Quorum ministerio pœna illa infligatur; et quod ministerio dæmonum, videtur, sicut dicit auctoritas, et habetur infra, dist. XLVII, in fine : « Illos habebunt tortores in pœna, quos habuerunt incentores in culpa : » sed constat quod justi purgantur pro eis culpis, quas dæmones incenderunt : ergo, etc.

2. Item in legenda beati Martini dicitur, quod diabolus astabat ad ejus obitum, sicut ibi dicitur, quod dixit : « Quid astas hic, cruenta bellua? » Sed constans est, quod sciebat se non posse eum trahere ad infernum, cum sciret virum sanctum : ergo saltem volebat ducere in purgatorium.

3. Item ratione videtur, quia crudelius est vexare bonos, quam affligere malos : sed quod crudelius est, crudeliori tortori debet committi : ergo cum diabolus cum suis angelis sit crudelissimus, videtur quod ejus et suorum sit viros justos in purgatorio affligere.

4. Item viri justi affliguntur in purgatorio : constat quod non ratione ejus, quod habuerunt simile Deo, sed ratione ejus quod habuerunt simile diabolo : ergo quandiu est in illis iste reatus, non sunt omnino erepti ab ejus potestate : ergo videtur quod ab eis affligantur.

Contra : Gregorius, in quarto libro *Dialogorum*, dicit quod animæ reproborum per seipsas descendunt ad infernum : ergo pari ratione, imo multo fortiori per seipsas sine dæmonum ministerio descendunt in purgatorium. Fundam

Item animæ puniuntur in purgatorio ad hoc, ut purgentur, et in cœlum introducantur : sed dæmones abhorrent animarum purgationem et liberationem : ergo talem purgationem, sive punitionem non administrant, sed fugiunt.

Item, sicut dicit Augustinus [2], si diabolus cognovisset patientiam Job, et quod ejus tentatione deberet proficere, nequaquam ipsum amplius vexasset : ergo cum sciat certis signis, quod illæ animæ justæ suæ non sunt, et quod ex pœna sunt meliorandæ, videtur quod eas amplius nullatenus vexet.

Item alius est qui punit filium, alius qui punit latrunculum; filium enim punit dominus, vel doctor; sed latronem punit emissarius, vel tortor : sed dæmones sunt tortores, et justi sunt sicut filii : ergo nequaquam conveniens est illos ab illis puniri.

Item injustum est ut qui de altero triumphavit, eidem subjiciatur post triumphum : sed anima viri justi de dæmonibus triumphavit in hac vita : ergo injustum est, ut diabolus super eam posse habeat post hanc vitam.

[1] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I, art. 1, q. V; Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 2, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. V. — [2] Aug., *de Genesi ad litt.*, lib. XII, c. XVII, n. 34, quoad sensum.

CONCLUSIO

Probabile est, licet non omnino asserendum, quod bonorum angelorum ministerio animæ deducantur ad purgatorium, non tamen quod ab eis, vel dæmonibus pœnis purgatoriis crucientur.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui voluerunt dicere, quod pœna purgatorii ministerio dæmonum infligatur, pro eo quod in Scriptura aut vix, aut nunquam legitur quod bonus angelus bonos vexaverit; sed vexatio bonorum solum à malis fuit, sicut est exemplum de Job, exemplum etiam de Antonio; mali vero vexati sunt a bonis et a malis. Et ratio hujus videtur esse secundum eos, quia qui vexat alterum, et affligit, quoddam odium habet : diabolus autem odit bonos et malos ob suam crudelitatem, ideo utrosque affligit, cum sibi permittitur, maxime cum affliguntur pro peccato, quod est ejus similitudo, et quædam characteristicatio. Boni vero non odiunt nisi malos : et ideo illos solos affligunt, sicut afflixerunt Sodomitas et Ægyptios. Improb. Sed licet videatur esse magis conveniens, ut fiat hoc ministerio dæmonum, quam sanctorum spirituum; melius tamen videtur esse dicendum, et rationabilius etiam, quod sicut divina justitia jubente, et flatu ignis succedente, mali adurentur in inferno post judicium, sic etiam et in purgatorio. Non enim videtur probabile, quod dæmones illud ministerium exerceant, cum ibi purgetur peccati scoria, secundum quam ibi quodammodo anima similis erit diabolo, et diabolus suam similitudinem nolit delere, sed potius confirmare; nec unquam exercet hominem, nisi in quo sperat victoriam acquirere; nec vexat eum, a quo victus est, et dejectus : et alia plura ad hoc faciunt, quæ tacta sunt. Rursus non videtur hoc probabile, ut ministerio fiat angelorum bonorum, ut tam graviter affligant et puniant concives suos; nec hoc de facili posset per Scripturam probari, non solum in se, verum etiam in simili : quamvis Jacob patriarcha visus sit ab angelo lædi, cum emarcuit nervus femoris ejus; sed illud magis fuit ad concupiscentiæ repressionem, quam ad gravem afflictionem. Ideo concedendum quod non fit ministerio dæmonum, nec etiam supernorum spirituum, nisi fortassis quantum ad directionem. Opinio propria explicatur. Credendum enim est, quod in egressu animæ a corpore assistunt et spiritus bonus, et spiritus malus, unus, vel plures; et tunc secundum veritatem ferri sententiam; et si bona est, per ministerium boni angeli, vel adducitur in cœlum, vel in purgatorium, quousque, postquam purgata fuerit, per ejus ministerium educatur, ita quod ipse solum sit deductor, et non tortor; si vero sit mala, per ministerium dæmonum deducitur ad infernum. Hoc, inquam, tanquam magis probabile concedendum, quamvis nihil sit in hac parte temere asserendum.

1. Ad illud quod objicitur, quod incentores erunt tortores, dicendum quod verum est, nisi illa culpa remittatur, et homo pœniteat : at (*a*) hoc non habet locum in proposito.

2. Ad illud quod objicitur, quod præsens erat in obitu Martini, dicendum quod hoc non erat ut adduceret ad purgatorium, sed quia cupiebat insidiari calcaneo, et per hoc detrahere in abyssum.

3. Aliud quod objicitur, quod majoris crudelitatis est, dicendum quod verum est, si ibi staret intentio : sed illa punitio est transitus ad æternam glorificationem. Non sic est in damnatis : ideo non est simile.

4. Ad illud quod objicitur, quod puniuntur ratione similitudinis, dicendum quod est puniri simpliciter, et est puniri sic, vel sic. Primo quidem modo puniuntur ratione peccati; sed sic, vel sic puniuntur ad purgationem, quoniam habent justitiam : et hinc est quod talis punitio ad diabolum non spectat.

(*a*) *Cæt. edit.* et.

QUÆSTIO VI.

An locus purgatorii sit superius, vel inferius[1].

Ad opp. De loco, in quo animæ puniuntur hac pœna; et quæritur utrum locus ille sit superius, an inferius, an in medio. Et quod in loco superiori, videtur sic : Animæ illæ justæ erutæ sunt de potestate tenebrarum, quoniam hoc dicitur de omnibus viris justis, et de illis maxime verum est, quos non possunt ad malum pertrahere : sed ipse diabolus est princeps aeris hujus : ergo videtur quod sint illæ animæ supra hunc aerem elevatæ : ergo videtur quod locus purgatorius animarum sit in sphæra ignis sursum.

2. Item in corporalibus situs sequitur pondus; et cum corpus habet in se inclinationes diversas, sequitur naturam prædominantis : ergo a simili in spiritibus locatio sequitur pondus spirituum : sed pondus in spiritibus est amor : ergo si in spiritualibus prædominatur amor castus, qui tendit sursum, videtur quod spiritus absolutus a corpore, si habeat charitatem, quamvis aliquid habeat cremabile, debeat ferri sursum.

3. Item purgatorium est via media transeundi a statu viæ ad statum patriæ : sed status viæ est circa locum terrestrem, status patriæ est intra locum supracœlestem : ergo cum via sit media ad terminum, videtur quod purgatorium sit in medio inter cœlum et terram : sed medium illud sursum est, et maxime competens sphæræ ignis : ergo, etc.

Fundam. Sed quod sit in loco inferiori, scilicet infernali, videtur : primo auctoritate Gregorii in dialogo : « Una eademque vis puniens, bonos probat, purgat, et eliquat; malos vero condemnat, devastat, et exterminat : » ergo videtur quod idem sit puniens, et idem etiam sit locum purgandorum, et locus damnandorum.

Item hoc videtur per simile, quia lymbus sanctis patribus fuit loco purgatorii; sed constat quod lymbus fuit in inferno, aut juxta infernum, quod patet par articulum fidei : *Descendit ad inferos :* dicitur enim[2] quod *expoliavit principatus, et potestates :* ergo, etc.

Item ratione videtur, quia locus pœnæ est locus ignobilis, sicut locus gloriæ est nobilis; et iterum culpæ, in quantum hujusmodi locus debetur inferior : sed locus purgatorius est pœnalis locus, et purgationi debitus ratione culpæ : ergo debet esse ignobilis : sed locus quanto superior, tanto nobilior; et quanto inferior, tanto minus nobilis : ergo, etc. Sed quod sit in medio, videtur per Hugonem de sancto Victore[3] : « Probabile est quod in his locis puniantur, in quibus culpam commiserunt : » sed culpam commiserunt hic in medio : ergo, etc.

Item hoc ipsum videtur exemplo : In quarto *Dialogorum*[4] narrat Gregorius de Paschasio, quod Cyprianus episcopus, vir sanctus, eum in quibusdam balneis invenit, ad quæ iverat ipse episcopus consilio medicorum; et Paschasius jampridem mortuus ibi puniebatur, et post ejus adjutorio liberatus est, signo dato eidem episcopo, si post trigesimum diem inveniretur ibidem.

Item hoc etiam videtur ratione, quoniam status purgatorius est status medius inter statum gloriæ, et statum damnationis æternæ : ergo in medio inter utrumque deberet esse : ergo nec superius, nec inferius, sed in medio circa nos.

CONCLUSIO.

Purgatorii locus secundum legem communem est inferius, et secundum dispensationem divinam est in medio.

Resp. ad arg. Dicendum quod istud a Sanctis determinatum non est, nec rationes multum efficaces ad hanc materiam adduci valent de facili, pro eo quod licitum est hic varie sentire : et secundum tres partes pro-

[1] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I, art. 1, q. II; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XX, q. 5. — [2] *Coloss.*, II, 15. — [3] Hug., *de Sacram.* lib. II, p. XVI, c. IV. — [4] Greg., *Dial.* lib. IV, c. XL.

positi problematis inventi sunt diversi diversa sentire, quemadmodum ex rationibus jam tactis. Quidam enim dixerunt, quod locus est sursum, quidam, quod deorsum sub terra, quidam, quod ibi ubi peccaverunt. Sed si dixerimus quod omnino sursum sit, repugnabit ratio, et auctoritas, et revelatio, quia frequenter plures circa nos pati inventi sunt. Si dixerimus quod omnino deorsum, idem inconveniens sequitur. Si dixerimus quod ubi peccaverunt, illud omnino vel incredibile, vel improbabile est, quod omnes animæ, quæ Parisiis peccaverunt, Parisiis puniantur. Quid ergo dicendum? Sane potest dici quod est determinare locum purgatorium dupliciter : vel secundum legem communem; vel secundum dispensationem divinam. Si secundum legem communem, sic lymbus inferius fuisse credendus est, ut sit locus purgatorius : et talis locus competit punitioni, et similiter satisfacienti, sive ei qui affligitur merito fœditatis culpabilis. Hic autem locus pars inferni creditur a quibusdam, propter illud verbum Gregorii, quod sub eodem igne electus purgatur, et damnatus crematur, in quarto *Dialogorum*. Si autem loquamur secundum dispensationem specialem, sic diversis diversa loca concessa sunt : vel propter eorum celeriorem liberationem, ut possint aliis suam indigentiam revelare, sicut docet exemplum de Paschasio; vel propter nostram instructionem, ut aliquando recogitemus magnam post hanc vitam pœnam infligi peccantibus; vel propter alicujus sancti impetrationem, sicut legitur quod sanctus Patricius impetravit cuidam, quod puniretur in quodam loco in terra : ex hoc fabulose ortum est, quod ibi est purgatorium : et sic sunt diversa loca. Concedendum igitur est, quod locus purgatorii est inferius secundum legem communem; est etiam medius secundum dispensationem divinam : superius in sphæra ignis non est aliquo istorum modorum; sed qui hoc cogitat, moveri videtur secundum phantasticam fictionem.

Opiniones tres.

Impugnantur.

Determinatio.

1. Ad illud quod objicitur, quod est in superiori, quia sunt ereptæ de potestate tenebrarum, dicendum quod inferius existentes, etiam ereptæ possunt esse animæ, quia satanas non regnat nisi in mundanis per conversationem, non per localem inhabitationem.

2. Ad illud quod objicitur, quod corpus sequitur naturam prædominantis, dicendum quod motus animæ sursum, vel deorsum, non est secundum suum desiderium, sed secundum divinum judicium, quod est movens supremum : et quia illud judicium decrevit eam affligere ad tempus, et hoc competit loco deorsum, scilicet punitio et afflictio; ideo patet illud, quod non sequitur naturam prædominantis, nisi juxta regulam supremi moventis.

3. Ad illud quod objicitur, quod est via, dicendum quod est via retardans; et eo quod est retardans, aliquo modo est obliquans; et quia aliquo modo obliquat, ideo non oportet quod recte sit in medio, quia tunc esset via recta et velox, nunc autem tardior : et sic patet illud. Rationes vero ad alia duo membra, etsi non sint multum efficaces, tamen, quia verum concludunt, concedendæ sunt.

Ad illud tamen quod ultimo objicitur, quod medius est, ergo in medio debet esse, dicendum quod plus sapit naturam unius extremi, pro eo quod punitur ibi, non pro eo quod habet de justitia, sed de culpa. Unde cum non sit nisi duplex meritum, scilicet bonum, et malum, secundum legem communem solum duplex debet esse locus correspondens retributioni utriusque : unus nobilis, qui est supremus; alter ignobilis, qui est infimus : et propter hoc, ut dicit Gregorius, vocatur *infernus*, quasi inferius, vel infra nos, sive sub nobis.

Resp. ad ult. pro fundam.

PARS II.

DE CONFESSIONE SACRAMENTALI QUANTUM AD OPPORTUNITATEM TEMPORIS RESPECTU PŒNITENTIÆ MORTALIUM IN COMPARATIONE AD POTESTATEM SACERDOTIS.

De illo, cui sacerdos indiscretus injungit parvam pœnitentiam.

Si vero de illo quæritur, qui satisfactionem injunctam impleverit, quæ ignorantia vel negligentia sacerdotis peccato condigna non fuit, utrum de vita migrans ab omni pœna liber sit; idem respondeo quod supra de illo, qui pœnitentiam non complevit, dixi : quod si tantum est lamentum interioris doloris, ut sufficiat in vindictam peccati, omnino liberatus est; si vero non sufficit dolor interior simul cum pœna injuncta, addet Deus pœnam. Quod autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictam peccati, certum documentum habemus in illo latrone, qui sola mentis contritione et confessione, statim ut conversus fuit, paradisum ingredi meruit [1]. Sed quia dispensatores Ecclesiæ contritionis quantitatem non perpendunt, quibus non est datum intelligere occulta cordium; omnibus leges pœnitentiæ constituunt, tam magis, quam minus de peccato dolentibus. Quorum studium ad hoc præcipue tendere debet, ut cordis dolorem, quantum fas est, cognoscant, et secundum ipsius modum satisfactionem injungant. Unde Augustinus [2]: « In actione pœnitentiæ, ubi tale commissum est, ut is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur; non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris : *Cor* enim [3] *contritum et humilitatum Deus non despicit.* Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam nisi per verba vel alia quæcumque signa procedit, cum sit coram illo, cui dicitur [4]: *Gemitus meus a te non est absconditus* ,» recte constituuntur ab eis, qui Ecclesiis præsunt, tempora pœnitentiæ, ut satisfaciat etiam Ecclesiæ, in qua peccata ipsa remittuntur, extra eam quippe non remittuntur. Ipsa enim Spiritum sanctum pignus accepit, sine quo non remittuntur ulla peccata. » Item Hieronymus [5]: « Mensuram temporis in agenda pœnitentia ideo non satis aperte præfigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant qualiter unumquodque emendandum sit; sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuerunt : quia apud Deum non tantum valet mensura temporis, quantum doloris; nec abstinentia tantum ciborum, quantum mortificatio vitiorum. Ideoque tempora pœnitentiæ pro fide et conversatione fidelium pœnitentium abbrevianda præcipiunt, et pro negligentia protelanda; pro quibusdam tamen culpis modi pœnitentiæ sunt impositi. »

Quod morientibus non sit imponenda satisfactio, sed innotescenda.

Solet etiam quæri utrum satisfactionis lex morituris sit imponenda. De quo Theodorus Cantuariensis episcopus in *Pœnitentiali* suo sic ait [6]: « Ab infirmis in periculo mortis positis pura inquirenda est confessio peccatorum, non tamen est illis imponenda quantitas pœnitentiæ, sed innotescenda; et cum amicorum orationibus, et eleemosynarum largitionibus, pondus pœnitentiæ sublevandum, si forte migraverint. Si vero convaluerint, pœnitentiæ modum a sacerdote impositum diligenter observent. Aliis vero pro qualitate peccati pœnitentia decernenda est præsidentium arbitrio. » Unde

[1] *Luc.*, XXIII, 43. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. LXV, n. 17. — [3] *Ps.* L, 19. — [4] *Ps.* XXXVII, 10. — [5] Hieron., et habetur, *de Pœnit.*, dist. I, c. *Mensuram.* — [6] Theod. Cantuar., *Pœnitential.*, et habetur XXVI, q. VII, c. *Ab infirmis.*

Leo Papa [1] : « Tempora pœnitudinis habita moderatione constituenda sunt tuo judicio, prout conversorum animos perspexeris esse devotos. Pariter etiam habere debes ætatis senilis intuitum, et respicere periculorum quorumcumque, vel ægritudinum necessitates. »

In necessitate non est neganda pœnitentia vel reconciliatio.

Sciendum etiam quod tempore necessitatis non est neganda pœnitentia vel reconciliatio pœnitentibus. Unde Leo Papa [2] : « His qui tempore necessitatis et periculi urgentis instantia præsidium pœnitentiæ, et munus reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda; quia misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire. Quod si ita aliqua ægritudine aggravati sunt, ut quod paulo ante poscebant, sub præsenti significare non valeant, testimonia eis fidelium circumstantium prodesse debebunt, simulque pœnitentiæ et reconciliationis consequantur beneficium. » Item Julius Papa [3] : « Si presbyter pœnitentiam abnegaverit morientibus, reus erit animarum, quia Dominus ait [4] : *Cum conversus fuerit, tunc salvus erit.* Vera enim [5] confessio ultimo tempore potest esse, quia non modo temporis, sed etiam cordis Deus inspector est, sicut latro probat. »

Quod presbyter non debet reconciliare inconsulto episcopo, nisi in necessitate.

Non debet tamen presbyter pœnitentem reconciliare inconsulto episcopo, nisi ultima necessitas cogat. Unde in Carthaginensi concilio [6] : « Presbyter inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absente episcopo, vel ultima necessitas cogat. Cujuscumque pœnitentis publicum crimen est, quod universam commoverit urbem, ante absidam, scilicet introitum Ecclesiæ manus ei imponatur. » Item [7] : « Aurelius dixit : Si quis in periculo constitutus fuerit, et se reconciliari divinis altaribus petierit, si episcopus absens fuerit, debet presbyter consulere episcopum, et sic periclitantes ejus præcepto reconciliare. Inconsulto vero episcopo non potest excommunicare, vel publice pœnitentes presbyter reconciliare. » Unde in Carthaginensi concilio secundo statutum est [8], « ut chrisma vel reconciliatio pœnitentium, et puellarum consecratio a presbyteris non fiat. » Item : « Reconciliare quemquam in publica Missa presbytero non liceat. » Puellarum tamen consecratio ; consulto episcopo, per presbyterum fieri valet. Unde in Carthaginensi concilio secundo [9] : « Presbyter inconsulto episcopo virgines non consecret, chrisma vero numquam conficiat. [10] Sicut præcepto episcopi potest presbyter consecrare virgines, sic et reconciliare pœnitentes. »

An oblatio ejus sit recipienda, qui currens ad pœnitentiam prævenitur morte.

Si autem quæritur de illo, qui ad pœnitentiam festinans sacerdotem invenire non potuit, et ita decessit, utrum oblatio ejus sit recipienda ; dicimus, quia est. Unde in Apamensi (*a*) concilio [11] : « Si aliquis fuerit mortuus qui non sit confessus, et testimonium habet bonum, et non poterit venire ad sacerdotem, sed præoccupavit eum mors in domo vel in via, faciant pro eo parentes ejus oblationem ad altare, et dent redemptionem pro captivis. »

[1] Leo I, *Epist.* LXXVII, *ad Nicet. episc.*, et habetur, XXVI, q. VII, c. *Tempora pœnitudinis.* — [2] Leo I, *Epist* LXXXIX, et habetur XXVI, q. VI, c. *His qui.* — [3] *Ibid.*, c. *Si presbyter.* — [4] *Ezech.*, XVIII, 12. — [5] XXVI, q. VI, c. *Commonemus*, ad finem, in sensu. — [6] *Conc. Carthag.* III, an. 397, c. 32, et habetur, XXXVI, q. VI, c. *Presbyt.* — [7] *Conc. Carth.* II, an. 390, c. 4, et habetur, XXVI, q. VI, c. *Aurelius episcopus.* — [8] *Ibid.*, can. 3, c. *Si jubet.* — [9] Imo *Conc. Carth.* III, can. 36, et habetur, cap. *Presbyt.* 1. — [10] Hæc ultima verba ad alium canonem, ut videtur, pertinent. — [11] Habetur, XXVI, q. VI, c. *Si aliquis.* Aliquid simile legitur *Conc. Tolet.* XI, an. 675, c. XII, et *Conc. Carth.* IV, c. LXXX.

(*a*) *Al.* Aponensi, *al.* Apanensi, *utrumque ignotum.*

EXPOSITIO TEXTUS.

Si vero quæritur de illo, qui satisfactionem injunctam, etc.

Supra determinavit Magister tempus pœnitentiæ in se; hic secundo determinat per comparationem ad arbitrium sacerdotis. Et quoniam in pœnitentia a sacerdote imposita tria est considerare, scilicet reconciliationem, et pœnæ impositionem sive injunctionem, et ultra injunctæ pœnæ expletionem : ideo hæc pars habet tres. In prima quærit Magister quasi ordine resolutorio incipiens a posteriori, utrum pœnitentia injuncta consummata sit pœnitens absolutus simpliciter, et hoc facit ibi : *Si vero quæritur de illo*, etc. In secunda, quando pœnitentia imponenda est, scilicet utrum in extremo mortis articulo, et hoc ibi : *Solet etiam quæri utrum satisfactionis lex*, etc. In tertia quærit utrum in necessitate alicui neganda sit reconciliatio, ibi : *Sciendum etiam, quod tempore necessitatis*. Et illa pars dividitur in tres : in prima ostendit quod non est neganda reconciliatio in articulo necessitatis; in secunda ostendit quod præter necessitatem in gravibus oportet consulere episcopum, ibi : *Non debet tamen presbyter*, etc. In tertia ostendit, quod si pœnitens voluit reconciliari, et non potuit, quod habendus est pro reconciliato, et hoc ibi : *Si autem quæritur de illo, qui ad pœnitentiam festinat*, etc. Principaliter autem præsentis partis intentio consistit, qualiter satisfactio sit injungenda, et qualiter implenda, utrum etiam per interpositam personam, et utrum per se (*a*), scilicet tota.

Divisio.

DUB. I.

Si vero non sufficit dolor, etc.

Videtur falsum dicere, quia iste qui fecit pœnitentiam injunctam, fecit totum ad quod tenebatur : ergo illa completa est absolutus : ergo non debet amplius pœnam reddere.

Item, sacerdos est arbiter inter peccatorem et Deum : sed si sacerdos injungat peccatori pœnitentiam majorem, peccator tenetur stare ejus judicio, quamvis excedat : ergo si Deus non revocat compromissum, si errat injungendo minorem pœnam debita, debet Deus esse contentus; aut si aliter, videtur frangere pactum.

Item ignorantia excusat, maxime quando est invincibilis : sed scire quantum Deus exigat pœnæ pro culpa, nemo novit certitudinaliter, sed solum per conjecturam : ergo in hoc standum est judicio et arbitrio sacerdotis : ergo si amplius non procedat, absolutus est.

Resp. Dicendum quod sacerdos virtute clavium habet potentiam relaxandi aliquid de pœna; et hanc Deus nunquam exigit, sed solutum eum reputat, a quo sacerdos absolvit, et quantum ad hoc simpliciter se (*b*) committit in sacerdotis arbitrium, si non sit impedimentum a parte ejus, qui absolvitur. Quantum vero ad taxationem non se committit, nisi in arbitrium discreti, qui etiam discrete taxet; quia si aliter fit, decet Deum aliter facere; et ideo si sacerdos pœnitentiam minorem condigna imponat, Dominus supplet quod deerat. Quod objicitur, quod talis fecit totum ad quod tenebatur, verum est de tentione quæ venit ex obligatione, sive ex reatu peccati; non est tamen verum, quousque solverit pœnam condignam. Quod objicitur de arbitrio, jam patet responsio, quia in solius discreti arbitrium se committit quantum ad taxationem pœnæ. Quod objicitur de ignorantia, dicendum quod illa ignorantia excusat, ut non peccet; sed tamen non excusat, ut satisfactionem perfectam faciat : et ideo oportet hanc perfici in foro Dei.

DUB. II.

Statim ut conversus fuit, paradisum ingredi meruit.

Videtur hoc falsum, quia dicitur[1] : *Ascendet iter pandens ante eos :* hoc intelligitur de Christo : ergo ante ascensionem Christi nullus intravit : ergo nec latro statim.

[1] Mich., II, 13.

(*a*) *Cæt. edit. non habent* per se. — (*b*) *Cæt. edit.* sed.

Resp. Aliqui ad hoc voluerunt dicere, quod latro fuit in paradiso terrestri cum Domino usque ad ascensionem, sed post ascensionem fuit in paradiso cœlesti. Sed tamen illud dubium est : et ideo via alia eligenda est secundum Augustinum[1] quod paradisus uno modo dicit statum fruitionis, alio modo dicit locum aptum et idoneum. Et ille locus duplex est, secundum quod fruitio est duplex : quædam per speculum, et imperfecta, et tali competebat paradisus terrestris, quoniam locus est terreuus, tamen quietus et elevatus; quædam est fruitio plena, et hæc est in patria, et huic competit locus supercœlestis. Quando ergo dicunt, quod latro statim fuit in paradiso, intelligitur quantum ad statum, quia statim fuit in Dei visione, non quantum ad locum.

DUB. III.

Non satis aperte præfigunt canones pro unoquoque, etc.

Contra : quia Gregorius dicit, et habetur supra, dist. XVI : « Falsas pœnitentias dicimus, quæ non secundum auctoritatem sanctorum patrum imponuntur : » ergo videtur quod omnes pœnitentiæ veræ (a) in canonibus sanctorum comprehendantur.

Resp. Dicendum quod, sicut in scientiis practicis, quæ versantur circa opera, sermo in particulari est incertus et dubius, sermo autem in universali certitudinem habet; sed cum applicatur ad singularia, incipit quodam modo habere incertitudinem, ut qui non considerat circumstantias particulares, potius deviet, quam seipsum rectificet, sicut patet in medicina et scientia morali : sic intelligendum est in proposito, quod canones instruunt in generali, qualiter imponenda est pœnitentia, sed descensum ad singularia relinquunt sacerdotibus discretis, qui considerent personarum circumstantias, attendentes (b) ad canones sicut ad regulas directivas : quia si contra canones imponant, non recte imponunt. In canone enim maxime determinatur pœnitentia quantum ad tempus, magis quam quantum ad modum, quia modus ille certior est et communior. Unde generaliter pro peccato mortali præfigunt pœnitentiam septennem. Unde laicus qui fornicatur septem annis, presbyter decem, episcopus vero quindecim pœniteat, sicut habetur in diversis locis in decretis patrum. Similiter de evomentibus Eucharistiam propter gulam et ebrietatem, si sit laicus, sexaginta diebus pœniteat; si clericus vel religiosus, septuaginta diebus; si episcopus, nonaginta diebus : hoc habetur, *de Cons.*, dist. II. Ad has autem regulas aspiciendo, debet unusquisque sacerdos inspicere quales pœnitentias imponat, tum secundum gravitatem criminis, tum secundum diversas conditiones personarum. Et nota hic, quod pro peccato mortali septennis pœnitentia præfigitur non solum propter temporis diuturnitatem, sed magis propter figuram et signationem. In lege enim[2] Maria separata fuit extra castra diebus septem : Maria signat pœnitentem : unde *Maria* amarum mare interpretatur. Et in *Threnis*[3] dicitur de viro pœnitente: *Magna velut mare contritio tua.* Hæc pœnituit septem diebus; sed nunc pœnitet septem annis, quod significatum est[4]: *Diem pro anno dedit tibi.* Si autem tu quæras rationem hujus, quare pœnitentia est aggravata, cum lex nova sit lex misericordiæ, dicendum quod major ingratitudo est hic propter majorem gratiam; etiam est major contemptus propter majorem dignitatem novæ legis, in qua sanguis Christi effusus est, ut firmum esset testamentum; quia etiam gravius est peccatum propter statum peccantis, qui debet esse perfectior; quia ulterius satisfactio in lege nova debet esse perfecta, ut in statum pristinum reducat. Et quoniam sol in uno die non redit in idem punctum, sed in anno, ideo dies conversus est in annum. Rursus, quia perfectum est remedium in lege nova; ideo annus de-

[1] Aug., *de Genes. ad litt.* lib. XII, c. XXXIV, n. 66. — [2] *Num.*, XII, 14, 15. — [3] *Thren.*, II, 13. — [4] *Ezech.*, IV, 6. — (a) *Al.* vere. (b) accedentes.

buit multiplicari per septenarium, propter septem pronitates domandas, propter septem dona Spiritus sancti reacquirenda, propter septem dotes, tres scilicet animæ, et quatuor corporis obtinendas. Et sic patet ratio, quare canones sic instituerunt. Hæc autem omnibus non est imponenda, sed tamen insinuanda, ut recognoscant quam gravis est culpa.

DUB. IV.

Non tamen est illis imponenda quantitas pœnitentiæ, sed innotescenda.

Videtur male dicere, quia ad nihil valet scire quid et quantum debeat facere, nisi etiam faciat : ergo si non est imponenda ut faciat, non est innotescenda. Si dicas, quod valet ad cognoscendam gravitatem peccati; contra : Gravitas peccati considerata in fine maxime inducit in desperationem : sed hoc maxime cavendum est infirmis : ergo non debet tunc dici.

Resp. Dicendum quod pœnitentia non est imponenda tali, de quo præsumitur quod moriatur, quia stultum esset aliquid imponere alicui, quod non potest facere. Sed innotescenda est ad cognoscendam gravitatem peccati, ut doleat, et ingemiscat: sed nihilominus manifestanda est divinæ misericordiæ abundantia, ut speret in Domino, et confidat : et sic manifestans pœnitentiam non inducit in desperationem, sed magis in veram contritionem.

DUB. V.

Presbyter reconciliare pœnitentem inconsulto episcopo, etc.

Videtur male dicere, quia ubi supernus judex dictat faciendum, frustra quæritur consilium humanum : sed cum presbyter videt peccatorem contritum, supernus judex dicit peccatorem illum conversum in justum, et esse reconciliatum : ergo statim sine consilio, sive sit in necessitate, sive non, debet eum solvere.

Resp. Dicendum quod dupliciter quæritur consilium ab aliquo : aut propter instructionem, et tunc quæritur consilium a sapiente, quia sapiens, et hoc maxime quando casus emergit, ubi probabiliter potest dubitari; alio modo quæritur consilium, et consulitur aliquis propter auctoritatis commissionem; et sic inferior consulit superiorem, scilicet ut sciat ejus voluntatem, et ut per ejus imperium et commissionem habeat potestatem. Hoc modo debet sacerdos in aliquibus casibus consulere episcopum, quia non potest per se ad illos extendere manum, cum habeat potestatem limitatam. In quinque autem casibus debet sacerdos ad episcopum remittere, vel eum consulere : primus est de pœnitentia solemni, quæ ab episcopo debet imponi, et per eum pœnitens reconciliari; secundus casus est de excommunicatis, quos aliquando non potest absolvere; tertius, ubicumque invenerit irregularitatem contractam : propter illam enim debet remittere ad episcopum, ut, si potest, dispenset; si non potest, cum litteris suis mittat ad Papam; quartus est de incendiariis; quintus, si sit consuetudo in aliquo episcopatu, quod certa crimina ad episcopum deferantur, ut homicidium, sacrilegium, et hujusmodi : et iste casus est particularis, non universalis.

DUB. VI.

An puellarum consecratio consulto episcopo per presbyterum fieri valeat.

Videtur male dicere, quia illæ desponsantur Christo : ergo a solo episcopo imponendum est eis annulus.

Resp. Dicendum quod, quantum est de jure communi, hoc licitum est solis episcopis, quia ipsi sunt sponsi qui debent Christo animas consecrare, secundum quod dicit Apostolus [1] : *Despondi vos uni viro virginem castam;* et debent filios perfectos generare ; et ideo habent clavium potestatem in excellentia, et eis solis ista quæ sunt excellentiæ commissa. Unde hoc, quod dicit Magister, locale solum fuit, et nunc non habet locum nisi in viduis velandis; quibus potest

[1] II *Cor.*, XI, 2.

sacerdos de consilio episcopi dare velum : et pro tanto illud est intelligendum.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam hujus partis quæritur de satisfactionis diminutione, et circa hoc quæruntur sex : primo quæritur utrum possit fieri satisfactionis commutatio ; secundo, utrum possit vel debeat fieri relaxatio; tertio, dato quod sic, quæritur a quo potest fieri, quarto quæritur pro quo potest fieri ; quinto, cui valeat; sexto et ultimo, quantum valeat, etc.

QUÆSTIO I.

An unus pro alio possit satisfacere [1].

Fundam. Utrum possit fieri satisfactionis commutatio, et hoc est quæstionis fundamentum, scilicet, utrum unus pro alio satisfaciat. Et quod sic, videtur [2] : *Alter alterius onera portate* : sed onera, quæ maxime sunt portanda, sunt onera spiritualia : ergo si alicui imposita est pœnitentia gravis, videtur quod aliquis partem vel totum possit pro eo portare.

Item in littera dicitur [3] : « Amicorum orationibus, et eleemosynarum largitionibus pondus pœnitentiæ sublevandum est : » loquitur de eo, qui graviter infirmatur.

Item hoc videtur per rationem : Primo per simile in rebus naturalibus : videmus enim in aliquo corpore animalis, quod unum membrum se exponit, ut sustineat læsionem, et gravamen alterius, sicut patet quod brachium se exponit pro capite : si ergo in corpore mystico est connexio per assimilationem ad corpus naturale, videtur similiter quod unum membrum onus alterius possit et debeat supportare.

Item hoc videtur per simile in humanis actibus : videmus enim quod sic est in actibus, quod si aliquis est alicui debitor, non refert apud creditorem, utrum ipse, vel alius solvat; imo pro eodem utrumque acceptat : si ergo multo benignior est Deus, et avidior ad percipiendam solutionem, quam homo terrenus, videtur quod ipse sit contentus, et sibi sufficiat, si alius satisfaciat pro eo.

Item hoc videtur per locum a minori ; quia plus est impetrare remissionem culpæ, quam remissionem pœnæ : sed sanctus vir impetrat alicui, qui est extra gratiam, per suas orationes remissionem culpæ : ergo et remissionem pœnæ per suas afflictiones.

Item Christus punitus est, et pœna sua satisfecit : non pro peccato suo, hoc constat : ergo pro alieno : ergo Christus satisfecit pro nobis : si ergo omnes nos unum sumus in Christo, et membra hujus sumus, et imitatores ejus esse debemus; videtur quod unus pro alio possit et debeat satisfacere.

Contra : 1. [4] *Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout in corpore gessit, sive bonum, sive malum* : ergo unicuique retribuitur juxta opera sua : ergo non videtur quod unus pro alio satisfaciat, quia tunc Deus alicui retribueret secundum opera aliqua. Ad opp.

2. Item in Psalmo [5] : *Tu reddis* (a) *unicuique juxta opera sua* : ergo idem quod prius.

3. Item ratione videtur : quoniam non exigit Deus satisfactionem ab aliquo, quia delectetur in pœna, sed ut velut per remedium sanetur offensa : sed quia satisfactio est remedium contra culpam, et antidotum; et remedium contra membrum infirmans debet apponi ; ergo videtur quod non possit in alium hominem commutari.

4. Item non potest conteri (b), nec confiteri unus pro alio ; imo oportet quod ipse qui peccat, conteratur, et confiteatur : ergo videtur similiter quod oporteat ipsum satisfacere et pœnam pati.

5. Item, si sani possunt supra se suscipere

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXIII, memb. 1, art. 2 ; S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XIV, art. 2 ; et IV *Sent.*, dist. XX, q. I, art. 2, q. III ; Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 1, q. III ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XX, q. I, art. 2 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. VI ; Petr. de Taraut., IV *Sent.*, dist. XX, q. IV. — [2] *Galat.*, VI, 2. — [3] Theod. Cantuar., *Pœnitential.* — [4] II *Cor.*, V, 10. — [5] *Psal.* LXI, 13.

(a) Vulg. *reddes*.— (b) *Edit. Ven.* confiteri.

satisfactionem infirmi, ponatur igitur quod aliquis debeat pœnitentiam septennem, et consanguinei recipiant super se, et infirmus moriatur; quæro ergo a te : aut evolat, aut non evolat : si non, sed punitur in purgatorio, et illi puniunt se pro eo, ergo Deus punit bis in idipsum; si vero evolat, ponatur quod illi nihil faciant de satisfactione suscepta, tunc ergo salvabitur quis, et culpa remanebit impunita : quod est contra divinam justitiam.

6. Item nullus potest mereri alteri, quin mereatur sibi, secundum quod dicit illa auctoritas : « Qui pro alio orat, pro seipso laborat : » ergo pari ratione nullus potest satisfacere pro alio, quin satisfaciat pro se : ergo si potest unus pro alio satisfacere, potest unus simul et una pœna satisfacere pro se, et illo; et ita, pari ratione, pro tertio et quarto; et sic deinceps : ergo pro omnibus : ergo videtur quod si hoc verum est, quod uno satisfaciente satisfaciant et omnes.

CONCLUSIO.

Pœna satisfactionis potest commutari, ratione unitatis charitatis, quoad rationem pretii solvendi, non quoad illud, quod in se habet medicamenti.

Resp. ad arg. Dicendum quod pœna satisfactoria habet in se duplicem rationem sive virtutem. Pœna enim talis propter duo est maxime : et propter medicamentum, contra sequelas peccati; et in pretium, ad solvendum reatum peccati. Si ergo loquamur de ista pœna secundum quod est purgatoria, sive medicinalis; cum morbus non recipiat medicinam ex pœna aliena, sed propria (unde non extinguitur concupiscentia in me, si tu jejunas pro me), quantum ad hanc rationem pœna satisfactoria nec potest, nec debet commutari in aliam personam. Posset tamen commutari in pœnam internam, quia gemitus cordis plus frequenter medetur et reparat animam, quam diuturnitas pœnæ exterioris. Si autem loquamur de pœna secundum quod habet rationem pretii, hoc modo est concedendum quod potest commutari, quia potest unus pro alio solvere pœnam. Sed hæc commutatio debet fieri auctoritate sacerdotis, cujus est hic duo considerare, scilicet debitam in subditis dispositionem, et debitam proportionem in pœna. Debitam dispositionem voco, quod in uno sit sufficientia, et in alio indigentia, et in utroque sit charitas, quæ facit bona communia; si vero alterum horum desit, non fit commutatio recta. Debitam vero proportionem voco, ut minor pœna in majorem commutetur; quia plus satisfacit Deo pœna propria, quam aliena, sicut efficacius homo meretur sibi, quam alii. Unde sicut pœna assumpta commutat in majorem pœnam purgatoriam, eo quod multo minus est illa accepta, pro eo quod ista est voluntaria; similiter debet propria pœna commutari in majorem alienam, ad hoc ut fiat commutatio recta. Sic igitur concedendum est, sicut probant primæ rationes, quod pœna satisfactoria commutari potest ratione unitatis charitatis, quantum ad illud quod habet in se pretii solvendi, sed non quantum ad illud quod habet in se medicamenti.

Explicatio.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod unicuique reddetur secundum opera sua, dicendum quod charitas opera aliena facit sua, maxime quando charitas alterius voluntarie, quod suum est, alteri donat.

2. Ad illud quod objicitur de remedio, jam patet responsio; quoniam quantumcumque aliquis supra se pœnam recipiat alterius, tamen ille non est omnino liberatus a pœna, quousque consumatur peccati scoria, quam contraxit ex culpa : quæ etiam non potest deleri, nisi per pœnam exteriorem, vel per contritionem internam.

3. Ad illud quod objicitur, quod non potest conteri, nec confiteri, dicendum quod non est simile; quia prima, scilicet confessio et contritio, sunt ordinata, ut ingrediantur unitatem ecclesiasticam, per quam fit ut bona unius fiant alterius; satisfactio vero utramque consequitur : et quia fundamentum istius commutationis est in charitate,

ideo non est simile. Alia ratio est, quia in potestate cujuslibet est conteri, in nullius potestate est conteri, nisi ejus, qui novit occulta cordis, scilicet spiritus hominis. Sed pœnam pati est in potestate cujuslibet tam pro se, quam pro alio. Attamen non est inutile, nec a satisfactione alienum, si vir justus peccata defleat minus justi.

4. Ad illud quod quæritur, utrum statim evolet ille, cujus satisfactio commutatur, dicendum quod non : tum quia oportet quod scoria peccati purgetur; tum etiam quia nullus ingreditur paradisum, quousque sit extra debitum omne, ita quod nec ipse sit debitor, nec alius pro eo. Si ergo objicias quod tunc bis punit Deus in idipsum, dicendum quod falsum est, quia secundum quod illi celerius faciunt, ipse liberatur; et computat Dominus in sortem pœnam, quam ille sustinet pro se, et quam alii sustinent pro eo. Unde si debuit pœnam duorum mensium, taliter poterit juvari, quod liberetur (a) infra mensem : nunquam tamen inde extrahitur, quousque debitum sit plene solutum; quo soluto, jam illud quod solvitur, deinceps est ipsius qui satisfacit, oratio enim in sinu suo convertitur; vel si ipse non indiget, convertitur in sinum Ecclesiæ.

5. Ad illud quod objicitur, quod qui meretur alii, et sibi, dicendum quod non est simile de opere meritorio, et satisfactorio. Opus enim meritorium est ea ratione, qua est ex radice charitatis, quæ semper placet Deo, et quæ omnes communiter respicit, et omnia communia facit : ideo ille, in quo est illa radix, non potest mereri alii, quin ipse placeat apud Deum, quia hoc ipsum Deo placet maxime. Opus vero satisfactorium est ratione pœnæ; et tanta pœna solvit tantum debitum, et major majus debitum : ideo per eamdem pœnam non potest quis in integrum duo debita solvere : et ideo per eamdem pœnam, si pro alio satisfacit (b) quantum ad totum, non satisfacit pro se; et si pro se, non pro alio : sibi quidem meretur æternam gloriam, quia opus illud placitum est Deo; et faciens illud, Deo placet faciendo, ac per hoc dignus retributione a Deo judicatur.

QUÆSTIO II.

An possit fieri satisfactionis relaxatio [1].

Utrum possit fieri satisfactionis relaxatio; et quod sic, videtur : quia universalis Ecclesia has relaxationes acceptat : sed constat quod ipsa non errat : ergo vere fiunt. Probatio minoris : ita dictum est Petro[2] : *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua*; constat quod hoc dictum est Petro in persona Ecclesiæ : sed Christus[3] *exauditus est* in omnibus *pro sua reverentia :* ergo et in isto : et si hoc, Ecclesia universalis non decipitur, nec errat. Fundam.

Item[4] : *Nam et ego si quid vobis donavi, in persona Christi;* Glossa : « Ac si Christus condonasset : » sed si Christus vere condonat, vere est condonatum : ergo quod donavit Apostolus, vere condonatum et relaxatum fuit : sed non est minoris potestatis summus Pontifex, quam Paulus : ergo, etc.

Item Augustinus[5] in libro *de Pœnitentia :* « Credendum est quod omnes orationes Ecclesiæ, et eleemosynæ, et opera justitiæ succurrant recognoscenti mortem suam ad conversionem. » Si ergo opera Ecclesiæ valent, ergo bona satisfactoria, quæ sunt in ecclesiastica unitate, valent ad satisfaciendum : ergo videtur quod ille, ad quem spectat hæc distribuere, possit peccatores adjuvare, et ita satisfactionem minuere, ac per hoc condonare et relaxare.

Item Christus condonavit multis non solum culpam, sed etiam pœnam, ut patet in muliere adultera[6] : sed Deus plenitudinem

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXIII, memb. 1, art. 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXV, art. 1; IV *Sent.*, dist. XX, q. 1, art. 3, q. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 3, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. XIII. — [2] *Luc.*, XXII, 32. — [3] *Hebr.*, V, 7. — [4] II *Cor.*, II, 10. — [5] Imo auctor, quisquis sit, libri *de ver. et fals. Pœnit.*, c. XII, inter opera S. Aug., tom. VI, append., edit. Bened. — [6] *Joan.*, VIII, 11. — (*a*) *Al.* liberaretur. — (*b*) ideo satisfacit per aliam pœnam, si pro alio.

potestatis reliquit in Ecclesia : ergo et potestatem relaxandi, et condonandi.

Ad opp. Contra : 1. [1] *Dimissa est iniquitas illius, suscepit de manu Domini duplicia :* ergo videtur quod pœna ad perfectam remissionem sit duplicanda, non relaxanda.

2. Item super illud [2] : *Negare seipsum non potest,* Glossa : « Quid faceret, si dicta sua non impleret? » Ergo necesse est quod Dominus dicta sua impleat : sed ipse prædixit [3] : *Secundum mensuram delicti erit et plagarum modus :* ergo necesse est ita puniri, sicut et peccator meruit : ergo non potest aliquid relaxari.

3. Item ratione videtur : Facere dignos fructus pœnitentiæ est in divino præcepto, a quo non potest quisque homo purus absolvere : sed dignos fructus facere, est secundum magnitudinem sceleris magnifice satisfacere : ergo videtur quod non licet alicui de Ecclesia de illo minuere : ergo nec relaxationem aliquam facere, vel præcipere.

4. Item inferior non potest absolvere a pœna, ad quam ligat superior : sed Deus, remittendo culpam, ligat ad aliquorum pœnam temporalem : ergo videtur quod nullus homo possit de illa aliquid dimittere : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Pœnæ relaxatio fieri potest, non modo in foro Ecclesiæ, sed etiam in foro Dei, ita ut major taxetur in minorem, cujus residuum merita Ecclesiæ satisfaciunt.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Dicendum quod relaxationes fiunt et fieri possunt; sed qualiter possint fieri, diversimode nobis insinuant diversi. Quidam enim, distinguentes forum Dei, et forum Ecclesiæ, dixerunt hujusmodi relaxationes non fieri nec intelligi quantum ad forum Dei, sed quantum ad forum Ecclesiæ. Hoc autem sic intelligunt : sacri canones pro mortalibus peccatis graves et diuturnas pœnitentias taxant, ut pro uno mortali septennium, vel amplius, secundum quod gravius est : quæ pœna adeo gravis est, quod vix aut nunquam posset quis facere, et pauci invenirentur qui vellent. Ideo constituerunt rectores Ecclesiæ pœnitentias secundum arbitrium imponi, et de residuo relaxationes constituerunt fieri : quod et facere potuerunt, quoniam constitutio humana erat, et in humana constitutione potest homo hic dispensare et temperare, quæ dispensatio quædam relaxatio non indebite appellatur. Sed tamen Improb. ista opinio, etsi relaxationes videatur ponere, verius tamen interimit; quia si relaxant, ita quod Deus non relaxat, potius deceptio, quam relaxatio vera judicanda est; et potius crudelitas, quam pietas dici potest, dum minuendo hic pœnitentiam, in futuro ad graviora trahit supplicia. Ideo aliter di- Determinat. Doct. cendum, quod relaxatio illa non solum valet in foro Ecclesiæ, verum etiam in foro Dei, quia Deus habet pro condonato, quod sic condonatur. Modus autem intelligendi qualiter fieri possit, talis est. Præsupponendum quod bonum obtinemus ex triplici merito, scilicet ex merito proprio, et ex merito capitis, et ex merito ecclesiasticæ unitatis. Et quod ita sit, in se manifestum est, quia quilibet meretur sibi per gratiam quam habet. Quod Christus meruit nobis, nemo dubitat, nisi qui fide caret. Quod Ecclesia mereatur nobis, et ejus merita, patet per verbum Augustini prædictum, et per illud, quod ipse subjungit [4] : « Nemo potest digne pœnitere, quem non sustineat unitas Ecclesiæ. » Verbum illud est verbum Augustini in libro *de Pœnitentia*. Per hunc modum, sicut meritum obtinendi est triplex, sic meritum liberandi a malo : meritum scilicet proprium, et hoc est meritum nostræ contritionis, et per hoc meremur liberari a pœna æterna, ita quod simul sunt hæc duo, sicut in angelis gratia et gloria; secundo modo meritum Christi, et hoc operatur in sacramentis, et potestate clavium, et per hoc remittitur pars pœnæ; tertio modo est meritum unitatis

[1] *Isa.*, XL, 2. — [2] II *Tim.*, II, 13. — [3] *Deut.*, XXV, 2. — [4] Imo auct. lib. *de vera et fa*[illegible] *Pœnit.*, c. XII, ex *Enchirid.*, c. LXV.

ecclesiasticæ, et per illud adhuc fit remissio. Et sic, secundum triplex meritum, triplex fit pœnæ condonatio, ut sic et in ea sit misericordia cum justitia, et in qualibet est commutatio majoris in minus. Unde pœna æterna primo mutatur in temporalem in remissione culpæ; secundo, temporalis magna, et supra vires, in pœnam convenientem viribus commutatur in sacerdotis absolutione; tertio vero commutatur pœna, ad quam tenetur judicio Ecclesiæ, adhuc in minorem in relaxatione; et pro alio residuo merita Ecclesiæ satisfaciunt, ita quod in nullo præjudicatur justitiæ.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, quod duplicatur pœna, et quod juxta mensuram delicti debet esse et plagarum modus, dicendum, sicut tactum fuit supra [1], quando agebatur de baptismo, quod peccatum nostrum satis punitum fuit, quando Christus pœnam pro nobis subiit, et suam pro nobis pœnam exposuit, et nostram fecit : nos sufficienter judicamur puniri, sive quantum ad duplicem in anima et in carne, sive quantum ad mensuram acerbitatis pœnæ. Similiter intelligendum in proposito, quod pœnalitates quæ sunt in Ecclesia, et quæ sunt supererogationis, pro eo, cui fit relaxatio, subveniunt, ut Deus reputet sibi satisfactum.

3. Ad illud quod objicitur, quod tenetur ad faciendum dignos fructus pœnitentiæ, dicendum quod facere dignos fructus pœnitentiæ est dupliciter, scilicet vere, et interpretative ; et ille dicitur dignos fructus pœnitentiæ facere, qui non solum per seipsum, sed etiam per suffragium alienum habet sufficiens pretium ad solvendum debitum.

4. Ad illud quod objicitur, quod inferior non absolvit ab eo quod ligat superior, dicendum quod non absolvit omnino condonando, sed pro eo solvendo de ecclesiastico thesauro. Vel potest dici, quod inferior potest absolvere ab eo ad quod ligat superior, si ad hoc data est sibi auctoritas a superiori, sicut patet : et talis auctoritas a Christo data est rectoribus Ecclesiæ.

QUÆSTIO III.

An satisfactionis relaxatio possit fieri a sacerdote [2].

A quo possit relaxatio fieri ; et videtur Ad opp.
quod a quolibet sacerdote, quia relaxationes fiunt ex vi clavium : et omnis sacerdos claves habet : ergo videtur quod omnis sacerdos possit relaxationes facere. Si tu dicas quod non est ex vi clavium, sed ex thesauro Ecclesiæ ; contra : Quilibet sacerdos habet thesaurum suæ parochiæ, sicut episcopus suæ provinciæ : ergo, etc.

2. Item, qui præsunt collegiis, habent claves ad solvendum et ligandum in utroque foro ; et habent thesaurum supererogationum, sicut prælati religionum : ergo videtur quod ipsi possint.

3. Item videtur quod quilibet homo : quia quilibet liberæ conditionis est dominus bonorum et meritorum suorum : ergo potest merita sua alteri concedere : et dum illi concedit, ejus pœnitentia minuitur et relaxatur : ergo videtur quod quilibet hoc possit.

4. Item bona spiritualia sunt majoris communicationis, quam temporalia : sed si aliquid datur alicui, ex quo plene datur illi, potest illud concedere alii : ergo videtur pari ratione, imo multo fortiori, quod cui datæ sunt relaxationes, ille potest eas dare alteri.

Contra : Plus est facere indulgentias, Fundam.
quam imponere pœnitentias : sed pœnitentias imponere non potest nisi solus sacerdos : ergo indulgentias dare non potest nisi sacerdos.

Item nemo scit, utrum plura habeat merita, quam sibi sufficiant, imo nescit se ha-

[1] Dist. IV, p. I, art. 1, q. I et II. — [2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXIII, membr. 3; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXVI, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XX, q. I, art. 4, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 5, q. II et III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. XX.— (*a*) *Al.* si.

bere merita sufficientia : ergo nullus de proprio potest relaxare aliquid de pœna, conferendo aliquam ex eis indulgentiam : ergo non spectat indulgentias facere, nisi ad prælatos Ecclesiæ.

Item majus est indulgentias concedere, quam excommunicare, vel Ecclesiæ reconciliare : sed secundum est prælatorum tantum, sicut prius probatum est : ergo multo fortius indulgentias facere. Quæritur ergo, cum unus episcopus non possit alienos subditos absolvere nec ligare, nec in foro pœnitentiali, nec in foro judiciali, unde est quod potest indulgentias in aliena diœcesi facere, sicut videmus tota die fieri?

Quæstio ...ateralis.

CONCLUSIO.

Pœnarum temporalium relaxatio, neque a laicis, neque a sacerdotibus, neque a prælatis minoribus, ut abbatibus et prioribus, fit, sed a solis episcopis, qui sunt sponsi Ecclesiæ, potissimum vero a summo Pontifice.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut in præcedenti problemate tactum est, relaxationes et indulgentiæ fiunt de meritis supererogationis quæ sunt in Ecclesia, quæ quidem sunt sicut thesaurus spiritualis ejus. Hæc autem merita supererogationis non omnium est dispensare, sed episcoporum tantum : et ideo relaxationes facere ad solos episcopos pertinet. Ratio autem quare thesaurus Ecclesiæ solis episcopis committitur dispensandus, est quia Ecclesia thesaurum istum habet ex desponsatione sui cum Christo, qui est vir ejus et sponsus, et cui generat filios et filias, id est perfectos et imperfectos, ad quorum educationem Christus vult servari hæc bona. Et quoniam in lege[1] tactum est, quod qui recipit uxorem fratris sui, ut suscitet fratri suo defuncto semen, debet succedere in bonis quæ pertinent ad filiorum educationem, secundum quod innuitur; illis solis competit iste thesaurus dispensandus, qui sunt sponsi Ecclesiæ : tales autem sunt episcopi, qui sponsi sunt, et habent vim generandi filios et filias, id est perfectos et imperfectos; et inter hos maxime summus Pontifex, qui est totius universalis Ecclesiæ sponsus et rector. Ideo omnes episcopi, qui habent prolem, possunt facere indulgentias; et præcipue summus Pontifex, qui est totius universalis Ecclesiæ sponsus et rector, quia ipsi competit totius spiritualis thesauri dispensatio, secundum quod curam habet de tota Ecclesia, et omnibus ejus filiis : unde omnes sunt ejus filii, et ipse est pater omnium. Concedendum igitur est, quod indulgentias facere non tantum non conceditur laicis, sed nec etiam sacerdotibus, nec prælatis inferioribus, ut abbatibus, vel prioribus.

1. Ad illud quod objicitur in contrarium, jam patet responsio, quia non est tota ratio virtutis indulgentias faciendi (*a*), scilicet clavis, sed requiritur potestas clavis cum jurisdictione, et thesauri dispensandi auctoritate, quæ ordinarie solis competit episcopis. Nam per commissionem quilibet sacerdos potest dare indulgentiam ex parte episcopi, sicut patet in simplicibus prædicatoribus.

2. Ad illud quod objicitur de illis qui præsunt collegiis, dicendum quod tales, qui præsunt subditis, aliquam auctoritatem habent bonorum sui collegii; non tamen respectu meriti Christi, quod dedit dispensandum Ecclesiæ, et ejus sponsis : ideo non habent auctoritatem plenariam respectu thesauri Ecclesiæ : et ideo solum bona sui collegii possunt communicare; sed non possunt relaxare, quia nesciunt utrum superabundet, quia potestatem plenam super hoc non habent. Et voco largo modo plenam potestatem, prout dicit plenitudinem sufficientiæ, per quem modum est in episcopis ad hunc actum, non prout dicit plenitudinem superexcellentiæ : sic enim est in solo summo Pontifice, plenitudo scilicet potestatis et auctoritatis.

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod quilibet homo potest bona sua alteri concedere,

[1] *Ruth*, IV, 5, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* faciendæ.

dicendum quod *relaxatio* plus dicit, quam *communicatio*: dicit enim quamdam auctoritatem, ratione cujus dicitur isti indulgentiam præstare: et ideo quamvis quilibet habens charitatem bona sua possit communicare, non tamen omnis potest relaxare, sed qui habet ad hoc concessam sibi auctoritatem.

Item differt communicatio a relaxatione, quoniam relaxatio fit de præteritis malis per merita Christi, vel Ecclesiæ, quæ præcesserunt; communicatio autem proprie respicit futurum bonum, non solum præteritum: et quamvis possit dare alicui quod jam non est datum, nec determinatum alicui, sicut unam missam quam cantat pro aliquo mortuo; tamen, si cantavit eam pro suis peccatis, vel dedit alii, non potest sua auctoritate commutare. Hinc est quod qui recipit relaxationes pro se, non potest dare alteri: quia si Ecclesia solvit debitum suum apud Deum, non propter hoc dedit potestatem, quod solveret ipse pro alio. Et si Deus dimisit isti debitum, non propter hoc potest iste dimittere alii, quod Deo debetur. Nec valet illud argumentum de communicatione naturali: quia enim aliquis omnino liber est in possidendo temporalia, quicumque est liberæ conditionis, et libere possidet, libere potest alteri dare; qui autem servus est, non potest sine auctoritate domini: omnia autem nostra sunt Christi, et omnia merita sunt spiritualia, et nos sumus ejus servi: et ideo nihil possumus in alterum transferre, vel dare, nisi sit data auctoritas a Christo: et sic patet sequens.

Ad q. ult. Ad illud quod quæritur ultimo, utrum episcopus possit indulgentias facere in alia diœcesi; dicunt aliqui quod, sicut potest ligare et solvere in aliena diœcesi ex consensu diœcesani, ita et relaxationem facere: et ita duæ virtutes concurrunt in unam; et tantum possunt, si sunt multi, quantum si unus solus. Sed tunc non videtur esse aliud, quam deceptio, si hoc esset: ideo dicendum quod, quia relaxatio dicit thesauri communicationem, et ulterius auctoritatem; episcopus in aliena diœcesi potest communicare bona sua subditis alienis, bona, inquam, suæ diœcesis; propriis autem subditis relaxare, sive indulgere. Unde istæ relaxationes propriis subditis veræ sunt relaxationes; si autem contingat subditos pergere ad obtinendam indulgentiam, quam ibi faciat episcopus alienus, potius sunt communicationes, quam relaxationes. Per quem modum abbates, priores et ministri communicant bona sui collegii; sed non relaxant quidquam, nisi forte hoc sit ex consensu et voluntate proprii episcopi. Et hoc dicitur, *de Pœnitentiis et Remissionibus*, c. *Quod consuluisti*, et infra: « Cum a non suo judice ligari nullus valeat, vel absolvi; et remissiones illis prodesse tantummodo arbitramur, quibus proprii judices indulserunt. »

QUÆSTIO IV.

An indulgentiæ debeant fieri pro spirituali, an corporali beneficio [1].

Fundam. Pro quo debeat relaxatio fieri, utrum scilicet pro spirituali, an pro corporali beneficio; et quod pro temporalibus et corporalibus actibus fieri debeat, vel etiam beneficiis, ostenditur per communem usum Ecclesiæ, ubi indulgentiæ fiunt pro eleemosynis, peregrinationibus, visitationibus reliquiarum, et hujusmodi.

Item ratione videtur, quia hujusmodi relaxationes aliquo modo sacramentales sunt: sed sacramenta attenduntur in rebus exterius gestis: ergo, etc.

Item istæ relaxationes non sunt a culpa, sed a pœna: sed pœna, si recte commutatur, commutatur in pœnam: sed absolutio fit a pœna exteriori in carne, utpote a jejuniis, et consimilibus: ergo debet fieri commutatio in pœnam exteriorem: ergo pro tali commutatione fieri debet.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, XXIII, membr. 4; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXV, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. VII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. XXI.

Item, si non pro opere exteriori, sed pro interiori, ergo cum bona voluntas simul possit esse in aliquo respectu omnium relaxationum, quia perfectus omne bonum vult, et sibi placet, videtur tunc quod quilibet justus haberet omnes indulgentias : quod non est conveniens dicere ; tunc enim frustra homines laborarent.

Ad opp. Contra : 1. Indulgentia sive relaxatio dicit beneficium spirituale : sed quicumque dat spirituale pro temporali, committit simoniam : ergo videtur quod in omnibus relaxationibus sit simonia, si fiunt pro exterioribus obsequiis, vel eleemosynis.

2. Item major est misericordia spiritualis, quam corporalis : unde magis est alicui parcere, quam hospitio colligere, vel eleemosynam dare : ergo facit magis hominem dignum remissione : ergo potius pro illo opere debet fieri relaxatio.

3. Item in majori ruina, et periculosiori, est ecclesia in qua est schisma, quam ecclesia cujus parietes minantur ruinam : ergo magis indiget talis ecclesia muniri, quam alia : si ergo relaxationes debito modo fiunt pro ecclesia materiali reparanda, ut qui juvat, habeat indulgentiam, videtur multo fortius indulgentia debere dari pro spirituali ruina reparanda, ut qui orat ut Deus det ei concordiam, indulgentiam habeat.

4. Item majoris perfectionis, et plus Deo acceptum est religionem intrare, quam crucem accipere : ergo potius deberet dominus Papa indulgentiam dare intrantibus religionem, quam euntibus ultra mare.

Quæstio lateralis. 5. Item juxta hoc quæritur, si aliquis accipit crucem, et habet votum et voluntatem perfectam eundi ultra mare, utrum habeat remissionem omnium peccatorum : quod si sic, tunc indulgentia fit pro sola voluntate, et ita pro re spirituali ; si vero non, tunc Ecclesia non videtur esse conformis Deo, qui votum et bonam voluntatem, si plena est, et non deficiat quantum in se est, reputat pro facto.

CONCLUSIO.

Indulgentiæ maxime fieri debent pro actibus exterioribus, quia iis maxime gloria Dei et utilitas populi insurgit.

Resp. ad arg. Dicendum quod sicut videmus in politiis et communitatibus humanis, quod thesaurus reipublicæ propter duo maxime consuevit proferri, et communicari exterius ; sic est in spiritualibus intelligendum. Profertur namque thesaurus extra ad dispergendum propter gloriam principis, sicut faciunt reges curiales, sicut fecit Assuerus ; alio modo propter utilitatem communitatis, ut, quando læditur communitas, proferunt stipendia et donativa militibus, ut eant ad pugnam. Sic thesaurus Ecclesiæ ab his, qui habent dispensare, duplici ex causa debet distingui : una causa est propter gloriam principis, et laudem : et laus et honor Dei est in sanctis suis : et sancti honorantur in constructione basilicarum, et visitatione basilicarum, et commemoratione virtutum suarum : et idem fit in prædicationibus et sermonibus : et ideo pro his omnibus indulgentiæ recte fiunt. Alia causa est communis utilitas, quæ quidem utilitas est defensio Terræ sanctæ, defensio fidei, promotio studii, et consimilia : et ideo pro talibus debent fieri. Et quoniam hæc consistunt in actibus exterioribus, ideo maxime pro actibus exterioribus debent fieri indulgentiæ.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod est simonia, quia datur spirituale pro temporali, dicendum quod falsum est, imo major pœna commutatur in minorem, et residuum solvit pastor Ecclesiæ de gratia. Vel dicendum quod non dat indulgentiam pro eleemosyna exteriori, considerans datum, sed fructum, videlicet, quia ex radice bonæ voluntatis procedit.

2. Ad illud quod objicitur, quod spiritualis eleemosyna major est, dicendum quod in donatione indulgentiæ non consideratur operis nobilitas, quia tunc magis deberet

mari docentibus, quam peregrinantibus, sed consideratur hoc, quod illud opus sit meræ voluntatis, non necessitatis, sit etiam quid taxabile, sit etiam aliquo modo parvule : hæc enim omnia concurrunt, per indulgentiam præstat.

3. Ad illud quod objicitur de ruina spirituali, dicendum quod, sicut tactum est, pro talibus tenetur homo orare. Præterea non est bonum talia publicare. Ruinam autem in materialem ecclesiæ publicare, nec dicit aliquod malum, nec infamiam. Præterea, magis potest homo subvenire ad relevandam inopiam Ecclesiæ, quam ad ponendam ibi concordiam, quia primum est opus humanum, secundum vero opus divinum.

4. Ad illud quod objicitur de ingressu in religionem, dicendum quod sicut indulgentiæ non debent dari indignis, ita nec debent dari nisi indigentibus : veri autem religiosi qui statum aggrediuntur perfectionis, potius spiritualia bona aliis largiuntur, quam aliunde vendicent. Unde hoc maxime verum est, quod dicitur [1] : *Beatius est dare quam accipere.* In temporalibus vero non habet veritatem, nisi quando donans dat de proprio labore, et accipiens accipit ex torpore.

5. Ad illud quod objicitur de illo qui dat sola voluntate, etc., dicendum quod secundum peritos non habet totam indulgentiam, quidquid isti vulgares prædicatores dicant; tamen valet eis tam nobile propositum ad augmentum charitatis, et per consequens contritionis, et ita ad remissionem pœnæ. Indulgentiæ enim non intelliguntur dari pro sola voluntate, sed pro effectu cum voluntate : unde qui habet voluntatem et effectum, indulgentiam consequitur; alius qui habet voluntatem solam ex devotione, habet meritum magnum, licet non omnimodum consequatur effectum.

QUÆSTIO V.

An relaxationes possint fieri existenti in purgatorio, vel viventi in hoc sæculo [2].

Cui relaxationes possint fieri; et quæritur utrum existenti in purgatorio, an solum viventi in hoc sæculo. Et quod extendat se ad eos qui sunt in purgatorio, videtur, quia dicit Chrysostomus super illud [3], *Tibi dabo claves regni cœlorum :* « Homini mortali cœli et terræ, et omnium quæ in eis sunt, potestatem commisit Dominus, et Ecclesiam validiorem cœlo demonstravit. » Ergo videtur quod summus Pontifex habeat posse super eos, qui sunt in purgatorio. **Fundam.**

Item suffragia Ecclesiæ prosunt his qui sunt in purgatorio, sicut melius patebit infra; alioquin frustra oraret Ecclesia pro mortuis : sed indulgentiæ sunt de nobilissimis suffragiis Ecclesiæ : ergo, etc.

Item Petro commissa est clavis regni cœlorum : sed quandiu quis est extra palatium, indiget auxilio ostiarii, sive deferentis clavem, et in ejus manu et potestate est : ergo cum ille, qui est in purgatorio, adhuc habeat obstaculum, ut removeatur ab eo, indiget auxilio clavis : sed illud auxilium confertur per indulgentias : ergo, etc.

Item Pater misericordiarum omnibus providet secundum ordinatissimam dispositionem, et misericordissimam suam pietatem : sed recta ordinatio charitatis, quæ exigit ut unus possit ab alio adjuvari, hoc maxime exigit circa eum, qui se juvare non potest. Si enim hominibus in hoc, cum indigent auxilio, providit Deus auxilium per indulgentiam Ecclesiæ conferendum; cum illi de purgatorio indigeant auxilio, et se juvare non possint, videtur quod indulgentiæ eis factæ maxime prosint, et quod per hanc viam Deus eis maxime providere debuit.

Contra : 1. Dictum est Petro in potestatis collatione [4] : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis*, etc.; et ibi collata est amplitudo potestatis : sed deter- **Ad op.**

[1] *Act.*, XX, 35. — [2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXIV, membr. 5; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXVII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XX, q. I, art. 3, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 3, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. VIII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. XXII. — [3] *Matth.*, XVI, 19. — [4] *Ibid.*

minatio fit per hoc quod dicit: *Super terram:* ergo non habet potestatem super illos qui sunt mortui, cum jam non supersint.

2. Item Magister dicit in littera, et accepit a Theodoro, in suo *Pœnitentiario,* quod morientibus non est pœnitentia imponenda, sed solum innotescenda : ergo si ligatio et relaxatio pari passu ambulant, quia simul data est potestas ligandi et solvendi, cum non possit sacerdos (*a*) pœnitentiam imponere in morte, multo minus post mortem potest relaxationem facere.

3. Item nullus potest alicui relaxationem facere, nisi pariter possit eum judicare, sicut dicitur, *de Pœnitentiis et Remissionibus,* in decretali : « Nullus enim potest judicare, nisi eum, qui est de foro suo : » sed illi qui sunt in purgatorio, non sunt de foro ecclesiastico : ergo, etc.

4. Item, si posset indulgentias facere eis qui sunt in purgatorio, cum talibus maxime compatiendum sit, deberet summus Pontifex totam ibi experiri suam potestatem, et ita facere quod statim volarent : ut quid ergo pro mortuis amplius oratur, et laboratur, si summus Pontifex potest eos tam de facili liberare?

CONCLUSIO.

Relaxationes possunt fieri super eos qui sunt de Ecclesia militante, tam adjuvando, quam judicando; super eos vero de statu medio, tantum adjuvando; sed super eos de Ecclesia triumphante, nullo modo.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut ex præcedentibus colligitur, relaxatio, sive indulgentiæ collatio, duo dicit, scilicet thesauri Ecclesiæ communicationem, et cum hoc quamdam judiciariam absolutionem, sicut expresse colligitur ex decretali illa *de Pœnitentiis et Remissionibus :* « Quod autem consuluisti, etc. » Dico igitur quod, quia bona et thesaurus Ecclesiæ est in summi Pontificis potestate, et illi qui sunt in purgatorio, ratione charitatis, idonei sunt spiritualia beneficia recipere, quod Papa potest eis bona Ecclesiæ communicare. Quantum autem ad auctoritatem judicandi, cum illi jam exierunt forum Ecclesiæ, et ecclesiasticum judicium, videtur quod eis non possit fieri absolutio, nisi per modum deprecationis : et ita proprie loquendo non fit eis relaxatio : sed si large dicatur relaxatio cujuscumque auxilii impensio, et bonorum Ecclesiæ communicatio, sic potest eis relaxatio fieri : sed hæc non tenet modum judicii, sed potius suffragii. Amplius, relaxatio, propter dicta, non tantum dicit judiciariam absolutionem, verum etiam dicit aliquam commutationem in pœnam aliquam voluntarie assumptam, et cum devotione ; et hoc videmus in omnibus indulgentiis : hoc autem non potest esse quantum ad eos qui sunt in purgatorio, quia sunt extra statum illum, in quo posset eis persuaderi alicujus pœnæ devota et voluntaria assumptio : et ideo non competit eis relaxatio, nisi forte per medium, sive per accidens. Si quis enim vellet crucem pro mortuo patre assumere, non est aliqualiter negandum, quod si voluntas sit summi Pontificis, quin indulgentia illa prosit. Ex his patent objecta ad utramque partem.

Ad illud quod objicitur, quod potest, dicendum quod verum est per modum adjutorii et suffragii. Tamen ad illud, quod objicitur de potestate clavis, quod potest usque ad apertionem cœli, dicendum quod si intelligat per modum judicii, non habet veritatem nisi quantum ad eos, qui sunt de Ecclesia militante; si quantum ad adjutorium, sic quantum ad omnes bonos qui sunt extra cœlum. Unde nota, quod quidam sunt de Ecclesia triumphante, et super tales non potest, nec judicando, nec adjuvando; quidam de militante, ei super tales potest tam adjuvando, quam judicando; quidam in statu medio, qui jam judicati sunt, et tamen miseri sunt, et super tales non potest judicando, sed potest adjuvando, quia dum viverent, meruerunt adjuvari. Et sic patent objecta ad primam partem. **Resp. ad ult. pro fundam.**

1. Ad illud quod objicitur ad oppositum,

(*a*) *Al.* possint, *nec legitur* sacerdos.

quod non possit propter hoc, quod dicit : *Super terram*, dicendum quod illud intelligitur de judiciaria potestate. Nihilominus tamen possit dici, quod qui [illegible] modo super terram sunt, dum super terram hoc meruerunt.

2. Ad illud quod objicitur de absolutione et ligatione, potest responderi quod non est simile, quia pronior est Deus ad misericordiam, et ideo abundantiorem dedit potentiam ad miserendum. Vel dicendum, quod alius se potest in hac vita ligare pro eo, et tunc ex vinculo charitatis alius absolvitur.

3. Ad illud quod objicitur de relaxatione, quod includit judicium, respondendum quod ipse procedit prout relaxatio proprie dicitur, et sic respicit solos vivos.

4. Ad illud quod objicitur, quare non absolvit solo verbo omnes qui sunt in purgatorio, dicendum quod si Deus per seipsum sic miseretur, ut semper velit tenere suam justitiam, multo fortius Dei minister. Unde dispensatio bonorum Ecclesiæ discrete et cum moderamine facienda est. Alioquin nisi discrete fieret, Deus non acceptaret : et bona spiritualia non possunt dissipari, nec contra divinam acceptationem distribui, quamvis possint bona temporalia non solum dispensari, verum etiam dissipari de facto, quamvis aliter dictet jus divinum esse faciendum. Si quis autem [1] contendat Vicarium Jesu Christi habere judiciariam potestatem super eos qui sunt in purgatorio, non est ei multum improbe resistendum, dum tamen hoc dictet ratio vel auctoritas manifesta. Quidquid enim loquamur disputantes, vel etiam prædicantes, hoc sana fide tenendum est, quod Dominus vicario suo plenitudinem potestatis contulit, et tantam utique recepit potestatem, quantam decebat homini puro dari : et hoc ad ædificationem corporis sui, quod est Ecclesia. Unde super hoc non temerarie judicare, sed gratias plurimas Deo debemus agere.

QUÆSTIO VI.

An indulgentiæ tantum valeant, quantum prædicantur (a) [2]

Quantum valeant hujusmodi indulgentiæ Fundam.
quæ fiunt, et quod valeant tantum quantum prædicantur, videtur, quia dicitur [3] : *Non indiget Deus nostro mendacio* : ergo videtur quod summus Pontifex in suis litteris mentiri non debeat : si ergo verum dicit, tantam tribuit indulgentiam, quantam in suis litteris promittit.

Item, qui promittit aliquantam summam pecuniæ, tenetur ei, si potest, in solvendo : sed summus Pontifex, et alii qui dant indulgentias, promittunt aliquam partem pœnitentiæ relaxare : ergo, si potest, solvere tenetur. Quod autem possit, videtur per illud quod dicitur [4] : *Si quid donavi in persona Christi;* Glossa : « Ac si Christus donasset : » sed Christus potuit totum condonare : ergo, etc.

Item aliquis episcopus potest aliquantam indulgentiam facere, esto quod viginti, vel quadraginta dierum : sed summus Pontifex plus potest quam omnes episcopi, eo quod plenitudinem habet potestatis super omnes : ergo plus potest dare, quam omnes : ergo videtur, quod totum possit condonare : ergo, si totum, et per consequens quantamlibet partem.

Item, summus Pontifex potest facere indulgentiam generalem unius diei : ergo centum millibus potest dare unum diem, ita quod cuilibet unum : ergo pari ratione uni potest dare, quod divisim dat omnibus : ergo totum condonare : ergo tantum valent indulgentiæ, quantum sonant litteræ pontificales.

Contra : Si tantum valent indulgentiæ, Ad opp.
quantum dicitur, ergo cum multæ et largæ indulgentiæ fuerint, et merita sint adeo pauca

[1] Hoc tenet Medina, *de Indulg.*, c. XXXIV et XXXV. — [2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XXIII, membr. 2; S. Thom., *Suppl.* p. III, q. XXV, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XX, art. 3, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XX, q. IX; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. XXII. — [3] *Job*, XIII, 7. — [4] II *Cor.*, II, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* prædicatur, et sic deinde.

nunc, quod sibi potest homo vix sufficere, videtur quod jam totus thesaurus Ecclesiæ a longo tempore defecisset, et ita nulla indulgentia nunc valeret.

Item, si tantum valent, quantum dicitur, sed in aliquibus indulgentiam pro adjutorio facto fabricæ Ecclesiæ, vel consimili, indulgentiæ partis tertiæ pœnitentiæ promittuntur : ergo si detur primo unus denarius, et secundo secundus, et tertio tertius, videtur quod ille, qui mille peccata commisit, pro tribus obolis vel denariis sit liberatus : quod non tantum falsum, sed etiam irrisione dignum judicat omnis anima recta.

Item, si tantum valent, quantum dicitur, ergo si peccatori qui debet novem annos, remittuntur anni tres, et ita triennium, similiter illi qui debet triginta, remittitur tertia pars, et ita decennium : ergo videtur quod reportat commodum de malitia sua.

Item, si tantum valent, quantum dicitur, ergo ille qui habitat juxta ecclesiam, in qua est indulgentia unius anni, dum visitat ecclesiam, tantum habet, quantum ille qui longe distat per decem dietas; et dives offerens unum obolum, tantum habet, quantum una paupercula : sed hæc omnia sunt abusiones : ergo non tantum valent indulgentiæ, quantum Ecclesia prædicat.

CONCLUSIO.

Indulgentiæ, quantum est ex potestate dantis, tantum valent quantum promittunt; licet non æqualiter omnibus valeant.

Resp. ad arg. Dicendum quod communiter secundum doctores, ad hoc quod indulgentiæ vel relaxationes aliquid valeant, exigitur duplex conditio ex parte donantis, et duplex ex parte recipientis. Ex parte dantis requiritur potentia; requiritur etiam honesta et rationabilis causa : non enim credenda esset indulgentia alicujus valoris, si quis daret eam euntibus videre torneamenta. Ex parte recipientis duplex, scilicet confessio cum vera contritione, et fides cum vera devotione, ut vere de peccatis sit pœnitens, et vere confidens quod pastoris indulgentia sibi valeat. His præsuppositis, dixerunt aliqui hujusmodi indulgentias aliquid valere, sed nunquam tantum, quantum promittitur; sed aliquid valent modicum, secundum quod meretur fides et devotio. Prædicat tamen hoc Ecclesia, ut filios suos bona quadam deceptione ad bonum alliciat, sicut mulier filio pomum promittit, quod postea non donat. Sed istud Ecclesiæ est derogare, dicendo eam sub specie quadam mentiri, et opera inania et puerilia, et jocosa esse, quæ facit : quod abhorret mens recta. Alii dixerunt[1], quod simpliciter tantum valent, quantum promittunt, quia non consideratur hic emptio, sed Ecclesiæ largitas; et æqua est hæc conditio, quicumque sit ille, qui disponit. Unde sicut dives mittens ad tabernam, tantum habet de vino, quantum habet vetula paupercula, si par pretium mittat; sic in ecclesiastica volunt intelligi indulgentia. Sed ista positio videtur adhuc nimis magnum forum facere de indulgentiis, ac per hoc potius facit ad vilificationem ipsarum, quam ad laudem. Tertii dixerunt, quod ad hoc quod valeant istæ indulgentiæ tantum quantum promittitur, necessario requiritur existimatio justa. Justam autem existimationem vocaverunt, quando homo libere tantum eleemosynæ facit pro Ecclesiæ sublevatione, quantum vellet dare ad hoc ut remitteretur tertia pars pœnitentiæ, sive quantum deberet velle dare. Sed certe si ita esset, nulla esset in mundo relaxatio, sed solum commutatio, si quis inspiciat.

Possumus igitur dicere, quod quantitas indulgentiæ attenditur respectu pœnæ, secundum quod habet rationem pretii, vel debiti solvendi; non ratione antidoti, vel purgationis scoriæ peccati, quam necesse est amoveri per propriam pœnam, utputa per contritionem, vel alicujus pœnæ perpessio-

Margin notes: Opin. 1. — Improb. — Opinio 2. — Improb. — Opin. 3. — Improb. — Opin. 4. — Prob.

[1] Hanc opinionem tenent, cum S. Thoma, Durandus et Medina.

nem. Hæc autem quantitas mensuratur secundum rectum judicium summi Pontificis, vel ejus qui indulgentias facit[1]. Ille autem qui dat indulgentias, cum eas tribuit, considerat causam, pro qua reputat eam dignam tanta gratia; et secundum quod plus vel minus accedunt homines ad talem causam, plus vel minus participant de indulgentia : ut verbi gratia, stationes Romæ institutæ sunt, ubi sunt indulgentiæ determinatæ. Hoc instituerunt sancti patres propter peregrinos, qui veniebant de locis remotis; nec existimaverunt dignum esse tanta gratia eum qui est natus juxta ecclesiam, sicut eum qui per longam venit viam : unde nec tantam recipit indulgentiam, sed aliquantam. Concedo igitur quod indulgentiæ, quantum est ex potestate dantis, tantum valent, quantum promittunt, sicut ostendunt primæ rationes. Concedo nihilominus, quod non cuilibet valent tantum, nec æqualiter omnibus; sed secundum existimationem ejus, quam habuit, vel habere debuit, qui indulgentiam fecit : quam non oportuit exprimere, quia omnes fideles debent illud in corde præsupponere, quod dona et miserationes sancti Spiritus donentur cum æquo libramine. Nec hoc debet aliquem ab his retrahere, quia semper plus valent, si homo sit in charitate, quam valeat obsequium vel aliud aliquid, pro quo indulgentia conceditur, vel donatur. Ex hoc patent omnia objecta.

DISTINCTIO XXI

DE PECCATIS QUÆ POST HANC VITAM DIMITTUNTUR : ET DE IGNE PURGATORIO, DE CONFESSIONE GENERALI, ET QUOD PŒNITENS CONFITERI NON DEBET QUÆ NON COMMISIT, NEC SACERDOS REVELARE CONFESSIONEM.

PARS I.

DE CONFESSIONE SACRAMENTALI QUANTUM AD OPPORTUNITATEM RESPECTU PŒNITENTIÆ VENIALIUM.

Solet etiam quæri utrum post hanc vitam aliqua peccata remittantur. Quod aliqua post hanc vitam remittantur, Christus ostendit in Evangelio, ubi ait[2] : *Qui peccaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Ex quo datur intelligi, sicut sancti Doctores tradunt, quod quædam peccata in futuro dimittentur. Quædam enim culpæ in hoc sæculo relaxantur, quædam vero parvæ etiam in futuro : quæ quidem post mortem gravant; sed dimittuntur, si digni sunt, si bonis actibus in hac vita meruerunt ut dimittantur eis. De illis etiam, qui ædificant lignum, fœnum, stipulam[3], dicit Augustinus, quod ignem tribulationis transitorie invenient, cremabilia ædificia, quæ secum portaverunt homines, cremantem (*a*). Ait enim sic[4] : « Post istius sane corporis mortem, donec de igne purgatorio veniatur ad diem damnationis et remunerationis; si hoc temporis intervallo spiritus defunctorum, qui ædificaverunt lignum, fœnum, stipulam, hujusmodi ignem dicantur perpeti, quem alii non sentiunt, qui hujusmodi ædificia non portaverunt, ut inveniant ignem transitoriæ tribulationis, venialia concremantem, non redarguo, quia forsitan verum est. Sed

[1] Hanc sequitur cum S. Doctore Navarrus in tract. *de Jubil.* — [2] *Matth.*, XII, 31; *Luc.*, XII, 10. — [3] I *Cor.*, III, 12.— [4] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXI, c. XXVI, n. 4.

(*a*) *Al.* cremantes.

quia dicitur [1] : *Salvus erit quasi per ignem*, contemnitur ille ignis. Gravior tamen erit ignis ille, quam quidquid potest homo pati in hac vita. » Hic aperte insinuatur, quod illi, qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, quædam cremabilia ædificia, id est venialia peccata secum portant, quæ in igne emendatorio cremantur. Unde constat quædam venialia peccata post hanc vitam deleri.

In illo autem igne purgatorio alii tardius, alii citius purgantur, secundum quod ista pereuntia magis vel minus amaverunt. Unde Augustinus [2] : « Post hanc vitam incredibile non est nonnullos fideles per ignem quemdam purgatorium, quanto magis minusve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque salvari. » « Unde non frustra illa tria distinxit Apostolus, *lignum*, *fœnum*, *stipulam*, quæ illi ædificant qui etsi aliena non rapiant, rebus tamen infirmitati concessis aliqua dilectione inhærent; qui secundum suos amandi modos, vel diutius ut lignum, vel minus ut fœnum, vel minimum ut stipula ignem sustinebunt. Qui vero superædificant aurum, argentum, et lapidem pretiosum, de utroque igne securi sunt : non solum de illo æterno, qui cruciaturus est impios in æternum, sed etiam de illo emendatorio, quo purgabuntur quidam salvandi [3]. » Quod alii citius, alii tardius purgantur in igne.

Hic objici potest : Si per lignum, fœnum, stipulam venialia intelliguntur peccata, et nullus adeo perfectus est, qui venialiter non peccet; ergo qui ædificant aurum, argentum, et lapidem pretiosum, ædificant etiam lignum, fœnum, stipulam : ergo per ignem transibunt. Oppositio. Ad quod dicimus, quia non omnis qui venialiter peccat, lignum, Solutio. fœnum, stipulam ædificat : sicut e converso non omnis qui contemplatur Deum, et diligit proximum, et opera bona facit, ædificat aurum, argentum, lapidem pretiosum. Et tamen in auro intelligitur contemplatio Dei; in argento dilectio proximi; in lapide pretioso bona opera. Sed illi, qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, Deum contemplantur, et proximum diligunt, et opera bona faciunt; nec tamen ædificant aurum, argentum, lapidem pretiosum. Hæc enim ædificat, qui sic illa tria facit, ut cogitet quæ sunt Dei, et quomodo placeat Deo, non mundo. [4] Lignum vero, et fœnum, et stipula accipi possunt sæcularium rerum, quamvis licite concessarum, tales cupiditates, ut amitti sine animi dolore non possint. Hæc ergo ædificat is qui cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat mundo; qui circa divitias suas quodam carnali affectu tenetur, et tamen ex eis multa beneficia facit, nec pro eis aliquid fraudis vel rapinæ molitur. Ex his ergo patet, quod non idem homo simul hæc et illa ædificat. Illa enim ædificatio perfectorum tantum est, qui non cogitant placere mundo, sed tantum Deo, quia etsi venialiter aliquando peccant, fervore charitatis ita absumitur in eis peccatum, sicut gutta aquæ in camino ignis; et ideo nunquam secum portant cremabilia. Hæc autem inferior ædificatio minorum est, qui non tantum Deo, sed etiam mundo placere cogitant, Deum tamen præponunt. Si vero mundum præponerent, non superædificarent, sed destruerent fundamentum. Affectiones ergo carnales, quibus dediti sunt domibus, conjugibus, possessionibus, ita ut nihil præponant Christo, illis tribus significantur, quæ in mentes perfectorum non cadunt, etsi alia venialia admittant. In cordibus vero

[1] I *Cor.*, III, 15. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. LXIX, n. 18. — [3] Aug., *Enarr. in Ps.* LXXX, ad finem; Greg., *Dialog.*, lib. IV, c. XXXIX, et habetur dist. XXV, c. *Qualis hinc*, et in *Ps.* CVII, in princ. conc. III. — [4] Aug., *Enchir.*, c. LXII; *de Fid. et Oper.*, c. XV, quoad sensum.

minorum interdum durant usque in finem, qui cum talibus ædificiis transeunt, sed dissolvuntur in igne. Ipsi vero merito fundamenti salvi erunt, gravissimam tamen pœnam sentient. Ex quo apparet quantam hic misericordiam exhibeat Deus, et quantam ibi exerceat severitatem, cum pro eodem peccato multo gravius ibi puniat, quam hic.

Opinio quorumdam, et objectione. Sed forte dices illud esse accipiendum de pœna peccati, non de ipso peccato, quod Gregorius dicit quædam levia in futuro dimittenda.[1] Si enim veram pœnitentiam habuerit quis, peccata omnia dimissa sunt ei; sed pœna forte remansit. Ideoque si vere pœnitens obiit, sine peccato transit. Si autem vere pœnitens non est in obitu, maculam portat quæ nunquam delebitur. Qui vero ædificat lignum, fœnum, stipulam, vere pœnitet; quia bonus est, et charitatem habet, et in charitate de hac vita transit: ergo sine peccato transit. Non sequitur. Verum quidem est, quia bonus est, et charitatem habet, et vere pœnitet; et tamen cum veniali peccato transit, quod non delevit pœnitentia. Pœnitentia enim non delet nisi peccatum illud quod deserit homo. Tale autem peccatum sæpe in hac vita non relinquitur ab homine, et tamen vere pœnitens est, etsi non de omnibus venialibus pœniteat. Potest enim quis de omni mortali, et de veniali pœnitere, excepto uno vel pluribus venialibus quidem: sicut habet quis charitatem, et unum vel plura venialia; quod de criminalibus nullatenus esse potest. Est enim aliquis bonus charitatem habens, sed adhuc quodam cupiditatis affectu amans hæc sæcularia; talis existens subita morte opprimitur. In illo terreno affectu mortuus est, et tamen salvabitur a quo non se hic absolvit; ergo post hanc vitam ab illo purgabitur. Constat ergo quædam peccata, scilicet levia, post hanc vitam dimitti. Si vero de pœna peccati illud intelligi voluissent auctores, cur magis commemorassent levia, quam gravia, cum etiam gravium pœna hic inexpleta post hanc vitam restet?

EXPOSITIO TEXTUS.

Solet etiam quæri, utrum post hanc vitam aliqua peccata, etc.

Supra egit Magister de temporis opportunitate quantum ad remissionem mortalium; hic secundo agit de opportunitate quantum ad remissionem venialium. Et

Divisio. habet hæc pars duas: in prima procedit ad veritatem ostendendam; in secunda se exercet ad veritatem defendendam, ibi: *Hic objici potest: Si per lignum fœnum*, etc. Prima pars habet duas: in prima ostendit a quibus homo purgetur in purgatorio, scilicet utrum a pœna, an etiam a culpa, ostendens quod a culpa; in secunda agit de diuturnitate purgationis, ibi: *In illo autem igne purgatorio*, etc. Similiter secunda pars, in qua veritatem ostensam defendit, habet duas: in prima enim dissolvit quamdam sophisticam rationem; in secunda vero excludit quamdam apparentem solutionem, ibi: *Sed forte dices illud accipiendum esse*, etc.

DUB. I.

De illis etiam, qui ædificant lignum, fœnum, stipulam, etc.

Videtur per hoc intelligere venialia. Sed contra[2]: *Væ qui conjungitis domum ad domum*, etc. Glossa Hieronymi: « Hæretici dogmata dogmatibus conjungunt; et qui supra fundamentum debuerunt ædificare aurum, et argentum, et lapides pretioso se, contra ædificant lignum, fœnum, et stipulam. » Sed constat quod hæretici in fictione dogmatum suorum mortaliter peccant; ergo

[1] Dist. xxv, c. *Qualis hinc; Dialog.* lib. IV, c. xxxix. — [2] *Isa.*, v, 8.

istud non intelligitur de venialibus. Item quæritur quo tropo dicuntur venialia lignum, et fœnum, et stipula; et cum multæ sint venialium differentiæ, quo modo ad tres possunt reduci.

Et respondendum est ad hoc, quod una scriptura multis modis potest exponi; unus tamen est principalis et litteralis intellectus, plures tamen esse possunt per adaptationem. Litteralis autem intellectus, secundum quod patet ex Glossa, et littera sequenti, est de venialibus; sed Hieronymus quamdam adaptationem exponit. Si quæratur ratio hujus intellectus, dicendum quod Apostolus loquitur de venialibus in quantum sunt cremabilia : cremabile autem, quod præstat pabulum, et consumitur ab igne, in triplici differentia est : quoddam enim est quod durat diutius; quoddam citissime consumitur; quoddam medio modo. Primo modo dicitur lignum; secundo modo dicitur stipula; et tertio modo dicitur fœnum, quod tenet medium inter utrumque extremum.

DUB. II.

Unde non frustra illa tria distinxit Apostolus, lignum, fœnum, stipulam, etc.

Videtur male dicere, quia supra fidem nihil ædificatur nisi bonum : ergo nullum peccatum : sed venialia sunt peccatum : ergo nullo modo superædificantur. Item nihil comburitur quod est de spirituali ædificio : sed lignum, et fœnum, et stipula superædificantur : ergo non cremantur.

Resp. Dicendum quod lignum, fœnum, stipula superædificari dicuntur dupliciter, secundum quod dupliciter possumus exponere. Potest enim per lignum intelligi opus bonum, cui tamen est annexum aliquod veniale peccatum, sicut patet in multis actibus; et tale opus ex alio habet quod sit de ædificio, ex alio habet quod sit cremabile. Nam superædificatur ea ratione qua bonum est propter principalem intentionem; sed crematur ea ratione qua habet amorem terrenis annexum : et vix contingit, nisi in perfectis, quin in bonis operibus cadat aliquid a latere reprehensibile. Aliter potest exponi, ut per lignum, fœnum et stipulam recte intelligantur venialia; et ita dicantur superædificari, non ut sint de ædificio, sed quoniam fundamentum ædificii non subvertunt, sed simul stant cum illo : non sic in mortalibus peccatis : et pro tanto dicuntur superædificari, tamen nihilominus cremabuntur.

DUB. III.

Qui vero superædificant aurum, argentum, lapidem pretiosum, de utroque igne securi sunt.

Videtur male dicere; quia in auro intelligitur contemplatio Dei, in argento dilectio proximi, in lapidibus pretiosis bona opera : sed omnes justi hoc superædificant : ergo nullus justus transibit per ignem purgatorium. Si dicas quod intelligitur cum præcisione; contra[1] : *Non est qui faciat bonum, et non peccet;* ergo nullus præcise hæc superædificat. Item quæritur de sufficientia horum trium, et quo modo distinguuntur. Videtur enim quod aurum potius deberet attribui dilectioni, quam contemplationi, quia dilectio est pretiosissima.

Resp. Dicendum quod superædificatio contemplationis, dilectionis, et bonæ actionis, intelligitur per ædificationem auri et argenti, et lapidum, cum præcisione, ita quod alia non superædificentur. Tunc autem dicuntur venialia superædificari, non quando committuntur, sed quando in usum et in habitum convertuntur, sicut in dilectione filiorum, et uxoris, et hujusmodi; et sine tali habitu et usu bene potest homo esse, quamvis non possit peccata aliqua quantum ad actum vitare, utputa quæ ex surreptione vel ignorantia oriuntur. Solis ergo perfectis competit superædificatio auri, etc., et hi securi sunt. Quod quæritur de distinctione istorum, dicendum quod est loqui de ordinatione mentis quantum ad partem superiorem : et sic intelligitur contemplatio Dei; et quoniam hæc dicit eminens in anima, recte intelligi-

[1] *Eccle.*, VII, 21.

tur per aurum. Quantum vero ad partem inferiorem, ordinatur dilectio : aut prout dirigit voluntatem in se, et sic est dilectio proximi, aut prout voluntatem exigit in opere, et sic est bona operatio. Et dilectio proximi comparatur ad bonam operationem sicut argentum ad lapides pretiosos, pro eo quod sicut argentum substernitur lapidibus pretiosis, et per illos ornatur, sic dilectio per bonos effectus. Et nota quod in contemplatione Dei clauditur dilectio : et sic patet responsio ad objecta.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis incidit hic quæstio de purgatione peccatorum post hanc vitam; ad quod intelligendum tria quæruntur : primo quæritur de purgatione peccatorum ante purgatorium; secundo de purgatione per purgatorium; tertio, de liberatione a purgatorio. Quantum ad primum, cum in præcedentibus sit quæsitum de justificatione a mortalibus, quæritur hic de deletione venialium; circa quod duo quæruntur : primo quæritur utrum venialia possint deleri sine gratia; secundo, utrum possint deleri a gratia sine pœnitentia.

QUÆSTIO I.

An peccata venialia possint deleri sine gratia [1].

Ad opp. Quod venialia possint deleri sine gratia, videtur; quia omnis culpa remissa est omnino, cum est punita quantum ipsa exigit : sed venialis culpa est digna sola pœna temporali : ergo cum omne temporale finem habeat, possibile est aliquem existentem extra gratiam sufficienter pro illa culpa puniri : ergo possibile est sine gratia remitti. Prima propositio manifesta est, quia nullus ita severus est in justitia, quod puniat ultra quam meruit ille qui peccavit : ergo cum sufficienter punii (*a*), amplius non punit : sed non potest esse culpa sine pœna : ergo cessante pœna cessat culpa.

2. Item venialis culpa non dicit deformitatem imaginis, sed solum pronitatem ad bonum commutabile : sed pronitas potest sine gratia aboleri; quoniam qui est pronus ad avaritiam, sine gratia potest fieri prodigus, et pronus ad prodigalitatem : ergo, etc.

3. Item in morbis parvis natura non indiget medicina, sed solum quando morbus magnificatus est : sed venialia non prosternunt naturam, imo dimittunt eam in suo vigore : ergo, præter medicinam gratiæ, potest per naturam veniale curari.

4. Item quanto morbi minorem habent connexionem et similitudinem, tanto specialius potest unus sine alio curari : sed veniale majorem convenientiam habet cum aliquo veniali, quam cum mortali; sed unum veniale potest deleri, alio remanente : ergo multo fortius potest deleri veniale, remanente mortali, ergo, etc.

5. Item, si veniale non potest deleri sine gratia, esto quod aliquis in solo veniali moriatur, illud nunquam delebitur, sed, quandiu durabit, punietur : ergo æternaliter ex seipso punietur : ergo non differt a mortali.

Contra : Augustinus [2] : « Nec magna, nec parva possunt nobis dimittit, nisi nos dimiserimus debitoribus nostris : » hoc non est ob aliud, nisi quia dum homo non dimittit, est semper in peccato : ergo nullum peccatum potest homini dimitti, quandiu est in peccato mortali : ergo si sola gratia a peccato liberat, veniale non dimittitur sine gratia. **Fundam.**

Item, si aliquid delet aliud, habet oppositionem ad illud aliquo modo : sed nec pœna, nec natura habet oppositionem ad culpam : ergo nec propter pœnam, nec propter naturam delentur venialia, nisi adsit gratia.

Item omn peccatum nocet, et adimit, si-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XV, membr. 3, art. 4, § 1; S. Thom., p. III, q. LXXXVII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXI, q. II, art. 1; et *de Malo*, q. VII, art. 11; Richard., IV *Sent.*, dist. XXI, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXI, q. IX. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXI, c. XXVII, quoad sensum. — (*a*) *Al.* punit.

cut vult Augustinus in *Enchiridio* (a), et multis locis [1] : ergo veniale aliquid de bono spirituali et rectitudine adimit : sed solus Deus potest animæ restituere bonum, sicut solus potuit eam creare : et hoc est per gratiam : ergo, etc.

Item Deus punit pro veniali, hoc constat : ergo aliquid invenit displicentiæ in veniali : sed nihil omnino removet displicentiam Dei, nisi quod invenit placentiam et veniam : sed sola gratia gratum faciens est illa, quæ Deo placere facit : ergo, etc.

Item perfectius est carere veniali, quam mortali : ergo æque nobilis doni, sive æque perfecti, vel magis perfecti actus est delere veniale, quam delere mortale : sed mortale deleri non potest, nisi a dono gratiæ gratum facientis: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Peccata venialia per gratiam gratum facientem delentur, sicut peccata mortalia : sic enim divina misericordia salvare nos decrevit.

pinio orum. Resp. ad argum. Dicendum quod aliquorum positio fuit, quod venialia sine gratia gratum faciente deleri possint per gratiam gratis datam : et rationem hujus ostendere voluerunt, pro eo videlicet, quod veniale peccatum non repugnat gratiæ gratum facienti (b), sed gratis datæ ; nec offendit majestatem divinam, quia ibi non diligitur aliquid supra Deum, sed aliquantulum inordinate sub Deo : et ideo, sicut mortale potest deleri per gratiam, quia ei repugnat, quia gratia Deo offenso reconciliat, et quia Deum contemptum amare facit super omnia; sic veniale potest deleri per gratiam gratis datam, quæ illam modicam inordinationem removet, et illam occasionem minus amandi Deum ab ipsa anima tollit : nec oportet ibi esse gratiam elevantem animam ad dilectionem Dei super omnia, quia per veniale nihil amatur supra Deum. Sed hæc positio, licet probabilis videatur, a veritate tamen deviat, si quis inspiciat. Omne enim peccatum, eo ipso quod peccatum est, aliquo modo animam defœdat, et aliquo modo ipsam deordinat; et necesse est ex hoc, quod aliquo modo Deo displiceat. Quoniam igitur nota displicentiæ, minima quæ esse possit, sine habitu gratiæ, qui reducit ad complacentiam et ad amicitiam, auferri non potest; tenendum est omnino de omni peccato generaliter, quod nullum omnino potest deleri sine gratia gratum faciente : sic enim decrevit nos sanare divina misericordia. Et hoc dicunt sancti, et sonat Scriptura, quæ maxime ponit gratiam esse necessariam ad delenda peccata.

(Margin: prob.)

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod sufficiens punitio absolvit a culpa, dicendum quod si illud intelligatur in facie hominum, qui judicant secundum exteriora, potest habere veritatem; sed in facie Dei, qui considerat faciem animæ internam, et decorem imaginis suæ, quantacumque sit pœna, non potest omnino absolvere peccatorem, nisi removeatur interior deformitas: et ideo in foro Dei impossibile est peccatum sufficienter puniri quantum ad tempus, nisi deleatur per gratiam.

2. Ad illud quod objicitur, quod veniale dicit solam pronitatem, dicendum quod falsum est, imo amplius dicit quamdam notam displicentiæ : et ita semper manet in anima, etiamsi veniat pronitas ad oppositum, nisi interveniat charitas quæ [2] *operit multitudinem peccatorum.*

3. Ad illud quod objicitur, quod in morbis parvis natura non indiget medicina, dicendum quod verum est, et similiter in spiritualibus est, si recte fiat similitudinis translatio. Natura igitur habet in se fundamentum sanitatis, scilicet virtutes naturales regentes complexionem, et expellentes nociva. Regimen autem spiritualis sanitatis non est nisi gratia gratum faciens: et ideo sicut, corrupta vi naturali, non potest deleri morbus corporalis; sic nec, absente gratia, potest

[1] Aug., *de lib. Arbit.* lib. III, c. XIII, n. 36. — [2] I *Petr.*, IV, 8.

(a) Cæt. edit. *Enchiridion.* — (b) *Item* facientis.

deleri, quantumlibet sit parvus, morbus spiritualis. Non ergo gratia sicut medicina, sed sicut regitiva virtus est, exterius autem sacramentum est sicut medicina, qua non indiget gratia necessario: expedit sibi tamen ad curationem venialis, maxime cum illa ægritudo est consuetudinaria.

4. Ad illud quod objicitur, quod major connexio est venialis ad veniale, dicendum quod veniale sine veniali potest deleri, quia neutrum fundamentum virtutis vivificantis et sanantis evertit, scilicet gratiam; sed mortale extirpat gratiam, non enim simul stat cum vita : et quoniam non potest deleri aliqua culpa sine gratia, ideo nullus morbus etiam minimus potest deleri, quin deleatur omnis mortalis culpa : non sic autem est in veniali, pro eo quod utrumque simul stat cum gratia.

5. Ad illud quod objicitur de eo qui in solo veniali decedit, dicendum quod positio est impossibilis ; et ideo non est mirum si accidat impossibile : si tamen aliquis decedat cum originali et veniali, vel cum veniali et mortali, punietur pro veniali aliquanta pœna intensive ; sed ratione adjuncti pœna illa erit æterna, non ratione ipsius culpæ venialis.

QUÆSTIO II.

An peccata venialia possint deleri a gratia sine contritione [1].

Fundam. Utrum venialia possint deleri a gratia sine contritione, sive interiori pœna ; et quod sic, videtur per illud, quod habetur in littera, quod est verbum Gregorii : « Quod est gutta aquæ ad caminum ignis, hoc est veniale ad fervorem charitatis : » ergo videtur quod in solo charitatis fervore possit deleri veniale.

Item, sicut colligitur ex verbis Augustini in libro *Confessionum* [2] : « Veniale non est aliud, quam minor amor Dei : » ergo quod excludit remissionem amoris, excludit veniale, et delet : sed charitas, nulla facta meditatione, potest magis et magis inflammari : ergo, etc.

Item possibile est justum qui habet venialia, mori dormiendo, vel ita quod cadat in amentiam : ergo cum ultra non sit locus pœnitentiæ, et necesse sit illa venialia deleri, quia aliquando, cum habeat gratiam, pervenire debet ad gloriam : ergo possunt venialia deleri per gratiam sine pœnitentia.

Item mortale improportionabiliter plus offendit Deum, quam veniale : sed minima contritio sufficit ad delendum mortale cum gratia : ergo ad delendum veniale sufficit sola gratia.

Item venialia delentur virtute sacramenti extremæ unctionis, virtute etiam Eucharistiæ, sicut supra habitum est, et expresse dicit Ambrosius ; et per Orationem dominicalem, et benedictionem episcopalem, sicut dicunt Magistri communiter : ergo non est necessarium conteri, quia alia est via deletionis : cum ergo per hæc remittantur, et etiam per contritionem, et exteriorem satisfactionem, et per baptismum, quæritur per quam naturam communem insit his hæc passio communis.

Contra : Supra habetur, ubi agitur de remissione venialium, sive de pœnitentia, dicit Magister, quod ad remissionem venialium sufficit Oratio dominica cum aliquo jejunio et eleemosynis, sic tamen ut præcedat contritio aliquantula : ergo non potest pro illa culpa fieri satisfactio congrua, nisi præcedat interior pœnitentia : ergo, etc. Ad. opp

2. Item majoris adhærentiæ est veniale, quam mortale : sed mortale nunquam deletur, nisi liberum arbitrium ab eo dissentiat per actum contritionis : ergo multo fortius videtur de veniali.

3. Item, quando aliquæ duæ formæ sese compatiuntur, una per se non expellit aliam :

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XV, membr. 3, art. 4, § 2 ; S. Thom., p. III, q. LXXXVII, art. 3 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXI, art. 2, q. II ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. II ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XX, q. IX. — [2] Aug., *Conf.* lib. X, c. XXIX, quoad sensum.

sed veniale simul stat cum gratia : ergo gratia per se non delet veniale : ergo necesse est aliquid addi ultra, quod cum veniali peccato oppositionem habeat : sed hoc non est nisi pœnitentia interior : ergo, etc.

4. Item ratio, quare mortale non potest deleri sine actu detestationis, est quoniam voluntate actum est, et voluntate acceptante : et ideo non potest deleri, nisi voluntate detestante : sed venialia, ut in pluribus, voluntarie committuntur ; et durant in nobis, quandiu voluntas vult in talibus versari : ergo videtur quod venialia non possint deleri sine contritione interna.

5. Item possibile est unum veniale deleri sine alio : sed hoc non est nisi per aliquid quod magis aspicit unum veniale, quam aliud, ratione cujus gratiæ effectus potius est supra unum, quam supra aliud : sed tale non est gratia, nec sacramentum, sed solus actus interior liberi arbitrii : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Venialia peccata possunt deleri sine contritione, solo libero arbitrio consonante, et aliquo exterius adjuvante, ut memoria passionis, episcopali benedictione, aquæ benedictæ aspersione, etc.

nio rum. Resp. ad arg. Ad hoc voluerunt aliqui dicere, quod peccata venialia, quia quodammodo sunt voluntaria, sine actu voluntatis detestantis illa deleri non possunt [1]. Quia tamen longe minus habent de ratione voluntarii, quam mortalia; ideo quantulacumque contritio sufficit, sive in generali, sive in speciali. Unde dixerunt, quod si quis cum impœnitentia de venialibus decedat, mortaliter peccat. Si quis vero præter usum liberi arbitrii decedat, postmodum delentur per gratiam cum detestatione voluntaria. Nam anima, quæ est in gratia, statim dum in se conspicit culpam illam, detestatur, et gratia prob. existens in anima eam delet. Sed tamen illud difficile est sustinere, tam in hoc sæculo, quam in futuro : in hoc, inquam, sæculo, quoniam multi sunt modi remittendi peccata venialia præter pœnitentiam, ut cum aliquis devote suscipit episcopalem benedictionem, et aquæ benedictæ aspersionem, et consimilia; in futuro, quia cum nullus sit usus liberi arbitrii meritorius post mortem, in nullo videtur possibile, quod gratia culpam deleat, cooperante motu voluntatis animæ jam exutæ : et sic modus iste dicendi non videtur omnino conveniens. Propter hoc igitur aliter dici oportet. Et ut intelligamus modum Determinatio propria. deletionis venialium, notandum est, quod triplex est genus peccati, scilicet originale, actuale mortale, et actuale veniale. Et primum quidem minimam habet rationem voluntarii, imo nullam habet rationem voluntarii in nobis. Alterum autem genus peccati, scilicet mortale, simpliciter tenet rationem voluntarii, licet non ita sicut peccatum Adæ, quod nullum habuit inclinativum. Veniale peccatum quodammodo tenet medium : unde quodammodo habet rationem pœnæ, quodammodo culpæ; et rursus quodammodo est voluntarium, quodammodo involuntarium. Habemus enim necessitatem committendi aliquod veniale in communi, quamvis nullum in particulari. Primum igitur peccatum, quoniam aliunde contractum est, potest deleri libero arbitrio nihil omnino agente, sed sacramento solo exterius adjuvante, sicut patet in parvulis. Secundum genus peccati, quoniam voluntarie contractum est, non potest deleri nisi libero arbitrio consonante et adjuvante : ideo in justificatione impii requiritur motus liberi arbitrii, per quem consonet gratiæ, et ulterius contritio, per quam adjuvetur (a). Veniale vero peccatum potest deleri libero arbitrio consonante, et aliquo exterius adjuvante. Unde si liberum arbitrium gratiæ non repugnat volendo persistere in culpa, et gratia virtute sacramenti vel rei sacramentalis vigoratur, culpam venialem delet, vel universaliter, vel particulariter. Unde credendum, quod aliquo nihil

[1] Hoc dixit Alex. de omnibus, negans in purgatorio dimitti culpam.

(a) *Cœt. edit.* adjuvatur.

de peccatis suis cogitante, sed tantum passionem Christi recolente in sacramento Eucharistiæ, recogitante inquam, frequenter, quod venialia peccata, vel omnia, vel quædam remittantur vel per gratiam sic adjutam. Et omnia illa[1], sive sacramenta, sive sacramentalia, ut Eucharistia, et unctio, et baptismus, et aquæ aspersio, et episcopalis benedictio, et contritio, et misericordiæ exhibitio, et Orationis dominicæ devota exoratio, faciunt ad venialium deletionem, non per propriam naturam, sed per eam naturam qua gratiam gratum facientem ad hunc actum adjuvant, et vigorant. Si quæras quomodo adjuvant, dicendum quod in talibus ut plurimum est humiliatio, et devotio, quæ est actus gratia informatus, repugnans ipsi veniali peccato, quod fervorem charitatis, et devotionem, quantum est ex se, diminuit; vel ea ratione qua est in eis pœnalitas, quæ repugnat inordinatæ delectationi, et prout illa pœna juncta est ordinanti gratiæ. Et sic potest responderi, quod quamvis venialia valde congrue per pœnitentiam deleantur, possunt tamen per gratiam aliter adjutam deleri. Et concedendæ sunt rationes ad hoc inductæ.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod præcedere debet aliquantula contritio, dicendum quod Magister non determinat præcise modum delendi veniale peccatum, sed modum perfecte satisfaciendi. Nemo enim perfecte satisfacit pro culpa, nisi etiam interius in corde doleat, quantumcumque se exterius puniat : hoc dico vel in generali, vel in speciali. Venialia autem non solum per vim pœnitentiæ, sed etiam aliis modis deleri possunt, ut tactum est.

2. Ad illud quod objicitur, quod veniale est majoris adhærentiæ, dicendum quod dupliciter est loqui de adhærentia venialis, aut quantum ad maculam, aut quantum ad pronitatem, quæ est via ad illam : si loquamur quantum ad notam displicentiæ, plus adhæret mortale, quam veniale; si autem quantum ad pronitatem, e contrario est : deletio autem non est respectu pronitatis, sed potius respectu maculæ peccati.

3. Ad illud quod objicitur, quod veniale se compatitur cum gratia, etc., dicendum quod verum est quod se compatitur quantum ad inhærentiam : et ideo gratia non delet per sui essentiam, vel inhærentiam : et propter hoc oportet ei addi aliquod adjutorium, vel liberum arbitrium, vel alicujus alterius pœnalitatis, vel sacramenti, ratione cujus effectus, vel actus gratiæ repugnat veniali : quamvis enim gratia secundum essentiam stet cum veniali, tamen charitas ad fervorem excitata consumit culpam, sicut fornax ignis modicam aquæ guttam.

4. Ad illud quod objicitur, quod veniale est voluntarium, dicendum quod non sic sicut mortale : tamen quia aliquo modo voluntarium est, nunquam deletur, nisi voluntas detestetur. Unde vix contingit, quod ei qui proponit manere in veniali peccato, utpote in verbis otiosis, quod, etiamsi confiteatur, remittatur ei culpa, nisi forte pro opere illo contra seipsum insurgat, et adeo rugitus rationis fremat, quod bestiales motus sensualitatis gressum figant ad modum leonis, quo rugiente cætera animalia gressum figunt.

5. Ad illud quod objicitur, quod veniale unum deletur sine alio, dicendum quod hoc possibile est duplici modo : vel quia voluntas habitualiter adhæret uni, et non alii, et tunc culpa remittitur, cui non inhæret, et remanet culpa, cui voluntas adhærebit; vel ideo, quia voluntas unum peccatum magis detestatur, quam alterum. Unde gratia magis delet culpam venialem, in cujus deletione magis voluntas consonat, vel adjuvat.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de purgatione quæ fit per purgatorium. De qua duo quæruntur : primo quæritur utrum in purgatorio post hanc vi-

[1] Vid. Thom., III, q. LXXXVII, art. 1, 2 et 3.

tam fiat aliqua purgatio ab aliqua culpa, an solum a pœna; secundo, utrum purgatio illa fiat per ignem materialem.

QUÆSTIO I.

An in purgatorio fiat purgatio a culpa, vel a pœna [1].

undam. Quod fiat ibi purgatio a culpa, ostenditur primo per illud quod dicitur [2]: *Qui dixerit contra Spiritum sanctum verbum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro :* ergo non implicat Dominum aliqua peccata remittere in futuro: sed non nisi in purgatorio : ergo, etc.

Item Gregorius dicit [3], quod quædam leves culpæ remittuntur in futuro; et ibi multa dicit, quæ ad hoc ostendendum faciunt. Si dicas quod hoc non intelligitur quantum ad reatum pœnæ, hoc non solvit, quia in futuro, utpote in purgatorio, non solum fit purgatio a reatu culparum venialium, verum etiam mortalium in his, qui pœnitentiam in hac vita non complent.

Item omnis purgatio, secundum quod hujusmodi, respicit fœditatem aliquam : fœditas autem animæ culpa est : ergo videtur quod purgatorius ignis sit contra culpam. Si dicas, quod est contra pronitatem, vel sequelam, vel aliquid tale; tunc quæro, cum liberum arbitrium post hanc vitam sit ita immobile respectu pronitatis, sicut respectu voluntatis, quare talis sequela potest purgari, et non venialis culpa, cum plus lædat animam sequela mortalis, quam culpa venialis.

Item quod purgat aliquid aliquo modo, habet oppositionem ad illud : sed pœna pœnæ non opponitur : ergo si est ibi purgatio, non est a pœna : ergo a culpa aliqua.

Ad opp. Contra : 1. Super illud [4]: *Est peccatum ad mortem*, Glossa : « Quod in hac vita non corrigitur, frustra post mortem venia ejus postulatur : » ergo nulla post mortem ibi culpa purgatur.

2. Item Damascenus [5]: « Quod est hominibus mors, hoc est angelis casus, et e converso : » sed angeli post casum a nulla culpa possunt liberari : ergo nec homines post mortem.

3. Item Gregorius : « Talis in judicio quisque futurus est, qualis de corpore exivit : » si ergo exivit cum veniali, patet, etc.

4. Item liberum arbitrium medium est inter profectum in bono, et liberationem a malo culpæ : sed post mortem non potest quis proficere in bono : ergo nec a culpa aliqua resurgere.

5. Item facilius est labi in veniale, quam liberari a veniali : sed post mortem non potest anima venialiter peccare : ergo nec a veniali resurgere.

6. Item veniale in nobis non est nisi ratione fomitis : ergo, ablato fomite, veniale non manet : sed fomes aufertur in morte, non post mortem : ergo et veniale.

CONCLUSIO.

Purgatorii pœna potest purgare nos a culpa peccati venialis, et a pœna peccati mortalis.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliquorum magistrorum et bene intelligentium opinio fuit, quod nullum peccatum post mortem dimittatur, pro eo quod usus liberi arbitrii quantum ad meritum, vel demeritum, omnino cessat : unde dicunt, quod venialia omnino remittuntur aut per pœnitentiam, aut per finalem gratiam, si non adsit locus pœnitentiæ, si forte morte præoccupatus moritur justus homo. Rationem autem hujus positionis et intelligentiam per hunc modum assignant : dicunt enim quod triplex est gratia, scilicet baptismalis, pœnitentialis, et finalis : et quælibet istarum gratiarum pro sui initio dominium habet in ipsa ani- Opin. aliorum. Explicat.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XV, membr. 3, art 3, § 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXI, art 2, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I. — [2] *Matth.*, XII, 31. — [3] Greg., *Dialog.*, lib. IV, c. XXXIX, et habetur, dist. XXV, c. *Qualis hinc.* — [4] *Joan.*, V. 16. — [5] Damasc., *de fid. orthod.*, lib. II, c. IV in fine.

ma, pro eo quod dominatur in ipso ingressu, ut gratia baptismalis, quæ in status sui principio delet omnem culpam, non tantum mortalem, verum etiam venialem. Dominatur autem gratia baptismalis ex virtute sacramenti; gratia pœnitentialis, ex subjectione et conformitate liberi arbitrii; gratia finalis, ex perfecta conformitate omnium virium animæ ad ipsam gratiam. Cum enim ipsa separatur a carne, jam pronitates et perturbationes, quæ inerant animæ, ex carne recedunt, et potentiæ animæ tranquillantur et gratiæ subjiciuntur : ac per hoc venialia delentur, sive sint in parte animæ rationali, sive in parte animæ sensibili : et ita nullum veniale dimittitur post hanc vitam, sed expellitur in puncto illo, in quo potest dici : Hæc est finalis gratia, quæ dominium sibi vendicat, et omnem expellit culpam. Si ergo objicitur eis, quod in futuro purgantur, et remittuntur peccata ; respondetur secundum eos , quod remittuntur quantum ad reatum, sive pœnam, et purgantur quantum ad scoriam, sive sequelam. Et illud dicitur magister Hugo sensisse[1], qui ait sic, loquens de remissione peccati : « Aliquando Deus remittit secundum pietatem, aliquando secundum severitatem, aliquando secundum utrumque. Per incendium purgatorii scoria peccati excoquitur; per lavacrum baptismi peccati macula abluitur; per flagellum satisfactionis peccati palea excutitur. » Sed licet ista opinio sit multum rationi consona, tamen auctoritates sanctorum videntur expresse contraire : nam ipse Gregorius dicit in *Moralibus*[2], quod aliqua peccata dimittuntur post hanc vitam. Et si tu dicas, quod intelligit quantum ad reatum, sicut objectum fuit, sic de omnibus posset intelligi culpis.

Improb.

Item Isidorus, tractans illud Matthæi[3] : *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni :* « Peccata quæ præcesserunt, Spiritus sanctus per aquæ baptismum abluet ; et quædam ex eis, quæ postea sequuntur, criminibus, per ignem purgatorium remittet. » Cum ergo peccata præcedentia non solum quantum ad pœnam, sed etiam ad culpam abluantur; ergo in purgatorio quædam quantum ad culpam sunt remittenda. Rursus, cum gratia dominium habeat in anima statim in ipsa separatione, propter quid non purgat a peccati scoria, vel sequela, sicut a veniali culpa? Et propter hoc est secundus modus dicendi, quem approbat Magister in littera, et sanctorum multiplex confirmat auctoritas. Dicendum ergo quod aliqua peccata, utpote venialia, non solum in hoc sæculo, sed etiam in purgatorio remitti possunt, et remittuntur, quando quis transit cum venialibus, pro eo quod gratia non fuit adjuta finaliter ad illa delenda, et ideo indiget auxilio. Quoniam ergo voluntas potest gratiæ post hanc vitam esse conformis, quamvis non possit esse adjutrix, pro eo quod cessavit tempus meriti; ideo indiget adjutorio exteriori. Et cum non sit locus sacramenti, habet adjutorium ignis punitivi, sive purgatorii; qui ideo dicitur purgatorius, quoniam anima purgatur a peccati scoria, et a veniali culpa, si cum illa transeat. Et hoc possibile est, quia, sicut ostensum est in præcedenti problemate, ad deletionem venialis sufficit, quod liberum arbitrium se conformet gratiæ, nec est necesse quod adjuvet. Concedendum ergo aliquos post hanc vitam a veniali culpa posse purgari.

Determ.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod frustra post mortem venia postulatur de eo quod non corrigitur, dicendum quod illud intelligitur de mortali. Vel, si fiat vis in hoc quod dicit, quod in hac vita non corrigitur, verum est vel in se, vel in merito. Quamvis autem non corrigatur aliquod veniale cum quo quis transit, non corrigatur, inquam, in se; meruit tamen corrigi, quia qui decedit in charitate, per illam meruit etiam post hunc statum ab his emundari, quæ retardant præmium charitatis.

[1] Hug., *de Sacram.* lib. II, p. XIV, c. VIII. — [2] Greg., *Dialog.* lib. IV, c. XXXIX. — [3] *Matth.*, III, 11.

2. Ad illud quod objicitur de casu angelorum et morte hominum, dicendum quod simile est quantum ad liberi arbitrii invertibilitatem, sive quantum ad peccatum mortale, non quantum ad omnia: nam mali angeli possunt in pœnis proficere, quamvis non possint a malo resurgere. Per oppositum, ratione boni meriti præteriti, boni homines possunt a malo eripi, quamvis non possint in malum labi, quia in bono, in quo moriuntur, sunt confirmati.

3. Ad illud quod objicitur de Gregorio, dicendum quod, sicut ipsemet subjungit, illud intelligitur quantum ad mortalia, non quantum ad venialia, quia ipsemet excipit illa.

4. Ad illud quod objicitur, quod liberum arbitrium tenet medium, dicendum quod falsum est pro statu illo. Est enim in statu in quo potest ad ingressum in gloriam disponi per impedimenti remotionem, quamvis non possit mereri : quoniam ad deletionem venialis, et ad remissionem reatus peccati, sufficit præsentia gratiæ et pœnæ, cum consonantia liberi arbitrii, et adjutorio meriti præteriti.

5. Ad illud quod objicitur, quod facilius est labi in malum, dicendum quod verum est quantum ad liberum arbitrium vertibile, non quantum ad omnem statum animæ.

6. Ad illud quod objicitur, quod ablato fomite aufertur veniale, dicendum quod verum est quantum ad potestatem peccandi de futuro; non tamen oportet auferri veniale prius perpetratum, quia non omnis causa introducendi est causa conservandi, sicut in multis exemplis patet. Destructo enim cultello non potest infligi plaga : si tamen cultellus destruatur, non oportet propter hoc sanari plagam prius inflictam.

QUÆSTIO II.

An purgatio purgatorii fiat per ignem materialem [1].

Ad opp. Utrum purgatio illa fiat per ignem materialem, aut per spiritualem; et quod sit spiritualis, videtur per Glossam super illud [2] : *Si cujus opus arserit* : « Exurit autem illius opus, qui hic temporalia dilexit; quoniam sine dolore non pereunt, quæ hic cum amore possessa sunt. » Et Augustinus exponens illud, dicit [3] : « Necesse est ut tantum urat dolor, quantum hæserat amor. » Si ergo hoc totum est spirituale, non videtur quod ille ignis purgans sit aliud, nisi spirituale quid.

2. Item quod purgatur, et a quo purgatur, et ipsa purgatio est quid spirituale : ergo videtur, quod illud similiter per quod purgatur : hic autem est ignis purgatorius : ergo, etc.

3. Item nihil corporale extrinsecum facit aliquid ad animæ justificationem : ergo nec ad culpæ remissionem : sed in purgatorio emundatur anima a culpa: ergo videtur quod non uratur flamma materiali.

4. Item, si anima purgatur per pœnam corporalem, cum pœna mortis sit suprema pœnarum, ergo videtur quod ibi deberet omnino purgari, non igne materiali.

5. Item videtur quod nulla ad hoc sit necessitas, quia vehemens dolor, et fervens amor, per se sine aliquo exteriori sufficit delere pœnam et culpam : sed statim separata anima, cum liberum arbitrium consonet gratiæ, fervet charitas, et anima detestatur, quantum potest, culpam prius commissam; et hoc generat fervorem et dolorem : ergo statim deletur omnis culpa.

Contra : Sicut dicitur in Glossa super illud : *Sic salvus erit*, etc., et habetur in littera, gravior est ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita : ergo animæ habebunt aliquid afflictivum extra : illud autem aut est corporale, aut spirituale : non spirituale, quia tunc vel esset angelus, vel esset anima, vel Deus, quorum nullum esse potest; ergo necesse est quod sit corporale. Fundam.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xv, membr. 4, art. 4, § 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXI, q. III. — [2] I *Cor.*, III, 15. — [3] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXI, c. XXV, n. 2, quoad sensum.

Item nos videmus quod recta ordinatione fit, quod anima, quæ rebus se, et aliis se subjecerat libidinose, utpote per conversionem ad bonum commutabile, justificatur per materialia et corporalia sacramenta: ergo pari ratione post hanc vitam purgari debet per afflictiva corporalia.

Item, si anima post mortem purificatur, aut ergo dolore qui veniat ex contritione, aut dolore qui veniat ex rei amissione, aut dolore qui veniat ex exteriori afflictione. Non primo modo, quia non est amplius locus meriti, nec quantum ad contritionem, nec quantum ad alios actus virtutum; non secundo modo, quia dolor de hujusmodi amissione est potius sapiens rationem culpæ, quam rationem purgationis, quia venit ex inordinato (*a*) amore : ergo, tertio modo, purgatur dolore qui venit ex afflictione exteriori : ergo, etc.

Item, si ignis ille esset spiritualis, cum non sit Deus, hoc constat, necesse est quod in diversis diversificetur et plurificetur; ergo quot essent animæ, tot essent ignes purgatorii, et tot purgatoria : si ergo hoc est inconveniens, patet quod non est spiritualis.

CONCLUSIO.

Ignis purgatorii est materialis et corporeus, quia purgat et punit, sic ordinante divina justitia.

Dubium Augustini. Resp. ad arg. Dicendum quod Augustinus videtur dubitare, utrum ignis ille sit materialis, an spiritualis, qui cruciabit, vel nunc cruciat animas, non solum de igne purgatorio, sed etiam de igne infernali, in quo dives ille ardebat, non solum *super Genesim ad litteram*, verum etiam in libro *de Civitate Dei*. Unde et per modum dubitationis dicit in Glossa super illud [1] : *Qui ædificat lignum et fœnum,* etc., ponens opinionem dicentium igne materiali et corporali animas post hanc vitam purgari, dicit : « Non redarguo, quia forsitan verum est : » et hoc ipsum ponitur in littera, et satis videtur rationabilis ista dubitatio. Dives enim qui erat in inferno, et cujus lingua urebatur, linguam corporalem non habebat. Et qui portat lignum, fenum, stipulam, non portat secum hæc materialia, sed spiritualia, quæ sic nominantur per metaphoram; quare non similiter de igne spirituali metaphorice competit intelligere? Sed quamvis egregius doctor Augustinus visus fuerit hic dubitare; alii tamen doctores nobis auferent dubitationem, quoniam hoc cognoverunt multiplici ratione, ut Gregorius [2], et Isidorus, *de Ordine Creaturarum;* et communiter tenent doctores temporis nostri ignem purgatorium esse materialem, sive corporalem. Sed qualiter talis ignis agat in animas eas affligendo, hoc magnam habet quæstionem, et infra inquiretur de pœnis animarum. Qualiter autem agat purgando, diversitas est inter doctores. Opinio aliorum. Quidam enim dicere voluerunt quod, præter vim punitivam, data est igni vis spiritualis purgativa, ratione cujus purgat a veniali macula, vel etiam a peccati scoria, sicut sacramenta habent vim satisfaciendi sibi datam. Sed illud non oportet ponere, scilicet Improb. quod ultra punitionem habeat vim novam, cum multas animas dicat Gregorius [3] purgari per diversa loca, et talis culpæ mundificatio proprie fit ab ipsa gratia. Et ideo est Opin. Doctoris. aliorum positio, ut videtur, magis recta, quod ille ignis per eamdem naturam et punit et purgat : quoniam puniendo juvat gratiam, et gratia habens adjutorium pœnæ, et consonantiam voluntatis nostræ, quæ, quamvis non sit adjutrix, non tamen (*b*) impedit, est potens purgare culpam et peccati scoriam, ita ut purgatio talis sit a gratia libero arbitrio (*c*) consonante, etiam exteriore pœna adjuvante secundum conformitatem ad remissionem venialium, quæ fit in hac vita. Si tamen quæras, quo modo pœna adjuvet gratiam ad delendam (*d*), sive purgandam maculam, dicendum quod hoc facit di-

[1] I *Cor.*, III, 12. — [2] Greg., *Dialog.* lib. IV, c. XXIX. — [3] *Ibid.*, c. XL et LV.

(*a*) *Cod. edit.* ordinato. — (*b*) *Item* enim. — (*c*) *Item* liberi arbitrii. — (*d*) *Item* delendum.

vina justitia. Vel etiam per eum modum potest intelligi, per quem dicitur quod infirmitas gravis sobriam facit animam, id est, virtus hoc facit quodam modo adjuta per pœnam. Si autem quæras utrum statim cum gratia habeat illud adjutorium, culpam deleat et purget scoriam; dici potest quod utrumque est satis probabile, vel quod statim vigoretur gratia, ut venialem culpam deleat, cum a pœna est adjuta, et deinceps ponitur pro obligatione; vel potest dici quod pœna magis et magis disponat, et postmodum ex quo disposuit, sufficienter gratia ipsa in instanti delet culpam, si qua est. Quodcumque horum dicatur, non videtur de facili improbari posse: concedendum igitur ignem illum materialem esse, sive corporalem.

1. Ad illud ergo quod objicitur, de Glossa et de Augustino, dicendum quod Augustinus non negat quin ille ignis materialis sit, qui animas purgabit, sed exponit hoc de spirituali posse intelligi: tamen ipse Augustinus satis in sermonibus suis, de purgatorio loquens, innuit ignem materialem esse, sicut est ignis inferni.

2. Ad illud quod objicitur, quod spiritualis est purgatio, dicendum quod verum est; et ideo effective, sive formaliter, est per quid spirituale, scilicet per gratiam: sed tamen, quia anima peccavit cum carne, et peccando carnem sibi præposuit, et ita corpus præposuit spiritui, divina justitia decrevit, etiam in purgatione, rei corporali ipsam subjicere.

3. Ad illud quod objicitur, quod non justificat corporale extrinsecum, dicendum quod verum est per se; tamen exterior punitio excitat et adjuvat interiorem gratiam, ut possit perducere ad justificationem perfectam.

4. Ad illud quod objicitur de pœna mortis, dicendum quod ipsa pœna mortis est debitum originalis peccati; nec est ordinata ad animæ purgationem, nisi voluntarie suscipiatur, cum quis potest evadere, ut in martyribus; vel etiam sustineatur voluntarie, cum ab alio infligitur: sed pœna purgatorii ad hoc est.

5. Ad illud quod objicitur de dolore et amore, dicendum quod illi sunt motus voluntarii; et ideo non oportet, quod sint in summo in anima jam exuta. Præterea jam per se non sufficiunt, cum non restet amplius merendi spatium: et ideo necesse est exterius adhiberi ignem purgatorium, sicut parvulis, qui non possunt per se mereri, subvenit baptismatis sacramentum.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de liberatione a purgatorio; et circa hoc quæruntur duo: primo quæritur utrum unus liberetur ante alium; secundo, utrum aliquis evolet ante extremum judicium.

QUÆSTIO I.

An in purgatorio unus liberetur ante alium [1].

Quod unus liberetur ante alium, ostenditur primo per illud, quod dicit Apostolus[2]: *Qui ædificat lignum, fœnum, stipulam*, etc. Sed facilius et citius consumitur stipula, quam lignum: ergo cum aliquis ferat stipulam, aliquis ferat lignum, videtur quod citius liberetur unus quam alius. Fundam.

Item in littera habetur, et est verbum Augustini[3]: «Post hanc vitam incredibile non est nonnullos fideles per ignem purgatorium, quanto magis minusque bona pereuntia dilexerunt, tanto citius tardiusque salvari.»

Item in foro pœnitentiæ graviori culpæ respondet gravior pœna non solum quantum ad intensionem, sed etiam quantum ad durationem; ut patet inspicienti canones, in

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, . xv, membr. 4, art. 4, § 3; Richard., IV *Sent.*, dist. xxi, q. ii; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxi, q. v. — [2] I *Cor.*, iii, 12. — [3] Aug. *Enchirid.*, c. LXIX, n. 18.

quibus pœnitentiæ taxantur: si ergo judicium Ecclesiæ rectum, conforme est divino judicio, patet, etc.

Item, per peccatum meruit anima non solum in igne cruciari, sed etiam a Dei visione privari: ergo utroque modo debet temporaliter puniri: ergo qui gravius peccavit, non solum acerbius puniri, verum etiam diutius debet a Dei visione separari: ergo tardius purgari.

Ad op. Contra: 1. Quantumcumque merita sint æqualia, tam in cœlo, quam in inferno sunt præmia et supplicia æqualiter durantia: ergo pariter, ut videtur, debet esse in pœna purgatoria.

2. Item, secundum quod intensior est culpa, intensior ei redditur pœna: sed quantum potest minor pœna super minorem culpam, tantum potest major super majorem: ergo quam cito liberatur in purgatorio parvus peccator per parvam pœnam, tam cito liberatur magnus peccator per magnam pœnam.

Quæst. lat. 3. Item, si alius citius alio liberatur, aut ratione majoris charitatis, aut ratione minoris reatus. Ratione majoris charitatis videtur, quia charitas est tanto major, quanto anima est Deo similior; et quanto Deo est similior, tanto statui gloriæ vicinior: ergo tanto citius curatur et purgatur, et in cœlum fertur. Sed quod ratione minoris reatus, videtur; quia anima non est obligata nisi ad solvendum quod traxit ex hac vita; sed quanto debitum est minus, tanto citius solvitur: ergo videtur quod talis citius purgetur, et in cœlum feratur.

CONCLUSIO.

In purgatorio unus citius altero purgatur; et qui gravius peccavit, diutius sustinet pœnam.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Augustinus expresse in littera, in illo igne citius purgatur unus, quam alius: qui enim diutius in peccato permansit, dignum est ut diutius sustineat pœnam. Rursus[1]: Qui gravius offendit, dignum est ut puniatur pœna acerbiori, et dilatione patriæ longiori, divina hoc justitia faciente, quæ omnibus decentissime reddit stipendia meritorum.

1. Ad illud quod objicitur in contrarium de æqualitate durationis in cœlo, dicendum quod non est simile; quia in inferno pœna æterna infligitur: et æterno non est majus et minus ex parte post, sive ex parte ea, qua est æternum. Similiter in cœlo præmium æternum datur; in purgatorio vero sola pœna temporalis infligitur: et in hac est diutius et brevius.

2. Ad illud quod objicitur, quod pœna gravis æque cito delet gravem, etc., dicendum quod verum esset, si omnino pœna intenderetur, secundum quod intenditur culpa: sed divina dispensatio sic ordinat, ut non omnino intendatur quantum ad acerbitatem, propter magnam difficultatem, sive etiam quia vult utroque modo punire, et ita ut major acerbitas et diuturnitas recompensent, si quid in altero deficiebat.

3. Ad illud quod quæritur, quis citius purgatur, dicendum, quod ille, qui minorem habet reatum: quoniam locus purgatorius non est debitus nisi ratione reatus, vel alicujus culpæ. Et si tu objicias, quod charitas major debet facere citius evolare, dicendum quod charitas major auget gloriam intensive; secundum autem durationem, non. Unde si duo innocentes inæqualis charitatis similiter morerentur, similiter evolarent; non tamen æqualiter beati essent. Quod ergo objicitur, quod est similior statui gloriæ, dicendum quod verum est ratione ordinationis ad bonum, sed non magis quantum ad liberationem a malo: et velocior purgatio respicit ereptionem a malo directe, non habilitationem ad bonum. Ad q. lat.

[1] Rich., art. 1, q. II.

QUÆSTIO II.

An aliquis Sanctorum evolet in cœlum ante judicium [1].

Ad opp. Utrum aliquis Sanctorum evolet in cœlum ante judicium; et quod non, videtur. Apostolus loquens de viris sanctis et fidelibus, dicit [2]: « *Hi omnes acceperunt repromissiones, Deo pro nobis aliquid melius providente, ne sine nobis consummarentur :* » ergo si sancti priores non debuerunt consummari sine aliis sanctis apostolis, cum usque ad diem judicii crescat numerus sanctorum, patet quod unus non evolet ante alium.

2. Item [3] : *Statuet agnos a dextris, hœdos autem a sinistris; et dicet his qui erunt a dextris : Venite benedicti patris mei, percipite regnum :* ergo videtur quod non sint ante illud judicium gloriam percepturi. Si enim primo percepissent, non diceret Dominus : *Percipite regnum.*

3. Item nullius possessio, quæ habetur per sententiam, obtinetur ante lationem sententiæ : sed vitæ æternæ possessio habetur per sententiam, ergo cum sententia detur in die judicii, videtur quod ante diem judicii non evolet aliqua anima in cœlum.

4. Item magnifici regis eo modo est stipendia elargiri, per quem modum ejus magnificentia magis declaratur: sed hoc est præcipue, dum fit curia una ex multitudine et ex aggregatione multorum : ergo videtur, quod Dominus reservet gloriam æternam, ut eam simul omnibus conferat.

5. Item anima peccavit in carne : ergo videtur quod in carne debeat puniri : ergo nunquam perfecte purgatur, nec punitur, quousque resumat corpus in quo purgetur : sed ante perfectam purgationem non evolat anima in cœlum : ergo non ante diem judicii.

6. Item corpora non glorificabuntur ante diem judicii, quantumcumque sit sanctus qui moritur : ergo pari ratione nec animæ.

Contra : Dixit Dominus latroni [4] : *Hodie mecum eris in paradiso :* ergo anima latronis Fundam. fuit cum Christo. Sed constat quod Christus postmodum non abstulit, quod prius promisit : ergo semper post fuit cum Christo : sed Christus ascendit in cœlum : ergo anima latronis ascendit : ergo pari ratione aliæ sanctæ animæ.

Item [5] : *Cupio dissolvi, et esse cum Christo ;* ita dicebat Apostolus : sed constat, quod desiderium suum non erat cassum : ergo statim post dissolutionem fuit cum Christo.

Item [6] : *Datæ sunt illis singulis stolæ :* sed non est stola, nisi gloria animæ, et gloria corporis : ergo, etc.

Item charitas est pondus sufficienter inclinans, et sursum elevans : ergo si non sit retardans, statim per charitatem anima sursum evolat : sed qui purgatur in purgatorio, post purgationem non habet aliquod retardans : ergo statim evolat.

Item differre mercedem mercenarii facit præjudicium justitiæ : sed Deus est summe justus : ergo statim quando invenit hominem dispositum, statim retribuit.

Item [7] : *Spes quæ differtur, affligit animam :* si ergo differtur præmium sanctorum usque ad judicium, videtur quod sint in continua afflictione, et gemitu, et expectatione : ergo si Deus tantum differt, videtur quod ipse sit crudelissimus.

CONCLUSIO.

Erroneum est dicere aliquos ante diem judicii non ascendere in cœlum, si ipsi sine debito satisfactionis et sine culpa decedant.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui stulti Error aliquorum. circa hoc errant, dicentes animas non esse glorificandas ante diem judicii. Hos stultos Improb. dixi, quoniam talis error nec fulcimentum

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xv, membr. 4, art. 4, § 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxi, q. vi. — [2] *Hebr.*, xi, 40. — [3] *Matth.*, xxv, 33, 34. — [4] *Luc.*, xxiii, 43. — [5] *Philip.*, i, 23. — [6] *Apoc.*, vi, 11. — [7] *Prov.*, xiii, 12.

habet ab auctoritate, nec ab efficaci ratione, nec habuit ista positio aliquem magnum auctorem, nec defensorem, sed imponitur quibusdam Græcis. Videtur tamen pro isto errore facere Glossa, quæ est super Psalmum[1] *Noli æmulari*, super illo versu ejusdem Psalmi: *Et adhuc pusillum*, etc., ubi dicit Augustinus[2]: « Post istam vitam nondum eris ubi erunt sancti, quibus dicet, etc. Sed in illa requie poteris esse, ubi erat Lazarus cum Abraham: » ubi expresse innuere videtur, quod justi qui moriuntur, non statim sunt, ubi etiam erunt post judicium, sed in illa requie ubi erat Lazarus cum Abraham. Sed, sicut patet in ipsa Glossa ex consequentibus, istud dictum est quantum ad stolam corporis, non quantum ad gloriam, vel locum: certum enim est quod Christus expoliavit principatus et potestates tenebrarum: ac per hoc constat sanctos, qui in lymbo erant, ad cœlum cum Christo sublimatos: ac per hoc et omnes justos, qui non habent reatum pœnæ.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod non acceperunt repromissiones, dicendum quod Apostolus vocat consummationem quantum ad supernæ illius civitatis impletionem, post quam nullus intrabit. Vel dicendum quod Apostolus intelligit quantum ad tempus gratiæ, quod conservavit usque ad nos, ut nos facti participes gratiæ in abundantia, participes etiam fieremus et gloriæ.

2. Ad illud quod objicitur, quod *statuet agnos*, etc., dicendum quod judicium istud erit quantum ad consummatam glorificationem suscipiendam in anima et in carne, quam nondum habent mortui, quamvis animæ sint beatæ in cœlo.

3. Ad illud quod objicitur de sententia, dicendum quod sicut dupliciter contingit regnum obtinere, scilicet integre et perfecte, sive in toto, et alio modo secundum animam, sive in parte; sic dupliciter est judicium, sive etiam dupliciter sententia. Nam sicut homo glorificatur secundum partem, ita particulariter judicatur, et de eo sententia profertur, quando anima de corpore egreditur. Judicium autem universale et sententia erit, quando homo erit glorificandus totaliter, et tunc consummabitur curia cœlestis: et sic duplex judicium competit duplici modo possidendi gloriam. Et duplex modus competit duobus, scilicet divinæ magnificentiæ, et nostræ indigentiæ: propter nostram indigentiam tollendam, statim quando anima est apta, sublimatur ad gloriam, quia frustra expectaret, cum non possit amplius mereri; propter divinam magnificentiam ostendendam reservatur generalis et universalis resurrectio corporum in fine sæculorum: et sic in nullo præjudicatur commodo nostro, dum anima assumitur in gloriam; in nullo divinæ gloriæ, dum in fine fiet in reassumptione corporum totum, quod fieret, si gloria differretur ab animabus.

4, 5 et 6. Et per hoc patent illa tria, scilicet de possessione per sententiam, de Dei magnificatione, et de corporum resuscitatione: de qua, quare differatur, suo loco habetur infra.

PARS II.

JUXTA ORDINEM POSITUM SUPRA, DIST. XXVII, AGIT HIC DE CONFESSIONE SACRAMENTALI QUANTUM AD UTILITATEM A PARTE FINIS, OSTENDENS QUÆ CONFESSIO SIT UTILIS.

De generali confessione, quid prosit.

Post hæc considerandum est quid prosit confessio illa, ubi singula peccata, quæ quisque fecit, non exprimuntur. Sane dici potest, quod omnia criminalia semel saltem oportet in confessione exprimi, nisi aliqua a mente exciderint; sed quia nemo delicta intelligit omnia, generaliter saltem ea confiteri, quorum memoriam non habes: et sic

[1] *Ps.* XXXVI, 10. — [2] Aug., *Enarr. in Ps.* XXXVI, serm. I, n. 10, quoad sensum.

nihil celasti de sceleribus tuis. « Venialia vero, ut ait Augustinus, quia innumerabilia sunt, sufficit generaliter confiteri, nisi aliqua sint frequenter iterata : perfectius est tamen etiam illa exprimere, si vales. Ideoque quotidie generaliter fit confessio in Ecclesia : » pro venialibus scilicet peccatis, quæ quotidie admittimus, et pro illis mortiferis, quorum notitiam non habemus. Unde Augustinus [1] : « Veritatem dicit Deo pœnitens, quando nihil illi de commissis sceleribus celat : non quod et, si voluntatem celaverit, Deus ignoret ; sed veritatem sibi dici vult ab eo, ut veniam consequatur. Si vero mente aliqua exciderit, confitetur veritatem Deo, cum generaliter dixerit : Deus qui nosti occulta cordis, et opera mea, et [2] *delicta a te non sunt abscondita,* quibus veniam largiaris precor : et hæc est veritas confitentis, quam diligit Deus. Unde Psalmista [3] : *Ecce enim veritatem dilexisti.* » Hic insinuatur quod generalis confessio etiam mortalia delet, quorum intelligentia non habetur.

Nemo confiteatur peccata quæ non fecit.

Sicut autem pœnitens celare non debet peccatum suum, quia superbia est ; ita nec humilitatis causa fateri se reum illius, quod se non commisisse noscit, quia incauta est talis humilitas, et peccatorem constituit. Unde Augustinus [4] : « Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod vitaras, quia veritas in te non est, nisi ita te dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod es, dicas. Nam quo modo est veritas, ubi regnat falsitas? »

De pœnis sacerdotis, qui peccatum publicat confitentis.

Caveat autem sacerdos ne peccata confitentium aliis prodat ; alioquin deponatur. Unde Gregorius [6] : « Sacerdos ante omnia caveat ne de his, quæ ei confitentur peccata, alicui recitet ; non propinquis, non extraneis, nec, quod absit, pro aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit, deponatur, et omnibus diebus vitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat. » Quod vero dictum est, ut pœnitens eligat sacerdotem scientem ligare et solvere, videtur contrarium ei quod in canonibus reperitur, ut nemo scilicet alterius parochianum judicare præsumat. Sed aliud est favore vel odio proprium sacerdotem contemnere, quod canones prohibent ; aliud cæcum vitare, quod Urbanus facere monet : ne [6] *si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadant.* Ait enim Urbanus secundus [7] : « Placuit ut nulli sacerdotum deinceps liceat quemlibet commissum alteri sacerdoti ad pœnitentiam suscipere sine ejus consensu, cui se prius commisit, nisi pro ignorantia illius, cui prius confessus est. Qui vero contra hoc facere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit. »

EXPOSITIO TEXTUS.

Post hæc considerandum est, quid prosit confessio, etc.

Supra egit Magister de confessionis necessitate a parte confitentis, et possibilitate a parte absolventis, et opportunitate a parte temporis; hic agit de utilitate a parte finis, et habet hæc pars duas. In prima ostendit quæ confessio sit utilis, scilicet confessio vera et humilis; in secunda ostendit quantum confessionis contemptus obsit, infra [8] : *Cumque multis auctoritatibus supra sit assertum*, etc. Prima in duas dividitur : in prima de- Divisio.

[1] *Resp.* IV, *cont. Pelag.*, id est *Hypognost.* lib. V, c. I, n. 1, inter oper. S. Aug. — [2] *Ps.* LXVIII, 6. — [3] *Ps.* L, 8. — [4] Aug., *de verb. Apost.* serm. XXIX, al. CLXXXI, c. IV, n. 5. — [5] Habetur, *de Pœnit.*, dist. VI, c. *Sacerdos.* — [6] *Matth.*, XV, 14. — [7] Habetur, *de Pœnit.*, dist. VI, c. *Placuit.* — [8] Dist. XXII.

terminat quæ sunt attendenda in confessione ex parte confitentis, in secunda, quæ ex parte audientis, ibi : *Caveat autem sacerdos*, etc. Prima pars duo continet : in prima ostendit quod confessio non debet esse diminuta, in secunda parte, quod non debet esse superflua, ibi : *Sicut autem pœnitens celare non*, etc. Similiter secunda, in qua determinat ex parte sacerdotis quid observandum sit, duo continet : primum est ut confessa teneat secrete ; secundum vero, ut non absolvat alterius parochianum ; et hoc ibi tangitur : *Quod vero dictum est*, etc. Et ita principaliter duo tanguntur, scilicet quod confessio integra debet esse, et secreta.

DUB. I.

Quia omnia criminalia semel saltem oportet in confessione exprimi.

Videtur hoc falsum, quia ad hoc quod contritio valeat, non oportet sigillatim conteri de quolibet, imo justificatur in contritione de omnibus : ergo pari ratione videtur de confessione.

Resp. Dicendum quod non est simile, quia contritio est in conspectu Dei, qui uno aspectu videt omnia ; sed confessio est in conspectu hominis, qui non potest plene noscere morbum, nisi audiendo mortalia singula. Et iterum, confessio fit ad erubescentiam ; contritio vero ad peccati detestationem per justitiam : detestatio autem intenditur in collectione multorum malorum ; sed erubescentia, in explicatione singulorum.

DUB. II.

Venialia, etc., sufficit generaliter confiteri, nisi aliqua sint frequenter iterata.

Videtur non bene dicere, quia iteratio non trahit in aliud genus : ergo quantumcumque iterentur, venialia sunt : ergo sufficit illa generaliter confiteri, sicut et alia.

Resp. Dicendum quod consuetudo frequenter ducit in libidinem et contemptum : ideo propter dubium et vitandum periculum, quando timetur probabiliter aliquid horum esse veniale peccatum, confitendum est, et sufficit stare in generalitate ; nec oportet ad singula descendere : si tamen velit descendere, laudabile est valde, et utile, et pernecessarium volenti ascendere ad perfectionem.

DUB. III.

Nec humilitatis causa fateri se reum.

Videtur contrarium dicere Augustinus in libro *Confessionum*, ubi dicit sic : « Si quæris a me, utrum justus sim, respondeo quod non. » Sed constat quod Augustinus justus erat, et hoc ex humilitate dicebat, et bene, et meritorie.

Resp. Dicendum quod fateri se reum, vel injustum, est dupliciter : aut prout reatus et (*a*) injustitia sic simpliciter privat justitiam, et hoc modo non debet se quis fateri reum, nisi habeat mortalis conscientiam ; alio modo est fateri se reum et injustum, prout privat justitiæ perfectionem, et secundum hoc omnis homo potest se injustum fateri, secundum illud [1] : *Ut pannus menstruatæ universæ justitiæ vestræ* ; [2] *nec justificatur homo comparatus Deo* secundum Job : et hoc modo Augustinus dicebat se non esse justum. Et nota quod confessio debito modo facta debet habere sexdecim conditiones ; unde versus :

Sit simplex, humilis, confessio pura, fidelis, — Conditiones confessionis.
Et frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis, et accusans, et sit parere parata.

Sufficientia autem et numerus harum conditionum potest accipi sic : quædam enim sunt conditiones quæ sunt, et debent esse in confessione secundum sui rectam quantitatem ; quædam, secundum rectum ordinem et societatem ; quædam, secundum rectam qualitatem. Si secundum rectam quantitatem, hoc tripliciter : aut quantum ad integritatem ; aut quantum ad numerositatem ; aut quantum ad diuturnitatem : et sic sunt

[1] *Isa.*, LXIV, 6. — [2] *Job*, IX, 2

(*a*) *Cæt. edit.* est.

tres conditiones, scilicet quod sit integra, frequens et accelerata. Si quantum ad associationem, sic debet habere duarum societatem partium, scilicet contritionis et satisfactionis: quantum ad contritionem sit lacrymabilis; quantum ad satisfactionem sit parere parata; vel quantum ad utrumque, et sic fortis. Quantum ad qualitatem, aut ipsius confitentis, aut confessionis: si confitentis, sic sunt quinque conditiones: secundum vim rationalem est simplex, secundum concupiscibilem debet esse libens; secundum irascibilem, humilis; in sermone fidelis, et in signo verecunda: et sic sunt quinque. Si in se consideretur, sic debet esse pura, ut nihil intermisceat; debet esse nuda, ut nihil celatum teneat. Quantum ad circumstantias debet esse discreta, ut nihil addat; debet esse secreta, ut aliis non noceat; debet esse accusatoria, ut seipsum puniat. Et sic sunt tres ex parte quantitatis, tres ratione adjuncti, quinque ratione subjecti, et quinque ratione sui: et sic in universo sunt sexdecim.

DUB. IV.

Sed aliud est favore vel odio proprium sacerdotem contemnere, etc.

Videtur hic male solvere, quia ex hac solutione quilibet, cui vult, posset confiteri, dummodo non contemnat proprium sacerdotem. Sed contrarium habetur in decretali, ubi dicitur, quod si ex causa vult accedere ad alium, petat primo, et obtineat licentiam, quia aliter non poterit solvere, vel ligare.

Resp. Dicendum quod illud verbum Augustini intelligitur quantum ad electionem sacerdotis, antequam subditus aliqui se subjiciat, et curam animæ committat; sed verbum Urbani post commissionem: ex tunc enim tenetur ei confiteri, nec debet alii, nisi petat licentiam. Tamen in quinque casibus habetur licentia petita pro obtenta: primus est, si sit vagabundus; secundus est, si mutavit domicilium; tertius, si peccavit vel offendit in aliena parochia; quartus, propter sacerdotis ignorantiam, vel malitiam, quia est revelator confessionis, vel sollicitator ad malum; ultimus est in casu necessitatis, ut si sit in articulo mortis, vel debeat intrare justum bellum.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, secundum duo quæ tanguntur in littera, duo principaliter quæruntur: primo quæritur de confessione quantum ad modum; secundo vero quæritur de confessione quantum ad sigillum. Circa primum quæruntur tria: primo quæritur utrum liceat aliquod peccatum in confessione omittere; secundo, utrum liceat addere; tertio, utrum liceat aliena peccata referre.

QUESTIO I.

An liceat in confessione omittere aliquod peccatum [1].

Quod non liceat de confitendis omittere ostenditur: primo auctoritate Augustini in libro *de Pœnitentia* [2]: « Caveat ne verecundia ductus dividat apud se confessionem, ut diversa diversis velit manifestare: quod est se laudare, et ad hypocrisim tendere, et semper venia carere, ad quam per frusta sperat pervenire. » Fundam.

Item ratione ostenditur sic: Confessio ordinatur ad peccati cognitionem: sed nunquam recognoscit ægritudinem sufficienter qui solum peccatum unum novit, cum homo multis ægrotet, sicut patet in medicinis: ergo non sufficienter peccatum detegit, qui non dicit uni sacerdoti peccata omnia, quæ commisit.

Item confessio est ad peccatoris accusationem: sed cum peccator se accusat de tribus peccatis, et fecit decem, hoc ipso prætendit sacerdoti se non peccasse nisi ter: sed hoc

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XVIII, memb. 4, art. 5, § 2; Steph. Brul., IV *Sent.*, dist. XXI, q. VII; Petrus de Palud., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I. — [2] *De ver. et fals. Pœnit.*, c. XV, inter opera S. August.

est falsitas, et hypocrisis manifesta : ergo, etc.

Item confessio fit propter absolutionem : absolutio autem sacerdotis signum est divinæ absolutionis : sed Deus nunquam absolvit ab una culpa, quin absolvat ab omni culpa mortali : ergo absolutio sacerdotis aut nulla est, aut est ab omni culpa : sed non meretur absolvi a sacerdote peccator, qui celat ei peccatum : ergo nulla est absolutio, nisi confiteatur sacerdoti uni omnia, a quibus indiget absolvi.

Ad opp. Contra : 1. Omnes sacerdotes tenent locum unius, scilicet Christi : ergo idem est confiteri diversis, quod confiteri uni : ergo tantum valet si peccator divisim diversis confiteatur omnia, quantum si omnia confiteatur uni.

2. Item confessio est in remedium : ergo non debet fieri in scandalum : sed possibile est quod pœnitens confiteatur proprio sacerdoti aliquod peccatum quod scandalizabit eum, utpote si cognata sacerdotis fuerit adultera : ergo videtur quod possit peccatum hoc reservare, et alia sibi dicere, et ita confessionem dimidiare.

3. Item aliquis confessus est uni decem, et commisit duodecim, et oblitus duorum post recordatur, non habens copiam sacerdotis ; iste fuit legitime confessus de decem : ergo si non debet bis puniri pro eodem, sufficit nunc confiteri duo : ergo videtur quod confessio possit dimidiari.

4. Item sufficit si quis confitetur sacerdoti proprio illud, a quo potest absolvere : sed possibile est quod aliquis habeat casum, vel peccatum, a quo non potest absolvere nisi superior : ergo sufficit quod minora confiteatur uni, et peccatum illud confiteatur majori : ergo videtur quod confessio possit dimidiari.

[1] Imo auctor lib. *de ver. et fals. Pœnit.*, c. cit.

CONCLUSIO.

Venialia sicut non est necesse confiteri, sic non est necesse simul et omnia integre confiteri ; secus est de mortalibus, quæ uni sacerdoti omnia necesse est confiteri, quæ non est alias quis legitime confessus, quæ simul habet omnia in conscientia.

Resp. ad arg. Dicendum quod in venialibus non est vis : sicut enim non est necesse ea confiteri, sic non est necesse ea simul et omnia integre confiteri. Sed de mortalibus dicitur, quod necesse est omnia confiteri uni sacerdoti ; omnia, inquam, quorum est memor, et de quibus non fuit alias legitime confessus. Et tunc voco legitime confessum, quando nihil intervenit quod absolutionem sacerdotis irritam faceret : quod est in quatuor casibus, et duo sunt a parte absolventis : unus, si non sciat ; alter, si non possit : unus, contra clavem scientiæ ; alter contra clavem potentiæ. Duo a parte confitentis : unus, si ficte confiteatur ; alter, si post confessionem, satisfactionem contemnens, ejus obliviscatur. Si autem legitime confessus est, non oportet iterare nisi in universali ; si vero non, oportet quod omnia dicat, pro eo quod sacerdos absolvit ab omni culpa, aut nulla est absolutio. Nullus autem sacerdos intendit absolvere pœnitentem ab eo, quod sibi celat. Ad hoc ergo quod confessio sit integra, necesse est quod omnia quæ simul habet in conscientia, de quibus tenetur confiteri, uni sacerdoti dicat : alioquin, sicut expresse dicit Augustinus [1], probatur confessio ficta.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod omnes sacerdotes tenent locum unius, scilicet Christi, dicendum quod verum est : sed ita tenent locum unius, quod non simul omnes, sed quilibet per se : et ideo qui vult confiteri sacerdoti tanquam Christo, si recte confitetur, necesse est quod omnia dicat uni ; quod si aliquid celat uni, quamvis dicat alii, quantum est in se, mediatori celavit, et ita Christo.

2. Ad illud quod objicitur de scandalo sacerdotis, dicendum quod ubi timetur scandalum, non est confessio dimidianda, sed licentia petenda; et si non datur, superior est adeundus, vel alius qui habeat ejus auctoritatem : nam in tali casu licentiam petere, est obtinere.

3. Ad illud quod objicitur de eo, qui per oblivionem omisit duo confiteri, dicendum quod sanum consilium esset, quod totum diceret, sicut in præcedentibus tactum est : tamen non credo quod teneatur dicere, nisi in generali, nisi forte aliquis prædictorum casuum intervenisset. Nam aliud dicere, est viam confessionis et salutis multis auferre, cum multi confiteantur aliquando aliquod peccatum enorme, quod deinceps vix alii sacerdoti dicerent. Nec auctoritates Sanctorum hoc compellunt dicere, quia hoc non est confessionem dividere. Prima enim fuit integra, et secunda similiter; quia non oportet hunc de aliis habere remorsum novum, nec novam absolutionem. Similiter judicandum est de recidivo.

4. Ad illud quod objicitur de recursu ad superiorem, dicendum quod aut recurrit propter absolutionem a culpa, aut a pœna propter excommunicationem, vel irregularitatem. Si propter absolutionem a pœna vel pœnali vinculo, sufficit quod confiteatur illud solum. Si propter absolutionem a culpa, si superior non remittit ad proprium confessorem, sanum consilium est, si non habet causam excusantem, nisi solum erubescentiam vel opinionem falsam, quod omnia, de quibus habet remorsum, ipsi dicat, et pro omnibus illis generalem absolutionem et pœnitentiam suscipiat. Si autem aliquam excusationem habet probabilem, ratione cujus magis vult confiteri alteri, tenetur totum inferiori revelare, et peccatum illud quod superiori est confessus, et cætera alia : et sic non erit confessio divisa, et ille ex tunc poterit ab omnibus absolvere : quoniam si aliqua peccata absolutioni superiorum reservantur, in quibus minores sacerdotes cum eis non communicant, hoc magis factum est propter taxationem pœnæ, quam tali peccato superior debet sapienter infligere, sive injungere pro culpa, quam pro alio, scilicet absolutione a tali peccato, seu culpa : et ideo si talem culpam confessus est, et pœnam pro ea a superiore suscepit, potest illam cum aliis inferiori integre confiteri, et ille absolvere eum ab omni culpa[1] : ita duntaxat ut ille faciat pœnitentiam a superiore sibi injunctam. Et si tu objicias, quod iste qui adit superiorem, et unicum tantum vel duo, aliis tacitis, confitetur, videtur esse hypocrita et se laudare, dicendum quod verum est si innueret se sibi generaliter confiteri : tunc enim videtur ipsum alia crimina non habere. Sed dum ostendit se specialiter pro illo unico advenisse, et alium confessorem pro minoribus habere, et hoc acceptat superior, nulla est ibi deceptio, quamvis totum dicere sit major perfectio.

[1] Potest tamen superior absolvere, quamvis audierit tantum reservatum. Scot., dist. XVIII, q. II, art. 5. —

QUÆSTIO II.

An liceat aliquid in confessione addere [2].

Utrum liceat aliquid in confessione addere; et quod non, videtur : quia Augustinus [3] dicit in libro *De Pœnitentia*, et habetur in littera : « Cum humilitatis causa mentireris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficieris quod vitaras : » si ergo aliquis causa humilitatis accusat se amplius, quam meruit, videtur ex hoc culpam incurrere. Fundam.

Item iniquus testis est, qui accusat alium in eo, in quo non est culpabilis, quantumcumque faciat bona intentione : sed homo in confessione contra se testificatur : ergo si se accusat in eo, in quo non peccavit, videtur quod inique agat.

[2] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XVIII, membr. 4, art. 5, § 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXI, art. 3, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. VIII. — [3] Imo auctor sub nomine Augustini.

Item nihil objiciendum est in judicio manifesto, quod non posset manifeste probari: ergo pari ratione nihil imponendum est in judicio pœnitentiali, quod non posset per testem rectum probari: testis autem est conscientia: ergo nihil dicendum est, nisi de quo accusat conscientia: ergo, etc.

Item confessio est ad dirigendum medicum spiritualem, sicut confessio carnalis infirmitatis est ad dirigendum medicum carnalem: sed ille facit errare medicum, qui dicit se habere morbum, quem non habet; sicut qui dicit se non habere, quem habet: ergo sicut peccat ille qui dimittit, ita et ille qui addit.

Ad opp. Contra: Gregorius[1]: « Bonarum mentium est ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est: » ergo si potest et debet se homo accusare secundum quod agnoscit se, et bona mens potest se magis culpabilem reputare, quam sit secundum veritatem, videtur quod magis possit se accusare, quam sit in re.

2. Item qui conteritur plus quam meruit, et satisfacit puniendo se ultra quam meruit, juste, et laudabiliter, et bene facit: ergo pari ratione qui se accusat ultra quam peccavit, bene facit.

3. Item confessio est ad humiliationem confitentis, et hoc per accusationem: sed nemo potest se nimis humiliare, etiamsi se subjiciat omnibus propter Deum: ergo pari ratione nemo potest se nimis accusare.

4. Item ponatur quod aliquod peccatum commisit quis, de quo dubitat utrum sit mortale, vel veniale; quæro qualiter debeat illud confiteri: et videtur quod sicut mortale, quia in dubiis securior pars est eligenda; et alioquin si sicut veniale confitetur, discrimini se committit: sed possibile est quod istud peccatum non sit nisi veniale: ergo potest veniale confiteri ut mortale: ergo ad confessionem addere ad se accusandum.

CONCLUSIO.

In confessione nihil licet addere ultra testimonium conscientiæ; potest tamen fieri additio quoad rem, ut se quis plus accuset quam peccaverit, modo ita credat esse.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam prænotandum est, quod differt mentiri, et falsum dicere. Mentiri enim est quando aliud exprimit vox, quam sentiat mens, etiamsi per vocem verum dicatur in re. Falsum dicere est, quando vox discordat a re significata. Mentiri quidem, quia semper importat abusum signi, et obliquationem hominis quantum ad vim intellectivam et exteriorem, inter quas est discordia, semper malum est, et ita secundum se malum, quod nulla potest bona circumstantia vestiri, ut bene fiat, sicut dicit Augustinus[2] in libro *contra Mendacium*. Falsum vero dici potest frequenter meritorie, cum mens decipitur, et ita credit esse ut loquitur, sicut dixit Apostolus se in Hispaniam profecturum. Si ergo tu quæras utrum liceat addere ad confessionem, respondendum est, quod aut tu loqueris quantum ad testificationem conscientiæ, aut quantum ad conformitatem veritatis in re. Si quantum ad conscientiam, ut conscientia minus accuset, et vox amplius; sic est peccatum et mendacium, et perditur confessionis meritum, in qua debet esse verbum verax, secundum illud[3]: *Ante omnia verbum verax præcedat te.* Verbum verax est, quando id exprimit lingua, quod sentit conscientia. Si autem intelligas de additione quantum ad rei veritatem, ita quod conscientia non discordat a lingua, dicendum tunc quod talis additio potest esse meritoria. Qui enim in parvis se credit graviter offendisse, et sic confitetur quasi graviter offenderit, multum absque dubio proficit. Rationes igitur ad primam partem procedentes, concludunt, quod non potest nec debet addere ultra testimonium conscientiæ.

[1] Greg., *Resp. ad interrog. August. Cantuar.* — [2] Aug., *ad Consent.*, *contr. Mendac.*, c. XIX, quoad sensum. — [3] *Eccli.*, XXXVII, 20.

1 et 2. Rationes ad secundam partem procedunt secundum quod in additione lingua consonat cum conscientia : et sic licet addere, quia nullum fit veritati præjudicium, dum simul jungitur veritas mentis et oris, præ humilitate cordis : et sic intelligitur illud Gregorii : « Bonarum mentium, » etc. Similiter et sequens de contritione, et punitione, et additione. Posset tamen dici, quod non est simile de contritione, et punitione, et de confessione, quoniam confessio est actus veritatis, et contra hunc non potest aliquis dicere aliquid, quod non sit falsum, et in præjudicium veritatis; non sic est de punitione, quia juste potest aliquis sustinere pœnam, quam non meruit, etiam propter gloriam Dei, vel propter salutem proximi, vel in ampliorem profectum sui : et hoc est abundantis justitiæ. Veritas vero non debet nec deficere, nec superabundare, quia est rectitudo intellectus : et hæc rectitudo est indivisibilis : sed rectitudo voluntatis habet latitudinem : ideo plus et minus factum est justum ; sed non plus et minus dictum est verum, nisi dicatur verius quod est durabilius, ut necessarium et perpetuum, quam contingens et momentaneum.

3. Ad illud quod objicitur, quod confessio est ad humiliationem, dicendum quod non omni modo est ad humiliationem, sed propter accusationem, quæ veritatem debet habere principium vel comitem, ad hoc quod recta sit. Et non sequitur, quod si humilitas non habet excessum in reputatione, quod veritas non habeat excessum in locutione.

4. Ad illud quod quæritur de peccato dubio, dicendum quod, sicut dicit Augustinus in libro quinto decimo *de Trinitate*, non solum est mendacium dicere scienter falsum, sed etiam asserere dubium, quia lingua a corde discordat. Quando ergo dubitat utrum sit mortale, dicendum quod, sicut dubitat, ita dubitando debet confiteri; tamen debet confiteri, et pœnam sustinere, ac si esset mortale ; et tunc mens assecuratur, et in nullo veritati præjudicatur : et sic patet responsio ad objecta.

Ad illud tamen quod ultimo objicitur ad partem oppositam, quod facit medicum errare, dicendum quod falsum est; quia aggravatio pœnitentiæ non aggravat naturam, sed alleviat : non sic est in temporali, et in corporali medicina : nocet enim, si non adsit morbi materia. Sed ista est ratio, quia lingua discordat a conscientia : et illud præcipue exigitur in confessione recta, et ordinate facta. Responsio ad ultimum pro fundam.

QUÆSTIO III.

An in confessione liceat aliena peccata referre [1].

Utrum in confessione liceat aliena peccata referre; et quod sic, videtur : 1.[2] *Ego et domus patris mei peccavimus;* et similiter in oratione Danielis [3]. Ergo, si recte confitebatur, videtur quod nos similiter facere deberemus. Ad opp.

2. Item ex charitate potest et debet quis proximi peccata deflere; et ex charitate non solum pro suis, verum etiam pro alienis peccatis potest satisfacere : ergo pari ratione potest aliena peccata confessori referre.

3. Item peccatum alienum frequenter aggravat suum, sicut si pater cognoscit filiam, vel si mulier cognita est a patre spirituali, quod absit, vel a persona excellentis religionis : ergo si debet peccatum suum plene explicare, videtur quod liceat aliena peccata referre.

4. Item confessio non solum est in remedium peccati præteriti, sed etiam in consilium vitandi futuri : sed frequenter alienum peccatum præstat homini scandalum et ruinam, utpote cum luxuriosus aliquam infestat : ergo si debet pœnitens sacerdoti exponere peccatorum occasiones, ut secundum consilium ejus et adjutorium peccatum evitet, videtur quod possit et debeat aliena peccata in confessione referre.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XVIII, membr. 4, art. 2, § 4 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. IX. — [2] II *Esdr.*, I, 6. — [3] *Dan.*, III, 29 ; IX, 15.

Fundam. Contra per Psalmum[1]: *Dixi. Confitebor adversum me injustitias meas Domino*, Glossa: « Peccata mea, non aliena. » Ergo aliena confitenda non sunt.

Item Cham fuit maledictus, quia non operuit verenda patris: ergo tenebatur illa operire: ergo pari ratione et proximus verenda proximi, licet non ita stricte: ergo qui revelat alienam culpam, peccat graviter.

Item, si licet peccata proximi referre uni sacerdoti, cum liceat confiteri mille, sicut ex praecedentibus habitum est; ergo liceret peccata proximi mille revelare, et ita proximum infamare.

Item aut fuit particeps illius peccati, aut non: si non, ergo non tangit peccatum suum, ergo non debet illud confiteri; si fuit particeps, sed in nullo foro potest quis alium accusare in crimine in quo participat: ergo male facit, qui alium accusat.

CONCLUSIO.

Aliena peccata in foro confessionis, secundum quod alium accusant, non sunt confitenda: in casu tamen ad vulneris curationem, dici possunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliena peccata aut sunt impertinentia ad peccati nostri accusationem, sed ex quadam associatione refert ea, et ad quamdam excusationem, ille qui confitetur, quia solatium est miseris socios habere pœnarum; et sic dicendum quod male facit, qui sic confitetur, sicut multi simplices aliquando accusant omnes vicinos suos, ut ipsi minus confundantur, ut si dicant: Sumus latrones, usurarii, perjuri, et consimilia: et tales a confessoribus corripiendi sunt, quia rectam formam confessionis non servant. Aut peccata aliena sunt nostris conjuncta et admixta, ita quod sine illis non potest bene culpa propria explicari; et tunc licitum est confiteri eatenus, quatenus non potest sine alieno peccato culpa propria explicari. Unde sufficit aliquando in generali, ut si mulier cognita est ab episcopo (quod absit), sufficit dicere, quod aliquis sacerdos pravidus eam cognovit. Si a persona religiosa, sufficit quod in generalitate dicat, quia satis apparet genus culpæ. Si vero descendat ad personam singularem, increpanda est persona confitens. Similiter nec debet confessor curiose inquirere de persona. Sed si suspicatur quod sit persona cui possit prodesse, et competens et utile sit illum scire, potest extra forum confessionis illam inquirere. Nam talia frequenter sunt occasio frangendi sigillum confessionis, ubi est maximum periculum, sicut patebit inferius. Si vero peccatum non potest explicari sine explicatione personæ determinatæ, utpote si mulier inordinate a viro cognita est, tunc si dicat de marito, non peccat, pro eo quod non potest aliter confiteri propriam culpam; et tunc non debet attendi accusatio aliena, sed accusatio propria: et sic generaliter verum est, quod peccata aliena non sunt dicenda in confessione, nisi eatenus, quatenus sunt propria; nec confessores debent inquirere. Unde illi confessores qui ramusculos in confessionibus inquirunt, et audiunt de aliis malum, et sustinent, vix aut nunquam a peccato detractionis excusari possunt; et nesciunt mederi animabus, dum patiuntur eos qui veniunt ad medicinam, alios accusando sibi infligere vulnus grave. Concedendæ igitur sunt rationes ostendentes peccata aliorum, secundum quod alium accusant, in foro confessionis passim non esse dicenda, nec audienda. Concedendum nihilominus, quod in casu possunt dici propter curationem vulneris sui.

1. Ad illud tamen quod objicitur de Nehemia et Daniele, dicendum quod alius fuit modus confitendi, quia ille fiebat Deo ad ipsius justitiæ laudem, et ad impetrandam misericordiam toti populo; hic autem fit, ut homo se accuset coram sacerdote, ut possit judicari et absolvi. Et quia sacerdos est judex privatus, ideo tantum propria peccata dicere debet.

[1] *Psal.* XXXI, 5.

2 et 3. Ad illud quod objicitur de contritione, et satisfactione, dicendum quod si condoleo peccato proximi, et punio me pro illo, misericordiam illi impetro, non injuriam facio; non sic quando eum accuso : et ideo non est simile.

4. Ad illud quod objicitur, quod facit ad proprii peccati curam et cautelam, dicendum quod in tali casu licet : multum tamen est observandum, ne quis alium accuset in illo actu : sed si quis videret expedire scire peccatum alienum propter utilitatem ejus, vel commune bonum, tutius est extra forum confessionis perquirere, et audire.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de sigillo confessionis; et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur utrum in aliquo casu liceat confessionem revelare; secundo, utrum confitens possit sacerdotem licentiare, ut revelet; tertio, utrum illud quod dupliciter novit sacerdos, scilicet per confessionem, et per aliam viam, teneatur celare.

QUÆSTIO I.

An sacerdos possit revelare confessionem [1].

ndam. Quod sacerdos non possit revelare confessionem, ostenditur. Gregorius, *de Pœnitentia*[2] *:* « Sacerdos ante omnia caveat, ne de his, qui ei confitentur peccata sua, alicui recitet. »

Item decretalis edita in Concilio generali *de Pœnitentia et Remissionibus :* « Caveat autem sacerdos, ne verbo, vel signo, vel quovis alio modo prodat aliquatenus peccatorem. »

Item hoc videtur ratione, quia peccata in confessione delentur : sed pro peccato quod Deus remisit, nemo est accusandus : ergo si sacerdos est minister remissionis, non potest accusare vel detegere peccatorem, quin faciat contra officium veri sacerdotis : ergo omnis talis est deponendus.

Item peccator confitetur sacerdoti, et sacerdos accipit loco Dei : sed Deus peccatum pœnitentis occultat, et non detegit : ergo et sacerdos tenetur occultare.

Item sacerdos qui audit peccatorem, nescit utrum dicat sibi verum : ergo nescit utrum ille sit culpabilis : ergo si nullius peccatum debemus accusare, nisi ejus de quo nobis constat, ergo peccatum per confessionem cognitum nullatenus est prodendum.

Contra : 1. Ponatur quod aliquis juret dicere verum super aliquo facto, et nullus potest nec debet mentiri, nec falsum jurare, nec perjurare, sive dejerare propter aliquod scandalum evitandum : ergo magis debet manifestare, quam falsum respondere. Ad opp.

2. Item ponatur quod audiat hæreticum in confessione qui nolit pœnitere, sed alios corrumpere, magis debet fidem Christo servare sacerdos, quam ipsi hæretico : ergo magis debet confessionem illius detegere, quam permittat eum gregem Domini corrumpere.

3. Item ponatur quod sacerdos sciat per confessionem inter duos contractam esse affinitatem per coitum fornicarium, et post eos velle contrahere in facie Ecclesiæ; si sacerdos jungit istos, cum isti peccent mortaliter, consentit peccato eorum : ergo mortaliter peccat : ergo si non debet sceleris alieni fieri particeps, debet hoc manifestare. Similis casus est in decano, qui audivit confessionem habentium irregularitatem, an debeat eos præsentare ordinandos ab episcopo, vel revelare confessionem.

4. Item ponatur quod aliquis prior de ordine monachorum confiteatur abbati, et quandiu est in prioratu habeat occasionem trahentem ad peccatum, a quo non vult de-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xix, membr. 2, art. 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xi, art. 1; et IV *Sent.*, dist. xxi, q. iii, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. xxi, q. ii; Richard., IV *Sent.*, dist. xxi, art. 4, q. ii; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. xxi, q. iii; Thom. Arg., IV *Sent.*, dist. xxi, q. i, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxi, q. x; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. xxi, q. i, art. 3. — [2] Gregorius ix, *de Pœnit.*, dist. vi.

sistere, si habet curam animæ suæ, tenetur inde illum amovere; sed amovendo innotescit ipsum peccasse: ergo videtur quod confessio possit aliquo modo revelari.

CONCLUSIO.

Pro nullo scandalo, vel causa, confessio a sacerdote est revelanda, quia aliena peccata debet noscere, quasi non audierit.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Ad hoc voluerunt aliqui distinguere, quod dupliciter potest quis sacerdoti confiteri : aut tanquam pœnitens, et volens a peccato absolvi, et tunc sigillum confessionis claudit omne, quod dicit sine apertione; aut ita quod non vult a peccato desistere, ut si revelat propositum perjurandi, vel occidendi hominem, vel aliquod tale : et tunc non tenetur sub sigillo confessionis claudere, sed tunc potest dicere ei qui potest prodesse, et non obesse. Improb. Sed quamvis istud videatur dici probabiliter, tamen cum mandatum et institutio de omni culpa dicat generaliter oppositum, et pœnitens peccatum suum non tanquam homini, sed tanquam Deo revelet, et nesciat sacerdos utrum ille verum dicat, an eum seducat, nisi manifestatum fuerit per aliam personam, nullatenus debet manifestare personam illam, propter hoc quod sigillum confessionis diligentissime est custodiendum, scilicet propter scandalum, ne pœnitens retrahatur a confessione. Propter quod etiam miraculum magnum in quadam navi contigit (ut narratur) de quodam, qui peccata sua publice confessus est in mari, et postquam ventum est ad portum, nemo novit quid dixerit. Unde sacerdos taliter debet noscere quasi non audierit, et quasi non noverit : et propter hoc dicendum, quod (sicut dicit Gregorius, et habetur in littera) pro nullo scandalo est confessio revelanda.

1. Ad illud ergo quod objicitur de juramento, dicendum quod secure potest dicere : Nescio; nec perjurat, quia juramentum non obligat illum ad dicendum nisi illud, quod novit ut homo, non ut Deus, quia supra Deum nullus est. Unde pro nullo præcepto obedientiæ, pro nullo juramento vel periculo, debet illud dicere.

2. Ad illud quod objicitur de hæretico, dicendum quod debet tacere, nec per illam cognitionem aliquid dicere specialiter. Tamen sine revelatione confessionis superiori dicere potest : « Vigila super oves, quia lupus est in grege, » si probabiliter videt illum, qui confessus est, verum dixisse, et periculum ovium imminere. Potest etiam et debet esse sollicitus sine revelatione confessionis, quo modo sciat, et gregi dominico provideat : et tunc Domino suo, et etiam confitenti, fidem, quam debet, servat.

3. Ad illud quod objicitur de presbytero, dicendum quod presbyter debet dissuadere ei, qui est confessus, et similiter decanus clerico; et si ille petat, debet differre; et nisi ille cogatur per superiorem, vel per scandalum populi, non debet nec matrimonium tale benedicere, nec clericos præsentare. Ex tunc autem potest, quia non ipse facit, sed Ecclesia, et Ecclesia judicat secundum ea quæ exterius sunt. Consilium tamen est, quod et sacerdos et decanus faciant per vicarium, tum propter confusionem illorum occultam, tum etiam propter criminis horrorem. Si tamen ipse faciat, non credo quod peccet, dum non ultro se offerat, sed coactus sustineat.

4. Ad illud quod quæritur de subdito, qui non vult a culpa cessare, dicendum quod superior debet ei persuadere voluntariam cessionem, et quod ipse petat absolvi ab onere officii. Quod si non vult, non debet eum absolvere, sed debet eum sustinere, nisi sit talis religio, in qua subditi possint transmutari vel transferri sine diffamiæ nota.

QUÆSTIO II.

An confitens possit licentiare confessorem, ut sua peccata dicat [1].

Fundam. Utrum confitens possit sacerdotem licentiare; et quod non, videtur : quia ad celandam confessionem arctatur per mandatum superioris, scilicet Papæ : sed inferior a mandato superioris non potest absolvere : ergo nec ad contrarium mandato licentiare.

Item sigillum confessionis institutum est non solum propter vitandum scandalum confitentis, sed etiam causa (*a*) Ecclesiæ totius unitatis : ergo quantumcumque confitens velit, si revelet, præjudicium toti Ecclesiæ facit : ergo non potest ab eo licentiari.

Item sigillum istud institutum est propter scandalum vitandum : sed si quis revelat per licentiam, potest suscitari idem scandalum quod sine licentia, quia confitens pœnitere posset de licentia data, et imponere sacerdoti confessionis revelationem : et cum habeat judicium pro seipso, posset idem scandalum concitari, quod et sine licentia.

Item, si licentiari possunt, ergo cum mali et impii sacerdotes possent prætendere licentiam sibi datam, videretur tunc, quod sub hoc pallio confessionem impune revelare possent : sed hoc est inconveniens : ergo, etc.

Ad opp. Contra : Celatio confessionis est in favorem confitentis : sed quilibet potest cedere juri (*b*) suo; ergo potest confitens dare licentiam revelandi.

Item qui potest dicere peccatum per seipsum, potest per sacerdotem alii sacerdoti denudare : ergo et per ipsum alii revelare.

Item quod dicitur homini, ut homini, in casu utili, potest et debet ab eo dici : sed confitens qui dicit confessori ut Deo, potest dicere ut homini : ergo potest dare licentiam revelandi alii.

Item constat quod superior potest mittere ad inferiorem, et auctoritatem absolvendi ab aliquo peccato enormi ei præbere : sed hoc non posset, nisi posset per voluntatem confitentis peccatum alii revelare : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Confitens potest licentiare confessorem, ut sua peccata dicat, quando facit eum nuntium in casu, in quo non timeatur scandalum; quia si scandali periculum adsit, non debet accusare.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dictum est, sacerdos non debet propter duo, scilicet quia novit solum ut Deus, et iterum ne populum scandalizet, vel etiam ipsum confitentem. Et quia confitens potest facere quod ipse novit ut homo, quando facit eum nuntium, potest eum licentiare in casu, in quo non timetur periculum scandali, sicut ostendunt rationes secundo inductæ. Ubi autem periculum scandali formidatur, quantumcumque pœnitens licentiat sacerdotem, non debet sacerdos assumere. Tunc autem potest timeri periculum scandali, quando probabiliter possit conjici, quod sacerdos confessionem suam revelavit. Unde si dicat quod alii referat peccatum, debet ipse sacerdos pœnitentem suum constituere, non se nuntium facere, et sic vitatur scandalum, et non rumpitur sigillum confessionis. Et intelligatur hoc cum illa generali suppositione, quod peccatum alicujus nulli est manifestandum, nisi ei qui possit prodesse, nec velit obesse. Intelligitur etiam hoc de peccatis propriis, non de alienis. Nam aliena peccata dicere non potest, neque debet pœnitens alicui committere, nisi forte in casu, in quo ipse deberet dicere : et melius per alium, quam per se, potest bonum illius procurare, semper adhibita cautela, ut ex hoc non scandalizetur Ecclesia. Et sic patent objecta.

Sacerdos potest confessionem revelare de licentia pœnitentis.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XIX, membr, 2. art. 1, § 1; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XI, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXI, q. XI; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XXI, q. I, dub. 4. — (*a*) *Al. deest* causa. — (*b*) *Leg.* de jure.

QUÆSTIO III.

An sciens aliquid per confessionem et per aliam viam, teneatur celare[1].

Ad opp. Utrum sciens aliquid per confessionem et per aliam viam, teneatur celare; et quod sic, videtur primo per quamdam decretalem Innocentii *de Pœnitentiis et Remissionibus* : « Qui peccatum sibi in pœnitentia detectum præsumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendam pœnitentiam in arctum monasterium detrudendum. » Ergo si aliquis novit aliquod peccatum per confessionem, qualitercumque illud noverit aliter, non videtur quod possit illud idem per confessionem detegere.

Item confessionis sigillum, ut supra probatum est, nullo pacto est infringendum : sed tunc infringitur, quando confessio revelatur : impossibile autem est revelari hoc peccatum auditum in confessione, quin reveletur confessio : sed confessio nullo modo est revelanda : ergo nec illud peccatum. Et potest fieri talis syllogismus. Nulla confessio est revelanda : hoc peccatum est confessio, vel pars confessionis, quod dupliciter novit : ergo, etc.

3. Item talis qui scit per confessionem, et per aliam viam, novit ut homo, et ut Deus. Sed in quantum novit ut Deus, tenetur tacere; in quantum ut homo, potest dicere ei, qui potest prodesse : ergo istæ duæ oppositas habent conditiones : quandocumque autem opposita sunt circa idem, necesse est quod alterum, vel utrumque, cadat a sui proprietate : si ergo majus dominatur supra minus, et dominando vincit, et cognitio qua cognoscit per modum Dei, simpliciter major est; ergo videtur quod illam tenetur sequi, et ita celare.

4. Item sigillum confessionis ita arcte institutum est propter scandalum, et ne mali sacerdotes malignari possint, et fideles per hoc a confessione retrahi : sed si ita esset quod posset aliquis revelare quod per aliam viam novit, quilibet sub hoc prætextu posset omnia, vel pro magna parte revelare, dicens se aliter nosse, et sic nullus malus posset convinci, nec in malitia deprehendi.

5. Item sigillum confessionis ita annexum est confessioni, ut quicumque confessiones audit, hoc ipso quod audit, se obligat ad secreti habitionem : sed si tu scires aliquid, et postmodum promitteres referenti illud quod nunquam illud diceres, tenereris omnino celare : tunc ergo videtur similiter quod tenetur celare illud, quod aliter quam per confessionem noverat.

Contra hoc arguitur sic, et suppono hic quinque, quæ sunt per se nota. Prima suppositio est, quod nihil statuendum est neque servandum, in quo fiat præjudicium veritati. Secunda est, quod fraus et dolus nemini debet patrocinari. Tertia est hæc, quod nullus pro aliquo tenetur mentiri. Quarta est hæc, quod nullus scienter reddit se impotentem ad id ad (*a*) quod tenetur, sine peccato mortali. Quinta est hæc, quod nihil debet statui nec servari, unde innocens possit rationabiliter accusari et condemnari, et alii de peccato scandalizari. Fundam.

Ex prima arguo sic : Nihil servandum est in quo fiat præjudicium veritati : sed aliquis sacerdos potest in causa testificari, utpote qui cum alio vidit furem, vel aliquod simile, cujus testificatione subtracta latebit veritas, et regnabit falsitas : si ergo talis confessionem de culpa audiat, et hoc ipso testificari non velit, fit præjudicium veritati : ergo si hoc non debet fieri, non obligatur ad tacendum.

Ex secunda sic : Fraus et dolus nemini debet patrocinari : sed aliquis peccator sciens se esse reum et accusatione dignum, ob hoc solum (*b*) confitetur, ut os sacerdotis claudat : si

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. xix, membr. 2, art. 1, § 2; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xi, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. xxi, art. 4, q. iii; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. xxi, q. i, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxi, q. xii; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. xxi, q. i, dub. 3. — (*a*) *Al. deest.* ad. — (*b*) *Al.* hoc solo.

ergo claudit, ac per hoc remanet impunitus, fraus et dolus sibi patrocinantur : ergo si hoc est inconveniens, patet, etc.

Ex tertia sic : Nullus pro aliquo tenetur mentiri : sed iste qui novit aliter quam per confessionem, non potest dicere : « Nescio, » quin mentiatur, quia novit ut homo, et ut Deus; si ergo juravit veritatem dicere, tenetur, quod novit ut homo, revelare, cum ad hoc juramentum posset ipsum arctare.

Ex quarta sic : Esto quod aliquis teneatur accusare proximum apud prælatum, tum ex mandato divino, tum ex mandato prælati sui, iste vidit eum peccantem, et audivit eum confitentem : si ergo tenebatur ex visu dicere, et ex auditu confessionis reddit se impotentem; ergo quando audivit ejus confessionem, peccavit mortaliter, quod nullo modo videtur probabile.

Ex quinta sic : Nihil debet servari, unde innocens possit rationabiliter condemnari : sed ita est in proposito, si (*a*) tenetur celare quod alias novit : ergo, etc. Probatio : Ponatur casus quod quatuor vadant per viam : unus peccat in conspectu omnium, unde accusandus est coram prælato et puniendus : confitetur uni de tribus : duo alii accusant illum qui peccavit, et testificantur contra eum, et ad majus robur testimonii advocant tertium : tertio præcipitur quod dicat, et illi eum accusant, nisi dicat, tanquam fautor sit in aliena culpa, et prælatus rationabiliter punit ipsum ad duorum testimonium de inobedientia. Si ergo totum iniquum est, videtur quod non tenetur celare. Si tu dicas mihi, quod sacerdos debet confitenti protestari, quod non accipit sub sigillo confessionis; contra quæro quando : aut antequam confiteatur; aut postquam confessus est. Sed ante non tenetur, quia nescit quid sibi velit dicere; si postquam confessio audita est, hoc nihil est, quia ex quo confessio facta fuit, sigillum habuit : ergo per suam protestationem non potest infringere. Et iterum, quilibet sacerdos posset dicere confitenti : « Nolo illud sub sigillo accipere. » Præterea esto quod obliviscatur illud dicere, et habeat in corde, quamvis non in ore, videtur quod idem debeat accidere.

(*a*) *Cæt. edit. deest* si.

CONCLUSIO.

Confessor, si aliquod peccatum alia via quam per confessionem scivit, et illud quoque in confessione audierit, sine præjudicio confessionis potest illud dicere.

Resp. ad arg. Dicendum quod triplex est hic modus dicendi. Primus est iste : Dicunt enim quidam, quod ex quo aliquis scit aliquid per confesionem, qualitercumque sciat, et quandocumque sciat, illud vere non potest revelari, quia non potest tale quid revelari, cum sit pars confessionis, quin fiat sigillo confessionis præjudicium : quod maxime et præcipue servandum est integrum. Ad objecta respondent, sicut supra [1] tactum est, quod si videatur generari præjudicium, vel sequi malum, non debet recipere sub sigillo confessionis, sed cum protestatione, quod nolit tenere secretum. Sed etsi ista opinio pia videatur, pro eo quod multum tribuit sigillo, scilicet confessionis; tamen posset ducere in magnum periculum, scilicet quod fieret veritati, et innocentiæ, et obedientiæ præjudicium, et fraudi præstaretur patrocinium, sicut ostensum est. Et constat quod sigillum confessionis institutum est ad vitandum scandalum; veritas autem propter scandalum dimittenda non est. Et iterum illa protestatio non facit ut possit revelare, quod alias tenetur celare. Et iterum, si aliquis audivit confessionem alicujus, et ille de illo peccato sit infamis, numquid fractor sigilli dicitur, si de hac materia cum aliquibus loquitur? hoc videtur nimis durum et impium. Et ideo est secunda positio, quæ videtur esse temperatior, quod confessio claudit os respectu cognitionis præcedentis, non respectu sequentis. Et ratio hujus est, quia ille qui prius novit, et illud in confes-

[Margin notes: Opinio 1. — Improb. — Opin. 2.]

[1] Quæst. præced.

sione recipit, os sibi claudit (a) respectu præcedentis, sed non respectu sequentis. Sed hæc positio minus est rationabilis quam prima, quamvis videatur magis sobria: primum, quia ex hac positione ita generatur veritati præjudicium, sicut ex prima, alterius dici, quod sigillum confessionis potest omnem cognitionem antecedentem claudere, et post cognitio superveniens potest illud aperire. Si enim confessio ideo clauderet prius scitum, quia revelare scitum est frangere sigillum; cum illud contineatur sub sigillo, quomodo cognitio sequens dabit potentiam loquendi vel manifestandi illud, quod sub sigillo erat clausum? Aut si revelare quod post scitur, in quantum post scitur, non præjudicat confessionis sigillo, quare revelare prius scitum, cum unum et idem possit sciri per visum, deinde per confessionem disci (a), tertio per aliorum revelationem?

Improb.

Opinio 3. Et ideo est tertius modus dicendi magis consonus veritati et rationi, quod illud quod scitur duplici via, duplici cognitione scitur. Et sicut duplici cognitione scitur, ita potest homo oblivisci unum modum sciendi, et memorari alterum, sicut patet: quia aliquando obliviscitur homo se vidisse, et recordatur se audivisse, vel obliviscitur se audivisse per relationem, et meminit se audivisse in confessione. Et sicut duplex est scientia, sive modus sciendi, sic duplex est modus revelandi, nec unus præjudicat alteri; ut si quis dicat: « Ego vidi, » vel dicat: « Ego in confessione didici: » nec unus modus alteri præjudicat: et sine sigilli fractione et præjudicio, et absque præjudicio veritatis, potest quod scitum est per confessionem, et per alium modum, revelari, ita tamen quod modus sciendi per confessionem semper maneat in occulto. Quia tamen posset ex hoc scandalum generari, maxime apud pœnitentem et apud alios, credo quod de bono et æquo magis debet celare, quam unus alius. Et ideo propter vitandum scandalum pœnitentis debet ei protestari in confessione, quod

Explic.

(a) *Cat. edit.* clauditur. — (b) didicit.

non debet illud celare, non quia illa protestatio acquirat jus revelandi, sed quia proximo aufert rationem scandali. Debet etiam permittere se cogi ad dicendum: cogitur autem, sive quia veritati generatur præjudicium, sive per mandatum; et ex tunc potest dicere absque omni remorsu. Cum magna enim maturitate revelandum est alienum peccatum, etiam ubi non est annexum confessionis sigillum. Et hæc positio rationabilior et securior videtur, et jurisperiti in hanc magis consentiunt.

1. Ad illud quod objicitur de decretali, dicendum quod loquitur de revelatione peccati eatenus, quatenus per confessionem scitum est: unde gravem imponit pœnam, in qua pœna dicitur quod debet intrudi in monasterium arctum: et hoc intelligitur, non quia cogat ad emittendum votum, sed quia pro tanto crimine compellit ad perpetue puniendum.

2. Ad illud quod objicitur, quod nullo modo confessio est revelanda, etc., dicendum quod ibi est sophisma secundum accidens, pro eo quod isti peccato, in quantum revelandum, extranea est confessio; cum enim dupliciter sciatur, secundum unum modum revelari potest et debet, secundum alium vero minime: et ideo primum quod proponit est falsum, scilicet quod non potest hoc peccatum revelari, quin reveletur confessio.

3. Ad illud quod objicitur, quod istæ cognitiones habent oppositionem et gradum, dicendum quod verum est quod gradum habent; sed tamen non habent oppositionem, pro eo quod secundum diversas vias sunt; unde idem potest esse scitum, et creditum: sic in proposito est intelligendum.

4. Ad illud quod objicitur, quod malis auferenda est occasio malignandi, dicendum quod nunquam omnino potest malis claudi aditus malefaciendi; nec adeo debet claudi, quod ex hoc claudatur bonis via recte agendi: nec debet claudi aditus uni malo, ut aperiatur alteri: et ideo ratio illa non concludit,

quod illud quod dupliciter est cognitum, necessario oporteat celari.

5. Ad illud quod objicitur, quod promittit habere secretum verum est, cum audit (a) ipsam confessionem; et illud eatenus, quatenus sic scitur: aliter non promittit, et si etiam promitteret, ubi veritas vel obedientia præciperet revelari, potest promissio vel juramentum nullum esse. Unde si vidissem proximum peccantem tali peccato, quod teneor dicere superiori, si jurem sibi non dicere, non absolvor, imo dicere oportet; et facienda est pœnitentia de perjurio, pro eo quod contra justitiam juravi: et sic patet totum. Ex hoc autem quod dictum est, non debet sacerdos sumere audaciam revelandi et loquendi de facili de eo quod per confessionem novit, pro eo quod confessionis sigillum adeo est custodiendum, ut non solum vitetur fractio; imo etiam dignum est ut tollatur de hoc omnis suspicio, ne in contemptum (b) veniat sacramentum confessionis.

DISTINCTIO XXII

OSTENDIT QUANTUM CONFESSIONIS CONTEMPTUS OBSIT.

Cumque multis auctoritatibus supra sit assertum, in vera cordis contritione peccata dimitti ante oris confessionem, vel operis satisfactionem, ei etiam qui aliquando in crimen relapsurus est; quæritur, si post cordis contritionem confiteri contempserit, vel in peccatum idem vel simile ceciderit, an peccata dimissa redeant. Cujus quæstionis solutio obscura est, et perplexa, aliis asserentibus, aliis contra negantibus peccata semel dimissa, ulterius replicari ad pœnam. Qui vero dicunt peccata dimissa redire, subditis se muniunt testimoniis. Ambrosius ait : « Donate invicem, si alter in alterum peccat : alioquin Deus repetit dimissa. Si enim in his contemptus fuerit, sine dubio revocabit sententiam, per quam misericordiam dederat; sicut in Evangelio de servo nequam legitur [1], qui in conservum suum impius deprehensus est. » Item Rabanus [2] : « Nequam servum tradidit Deus tortoribus, quoadusque redderet universum debitum; quia non solum peccata, quæ post baptismum homo egit, reputabuntur ei ad pœnam, sed etiam originalia, quæ in baptismo sunt ei dimissa. » Item Gregorius [3] : « Ex dictis evangelicis constat, quia si ex toto corde non dimittimus quod in nos delinquitur, et hoc rursum exigitur, quod jam nobis per pœnitentiam dimissum fuisse gaudebamus. » Item Augustinus [4] : « Dicit Deus : *Dimitte, et dimittetur tibi :* si ego prius dimisi, dimitte tu postea. Nam si non dimiseris, revocabo te; et quidquid dimiseram, replicabo tibi. » Item : « Qui divini beneficii oblitus, suas vult vindicare injurias, non solum de futuris peccatis veniam non merebitur, sed etiam præterita, quæ jam sibi dimissa credebat, ad vindictam ei replicabuntur. » Item Beda : « [5] *Revertar in domum meam* [6], etc. Timendus est ille versiculus, non exponendus : ne culpa, quam in nobis extinctam credebamus, per incuriam nos vacantes opprimat. » Item [7] : « Quemcumque enim post baptisma sive pravitas hæretica, seu cupiditas mundana arripuerit, mox omnium prosternet in ima vitiorum. » Item Augustinus [8] : « Redire dimissa peccata, ubi fraterna charitas non est, apertissime Dominus in Evangelio docet in illo servo, a

An peccata dimissa redeant.

Aliquorum opinio.

[1] *Matth.*, XVIII, 34. — [2] Habetur, *de Pœnit.*, dist. IV, in princ. — [3] Greg., *Dialog.*, lib. IV, c. LX. — [4] Habetur, *de Pœnit.*, dist. IV, c. *Dixit Dominus.* — [5] Bed., *sup. Luc.*, lib. IV, c. XLVII. — [6] *Luc.*, XI, 24. — [7] *Ibid.* — [8] Aug., lib. *de Bapt.*, et habetur, *de Pœnit.*, dist. IV. — (a) *Al.* cum audit, verum est. — (b) contemptu.

quo dimissum Dominus debitum petit, eo quod ille conservo suo debitum nollet dimittere. » His auctoritatibus muniuntur, qui dicunt peccata dimissa, si replicantur, redire simpliciter. Oppos. Quibus opponitur : Si quis pro peccato, de quo pœnituit, et indulgentiam accepit, iterum punitur, non videtur justum. Si punitur pro eo quod peccavit, et non emendavit, justitia est aperta. Si vero requiritur quod fuerat condonatum, vel injustitia est, vel justitia occulta. Videtur etiam Deus bis in idipsum judicare, et duplex tribulatio consurgere; quod Scriptura [1] negat. Sed ad hoc potest dici, quod neque du- Solut. plex tribulatio consurgit, neque judicat Deus bis in idipsum. Hoc enim fieret, si post condignam satisfactionem, et sufficientem pœnam iterum puniret : sed non satisfecit digne et sufficienter, qui non perseveravit; debuit enim jugem peccati habere memoriam, non ad faciendum, sed ad cavendum; debuit non oblivisci omnes retributiones Dei, quæ tot sunt, quot sunt peccatorum remissiones. Tot ergo debuit cogitare dona Dei, quot mala sua, ac pro illis usque in finem gratias agere. Sed quia ingratus ad vomitum sicut canis [2] rediit, anteacta bona mortificavit, et peccatum dimissum revocavit : ut cui humiliato ante Deus peccatum dimiserat, eidem postea elato et ingrato imputet.

Sed quia absonum videtur, ut peccata dimissa iterum imputentur, placet quibus- Aliorum opinio. dam neminem pro peccatis semel dimissis iterum a Deo puniri. Sed ideo dicuntur dimissa redire et imputari, quia propter ingratitudinem ita reus et peccator constituitur, ut ante fuerat. Sic enim quod dimissum fuerat, dicitur exigi, quia remis- Utrumque licet tenere, secundum Magistrum. sionis perceptæ ingratus ita reus fit ut ante fuerat. Utrique parti quæstionis probati favent doctores. Ideoque alicui parti non præjudicans, studioso lectori judicium relinquo, addens mihi tutum fore, ac saluti propinquum sub mensa dominorum micas edere [3].

Quid sit hic Sacramentum et Res. Post prædicta restat investigare, quid in actione pœnitentiæ sit Sacramentum et Res. Sacramentum enim signum est sacræ rei. Quid ergo hic signum est? et quæ est res sacra hujus signi? Gandulphi. Quidam dicunt sacramentum hic esse quod exterius tantum geritur, Aliorum opinio. scilicet exterior pœnitentia, quæ est signum interioris pœnitentiæ, scilicet contritionis cordis, et humilitatis. Quod si est, non omne sacramentum evangelicum id efficit quod Oppositio prima. Solutio. figurat : exterior enim pœnitentia non efficit interiorem; potius interior causa est exterioris. Sed ad hoc inquiunt illi, hoc esse intelligendum de illis sacramentis, quæ in Novo Testamento instituta sunt; ut est sacramentum baptismi, confirmationis, et corporis Christi. Sacramentum vero pœnitentiæ, sicut et conjugii, ante tempus gratiæ, etiam a primordio humani generis fuit : utrumque enim institutum fuit in primis pa- Oppos. 2. Solutio. rentibus. Item : Si exterior pœnitentia sacramentum est, et interior res sacramenti, sæpius præcedit res sacramentum, quam sacramentum rem. Sed nec hoc inconveniens Opinio aliorum. est : nam et in aliis sacramentis, quæ efficiunt quod figurant, hoc sæpe contingit. Quidam autem dicunt, exteriorem pœnitentiam et interiorem esse sacramentum, nec duo sacramenta, sed unum, ut species panis, et vini, non duo sunt sacramenta, sed unum. Et sicut in sacramento corporis, ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse tantum sacramentum, scilicet exteriorem pœnitentiam : aliud sacramentum et rem, scilicet in-

[1] *Nah.*, I, 9. — [2] II *Petr.*, II, 21. — [3] *Matth.*, XV, 27.

teriorem pœnitentiam : aliud rem et non sacramentum, scilicet remissionem peccatorum. Interior enim pœnitentia, et res est sacramenti, id est exterioris pœnitentiæ, et sacramentum remissionis peccati, quam signat et facit. Exterior quoque pœnitentia et interioris signum est, et remissionis peccatorum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Cumque multis auctoritatibus supra sit assertum, etc.

In particula præcedenti egit Magister de utilitate confessionis recte factæ; in hac parte agit de damno confessionis omissæ, unde quærit utrum propter omissionem confessionis redeant peccata dimissa. Et habet hæc pars quatuor particulas : in prima movet quæstionem; in secunda ponit unam opinionem cum sua confirmatione, ibi : *Qui vero dicunt peccata dimissa,* etc.; in tertia solvit quæ videntur facere contra prædictam rationem, ibi : *His auctoritatibus innituntur,* etc.; in quarta ponit aliam opinionem, ibi : *Sed absonum videtur, ut peccata,* etc., ubi ponit aliam opinionem minus temperatam : *Post prædicta restat investigare,* etc. Hæc est ultima pars hujus partis, in qua agit de pœnitentia, secundum quod habet rationem signi, quæ fuit divisa contra totam partem. Sunt autem in hac parte duæ particulæ, secundum duplicem opinionem quam ponit, quid sit in pœnitentia signum, et quid signatum : primam ponit ibi : *Post prædicta considerandum*, etc.; secundam ibi : *Quidam autem dicunt exteriorem pœnitentiam*, etc.

Divisio.

DUB. I.

Non solum peccata quæ post baptismum, etc.

Innuit quod non solum peccata quæ fecit homo post baptismum, sed etiam originalia reputabuntur ei ad pœnam. Contra : Videtur falsum dicere, quia originale est a naturali origine : sed aliquis non bis potest nasci carnaliter : ergo non potest originale iterari. Item originale non est ab uno nisi unum : ergo male dicit, quod redeunt originalia pluraliter. Item quæritur utrum similiter possit dici, quod redeunt venialia.

Resp. Dicendum quod in originali duo sunt, scilicet carentia debitæ justitiæ, et ulterius pronitas : non fiat vis utrum ista differant secundum rem. Ratione primi privat a visione Dei; sed ratione secundi frequenter in malum trahit. Ratione utriusque dicitur quodam modo redire, quia pronitates intenduntur, et hujusmodi indignus visione Dei efficitur, et ita quodam modo redit in consimili reatu. Quod ergo dicitur, quod non potest iterari, verum est in se. Quod objicitur, quod dicitur pluraliter, dicendum quod hoc est ratione plurium pronitatum. Quod quæritur de veniali, dicendum quod potest aliquo modo dici, licet adhuc magis improprie, quam peccata alia : est enim ibi quodam modo ingratitudo.

DUB. II.

Tot ergo debuit cogitare dona.

Ex hoc videtur, quod ad tot gratiarum actiones teneatur quis, quot percepit beneficia : sed quia quilibet nostrum recipit quotidie innumerabilia beneficia, ergo ad innumerabiles tenemur gratiarum actiones. Item, si ad tot tenemur gratiarum actiones, quot peccata sunt dimissa, ergo videtur similiter, quod si aliquis dedit alicui centum denarios, tenetur similiter centies gratias agere.

Resp. Dicendum quod, sicut de peccatis sufficit conteri in communi, ad hoc (a) quod omnia detestetur, ita tamen quod nullum placeat; sic de omnibus sufficit gratias agere in communi, ita tamen quod de nullo in speciali ingratus existat : et secundum quod plura sunt beneficia, majores debet gratias agere; et per oppositum, si non agit, ma-

(a) *Edit. Ven.* in communi, quod omnia; *Edit. Vat.* in communi, ita quod omnia.

gis ingratus judicatur esse ; et pro tanto dicitur, quod debet pro omnibus gratias agere, non ita quod pro quolibet divisim suam oportet gratiarum actionem exhibere, sed quanto plura fuerint, magis accusant ingratum de ingratitudine, et faciunt dignum increpatione.

DUB. III.

Quia propter ingratitudinem ita reus et peccator constituitur, ut ante fuerat.

Quæritur hic utrum ista ingratitudo dicatur genus peccati, vel circumstantia : si genus, videtur tunc quod necessario quilibet peccet duplici genere peccati in quolibet peccato, quia quilibet immemor est beneficii accepti, cum Deum offendit ; si circumstantia solum, non videtur ita aggravare peccatum. Item videtur quod non tantum sit circumstantia, quia gratiarum actio est actus virtutis, quæ est gratitudo : ergo ingratitudo est speciale vitium.

Resp. Dicendum quod ad hoc quod aliquis sit vere gratus, duo requiruntur, scilicet quod pro loco et tempore sit memor beneficiorum ad gratias agendum, et quod sit promptus ad obsequendum et reddendum bonum pro bono. Similiter ingratitudo dupliciter dicitur : uno modo oblivio beneficii cum contemptu, utputa quando est locus et tempus agendi gratias, et recognoscendi ; et sic est peccatum speciale contentum sub omissione. Alio modo dicitur ingratus, qui recipit bonum et reddit malum ; et hæc est circumstantia peccati, et sic est in omni peccato ; et tanto magis aggravans, quanto homo plura bona percepit.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis tria principaliter quæruntur : primo quæritur, quantum ad primam partem, de reditu peccati ; secundo quæritur de pœnitentia in ratione sacramenti, et hoc quantum ad secundam partem ; tertio, ad intelligentiam totius partis præcedentis, quæritur de pœnitentia in ratione fundamenti. Quantum ad primum quæruntur duo : primo quæritur utrum peccata redeant quantum ad maculam ; secundo, utrum redeant quantum ad reatum.

QUÆSTIO I.

An peccata dimissa redeant quantum ad maculam [1].

Quod peccata redeant quantum ad maculam, videtur [2] : *Charitas operit multitudinem peccatorum ;* sed remoto operimento, remanet et apparet illud quod operiebatur : si ergo peccatum sequens removet charitatem, videtur quod peccata per ipsam dimissa facit in conspectu Dei apparere, et esse. Ad opp.

2. Item, sicut se habet culpa ad mortificandum, ita se habet charitas ad vivificandum, et e converso ; sed charitas subsequens vivificat opera sua prius mortificata : ergo pari ratione culpa sequens facit redire mala prius deleta.

3. Item peccati deletio est effectus gratiæ immediatus : sed remota causa proxima et immediata, removetur effectus : ergo, remota gratia, privatur deletio culpæ : si ergo peccatum gratiam privat, per cujus actum est deletio peccati, ergo peccata priora remanent indeleta.

4. Item ista duo sunt, quæ culpam constituunt, scilicet deformitas, et pronitas : sed possibile est peccata priora redire quantum ad deformitatem et pronitatem : ergo, etc. Probatio minoris. Deformitas consistit in deturpatione imaginis, et pronitas in inclinatione ad actum aliquem secundum excessum : sed pronitas remanet post peccatum, et potest per culpam sequentem

[1] *Cf.* S. Thom., p. III, q. LXXXVIII, art. 1 ; et IV *Sent.*, dist. XXII, q. I, art. 1 ; Scot., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1 ; Richard., IV *Sent.* dist. XXII, q. II ; Durand., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1 ; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1 ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1, art. 1 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1 ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1 ; Gabr. Biel., IV *Sent.*, dist. XXII, q. I. — [2] I *Petr.*, IV, 8.

intendi, et anima deformari : ergo, etc.

[...]ndam. Contra : Nihil quod omnino cedit in non ens, iteratur omnino idem : sed culpa, cum deletur, omnino non est : ergo impossibile est per sequentem actum eamdem culpam numero renovari.

Item nihil reducit aliquid deletum ad esse, nisi quod potest facere esse : sed unus actus non facit unam maculam, sive culpam in anima : ergo impossibile est plura genera peccatorum redire per unam culpam.

Item contrarium non reducit ad esse suum contrarium : sed possibile est quod aliquis, qui primo peccavit per avaritiam, postmodum recidivet per prodigalitatem : si ergo prodigalitas non reducit avaritiam ad esse, patet, etc.

Item, si peccata dimissa redeunt quantum ad culpam, aut ergo quia homo hoc facit, aut quia Deus : homo non, quia non potest eodem peccato numero bis peccare ; Deus non, quia neminem potest facere peccatorem : ergo nullo modo hoc est : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Dimissa peccata per pœnitentiam, quoad culpam nullo modo redeunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliquorum [Op]inio 1. opinio fuit, quod priora peccata redirent, et priora demerita, sicut ostensum fuit supra [1], quod redeunt priora merita, et reviviscunt per gratiam subsequentem. Dicebant enim bona et mala, quantum ad mortificationem et deletionem, et quantum ad reditum et vivificationem, pari passu ambulare, secundum illud quod Dominus dicit de viro justo, qui se a justitia avertit [2] : *Omnium justitiarum ejus non recordabor;* et de peccatore resurgente, quod non recordatur ini-[Im]prob. quitatum. Sed tamen illud non videtur intelligibile, quod eadem charitas amissa redeat, si est habitus creatus, nec quod eadem culpa similiter : si enim omnino deletur, non redit eadem, quæ prius, sed nova. Et ideo Opin. 2. fuit secunda opinio magis aliquantulum temperata, quod peccata non redeant nisi per quatuor peccatorum genera, scilicet per odium fraternum, per apostasiam, per contemptum confitendi, et per hoc quod dolet se pœnituisse. Unde fecerunt versus :

> Fratres odit, apostata fit, spernitque fateri;
> Pœnituisse piget : pristina culpa redit.

Ratio autem eorum, præter auctoritates quæ hoc dicere videntur, et tanguntur in littera, fuit quia Dominus remittit culpam sub quadruplici conditione, scilicet si ipse dimittat proximo, si perseveret in fide, si confiteatur culpam. si perpetuo detestetur culpam commissam. Et quoniam pactio frangitur non existente conditione, quando aliquis peccat aliquo genere peccatorum, dicunt culpam redire. Sed nec ista positio de- Improb. bet teneri, licet fuerit magni clerici, scilicet Præpositivi, quoniam non rectum habet fundamentum. Constat enim culpam non deleri nisi per gratiam. Constat etiam ad præsentiam gratiæ omnino deleri culpam. Si enim gratia præsens est, culpa omnino deleta est; quod si deleta est, et jam non est, nec est qui faciat eam esse in anima. Ideo non videtur esse probabile quod propter aliquam conditionem deficientem, culpa dimissa iterum redeat. Et ideo est positio probabilis et recta, Opinio 3. quam tenent moderni Doctores [3], quod peccata dimissa nullo modo redeant quoad culpam : et concedendæ sunt rationes quoad partem istam.

1. Ad illud quod objicitur primo de remotione operimenti, dicendum quod aliud est operiri in conspectu hominis, aliud in conspectu Dei. In conspectu hominis cooperiri potest aliquid, ita tamen quod propter hoc non desinat, sicut pictura operitur panno, non quia non sit, sed quia non apparet. In conspectu autem Dei, quem nihil potest latere, operire est facere quod non sit : et hoc modo charitas operit priora peccata delendo :

[1] Dist. XIV, art. IV, q. III. — [2] *Ezech.*, XVIII, 22. — [3] S. Thom., *Summ. Theol.*, p. III, q. VIII.

et ideo cum jam non sunt, remoto operimento non apparent.

2. Ad illud quod objicitur, quod gratia vivificat opera mortificata, respondetur ad hoc, quod non est simile, tum ex parte gratiæ, tum ex parte bonorum, tum ex parte divinæ misericordiæ: ex parte gratiæ, quoniam ipsa potentior est ad bonum, quam culpa in malum; ex parte bonorum, quia connexio est in bonis, et manent in unitate corporis mystici, non sic est in malis; ex parte divinæ misericordiæ, quæ pronior est ad miserendum, quam ad condemnandum: et ideo non valet. Sed aliter potest dici, quod aliud est bona opera mortificari, aliud peccata deleri. Bona namque opera mortificantur, non quia esse desinant, sed quia reputantur indigna remuneratione æterna propter indignitatem solum peccantis. Sed peccata deleri, vere dicit peccati expulsionem, et remotionem talis vitii ab anima. Unde sicut charitas, quæ est habitus animæ, nunquam eadem redit, si amittatur, sic nec culpa eadem redire potest.

3. Ad illud quod objicitur de effectu immediato, dicendum quod effectus habet comparari ad aliquam causam dupliciter: aut sicut ad introducentem et conservantem, ut lumen ad solem, et sic locum habet illa maxima; aut sicut ad introducentem solum, et sic non habet locum. Si enim cultellus infligit plagam, non oportet quod destructo cultello destruatur plaga. Sic in proposito est intelligendum, quod gratia in suo primo adventu facit culpam, quam invenit in anima, amplius non esse.

4. Ad illud quod objicitur de deformitate et pronitate, dicendum quod neutra redit omnino eadem numero. Sed quamvis de pronitate aliquo modo possit esse verum, non intenditur tamen deformitas, quæ est in privatione boni, et nota displicentiæ eadem esse non potest: et hæc est culpa proprie loquendo, sicut planum est in secundo libro.

QUÆSTIO II.

An peccata dimissa redeant quantum ad reatum [1].

Utrum peccata dimissa redeant quantum ad reatum; et quod sic, videtur per textum [2]: *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi*, etc. Et post: *Tradidit eum tortoribus, quousque redderet*, etc. Et post: *Sic pater vester*. Ergo Dominus debitum, quod dimiserat, iterum exigit: ergo, etc. Ad opp

2. Item ponatur quod aliquis ante completam satisfactionem cadat in culpam, constat quod satisfacere non potest extra gratiam: ponatur ergo quod decedat, iste reatum secum portat, qui non potest solvi per pœnam satisfactoriam: ergo punitur pœna æterna.

3. Item quot peccata sunt isti dimissa, tot tenetur gratias agere, tot etiam tenetur detestari continue peccata: sed cum peccat uno peccato, omittit gratias agere, et peccata detestari: ergo tot pœnarum reus erit, quot prius erat.

4. Item in legibus humanis servus manumissus redigitur in servitutem, quando dominum suum attrectat manu cruenta, vel pro alia enormi offensa: ergo si leges istæ a lege procedant æterna, videtur quod Deus similiter faciat: ergo ita recidivantem assidue reputat obligatum ad pœnam, sicut prius reputabat.

Contra [3]: Non judicat bis Deus in idipsum: Fundam. non ergo bis punit: si ergo aliquis pro peccato commisso pœnituit, et se punivit, videtur quod amplius pro illo non puniatur, quantumcumque peccet alias: ergo, etc.

Item reatus pœnæ æternæ est inseparabiliter annexus culpæ: sed culpa non potest redire: ergo, etc.

[1] *Cf.* S. Thom., p. III, q. LXXXVIII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXII, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXII, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXII, q. I, art. 2. Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXII, q. 1. — [2] *Matth.*, XVIII, 32, 34, 35. — [3] *Nah.*, I, 3, Vulg.: *Non consurget duplex tribulatio*; Septuaginta: *Non vindicabit bis in idipsum.*

Item si reatus peccatorum præcedentium redit, ergo nulla est in mundo utilitas, quod quis bene fecit, et pœnituit : sed hoc videtur impium dicere : ergo, etc.

Item [1] : *Dona Dei sunt sine pœnitentia :* ergo si Deus aliquid condonat, non pœnitet de condonatione : ergo non potest reatus redire, quem Deus dimisit, vel a quo solvit.

CONCLUSIO.

Peccata illa quæ prorsus dimissa sunt, non redeunt per sequentem culpam, nisi quoad pœnam damni; quæ vero quoad aliquam partem pœnæ, necdum dimissa fuerunt, quoad illam sic redeunt, quod ratione annexi illa erit æterna.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui voluerunt dicere peccata præcedentia redire quoad reatum, quia per culpam sequentem tot reatibus obligatur ad pœnam, quot prius erat obligatus. Et ratio hujus tangitur in littera. Dicebant enim, quod quot peccata commiserat, tot vinculis obligabatur, cum veniebat ad pœnitentiam, ut detestaretur præterita mala : et ideo cum peccat, omnia vincula rumpit : et ideo tot reatibus reus est, quot prius peccata commisit. Sed illud
[Im]prob. nihil est : primum, quia sufficit una detestatione detestari cætera, nec tenetur simul et semel divisim detestari omnia (*a*) : ergo in
[Op]in. 2. uno non peccat nisi omissione unica. Aliorum opinio fuit, quod peccata priora redeant per recidivum quantum ad æquivalentiam, pro eo quod ingratitudo, quæ est conditio peccati, adeo aggravat peccatum, ut sit ita reus, sicut per omnia peccata præcedentia
[Im]prob. reus fuerat. Sed illud non videtur verum : primo, quia ingratitudo pensatur secundum quantitatem beneficii : sed majus beneficium præstat Deus conservando innocentiam, quam renovando ad pœnitentiam : ergo gravius peccavit cum primo innocentiam perdidit, quam quando recidivavit : ergo ingratitudo non facit, quod adeo sit peccatum grave, ut præcedentia. Præterea ingratitudo ista est peccati circumstantia a parte peccantis : sed magis aggravat peccatum libido, vel genus peccati, quam aggravet circumstantia; ergo nunquam propter ingratitudinem unum peccatum leve secundum genus æquipollebit peccatis præcedentibus gravibus et enormibus. Et ideo aliter Opin. 3.
dicendum, quod reatus est obligatio ad pœnam : pœna autem peccati duplex est, scilicet pœna damni, et sensus. Possumus ergo loqui de reatu peccati dupliciter : aut quantum ad pœnam damni, aut quantum ad pœnam sensus. Si quantum ad pœnam damni, sic quia [2] *qui peccat in uno factus est omnium reus,* credendum est quod peccata dimissa redeunt. Si autem loquamur quantum ad pœnam sensus, sic distinguendum est : quia quædam peccata sunt omnino dimissa quantum ad pœnam et culpam, et talia nullo modo redeunt; quædam autem dimissa sunt in parte, et de talibus fienda est satisfactio; et quoniam culpa sequens tollit potentiam satisfaciendi, quandiu manet, per hoc ipsum iste obligatur ad supplicium æternum, non ratione sui principaliter, sed ratione annexi : et sic intelligendum est peccata redire. Verum est etiam quod aliquo modo aggravat culpam sequentem præcedens remissio, quia est ibi contemptus præstiti beneficii; non tamen ita, quod faciat æquivalentiam.

1 et 2. Ad illud quod objicitur de auctoritate *Matthæi*, dicendum quod secundum alterum horum modorum intelligendum est; et similiter sequens objectum patet, quia verum concludit.

3. Ad illud quod objicitur de tentionibus, jam responsum est per interemptionem, quia non tot tentionibus tenetur, sed ea sola tentione, qua tenetur conteri.

4. Ad illud quod objicitur de servo manumisso, dicendum quod in legibus humanis illud fit ad cautelam et terrorem; et ideo non oportet sic in lege divina reperiri. Rationes autem ad oppositum, quibus ostenditur quod reatus non omnino redit, verum concludunt.

[1] *Rom.*, XI, 29. — [2] *Jac.* II, 10. — (*a*) *Al.* omnino.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundam partem distinctionis, quæritur de pœnitentia in ratione sacramenti. Et cum ad rationem sacramenti duo concurrant, scilicet institutio, et significatio, de quibus duobus in littera agitur; ideo circa hæc duo quæruntur: primo quæritur de pœnitentia quantum ad institutionem; secundo, quantum ad significationem.

QUÆSTIO I.

An sacramentum pœnitentiæ fuerit institutum [1].

Fundam. Utrum sacramentum pœnitentiæ fuerit institutum; et quod sic, videtur: ita diffinit Hugo [2] sacramentum: « Sacramentum est ex similitudine repræsentans, ex institutione significans, » etc. Si ergo pœnitentia est sacramentum, patet, etc.

Item, sicut Dominus præcepit [3] baptizari, ita præcepit [4] pœnitentiam agere, sicut patet. Et sicut dicitur: *Nisi quis renatus fuerit*, etc., ita dicitur [5]: *Si pœnitentiam non egeritis, omnes simul peribitis.* Ergo sicut præcipiendo baptizari, instituit baptismatis sacramentum, ita præcipiendo pœnitere, instituit sacramentum pœnitentiæ.

Item modus agendi pœnitentiam in veteri lege [6] fuit præfixus, sicut patet; similiter in nova secundum sacerdotis arbitrium: sed talis modus non est ex naturæ dictamine: ergo est ex institutione.

Ad opp. Contra: 1. Hugo de sancto Victore dicit [7], quod in lege naturæ nullum sacramentum institutum est sub præcepto, sed solum sub consilio: sed pœnitentia in lege naturæ fuit sub præcepto, quia nemo sine ea unquam salvari potuit: ergo non fuit instituta.

2. Item nullum sacramentum indiget institutione, quod est ex naturali dictamine; sed pœnitentia est ex naturali dictamine, quia naturaliter dictat ratio quod peccans et offendens debet per pœnitentiæ humilitatem reconciliari: ergo, etc.

3. Item omne sacramentum quod institutum est, variatum est: sed pœnitentia semper fuit ab initio usque nunc quantum ad contritionem et satisfactionem saltem: ergo non videtur per legem institutum.

4. Item si institutum est sacramentum, quæritur ubi, et a quo: si ibi, ubi dicitur [8]: *Agite pœnitentiam*, similiter institutum potest dici a Joanne, qui prædicavit [9]: *Pœnitentiam agite*; si ibi [10]: *Vade, et ostende te sacerdotibus;* sed constat quod intelligebatur de sacerdotibus legalibus; si ibi [11]: *Quorum remiseritis peccata*, etc., sed contra: ibi est institutum quod est ordinis sacerdotalis.

CONCLUSIO.

Pœnitentiæ sacramentum fuit institutum a Domino, et per ipsum promulgatum quoad formale, sed quoad materiale per apostolos.

Resp. ad arg. Dicendum quod de pœnitentia est loqui dupliciter: aut prout est reconciliativa Deo; aut prout est non solum reconciliativa Deo, sed etiam Ecclesiæ. Si loquamur de ipsa prout Deo reconciliat, sic est de dictamine legis naturalis, quæ dictat conteri de peccato, et humiliari debere, tamen aliqua illustratione fidei; et sic tale sacramentale potius habuit insinuationem, quam institutionem: eo enim quod natura dictabat, insinuari sufficiebat. Opinio I. Et aliqui volunt dicere, quod insinuatum fuit ante lapsum illo verbo Genesis [12]: *In quacumque die comederitis*, etc. Improb. Sed illud verbum videtur potius minari supplicium, quam instituere remedium. Et iterum, cum pœnitentia sit in remedium de sua institutione prima-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XIV, membr. 1, art. 3; S. Thom., p. III, q. LXXXIV, art. 7; et IV *Sent.*, dist. XXII, q. II, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXII, art. 2, q. V; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. XIII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. XIII. — [2] Hug., *de Sacram.*, lib. II, p. IX, c. II. — [3] *Joan.*, III, 3, 4. — [4] *Matth.*, IV, 17. — [5] *Luc.*, XIII, 3. — [6] *Levit.*, c. IV et V per totum. — [7] Hug., *de Sacram.*, lib. I, p. XI, c. III. — [8] *Matth.*, IV, 17. — [9] *Matth.*, III, 2. — [10] *Matth.*, VIII, 4. — [11] *Joan.*, XX, 23. — [12] *Gen.*, II, 17.

ria, non videtur competens ejus institutio,
Opinio 2. nisi ex quo cœpit peccatum. Et ideo est alia positio, et melior, quod Dominus tunc insinuavit, et instituit, quando post peccatum Adam vocavit [1] : *Ubi es?* ubi dicit Glossa, quod monebat eum redire ad cor, juxta illud propheticum [2] : *Redite prævaricatores ad cor;* et multæ Glossæ, quæ ibi ponuntur, hoc innuunt. Et sic patet quod pœnitentia, prout fuit sacramentum reconcilians Deo, ibi fuit insinuatum, quantum pro illo tempore sufficiebat. Et illa insinuatio cum naturali dictamine sufficiebat loco institutionis. Est et alio modo loqui de pœnitentia, secundum quod est sacramentum Ecclesiæ; et sic habuit institutionem in lege scripta, sive Mosaica, sive Evangelica : in lege Mosaica, quia nondum erat unitas perfecta, nec perfecta reconciliatio, institutionem habuit secundum imperfectionem, scilicet quantum ad quamdam generalitatem in determinatione oblationum, quæ erant loco confessionis et satisfactionis; in lege autem nova, ubi unitas ecclesiastica est perfecta, et reconciliatio plena, instituta fuit secundum statum perfectionis, et quantum ad formale, quod est absolutio sacerdotalis et ligatio, et quantum ad materiale, quod est quædam lucida et aperta confessio non solum in generali, verum etiam in speciali. Et primum Dominus instituit per se, et promulgavit, scilicet clavium potestatem post resurrectionem; secundum vero institutum fuit per apostolos [3], vel ut melius dicam, promulgatum, quia Dominus apostolos docuit, et ipsi a Domino docti, et auctoritate ab ipso accepta, imo ejus auctoritate promulgaverunt. Non enim nobis tradiderunt, nisi quod a Domino, vel a Domini spiritu acceperunt : et sic patet quando, et quomodo, et ubi, et a quo institutum est hoc sacramentum. Concedendæ igitur sunt rationes hoc probantes.

1. Ad illud quod objicitur, quod non fuit institutum in lege naturæ, dicendum quod proprie institutum non fuit præcepto disciplinæ, vel præcepto sacramentali; sed magis ex præcepto naturali, ad quod illuminabat excitatio et visitatio Dei, qua homines increpavit in signo audibili, et increpat spiritualiter per dolorem in lectulo et omnia ossa hominis marcescere facit.

2. Ad illud quod objicitur, quod ex naturali dictamine, dicendum quod verum concludit secundum illam acceptionem; attamen quia natura per se non sufficit, patet, etc.

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod non est variatum; dicendum quod in quantum est sacramentum Ecclesiæ, variatum est; et lex scripta aliquid addidit (*a*) supra illud quod erat naturalis dictaminis : et lex evangelica illud additum non evacuavit, imo magis implevit in addendo additione perfecta. Quod quæritur, ubi et a quo sit institutum, jam patet ex prædictis.

QUÆSTIO II.

An pœnitentia exterior significet interiorem [4].

De pœnitentia quantum ad significationem; et quæritur quid sit hic signum, et quid signatum. Et videtur, quod pœnitentia exterior significet interiorem, sic : Sacramentum illud significat ex institutione, quod repræsentat naturaliter : sed pœnitentia exterior naturaliter repræsentat interiorem : ergo illud significat ex institutione. Fundam.

Item, sicut se habet baptismus corporalis ad spiritualem, sic pœnitentia exterior ad interiorem : sed baptismus fluminis significat baptismum flaminis, et hoc ex institutione : ergo et pœnitentia exterior interiorem.

Item pœnitentia sacramentum liberat a naufragio : sed impossibile est peccantem actualiter a naufragio liberari nisi per pœ-

[1] *Gen.*, III, 9. — [2] *Isa.*, XLVI, 8. — [3] Huc referas quod aliud dicit de institutione sacramentorum per Ecclesiæ determinationem, et ejus explicatio habebitur suo loco. — [4] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XIV, membr. 2, art. 1. § 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXII, art. 2, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXII, q. IX.

(*a*) *Cæt. edit.* addit.

nitentiam interiorem : ergo pœnitentia sacramentum in se continet eam : sed non in ratione signi : ergo in ratione signati.

Item pœnitentia perfecta ad baptismi puritatem conatur reducere ; sed peccator nunquam reducitur ad puritatem illam nisi per pœnitudinem cordis : ergo pœnitentia exterior interiorem significat.

Ad opp. Contra : 1. Per Hugonem : « Sacramentum est materiale elementum foris sensibiliter propositum, ex similitudine repræsentans : » sed exterior pœnitentia non est talis, quia non est elementum : ergo non est sacramentum, nec signum.

2. Item interior pœnitentia est virtus, vel actus virtutis : sed gratiæ virtutum, et sacramentorum, differentes sunt : ergo interior pœnitentia non est res alicujus sacramenti.

3. Item, quandocumque recte ordinantur signum et signatum, in sacramentum, signum causa est signati, per diffinitionem sacramenti superius habitam : sed pœnitentia exterior non est causa interioris, nec illa effectus, imo e converso : ergo, etc.

4. Item, cum in perfectione pœnitentiæ tria sint, scilicet contritio, confessio, satisfactio, quæritur ratione cujus dicitur exterior, et ratione cujus dicitur interior. Si dicitur interior ratione contritionis, et exterior ratione confessionis et satisfactionis ; contra : Ista non significant contritionem, sed potius voluntatem confitendi et satisfaciendi. Si dicitur exterior ratione trium, tunc ergo cum sint tria diversa, erunt tria sacramenta. Si dicas quod uniuntur, quæro quo genere unitatis uniuntur.

CONCLUSIO.

Pœnitentiæ sacramenti res est peccati remissio; signum vero est pœnitentis humiliatio exterior, et absolutio; res vero et signum est interior pœnitudo.

Resp. ad arg. Dicendum quod sicut in judicando de institutione oportet judicium variari de pœnitentia, secundum quod est sacramentum reconcilians Deo, et secundum quod reconciliat non solum Deo, sed etiam Ecclesiæ; sic et in proposito. Secundum namque quod est sacramentum reconcilians Deo, pro re habet peccati remissionem, pro signo habet exteriorem humiliationem, sive in habitu, sive in verbo; pro re et signo interiorem pœnitudinem. Nec oportet quod primum sit causa medii; sed potius e converso, et hoc quia est ex naturali dictamine : ideo procedit exterius ab interiori, non exterius facit id quod interius est. Sed in quantum est sacramentum Ecclesiæ institutionem habens, sic habet rationem causæ et signi, sicut alia sacramenta. Et ratio causalitatis residet penes id quod formale est ; ratio vero signi penes id quod materiale est. Materiale autem in hoc sacramento est humiliatio pœnitentis, sive quantum ad actum contritionis, sive quantum ad verbum accusationis, sive quantum ad pœnam satisfactionis; formale vero est absolutio sacerdotis. Hæc duo simul juncta significant pœnitentiam interiorem, secundum quod per ipsam est remissio culpæ perfecta quantum ad culpam, et quantum ad pœnam : quantum ad remissionem peccati quoad culpam, rationem habet signi exterius sacramentum ; quantum ad remissionem pœnæ, habet quodam modo rationem causæ. Et sic patet quid in hoc sacramento sit res, scilicet peccati remissio perfecta; et quid signum, scilicet exterior pœnitentia secundum ecclesiasticam formam, in qua est humiliatio et absolutio; res et signum est interior pœnitudo : unde concedendæ sunt rationes ad primam partem. Explicat.

1. Ad illud quod objicitur, quod non est elementum, dicendum quod Hugo valde large sumit elementum ad omne illud, quod exterius apparet sensibus : vel, si approprietur ad corporalia sacramenta, tunc non intelligitur nisi de sacramentis propriis novæ legis.

2. Ad illud quod objicitur, quod gratiæ virtutum differunt a gratia sacramentorum,

dicendum quod verum est aliquo modo; sed non oportet quantum ad essentiam, sed sufficit quantum ad effectum, ut supra determinatum est in principio [1]; et sic est in proposito. Nam pœnitentia interior est res exterioris, secundum quod ultra rectitudinem virtutis addit ulteriorem effectum, scilicet remissionis perfectæ quantum ad culpam et pœnam, quando exterior est perfecta : et est simile in baptismo, ut visum est supra [2].

3. Ad illud quod objicitur, quod interior est causa exterioris, dicendum quod quia hoc sacramentum partim est naturalis dictaminis, partim institutionis, ideo signum exterius quodam modo causatur, et quodam modo causat. Nam detestatio interior, in quantum detestatio est, bene facit exterius hominem humiliari; sed secundum quod absolvit in integrum a culpa et pœna, hoc habet ab exteriori absolutione et pœnitentia : et sic patet quod convenientissime est ordinatio in significando et causando, secundum quod ei competit.

4. Ad illud quod objicitur, ratione cujus illorum trium est signum, dico quod ratione omnium : sumitur enim contritio pro exteriori gemitu, nec tamen tria sunt sacramenta; sed illa tria, ut unum perfectum signum, significant pœnitentiam perfectam. Et hoc patet, quia si vere pœnitet corde, ergo dolet, et hoc significatur per gemitum contritionis : ergo detestatur culpam, et se redarguit, et hoc significatur per verbum confessionis; ergo habet voluntatem emendandi, et hæc significatur per pœnam satisfactionis. Hæc tria continet pœnitentia interior, quæ est una et vera virtus; et ideo omnia signa exteriora in unum perfectum signum concurrunt, et sunt unum sacramentum, et habent unitatem sacramenti, et est modus specialis unitatis, cum multi modi assignentur a diversis. Et si tu objicias, quod non sunt simul, dicendum quod saltem quantum ad propositum, sive voluntatis votum, unum manet in alio, ut qui conteritur vere proponit confiteri et satisfacere; aliter non est contritio vera : sic intelligendum est de aliis.

[1] Dist. XIV, super litt. dub. II. — [2] Dist. XIV, art. 1.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad intelligentiam omnium horum, quæ dicta sunt in hoc tractatu de pœnitentia, quæritur de pœnitentia secundum quod habet rationem fundamenti; et circa hoc duo quæruntur : primo, de ratione fundamenti in se; secundo vero, in relatione ad rationem tabulæ.

QUÆSTIO I.

An pœnitentia teneat rationem fundamenti [3].

Quod pœnitentia teneat rationem fundamenti, ostenditur [4] : *Non rursus jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis.* Fundam.

Item Glossa : « Quod prius dixit *inchoationis sermonem*, nunc vocat *fundamentum.*» Sed in sermone quo eruditur veniens ad Christum, pœnitentia est fundamentum, quod patet per illum excellentem doctorem Joannem, qui prædicavit [5] : *Agite pœnitentiam.* Patet etiam per doctorem doctorum, qui incœpit prædicationem suam ab hoc verbo [6] : *Agite pœnitentiam.* Glossa : « Pœnitentia est prima virtus, » quia ibi dicitur : « Prima virtus est per pœnitentiam perimere veterem hominem. »

Item impossibile est domum Dei ædificare in corde, nisi destruatur ædificium satanæ, et ipse expellatur : sed hoc primo fit per introductionem pœnitentiæ : ergo videtur quod pœnitentia primo sternatur : ergo ipsa est fundamentum.

Contra : 1. [7] *Fundamentum aliud nemo ponere potest præter id, quod positum est, quod est Christus :* ergo si Christus solus est fundamentum, et pœnitentia non est Christus, patet, etc. Ad opp.

— [3] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. XIV, membr. 4, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. V. — [4] *Hebr.*, VI, 1. — [5] *Matth.*, III, 2. — [6] *Ibid.*, IV, 17. — [7] I *Cor.*, III, 11.

2. Item[1]: *Fides est substantia sperandarum rerum*, etc. Glossa: « Est fundamentum omnium bonorum. » Sed non sunt duo fundamenta: ergo, etc.

3. Item pœnitentia et impœnitentia sunt opposita: sed impœnitentia est consummatio ædificii diaboli: ergo non fundamentum: ergo, per oppositum, videtur quod pœnitentia sit consummatio ædificii Jesu Christi, non fundamentum.

Quæst. Inter. 1. 4. Item quæritur de numero et ordine eorum, quæ ponuntur in fundamento ab Apostolo. Ponit enim duas virtutes, cum dicit: *Non rursus jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, et fidei ad Deum;* tangit etiam duo sacramenta, cum dicit: *Baptismum doctrinæ, impositionis quoque manuum;* duos articulos fidei, cum dicit: *Resurrectionis mortuorum, et judicii æterni*: cum multo plures sint virtutes, et multo plura sint sacramenta, et etiam articuli, quæritur quare hæc tantum enumerat.

Quæst. Inter. 2. 5. Item quæritur juxta hoc, cum fundamentum dicatur Christus: *Fundamentum nemo aliud*, etc.; dicatur etiam pœnitentia in auctoritate prædicta; dicatur etiam fides in textu et Glossa; dicatur charitas[2]: *In charitate radicati et fundati;* dicatur humilitas, secundum Gregorium, qui dicit in *Moralibus:* « Totum ruinæ crescit quod ædificas, si ante molem fabricæ humilitatis fundamenta non projicias; » dicatur patientia, secundum Prudentium (*a*) dicentem:

Nam minor est virtus, quam non patientia firmat:

secundum quam communem naturam in his repertam dicitur potius fundamentum de his, quam de aliis.

CONCLUSIO.

Pœnitentia habet rationem fundamenti christiani secundum quod removet prohibens, id est immunditiam, accedenti ad Christum de regione dissimilitudinis.

Ad q. lat. prim. Resp. ad arg. Ad ultimum jam quæsitum intelligendum, notandum quod fundamentum dicitur dupliciter. Uno modo locus in quo ædificium stabilitur; et hoc modo dicitur Christus fundamentum; et hoc bene notatur in Glossa[3], ubi dicitur, quod sicut totum ædificium materiale tendit deorsum, quia locus fundans est deorsum; sic spirituale ædificium tendit sursum, quia Christus Dominus, qui fundamentum est spiritualis ædificii, est sursum. Alio modo dicitur fundamentum illud, secundum quod res locatur in suo sustentaculo; et hoc potest esse tripliciter: aut illud per quod prohibens removetur; aut illud per quod ibi locatur; aut illud per quod confirmatur et stabilitur. Si est illud per quod removetur prohibens, sic est pœnitentia quæ removet peccati immunditiam, super quam erat constructa machina diabolica. Si autem sit ut collocans; sed duo sunt in nobis, per quæ nati sumus locari et tendere ad locum nostrum, scilicet intellectus, et affectus: intellectus locatur in Christo per fidem, et affectus locatur et conglutinatur per charitatem: et ideo non tantum dicit Apostolus: *In charitate fundati*, verum etiam, *radicati*. Si autem sit ut defendens et roborans, aut contra ventum prosperitatis, aut contra ventum adversitatis: si contra ventum prosperitatis, est humilitas; si contra ventum adversitatis, est patientia, sive fortitudo. Et sic per hoc fundatur supra firmam petram ipsa anima; et sic patet quod ratio fundamenti de omnibus dicitur secundum quamdam analogiam, quæ ortum et radicem habet in Christo.

1 et 2. Ad illud ergo quod quæritur, utrum pœnitentia sit fundamentum; dicendum quod sic, accedenti ad Christum de regione dissimilitudinis, sive peccati. Et patet responsio etiam ad illud, quod objicitur de fide et de Christo.

3. Ad illud ergo quod objicitur de impœnitentia, dicendum quod, quia privative opponitur, et in privative oppositis tenet con-

[1] *Hebr.*, XI, 1.— [2] *Ephes.*, III, 17.— [3] In I *Cor.*, III, 11.
(*a*) *Cæt. edit.* Prudentem.

sequentia e contrario, non in ipso, sicut patet in compositione rei et resolutione, quia quod est primum in componendo, ultimum est in resolvendo; ideo hæc ratio potius facit ad oppositum, quam ad (*a*) propositum.

Ad q. lat. Ad illud quod quæritur de numero et ordine eorum quæ ponuntur in fundamento, dicendum quod Apostolus, sicut dicit Glossa, vocat fundamentum sermonem inchoationis, id est, sermonem qui debet fieri his qui ad Christum sunt vocandi primo. In hoc autem sermone tria comprehendit, quæ habet necessario cognoscere, si quis vult ad legem Christianorum introire, et per hanc ad vitam venire. Oportet enim volentem ad Deum pertingere, quod sciat quo debet tendere, et adjutorium per quod potest pervenire, et viam per quam debet incedere. Terminus est præmium; adjutorium est sacramentum; via est virtus, sive virtutis opus, quod est præceptum : et hæc tria scire oportet volenti ad Deum pervenire, secundum illud Hugonis, quod tria sunt maxime attendenda, præcepta, sacramenta, promissa. Via igitur est in virtutibus : et quoniam ad hoc quod recta via procedat, necesse habet declinare a malo, et tendere in bonum; ideo duplicem ponit virtutem, unam per quam declinatur a malo, et hæc est pœnitentia; aliam per quam tenditur in bonum, et hæc est fides tendens in Deum per dilectionem, quæ sequitur pœnitentiam quantum ad tendentiam, licet antecedat quantum ad cognitionem. Adjutorium similiter oportet duplex saltem esse : unum quod liberat a malo, et hoc est sacramentum baptismi, in quo delentur peccata; alterum quod confirmat in bono, et hoc est confirmatio, sive manuum impositio. Similiter retributionem duplicem oportet cognoscere, scilicet bonorum et malorum : bonorum, per resurrectionem mortuorum remunerandorum per gloriam; malorum, per judicium æternum. Hæc oportuit primo prædicari, et inter prima hæc primo pœnitentiam : et sic patet numerus et ordo : et nostra etiam est instructio, qualiter docere debemus eos, qui de novo veniunt ad legem Christi.

QUÆSTIO II.

An pœnitentia dicatur fundamentum et tabula [1].

De pœnitentia sub ratione tabulæ; et primo videtur quod ista duo non compatiantur se circa pœnitentiam, scilicet tabula, et fundamentum, quoniam fundamenti est subsistere, et tabulæ est superefferri : ergo si pœnitentia recte dicitur fundamentum, improprie a Magistro [2] tabula appellatur. Ad opp.

2. Item Hieronymus super illud [3] : *Peccatum suum sicut Sodoma*, etc. : « Secunda tabula post naufragium est peccati absconsio. » Sed pœnitentia consistit in peccati detectione : ergo, etc.

3. Item fundamentum est primum : ergo si pœnitentia est fundamentum, et est tabula, ergo est prima tabula : ergo male dicit Hieronymus, quod sit secunda tabula. Videntur enim ista incompossibilia, quod sit fundamentum, et quod sit secundum. Si tu dicas quod est *tabula* secundum quod est sacramentum, et *fundamentum* secundum quod est virtus; contra : Si est tabula in quantum sacramentum, ergo est secundum sacramentum : ergo immediate de ipsa debet determinari post baptismum.

4. Item tabula dicitur, quia liberat a naufragio : sed pœnitentia liberat a naufragio secundum quod virtus : ergo est tabula secundum quod virtus. Quæritur ergo secundum quem tropum dicatur tabula.

CONCLUSIO.

Pœnitentia secundum diversas acceptiones dicitur fundamentum, et tabula : ut virtus est fundamentum, et ut sacramentum tabula vocatur.

Resp. ad arg. Dicendum quod pœnitentia, sive dicatur fundamentum, sive tabula, sub

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. III, q. XIV, memb. 4, art. 3; S. Thom., p. III, q. LXXXIV, art. 6; et IV *Sent.*, dist. XXII, q. I, art. 3; Richardus, IV *Sent.*, dist. XIV, in exposit. litt.; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. VI. — [2] Vid supra, dist. XIV, p. I, in princ. — [3] *Isa.*, III, 9. — (*a*) *Al. deest* ad.

tropo dictum est, tamen secundum aliam, et aliam acceptionem, secundum quam fit duplex translatio. Pœnitentia enim est virtus, et sic competit ei ratio fundamenti. Pœnitentia sacramentum est, et sic secundum hoc competit ei ratio tabulæ. Ratio autem hujus est, quia virtus, ut vult Augustinus [1], nihil aliud est quam « æqualitas mentis (a) undique rationi consentientis : » unde est quædam quadratura, per quam anima in spirituali ædificio collocatur. Et quoniam in hac collocatione pœnitentiæ virtus primo occurrit in ædificationem, ideo competit ei ratio primæ partis ædificii : hoc autem est fundamentum : et ideo pœnitentiæ virtuti rectissime aptatur nomen et proprietas fundamenti. Sed nomen et proprietas tabulæ competit pœnitentiæ sacramento. Ad quod intelligendum oportet nosse quid sit mare, quid naufragium, quid navis, et quid tabula. Mare est præsens sæculum, secundum illud Psalmi [2] : *Hoc mare magnum.* Navis quæ perducit ad portum salutis, est unitas ecclesiastica, de qua dicitur [3]: *Transeuntes mare per ratem liberati sunt;* et [4]: *Nisi in navi manseritis*, etc. Naufragium navis est per separationem et scissionem membrorum, secundum illud Judæ [5]: *Hi qui segregant semetipsos*, etc. Tabula est adjutorium aliquod collatum, per quod posset ille, qui est in periculo naufragii, sublevari a periculo peccati : et hoc est sacramentum. Et cum duplex sit peccati periculum, duplex est naufragium ; et duplex est sacramentum liberans a duplici naufragio, scilicet a naufragio originalis, et hoc est baptismus : et quia originale est primum, ideo baptismus est prima tabula. Et secundum naufragium est per actuale, et quia hoc curat pœnitentia, ideo dicitur secunda tabula. Et sic patet quod recte dicitur fundamentum, et recte dicitur tabula, secundum diversas acceptiones, et recte, in quantum virtus, dicitur fundamentum ; recte, in quantum sacramentum liberans a naufragio, dicitur secunda tabula : et sic patet illud argumentum : « Est secunda tabula : ergo est secundum sacramentum ; » patet etiam secundo objectum de compossibilitate horum duorum.

Explicatio.

2. Ad illud ergo quod objicitur de absconsione, dicendum quod est absconsio per hypocrisim, et per pœnitentiam veram, quæ totum remittit : et Hieronymus loquitur de absconsione secunda, quæ fit per remissionem (b), non de prima.

3. Ad illud quod objicitur, quod pœnitentia liberat secundum quod virtus, dicendum quod, sicut fides supplet locum baptismi, ubi quis non potest baptizari ; sic pœnitentia virtus locum sacramenti. Attamen, quia hoc non habet nisi in articulo necessitatis, ut possit a naufragio liberare, sacramentum autem habet de se ; ideo ratio tabulæ debet sacramento attribui, non virtuti. Præterea sacramentum respicit liberationem a malo, sive a periculo ; non sic virtus. Et quia tabula sonat in rationem refugii, et liberationis a malo naufragii et periculo peccati ; ideo magis competit sacramento, quam virtuti : et sic patet responsio ad objecta omnia circa partem oppositam. Solum hoc diligenter attendendum est, quod quandiu sumus in hoc mari, stringamus tabulam propter periculum evitandum a mari magno.

DISTINCTIO XXIII

DE SACRAMENTI UNCTIONIS EXTREMÆ INSTITUTIONE, EFFECTU, SIGNO, ET ITERATIONE.

De unctionis extremæ sacramento.

Præter præmissa est etiam aliud sacramentum, scilicet unctio infirmorum, quæ fit in extremis, oleo per episcopum consecrato. Et sunt tria genera unctionis : est enim

[1] Aug., *de Quant. anim.*, c. XVI, n. 27.— [2] *Psal.* CIII, 25. — [3] *Sap.*, XIV, 5. — [4] *Act.*, XXVII, 31. — [5] *Jud.*, 19.

(a) *Al.* vitæ. — (b) *Edit. Ven.* revelationem.

unctio, quæ fit chrismate, quæ dicitur principalis unctio, quia in ea principaliter Paraclitus datur. Unde et propter abundantiam gratiæ duos liquores mixtos habet, oleum scilicet et balsamum : oleum conscientiæ, balsamum bonæ famæ. Chrisma vero græce, unctio latine dicitur. Nec tamen omne oleum ad unctionem sanctificatum chrisma vocatur, sed illud solum, quod miscetur cum balsamo, quo capita regum et pontificum unguntur, quo etiam baptizatos sacerdos ungit in vertice, et pontifex per impositionem manus confirmandos ungit in fronte. Est et alia unctio, qua catechumeni et neophyti unguntur in pectore et inter scapulas in perceptione baptismi. Tertia vero unctio est, quæ dicitur oleum infirmorum, et de qua nunc agitur.

Hoc sacramentum unctionis infirmorum ab Apostolis institutum legitur. Ait enim Jacobus [1] : *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et* (a) *alleviabit eum Dominus : et si in peccatis fuerit, dimittentur ei.* In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum, scilicet ad peccatorum remissionem, et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat eum, qui hanc unctionem fideliter devoteque percipit, et in corpore, et in anima alleviari, si tamen expedit ut in utroque allevietur. Quod si forte corporis (b) valetudinem illi habere non expedit, illam quæ est animæ sanitatem in hoc sacramento acquirit. Et sicut in aliis sacramentis, ita et in isto aliud est sacramentum, aliud res sacramenti. Sacramentum est ipsa unctio exterior ; res sacramenti unctio interior, quæ peccatorum remissione et virtutum ampliatione perficitur. Et si ex contemptu vel negligentia sacramentum hoc prætermittitur, periculosum est et damnabile.

A quibus institutum sit hoc sacramentum.

Quærunt aliqui si hoc sacramentum iterari possit, cum baptismus et alia quædam sacramenta semel suscepta non iterentur. Augustinus dicit [2] sacramentum non iterandum, et sacramento non faciendam esse injuriam; sed hoc dicit, ubi agit de sacramento baptismi et confirmationis, et ordinationis. Unde non videtur illud generaliter accipiendum, sed de sacramento baptismi, confirmationis, et ordinationis, quæ nullatenus sunt repetenda; quia semel tantum, et non sæpius datur baptismus, confirmatio, et ordinatio. Sacramentum vero altaris, et pœnitentiæ, et conjugii sæpe iterari videtur; quia sæpe sacramentum corporis percipitur, frequenter pœnitentia agitur, conjugium sæpe contrahitur. Quare ergo unctio similiter non potest iterari? Si morbus non revertitur, medicina non iteretur. Si vero morbus non potest cohiberi, quare medicina debet prohiberi? Sicut oratio iterari potest, ita et unctio iterari posse videtur; utramque (c) enim illic commemorat Jacobus, et utrumque alteri cooperatur ad conferendam alleviationem corporis et animæ. Cur ergo negatur unctionem super infirmum posse iterari ad impetrandam sæpius sanitatem mentis et corporis, cum propter infirmitatem eadem sæpe iteranda sit oratio? Quidam autem de omni sacramento intelligi volunt, quod non sit iterandum, scilicet secundum totum illud, quod pertinet ad sacramentum, dicentes quædam sacramenta sæpius posse suscipi, quædam vero non. Nec tamen quæ sæpius sumuntur, totaliter iterantur, ut sacramentum altaris et unctionis : quæ licet

De iteratione hujus sacramenti

Opin. aliorum.

[1] *Jac.*, V, 14-15. — [2] Aug., *cont. epist. Parmen.*, lib. II, c. XIII, n. 28.

(a) Cæt. edit. omit. *oratio fidei salvabit infirmum, et.* — (b) *Al.* corpus. — (c) utraque

sumantur sæpius, tamen quia non iterum benedicitur eadem hostia, vel idem oleum, non iteratur sacramentum cum injuria. Sed dicet quis, sic et baptismus non iteratur, etsi aliquis frequenter baptizetur, dum eadem aqua non iterum benedicatur. Sed aliud est, inquiunt illi, de benedictione aquæ, qua fit baptismus, aliud de benedictione panis et olei. Potest enim *a* baptismus celebrari in aqua, etiam non benedicta, quia illa benedictio pro reverentia tantum fit et decore, non virtute sacramenti. Sed corpus Christi non potest confici, nisi de pane consecrato; nec unctio illa fieri potest, nisi de oleo ab episcopo consecrato. Ideoque illa sanctificatio ad virtutem sacramenti pertinere videtur. In conjugio quoque semel tantum benedicitur quisque, non sæpius. Benedicitur enim, ut ait Ambrosius[1], cum prima, et non secunda uxore. Si ergo cum dicitur sacramentum non esse iterandum, nec injuria ei esse facienda, rationem dicti referas ad sanctificationem rei, qua sacramentum expletur, de omni sacramento generaliter id verum est. Si vero ad susceptionem sacramenti, de quibusdam verum est, quod non iterantur crebra susceptione; de aliis vero quibusdam non; quia frequenter sumuntur, ut hoc unctionis sacramentum, quod in omni pene ecclesia sæpe repetitur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Præter præmissa est aliud sacramentum, scilicet unctio infirmorum.

Supra determinatum est de quatuor sacramentis; hæc est quinta pars, in qua agitur de quinto, scilicet de unctione extrema. Dividitur autem hæc pars in duas: in prima agitur de sacramenti institutione; in secunda, de instituti dispensatione, et hoc ibi: *Quærunt etiam aliqui si hoc sacramentum.* Prima pars duas continet: in prima distinguit hanc unctionem ab aliis; in secunda determinat causas suæ institutionis, scilicet a quo est institutum, et propter quid, et in qua materia, hoc ibi: *Hoc autem sacramentum unctionis infirmorum,* etc. Similiter secunda pars principalis duas habet, secundum duas opiniones quas ponit circa frequentationem sive iterationem sacramenti, et primum modum ponit ibi: *Quærunt aliqui,* etc.; secundum, ibi: *Quidam autem de omni sacramento.* In parte ista sunt dubitationes circa litteram.

Divisio.

DUB. I.

Præter præmissa est etiam, etc.

Et primo de ordine istius sacramenti ad antecedentia et sequentia. Videtur enim male ordinare: cum enim inter omnia sacramenta ultimo detur, propter quod et *extrema unctio* nuncupatur, videtur quod ultimo debeat ordinari.

Resp. Dicendum quod sacrata quædam respiciunt personam, quædam communiter ipsam Ecclesiam: ut sicut in naturis quædam sunt vires ordinatæ ad conservationem individui, quædam ad conservationem speciei; sic in spiritualibus sacramenta quinque sunt ad conservandam et promovendam gratiam, vel consummandam circa ipsam personam, sed ordo et conjugium ad consummandam ipsam Ecclesiam: et ideo, quia multitudinem respiciunt, sicut multitudo sequitur unitatem, sic duo sacramenta prædicta consequuntur alia quinque, inter quæ extrema unctio ultimum locum tenet. Alia ratio assignata est supra, circa principium hujus libri distinctionis secundæ, ubi tangitur ordo sacramentorum.

DUB. II.

Unctio, quæ fit chrismate, quæ dicitur principalis, etc.

Videtur male dicere, quia aut unctio principalis dicitur ab ordine, aut a dignitate: si

[1] Ambr., ut habetur in Gloss. super I *Epist. ad Cor.*, VII, 39. — (*a*) *Al.* etiam.

ab ordine, falsum dicit, quia prima unctio est in baptismo; si a dignitate, adhuc falsum dicit, quia in sacramento ordinis est unctio majoris dignitatis.

Resp. Dicendum quod principalis unctio dicitur confirmatio ex quadruplici causa, scilicet : a loco, quia in fronte, quæ est pars nobilior in corpore; a ministro, quia fit ab episcopo; ab elemento, sive materia, quia de oleo mixto cum balsamo; postremo ab effectu, propter abundantiam gratiæ. Unde ibi Paraclitus in magna abundantia traditur : sic etiam patuit in apostolis, et hæc est unctio principalis. Et si objiciatur de ordinis sacramento, dicendum quod non datur amplius munus gratiæ gratum facientis, sed amplius munus gratiæ gratis datæ, scilicet auctoritatis et potestatis sacerdotalis, vel pontificalis. Datur etiam ibi munus gratiæ gratum facientis in digne suscipientibus, licet non tantum. Et nota quod de eadem materia fit triplex unctio : una, qua baptizati inunguntur in vertice; alia, qua confirmandi unguntur in fronte; tertia, qua inunguntur pontifices in capite. Et hoc vult dicere in littera, *Regum et Pontificum*, id est, regalium pontificum, quales sunt pontifices novæ legis. Nam reges, secundum quod dicunt illi qui noverunt, unguntur in scapulis.

DUB. III.

Duplici ex causa sacramentum hoc institutum, etc.

Videtur male dicere, quia unius sacramenti unicus est finis.

Resp. Unus est finis principalis, et nihil impedit, quando multiplex potest esse utilitas, dum tamen unus sit finis principalis, alii vero per accidens : et sic est in proposito.

DUB. IV.

Et si ex contemptu, vel negligentia sacramentum hoc, etc.

Videtur male dicere, quia negligentia in his, quæ non sunt de necessitate salutis, non generat periculum, nec facit hominem dignum damnatione.

Resp. Dicendum quod *vel* non tenetur disjunctive, sed magis intelligitur copulative. Unde non intelligitur hoc de qualibet negligentia, sed solum de negligentia quæ generat contemptum, sive quæ habet contemptum annexum. Unde ita judicandum est de hoc sacramento, sicut judicatur de sacramento altaris.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum duo quæ Magister determinat de unctionis sacramento, duo principaliter quæruntur : primo quæritur de ipso quantum ad ipsius institutionem; secundo, quantum ad usum, sive dispensationem. Quantum ad primum quæruntur quatuor : primo, de causa ejus finali; secundo, de ejus efficiente; tertio, de materiali; quarto, de formali.

QUÆSTIO I.

An sacramentum extremæ unctionis sit principaliter contra peccatum veniale [1].

Quantum ad causam finalem quæritur, utrum istud sacramentum principaliter sit ordinatum ad morbum corporalem, an ad spiritualem. Et quod ad corporalem, videtur ex ejus institutione [2] : *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros*, etc.; et post dicit : *Oratio fidei salvabit infirmum*. Ad opp. 1

2. Item [3] : *Ungebant oleo multos infirmos, et curabantur*. Si ergo utebantur hoc sacramento secundum quod dicitur in Glossa, et hoc ad curationem infirmantium corporaliter; ergo principaliter videtur ad hoc ordinari.

3. Item sacramentum ad illud finaliter ordinatur, propter quod principaliter dis-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. V; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I; Conc. Trid., sess. XIV. — [2] *Jac.*, V, 14. — [3] *Marc.*, VI, 13.

pensatur : sed illud principaliter dispensatur propter infirmitatem corporalem, quia nunquam datur nisi existentibus in gravi infirmitate corporali : ergo videtur quod principaliter sit ad hoc.

4. Item, si est contra infirmitatem sicut medicina, quæro contra quam ; aut contra corporalem, aut contra spiritualem : si contra spiritualem, cum non sit contra actuale, nec originale, erit contra veniale : sed veniale quotidie iteratur : ergo et hoc sacramentum : sed hoc sacramentum non datur frequenter, sed rarissime : ergo non est contra peccatum veniale : ergo est contra infirmitatem corporalem. Si tu dicas, quod est contra peccatorum sequelas, quæro : aut contra aliquas determinate, aut contra omnes : si contra aliquas, quare non similiter contra alias? Si contra omnes, cum sint diversæ secundum diversitatem morborum, videtur quod debeant diversa ad hoc esse sacramenta.

Ad opp. 2 Contra : 5. Quod non sit ad morbum corporalem curandum per se, videtur, quia sacramenta novæ legis in digne suscipientibus efficiunt quod signant : si ergo viri sancti digne suscipiunt sacramenta, ergo haberet unctio semper in eis efficaciam sanandi : ergo viri sancti nunquam morerentur.

6. Item multi sunt viri perfecti, qui secundum Pauli[1] exemplum desiderant *dissolvi et esse cum Christo*. Si ergo sacramentum unctionis ordinatur ad vitam corporis conservandam, ergo a talibus nullo modo debet suscipi.

7. Item sacramentum est medicina spiritualis : ergo sicut medicina corporalis sanat solum morbum corporalem, et ad hoc est principaliter et universaliter, ita videtur quod medicina spiritualis curet solum morbum spiritualem, ita quod ad hoc sit universaliter, totaliter et principaliter.

8. Item, si unctio sanat morbum corporalem, aut per virtutem naturalem, aut per virtutem supra naturam : non per virtutem naturalem, hoc constat, quia operatio sacramentorum non est secundum virtutes naturales elementorum exteriorum : ergo per virtutem supra naturam : sed illa æque potest in (a) infirmitatem incurabilem, ut curabilem : ergo videtur quod istud sacramentum liberet a lepra : sed hoc est falsum : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Extrema Unctio est contra peccatum veniale, et per accidens ad alleviationem corporalis infirmitatis, et facit ad evaporandam animam.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliquorum opinio fuit, quod sacramentum istud principaliter est ordinatum contra sequelas vel reliquias peccati, quæ gravant, quæ relictæ sunt, tam ex originali, quam ex actuali, quæ quidem reliquiæ sunt pœnæ spirituales, habentes tamen frequenter pœnas corporales annexas, propter sui expurgationem : et ideo principaliter hoc sacramentum est contra pœnam spiritualem, sed ex consequenti est ad sanandum morbum corporalem. Sed contra hoc est quod dicitur in institutione istius sacramenti[2] : *Si in peccatis fuerit, remittentur ei :* ergo istud sacramentum est ordinatum contra aliquem morbum peccati. Et hoc ipsum tangitur in Glossa. Et cum non sit contra originale, nec contra mortale, relinquitur quod sit contra peccatum veniale. Et hoc communis opinio tenet. Sed notandum, quod de veniali peccato est loqui dupliciter : aut prout est quis in statu viæ, aut prout est quis in egressu. Si prout est in statu viæ, sive in itinere, sic morbus venialis est quasi inseparabilis, vel quadam necessitate iterabilis, ac per hoc quodammodo incurabilis : et ideo non debuit contra ipsum aliqua medicina specialiter et principaliter ordinari : imo quodammodo omnia sacramenta valent ad ejus curationem secundum plus aut minus. Si autem loquamur prout anima est in statu egrediendi, sic possunt curari sine iteratione : et sic cum anima possit trahere talia cremabilia, quæ retrahe-

Margin notes (right column): Opinio aliorum (beside "Resp. ad arg."); Improb. (beside "contra hoc est quod dicitur in institutione"); Explicat. (beside "Et hoc communis opinio tenet. Sed notandum")

¹ *Philip.*, I, 23. — ² *Jac.*, V, 14. — (a) *Al. deest* in.

rent a gloria, instituit divina misericordia remedium quo (a) anima curari posset quantum ad remissionem culpæ, et etiam partis pœnæ : et hoc est sacramentum unctionis extremæ. Modus autem curandi veniale peccatum in hoc sacramento correspondet modo infirmitatis. Veniale autem peccatum gravat animam deprimendo deorsum, ut non ita intendat in Deum per devotionem et amorem, pro eo quod est ibi conversio inordinata ad commutabile bonum, et pro eo quod est minor amor Dei, sicut tangit Augustinus in libro *Confessionum*. Et ideo, cum curatio directe sit per contrarium, per illud curatur, quod animam aggravatam per devotionem sursum elevat. Et quoniam[1] *corpus, quod corrumpitur, aggravat animam;* cum illud sacramentum sit ad elevandam animam per devotionem, in qua anima recipit vigorem quemdam, in quo semper est deletio venialium, si sunt in anima, et per consequens repressio molestiarum corporalium, si expedit ipsi animæ : hinc est quod istud sacramentum principaliter est ad curationem et alleviationem infirmitatis spiritualis, scilicet peccati venialis, et per accidens est ad curationem et alleviationem infirmitatis corporalis, quodammodo ad vigorandam animam, quæ regit corpus. Et sic patet, quid sit in hoc sacramento res tantum, quid signum, et quid res et signum : signum tantum est unctio exterior; res tantum est venialis curatio; res et signum, in ipsa anima devotionis excitatio, quæ non est aliud quam quædam spiritualis unctio. Concedendæ igitur sunt rationes probantes illud sacramentum valere ad infirmitates corporales curandas. Concedendæ etiam sunt rationes probantes, quod non valet principaliter contra illas, quoniam solum per accidens et ex consequenti valet, ut prius ostensum est.

Ad primas rationes.

1, 2 et 3. Ad illud ergo quod objicitur, quod non datur nisi in statu infirmitatis, dicendum quod non est propter infirmitatem, sed propter hoc, quod appropinquat egressui, in quo possunt venialia perfecte curari. Et quod illud sit verum, patet, quia quantumcumque quis infirmetur, non datur ei hoc sacramentum, nisi præsumatur quod moriatur, vel quod sit in articulo mortis. Et si constaret nobis de aliquo, quod liberaretur ab infirmitate, non deberet dari ei sacramentum, sicut patebit inferius.

4. Ad illud quod objicitur de veniali, quod quotidie iteratur, patet jam responsio, quia non datur hoc sacramentum contra istud peccati genus, nisi in statu in quo præsumitur quod liberetur et a culpa, et a peccandi necessitate.

Ad rationes secundas.

5 et 6. Ad illud quod objicitur, quod non valet principaliter, dicendum quod verum est : et hoc innuit ipsa forma orationis, in qua non fit mentio nisi de remissione peccatorum.

7. Si objicitur quod nullo modo debet valere a simili, quia corporalis medicina non sanat spiritualem morbum, dicendum quod non est simile, quia spiritus continet corpus : unde passiones animæ spirituales multum redundant in carnem. Unde Sapientia dicit[2] : *Spiritus tristis exsiccat ossa.* Ideo non mirum, si tranquilletur anima, et vigoretur, et lætificetur, si etiam hoc redundat ad corpus : et sic hoc sacramentum respectum habet ad corpus relevandum propter alleviationem spiritus.

8. Ad illud quod quæritur, per quam naturam hoc facit, dicendum quod per virtutem supra naturam; sed illa operatur secundum divinam institutionem, quæ noluit per hoc sacramentum prodere secretum fidei; et ita nec secundum legem communem ab infirmitatibus incurabilibus liberare. Et iterum in hoc sacramento aliquid est naturale, aliquid supra naturam : effectus namque qui est in spiritu, est supra naturam; sed quod ille redundet in carnem, illud naturale est, secundum quod in Psalmo dicit homo devotus[3] : *Sitivit in te anima mea*, etc. Et iterum alibi[4] : *Refloruit caro mea*, etc.

[1] *Sap.*, IX, 15. — [2] *Prov.*, XVII, 22. — [3] *Psal.* LXII, 2. — [4] *Psal.* XXVII, 7.

(a) *Cæt. edit.* quod.

QUÆSTIO II.

An sacramentum extremæ unctionis fuerit institutum a Christo[1].

[illegible] De consequenter, sive consequenter et quæritur utrum hoc sacramentum instituerit Christus, vel aliquis ejus discipulus. Et quod Christus, videtur, quia legislatoris est leges instituere : sed sacramenta omnia sunt leges et statuta in lege evangelica : ergo non solum hoc instituit Christus, verum etiam omnia.

2. Item Deus per seipsum instituit omnia sacramenta veteris legis, Moysi loquendo et præcipiendo. Unde in principio cujuslibet sacramentalis præcepti dicitur in Levitico : *Locutus est Dominus*, etc. Si ergo sacramenta evangelica sunt multo digniora, videtur, etc.

3. Item sacramentum, sicut habitum est supra, dist. XIII, est in quo divina virtus secretius operatur : si ergo virtus divina operatur in sacramentis principaliter, cum instituere sacramentum sit majoris dignitatis, quam operari in sacramento, et operatio est a divina virtute, ergo et institutio.

4. Item dicitur quod discipuli inungebant oleo multos infirmos, et curabantur : sed constat quod apostoli nondum erant tantæ auctoritatis, quod per se auderent aliquid instituere: ergo videtur quod Dominus eis mandaverit : ergo videtur quod ipse instituit.

Fundam. Contra : Magister dicit in littera : « Hoc sacramentum legitur ab apostolis institutum. »

Item, alibi non habemus mandatum de hoc sacramento nisi in Jacobo : ergo videtur ibi institutum fuisse.

Item omne sacramentum, quod Christus instituit, ipse per se exhibuit : sed Christus hoc sacramentum non exhibuit, quia nunquam infirmos oleo, sed solo verbo sanavit : ergo, etc.

Item omne sacramentum, quod Christus instituit, habuit figuram in Veteri Testamento : sed hoc non habuit ibi figuram, quia nunquam legimus infirmos propter curationem in Veteri Testamento inungi : ergo videtur quod institutio hujus sacramenti non pertinuit ad Christum.

CONCLUSIO.

Extremam unctionem Spiritus sanctus per Apostolos instituit, et sanctus Jacobus promulgavit.

Resp. ad arg. Ad horum intelligentiam notandum est, quod aliqui dicere voluerunt omnia sacramenta instituta fuisse a Christo, quoniam ipse fuit legislator. Unde, quamvis non expresse legatur de confirmatione et extrema unctione; tamen credendum est ipsum instituisse. Et hoc aliquo modo innuitur de confirmatione, cum manus pueris imposuerit; de extrema unctione, cum discipulos ad prædicandum misit, qui *oleo ungebant infirmos, et curabantur*, sicut dicitur, *Marc.*, VI, 13 : nec dubium est, quin per mandatum ipsius hoc fecerint. Si autem apostoli dicuntur aliqua instituisse, hoc est quia institutionem promulgaverunt, sicut beatus Jacobus confessionis[2] et unctionis. Sed tamen cum in Evangelio sufficienter lex evangelica exprimatur, et evangelica lex contineat Christi statuta et facta, et magis statuta quam facta; quomodo probabile est, ut omnes evangelistæ sic sub silentio tam nobilia sacramenta pertransisent, si Christus instituisset, cum ex his nostræ salutis adminiculum eliciatur? Et ideo probabilius alii dicunt, et Magister videtur hoc sentire, imo aperte dicit, quod Spiritus sanctus per apostolos hoc sacramentum instituit, sicut supra dictum est de sacramento confirmationis[3]. Et quod hoc

(Margin: Opinio aliorum. — Improb. — Al. opin. cui adhæret auctor.)

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXIX, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I, art. 4, q. I et III; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. VII, c. I, q. V; Scot., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. II; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIII, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I, art. 2; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I; Steph. Brulef, IV *Sent.*, dist, XXIII, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. IV. — [2] Vid. supra, dist. XVII, p. II, art. 1, q. III. — [3] Dist. VII, art. 1, q. 1.

potuerit esse, manifestum est, cum ipse sit doctor præcipuus, sicut et Christus [1]. Et exemplo patet : quia apostoli, Spiritu scilicet dictante, formam baptismi a Christo institutam et confirmatam ad tempus mutaverunt, quanto magis quod Christus insinuavit instituere potuerunt! Et quod ita fuerit congruum, manifestum est, si attendatur diversitas sacramentorum : quædam enim sunt sacramenta communia legi veteri, et novæ; quædam propriissima legi novæ; quædam medio modo. Communia sunt illa, quæ sunt quodam modo ex dictamine naturæ, quod quia semper idem manet, illa sacramenta ab initio cucurrerunt, ut matrimonium et pœnitentia, secundum quod Deo reconciliat; et hæc quidem Dominus Jesus consummavit et confirmavit in lege nova, non evacuavit. Quædam sunt propriissima legi novæ, et hæc sunt quæ signant gratiam in tali statu, quæ proprie competit legi novæ : hæc autem duo sunt, confirmatio et unctio, ubi signatur gratia Spiritus sancti, secundum quam inungitur quis in pugilem, ut pro Christo audeat mori, et in regem, ut in regnum cœlorum possit introire, tanquam in suum. Hoc est novæ legis proprium : ideo in Veteri Testamento non habuerunt certam figuram hæc duo sacramenta : et quia signant Spiritus sancti gratiam in aliqua abundantia, et Spiritus sanctus abundanter non fuit datus, quousque Jesus non fuit glorificatus, sicut dicitur, *Joan.*, VII, 39; ideo hæc duo sacramenta a Christo fuerunt insinuata, sed post a Spiritu sancto fuerunt instituta. Quædam sunt sacramenta media, quæ in veteri lege non fuerunt in veritate, fuerunt tamen in figura et significatione, sicut baptismus, Eucharistia et ordo : et quia Christus legem implevit, et figuras evacuavit, hæc tria sacramenta per seipsum instituit. Sic patet quomodo congruentissime statuta et instituta sunt ecclesiastica sacramenta, ut nihil sit gestum per oblivionem, sed secundum inenarrabilem Dei dispensationem. Concedendæ igitur sunt rationes probantes Spiritum sanctum per apostolos hoc sacramentum instituisse.

1. Ad illud quod objicitur, quod hoc est legislatoris, dicendum quod Spiritus sanctus supplevit hoc, quod ipse Dominus dimiserat in doctrina, sicut dicitur [2]. *Multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo;* et post : *Cum venerit*, etc. Unde sicut supplevit quod deerat de doctrina secundum Dei ordinatam dispensationem, ita etiam de institutione, ex causa congrua, quod dimissum erat. Nec sunt duo legislatores Christus et spiritus ejus.

2. Ad illud quod objicitur, quod per semetipsum, etc., dicendum quod ipse immediate loquebatur Moysi, et post Moyses præcipiebat populo, sicut nuntius Dei et minister : sic Spiritus sanctus apostolis, et ipsi ut ministri populis exponebant. Unde sacramentorum institutionem non attribuimus nisi Deo, vel per Filium, vel per Spiritum sanctum : nec credendum est quemquam apostolorum hoc per se instituisse, sed totum collegium : sed Jacobus promulgavit, sicut sententiam tulit [3] de observantia legalium. Et per hoc patet sequens, quia sicut Deus operatur principaliter, et sacerdos ut minister, sic institutio sacramentorum respicit Deum ut auctorem, et apostolos respicit ut ministros in promulgando.

3. Ad illud quod objicitur, quod apostoli ungebant oleo, dicendum quod ibi non fuit hoc sacramentum institutum, sed insinuatum : et hoc patet, quia unctio illa principaliter fiebat ad sanitatem corporalem, non ad curationem spiritualem principaliter. Unde sicut gratiam sanitatum tunc habebant apostoli, et non potentiam ligandi et absolvendi; sic oleum illud deserviebat, sive operabatur ad salutem corporis; nunc autem principaliter operatur ad salutem spiritus, sicut in ipsa forma evidenter exprimitur.

[1] Hujus dicti ac doctrinæ declarationem in *Breviloq.*, p. VI, c. IV, videre est; clarius autem in *Concord.* sive *Concil.* — [2] *Joan.*, XVI, 12, 13. — [3] *Act.*, XV, 19.

QUÆSTIO III.

An extremæ unctionis materia sit oleum consecratum ab episcopo [1].

Ad 1 q. De hujus sacramenti materia, et dicit Magister, quod materia hujus sacramenti est oleum ab episcopo consecratum. Sed primo videtur quod magis deberet adhiberi aliud elementum quam oleum : primo quia hoc sacramentum est periclitantium, et morti appropinquantium ; et hi maxime sunt in articulo necessitatis : ergo talibus maxime de elemento communi provideri debet : si ergo aqua communior est, videtur, etc.

2. Item in confirmatione, in qua datur gratia abundans, non solum est elementum olei, sed etiam balsami, quod est pretiosum : ergo cum hoc sacramentum introducat hominem in regnum, quod est pretiosissimum præmium, videtur quod in eo deberet esse balsamum.

3. Item videtur quod non oporteat esse consecratum, quia baptismus et eucharistia, in quibus est magna gratia et efficacia, non indigent materia consecrata alia sanctificatione, quam quæ fit in sacramenti forma : ergo pari ratione nec unctio extrema.

4. Item ad perfectum esse sacramenti, ista duo sufficiunt, scilicet significatio, et sanctificatio; significatio est per elementum, sanctificatio est per verbum : sed hæc duo sunt, si quis inungatur de simplici oleo : ergo videtur quod sit ibi sacramentum perfectum.

5. Item, si oportet sacramentum unctionis fieri de oleo consecrato, quæro cui competit nomen vel ratio sacramenti, an oleo, an unctioni. Quod unctioni, videtur per ipsam denominationem sacramenti.

Fundam. Sed quod oleo consecrato, videtur, quia oleum est signum, et oleum consecratum signum est sacrum sacræ rei, quod non tantum habet significationem, sed etiam quoddam genus causalitatis per benedictionem : ergo videtur quod habeat in se completam sacramenti rationem.

Item panis consecratus est sacramentum, non ipsa manducatio, imo potius est usus : ergo videtur similiter in proposito, quod oleum consecratum sit sacramentum, et unctio sit usus : ergo non convenienter nominatur. Quod si non est verum, non videtur hic exigi materia consecrata.

Item videtur, quod nec oporteat esse consecratam ab episcopo, quia plus est consecrare, sive corpus Domini conficere, ubi est transsubstantiatio, quam oleum, ubi manet eadem usia : sed simplex sacerdos potest primum : ergo et secundum. Juxta hoc est quæstio, quare debeat esse oleum; et quare simplex, non mixtum; et quare consecratum ab episcopo, et si illa consecratio faciat oleum consecratum esse sacramentum. Quæst. later.

CONCLUSIO.

Extremæ Unctionis materia est oleum consecratum ab Episcopo.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod aliqui dicere voluerunt, quod materia in hoc sacramento est oleum; sed consecratio episcopalis superveniens facit esse sacramentum, et (*a*) inunctio consequens est sacramenti usus, sive dispensatio. Sed quoniam istud repugnat denominationi sacramenti, et etiam communi opinioni; ideo melius dicitur, quod sicut aqua in baptismo est elementum, sic in confirmatione chrisma, et in unctione oleum consecratum ab episcopo. Ratio autem sumi potest a parte instituentis, et etiam a parte finis : a parte instituentis, quoniam enim Christus per semetipsum instituit, qui per semetipsum potuit sanctificare baptismum et eucharistiam, ideo non est alia consecratio præparans necessaria, sed solum ad solem-

Opinio aliorum.

Improb.

[1] S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXIX, art. 4, art. 4 et 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. III, Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. V. — (*a*) *Al.* sed.

nitatem facit[1]. Sed hoc sacramentum Spiritus sanctus instituit per Apostolos, qui non poterant sanctificare nisi per Deum: ideo materia est non simplex elementum, sed oleum per verbum et invocationem Sancti Spiritus consecratum: et hoc per verbum episcoporum, qui sunt successores apostolorum, ut sicut Spiritus sanctus instituit per apostolos, sic etiam nunc consecratio fiat (*a*) per episcopos. A parte finis sumitur ratio, quoniam hic datur gratia sanans languores spirituales, et datur gratia ordinans ad sanitatem perfectam, quæ quidem est gloriæ: ideo debet signari per oleum, quod est curativum ratione curationis; et per oleum consecratum, ratione ordinationis ad supereminentem curationem; et per oleum simplex, non permixtum, quia ad ingressum in gloriam requiritur et sufficit bona conscientia. His visis, facile est solvere ad objecta.

1. Ad illud enim quod objicitur de communitate medicinæ, dicendum quod istud non est sacramentum necessitatis, et propterea modicum de elemento, scilicet de oleo, sufficit: et hoc potest ubique locorum haberi, et ideo non est periculum aliquod. Præterea evitatio periculi non debet præjudicare dignitati et congruitati sacramenti.

2. Ad illud ergo quod objicitur, quod deberet misceri cum balsamo, sicut in confirmatione; dicendum quod non est simile, quia in confirmatione datur gratia ad pugnandum in vita, per quam oportet ambulare non solum secundum placentiam ad Deum, verum etiam ad proximum. Sed in unctione datur gratia ad resistendum diabolo, ne possit detinere, et ad hoc non est necessaria fama, sed bona conscientia: et quia balsamum aromatizans significat bonam famam, et oleum nitens bonam conscientiam, ideo, etc.

3. Ad illud quod objicitur, quod Eucharistia non indiget alia consecratione, dicendum quod non est simile, tum ex parte instituentis, tum ex parte finis, ut visum est.

4. Ad illud quod objicitur, quod in oleo non consecrato, si fiat unctio, est significatio et sanctificatio, dicendum quod falsum est. Primo enim deficit significatio, quæ non tantum exigit repræsentationem, sed etiam institutionem: sic autem institutum est fieri. Secundo deficit sanctificatio, quia non habet verbum efficaciam, nisi habeat competens elementum.

5. Ad illud quod objicitur, quod oleum consecratum est sacramentum, dicendum quod proprie loquendo non est sacramentum, sed ad sacramentum ordinatum. Et ratio hujus est, quia non habet nec perfectam significationem, nec sanctificationem, quousque applicetur infirmo, et superveniat sacerdotalis oratio: tunc enim significatur gratia intus inungens, et tunc est primo sacramentum, et non ante: et ideo non est simile de corpore Domini, ubi in prima sanctificatione fit conversio, et post non additur uberior interior sanctificatio, quæ novam introducat virtutem.

Ad illud quod objicitur quod sicut sacerdotes possunt corpus Domini conficere, ita et oleum consecrare, dicendum quod non valet, quia tanta est potestas in ministris Ecclesiæ, quantam distribuit Dominus membris: nec oportuit potestatem consecrandi oleum ita communicari sacerdotibus, sicut conficiendi corpus Christi: quia unus episcopus faciliter toti provinciæ potest unctionis oleum consecrare; sed non potest quotidie in singulis parochiis missam cantare, sicut decet, cum ille sit panis quotidianus et communis omnibus: et sic patet istud. Resp. ad ult. pro fundam.

QUÆSTIO IV.

An forma verbi sit de essentia sacramenti[2].

De forma hujus sacramenti; et quæritur Fundam.

[1] Hujus dicti doctrinam videre est in *Concil.* sive *Concord.* — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXIX, art. 7; et IV *Sent.*, dist. XXIII, q. I. art. 4; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIII, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. VI.

(*a*) *Cœt. edit.* consecrata.

utrum forma verbi sit de essentia hujus sacramenti. Et quod sic, videtur primo per ritum universalis Ecclesiæ, quæ ubique locorum unctionem tribuit cum benedictione sacerdotali.

Item probatur per illud Jacobi [1] : *Inducant presbyteros, et orent pro eo, ungentes eum oleo :* ergo præmittitur oratio ante unctionem. Et videtur, quod illa sit de integritate, ut unctio : et hoc probatur per litteram sequentem [2]. *Oratio fidei salvabit infirmum.* Ergo efficacia sacramenti principaliter residet penes verbum orationis.

Item hoc ipsum videtur per simile in aliis sacramentis, quia sacramenta novæ legis sanctificant per verbum, ut dicit Hugo [3] : ergo pari ratione videtur quod istud sacramentum.

Item sicut in aliis necessaria est intentio, et ideo est verbum etiam arctans intentionem, ita et in hoc necessaria est intentio : ergo pari ratione, et verbi exprimentis, sive arctantis intentionem (*a*) prolatio.

Ad opp. Contra : 1. Omnia sacramenta ex fonte sacræ Scripturæ ortum habent, quia nullum sacramentum est in Ecclesia, quin describatur in Scriptura : sed hujus sacramenti forma nunquam describitur, nec ab evangelista, nec ab apostolo : ergo, etc.

2. Item omnia sacramenta, quæ habent formam, eamdem debent habere per totam Ecclesiam catholicam, quia variatio formæ est variatio sacramenti, et sacramentum debet esse uniforme, sicut fides et Ecclesia : sed hoc sacramentum non habet eamdem formam : nam in Ecclesia Gregoriana est hæc forma : *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid oculorum vitio deliquisti.* In Ambrosiana est hæc : *Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut more militis uncti præparatus ad certamen, aereas possis superare potestates*, vel similis huic : ergo non videtur quod aliqua forma sit substantialis.

3. Item omnes sacramentorum formæ traditæ sunt per orationem deprecativam : ergo non videtur convenienter assignata ; aut non est forma, quoniam sacramenta novæ legis certitudinaliter ponunt suum effectum : ergo per orationem indicativam debent exprimi, non per deprecativam.

4. Item secundum beatum Jacobum, *oratio fidei* est illa, quæ est necessaria : si ergo oratio est ad Deum, et ad Deum oratur melius gemitu cordis, quam voce oris, videtur quod ad istius sacramenti perfectionem non oporteat aliquid ore tenus exprimi. Quæritur igitur, si formam habet, quæ sit forma, et per quem modum.

CONCLUSIO.

Extremæ unctionis forma est oratio deprecativa, et hoc ex principali institutione, multiplici congruentia ordinata.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui voluerunt dicere, quod istud sacramentum non habebat formam verbi essentialem, sed quæ solum erat de bene esse ; et ideo non fuit expressa, nec in Ecclesia invenitur unica, sed diversa. Sed tamen istud non est securum dicere [4], nec secundum textum Scripturæ, cum in istius sacramenti institutione maximam vim videatur Jacobus in oratione instituere, et sibi totam efficaciam attribuere, cum dicit : *Oratio fidei salvabit :* non dicit : Unctio. Oratio autem fidei dicitur non ipsius inungentis, sed ipsius Ecclesiæ, in cujus fide administrantur sacramenta. Sicut ergo in aliis sacramentis non sufficit corde credere, nisi fiat professio in verbo exteriori ; sic intelligendum est hic, quod non sufficit oratio mentalis sine vocali. Et ideo forma verbi est de integritate sacramenti ; forma, inquam, verbi, secundum quod est expressiva orationis fidei : et hoc

Opinio aliorum errones.

Improb.

[1] *Jac.*, v, 14. — [2] *Ibid.* — [3] Hug , *de Sacram.*, lib. I, p. IX, c. II. — [4] Est enim contra Conc. Trid., sess. XIV, *Doctr. de Sacram. ext. unc.*, c. I.

(*a*) *Cæt. edit.* intentione.

propter talem institutionem istius sacramenti. Unde nota quod est forma verbi, quæ exprimit actum et intentionem; et talis est per modum indicativum, et non est de sacramenti necessitate, sed congruitate : et hæc in aliquibus Ecclesiis habetur, sed non in Romana, quæ maxime vitat ea, quæ possunt esse occasio deviandi. Et est forma, quæ exprimit orationem; et quoniam oratio est per modum deprecativum, talis forma est deprecativa : et hæc est de necessitate sacramenti hujus, et habetur in omnibus ecclesiis, quoniam hæc tangitur in institutione hujus sacramenti. Et quoniam non exprimitur verbum determinatum, sed solum oratio fidei; ideo non oportet quod sit uniformitas in verbo orationis, sed solum quod sit in sensu. Si quæras, quare in isto sacramento potius est oratio de essentia, quam in alio, respondeo quod ratio principalis est institutio. Si autem quæras rationem institutionis, dici potest quod hæc habet rationem congruitatis multiplicem. Prima est ex parte suscipientis, qui propter infirmitatem est destitutus : ideo oratione est relevandus. Secunda est ex parte modi curandi, qui est per devotionem et elevationem animæ ad spiritualia : et quia quod super omnia excitat animam ad hoc est oratio, ideo, etc. Tertia ratio est ex parte morbi, quoniam hic fit remissio peccati interveniente ministerio sacerdotis : et quoniam in remissione culpæ sacerdos non se habet nisi per modum deprecantis, unde et in absolutione sua utitur oratione deprecativa, ut in præcedentibus habitum est; hinc est quod optime institutum fuit unctionem non fieri sine oratione, cujus expressio est forma sacramenti, ut ostendunt rationes. His visis, facile est respondere ad objecta.

1. Ad illud enim quod objicitur, quod non habet ortum ex fonte sacræ Scripturæ, dicendum quod falsum est, ut patet; imo ab illo verbo beati Jacobi : *Oratio fidei salvabit infirmum.*

2. Ad illud quod objicitur, quod non est eadem forma, dicendum quod secundum id quod est necessarium et essentiale sacramento, eamdem oportet esse; sed forma verbi non est necessaria ratione vocis exterioris, sed prout est expressiva verbi interioris.

3. Ad illud quod objicitur de oratione indicativa, dicendum quod non est simile de hoc sacramento, et de aliis, pro eo quod istud habet aliquam specialem rationem, quam non habent alia, ut visum est.

4. Ad illud quod objicitur, quod melius oratur gemitu cordis, dicendum quod in sacramentis, quia sunt signa exteriora, non tantum consideratur quod est interius; sed etiam signum exterius, ratione cujus habet rationem sacramenti : et sic patet totum. Quamvis enim aliquis crederet Trinitatem, nisi exprimeretur in baptizando, non daret sacramentum : et sic in proposito est intelligendum.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum quæstionis, quæritur de hujus sacramenti dispensatione; et circa hoc quæruntur quatuor : primo quæritur quis debeat administrare hoc sacramentum; secundo, cui debeat dispensari; tertio, in quo membro, sive loco; quarto et ultimo, quoties.

QUÆSTIO I.

An administratio hujus sacramenti competat solum episcopis [1].

Circa quam proceditur sic : Videtur quod hujus sacramenti administratio solis episcopis competat : primo, per simile : Sacramentum confirmationis, quod habet materiam consecratam, à solis episcopis traditur : ergo pari ratione et sacramentum illud. Ad opp.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Supplem.* p. III, q. XXI, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIII, art. 2, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXII, q. V; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. XII; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. 1, art. 4.

2. Item in artificialibus, nobilius est uti instrumento facto, quam ipsum facere, unde nobilior est miles, qui utitur ense, quam faber qui facit: ergo si episcopus solus oleum consecrat, videtur quod ipse solus hoc oleo inungere debeat.

3. Item in naturalibus videmus, quod eadem vis, quæ præparat materiam, inducit formam, et hoc spectat ad rectum ordinem operandi : si ergo gratiæ (*a*) virtus conformis est naturæ, cum episcopus materiam præparet, videtur quod ipse solus sacramentum conferat : et hoc est in ipsa unctione.

4. Sed contra ostenditur quod extendat se ad omnes, quia verbum et elementum constituunt sacramentum : sed oleum consecratum potest administrari per simplicem laicum, et etiam verbum dici : ergo et sacramentum administrari.

5. Item quod ita debeat esse, videtur ; quia illud est sacramentum eorum, qui sunt in extremo mortis articulo : sed talibus frequenter non potest subveniri per sacerdotem : ergo videtur quod saltem tunc (*b*) per laicum eis subveniri possit.

6. Item hoc ostenditur exemplo, quia legitur in legenda S. Genovefæ, quod ipsa inungebat oleo infirmos, et curabat eos : ergo videtur quod hoc saltem spectet ad viros sanctos.

CONCLUSIO.

Extremæ unctionis minister est sacerdos, tum ratione materiæ, quæ est oleum consecratum, quod contingi non debet nisi manibus consecratis; tum ratione formæ, quæ est per modum orandi, quod est munus sacerdotum.

Resp. ad arg. Dicendum quod hujus sacramenti dispensatio ex officio spectat ad sacerdotes, et illud confirmat auctoritas et ratio. Auctoritas (*c*), quia dicitur : *Inducat*
Ratio 1. *presbyteros*, etc., *et orent super eum*. Ratio, quia cum hujus sacramenti materia sit oleum consecratum, non debet administrari, nec contingi, nisi ab eo qui habet manus consecrat, et talis est sacerdos : ideo non se extendit ad omnes. Nec ad solos episcopos, quia cum hoc sit sacramentum periclitantium, qui non possunt adire prælatos, sed magis e converso ; oporteret multos perire, si a solis episcopis dari deberet. Ideo disposuit Spiritus sanctus, quod unguentum non solum esset in capite, vel in barba Aaron, sed etiam descenderet usque in oram vestimenti, scilicet usque ad inferiores sacerdotes. Nec solum sumitur ratio a parte unctionis, verum etiam a parte orationis : quoniam enim Ratio 2.
officium mediationis sacerdotibus competit, sicut competit offerre dona et sacrificia pro peccatis, nec solis episcopis, nec etiam laicis ; sic etiam dispensatio hujus sacramenti, cujus efficacia principaliter consistit in oratione fidei, cujus est sacerdos minister de ratione sui officii.

1. Ad illud quod objicitur, de confirmatione, dicendum quod nullo modo est simile. Primum, quia confirmandi possunt adire episcopum, non sic inungendi. Præterea, manuum impositio solis apostolis competebat ; sed infirmorum curatio usque ad alios discipulos descendebat : at sacramentum confirmationis est sacramentum impositionis manuum ; sacramentum unctionis est ad curationem ordinatum.

2. Ad illud quod objicitur, quod in artificialibus nobilius est uti instrumento, etc., dicendum quod illud veritatem habet ut plurimum in moralibus. Et ratio hujus est, quoniam gradus dignitatis est in eis secundum ordinationem ad finem, et utenti instrumento immediatior est finis, quam fabricanti ; sed in his operibus Ecclesiæ est gradus secundum comparationem ad primum principium, ex quo fluit totum regimen et operatio in corpore Ecclesiæ, et ideo virtus prior superior est. Unde superior est episcopus, qui ordinat sacerdotem ad celebrandum, quam ipse sacerdos, qui celebrat : sic in proposito est intelligendum. Præterea, non est tantæ servitutis oleum consecrare, sicut infirmos inungere : primum enim sufficienter potuit

(*a*) *Cat. edit.* gratia et. — (*b*) *deest* tunc. — (*c*) *deest* Auctoritas.

fieri ab uno; secundum vero minime: ideo voluit Spiritus sanctus secundum magis communicari, quam primum.

3. Ad illud quod objicitur, quod ejusdem est formam inducere, cujus est materiam præparare, dicendum quod verum est de forma quæ perficit illam præparationem, sicut faber fabricando ferrum inducit formam ensis: sic episcopus, quando benedicit, inducit consecrationem: sed propter hoc non oportet quod illo oleo utatur, sicut nec faber ense.

4. Ad illud quod objicitur, quod verbum et elementum faciunt sacramentum; dicendum, quod verum est in aliquibus sacramentis, quorum dispensatio omnibus est commissa: sed non est verum in omnibus, ut in Eucharistia: et sic intelligendum de unctione extrema.

5. Ad illud quod objicitur de extremo mortis articulo; dicendum, quod devotio potest supplere absentiam sacerdotis: et ideo non est necesse omnibus committi, maxime cum sacerdos satis de facili possit adesse, nisi absit propter negligentiam infirmi.

6. Ad illud quod objicitur de S. Genovefa, dicendum, quod sicut supra habitum est, quod quidam absolvunt merito, quidam ex officio. Sic intelligendum est in proposito. Unde sicut ad solos sacerdotes pertinet absolvere, tamen viri sancti frequenter impetrant vitæ merito, quod alii faciunt ex officio: sic et in unctione intelligendum est.

QUÆSTIO II.

An extrema unctio debeat dari solum infirmis [1].

ndam. Cui debeat sacramentum istud dari; et quod solis infirmis, videtur per illud, quod dicitur: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros:* ergo illis indicitur, quod presbyteros inducant: et hoc videtur maxime per litteram sequentem: *Oratio fidei salvabit infirmum.*

Item, quod solis ratione utentibus, ostenditur per textum, cum dicitur: *Inducat presbyteros.* Et post: *Si in peccatis fuerit.* Si ergo presbyteros petere, seu inducere, et in peccatis esse, est proprium adultorum, et ratione utentium, videtur, etc.

Item, quod solis in periculo mortis existentibus, videtur per ipsam denominationem, qua dicitur *extrema unctio:* ergo solum in extremis debet dari.

Contra: Quod non solis infirmis debeat dari, videtur per ipsam Glossam, quæ dicit: « Infirmatur quis in vobis, mente et corpore scilicet, vel fide: » ergo non solum infirmantibus corporaliter, sed etiam infirmantibus spiritualiter debet dari. Ad opp.

Item unctio hæc debet dari appropinquantibus ad mortem, et existentibus in periculo mortis: sed qui ingreditur justum bellum, in periculo mortis est: ergo, etc.

Item, quod non solis ratione utentibus, videtur, quia non soli tales infirmantur, sed etiam alii qui indigent alleviatione, ut parvuli et stulti: ergo videtur quod debeat eis hoc sacramentum dari, quod est unctio infirmorum.

Item hoc probatur ex textu, in quo dicitur: *Infirmatur quis in vobis? Quis* tenetur infinite: ergo quicumque infirmatur, debet inungi.

CONCLUSIO.

Extrema unctio debet dari solis infirmis ratione utentibus, et in periculo mortis existentibus.

Resp. ad arg. Dicendum quod hoc sacramentum est principaliter ad venialia delenda, secundum quod possunt convenientem recipere affectum: et per hoc est in alleviationem animæ aggravatæ a corpore corruptionem habente: et ideo istud sacramentum debet dari solis infirmis, qui peccare potuerunt venialiter, et his prout sunt in articulo mortis: sic enim possunt a culpa veniali li-

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXIII, q. II, art. 2, q. I; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIII, art. 2, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. VI; Petr. de Palud., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. XVII.

berari convenienter et sufficienter, et hoc invenitur in ipso textu : scilicet proprium, infirmitatis, hoc est, quod dicitur *Infirmatur*; periculum, in hoc quod dicitur : *Quis*, quod discretive, et notabiliter, et graviter, ita quod desit virtus naturæ et consilium medicinæ, ex parte vero rationis, in hoc quod dicitur : *Inducat presbyteros*; et iterum in hoc, quod subinfert : *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Concedendæ igitur sunt rationes monstrantes hoc sacramentum dari debere solis infirmis, ratione utentibus, et in periculo mortis existentibus.

Ad illud quod objicitur de Glossa, dicendum, quod istud intelligitur universaliter sub disjunctione; nec excluditur infirmitas corporalis, sed præsupponitur.

Ad illud quod objicitur de his, qui intrant justum bellum, dicendum, quod etsi tales sint in periculo mortis secundum fortunam, non tamen secundum naturam. Sacramenta autem ecclesiastica non fortunam sequuntur, sed naturam respiciunt. Si tu objicias de illo qui damnatus est per sententiam, dicendum quod talis infamis est in facie Ecclesiæ, etiamsi secundum veritatem non habet culpam : et sic patet ratio illa.

Ad illud quod objicitur, quod alii indigent alleviatione, dicendum quod ad hoc principaliter sacramentum istud non ordinatur, sicut patet in ipsa forma, sed ad peccatorum remissionem, quæ per sensus exteriores perpetrata sunt, et ideo non datur infantibus, nec naturaliter stultis.

Ad illud quod objicitur de hoc nomine, *quis*, dicendum, quod magis discretive tenetur, quam infinite. Et si tu objicias, quod talis modus non competit illi nomini; dicendum, quod falsum est, quia talis modus annexus est modo accipiendi interrogative.

QUÆSTIO III.

An in extrema unctione debeat inungi totum corpus [1].

Ad opp. In quo loco debeat fieri unctio, et quod totum corpus debeat inungi, videtur : 1. quoniam talis unctio, aut est contra infirmitatem corporalem, aut contra infirmitatem spiritualem : si contra corporalem, cum ergo morbida infirmitas per totum corpus diffusa sit, totum debet inungi; si contra spiritualem, sed spiritualis infirmitas non concernit aliquam partem determinate : ergo, etc.

2. Item unctio sacramentalis signat unctionem gratuitam et spiritualem, quæ est in anima : sed anima est in qualibet parte corporis tota : ergo, etc.

3. Item unctio devotionis respicit animam secundum potentiam intellectivam : sed illa nullius partis corporalis est actus : ergo nulla pars corporis determinate debet inungi : ergo totum corpus inungendum est.

4. Item, cum quis purificatur ab originali, totus immergitur, si sit aqua sufficiens : ergo similiter, si oleum est sufficiens, totus videtur inungendus.

Sed contra [2] : *De corde procedunt cogitationes malæ, furta*, etc. Secundum illud, Fundam. omnia peccata ex corde procedunt : ergo ad deletionem peccatorum signandam sufficit locum cordis inungere.

2. Item unctio confirmationis in unica parte sola fit, scilicet in fronte : ergo, pari ratione, et ibi unctio hujus sacramenti.

3. Item si in pluribus partibus distincte, ergo plures sunt unctiones; ergo sunt plura sacramenta; pes enim et manus specie differunt secundum naturam organizationis.

4. Item, si in diversis partibus debet fieri inunctio, cum contingat frequenter multa membra corporis amittere ex sola ægritudine, videtur quod ægritudo perfectione sacramenti faciat carere, quod non est conveniens. Quæritur ergo, quæ membra debeant inungi, et utrum mutilata debeant inungi.

[1] *Cf.* Thomas., in *Suppl.* p. III, q. XXXII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXIII, q. II, art. 3, q. I; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIII, art. 2, q. V; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. XVIII; Petr. de Palud., IV *Sent.*, dist. XXIII, q. III. — [2] *Matth.*, XV, 19.

CONCLUSIO.

In extremæ unctionis sacramento septem partes inunguntur, non totum corpus; organa videlicet quinque sensibus deservientia, et quæ generativæ et progressivæ virtuti deserviunt.

Resp. ad arg. Dicendum, quod in talibus, ut sæpe dictum est, finis imponit necessitatem his quæ sunt ad finem. Quoniam ergo istud sacramentum principaliter ordinatur ad venialium deletionem, secundum quod ex textu beati Jacobi innuitur, et venialia perpetrantur ab anima secundum unionem ipsius ad carnem corruptam, et hoc est per potentias per quas unitur corpori ut organico; et ideo recte in deletione talium peccatorum debet medicamentum exterius adhiberi, secundum id quod habet sensibile, circa organa ipsarum potentiarum. Est autem triplex potentia animæ, secundum quam regitur corpus, et eruditur, et nutritur, secundum quam ad exterius comparatur, scilicet sensitiva, generativa, et progressiva; et ideo organa istarum potentiarum debent inungi. Et quoniam quinque sunt organa deservientia quinque sensibus, scilicet os, oculi, nares, aures, et manus, et lumbi deserviunt generativæ, pedes vero virtuti progressivæ; ideo istæ septem partes inunguntur; et sic patet, quod nec totum corpus debet inungi, nec una pars determinata.

1, 2 et 3. Ad illud ergo, quod objicitur de infirmitate spirituali, quod non determinat partem, dicendum quod verum est, quod non determinat partem in qua fit, verumtamen determinat partem per quam contrahitur. Et per hoc patent duo sequentia de anima, quod est in qualibet parte corporis, et de potentia intellectiva : quoniam, etsi anima secundum essentiam sit in qualibet parte corporis tota, et, secundum potentiam intellectivam, partem determinatam corporis non concernat, tamen secundum potentiam sensitivam et operativam, determinat sibi aliquas partes corporis organizatas, in quibus delectatur, et secundum quarum delectationes diversas incurrit peccata.

4. Ad illud quod objicitur de baptismo, dicendum quod non est simile, pro eo quod in originali tota caro fœdatur; sed in venialis peccati commissione aliquis actus specialis potentiæ concernitur.

1. Ad illud quod objicitur in oppositum de corde, dicendum quod, etsi de cordis affectu procedant omnia, tamen per diversas potentias subministrantes.

2. Ad illud quod objicitur de unctione confirmationis, dicendum quod non est simile, pro eo quod illa est contra pusillanimitatem et verecundiam determinate; sed hæc est contra venialia peccata, quæ respiciunt actus omnium potentiarum.

3. Ad illud quod objicitur, quod ergo plura sunt sacramenta, dicendum quod illæ partes non inunguntur, nisi prout concurrunt in unum, cui deserviunt, et secundum cujus nutum moventur : et ideo, quia unctio est in his secundum unam naturam et per comparationem ad unum, ideo unum est sacramentum.

4. Ad illud quod objicitur de illis qui perdunt hæc membra, dicendum quod, quamvis sint mutilati, tamen debent inungi. Et si tu objicias, quod est implicatio falsi in forma, dicendum quod falsum est, quia cæci libenter vellent videre, et surdi auditum desiderant, quamvis non audiant : ideo recte dicuntur (a) in talibus membris inungi, quia per talia membra, aut peccaverunt, aut peccare voluerunt, saltem veniali appetitu. Si tu quæras, cum per membra genitalia maxime culpa in hominibus contrahatur, sive perpetretur venialis et mortalis, ut quid non inunguntur? dicendum quod hoc est propter fœditatem membri, propter quam natura rationalis erubescit non solum tangere, sed videre, sed quod plus est nominare, et amplius erubescit cogitare : et ideo absit, quod oleum sanctum debeat ibi apponi, sed

(a) Cæt. edit. dicunt.

[illegible] illorum membrorum [illegible] lumbi. Credo etiam quod [illegible] vere in [illegible], qui non credebant membra illa [illegible] demonstrare, [illegible].

QUÆSTIO IV.

An sacramentum extremæ unctionis iterari possit.

Ad opp. Quoties debeat hoc sacramentum dari, et quæritur utrum debeat iterari. Et quod non, videtur : primo, quia nulli sacramento facienda est injuria ; sed qui iterat sacramentum, facit ei injuriam : ergo, etc.

2. Item per simile videtur, quia unctio episcopalis, sive confirmationis, non iteratur : ergo nec unctio extrema iterari debet, ratione consimili.

3. Item hoc videtur per denominationem, quia dicitur unctio extrema : sed unius hominis una est mors et unum extremum : ergo tantum semel debet inungi.

Fundam. Contra : Quoties iteratur morbus, et medicina : sed tam morbus corporalis, quam spiritualis iteratur, scilicet veniale peccatum, et corporalis infirmitas : ergo, etc.

Item aliquis qui est in periculo secundum humanum judicium et opinionem medicorum, est inungendus, quia præsumitur quod laboret in extremis ; si ergo ille idem in extremis alias laborare potest, videtur quod inungi debet.

Quæstio later. 1. Juxta hoc quæritur, si aliquis sacerdos incipit inungere et in unctione deficit, utrum debeat a capite incipi, vel perfici.

Quæstio later. 2. Et iterum, utrum aliquis in eadem infirmitate debeat bis inungi, utputa in infirmitate incurabili.

CONCLUSIO.

Cum in hoc sacramento nec imprimatur character, nec detur effectus perpetuus, possibilis est reiteratio.

Resp. ad arg. Dicendum quod istud sacramentum, sicut innuitur aperte in littera, et debet et potest iterari. Si autem quæratur ratio hujus, dicendum est, quod generalis ratio, quare sacramentum non debeat iterari, est quia effectus ejus est perpetuus, qui non iteratur : unde characteris impressio non est generalis ratio, sed potius effectus perpetuatio. Unde, ex quo panis semel consecratus est, non debet amplius consecrari, quamvis non imprimatur ibi character; et similiter oleum benedictum non debet amplius benedici, sive consecratum non debet amplius consecrari. Quoniam igitur in unctione extrema non imprimitur character, nec datur effectus perpetuus, maxime si homo ab infirmitate resurgat ; ideo secunda operatio sacramenti necessaria est ; et ideo iterari potest et debet medicina, absque aliqua contumelia ipsius sacramenti.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod sibi fiat injuria in iteratione, dicendum quod hoc verum est, quando iteratur sacramentum, et nihil novum efficitur : hoc autem in proposito non habet locum.

2. Ad illud quod objicitur de unctione confirmationis, dicendum quod non est simile, quia ibi est effectus characteris, qui est perpetuus, propter quem amplius sacramentum iterari non debet.

3. Ad illud quod objicitur de denominatione, dicendum quod unctio extrema est dupliciter : aut secundum veritatem, aut secundum nostram opinionem : primo modo non iteratur, secundo modo sic : ita frequenter accidit multos inungi pluries.

Ad illud quod quæritur, si sacerdos deficit, utrum sit initiandum, dicendum, quod potius est supplendum quod inchoatum est, pro eo quod quælibet unctio specialem habet formam, sicut patet aspicienti Ordinarium : attamen generaliter conveniunt in remissione peccati. Ad q. lateral. 1.

Ad illud quod quæritur de infirmitatibus Ad q. lateral. 2.

¹ Cf. S. Thomas, in Suppl. p. III, q. XXXIII, art. 1; et IV Sent., dist. XXIII, q. 1, art. 4; Richardus, IV Sent., dist. XXIII, art. 2, q. VI; Steph. Brulef., IV Sent., dist. XXIII, q. VIII; Petrus de Tarant., IV Sent., dist. XXIII, q. VI.

prolixis, aliqui voluerunt dicere quod post annum iterari potest, pro eo quod completa est revolutio corporum superiorum. Sed absurdum valde videtur, sacramenta regulari secundum motum solis et astrorum. Et ideo potest aliter dici, quod nullus in aliqua infirmitate inungendus est, nisi cum præsumitur ad exitum appropinquare : et hoc est ex infirmitatis aggravatione, quem statum natura diu sustinere non potest, imo aut vincit, aut vincitur. Si ergo infirmus non moriatur, sed diutius vivat, et, si non perfecte curetur, curetur (a) tamen aliquo modo ab intensione morbi ; ideo quia (b) venialia iterum redire possunt, si (c) iterum infirmitas corporalis aggravetur (d), ideo potest et debet sacramentum unctionis iterari. Et sic patet responsio ad objecta.

DISTINCTIO XXIV

DE SACRAMENTO ORDINIS

PARS I.

DE SACRAMENTO ORDINIS, QUANTUM AD EA, QUÆ AD ILLUD DISPONUNT.

Nunc ad considerationem sacræ ordinationis accedamus. Septem sunt spiritualium officiorum gradus, sive ordines, sicut ex sanctorum Patrum dictis aperte traditur, et capitis nostri, scilicet Jesu Christi, exemplo monstratur, qui omnium officia in semetipso exhibuit, et corpori suo, quod est Ecclesia, eosdem ordines observandos reliquit. [1] « Septem autem sunt propter septiformem gratiam sancti Spiritus, cujus qui non sunt participes, ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Illi vero, in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia Spiritus sancti, cum ad ecclesiasticos ordines accedunt, in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur. »

« Tales autem [2] ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici, qui digne possint dominica sacramenta tractare. Melius est enim episcopo paucos habere ministros, qui possint digne opus Dei exercere, quam inutiles, qui ordinatori grave onus inducant. » Tales enim decet esse ministros Christi, qui septiformi gratiæ Spiritus sancti sint decori : ex quorum doctrina, et conversationis forma, eadem gratia in aliis transfundantur, ne cœlestes margaritas [3] spiritualium verborum, officiorumque divinorum, sordidæ vitæ pedibus conculcent. In sacramento ergo septiformis spiritus, septem sunt gradus ecclesiastici, scilicet Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acolyti, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes : omnes tamen *clerici* vocantur, id est, sortiti. Corona enim signaculum est, quo assignantur in partem sortis ministerii divini. Corona regale decus significat, quia servire Deo regnare est. Unde ministri Ecclesiæ reges esse debent, ut se, et alios regant, quibus Petrus ait [4] : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium*, etc. [5] « Summitas capitis desuper nudatur, ut eorum mens ad Dominum libera monstretur, quæ [6] *revelata facie gloriam Dei contempletur :* summitas enim capitis est eminentia

Quales assumendi sint ad clerum.

De tonsura.

[1] Hug., lib. II, p. III, c. IV. — [2] *Epist.* II, *ad Jacob. fratr. Dom.*, sub nomine Clementis (Labb. *Conc.*, tom. I, col. 100), et habetur, dist. XXIII, c. *Tales.* — [3] *Matth.*, VII, 6. — [4] I *Petr.*, II, 9. — [5] Hug., lib. II, p. I, c. I. — [6] II *Cor.*, III, 18.

(a) *Cæt. edit.* curatus. — (b) *Item.* quia ideo. — (c) *Item* et. — (d) *Item* aggravatur.

mentis. Denudatio capitis, est revelatio mentis : clericus enim secretorum Dei non ignarus esse debet. Tondentur etiam capilli usque ad revelationem sensuum, scilicet oculorum et aurium, ut vitia in corde et opere pullulantia doceantur præcidenda, ne ad audiendum et intelligendum verbum Dei præpediatur mens, pro quo servato reddetur in excelsis corona. [1] Tonsuræ autem ecclesiasticæ usus a nazaræis exortus videtur, qui prius crine servato, deinde ob vitæ continentiam [2] caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponebant. Hinc usus inolevit, ut qui divinis cultibus mancipantur, quasi nazaræi, id est sancti, crine posito inveniantur, sicut ad Ezechielem dicitur [3] : *Fili hominis, sume gladium acutum, et duc super caput tuum, et barbam.* In *Actibus* etiam *Apostolorum* [4] Priscillam et Aquilam hoc fecisse legimus. Paulus quoque, et alii quidam (a) discipuli Christi hoc fecerunt. Recte ergo in quibuslibet gradibus constituti, clerici vocantur : quorum nomina, et rationes nominum Isidorus exponens, ait [5] : « Cleros et clericos hinc appellatos esse credimus, quia Matthias electus est sorte ; quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Clerus enim græce, latine sors, vel hereditas dicitur. Ideo ergo dicti sunt clerici, quia sunt de sorte Domini, vel quia Deum patrem habent ; generaliter vero clerici nuncupati sunt omnes, qui in Ecclesia Dei serviunt : quorum gradus, et nomina sunt hæc, Ostiarius, Lector, » etc.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc ad considerationem sacræ ordinationis accedamus.

Hæc est sexta pars, in qua de sexto sacramento agitur. Posset tamen dividi contra totam præcedentem : in præcedentibus enim egit de sacramentis quæ respiciunt determinatam personam : hic agit de his quæ respiciunt multitudinem ecclesiasticam; et Divisio. primo de ordine, secundo de matrimonio. Qualitercumque dividatur et ordinetur prædicta pars, ista, in qua agit de ordinis sacramento, duas habet : in prima enim determinat de ipso sacramento : in secunda, de dispensatione hujus sacramenti, infra [6] : *Solet etiam quæri, si hæretici ab Ecclesia præcisi,* etc. Prima pars duas habet : in prima parte determinat de his quæ disponunt ad ordinem, scilicet bona vita, et tonsura ; in secunda de ipsis ordinibus, ibi : *Ostiarii iidem, et janitores sunt,* etc. Prima pars dividitur in duas : in prima ostendit, cum sint septem ordines, propter signandam scilicet gratiam septiformem, quod nemo digne accipit ordines, qui non est in gratia : et hæc est dispositio interior. In secunda vero determinat de dispositione exteriori, quæ quidem est tonsura, ibi : *In hoc igitur sacramento septiformis,* etc.

DUB. I.

Nunc ad considerationem.

In parte ista sunt dubitationes circa litteram. Et primo quæritur de ordine hujus sacramenti ad alia præcedentia : videtur enim male ordinare, quia hoc sacramentum est ordinatum ad dispensandum omnia alia sacramenta : ergo inter omnia alia videtur esse primum.

Resp. Dicendum quod dupliciter est loqui de ordine : aut in comparatione ad alterum, respectu cujus est; aut a parte subjecti, in quo est. Si in comparatione, sic verum est quod sacramentum ordinis in dispensante debet præcedere, et præcedit omnia sacramenta, prout suscipiuntur. Alio modo, prout consideratur respectu subjecti sui, sic, quia

[1] Hugo, ubi supr., c. II. — [2] *Num.*, VI, 5, 18. — [3] *Ezech.*, V, 1. — [4] *Act.*, XVIII, 18. — [5] Isid., *Etymol.*, lib. VII, c. XII, et allegatur dist. XXI, c. *Cleros.* — [6] Dist. XXV. — (a) *Al.* quidem.

nemo ordinandus est, qui non sit dispositus per aliqua sacramenta antea, maxime per baptismum, hoc modo sequitur necessario : et ideo baptismus, quia primo recipitur inter sacramenta, janua sacramentorum appellatur.

DUB. II.

In hoc igitur sacramento septiformis gratiæ, etc.

Videtur male dicere, quia dona Spiritus sancti sunt connexa : et isti gradus non sunt connexi necessario, nec simul : ergo non videtur quod istud sacramentum sit gratiæ septiformis. Item nulla videtur esse connexio horum ordinum ad dona Spiritus sancti, quia ostium custodire ad nullum donorum Spiritus sancti videtur pertinere.

Resp. Dicendum, quod verbum Magistri per quamdam appropriationem intelligendum est, non per proprietatem quod dona Spiritus sancti divisim dentur in ordinibus singulis; sed usus horum donorum his septem gradibus aptari possunt, et hoc ascendendo a minori usque ad summum.

DUB. III.

Corona regale decus, etc.

Videtur male dicere, quia dicitur sacerdotibus[1], quod sunt *regnum sacerdotale :* ergo secundum hoc sacerdotium adjacet regno, non e converso : ergo magis deberet dicere *regnum decorum.*

Resp. Dicendum, quod differentia est inter Vetus et novum Testamentum, inter comparationem sacerdotum, et regni. Quia enim Vetus Testamentum erat adhuc carnalium et carnaliter viventium, ideo potestas sæcularis erat principalior, et potestas sacerdotalis erat minor. Et ideo signanter dicebatur in lege *regnum sacerdotale,* quia sacerdotium pendebat ex regno. Sed contra in nova dicitur[2] *regale sacerdotium,* quia principalius est nunc sacerdotium quam regnum, et potestas spiritualis quam temporalis, sive carnalis : sic enim competebat (*a*) statui gratiæ.

DUB. IV.

Tonsuræ autem ecclesiasticæ usus a Nazaræis, etc.

Videtur male dicere, quia umbra evacuata est per veritatem : unde nullo modo debet legem nazaræorum observare : ergo nec ritum, nec tonsuram.

Resp. Dicendum, quod ritus iste et usus non fuit inchoatus secundum veritatem, sed secundum signationem : signabat (*b*) enim, quod illi, qui erant Domino dedicandi, deberent ab aliis segregari : in nulla autem parte corporis sic competit signari, sicut in capite, etc.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, quæritur de ordine in generali; de quo, secundum duo quæ in littera determinantur, duo principaliter quæruntur: primo quæritur de ordinis signaculo; secundo quæritur de ordinis sacramento. Et cum ordinis signaculum sit tonsura cum corona, circa hoc quatuor quæruntur : primo quæritur utrum ordinandi debeant coronari et tonsurari; secundo, dato quod sic, quæritur utrum corona illa sit sacramentum; tertio, utrum in susceptione coronæ fiat abrenuntiatio temporalium; quarto, utrum Ecclesia talibus teneatur ad temporale subsidium.

QUÆSTIO I.

An clerici debeant tonsurari [3].

Quod non debeant clerici tonsurari, ostenditur, ubi comminatur Dominus his dicens[4]: *Dispergam eos in omnem ventum, qui attonsi sunt in comam :* si ergo Dominus hoc detestatur, videtur, etc. Ad opp.

2. Item[5] : *In Christo Jesu nec circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura :* ergo nihil valet in nova lege capillos tondere.

[1] *Exod.*, XIX, 6. — [2] I *Petr.*, II, 9. — [3] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 1, q. I ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I. — [4] *Jerem.*, XLIX, 32. — [5] *Gal.*, VI, 15.

(*a*) *Edit. Ven.* competebant. — (*b*) signabant.

3. Item cæsaries a natura data est in decorem, sed [illegible] ergo in [illegible] detrimento videtur deponenda cæsaries.

4. Item videtur quod non debeant coronari: primo (a), quia veritas debet respondere figuræ, sed in Nazaræis [illegible], ista capillorum amotio in voto Nazaræorum fuit præfigurata: sed isti non faciebant coronam, sed totaliter radebant, sicut dicitur, *Num.*, VI, 18: ergo, etc.

5. Item amotio capillorum signat amotionem superfluorum: si ergo [illegible] pars superfluitatis, sed tota abjicienda est, videtur quod totum caput radendum sit.

6. Item coronæ signaculo consueverunt signari stulti: sed clericos non decet nisi signum sanctitatis et honestatis: ergo videtur quod nullo modo debeant coronari. Quæst. lateralis. Quæritur igitur, quæ est ratio quare tonsurantur et coronantur clerici; et quæ sit differentia inter coronam, et tonsuram; et rursus quare conversi religiosi tonsuram recipiunt, sed non coronam. Quæritur etiam quare in hujus sacramenti susceptione potius consignantur fideles, quam in susceptione alterius sacramenti.

CONCLUSIO.

Clerici tonsurari debent, quia tonsura cum corona distinctionem ostendit, et erudit.

Resp. ad arg. Dicendum, sicut melius infra videbitur, quod in sacramento ordinis datur potestas ad istud nobile officium exequendum: et quoniam hæc omnibus non datur, nec omnibus dari debet; ideo oportet personas hoc officium suscipientes primo consignari, et hoc signaculo quod ostendat distinctionem, et quod etiam sit in eruditionem. Nullum autem ita conveniens est, ut tonsura cum corona: primo ratione situs, quia in superexcellenti parte debet hoc signaculum poni, ut significetur officium nobilitate, ad quod parati sunt; secundo vero, quia [illegible] cum rasura superiori [illegible] faciunt in capillatura: et illa appellari potest corona, quæ signat eos parari ad regale sacerdotium, secundum illud [1]; *Vos estis genus electum, regale sasacerdotium:* ideo signaculum regale rectissime eis competit ad distinguendum. Competit nihilominus ad erudiendum; et hoc, quia in talis signaculi collatione est superfluitatis amotio, et summitatis capitis denudatio, et figuræ orbicularis impressio. In primo instruuntur clerici quid sit vitandum, quoniam superfluitas terreneitatis, secundum illud Apostoli [2]: *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus.* Unde et in hoc signatur, quod debent esse succincti lumbos mentis. In secundo instruuntur quantum ad illud quod est desiderandum, et quod est tenendum: et hoc est bonum supernum, secundum illud Apostoli [3]: *Nostra conversatio in cœlis est:* mente enim debemus accedere Deo, et sobrii esse proximo. In tertio instruuntur qualiter sit ad illud perveniendum: figura enim orbicularis est simplicissima, capacissima, et pulcherrima; in quo signatur, quod simplices debent esse in mente [4]: *In simplicitate cordis quærite illum;* dilatati in affectione [5]: *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est;* et pulchri in conversatione, quia [6] *confessio et pulchritudo in conspectu ejus*, et hoc est per munditiam, juxta illud Psalmi [7]: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* Et sic patet, quare sic debeant consignari per tonsuram et coronam: nam tonsura dicitur amotio capillorum a parte inferiori; sed corona amotio orbicularis a parte superiori. Vel corona posset dici etiam ipse circulus, et tunc corona utrumque comprehenderet.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod Dominus minabatur his qui hujusmodi tonsuras observabant, verum est his qui faciebant

[1] I *Petr.*, II, 9. — [2] I *Tim.*, VI, 8. — [3] *Philipp.*, III, 20. — [4] *Sap.*, I, 1. — [5] II *Cor.*, VI, 11. — [6] *Psal.* XCV, 6. — [7] *Psal.* C, 6.

(a) *Cæt. edit.* primum.

ad cultum dæmonum, sed non his qui faciebant ad cultum divinum.

2. Ad illud quod objicitur, quod *in Christo Jesu non valet circumcisio*, etc., intelligendum est quod per se non valet ad justificationem capillorum amotio; verumtamen ad eruditionem valet, valet etiam ad distinctionem.

3. Ad illud quod objicitur, quod cæsaries decorat naturam, dicendum quod decor naturæ duplex est: quidam spiritualis, et quidam corporalis. Spiritualis decor per gratiam non aufertur, sed augetur; sed corporalis inanis est, et vanus secundum illud [1]: *Vana est pulchritudo:* et iste non est servandus, imo contemnendus ab his qui interiorem volunt servare, secundum illud Apostoli [2]: *Sed licet is, qui deforis est, homo noster corrumpatur,* etc.; et licet contemptibilis fiat extra, tamen decorus et honorabilis fit intra: et in hoc significatur, quod hujusmodi cultura exterior est a spiritualibus fugienda.

4 et 5. Ad illud quod objicitur de nazaræis, quod totaliter radebantur, etc., dicendum quod non oportet veritatem per omnia assimilari umbræ, quoniam diversa diversis temporibus convenerunt: illi enim primo servabant capillaturam, et post radebant; in quo significatur velamen legis Mosaicæ, et revelatio Evangelicæ. Sed hic partim raditur, partim reservatur, ut signaculum regale maneat: plus enim fit corona ut sit (*a*) signaculum distinctivum, quam figurativum: e contrario erat in voto nazaræorum. Et per hoc patet sequens: nam sufficienter abdicatio terrenorum figuratur in tonsura: et ideo conversi laici tonsurantur, qui mundum relinquunt, et apertio mentis signatur per summitatis rasuram: et ideo non oportet totam amoveri capillaturam. Præterea, in ipsa signatione honestas debet attendi; et ideo non debent omnino capilli amoveri, pro eo quod indecens videretur habitus, et forma clericalis.

6. Ad illud quod objicitur de stultis, dicendum quod non solum stulti coronantur, sed etiam reges: et ideo non est principaliter stultitiæ signum. Verumtamen et hoc non vacat a mysterio: qui enim volunt vere Deo servire, oportet quod stulti fiant huic mundo; unde [3]: *Quoniam enim in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.* Unde [4]: *Nos stulti propter Christum,* etc.

Alia duo, quæ quæruntur, ex prædictis manifesta sunt, scilicet de tonsura conversorum, et de coronatione clericorum: illi enim tonduntur, quia temporalibus renuntiant; hi signantur, quia ad spirituale et nobile officium assumuntur.

QUÆSTIO II.

An corona sit sacramentum [5].

Utrum corona sit sacramentum; et quod sic, videtur: quia corona est signaculum, sicut dicitur in littera, et est signum rei sacræ, scilicet elevationis mentis ad cœlestia: ergo videtur, quod corona sit sacramentum. **Ad opp.**

2. Item in spiritualibus corporalia non fiunt propter corporalia, sed propter spiritualia: ergo talis consignatio in capillis fit propter spiritualem signationem: sed signum exterius, cui respondet interius, est sacramentum: ergo, etc.

3. Item corona non datur a quolibet, sed ab episcopo, vel personis quæ habent dignitatem specialem: ergo importat aliquam excellentiam: sed non quantum ad illud quod est exterius, quia barbarus potest ea facere: ergo quantum ad illud quod est interius: ergo, etc.

4. Item ex corona efficitur aliquis et dicitur clericus: sed clericus, et laicus, distinguuntur: si ergo omnes fideles, aut habent sacramentum ordinis, aut laici dicuntur,

[1] *Prov.*, XXXI, 30. — [2] II *Cor.*, IV, 16. — [3] I *Cor.*, I, 21. — [4] *Ibid.*, IV, 10. — [5] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 1, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. II. — (*a*) *Edit. Ven.* fit.

videtur quod coronati [illegible] tione (*a*), vel coronatione [illegible] filii ordinis.

Fundam. Contra : Non distinguuntur nisi septem gradus, sicut communiter traditur; sed corona antecedit omnes illos gradus : ergo non ponitur in aliquo gradu ordinis : ergo non est sacramentum ordinis : nec aliud : constat ergo, etc.

Item in omni ordine traditur aliqua potestas : sed in corona nulla omnino traditur potestas : ergo corona non est ordo. Prima patet per diffinitionem ordinis; secunda manifestatur in collatione coronæ, ubi non fit mentio de aliqua potestate.

Item in ordinibus datur nobile sacramentum, ac per hoc debent cum magna solemnitate dari; unde non dantur nisi in Missa : sed corona datur extra Missam : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Corona clericorum non est sacramentum, sed dispositio quædam, ut catechizatio est dispositio ad baptismum.

Resp. ad arg. Dicendum, quod sicut in transeuntibus de uno statu ad alium prætermittitur aliquod præparatorium, quod non ponit in statum, sed disponit; sic in proposito intelligendum est. Nam suscipientes ordinis sacramentum in quodam speciali statu inter fideles collocantur. Unde quemadmodum inter statum sæcularem, et religiosum, medius est novitiatus, in quo nec sæcularis, nec religiosus est proprie, cum non voverit ea, quæ sunt religionis, servare; et sicut inter fideles, et infideles, medii sunt catechumeni, qui tamen non sunt inter fideles computandi, imo hora communionis de ecclesia consueverunt emitti, sicut novitii de capitulo : sic clerici medii sunt, in quantum habent tonsuram, inter laicos et ordinatos. Quia tamen signum istud omnibus est commune, ideo omnes clerici nuncupantur, et confunditur nomen. Sicut ergo novitiatus non est religio, sed ad religionem disponit; et catechumenatio, sive catechizatio non est baptismus, sed dispositio et præparatio : sic commune signaculum non est sacramentum, nec ordo, sed tantum dispositio.

1. Ad illud quod objicitur, quod est sacræ rei signum, dicendum quod ista non est tota ratio sacramenti, sed amplius oportet addere. Non enim sufficit signatio, nisi etiam ibi aliquid conferatur : quod cum non fiat in corona, quia nulla traditur spiritualis potestas, patet quod non est ordo.

2. Ad illud quod objicitur, quod non fit nisi propter spirituale, dicendum, quod verum est quod corona fit propter spirituale; non tamen propter spirituale officium quod ibi detur, sed quod ibi figuretur; et ad hoc, quod homo configuretur et præparetur : et ideo non frustra fit.

3. Ad illud quod objicitur, quod datur a persona excellenti, dicendum, quod ejusdem est præparare materiam, et formam adducere : et quoniam qui præparat ad ordinis sacramentum, ponit hominem in statum excellentiæ, ideo et corona, traditur a personis excellentibus (*b*); non ratione sui, sed ratione ejus ad quod disponitur.

4. Ultimum quod objicit, jam determinatum est, quia nec laicus est proprie, nec ordinatus; sed tamen magis se tenet cum ordinato, sicut novitius plus appropinquat ad statum religionis : et sicut dicitur religiosus, quamvis non professus dicatur; sic habens coronam dicitur clericus, cum tamen non sit ordinatus : et sic patet totum.

QUÆSTIO III.

An in susceptione coronæ fiat abrenuntiatio temporalium [1].

Utrum in susceptione coronæ fiat abrenuntiatio temporalium; et quod sic, videtur : primo per istud, quod dicunt in susceptione : Ad opp.

[1] *Cf.* Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 1, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. V. — (*a*) *Suppl.* coronæ.

— (*b*) *Edit. Ven.* quoniam præparat ad ord. sacr., qui ponit hom. in stat. exc., et qui etiam traditur a personis excell.; ideo et corona.

Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei : tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi : sed non restituitur, vel redditur, nisi quod datur, vel dimittitur : si ergo clericus petat restitutionem hæreditatis, implicat ejus dimissionem.

2. Item, super hoc dicit Hieronymus : « Dominus cum his partibus, scilicet, transitoriis, pars fieri dedignatur. » Restat ergo, quod Deum in partem suam non habeant, aut hæreditate alia careant.

3. Item Hugo de Sancto Victore, in libro *de Sacramentis*[1] *:* « Aliam terram non debet clericus habere, nisi Deum, et ea quæ ad eum spectant, cui statutum est de decimis, et oblationibus, quæ Deo offeruntur, sustentari. »

4. Item ad majorem perfectionem tenentur clerici novi, quam Veteris Testamenti; unde[2] : *Nisi abundaverit justitia vestra*, etc. Sed sacerdotibus et levitis dicitur[3] : *Non habebunt sacerdotes, et levitæ, et omnes qui de eadem stirpe sunt, partem et hæreditatem cum reliquo populo Israel :* ergo, si illi ad hoc tenebantur, multo fortius videtur de clericis Novi Testamenti.

5. Item tonsura signat temporalium abdicationem, et corona elevationem ad cœlestia, sicut dicit Magister in littera : vel ergo est falsum signum, vel clericus non debet habere patrimonium, sive aliquam possessionem temporalium.

adam. Contra : Jeremias fuit de ordine sacerdotali, sicut patet in principio[4] : *Verba Jeremiæ*, etc., et tamen dicitur[5] : *Dixit Ananeel* (a) *Jeremiæ : Posside agrum meum, qui est in Anatoth, quia tibi competit hæreditas :* ergo competebat eis hæreditas; si ergo veritas respondet figuræ, videtur, etc.

Item[6] : *Ædes Levitarum, quæ in urbibus sunt, semper possunt redimi :* sed non sic erat de ædibus aliorum : ergo majori libertate possidebant Levitæ quod habebant, quam alii : ergo, etc.

Item clerici possunt uxores ducere, filios procreare ante sacros ordines : si ergo non tenentur ad castitatem, ergo nec ad paupertatem; ergo non tenentur patrimonio renuntiare.

Item nullus tenetur ad opera supererogationis, nisi voluntarie se obliget : si ergo clericus in suscipiendo tonsuram non intendit patrimonio renuntiare, patet, etc.

CONCLUSIO.

In susceptione coronæ clerici non abrenuntiant bona temporalia quantum ad possessionem ex præcepto, sed solum de bono et æquo.

Resp. ad arg. Dicendum quod renuntiare temporalibus, in eo qui Ecclesiæ deservit, sive in eo qui clericus est, perfectionis, et non necessitatis est. Unde et hoc fuit in Ecclesia primitiva, quod nihil habebat aliquis Explic.
proprium, nihil suum esse dicebat; et adhuc hodie per Dei gratiam invenitur in religionis perfectione. Ad hoc tamen non compellitur clericus, nec jure divino, nec humano. Verumtamen de bono et æquo minus debent insudare sollicitudini temporalium clerici, quam laici qui expectant successionem in posteris. Sed nunc illud verificatum est[7] : *Unus est, et secundum non habet, et tamen laborare non cessat.* Unde una ratio est, quia non expectant posteros; alia ratio est, quia magis debent esse intenti ad spiritualia, et sollicitudo temporalis excludit spiritualem. Ideo auctoritates loquuntur quasi ipsi omnibus temporalibus debeant cedere, et omnia dimittere : sed hoc non intelligitur quantum ad possessionem, sed potius quantum ad affectionem : nec ad hoc inducunt sibi novam obligationem super alios ex debito, sed solum de bono et æquo.

1, 2 et 3. Ad illud ergo quod objicitur de restitutione hereditatis, dicendum quod hoc non dicit quia dimittat jus, sed quia congruit ut dimittat affectum, ut circa divina sit in-

[1] Hug., *de Sacr.*, lib. II, p. II, c. III. — [2] *Matth.*, V, 20. — [3] *Deut.*, XVIII, 1. — [4] *Jerem.*, I, 1. — [5] *Ibid.*, XXXII, 8. — [6] *Levit.*, XXV, 32. — [7] *Eccle.*, IV, 8.

(a) Vulg. *Hananeel.*

tentus : et sic intelligitur illud quod dicit Hieronymus, et quod dicit Magister Hugo.

4 et 5. Ad illud quod objicitur de sacerdotibus et Levitis, quod non debeant hereditatem habere, dicendum quod illud intelligitur quantum ad terræ divisionem, non quantum ad possessionem mobilium, ut pecudum, et domorum, et suburbanorum ad pecora alenda. Ratio autem quare temporalis hæreditas in possessione terræ non dabatur Levitis, erat duplex : prima, quia ipsi ut cultores Dei per totum populum debebant dispergi; secunda, ut circa divinum cultum magis essent intenti, quia habebant unde alias valerent sustentari. Nunc autem clerici sunt de omni gente per totum mundum dispersi; et ideo istud præceptum non mansit. Et iterum, sacerdotii Christi non tam fuit figura sacerdotium Aaron, quam etiam Melchisedech, qui, secundum quod dicitur, *Hebr.*, VII, 1, fuit rex et sacerdos, sicut Christus. Et quamvis Dominus honorem regalem recusaverit propter exemplum humilitatis, et ipse pauper et mendicus fuerit; tamen, propter suam dulcissimam benignitatem, ad hoc alios non arctavit. Sciebat enim quod melius est habere mercenarios, quam nullos vel paucos filios; et ideo, charitate refrigescente, disposuit Spiritus sanctus ut Ecclesia temporalibus abundaret, ne cultus Dei propter paupertatem et inopiam deperiret. Et istud aperte videtur, quia ecclesiæ pauperculæ quasi nullum inveniunt rectorem, nisi sit talis, quod pro sui vilitate ab omnibus contemnatur. Unde nullatenus credendum est statum universalis Ecclesiæ aliter regi, quam disponit Spiritus sanctus, quidquid sit de personis specialibus.

QUÆSTIO IV.

An prælati Ecclesiæ teneantur clericis quantum ad temporale stipendium [1].

Fundam. Utrum prælati Ecclesiæ teneantur clericis quantum ad temporale stipendium; et quod sic, videtur [2] : *Nescitis quoniam hi qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt : et qui altari deserviunt, cum altari participant?* Si ergo clerici jam altari deserviunt, ergo, etc.

Item Magister Hugo dicit in libro *de Sacramentis* [3] : « Postquam clericus factus est, debet deinceps de stipendiis Ecclesiæ sustentari. »

Item Decretalis, libro III, *de Clericis ordinandis* : « Non liceat ulli episcopo ullos ordinare clericos, et nullas alimonias eis ministrare; sed duorum unum eligat : vel non faciat clericos; vel, si fecerit, det illis unde possint vivere. »

Item alia decretalis Innocentii in eodem titulo : « Tandiu per ordinatores, vel per eorumdem successores, provideri volumus ordinatis, donec per eos ecclesiastica beneficia consequantur. »

Contra : Clerici non tenentur patrimonium dimittere : ergo nec Ecclesia tenetur eis in necessariis providere. Ad op

Item simplices clerici non tenentur Ecclesiæ deservire : ergo nec prælati Ecclesiæ tenentur eis necessaria ministrare. Juxta hoc quæritur utrum clerici qui de bonis Ecclesiæ sustentantur, utpote qui habent beneficium præbendale, teneantur ad horas canonicas. Et quod sic, videtur, quia, cum vivant de altari, debent altari deservire : sed servitium Ecclesiæ a patribus statutum est in horis canonicis dicendis : ergo, etc. Quæsti lateral

Item oppositum hujus est, quia cum non sint in sacris ordinibus constituti, non videntur ad hoc teneri, cum ante possint omnia, quæ posse libertas dignoscitur laicalis.

CONCLUSIO.

Clericis ordinatis non habentibus unde vivant, episcopus qui eos ordinavit tenetur providere in necessariis; secus non promotis ad sacros ordines, et non indigentibus.

Resp. ad arg. Dicendum quod clericus or-

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. IV, Petrus de Tarant., IV *Sent.* dist. XXIV, q. VI. — [2] I *Cor.*, IX, 13. — [3] Hug., *de Sacram.*, lib. II, p. II, c. III.

dinatus aut est ad sacros ordines promotus, aut non. Si sit ad sacros ordines promotus, et non habeat unde vivat, cum ei teneatur Ecclesia tanquam ministro ad servitium Ecclesiæ deputato, et ipse indigeat, dico quod episcopus qui eum promovit, sibi in necessariis providere tenetur. Si autem non (*a*) est promotus ad sacros ordines, vel si patrimonium habet, non tenetur sibi vel Ecclesia, vel episcopus, providere : primo, quia non est obligatus ad serviendum Ecclesiæ; secundo vero, quia non indiget. Et quamvis nemo teneatur propriis stipendiis militare; quia tamen ipse promoveri voluit, deservire tenetur Ecclesiæ ratione ordinis; nec tenetur
irm. sibi providere prælatus necessario, cum nec possit indigentiam allegare. Et totum hoc confirmatur per illud quod dicitur in illa decretali Alexandri, libro III, *de Præbendis :* « Episcopus, si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitæ percipiat, in diaconum vel presbyterum ordinavit, tandiu ei necessaria vitæ subministret, donec ei in aliqua ecclesia convenientia stipendia militiæ clericalis assignet : nisi talis ordinatus de sua vel paterna hæreditate subsidia vitæ possit habere. » Et si quæratur ratio hujus, jus divinum reddit, quia cum talis obligetur ad serviendum Ecclesiæ, debet Ecclesia e contra obligari ad providendum ei in necessariis. Et sic intelligendæ sunt auctoritates, quæ de hac materia loquuntur; et patent rationes ad oppositum, quia procedunt de simplici clerico.

q. la- lem. Quod vero quæritur ultimo, utrum ad dicendum horas canonicas teneantur, per illud idem solvi potest. Quidam enim obligantur Ecclesiæ, quia Ecclesia eis obligatur, utpote qui beneficia recipiunt Ecclesiæ. In aliquibus est e converso, quia Ecclesia eis obligatur, quia ipsi primo per sacrorum ordinum susceptionem obligantur Ecclesiæ. Unde apparet secundum jus commune, quod clerici in sacris ordinibus constituti tenentur ad horas canonicas ex officio; infra vero sacros ordines tenentur beneficiati ex beneficio; in sacris ordinibus constituti, et beneficiati, tenentur ex utroque : et hoc dictat jus canonicum, et concordat divinum, etc.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de sacramento ordinis in generali, de quo quatuor quæruntur : primo quæritur utrum sit in Ecclesia; secundo, utrum sit sacramentum; tertio, utrum sit sacramentum novæ legis proprium; quarto, utrum sit sacramentum unum.

QUÆSTIO I.

An in Ecclesia sit ordo [1].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur, Fundam.
quod in Ecclesia sit ordo : primo, per illud quod dicitur, *I Cor.*, XII, 12, quod Ecclesia similis est corpori organico : sed corpus organicum ad sui perfectionem necessario requirit ordinationem : ergo, etc.

Item hoc videtur, *Exod.*, XXV, 40 : *Vide omnia, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est :* ergo Ecclesia militans imitari debet triumphantem. Ut enim dicit Apostolus [2], omnia hæc exemplaria sunt cælestium. Si ergo in Ecclesia triumphante ordo est, ut in angelis, patet, etc.

Item Ecclesia constituitur ex duplici pariete, scilicet laicali, et clericali : sed in pariete laicali est ordo, utpote Imperator, Rex, Dux, Comes, Tribunus, Centurio, et Decurio, omnia hæc ordinem dicunt. Si ergo Ecclesia militat militia spirituali, videtur quod ipsa debeat esse ut castrorum acies ordinata.

Item ubicumque est multitudo, aut con-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXIV, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I, art. 1, q. I; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 3, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. VII. — [2] *Hebr.*, IX, 23.

(*a*) *Cæt. edit. deest* non.

fusa est, aut ad ordinem redacta est et ad regimen : ergo si in ecclesiastica multitudine confusio necessario evitatur, vel vituperatur, necesse est quod ibi ponatur ordo.

Ad opp. Contra : 1. Ubicumque est ordo, ibi est distinctio : sed, ut dicitur, *Gal.*, III, 28, *omnes nos unum sumus in Christo* ; intelligendo de omnibus fidelibus : ergo ibi non videtur esse ordo.

Item ubicumque est ordo, ibi est determinata prælatio, et subjectio : sed in Ecclesia quilibet debet se reputare infimum, sicut dicitur [1] : *In humilitate superiores sibi invicem*, etc. ; [2] *Quicumque voluerit inter vos major esse, fiat sicut*, etc.

3. Item ubi est ordo, ibi est prælatio et dominium ; et ubi hoc est, ibi est aliqua subjectio et servitus : sed omnes fideles in libertatem vocati sunt, sicut dicitur, *Gal.*, V, 13 : ergo inter fideles in Ecclesia nullus est ordo.

4. Item, si est ordo, aut ergo secundum bona naturæ, aut secundum bona fortunæ, aut secundum dona gratiæ. Si secundum bona naturæ, ergo ille debet esse superior, qui est fortior, et qui est industrior : et hoc est falsum. Si secundum bona fortunæ, ergo ille superior, qui est ditior et potentior. Si secundum dona gratiæ ; sed nemo scit quis habeat de gratia plus, vel minus : ergo nemo scit quis sit subditus, aut quis sit prælatus : ergo non videtur quod sit aliquis ordo.

CONCLUSIO.

Sacramentum ordinis est necessarium in Ecclesia tum propter pulchritudinem, tum propter rectitudinem servandam.

Resp. ad arg. Dicendum quod necessarius est ordo in Ecclesia duplici ratione, scilicet propter pulchritudinem, et propter rectitudinem. Cum enim sit magna multitudo in Ecclesia, nisi esset ordo, manifesta appareret confusio : et hæc est multitudinis fœdatio. Unde omnis sapiens, qui, eo ipso quod sapiens est, pulchritudinis est amator, non producit multa sine ordine : et inter hæc maxime apparet sapientia Dei, quæ inter omnia opera sua manifestatur in constitutione Ecclesiæ. Necessarius est etiam ordo propter rectitudinem : nam multitudo, cum in statu est in quo deviare potest, errat si non habet ducem, nec rectorem, sicut dicitur [3] : *Vidi cunctum Israel dispersum in montibus, sicut oves non habentes pastorem.* Quoniam ergo multitudo Ecclesiæ est in statu in quo potest deviare, indiget capite et regimine : et cum unus non possit omnibus sufficere, nec ad omnia ; ideo oportet secundum plus et minus ecclesiastica officia et potestates distribuere, ut Ecclesia regatur et dirigatur sine errore ; et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1 et 2. Ad illud quod objicitur de unitate, dicendum quod sicut in corpore nostro est considerare naturam, per quam est unitas et convenientia, et naturam secundum quam est distinctio sive differentia ; prima est complexio, secunda est organizatio : sic in corpore quod est Ecclesia. Per naturam enim charitatis omnes unimur, sed per dona alia gratiarum, quæ Apostolus enumerat, *I Cor.*, XII, 8, 10, distinguimur et ordinamur.

3. Ad illud ergo quod objicitur, quod unusquisque se debet reputare inferiorem, dicendum quod reputare se inferiorem est dupliciter : vel quantum ad vitæ meritum, vel quantum ad officium. Quantum ad vitæ meritum, quia nemo scit quanti sit meriti, sic debet se reputare inferiorem ; sed quantum ad officium non oportet, et quantum ad hoc attenditur ordo.

4. Ad illud quod objicitur de libertate, dicendum quod libertas ibi non excludit subjectionem, cum ipse Apostolus dicat [4] : *Obedite præpositis vestris per omnia :* sed excludit ignominiam servitutis, in qua est ille qui est servus peccati ; et ita non excludit ordinem. Vel dicendum, quod alii subjici est dupliciter, scilicet timore, et amore. Qui

[1] *Philip.*, II, 3. — [2] *Luc.*, XXII, 26. — [3] III *Reg.*, XXII, 17. — [4] *Hebr.*, XIII, 17.

subjicitur cum amore, ambulat in libertate spiritus, sicut filius; qui ex timore, iste est quodam modo servus. Et in bonis et in justis non est subjectio per timorem, sed per amorem; et talis subjectio, et prælatio, et ordo, in nullo præjudicat libertati.

5. Ad illud quod quæritur, secundum quæ dona attendatur ordo, dicendum quod secundum dona gratiæ gratis datæ, quæ quidem est potestas ad aliquod officium deputata : et de hac certi sumus certitudine probabilitatis: et hæc stat, et non variatur, etiam gratia gratum faciente abscedente: si enim gratia gratum faciens reddat dignum, talis gratia gratis data collocat in ordine et gradu : et sic patet totum.

QUÆSTIO II.

An ordo sit sacramentum [1].

undam. Utrum ordo sit sacramentum; et quod sic, patet per divisionem sacramentorum, quæ ponuntur esse septem, inter quæ et ordo connumeratur : quæ divisio supra [2] habita est.

Item in Ecclesia est ordinata potestas, quæ manifestatur per aliqua signa, et confirmatur per institutionem divinam, et illa est res sacra : hæc autem dicunt rationem sacramenti perfectam: ergo, etc.

Item illud propriissime est sacramentum, quod maxime Deo consecrat in sui ipsius susceptione : sed tale quid est ordo ecclesiasticus; unde et *sacerdotes* vocantur, qui ad gradum supremum perveniunt : ergo ordo maxime est sacramentum.

Item illud potissime est sacramentum, per quod sacramenta cætera conservantur et dispensantur : tale autem est sacramentum ordinis: ergo inter cætera videtur esse sacramentum præcipuum.

Ad opp. Contra : 1. Omne sacramentum est elementum, sive signum, quod offert se sensibus : ordo autem est quid relativum : ergo non est sacramentum.

2. Item omne sacramentum est in medicamentum secundum statum naturæ lapsæ : sed ordo est ad perficiendum alios; unde non ordinantur, nisi qui quodammodo volunt aggredi opera perfectionis: ergo ordo cadit a ratione sacramenti.

3. Item in angelis est ordo, et tamen non tenet rationem sacramenti : ergo pari ratione nec in hierarchia inferiori. Si tu dicas, quod non est simile, quia ibi est totum spirituale; objicitur de laicis, qui sunt de Ecclesia, et suscipiunt sacramenta, et habent ordinem, et potestatem, et signa potestatis, ut rex habet sceptrum, et purpuram, et coronam; et tamen ordo talis non est sacramentum.

4. Item ordo ita respicit quod est inferius, sicut quod est superius, quia utroque destructo destruitur ordo : sed ordo quantum ad subjectos non est sacramentum : ergo nec quantum ad alios. Minor patet, quia cum omnes sint subditi, vel prælati, omnes habent sacramentum ordinis; quod manifeste est falsum.

5. Item in hierarchia cœlesti est ordo, scientia, et actio, sicut vult beatus Dionysius [3]: ergo si ei debet Ecclesia respondere, similiter videtur quod sit in humana: sed scientia et actio non ponuntur inter sacramenta: ergo nec ordo.

CONCLUSIO.

Ordo, prout dicit ordinatam potestatem ad ministerium, vel ad opus, vel ad alterum, est sacramentum.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod ordo dupliciter dicitur: uno modo dicitur ordo ipsa relatio ordinatorum, ut prælatio et subjectio, et hæc non dicitur nec est sacramentum; alio

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XXXIV, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 4, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. IX. — [2] Dist. II. — [3] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. III, et deinceps.

modo dicitur ordo ordinata potestas, secundum quam ipsum subjectum potens habet ordinari dupliciter, scilicet ad opus, vel ad ministerium, et habet etiam ordinem ad alterum. Hanc autem potestatem dicimus ordinis sacramentum. Hanc autem necesse est poni in Ecclesia propter regimen et decorem, quæ attenduntur penes ordinem, ut prius visum est : quare debet esse in Ecclesia ordo. Sed principalior ratio, quare hæc potestas debet conferri per modum sacramenti, est propter sacramentorum dignitatem, quæ in Ecclesia dispensantur, et in quibus Deus colitur ; quæ ut non venirent in contemptum, non debuerunt omnibus committi dispensanda, sed personis spiritualibus : et dum his committitur, quod aliis non, datur his potestas, per quam speciali ordine situantur in Ecclesia Dei ; et quoniam hi debebant ab aliis per signa aliqua secerni, et id signum est rei sacræ ; ideo potestas hæc debuit ordinari per modum sacramenti. Et istud convenientissimum est : cum enim sit ad sacramentorum ordinatam dispositionem et distributionem, debuerunt ministri ad hoc ordinari per alicujus sacramenti susceptionem, in quo datur potestas, per quam ministri Dei ad ministrandum, et etiam inter se ordinantur : ideo recte ordo appellatur. His visis, objecta in contrarium de facili terminantur.

1. Quod enim objicitur, quod est elementum ; dicendum quod in collatione (*a*) hujus potestatis aliquod signum est extra, quod largo modo appellatur elementum, quoniam largo et extenso modo sumitur in diffinitione sacramenti.

2. Ad illud quod objicitur de medicamento, dicendum quod ordo non est tantum medicamentum respectu suscipientis, sed etiam respectu aliorum : unde maxime tenet rationem sacramenti. Nec istud obviat quod dicitur, quod debet dari perfectis, quoniam nemo reperitur ita perfectus, quin ulterius possit perfici. Unde quilibet hoc sacramentum suscipiens, aliquam gratiam in eo recipit, si digne recipiat, per quam excluditur difficultas ministrandi in his quæ pertinent ad cultum Dei.

3. Ad illud quod objicitur, quod ordo est in laicis et in angelis, dicendum quod utrobique deficit ratio sacramenti : quoniam duo sunt, quæ integrant sacramentum, scilicet sensibile signum, et spirituale, sive sacrum signatum. Ratione primi deficit in angelis, qui sunt omnino spirituales; ratione vero secundi deficit in laicis, in quibus ordo attenditur quantum ad potestatem terrenam, quæ respicit bona naturæ, vel fortunæ specialis personæ, vel reipublicæ ; in ecclesiastica vero hierarchia contingit utrumque.

4. Ad illud quod objicitur, quod ordo respicit inferius, etc., dicendum, quod ipse objicit de ordine, prout dicit relationem : sed hoc modo non est sacramentum, sed prout dicit potestatem, super quam fundatur illa relatio : et hæc ponit aliquid in his qui præferuntur per aliquid sibi datum, nihil vero in his qui subjiciuntur.

5. Ad illud quod objicitur, quod scientia et actio non dicunt sacramentum, dicendum, quod scientia et actio sunt annexa, et ordo est principale : unde cum ponitur ordo esse sacramentum, illa duo simul includuntur : et istud superius tactum est, quando agebatur de potestate clavium.

QUÆSTIO III.

An sacramentum ordinis sit proprium novæ legis [1].

Utrum sacramentum ordinis sit novæ legis proprium ; et quod non, videtur, quia in Psalmo dicitur [2] : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hoc dictum est de Christi sacerdotio, sicut exponit Apostolus [3] *ad Hebræos* : ergo sacerdotium Christi prius in Melchisedech præcessit : Ad opp.

[1] *Cf.* Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. VII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. X. — [2] *Psal.* CIX, 4. — [3] *Hebr.*, VII, 21. — (*a*) *Edit. Ven.* collocatione.

ergo et ordo. Si tu dicas, quod præcessit in figura, respondeo : Ita præcessit in figura in sacerdotio Aaron : ergo debet dici secundum ordinem Aaron : quod tamen non decuit dici, ut Apostolus ostendit.

2. Item [1] : *Omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt :* ergo idem vere fuit sacrificium : sed ordo est sacrificium administrandum : ergo idem ordo, et idem sacramentum.

3. Item : Ecclesia est una ab Abel usque ad finem mundi, et in unica unitate unus debet esse ordo : ergo sacramentum ordinis est unum in Novo, et Veteri Testamento.

4. Item sacramentum ordinis est de dictamine legis naturalis; et hoc patet, quia ab initio fuerunt sacerdotes, ut patet exemplo Melchisedech, et Hieronymus dicit. Et quod est de dictamine naturæ, semper idem perseverat, et hoc manifestum est in matrimonio : ergo idem debet esse ordo in Veteri et Novo Testamento : ergo sacramentum hoc commune est, non proprium.

dam. Contra [2] : *Translato sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat :* si ergo Apostolus probat diversitatem legis per diversitatem sacerdotii, cum alia et alia sit lex, videtur quod alius et alius sit ordo.

Item ordo est spirituale signaculum, in quo spiritualis potestas traditur ordinato, utpote in supremo ordine traditur potestas conficiendi corpus Christi; sed hoc est proprium solius novæ legis : ergo, etc.

Item sacramenta novæ legis alia sunt et nova : ergo ad dispensanda hæc, cum sint majora et digniora, major et dignior potestas requiritur : si ergo sacramenta quæ dispensantur, sunt diversa, ergo et sacramentum per quod dispensantur : sed hoc est ordo : ergo, etc.

Item idem ordo non est iterandus : sed ordinatus in Lege si veniat ad Evangelium, ibidem ordinatur : ergo videtur, quod alius sit ordo, et aliud sacramentum.

[1] I *Cor.*, x, 3. — [2] *Hebr.*, vii, 12.

(*a*) *Cæt. edit.* appropriat *vel* appropiat.

CONCLUSIO.

Sacramentum ordinis est sacramentum proprium novæ legis, quemadmodum sacramentum Eucharistiæ est illi proprium.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut signum sortitur nomen signati, et e converso; et tamen signum, et signatum, sunt diversa : sic figura nomen veritatis sortitur, et unum dicitur esse in alio, sicut rota in rota; et tamen aliud est figura, aliud est veritas. Per hunc modum intelligendum, quod lex nova differt a veteri, et sacrificium a sacrificio, et ordo ab ordine. Unde sicut sacramentum Eucharistiæ est novæ legis proprium, quamvis in veteri lege fuerit sacrificium, quod erat hujus signum; sic spiritualis potestas, secundum quam attenditur ordinis sacramentum, novæ legis propria est, sacerdotium similiter, quamvis istius ordinis et sacerdotii præcesserit signum figurativum. Unde, sicut multum differt inter agnum verum, et typicum; sic multum differt, licet non tantum, inter potestatem offerendi hunc agnum, et illum : et ideo concedendum, quod sicut baptismus et Eucharistia sunt sacramenta novæ legis propria, licet in anterioribus fuerint præfigurata, sic in sacramento ordinis.

1. Ad illud quod objicitur : *Secundum ordinem Melchisedech*, etc.; dicendum quod intelligitur secundum expressam præfigurationem, sicut ibidem Apostolus ostendit, quia præfiguravit Christum quantum ad originem, et quantum ad dignitatem, et quantum ad ritum : quantum ad originem, quia sine genealogia, scilicet expressa in Scriptura; quantum ad dignitatem, quia fuit sacerdos et rex, et Abraham benedixit; quantum ad ritum, quia obtulit panem et vinum. Non sic in sacerdotio Aaron : et ideo peroptime appropriatur (*a*) in Psalmo, et eleganter valde exponit Apostolus.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod *eamdem escam manducaverunt*, dicendum,

quod hoc intelligitur non de manducatione sacramentali, sed spirituali, quæ est per fidem et charitatem : et quia idem, quod nos, crediderunt et amaverunt, eamdem escam manducaverunt, et de eadem Ecclesia fuerunt : nec tamen eadem signa sensibilia habuerunt, nec eadem sacramenta : et ratio hujus visa est supra [1], cum ageretur de sacramentorum differentia : et per hoc patet ratio de unitate ecclesiastica, quia illa est secundum fidei convenientiam, non secundum sacramentorum indifferentiam.

4. Ad illud quod objicitur : « Quod est de dictamine naturæ, etc.; dicendum quod verum est in universali, non in speciali. Bene enim dictat ratio recta Deum esse colendum, et ad hoc speciales ministros constituendos; sed tali cultu colendum, et tale sacrificium offerendum, et talem potestatem collatam esse hominibus, hoc non est naturæ, sed gratiæ.

QUÆSTIO IV.

An ordo sit unum sacramentum [2].

Fundam. Utrum sit sacramentum unum, vel plura; et quod sit unum, videtur per divisionem sacramentorum, quæ dividuntur in septem : si ergo alia non subdividuntur (*a*), videtur quod ordo sit unum sacramentum.

Item sacramentum unionis, sive communionis, est unum sacramentum : ergo pari ratione et sacramentum ordinis.

Item ab eodem est unitas, a quo est perfectio et complementum : sed sacramentum ordinis unum habet complementum, scilicet sacerdotium, quod complet omnes ordines præcedentes : ergo unum est sacramentum.

Item, quanto aliqua virtus potentior, tanto magis unita : ergo quanto sacramentum majus et excellentius, tanto magis unum : sed sacramentum ordinis est excellens, et in statu excellenti collocat ordinatum : ergo, etc.

Contra : 1. Multiplicato inferiori, multiplicatur superius : sed sacramentum est superius ad ordinem : ergo cum sint plures ordines, sunt ergo plura sacramenta. Ad opp.

2. Item, cum ordinis sacramentum dividatur, aut ergo in partes integrales, aut subjectivas : non in (*b*) integrales, quia nulla pars integralis recipit prædicationem sui totius, sed quilibet gradus ecclesiasticus est ordo; si in subjectivas, ergo redit idem quod prius, quod illud sacramentum multiplicatur.

3. Item hoc sacramentum est ordinatum ad dispensationem aliorum sacramentorum : sed alia sacramenta differunt specie : ergo potentiæ ordinatæ ad illa debent differre specie : ergo videtur quod istud sacramentum per species diversas plurificetur.

4. Item sacerdos cum sacerdote habet convenientiam in sacramento ordinis : sed sacerdos cum diacono habet distinctionem et differentiam; constat quod non solum materialem; ergo specificam habet differentiam : ergo cum utrumque horum sit sacramentum, videtur quod ordinis sacramentum diversas habeat species sacramentorum.

CONCLUSIO.

Sacramentum ordinis est unum, licet habeat plures partes potestativas, quæ ordinantur ad unum.

Resp. ad arg. Dicendum quod sacramentum ordinis unum est; multas tamen habet partes, quæ sacramentum non plurificant, pro eo quod non sunt omnino partes subjectivæ, et tamen recipiunt prædicationem totius, quia naturam habent quodammodo partium subjectivarum : et tales sunt partes Expli. potestativæ, quæ maxime competunt ordini, tum quia ordo dicitur ordinata potestas, quæ ex ordinatione multorum ad unum redditur perfecta, et quodlibet illorum participat ra-

[1] Dist. I, p. I, art. 1, q. v.— [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xxxv, art. 3; et IV *Sent.*, dist. xxiv, q. I, art. 1, q. v; Richard., IV *Sent.*, dist. xxiv, art. 3, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxiv, q. VIII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. xxiv, q. xi.

(*a*) *Cæt. edit.* dividuntur : si ergo alia non subdividuntur in septem. — (*b*) *Cæt. edit. deest* in.

tionem potestatis, licet non perfecte; tum etiam, quia ordo concernit distinctionem in partibus, sicut et numerus. Unde quemadmodum partes numeri quodam modo habent naturam partium integrantium, in hoc quod simul convenientes per ordinem reddunt numerum perfectum, ut partes senarii constituunt senarium, et tamen quælibet pars numeri est numerus : sic omnes gradus ordinem unum faciunt sacramentum perfectum, et tamen quilibet gradus ordo dicitur : et concedendæ sunt rationes ostendentes hoc sacramentum esse unum, quamvis aliquæ non sint multum cogentes.

1. Ad illud ergo quod objicitur [1], quod multiplicato inferiori, etc., dicendum quod illud verum est in eo quod habet naturam speciei, sive partis subjectivæ solum : non sic est in proposito.

2. Ad illud quod quæritur, utrum dividatur in partes integrales, aut subjectivas, dicendum quod dividitur in partes potestativas, quæ utrarumque partium habent naturam : unde sicut divisio analogi tenet medium inter divisionem æquivoci et univoci, sic talis divisio medium tenet inter divisionem totius universalis, et totius integralis.

3. Ad illud quod objicitur, quod ad dispensationem aliorum ordinat, dicendum quod principaliter ordinat ad dispensationem sacramenti altaris, quod unum est.

4. Ad illud quod objicitur de differentia, dicendum quod quodam modo est specifica, quodam modo non : una enim species non disponit ad aliam, sicut unus ordo ad alium disponit; et ideo non est ibi specifica distinctio, sed tamen aliquo modo distinguuntur : quia tamen ad unum complementum ordinantur, ideo unum sacramentum faciunt.

PARS II.

DETERMINAT DE IPSIS ORDINIBUS.

Ostiarii iidem et Janitores sunt [2], qui in veteri testamento [3] electi sunt ad custodiam templi, ut non ingrederetur in illud immundus. Dicti sunt autem Ostiarii, eo quod præsint ostiis templi. Ipsi enim tenentes clavem, omnia intus et extra custodiunt; atque inter bonos et malos habentes judicium, dignos recipiunt, indignos respuunt. Unde et eis, cum ordinantur, claves ecclesiæ dantur ab episcopo, et dicitur eis [4] : « Sic agite, tanquam rationem Deo reddituri de rebus, quæ clavibus istis recluduntur. » Hoc officium Dominus in sua persona suscepit, quando flagello de funiculis facto vendentes et ementes ejecit de templo [5]. Ipse enim se ostiarium significans, dicit [6] : *Ego sum ostium : per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet.* De Ostiariis.

Secundus est gradus Lectorum. Lectores a legendo [7], sicut Psalmistæ a Psalmis canendis, vocati sunt : illi enim prædicant populis, quid sequantur : isti cantant, et excitant ad compunctionem audientium : licet quidam lectores ita miserabiliter pronuntient, ut quosdam ad luctum et lamentationem compellant. Iidem etiam [8] pronuntiatores vocantur, qui porro (*a*) ante nuntiant; quia tam erit clara eorum vox, ut etiam longe positorum aures adimpleat. Ad Lectorem autem pertinet lectiones pronuntiare, et ea quæ prophetæ vaticinaverunt, populis prædicare; ut jam ex officio in ecclesia legat De Lectoribus.

[1] Ex *Isagog.* Porphyrii. — [2] Isid., *de Eccles. Officiis*, lib. II, et habetur dist. XXI, c. *Cleros*. — [3] II *Paral.*, XXIII, 19. — [4] *Conc. Carth.* IV, an. 398, can. 9, et habetur, dist. XXIII, c. *Ostiarius*. — [5] *Joan.*, II, 15. — [6] *Joan.*, X, 9. — [7] Isid., *Etymol.*, lib. II, c. I, et habetur, dist. XXI. c. *Cleros*. — [8] Id., *Epist. ad Ludifredum*, lib. IV, et habetur, dist. XXV, c. *Perlectis*.

(*a*) *Edit. Vat. et Ven.* populo.

prophetias et lectiones. Unde et eis vidente populo traditur ab Episcopo codex divinarum lectionum, et dicitur [1] : « Accipe, et esto verbi Dei relator : habiturus, si fideliter impleveris officium, partem cum his, qui bene verbum Dei ministraverunt. » [2] « Qui ad hunc gradum provehitur, litteris et scientia debet esse instructus, ut sensus verborum intelligat, vim accentuum sciat, distincte legat ; ne confusione prolationis intellectum auditoribus auferat. Attendat quid indicative, quid interrogative sit legendum, ubi sit in oratione facienda distinctio. Haec enim male servata intellectum turbant, et alios ad risum provocant. Verbis et cordi consulere debet vox lectoris. Hoc officium implevit Christus, cum in medio seniorum librum Isaiae aperiens, distincte ad intelligendum legit [3] : *Spiritus Domini super me*, etc. Ex quo lectoribus datur intelligi, quia gratia spirituali clarere debent, qui aliis verbum Dei annuntiant. Hic ordo formam et initium a prophetis accepisse videtur, quibus dicitur [4] : *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.*

De Exorcistis. Tertius est ordo : Exorcistarum. Exorcistæ autem, ex græco in latinum, adjurantes vel increpantes vocantur [5] : invocant enim super catechumenos, et super eos qui habent spiritum immundum, nomen Domini, adjurantes per eum, ut egrediatur ab eis. Ad Exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et catechumenos in exorcizando imponere. Debet autem habere spiritum mundum, qui spiritibus immundis imperat ; et malignum expellere de corde suo, quem expellit de corpore alieno, ne medicina, quam aliis facit, sibi non prosit, et dicatur ei [6] : *Medice, cura te ipsum.* Hi cum ordinantur, accipiunt de manu episcopi librum exorcismorum, et dicitur eis [7] : « Accipite, et habetote potestatem imponendi manus super energumenos et catechumenos. » Hoc officio usus est Dominus, quando saliva sua tetigit aures et linguam surdi et muti, dicens [8] : *Ephpheta, quod est : Adaperire*, per hoc docens nos spiritualiter debere et aperire aures præcordiorum hominum ad intelligendum, et ora ad confitendum, ut pulso dæmone Spiritus sanctus vas suum recipiat. Hoc etiam officio usus est Christus, cum [9] dæmoniacos multos sanavit. Hic ordo a Salomone videtur descendisse : qui modum (a) exorcizandi invenit, quo dæmones adjurati ex obsessis corporibus pellebantur. Huic officio mancipati Exorcistæ vocati sunt. De quibus Christus in Evangelio [10] : *Si ergo in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri*, scilicet exorcistæ, *in quo ejiciunt?*

De Acolytis. Quarto loco succedunt Acolyti. Acolyti vero græce, latine ceroferarii dicuntur [11] a deportandis cereis, quando legendum est Evangelium, vel sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria, et deportantur ab eis : non ad effugandas aeris tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua legitur [12] : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ad Acolytum pertinet præparatio luminarium in sacrario [13]. Ipse cereum portat, ipse urceolum cum vino et aqua suggesta pro eucharistia subdiaconis præparat. Hi cum ordinantur, cum edocti fuerint

[1] *Conc. Carth.* IV, an. 398, c. VIII, et habetur, dist. XXIII, c. *Lector.* — [2] Hug. lib. II, p. III, c. VI. — [3] *Luc.*, IV, 18 : *Isa.*, LXI, 1. — [4] *Isa.*, LVIII, 1. — [5] Isid., *Etymol.*, lib. VII, c. XII, et habetur, dist. XXI, c. *Cleros.* — [6] *Luc.*, IV, 23. — [7] *Conc. Carth.* IV, c. VII, et habetur, dist. XXIII, c. *Exorcista.* — [8] *Marc.*, VII, 34. — [9] *Matth.*, VIII, 16 : *Luc.*, VIII, 33. — [10] *Matth.*, XII, 27 ; *Luc.*, XI, 18 — [11] Isid., loc. mox cit., et habetur, dist. XXI, c. *Cleros.* — [12] *Joan.*, I, 9. — [13] Isid., *ad Ludifr.*, et habetur, dist. XXV, c. *Perlectis.* — (a) *Al.* quemadmodum

ab Episcopo qualiter in officio suo agere debeant, ab archidiacono accipiunt candelabrum cum cereo, et urceolo vacuum[1]. Hoc officium Dominus se habere testatur, dicens[2] : *Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* Hujus officii formam illi gerebant in veteri testamento[3], qui lucernas candelabri componebant, et accendebant igne cælesti, ad illuminandas tenebras aquilonares.

Quintus est ordo Subdiaconorum. Græce Hypodiacones vocantur[4], quos nos Subdiaconos dicimus. Qui ideo sic appellantur, quia subjacent præceptis et officiis levitarum. Oblationes enim in templo a fidelibus suscipiunt, et levitis superponendas altaribus deferunt. Hi apud Hebræos Nathinnæi vocabantur, id est, in humilitate Domino servientes[5]. Ad Subdiaconum pertinet calicem et patenam ad altare Christi deferre, et levitis tradere, eisque ministrare. Urceolum quoque et aquam manilem et manutergium episcopo, et presbyteris, et levitis pro lavandis antealtare manibus aquam præbere. His lex continentiæ imponitur, quia altari propinquantes, vasa corporis et sanguinis Christi portant. Unde illud implere debent[6] : *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Ad hos etiam pertinet tantum de oblationibus ponere in altari, quantum sufficere possit populo, nec non corporalia, et pallas, et substratoria lavare. Hi « cum ordinantur, accipiunt de manu episcopi patenam et calicem vacuum ; ab archidiacono vero urceolum cum aqua manili, et manutergium[7]. » Hoc officio usus est Dominus, quando[8] *linteo se præcinxit, et mittens aquam in pelvim, pedes discipulorum lavit, et linteo tersit.* De Subdiaconis.

Diaconorum ordo[9] sextum tenet locum propter senarii perfectionem. Hic ordo in veteri testamento a tribu Levi nomen accepit vel traxit : dicuntur enim et Levitæ. Præcepit quippe Dominus Moysi, ut post ordinationem Aaron et filiorum ejus, prorsus tribus Levi ad divini cultus ministeria ordinaretur, et consecraretur Domino ; et servirent pro Israel coram Aaron et filiis ejus in tabernaculo[10] ; ipsique gestarent arcam, et tabernaculum, et omnia vasa ejus ; et in circuitu tabernaculi excubarent, et in transportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumque componerent[11]. A viginti quinque annis et supra jussi sunt servire in tabernaculo[12] : quam regulam in novo testamento sancti patres constituerunt ; quia hæc ætas ad ferenda onera est robusta. Levitæ ergo ex nomine auctoris vocati sunt[13]. De Levi enim Levitæ exorti sunt, a quibus in templo mystici sacramenti mysteria explebantur. Hi græce diacones, latine ministri dicuntur, quia sicut in sacerdote consecratio, ita et in diacono mysterii dispensatio habetur[14]. Ad Diaconum pertinet assistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus quæ aguntur in sacramentis Christi, scilicet in baptismo, in chrismate, in patena et calice, oblationes quoque inferre, et disponere in altari ; componere etiam mensam Domini et vestire, crucem ferre, et prædicare evangelium, et epistolam ad populum. Nam sicut Lectoribus Vetus Testamentum, ita Diaconus Novum prædicare præceptum est. Ad ipsum etiam pertinet officium precum, recitatio catechumenorum nominum. Ipse præmonet aures habere ad Dominum, ipse donat pacem, et ipse annuntiat. Quod autem huic ordini a De Diaconis.

[1] *Conc. Carth.* IV, c. VI et habetur, dist. XXIII, c. *Acolytus.* — [2] *Joan.*, VIII, 12. — [3] *Exod.*, XXVII, 21 ; *Levit.*, VI, 12. — [4] Isid., *Etymol.*, lib. VII, c. XII, et habetur, dist. XXI, c. *Cleros.* — [5] Isid., *ad Ludifredum*, et habetur, dist. XXV, c. *Perlectis* ; Hug., lib. II, p. III, c. IX. — [6] *Isa.*, LII, 11. — [7] *Conc. Carth.* IV, c. 5, et habetur, dist. XXIII, c. *Subdiaconus.* — [8] *Joan.*, XIII, 5. — [9] Hug., lib. II, p. III, c. XVI. — [10] *Num.*, III, 6-10, 25-26, 31, 36-38. — [11] *Num.*, IV, 4-15, 25-27, 31-32. — [12] *Num.*, VIII, 24. — [13] Isid., *Etymol.*, lib. VII, et habetur, dist. XXI, c. *Cleros.* — [14] Dist. XXV, c. *Perlectis.*

Moyse statutum est, hoc etiam in novo testamento repræsentatur, cum Diacono super lævum humerum stola ponitur, et eadem in diebus jejunii complicatur; quia quidquid laboris et sustinentiæ in hac vita toleratur, quasi in læva portatur, donec in dextera, id est, in æternitate requies habeatur. Hic ordo ab apostolis celebratus est, quando, ut legitur in Actibus Apostolorum [1], septem viros plenos Spiritu sancto ad hoc officium elegerunt, et oratione præmissa manus eis imposuerunt. Unde et consuetudo inolevit, ut in omni matrice ecclesia septem diacones circa Christi aram, quasi septem columnæ assistant [2]. Hi sunt septem angeli tuba canentes in Apocalypsi [3], qui quales esse debeant, Apostolus docet, Timotheo scribens [4]. « Hi cum ordinantur, solus Episcopus eis manum imponit, quia ad ministerium applicantur [5]. » Ponit eis orarium, id est, stolam super lævum humerum, ut per hoc intelligant se accepisse jugum Domini suave [6], quo ad sinistram pertinentia divino timori subjiciant. Accipiunt et textum Evangelii, ut intelligant se esse præcones Evangelii Christi. Hi autem [7] *antequam ordinentur, probentur*, ut docet Apostolus, *et sic ministrent nullum crimen habentes.* Hoc officio usus est Christus, quando [8] post cœnam sacramentum carnis et sanguinis discipulis dispensavit; et quando apostolos dormientes ad orationem excitavit, dicens [9]: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem.*

[illegible] Septimus est ordo presbyterorum. Presbyter græce, senior interpretatur latine [10]. Non modo pro ætate vel decrepita senectute, sed propter honorem et dignitatem quam acceperunt, *presbyteri* nominantur : qui morum prudentia et maturitate conversationis præcellere debent in populo. Unde scriptum est [11] : *Senectus venerabilis est, non diuturna, nec annorum numero computata. Cani enim sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.* Ideo autem etiam presbyteri *sacerdotes* vocantur, quia sacrum dant [12]; qui licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent sicut episcopi; quia ipsi nec chrismate frontem signant, nec paraclitum dant, quod solis deberi episcopis lectio Actuum Apostolorum demonstrat [13]. Unde et apud veteres iidem episcopi et presbyteri fuerunt; quia illud est nomen dignitatis, non ætatis. Sacerdos nomen habet compositum ex græco et latino, quod est sacrum dans, sive sacer dux [14]. Sicut enim rex a regendo, ita sacerdos a sacrando dictus est : consecrat enim et sanctificat. *Antistes* vero sacerdos dictus est ab eo, quod ante stat : primus enim est in ordine Ecclesiæ. Ad presbyterum autem pertinet sacramentum corporis et sanguinis Domini in altari Dei conficere, orationes dicere, et dona Dei benedicere : qui cum ordinantur, inunguntur eis manus, ut intelligant se accepisse gratiam consecrandi, et charitatis opera debere extendere ad omnes. Accipiunt et stolam, quæ utrumque tenet latus; quia debent esse muniti armis justitiæ contra adversa et prospera. Accipiunt etiam calicem cum vino, et patenam cum hostiis, ut per hoc sciant se accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi [15]. Hic ordo a filiis Aaron sumpsit initium : summos enim pontifices et minores sacerdotes instituit [16] Deus per Moysen, qui ex præcepto Dei, Aaron in summum Pontificem, filios vero ejus unxit in minores sacerdotes. Christus quoque *duodecim*

[1] *Act.*, VI, 3, 6. — [2] *De Consecr.*, dist. I, c. *Episc.* — [3] *Apoc.*, VIII, 2. — [4] I *Tim.*, III, 12. — [5] *Conc. Carth.* IV, c. 4, et habetur dist. XXIII, c. *Diaconus.* — [6] *Matth.*, XI, 30. — [7] I *Tim.*, III, 10. — [8] *Matth.*, XXVI, 26, 27. — [9] *Luc.*, XXII, 46. — [10] Ibid., *Etymol.*, lib. II, c. XV, et habetur dist. XXI, c. *Clericos.* — [11] *Sap.*, IV, 8, 9. — [12] Dist. XXI, c. *Cleros.* — [13] *Act.*, VIII, 15; XIX, 6. — [14] Dist. XXV, c. *Perlectis.* — [15] Dist. XXV, c. *Presbyt.* — [16] *Exod.*, XXIX, 1 et seq.

elegit discipulos prius [1], *quos et apostolos vocavit :* quorum vicem gerunt in Ecclesia majores pontifices. Deinde [2] alios septuaginta et duos discipulos designavit : quorum vicem in Ecclesia tenent presbyteri. Unus autem inter apostolos princeps extitit Petrus [3], cujus vicarius et successor est pontifex summus, unde dicitur *Apostolicus*, qui et *Papa* vocatur, scilicet Pater Patrum. Qualis autem eligi debeat presbyter, Apostolus scribens Timotheo ostendit [4], ubi nomine *Episcopi* presbyterum significat. Hoc autem officio usus est Christus, cum seipsum in ara crucis obtulit, idem sacerdos, et hostia [5]; et quando post cœnam panem et vinum in corpus suum et sanguinem commutavit. Ecce de septem Ecclesiæ gradibus breviter elocuti, quid ad quemque (*a*) pertineat, insinuavimus. Cumque omnes spirituales sint et sacri, excellenter tamen canones duos tantum sacros ordines appellari censent, Diaconatus scilicet, et Presbyteratus; quia hos solos primitiva Ecclesia legitur habuisse, et de his solis præceptum Apostoli [6] habemus. Apostoli enim in singulis civitatibus episcopos et presbyteros ordinaverunt. Levitas etiam ab apostolis ordinatos legimus [7]; quorum maximus fuit beatus Stephanus. Subdiaconos vero et Acolytos, procedente tempore, Ecclesia sibi constituit.

Si autem quæritur quid sit, quod hic vocatur ordo; sane dici potest, signaculum esse, id est, sacrum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato, et officium. Character ergo spiritualis, ubi fit promotio spiritualis, ordo vel gradus vocatur. Et dicuntur hi ordines *Sacramenta*, quia in eorum perceptione res sacra, id est, gratia confertur; quam figurant ea, quæ ibi geruntur. *Ordinis diffinitio*

Sunt et alia quædam non ordinum, sed dignitatum vel officiorum nomina [8]. Dignitatis simul et officii nomen est Episcopus. Episcopatus autem vocabulum inde dictum est, quod ille, qui *Episcopus* efficitur, superintendat, curam scilicet subditorum gerens : scopein (σκοπεῖν) enim græce, latine intendere dicitur. Episcopi autem græce, latine *speculatores* interpretantur. Nam speculator est præpositus in Ecclesia dictus, eo quod speculetur, atque perspiciat populorum infrà se positorum mores et vitam. Pontifex est princeps sacerdotum, quasi via sequentium. Ipse et *summus sacerdos* nuncupatur. Ipse enim levitas et sacerdotes efficit; ipse omnes ecclesiasticos ordines disponit. *De nominibus dignitatum vel officii.*

Ordo autem episcoporum quadripartitus est, scilicet in patriarchis, archiepiscopis, metropolitanis et episcopis [9]. Patriarcha græce summus patrum interpretatur; quia primum, id est, apostolicum tenet locum, ut Romanus, Antiochenus, Alexandrinus; sed omnium summus est Romanus. Archiepiscopus princeps episcoporum : archos (ἀρχὸς) enim græce, latine princeps dicitur. Metropolitæ autem a mensura [10] civitatum dicuntur : singulis enim provinciis, et civitatibus præeminent; quorum auctoritati et doctrinæ cæteri sacerdotes subjecti sunt. Sollicitudo enim totius provinciæ ipsis episcopis commissa est. Omnes autem superius designati ordines episcopi nuncupantur. Nota, quod *Archiepiscoporum* nomine primates superius significasse videtur; et *Metropolitanorum*, quos nunc *Archiepiscopos* dicimus. Horum autem discretio a gentilibus intro- *De quadripartito ordine Episcoporum.*

[1] *Matth.*, x, 2. — [2] *Luc.*, x, 1. — [3] *Matth.*, xvi, 18. — [4] I *Tim.*, III, 2 et seq. — [5] *Hebr.*, VIII, 3. — [6] I *Tim.*, III, 2 et seq.— [7] *Act.*, VI, 6 et seq.— [8] Dist. XXI, c. *Cleros.*— [9] Isid., *Etymol.* lib. VII, c. XV. — [10] Non a voce μετρὸς, quod est *mensura*, sed a voce μητηρ, quod est *mater*, et πολις, *civitas*, oritur vox *Metropolis*.

(*a*) *Al.* quemquam.

ducta videtur, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellabant. Sacerdotes enim gentilium flamines dicebantur, qui habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga, desuper habens aliquid lanæ, quod cum per æstum ferre non possent, filum tantum in capite ligare cœperunt. Nudis enim capitibus eis incedere nefas erat. Unde a filo, quo utebantur, flamines dicti sunt, quasi filamines. Sed festis diebus, filo deposito, pileum imponebant pro sacerdotii eminentia. Vates a vi mentis appellati sunt; cujus significatio multiplex est : modo enim sacerdotem, modo prophetam, modo poetam significat. Cantor vero vocatur, qui vocem modulatur in cantu. Hujus sunt duo genera : Præcentor, et Succentor : Præcentor, qui vocem præmittit in cantu; Succentor, qui subsequenter canendo respondet. Concentor autem dicitur, quia consonat. Qui autem non consonat, nec concinit, concentor non erit[2]. His breviter tractatis, admonendi sunt Christi ministri, quatenus, sicut excellunt ordinis dignitate, ita præcellant vitæ sanctitate, ut plebs eis commissa, eorumque disciplinis edocta, gratanter eis obediat, et eorum imitatione de die in diem proficiat, a quibus divina sacramenta percipiunt, et missarum solemnia audiunt. Missa autem dicitur, vel quia missa est hostia, cujus commemoratio fit in illo officio; unde dicitur : *Ite, Missa est*, id est, sequimini hostiam, quæ missa est ad cœlestia, tendentes post eam; vel quia missus cœlestis venit ad consecrandum dominicum corpus; per quem ad altare cœleste defertur hostia. Unde et dicitur : *Missa est*.

EXPOSITIO TEXTUS.

Ostiarii iidem, et janitores sunt, qui in Veteri Testamento electi sunt, etc.

Supra egit Magister de disponentibus ad ordinem; hic agit de ordinibus. Et hæc pars habet duas : in prima agit de gradibus ordinum; in secunda de dignitate, sive officiis superadditis ordinibus, ibi : *Sunt et alia quædam non ordinum*, etc. Prima pars habet tres partes : in prima ponit gradus ordinum, quos in littera distinguit, et partes in locis manifestæ sunt; in secunda vero assignat differentiam ordinum minorum ad majores, ibi : *Cumque omnes sint spirituales;* in tertia vero determinat in quo conveniunt, ibi : *Si autem quæritur, quid hoc sit, quod hic vocatur ordo.* Prima harum in septem partes dividitur secundum septem ordines, quæ patent in littera, quælibet suo loco. Similiter secunda pars, in qua agitur de dignitatibus superadditis ordinibus, habet tres partes, secundum tria de quibus agit : quædam enim tenent nomina officiorum præcipue, magis quam dignitatum, ut Cantor, et Subcantor; quædam, nomina dignitatum, ut Archiepiscopus, Patriarcha; quædam media, ut Episcopus, quod est nomen dignitatis simul et officii, ut dicitur in littera. Primo igitur agit de his quæ (*a*) dicunt officium et dignitatem; secundo de his quæ (*a*) dignitatem, ibi : *Ordo autem Episcoporum quadripartitus est*, etc.; tertio vero de his quæ (*a*) dicunt officium, ibi : *Cantor sic vocatur*, etc.

DUB. I.

Habiturus, si fideliter impleveris officium, partem cum his qui bene verbum Dei ministraverunt.

Videtur male dicere, quia cum tales habeant (*b*) aureolam, videtur quod omnes lectores habeant aureolam, et ita omnes sacerdotes.

Resp. Ad hoc potest dici, quod officium lectoris est non tantum prophetiam legere

[1] Dist. XXI, c. *Cleros*. — [2] Hug., lib. II, p. I, c. III.

(*a*) *Cæt. edit.* qui — (*b*) *Item* habuerunt.

nudam, sed etiam exponere, et tunc bene patet officium : quoniam non solum legit corticem litteræ, sed etiam explicat arcanum prophetiæ : et tunc est prædicator, et doctor, et meretur aureolam : quod si tantum officium accipiat, et non impleat, non habebit ex hoc aureolam, quia aureola non redditur voluntati vel officio per se, sed voluntati junctæ cum actu prærogativæ alicujus. Posset tamen dici, quod id intelligitur quantum ad meritum substantiale.

DUB. II.

Ab archidiacono accipiunt candelabrum, etc.

Videtur male dicere, quia archidiaconus non potest ordinare : ergo nec dare vasa, in quibus significatur potestas. Item quæritur quis sit actus principalior acolytorum, an ministrare de cereo, an ministrare de urceolo : et videtur quod de urceolo, quia secundum istum actum quodammodo jungitur cum officio subdiaconi. Sed ad oppositum est, quia unusquisque ordo denominatur a digniori et principaliori : sed acolyti dicuntur quasi ceroferarii.

Resp. Dicendum, quod potestas traditur ab episcopo ; sed archidiaconus tradit urceolum et candelabrum, ut significetur quod talis ministrat subdiacono, et primum incipit circa altare ministrare : archidiaconus autem dicitur princeps ministerii. Quod objicitur, quis actus principalior sit, dicendum, quod actus, a quo denominantur (*a*), est ferre cereos, quia hunc actum habent in quadam completione, sed actum ministrandi habent in imperfectione quantum ad ministrationem aquæ ; subdiaconus autem completius hunc actum habet. Alia ratio, quia in ferendo cereos significatur potestas quam habet in dando bonum exemplum : et quia hoc est cujusdam superpositionis, sed in ministratione aquæ subjectio, ideo, etc.

DUB. III.

Levitæ ergo ex nomine auctoris vocati sunt.

Videtur male dicere, quia sacerdotium novæ legis evacuat sacerdotium veteris : ergo pari ratione ministerium evacuat ministerium : ergo non debent amplius *levitæ* dici. Item quæritur de hoc, quod dicit : « Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus ; » quia cum unius ordinis unus sit actus et una potestas, videtur quod male assignet diacono novum actum, sicut intelligitur ex littera : ergo aut diaconus complectitur novum ordinem et novum characterem, aut non bene nec vere assignatur ei hujusmodi actus.

Resp. Dicendum, quod *levitæ* proprio nomine appellantur diaconi, in quo nomine clauditur proprius eorum actus et principalis, scilicet ministrare sacerdoti specialiter et immediate in sacramentis. Ad diaconos enim pertinet corpus Domini transferre, in primitiva Ecclesia etiam sanguinem dispensare : unde immediate isti sacerdotibus assistunt et ministrant ; et quando datur eis potestas ad hunc actum, tunc est dicendum, characterem imprimi. Unde cum novum nihil circa illud in littera assignetur, intelligendum, quod alii sunt annexi, hi principales. Et si tu quæras, quare dicuntur *levitæ*, dicendum, quod non ideo dicuntur levitæ, quia officium habeant Levitarum ; sed quia consimile illi, et per illud officium præfiguratum.

DUB. IV.

Ad presbyterum autem pertinet sacramentum, etc.

Videtur quod divisio actuum sacerdotalium, a Magistro posita, qui sunt corpus Domini conficere, orationes dicere, dona Dei benedicere, non sit sufficiens, quia cum actus ligandi et solvendi sit multo nobilior, videtur quod Magister deberet assignare ipsi sacerdoti.

Resp. Dicendum, quod isti actus sunt proprie sacerdotum, et respiciunt sacerdotem secundum se ; sed actus ligandi et solvendi respicit confessionem : ideo supra de hoc actu in tractatu (*b*) de pœnitentia determinatum est : ideo Magister non repetit.

(*a*) *Cæt. edit.* denominatur. — (*b*) sacramento.

DUB. V.

[illegible]

Videtur falsum esse, quia acolythus tangit vasa sacra: ergo videtur, etc.

Resp. Dicendum, quod ordines sacri dicuntur tribus modis: primo large, quia sacrorum exigunt ministerium secundum illud [1]: *Mundamini, qui fertis vasa Domini*. Unde, quia contingunt res sacratas, sacri debent esse, et secundum hoc omnes isti tres dicuntur sacri. Secundo modo stricte dicitur sacer ordo, quia ipsum sacramentum dispensat, et quodam modo tractat, deferendo, et etiam administrando: et sic presbyteratus et subdiaconatus. Tertio modo sacrum dicitur propriissime, quia sacram rem conficit: et hoc competit ordini supremo: et ideo sacerdos appellatur.

DUB. VI.

Si autem quæratur, etc.

Innuit Magister, quod ordo est signaculum sacrum. Contra: Videtur male dicere; quia sacramentum est elementum: sed ordo est sacramentum: ergo ordo est elementum; non ergo spirituale signaculum. Item, cum in aliis sacramentis imprimatur character, propter quid ordo magis diffinitur per signaculum? Item quæritur, quid sit *res*, et quid *signum* in sacramento ordinis.

Resp. Dicendum, quod in collatione ordinis est collatio potestatis, per quam homo ponitur in statu diffinito et gradu: et quoniam diversitas est in potestatibus, diversitas est in signaculis; et per consequens diversitas est, et debet esse, in exterioribus signis, aliter tamen et aliter, quia signa sunt simpliciter diversa: sed potestates conveniunt in eadem anima, in hoc quod uniformis ratio distinguendi reperitur in omnibus characteribus, et ad unum ordinatis. Quoniam ergo ordo debet diffiniri per id quod commune est, et communitas non est a parte elementi exterioris, sed signaculi impressi; ideo magis diffinitur per id, quam per elementum exterius. Et iterum magis hoc sacramentum, quam aliud; quoniam character [illegible] habet hic rationem suam, id est, rationem distinguendi, quam in aliis sacramentis, etc.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis quæritur de ordinibus in speciali, circa quos dupliciter dubitare contingit ad enodationem eorum, quæ Magister in littera tangit: primo quantum ad characteris impressionem; secundo, quantum ad numerum et distinctionem. Quantum ad primum, quæruntur quatuor: primo quæritur utrum in omnibus ordinibus imprimatur character; secundo, utrum unus vel plures; tertio, utrum habeant ordinem ad invicem; quarto quæritur quantum ad signum exterius, quod ei respondet.

QUÆSTIO I.

An in omnibus ordinibus imprimatur character [2].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur primo quod in omnibus imprimatur character, per diffinitionem ordinis: Ordo est signaculum, in quo spiritualis potestas traditur ordinato: si ergo hæc est recta ratio, competit omnibus ratio signaculi: sed non est signaculum materiale, sed spirituale: hoc autem est character: ergo, etc. Fundam.

Item omne sacramentum iterari potest, quod non imprimit characterem: sed nullus ordo potest iterari, sicut dicit Augustinus, et habetur in distinctione sequenti: ergo in singulis imprimitur character.

Item character est signaculum impressum, configurans nos Domino Jesu Christo: sed Dominus omnes ordines in semetipso exhibuit, sicut Magister inducendo probat in littera: si ergo in omnibus eidem configu-

[1] *Isa.*, LII, 11. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXV, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 3, q. 2, Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. IX, Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I.

ramur, videtur quod in omnibus character imprimatur.

Item impressio characteris, sive signaculi, est ad distinctionem secundum aliquem statum : sed non in omni ordine ponitur quis in statu ministrandi determinato : ergo in omni ordine imprimitur character.

opp. Contra : 1. Character est signaculum spirituale : ergo in illis solis imprimitur, in quibus datur potestas nova et spiritualis : sed potestas omnium ordinum inferiorum est corporalis, ut aperire ostium, sive custodire, prophetias dicere, candelabra deferre : ergo in his nullo modo imprimitur character.

2. Item character est signaculum quod respicit, sive quod habet imprimi in imagine ad configurandam ipsam Deo : sed actus quorumdam ordinum solum sunt circa ministeria inferiora : ergo si talia non spectant ad imaginem consignandam Deo, patet, etc.

3. Item character est signum indelebile : ergo si collocat hominem in aliquo statu, impossibile est ab illo statu recedere, quin fiat contumelia sacramento : sed qui sunt in minoribus ordinibus constituti, possunt licite redire ad laicum (*a*) : ergo in eis character non imprimitur.

4. Item character est signaculum perpetuum, quod manet in anima separata : ergo non debet imprimi nisi ad actum perpetuum : sed actus ministerialis istorum ordinum inferiorum non est perpetuus : ergo, etc.

CONCLUSIO.

In omnibus ordinibus character imprimitur, quod est signum perpetuum distinctivum.

[Opi]n. 1. Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui voluerunt dicere, quod character in solo ordine sacerdotali imprimatur, sed in ordinibus inferioribus solum disponitur quis ad talis characteris susceptionem : nam propter suam nobilitatem de congruo exigit ordines inferiores habere prævios. Sed cum ordines inferiores saltem sacri sint de perfectione sacramenti, et in his fiat segregatio perpetua clericorum a laicis, non videtur in solo sacerdotio character imprimi. Et ideo dixerunt alii, quod character imprimitur in omnibus ordinibus sacris, sed non in minoribus. Et hujus signum est, quia isti non possunt laicis commisceri, alii vero sic. Sed cum nullus ordo iterari possit, et quilibet habeat aliquid de ratione sacramenti, videtur quod in quolibet sit aliquid quod habeat rationem rei et signi, et rationem signaculi perpetui : hoc autem characterem dicimus. Non igitur videtur quod in illis solis imprimatur character. Et ideo est opinio probabilior, quod in omnibus ordinibus character imprimatur, sicut rationes expressæ (*b*) ostendunt. Cum enim character sit signaculum distinctivum et perpetuum, et Christo configurativum, et hoc est in omnibus ordinibus reperire, non est dubitandum characterem in omnibus imprimi.

[Im]prob. Opinio 2. Opinio 3.

1 Art. seq.

1. Ad illud quod objicitur, quod est signaculum spirituale, dicendum quod in omnibus ordinibus datur potestas vel spiritualis de se, vel ad spiritualem ordinans. Unde potestas ostiarii est ad admittendum homines ad divinum sacrificium; potestas lectoris non solum ad excitandum auditum exteriorem, verum etiam interiorem; et sic de aliis, sicut melius patebit [1], quando agetur de distinctione ordinum.

2. Ad illud quod objicitur de configuratione, dicendum quod character ordinis, ut est conservantis animam, configurat Deo secundum imaginem ut assimilatam Deo; et hoc fit in ordine supremo. Vel dicendum, quod magis proprie configurat tale signaculum Christo; quia cum Christus triplex habuerit officium, scilicet ministri in agendo, pugilis in patiendo, redemptoris in moriendo, ideo triplex fuit sacramentum secundum quod homo configuratur his tribus modis. Unde tantum triplex est sacramentum, in quo sit characteris impressio : nam baptis-

(*a*) *Suppl.* statum, *vel leg.* laicatum. — (*b*) *Cæt. edit.* expresse.

imus configurat morienti et redimenti, unde in ipso consepelitur homo in mortem, confirmatio configurat patienti et pugnanti, ideo signum crucis fit in media fronte, sed ordo configurat ministranti et operanti, sicut recte in littera ostenditur, et quia in omnibus configurantur quis Christo secundum plus et minus, ideo in omnibus character imprimitur.

3 et 4. Ad illud quod objicitur de indelebilitate et perpetuitate, dicendum quod character omnium ordinum manet in anima, sive revertentis ad laicatum, sive morientis, ut signaculum distinctivum, et hoc vel ad gloriam, si bene usus est, vel ad ignominiam, si male: nec oportet quod maneat semper quantum ad usum ministerii, quia iste usus quodam modo convertitur in præmium, vel supplicium: et per hæc patet ultimum.

QUÆSTIO II.

An in ordinibus diversi imprimantur characteres [1].

Fundam. Utrum in diversis ordinibus diversi characteres imprimantur; et quod sic, videtur: quia ordo secundum se (*a*), essentialiter loquendo, est signaculum: ergo cum sint plures ordines, sunt ergo plura signacula spiritualia: sed illa signacula spiritualia characteres appellantur: ergo, etc.

Item potestates ordinum sunt simpliciter diversæ, sicut patet in ostiario et acolyto: claudere enim ostium, et ferre cereum, sive corporaliter, sive spiritualiter intelligatur, est actus omnino diversus. Si ergo potestates distinguuntur per actus et signacula distinguentia, secundum diversitates potestatum diversi sunt characteres.

Item signum debet respondere signato, et signatum signo: si ergo septiformis gratia datur, quæ est res ultima, et exteriora signa in diversis ordinibus simpliciter sunt diversa, videtur ex hoc quod characteres non sunt signata et signa.

Item in quolibet ordine imprimitur unus character; et cum in quolibet ordine imprimatur, ut supra probatum est, tunc idem character iteratur: sed hoc est impossibile, et hoc dicere est contumeliam facere sacramento: videtur ergo quod, post primum ordinem, qui alium recipit, nihil recipiat, sed sacramento contumeliam faciat: sed hoc est inconveniens: ergo, etc.

Contra: 1. In sacramento baptismi non imprimitur nisi unus character, et similiter in sacramento confirmationis: ergo pari ratione in sacramento ordinis. Ad opp.

2. Item hoc sacramentum ordinis essentialius respicit characterem, quam aliquod aliud sacramentum, in quo character imprimitur: si ergo ordo unum est sacramentum, quantumcumque plurificetur, videtur quod unus character in eo imprimatur.

3. Item, si plures et diversi characteres imprimuntur, aut ergo diversitate specifica, aut numerali: non numerali, quia impossibile est plura accidentia ejusdem speciei esse in eodem subjecto; si specifica, sed ex diversis, secundum formam et speciem manentibus diversis, non fit unum, nisi unum materiale sit respectu alterius: si ergo character respectu characteris non est materialis, et specie differt, ergo nunquam faciunt unum sacramentum, si diversi sunt.

4. Item natura inferior non facit per plura, quod potest facere per unum: ergo nec natura superior. Si ergo ordinati per unum characterem possunt distingui, sicut et baptizati; videtur quod unus solus character in ordine imprimatur: quæritur ergo, quæ sit necessitas, quare plures characteres imprimantur.

CONCLUSIO.

In diversis ordinibus imprimuntur characteres, secundum quod diversæ sunt potestates ministrandi.

Resp. ad arg. Dicendum est, quod inter opinantes in omnibus ordinibus esse charac-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXV, art. 5; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. X; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XIX.
(*a*) *Cæt. edit.* esse.

Opinio 1. terem, duplex opinio esse consuevit. Quidam enim dicere voluerunt, quod omnes ordines in uno charactere uniuntur, differente tamen secundum majorem complexionem, et minorem, sicut si sigillum imprimatur in cera, tenuerit id eam fortius et amplius, paulative procedendo secundum plus et plus, quousque veniatur ad statum perfectum. Si autem quæras, quæ sit ratio talis impressionis, respondent breviter, quod hoc est propter characteris imperfectionem. Sed si hoc esset, tunc impossibile esset promoveri ad sequentem ordinem omisso priori : quod est contra jura. Si etiam hoc verum esset, non esset differentia inter ordines, nisi secundum magis et minus; quod est manifeste falsum, cum potestates in diversis ordinibus sint ad diversa ordinatæ. Postremo, si hoc esset verum, character reciperet magis : sed quæritur, quare non reciperet minus, quod si hoc esset, tunc esset delebilis; quare etiam characteres aliorum sacramentorum magis et minus non recipiunt, ut dicatur baptizatus, vel confirmatus, magis et minus. Quod cum non sit conveniens dicere, non est conveniens hanc positionem ponere. Et ideo dicitur aliter, et probabilius, quod in diversis ordinibus diversi imprimuntur characteres. Ratio autem hujus est, quia non solum eo, quod ad Dei cultum assumuntur, distinguuntur ab aliis; imo etiam inter ministrantes ordo est et distinctio; et ulterius gradus illi et potestates ministrandi, si semel dantur, nunquam auferuntur, etiamsi ad altius ministerium elevetur qui in minori ministraverat: et ideo in diversis ordinibus diversa signacula debent imprimi, secundum quæ nobis diversitas potestatum ministrandi, et perpetuitas innotescat : tale autem signaculum est character : et ideo in diversis ordinibus, diversi imprimuntur characteres : et concedendæ sunt rationes hoc ostendentes.

(Improb. beside "que veniatur ad statum perfectum"; Opin. 2. beside "niens hanc positionem ponere")

1. Ad illud ergo quod objicitur de sacramento baptismi, et confirmationis, patet responsio, quod non est simile, pro eo quod non ponunt ita diversitatem, sicut ponit ordinis sacramentum, quod de sui ratione implicat diversitatem graduum.

2. Ad illud quod objicitur, quod character essentialiter est sacramentum, dicendum, quod verum est, sed non nisi prout comparatur ad ulterius signatum. Sicut ergo una linea est scripta, et duæ, et tres, et quatuor; et tamen multarum linearum aggregatio ad unam sententiam exprimendam non est nisi una scriptura : sic in proposito est intelligendum, quia omnis talis animæ configuratio ordinatur ad hoc, quod ei inscribatur signaculum, secundum quod homo Dei minister perfectus esse judicatur : et cum sacramentum dicat quid ad alterum, et characteres uniuntur secundum quod ad alterum, ideo plures characteres unum faciunt sacramentum.

3. Ad illud quod quæritur, utrum differant specie, vel numero, dicendum, quod dupliciter est loqui de characteribus : aut in se; aut prout uniuntur in unitate et integritate sacramenti. Si in se, sic differunt, sicut diversæ species numeri, sicut binarius, et quaternarius. Si prout uniuntur in unitate sacramenti, sic quemadmodum binarius, et quaternarius constituunt senarium, et habent rationem partis constitutivæ, et complementum ponunt in senario; sic intelligendum est in proposito suo modo, licet non sit simile omnino.

4. Ad illud quod objicitur ultimo, jam patet responsio, quoniam istud verum est et locum habet, quando per unum potest ita bene fieri, ut per plura; in proposito autem non est sic, pro eo quod oportet ordinatos non solum ab aliis, sed etiam inter se distingui.

QUÆSTIO III.

An characteres diversorum ordinum sint essentialiter ordinati [1].

Utrum characteres diversorum ordinum Ad opp.

[1] S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xxxvii, art. 1; et IV *Sent.*, dist. xxiv, q. ii, art. 1; Steph. Brulef.,

sint essentialiter ad se invicem ordinati, et quod sic, videtur, quia major est connexio ordinis ad ordinem, quam ordinis ad baptismum; et characteris unius ordinis ad characterem alterius, quam ad baptismalem: sed essentialis est ordinatio characteris ordinis ad baptismalem, quod dicitur in decretali de presbytero non baptizato, libro tertio: « Non baptizatus non potest ordinari. Unde si de facto ordinatus est, debet baptizari, et post iterum ordinari. » Ergo character ordinis essentiali ordine præsupponit baptismalem, ergo, etc.

2. Item magis competit ordini, quam numero: sed sic est in numeris, quod numerus posterior necessario præexigit priorem, et figura similiter posterior antecedentem; unde numquam est quaternarius sine ternario, nec tetragonus sine trigono; ergo numquam est gradus secundus sine primo, nec tertius sine secundo, et sic de aliis.

3. Item ex diversis formaliter non potest fieri unum, nisi ad invicem ordinentur: sed omnes ordines unum completum reddunt ministrum: ergo necesse est, quod ad invicem ordinentur.

4. Item, si quis scienter promoveretur ad ordinem posteriorem, priori omisso, hoc ipso suspenditur ab executione, sicut dicitur in decretali: sed hoc non esset, nisi oporteret ibi servari ordinem: ergo, etc.

5. Item ubicumque sunt gradus, oportet ponere ordinem: sed in sacramento ordinis diversi ordines sunt gradus spiritualium officiorum, sicut dicitur in littera: si ergo per characteres in illis gradibus situantur, videtur quod sit ibi essentialis ordo.

Fundam. Contra: In his, in quibus est ordo essentialis, destructo priori, destruitur posterius: sed non habito priori ordine, nihilominus haberetur posterior, sicut patet in ordinatis per saltum, qui non sunt reordinandi: ergo, etc. Major patet per se: minor probatur per illud, quod dicitur [1] distinctione quinquagesima secunda: *Sollicitudo*, etc., et extra [2], de Clerico per saltum ordinato: *Tuæ litteræ*, etc.

Item characteres comparationem habent, sicut potestates et actus ordinum, ad quos ordines comparantur: sed in illis potestatibus nullus omnino est ordo, sicut in potestate expellendi dæmones, et ferendi cereos: ergo nullus est ordo in talibus characteribus.

Item in his, quæ respiciunt corporale et spirituale, prius est corporale, quam spirituale: sed exorcizatio dicit liberationem a vexatione spirituum, sed acolytatus respicit officium illuminandi: ergo prior est ordo acolyti, quam sit exorcistæ: non ergo recte ordinantur, cum unus dicatur ordo tertius, alter quartus.

Item prius est, quod liberat a malo, quam quod habilitat ad bonum: sed in secundo est habilitatio ab bonum, in tertio est liberatio a malo: ergo videtur quod tertius ordo sit prior, quam secundus: sed ita videtur, quod nullus sit ordo certus inter istos gradus.

CONCLUSIO.

Diversi (a) characteres ordinum non sunt essentialiter ordinati; sed bene habent congruitatem ordinis inter se, non necessitatem.

Resp. ad arg. Dicendum, quod est ordo necessitatis, et est ordo congruitatis. Si ergo loquamur de ordine istorum graduum ecclesiasticorum, dicendum quod non est ordinatio necessaria, nec essentialis, pro eo quod ordo posterior haberi potest et suscipi sine priori. Si autem loquamur quantum ad ordinationem congruitatis, sic est ibi ordo, eo quod ad bene esse ministerii sequentis præexigatur ordo sive potestas ministerii præcedentis. Quemadmodum igitur, si quis velit ordinate procedere, prius debet exordium præmittere, post narrationem, et post ratiocinationem, et postremo conclusionem;

IV *Sent.*, dist. xxiv, q. xi; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. xxiv, q. xix

[1] *Decr.* I P. — [2] *Decretal.*, lib. V, tit. xxix.

(a) Cæt. edit. *divisi*.

tamen si vellet, incipere posset a posteriori, licet non ita ordinate : sic in ordinibus oportet intelligi. Cum enim ordines inferiores ministrent sacris, et sacri ordines ministrent sacerdotio, et inferior gradus prior sit in ascendendo, et potestas ministerialis sit inferior, patet quod ibi est ordo; non tamen necessitatis, quoniam potestates diversæ sunt, et per seipsas obtineri et haberi possunt, licet non ita perfecte sine aliis. Est igitur ordo in his gradibus secundum majorem accessum ad ultimum gradum, scilicet sacerdotium. Unde primo homo introducitur in ecclesiam per ostiarium; secundo, manuducitur per lectorem Prophetarum; tertio adjuvatur per exorcistam, ut liberetur a malo; quarto excitatur per acolytum, ut proficiat in bono; deinde sunt alii duo ordines, qui ministrant sacerdoti in oblatione sacrificii, Et sic patet, quod est ibi ordo congruitatis, non necessitatis. Nec valent illæ rationes in contrarium de exorcista et acolyto, pro eo quod omnes ordines potestatem spiritualem dicunt, et pro eo quod eruditio præcedit liberationem a malo : et ideo concedendum est, quod sit ibi ordo in characteribus, sed non est ordo essentialis. Sicut in elementis ordo est, tamen ultimum elementum, sive littera, ante scribi potest, cum sit prima littera, ultima ordine retrogrado in scribendo; sed tamen ordinate scribendo est primo scripta : sic et ordines possunt suscipi descendendo, sive retrocedendo.

1. Ad illud ergo quod objicitur de baptismo, dicendum quod non est simile; quoniam, sicut tactum (*a*) fuit supra in tractatu *de Baptismate*, et in Concilio apud Compendium [1] determinatum fuit, et decretalis Innocentii de presbytero non baptizato confirmat, Baptismus est fundamentum et janua omnium sacramentorum : et quoniam, fundamento non existente, nihil potest superædificari, ideo character baptismi alios præcedit essentiali ordine : non sic in aliis.

2. Ad illud quod objicitur de numeris, dicendum quod non est simile, quoniam numerus sequens habet præcedentem partem sui; sed non sic gradus sequens habet præcedentem partem sui, sed ut disponentem de congruo.

3. Ad illud quod objicitur, quod ex pluribus differentibus non fit unum, dicendum quod verum est quod non fit unum per essentiam; fit tamen unum sacramentum, quæ est unitas in comparatione ad unum signandum perfecte : et sacramentum ordinis non habet omnimode unitatem absolutam, sed per comparationem : ad quam unitatem constituendam non requiritur essentialis dependentia in partibus.

4 et 5. Ad illa quæ objiciuntur ibi in ultimo de saltu et de gradu, dicendum quod illæ duæ rationes (*b*) ostendunt quod non sit ibi nisi ordo congruitatis, quantum est de integritate sacramenti : est tamen ibi ordo necessitatis, quantum est de obligatione præcepti, qua quis tenetur ordinate ascendendo, non saltando ordinari.

QUÆSTIO IV.

Utrum character imprimatur in unctione, an potius in benedictione [2].

Quando imprimatur character in diversis ordinibus; et cum in ordinibus sit ista quinque reperiri, utpote in ordine sacerdotali, scilicet benedictionem, inunctionem, manuum impositionem, et alicujus porrectionem (ut libri, vel vasis, vel clavis), et verbi expressionem, quæritur in quo istorum fiat characteris impressio. Et primo videtur, quod non in benedictione, quoniam semper in ordinibus fuit characteris impressio; et illud est ordini essentiale, in quo imprimitur character : sed benedictio non est de essentia ordinum, cum non legatur talis

[1] *Conc. Compend.* ann. 756, al. 757, can 9. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXVII, art. 5; et IV *Sent.*, dist. XXIV, q. II, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 4, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XX.

(*a*) *Cæt. edit.* factum. — (*b*) *Item add.* non.

solemnitas fuisse in Ecclesia primitiva: ergo, etc.

Item illud in quo imprimitur character interior, debet habere assimilationem cum interiori charactere: sed character ille respicit aliquam potestatem, benedictio autem fit ad sanctitatem, ergo, etc.

Item, quod non detur in inunctione, videtur: quia si aliqua positio aliquibus inest, inest secundum aliquod commune: sed characteris impressio est in omnibus ordinibus; sed inunctio est in uno solo, scilicet in sacerdotio: ergo, etc.

Item ubi est talis causa, ibi talis effectus: sed in episcopatu est nova inunctio: ergo novi characteris impressio: hoc autem est falsum, quia si novus character imprimeretur, sicut sacerdos posset esse sine diaconatu, sic episcopus sine sacerdotio; cujus contrarium determinatum est in decretali, libro III.

Ad opp. 1. Item quod non detur in manuum impositione, videtur primo per consimilem rationem, quia cum non fiat impositio nisi in solis duobus ordinibus, non imprimeretur character nisi in his duobus solum; quod est manifeste falsum, sicut patet ex præcedentibus.

2. Item ordo traditur tantum ab episcopo: sed ordo traditur in impressione characteris: ergo si character imprimitur in impositione manuum, videtur quod solus episcopus debeat manum imponere in ordinatione: quod est falsum, quia, ut dicit canon[1], distinctione XXIII, Presbyter cum ordinatur, etc., omnes sacerdotes assistentes debent in ordinatione sacerdotis manus imponere.

3. Item, quod in libri vel vasis traditione non imprimatur, videtur, quoniam esto quod tales libri, vel vasa, deessent, sicut forte deerant in Ecclesia primitiva, nihilominus tales ordines dari possunt: ergo, etc.

4. Item multa talia confert archidiaconus, ut ampullam et aquæ manilem subdiacono, sicut in littera tangitur, et claves ipsi ostiario: si ergo solius episcopi est conferre ordines, videtur quod in tali traditione non imprimatur character.

[1] *Decret.* p. I, dist. XXIII, c. VIII.

5. Item, quod in verbi expressione non imprimatur, videtur: primo, quia in verbis illis signatur recta potestatis executio, ut patet, si quis inspiciat: ergo cum illud sequatur ordinis essentiam et characterem, videtur, etc.

6. Item character non potest imprimi nisi a Deo: sed verbi expressio est per verbum imperandi, cum dicitur: *Accipe potestatem*, etc.: ergo in tali forma non est competens exprimi characterem. Est igitur quæstio, quare hoc sacramentum habet formam verbi per modum imperativum, cum alia habeant per indicativum, vel deprecativum. Est etiam quæstio, unde ortum habuerunt hæc circa ordinem, scilicet manuum impositio, et benedictio, et unctio. Est et quæstio, quare impositio manuum est in duobus ordinibus, sed unctio in uno solo ordine, scilicet sacerdotio. Est quarta quæstio, quare diacono solus episcopus manus imponit, sacerdotibus vero alii sacerdotes. Est ultima quæstio, in quo essentialiter consistit sacramentum illud exterius; et cum non habeat elementum, nec formam statutam, videtur quod nihil essentiale habeat. Et quod non habeat formam determinatam, videtur, cum antiqua ordinaria alium modum habeant.

Quæstio lateralis. Quæstio lateralis 2. Q. lateralis 3. Q. lateralis 4. Quæstio lat. 5.

CONCLUSIO.

Character ordinis imprimitur, cum dantur instrumenta quæ deserviunt suo ministerio et officio, non in unctione, neque in benedictione.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam habendam, hæc sunt præsupponenda, quod omne sacramentum aliquod signum essentiale habeat exterius: nullo enim modo accidit sacramento esse signum, sed essentiale est simpliciter. Amplius supponendum est, quod in omni sacro, in quo imprimitur character, istud est essentiale sacramento, in quo sive per quod character imprimitur.

Amplius, cum signum debeat habere similitudinem ad signatum, in eo imprimitur character, quod exterius magis est in sacramento sibi simile. Quoniam igitur in ordine imprimitur character, quod est signaculum ad aliquam potestatem spiritualem; hoc pro generali regula habendum est, quod in illo signo exteriori imprimitur character in quolibet ordine, in quo principalis potestas, quam respicit ordo, signatur tradi ordinato. Ad hanc autem signandam duo concurrunt exterius, scilicet traditio alicujus instrumenti, et expressio verbi, ut sic in signo visibili simul et audibili significetur dari. Nec sufficit signum audibile sine visibili, propter hoc quod aliud verbum aliud debet respicere signum, ut patet in aliis sacramentis. Nec sufficit signum sine verbo, quia ad multa potest tale signum, scilicet liber, vel illud vas, dari; et ideo oportet per verbum arctari. Et hæc duo sunt essentialia et intrinseca sacramento, et perficientia sacramentum. Quoniam enim manus est organum organorum in operando, et lingua in exprimendo, recte significatur conferri potestas in officio utriusque: et hæc in quolibet ordine reperiuntur, secundum quod reperitur et characteris impressio. Sed quoniam characteres sunt diversi, habentes majorem dignitatem, et minorem, secundum gradus potestatum; ideo tam per signa, quam verba, diversificantur, maxime in ordinibus sacris, et in minoribus. In ordinibus enim sacris, quoniam datur ibi nobilis potestas et excellens, fit manus impositio, non tantum instrumenti traditio; quoniam manus est organum organorum, in quo scilicet principalius residet potestas operandi : unde sic ordinabant in Ecclesia primitiva, ubi non nisi isti duo ordines explicite erant. Sed in ordinibus minoribus fit traditio alicujus instrumenti, ut clavis, vel libri, vel exorcismi, etc. Et si plura instrumenta tradantur uni, illud pro principali habendum est, quod episcopus tradit cum prolatione verbi : *Accipe potestatem.* Unde in omissione principalis debet ordo iterari, quia præsumitur quod characterem non receperit. Sed in aliis consequentibus, si fiat defectus vel negligentia, debent suppleri. Concedendum est igitur, quod in unctione non imprimitur character; sed tantum fit propter solemnitatem et dignitatem corporis dominici, quod non est contrectandum nisi manibus consecratis. Pontifici autem fit unctio in capite, in quo significatur abundantia gratiæ, quæ in prælatis debet in excellentia reperiri. Et hinc est quod manus sacerdotis unguntur oleo sancto, sed caput pontificis chrismate, ut significetur quod in eo debet esse excellentia vitæ in conspectu Dei in scientia, et in conspectu hominum quantum ad famam. Concedendum est etiam, quod non fit characteris impressio in ipsa benedictione, sicut ostendunt illæ rationes, quia potius est instituta ad devotionem excitandam, et impetrandam gratiam, quam sit de sacramenti substantia.

[Explicat.] [Ad q. later. 3.] [Ad q. later. 4.]

1. Ad illud ergo quod objicitur de manuum impositione, quod non reperitur in omnibus, ratio jam dicta est; reperitur tamen aliquid simile, scilicet (*a*) collatio alicujus instrumenti, in quo est protensio manus, et fit signatio collationis potestatis.

2. Ad illud quod objicitur, quod sacerdotes imponunt manus, dicendum quod illa manus impositio non est ad ordinis collationem, sed ad significationem. Significatur enim gratia communionis, quæ in ordine sacerdotali confertur, et per sacerdotem debet administrari : ideo non imponunt manus sacerdotes diacono, sed solus episcopus, in cujus impositione manuum non tantum est figuratio, sed etiam potestatis collatio. Præterea in hoc significatur, quod ille qui ordinatur, in illo ordine consecratur, cum sacerdotes manus sacratas imponunt. Et nota, quod etsi multi sint assistentes, sufficit tamen quod tres manus imponant; aliud est ex abundantia; nec tamen illud est ex necessitate sacramenti. [Ad q. later. 4.]

(*a*) *Cæt. edit.* quia.

3. Ad illud quod objicitur de libri vel vasis traditione dicendum quod, sicut omne instrumentum sive armatura in virtute manus est, sic etiam per impositionem manuum, ubi deessent talia, possunt signari: unde, sicut post videbitur, in impositione manuum in Ecclesia primitiva cæteri ordines implicabantur, qui postmodum processu temporis explicati sunt, et quantum ad verbum, et quantum ad signum, et quantum ad personas.

4. Ad illud quod objicitur, quod archidiaconus confert multa talia, dicendum quod hoc est ad potestatis explicationem. Unde in tali traditione facta ab archidiacono non traditur nova potestas, sed tradita explicatur.

5. Ad illud quod objicitur de verbi expressione, dicendum quod semper intelligendum est fuisse verbum aliquod, in quo exprimeretur potestas talis dari; sed non fuerunt verba præfixa, nisi in solis duobus sacramentis, quibus Dominus verba specialia ore proprio prædixit: et ideo in aliis, etsi verba sint necessaria, non tamen sunt determinata vocabula, vel vocaliter; sed verba quæcumque sensum exprimentia, quantum est de ratione sacramenti, sufficiebant, si quis in hæresim introducere non intendebat. Sed nunc necessarium est servare formam ab Ecclesia statutam et approbatam.

Ad q. later. 1. 6. Ad illud quod objicitur de modo imperativo, dicendum quod Pontifex summus gerit personam Christi, et personam superioris, sicut dicit Isidorus in libro *de Officiis :* et quoniam potestas superioris plus et minus traditur et descendit, et secundum illam, qui conferunt, subsunt; ideo rectissime modo imperativo utitur: et sic patet responsio ad primam quæstionem. Omnes aliæ quæstiones ex dictis patent, præter illam, quæ est de ortu istorum. Nam benedictio et manus impositio a patriarchis venit; sed inunctio figuram habuit in lege, ubi dicitur [1], quod inunctus est summus sacerdos.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de ordinibus quantum ad numerum et distinctionem; et circa hoc quæruntur breviter quatuor: primo quæritur de divisione ordinum in sacros, et non sacros; secundo, utrum psalmistatus sit inter ordines minores; tertio quæritur utrum episcopatus sit inter ordines majores; quarto, utrum sint septem, vel plures, aut pauciores ordines.

QUÆSTIO I.

An divisio ordinum sit bona [2].

De divisione ordinum; et videtur quod ista divisio nulla sit : primo, quia omnis ordo essentialiter et universaliter est sacramentum : sed omne sacramentum dicit rem sacram : ergo ordo universaliter est res sacra : ergo videtur universaliter quod sit res sacra : ergo omnis ordo est sacer. Ad opp.

2. Item, in inferioribus ordinibus sic datur potestas ministrandi circa altare, et ea quæ pertinent ad sacramentum sacramentorum, scilicet corpus dominicum, sicut in diaconatu et subdiaconatu, licet non ita de propinquo : ergo videtur quod, sicut illi sunt sacri, sic et isti.

3. Item in Ecclesia primitiva non fuerunt ordines nisi sacri, scilicet presbyteratus et diaconatus : ergo vel illa Ecclesia fuit diminuta, vel ista superfluit.

4. Item, ea quæ spectant ad substantiam sacramenti, semper eadem perseverant : si ergo ordines minores vere ordines sunt, aut tunc esse debuerunt, aut vere ordines non sunt : quod si tunc non fuerunt, sicut patere potest, non videtur, etc.

Contra : In Veteri Testamento erant distincta officia ministrantium, ita quod alii Fundam.

[1] *Levit.*, VIII, 11. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXVII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXIV, q. II, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XIII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. IX.

ministrabant circa altare, alii circa custodiam templi : si ergo majoris ordinis et dignitatis est nunc sacerdotium, et cultus divinus est ampliandus et ampliatus; videtur quod alii debent ad hæc, alii ad illa deputari : ergo videtur, quod cum ordines penes officia majora et minora distinguantur, quod ordines majores et minores esse debent.

Item, sicut patebit cum de matrimonio agetur [1], et habetur in Decretis [2], aliqui sunt ordines impedientes matrimonium, et aliqui non. Si ergo in illo ordine, in quo corpus Domini consecratur, actus libidinis per omnia removetur, videtur quod aliqui sint ordines sacri, et aliqui non.

Item, quod debeat ita esse, probatur primo, quia ordo est sacramentum perfectorum : sed ad statum perfectionis non statim ascenditur, sed paulative pervenitur : ergo si sacer ordo collocat aliquo modo in statu perfectionis, videtur quod aliquos ordines inferiores habere debeat non sacros.

Item videmus in curia regis terreni, quod ad hoc quod sit sufficienter ordinata, ministri superiores indigent inferioribus, qui obediunt et subserviunt, et majores indigent minoribus : ergo si domus Dei ordinata debet esse, videtur quod ibi debent esse ministri, et rursus ministri ministrantium; et primi sunt in ordine superiori, secundi in minori : ergo minores, et majores.

CONCLUSIO.

Ordines quidam sacri sunt, quidam non sacri, non ratione sui, sed ratione mysterii requirentis in ministris sanctitatem.

Resp. ad arg. Dicendum est, quod sacramentum ordinis gradus habet plurimos; et prima quidem distinctio est per gradus inferiores et superiores, sive per gradus sacros et non sacros. Ratio autem quare hoc sacramentum gradus habeat, est quia ordinat ad dispensandum sacramentum dignissimum, et ministrandum in templo Dei. Ad ministrandum autem illud concurrunt quædam officia digniora, et quædam minus digna : quæ etsi omnia requirant ministros sanctos, illa tamen quæ attenduntur circa altare, et circa portationem vasorum sacrorum, et circa oblationem sacrificii consummandam, potissime requirunt ministros sanctos, secundum illud [3] : *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Sanctitas autem, vel sanctificatio potissime consistit in continentia : ideo sunt quidam ordines, qui requirunt continentiam in ministris, quidam vero minime. Ideo recte quidam ordines sacri dicuntur, quidam non sacri, non ratione sui, sed ratione mysterii, ad quod requiritur sanctitas in ministro; et sic patet ratio hujus distinctionis ordinum per sacros et non sacros, et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod omnis ordo est sacramentum, dicendum quod omnes ordines signa sunt sacra, et rei sacræ. Sed ab hac ratione non dicuntur ordines sacri, sicut visum est, sed a consecratione ministri, et quia ipsi ordines disponunt ad contingendum et ministrandum vasa consecrata.

2. Ad illud quod objicitur, quod in omnibus datur potestas ad ministrandum aliquid circa sacramentum maximum, dicendum quod verum est; tamen secundum plus et minus, secundum propinquum et remotum : illis enim qui sunt in inferioribus ordinibus constituti, non licet vasa consecrata portare ex officio, quamvis propter inopiam ministrorum frequenter talibus permittatur.

3. Ad illud quod objicitur, quod in Ecclesia primitiva soli ordines sacri fuerunt, dicendum quod falsum est, imo et alii fuerunt; sed implicite dabantur in impositione manuum, quoniam manus est organum organorum. Ratio autem quare non distinguebantur, erat propter paucitatem ministrantium, et propter paucitatem fidelium : ideo oportebat quod omnia officia darentur uni :

[1] Infra, dist. XXXVII. — [2] *Decret.*, p. I, dist. XXXII, c. III, *Si qui vero sunt clerici.* — [3] *Isa.*, LII, 11.

nunc autem multiplicatus est divinus cultus : ideo non est simile, et per hoc patet ultimum.

4. Quod enim dicit, quod non semper fuerunt eadem, illud non [illegible] verum est, et semper aliqui ordines et gradus in Ecclesia fuerunt, sed non erant expliciti et distincti ut nunc : non solum enim nunc debent distingui propter numerositatem [illegible] ampliationem, vel etiam propter [illegible]tionem, quia ab ipsis incunabulis ordinantur nunc, qui debent esse clerici. Ideo secundum profectum vel provectum ætatis in susceptione graduum debent et possunt promoveri, nec statim ad supremum gradum provehi.

QUÆSTIO II.

An psalmistatus sit ordo [1].

Ad opp. Utrum psalmitatus sit ordo ; et quod sit, videtur [2] : « Cleros et clericos, » etc. et infra : « Generaliter clerici dicti sunt omnes, qui in Ecclesia Christi deserviunt, quorum gradus et nomina sunt hæc : Ostiarius, Psalmista, Lector, » etc. Et iterum [3] : « Perfectis, » etc., et infra ibi enumerat officium Psalmistæ inter alios. Et hoc expresse dicit Isidorus, libro VI *Etymologiarum*.

2. Item ratione videtur hoc ipsum probari, quia prophetia Psalmorum non est minus nobilis, quam aliæ : ergo sicut est ordo in Ecclesia deputatus ad recitandum alias prophetias, scilicet ordo lectoris, ita videtur quod debet aliquis ordo ordinari ad recitandum Psalmos : sed iste est psalmista : ergo, etc.

3. Item nobilius et dignius officium est Psalmos in Ecclesia recitare, quam sit ostia custodire : ergo si ordo deputatus est ad illud officium, multo fortius videtur quod ad dicendum Psalmos.

Fundam. Contra [4] : « Illud nos, » etc. ; et infra : « Si quis episcopus esse meretur, sit primum ostiarius, deinde lector, post exorcista, deinde sacretur acolytus, deinde vero subdiaconus, deinde diaconus, postea presbyter. » Hic sufficienter gradus et ordines distinguuntur, et non ponitur ordo psalmistæ : ergo, etc.

Item omnes ordines, sicut melius patebit [5], ab episcopo dantur, non a simplici sacerdote : sed psalmistatus datur a simplici sacerdote ; unde psalmista potest, absque scientia episcopi, sola jussione presbyteri, officium suscipere cantandi.

Item ad illud, quod communiter spectat ad totum chorum, non debet aliquis ordinari specialiter : sed psalmodia spectat ad omnes qui sunt de choro, et cantus antiphonarum, et responsoriorum.

CONCLUSIO.

Psalmistatus proprie ordo non est, sed ordini annexus; fusius tamen ordo dici potest.

Resp. ad arg. Dicendum, quod psalmistatus proprie non est ordo, sed officium ordini annexum. Et ratio hujus est, quia non dicit officium cui debeat specialis gradus ordinis deputari. Sed solum est annexum ordini : psalmista enim, et cantor, pro eodem reputantur, sicut patet ex eis quæ dicuntur [6] : « Psalmista, id est cantor, » etc. Psalmistæ enim est non solum psalmos cantare, sed etiam alios cantus harmonicos lectionibus interserere : et hoc, ut audientium corda excitentur ad Dei laudem, et ad auditionem (*a*) lectoris, ut non afficiantur tædio in auditu verbi divini. In hoc ergo quod est ad laudem Dei, cum illud sit omnium fidelium communiter, et simul, non oportet ad hoc ordinem deputari. In hoc autem quod excitat corda ad auditionem, et ad percipiendum sensum, quem prædicat lector, est officium annexum ordini lectoris : et sic patet quod, stricte ac-

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XIV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. IV. — [2] *Decret.* p. I, dist. XXI, c. I. — [3] *Ibid.*, dist. XXV, c. I. — [4] *Ibid.*, dist. LXXVII, c. I. — [5] Infra, dist. XXV, art. I, q. I. — [6] *Decret.*, p. I, dist. XXIII, c. XX.

(*a*) *Cæl. edit.* eruditionem, *et sic inferius.*

cipiendo ordines et gradus, psalmistatus non debet inter ordines computari.

1. Sed si largius extendatur nomen ordinis ad officium etiam annexum ordini, quod tamen specialiter et principaliter non convenit ordinatis, sic psalmistatus potest inter ordines computari, et ita accipit Isidorus : et per hoc patent auctoritates inductæ ad hoc, quod sit ordo : loquuntur enim secundum hanc viam.

2. Ad illud vero quod objicitur, quod prophetia Psalmorum est dignior, vel æque digna, dicendum quod digna est, quantum ad intellectum et sensum, ita sicut aliæ. Sed quia psalmista non tantum erudit per sensum verborum, quantum etiam excitat mentes per cantum musicorum, et per emissionem vocum resonantium, et hoc competit multitudini; alias vero prophetias competit uni recitare, cui alii sint intenti : ideo oportet illum qui legit, esse provectiorem, non ratione ejus quod recitatur, sed ratione modi recitandi : et sic patet illud.

3. Ad illud quod objicitur de custodia ostiorum, et psalmodia, dicendum quod majoris auctoritatis et dignitatis est excludere indignos, et admittere dignos ad divinum officium, quam interesse, et psalmos cantare, pro eo quod primum dicit quamdam auctoritatem et potestatem, nec competit alicui, nisi detur ab eo qui habet auctoritatem eminentem, scilicet ab episcopo. Sed psalmodia respicit scientiam et vocem : et qui habet hæc, sine donatione auctoritatis, potest hoc facere sola jussione sacerdotis, ut prædictum est : quamvis ergo istud officium majus videatur, tamen si consideretur auctoritas, utrobique illud est majus, quam hoc.

QUÆSTIO III.

An episcopatus sit ordo [1].

Ad opp. Utrum episcopatus sit ordo; et quod sit, videtur. Gelasius (*a*) Papa, distinguens gradus ordinum, in fine dicit [2] : « Deinde subdiaconus, et postea presbyter, et exinde, si meretur, episcopus ordinetur. »

2. Item Isidorus, in libro VII, cap. XII, *Etymologiarum :* « Episcoporum quadripartitus est ordo : » ergo episcopatus est ordo.

3. Item ratione videtur, quia nullus recte dicitur ordinari, nisi ab ordinis susceptione : sed qui promovetur in episcopum, recte dicitur in episcopum ordinari, sicut per omnes canones innuitur, qui de hac materia loquuntur : ergo, etc.

4. Item illa inter virtutes est virtus præcipua, quæ virtutes alias regit, et eis imperat : ergo pari ratione in ordine ille erit magis præcipuus, qui alios dispensat et regit : et ille est ordo episcopalis : ergo, etc.

5. Item hoc videtur per diffinitionem ordinis : Ordo enim est, ut dicit Magister [3], signaculum quo spiritualis potestas traditur ordinato : sed hoc totum est in episcopatu, patet : ergo, etc. Minor patet per ipsam ordinationem episcopi, in qua traditur sibi baculus, qui significat potestatem spiritualem : unde dicitur sibi, cum traditur ei baculus : *Accipe baculum pastoralis officii,* id est, potestatem ligandi et solvendi; *et sis in corrigendis vitiis pie sæviens, in fovendis virtutibus animos subditorum demulcens, in tranquillitate severitatis censuram non deserens.*

6. Item solemnior inunctio, solemnior benedictio, et solemnior manuum impositio fit in consecratione episcopi, quam sacerdotis : sed talis inunctio non potest esse vacua a significatione et efficacia, cum sit novæ legis : ergo est amplioris efficaciæ : si ergo sacerdotium est ordo, multo fortius videtur quod episcopatus.

Contra : Magister Hugo de Sancto Victore, distinguens gradus ordinum, dicit sic [4] : « Primus est ostiariorum, secundus lecto- Fundam.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XL, art. 5 ; et IV *Sent.*, dist. XXIV, q. II, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 5, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XV; Petrus de Palud., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. VI. — [2] *Decret.*, p. I, dist. LXXVII, c. I. — [3] Vid. sup., hac ipsa dist., p. II, c. *Si autem quæritur.* — [4] Hug., *de Sacram.*, lib. II, p. III, c. VI.

(*a*) *Apud Gratian.* Caius.

rum, tertius exorcistarum, quartus acolytorum, quintus subdiaconorum, sextus diaconorum, septimus sacerdotum, et [illegible] dispares in eodem [illegible] dignitates, scilicet [illegible], etc. [illegible] episcopatus solum dicit dignitatem, non ordinem, etc.

Item distinctio graduum et ordinum omnium est propter altaris ministerium, scilicet propter sacrificium, in quo est consummatio omnis divini cultus : ergo cum perventum est ad illud, ibi debet esse status : sed in presbyteratu pervenitur ad statum : ergo, etc.

Item gradus ecclesiastici tenent talem ordinem, quod possibile est posteriorem accipere omisso priori, quod patet per illud quod dicitur, c. *Sollicitudo*, etc., et Extra, de clerico per saltum ordinato, c. *Tuæ litteræ*, etc. Sed impossibile est aliquem promoveri in episcopum sacerdotio omisso, sicut dicitur. Extra, de excessibus prælatorum, c. *Ex litteris*, et infra, ubi dicit Innocentius : « Pontificale officium sine altaris ministerio non valet adimpleri. » Ergo videtur quod episcopatus non sit ordo alius, quod sacerdotium.

Item promotus in sabbato ad ordinem sacrum, non debet in die sequenti alium ordinem sacrum suscipere : sed promotus in sacerdotem potest in die sequenti, scilicet dominico, in episcopum promoveri : ergo videtur, quod episcopatus non sit ordo sacer.

CONCLUSIO.

Episcopatus proprie non est ordo, sed ordinis eminentia, vel dignitas : nec in eo novus character imprimitur.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut tactum est, cum ordinis potestas principaliter sit ordinata ad dispensationem sacramentorum, et maxime illius sacramenti nobilissimi, scilicet corporis Domini, ibi est status graduum et ordinum ascendentium : et ita ultra sacerdotium non est gradus ordinis. Sed tamen intra hunc gradum et ordinem contingit esse distinctionem dignitatum et officiorum, quæ tamen novum gradum vel ordinem non constituunt, ut Archipresbyter, Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha, Pontifex summus, quæ ultra sacerdotium non addunt ordinem, nec gradum novum, sed solum dignitatem et officium. Et ita Episcopatus, prout concernit ordinem sacerdotii, bene potest dici ordo : sed prout distinguitur contra sacerdotium, dicit dignitatem quamdam, vel officium Episcopi annexum : et non est proprie nomen ordinis, nec novus character imprimitur, nec nova potestas datur, sed potestas data ampliatur. Unde sicut non recipit alias claves, sic nec alium ordinem. Et hoc sensit magister Hugo [1]; hoc etiam sensit Magister Sententiarum, sicut patet per id, quod dicit in littera, quod non sunt nomina ordinum, sed dignitatum. Hoc etiam tenet communis opinio, quod in episcopatu character novus non imprimatur, sed illi aliqua eminentia confertur, quæ semper manet cum ipso charactere ordinis, ablata omni jurisdictione. Hanc ergo opinionem sustinendo dicamus, quod episcopatus, præcise loquendo, non est ordo, sed ordinis eminentia, vel dignitas.

1, 2 et 3. Ad illud ergo, quod objicitur de Isidoro et Gelasio, dicendum, quod ad eorum auctoritates, et consimiles, unica responsione potest responderi, quod ipsi nomen ordinis ampliant ad officia et dignitates : sed magistri nostri strictius accipiunt, scilicet pro gradu potestatis : et hoc patet per hoc, quod Isidorus dicit, quod episcoporum quadripartitus est ordo. Cum enim ordinatus in episcopum, si assumatur ad archiepiscopatum, non consecretur de novo, sed solum accipiat pallium, patet, quod non potest intelligi, quod novus sit ibi ordo, sed solum dignitas altior. Si ergo dicit ipsos esse diversos ordines, manifestum est quod nomen ordinis ad officia, et dignitates se extendit : et per hoc patet aliud sequens. Sicut enim ampliatur vocabulum et significatio ordinis, ita et verbum, cum dicitur : « Iste ordinatur in Episcopum : » unde non ita proprie dicitur ali-

[1] Hug., *de Sacram.*, lib. II, p. III.

quis ordinari cum promovetur in episcopum, sicut cum promovetur in sacerdotem, sed magis proprie dicitur consecrari. Unde et Apostolus loquens proprie, dicit[1] : *Posuit nos Spiritus sanctus episcopos*, etc. Et[2] : *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.*

4. Ad illud quod objicitur, quod per episcopum ordines dispensantur, dicendum, quod nunquam possent (*a*) per episcopum dispensari, nisi ordines illi, quos dispensat, haberet, maxime nisi haberet sacerdotium : et ideo concedo bene, quod episcopatus includit necessario ordinem perfectissimum, scilicet sacerdotium, et illi superaddit aliquam eminentiam, quam et ipsum nomen insinuat : dicitur enim Episcopus ab *epi* (ἐπὶ), quod est *supra*.

Episcopus unde dicatur.

5. Ad illud quod objicitur, quod ordo est signaculum in quo spiritualis potestas, etc., dicendum, quod episcopatus deficit quantum ad utramque partem diffinitionis. Primo namque deficit a ratione ordinis, quantum ad hoc quod dicitur signaculum, quia signaculum ibi accipitur pro charactere : et hic non imprimitur in episcopatu, cujus signum est, quod non potest episcopus consecrari, nisi sit sacerdos : et ita per se characterem non imprimit. Amplius deficit, quia non datur ibi nova potestas, sed solum potestas ligandi et solvendi ampliatur : et ideo, in hujus signum, baculus pastoralis porrigitur. Unde sicut collatio pallii non dat novum ordinem archiepiscopo ultra episcopum, sic nec collatio baculi, aut annuli, aut mitræ, aut alicujus consimilis ultra sacerdotem : talia enim potius sunt sacramentalia, quam sacramenta : non enim sacramentalia tantum præcedunt sacramentum, sed etiam sequi possunt.

6. Ad illud quod objicitur, quod solemnior est inunctio, dicendum, quod verum est pro eo quod ad summum pontificatum assumitur, et datur ibi eminentia status et dignitatis pastoralis, in qua debet esse eminentia sanctitatis. Unde illa sanctitatis eminentia per superabundantem inunctionem debet signari, secundum quod dicitur de summo pontifice Aaron[3] : *Sicut unguentum in capite ejus, quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Unde, quia ad officium illud major requiritur sanctitas, quam requiratur ad ordines, hinc est, quod major fit inunctio. Reges enim et principes consueverunt inungi in signum dignitatis, quibus non ordo confertur, sed regalis dignitas : sic et episcopi, quibus confertur ordo sacerdotalis; et propter hoc ratio illa non valet, quia inunctio non respicit ordinem in quantum est ordo, sed magis dignitatem. Unde et sacerdos non inungitur ad ordinis necessitatem, sed magis ad solemnitatem, ut digne possit corpus Christi sacratissimum consecrare.

QUÆSTIO IV.

Utrum ordines sint septem, an plures[4].

Fundam. Utrum ordines sint septem, an plures, vel pauciores; et quod tantum septem sint, hoc expresse magister Hugo dicit[5] : Magister etiam dicit in littera.

Item necesse videtur, quia signum debet respondere veritati : sed in sacramento isto septiformis gratia Spiritus sancti datur : ergo videtur, quod si gradus in ordine assignantur, quod septem debeant esse.

Ad opp. Sed quod debeant esse tantum tres, videtur, auctoritate Dionysii, *de Ecclesiastica Hierarchia*[6], ubi non ponit nisi tres gradus, scilicet, ministros, sacerdotes, et episcopos.

2. Item hoc videtur ratione, quia distinctio graduum debet esse penes actus hierarchicos : isti autem actus sunt tres tantummodo, scilicet purgare, illuminare, et perfi-

[1] *Act.*, xx, 28.— [2] I *Tim.*, III, 1.— [3] *Psal.* CXXXII, 2.— [4] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXVII, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIV, art. 3, q. III; Durand., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. III; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XVI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIV, q. XII. — [5] Hug., lib. II, p. III, c. VI. — [6] Dion., *de Eccl. Hier.*, c. V.

(*a*) *Cæt. edit.* possunt.

cere [illegible] videtur quod [illegible] tantum tres gradus, sive ordines.

Sed quod sint plures, videtur quoniam Ecclesia militans [illegible] triumphanti, secundum quod dicitur[1] : *Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi monstratum est*, etc. Sed in illa est distinctio et gradus in angelis secundum numerum novenarium : ergo, etc.

3. Item, quanto major est [illegible] tanto magis [illegible] sed hierarchia [illegible] a principio [illegible] Deo [illegible] lica : ergo pluribus gradibus et ordinibus debet distingui [illegible] ordines deberent [illegible] quam novem. Est [illegible] tur quæstio, propter quid in hoc sacramento magis est graduum distinctio, quam in aliis; et propter quid in numero septenario.

CONCLUSIO.

Ordines sunt septem, nec plures, nec pauciores; unus tamen est cui deserviunt cæteri, videlicet sacerdotium.

Resp. ad arg. Dicendum quod omnes in hoc concordant, scilicet quod huic sacramento competit graduum distinctio : sive propter hoc, quod penes ipsum membra Ecclesiæ in corpore mystico ordinantur secundum diversas operationes et gratias, secundum quod dicit Apostolus[2]; sive propter hoc, quod secundum illud sacramentum configuratur et conformatur pulchritudo Ecclesiæ militantis pulchritudini Ecclesiæ triumphantis ; sive propter hoc, quod illud sacramentum in supremo ponit, et disponit hominem ad gratiam perfectionis, et gratia perfecta in pluralitate donorum Spiritus sancti consistit; sive propter hoc, quod istud sacramentum ordinatur ad (*a*) dignissimum ministerium, quod est consecratio dominici corporis, ad quam non statim est convolandum, sed per gradus paulative ascendendum, cum id sacramentum, propter sui nobilitatem et reverentiam, multa debeat habere [illegible] inferiora. Omnibus his modis accipitur ratio pluralitatis in gradibus [illegible] et [illegible] aspectum ad has rationes [illegible] sumitur sufficientia graduum ecclesiasticorum diversimode a diversis. Quidam enim sumunt penes distinctionem membrorum Ecclesiæ quæ attenditur [illegible] dona gratiarum, quæ determinat Apostolus, dicens[4] : *Alii datur per spiritum sermo sapientiæ*, etc.; et isti dicunt novem esse ordines, secundum genera gratiarum, quæ ibi ponuntur, quæ sunt novem. Unde adaptant sic : *Alii datur per spiritum sermo sapientiæ*, scilicet episcopo ; *alii sermo scientiæ*, scilicet sacerdoti, qui debet scire ligare et solvere; *alii fides*, scilicet diacono, qui debet Evangelium nuntiare, in quo fides nostra continetur; *operatio virtutum* subdiacono, qui aggreditur opera perfectionis; *interpretatio sermonum* acolyto, cujus est alios illuminare, et tenebras effugare; *gratia sanitatum* exorcistæ ; *genera linguarum* psalmistæ; *prophetia* lectori, et *discretio spirituum* ostiario, qui admittit bonos, et repellit malos. Sed iste modus sumendi non est omnino competens, quoniam ista differentia gratiarum non eisdem, sed diversis convenit membris; omnes autem ordines eisdem dantur, licet successive. Secundi sumunt aliquantulum aptius penes conformitatem exempli ad exemplatum : dicunt enim, quod sicut in angelica hierarchia est distinctio ordinum penes purgare, illuminare et perficere, et sic est in ecclesiastica. Unde novem sunt ordines secundum hos tres actus triplicatos. Primo enim actui purgationis respondent tres : quoniam aut purgari habet exterius, aut interius, aut partim sic, partim sic : si exterius, per segregationem corporalem bonorum a malis, sic est ostiarius, qui admittit bonos, et excludit malos ; si interius, sic est postremus inter inferiores, scilicet acolytatus, quia talis non purgat tenebras corporales, cum lumen ferat de die, sed spirituales ; si partim sic, partim sic, sic est exorcista, qui purgat a vexatione diabo-

Sufficientia graduum ecclesiasticorum.

Opinio 1.

Improb.

Opinio 2.

Primus actus.

[1] *Exod.*, XXV, 40. — [2] I *Cor.*, XII, 4 et seq.— [3] *Ibid.*, 8 et seq. — [4] I *Cor.*, XII, 6.— (*a*) *Al. deest* ad.

lica, quæ est quodammodo intra respectu corporis, quodammodo extra respectu animæ, quia non illabitur dæmon animæ, licet obsideat corpus. Similiter quantum ad actum illuminationis tres ordines accipiuntur, secundum quod triplex est lumen, scilicet plenum, subsequens, et præcedens. Lumen plenum est in doctrina evangelica, scilicet doctrina Christi, quæ spectat ad diaconos; lumen subsequens, in doctrina apostolica, quæ spectat ad subdiaconos; lumen præcedens, in prophetica, quæ spectat ad lectores. Similiter secundum opus perfectionis, sive consummationis, triplex est ordo : quia quædam est consummatio prima, utpote per gratiam baptismi et pœnitentiæ, hæc debetur sacerdotibus; quædam excellentior, et hæc episcopis, quorum est ordinare et consecrare abbates et virgines; quædam excellentissima, utpote consecrare episcopos archiepiscopos, et hæc pertinet ad summum Pontificem, quia est pater patrum, in quo est plenitudo auctoritatis; et sic status istius ordinationis consummatur in unitate, et descendit per gradus novem; et sic conformatur Jerusalem cœlesti, et iste novenarius reducitur ad ternarium actum, ut sic ascendat, et configuretur beatissimæ Trinitati. Nam purgatio pertinet, seu reducitur ad bonitatem; illuminatio vero, ad sapientiam; sed consummatio, ad potestatem : et sic regnum Ecclesiæ per Spiritum sanctum et Filium traditur Deo Patri, dum ad ipsam supremam et paternam unitatem reducitur, ultra quam non est cogitare ascensum. Et iste modus est satis probabilis. Tamen adhuc aliquantulum a proprietate recedit, dum non accipitur ordinum distinctio per id quod est proprium sibi et intrinsecum. Tertii adhuc sumunt aliquantulum aptius penes gratiam, ad quam ordinat ordo, quoniam tantum ordinat ad gratiam perfectam, quæ septiformis est : ideo ordinum ecclesiasticorum septem competit esse gradus, ut ordo ostiarii respondeat dono timoris, per quod recedit homo a malo; ordo sacerdotii dono sapientiæ, quia gustat et administrat ipsum lignum vitæ, ipsum panem cœlestem, in quo est omnis sapor; ordines intermedii respondent intermediis donis. Et iste modus jam dictus adhuc satis est probabilis, et magis attingit ad sufficientiam ordinum vere assignandam, quam aliquis prædictorum. Licet autem omnes hi modi ex dictis magistrorum tracti sint : nam primus ex dictis Isidori, secundus ex dictis Dyonisii tertius ex dictis Hugonis et Magistri; tamen adhuc aliquid videtur rationabilius posse dici, si quartum modum sumendi attendamus, qui est penes id ad quod ordo ordinatur; et hoc quidem est ad corpus Christi verum dispensandum ad utilitatem corporis Christi mystici. Unde in sacerdotio est status, in quo est consummatio potestatis, et utraque potestas in ipso concurrit, scilicet conficiendi corpus Christi verum, et absolvendi mysticum. Hic autem ordo nobilissimus debet habere ordines sibi subministrantes secundum exigentiam hujus duplicis potentiæ. Unde quidam ministrant quantum ad corpus Christi verum, et hi sunt ordines ipsi sacerdotio propinquiores. Nam dupliciter est ministrare : aut accipiendo hostias a plebe, et hoc est subdiaconi; aut offerendo sacerdoti, et hoc est diaconi, et illud est principale eorum officium, sicut expresse innuit Isidorus : et hoc est quod sic denominantur, scilicet *diaconus* (διακονὸς), quasi minister, aut subdiaconus, quasi subminister, alii vero inferiores subministrant, sive subserviunt præparando corpus Christi mysticum ad hoc, quod possit perduci ad verum digne percipiendum; et ad hoc sunt quatuor ordines, secundum quod quadrupliciter potest ad hoc præparari : primo modo admittendo ad locum sacrum, et hoc est ostiariorum; secundo, præbendo documentum, et hoc est lectorum; tertio, præstando auxilium, et hoc est exorcistarum; quarto, monstrando bonum exemplum, et hoc est ceroferariorum, sive acolytorum, ad quos pertinet ut[1] *luceat lux* eorum

Secundus actus. Tertius actus. Improb. Opinio 3. Improb. Opinio 4, quæ est Doctoris.

[1] *Matth.*, v, 16.

coram hominibus, ut videant, etc. Sic patet quod miro modo [illegible] ordo [illegible] in unitatem. Nam [illegible] est unus cui et subservi[illegible], quia [illegible] [illegible], et [illegible] quatuor, quia [illegible] ab illis, et sic patet [illegible] et [illegible], et distinctio in numero septenario secundum gradus potestatum, quae sunt [illegible] ordinum, quarum numerus [illegible] tur penes id, ad quod [illegible]. [illegible] objecta de facili solvi patent. Quod enim objicitur, quod sunt septem, concedendum est.

1. Quod vero objicitur, quod sunt tres, per Dionysium, dicendum quod Dionysius sub ministris comprehendit septem gradus, qui omnes administrant sacerdoti.

2. Ad illud quod objicitur de illo triplici actu, dicendum quod distinctio ordinum non sumitur penes illum triplicem actum, sed potius secundum actum ministrandi. Et si etiam sumeretur, adhuc non valeret, quia non plurificantur, ut patet in angelis.

3. Ad illud quod objicitur, quod imitatur supernam Jerusalem, dicendum quod verum est secundum quod suo statui competit. In illa autem superna Jerusalem ordines assignantur supremi, inferiores et medii, secundum aspectus diversos, sicut patet in distinctione hierarchiarum angelicarum; ordines autem ecclesiastici sumuntur per comparationem ad unum principaliter, quia ad hoc sunt : et hinc est quod nec illo modo plurificantur, nec in tot membra, in quot ordines angelici.

DISTINCTIO XXV

DE ORDINATIS AB HÆRETICIS, ET A SIMONIACIS; ET DE ÆTATE ORDINANDORUM.

De dispensatione sacrorum ordinum. Aliquorum responsio.

Solet etiam quæri si hæretici ab Ecclesia præcisi et damnati possint tradere sacros ordines, et si ab eis ordinati, redeuntes ad Ecclesiæ unitatem, debeant reordinari. Hanc quæstionem perplexam, ac pene insolubilem faciunt doctorum verba, qui plurimum dissentire videntur. Videntur enim quidam tradere, hæreticos sacros ordines dare non posse, nec illos qui ab eis ordinati videntur, gratiam recipere. Dicit enim Innocentius[1], Arianorum clericos non videri suscipiendos cum sacerdotii, vel ministerii alicujus dignitate; quibus solum baptisma ratum esse permittit, quod in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti percipitur. Dicit etiam eos non posse dare Spiritum sanctum, quem amiserunt, et ordinatos ab hæreticis caput habere vulneratum : et eum qui honorem amisit, honorem dare non posse ; nec illum aliquid accepisse, quoniam in dante nihil erat quod ille posset accipere. Tradit etiam, venientibus ab hæreticis per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem, vel exiguum subrogare. Gregorius etiam dicit[2] sacrilegam esse Arianorum consecrationem, cum ex eorum manu communio percipitur. Cyprianus etiam dicit[3] omnia quæcumque faciunt hæretici, carnalia et inania, et sacrilega esse, et eorum altaria falsa et illicita, sacerdotia et sacrificia sacrilega, qui more simiarum, quæ cum homines non sint, formam imitantur humanam, vultum Ecclesiæ catholicæ, et auctoritatem sibi vendicant, cum ipsi in Ecclesia non sint ; et cum sunt sacrilegi, sacerdo-

[1] Innoc. I, *Epist.* XVIII, c. III, q. I, c. *Arianorum*.— [2] Greg., *Dialog.* lib. III, c. XXXI, et habetur dist. I, q. I, c. *Superveniente*. — [3] Cypr., lib. I, epist. VI, *ad Magist. Hierarc.*, et habetur dist. I, q. I, c. *Si quis inquit*, circa med.

tium administrant, et altare ponunt, cum nec sacrificari oblatio illic possit, ubi Spiritus sanctus non sit; nec cuiquam Dominus per ejus preces et orationes prosit, qui Dominum ipsum violavit. Hieronymus quoque asserit [1] omnia quæ offeruntur ab hæreticis contaminata esse in conspectu Domini : quia licet sancta videantur specie sui, tamen quia contacta sunt ab illo, qui pollutus est, polluuntur omnia. Idem [2] : « Odit Deus sacrificia hæreticorum, et a se projicit : et quoties in nomine ejus congregati fuerint, detestatur fœtorem eorum, et claudit nares suas. » Idem [3] : « Illi offerunt panem sacrilegum, » etc. Leo etiam testatur [4] extra Ecclesiam nec rata esse sacerdotia, nec vera esse sacrificia. Idem etiam dicit [5] : « Per crudelissimam vesaniam in Alexandrina sede omnium sacramentorum lumen extinctum. Intercepta est sacrificii oblatio, defecit chrismatis sanctificatio, et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtraxere mysteria. » His aliisque testimoniis astrui videtur sacramenta ecclesiastica, præcipue corporis et sanguinis, ordinationis et confirmationis, per hæreticos non posse ministrari.

Contra autem alii sentire videntur, quod ab hæreticis etiam præcisis, sacri ordines, sicut et baptismus, tradi valeant : nec ab hæreticis redeuntes, qui illic ordinati sunt et baptizati, iterum ordinandi sunt, sicut nec baptizandi. Unde Augustinus [6] : « De hæreticis etiam damnatis quod quidam dicunt : « Baptisma quod accepit non amittit qui recedit ab Ecclesia; jus dandi quod accepit, amittit : » multis modis apparet inaniter dici. Primo, quia nulla ostenditur causa, cur ille qui illud baptisma amittere non potest, jus dandi possit amittere : utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur : illud, cum baptizatur; et istud, cum ordinatur. Ideo non licet in catholica Ecclesia utrumque iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam præpositi, pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt; et si visum est opus esse ut eadem officia gererent quæ agebant, non sunt rursus ordinandi. Sed sicut baptismus in eis, ita mansit ordinatio integra : quia in præcisione fuerat vitium, quod in unitate pacis est correctum, non in sacramentis, quæ ubicumque sunt, ipsa vera sunt. Et cum ipsi expedire videtur Ecclesiæ, ut præpositi eorum venientes ad catholicam societatem, honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed super eos manent. Ideoque non eis manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat injuria. Sicut autem in baptismo est jus, quod per eos dari possit, sic in ordinatione jus dandi est : utrumque quidem ad perniciem suam. Sed aliud est non habere, aliud perniciose habere, aliud salubriter habere. » Idem [7] : « De his, qui ab Ecclesiæ unitate separati sunt, nulla jam quæstio est, quin habeant et dare possint : sed perniciose habent, perniciose que dant, qui extra vinculum pacis sunt. Neutri sacramento facienda est injuria. Sicut non recte habet qui ab unitate recedit, sed tamen habet, et ideo redeunti non redditur; sic etiam non recte dat, qui ab unitate recedit, et tamen dat : et ideo qui ab eo accipit, venienti ad unitatem non iteratur. » Idem [8] : « Aliud est non habere aliquid, aliud est non jure habere, vel

Auctoritates posuit, quæ videntur præmissis obviare.

[1] Hieron., *in Agg.*, II, 12, et habetur dist. XI, q. I, c. *Populus.* — [2] Idem, *in Amos.*, V, 21, et habetur dist. I, q. I, c. *Odi.* — [3] Idem, in *Ose.*, VIII, 13, et habetur dist. I, q. I, c. *Illi.* — [4] Leo. PP., *ad Anatol. Constant.*, *Epist.* XCVIII, et habetur dist. I, q. I, c. *Ecclesia.* — [5] Id., *ad Leonem Aug.*. *Epist.* LXXIII, et habetur dist. I, q. I, c. *Manifestum.* — [6] Aug., *cont. Epist. Parmen.*, lib. II, c. XIII, n. 28, et habetur dist. I, q. I, c. *Quod quidam.* — [7] *Ibid.*, n. 30. — [8] *Ibid.*, per totum, quoad sensum.

illicite usurpari. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi et Ecclesiæ, quia eis illicite utuntur non modo hæretici, sed etiam omnes impii; sed illi corrigendi sunt et puniendi, illa autem agnoscenda et veneranda. » Item Gregorius[1] : « Quod dicitis ut qui ordinatus est iterum ordinetur, valde ridiculum est. Ut enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non valet iterum consecrari. » His aliisque auctoritatibus videtur asseri, in omnibus impiis, etiam in hæreticis præcisis et damnatis, Christi sacramenta permanere, cum jure dandi. Possunt enim dare, sed perniciose, et quibus dederint, non sunt iterum ordinandi : quæ præmissis ex opposito obviare videntur.

Determinatio [illegible] Prima opinio et falsa. Hæc autem quidam ita determinant[2] : Dicunt enim hæreticos accepta sacerdotali, vel episcopali unctione ab Ecclesia recedentes, baptismi quidem dandi jus retinere, sed non habere facultatem tribuendi sacros ordines, vel consecrandi dominicum corpus, postquam præcisi et damnati sunt ab Ecclesia; sicut degradatus episcopus non habet potestatem largiendi sacros ordines, facultatem tamen baptizandi non amisit. Quod Augustinus ait[3], intelligitur dictum de hæreticis, qui non sententia Ecclesiæ, sed pravitate sensus sui a fidei veritate ac doctrinæ unitate divisi sunt; qui licet tales sint, jus tamen ordinandi et consecrandi habent. Et qui ab eis ordinantur ante manifestam præcisionem, etiamsi cum eis aperte exierint, et sententia Ecclesiæ damnati fuerint, tamen, si redierint, iterum ordinandi non sunt. Et ubicumque legitur de ordinatis ab hæreticis, quod servatis ordinibus ministrare valeant, vel iterum ordinandi non sint, de hujusmodi accipiendum dicunt. Nam postquam præcisi fuerint, et damnati judicio Ecclesiæ, jus ordinandi et consecrandi eis detractum asserunt, ut degradatis, vel excommunicatis.

Secunda opinio probabilis. Alii vero dicunt, sacramenta ab hæreticis et præcisis secundum formam Ecclesiæ celebrata vera esse et rata, quia recedentes ab Ecclesia jus dandi et consecrandi non perdiderunt : et qui sic ab hæreticis ordinantur, cum redeunt, iterum ordinandi non sunt. Quæ vero ab hæreticis aliter quam in Ecclesia fiunt, falsa sunt et inania : et qui a talibus ordinari videntur, non munus, sed vulnus accipiunt. Et secundum hanc differentiam varie de his loquuntur doctores.

Tertia opinio. Quidam vero dicunt eadem sacramenta ab hæreticis præcisis posse celebrari, quæ a catholicis, si ab illis forma Ecclesiæ servetur; et ab eis celebrata vera esse et rata, quantum ad se : quantum vero ad effectum, falsa esse et inania, et in his qui male tractant, et in his qui male suscipiunt : et ideo irrita et falsa, quia quod promittunt, et conferre creduntur, non tribuunt. Damnanda etiam dicuntur, quia illicite dantibus vel accipientibus sunt in judicium. Polluta etiam dicuntur, non quantum ad se, sed propter indignam hæreticorum tractationem. Ideo Gregorius communionem Arii vocat *execrationem ;* et Innocentius Bonosii ordinationem, *damnationem;* non quod ita in se sit (a), sed quia male dantes vel accipientes tales facit. Sicut etiam Hieronymus[4] sacrificia eorum *panem luctus* vocat, non quantum ad se, sed quantum ad effectum.

Quarta opinio falsa, et videtur esse Gratiani. Nonnulli vero tradunt illos hæreticos, qui in Ecclesia ordinati sunt, jus ordinandi et consecrandi, etiam cum separati fuerint, habere; qui vero in schismate vel hæresi positi, ab eis ordinati et juncti fuerint, illo jure carent. Ideoque, cum ordinare volunt, vulnus potius infligunt, quam gratiam conferant.

[1] Greg., lib. II, ad *Joan. Ravenn.*, *Epist.* XXXII, et habetur dist. LXVIII, c. *Sicut semel.* — [2] Hæc habentur dist. I, q. I, § *Opponitur autem.* — [3] Vid. supra. — [4] Hieron., *in Ose.*, IX. — (a) *Al.* sint.

De simonia, unde dicatur, et quid sit.

De simoniacis vero non est ambigendum quin sint hæretici; qui tamen ante sententiam degradationis, et ordinant et consecrant. Et licet simoniaci proprie dicantur, qui instar Simonis Magi impretiabilem gratiam pretio conducere volunt [1], et qui pro ministerio sacro pretium recipiunt in modum Giezi [2], Giezitæ vocandi sunt; omnes tamen et dantes et accipientes simoniaci dicuntur, et utrique eadem sententia percelluntur.

De his, qui scienter a simoniacis ordinantur.

Differt tamen inter eos, qui ordinantur a simoniacis scienter, et eos qui ignoranter [3]. Qui enim scienter a simoniacis se permiserint consecrari, imo execrari, eorum consecratio omnino irrita est. Qui vero ordinantur a simoniacis, quos cum ordinantur, nesciunt esse simoniacos, qui et tunc pro catholicis habentur, eorum ordinatio misericorditer sustinetur.

De his, qui dicunt se emere corporalia, non spiritualia.

Si vero aliqui objecerint, se non consecrationes emere, sed res ipsas quæ ex consecratione proveniunt, penitus desipere probantur. Nam quisquis horum alterum vendit, sine quo alterum non habetur, neutrum vendere derelinquit.

Distinctio simoniacorum.

Simoniacæ autem hæresis tripartita est distinctio: alii enim simoniace a simoniacis ordinantur; alii simoniace a non simoniacis; alii non simoniace a simoniacis. Unde Nicolaus Papa [4]: « Statuimus decretum de simoniaca tripartita hæresi, id est, de simoniacis simoniace ordinantibus, vel ordinatis; et de simoniacis simoniace a non simoniacis; et de simoniacis non simoniace a simoniacis. Simoniaci simoniace ordinati, vel ordinatores, secundum canones a proprio gradu decidant. Simoniaci etiam simoniace a non simoniacis ordinati, similiter ab officio removeantur. Simoniacos vero non simoniace a simoniacis ordinatos misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio permittimus permanere [5]. Quod intelligendum est de his, qui ordinantur a simoniacis, ignorantes eos esse simoniacos. Hos facit simoniacos, non reatus criminis, sed ordinatio simoniaci. »

Alexander Papa de his, qui violenter a simoniacis, vel ab hæreticis ordinantur.

Similiter, cum decernit [6] Alexander Papa simoniacos omnino damnandos ac deponendos, subintelligendum est, nisi violenter quis attractus fuerit. De his enim et a quibuslibet hæreticis violenter ordinatis, dicit Innocentius [7] quod possunt habere aliquem colorem excusationis, si statim discedunt ab eis, et pessimo eorum conciliabulo renuntiant.

De ordinandorum ætate.

De ætate ordinandorum ita decrevit Nicolaus Papa [8]: « Sacri, inquit, canones sanxerunt, ut subdiaconus non ordinetur ante quatuordecim annos, nec diaconus ante viginti quinque, nec presbyter ante triginta. Deinde, si dignus fuerit, ad episcopatum eligi potest: quod nos etiam pari modo servare jubemus. » Idem Fabianus [9]: « Si quis triginta ætatis non impleverit annos, nullo modo presbyter ordinetur, etsi valde sit dignus; quia et ipse Dominus triginta annorum baptizatus est, et sic cœpit docere [10].

[1] *Act.*, VIII, 20. — [2] IV *Reg.*, V, 22, 23. — [3] Urbanus PP., dist. I, q. I, c. *Si quis a Simon.* — [4] Nicolaus PP., dist. XXV, q. I, c. *Statuimus decretum.* — [5] Hæc sunt verba Gratiani, *ibid.* — [6] Alexander II, dist. I, q. I, c. *Erga Simoniacos.* — [7] Innoc. I, *Epist.* XXII, c. V, et habetur dist. I, q. I, c. *Constat.* — [8] Hæc habentur, dist. LXXVII, quasi per totum. — [9] Dist. XVIII, c. *Si quis*; idem habetur ex conc. Neocæsar., c. II. — [10] Nunc autem Concil. Trid., ita determinavit, sess. XXIII, cap. XII, ut nullus in posterum ad subdiaconatus ordinem ante 22, ad diaconatus ante 23, ad presbyteratus ante 25 ætatis suæ annum promoveatur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Solet etiam quæri, etc.

Supra egit Magister de ordine, hic agit de potestate conferendi ordines. Et quoniam potestas exigit certam ordinationem, ideo primo agit Magister de potestate conferendi
Divisio. ordines; secundo vero de vitio quod incidit circa ordinum dationem sive receptionem, quod est simonia, ibi : *De simoniacis vero*, etc.; tertio vero de idoneitate ordinandorum, maxime quantum ad ætatem, ibi : *Sacri, inquit, canones*, etc. Prima pars habet tres : in prima arguit ad partem falsam, ostendens quod hæretici non possunt ordines dare; in secunda, ad partem veram, ibi : *E contra autem alii sentire videntur*, etc.; in tertia autem prædictas contrarietates ad concordantiam reducit, ibi : *Hæc autem quidam ita determinant*, etc. Similiter secunda pars, in qua agit de vitio quod incidit circa ordinum dationem, quod est simonia, habet duas : in prima agit de culpa; in secunda vero de pœna, ibi : *Differt tamen inter eos*, etc.; tertia pars remanet indivisa.

DUB. I.

Nec ab his aliquem clericatus honorem, vel exiguum subrogare.

Videtur male dicere, quia aut iste habet ordinem, aut nihil habet : si nihil habet, ergo poterit ab episcopo catholico promoveri cum dispensatione, sicut patet in hæreticis; si habet ordines, ergo jam promotus est.

Resp. quod hoc non dicit, quia non sit ordinatus, sed quia male sit ordinatus. Male autem est ordinatus dupliciter : aut quia est ordinatus a quo non debet; aut quia sicut non debet. Primo tripliciter : aut quia ordinatus ab hæretico, vel simoniaco, sicut hic in proposito : tunc enim si scienter facit, et communicat hæresi, vel simoniæ, non potest exequi, nec dispensatur de facili : et hoc vult dicere in littera; aut ordinatur a catholico sine licentia episcopi proprii et auctoritate, talis debet deponi [1]; dispensari tamen potest, si talis ordinans ponit spem in ratihabitione episcopi proprii; aut ordinatur ab episcopo qui renuntiavit loco et officio, quia talis non debet conferre ordines; si vero renuntiavit loco tantum, potest dare minores ordines, et de licentia episcopi potest dare omnes; et qui sine licentia episcopi proprii recipit ordines, posset deponi de rigore juris, potest tamen cum eo dispensari. Secundo modo dicitur male ordinatus, quia non recipit eo modo, quo debet; et tunc aut furtive, aut per saltum : si furtive, hoc est dupliciter : aut quia duos recipit, et eodem die, ita quod alterum furatur, loquendo de sacris, et pœna omnium talium est depositio, sicut dicitur distinctione LXXVII [2], c. *Subdiaconus*, Extra, de eo qui furtive innotuit, etc. Si autem furtive recipit unum tantum, tunc aut fuit prohibitum sub interminatione anathematis, et tunc solus Papa dispensat [3], si autem non fuit prohibitum, tunc potest permitti in minoribus, et si intrat claustrum, prælatus potest dispensare cum eo. Si vero est ordinatus per saltum, hoc est dupliciter : aut ex malitia, aut ex negligentia : si ex malitia, licet characterem recipiat, tamen debet deponi : si ignoranter, sic pœna sibi imposita ab episcopo, poterit ad inferiorem ordinem promoveri, suspenso eo interim ab executione superioris saltum [4]. Nota etiam hic, quod licet possit saltari ab uno ordine, omisso alio; prætermisso tamen sacerdotio, non potest esse episcopus [5]. Si vero omisit diaconatum, episcopus est; sed illum ordinem, quem omisit, dare non potest [6]. Ita tamen non est in baptismo, quia est sacramentum primum.

[1] Caus. VII, q. I, c. 28, *Episcopus in diœcesim*. — [2] Dist. LXXVII, c. IV. — [3] Extra, de eo, etc. — [4] Extra, de clericis per saltum, dist. LII, c. *Sollicitudo*. — [5] *Decret.*, lib. V, tit. XXXI, c. X; Extra, de excessibus Prælatorum, c. *Ex litteris*, in fine. — [6] Prima quæstione prima.

DUB. II.

Omnes tamen, et dantes, et accipientes, simoniaci dicuntur.

Videtur male dicere, quia Simon solum voluit emere : ergo soli emptores Simoniaci debent dici; et venditores, Giezitæ. Item, plus fecit Giezi quam Simon; quia Simon solum voluit emere, sed Giezi vendidit : ergo magis ab ipso debent denominari.

Resp. Dicendum, quod Simon ideo voluit emere, ut post venderet : ideo utrumque malum et peccatum sibi imputatur : et ideo utrique ab ipso denominantur. Quod objicitur de voluntate; dicendum, quod quia iste jam tempore gratiæ revelatæ, et majorem potestatem, et spiritualiorem voluit emere, et iterum pactum voluit facere, ideo gravius satis et enormius peccavit, quam ille, qui petiit ex quadam liberalitate : et credebat ille, quod esset modicum; sed pœna lepræ sempiternæ ostendit quam magnum esset illud scelus.

DUB. III.

Utrique eadem sententia percelluntur.

Videtur male dicere, quia gravius peccant vendentes, ut videtur, quia minus appretiant, quam ementes : ergo gravius debent puniri. Contrarium videtur, quia ementes præstant illis occasionem, ut accipiant (*a*) ultra sortem : ergo si gravius peccat usuras accipiens, quam dans, patet, etc.

Resp. Dicendum, quod quantum ad genus peccati est uniformitas, quia uterque gratiæ Spiritus sancti facit injuriam. Sed gravius pensatur peccatum secundum majorem appetitum et intentionem libidinis, et secundum statum personæ vendentis et ementis : gravius enim peccat episcopus vendens, quam subditus emens : quia tamen genus peccati est idem, utrique eadem sententia percelluntur.

DUB. IV.

Qui vero ordinantur a simoniacis, etc.

Videtur male dicere, quia tales simoniaci ordinantes sunt irregulares, et non habent executionem, et nullus dat quod non habet : ergo non dat executionem.

Item; ponatur, quod aliquis simoniacus, qui est mihi notus, sustineatur ab Ecclesia, et ipse est episcopus meus, et ego compellor ad sacros ordines; et quæritur quid tunc facere debeam. Si enim scienter ordiner a simoniaco, sum irregularis, et punior tanquam simoniacus. Si non obedio, pecco mortaliter, et scandalizo : ergo videtur, quod in tali casu sit homo perplexus.

Resp. Dicendum, quod in primo casu executionem habet a jure, quod propter ignorantiam talem reputat eum excusatum; ordinem vero habet a simoniaco. In secundo debet, quantum potest, subterfugere : quod si non potest, magis patitur, quam agat, et habetur tunc pro excommunicato : unde vel debet ordines differre, vel ad alium episcopum ire : sed si non poterit ire ad alium, debet sustinere; et cum Ecclesia sustineat, debet et ipse sustinere, sicut ille qui ignorat.

DUB. V.

Quisquis horum alterum vendit, sine quo, etc.

Videtur male dicere, quia jus patronatus annexum est fundo inseparabiliter : ergo cum jus patronatus sit spirituale, et non possit vendi sine simonia, impossibile est quod talis fundus sine simonia vendatur.

Resp. Dicendum, quod Magister non loquitur de temporalibus, quibus annexa sunt spiritualia; sed contra de spiritualibus, quibus annexa sunt temporalia, sicut est præbenda : et in talibus habet locum verbum Magistri, non in primis. Fundus enim non est annexus juri patronatus, sed magis e converso. Vel dicendum, quod intelligit de eo quod ita junctum est spirituali, quod tenet locum spiritualis : sed fundus, sive villa, cui jus patronatus annexum est, tenet vere rationem rei temporalis.

DUB. VI.

Simoniacæ autem hæresis tripartita est distinctio.

Quæritur quibus modis contrahatur simo-

(*a*) *Al.* illi occasionem, accipiat.

tiæ, et consuevit dici quod quinque modis qui his versibus continentur:

[illegible]

Ergo secundum hoc videtur, quod Magister insufficienter tres modos tangit. Juxta hoc quæritur de sufficientia horum modorum : cum enim fama sit bonus odor, sicut bonum exemplum, non videtur quod sit quid temporale. Item in veteri lege habebatur sacerdotium jure propinquitatis : ergo, cum illud non esset peccatum, non videtur, etc.

Resp. Dicendum, quod proprie loquendo, simonia est in pretio, quod quidem intendit avaritia (a), maxime cum intervenit pactio : et ita simonia denominatur hic a Magistro. Et potest fieri tripliciter : quia pretium potest dari ita quod simoniacus non recipit, utpote quia datur collateralibus; vel potest dari a collateralibus ordinati; vel potest ipse ordinatus dare ordinatori, et tunc est simonia in ordinis susceptione, et proprie loquendo in his tribus modis. Vel aliter, quia aut ordinatus dat, et ille recipit, et tunc simoniace ordinatur a simoniaco; aut quia nec iste dat, nec ille recipit, sed ille alias fuit simoniacus, et tunc ordinatur non simoniace a simoniaco. Penes hoc sumitur distinctio Magistri satis sufficiens : sed in communi distinctione modorum accipitur simonia generalius, a qua pauci sunt hodie immunes in clero respectu multitudinis, utpote quando ille qui ordines tribuit, vel alius ex causa inordinata acquirit sive ordinem, sive beneficium, et isti sunt quinque modi, quorum sufficientia patet sic : Si aliquis inordinate movetur, aut ex timore male humiliante, et sic est unus modus; aut ex amore male inflammante, et tunc cum triplex sit amor, scilicet *superbia vitæ* quæ amat honores, et *concupiscentia carnis*, et *concupiscentia oculorum* ; penes concupiscentiam oculorum accipitur illa quæ est in munere (b), quæ comprehendit omne terrenum et obsequium vile; penes amorem carnalem accipitur aliud membrum, scilicet caro, quod comprehendit inordinatum amorem, sive respectu propinquorum, sive respectu aliorum, ut si quis amore fornicariæ promoveret filium fornicariæ. Si autem quantum ad superbiam, dupliciter : aut prout appetit favorem, ut hypocrita, et sic est favor, sive fama popularis; aut prout appetit laudari, et sic lingua, et sic patet sufficientia. Vel ut distinguatur munus a manu, a lingua, et corde; duplex motivum, timor, et amor; et sic erunt quinque modi, et per hoc patet numerus et sufficientia. Ad illud quod objicitur de fama, dicendum quod fama magnum bonum est non appetenti, sicut viro justo ; sed appetenti et laboranti ad hoc, non est magnum bonum, sicut hypocritæ, unde [1] : *Memoria justi cum laudibus , et nomen impiorum putrescit.* Quod objicitur de consanguinitate, non est simile, quia sacerdotium veteris legis erat carnale, sed illud novæ est spirituale : et sic patent ea, quæ sunt circa istam partem.

Simoniæ sufficientia.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis duo principaliter quæruntur : primo quæritur de potestate ordinandi; secundo, de possibilitate ordinandorum. Circa primum quæruntur quatuor : primo, utrum solus episcopus possit ordinare; secundo, utrum episcopus hæreticus possit ordines dare; tertio, utrum simoniacus episcopus aliquem valeat ordinem vendere; quarto, utrum ordines dans simoniace, hoc ipso fiat hæreticus.

QUÆSTIO I.

An solus episcopus possit ordinare [2].

Quod solus episcopus possit ordinare, Fundam.

[1] *Prov.*, x, 7. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xxxviii, art. 1; et IV *Sent.*, dist. xxv, q. 1, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. xxv, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. xxv, q. 1, art. 1 ; Franciscus de Mayr.,

(a) *Cæt. edit.* avaritiam. — (b) numero.

ostenditur[1] : *Sine ulla contradictione, quod minus est, a majore benedicitur :* sed ordinum collatio est per benedictionem : ergo necesse est, quod ille, qui ordines confert, eminentiam habeat ultra omnes ordines : sed talis non est nisi episcopus : ergo, etc.

Item Isidorus, in libro VII *Etymologiarum*, cap. XII, loquens de officio Episcopi, dicit : « Ipse est summus sacerdos, ipse et pontifex maximus nominatur, ipse enim efficit sacerdotes atque levitas : ipse omnes ecclesiasticos ordines disponit. »

Item ratione videtur, quia ejus est in Ecclesia ordines constituere, cujus est Ecclesiam gubernare : sed gubernatio Ecclesiarum spectat ad episcopos, qui sunt superintendentes : ergo et dispensatio ordinum.

Item ejus est in Ecclesia ordines conferre, ad quem spectat ex Ecclesia filios generare perfectos, pro eo quod ordo collocat in statu perfectionis : sed hoc est illius solius, qui est sponsus : hic autem est episcopus : ergo, etc.

Item majoris dignitatis est ordines dispensare, quam sit sacramentum confirmationis dare : sed primum est episcoporum tantum : ergo et secundum.

opp. Contra : 1.[2] *Noli negligere gratiam, quæ in te est per impositionem manuum presbyteri* (*a*) *:* ergo in primitiva Ecclesia presbyterorum erat manus episcopis imponere : ergo et ordinare : ergo, etc.

2. Item ordinatio ordinum principalium fit per manuum impositionem : ergo cui competit manuum impositio, competit et potestas ordinandi : sed prima competit presbyteris : ergo, etc. Probatio mediæ[3] : « Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente, et manum super caput ejus tenente, et omnes presbyteri, qui præsentes sunt, manus suas juxta manus episcopi teneant super caput illius. » Ergo, etc.

3. Item, quod perfectum est, potest in tale quale ipsum est : sed ordo sacerdotalis est ordo perfectus : ergo potest in talem, qualis ipse (*b*) est : ergo videtur, quod sacerdos sacerdotem possit facere.

4. Item plus est corpus Domini conficere, quam aliquem ordinare in aliquo gradu ecclesiastico : sed primum est non tantum episcopi, sed etiam sacerdotis : ergo pari ratione videtur, quod ordinatio clericorum.

5. Item plus præest sacerdos diacono, quam præest episcopus episcopo : sed episcopus potest alium promovere, et consecrare in episcopum : ergo multo fortius sacerdos potest facere diaconum.

6. Item propter hoc est quæstio : Cum minor (*c*) a majore benedicatur, quomodo episcopus potest benedicere episcopum, et quod amplius est, archiepiscopum, imo quod adhuc majus est, Hostiensis benedicit Papam?

IV *Sent.*, dist. XXV, q. III ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXV, q. I ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXV, q. I. — (*a*) Vulg. presbyterii. — (*b*) *Al.* tale, quale ipsum. — (*c*) minus. — (*d*) Hujus.

CONCLUSIO.

Soli episcopi possunt sacros ordines conferre, qui habent ordinem conferendi et episcopalem dignitatem.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut sacri Canones dicunt, secundum jus commune non potest aliquis ordines dispensare, præsertim ordines sacros, nisi solus episcopus. Hoc (*d*) statutum ortum habet ex sacra Scriptura, et Spiritus sancti ordinatione. Ex sacra Scriptura, quia cum Dominus duo genera discipulorum habuit, quosdam in numero duodeno, quosdam in numero septuagesimo : primos apostolos nominavit, super quos etiam fundavit Ecclesiam, ipsos tamen primo fundando in se, alios simplices discipulos appellavit. Et apostolis primo fuit collata potestas imponendi manus, et consecrandi ; non autem simplicibus discipulis, sicut patet ex textu, et ex Glossa. Et quoniam apostolis successerunt episcopi, discipulis vero sacerdotes simplices, sicut habetur distinct. XXI, capit. *In Novo Testamento*[4]; ita patet, quod

[1] *Hebr.*, VII, 7. — [2] I *Tim.*, IV, 14. — [3] *Decret.*, p. II, dist. XXIII, c. VIII. — [4] *Ibid.*, dist. XXI, c. 2.

auctoritas ordinandi, et manus imponendi, secundum formam Ecclesiæ primitivæ, est episcopis appropriatum. Unde et Apostolus scribens, dicit[1]: *Manus cito nemini imposueris.* Con[illegible] Spiritus sancti [illegible], quod Scripturæ sunt editæ et constitutiones ecclesiasticæ : quia enim ordo potestas est, sive in ordine potestas traditur, ideo ab eo debet tradi, qui potestatem habet, et in quantum habet potestatem. Posse autem gradus distribuere et conferre, non est cujuslibet potestatis, sed ejus qui in potentia supereminet, sicut patet etiam in regimine curiæ sæcularis. Ad hoc ergo, quod ordo recte tradatur, disponit Spiritus sanctus, quod tradatur ab eo, qui non solum habet ordines per quos est potens, sicut et alii, sed et eminentiam dignitatis, per quam potest super alios. Hunc autem dicimus ordinem, qui dicit ordinem cum eminentia : ideo patet, quod duo requiruntur ad hoc, quod episcopus possit ordinem conferre, scilicet quod ille habeat illum ordinem, et quod habeat episcopalem dignitatem. Alia ratio est, quia si passim omnibus esset concessum, tot admitterentur ad ordines, quod non servaretur ordo, imo potius generaretur confusio : et ideo dispositum est Dei consilio, quod solis episcopis ordinum dispensatio et aliorum perfectorum, ut consecratio abbatum, monialium et ecclesiarum, et consimilium concedatur. Posset etiam alia ratio assignari, sive ex hoc quod episcopus sponsus est, sive ex hoc quod sacramentum ordinis statum perfectionis dicit : ideo his qui habent potestatis eminentiam, debuit reservari ; et episcopus, tanquam sponsus, filios, id est, perfectos, et filias, id est, imperfectos, debuit generare. Prima tamen ratio melius valet.

1. Ad illud quod objicitur de impositione manuum presbyteri, dicendum, quod *presbyter* vocatur ibi senior, et Apostolus intelligebat seipsum per *impositionem manus presbyteri.* Glossa : « Presbyterum vocat episcopum : vel *presbyterii*, id est, presbyterorum, quia, sicut dicit jus, saltem tres sacerdotes debent manus imponere : sed tamen ipsi non imponunt ut dantes potestatem, vel ordinem, quia ab uno solo dari potest, et debet : unde ipsi non benedicunt, sed solus episcopus : sed hoc est in signum consecrationis suæ.

2. Et per hoc patet sequens, quia manuum impositio non facit ordinem, nisi illa quæ juncta est benedictioni.

3. Ad illud quod objicitur de perfectione, dicendum quod est perfectio sufficientiæ, et redundantiæ. Ad hoc autem, quod aliquid faciat aliud sibi simile, vel perfectum, non sufficit quod sit perfectum perfectione sufficientiæ, sed redundantiæ. Et quoniam in sacerdote est perfectio sufficientiæ, in episcopo, ratione eminentiæ superadditæ, est perfectio redundantiæ; ideo hæc perfectio sufficit ad generandum filios perfectos, non prima.

4. Ad illud quod objicitur, quod plus est corpus Domini consecrare, etc., dicendum quod illud argumentum peccat dupliciter : primo, quia potestas ordinandi præsupponit ordinationem, et superaddit, per quam non solum est ordinatus, sed etiam ordinator, et ideo prima est falsa; et iterum consequentia non valet, quia non sequitur, si aliquis potest in majus, quod possit in minus, nisi majus includat illud minus, ut ferre duos modios includit unum : non sic est in proposito.

5. Ad illud quod objicitur, quod magis superat sacerdos diaconum, etc., dicendum, quod verum est, quod magis superat, quam episcopus superet episcopum, qui est jam, et super illum non habet posse; sed non magis quam (*a*) superat ille qui est episcopus in actu, illum qui est episcopus in potentia. Præterea, etsi magis superet in ordine secundum quem accipitur ratio ordinati, non tamen in ordine secundum quem accipitur ratio ordinantis, qualis est in episcopo, non in presbytero : et ideo non valet illud.

[1] I *Tim.*, v, 22.

(*a*) *Cæt. edit.* quem.

6. Ad illud quod ultimo quæritur, quod episcopus benedicit episcopum; dicendum quod hoc nullum est inconveniens, quia non benedicitur, nisi in quantum caret ordine, sive dignitate episcopali; et sic major est. Sed tunc adhuc restat quæstio, quomodo benedicit archiepiscopum, cum ille superior sit, et non possit dare quod non habet. Si tu dicas, quod hoc facit auctoritate summi Pontificis, qui super est; tunc non minor restat quæstio de ipso, qualiter summus Pontifex benedicatur ab episcopo Hostiensi. Si tu dicas, quod Christus dedit ei hanc potestatem; contra : Esto quod ipse non esset, nec esset commissa alteri; numquid non posset summus Pontifex consecrari? Et propter hoc dicendum, quod infallibiliter verum est quod dicit Apostolus, quod minor a majore benedicitur, pro statu in quo benedicitur : nam sine cunctatione verum est, quod nullus dat alii majorem dignitatem, quam habeat; nec minimum ordinem dare potest, quem non habet : et ideo episcopus consecrans archiepiscopum, vel papam, omnino non tribuit ei, nisi consecrationem episcopalem. Sed ille ampliorem habet auctoritatem et jurisdictionem a subditorum electione, suo consensu, et Domini institutione, qui ordinavit Petrum et ejus successores super totam Ecclesiam, volens ut omnes qui canonice electi fuerint, eamdem quam et Petrus habeant potestatem.

QUÆSTIO II.

An episcopus hæreticus possit dare ordines [1].

ndam. Utrum episcopus hæreticus possit dare ordines; et quod sic, videtur. Augustinus, *contra Parmenianum*, dicit [2] : « Sicut dicimus in baptismo, quod per eos dari possit, ita et in ordinatione. » Et ad hoc sunt plures auctoritates in littera.

Item ratione videtur, quia sicut se habet sacerdos ad potestatem conficiendi, sic se habet episcopus ad potestatem ordinandi : sed sacerdos, quantumcumque hæreticus, si habeat intentionem faciendi quod facit Ecclesia, vere conficit : ergo et hæreticus episcopus vere ordinat, si formam ecclesiasticam servat.

Item, si aliquis catholicus intra Ecclesiam ordinetur, et post in hæresim labatur, si iterum revertatur, non reordinatur : ergo ordines, labendo in hæresim, non amisit : pari ratione nec episcopus dignitatem, sive gradum episcopalem : ergo episcopus existens hæreticus habet illam dignitatem, sive excellentiam ordinis : ergo et operationem consequentem ipsam de facto : ergo, si ordinat, ordinatus (*a*) est.

Item character æque vere est in malis, ut in bonis; et æque vere imprimitur malis, ut bonis : ergo pari ratione æque bene datur a malis, sive perversis, ut a bonis : ergo, cum essentia ordinis in charactere consistat, patet, etc.

Contra : 1. Innocentius dicit, et habetur in littera : « Constat eum, qui honorem amisit, honorem dare non posse : » sed talis est hæreticus : ergo, etc. Ad opp.

2. Item Gregorius (*b*) [3] : « Benedictio illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc quod fiat hæreticus, ordinatur (*c*) : » ergo, si per maledictionem nullus promovetur ad ordinem, patet ergo, etc.

3. Item plus est aliquem ad ordinem promovere, quam absolvere, vel ligare : sed hæreticus præcisus nullum potest absolvere, vel ligare : ergo nullum potest ad sacros ordines promovere,

4. Item inferior potestas non potest agere, nisi per continuationem cum superiori et propria potestate : sed potestatis plenitudo est in summo Pontifice, a quo separatus et disjunctus est hæreticus præcisus : ergo

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXVIII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXV, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXV, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXV, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXV, q. III. —

[2] Aug., *cont. epist. Parmen.*, lib. II, c. XIII, n. 28. — [3] *Decret.*, p. II, caus. I, q. I, c. IV. — (*a*) *Cæt. edit.* ordinatum.— (*b*) *deest* Gregorius.— (*c*) *Al.* promovetur.

uterque nihil omnino potestatis habet de his quæ spectant ad ecclesiasticam potestatem.

CONCLUSIO

Episcopus hæreticus, servans formam Ecclesiæ, et intentionem habens faciendi quod facit Ecclesia, vere ordinat, licet non ad utilitatem.

Respondeo: Dicendum, quod, quamvis ista quæstio aliquando fuerit dubia et multum apud præclaros doctores de omnibus sacramentis, tam de baptismo, quam de aliis, quod non essent apud hæreticos : tamen per illustrissimum doctorem Augustinum[1] aperte est nobis hæc quæstio patefacta, quod sacramenta ecclesiastica apud hæreticos, qui formam Ecclesiæ servant, et intentionem habent faciendi quod facit Ecclesia, sunt quantum ad veritatem, quamvis non sint quantum ad utilitatem : quia sacramenta dispensant; sed tamen fructum sacramentorum non reportant, pro eo quod Spiritus sanctus non confert gratiam extra catholicam Ecclesiam. Et
Explica. ideo in omnibus sacramentis, quæ habent veritatem differentem ab utilitate, generaliter verum est quod apud hæreticos possunt esse. Omnia autem sacramenta sunt talia, præter sacramentum pœnitentiæ, cujus res est interior contritio, sine qua nulla vera est absolutio, et cum qua nulla absolutio est vana, vel inutilis : ideo omnia possunt dispensare, et dispensant veraciter, præter solam absolutionem pœnitentiæ : et ideo nulla iterantur præter illa, nisi forte unctio extrema. Et sic cum ordo habeat characterem, qui præter Spiritus sancti gratiam, qua peccata delentur, existit, dicendum quod per eos potest veraciter dispensari.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur de Innocentio et Gregorio, ad illas duas auctoritates dicendum : quod ideo dicitur recipere maledictionem, quia gratiam non recipit; ideo dicitur non recipere honorem, quia non recipit executionem, qui ordinatur ab hæretico præciso : qui ideo dicitur ordinem amisisse, pro eo quod ordinis executionem amisit, non quia amisit characterem, qui deleri non potest.

3. Ad illud quod objicitur de potestate absolvendi, dicendum quod non est simile, quia absolutio sacerdotalis aut ficta est, aut sine fictione est : nullus autem scienter ab hæretico absolvitur, qui careat fictione. Aliter tamen potest dici, quod potestas quadruplex reperitur in ministris Ecclesiæ. Quædam namque est fundata super ordinem principaliter, ut potestas conficiendi; quædam super jurisdictionem canonicam principaliter, ut potestas excommunicandi; quædam super ordinem et eminentiam, ut potestas ordinandi; quædam super ordinem et jurisdictionem, ut potestas absolvendi et ligandi in foro pœnitentiali. Et quoniam character auferri non potest; ideo potestas quæ consequitur characterem, de facto auferri non potest. Sed quoniam jurisdictio descendit ordinate a superiori ad inferius, ita quod plenitudo est in summo Pontifice; ideo potest auferre eam, et potestatem quæ consequitur ipsam. Unde potest excommunicando auferre potestatem absolvendi et excommunicandi, sed non ordinandi.

4. Et per hoc patet responsio ad multa, et ad sequens etiam. Quod enim objicitur, quod in summo Pontifice est plenitudo potestatis, verum est secundum quod potestas consequitur jurisdictionem, quæ maxima et in termino est in eo; sed non in quantum sequitur characterem, quia ille immediate a Deo imprimitur, et est in omnibus æqualis : tamen executio omnis potestatis debet fieri secundum ejus regimen; et ideo, si ipse prohibeat, non potest talis potestas licite exire in actum. Tamen, quia ab ipso non dependet secundum rem de facto, facit sicut et alius : et sic patet totum.

[1] Aug., *contr. epist. Parmen.*, lib. II, cap. [illegible].

QUÆSTIO III.

An episcopus simoniacus possit ordines vendere [1].

Fundam. Utrum simoniacus episcopus aliquem valeat ordinem vendere; et quod sic, videtur: quoniam nihil prohibetur, nisi quod fieri est possibile, alioquin frustra prohibetur: sed sacri ordinis venditio prohibetur; ita enim (*a*) Calixtus Papa prohibet [2]: « Sanctorum, inquit, patrum exempla sequentes, ordinari quemquam in Ecclesia Dei, vel promoveri per pecuniam, auctoritate Sedis Apostolicæ modis omnibus prohibemus. » Ergo, etc.

Item, quod potest furtive accipi, potest etiam pecunia emi et vendi: sed ordo sacer potest furtive accipi, sicut dicitur, *Extra*, de eo, qui furtive ordinem suscepit, ubi cum eo dispensatur, si ingrediatur religionem, quod possit in susceptis ordinibus ministrare: ergo, etc.

Item, quod est in humana dispensatione, potest emi et vendi, sicut et liberaliter ministrari: sed ordinum collatio in humana dispensatione consistit: ergo potest emi et vendi: ergo simoniace dari.

Item character ordinis stat cum quantacumque culpa et malitia: ergo et potestas ordinandi, et ordinem suscipiendi: ergo, quantacumque sit in aliquo simoniaca pravitas, tamen non videtur dationem, vel susceptionem ordinis impedire.

Ad opp. Contra: 1. Gregorius dicit, et habetur, I, quæst. I [3]: « Quicumque studet pretii datione sacrum ordinem accipere, non est sacerdos, sed dici tantummodo inaniter (*b*) concupiscit. » Ergo per simoniam ordo non potest suscipi: ergo nec simoniacus dare.

2. Item Leo Papa sic arguit [4]: « Gratia si non gratis datur, vel accipitur, gratia non est. Simoniaci autem non gratis accipiunt: igitur gratiam, quæ maxime in Ecclesiasticis ordinibus operatur, non accipiunt. Si autem non accipiunt, non habent: si autem non habent, nec gratis, nec non gratis cuiquam dare possunt. »

3. Item dona Spiritus sancti sunt in potestate Dei, non hominis; ideo enim sancti Spiritus dicuntur, et sunt, quia ipse donat: ergo nemo potest ea habere, nisi a Spiritu sancto: sed Spiritus sanctus, cum sit liberalissimus, nihil potest vendere, neque vendit: ergo ejus dona, nec pecunia possunt vendi, nec pretio comparari: si ergo ordo donum Spiritus sancti est, impossibile est ipsum pretio vendi, vel emi: ergo nec ab aliquo simoniaco dari.

4. Item in sacris ordinibus, scilicet diaconatu et sacerdotio, Spiritus sanctus datur, quod patet per hoc, quod dicitur ibi [5]: *Accipite Spiritum sanctum:* sed Spiritus sanctus non potest vendi: ergo nec ordines sacri, qui etiam ejus datione conferuntur. Probatio minoris: Quod potest emi, et vendi, potest in servitutem redigi: sed Spiritus sanctus non potest redigi in servitutem: ergo, etc. Quæritur igitur, cum simonia sit studiosa voluntas emendi, vel vendendi spirituale, quomodo possit incidere in sacrorum ordinum collationem (*c*), vel aliorum spiritualium, cum illa, ut videtur, vendi non possint.

CONCLUSIO.

Episcopus simoniacus simoniace potest vere ordines dare.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod spirituale dicitur tripliciter. Uno modo, quod est spirituale pure, ut gratia, et virtutes, et dona: et hæc nec de facto, nec de jure vendi possunt; imo si quis habens vellet vendere, non solum non acquireret amplius, sed etiam, quod haberet, amitteret. Alio modo spirituale est quod adjungitur, scilicet rei corporali, quæ tamen ratione illius spiritualis consecratur,

[1] Richardus, IV *Sent.*, dist. XXV, art. 2, q. I; Steph. Brulef, IV *Sent*, dist. XXV, q. III; Petrus de Tarant., dist. XXV, q. IV. — [2] *Decret*, p. II, caus. I, q. I, c. X. — [3] *Decret.* p. II, caus. I, q. I, c. II. — [4] *Ibid.*, c. I. — [5] *Joan.*, XX, 22.

(*a*) *Cæt. edit. deest* ita enim. — (*b*) sed inaniter tantummodo dici. — (*c*) *Item* collatione.

et accipit rationem spiritualis : et hoc spirituale de jure non potest vendi, pro eo quod non potest poni sub pretio, de facto tamen, ratione rei corporalis, vendi potest : et talia sunt sacramenta ecclesiastica. Quoddam est spirituale, quod adjungitur rei corporali, quæ tamen habet rationem rei temporalis, ut calix consecratus, vel etiam jus patronatus, quia ibi consecratio juncta est argento, et jus patronatus fundo : et illud dicitur spirituale, quia spirituali annexum : et hoc de facto vendi potest, de jure non potest vendi; tamen potest cum eo, cui adjunctum est, in venditionem (a) transire : calix enim consecratus vendi potest, ita tamen quod consecratio non vendatur, sed argenti valor : et fundus vendi potest, cui annexum est jus patronatus; sed non ipsum jus patronatus de jure, quin committatur simonia. His prænotatis, ad ordines veniendum est, in quibus est aliquid de primo genere, scilicet gratia sanctificans; aliquid de secundo, scilicet potestas ministerialis per aliquod signum exterius dispensata, cui inseparabiliter est adjuncta. Primam impossibile est pretio comparare, nec vendere; secundam vero possibile est pro pretio dari, quia inseparabiliter est adjuncta exteriori sacramento, et cum illud possit pro pecunia dari, potest et illa potestas vendi. Et sic patet quod simoniacus simoniace ordines dare potest.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur de Gregorio et de Leone Papa, patet responsio : quod loquuntur de gratia gratum faciente, quæ non potest nisi gratis dari, et hæc est quæ sacrum facit; non quantum ad potestatem, quæ juncta est rei exteriori positæ in hominis dispensatione.

3. Ad illud quod objicitur de donis Spiritus sancti, etc., dicendum quod dupliciter est loqui de hujusmodi donis gratis datis : aut ratione sui, aut ratione annexi : et secundum hoc duplicem habent dispensatorem. Quantum ad se, habent dispensatorem Spiritum sanctum, qui characterem imprimit, vel totam Trinitatem; quantum vero ad annexum, dispensatorem habent hominem purum. Et primus nunquam vendit; sed secundus vendere potest annexum illi, quod est quodammodo spirituale, et propter illud emitur : et ideo ipsa dona dicitur vendere, et potest, cum in ejus potestate commissa sint temporalia dispensanda.

4. Ad illud quod objicitur ultimo, quod Spiritus sanctus non potest redigi in servitutem, dicendum quod in seipso vendi non potest; tamen ejus effectus vendi possunt, pro eo quod ejus effectus sunt in humano dominio constituti : et sic concedendum est veros ordines a simoniacis posse dari; quamvis non dentur, nec recipiantur ad utilitatem, sed potius ad damnationem, et bonum convertatur eis in malum.

QUÆSTIO IV.

An dans ordines simoniace, ex hoc ipso fiat hæreticus [1].

Utrum dans ordines simoniace, ex hoc ipso fiat hæreticus; et quod sic, videtur. Gregorius, in *Registro*, et habetur, I, quæstione I [2] : « Presbyter si per pecuniam, » etc.; et infra : « Quia decimas, et altare, et Spiritum sanctum emere, vel vendere simoniacam hæresim esse (b), nullus fidelium ignorat. » Fundam.

Item in eodem [3] : « Quisquis per pecuniam ordinatur, ad hoc ut fiat hæreticus promovetur. »

Item [4]. « Eos, qui per pecunias, etc.; » et infra : « Tolerabilius est enim Macedonii, et eorum qui circa ipsum sunt, Spiritus sancti impugnatorum impia hæresis : illi enim creaturam, et servum Dei Patris et Filii, Spiritum sanctum delirando fatentur;

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXV, art. 2, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXV, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXV, q. VI. — [2] *Decret.* p. II, caus. I, q. I, c. III. — [3] *Ibid.*, c. V. — [4] *Ibid.*, c. XXI.

(a) *Cæt. edit.* venditione. — (b) *Edit. Vat. et Ven. non habent* esse.

isti vero eumdem Spiritum sanctum efficiunt servum suum. » Ergo videtur quod sit ibi impiissima hæresis.

Item omnis qui æstimat donum Dei pecunia possideri, errat, et hæreticus est judicandus : sed omnis vendens, vel emens ordines, æstimat donum Dei pecunia possideri : ergo, etc.

Item nullus est major error circa naturalia, quam uni contrario attribuere suum contrarium, ut si quis ponat album nigrum; et circa mores nullus major, quam ponere bonum malum : ergo nec circa divina aliquis est major error, quam ponere Dei gratiam non esse gratiam : hoc autem ponit omnis qui eam emere, vel vendere contendit : ergo, etc.

Item sicut Filio attribuitur sapientia, ita Spiritui sancto largitas : sed qui attribueret Filio insipientiam, laberetur in hæresim : ergo qui attribuit Spiritui sancto avaritiam, hæreticus est : sed qui credit dona Spiritus sancti per pecuniam vendi, vel emi, est hujusmodi, quia ponit Spiritum sanctum esse venalem : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Nulla hæresis est in contractu, sed in credulitate : sed simonia est in contractu emptionis et venditionis : ergo non videtur, quod simoniacus fiat hæreticus.

2. Item hæresis est peccatum in Filium, et contra veritatem : sed simoniacus peccat contra Spiritus sancti gratiam, et bonitatem : ergo non videtur esse hæreticus.

3. Item non videtur labi in aliquod peccatum vendendo Spiritus sancti donum, quia dicitur de Saul[1], et de uxore Hieroboam[2], quod utrique ad sanctos prophetas pretium detulerunt pro prophetia; et manifestum, et constans est prophetiam donum Dei esse : ergo, etc.

4. Item per Apostolum[3] : *Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia vestra metamus.* Ergo licitum est pro spiritualibus carnalia accipi : non ergo videtur peccare.

5. Item non videtur peccare qui emit, quia regnum cœlorum, quod est supremum inter omnia, vendi potest et emi, sicut dicit Gregorius : « Regnum cœlorum tantum valet, quantum habes. » Ergo, etc.

6. Item, qui emit, dat temporale pro spirituali : ergo carius habet spirituale, quam carnale : ergo non avertit se ab incommutabili bono, imo se potius convertit : ergo non peccat, quia peccatum est aversio ab incommutabili bono, et conversio ad commutabile.

CONCLUSIO.

Episcopus ordinans simoniace, nisi credat ordines sacros pretio appretiari posse, non constituitur hæreticus; secus, si illud credat.

Resp. ad arg. Dicendum quod sacri ordines, nec aliquod sacramentum per pecuniam dari potest sine gravi et enormi peccato; pro eo quod spirituale, quod ex sola liberalitate pro sui dignitate dandum est, mercatur, et facit vile. Rursus : quia illud, quod erat impretiabile, sub pretio ponit : quod nullo modo potest fieri, quin fiat contumelia Spiritui sancto : ideo illud non tantum est malum in se, imo etiam secundum se. Si autem quæras a me, utrum sit peccatum in fide, vel in moribus, dicendum quod ille, qui emit vel vendit spiritualia, aut credit ea pro pretio posse æstimari, et valori rei terrenæ æquari, et pro pecunia possideri, et hæc est hæresis manifesta : et sic æstimavit Simon magus[4] : talis enim errat in fide, quia credit gratiam non esse gratiam aut (*a*) ille qui vendit, et emit, non credit quod gratia Dei per pecuniam comparetur, sed tamen ardens avaritia nititur aliquid assequi, vel impetrare per pecuniam, quod ad humanam spectat dispensationem, et sic non est peccatum fidei, sed morum, quoniam talis peroptime novit, et male facit, sicut et ille qui fornicatur, sciens fornicationem esse peccatum, non errat in fide, sed in via morum : et sic simoniacus est avarus, et in pessima

[1] I *Reg.*, IX, 7. — [2] III *Reg.*, XIV, 3. — [3] I *Cor.*, IX, 11. — [4] *Act. Apost.*, VIII, 20. — (*a*) *Cæt. edit.* At.

specie avaritiæ, nec est hæreticus proprie. Sed tamen a sanctis hæreticus vocatur, sive quia ad modum hæretici operatur, sive quia prout hæreticus propter [illegible] a [illegible] et cultu; propter enormitatem [illegible].

1 et 2. Et sic patet quomodo respondendum sit ad illud quod objiciebatur, quod simoniacus non sit hæreticus. Patet etiam [illegible] ad utramque partem objecti [illegible].

3. Ad illud vero quod objicitur, quod non sit peccatum vendere exemplo prophetarum; dicendum quod nullus propheta donum vendidit prophetiæ, qui esset bonus et [illegible], sed solum mali, sicut expresse reprehenduntur tales in *Michæa*, ubi dicitur [1]: *Principes ejus in muneribus judicabant, et sacerdotes ejus in mercede docebant, et prophetæ ejus in pecunia divinabant*. Et infra: *Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur*, etc. Ad illud quod objicitur de uxore Hieroboam, et Saul, dicendum quod nunquam legitur quod illi prophetæ aliquid recepissent; sed ignoranter illi dabant, quia morem istum accipere consueverant (*a*) quodam modo a divinis ariolis, qui non erant prophetæ veri.

4. Ad illud quod objicitur, quod seminans spiritualia potest metere carnalia, dicendum quod si propter hoc seminat, ut illa metat finaliter, maxime si pactio interveniat, non est justitia, imo malitia et avaritia; quod si hoc non intendat principaliter, imo carnalia metit ut se sustentet et spiritualia seminet, nulla est avaritia, nulla est mercatio, imo manifesta justitia, sicut multiplici exemplo [2] Apostolus probat, quoniam talis debet sustentari. Unde ex hoc patet, quod si doctor, et consiliarius, et medicus, et alii qui laborant de consilio sive de doctrina, pretium recipiant propter laborem et suam sustentationem, nulla est culpa, nulla est simonia. Si tamen quis venderet donum sibi divinitus datum, non laborem suum, judicaretur si[illegible]. Similiter dicendum est de celebratione missarum, et consimilium.

5. Ad illud quod objicitur, quod regnum cælorum emitur, dicendum quod emptio illa non est emptio, pro eo quod pretium ejus non est nisi bona voluntas, quæ mercedem non intuetur; unde quamvis sine mercede non possit servire, tamen, quia liberaliter deservit, nulla omnino pactio intervenit: unde totum spirituale est.

6. Ad illud quod objicitur, quod se convertit ad bonum spirituale; dicendum quod quamvis se convertat, tamen convertit se inordinate; et hoc est magis averti, quam converti. Exemplum hujus est in Lucifero, qui ad Deum se convertens, volens æquari, magis cecidit, quam ascendit: sic qui convertitur ad emendum donum Spiritus sancti, magis a Deo recedit, quam ad eum accedat, etc.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de possibilitate suscipiendi ordines; de qua quatuor quæruntur: primo quæritur utrum ad hoc, quod ab aliquo possit ordo recipi, requiratur sexus virilis, an femina possit suscipere; secundo, utrum ad ordinis susceptionem necessarius sit usus rationis; tertio, utrum necessaria sit indivisio carnis; quarto, utrum necessaria sit conditio libertatis.

QUÆSTIO I.

An ad susceptionem ordinis requiratur sexus virilis [3].

Quod sexus virilis requiratur, ostenditur primo sic: Nullus ordo potest conferri, nisi ei qui habet naturalem possibilitatem, vel aptitudinem ad illum: nullus autem habet possibilitatem ad ordinem, qui non habet ad Fundam.

[1] *Mich.*, III, 11, 12. — [2] I *Cor.*, IX, 7-14. — [3] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXIX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXV, q. II, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XXV, q. II; Richard., IV *Sent.*, dist. XXV, q. I, art. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXV, q. I, art. 2; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXV, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXV, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXV, q. VII. — (*a*) *Al.* consueverunt.

tonsuram et coronam : et nullus ad hoc habet naturalem aptitudinem, quem decet semper habere velatum caput. Si ergo solum virum per naturam decet orare capite non velato, mulierem autem velato capite, sicut dicitur [1], quod et *ipsa natura docet :* ergo, etc.

Item nullus est possibilis ad ordines suscipiendos, nisi qui Dei gerit imaginem, quia in hoc sacramento homo quodam modo fit Deus, sive divinus, dum potestatis divinæ fit particeps : sed vir ratione sexus est *imago Dei,* sicut dicitur [2] : ergo nullo modo mulier potest ordinari.

Item in ordine spiritualis potestas datur ordinato : sed talis potestatis non est mulier susceptibilis, sicut dicitur [3] : *Mulierem in ecclesia docere non permitto, neque dominari in virum :* ergo nec ordinis.

Item ordines alii præparant ad episcopatum, si quis bene in illis conversetur : sed episcopus sponsus est Ecclesiæ : ergo cum mulier non possit ad episcopatum provehi, sed tantum vir (alioquin sponsus Ecclesiæ non esset), ergo ad ordines antecedentes promoveri est tantum virorum.

d opp. Contra : 1. Legitur [4] quod Debora (*a*) judicavit Israel, et ei præfuit : ergo videtur quod mulieri competat potestas judiciaria, maxime quando abundat in gratia : ergo et potestas sacerdotalis.

Item in novo testamento videmus abbatissas, quibus committuntur collegia regenda : ergo videtur quod eis committi debeat potestas absolvendi et ligandi : ergo pari ratione videtur quod conferri possit eis ordo sacerdotalis.

3. Item ordo sacerdotalis et alii respiciunt (*a*) tantum animam, et non carnem : sed quantum ad animam non est distinctio sexus, imo ita imago Dei est mulier, ut vir : ergo æque bene est susceptibilis ordinis.

4. Item non est major perfectio quam sit status religionis, nec major fortitudo, quam sit in perpessione martyrii : sed mulieres admittuntur tam ad religionem, quam ad martyrium : ergo debent et possunt admitti ad ordinem sacrum.

CONCLUSIO.

Mulieres non modo non debent, et non possunt de jure ordinari ; sed de facto non ordinantur, quia ad ordines suscipiendos requiritur sexus masculinus.

Resp. ad arg. Dicendum quod communis hoc tenet opinio, quod mulieres ad sacros ordines admitti non debent. Nam expresse dicitur, dist. 23 [5] : « Sacratas Deo feminas, vel monachas sacra vasa, vel sacratas pallas penes vos contingere, et incensum circa altare deferre perlatum est ad Apostolicam Sedem, quæ omnia vituperatione, et reprehensione plena esse nulli recte sapienti est dubium. Quapropter hujus sanctæ Sedis auctoritate ; ne pestis hæc latius divulgetur, per omnes provincias abstergi citissime mandamus. » Et sic omnes consentiunt, quod promoveri non debent ; sed utrum possint, dubium est. Sane quorumdam opinio fuit, quod possunt ; dicti sunt Cataphrygæ : qui etiam non solum præmissis auctoritatibus innituntur ; sed auctoritatibus adhærent canonum et pro se adducunt, in quibus ostenditur mulieres antiquitus ordines suscepisse. Dicitur enim [6] : « Diaconissam ante annos quadraginta non debere ordinari, statuimus. » Et in eadem quæstione [7] : « Si quis rapuerit, vel sollicitaverit diaconissam. » Et similiter, dist. XXXII [8] (*a*), mentio fit de presbytera. Sed si attendatur quod dicitur, dist. 32, *Presbyteram*, etc., ibi ostenditur quod presbyteræ vocantur viduæ, et seniores, et matronæ : et ex hoc colligitur, quod diaconissæ dicebantur quæ communicabant cum diaconibus in legendo homiliam ; qui-

Opinio erronea.

Improbatio.

Presbyteræ quænam sint.

[1] I *Cor.*, XI, 14. En profecto argumentum capillis tractum. — [2] *Ibid.*, 7. — [3] I *Tim.*, II, 12. — [4] *Judic.*, IV, 4. — [5] *Decret.*, p. I, dist. 23, c. XXV. — [6] *Ibid.*, p. II, caus. XXVII, q. I, c. XXIII. — [7] *Ibid.*, c. XXX. — [8] *Decret.* p. I, dist. XXXII, cap. XVIII.

(*a*) *Cæt. edit.* Delbora, *vel* Dealbora, *et sic deinceps.* — (*b*) *Cæt. edit.* recipiunt, *mend.* — (*c*) *Item.* 22.

bus fiebat aliqua benedictio. Unde nullo modo credendum est, quod unquam secundum canones mulieres fuerint ad sacros ordines promotæ. Et secundum [illegible], et prudentiorum doctorum, non solum non debent, vel non possunt de jure, verum etiam non possunt de facto. Et si quæratur ratio hujus, dicendum quod hoc venit, tam ex institutione Ecclesiæ, quam ex hoc quod eis non competit ordinis sacramentum. In hoc enim sacramento, persona quæ ordinatur significat Christum mediatorem : et quoniam mediator solum in virili sexu fuit, et per virilem sexum potest significari, ideo possibilitas suscipiendi ordines solum viris competit, qui soli possunt naturaliter repræsentare, et secundum characteris susceptionem actu signum his conferre : et ista positio probabilior est, et multis auctoritatibus sanctorum potest probari.

1. Ad illud ergo quod objicitur de Debora, dicendum quod illa fuit potestas temporalis, non spiritualis : mulieribus autem bene licet temporaliter dominari, sed non spirituali dominio. Cujus ratio est, quod ille qui dominatur, gerit typum capitis Christi : quoniam ergo mulier non potest esse caput viri, ideo ordinari non potest.

2. Ad illud quod objicitur de abbatissis, dicendum quod non habent locum prælationis ordinariæ ; sed quasi loco abbatis sunt substitutæ, propter periculum cohabitandi cum viris : unde non possunt ordinarie absolvere, nec ligare : officium autem sacerdotale, vel etiam cujuslibet ordinis, cui datur ordinarie, eidem datur etiam potestas ista : et ordo significationem habet, qui non competit mulieri, quamvis regimen competat feminis.

3. Ad illud quod objicitur, quod ordo respicit animam, dicendum quod ordo non respicit animam tantum, sed animam ut est carni conjuncta : et hoc ratione significationis, quæ consistit circa signum visibile, ac per hoc etiam circa corpus : et executio et usus ordinis conjunctum respicit. Et ideo, quoniam nec ordinis significatio, nec etiam dispensatio sic competit mulieri, sicut superius probatum est, ideo patet illud.

4. Ad illud quod objicitur de perfectione religionis et martyrii, dicendum quod est perfectio status qui respicit gratiam (a) gratum facientem, et hujus æque bene est susceptibilis mulier, ut vir ; et est perfectio status qui respicit aliquid gratis datum, et hæc potest competere uni sexui, quamvis non competat alii, quia hæc non tantum respicit quod est interius, sed etiam quod est exterius : talis est perfectio ordinis, in qua est collatio potestatis, quam (b) ostendit multiplex ratio mulieribus minime convenire.

QUÆSTIO II.

An ad susceptionem ordinis sit necessarius usus rationis [1].

Utrum ad susceptionem ordinis necessarius sit usus rationis; et quod sic, videtur : quia nobilius et perfectius sacramentum est sacramentum ordinis, quam sacramentum matrimonii, et in altiori statu ponit : sed sacramentum matrimonii non potest a furiosis et ratione carentibus contrahi, sicut expresse habetur infra [2] : ergo, etc. **Ad opp.**

2. Item hoc videtur per formam, quia nullus offert aliquid non intelligenti : sed ordinando dicit ordinans ordinato : *Accipe potestatem*, etc. : ergo præsupponit in eo discretionem : si ergo non habet discretionem, non videtur ordinem posse suscipere.

3. Item usus istius sacramenti nulli potest competere, nisi habenti rationis usum : ergo si alii datur, frustra datur : ergo si Deus frustra nihil facit, videtur quod ei, qui non habet usum rationis, nunquam sacramentum ordinis conferatur.

4. Item, si quis offerret potestatem recu-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XXXIX, art. 2 ; et IV *Sent.*, dist. XXV, q. II, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXV, art. 4, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXV, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXV, q. VIII. — [2] Dist. XXVII.— (*a*) *Cæt. edit.* gratia, *mend.* — (*b*) *Item* quæ.

santi, non esset ibi potestatis susceptio; quoniam sicut se habet collatio ad voluntatem dantis, ita susceptio ad voluntatem suscipientis: ergo si dans non dat, nisi velit et intendat, suscipiens non suscipit, nisi velit et intendat.

5. Item tempus et ætas determinantur [1] in susceptione ordinis: sed hoc non est propter discretionem et usum rationis, qui non habetur in minoribus annis: ergo, etc.

6. Item sacris ordinibus de necessitate est annexa continentia: sed nullus obligatur ad continentiam, nisi usum habeat rationis, et per consensum propriæ voluntatis: ergo saltem ad sacros ordines nullus potest ante annos discretionis promoveri: ergo necessarius est usus rationis.

undam. Contra: Alia sacramenta quæ imprimunt characterem, ut baptismus et confirmatio, ante usum rationis dari possunt: ergo videtur pari ratione quod et istud sacramentum.

Item hoc ipsum videtur, *Extra*, de clerico ordinato per saltum, ubi dicitur, quod infra annos discretionis ad minores ordines est promotus; et post sine iteratione concessum est ei in hujusmodi ministrare.

Item sacerdoti, quando ordinatur, dantur claves ligandi et solvendi, etiamsi sacerdos scientia careat: ergo multo fortius puero dari poterit ordo, si careat usu rationis.

Item, si aliquis timore mortis compulsus se ordinari patiatur, et malit ordinari quam mori, est ordinatus, sicut et in baptismo manifeste patet: ergo sufficit voluntas coacta: ergo non est necessarium, quod libere consentiat: ergo non videtur necessaria ætas.

Item sapientis est respicere non tantum præsens, sed etiam quod futurum est: ergo si multi carent discretione, de quibus præsumitur (a) quod aliquando fiant discreti, videtur quod saltem ordo possit eis committi, et executio maneat in suspenso.

Item, si aliquid ex parte suscipientis esset necessarium in ipsa ordinatione, oporteret quod saltem consensum suum exprimeret, et quod ab eo requireretur, sicut fit in matrimonio: sed hoc modo non fit in ordine: ergo non videtur quod sit necessarius consensus: ergo nec usus rationis.

CONCLUSIO.

Ad sacramenti susceptionem non est necessarius absolute usus rationis; sed tantum quoad bene esse, si de ordinibus proprie loquamur.

Resp. ad arg. Ad hoc dicunt aliqui, quod ad ordinum omnium susceptionem requiritur rationis consensus, pro eo quod in quolibet ordine officium committitur respectu actus eliciendi a ratione, et officium nulli committitur, nisi ei qui vult recipere: et ideo dicunt quod usus rationis requiritur in ordinato; alioquin nihil omnino fit. Sed tamen illud videtur esse contrarium decretali de clerico per saltum ordinato, ubi tangitur quod ad minores ordines infra annos discretionis promotus est. Amplius, tota die videmus parvulos ad ordines minores promoveri, qui nec sciunt quid sit ordo, nec quid ibi detur; et iterum, usus confirmationis non est ante adultam ætatem, et tamen sacramentum dari potest. Et ideo est alia opinio magistrorum, quod ad aliquem ordinem requiritur usus rationis de necessitate sacramenti; ad aliquem ordinem de necessitate præcepti; ad aliquos de honestate et congruitate. Ad episcopatum namque, quoniam ibi contrahitur matrimonium spirituale, necessario requiritur consensus, sine quo non fit matrimonium nec spirituale, nec corporale, ut infra videbitur: ac per hoc necessario requiritur usus rationis et discretionis de necessitate sacramenti, licet multa alia requirantur de necessitate scilicet præcepti. Ad ordines vero sacros requiritur rationis usus de necessitate præcepti, pro eo quod ad illos ordines non debent admitti, nisi qui possunt ad continentiam obligari: et ideo qui ordinant scienter eos qui non possunt

Opinio aliorum. Improb. Opinio vera. Explica.

[1] *Decret.* p. I, dist. LXXVII. — (a) *Al.* præsumetur.

obligari, quia ratione carent, faciunt contra statutum et præceptum Ecclesiæ: et ideo, si tales ordinantur existentes, [illegible] in recipiunt de facto, quia non contradicunt, quamvis non consentiant. Ad majores vero ordines requiritur de honestate rationis usus, quia illis committuntur officia quæ spectant non solum ad habentes usum rationis, imo etiam ad habentes scientiam litteraturæ. Sed tamen, quia illi ordines sunt ad quamdam assuefactionem, ubi ex aliqua utilitate vel necessitate videtur expediens, possunt ad minores ordines promoveri (*a*) ante annos discretionis. Sed quod ita passim promoveantur, et beneficiis ecclesiasticis ditentur, vix potest esse sine contemptu canonum, et scandalo hominum, et periculo animarum. Concedendæ ergo sunt rationes ostendentes, quod non est necessarius usus rationis ad sacramenti esse, vel suscipere, sed solum quantum ad bene esse, et digne suscipere, loquendo de ordinibus proprie.

1. Ad illud quod objicitur de matrimonio, dicendum quod non est simile, quia in matrimonio non requiritur usus rationis propter dignitatem sacramenti; sed propter significationem conjunctionis Dei et animæ, quæ non est nisi mutuo consensu. Præterea non concludit hoc generaliter de sacramento ordinis, sed solum de dignitate episcopi.

2. Ad illud quod objicitur, quod dicit: *Accipe*, dicendum quod illa oblatio significat magis imperium et potestatem dantis, quam executionem suscipientis. Unde illius non tantum est offerre, sed conferre: et nisi sit obex contrariæ voluntatis, ita quod omnino sit invitus, recipit sacramentum, secundum quod judicatur de sacramento confirmationis.

3. Ad illud quod objicitur de usu; dicendum quod etsi non habeat statim usum, quia tamen speratur aliquando habere, non frustra datur sacramentum, sicut etiam datur sacerdotium ei, qui longe post differt celebrare.

4. Ad illud quod objicitur de recusante, dicendum quod hic est sophisma consequentis. « Recusans non recipit, ergo oportet quod recipiens consentiat; » quia medium est inter recusantem omnino, et consentientem.

5. Ad illud quod objicitur de tempore et ætate, dicendum quod determinatio ista temporis non est quantum ad sacramenti necessitatem, sed potius quantum ad susceptionis congruitatem et solemnitatem, quam in majoribus ordinibus oportet servari, saltem quantum ad annos discretionis, propter votum continentiæ, et ordinum dignitatem: ulterior vero protelatio temporis quantum ad sacerdotes, quantum ad tempora moderna, non exigitur, quia sicut in multis malitia supplet ætatem, ita in multis bonitas et sanctitas supplet. Præterea multi nunc ordinantur, qui non præficiuntur populo, ut religiosi: ideo non oportet in eis ita servare tempora, ut in aliis, maxime si sit sanctitas vitæ, et scientia, et maturitas morum.

6. Ad illud quod objicitur de continentia, jam patet responsio; nam continentia in sacris ordinibus non est de esse, sed de bene esse.

QUÆSTIO III.

An ad susceptionem ordinis sit necessaria indivisio carnis [1].

Utrum ad ordinis susceptionem necessaria sit indivisio carnis; et quod sic, videtur per Paulum ad *Timotheum* [2]: *Oportet episcopum esse unius uxoris virum;* et hoc ipsum dicitur de diacono. Fundam.

Item Ambrosius, *ad Vercellenses*, et habetur dist. XXXIV [3] (*b*): « Cognoscimus non solum de episcopo, et presbytero Apostolum statuisse, sed etiam patres in Concilii Niceni tractatu addidisse, clericum quempiam non

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXV, q. VII. — [2] I *Tim.*, III, 2. — [3] *Decret.* p. I, dist. 34, c. XIV.

(*a*) *Cæt. edit.* quam *nescio quam ob causam.* — (*b*) *Cæt. edit.* 33, *mend.*

debere esse, qui secunda conjugia sit sortitus. »

Item ille non potest promoveri, qui habet uxorem, cujus caro est divisa : ergo multo minus potest ille, qui habuit plures uxores. Prima patet ex hoc quod dicit Innocentius, dist. XXXIV[1] : « Si quis viduam, licet laicus, duxerit uxorem, seu ante baptismum, seu post, non admittatur ad clerum. »

Item sacerdos, sive episcopus, gerit figuram Christi : sed Christus non fuit divisus, imo unitus unitate naturæ : ergo deficit in tali significatio ordinis : ergo et ordo, quoniam significatio est essentialis sacramento.

Item bigamia est proprietas quæ nunquam relinquitur; nec potest ille, qui est bigamus, fieri non bigamus : ergo si impedit sacramentum, videtur quod reddat se impossibilem ad ordinis susceptionem.

Opp. Contra : 1. Carnis corruptio non impedit sacramenti susceptionem : ergo nec divisio consimili ratione.

2. Item, si carnis divisio impedit, quæ est cum uxore; cum vituperabilior sit illa quæ est cum meretrice, multo fortius illam impediret : sed illa non impedit : ergo nec ista.

3. Item, si carnis divisio impedit, aut ratione alicujus quod fit in carne, aut ratione ejus quod fit in anima : ratione alicujus quod fit in carne, non videtur quod relinquat aliam dispositionem, quam in cognitione unius; ratione alicujus quod fit in anima, non, quoniam, mortua uxore, nihil remanet de matrimonio.

4. Item quæro quare impedit : si propter defectum sacramenti, quæro cujus; si matrimonii, contra : Plus deficit a sacramento matrimonii, qui nunquam contraxit, quam qui bis contraxit : ergo non deficit a sacramento matrimonii.

5. Item, si a sacramento ordinis, contra : bigamia non attenditur secundum sacramentum ordinis, sed secundum matrimonium : ergo non deficit ordo. Est igitur quæstio, quare divisio impedit, et non corruptio; et iterum, quare corruptio impedit in muliere ut non consecretur, quare non similiter et in episcopo.

6. Et iterum, quare fornicatio uxoris potius faciat virum irregularem, quam fornicatio viri, cum potius puniendus sit propter divisionem carnis suæ, quam alienæ.

CONCLUSIO.

Bigami inepti sunt ad ordinis sacri susceptionem : licet recipiens characterem suscipiat, si de facto fiat, non debet tamen dispensari ; secus in ordinibus inferioribus.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod sacramentum ordinis abundat ab aliis in ratione signandi, quoniam non solum illud, quod adhibetur exterius, signat, imo ipse suscipiens signum est : et signat ipse episcopus consecratus, vel presbyter ordinatus, ipsum Christum, secundum quod superius tactum est : et in hac proprietate differt ab aliis sacramentis, præterquam a matrimonio, in quo ipse vir, qui est subjectum ipsius sacramenti, signum est ipsius Christi, sicut mulier signum est Ecclesiæ, et ita concurrunt ad idem significandum. Quoniam ergo de significatione ordinis primaria est, quod ordinatus significet Christum ut sponsum Ecclesiæ, et hoc non potest significare bigamus, qui habuit uxorem viduam, quoniam Ecclesia unicum habuit sponsum, et Christus unicam habet sponsam : hinc est quod tales inepti sunt ad ordines, maxime principales et sacros, in quibus homo jam incipit expresse figurare Christum : unde bigamia reddit ineptum ad diaconatum, et subdiaconatum, et sacerdotium, et potissime ad episcopatum : et ideo in his ordinibus nunquam legitur dispensatum, nec dispensari debet, non quia sacramentum essentialiter deficiat, imo bigamus recipit characterem; sed quia perfectio sacramenti in ipso deficit,

Quæst. 1. et 2.

[1] *Ibid.*, c. XIII.

quæ (a) nulla ratione potest suppleri per hominem, nec repensari. Tamen in ordinibus inferioribus ex causa necessitatis dispensationem recipit, sicut dicitur [1], dist. xxxiv, cap. *Subdiaconus*, §. *Necessitate cogente*; et iterum, *Lector, si viduam*, etc. Ex his patet quod divisio carnis impedit, et quare impedit, et quæ divisio.

1. Ad illud quod objicitur de corruptione, dicendum quod non est simile, quia non repugnat necessitati sacramenti, nec significationi, ut bigamia. Similiter divisio per fornicationem non impedit, quia non est divisa per significationem; sed hæc est divisio signans.

2. Ad illud quod objicitur : « Aut hoc est ex parte animæ, aut ex parte carnis, » etc., dicendum quod ratio sumitur ex parte totius hominis, cujus est matrimonium contrahere, et quod est subjectum matrimonii, in quo quidem est impedimentum non ratione immunditiæ, vel qualitatis absolutæ quæ fit in carne, sed propter significationem deficientem. Quia enim contraxit cum una, signavit Christum; quia vero ab una recessit, et contraxit cum secunda, recessit a significatione : et ita est defectus sacramenti, scilicet unitatis, quæ in sacramento matrimonii et ordinis debebat significari.

3. Et per hoc patet sequens quod objicitur de defectu sacramenti : dico enim quod in eo deficit sacramentum unitatis, quod, sive deficiat ex parte sua, sive ex parte uxoris, reddit ipsum minus idoneum ad ordinis sacramentum. Si ergo quæras quod sacramentum deficit, utrum ordinis, vel matrimonii; dico quod sacramentum ordinis deficit, quia non est perfectio quæ possit significare, quod exigit ordo. Præterea est defectus sacramenti matrimonii; defectus, inquam, non simplicis negationis, sicut est in eo qui nunquam fuit uxoratus, sed defectus privationis, ubi aliquid est de significatione, aliquid de privatione, quæ generat quamdam enormitatem, sive deformitatem, ratione cujus ad tam nobile sacramentum non debet admitti. Ex his patent quæstiones sequentes, quare scilicet impedit divisio, non corruptio; quia non privatur sacramentum aliquod, nec efficitur defectivum propter corruptionem, sicut propter divisionem.

4. Ad illud quod quæritur, quare non impedit corruptio consecrationem viri, sicut et mulieris; dicunt aliqui juristæ, quod episcopus signat Ecclesiam militantem, sed virgo signat Christum qui fuit virgo. Sed illud non capit ratio recta; et ideo aliter dicendum, quod episcopus signat Christum, sed mulier signat Ecclesiam triumphantem, sive ipsam Ecclesiam, quæ virgo est, et nunquam fuit nisi uxor Christi : Christus autem etsi virgo fuit, tamen Synagogam habuit non ut uxorem, sed ut concubinam.

5. Et per hoc patet ultimum, quare ille qui desponsat corruptam ab alio, et cognoscit, est ineptus, et bigamus judicatur : dicendum enim quod ratio est, quia non est unicus unicæ : ista enim non est unica, et majorem oportet significari unitatem ex parte uxoris, quam viri, quoniam Ecclesia non fuit copulata nisi Christo, nec matrimonialiter, nec alio modo. Christus autem copulatus fuit Synagogæ, quamvis non insolubiliter, et ita non matrimonialiter : et sic patet quod omnia talia statuta sunt valde rationabilia, quia in eorum constitutione non pensatur culpa, sed potius significatio congrua, etc.

QUÆSTIO IV.

An ad susceptionem ordinis sit necessaria conditio libertatis [2].

Utrum ad susceptionem ordinis sit necessaria conditio libertatis; et quod sic, videtur [3] : « Nullus episcoporum ad clerica- Fun

[1] *Decret.* p. I, dist. xxxiv, c. xvii et xviii. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xxxix, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. xxv, art. 5, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxv, q. iii. — [3] *Decret.* p. I. dist. liv, c. 1.

(a) *Cæt. edit.* qui.

tum servum alterius promovere præsumat. »

Item, in eodem decreto, capitulo sequenti : « Nulli de servili conditione ad sacros ordines promoveantur, nisi a dominis suis prius legitimam libertatem consequantur. »

Item, si servus intret religionem, redditur domino suo ; et non potest ingredi, nisi efficiatur liber : ergo pari ratione, nisi efficiatur liber, non poterit ad sacros ordines promoveri.

Item [1] : *Nemo potest duobus dominis servire,* sicut ipse Salvator testatus est : ergo cum officium clericale totum hominem sibi requirat dedicari, nullus ad hoc poterit promoveri, qui sit in alterius potestate.

Contra : 1. [2] *Servus sapiens dominabitur stultis filiis :* ergo videtur quod ubi est sapientia et vitæ bonitas, quod nihil ex parte servitutis obsistat.

2. Item ordo dicit potestatem spiritualem, servitus dicit subjectionem corporalem : sed subjectio corporalis non habet repugnantiam cum eo, quod spirituale est : ergo, etc.

3. Item Deus non est acceptor personæ : ergo tantum placet ei obsequium servi, sicut obsequium Domini : ergo sicut possunt ad divinum cultum et clericatum assumi domini, ita etiam possunt servi.

4. Item alia sacramenta ita libere possunt accipere servi, ut domini ; et ad ea ita communiter admittuntur : ergo pari ratione videtur quod ad ordinem. Juxta hoc quæritur, si servus sit ordinatus ignorante domino, utrum sit ei restituendus.

5. Item, si restituitur, quare non res aliæ consecratæ ; et iterum, quanto tempore possit repetere.

CONCLUSIO.

Servus quoad sacramenti honestatem ordinari non debet, licet, si ordinetur, ordinem recipiat.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam notandum est, quod sacramentum ordinis non solum abundat ab aliis secundum rationem signi, propter hoc quod non tantum sacramentum, sed etiam suscipiens sacramentum tenet rationem signi ; imo etiam abundat secundum rationem remedii, quia non solum ibi gratia ad curandum subjectum ordinatur, sed etiam datur gratia, quæ ordinat ad curandum alios : unde collocat hominem non tantum in statu sanitatis, imo etiam in gradu honestatis et dignitatis : et ideo ad hoc sacramentum requiritur non persona quælibet, sed persona honesta, cui honor et dignitas competat clericalis. Et quoniam honestas multum respicit exteriora ; ideo non solum propter defectum vitæ efficitur quis inhabilis ad hoc sacramentum suscipiendum, sed etiam propter defectum multorum aliorum. Ad hoc enim quod persona sit honesta, oportet quod in ea concurrat honestas a parte originis, nominis, corporis, actionis, conditionis et conversationis. Propter defectum a parte originis, ineptus est filius sacerdotis spurius, et etiam quilibet illegitimus. A parte nominis, sive famæ, inepti sunt infames et publice pœnitentes [3]. Propter defectum a parte corporis, [4] corpore vitiati, et dæmoniaci, et epileptici. Propter defectum a parte actionis, ut [5] quando incidit in peccatum enorme, sive factum, ut homicidium : et hoc est propter magnum horrorem, qui est in sanguinis effusione, sive juste fiat, sive injuste ; vel propter hoc, quod dividit unitatem animæ et corporis. Propter defectum conditionis, ut [6] servus. Propter defectum conversationis, ut [7] curiales. In omnibus autem tradunt distinctiones, sive exceptiones ; sed illæ spectant ad scientiam inferiorem. Hæc tantum in generali dixisse sufficiat, quod quia sacramentum ordinis non tantum personæ meritum, sed honestatem considerat, quia clericus est persona communis, et ordo ponit in gradum dignitatis, debent excludi illi, in quibus sacra-

Defectus honestatis.

[1] *Matth.*, VI, 24. — [2] *Prov.*, XVII, 2. — [3] *Decret.* p. I, dist. L, cap. LV, *Ex pœnitentibus.* — [4] *Ibid.*, dist. XXXIII, c. III, *Communiter diffinimus.* — [5] *Ibid.*, dist. L, fere per totum. — [6] dist. LIV per totum. — [7] *Ibid.*, dist. LI, per totum.

mentum, et alia per consequens possunt de honestate. Et quamdiu servus, quamdiu in tali statu est, est ignobilis, et ad ignobilia opera potest cogi, et ideo non potest se totum mancipare cum alii sit subjectus: ideo non potest ad sacros ordines promoveri quantum est de sua decenti honestate, recipit tamen ordinem.

1, 2, 3 et 4. Ad illud ergo quod objicitur, quod servitus non impedit, et ad omnia sequentia, patet responsio per jam dicta.

Ad quæst. Veruntamen quod quæritur, si servus debet reddi domino suo, respondetur quod aut est ordinatus domino sciente et consentiente, aut ignorante et nolente. Si sciente et consentiente, vel etiam non contradicente, generat sibi præjudicium, ut amplius non possit repetere eum. Si ignorante domino et nolente, aut ignorante præsentatore et episcopo, aut altero, vel utroque sciente: si eis ignorantibus, tunc servus tenetur se redimere, si habet pecuniam: quod si non habet, nec Ecclesia vult eum redimere, domino suo debet reddi. Si autem sciente ordinante et præsentatore, tenentur domino in pecunia, vel in alio servo, vel in duplum: quod si non habent (a), dominus potest sibi resumere servum. Aliqui tamen dicunt, quod non, si pervenit ad sacerdotium; sed omnibus videtur quod dominus debeat servari indemnis: habet tamen jus petendi eum infra annum: et quidam dicunt quod post ordinationem, quidam dicunt quod post cognitionem. Et hæc omnia probantur per illa jura, quæ dicuntur Distinctione LIV. Sunt et alia multa quæ determinantur in jure, quæ, inquam, competunt ordinandis, quæ ex diversis locis Scripturæ sunt tracta, et maxime ad *Timotheum*[1], et hæc omnia determinantur a Distinctione XXXIII usque in finem primæ partis: et quoniam hæc distinctio magis spectat ad scientiam inferiorem, ideo ad præsens ista sufficiant, ne extra metas nostræ scientiæ exeamus. Et omnia ad ipsam sicut ad originem possent reduci, si quis haberet peritiam juris canonici, et divini.

DISTINCTIO XXVI

DE SACRAMENTO CONJUGII, CUJUS INSTITUTIO, ET CAUSA OSTENDITUR, ITEMQUE SACRA RES QUAM SIGNAT.

De matrimonio sacramento secundum causam formalem. Cum alia sacramenta post peccatum et propter peccatum exordium sumpserint, matrimonii sacramentum etiam ante peccatum legitur institutum a Domino: non tamen ad remedium, sed ad officium. Refert enim scriptura *Genesis*[2] in Adam misso sopore, atque una de costis ejus sumpta, et exinde muliere formata, virum in spiritu intelligentem ad quem usum mulier facta esset, post extasim prophetice dixisse: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea: propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ: et erunt duo in carne una.*

De duplici institutione conjugii. Conjugii autem institutio duplex est. Una ante peccatum ad officium facta est in paradiso, ubi esset *torus immaculatus*[3], et *nuptiæ honorabiles*, ex quibus sine ardore conciperent, sine dolore parerent. Altera post peccatum ad remedium facta extra paradisum, propter illicitum motum devitandum: prima, ut natura multiplicaretur; secunda, ut natura exciperetur, et vitium cohiberetur. Nam et ante peccatum dixit Deus[4]: *Crescite, et multiplicamini*, et post peccatum, omnibus pene hominibus per

[1] I *Tim.*, III. — [2] *Gen.*, II, 21-24. — [3] *Hebr.*, XIII, 4. — [4] *Gen.*, I, 28. — (a) *Al.* habeat.

diluvium consumptis[1]. Quod vero ante peccatum institutum fuerit conjugium ad officium, post peccatum vero ad remedium concessum, Augustinus testatur dicens[2] : « Quod sanis est ad officium, ægrotis est ad remedium. » Infirmitas enim incontinentiæ, quæ est in carne per peccatum mortua[3], ne cadat in ruinam flagitiorum, excipitur honestate nuptiarum. Si vero non peccassent primi homines, sine carnis incentivo ac fervore libidinis ipsi ac successores eorum convenirent. Et sicut remunerabile est aliquod bonum opus, sic coitus eorum bonus esset et remunerabilis. Quia vero propter peccatum lethalis concupiscentiæ lex[4] membris nostris adhæsit, sine qua carnalis non fit commixtio, reprehensibilis est et malus coitus, nisi excusetur per bona conjugii.

Quando secundum præceptum, quando secundum indulgentiam contractum sit conjugium.

Prima institutio habuit præceptum, secunda indulgentiam. Didicimus enim ab Apostolo humano generi propter vitandam fornicationem[5] indultum esse conjugium. Indulgentia vero, quia meliora non eligit, remedium habet, non præmium; a qua si quis declinaverit, meretur exitiale judicium. Quod secundum indulgentiam conceditur, voluntarium est, non necessarium : alioquin transgressor esset, qui illud non faceret. Et potest sane intelligi illud sub præcepto dictum hominibus primis ante peccatum[6] : *Crescite, et multiplicamini;* quo etiam post peccatum tenebantur, usquequo est facta multiplicatio, post quam secundum indulgentiam matrimonii contractus fuit. Ita etiam post diluvium, quo universum pene humanum genus deletum est, secundum præceptum dictum est filiis Noe[7] : *Crescite, et multiplicamini.* Multiplicato vero homine, secundum indulgentiam contractum est, non secundum imperium.

Quibus modis accipiatur indulgentia.

Indulgentia autem diversis modis accipitur, scilicet pro concessione, pro remissione, pro permissione. Et est permissio in novo Testamento de minoribus bonis, et de minoribus malis. De minoribus bonis est conjugium, quod non meretur palmam, sed est in remedium. De minoribus malis, id est, de venialibus, est coitus, qui fit causa incontinentiæ. Illud, scilicet conjugium, indulgetur, id est conceditur; illud vero, id est, coitus talis permittitur, id est, toleratur, ita quod non prohibetur.

Quod nuptiæ sunt bonæ.

Fuerunt autem nonnulli hæretici nuptias detestantes, qui Tatiani[8] appellati sunt. Hi nuptias omnino damnant, ac pares fornicationibus, aliisque corruptionibus faciunt; nec recipiunt in suorum numerum conjugio utentem marem vel fœminam. Quod autem res bona sit conjugium, non modo ex eo probatur, quod Dominus legitur conjugium instituisse inter primos parentes[9], sed etiam quod in Cana Galilææ nuptiis interfuit Christus, easque miraculo commendavit, aqua in vinum conversa[10]. Qui etiam postea virum dimittere uxorem prohibuit, *nisi causa fornicationis*[11]. Apostolus etiam ait[12] : *Virgo non peccat, si nubat.* Constat ergo rem bonam esse matrimonium; alioquin non esset sacramentum : sacramentum enim sacrum signum est.

Cujus rei sacramentum sit conjugium.

Cum ergo conjugium sacramentum sit, et sacrum signum est, et sacræ rei, scilicet conjunctionis Christi et Ecclesiæ, sicut ait Apostolus : *Scriptum est,* inquit[13] : *Relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una*[14].

[1] *Gen.*, IX, 1. — [2] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. XI, c. VII, n. 12. — [3] *Ibid.*, quoad sensum. — [4] *Rom.*, VII, 21, 23. — [5] I *Cor.*, VII, 2. — [6] *Gen.*, I, 28. — [7] *Ibid.*, IX, 1. — [8] Qui et Encratitæ. *Vid.* Aug., *de Hæres.*, c. XXV; Hug., p. IV, c. II. — [9] *Gen.*, II, 21-24. — [10] *Joan.*, II, 2-9. — [11] *Matth.*, XIX, 9. — [12] I *Cor.*, VII, 36. — [13] *Ephes.*, V, 31-32. — [14] *Gen.*, II, 24.

Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Ut enim inter conjuges conjunctio est secundum consensum animorum, et secundum permixtionem corporum, sic Ecclesia Christo copulatur voluntate et natura, qua idem vult cum eo: et ipse formam sumpsit de natura hominis. Copulata est ergo sponsa sponso spiritualiter et corporaliter, id est, charitate ac conformitate naturæ. Hujus utriusque copulæ figura est in conjugio. Consensus enim conjugum copulam spiritualem Christi et Ecclesiæ, quæ fit per charitatem, significat. Commixtio vero sexuum illam significat, quæ fit per naturæ conformitatem.

Inde est quod quidam doctorum dixerunt illam mulierem non pertinere ad matrimonium, quæ non experitur carnalem copulam. Ait enim Augustinus [1]: « Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuisse commixtio sexus. » Item Leo Papa [2]: « Cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi et Ecclesiæ sacramentum; non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium. » Item Augustinus [3]: « Non est perfectum conjugium sine commixtione sexuum. » Hoc si secundum superficiem verborum quis acceperit, inducitur in errorem tantum, ut dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium; et inter Mariam et Joseph non fuisse conjugium, vel non fuisse perfectum, quod nefas est sentire. Tanto enim sanctius fuit atque perfectius, quanto a carnali opere immunius. Sed superius posita ea ratione dicta intelligendum est, non quin pertineat mulier illa ad matrimonium, cum qua non est permixtio sexuum; sed non pertinet ad matrimonium, quod expressam et plenam tenet figuram conjunctionis Christi et Ecclesiæ. Figurat enim illam unionem Christi et Ecclesiæ, quæ est in charitate, sed non illam, quæ est in naturæ conformitate. Est ergo et in illo matrimonio typus conjunctionis Christi et Ecclesiæ [4]; sed illius tantum, qua Ecclesia Christo charitate unitur; non illius, qua per susceptionem carnis capiti membra uniuntur: nec ideo tamen minus sanctum est conjugium; quia, ut ait Augustinus [5], « in nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fœcunditas ventris. » Est etiam conjugium signum spiritualis conjunctionis et dilectionis animorum, qua inter se conjuges uniri debent. Unde Apostolus ait [6]: ***Viri, diligite uxores vestras, ut corpora vestra.***

Qualiter intelligendum sit illud: Mulier illa non pertinet ad matrimonium, cum qua non est commixtio sexuum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Cum alia sacramenta post peccatum et propter peccatum exordium sumpserint, matrimonii sacramentum, etc.

Hæc est ultima pars totalis partis, in qua agit Magister de sacramentis. In hac enim parte agitur ultimo de sacramento matrimonii: et quoniam tunc unaquæque res perfecte cognoscitur, quando cognoscitur secundum quadruplex genus causæ; ideo pars ista habet quatuor partes: in prima agit de matrimonio secundum causam formalem; in secunda, secundum causam efficientem, infra [7]: ***Post hoc advertendum est, quid sit conjugium;*** in tertia, secundum causam finalem, infra [8]: ***Post hæc de bonis conjugii;*** in quarta, secundum causam materialem, quæ est personarum legitimitas: hæc enim est dispositio a parte suscipientis: et per oppositum agit de illegitimitate, et

Divisio.

[1] Habetur dist. xxvii, q. ii, c. *Non est.* — [2] Leo I, *Epist.* xc, c. iv. — [3] *Soliloq.*, inter oper. Aug. — [4] *Ephes.*, v, 25. — [5] Aug., *De bono conjugii*, c. xviii, n. 21.— [6] *Ephes.*, v, 28.— [7] Dist. xxvii. — [8] Dist. xxxi.

hoc facit infra[1] : *Nunc superest attendere, quæ personæ*, etc. Prima pars, in qua determinat de matrimonio secundum causam formalem, habet duas : quia enim matrimonio formaliter convenit sacramentum et signum, et signum sacramentale duo in se continet, secundum quod signum signat divinam institutionem, et naturalem repræsentationem; ideo pars ista habet duas : in prima agit de matrimonii institutione; in secunda de repræsentatione, sive aptatione signi ad signatum, et hoc ibi : *Cumque conjugium sacramentum sit*, etc. Prima pars habet tres partes : in prima determinat institutionis tempus; in secunda modum, ibi : *Prima institutio habuit præceptum*, etc.; in tertia removet quoddam dubium, quod habet ex prædictis ortum, ibi : *Fuerunt autem nonnulli hæretici*, etc. Similiter secunda pars, in qua post institutionem agit de significatione, habet tres particulas : in prima determinat quid sit in hoc sacramento signum, et quid signatum, ex quibus intelligitur unicum fieri sacramentum, sive integrari; in secunda, ex verbis suis introducit dubium, ibi : *Inde est quod quidam doctorum*, etc.; in tertia vero dissolvit, ibi : *Hoc si secundum superficiem*, etc. Et ita in duobus est continentia hujus distinctionis, scilicet in hujus sacramenti institutione, et in sacramenti constitutione, sive integratione.

DUB. I.

Cum alia sacramenta post peccatum, etc.

In parte ista sunt dubitationes circa litteram; et primo quæritur de situ hujus partis. Videtur enim quod sacramentum matrimonii deberet primo situari, sive primo de eo tractari : primum quidem, quia[2] *prius est quod animale est, deinde quod spirituale :* sed matrimonium respicit statum animalem, aliud spiritualem : ergo, etc. Item matrimonium est primum inter omnia institutum : ergo primo debuit de eo tractari.

Resp. quod sicut tactum est, sacramenta non ordinantur secundum statum perfectionis, vel imperfectionis, nec secundum tempus institutionis; sed ordinantur secundum comparationem ad statum hominis indigentis his sacramentis : et quoniam quinque prima sacramenta respiciunt indigentiam principaliter in se, sed duo ultima sunt ad alterum, scilicet ordo, et conjugium; inter cætera minus habent de proprietate sacramentorum novæ legis, et hoc quidem (*a*) minus de perfectione, cum nunc temporis concedatur tantummodo[3] secundum indulgentiam (*b*); ideo recte post alia determinat de ipso : et sic patet responsio ad objecta.

DUB. II.

Secundum præceptum dictum est filiis Noe : Crescite, et multiplicamini, etc.

Cum illud idem dictum sit bestiis, quæ non sunt rationis capaces, quomodo tale præceptum potuit dari?

Resp. Dicendum quod homini fuit et benedictio et præceptum, et morale, et sacramentale : benedictio, ratione potentiæ in generando; præceptum, ratione capacitatis in ratiocinando; præceptum sacramentale, ratione conjunctionis indivisibilis in significando. Ex hoc patet quod bestiis solum fuit benedictio illud verbum, quia non sunt rationis capaces; patet etiam quod non fuit sacramentale, nisi ratione institutionis matrimonii in conjunctione Adam et Evæ, quæ postmodum est secuta.

DUB. III.

De minoribus bonis est conjugium, quod non meretur palmam.

Videtur hoc falsum, quia omne quod fit ex charitate, meretur palmam : sed aliquis potest ex charitate contrahere, et uxorem cognoscere : ergo, etc.

Resp. Dicendum quod illud verbum aut intelligitur, quando quis utitur conjugio ad vitandam fornicationem, aut intelligitur de palma, secundum quod dicit quamdam su-

[1] Dist. XXXIV. — [2] I *Cor.*, XV, 46. — [3] *Ibid.*, VII, 6.

(*a*) *Cæt. edit. deest* hoc quidem. — (*b*) *Cæt. edit.* nunc temporis sit indulgentia.

perexcellentiam ad meritum quantum ad aureolam, sive quantum ad fructum sexagesimum.

DUB. IV.

De [illegible]

Videtur male dicere, quia incontinentia est peccatum mortale : ergo et connubium quod fit propter continentiam, est mortale peccatum.

Resp. Dicendum quod connubium fieri causa incontinentiæ dupliciter potest intelligi : aut ut continentia intendatur ut refrenanda (a), aut quod intendatur ut assequenda, sive prosequenda : et primo modo intelligit Magister; secundo modo opponit. Utrum autem sit peccatum in eo quod sic coire intendit, infra melius patebit.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum duo quæ determinat Magister de sacramento matrimonii, duo principaliter quæruntur : primo quæritur de ejus institutione, secundo de ejus integritate. Circa primum tria quæruntur : primo quæritur quando fuerit institutum; secundo, a quo; tertio quæritur qualiter fuerit institutum.

QUÆSTIO I.

An matrimonium fuerit institutum ante lapsum [1].

Quod matrimonium fuerit institutum ante lapsum, ostenditur per illud quod dicitur [2] : *Non legistis quod ab initio, qui fecit homines* (b), *masculum et fœminam fecit illos, et dixit : Propter hoc*, etc.

Item Magister in littera : « Cum alia sacramenta post peccatum exordium sumpserint (c), matrimonii sacramentum etiam ante peccatum legitur institutum. »

Item ratione videtur, quia usus conjugii est ad procreationem prolis : sed prolis procreatio conveniebat statui innocentiæ : ergo tunc debuit institui.

Item matrimonium est apud omnes : ergo est de dictamine naturæ : sed talia ab initio homini sunt impressa : ergo, etc.

Contra. 1. Hugo de sancto Victore [3] : « Tempus institutionis sacramentorum ex tunc esse cœpit, quando homo a gaudiis paradisi ejectus est. » Et ita videtur quod matrimonium post lapsum sit institutum. Ad opp.

2. Item ratione videtur, quia sacramentum est medicina contra morbum : sed tempore status innocentiæ nullus fuit morbus : ergo, etc. Si tu dicas, sicut dicit Magister, quod institutum est in officium, non in remedium, quæritur tunc, quare similiter alia non sunt instituta in officium, et post in remedium, sicut matrimonium.

3. Item sacramenta sunt signa visibilia rerum invisibilium, per quæ homo manuducitur ad spiritualia cognoscenda : sed Adam non indigebat manuduci, quia spirituali mente erat præditus : ergo non fuit necesse institui in statu innocentiæ.

4. Item ante lapsum non erat major inordinatio, vel libido in actu generativæ, quam in actu nutritivæ : sed licuit Adæ comedere de omni ligno : ergo similiter videtur quod licuit ei coire cum omni muliere; aut si non, quæritur, quare magis est arctatus ad istum actum, quam ad alium.

5. Item, cum post lapsum locum (d) habeat sacramentum, quod respicit actum nutritivæ et generativæ, et utrumque est in remedium; quare Adam similiter non habuit in statu innocentiæ sacramentum, quantum ad utrumque actum in officium? Et videtur quod magis debuit habere quantum ad nutritivam, quia nutritiva magis erat ibi in usu, quam generativa.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. IV, q. x, memb. 1, art. 1, § 1 ; S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLII, art. 2 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. II ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. II. — [2] *Matth.*, XIX, 4. — [3] Hug., lib. I, p. VIII, c. XII.

(a) *Al.* aspernanda. — (b) Vulg. *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio.* — (c) *Cæt. edit.* sumpserunt. — (d) *Cæt. edit.* non.

CONCLUSIO.

Matrimonium fuit institutum tempore status innocentiæ in officium, non in remedium, quod est peculiare huic sacramento; post lapsum autem etiam in remedium.

Resp. ad arg. Dicendum quod, quia institutio respicit usum, usus vero matrimonii est in remedium, et est in officium; usus autem aliorum sacramentorum est tantum in remedium: ideo matrimonii usus non tantum convenit infirmis, sed etiam sanis. Et ideo duplex fuit ejus institutio : una ante lapsum, in officium; alia post lapsum, in remedium. Est autem usus matrimonii in remedium contra ignorantiam, dum erudit in quantum signum; et in remedium contra concupiscentiam, dum illam refrenat ut medicamentum. Sic et ejus officium fuit quantum ad duas operationes potentiarum, et quantum ad actum cognitivæ, ut homo videret exterius conjunctionem in creatura, quam intelligebat interius; non, inquam, ut erudiretur, sed ut videndo materialiter quod sciebat, oblectaretur: similiter quantum ad actum generativæ fuit in officium, ut quia per se homo non potuit speciem conservare, adjuncta socia in actum illum conservationis prodire possit. Ex hoc patent tria objecta.

4 et 5. Ad illud vero quod objicitur de nutritiva, dicendum quod non est simile, quia ibi fit continua deperditio per calorem : ideo frequens debet fieri restauratio, et de multis, non de uno tantum. Aliter potest dici quod duplex est deperditio, scilicet quantum ad humidum nutrimentale, et radicale : similiter duplex est restauratio, scilicet quantum ad humidum nutrimentale per lignum paradisi, et similiter quantum ad humidum radicale per lignum vitæ: hoc autem, ut dicit Augustinus, non solum fuit in usum, sed in sacramentum etiam, signabat enim pastum sapientiæ interiorem : et quia unica est sapientia, unicus fuit ille cibus, licet alii essent plures. Similiter, quia in actu conjugii intelligitur conjunctio Christi et Ecclesiæ, et Christus est sponsus unicus, et Ecclesia unica; inde est quod divina institutione est mulier viro in matrimonio conjuncta, sicut et lignum vitæ provisum in sacramentum. Quia vero per peccatum est amissa conservatio individui, salva nihilominus illa quæ est speciei; ideo remansit matrimonium, sed non remansit illud lignum: habuerunt tamen aliquod signum, quousque Christus nasceretur. Si tunc quæratur, quare magis quantum ad nutritivam et generativam Adam habuit sacramenta, quam quantum ad alias potentias, ut visum, etc.; dicendum quod ista fuerunt in usum, et in talem usum, qui veniebat ex indigentia : nam Adam nec per se poterat conservari, nec per se poterat generare: et ideo indiguit aliquibus, quibus uteretur : et quia usus exterioris hominis, et indigentia importabant similitudinem interioris, quia anima non per se potest vivere, nisi reficiatur a Christo, nec similiter per se bona opera facere, nisi fœcundetur ab ipso : ideo patet ultimum, quod unicum fuit sacramentum, nec penes alios sensus oportuit alia sacramenta institui.

QUÆSTIO II.

An sacramentum matrimonii a Deo fuerit institutum [1].

A quo fuerit sacramentum matrimonii institutum; et quod a Deo, videtur per illud[2]: *Quod Deus conjunxit, homo non separet :* hoc dicitur de conjunctione quæ est in matrimonio : ergo si ista est a Deo, patet, etc. Fundam.

Item hoc ipum videtur, quia dixit Deus[3]: *Crescite et multiplicamini :* sed illud crementum erat per usum actus matrimonialis : ergo matrimonium fuit a Deo institutum.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. II, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXVI, q. II, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVI; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. III. — [2] *Matth.*, XIX, 6. — [3] *Genes.*, I, 28.

Item hoc ipsum ostenditur per rationem, quia si sacramenta sunt a voluntate humana, et omne tale est variabile et mutabile, et cum sacramenta sunt immutabilia, videtur quod non solum hoc, sed etiam omnia alia sunt a Deo instituta.

Item sacramenta, quanto majora sunt, tanto a majori instituenda sunt; sed sacramentum matrimonii est præcipue magnum, sicut dicitur[1]: *Sacramentum hoc magnum est*: ergo a maximo Deo, non ab homine institutum fuit.

Contra: 1. Institutio matrimonii fuit in illo verbo[2]: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*, etc. Sed istud verbum fuit Adæ, non Dei: ergo fuit institutum ab homine, non a Deo.

2. Item, si sacramentum matrimonii est institutum a Deo, et in his, quæ sunt a Deo instituta, non potest Ecclesia aliquid mutare, nec disponere; ergo nec circa matrimonium: sed tota die dispensatur quantum ad hoc sacramentum: ergo, etc.

3. Item non legitur Deum esse locutum de matrimonio, nisi quando dixit[3]: *Crescite, et multiplicamini*, etc.; et cum hoc etiam dictum sit bestiis, etc., videtur quod etiam inter bestias constituit: sed hoc est inconveniens: ergo, etc.

4. Item, matrimonium contrahitur per humanum consensum: ergo est contractus humanus: sed contractus humani sunt instituti ab hominibus: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Sacramentum matrimonii fuit institutum a Deo, licet sit sacramentum non modo fidei, sed etiam dictaminis naturalis.

Resp. ad arg. Dicendum quod institutio matrimonii est a Deo. Sed nota quod quædam sunt sacramenta quæ sunt puræ fidei, sicut baptismus, et confirmatio, et consimilia; quædam autem non tantum sunt fidei, sed etiam naturalis dictaminis, et talia sunt pœnitentia et matrimonium: sed tamen non omnino sunt de dictamine juris naturalis. Quæ primo modo sunt, Deus instituit mandando; quæ secundo modo, instituit interius illustrando: et sic instituit matrimonium. Unde ipse non præcepit Adam, quod Evam duceret in uxorem; sed illustravit eum interius, ut intelligeret eam sibi dandam in uxorem, et omnibus posteris per liberum consensum uxores illo modo conjungi.

1. Unde Adam sic illustratus dixit: *Hoc nunc os*, etc. Et sicut dicit Magister in littera, prophetice est locutus: et ideo verbum illud non fuit a semetipso, sed a Deo. Et ideo institutio hujus sacramenti fuit a Deo. Et sic patet primum.

2. Ad illud quod objicitur, quod tunc Ecclesia nihil mutare potest, dicendum quod Dominus instituit sacramentum quoad formam, et quoad materiam, quantum illi tempori congruebat, excipiendo solum patrem et matrem; et quia aliæ personæ, secundum diversa tempora, debebant congruere institutioni, de legitimitate personarum reliquit Ecclesiæ dispensandum, et circa hanc dispensat Ecclesia.

3. Ad illud quod objicitur, quod Dominus non est locutus de matrimonio, nisi ibi: *Crescite et multiplicamini*, dicendum quod falsum est, imo locutus est per Adam, quando Adam Spiritu sancto illustratus dixit illud verbum in persona Dei; et hoc patet, quia Christus[4] repetit illud ut verbum Dei.

4. Ad illud quod objicitur, quod est contractus humanus, dicendum quod non est pure humanus; et hoc patet sic. In matrimonio namque duo sunt, et mutua obligatio, et obligationis mutuæ indissolubilitas: et quamvis primum sit hominis, secundum est tamen instituentis, et ratione illius indissolubilitatis præcipue matrimonium tenet rationem sacramenti, et signi sacri: et ideo non ab homine ortum habet, sed a Deo. Et hoc melius patebit infra, quando agetur de indissolubilitate matrimonii.

[1] *Ephes.*, v, 32. — [2] *Genes.*, II, 32. — [3] *Genes.*, I, 28. — [4] *Matth.*, XIX, 5.

QUÆSTIO III.

An institutio matrimonii fuerit sub præcepto [1].

Fundam. Qualiter fuerit institutum matrimonium; et est quæstio, utrum institutio matrimonii fuerit sub præcepto; et quod sic, videtur per textum *Genesis*, quia præceptum est eis, quod crescerent et multiplicarentur; sed non poterat hoc fieri nisi per conjunctionem maris cum femina; hæc autem conjunctio legitime facta est matrimonium : ergo matrimonium fuit institutum sub præcepto.

Item Magister in littera : Prima institutio matrimonii habuit præceptum : sed prima fuit in paradiso, et ibi data fuit sub præcepto : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia matrimonium ordinatum erat ad conservationem speciei, quantum ad generativam; et esus lignorum ordinatus erat ad conservationem individui, quantum ad nutritivam, quia etsi nunquam moreretur, tamen determinato tempore in aliam vitam transferretur : sed esus cadebat sub præcepto : ergo et coitus.

Item omnes qui possunt, tenentur pro loco et tempore multiplicare prolem spiritualem, revocando scilicet hominem a peccato : ergo cum secundum statum primum multiplicatio corporalis esset conjuncta spirituali, videtur quod omnes tenebantur; et sic videtur institutum fuisse matrimonium sub præcepto.

Opp. Contra : 1. Si fuit institutum sub præcepto, aut ergo illud præceptum fuit juris naturalis, aut positivi : non positivi, quia unum solum fuit; non juris naturalis, quia adhuc maneret : ergo nullo modo fuit institutum sub præcepto.

2. Item semper licitum fuit homini facere quod melius est : sed melius est omnino continere, quam coire, quia castitas virginalis est dignior conjugali : ergo licuit non coire, nec nubere : sed non licuisset, si fuisset vel esset sub præcepto : et sic, etc,

3. Item, si præceptum fuit, cum Abel uxorem non habuerit, videtur quod peccaverit : sed constat quod hoc est falsum, quia Abel est primus justorum, sicut testatur Dominus [2] : *A sanguine Abel justi :* ergo, etc.

4. Item ad matrimonium maxime requiritur liber consensus : ergo nullo modo arctari debuit homo per præceptum.

CONCLUSIO.

Matrimonii præceptum fuit affirmativum, et de jure naturali secundum tempus; tempore autem legis gratiæ habuit indulgentiam, non præceptum.

Resp. ad arg. Dicendum quod prima institutio matrimonii præceptum habuit, sicut dicit magister : et præceptum illud fuit affirmativum, et fuit juris naturalis. Sed attendendum quod jus naturale quædam dictat simpliciter, quædam secundum tempus : simpliciter ut Deum amandum; secundum tempus, ut omnia esse communia. Dico ergo, quod præceptum de usu matrimonii fuit naturale secundo modo, quia quandiu pauci erant, dictabat jus naturale quod multiplicanda esset proles ad cultum Dei; sed cessante isto statu, cessavit præceptum. Explicat.

1. Et ideo institutio secunda tempore legis gratiæ habuit indulgentiam, non præceptum. Et ex hoc patet responsio ad primum objectum.

2. Ad secundum dicendum, quod non tempore legis naturæ institutæ, nec etiam corruptæ in statu primo perfectius fuit continere, quam nubere : primo quidem, quia non erat pruritus, nec turpitudo aliqua; secundo vero, quia erat obedientiæ meritum. Unde cœlibatus Joannis non præfertur conjugio Abrahæ.

3. Ad illud quod objicitur de Abel, di-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLI, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXVI, q. I, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXVI, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXV, q. IV. — [2] *Matth.*, XXIII, 35.

[illegible] tamen, et [illegible] pro loco et tempore, et [illegible] quia [illegible].

4. Ad [illegible] consensus, [illegible] non aufert [illegible] aufert libertatem consensus, nec dirimit : [illegible] liquit in mera libertate contrahentis.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de matrimonii integritate, et circa hoc quæruntur tria : primo quæritur de integritate quantum ad significationem ; secundo, quantum ad causalitatem ; tertio, quantum ad utrumque.

QUÆSTIO I.

An in matrimonio nutus sint signum, vel signatum [1].

Fundam. Quid sit in sacramento matrimonii signum, et quid signatum, et cum signum in sacramentis sit elementum, sicut dicit Hugo [2], quia sacramentum est elementum ex similitudine repræsentans ; et cum hic nullum sit elementum, videtur quod hic nullum sit sacramentum : et si nullum sacramentum, non videtur hebere significationem sacramenti. Si tu dicas quod vir et mulier se habent in ratione elementi ; contra : Differt elementum ab eo, qui suscipit sacramentum : ergo si viri et mulieris est sacramentum illud ut susceptivum, non ergo ut figurativum.

Item sicut in nova lege appropinquavit veritas, ita novæ legis tempore, scilicet veritatis, debuerunt signa sacramentorum evidentia esse : cum ergo vir et mulier fuerint semper materia hujus sacramenti, videtur quod in nova lege non sunt materia, sive [illegible]. Si dicas quod verbum, quo exprimitur consensus, est elementum, contra hoc est, quod illud semper fuit opportunum. Si dicas quod addita est benedictio annuli et [illegible], hoc nihil est, quia hæc non sunt de [illegible] sacramenti.

1. Item quæro quid sit signatum in hoc sacramento ; et videtur Apostolus dicere : Conjunctio Christi et Ecclesiæ, ubi ait [3] : *Hoc sacramentum magnum est : ego autem dico in Christo et Ecclesia.* Explicat.

2. Item, si homo non peccasset, Christus incarnatus non esset secundum communiorem et probabiliorem opinionem, et nihilominus magnum fuisset sacramentum : ergo non tantum conjunctio Christi et Ecclesiæ est signatum.

3. Item, si signat conjunctionem fidelis animæ cum Deo, sed hæc separabilis et solubilis est : ergo et matrimonium. Si utrumque, tunc ergo cum duplex sit conjunctio, et una sine alia, videtur ergo quod illud sacramentum non sit unum, sed plura.

4. Item, cum in aliis sacramentis sit aliquid quod est res tantum, aliquid quod est signum tantum, aliquid quod res et signum, quæro utrum illud sit in hoc ; et si est, quæro quid sit illud. Si dicas quod consensus exterior est signum tantum, interior res et signum, unio Christi et Ecclesiæ res tantum ; objicitur, quia sicut ordinantur secundum causalitatem, sic ordinantur secundum significationem ; ergo si primum non est causa secundi, sed magis e converso, patet, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonii signum est verbum vel nutus explicans consensum : et cum sit quodam modo ab instinctu naturæ, non habet hoc sacramentum elementum extra sensibile.

Resp. ad arg. Dicendum, quod, sicut in aliis sacramentis aliquid est quod est res

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. IV. — [2] Hug., lib. I, p. II, c. II. — [3] *Ephes.*, V, 32.

tantum, aliquid quod signum tantum, aliquid quod est res et signum, sic et in matrimonio : et hoc in omnibus sacramentis est generale. Differt tamen in modo comparandi; et hoc, quia quædam sacramenta sunt totaliter ab institutione; quædam sunt partim a naturæ dictamine, partim ab institutione. Illa sunt totaliter ab institutione, quorum usus respicit ea quæ sunt fidei puræ, ut baptismus et Eucharistia : ista habent signa significantia secundum institutionem exterius et interius : et ideo talia habent (*a*) convenientia instituta, et exterius adhibita : et in talibus verum est, quod signa ista evidentiora sunt secundum appropinquationem veritatis : et in talibus verum est, quod primum signum est causa secundi, et secundum quodam modo causa tertii, ut patet in baptismo. Sunt et alia, quæ quodam modo ab instinctu naturæ sunt, ut matrimonium, in quo est maris et feminæ conjunctio, et pœnitentia, in qua est offensæ emendatio; partim etiam sunt a fide, scilicet quod illa conjunctio significet conjunctionem Dei et animæ : et illa emendatio facit reconciliationem Dei cum anima : et talia suam primam institutionem habuerunt in paradiso, matrimonium autem magis aperte : et quia quodam modo sunt a natura, et in statu naturæ institutæ, non debebat homo subdi elemento : ideo non fiunt in elemento ab (*b*) extra sensibili. Habent tamen exterius signum, quod quidem significat interiorem conjunctionem per naturam suæ signationis, sicut verbum, vel nutus; et illud additur, quod significat naturaliter consensum interiorem animorum, scilicet copula carnalis, secundum quod significat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, vel Dei et animæ : et hoc est secundum fidem et institutionem. Est enim habile per naturam, et significat per institutionem, quia unus est mas, et significat Christum, alius autem femina, et significat animam : et ex hoc patet responsio ad primum, quid sit hic signum, quia primo et principaliter est verbum, vel nutus, in quo exprimitur consensus; ut vero annexum est distinctio sexuum : patet etiam quare non habeat elementum, sicut alia sacramenta. Patet etiam, quare signum non crevit in evidentia, quia non erat omnino secundum institutionm : ideo immutabile est quantum ad ipsum significans; augmentum tamen est in evidentia significandi, quia certius nunc scitur, quid significat matrimonium, quam ante sciretur.

Explic.

1. Ad illud quod objicitur, quid ibi sit signatum, dicendum quod unum est signatum principale, scilicet conjunctio Christi et Ecclesiæ : et quia ista conjunctio est dupliciter, scilicet per charitatem, et per naturæ conformitatem, dupliciter in hoc sacramento significatur : prima est per consensum animorum; secunda, per commixtionem sexuum.

2. Ad illud quod objicitur : Si homo non esset lapsus, etc.; dicendum quod adhuc significasset unionem Christi, sive Dei, cum Ecclesia, licet non expresse conjunctionem cum fideli anima : sed tamen Dominus ita præviderat futurum esse : et ideo sic instituerat. Si tamen homo non peccasset, sacramentum a signatione vacuum non esset.

3. Ad illud quod objicitur, quod primum non est causa secundi, dicendum, quod ubi est signatio secundum institutionem, primum potest esse causa secundi; sed ubi per naturam, secundum, quod est interius, est causa exterioris, quia effectus exterior signum est causæ interioris, ut verbum consentiendi exterius interioris consensus est signum, sicut in pœnitentia visum est.

QUÆSTIO II.

An in sacramento matrimonii conferatur gratia [1].

Fundam.

Quid sit in sacramento causans, et quid causatum; et quod hoc sacramentum aliquid

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLII, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVI, art. 2, q. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. VIII.

(*a*) *Cæt. edit. deest* ab. — (*b*) *Cæt. edit.* habet.

efficiat, probatur : quia, ut dicit Augustinus[1], et habetur in littera, quod [illegible] ad officium, [illegible] ad remedium ; sed quod nullam habet efficaciam, non potest esse remedium : ergo si matrimonium [illegible] remedium, aliquid efficit.

Item, si est sacramentum novæ legis, ergo non tantum repræsentationem, sed etiam institutionem et sanctificationem continet : sed sacramentum sanctificans confert gratiam : ergo, etc.

Item sicut sacramentum repræsentat ex [illegible] similitudine, ita figurat ex institutione, et ita sanctificat ex benedictione : sed in nova lege est benedictio nuptiarum : ergo videtur quod sit sanctificatio : sic, etc.

Ad opp.

Contra : 1. Si sacramentum [illegible] efficit, efficit quod figurat : sed istud signat conjunctionem Christi et Ecclesiæ, et hanc non efficit : ergo nec aliquid aliud.

2. Item sacramentum quod dat gratiam, et habet efficaciam, ab omnibus debet accipi, qui habent morbum : sed omnes habent morbum concupiscentiæ : ergo omnes debent nubere : sed bonum est homini non nubere : ergo non dat gratiam.

3. Item, si dat gratiam, quæro quam? Si conjungit animam Deo et desponsat, vel unit etiam membra ad invicem, cum animam fieri sponsam Christi, et membra unire sit effectus baptismi et eucharistiæ, videtur hoc sacramentum superfluere.

4. Item sacramentum quod dat gratiam, si vendatur, vel sub pacto pecuniæ accipiatur, facit intervenire simoniam : ergo qui aliquam duceret uxorem cum pacto pecuniæ, esset simoniacus : quod falsum est.

CONCLUSIO.

Sacramentum matrimonii, quantum est de ratione sacramenti, est in remedium, et confert gratiam.

Resp. ad arg. Ad hoc voluerunt aliqui dicere, quod illud sacramentum nullam dat gratiam : et quod dicitur, quod sacramenta novæ legis dant gratiam, dicunt intelligi de his quæ in nova lege sunt instituta. Nec est hoc sacramentum remedium per efficaciam, sed per indulgentiam. Et inde est quod concupiscentiam non minuit secundum habitum ; minuit tamen secundum indulgentiam, et secundum actum, ut non urat, secundum quod dicitur[2], quod *melius est nubere quam uri.* Alii dicunt quod in sacramento matrimonii datur gratia digne et devote suscipientibus, ratione benedictionis superadditæ : Deus enim eis benedicit ad benedictionem sacerdotis. Sed hæc positio non videtur valere, quia illa benedictio est sacramentalis : et si sacramentale efficit, quanto magis sacramentum? Et ideo tertio modo dicendum, quod suscipientibus hoc sacramentum datur remedium, quantum est de ratione sacramenti, quod excusat coitum, et facit illud esse veniale, sive non esse peccatum, quod alias esset peccatum : et hoc potest esse sine dono gratiæ, et habuit hoc illud sacramentum statim post lapsum. Sed nunc tempore legis novæ non tantum præstat illud remedium, sed etiam aliquod gratiæ donum digne suscipientibus, utpote his qui ex charitatis consensu uniuntur ad procreandum prolem ad divinum cultum. Ratione enim expressionis consensus in individuam consuetudinem vitæ, et ratione benedictionis Ecclesiæ, cujus est sacramenta Ecclesiæ debite tractare, sublevatur anima a corruptione concupiscentiæ inordinatæ (*b*), et datur gratia ad copulam singularem, et ad copulam utilem, et ad copulam inseparabilem. Et ex hac gratia fit remedium contra triplicem inordinationem concupiscentiæ, et nascitur triplex bonum matrimonii. Concupiscentia enim inclinat ad multas, quia luxuriosus non est una contentus : et in matrimonio datur gratia homini, ut soli uxori velit conjungi, et ita pronitas ad multas excluditur per copulam

Opinio 1. — Opinio 2. — Improb. — Opinio 3. propria Doctoris. — Ratio et explicatio. — Gratia triplex quæ datur. Triplex bonum matrimonii.

[1] Aug., *de Genes. ad litt.*, lib. IX, c. VII, n. 12. —
[2] I *Cor.*, VII, 9.

(*a*) *Edit. Ven.* est. — (*b*) *Cæt. edit.* inordinata.

singularem. Concupiscentia etiam inclinat ad delectationem, non ad utilitatem, quia luxuriosus non quærit nisi satisfactionem appetitivæ, seu appetitus sensitivi : datur ergo gratia in matrimonio, ut non recognoscat uxorem nisi propter prolem, et ita excluditur delectatio appetitivæ per copulam utilem. Item concupiscentia fastidium generat post impletionem : unde luxuriosus, postquam cognovit unam, illam respuit, et vadit ad aliam : in matrimonio vero datur gratia, ut semper velit esse cum una, et ita excluditur variarum concupiscentia per copulam inseparabilem. Ex copula singulari oritur bonum fidei, ut ad aliam non accedat; ex copula utili, bonum prolis; ex copula inseparabili, bonum sacramenti.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quomodo efficit quod figurat, dicendum quod figurat primo conjunctionem animorum : et hanc efficit non primo uniendo, sed magis augendo, sicut confessio contritionem : et hoc iterum quodammodo efficit conjunctionem cum Deo : quia si membrum membro magis unitur, per consequens et magis unitur Christo : sicut in Eucharistia, dum membra magis uniuntur Christo, per consequens magis uniuntur ad invicem, unde Christo incorporantur. Et sic patet differentia.

2. Ad illud quod objicitur, quod tunc omnes deberent accipere uxores, dicendum quod in matrimonio datur gratia ad remedium, sed in voto disponitur anima per gratiam ad perfectius remedium. Unde quia perfectius minus perfecto est præponendum, ideo non omnes debent nubere; sed melius faciunt, qui vovent continentiam. Sed quia [1], non omnes capiunt verbum, ideo utrumque est congruum et bonum, vel (*a*) remedium voti et religionis, vel remedium matrimonialis conjunctionis.

3. Ad aliud patet responsio; quoniam in sacramento non fit desponsatio, sed figuratur ipsa desponsatio, quæ est Dei ad animam. Sed desponsatio quæ fit et figurat (*b*), est desponsatio viri et mulieris, ubi per consequens datur gratia aliqua ad efficaciorem dssponsationem et unionem ipsius animæ : hoc tamen est ex consequenti.

4. Ad illud quod ultimo objicitur de simonia, dicendum quod matrimonium accipit rationem spiritualitatis et gratiæ, quando consensus jungitur benedictioni, ubi explicatur significatio, et obtinetur per benedictionem sanctificatio; et ideo in benedictione sacerdotali consistit ratio spiritualis præcipue. Nam matrimonium habet aliquid de contractu voluntario, et annexum temporale, ut temporale : et ideo si aliquis venderet benedictionem, esset simoniacus; qui autem consentit finaliter propter pecuniam, quamvis peccet, non tamen judicatur simoniacus, maxime quia ipse non est sacramenti dispensator. Et præterea, multa temporalia sunt adjuncta, ut mutua educatio, et filiorum enutritio, et alia plura, et ideo licet dotes accipere : et ideo si quis cum pactione magnæ dotis consentiat, simoniacus non est, quia id sacramentum etsi aliquo modo cum aliis conveniat in præstando remedium, habet tamen carnale officium conjunctum, ratione cujus in pactione non cadit etiam in vitium simoniacum, etiamsi aliquid detur; cadit tamen in peccatum, quia contra gratiam desponsatur. Hæc autem potuit esse ratio, quæ movit illos qui dixerunt in hoc gratiam non dari. Sed qui recte vult respicere et judicare, necesse habet pretiosum a vili separare, ratione quorum diversa huic (*c*) sacramento convenit attribuere : et sacri canones hoc innuunt, in quibus ab antiquo statutum fuit, ut vir cum uxore in primo die benedictionis carnaliter non coiret ob reverentiam illius benedictionis Ecclesiæ, quæ etsi videatur annexa sacramento, utique tamen fit in quantum signum : in quantum tamen habet efficaciam, et est ecclesiasticum, spectat ad ejus esse complementum : et sic patet totum.

Num sacerdos sit sacramenti matrimonii minister, an ipsi contrahentes.

[1] *Matth.*, XIX, 11.

(*a*) *Cæt. edit.* congruum, vel bonum, et. — (*b*) *Item* figuratur. — (*c*) *Item* habuit.

QUÆSTIO III.

An carnalis commixtio sit de integritate matrimonii [1].

Fundam. Utrum carnalis commixtio sit de integritate matrimonii quantum ad significantiam et efficaciam; et quod sic, videtur, quia in institutione matrimonii dicitur [2]: *Erunt duo in carne una*, et Dominus ipse repetit: sed hoc non est ante commixtionem: ergo commixtio est de integritate.

Item Augustinus dicit [3], et habetur in littera: « Non dubium est illam mulierem ad conjugium non pertinere, cum qua docetur commixtio sexuum non fuisse. »

Item ratione videtur, quia conjugium est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ in conformitate naturæ: sed hæc solum est commixtio: ergo, etc.

Item matrimonium est institutum in remedium contra concupiscentiam: sed hoc remedium habetur ab his solum, qui matrimonio sunt conjuncti: ergo hoc remedium non est per continentiam, sed per commixtionem, quia aliter non esset magis remedium nubere, quam non nubere.

Ad opp. Contra: 1. Quod non sit de integritate quantum ad signantiam, videtur, quia perfectum matrimonium fuit inter Adam et Evam ante cognitionem carnalem, et ante dixit [4], *Hoc nunc os*, etc., quam eam cognosceret: ergo commixtio non est de integritate.

2. Item perfectum matrimonium fuit inter Mariam et Joseph, quia fuit ibi bonum prolis, bonum fidei, et sacramenti, et sine commixtione: ergo, etc.

3. Item, quod non sit de integritate in ratione remedii, videtur: quia Augustinus dicit [5]: quod sanctior est copula mentium, quam corporalis: ergo major datur ibi efficacia contra concupiscentiam in unione mentali, quam carnali.

4. Item in actu illo efficitur homo totus caro: ergo per oppositum, cum gratia, quæ est remedium contra concupiscentiam, faciat spiritualem, nunquam datur in illo actu.

5. Item in illo actu satisfit concupiscentiæ: sed dum satisfit ei, ipsa intenditur: sed quod intendit concupiscentiam, non est remedium, imo venenum: ergo carnalis commixtio non prodest, imo obest ad remedium matrimonii.

CONCLUSIO.

Copula carnalis non est de integritate sacramenti matrimonii quantum ad esse necessitatis, sed solum quantum ad esse completionis.

Resp. ad arg. Dicendum quod integritas rei dupliciter accipitur, videlicet, vel quantum ad esse necessitatis, vel quantum ad esse completionis, sive plenitudinis. Si loquamur quantum ad necessitatis, verum est quod sacramentum matrimonii esse habeat sine commixtione carnis; si autem quantum ad esse plenitudinis, sic est de ejus integritate: et sic procedunt rationes ad partes oppositas. Et hoc patet sic: In matrimonio enim considerantur hæc tria, scilicet signum, officium, remedium. Quantum ad Explicat significationem, dicendum quod duplex est ejus significatio: significat enim conjunctionem Christi et Ecclesiæ per charitatem, et conjunctionem eorumdem per naturæ conformitatem. Similiter duplex est officium: unum enim est mutuæ educationis et fomenti; et aliud, procreandæ prolis. Similiter duplex est remedium: unum est quantum ad concupiscentiæ defluxionem, ut scilicet non ad omnem mulierem intendat; aliud quantum ad inordinationem, ut scilicet non libidine, sed amore prolis, nec sine matrimoniali affectu mulierem cognoscat. Primum igitur signatum, et primum officium, et primum remedium sunt in sacramento matrimonii quantum ad conjunctionem ani-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLII, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVI, art. 4, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVI, q. IX. — [2] *Genes.*, II, 24; *Matth.*, XIX, 15. — [3] Est in Jur. can., caus. VII, q. II, c. *Non est.* — [4] *Genes.*, II, 23. — [5] Aug., *de bon. conjug.*, c. III.

morum; secundum est solum quantum ad conjunctionem corporum. Et primum est de substantia matrimonii quantum ad esse necessarium, secundum quantum ad esse plenum. Et sic patet responsio ad utramque partem, distinguendo perfectionem duplicem, sive duplicem integritatem, sufficientiæ, et plenitudinis. Et secundum hoc distinguunt juristæ matrimonium, scilicet matrimonium ratum, et matrimonium consummatum.

Resp. ad ad oppos. Ad illud ergo quod objicitur, quod gratia non datur in illo actu, ergo non est remedium contra peccatum; dicendum quod remedium aliquod contra peccatum est dupliciter: aut quia liberat a peccato commisso, et hoc est per gratiam, quæ in eo confertur; quoddam quod liberat a peccato quod committeretur alias, et tale est matrimonium, quia multi infirmi urerentur concupiscentia, nisi haberent uxorem, quam cognoscendo carnis adustionem evadunt: et in tali quantum ad usum non est necesse gratiam dari, quamvis in actu illo possit homo mereri, sicut habebitur infra.

Ad illud vero quod ultimo objicitur, quod non est in remedium, imo contra, quia intendit concupiscentiam in satisfaciendo ei, dicendum quod qui cognoscit uxorem debite (a) concupiscentiæ non satisfacit, sed potius obviat, ne uratur; et ideo non intenditur, sed remittitur in eo fervor libidinis. Sed qui cognoscit ut delectetur, non cognoscit matrimonialiter: et talis non habet remedium, imo præstat concupiscentiæ fomentum. Resp. ad ultim. ad opposi-tum.

DISTINCTIO XXVII

QUID SIT MATRIMONIUM, ET QUOD ILLIUS CAUSA EFFICIENS EST CONSENSUS.

Post hæc advertendum est quid sit conjugium, et quæ sit efficiens causa conjugii, et causa propter quam contrahi debeat, et quæ sint bona conjugii, quo modo per ea excusetur coitus carnalis, quæ sint legitimæ personæ ad matrimonium. Sunt alia plura in matrimonio consideranda, quæ sub compendio perstringemus. De matrimonio secundum causam efficientem.

Sunt ergo [1] nuptiæ vel matrimonium, viri mulierisque conjunctio maritalis (b), inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens. Ad individuam consuetudinem vitæ pertinet, quod absque consensu alterius neuter continentiam profiteri potest, vel orationi vacare; et quod inter eos, dum vivunt, vinculum conjugale permanet, et alii se copulare non liceat; et ut invicem alter alteri exhibeat, quod quisque sibi. Hac autem descriptione legitimorum et fidelium tantum matrimonium includitur. Quid sit conjugium.

Efficiens autem causa matrimonii est consensus, non quilibet, sed per verba expressus; nec de futuro, sed de præsenti. Si enim consentiunt in futurum, dicentes: Accipiam te in virum: et ego te in uxorem: non est iste consensus efficax matrimonii. Item si consentiant mente, et non exprimant verbis, vel aliis certis signis; nec talis consensus efficit matrimonium. Si autem verbis explicant quod tamen corde non volunt, si non sit coactio ibi vel dolus, obligatio illa verborum, quibus consentiunt, dicentes: Accipio te in virum: et ego te in uxorem, matrimonium facit. De consensu qui efficit conjugium.

Quod autem [2] consensus matrimonium faciat, subditis probatur testimoniis. Ait enim Isidorus: « Consensus facit matrimonium. » Item Nicolaus Papa: « Sufficiat Auctori-

[1] Habentur hæc Jur. can., dist. XXVII, q. II, in princ. — [2] *Ibid.*

(a) *Cæt. edit.* debitæ. — (b) *Al.* materialis.

[illegible]

solus secundum leges eorum consensus, de quorum conjunctionibus agatur : qui solus si forte in nuptiis defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. » Joannes Chrysostomus[1] : « Matrimonium quidem non facit coitus, sed voluntas : et ideo non solvit illud separatio corporis. » Item Ambrosius[2] : « Non defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. » Ex his apparet quod consensus, id est, pactio conjugalis, matrimonium faciat; et ex tunc conjugium est, etiamsi non præcessit, vel secuta est copula carnalis.

[illegible]

Quod enim[3] ab ipsa desponsatione, in qua pactio conjugalis exprimitur, conjuges sint, sanctorum testimonia probant. Ait enim Ambrosius[4] : « Cum initiatur conjugium, conjugii nomen asciscitur; cum conjungitur viro, conjugium est, non cum viri admixtione cognoscitur. » Item Isidorus[5] : « Conjuges verius appellantur a prima desponsationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus. » Item Augustinus[6] : « Conjux vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu non cognoverat, nec fuerat agniturus. Nec pejerarat, nec mendax manserat conjugii appellatio, ubi non fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio. Propter quod fidele conjugium ambo parentes Christi vocari meruerunt, non solum illa mater[7], sed etiam ille pater[8] ejus, sicut conjux matris ejus; utrumque mente, non carne. » Ex his evidenter insinuatur, quod ex tempore quo intercedit consensus voluntarius ac maritalis (qui solus conjugium facit), veri conjuges sunt sponsus et sponsa.

Secundum quosdam non est conjugium ante carnalem copulam, sed sponsus et sponsa sunt.

Quidam tamen asserunt verum conjugium non contrahi ante traditionem et carnalem copulam, nec vere conjuges aliquos, antequam intercedat commixtio sexus; sed a prima fide desponsationis vir sponsus, et mulier sponsa est, non conjux. Sponsos autem et sponsas conjuges frequenter appellari dicunt, non quia sint, sed quia futuri sunt, cujus rei responsionem invicem fecerunt. Et secundum hoc verba præmissarum auctoritatum intelligenda fore tradunt.

Quæ rationes dicuntur.

Quod vero inter sponsam et conjugem plurimum intersit, ex eo astruunt, quia licet sponsæ ante carnalem copulam inconsulto vel nolente sponso monasterium eligere; quo facto sponso etiam licet aliam ducere. Conjugatus vero vel conjugata nec continentiam (nisi ex communi consensu) servare valet, nec monasterium petere, nisi uterque continentiam pariter profiteatur. Quod vero liceat sponsæ monasterium eligere, auctoritatibus sanctorum probatur. Ait enim Eusebius Papa[9] : « Desponsatam puellam non licet parentibus alii viro tradere; tamen licet sibi monasterium eligere. » Item Gregorius[10] : « Decreta legalia desponsatam (si converti voluerit) nullo penitus consueverunt damno mulctare. » Refert etiam Hieronymus, quod Macharius inter Christi eremitas præcipuos, celebrato nuptiali convivio, cum vespere thalamum esset ingressurus, ex urbe egrediens transmarina petiit, et eremi solitudinem sibi elegit. Beatus etiam Alexius similiter ex nuptiis divina gratia vocatus, sponsam deseruit, et nudus Christo famulari cœpit. His auctoritatibus et exemplis liquet licere sponsis sine consensu suarum sponsarum, et e converso, continentiam profiteri.

[1] Chrysost., Op. imperf. *in Matth.*, hom. XXXII. — [2] Ambros., *de Virg.*, c. V et VI. — [3] Habentur hæc, caus. XXVII, in princ. — [4] Ambr., *de Virg.*, c. V et VI. — [5] Isid., *Etymol.* lib. IX, c. VIII. — [6] Aug., *de Nup. et Concup.*, c. XI. — [7] *Matth.*, XII, 46. — [8] *Luc.*, II, 33. — [9] Habetur dist. XXVII, q. II, c. *Despons.* — [10] Greg., lib. VI, epist. XX, et habetur, dist. XXVII, q. II, § 1, c. *Decreta.*

Quod conjugatus, vel conjugata nequeant continentiam profiteri sine alterius consensu.

Hoc autem conjugatis nullatenus licet. Non enim potest vir melioris vitæ propositum sumere sine uxoris consensu, et e converso. Unde Gregorius scribens Theotistæ patritiæ [1] : « Sunt qui dicunt religionis gratia conjugia debere solvi. Verum sciendum est, quia etsi hoc lex humana concessit, tamen lex divina prohibuit. Si vero utrisque conveniat continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare? Sic enim multos sanctorum novimus cum suis conjugibus, et prius continentem vitam duxisse, et post ad sanctæ Ecclesiæ regimina migrasse. Si vero continentiam, quam vir appetit, mulier non sequitur, aut quam uxor appetit, vir recusat, conjugium dividi non potest, quia scriptum est [2] : *Mulier potestatem suæ carnis non habet, sed vir : similiter, et vir potestatem suæ carnis non habet, sed mulier.* » Idem [3] : « Agathosa latrix præsentium, questa est virum suum contra voluntatem suam in monasterium esse conversum. Quapropter experientiæ tuæ præcipimus, ut diligenti inquisitione discutias, ne forte ejus voluntate conversus sit, vel ipsa mutare se promiserit. Et si hoc repereris, et illum in monasterio permanere provideas, et hanc, sicut promisit, mutare vitam compellas. Si vero nihil horum est, nec quoddam fornicationis crimen (propter quod licet uxorem dimittere [4]) prædictam mulierem commisisse cognoveris : ne illius conversio uxoris relictæ in sæculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, etiamsi jam tonsuratus est, reddere debeas, omni prorsus excusatione cessante; quia nisi fornicationis causa, virum uxorem dimittere nulla ratio concedit. Postquam enim copulatione conjugii viri et mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte remanere in sæculo. » Item ex octava Synodo [5] : « Si quis conjugatus converti ad monasterium velit, non est recipiendus, nisi prius a conjuge, castimoniam profitente, fuerit absolutus. Tales ergo conjuges tunc sine culpa sequuntur Christum, relicto sæculo, si habent ex pari voluntate castitatis consensum. » Item [6] : « Si vir et uxor divertere pro sola religiosa inter se consenserint vita, nullatenus sine consensu episcopi fiat, ut ab eo singulariter proviso constituatur loco. Nam uxore nolente, vel altero illorum, etiam pro tali re matrimonium non solvitur. » Item Augustinus [7] : « Si abstines sine uxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam; et peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ. » Item Nicolaus Papa [8] : « Scripsit nobis Thietberga regina, regia se velle dignitate, vel maritali copula exui, et sola vita privata esse contentam, desiderare. Cui scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eamdem vitam vir ejus Lotharius elegerit. » Ex his patet quod conjugati sine communi consensu monasterium eligere, continentiam profiteri, vel habitum religionis sumere non valent; et si fecerint, revocari debent. Sponsi vero possunt sine communi consensu monasterium eligere. Unde videtur inter sponsum, et sponsam conjugium non esse. Ideoque asserunt a prima fide desponsationis conjuges appellari, non re præsentium, sed spe futurorum : quia ex fide, quam ex desponsatione sibi invicem debent, postea efficiuntur conjuges. Præmissas autem auctoritates, quibus asseritur quod consensus matrimonium facit, ita intelligi volunt, ut consensus, vel pactio conjugalis non ante coitum faciat matrimonium, sed in coitu. Sicut enim defloratio virginitatis non facit

[1] Greg., lib. IX, epist. x, et habetur caus. XXVII, q. II. c. *Sunt qui.* — [2] I *Cor.*, VII, 4. — [3] Greg., lib. IX, epist. XLIV, et habetur, caus. XXVII, q. II. c. *Agathosa* — [4] *Matth.*, V, 32, XIX, 9. — [5] Habetur, caus. XXVII, q. II, c. *Si quis.* — [6] Ibid., ex synod. Eugenii. — [7] Ibid., ex Aug., *de Adulterinis Conj.* — [8] Ibid., c. 26.

matrimonium, nisi præcedat pactio conjugalis; ita nec pactio conjugalis, antequam adsit copula carnalis. Ex pactione ergo conjugali sponsi et sponsæ fiunt ante coitum, in coitu vero efficiuntur conjuges. Facit etiam, aiunt, pactio conjugalis, ut quæ prius erat sponsa, in coitu fiat conjux.

[illegible] His autem ita respondemus. Fit aliquando desponsatio, ubi est compromissio viri et mulieris de contrahendo matrimonio, non est tamen ibi consensus de præsenti. Est et desponsatio habens consensum de præsenti, id est pactionem conjugalem, quæ sola facit conjugium. In illa ergo desponsatione, ubi est pollicitatio contrahendi matrimonium, sponsi tantum et sponsæ fiunt, non conjuges, et talibus sponsis licet sine communi consensu continentiam profiteri, et monasterium eligere. In ea vero desponsatione ubi est consensus de præsenti, conjugium contrahitur; et ab illius desponsationis prima fide veri conjuges appellantur. Secundum hanc distinctionem desponsationis varie loquuntur doctores.

[illegible] Aliquando enim sponsas vocant, quæ talem habuerunt desponsationem, ubi fuit pactio conjugalis de præsenti; et illæ vere conjuges sunt. Unde Gregorius[1] : « Si quis uxorem desponsaverit vel subarrhaverit, quamquam postmodum præveniente die mortis ejus nequiverit eam ducere in uxorem, tamen nulli de consanguinitate ejus licet accipere eam in conjugio; et si inventum fuerit actum, separetur omnino. » Item Julius Papa[2] : « Si quis desponsaverit uxorem vel subarrhaverit, et vel præveniente die mortis, vel irruentibus quibusdam causis eam non cognoverit, nec frater ejus, nec alius de consanguinitate ejus eamdem sibi tollat in uxorem ullo unquam tempore. » Item Gregorius[3] : « Qui desponsatam proximi sui puellam acceperit in conjugium, anathema sit ipse, et omnes consentientes ei; quia secundum legem Dei mori decernitur. Nam divinæ legis mos est, sponsas appellare conjuges, ut in Evangelio[4] : *Accipe Mariam conjugem tuam :* et in Deuteronomio[5] : *Si quis alterius sponsam in agro, vel quolibet loco oppresserit, vel adduxerit in domum suam, moriatur,* quia uxorem proximi sui violavit : non quæ jam uxor erat, sed quæ a parentibus uxor fieri debebat. » Ex his colligitur quod sponsæ quædam conjuges sunt ante commixtionem sexuum. Sed forte illud movet quod in fine capituli dicitur : « Non quæ jam uxor erat, sed quæ uxor fieri debebat. » Quod non ita intelligi debet, quasi uxor vere non fuerit, ex quo pactio conjugalis intercessit; sed quia nondum traducta fuerat, nec res uxoria intercesserat, scilicet concubitus conjugalis.

Quod aliter accipitur in his aliis capitulis sponsa. Hæc etiam sponsa est, quæ sic viro desponsata est, ut non intercesserit consensus de præsenti, sed sponsio futuri. Secundum quem modum illud decretum intelligitur[6] : « Si quis sponsam filii oppresserit, et post filius ejus eam duxerit, pater postea non habeat uxorem, nec mulier virum : filius qui patris facinus ignoravit, aliam ducat. » Si conjux illa fuisset (quod utique foret, si quæ sponsalibus pactio conjugalis intercessisset), non permitteretur sponso aliam ducere. Mœchis autem pœna non nubendi ex

[1] Habetur, caus. XXVII, q. II, c. 14. — [2] Ibid., c. 15. — [3] Ibid., c. 12. — [4] Matth., I, 20. — [5] *Deut.*, XXII, 25. — [6] *Conc. Tribur.*, an. 895, c. 43, et habetur, caus. XXVII, q. II, c. *Si quis spons.* Aliter tamen legitur citatus canon in actis concilii, ita scilicet : « Si quis cum qualibet fornicatus fuerit, et eo nesciente filius ejus vel frater ejusdem rei inscius, cum eadem se polluerit, et postquam se pollutum esse cognoverit, confessus fuerit, et hoc se nescire cum juramento confirmaverit : qui hoc permisit et confessus fuit, post peractam congruam pœnitentiam, legitimo utatur matrimonio, » etc. *Conc.* Labb., tom. IX, col. 462.

rigore infligitur, ut alii terreantur. Idem ex eodem[1]: « Quidam desponsavit uxorem et dotavit, et cum ea coire non potuit, quam clanculo frater ejus corrupit, et gravidam reddidit; decretum est, ut quamvis nupta non potuerit esse legitimo viro, desponsatam tamen fratri frater habere non possit; sed mœchus et mœcha fornicationis quidem vindictam sustineant, licita vero eis conjugia non negentur. » De illa desponsatione hoc intelligi debet, ubi non fuit consensus conjugalis de præsenti; alioquin non liceret eis alia sortiri conjugia. Secundum hoc etiam illud intelligi debet[2]: « Statutum est a sacro conventu, ut si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, et sine spe conjugii maneat. Et si ipse eidem crimini consentiens non fuerit, licentia nubendi alteri non negetur. » Apparet hanc fuisse desponsatam sine pactione conjugali de præsenti, et ideo non fuisse conjugem, cui vivente sponsa alteri nubendi licentia non negatur. Sunt enim quædam nuptialia pacta de futuro, ex quibus sponsi et sponsæ vocantur, nec exinde conjuges sunt. Et est pactio quædam conjugalis de præsenti, quæ sponsum et sponsam etiam conjuges facit. Et utraque pactio, desponsatio vel sponsalia interdum dicuntur; proprie tamen sponsalia dicuntur quædam solemnia pacta nuptialia.

De nuptialibus pactis, ubi est tantum sponsio futuri, ait Augustinus[3]: « Institutum est, ut jam pactæ sponsæ non statim tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspiraverit sponsus dilatam. » Quare non statim tradantur sponsæ.

Et est sciendum quod illa sponsa, quæ tantum in futuro est pacta, mortuo sponso non remanet vidua, quia non fuerat vir ejus. Unde si quis eam duxerit, ad sacros ordines conscendere non prohibetur, quia non duxit viduam. Viduæ enim maritus, æque sicut bigamus, sacerdos fieri[4] prohibetur. Ex tali autem copula nullus arcetur a sacris ordinibus. Quæ sponsa sit vidua mortuo sponso, et quæ non.

Secundum hoc intelligendum est, quod ait Pelagius Papa de illo, qui mortuo sponso ejus sponsam ducit in uxorem: « Nihil est, inquit[5], quantum ad hunc articulum attinet, quod ei obviet de canonicis institutis, quin ad sacros ordines promoveri valeat. » Si vero talis sponsa fuisset, inter quam et sponsum ejus consensus de præsenti intercessisset, eo mortuo vidua remansisset: cui copulatus in conjugio, ulterius ad sacros ordines non accederet, cum viduam duxerit. Non est ergo ambigendum, quin solus de præsenti consensus conjugium efficiat, et exinde veri conjuges appellentur. Ideo post talem consensum si quis alii se copulaverit, etiamsi carnis commixtio illic sequatur, ad priorem copulam revocandus est. Qui alterius sponsam eo mortuo ducit, ad sacros ordines accedere potest.

EXPOSITIO TEXTUS.

Post hæc advertendum est, quid sit conjugium, et quæ sit efficiens causa.

Hæc est secunda pars, in qua agitur de causa efficiente conjugii, quæ quidem est consensus: et quoniam non omnis consensus facit conjugium, ideo primo determinat Magister in generali, quod consensus sit matrimonii causa; secundo inquirit, qualis sit ille consensus, infra[6]: *Hic quæri debet utrum consensus de futuro*, etc. Prima pars habet duas: in prima determinat de ipso conjugio quantum ad quidditatem; in se- Divisio.

[1] *Conc.* Labb., tom. IX, c. 41, paulo aliter. — [2] Ex conc. Tolet., habetur caus. XXVII, q. II, c. *Statutum*. — [3] Habetur ibid., c. *Institutum*. — [4] Habetur dist. XXXIV, c. 13. — [5] Habetur dist. XXXIV, c. ultimo. — [6] Dist. XXVIII.

cunda vero, quantum ad causalitatem, ibi : *Efficiens autem causa matrimonii*, etc. In prima parte duo facit : in prima breviter præmittit, de quibus intendit agere; in secunda diffinit conjugium matrimoniale, et hoc ibi : *Sunt ergo nuptiæ vel matrimonium*, etc., et hæc sunt quasi duo præambula ad cognoscendum matrimonii causalitatem, sive originem efficientiæ. Similiter secunda pars hujus distinctionis, scilicet quæ agit de causa efficiente, dividitur in quatuor partes : in prima veritatem narrat, in secunda auctoritatibus confirmat, ibi : *Quod autem consensus matrimonium faciat*, etc.; in tertia impugnat, ibi : *Quidam tamen asserunt*, etc.; in quarta objectiones in contrarium determinat, ibi : *His ita respondemus*, etc. Subdivisiones partium manifeste apparent in littera, maxime in his duabus partibus ultimis, maxime utrum ex solo consensu contrahatur insolubile vinculum : et sic tria continentur in hac distinctione, scilicet, matrimonii quidditas, causalitas, et insolubilitas.

DUB. I.

Matrimonium viri mulierisque conjunctio, etc.

Videtur quod ista diffinitio sit falsa. Primum, quia non est necesse conjuges semper simul cohabitare : ergo non est necesse ad hoc quod sit matrimonium, quod sit ibi individua vitæ consuetudo. Item videtur esse superflua, quia si est conjunctio maritalis, est indivisibilis : ergo si hoc clauditur in primo membro, videtur quod superfluat illud addere.

Resp. Dicendum quod hic diffinitur matrimonium secundum statum perfectum, sive consummatum : ista autem diffinitio : *Matrimonium est maris et feminæ conjunctio maritalis*, sufficiens est quantum ad esse diffiniti; et tangitur ibi genus et differentia. Sed quoniam maritalis conjunctio duo implicat in se, scilicet legitimitatem personarum, et indivisionem consuetudinis (a); ideo ad individuam vitæ consuetudinem superadditur aliud, scilicet, *inter legitimas personas*, etc.; et non est de esse diffinitionis, sed explicatio primi membri. Posset tamen dici, quod notatur ibi quadruplex genus causæ, scilicet formalis, in hoc quod dicitur : *Conjunctio maritalis*; efficiens, in hoc quod dicitur : *Viri et mulieris*, quæ in quantum consentiunt, se habent in ratione causæ efficientis; materialis, in hoc quod dicitur : *Inter legitimas personas*; finalis, in hoc quod dicitur : *Individuam vitæ*, etc., ubi tangitur bonum sacramenti, quod est principale matrimonii : et per hoc patent objecta, quia non est superfluitas, nec falsitas, quia non notatur indivisio quantum ad conjunctum, sed quantum ad sacramentum.

(a) *Cæt. edit.* personarum.

DUB. II.

Si autem verbis explicant, quod tamen corde non volunt, si non sit coactio ibi, vel dolus, etc.

Videtur male dicere, quia cum impossibile sit quod aliud exprimatur in corde, quam sit in ore, sine dolo, videtur Magister implicare incompossibilia.

Resp. Dicendum quod dolus dupliciter potest esse, scilicet expressus exterius per sermonem, vel solummodo in corde; sicut intentio jocandi in dando baptismum potest esse dupliciter : aut ita quod tantum sit in corde, aut ita quod aliquo modo exprimatur in signo exteriori : sic dolus est in corde, quando exterius facit omnino, sicut facit qui simpliciter consentit : et de hoc dolo Magister non intelligit. Alius est, quando per signum exprimitur, sicut in decretali quadam de sponsalibus ponitur casus de quodam, qui cum vocaretur Joannes, nominabat se Petrum in consentiendo, dicens : « Ego Petrus, » vel aliquod simile : et tunc manifeste deprehenditur dolus exterius : et de tali loquitur Magister, non de dolo occulto. Istud autem verbum intelligendum est habere veritatem secundum judicium in facie Ecclesiæ, non secundum veritatem, sive in foro conscientiæ.

DUB. III.

Refert etiam Hieronymus, etc.

Dicit ibi Magister de Machario, quod eremi solitudinem elegit: quæritur ergo utrum sponsa ejus fuerit soluta ab eo; et videtur quod non, quia ivit in eremum: ergo cum non dederit potestatem suam alii, sed fuerit liberæ voluntatis, potuit redire ad sæculum: ergo videtur quod uxor soluta non erat. In contrarium est, quia ipse non peccabat: ergo uxori nihil subtrahebat: ergo illi licebat transire ad secunda vota.

Resp. Dicendum quod, quamvis eremitæ obedientiam non promittant; tamen, quia personæ sunt religiosæ, votum continentiæ annexum habent: et ratione assumptionis habitus, et moræ, intelligitur in ipso solemnizari votum, maxime si est cum sociis qui voverunt castitatem, et ipse in habitus talis susceptione ad continentiam perpetuam se obligavit (*a*).

DUB. IV.

Volumus ut maritum suum illi, etiamsi jam tonsuratus est, reddere debeas.

Quæritur utrum tonsuratus debeat in sæculo manere; et quod sic, videtur: quia non absolvitur a voto; imo post mortem uxoris non licet contrahere, imo tenetur continere, et ideo compellendus est: ergo videtur quod non sit absolutus a voto solemni: ergo videtur quod tenetur ferre habitum. Contra hoc est, quia esset in contumeliam uxoris: ergo si ipsa non debet puniri, patet, etc.

Resp. Dicendum quod talis qui intravit religionem, aut intravit uxore nolente et non consentiente, tamen in sæculo existente et contradicente; et talis non tenetur ad religionem, quia non potuit votum emittere: imo, si repetat, ei reddendus est: tenetur tamen, quantum in se est, continentiam servare: unde cum alia (*b*) non potest contrahere, quia continentiam, quantum in se est, potuit servare, sed non religionem intrare: quia potuit non exigere, sed tenebatur reddere. Aut intrat religionem uxore volente, sed tamen in sæculo remanente; et talis solvitur a voto (*c*) non simpliciter, sed ad tempus, nec omnino, sed solum in quantum votum erat in præjudicium mulieris. Et hoc habetur in quadam decretali de conversione conjugatorum ex parte, ubi scribitur, quod si aliquis vovit castitatem, et habitum religionis suscepit uxore consentiente, sed postmodum in sæculo ipsa remanente, et ipse remansit; illa autem mortua, ille idem postmodum cum alia contraxit: et hoc quidem non debuit fieri: unde dicitur quod separandus est ab illa, et compellendus est religionem intrare: et ratio redditur ibi, quia uxore sua manente in sæculo, religionem non potuit profiteri; ea tamen sublata de medio, sine periculo salutis votum, quod fecit, non potuit vitiare: et ita patet quod non tenetur ferre habitum, quamdiu uxor vivit, tum propter scandalum, tum propter uxoris vituperium.

DUB. V.

Ubi est pollicitatio contrahendi matrimonium, sponsi tantum et sponsæ fiunt.

Videtur sentire quod non licet sponso transire ad religionem sponsa nolente, nisi sit sponsio de futuro; aliter distinctio sua ad propositum nihil videtur valere: et hoc falsum videtur, sicut habetur in libro III *Decret.* de conversione conjugatorum, ubi dicitur in illa decretali: *Nullum*, etc., quod licet alteri intrare altero invito, et illi licet ad secunda vota transire. Et ratio ibi redditur, quia cum non fuissent ibi una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire, et alter in sæculo remanere. Item, quod distinctio ista Magistri non solvat, videtur, quia Macharius et Alexius uterque consentit de præsenti: aliter enim non fecisset convivia: ergo licet post contractum matrimonium sponsam dimittere. Et iterum, quod liceat nubere, habetur ex prædicta decretali: si enim ista mulier nondum est effecta una caro, et propter hoc potest vir transire,

(*a*) *Al.* colligavit. — (*b*) alio. — (*c*) *Cæt. edit.* viro.

ergo si ipsa puniri non debet, aut vir suus est solus restituendus, aut illa potest cum alio contrahere.

Resp. Dicendum quod revera, sunt ex [illegible] qui et [illegible] consenserunt [illegible] ad religionem convolare, et [illegible] : nec est [illegible] quod Magister [illegible] dicere. Aliter enim post [illegible] contraxit, [illegible] dum esset. Unde distinguunt Jurisperiti matrimoniorum triplicem differentiam, quoddam enim initiatum, quoddam ratum, quoddam consummatum est. Matrimonium initiatur in desponsatione de futuro, ratificatur in consensu de præsenti, consummatur in copula carnali : et ideo præmissæ auctoritates [illegible] non solum de sponsa, verum etiam de conjuge. Aliquando tamen arctius [illegible], quæ sequuntur, intelliguntur de ea, quæ [illegible] est sponsa : et propter hoc distinguit Magister duplicem modum desponsandi. Sunt tamen et alii modi, qui infra patebunt.

DUB. VI.

Cui copulatus in conjugium ulterius ad sacros ordines non ascenderet, cum viduam duxerit.

Videtur male dicere, quia talis non dividit carnem suam, nec uxor divisit : ergo in nullo videtur præjudicare sacramento. Item talis mulier, si ingrediatur religionem, consecratur ut virgo : si ergo mulieri nullum præjudicium generatur, videtur quod nec viro. Contrarium autem videtur dici in littera.

Resp. Dicendum quod illud quod dicit Magister et Pelagius, fuit de rigore juris, non propter obstaculum quod fuit ex parte sacramenti directe. Unde secundum nova jura hodie non tenetur, eo quod neuter carnem suam divisit, et uxorem habuit virginem, quod attenditur in perfectione sacramenti. Et si tu objicias mihi de eo, qui contraxit cum aliqua virgine, et matrimonium consummavit, et post contraxit cum alia quam tamen non cognovit, quod bigamus judicatur, dicendum quod hoc non est propter defectum sacramenti, sed quia præsumitur contra ipsum de incontinentia : sicut diaconus, qui contraxit cum secunda in diaconatu : et intellige, contraxit de facto, quia de jure non potest, ut habetur vigesima octava distinctione, cum opere subsecuto puniatur tanquam bigamus; cum tamen secundum non fuerit matrimonium.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum tria quæ determinat Magister, tria principaliter quæruntur : primo quæritur de matrimonii quidditate; secundo de causalitate; tertio de insolubilitate. Circa primum quæruntur duo : primo quæritur quid sit conjugium genere, sive re; secundo, quid sit nomine.

QUESTIO I.

An matrimonium sit maris et feminæ conjunctio [1].

Utrum matrimonium sit maris et feminæ conjunctio; et quod sic, videtur per rationem quam posuit Magister in littera. « Matrimonium, inquit, est maris et feminæ conjunctio. » Et quod ita sit, ostenditur ratione : solo viro existente, non est matrimonium; similiter, sola muliere existente, non est matrimonium : ergo matrimonium est in simultate, et in conjunctione unius ad alterum. Fundam.

Item nihil absolutum est unum in duobus subjectis : sed matrimonium unum est in viro et in femina : ergo non dicit quid absolutum, sed relatum : sed illud quodcumque sit, cum non sit disparitas, sed conformitas, non est disjunctio, sed conjunctio.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIV, art. 3, et IV *Sent.*, dist. XXVII, q. 1, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXVII, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. 1, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. I. — (*a*) *Al.* quæ.

Item illud ad quod consequuntur ista tria bona, scilicet fides, proles, et sacramentum, est recte matrimonium : hoc autem est conjunctio maris et feminæ, ubi est fides in singularitate, proles in fœcunditate, et signantia in insolubilitate : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Multiplicato superiori essentiali, multiplicatur inferius : ergo, si matrimonium est conjunctio, quoties vir et uxor conjunguntur, toties matrimonium contrahitur : et ita inter eumdem virum et eamdem mulierem erunt plura matrimonia : quod si falsum est, ergo, etc.

2. Item nullum sacramentum iteratur super eamdem materiam : ergo, si matrimonium est conjunctio viri cum muliere, ex quo semel conjungitur, non debet amplius conjungi cum eadem : sed hoc est falsum et inconveniens : ergo, etc.

3. Item omne sacramentum est signum sensibile : sed nulla relatio est signum sensibile; conjunctio autem maris et feminæ est relatio : ergo conjunctio talis non est signum : ergo nec sacramentum : ergo, a simplici conversione, nullum sacramentum est conjunctio : ergo nec matrimonium.

4. Item, si matrimonium est conjunctio, aut ergo corporum, aut animorum : non animorum, quia tunc matrimonium esset in patria; non corporum, quia tunc inter Mariam et Joseph non fuisset conjugium.

5. Item, sive sit conjunctio corporum secundum commixtionem, sive animorum secundum consensum, contingit talem conjunctionem removeri per odium : ergo et matrimonium solvi et destrui : sed hoc falsum est, ut jam patebit : ergo matrimonium non est conjunctio.

CONCLUSIO.

Matrimonium essentialiter dicitur conjunctio maris et feminæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod matrimonium, secundum genus remotum, est signum; specificatio autem, vel descensus ad genus inferius, accipitur secundum comparationem ad significatum : unde cum signatum in hoc sacramento sit conjunctio Christi et Ecclesiæ, et interior non potest melius significari, quam per conjunctionem exteriorem, sicut baptismi ablutio interior per ablutionem aquæ exteriorem; ideo sicut baptismus dicitur absolutio, sic matrimonium dicitur essentialiter, et secundum genus suum, conjunctio. Et nota quod, sicut in ablutione baptismi est aliquid permanens, sicut impressio characteris interior, et aliquid transiens, ut lotio exterior, et utrumque dicitur baptismus : sic in matrimonio est aliquid permanens, et hoc est vinculum, per quod ligatur vir et mulier, quantumcumque exterius separentur; et aliquid transiens, sicut conjunctio primo facta per verbum exterius, vel per exteriorem actum : et utraque dicitur matrimonium, et utraque est conjunctio. Et ideo recte matrimonium conjunctio dicitur et est, sicut rationes primæ ostendunt.

1. Ad illud quod objicitur, quod multoties conjunguntur, dicendum quod quædam conjunctio dicitur vinculi, quædam facit vinculum, quædam est usus vinculi : dico ergo quod prima et secunda, quia respiciunt substantiam matrimonii, non iterantur, sed solum tertia : et ad multiplicationem illius non sequitur multiplicatio matrimonii, quoniam non est genus in essendo, sed actus in utendo, sive usus in agendo.

2. Et ex hoc patet sequens, quia non est iteratio sacramenti : et sicut frequenter manducare corpus Christi non dicit sacramenti iterationem, sed usum; sic in proposito intelligendum est, licet non sit simile omnino, quia quod semel manducatum est, iterum manducari non potest; sed hæc mulier, quæ semel cognita est, iterum cognosci potest.

3. Ad illud quod objicitur, quod omne sacramentum est signum sensibile, dicendum quod sicut similitudo corporalis sensu percipitur, non ratione sui, sed ratione qualitatum, in quibus est assimilatio, quæ sensu

apprehenduntur, sic intelligendum est in proposito, quod quamvis conjunctio secundum se non sit perceptibilis ut relatio, est tamen ratione eorum quæ conjunguntur, ut viri et mulieris, et ratione signi in quod vel per quod conjunguntur.

4 et 5. Ad illud quod quæritur, utrum sit corporum, an animorum, dicendum quod est corporum et animorum, quia est conjunctio ratione utentium, et habentium sexus distinctos : illa autem conjunctio quæ respicit totum conjunctum, et est matrimonium essentialiter, non est affectio animorum, vel approximatio corporum, sed quoddam vinculum obligatorium, quod non perimitur, sive affectu, sive corpore separentur. Et per hoc patet responsio ad ultimum.

QUÆSTIO II.

An matrimonium habeat plura nomina [1].

Fundam. Quid sit matrimonium nomine; et quod matrimonium debeat hoc vinculum appellari, ostenditur primo per jura canonica et civilia, quæ sic appellant, et Magister sic in littera appellat; et multiplex ad hoc potest adduci auctoritas. Unde Augustinus *contra Faustum* [2] : « Matrimonium ob hoc dictum est, quod non ob aliud debeat femina nubere, nisi ad hoc ut mater fiat.

Item ratione videtur, quia in aliis sacramentis denominatio fit a materia, vel materiali principio, sicut patet, quod baptismus lavacrum dicitur ab aqua lavante, magis quam a verbo : sed in conjunctione maris et feminæ, femina est per modum materiæ : ergo videtur quod per illam debeat denominatio fieri.

Item, quando relatio vel comparatio est inter extrema aliqua, si recte denominatur, ab eo debet denominari, in quo major est dependentia : sed mulier magis indiget viro conjungi, quam e converso : ergo talis conjunctio potius debet denominari a muliere, quam a viro.

Item relatio æquiparantiæ potissime ei appropriatur, in quo est consummatio illius, sicut æqualitas et similitudo Filio appropriatur, pro eo quod dat præintelligere principium a quo; Patri autem unitas appropriatur : ergo si vir primo creatus est unicus, et post mulier facta ut ei conjungeretur in adjutorium, et hoc per matrimonium, ergo hoc vinculum debet appellari matrimonium.

Contra : 1. In omnibus denominatio debet fieri a digniori : sed in conjunctione carnali, sive matrimoniali, dignius extremum est vir, quam mulier, quoniam [3] *caput mulieris est vir* : ergo, etc. Ad opp.

2. Item quæro, secundum quod genus causæ sit ista denominatio. Si secundum genus causæ finalis, sed [4] *mulier propter virum facta est, non vir propter mulierem :* ergo potius debet denominari a patre. Si secundum genus causæ efficientis, sed efficiens est activum principium, et principium activum, in conjunctione maris et feminæ, est vir: ergo potius debet denominari a viro. Si secundum causam materialem, sed non vir ex muliere, sed mulier ex costa viri. Si secundum causam formalem, cum magis teneat rationem formæ vir, sicut dicit Philosophus [5], quod materia appetit formam, sicut femina virum, videtur quod a viro debeat denominari.

3. Item conjunctio maris et feminæ est relatio æquiparantiæ : sed relatio talis respicit utrumque extremum æqualiter, et talis relatio non magis denominatur ab uno quam ab (*a*) altero : ergo non magis a matre, quam a patre.

4. Item denominatio rei non (*b*) debet fieri ab eo quod accidit et abesse potest : sed vinculo tali, sive sacramento, frequenter deest proles : ergo et maternitas : ergo cum falso

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIV, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. II. — [2] Aug., *cont. Faust.*, lib. XIX, c. XXVI. — [3] I *Cor.*, XI, 3; *Ephes.*, V, 23.— [4] I *Cor.*, XI, 9. — [5] Arist., *Phys.*, lib. V, cont. 8.

(*a*) *Cæt. edit. deest* ab. — (*b*) *Item deest* non.

talis mulier dicatur mater, falso tale vinculum dicitur matrimonium.

CONCLUSIO.

Matrimonium plures habet etymologias, quarum potior est quod dicitur matris munium, cum maxime ei incumbat concipere, portare, parere, nutrire, et compati.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui voluerunt dicere quod illud vinculum, sive conjunctio, non denominatur a patre, nec a matre; sed cum sit vinculum unum, denominatur ab utroque, in quantum uniuntur: et quoniam pater et mater, sive vir et mulier, uniuntur ut sint una materia prolis, ideo hoc sacramentum matrimonium appellatur, non a matre, sed a materia, et a monos, quod est unum: inde matrimonium quasi unius materia. Sed licet illud videatur probabiliter dici, tamen est contra Isidorum in nono libro *Etymologiarum*, cap. ult., ubi dicit, quod matrimonium dicitur a matre: unde matrona dicitur, quæ jam nupsit; et est dicta matrona quasi mater nati. Unde, sicut ibi colligitur, hoc sacramentum appellatur conjugium, appellatur et nuptiæ, appellatur et matrimonium. Et hanc triplicem denominationem habet secundum triplicem comparationem, sive considerationem. Potest enim considerari secundum illud quod est: et sic dicitur conjugium, quasi commune jugum, quia mutuum est vinculum, et mutua potestas: et hoc dicit Isidorus, IX *Etym.* Aut secundum signum in quo apparet: et sic dicuntur nuptiæ, quasi a nubibus, quia nubentes operiri solebant, et eorum capita velabantur, unde et nomen translatum est. Aut secundum fructum ad quem perducit: et quoniam perducit ad bonum prolis, ideo matrimonium appellatur. Magis autem bonum prolis per matris nomen datur intelligi, quia mulier propter procreationem liberorum facta est in adjutorium viri, et quia in procreatione prolis magis incumbit sibi labor. Unde nota, quod matrimonium quatuor habet etymologias secundum nomen matris. Uno modo dicitur matrimonium, quia matris nomos (*a*), id est lex, quia, ut dicit Augustinus *contra Faustum* [1], « Ad hoc debet femina nubere, » etc. Secundo modo, quia matrem monet, ut servet fœdus contra luxuriam. Contra quod dicitur [2]: *Reliquit* (*b*) *ducem pubertatis, et pacti Dei sui*, etc. Tertio modo, quia matrem in vita defendit, tum per virum, tum per prolem, quia mulier indiget defensore [3]: *Defendite viduam.* Quarto, matrimonium dicitur matris munium, id est matris officium, pro eo quod prolis enutritio et acquisitio maxime spectat ad mulierem in concipiendo, in portando, in pariendo, in nutriendo, et in compatiendo: unde sicut possessio dicitur patrimonium, quia paterna sollicitudine acquiritur, sic prolis acquisitio matrimonium est: hæc est potissima inter omnes etymologias.

[Margin: Opinio propria. Appellatio triplex.]

[Margin: Matrimonii etymologia quadruplex.]

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur, quod a digniori debet fieri denominatio, dicendum quod denominatio est a fructu ventris, et ita a digniori. Unde non fit denominatio a muliere secundum quod mulier, sed secundum quod mater: et per hoc patet sequens, a quo genere causæ sumitur, quia a causa finali, a qua maxime debent sacramenta denominari.

3. Ad illud quod objicitur de relatione æquiparantiæ, dicendum quod istud vinculum in se consideratum æqualiter respicit utrumque extremum; sed relatum ad effectum, non: et hic fit denominatio per comparationem ad effectum.

4. Ad illud quod objicitur, quod non semper habent prolem, dicendum quod non fit denominatio ab eventu, sed ab intentione, propter quam principaliter institutum fuit sacramentum: ideo ibi non est falsitas, nec vanitas.

[1] Aug., *cont. Faust.*, lib. XVI, c. XXVI.— [2] *Prov.*, II, 17. — [3] *Isa.*, I, 17.

(*a*) Νομος. *Cæt. edit.* monos. — (*b*) Vulg. *relinquit.*

ARTICULUS II

Consequenter [illegible] de causalitate matrimonii [illegible] quæruntur [illegible] causa matrimonii, [illegible] quæritur utrum solus consensus [illegible] faciat matrimonium.

QUÆSTIO I.

An consensus sit causa matrimonii [1].

Fundam. Quod consensus sit causa matrimonii [illegible] ad primum genus causæ, ostenditur per Chrysostomum, qui dicit [2], quod matrimonium non facit coitus, sed voluntas.

Item Ambrosius [3] : « Non defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. »

Item exemplo probatur, quia inter Mariam et Joseph fuit matrimonium, et tamen non intervenit nisi consensus.

Item ratione probatur, quia majoris virtutis (*a*) est pactio conjugalis, quam servitutis : sed solo consensu aliquis facit se servum : ergo solo consensu potest fieri alterius conjux.

Ad opp. Contra : 1. [4] Nihil est causa efficiens sui ipsius : sed matrimonium non est aliud quam consensus, quia ille est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ : ergo consensus non est causa efficiens matrimonii.

2. Item, si propositum est causa propositi, et oppositum oppositi : ergo si consensus est causa matrimonium constituens, dissensus est destruens : sed matrimonium non destruitur per dissensum hominum : ergo nec per consensum constituitur.

3. Item, multiplicata causa, multiplicatur effectus : ergo si consensus est causa, et duo sunt consensus, ergo videtur quod duo sunt [illegible] inter virum et mulierem : sed [illegible] duo matrimonia : ergo, etc.

4. Item, si duo consensus faciunt matrimonium, [illegible] sed tunc [illegible] in idem : sed in matrimonio non [illegible] in unum, quia consensus viri est in mulierem, consensus mulieris in virum : ergo diversi, non ergo, etc.

QUÆSTIO I.

Causa efficiens matrimonii remota est divina institutio; proxima vero est humana pactio et consensus [illegible], scilicet maris et feminæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut baptismus dupliciter dicitur : uno modo, prout comprehendit exteriorem ablutionem, et interiorem characteris impressionem; alio modo, pro interiori charactere : sic matrimonium uno modo comprehendit vinculum et exterius signum, et sic matrimonium est consensus expressus, non ejus effectus; alio modo, prout stat pro vinculo interiori. Hujusmodi autem vinculum habet causam primam, et habet causam proximam : prima est divina institutio; proxima est humana pactio, quæ est convenientia consensuum duorum, scilicet maris et feminæ.

Et ideo dico quod consensus est causa matrimonii, sed non tota; imo cum institutione divina consensus non alterius tantum, sed utriusque personæ. Et per hoc patet primum argumentum.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod oppositum est causa oppositi, etc., dicendum quod est causa efficiens et conservans, et est causa efficiens solum, non conservans : sicut patet, quia sol est causa luminis primo modo, cultellus causa vulneris secundo modo : sic matrimonium habet causam efficientem consensum, sed non conservantem. Est ergo consensus causa ut matrimonium fiat, non ut permaneat. Similiter ad (*b*) oppositum,

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. [illegible]; et IV *Sent.*, dist. XXVII, q. [illegible], art. 2, q. [illegible]; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. III; Petrus de Tarent., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. [illegible] — [2] Chrysost., *in Matth.*, hom. XXXII. — [3] Ambros., [illegible] quisquis sit auctor *Exposit. in Matth.* sub nomine Ambrosii, expos. [illegible] — [4] Arist., *de Anima*, lib. II, cont. 47; Aug., *de Trin.*, lib. I, c. I, n. 1.

(*a*) *Al.* libertatis. — (*b*) *Cæt. edit. deest* ad.

dissensus non est causa dissolvens factum, sed impediens ne fiat.

4. Ad illud quod objicitur, quod non uniuntur, dicendum quod est uniri et in objecto et in subjecto, et est uniri in effectu. Dico ergo quod quamvis duo consensus non uniantur in subjecto, nec in objecto, uniuntur tamen in effectu, qui surgit ex illo mutuo consensu; dum enim hæc vult illum in virum, vult esse ejus uxor; et dum ille hanc in uxorem ducit, efficitur vir ejus. Et si tu objicias, quod non uniuntur in effectu, nisi etiam uniantur in objecto; dico quod uniuntur in effectu secundario, et in objecto secundario.

QUÆSTIO II.

An ad contrahendum matrimonium sufficiat consensus mentalis [1].

Ad opp. Utrum ad contrahendum matrimonium sufficiat consensus vocalis absque mentali; et quod sic, videtur primo per illud quod in littera dicit Magister : « Si verbis explicant quod tamen corde non volunt, obligatio illa verborum quibus consentiunt, dicentes : *Accipio te in virum*, matrimonium facit. »

2. Item hoc ostenditur ratione in simili, scilicet in juramento, quia quacumque arte verborum quis juret, in ea significatione Deus accipit, in qua ille accipit cui juratur, sicut dicit Isidorus : ergo in matrimonio similiter videtur, quod Deus accipiat in illa intentione, in qua accipit conjux : ergo si conjux credit per verba illa ipsum vere consentire, talis consensus facit matrimonium : et sic, etc.

3. Item Ecclesia judicat matrimonium esse, quandocumque aliquis contrahit cum aliqua per verba de præsenti in publico : et si dicat se non intendisse, nihilominus sententiat ipsum debere reddere, quod exigit jus matrimonii : ergo si Ecclesia recte judicat, et non credit illi, etsi (a) credendum sit homini ferenti testimonium contra se, sine consensu cordis, solo consensu exteriori est matrimonium.

4. Item hoc pro regula in canone habetur, XXX, q. I, c. *Dictum est*, quod fraus et dolus nemini debent patrocinari. Si ergo iste dolose agit in consentiendo ore, non corde, non debet sibi dolus ejus suffragari : ergo ita obligat, sicut si corde et ore consentiret.

5. Item hoc videtur ratione deducente ad inconveniens. Si enim requiritur interior consensus, cum nemo de illo sit certus, nec esse possit, nemo scit utrum matrimonium contraxit : ergo quotiescumque debitum petit, vel reddit, discrimini se committit.

6. Item esto quod quis contrahat cum duabus per verba de præsenti, primo cum una, et postea cum alia, et nescit quæ istarum interius consenserit : ergo nescit quæ sit uxor ejus vera : sed tenetur uxori veræ debitum reddere : ergo videtur talis perplexus esse.

Contra : Innocentius, in quadam decretali, *de Sponsalibus*, libro III, respondens cuidam casui in hac materia, ubi defuit interior consensus, et vir mutavit sibi nomen, dicit quod non est matrimonium. Et ratio, quam assignat in fine, his verbis continetur : « Quia dolus affuit, et defuit omnino consensus, sine quo nequeunt cætera fœdus perficere conjugale. » Fundam.

Item in alia decretali, proxima ante illam, dicit : « Pueri ante annos legitimos per verba sola non contrahunt, cum intelligantur minime consentire. »

Item hac ratione videtur, quia in aliis sacramentis, sicut in baptismo, ad hoc quod sit sacramentum, necessario requiritur intentio dispensantis, sicut supra ostensum est in baptismo de his qui joculariter baptizant : ergo pari, imo multo fortiori ratione in matrimonio, cum ad hoc sacramentum requiratur consensus maximæ libertatis.

Item quandocumque in sacramento deficit

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. IV.

(a) *Cæt. edit.* et credendum.

tam quod tenet [illegible] et signum, nihil [illegible], in baptismo non imprimatur character, et in eucharistia non sit verum corpus Christi: sed in hoc sacramento locum medii tenet consensus animorum: ergo quando ille deficit, irritum est matrimonium.

Item quantumcumque aliquid constat ex aliquo tanquam formali, et ex aliquo tanquam materiali, quodcumque deficiat, et ipsum deficit: sed sacramentum matrimonii est tale: ergo cum solus consensus animorum sit dispositio, et forma verborum sit complementum, quodcumque deficiat, non erit sacramentum: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonium verum non est in foro Dei, ubi est tantum exterior et non interior consensus, licet in foro Ecclesiæ esse aliquando possit.

Resp. ad arg. Dicendum quod est loqui de matrimonio dupliciter: aut in foro, seu facie Ecclesiæ, aut in foro conscientiæ, secundum duplex forum, scilicet judiciale et pœnitentiale: et secundum hoc est dupliciter judicare: quia in foro judiciali judicatur secundum allegata, in foro pœnitentiali secundum veritatem et conscientiam. Si ergo in foro pœnitentiali loquamur, quia hoc est judicium secundum veritatem, et in conspectu Dei, dicendum quod, sicut dicunt Doctores nostri, nec est matrimonium, nec matrimonium judicandum. Et cum hujus sit multiplex ratio, hæc tamen est præcipua: quia in omnibus sacramentis requiritur intentio voluntaria faciendi quod facit Ecclesia: quia ergo talis secundum veritatem non intendebat contrahere matrimonium, non fuit nec est sacramentum. Si autem loquamur in foro judiciali, ubi secundum allegata oportet judicari; si probari potest consensus per verba exteriora, in quibus non apparuit evidens dolus, matrimonium judicatur: sed tamen Ecclesia decipitur. Sed non est deceptio contra justitiam, quia non est ibi ignorantia juris, sed facti: ergo si sit consensus exterior sine interiori, non est matrimonium secundum veritatem, nec secundum divinum judicium, nec secundum conscientiæ forum, quamvis esse videatur et judicetur secundum judicium ecclesiasticum.

1. Ad illud quod objicitur de Magistro, patet responsio, quoniam loquitur secundum forum ecclesiasticum.

2. Ad illud quod objicitur de juramento, similiter potest dici, quod secundum judicium ecclesiasticum vel humanum obligatur; si tamen dicatur obligari secundum Deum, hoc est propter hoc quod Deus talem reputat dignum pœna perjurii, sicut et illum qui juramentum non implet, et hoc propter suam fraudem.

3. Ad illud quod objicitur de judicio Ecclesiæ, dicendum quod Ecclesia fallitur: et quamvis contingat ipsam (*a*) recedere a veritate rei, non tamen recedit a veritate justitiæ, quia debet judicare secundum allegata. Et si tu objicias mihi, quod in foro judiciali contra seipsum allegat, et unicuique credendum est ferenti testimonium contra se; dicendum quod quia Ecclesia habet testimonium in contrarium, et quia etiam tale testimonium certitudinis est in præjudicium causæ matrimonialis, quæ maxime favorabilis est; ideo talis viri testimonium non auditur. Tamen in foro pœnitentiæ, sive conscientiæ, creditur homini confitenti suam turpitudinem, quia nihil ibi dicendum est, nisi turpitudo.

4. Ad illud quod objicitur, quod fraus non debet alicui patrocinari, dicendum quod duo sunt ibi, scilicet verbi dolositas sive falsitas, et vera carentia consensus. Verbi dolositas non patrocinatur, imo obest in omni foro, sive judiciali, sive pœnitentiali, quia utrobique vel punitur, vel pro obligatione reputatur. Sed vera carentia hæc est, quæ suffragatur in conspectu Dei, ut verum matrimonium non sit.

5 et 6. Ad illud, quod nemo scit utrum

(*a*) *Cæt. edit.* ipsum.

interius consentiat, dicendum quod quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi manifestus dolus appareat, ideo de quolibet præsumendum est, quod corde consentiat, si ore exprimat, nec est aliud credendum; et, si non sit ita, ignorantia facti in altera persona, quæ ignorat, coitus excusatur, sicut Jacob excusatur in hoc[1] quod cognovit Liam, quia credebat cognoscere suam Rachelem; nec committit se discrimini, nec perplexitati: quia enim prima credi debet consensisse, ideo ei adhærendum est, et debitum reddendum : et sic patet totum.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de insolubilitate matrimonii; et de hoc duo quæruntur : primo quæritur de insolubilitate quantum ad matrimonium consummatum; secundo, quantum ad matrimonium ratum.

QUÆSTIO I.

An matrimonium consummatum sit insolubile[2].

am. Quod tale matrimonium sit insolubile, ostenditur per verbum Domini[3] : *Quod Deus conjunxit, homo non separet :* ergo tales, quia a Deo sunt conjuncti, sunt inseparabiles, quia Deus nullos separat.

Item quæcumque sunt separabilia, plura sunt : sed Dominus dicit[4], quod vir et mulier, *non sunt duo, sed una caro :* ergo non sunt separabiles.

Item hoc ipsum ostenditur per definitionem matrimonii, quam ponit Magister in littera : « Individuam vitæ consuetudinem retinens. »

Item hoc matrimonium est signum unionis Christi et Ecclesiæ secundum conformitatem naturæ : sed illa unio est inseparabilis : ergo, etc.

Contra : 1. Omne vinculum iterabile est dissolubile : sed matrimonium est vinculum iterabile, quia possunt esse secundæ nuptiæ : ergo est dissolubile. Ad opp.

2. Item omne sacramentum perpetuum imprimit signaculum in subjecto perpetuo : sed matrimonium nihil imprimit in anima : ergo, etc.

3, Item omnis effectus, cujus causa est dissolubilis, ipse est dissolubilis : sed causa matrimonii est mutuus consensus, et ille est dissolubilis : ergo, etc. Prima pars patet per illud Chrysostomi, quod eisdem causis quibus unumquodque construitur, per easdem destruitur.

4. Item vir tenetur uxori ex vinculo matrimonii reddere debitum : sed ex mutuo consensu possunt se perpetuo absolvere : ergo similiter ex mutuo consensu matrimonium dividere. Similiter ex lege matrimonii tenentur insimul cohabitare, et possunt diversas religiones ex communi consensu intrare : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonium est indissolubile extremis manentibus : quod provenit dispositive a significatione, effective autem ab institutione divina.

Resp. ad arg. Dicendum quod matrimonium est insolubile extremis manentibus; sed ipsis corruptis, vel eorum altero, solvitur, quia non manet ligatio, nisi etiam maneant quæ ligantur. Extrema autem sunt destructibilia, quia sunt extrema ratione sexuum, non aliorum; et quia sexus respicit dispositionem a parte corporis, et ita vitam corporalem; dico quod recte matrimonium dicitur vinculum indissolubile, sed non perpetuum.

1 et 2. Et per hoc patet responsio ad duo prima: objiciunt enim ac si vinculum esset perpetuum. Ratio autem hujus insolubilitatis dispositive (a) venit ab ejus significa-

[1] *Genes.*, XXIX, 23. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLVI, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVII, art. 2, q. I; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. IX. — [3] *Matth.*, XIX, 6. — [4] *Ibid.*

(a) *Edit. Ven.* dispositivæ.

tione, quia significat unionem indissolubilem, scilicet Christi et Ecclesiæ, secundum conformitatem naturæ; sed effective venit ab institutione, quia sic Deus instituit, ut amplius non solvantur, dum vivunt.

3. Et per hoc patet responsio ad illud de consensu, quia non est tota causa matrimonii. Unde, si esset tota causa, bene objiceret; sed ulterius est ibi divina institutio. Verumtamen illud non bene solvit, pro eo quod si duæ causæ concurrunt ad eumdem effectum, altera destructa, non manet effectus : et ideo, si ad matrimonium cum institutione divina concurrit consensus, videtur, etc. Dicendum ergo, quod est causa introducens tantum, et introducens et conservans. Quando ergo dicitur, quod si destruitur causa, et effectus, verum est de conservante, non autem est verum de introducente tantum. Consensus vero vinculum illud introducit, non conservat : et ideo, ipso desinente, non desinit : et ideo patet illud.

4. Ad illud quod objicitur de redditione debiti, et cohabitatione, dicendum quod illud est in potestate congregatorum, quia uterque habet potestatem super corpus alterius : et quoniam uterque potest juri suo renuntiare, inde est quod cohabitatio et debiti solutio potest dividi : non sic vinculum, quod Deus instituit, quod tenet rationem sacramenti.

QUÆSTIO II.

An matrimonium animorum sit insolubile [1].

Fundam. De indissolubilitate illius matrimonii, quod solum est in conjunctione animorum; et quod tale matrimonium sit insolubile, ostenditur : quia determinatum est in jure, quod si quis per verba de præsenti consentiat in aliquam, et post in aliam consentit, et carnaliter cognoscit, quod ad primam revocandus est : ergo primum vinculum fuit insolubile, cum non solvatur per matrimonium consummatum.

Item hoc ipsum ostenditur per diffinitionem matrimonii prædictam. Si tamen dicas quod et non convenit, objicitur per Hugonem, qui ita diffinit matrimonium : « Matrimonium est maris et fœminæ legitimus consensus individuam vitæ consuetudinem retinens : »

Item quod Dominus dixit[2] : *Quos* (*a*) *Deus conjunxit, homo non separet*, aut intelligitur quoad conjunctionem animorum, aut corporum : quia animorum, videtur, quia illa copula est sanctior : ergo si de illa intelligit, videtur quod quoad illam sit inseparabile.

Item matrimonium significat quantum ad conjunctionem animorum conjunctionem Dei et Ecclesiæ : sed Ecclesia semel Christo desponsata nunquam separatur, nec separabitur : ergo nec illud matrimonium.

Item cum vir consentit in mulierem, transfert potestatem sui corporis in potestatem mulieris, quia tunc ei alligatur : ergo si non habet potestatem sui corporis, nec intrare religionem, nec alii potest se copulare.

Contra : 1. Hieronymus dicit, quod Dominus Joannem vocavit de nuptiis : ergo solvit eum ab uxore : sed non solvisset (*b*), si fuisset ligatus vinculo indissolubili : ergo, etc. Ad o

2. Item sacri canones ante commixtionem carnalem dant liberam potestatem alteri ingredi religionem, et alteri nubendi post ejus ingressum, sicut patet per multa quæ habentur in littera : sed non posset nubere, nisi vinculum esset solutum : ergo, etc.

3. Item anima nunquam in hac vita sic Deo conjungitur, quin possit ab eo separari : ergo nec sponsus conjungitur inseparabiliter sponsæ ante copulam carnalem.

4. Juxta hoc quæritur, si statim post ingressum in religionem est solutum tale vinculum; et quod sic, videtur, quia alioquin mulier damnum sustineret, quia esset alligata, et vir non esset alligata : quod non est conveniens, quia ad paria judicantur. Si au-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVII, art. 2, q. II et III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVII, q. X. — [2] *Matth.*, XIX, 6.

(*a*) Vulg. *Quod.* — (*b*) *Cæt. edit.* nisi.

tem statim solvitur, sed possibile est ipsum egredi religionem; ergo potest nubere, esto quod uxor alteri nupserit : quod est contra canones. Propter hoc quæritur quando solvitur, et quare solvitur per vinculum voti, non per vinculum matrimonii majoris.

CONCLUSIO.

Matrimonium quod tantum est in conjunctione animorum, est insolubile suo modo, cum non ab homine, sed a Deo per solemne votum continentiæ separetur.

Resp. ad arg. Dicendum, quod insolubilitas consequitur matrimonium non tantum consummatum, sed etiam ratum : et propter hoc etiam ratum est, quia quamdam insolubilitatem, licet minorem, quam matrimonium consummatum, habet, habet tamen sibi competentem, sicut et illud. Sicut enim vinculum matrimonii consummati est insolubile, viventibus extremis vita corporali, nec solvitur nisi morte corporali; sic nec matrimonium, in quo est conjunctio mentium et animorum, potest solvi, nisi homo moriatur spiritualiter huic mundo, sive operi carnis : et hoc fit intrando religionem, et emittendo votum castitatis solemne. Ex tunc enim solvitur tale matrimonium, ex quo spiritualiter moritur; et hoc probatur per illam decretalem Innocentii de conversione conjugatorum, *Ex parte tua.*

1 et 2. Concedendum est igitur matrimonium illud esse insolubile suo modo, cum sit sacramentum; nec separatur ab homine, sed a Deo, cui solemne votum continentiæ promittitur. Et ex hoc patent objecta præter ultima duo.

3. Ad illud quod objicitur de translatione potestatis, dicendum quod potestas corporis non simpliciter transfertur in matrimonio rato, sed sub conditione utriusque, scilicet statu et vita manente. Unde dico, quod si uxor peteret sibi statim debitum, non teneretur reddere, nec Ecclesia cogeret quod statim redderet; sed saltem dat inducias usque ad duos menses, ultra quod tempus tenetur aut mulieri debitum reddere, aut ad vitam aliam se transferre : tunc ergo est vinculum solutum, cum homo ad vitam aliam est irregressibiliter (*a*) translatus, et ideo dicitur mortuus.

4. Et ex hoc patet illud quod ultimo quæritur, quando scilicet solvitur vinculum, videlicet quando ligatur ut non possit redire ad sæculum; et si uxor instet, necesse habet unum sibi de duobus eligere infra duos menses secundum canones : et per hoc patet totum.

DISTINCTIO XXVIII

CONSENSUS DE FUTURO ETIAM CUM JURAMENTO CONJUGIUM NON FACIT, ET IN QUAM REM SIT ILLE CONSENSUS MATRIMONIUM EFFICIENS.

Hic quæri debet utrum consensus de futuro, addito etiam juramento, conjugium efficiat : ut si quis promittat, vel etiam juret alicui se usque ad tempus placitum illam ducturum, et illa promittat vel juret se illi nupturam, numquid talis sponsio eos conjuges facit? Si mutato proposito alter vel uterque ad alienam copulam transit, numquid ob priorem sponsionem juramento subnixam secundæ fœderationis pactum scindetur? Considera quia longe aliud est promittere, et aliud facere. Qui promittit, nondum facit. Qui ergo promisit se in uxorem ducturum aliquam, nondum eam duxit in uxorem; et quæ spopondit se nupturam, nondum nupsit. Quomodo ergo appellari

Inquirit qualis sit ille consensus qui est efficiens matrimonii causa, ostendens quod non debet esse effectivus ex aliquo exteriori.

(*a*) *Cæt. edit.* ingressibiliter.

conjuges possunt, qui nondum contrahunt, sed in futuro se contracturos jurando promittunt? Item, si ex vi juramenti ad futurum pertinentis mox efficiuntur conjuges, cur jurant in futuro se facturos quod in præsenti efficiunt? Item, si ex quo jurant, mox efficiuntur conjuges, tunc rem hanc efficiunt, quando jurant se facturos. Ideo dico quod conjugium tunc non fuit, sed futurum promittitur. Si vero ille post uxorem duxit, et illa marito nupsit, conjugium utrumque fuit, et non potest dissolvi. Præcedens ergo mendacium vel perjurium pœnitentia est corrigendum, sed conjugium sequens non est dissolvendum. Non autem sic est, quando juramentum conjugii præsentis consensus attestatione firmatur: quia post talem consensum si quis alii se copulaverit, etiamsi prolem procreaverit, et irritum debet fieri, et ipse ad priorem copulam revocari.

Quæ videntur obviare præmissis

Præmissæ autem sententiæ videtur obviare illud quod leges tradunt[1]: « Si quis tactis divinis scripturis juraverit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum, vel etiam si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illi legitima uxor, quamvis nulla dos, nulla alia scriptura interposita sit. » Sed hic ostenditur quid fieri vel esse debeat, non quid tunc fiat. Non enim per illud juramentum tunc fit uxor, sed fieri debet, quia juratum est. Potest et de illo juramento hoc dictum intelligi, ubi de præsenti consentiunt, ac se invicem suscipiunt. Illi etiam sententiæ, qua dictum est solum consensum facere conjugium, videtur obviare quod Evaristus Papa ait[2]: « Aliter legitimum non fit conjugium, nisi ab his, qui super feminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus sponsetur, et legibus dotetur, et a sacerdote, ut mos est, benedicatur, et a paranymphis custodiatur, ac solenniter accipiatur. » Item[3]: « Ita legitima scitote esse connubia: aliter vero præsumpta, non conjugia, sed adulteria, vel fornicationes sunt, nisi voluntas propria suffragata fuerit, et vota succurrerint legitima. » Hoc autem non ita intelligendum est tanquam sine enumeratis non possit esse legitimum conjugium; sed quia sine illis non habet decorem et honestatem debitam. In hujus enim sacramenti celebratione, sicut in aliis, quædam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti, ut consensus de præsenti, qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium; quædam vero pertinentia ad decorem et solemnitatem sacramenti, ut parentum traditio, sacerdotum benedictio, et hujusmodi: sine quibus legitime fit conjugium quantum ad virtutem, non quantum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitime conjuges, sed quasi adulteri vel fornicatores conveniunt, ut illi qui clanculo nubunt, et utique fornicatores essent, nisi eis suffragaretur voluntas verbis expressa de præsenti, quæ legitimum inter eos facit matrimonium. Nam et consensus occultus de præsenti per verba expressus, conjugium facit, licet non sit ibi honestus contractus: sed matrimonium non sanxit consensus, qui in occulto fuit. Si enim alter alterum dimiserit, non cogitur judicio Ecclesiæ redire, et commanere quasi cum conjuge; quia non potest probari testibus contractus, qui in occulto est factus. Quod si ipsi qui in occulto sibi consenserunt, eumdem consensum voluntarie in manifesto profiteantur, tunc utrique propria voluntas suffragatur, et legitima vota succurrunt ad sanciendum conjugium, quod prius occulte fuerat contractum.

Solutio

[1] Allegatur, caus. xxx, q. v, c. ix. — [2] *Ibid.*, q. v, c. i. — [3] *Ibid.*

Voluntas ergo verbis expressa in occulto ad hoc suffragatur, ut fiat conjugium; manifeste vero expressa suffragatur, ut sanciat et roboret, ac liberum sit Ecclesiæ de hoc judicare, si expedierit.

Hic quæritur [1], cum consensus de præsenti matrimonium faciat, cujus rei consensus sit ille, an carnalis copulæ, an cohabitationis, an utriusque. Si cohabitationis consensus matrimonium facit, tunc frater cum sorore, pater cum filia potest contrahere matrimonium; si carnalis copulæ, tunc inter Mariam et Joseph non fuit conjugium. Proposuerat enim Maria in virginitate manere, nisi Deus aliter facere juberet, secundum quod videtur Angelo dixisse [2]: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* id est, me non cognituram proposui. Neque enim quia virum tunc non cognoscebat, necesse erat inquiri quomodo posset habere filium; sed quia se nunquam cognituram proposuerat. Dicit enim Beda [3], quod in virginitate manere disposuerat. Si ergo contra suum propositum post consensit in carnalem copulam, videtur facta voti rea mente, etsi non opere violata. Dicamus ergo quod consensus cohabitationis, vel carnalis copulæ non facit conjugium; sed consensus conjugalis societatis, verbis secundum præsens tempus expressis, ut cum vir dicit: Ego accipio te in meam, non dominam, non ancillam, sed conjugem. Quia enim non ancilla, vel domina datur, ideo nec de summo, nec de imo a principio formata est, sed de latere viri [4] ob conjugalem societatem. Si de summo fieret, ut capite, videretur ad dominationem creata. Si vero de imo, ut de pedibus, videretur ad servitutem subjicienda. Sed quia nec in dominam, nec in ancillam assumitur, facta est de medio, id est, de latere, quia ad conjugalem societatem assumitur. Cum ergo sic conveniunt, ut dicat vir: Accipio te in meam conjugem; et dicat mulier: Accipio te in meum virum: his verbis, vel aliis idem significantibus exprimitur consensus, non copulæ carnalis, vel cohabitationis corporalis, sed conjugalis societatis, ex qua oportet eos cohabitare, nisi forte causa religionis pari voto corporaliter separentur, vel ad tempus, vel usque in finem.

De qua re sit consensus ille, an de carnali copula, an de cohabitatione, an de alio.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hic quæri debet, utrum consensus de futuro, etc.

Supra ostendit Magister consensum esse causam matrimonii; hic excludit differentias consensuum non efficientium matrimonium: et talis est consensus defectivus. Quoniam autem consensus dupliciter potest deficere, scilicet ex aliquo exteriori, vel ex aliquo interiori, utputa per errorem, vel per coactionem, ideo hæc pars habet duas: in prima agit de consensu defectivo exterius; in secunda vero interius, infra [5]: *Oportet autem consensum conjugalem liberum esse a coactione,* etc. Prima pars, secundum triplicem consensum, sive secundum quod consensus potest tripliciter considerari, scilicet quantum ad tempus in quo, sive pro quo fit, quantum ad alienum testimonium coram quo fit, et quantum ad terminum in quem dirigitur; secundum hoc hæc pars habet tres partes: in prima inquirit Magister de consensu de futuro juramento firmato, utrum faciat matrimonium; in secunda de consensu cum testimonio, ibi: *Præmissæ autem sententiæ videtur obviare,* etc.; in tertia quærit in quam rem oportuit consentire ad hoc quod contrahatur matrimonium, an in carnalem copulam, an non, et hoc ibi: *Hic quæritur, cum consensus de præsenti*, etc. Quælibet autem

Divisio.

[1] Hæc omnia habentur caus. xxvii, q. ii.— [2] *Luc.*, i, 34.— [3] Bed., *sup. Luc*, i, 34.— [4] *Gen.*, ii, 21.— [5] Dist. xxix.

istarum partium duas habet ; in prima opponit, in secunda solvit. Partes autem in littera manifestæ sunt.

DUB. I.

[illegible]

Quæritur utrum juramentum addat ad promissionem : si enim nihil addit, ergo frustra apponitur ; si addit, ergo firmior est promissio, et majus vinculum. Sed contra : Majus vinculum superveniens solvit minus, ut votum privatum solvitur per matrimonium consummatum : ergo si aliquis spondeat alicui cum simplici fide, et post alii cum juramento, videtur quod teneatur ad secundam.

Resp. Dicendum quod in his quæ sunt ejusdem fori et generis, quamvis unum sit majus alio, tamen non solvit. Unde matrimonium consummatum non solvit ratum, eo quod utrumque est matrimonium, et ligat in facie Ecclesiæ : similiter nec sponsalia solvunt sponsalia, sed matrimonium sponsalia solvit : et ideo standum est primæ fidei et obligationi. Nam secundum juramentum nullum est, eo quod contra illud est quod fideliter adimplere tenetur. Unde faciendum est secundum illud Isidori : « In malis promissis rescinde fidem : » ideo jurando peccavit, sed non peccavit adhærendo primæ.

DUB. II.

Non autem sic est, quando juramentum conjugii præsentis consensus attestatione firmatur.

Videtur male dicere, quia matrimonium ante copulam solvitur per votum solemne : ergo cum matrimonium consummatum tantæ sit obligationis ut votum, videtur quod similiter solvere debeat.

Resp. Dicendum quod non est simile, quia hic sunt obligationes ejusdem generis. Præterea, uterque vivit mundo. Et iterum, in sequenti matrimonio fides promittitur et datur mulieri ; in voto autem solemni est obligatio alterius generis. Præterea moritur homo mundo, quod solvit tale vinculum. Et iterum, fides et obsequium promittitur Deo, cui plus tenemur, quam aliis : et ideo non est simile, quia status perfectionis assumitur : et ideo tale votum licitum est, ac per hoc obligatorium. Secundum autem matrimonium non est licitum, et ideo nec robur habet, nec obligationem : et sic patet quod non est simile.

DUB. III.

Sacerdotum benedictio, etc.

Innuit Magister, quod sine benedictione non sit conjugium quantum ad honestatem sacramenti. Videtur hoc falsum, quia in secundis nuptiis maxime est sacramentum honestum, et tamen non est benedictio.

Resp. Dicendum quod in secundis nuptiis, maxime quando mulier est vidua, non fit benedictio propter defectum sacramenti, sicut infra patebit. Sic autem et celebratur Missa determinate propter triplex bonum matrimonii, quod tribus personis appropriatur, bonum prolis Patri, bonum fidei Filio, bonum sacramenti, sive vinculi indivisibilis, Spiritui sancto appropriatur.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis sex quæruntur : primo quæritur utrum consensus de futuro faciat matrimonium ; secundo, utrum consensus ad tempus ; tertio, utrum consensus conditionatus ; quarto, utrum consensus tacitus ; quinto, utrum consensus occultus ; sexto, utrum solus consensus in carnalem copulam.

QUÆSTIO I.

An consensus de futuro faciat matrimonium [1].

Quod consensus de futuro faciat matrimonium, ostenditur hac ratione : Sicut se habet Ad opp.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. 1 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. 1 ; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. 1 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. 1 ; Petrus de Tarant, IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. I.

præsens ad præsens, ita futurum ad futurum: sed consensus de præsenti facit matrimonium in præsenti : ergo consensus de futuro facit matrimonium de futuro.

2. Item per simile videtur : sicut qui promittit aliquid in præsenti, obligatur in præsenti, sic qui promittit aliquid de futuro, obligatur pro illo tempore : sed sicut promissio est causa obligationis, ita consensus est causa matrimonii : ergo videtur quod consensus de futuro faciat matrimonium de futuro.

3. Item consensus de futuro facit matrimonium, si carnalis copula subsequatur : sed carnalis copula non est causa matrimonii, sed ipsum sequitur : ergo prius fuit matrimonium, quam coirent : ergo, etc.

4. Item, si consentiat de futuro et sequatur (*a*) stuprum, ita ut non cognoscat affectu maritali, sed fornicario, facit matrimonium: sed magis obligat juramentum quam stuprum : ergo si consentiat cum juramento, est ei uxor.

Contra : Jura dicunt, quod si quis in aliquam consentiat per verba de futuro, et in alteram per verba de præsenti, secunda est uxor : si ergo unius est una uxor, prima non fuit uxor.

Item ratione videtur, quia quod futurum est, non est : ergo cum consentit de futuro, nondum consentit : ergo modo non est matrimonium. Quod autem nec in illo futuro, patet, quia ponatur quod tunc non consentiat, non est consensus tunc, nec prius fuit : ergo non est matrimonium, nec fuit.

Item, qui semel consentit in aliquam, non debet iterum consentire ad hoc quod fiat matrimonium : sed consensus de futuro, cum dicit : « Accipiam te in meam, » obligat iterum consentire : ergo per verba de futuro non est consensus matrimonialis. Quod se obliget, patet, quia se obligat ad accipiendum in uxorem : et non aliter accipitur, quam per consensum.

(*a*) *Cæt. edit.* sequitur.

CONCLUSIO.

Matrimonium contractum per verbum de futuro, non est tunc vere matrimonium, licet sit ibi obligatio.

Resp. ad arg. Dicendum quod consensus non facit matrimonium, nisi exprimatur per verba de præsenti. Si enim exprimatur per verba de futuro, in veritate non est consensus tunc, sed promissio de consentiendo. Unde si dicat quis : « Ego consentiam in te ; » tunc quidem non consentit, sed se consensurum promittit : et quia non est ibi consensus, ideo non est matrimonii contractio : quia vero est promissio, ideo est obligatio : propterea non matrimonium, sed sponsalia debent dici. Et hæc quidem firmata sunt, quando simplici promissioni additur juramentum : secundum enim jura cogendus est vir, ut mulierem accipiat in uxorem, nisi aliquis casus interveniat, qui solvat sponsalia.

1. Ad illud quod objicitur, quod sicut præsens se habet ad præsens, etc., dicendum quod verum est. Unde sicut si consentit hodie, fit hodie matrimonium, sic si consentit cras, fit cras. Sed cum nunc dicit de futuro, non consentit, sed consentire promittit : et ideo non fit matrimonium, nec de præsenti, nec de futuro : sed solum sponsalia contrahunt.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod qui de futuro promittit, obligatur ad futurum, dicendum quod verum est, quia promissio est præsens. Unde cum dicit : « Ego faciam hoc, » actu promittit, et ideo obligatur. Similiter et iste obligatur spondendo ; sed non propter hoc fit matrimonium, sicut nec promissio est solutio.

4. Ad illud quod objicitur de carnali copula, dicendum quod jura præsumunt, quod ipse consentit : et hoc per signum expressum exterius, quia tanquam uxorem cognoscit; et præsumunt etiam, quod tanquam uxorem cognoscat, ne reportet commodum

de malitia. Unde in veritate si non consentit, sed solum tanquam meretricem cognoscit, matrimonium secundum veritatem non est : quia tamen coitus ille cum præcedenti sponsione signum est probabile consensus matrimonialis, ideo matrimonium est secundum judicium Ecclesiæ, et consulendum est tali, quod consentiat, si non consentit interius in animo.

QUÆSTIO II.

An consensus ad tempus faciat matrimonium [1].

Ad opp. Utrum consensus ad tempus faciat matrimonium, ut cum dicitur : « Accipio te in meam usque ad decem annos; » et quod sic, videtur, quia hic est consensus viri in uxorem, et uxoris in virum, facta expressione per verbum : ergo, etc.

2. Item hoc videtur ratione, quia sicut se habet simpliciter ad simpliciter, sic secundum tempus ad secundum tempus. Sed consensus simpliciter facit uxorem et matrimonium simpliciter : ergo similiter consensus ad tempus facit matrimonium ad tempus.

3. Item, sicut aliquis fit servus simpliciter se subdendo, ita etiam fit servus ad tempus se subdendo ad tempus : ergo similiter videtur in conjugio, et sic videtur quod ad certum tempus possit fieri matrimonium.

4. Item, qui aliquid potest dare simpliciter, potest dare et ad tempus : sed vir potest dare simpliciter potestatem sui corporis : ergo et ad tempus : sed non potest potestatem sui corporis dare nisi uxori : ergo potest habere uxorem ad tempus.

5. Si tu dicas, quod Dominus instituit ad semper, contra : Nihil debet Dominus instituere, quod possit vergere in diminutionem sui honoris, vel nostræ perfectionis : sed si matrimonium esset temporale, posset quis se totum ad Dei obsequium duputare, quando vellet : ergo, etc.

Fundam. Contra : In quadam decretali Gregorii *de conditionibus appositis in desponsationibus*, dicitur capite ultimo : « Si quis dicat : Contraham tecum, donec inveniam aliam honore vel facultatibus digniorem; matrimonialis contractus, quantumcumque sit favorabilis, caret effectu. »

Item ad hoc est diffinitio Hugonis, qui dicit quod matrimonium est consensus individuam vitæ consuetudinem tenens.

Item hoc videtur ratione, quia de esse matrimonii, ut supra ostensum est, est indissolubilitas : ergo qui consentit in matrimonium, ad omne tempus se obligat : ergo si exprimit quod non obligatur nisi ad tempus, nullo modo est matrimonium.

Item nulla anima unitur Deo per desponsationem, nisi simpliciter consentiat et proponat conjungi : ergo similiter in signo, si hoc est conveniens signum, non fit matrimonium, nisi exprimatur simpliciter consensus: sed matrimonium est conveniens signum : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonium non est ubi consensus est ad tempus, quia ibi implicatur aliquid contra naturam matrimonii.

Resp. ad arg. Dicendum quod ad hoc quod fiat matrimonium, necesse est consensum esse et exprimi simpliciter : unde dici debet : « Accipio te in meam; » quod si alio modo consentiat, non est consensus matrimonialis, sive conjugalis, sed adulterium. Unde deficit matrimonium verum, sive deficiat in corde, sive in ore consensus simpliciter : sed quando in corde, tunc in conspectu Dei et secundum veritatem; quando in ore, tunc in facie Ecclesiæ. Ratio autem quare oportet simpliciter consentire, et quod nihil valet consensus ad tempus, est quia consensus non facit matrimonium, nisi eatenus, quatenus præsupponit divinam institutionem : divina autem institutio respicit congruam signationem. Si ergo est signatio rei indivisibilis,

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLVI, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. I, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. II.

sive conjunctionis; ideo constituit Dominus conjunctionem talem ad perpetuitatem. Et huic etiam competit dictamen juris naturalis, quia vir potest uxori dare simpliciter potestatem sui corporis; et ideo si consensus consonat institutioni, necesse est quod sit ad omne tempus; alioquin causa particularis non concordat universali, et ideo nihil fit, nec consentit in talem ut in uxorem, sed potius ut in concubinam. Et concedendæ sunt rationes ad hoc, quia in forma verborum implicatur aliquid, quod est contra matrimonii substantiam.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod sicut se habet simpliciter, etc. (*a*); dicendum quod hoc verum est, ubi contingit reperire secundum quid in utroque extremorum. Sed matrimonium nullo modo est secundum tempus : et ideo non valet illud.

2. Ad illud quod objicitur de servitute, dicendum quod non est simile, quia servitutis (*b*) vinculum potest esse temporale, et perpetuum; sed matrimonium est perpetuum.

3. Ad illud quod objicitur, quod potestas corporis potest dari ad tempus, dicendum quod non potest dari ad tempus, nisi detur simpliciter : et est simile, quia Deus non acceptat bonam voluntatem vel servitium alicujus, nisi velit vel proponat semper sibi servire.

4. Ad illud quod objicitur, quod Dominus non debuit instituere, dicendum quod in hujus sacramenti institutione magis congruitas in signando, et necessitas, quam aliud consideratur : et hæc exigunt ipsum esse perpetuum.

QUÆSTIO III.

An consensus conditionatus faciat matrimonium [1].

1 opp. Utrum consensus conditionatus faciat matrimonium, ut : « Accipio te in meam, si dederis mihi centum libras; » et quod sic, videtur 1. per simile : quia votum conditionatum votum est : ergo similiter videtur quod consensus conditionatus sit consensus, et per consequens matrimonium efficit.

2. Item aliquis consentiens in aliquam ex spe pecuniæ habendæ, matrimonium contrahit : ergo si consensus talis competit matrimonio, ergo ipsius expressio non repugnat : ergo, si dicat : « Consentio, si dederis, » patet, etc.

3. Item, quando aliquis promittit aliquid sub conditione, si stet conditio, stat obligatio et promissio : sed possibile est stare conditionem : ergo et consensum, et obligationem, et matrimonium.

Contra : Plus se obligat qui simpliciter de futuro promittit, quam qui sub conditione; nam prima est obligatio simpliciter, secunda vero non : sed consensus per verba de futuro expressus non facit matrimonium : ergo, etc. Fundam.

Item post consensum istum, aut est uxor, aut non : si uxor, sed possibile est conditionem non stare, et non consenserat simpliciter, sed sub conditione : ergo est uxor sine consensu. Si (*c*) non est uxor, ergo talis consensus non efficit matrimonium.

Item matrimonium est vinculum nullo modo solubile : sed omnis obligatio, vel pactio, sub conditione facta, est solubilis : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Consensus de futuro sub conditione per modum pœnæ, aut per modum contractus, sed inhonesta, et contra substantiam matrimonii, non facit sponsalia; facit autem illa, si conditio sit honesta, vel etiam inhonesta, modo non contra substantiam matrimonii. Consensus de præsenti cum conditione præterita, aut præsenti, facit matrimonium; non autem cum futura.

Resp. ad arg. Dicendum est quod consensus conditionatus, si fiat per verba de futuro, judicari habet, sicut et consensus de fu-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLVII, art. 5; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. V.

(*a*) *Cæt. edit. deest* etc., *et sic passim alias.*— (*b*) *Cæt. edit.* servitus. — (*c*) *Item* Sed.

turo. Unde sicut consensus de futuro non facit matrimonium, sed desponsationem, sive sponsalia, sic nec talis consensus sub conditione. Attendendum tamen, quod conditio aut apponitur per modum pœnæ, aut ut determinatio contractus : si per modum pœnæ, nullius est vigoris, pro eo quod matrimonia debent esse libera. Unde si quis proponat : « Promitto contrahere tecum sub pœna centum marcarum, » vel : « Si non contraxero, dabo tibi centum, » etiamsi non contrahat, non debet, nec tenetur ad illam pœnam. Si autem apponitur ut determinatio contractus sive consensus, distinguendum est : aut enim est conditio honesta, aut inhonesta : si est honesta, stante conditione stant sponsalia, non stante non stant, ut si quis dicat : « Contraham tecum, si placuerit patri meo, » vel « si tu volueris converti ad fidem; » si autem est inhonesta, duplex est : aut est contra substantiam matrimonii, aut non : si contra substantiam matrimonii, tunc nulla est obligatio, ut si dicat : « Contraham tecum, si procuraveris venena sterilitatis, » vel aliquod hujusmodi. Si autem est inhonesta, et non contra substantiam matrimonii, ut si dicatur : « Contraham tecum, si furatus fueris, » vel « si Deum offenderis, » tatis conditio pro non adjecta habenda est. Et hoc totum probatur per illa, quæ dicuntur, *Extra*, in quarto libro, *de conditionibus appositis in dispensatione*. Si autem consensus fiat per verba de præsenti, aut conditio est præterita, aut præsens, aut futura. Si conditio est præterita, ut : « Accipio te in meam, si mortuus est pater tuus ; » vel de præsenti, ut : « Accipio te in meam, si es virgo, » stante conditione stat matrimonium. Si autem conditio est de futuro, aut futuri necessarii, aut futuri contingentis. Si futuri necessarii, ut : « Accipio te in meam, si sol orietur cras; » tunc est matrimonium. Si autem conditio est contingens, dico quod non est matrimonium, eo quod consensus pendet de futuro, sicut et conditio; et ideo judicandum est tunc, sicut de futuro; nec est matrimonium, nisi [1] carnalis copula subsequatur, quia tunc intelligitur a conditione apposita recessisse.

Ad illud ergo quod objicitur ad secundam partem, quod non stat matrimonium per consensum conditionatum, dicendum quod verum est, ubi est conditio de futuro contingenti, quia tunc consensus pendet ex futuro. Resp. ad 1. pro fundam.

1. Ad illud vero quod objicitur, quod simpliciter stat per simile in voto, dicendum quod non est simile, quia votum est pura obligatio; matrimonium autem est conjunctio; et non est conjunctio nisi per præsens; sed obligatio est bene per futurum.

2. Ad illud quod objicitur, quod consensus ex spe pecuniæ facit matrimonium, verum est, quando simplex est et absolutus; sed cum exprimitur sub conditione, non exprimitur simpliciter, nec ut absolutus, nec ut præsens : et ideo non est simile.

3. Ad aliud dicendum, quod matrimonium plus dicit, quam obligationem. Unde dico, quod non sequitur : « Iste est obligatus isti mulieri, ut eam accipiat in uxorem; ergo est ejus vir; » sicut non sequitur : « Obligavit se ad persolvendum : ergo solvit. » Unde matrimonium non tantum est obligatio; imo etiam ipsius vinculi indivisibilis unio.

QUÆSTIO IV.

An consensus tacitus faciat matrimonium [2].

Utrum consensus tacitus faciat matrimonium; et quod sic, videtur 1. per decretalem in libro quarto de sponsalibus, c. *Tuæ fraternitati*, etc. Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum : sed necessaria sunt verba, quantum ad Ecclesiam, ad consensum exprimendum de præsenti : ergo videtur quod, quantum ad Deum, matrimonium sine verbo. Ad op

[1] Imo dicendum : « etiamsi, » post Conc. Trid., sess. XXIV, c. 1, de Matrim. — [2] Cf. S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. 5; et IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. I, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVIII, art. 2, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. VI.

2. Item ratione alia videtur, quia peccatum adulterii, sive fornicationis, solo interiori consensu judicatur consummatum, etiam sine signo exteriori : ergo si plus potest consensus castus, quam incastus, patet, etc.

3. Item consensus verborum exteriorum non unit nisi per consensum interiorem : sed ubi unum propter alterum, utrobique tantum unum : ergo videtur quod si adsit unus consensus exterior, idem omnino faciet.

4. Item aliquæ duæ personæ consentiunt æque intense et plene ante expressionem, et post : ergo si post expressionem est matrimonium, et ante similiter.

5. Item, si aliquis voveat interius tantum, nihilominus vovet et obligatur ad votum : ergo similiter, si consentit interius tantum. Si tu dicas quod non est simile, quia votum fit Deo, qui videt corda, matrimonium vero respectu hominis qui corda nescit; objicitur tunc, quod saltem in conspectu Dei debet esse matrimonium.

6. Item hoc ostenditur per simile : quia qui vere contritus est interius, in conspectu Dei vere pœnitens judicatur, etiamsi non adsit confessio oris : ergo similiter in matrimonio.

undam. Contra : Matrimonium est sacramentum : sed omne sacramentum est signum, et signum est quod offert se sensui : ergo, etc.

Item, si consensus interior faceret matrimonium, ergo cum nesciat homo occulta alterius, nesciret utrum esset vir illius, an non : ergo si illi conjungeretur exterius, nesciret utrum esset matrimonium, et ita in periculo se poneret.

Item, quantumcumque velim voluntate plena alteri aliquid dare, nullum jus acquiritur illi ex mea voluntate, si non promittam exterius per signum : sed in matrimonio jus acquirunt conjuges inter se invicem : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia quantumcumque credat aliquis, et nisi sermonem exprimat : *Ego te baptizo*, non baptizat : ergo a simili videtur, quod non contrahat, quantumcumque consentiat, nisi sermonem exprimat; et ex hoc videtur quod mutus non possit contrahere.

CONCLUSIO.

Matrimonium non contrahitur per consensum tacitum, quia exterius exprimi consensum, est necessarium.

Resp. ad arg. Dicendum quod ad omnis sacramenti esse necessario requiritur signatio, sive expressio. Omne enim sacramentum signum est, et ut signum administratur, et ideo istud est necessarium. Sed in aliquibus est materia determinata, et forma verborum præscripta, quæ vim habent sibi ad hoc datam; et talia sacramenta nunquam fiunt, nisi illa verba pronuntientur. In aliquibus autem non venit vis a verbo exteriori, sed ab intrinseco, ut in pœnitentia quantum ad confessionem, et in matrimonio : et in talibus sufficit qualiscumque fiat expressio, sive verbo, sive scripto, sive etiam quocumque nutu alio. Concedendum est igitur, quod matrimonium non contrahitur, nisi consensus exterius exprimatur, vel per verba convenientia, vel per nutus idem importantes.

1. Et per hoc patet primum ad primam partem, scilicet quod de decretali objiciebatur. Patet etiam quod inter mutos potest contrahi matrimonium, non tamen sine aliquo signo. Similiter patet ultimum ad oppositum, quod non est simile de baptismo.

2. Ad illud quod objicitur de adulterio, vel peccato, dicendum quod non est simile, quia peccatum est in interiori deordinatione; sed sacramentum consistit in exteriori signatione.

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod est ibi unum propter alterum, ergo utrobique tantum unum; dicendum quod differt dicere unum propter alterum, et unum per alterum : quia ubi est dicere unum per alterum, est ponere duo, quorum alterum est sicut

efficiens, alterum sicut instrumentum (a), et non est verum quod efficiens possit tantum per se, quantum potest cum instrumento. Quod autem dicitur, ubi unum propter alterum, verum est quando loquitur de motu objecti, ubi *propter* dicit causam formalem, ut : « Video colorem, quia lucidum » et : « Amo vinum, quia dulce » ; et sic in similibus.

5. Ad illud quod objicitur de voto, dicendum quod non est simile propter duas rationes : unam (a), quia votum non est sacramentum per quod obligetur homo homini ; aliam (b), quia obligat se homo Deo, ad quem cogitare est loqui : matrimonium autem est sacramentum, per quod obligatur homo homini.

6. Ad illud quod objectum, quod vere contritus dicitur pœnitens, dicendum quod verum est de pœnitentia virtute, sed non sacramento : matrimonium autem est sacramentum, non virtus. Et præterea est ad alterum semper, non ad se, sicut contritio : et ideo non est simile, ut patet.

QUÆSTIO V.

An consensus de præsenti expressus in occulto faciat matrimonium [1].

Fundam. Utrum consensus de præsenti expressus in occulto, verum faciat matrimonium. Et quod non, videtur, quia Evaristus Papa dicit, et habetur in littera, loquens de occultis et clandestinis connubiis : « Non conjugia, sed adulteria, vel fornicationes sunt. »

Item hoc ipsum videtur ratione, quia personæ quæ secundum institutionem Ecclesiæ non sunt legitimæ ad matrimonium contrahendum, ut frater et soror in secundo gradu, si de facto contrahunt, nihil faciunt, imo separantur : cum ergo hujusmodi clandestina conjugia sint contra Ecclesiæ prohibitionem, ergo nihil fit in eis.

Item, si aliquis contrahat cum aliqua in occulto, et cum alia in manifesto, et veniatur ad judicium Ecclesiæ, Ecclesia dicit illam uxorem, quam accepit in manifesto : ergo si recte judicat, illa est uxor : ergo alia non fuit uxor.

Item matrimonium est sacramentum Ecclesiæ : ergo debet accipi in facie Ecclesiæ : ergo si accipitur in occulto, non est sacramentum Ecclesiæ : ergo nec verum sacramentum : ergo nec matrimonium.

Contra : 1. Sacramentum matrimonii pro materia habet personas legitimas, et pro forma consensum : sed hæc duo integre possunt esse in occulto : ergo, etc. Ad opp.

2. Item baptizatus est aliquis in occulto, sicut in manifesto : ergo matrimonium est ita in occulto, sicut in manifesto a simili.

3. Item contractus matrimonii est per verba maris et fœminæ, aliis nihil agentibus, nec dicentibus : ergo ita est integrum, si fiat illis absentibus, sicut et præsentibus. Juxta hoc quæritur, quare Ecclesia prohibuit matrimonium contrahi in occulto, cum alias esset licitum, et non prohibuit aliquem baptizare in occulto, vel etiam consecrare eucharistiam.

CONCLUSIO.

Matrimonia contracta in occulto, vere [2] *sunt connubia, sed prohibita, ideo cum peccato contracta.*

Resp. ad arg. Dicendum quod ad esse matrimonii ista duo sufficiunt, scilicet legitimitas in personis, et unitas in consensu. Ad solemnitatem vero et decorem, sive honestatem, requiritur et parentum traditio, et sacerdotum benedictio : hæc autem ita sunt ad decorem sacramenti, ut tamen sint de necessitate præcepti. Et ratio hujus est vitatio periculi, quia frequenter qui in occulto contrahunt, pœnitent, et cum aliis de facto contrahunt : et cum non potest primus contractus probari, necesse habet Eccle-

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. 4 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVIII, art. 2, q. III ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. V ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. VI. — [2] Jure quidem veteri, secus vero post conc. Trid.

(*b*) *Cæt. edit.* una. — (*b*) *Item* alia.

sia decipi, et contra veritatem dare sententiam. Et ideo oportuit talia prohibere : hinc est quod si aliquis cum aliqua contrahit in occulto, quamvis sit matrimonium, tamen conjunctio illa non est sine peccato, sicut nec conjunctio fornicarii, non tamen tantum; et inde est quod Evaristus Papa dicit, quod non sunt connubia, sed adulteria, propter culpam.

1. Ad illud quod objicitur, quod illud matrimonium, quod fit contra institutionem Ecclesiæ, irritatur, dicendum quod quædam instituit Ecclesia circa hoc sacramentum tanquam necessaria, utpote quod personæ sint legitimæ; quædam tanquam expedientia, utpote in aperto contrahere : et sic matrimonium quod primo modo fit contra institutionem Ecclesiæ, irritat Ecclesia; quod secundo modo, minime.

2. Ad aliud respondendum, quod Ecclesia in casu illo necessario decipitur; non tamen decipitur ut non juste judicet, quia juste judicare est judicare secundum allegata : decipitur tamen secundum veritatem latentem.

3. Ad illud quod objicitur, quod est sacramentum Ecclesiæ, dicendum quod verum est : tamen accipitur etiam ab aliis qui sunt extra Ecclesiam, ut baptismus; non tamen ad salutem, nisi ab his qui sunt in ipsa Ecclesia : et baptismus accipitur in occulto, quia sacramentum necessitatis; et non est ibi periculum, imo vitatur periculum : sed illud in facie Ecclesiæ accipitur salubrius, in occulto vero accipitur vere, sed non salubriter, quia contra ecclesiasticam sanctionem.

QUÆSTIO VI.

An consensus debeat esse in carnalem copulam [1].

d opp. In quid debeat esse consensus; et quod in carnalem copulam, videtur 1. quia ita dicit Hieronymus, et habetur, dist. XXVII, c. 4, quod « voventibus virginitatem, non solum nubere, sed etiam velle nubere damnabile est. » Sed non esset damnabile, nisi esset contra votum; et non esset contra votum, nisi consentirent in opus carnis : ergo necesse erat in illud consentire.

2. Item in omnia quæ consentiunt (a) vir et uxor, possunt consentire frater et soror licite, excepta copula carnali : ergo si inter fratrem et sororem non potest licite contrahi matrimonium, patet, etc. Si tu dicas mihi, quod oportet consentire in copulam conjugalem, quæro quid vocetur copula conjugalis : et tandem oportet ad hoc devenire, quod ibi includatur copula carnalis.

3. Item Augustinus dicit, et habetur infra [2], et loquitur de purissima Virgine, quæ committens virginitatem suam divinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam : si ergo nullum matrimonium purius illo, nullum sanctius, in omni oportet consentire.

4. Item, si qua mulier dicat : « Consentio in te, ut tamen non cognoscas me, » non est matrimonium : ergo si ista conditio est contra substantiam matrimonii, ergo tenetur consentire in carnalem copulam.

5. Item matrimonium ad hoc institutum est, ut sint duo in carne una : ergo necesse est ad hoc quod sit matrimonium, quod carnaliter uniantur, vel in carne, vel in voluntate : ergo non est matrimonium sine carnali copula.

Contra : Magister dicit in littera, quod consensus cohabitationis, vel carnalis copulæ, non facit conjugium. Fundam.

Item dicitur [3] : « Consensit Maria in copulam matrimonialem, seu maritalem; sed non in copulam carnalem. »

Item hoc ipsum expresse dicit Hugo in libro *de Virginitate Mariæ* : et tamen ex consensu suo matrimonium contraxit : ergo non oportet in carnalem copulam consentire.

[1] S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLVIII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. I, art. 4; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. II, q. II; Richard., IV *Sent.*, dist. XXVIII, art. 2, q. IV; Steph. Brulef., dist. XXVIII, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXVIII, q. VII. — [2] Dist. XXX. Allegatur lib. *de Nupt. et Concupisc.*, sed non invenitur. — [3] Dist. XXX.

(a) *Cæt. edit.* consentit.

Item ratione videtur, quia nullus consentiens in actum carnis est virgo perfecte: beatus Joannes est virgo perfecte: ergo non consensit in actum carnis: et consensit in matrimonium, quia de nuptiis est a Domino vocatus: ergo, etc.

Item nullus consentiens, et volens continentiam virginalem, potest sine peccato consentire in actum carnis: beata Virgo vovit, sicut dicit Augustinus [1], et ipsa innuit in responsione sua, quam dixit: ergo peccavit, si in actum, sive carnalem copulam consensit: et constat quod sine peccato nupsit: ergo, etc.

Item possibile est inter duos esse plenum matrimonium et perfectum sine commixtione carnali: ergo possibile est quod aliquis consentiat in matrimonium non consentiendo in commixtionem carnalem: si hoc potest esse in re et effectu, potest esse in consensu et causa.

CONCLUSIO.

Consensus qui matrimonium facit, est consensus in mutuam suorum corporum potestatem: quæ tamen alia, et alia est in contractione, et in consummatione.

Resp. ad arg. Dicendum est, quod quorumdam opinio fuit, quod ad hoc, quod contrahatur matrimonium, necesse est ab-
Opinio 1. solute consentire in copulam carnalem. Et dicunt hi quod beata Virgo et Joannes consensit, tamen sine peccato, quia Joannes nec voverat, nec proposuerat virginitatem servare; beata Virgo, quia non voverat, sed
Improb. tantum proposuerat. Sed hæc opinio injuriam facit Virgini gloriosæ, quia quamvis excuset a culpa, minuit tamen virginitatis ejus gloriam, ut jam non debeat Virgo super omnes virgines nuncupari: quod noster refugit animus pariter, et auditus. Unde hæc opinio satis convenienter a magistro
Opin. 2. Hugone reprobatur. Aliorum opinio fuit, et istius fuit Altisiodorensis, quod necesse est consentire in copulam carnalem non in particulari, sed in universali; non explicite, sed implicite. Oportet enim consentire in copulam conjugalem, quæ continet quatuor, scilicet cohabitationem, et mutuum obsequium, et mutuam corporum potestatem, et copulam carnalem. Sed illud non videtur sufficiens, quia constat quod beata Virgo Improb.
bene sciebat legem conjugii, et sciebat explicite, et cogitabat de actu conjugum: aut ergo consentiebat, aut dissentiebat: si consentiebat, redit primum inconveniens; si dissentiebat, ergo nec in generali, nec in speciali consentiebat. Tertia opinio est, quod Opin. 3
oportet consentire in carnalem copulam, vel absolute, vel sub conditione, videlicet nisi Deus aliter disponat, vel si placuerit Deo; et tali modo consensit Virgo beata, ut videtur dicere beatus Augustinus; et hoc non repugnat virginitati. Sed certe omnis qui recte Improb.
consentit, taliter consentit. Præterea, non est consensus conditionatus, sed absolutus ille qui matrimonium facit, et maxime cum non est conditio: Deus autem nolebat Virginem carnaliter copulari viro. Et propterea Opinio
dicendum, quod consensus qui matrimonium facit, est consensus in mutuam suorum corporum potestatem. Et hoc sonant verba, cum dicunt: *Accipio te in meam*, vel *in meum:* et sic consensit beata Virgo et Joseph. Sed notandum est, quod aliter datur Explic.
potestas corporis in contractione matrimonii, aliter in consummatione. In contractione ita datur uni, ut non possit illo vivente dari alii; ita etiam datur illi, ut jus habeat petendi, et necesse sit reddere petenti, nisi moriatur mundo per votum castitatis solemne, et ingressum religionis. Quoniam igitur beata Virgo divina inspiratione noverat, vel fortassis ipsius Joseph relatione, quod nunquam vellet uti ejus corporis potestate, sed ejus custodire virginitatem: ideo et debuit ei committi, sive dari. Sciebat etiam quod si vellet exigere, quod posset, publicando votum, contra ire: et sic patet istud. Si ergo volumus istam mutuam corporum potestatem vocare copulam conjugalem, sic beata

[1] Aug., de Sanct. Virginit., c. IV, n. 4

Virgo consensit in copulam, ut omnes nubentes. In matrimonii autem consummatione omnino transfertur potestas, ita quod nec voto privato, nec solemni, possit petenti debitum adversari. Unde gloriosa Virgo matrimonium consensit contrahere; sed certe scivit (*a*) quod nunquam matrimonium consummaret: et hoc scivit Spiritus sancti revelatione, vel Joseph relatione, vel quia considerabat de voti publicatione, quia in lege præceptum erat servare; sed nullus fuerat ausus hoc vovere: et hoc tangitur in libello illo, quem transtulit Hieronymus *de Nativitate Mariæ*, qui quamvis sit apocryphus, continet tamen multa verissima.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod velle nubere damnabile est, dicendum quod Hieronymus loquitur de illis qui volunt nubere ex carnis petulantia: et tales magis appetunt conjunctionem corporum, quam animorum.

2. Ad illud quod objicitur, quod in omnia frater et soror, præterquam in copulam carnalem possunt consentire, dicendum quod falsum est; non enim possunt sibi suorum corporum dare mutuam potestatem. Unde alter potest alii nubere, altero contradicente.

3. Ad illud quod objicitur, quod dicit Augustinus, quod consensit in copulam carnalem, dicendum quod illud intelligitur, quia consensit in mutuam corporum potestatem, quæ ad carnalem copulam ordinatur, non tamen de necessitate; et beata Virgo in illam mutuam corporum potestatem absolute consensit; residuum vero, scilicet ordinationem in actum, divinæ dispositioni commisit, credens semper, imo et sciens quod Dominus ipsam servaret sine macula. Exemplum est de beata Cæcilia.

4. Ad illud quod objicitur, quod conditio illa impedit, dicendum quod verum est contra collationem mutuæ potestatis: in consensu enim in copulam conjugalem datur potestas petendi debitum, licet non teneatur ad statim, si viam habet per quam evadere possit: quæ etsi non erat nota omnibus, erat tamen nota spiritualibus mentibus: sicut certum est nobis de gloriosa Virgine, et probabilius præsumitur de Joseph, quoniam hoc non est juris positivi, sed magis est juris divini.

5. Ad illud quod objicitur, quod est propter carnalem copulam, dicendum quod verum est, quod prima et principalis institutio ad hoc fuit: et tamen hoc non est tota ratio sive causa matrimonii, sicut melius patebit infra; imo etiam fidei, et sacramenti, et mutuæ educationis: et hoc supra determinatum est, ubi agitur utrum carnalis copula sit de integritate sacramenti. Hæc autem sine præjudicio dicta sint, maxime propter reverentiam Virginis: non enim possumus negare, quin inter Mariam et Joseph fuerit conjugium, cum hoc dicat Scriptura evangelica, et sancti omnes in hoc consentiant. Rursus, pietas fidei et reverentia Virginis non patitur nos sentire ipsius beatissimam, et purissimam, et integerrimam animam ad opus carnis fuisse aliquantulum inclinatam: nec credo ipsam in dubio se super hoc posuisse. Si quis tamen aliter dicat, dum tamen Virgini non faciat injuriam, non est magna vis facienda. Cavendum est enim diligenter, ut honor Dominæ nostræ in nullo ab aliquo minuatur, qui etiam in periculo capitis debeat integer custodiri.

(*a*) *Edit. Ven.* certe fuit. *Edit. Vat.* certa fuit.

DISTINCTIO XXIX

CONSENSUS QUI EST EFFICIENS MATRIMONII CAUSA, NON DEBET ESSE DEFFECTIVUS EX ALIQUO INTERIORI, SCILICET EX VOLUNTATE.

[illegible] consen[illegible] jugal[illegible]. Oportet autem consensum conjugalem liberum esse a coactione. Coactus enim consensus, qui nec consensus appellari debet, conjugium non facit, sicut testatur Urbanus Papa scribens Sanctio regi Arragonorum in hæc verba[1] : « De neptis tuæ conjugio, quam te cuidam militi daturum, necessitatis instante articulo, sub fidei pollicitatione confirmasti, hoc æquitate dictante decrevimus, ut si illa virum illum omnino, ut dicitur, renuit et in eadem voluntate perstitit, ut viro illi se prorsus deneget nupturam, nequaquam eam invitam ac renitentem ejusdem viri cogas conjugio copulari. » Idem[2] : « Si verum esse constiterit, quod nobis legati Jordanis principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam nolentem, flentem, et pro viribus renitentem, Rainaldo desponsaverit : quoniam legum et canonum auctoritas talia sponsalia non approbat, ne ignorantibus leges et canones nimis durum videatur, ita sententiam temperamus, ut si princeps cum assensu filiæ id, quod cœptum est, perficere voluerit, concedamus ; sin autem legatus noster utrasque partes audiat, et si nihil fuerit ex parte Rainaldi quod amplius impediat, ab ipso Jordane sacramentum, quo constent hæc, quæ dicta sunt, accipiat. Et nos canonum et legum scita sequentes, deinceps non prohibemus, quin alii viro, si voluerit, prædicta ejus filia, tantum in Domino, nubat. » Ex his apparet conjugium fieri inter consentientes et spontaneos, non inter renitentes et invitos. Veruntamen qui inviti et coacte conjuncti sunt, si postea ab aliquo temporis spatio sine contradictione et querimonia cohabitaverint, facultate discedendi vel reclamandi habita, consentire videntur ; et consensus ille consequens supplet, quod præcedens coactio tulerat.

Consentire autem probatur, qui evidenter non contradicit, secundum illud[3] : « In sponsalibus eorum consensus exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen semper patri filia consentire, nisi evidenter dissentiat. » Item : « Sponsalia, sicut nuptiæ, consensu fiunt contrahentium. Et ideo sicut in nuptiis, ita et in sponsalibus patris familias filiam consentire oportet : quæ si patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. »

EXPOSITIO TEXTUS.

Oportet autem consensum conjugalem liberum esse a coactione, etc.

Supra egit Magister de consensu qui deficit a parte exteriori ; hic agit de consensu qui deficit defectu interiori, scilicet a ratione voluntarii. Tamen iste, et præcedens, et interius, et exterius deficit ; sed hoc per arctationem dictum esse intelligendum est.

Divisio. Consensus autem dupliciter deficit : aut a parte voluntatis, per coactionem ; aut a parte rationis, per errorem. Ideo primo quæritur, utrum consensus coactus faciat matrimonium ; secundo, utrum erroneus, infra[4] :

1 Habetur, caus. XXXI, q. II, c. III, *de Nuptiis*. — 2 Ibid., c. I, *Si verum*. — 3 Ex libro *Pandectarum*. — 4 Dist. XXX.

Nec solum coactio impedit, vel excludit consensum, etc. Prima pars habet tres partes : in prima veritatem determinat; in secunda explanat, ibi : *Ex his apparet conjugia fieri,* etc.; in tertia vero illud quod determinat circa matrimonium, applicat ad sponsalia, ibi : *Consentire autem probat, qui evidenter non contradicit*, etc.

DUB. I.

Coactus enim consensus.

Quæritur hic de situ hujus partis : videtur enim male hic situari, quia si coactio est impedimentum matrimonii, ergo in illo capitulo deberet determinari, ubi agitur de impedimentis matrimonii.

Resp. Dicendum quod, quia Magister agit hic de matrimonio a parte causæ efficientis, et causa efficiens est consensus non quilibet, sed plenus, et plenitudo consensus deficit secundum modos prædictos; ideo hic agit de coactione et errore; infra vero agit de personarum legitimitate : et quia illa multis modis potest privari, et per consequens matrimonium impediri, ideo inferius agit de multis impedimentis : et hæc est ratio, quare tractatus ille ab hoc separatur, quia ratio impediendi venit ex alio genere causæ.

DUB. II.

Nequaquam eam invitam ac renitentem ejusdem viri cogas conjugio copulari, etc.

Ponatur quod aliqua consentiat in aliquem per nuntium, et ante adventum nuntii pœniteat, et nolit consentire, utrum sit compellenda; et quod sic, videtur, quia si potestatem suam commisit procuratori, tunc ita ratum est, quia procurator facit, sicut si Papa faceret; ergo si procurator et nuntius consentiat, quantumcumque postmodum reclamet, videtur quod stet matrimonium. Sed contra : Ponatur quod statim ex quo pœnitet, antequam nuntius perveniat, cum alio contrahat, constat quod matrimonium est, cum adhuc alii non sit alligatus : ergo aliud matrimonium non stat. Item non fit matrimonium nisi per mutuum consensum : consensus autem mutuus nullus est, nisi simul sit actu, vel habitu : ergo si pœnitet antequam tunc consentiat, patet, etc. Quæritur ergo utrum matrimonium possit contrahi inter absentes.

Resp. Dicendum quod si aliquis consentit in absentem per procuratorem, potest fieri matrimonium, non solum sponsalia contrahi, dum tamen constet utrumque consentire, sicut in præsentiarum potest unus alteri consensum exprimere per interpositam personam. Quod autem quæritur, utrum ipsa pœnitente matrimonium contrahatur, dicendum quod revera, si non ante pœniteat, quam ille consentiat, res est salva. Et si pœnitet in corde, et reclamet in signo in conspectu testium, per quos possit probari, utpote negando, vel matrimonium cum alia contrahendo, revera non est matrimonium, nec in conspectu Dei, nec in conspectu Ecclesiæ, quia consensus non simul concurrunt, maxime si fecit quod in se fuit, ut revocatio voluntatis ejus ad nuntium perveniret : et hoc patet, quia si statim, ex quo pœnitet, cum alia contraheret, matrimonium esset. Quod objicitur, quod dedit alteri suam potestatem, dicendum quod semper intelligitur potestatem ad hunc actum dare, consensu in ipso remanente, qui est de essentia matrimonii interius in facie Dei, et exterius in facie Ecclesiæ.

DUB. III.

Verumtamen qui inviti et coacti conjuncti sunt, etc.

Videtur dicere, quod si non reclamat, quod est matrimonium. Contra : Illud potest esse ex negligentia : sed negligentia non supplet locum consensus : ergo non videtur quod sit matrimonium.

Resp. Dicendum quod secundum faciem Ecclesiæ consensus præsumptus matrimonium facit, quando scilicet probabiliter præsumitur, quod consensus ille sit maritalis. Hoc autem potest esse tripliciter : primo modo, quando consentit ore; secundo vero,

quando etsi non consentit ore, tamen voluntate consentit in carnale opus, petendo et reddendo quod exigitur, tertio modo, quando reclamare potest, et habet locum et tempus, et non reclamat, consentire præsumitur : et ideo amplius non auditur. Imo in facie Ecclesiæ pro matrimonio habetur, non propter negligentiam, sed propter consensum, qui creditur inclinatus et voluntarius simpliciter, quamvis in principio fuerit coactus.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis tria quæruntur : primo quæritur utrum consensus coactus faciat matrimonium ; secundo, utrum consentiens in renitentem, generet sibi præjudicium; tertio, utrum aliquis possit compelli per præceptum patris ad matrimonium contrahendum.

QUÆSTIO I.

An consensus coactus faciat matrimonium [1].

Ad opp. Quod consensus coactus faciat matrimonium, videtur 1. quia Augustinus dicit, quod coacta voluntas, voluntas est : ergo a simili, consensus coactus, consensus est : sed posita causa, ponitur effectus : ergo posito tali consensu, est matrimonium.

2. Item hoc videtur ratione per simile, quia qui baptizari consentit timore mortis, baptizatus est, et pro baptizato habetur : ergo similiter est in matrimonio.

3. Item hoc videtur per rationem, quia consensus non potest cogi, sed tantum induci : sed sicut inducitur aliquis minis, ita inducitur blanditiis (a) : sed si aliquis inductus blanditiis consentiat in matrimonium, matrimonium tenet : ergo similiter, si inducitur minis.

4. Item, qui negat Christum timore mortis, peccat : sed nullus peccat, nisi liber : ergo consentiens in aliquid timore mortis, libere consentit : sed consensus liber facit matrimonium : ergo qui consentit timore mortis, etc.

Fundam. Contra : Decretalis *de Sponsalibus, et Matrimonio* : « Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercidit, necesse est ut ubi consensus communis requiritur, coactionis materia repellatur. » Ergo, etc.

Item consensus matrimonialis signum est conjunctionis animæ et Dei : sed anima non conjungitur Deo consensu coacto : ergo si signum est congruum, matrimonium non contrahitur timore coacto.

Item nunquam anima fit sponsa Dei, nisi uniatur ei per amorem : ergo nunquam fit sponsa viri, nisi uniatur ei per amorem : sed unio quæ est per consensum coactum, non fit per amorem : ergo, etc.

Item in consensu matrimonii acquiritur potestas in alterutrum : ergo necesse est quod in consentiendo sint æquales : sed cum alter cogit alterum ad consentiendum, non sunt æquales : ergo tali consensu non contrahitur matrimonium.

CONCLUSIO.

Consensus coactus vi vel metu justo non facit matrimonium ; sed si post coactionem in carnalem copulam consentit, est matrimonium : coactio autem ex metu levi non impedit matrimonium.

Resp. ad arg. Dicendum quod consensus coactus potest esse dupliciter, scilicet vi, vel metu : vis est majoris rei impetus, quæ repelli non potest; metus est instantis vel futuri periculi trepidatio. Tunc autem fit vis, quando capitur, ducitur, trahitur invitus vel ligatus, ipso reclamante et renitente : et hæc est coactio, in qua non est consensus. Et in hac omnino non est matrimonium. Est Opin.

[1] *Cf.* Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLV, art. 4; Scot., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXIX, q, I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I.

(a) *Cœt. edit.* blandiciis, *et sic deinceps.*

et alia coactio per metum, ut cum aliquis minatur mortem, vel intentat, nisi consentiat : et de hac coactione distinguunt aliqui, quod talis consentiens aut consentit ore, sed non corde, et tunc non est matrimonium aliquo modo ; aut corde consentit, quamvis coactus, et tunc matrimonium est in conspectu Dei, quia voluntas coacta voluntas est ; sed non est in conspectu Ecclesiæ, quæ præsumit quod talis non consenserit corde, et ideo judicat et sententiat ut uterque alteri in Domino nubat. Sed certe in istud non videtur consentire decretalis prædicta, quæ dicit quod consensus non habet locum, ubi metus vel coactio intercidit. Et ideo distinguitur aliter, quod metus duplex est, quidam levis, quidam justus : justus, utpote qui in virum constantem cadere potest; levis est, cum quis parvum malum minatur, vel cum talis minatur, de quo præsumitur quod implere non possit. Et talis metus non facit consensum adeo defectivum, quod impediat matrimonium contrahendum, vel dirimat jam contractum ; sed consensus cum tali metu facit matrimonium. Tunc autem est metus justus, quando aliquis comminatur damnum mortis, mutilationis, servitutis, et stupri. Tunc autem cadit in virum constantem, quando præsumitur probabiliter, quod ille qui minatur, possit minas implere ; non tamen esset timendum, si simplex rusticus minaretur duci. In hoc metu dicunt jura consensum non facere matrimonium. Sed ratio hujus sumitur a diversis diversimode. Quidam enim dicunt, quod hoc est ex indulgentia juris : jura enim indulgent tales separari, vel quia præsumunt consentiente ore non consensisse corde, et quia verbum solum dixit ut pœnam redimeret ; vel etiam ratione finis, quia coacta matrimonia pessimos exitus consueverunt habere. Alii dicunt quod non ex juris indulgentia, sed hoc facit defectus liberi et perfecti consensus, qui debet esse in matrimonio, quia, sicut ostensum est, plenus

Improb.

Opinio vera.

Opinio circa rationem.

Opin. 2.

debet ibi esse consensus : et hoc videtur probabilius. Si tamen post coactionem in carnalem copulam consensit, ex tunc incipit esse matrimonium.

1. Ad illud ergo quod primo objicitur, quod coacta voluntas voluntas est, dicendum quod verum est ; sed nunquam sufficit talis voluntas ad faciendum bonum, nec etiam ad contrahendum matrimonium, pro eo quod Dominus voluit hoc sacramentum contrahi per consensum liberum, non coactum.

2. Ad illud quod objicitur, quod qui coactus consensit in baptismum, baptizatur, respondetur quod baptismus est opus Dei, non hominum, sed matrimonium est ad consensum hominum. Aliter potest dici, quod non est simile, quia non tanta libertas ibi requiritur, quanta in matrimonio : totum enim esse matrimonii a consensu causatur.

3. Ad illud quod objicitur, quod consensus inducitur per blanditias, dicendum quod blanditiæ non ita detrahunt de ratione consensus, sicut minæ, quia blanditiæ ad amorem excitant, sed minæ ad terrorem.

4. Ad illud quod objicitur de eo, qui negat Christum timore, dicendum quod facilius est peccare, quam bene facere : unde plura exiguntur ad construendum bonum, quam ad faciendum malum. Præterea, nullus timor respectu peccati perpetrandi potest, nec debet, cadere rationabiliter in virum constantem ; at vero (*a*) talis timor est tantum respectu alicujus rei faciendæ, quæ non est nostræ saluti contraria ; sicut vir constans rationabiliter prius deberet permittere se interfici, quam Deum negare ; sed non rationabiliter ageret, si dimitteret se interfici potius, quam (*b*) in aliquid indifferens (*c*) consentiret. Matrimonium autem non est de his, quæ sunt saluti contraria, vel contra salutem : et sic patet quo modo intelligitur de metu, qui potest cadere in constantem virum.

(*a*) *Cæt. edit.* Nam. — (*b*) interfici antequam. — (*c*) differens.

QUÆSTIO II.

An consentiens in renitentem generet sibi præjudicium [1].

Ad opp. Utrum consentiens in renitentem generet sibi præjudicium, ut non possit cum alio contrahere matrimonium; et quod sic, videtur 1. quia unusquisque potest abrenuntiare (a) juri suo : sed de jure uniuscujusque est quod possit in aliam personam matrimonialiter consentire : huic autem juri homo renuntiat, cum alii per consensum se obligat. Si ergo quis consentit in invitum, suo juri renuntiat : patet, etc.

2. Item potestas proprii corporis transfertur per consensum animi, qui præest ei : sed unusquisque sibi præest : ergo cum consentit in aliquam, potestatem sui corporis ei tribuit : ergo jam non potest dare eam alii.

3. Item iste consentit in invitam et renitentem, et postmodum illa consentit : constat quod, cum illa consentit, matrimonium ratum existit : ergo si mulier virum sibi obligat, non ex hoc quod ipsa consentit, quia consensus unius personæ alteram non obligat : ergo hoc est propter priorem consensum, quem ille prius emiserat : ergo prius obligatus erat.

4. Item efficacius et intensius consensit, qui non solum favet consentienti, sed etiam consentit, et aliam personam ad consentiendum compellit : sed primus modus consentiendi facit matrimonium, et obligationem inducit : ergo multo fortius secundus.

5. Item charitas est vinculum perfectionis, sicut dicitur [2] : hoc autem vinculum, quamvis sit perfectum et spirituale, tamen potest esse unius ad alterum, ita quod sit mutuum : ita pari ratione et vinculum carnale : ergo et matrimonium : ergo videtur quod aliquis possit esse junctus matrimonialiter alicui, si in aliquam consentit, et (b) e converso altera dissentit.

Fundam. Contra : Matrimonium est maris et feminæ conjunctio : omnis autem talis conjunctio est æquiparantiæ relatio : sed omnis talis requirit convenientiam inter extrema, quia ad minus est inter duos. Unde si alter duorum desinat esse similis, non est similitudo : ergo a simili in matrimonio, si alter dissentiat, non est matrimonium, nec sponsalia : constat ergo quod nulla est ibi obligatio, nec aliquod præjudicium.

Item ubi est matrimonialis obligatio, est vir et uxor : sed uxor dicitur respectu viri, sicut pater respectu filii, et e converso : ergo, sicut sequitur : « Iste non est filius hujus, ergo iste non est pater hujus; » ita bene sequitur : « Non est obligata isti, ut uxor, ergo iste non est obligatus isti ut vir, nec alio modo : » ergo, etc.

Item consensus qui transfert corporis potestatem in alteram, est consensus, qui dicit : « Accipio te in meam : » sed nullus potest accipere aliquam in suam, nisi qui facit suam : ergo absque consensu mulieris nullus est consensus viri.

Item, quantumcumque vendam aliquid, non fit contractus, nec astrictio, nisi tu emas : ergo pari ratione nunquam transfertur potestas viri in mulierem, nisi mulier consentiat : si ergo ipsa est coacta, non videtur esse obligatio.

CONCLUSIO.

Consentiens in renitentem, perseverante renitentia corde et signo, præjudicium non facit sibi, ut non possit cum alia consentire.

Resp. ad arg. Dicendum quod quærere utrum consentienti in renitentem fiat præjudicium, est quærere utrum matrimoniale vinculum claudicet, ut ex parte sit solidum, et ex parte contritum : et hoc est quærere, utrum aliquis sit vir, cujus non est uxor : et aliqua sit uxor, quæ non habet virum : et hæc in seipsa quæstio solvitur, pro eo quod in ea opposita implicantur propter naturam

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. III; Steph. Brulef. IV *Sent.*, dist. XXIX, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. V. — [2] *Coloss.*, III, 14.

(a) *Cæt. edit.* abrenunciare, *et sic deinceps.* — (b) aut.

matrimonialis vinculi, quod est relativum et mutuum, quod signat ipsa comparatio, et relatio uxoris ad virum. Dico igitur quod matrimonium non potest esse claudum quantum ad vinculum, quia si mulier invita est, et in dissensu perseverat tam signo, quam corde, nullum est matrimonium; nec unus acquirit potestatem aliquam in alterum, pro eo quod in altero extremo defuit consensus. Unde primus non se habet per modum efficientis, sed disponentis : et ideo si secundus adveniat, tunc perficit matrimonium, pro eo quod jam habet consensum mutuum, qui est ejus principium completum : et ex tunc vir obligatur, et ei præjudicium ad consentiendum in personam aliam generatur.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod potest renuntiare juri suo, dicendum quod huic juri non renuntiatur nisi per votum, aut matrimonium; et quoniam in tali consensu non est votum, nec est matrimonium, et nemo est qui accipiat illud jus : ideo ille consensus nullum potest per se præjudicium generare.

2. Ad illud quod objicitur, quod potestas transfertur per consensum animi, dicendum quod in translatione potestatis hujus duo sunt, scilicet donatio, et acceptatio (*a*). Quantum ad donationem attinet, hoc (*b*) est consensus proprii; quantum ad receptionem, hoc (*b*) est consensus alieni : et quia ille non est ibi, ideo non est translatio.

3. Ad illud quod objicitur, si illa consentiat, dicendum quod tunc incipit obligari, et non ratione consensus alieni tantum, sed ratione sui, qui præcesserat in actu, et erat in habitu : qui etsi non obligaret, quia non erat qui acciperet, ideo alieno consensu adveniente, ille consensus habet vim obligandi, quamvis prius non haberet. Posset tamen dici, quod in tali casu consensus viri renovari debet, vel verbo, vel signo.

4. Ad illud quod objicitur, quod efficacius consentit, dicendum quod si iste non obligetur, hoc non est propter defectum intensionis, quia non sit sufficienter intensus (*c*), sed quia non est mutuus.

5. Ad illud quod objicitur de vinculo charitatis, dicendum quod charitas, prout est vinculum quod facit unum corpus spirituale, nunquam est quin sit in utroque extremorum, alioquin non facit unum. Et in matrimonio fiunt unum sponsus et sponsa, et signatur conjunctio Dei et animæ, quæ nunquam claudicat : ideo nullus est consensus quantum ad vim sacramenti, si libertatem habet in una persona, et coactionem in alia.

QUÆSTIO III.

An aliquis possit ad matrimonium compelli per præceptum patris [1].

Utrum aliquis possit ad matrimonium compelli per præceptum patris : et voco hic compulsionem, ut obedire teneatur. Et quod sic, videtur 1. quia dicitur quod Isaac vocavit filium suum Jacob, præcepitque ei dicens [2] : *Non accipias uxorem*, etc. Constat quod Isaac non præcepit, nisi quod potuit et debuit : ergo potest hoc pater filio præcipere. Ad oppl

2. Item [3] : *Filii, obedite parentibus vestris per omnia :* ergo in omnibus, quæ non sunt contra salutem, tenetur patri filius obedire. Unde Glossa : « Placet Deo, si per omnia obeditis, ita tamen si Domino obeditis. » Si ergo matrimonium non est contra salutem, patet, etc.

3. Item, sicut se habet pater spiritualis respectu matrimonii spiritualis, ita pater carnalis respectu carnalis : sed dominus Papa potest præcipere alicui sub pœna excommunicationis, quod episcopatum accipiat : ergo pater carnalis, quod filius cum muliere, cum qua vult, contrahat.

4. Item stultus est qui jurat, et se obligat pro alio, qui non est ei obligatus, ut si jurarem pro extraneo, quod ipse ad Sanctum

[1] S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLVII, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. IV; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXIX, q. VII. — [2] *Genes.*, XXVIII, 6. — [3] *Coloss.*, III, 20. — (*a*) *Al.* acceptio. — (*b*) hic. — (*c*) *Suppl.* consensus.

Dionysium iret : si ergo parentes jurant pro filiis, ergo videtur quod suis possunt præcipere, ut juramenta sua debeant implere.

5. Item, si aliquis contrahit sponsalia cum aliqua, nondum est matrimonium contractum : et tamen per ecclesiasticum præceptum compellitur ad contrahendum : si ergo potest compelli ab episcopo, pari ratione videtur quod possit compelli a patre suo.

I andan. Contra : In eo in quo pares sumus, unus non tenetur obedire mandato alterius : sed quantum ad jus matrimonii omnes sunt pares : ergo non videtur quod pater possit filio imperare.

Item, patre imperante matrimonium, filius sine peccato potest castitatem vovere : ergo non tenetur patri obedire.

Item filius, si vult religionem intrare, non tenetur patri, determinanti vel prohibenti sibi religionem, obedire, imo in quantumcumque potest sine peccato intrare, quia tale votum est spontaneum : si ergo matrimonium debet esse liberum, patet, etc.

Item nemo potest me compellere ad perpetuam servitutem : sed vir, eo quod contrahit cum uxore, dat ei sui corporis perpetuam potestatem : ergo non videtur quod in hoc teneatur quis alicui obedire.

Item, si teneretur obedire, tunc sponsalia per parentes contracta absque consensu filiorum nubentium essent stabilia : sed hoc est contra jura canonica et civilia : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Pater non potest cogere, nec præcipere filiis ut contrahant matrimonium, nisi charitas aut rationabilis quædam causa eos liget.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut ostendunt rationes ultimæ, matrimonii contractus debet esse liber omnino, tum ratione signationis, tum etiam ratione talis et tantæ obligationis, quæ in illo contractu consistit : et ideo non est præcipiendum a parentibus filio, præcepto obligatorio, quod contrahat : quia potest continere, si vult, et iterum, si vult, contrahere. Et adhuc per præceptum non potest pater ad contrahendum cum hac, vel cum illa, eum obligare, nisi charitas vel rationabilis causa eum liget, vel promissio ipsius voluntaria. Charitas quidem eum (*a*) ligat, quando pater habet inimicitias, et non potest evadere, nisi filius cum consanguinea inimici contrahat ; rationabilis vero causa (*b*) vero ligat, quando pater prohibet filio ne contrahat cum muliere mala ; ob promissionem autem (*c*) voluntariam ligatur, ut, quando ipsemet se obligat contrahendo sponsalia, præjudicium sibi generat in hoc, quod inchoat matrimonium : unde tenetur ad consummandum, et ad hoc compelli potest per mandatum ecclesiasticum.

1. Et per hoc patet responsio ad primum in contrarium, et ad ultimum. Nam Isaac rationabiliter præcepit illud, quod Jacob alias tenebatur facere : tum propter malitiam mulierum, tum etiam quia semen Chanaam de terra illa erat disperdendum : et illud clare insinuatur in textu, et clarius in quodam libello, qui dicitur *Testimonium patriarcharum*.

2. Ad illud quod objicitur de obedientia respectu patris, dicendum quod illa distributio intelligitur solum quantum ad ea quæ sunt de paterna honorificatione, et quantum ad ea quæ spectant ad regimen familiæ. Si autem quantum ad alia intelligatur, consilium est, non præceptum : et hoc innuit Glossa quæ dicit : « Placet Deo, » etc.

3. Ad illud quod objicitur de matrimonio spirituali, respondent aliqui quod Papa non potest præcipere, quia consensus debet esse liber : sed post susceptionem potest præcipere administrationem : sed tamen istud non videtur securum dicere, cum tota die videamus fieri contrarium. Et ideo dicunt aliqui, quod simpliciter potest præcipere. Nec est simile de patre carnali, quia pater spiritualis potestatis plenitudinem super filios suos habet amplius, quam pater carnalis. Et præte-

(*a*) *Cæt. edit.* Rationabilis autem causa. — (*b*) *Item* ut charitas. — (*c*) *Item deest* autem.

rea non est tanta servitus, et tam indivisibilis copula in matrimonio spirituali, sicut in carnali : et hoc patet, quia Papa potest deponere, et absolvere ab episcopatu. Tertius modus dicendi est, quod ubi rationabilis causa est, scilicet necessitas, vel communis utilitas, potest præcipi, et tunc ille tenetur obedire; et quoniam semper præsumendum est, quod tantus pater ex causa rationabili moveatur, nisi expresse appareat contrarium, credendum est quod subditus obedire tenetur. Quod si sciret se insufficientem, et indignum, et videret sibi imminere periculum animæ, credendum est quod non teneretur obedire. Hæc enim obedientia modicum, aut nihil de suo debet habere, maxime temporibus modernis. Quidquid tamen sit, non est simile de isto matrimonio, et de illo, ratione jam visa.

4 et 5. Ad illud quod objicitur de juramento pro altero, dicendum quod, sicut infra patebit, nullius est roboris, sed cujusdam solatii et solemnitatis, quando parentes jurant pro parvulis; nec obligantur ad aliud, nisi quod bona fide ad hoc laborabunt, quod matrimonium compleatur. Ultimum patet, quia talis sibi præjudicium generavit ex propria obligatione.

DISTINCTIO XXX

DE ERRORE QUI EVACUAT CONSENSUM; DE CONJUGIO MARIÆ ET JOSEPH, ET DE FINALI CAUSA MATRIMONII, QUÆ EST PROLIS PROCREATIO.

Consensus qui est causa efficiens matrimonii non debet esse defectivus a parte rationis.

[1] Nec solum coactio impedit, vel excludit consensum, sed etiam error. Non autem omnis error consensum impedit. Est enim error alius personæ, alius fortunæ, alius conditionis, alius qualitatis : error personæ, quando hic putatur esse homo ille, et est alius; error fortunæ, quando putatur esse dives qui pauper est, vel e converso; error conditionis, quando putatur esse liber, qui servus est; error qualitatis, quando putatur esse bonus, qui malus est. Error fortunæ et qualitatis conjugii consensum non excludit; error vero conditionis conjugalem consensum evacuat : de qua conditione postmodum tractabimus. Error quoque personæ consensum conjugalem non admittit, ut si quis feminam nobilem in conjugium petat, et pro ea alia ignobilis tradatur ei, non est inter eos conjugium, quia non consensit vir in istam, sed in aliam. Ut si quis promitteret mihi se venditurum aurum, et pro auro offerret mihi aurichalcum, et ita me deciperet; numquid dicerer consensisse in aurichalcum? nunquam volui emere aurichalcum : nec ergo in illud consensi, quia consensus non nisi voluntatis est. Sicut ergo error materiæ excludit consensum, ita et in conjugio error personæ. Sed objicitur de Jacob, qui pro Rachel septem annis servierat, et supposita est ei Lia [2] : numquid error personæ exclusit conjugium, cum non in eam, sed in Rachel consenserit? Sed quod ibi factum est, in mysterio gestum non improbe traditur; ibi tamen etsi non præcessit, secutus est consensus : nec ex illo concubitu, qui consensum præcessit, fornicarii judicantur, cum ille maritali affectu eam cognoverit, et illa uxorio affectu debitum persolverit, putans lege primogenitarum et paternis imperiis se illi jure copulatam. Excusatur etiam, quia Dei consilio in mysterio ita actum est. Hodie etiam excusaretur ille, cui inscio uxoris soror lectulum ejus ingressa se subjiceret : quæ cum sine spe

[1] Totum hoc primum caput habetur causa XXIX, q. 1, per totum. — [2] *Gen.*, XXIX, 23-26.

conjugii perpetuo manere censeatur, ille tamen qui cognovit eam per ignorantiam excusatur. Quod per simile probatur : si enim diabolus transfigurans se in angelum lucis[1] credatur bonus, non est error periculosus. Quod autem vir ille in illam mulierem non consenserit, ex simili ostenditur. Si quis hæreticus nomine Augustini, vel Ambrosii, alicui catholico se offerret, eumque ad suæ fidei imitationem vocaret; si ille assentiret, in cujus sententiam fidei diceretur consensisse? Non in hæreticorum sectam, sed in integritatem fidei, quam ille hæreticus se mentiebatur habere. Error vero fortunæ consensum non excludit. Quæ enim nubit pauperi, putans illum esse divitem, non potest renuntiare priori conditioni, quamvis erraverit. Nec error qualitatis, ut si quis ducat uxorem meretricem, vel corruptam, quam putat esse castam, vel virginem, non potest eam dimittere.

De consensu Mariæ et Joseph.

Præmissis aliquid addendum est de modo illius consensus, qui inter Mariam et Joseph intercessit. Sane credi potest, non solum Mariam, sed etiam Joseph apud se disposuisse virginitatem servare velle, nisi Deus aliter juberet : eosque sic consensisse in conjugalem societatem, ut uterque de altero, revelante Spiritu sancto, intelligeret quod virginitatem servare vellet, nisi Deus aliter inspiraret; sed illam voluntatem verbis non expresserant, postea vero expresserunt, et in virginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatem, sed non in carnalem copulam, nisi de eadem specialiter Deus præciperet, cujus etiam consilio in maritalem consensit copulam, quia virginitatem servare volebat : et ideo non aliter consensisset in conjugalem societatem, nisi familiare Dei consilium habuisset, de qua Augustinus sic ait[2] : « Beata Maria proposuit se servaturam votum virginitatis in corde, sed ipsum votum non expressit in ore. Subjecit se divinæ dispositioni, proposuit se perseveraturam virginem, nisi Deus aliter ei revelaret. Committens ergo virginitatem suam divinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, sed divinæ inspirationi in utroque obediendo : postea vero filium genuit, et quod corde conceperat (*a*) simul cum viro labiis expressit, et uterque in virginitate permansit. »

Quod perfectum inter eos fuit conjugium.

« Inter quos, ut ait Augustinus, perfectum fuit conjugium : » perfectum quidem non in significatione, sed in sanctitate. Sanctiora sunt enim conjugia pari voto continentium. Unde Augustinus[3] : « Quod Deo pari voto et consensu voveratis, ambo perseveranter reddere debuistis : a quo proposito si lapsus est ille, tu saltem persevera. Non quia pariter temperabatis a commixtione carnali, ideo maritus tuus esse destiterat : imo vero tanto sanctius conjuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis. » Perfectum ergo fuit Mariæ et Joseph conjugium in sanctitate. Perfectum etiam fuit secundum triplex bonum conjugii, fidem scilicet, prolem, et sacramentum. « Omne enim nuptiarum bonum, ut ait Augustinus[4], impletum est in illis parentibus Christi, fides, proles, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit; quia in carne peccati fieri non poterat sine pudenda concupiscentia carnis, quæ accidit ex peccato : sine qua concipi voluit, qui sine peccato futurus

[1] II *Cor.*, XI, 14. — [2] Habetur caus. XXIII, q. II, c. VII. — [3] Aug., *ad Ecdiciam*, epist. CXCIX, al. CCLXII, n. 3, *Inter quos*. — [4] Id., *de Nupt. et Concup.*, lib. I, c. XI et XII, et habetur caus. XXVII, q. II, c. *Omne itaque*.

(*a*) *Edit. Ven. non habet* filium genuit, et quod corde conceperat.

erat. Et licet non intercesserit conjugalis concubitus, conjuges tamen vere fuerunt mente, non carne, sicut et parentes : » quamvis Ambrosius dicat perfectum fieri conjugium per carnalem copulam. « In omni, inquit[1], matrimonio conjunctio intelligitur spiritualis, quam confirmat et perficit conjunctorum commixtio corporalis. » Sed intelligendum est conjugium perfici commixtione corporali, non quantum ad veritatem, vel sanctitatem conjugii, sed quantum ad significationem; quia perfectius unionem Christi et Ecclesiæ tunc figurat.

Exposito quæ sit efficiens causa matrimonii, consequens est ostendere ob quam causam soleat, vel debeat contrahi matrimonium. Est igitur finalis causa matrimonii contrahendi principalis, procreatio prolis : propter hoc enim instituit Deus conjugium inter primos parentes, quibus dixit[2] : *Crescite et multiplicamini*, etc. Secunda est post peccatum Adæ vitatio fornicationis. Unde Apostolus[3] : *Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam, et unaquæque habeat virum suum.* Sunt et aliæ causæ honestæ, ut inimicorum reconciliatio, et pacis redintegratio. Sunt etiam et aliæ causæ minus honestæ, propter quas aliquando contrahitur; ut viri mulierisque pulchritudo, quæ animos amore inflammatos sæpe impellit inire conjugium, ut valeant suum explere desiderium. Quæstus quoque et divitiarum possessio frequenter est conjugii causa, et alia multa, quæ cuique diligentiam adhibenti facile est discernere. Nec est assentiendum illis, qui dicunt non esse conjugium, quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim ex præmissis conjugium fieri ex communi consensu verbis de præsenti expresso, quamvis amor ad hoc attraxerit. Cujus rei documentum præstat Jacob, qui Rachel decoram facie, et venusto aspectu amavit, eamque multum diligens ait[4] : *Serviam tibi pro Rachel septem annis.* In *Deuteronomio* etiam legitur[5] : *Si videris in medio captivorum mulierem pulchram, et adamaveris eam, volueris que uxorem habere, introduces eam in domum tuam*, etc.

De causa finali conjugii.

Et licet fine non bono contrahatur conjugium, quando species contrahentis movet animum, conjugium tamen bonum est, quia vita mala, vel intentio perversa alicujus, sacramentum non contaminat. Habuit autem conjugium Mariæ et Joseph alias causas speciales, scilicet ut Virgo solatio viri sustentaretur, et ut diabolo partus celaretur, ut Joseph esset testis castitatis, defendens eam ab infamia suspicionis, ne ut adultera damnaretur.

Quod malus finis non contaminat sacramentum.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nec solum coactio impedit, vel excludit consensum, sed etiam error, non autem omnis error consensum impedit, etc.

Supra egit Magister de consensu, qui deficit a parte voluntatis; hic secundo agit de consensu, qui deficit a parte rationis. Et quoniam ex hac parte potest dupliciter deficere, aut propter errorem in ratione, aut propter obliquitatem in intentione, quæ aliquid dicit rationis, aliquid dicit voluntatis; ideo primo determinat de consensu qui fit in errore; secundo vero determinat de consensu qui fit mala intentione, et per oppositum bona, ibi : *Exposito quæ sit causa efficiens matrimonii.* Prima pars habet duas : primo enim determinat varios errores, qui incidunt circa consensum; secundo determinat qualiter consensus Mariæ et

Divisio.

[1] Ambr., *de Patriarch.*, et habetur caus. XXVII, q. II, c. *Cum initiatur.* — [2] *Gen.*, I, 28. — [3] I *Cor.*, VII, 2. — [4] *Gen.*, XXIX, 18. — [5] *Deut.*, XXI, 11.

Joseph fuerit rectus et sanctus, ibi *Præmissis aliquibus, addendum est de modo illius consensus*, etc.

DUB. I.

Si enim diabolus transfigurans se in angelum lucis credatur bonus, non est error periculosus. Quod autem, etc.

Videtur falsum dicere, quia hic est error, qui ducit ad idololatriam, ut si ostendat se esse Christum, et credatur et adoretur.

Resp. Dicendum quod Magister loquitur de errore illo, ita quod non procedatur ultra, quia iste non est error juris, sed facti; vel si ultra procedat, intelligitur ita, quod non simpliciter, sed sub conditione, utpote si adoret eum, si est Christus, tunc nulla est idololatria, nec deceptio periculosa. Si autem ultra procedat, tunc incipit esse periculum.

DUB. II.

Si quis hæreticus nomine Augustini, vel Ambrosii, alicui catholico se offerret, eumque ad suæ fidei imitationem vocaret, si ille assentiret, in cujus sententiam, etc.

Videtur quod talis error sit periculosissimus, quia si talem hæreticum nomine Augustini recipit, tunc credit omnia quæ sibi dicit, et ita contra fidem, et efficeretur, qui sic credit, hæreticus : et nullus a tali errore excusatur : ergo, etc.

Resp. Dicendum, quod si hæreticus ille, qui sic se offerret sub nomine Augustini, procederet in prædicando errorem, si ex tunc crederet, periculum esset, quia non tantum in persona esset error, verum etiam in fide. Nec excusatur talis qui tali consentit, quoniam habet consiliarium interiorem, ad quem debet recurrere, et quem debet consulere. Sed si ille non procedat ultra, sed solum in generali dicat, quod sequitur sectam suam, tunc nullum est periculum : et si prædicat ei verum in persona Augustini, potest sibi esse meritum in assentiendo. Unde nota, quod in eadem veritate assentiens aliquis alicui secundum quod catholico doctori, meretur; assentiens ut hæretico, demeretur; assentiens ut philosopho, nec meretur, nec demeretur. Unde esto quod, sicut Moyses dixit[1] : *In principio creavit Deus cælum et terram*, ita etiam diceret Aristoteles, ita etiam Arius : qui crederet quod Moyses dicit, mereretur, quia crederet quod Spiritus sanctus fuerit afflatus, et ita crederet primæ veritati; qui crederet quod Aristoteles dicit, nec mereretur, nec demereretur, quia adhæreret sapientiæ mundanæ; qui crederet quod Arius dicit, putans Arium, qui fuit hæreticus, esse doctorem verum, demereretur, quia assensus est fundatus super hæresim.

DUB. III.

Error vero fortunæ consensum non excludit. Quæ enim nubit pauperi, putans illum esse divitem, non potest, etc.

Videtur male dicere, quia possibile est quod aliquis consentiat in aliquam pro sola pecunia : ratio consentiendi fuit pecunia : sed non existente causa principali, non existit effectus : ergo si non est dives illa, in quam consentitur propter divitias, non est consensus : ergo nec matrimonium. Item, esto quod consensus exprimeretur sub conditione pecuniæ, deinde si non daretur, non esset matrimonium in conspectu Ecclesiæ : ergo pari ratione, si non est ita in corde, non est matrimonium in conspectu Dei.

Resp. Dicendum quod error fortunæ non excludit consensum, imo consensum inducit. Inducitur autem consensus a falsa æstimatione ad eliciendum consensum verum : et cum non sit in aliam personam, quam in hanc, verus est consensus, et verum est matrimonium. Quod ergo objicitur, quod pecunia est causa, dicendum quod falsum est; imo æstimatio vel spes habendæ pecuniæ. Ad illud ergo quod objicitur, si consentit spe pecuniæ, dicendum quod aliud est spe pecuniæ consentire, aliud sub conditione consentire. Qui enim consentit spe pecuniæ, supponit divitias in æstimatione, et absolute elicit consensum ex voluntate, et

[1] *Genes.*, I, 1.

ideo matrimonium contrahit; sed qui sub conditione, reservat sibi adhuc consensum, et ideo non est matrimonium, nec est similitudo inter hunc consensum, et illum.

DUB. IV.

Postea vero expresserunt, et in virginitate permanserunt. Consensit ergo Maria in maritalem societatem, sed non in carnalem copulam, etc.

Contra[1]: *Accepit Mariam conjugem suam, et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum.* Et hæc (a) littera dupliciter arguitur : de ly *donec*, ergo post cognovit; similiter de ly *primogenitum*, quia primum dicitur respectu secundi.

Item[2] : *Descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus.* Ergo fratres habuit : et constat quod non de patre : ergo de matre.

Resp. Dicendum quod ex duplici verbo prædicto ortum habuit vilissima hæresis Claudianorum, qui fatentur beatam Virginem post generationem Christi fuisse cognitam a Joseph : sed hæresis ista est omnino irrationabilis, quod beatissima mater Dei, ex quo fuit templum Dei et Spiritus sancti, operi carnis vacaret : et hoc non potest cadere nisi in animam impiam et stultam, credere scilicet tantam in matre Dei indignitatem. Ideo erroneum est et perniciosum : et Dominus in morte istum errorem evacuavit, quando[3] eam beato Joanni recommendavit, et dedit eum sibi in solatium loco filii : nec illum dedisset, si filios habuisset. Quod ergo objicitur de ly *donec*, dicendum quod dicit terminum incertum, sicut ibi[4] : *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam*, etc. : constat quod post sedebat a dextris. Similiter dico quod *primogenitus* privat ordinem ad anterius, non ponit ordinem ad posterius : et ideo primogenitus appellatur, quia Dominus erat secundum legem offerendus. Et si tu objicias quod habuit aliquos fratres, dicendum quod fratres vocantur ibi propinqui in secundo gradu, vel in tertio.

DUB. V.

Committens ergo virginitatem suam divinæ dispositioni, consensit in carnalem copulam, non illam appetendo, etc.

Ex hoc videtur quod saltem fuerit mente corrupta : quod dicere est blasphemia. Item videtur sibi contradicere, quia paulo ante dicit : « Consensit Maria in maritalem societatem, sed non in carnalem copulam : » ergo falsum dicit nunc.

Resp. Dicendum quod illud verbum Augustini intelligitur, non quia Virgo consenserit ut ipsam cognosceret, quia nunquam credo hoc ipsam voluisse, nec Deum sibi hoc inspirasse; sed consensit in conjugalem societatem, sive in mutuam corporum potestatem, quæ ordinata erat ad copulam carnalem, non tamen ordinatione necessaria.

DUB. VI.

Jacob qui Rachel decoram facie, et venusto aspectu amavit.

Quæritur hic utrum peccaverit; et quod sic, videtur, quia Magister dicit in littera, quod pulchritudo procul dubio est causa minus honesta, propter quam contrahitur matrimonium. Item : *Fallax gratia, et vana est pulchritudo*, sicut dicitur[5] : ergo qui propter pulchritudinem contrahit matrimonium, movetur ex vanitate : si ergo in sacramentis divinis talis causa est reprehensibilis, patet, etc.

Resp. Dicendum quod pulchritudo in muliere, vel in viro, potest dupliciter movere ad matrimonium contrahendum : aut sicut causa principalis, aut sicut causa inducens et attrahens quodam modo. Si sicut causa principalis, tunc est causa minus honesta, quia non debet hoc intendi in matrimonio, sed filiorum procreatio, vel aliquod simile : et hoc iterum ordinatum est ad divinum obsequium. Si autem sicut inducens, potest

[1] *Matth.*, I, 25. — [2] *Joan.*, II, 12. — [3] *Joan.*, XIX, 26. — [4] *Psal.* CIX, 1. — [5] *Prov.*, XXXI, 38.

(a) *Edit. Ven.* hac.

esse sine peccato ad minus gravi, pro eo quod pulchritudo naturaliter attrahit animum ad amorem : et si quod talis sit complacentiæ non multum inhærens, non est culpabilis. Si quis autem dicat, quod Jacob ibi venialiter peccaverit, non est multum improbabile. Et nota quod multæ possunt esse causæ inhærendi, quæ sine peccato inducunt, dum tamen non sistatur in eis, scilicet gratia, pulchritudo, divitiæ, merces, sapientia, virtus et mores : sed virtus et mores super omnia sunt attendenda.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis tria quæruntur : primo quæritur de consensu illo, qui est cum errore; secundo quæritur de consensu virginis Mariæ; tertio de consensu illo, qui est ex libidine.

QUÆSTIO I.

An consensus erroneus faciat matrimonium [1].

[illegible] Utrum consensus erroneus faciat matrimonium; et quod non, videtur, quia consensus sequitur cognitionem : igitur quæ consentit, consensit in eum de quo cogitat : sed credens hunc esse alium, de illo cogitat : ergo consentit in illum, et non in hunc : et sic, etc.

Item voluntarium est, cujus principium est in ipso cognoscente singula : ergo involuntarium, ubi non est cognitio : sed ubi errat, non cognoscit : et sic non est ibi ratio voluntarii : ergo nec matrimonium.

Item plus habet de ratione involuntarii quod fit per ignorantiam, quam per violentiam : sed illud impedit : ergo et istud.

Item ad hoc est auctoritas, quæ dicit hoc, sicut habetur causa xxix, q. 1 per totum.

Ad opp. Contra : 1. Isaac credidit (*a*) benedicere Esau, et tamen benedicendo Jacob, benedictus est : ergo a simili, qui credidit ducere unam in uxorem, et ducit aliam, uxor ejus est.

2. Item [2] Jacob credidit cognoscere Rachelem, et cognovit Liam : et tamen matrimonium fuit : ergo, etc.

3. Item hoc ostenditur ratione, quia qui peccat per ignorantiam, nihilominus peccat, et non excusatur : ergo nec matrimonium infringitur propter errorem.

4. Item objicitur, quia rusticus credens cuprum aurum, emit cuprum, non aurum : ergo similiter videtur, quod mulier credens Petrum esse Martinum, consentit in Petrum.

5. Item, si consensus erroneus impedit in quantum erroneus, ergo ubicumque est error, est impedimentum : ergo si credit contrahere cum divite, et contrahit cum paupere, videtur quod non fiat contractio matrimonii. Juxta hoc quæritur quis error impediat, et utrum error nobilitatis impediat matrimonium : videtur enim quod non, cum sit error qualitatis : oppositum autem dicit Magister in littera.

CONCLUSIO.

Matrimonium impedit error personæ, non autem semper error proprietatum personæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod error potest esse dupliciter in consensu : aut error circa personam; aut circa proprietates personæ. Si sit error circa personam, talis consensum tollit, et matrimonium impedit. Quæ enim consentit in aliquem, credens ipsum esse alium secundum veritatem, affectus ejus conjungitur ei, de quo credit, et in eum consentit : et ideo non est ibi matrimonium, pro eo quod non est consensus mutuus. Ad Explica
hoc autem quod sit error personæ, necesse est quod duplex persona occurrat : una in aspectu interiori, altera in aspectu exteriori : et talis error facit consensum et voluntatem diverti ab eo qui exterius apparet, pro eo

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LI, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1, art. 1 et 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1, art. 3; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXX, q. 1. — [2] *Genes.*, XXIX, 23. — (*a*) *Al.* credit.

quod consensus omnis et voluntas aliquam consequitur cognitionem : « Invisa enim, ut dicit Augustinus [1], diligere possumus, incognita nequaquam. » Si autem sit error proprietatum personæ, talis error non omnino tollit consensum : et ideo non omnino impedit matrimonium, nisi quando est error conditionis, sive servitutis. Quare autem iste error magis impediat, quam alius, infra [2] dicetur.

1. Ad illud ergo quod objicitur de benedictione Jacob, dicendum quod non est simile, quia benedictio est opus Dei, et secundum veritatem illi debebatur, quem ignorans benedicebat : et ideo Isaac benedictionem postmodum confirmavit : sed consensus est opus personæ quantum ad judicium potentis (*a*) errare : ideo non est simile.

2. Ad illud quod objicitur quod Jacob cognoscens Liam, erravit, et tamen matrimonium fuit, dicendum quod non ex coitu fuit matrimonium; sed postmodum Jacob consensit in illam, quam cognoverat; et rursus servivit pro prima.

3. Ad illud quod objicitur, quod ignorantia non excusat a culpa, dicendum quod ignorantia juris non excusat; sed tamen ignorantia personæ et facti, adhibita diligentia, excusat : ut si quis cognoscat aliam, credens cognoscere suam : sic in proposito.

4. Ad illud quod objicitur, quod qui credit emere aurum, etc., dicendum quod non est simile duplici ex causa : primum, quia rusticus non cogitat de auro nisi in generali, sed de cupro in speciali. Sed mulier errans in Petro cogitat de Martino in speciali. Præterea, consensus qui est actus voluntatis interior, sequitur æstimationem et credulitatem ; sed emptio est actus exterior, qui consequitur contractum exteriorem circa rem. Si tamen rusticus mentionem faceret de auro, ita quod mentio de auro fieret in contractu, et ille venderet aurichalcum pro auro, tunc non teneret contractus ; imo teneretur decipiens ad restitutionem, et quantum ad hoc est simile. Et hoc est quod Magister introducit illud pro simili in ipsa littera.

5. Ad illud quod objicitur, quis error impediat, patet responsio ex prædictis. Quod vero quæritur de nobilitate, dicendum quod circa nobilitatem contingit errare dupliciter : aut circa subjectum personæ ; aut circa proprietates personæ, ut patet per exemplum. Mulier enim quæ credit hunc, quem videt, esse filium regis Angliæ, dupliciter potest errare : aut enim cognoscit personam filii regis Angliæ visu, vel auditu : et tunc in veritate consentit in illum, quia de illo cogitat : et tunc est error personæ, et non est matrimonium. Aut personam ejus non cognoscit, sed solum cogitat dignitatem, et credit hunc, quem videt, habere illam dignitatem et nobilitatem : et tunc non consentit nisi in hunc, et est error proprietatis, non substantiæ. Quod ergo objicitur : « Credit hunc esse alium, » falsum est, sed alterum, quia nobilitas non est substantia, sed accidens.

QUÆSTIO II.

An consensus matrimonialis beatæ Mariæ Deo fuerit placitus [3].

Utrum consensus matrimonialis beatæ Mariæ Deo fuerit placitus, et in se honestus. Ad opp.
Fuit enim hoc ordine : primo Virgo vovit ; secundo nupsit, et nupsit ipsi Joseph. Primo videtur fuisse reprehensibilis in hoc quod vovit, quia, sicut dicitur [4], *Lex et Prophetæ usque ad Joannem* : ergo videtur quod beata Maria in principio erat sub lege : sed in lege sterilis erat maledicta, sicut innuitur [5] : ergo dum vovit, videtur quod incurrerit maledictionem.

2. Item, votum castitatis est in consilio : sed consilia primo a Christo sunt promul-

[1] Aug., *in Joan.* tract. xcvi, n. 4 — [2] Dist. xxxvi, art. 1, q. i. — [3] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. xxx, q. i, art. 4; Scot., IV *Sent.*, dist. xxx, q. ii; Richardus, IV *Sent.*, dist. xxx, art. 2, q. ii; Durand., IV *Sent.*, dist. xxx, q. ii; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. xxx, q. i, art. 4; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. xxx, q. ii; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxx, q. ii; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. xxx, q. v, vi et vii. — [4] *Matth.*, xi, 13. — [5] *Deuter.*, vii, 14. — (*a*) *Al.* potens.

gata, et in prædicatione evangelica : ergo videtur quod ante Christi adventum virginitatem vovere ad virginem non pertinebat.

3. Item ulterius, non videtur bene fecisse quod nupsit alii : primum propter periculum, quoniam mulier, quæ vult virginitatem servare, cum periculo potestatem sui corporis viro tradit, et maxime contrahendo, vel cohabitando : ergo si beata Virgo voverat, periculo se committebat, quando cum viro contrahebat, vel cohabitabat.

4. Item perfectius est carere omni consortio virili, sive quantum ad societatem, sive quantum ad copulam, quam aliquo modo viro adhærere : ergo si decebat matrem Domini esse perfectissimam, nullo modo decuit viro alicui esse nuptam.

5. Ulterius videtur quod tali viro non debuit nubere, quoniam virgo Maria erat cognata Elisabeth, quæ erat uxor sacerdotis Zachariæ, sicut dicitur[1] : sed personæ quæ erant de diversis tribubus, non debebant simul contrahere, sicut probatur per illud quod dicitur in *Numeris*[2]. Cum ergo Joseph esset de tribu Juda, ut patet in *Matthæo*[3], ergo videtur quod male fecit beata Virgo, quod illi nupsit.

6. Item Beata Maria erat ex stirpe regali, ex progenie David, sicut cantat Ecclesia[4] : *Regali ex progenie Maria :* sed Joseph fuit faber, sicut dicitur[5] : ergo si non decet virgines de regali stirpe fabris desponsari, videtur quod beata virgo Maria inconvenienter nupsit.

CONCLUSIO.

Matrimonialis consensus gloriosissimæ Virginis fuit Deo placitus; fuit enim conveniens illam vovere, ac postea nubere, idque ipsi Joseph.

Resp. ad arg. Dicendum quod hoc totum quod in illo matrimonio gestum est, familiari consilio Spiritus sancti est factum. Primo namque decuit Virginem Deo virginitatem vovere triplici ratione. Prima est, ut ei esset decentissimum habitaculum : quia enim sapientia candor est lucis æternæ, et speculum sine macula, quod nihil inquinatum incurrit, decebat ut ex matre incorrupta et re, et voluntate firma, conciperetur : perfecta autem incorruptio (*a*) voluntatis in voto consistit virginitatis. Secunda ratio est, ut esset mulieribus totius virginitatis exemplum : sicut enim Deus Pater Christum viris proposuit (*b*) in exemplum, sic ejus matrem in exemplum proposuit (*b*) mulieribus : et quoniam hoc est maxime imitandum et laudandum, scilicet votum virginitatis, ideo in illa esse debuit. Tertia ratio est, quia debet in ea esse omnis nobilitatis et sanctitatis privilegium : absit enim quod aliqua alia virgo beatam Mariam excellat : imo Altissimus, qui fundavit eam, omnis dignitatis privilegio ipsam adornavit : ut sicut ipse eam præ cæteris adamavit, sic ipsa omnibus esset sanctior, et amabilior esset universis. Unde, circumscripta maternitate Dei, adhuc ipsa præ cæteris sanctis debet amari et laudari : et ideo Spiritus sanctus, qui aliis inspiravit virginitatis votum, ab ea non retinuit celatum. Non solum autem conveniens fuit ut voveret, sed etiam ut nuberet, ex triplici causa : primo, propter signationem; secundo, propter infamiæ vitationem; tertio, propter divini consilii occultationem. Propter signationem, quia Ecclesia est spiritualis sponsa, et virgo, et mater : et hoc signari debuit : et nulla alia ad hoc signandum idonea fuit, nisi hæc quæ simul fuit virgo et mater : et ideo, ut perfecte signaret, debuit etiam desponsari. Secunda ratio est propter infamiæ vitationem, quia, ut dicit Bernardus[6], omnes credidissent quod esset fornicaria : et non decebat hoc credi de matre Dei, nec etiam de Christo, quod esset natus ex adulterio : tolerabilius autem fuit ad tempus credi quod esset natus ex conjugio. Si enim Virgo fuisset infamata, et filius ejus, tunc color excusationis Pha-

[1] *Luc.*, I, 36, 5. — [2] *Num.*, XXXVI, 6. — [3] *Matth.*, I, 16. — [4] *Offic. de Beata*, ad *Laud.*, antiph. 3. — [5] *Matth.*, XIII, 55. — [6] Bernard., *super Missus est*, hom. II. — (*a*) *Edit. Ven.* corruptio. — (*b*) præposuit.

risæis esset relictus, et velamen ipsis mulieribus infamibus. Tertia ratio est propter consilii divini occultationem, ne adversario notum fieret consilium Dei. Hoc autem occultatum fuit adversario per hunc modum, quia, sicut Bernardus dicit [1], non poterat latere diabolum, quod scirent homines : unde per homines scire non potuit, nec per se, quia a Virgine procul repellebatur. Decens etiam fuit ut tali homini nuberet triplici ex causa, scilicet ratione generis, et ratione fidelitatis, et ratione paupertatis. Ratione generis, quia erat de tribu Juda, et de semine David, et propinquus beatæ Virginis; et per ipsum descripta est genealogia Christi, quæ non debet per feminas describi, sicut Hieronymus, *super Matthæum,* dicit. Secunda ratio est, quia fuit vir castus et *justus,* sicut dicit Evangelium [2]; et ut esset Virgini in solatium, et in testimonium eunti in Ægyptum, datus est ei a Deo in virum. Tertia ratio est propter paupertatem, quia Christus super omnia venit confundere superbiam, non voluit vocari filius regis, sed magis filius fabri. In quo ostenditur Christi humilitas, et etiam ipsius Virginis gloriosæ; et confusa est mundanorum superbia. Ex his patent objecta.

1 et 2. Ad illud quod objicitur primo, quod non debuit vovere, quia hoc spectat ad Evangelium, dicendum quod Virgo sanctissima non erat sub lege : nam quomodo sub lege erat, quæ legis auctorem genuit? Et rursus, si illi qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege, cum hæc esset plena Spiritu sancto, non pertinebat ad legem, sed ad Evangelium, quod ab ipsa infantia in corde ipsius scripserat Dei digitus, ipse scilicet Spiritus sanctus.

3 et 4. Ad illud quod objicitur de periculo et imperfectione, dico quod Virgo certificata fuit vel inspiratione divina, vel revelatione angelica, de ipsius sancti Joseph continentia : et ipsa de se certa erat, quia nullum omnino carnis stimulum sentiebat : et ideo sine omni imperfectione et periculo nubere poterat et debebat, quoniam Deus sic inspirabat.

5 et 6. Ad illud quod objicitur, quod fuit de genere sacerdotali, dicendum quod verum est ex parte matris, sed ex tribu David ex parte patris : et ideo illi nubere debuit et potuit etiam secundum legem. Præterea, puellæ de genere sacerdotum sub illa lege non arctabantur, nec etiam illæ ad quas non spectabat hæreditas, propter hoc, quod lex illa instituta fuit ne confunderentur hæreditates. Ultimum patet.

QUÆSTIO III.

An consensus libidinosus sit causa matrimonii [3].

Utrum consensus libidinosus sit causa matrimonii, utputa cum aliquis consentit in aliquam propter divitias, vel propter pulchritudinem; et quod non, videtur, quia conjunctio matrimonialis est a Deo, ut patet per illud quod dicitur [4] : *Quod Deus conjunxit, homo non separet :* sed conjunctio libidinis non est a Deo; hæc autem conjunctio vel consensus venit ex libidine, quia est ex inordinato amore : ergo, etc. Ad opp.

2. Item, cujus causa mala, ipsum quoque malum; unde si radix mala, et ramus operis malus : sed consensus iste est malus : ergo non efficit matrimonium nisi malum : sed matrimonium non est malum, cum sit sacramentum : ergo, etc.

3. Item matrimonium spirituale contractum interveniente avaritia, et pecuniæ pactione, omnino rumpitur, et non debet stare, sicut patet in episcopo simoniaco : ergo pari ratione matrimonium carnale, quod est signum illius.

4. Item matrimonium est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ : sed Ecclesia

[1] Bern., *super Missus est*, hom. II. — [2] *Matth.*, I, 19. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLVIII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXX, q. I, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXX, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXX, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXX, q. I. — [4] *Matth.*, XIX, 6.

non conjungitur Christo, nec Christus Ecclesiæ, nisi amore casto : ergo, etc.

Fundam. Contra hoc videtur esse Scriptura, quia dicitur expresse[1] quod Jacob propter pulchritudinem consensit in Rachelem. Similiter[2] : *Si videris mulierem pulchram*, etc.

Item hoc ostenditur duplici simili, quia qui baptizat etiam intentione lucrandi, vere baptizat ; et intentio est necessaria ad baptismum, sicut consensus ad matrimonium : ergo, etc.

Item mercenarius qui prædicat amore pecuniæ, prædicat et profert evangelium verum, et credendum est ei : ergo si amor libidinosus non depravat evangelium in prædicante, nec matrimonium in consentiente.

Item, si requiritur consensus castus ad matrimonium, pari ratione et charitas : ergo non potest (a) hoc sacramentum perfici nisi ab habentibus charitatem : quod non est in aliquo alio sacramento.

CONCLUSIO.

Consensus libidinosus habens libidinem pro fine et objecto, non facit matrimonium.

Resp. ad arg. Dicendum quod consensus libidinosus dicitur dupliciter : aut quia intendit libidinem per modum finis et objecti, videlicet quia talis consensus nihil quærit nisi corporalem copulam extorquere, et feminam, non uxorem ducere, et iste privat intentionem contrahendi; alio modo dicitur libidinosus, quia etsi consentiat in aliquam, ut ducat in uxorem, tamen hoc non facit propter servandam castitatem, sed propter explendam cupiditatem, sive voluptatem. Primus consensus est contra sacramenti veritatem; secundus est contra utilitatem, non contra veritatem. De consensu autem isto est hic sermo : non de eo qui caret intentione contrahendi, sed de illo qui intendit contrahere intentione libidinis : iste autem non aufert, quin sit matrimonium. Unde concedendæ sunt rationes hoc probantes.

1. Ad illud quod objicitur, quod matrimonium est a Deo, et hoc a libidine, dicendum quod in consensu duo sunt, scilicet substantia consensus, et circumstantia mala, quia propter pecuniam, vel luxuriam. Substantia actionis est bona, et est a Deo : et hæc est causa consensus. Circumstantia vero nihil facit ad hoc : unde nec juvat, nec est causa, nec concausa. Unde ex hoc patet sequens, quia consensus non est causa matrimonii secundum id quod habet malitiositatis, sed secundum illud quod habet bonitatis.

2. Quod vero dicitur, quod opera exteriora recipiunt qualitatem ab interiori, verum est secundum quod sunt opera rationis, quæ ordinantur in finem, et procedunt ab ipsa voluntate in quantum bona per ordinationem in finem bonum, non in quantum mala.

3. Ad illud quod objicitur de matrimonio spirituali, dicendum quod non est simile : primum, quia ibi requiritur dignitas personæ, et honestas quæ debite tractare debeat sacramenta; secundum vero, quia illud sacramentum est spirituale, et officium ad quod eligitur est spirituale, et sponsa spiritualis : ideo quando introducitur per pecuniam, omnino repellitur : non sic est in matrimonio carnali, ad quod nec personæ dignitas, nec officium spirituale est. Et iterum, non datur gratia per eum modum, per quem in aliis sacramentis; sed solum auxilium gratiæ, sicut supra in principio visum est, nisi forte ratione benedictionis adjunctæ, quæ vendentem faceret simoniacum.

4. Ad ultimum, respondendum quod non est signum ratione omnium conditionum, sed ratione indivisibilitatis : ideo non oportet quod ex castitate, vel ex charitate conveniant.

[1] *Genes.*, XXIX, 17. — [2] *Deuter.*, XXI, 11. — (a) M. petit.

DISTINCTIO XXXI

DE TRIBUS BONIS CONJUGII, QUODNAM ILLORUM SIT PRORSUS NECESSARIUM, ET QUID IN COMMIXTIONE CONJUGUM EXCUSET A CULPA.

De matrimonio secundum causam finalem quantum ad bona conjugii communiter

Post hæc de bonis conjugii quæ sint, et qualiter coitum excusent, dicendum est. Tria sunt principaliter bona conjugii, unde Augustinus[1] : « Nuptiale bonum tripartitum est, scilicet fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne post vinculum conjugale cum alio vel alia coeatur; in prole, ut amanter suscipiatur, religiose educetur; in sacramento, ut conjugium non separetur, et dimissus vel dimissa nec causa prolis alteri conjungatur. »

De duplici separatione.

Separatio autem gemina est, corporalis scilicet, et sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis[2], vel ex communi consensu causa religionis, sive ad tempus, sive usque in finem ; sacramentaliter vero separari non possunt, dum vivunt, si legitimæ personæ sint. Manet enim vinculum conjugale inter eos, etiamsi aliis a se discendentes adhæserint. Unde Augustinus[3] : « Usque adeo manent inter viventes semel inita jura nuptiarum, ut potius sint inter se conjuges etiam separati, quam cum aliis, quibus adhæserunt. » Item[4] : « Manet inter viventes quoddam conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre, sicut apostata anima velut de conjugio Christi recedens, etiam fide perdita sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit. Redderetur enim redeunti, si amisisset abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meritum præmii. » Item[5] : « Quibus placuit ex consensu ab usu carnalis concupiscentiæ in perpetuum continere, absit ut vinculum inter illos conjugale rumpatur ; imo firmius hæret, quo magis ea pacta secum gerunt, quæ charius concordiusque servanda sunt, non voluptariis corporum nexibus, sed voluntariis animorum affectibus. » Et attende[6] quod tertium bonum conjugii dicitur sacramentum, non quod ipsum conjugium, sed quia ejusdem rei sacræ signum est, id est, spiritualis et inseparabilis conjunctionis Christi et Ecclesiæ.

Hæc tria non adsunt omni conjugio.

Et est sciendum[7] ab aliquibus contrahi conjugium, ubi hæc tria bona non comitantur. Deest enim fides, ubi vir cum alia, vel mulier cum alio coit. Hoc ergo bonum ita conjugio adhæret, ut ex eo, si adsit, amplius commendetur conjugium ; si non adsit, non inde annihiletur. Quæ enim adultera est, non ideo conjux non est : imo si conjux non esset, adultera non foret ; non enim est adulterium, nisi cum fides tori violatur legitimi. Quod cum fit, culpa committitur, sacramentum vero non cassatur. Bonum quoque prolis non omnibus adest conjugibus. Quidam enim pari voto continentiam servant ; alii pro ætatis defectu, vel alterius rei causa generare non valent. Nec omnes illi etiam qui prolem recipiunt, bonum prolis habent. Nam bonum prolis dicitur non ipsa proles, vel prolis spes, quæ ad religionem non refertur, imo ad hæreditariam successionem, ut cum quis heredes terrenæ posses-

[1] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. IX, c. VII, n. 12. — [2] *Matth.*, XIX, 9. — [3] Aug., *de Nupt. et Concup.*, lib. I, c. X, n. 11. — [4] *Ibid.* — [5] *Ibid.*, c. XI, n. 12. — [6] Hug., *Sentent.*, lib. IV, c. V. — [7] Hug., *de Sacram.*, p. XI, c. VIII.

gionis habere desiderat; sed spes ac desiderium, quo proles ad hoc quæritur, ut religione informetur. Multi ergo prolem habent, qui tamen bono prolis carent; nec ideo tamen conjugium esse desinit. Sacramentum vero ita inseparabiliter conjugio hæret legitimarum personarum, ut sine illo conjugium non esse videatur, quia semper manet inter viventes vinculum conjugale, ut etiam interveniente divortio fornicationis causa, conjugalis vinculi firmitas non solvatur. Ubi vero non inter legitimas personas contrahitur conjugium, non adest illud bonum quod dicitur sacramentum, quia potest solvi talium copula, de quibus post dicetur. Quod vero conjugium sit inter eos, qui conjugali affectu, non tamen gratia prolis, sed explendæ libidinis causa conveniunt, nec fornicarii, sed conjuges appellentur, ostendit Augustinus inquiens [1]: « Solet quæri, cum masculus et femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec illa cum altero, nec ille cum altera faciat id, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alterius eorum id inter eos placuerit, et prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere malo aliquo agant, ne nascantur. Cæterum si vel utrumque, vel horum unum desit, non invenio quomodo has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec aliquam dignam honoribus aut suis facultatibus inveniat, quam in conjugio adducat, animo ipse adulter est; nec cum illa, quam cupit invenire, sed cum ista, cum qua sic est, ut cum ea non habeat maritale consortium. » Ecce conjuges dicuntur, qui solius concubitus causa conveniunt, si tamen prolis generationem aliquo malo dolo non vitent.

De his qui procurant venena sterilitatis

Qui vero venena sterilitatis procurant, non conjuges, sed fornicarii sunt. Unde Augustinus [2]: « Aliquando eo usque pervenit hæc libidinosa crudelitas, vel libido crudelis, ut etiam venena sterilitatis procuret, et, si nihil valuerint, conceptos fœtus intra viscera aliquo modo extinguat vel fundat, volendo prolem suam prius interire, quam vivere, aut si in utero vivebat, occidi, antequam nasci. Prorsus si ambo tales sint, conjuges non sunt; et si ab initio tales fuerunt, non sibi per concubitum, sed per stuprum potius convenerunt. Si vero ambo tales non sunt, audeo dicere, aut illa quodam modo est mariti meretrix, aut ille adulter uxoris. »

Quando sint homicidæ qui procurant abortum.

Hic quæri solet de his qui abortum procurant, quando judicentur homicidæ, vel non. Tunc puerperium ad homicidium pertinet, quando formatum est et animam habet, ut Augustinus, *super Exodo*, asserit [3]; informe autem puerperium, ubi non est anima viva, lex ad homicidium pertinere noluit. Dicit etiam Augustinus quod informe puerperium non habet animam, ideoque mulctatur pecunia, non redditur anima pro anima. [4] « Sed (*a*) jam formato corpori anima datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine derivata. Nam si cum semine et anima existit de anima, tunc et multæ animæ quotidie pereunt, cum semen fluxu non proficit nativitati. Primum oportet domum

[1] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. v, n. 5. — [2] Id., *de Nup. et Concup.*, lib. I, c. xv, n. 17, et habetur caus. xxxii, q. ii, c. *Aliquando*. — [3] Aug., *in Exod.* q. lxxx, et habetur ibid., c. *Quod vero*. — [4] Auctor *Quæst. ex Vet. Test.*, q. xxiii, inter oper. S. Aug.

(*a*) *Edit. Bened.* Si.

compaginari, et sic habitatorem induci. Cum ergo lineamenta compacta non fuerint, ubi erit anima? » Item Hieronymus, *ad Algasiam* [1] : « Semina paulatim formantur in utero, et tandiu non reputatur homicidium, donec elementa confecta suas imagines membraque suscipiant. » His apparet tunc eos homicidas esse, qui abortum procurant, cum formatum est et animatum puerperium. »

Cum ergo hæc tria bona in aliquo conjugio simul concurrunt, ad excusationem coitus carnalis valent. Quando enim servata fide tori causa prolis conjuges conveniunt, sic excusatur coitus, ut culpam non habeat. Quando vero deficiente bono prolis, fide tamen servata conveniunt causa incontinentiæ, non sic excusatur, ut non habeat culpam, sed venialem. Unde Augustinus [2] : « Conjugalis concubitus generandi gratia non habet culpam ; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum conjuge propter tori fidem, venialem habet culpam. » Item [3] : Hoc quod conjugati victi concupiscentia utuntur invicem, ultra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus [4] : *Dimitte nobis debita nostra*, etc. Ubi autem hæc bona desunt, fides scilicet et proles, non videtur coitus defendi a crimine. Unde in sententiolis Sexti Pythagorici legitur : « Omnis ardentior amator propriæ uxoris adulter est. » Idem Hieronymus [5] : « Sapiens judicio amat conjugem, non affectu : non regnat in eo impetus voluptatis, nec præceps fertur ad coitum. Nihil est fœdius, quam uxorem amare quasi adulteram. Qui dicunt se causa humani generis uxoribus jungi, imitentur saltem pecudes ; et postquam venter uxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se uxoribus exhibeant, sed maritos. » Idem [6] : « In matrimonio opera liberorum concessa sunt ; voluptates autem, quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore sunt damnatæ. »

De excusatione coitus, quæ fit per hæc bona.

Sed si concubitus qui fit causa prolis culpa caret, quid Apostolus secundum indulgentiam permittit? Ita enim ait [7] : *Hoc autem dico secundum indulgentiam*. Cui enim præstatur venia, nisi culpæ? Per hoc etiam quidam probare volunt nuptias esse peccatum. Sed, ut prædictum est, indulgentia alia est concessionis, alia permissionis. Egerat Apostolus de nuptiis, et de carnali coitu, et ad utrumque retulit illud : *Hoc autem dico secundum indulgentiam*. Indulgentur enim nuptiæ secundum concessionem, et concubitus nuptialis, qui fit tantum causa prolis. Concubitus vero qui est præter necessitatem generandi ob incontinentiam, indulgetur secundum permissionem, quia ibi est aliqua culpa, sed levis ; ideoque non jubetur, nec conceditur, sed permittitur, quia non est laudabilis, sed venialis. De hoc Augustinus sic ait [8] : « Forte aliquis dicet : Si veniam concessit Apostolus, ergo peccatum sunt nuptiæ. Cui enim venia, nisi peccato conceditur? Plane quod infirmitati permisit secundum veniam, audeo dicere peccatum esse : veniam namque concedens Apostolus, concubitum attendit conjugatorum, ubi est incontinentiæ malum. Incontinentiæ malum est, quod vir cognoscit uxorem etiam ultra necessitatem procreandi liberos; sed et ibi est nuptiarum bonum. Non enim quia incontinentia malum est, ideo conjugium. Ubi est concubitus præter intentionem generationis, non est bonum : non propter illud malum culpabile est hoc bonum; sed illud malum

De indulgentia Apostoli, quomodo sit accipienda.

[1] Hieron., *ad Algas., Epist.* CLI, q. IV. — [2] Aug., *de Utilitate agendæ Pœnitentiæ*, hom. L, al. serm. CCCLI, n. 5. — [3] Id., *de Bon. Conjug.*, c. VI et VII; *de Nupt. et Concup.*, lib. I, c. XV; Hug., IV *Sentent.* c. IV. — [4] *Matth.*, VI, 12.— [5] Hieron., *cont. Jovinian.*, lib. I, et habetur caus. XXXII, q. IV, c. *Origo quidem.* Ibidem est sententia Sexti. — [6] *Ibid.*, c. *Liberorum.* — [7] I *Cor.*, VII, 6. — [8] Aug., *de Verbis Apostoli.*

fit veniale propter bonum nuptiale : quod non reprehendit Apostolus, sed malum incontinentiæ. » Item[1] : « Concubitum, qui non fit causa prolis, nuptiæ non cogunt fieri, sed impetrant ignosci, si tamen non ita sit nimius, ut impediat tempora, quæ orationi debentur, nec immutentur in eum usum, qui est contra naturam. Concubitus enim necessarius causa generandi inculpabilis, et solus ille nuptialis est. Ille vero, qui ultra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur, et hunc non exigere, sed reddere conjugi, ne fornicetur, ad conjugem pertinet. Si vero ambo tali concupiscentiæ subiguntur, rem faciunt quæ non est nuptiarum : cujus delicti non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices. [2] Decus quidem conjugale est castitas procreandi, et reddendi carnalis debiti fides; hoc est opus nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens : *Non peccat* virgo *si nupserit* (a). [3] Cum ergo culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis imputandus est, quid secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod conjuges debitum carnis exposcunt, non propagationis voluntate, sed libidinis voluptate, quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit (b) in culpam, sed propter nuptias accipit veniam? [4] Immoderata ergo progressio secundum veniam conceditur. [5] Quocirca et hinc laudabiles sunt nuptiæ, quia etiam illud quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter se. Non enim iste concubitus, quo servitur concupiscentiæ, agitur ut impleatur fœtus, quem postulant nuptiæ. Omnino ergo in genere suo nuptiæ bonæ sunt, quia fidem tori servant, et prolis suscipiendæ causa utrumque sexum commiscent, et impietatem separationis horrent. Sanctitati etiam conjugii nec conjux infidelis obesse potest, sed potius fidelis prodest infideli, ut Apostolus[6] docet. » Ex his ostenditur, quod[7] conjuges, qui causa prolis tantum conveniunt, vel qui exigentibus debitum reddunt, defendit a peccato sanctitas conjugii, bonumque nuptiale. Si enim absque peccato non posset fieri concubitus conjugalis, non præcepisset Dominus post diluvium eos copulari, dicens[8] : *Crescite et multiplicamini ;* cum jam sine carnali concupiscentia non possent commisceri.

Quod non omnis delectatio carnis peccatum est.

Sed[9] forte aliquis dicet, omnem carnis concupiscentiam et delectationem, quæ est in coitu, malum esse et peccatum, quia ex peccato est et inordinata. Et nos dicimus illam concupiscentiam semper malum esse, quia fœda est, et pœna peccati ; sed non semper peccatum est. Sæpe enim delectatur vir sanctus secundum carnem in aliqua re, ut requiescendo post laborem, edendo post esuriem ; nec tamen talis delectatio est peccatum, nisi sit immoderata. Sic et delectatio quæ fit in coitu conjugali, cui adsunt illa tria bona, a peccato defenditur. Videtur tamen beatus Gregorius aliter sentire, scilicet quod sine peccato non possit fieri carnalis commixtio dicens[10] : « Vir cum propria conjuge dormiens, nisi lotus aqua, Ecclesiam intrare non debet. Quamvis diversæ hominum nationes de hac re diversa sentiant, et alia custodire videantur ; Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem quærere, et ab ingressu ecclesiæ paululum temperare. Nec hoc dicentes culpam deputamus esse conjugium ; sed quia ipsa licita admixtio conjugis sine volup-

[1] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. x, n. 11. — [2] *Ibid.*, c. xi, n. 12. — [3] Id., *de Nupt. et Concup.*, lib. I, c. xiv, n. 16. — [4] Id., *de Bon. Conju.*, c. xi, n. 12 in fine. — [5] Id., *cont. Julian.*, lib. III, c. xxi et xxii. — [6] I *Cor.*, vii, 14. — [7] Hug., *Sentent.*, lib. IV, c. iv. — [8] *Gen.*, ix, 1. — [9] Hug., *Sent.*, lib. IV, c. iv. — [10] Greg., *ad Augustin.*, resp. x, et habetur caus. xxxiii, q. iv, c. *Vir cum propria.* — (a) Vulg. *nubat.* — (b) *Legend.* non cadit.

tate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu est abstinendum, quia voluptas ipsa sine culpa nullatenus esse potest. »

Hoc autem, ne prædictis obviet; intelligendum est in illis, qui non gratia prolis conveniunt, quorum voluptas non est sine peccato. Et vix aliqui reperiri possunt adhuc amplexus carnales experientes, qui non interdum conveniant præter intentionem procreandæ prolis. Hoc autem quoties fit, ab ingressu ecclesiæ abstinendum est. Et quod ita intelligendum sit, Gregorius consequenter ostendit[1]: « Si quis vero ita sua conjuge, non cupidine voluptatis raptus, sed tantum creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu ecclesiæ, sive de sumendo corporis Domini mysterio, suo est judicio relinquendus, quia prohiberi a nobis non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis, habeant conjuges etiam de commixtione sua quod defleant. Tunc autem vir, qui post admixtionem conjugis lotus aqua fuerit, etiam sacram communionem valeat accipere, cum ei secundum præfinitam sententiam, ecclesiam licuerit intrare. » Determinat auctoritatem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Post hæc de bonis conjugii, quæ sint, et qualiter coitum excusent, etc.

Supra egit Magister de causa formali, et efficiente conjugii; hic agit de causa finali propter quam, et hæc est triplex bonum.
Divisio. Dividitur autem hæc pars in duas: in prima agit de bonis conjugii communiter; in secunda, de bonis fidei specialiter, infra[2]: *Sciendum est etiam quod cum in omnibus aliis*, etc. Prima pars habet duas: in prima determinat, quæ et quot sint bona conjugii; in secunda vero determinat, qualiter per ea excusetur coitus, ibi: *Cum igitur hæc tria bona in aliquo*, etc. Prima pars habet tres partes: in prima determinat quæ et quot sint bona conjugii; in secunda, qualiter se habeant ad matrimonium, utrum sint separabilia, an inseparabilia, ibi: *Et est sciendum ab aliquibus contrahi conjugium*, etc.; in tertia vero movet duo dubia incidentia, ibi: *Solet quæri, cum masculus et femina*, etc. Similiter secunda pars, in qua agitur quomoda bona conjugii excusent illum actum, habet tres particulas: in prima determinat, per quem modum excusent; in secunda determinat quamdam auctoritatem Apostoli quæ videtur esse contraria, ibi: *Sed si concubitus, qui fit causa prolis*, etc.; in tertia determinat quamdam auctoritatem Gregorii, ibi: *Sed forte aliquis dicet*, etc. Et sic duo principaliter determinat Magister in hac distinctione.

DUB. I.

Nam bonum prolis dicitur, non ipsa proles, etc.

Videtur male dicere, quia per matrimonium non generatur proles sancta, sed culpam habens: ergo si proles non est bonum sacramenti in quantum proles, sed in quantum sancta, cum in principio ortus sit non sancta, non debet dici bonum, sed malum. Item, quid est quod dicit, quod bonum prolis dicitur spes ac desiderium, quo proles, ut religiose informetur, etc.? Cum enim hoc habeant steriles, videtur, etc.

Resp. Dicendum quod proles potest quæri triplici intentione: primo, ut educetur ad cultum Dei; secundo, ut in hæreditate succedat; tertio, ut quis in prolis multitudine et pulchritudine gloriosus appareat. Primum est bonum sub ratione boni; secundum est sub ratione indifferentis; tertium est bonum deformatum, sive ad malum tractum. Bonum igitur matrimonii, quod est bo-

[1] Greg., *ad Augustin.*, resp. X, et habetur caus. XXXIII, q. IV, c. *Vir cum propria*. — [2] Dist. XXXII.

um simpliciter judicandum, est prolis cum tali intentione, et cum tali ordinatione. Si autem aliis duobus modis habeatur, habetur quidem aliquid bonum : sed non sicut institutum est : et competit huic sacramento, quod institutum est ad procreandam prolem ad cultum divinum.

DUB. II.

Ubi vero non inter legitimas personas contrahitur conjugium, potest solvi talium copula, etc.

Videtur male dicere, quia nunquam fuit copula : ergo nunquam solvitur, quia non solvuntur nisi copulati.

Resp. Dicendum quod aliqui copulantur secundum veritatem ; aliqui copulantur de facto, et secundum apparentiam. Si sint matrimonialiter copulati, non solvuntur, quia vere fuit ibi copula et vinculum ; si secundum apparentiam, solvuntur : sed illud solvere nihil aliud est, quam ostendere prius non fuisse.

DUB. III.

Si vero ambo tales non sunt, etc., aut illa meretrix est mariti, etc.

Videtur male dicere, quia matrimonium est vinculum, quod importat relationem, sicut similitudo : sed etiam in relativis necessaria est convertentia : ergo si ista non est uxor, nec ille vir est : ergo si ista est adultera, et ille similiter.

Resp. Dicendum quod esse adulterum est duobus modis : aut ratione actus, aut ratione intentionis. Si ratione actus, sic dico quod si ista est adultera, quod ille qui eam cognoscit est adulter. Si ratione intentionis, sic dico quod una persona intendit cognoscere affectu maritali, et alia affectu libidinis : et sic loquitur Augustinus in proposito, quia si matrimonialiter conjuncti sunt, ita quod talis pactio non intercedit, sed postmodum in altero vel in utroque sit intentio extra illam (*a*) generandi prolem, est adulterium non ratione generis actus, red ratione intentionis, pro eo quod facit contra bonum prolis : et ita adversatur matrimonio, non excusatur. Quod ipse objicit, tenet de adulterio quod est ratione generis actus.

DUB. IV.

Informe puerperium non habet animam, ideoque mulctatur pecunia.

Quæritur hic utrum talis peccet mortaliter, et utrum sit irregularis. Et quod non, videtur, quia non punitur nisi solum pecunia, non pœna mortis : ergo videtur leve peccatum esse, quia mortalia peccata in lege puniebantur pœna mortis. Item, si est peccatum mortale, quæro sub quo genere : sed non sub genere homicidii : ergo si non est homicidium, de quo magis videtur, videtur quod non est mortale peccatum. Contra : Videtur quod gravius peccet quam ille qui procurat abortum puerperio jam formato, quia plus nocet, qui (*b*) majus bonum impedit : sed majus bonum impedit qui impedit animæ procreationem, quam qui impedit corporis vegetationem : ergo magis peccat ille qui abortum procurat, quam ille qui animam a corpore separat. Item ex hac ratione videtur, quod magis peccet qui interficit puerum non baptizatum, quam qui interficit puerum Christianum, quia facit perire in anima et corpore. Item peccatum procurantis abortum aut pensatur secundum quantitatem bonitatis rei quæ est, vel quæ futura est : si rei quæ est, tunc nullum videtur peccatum, quia non est nisi quædam superfluitas in ventre; si rei quæ futura est, sed futurus est homo vivens : ergo talis judicandus est homicida.

Resp. Dicendum quod talis non est judicandus homicida quantum ad factum, quia non cæcidit, nec aliquis moritur ante puerperium formatum : tamen, quantum ad voluntatem perversam, judicandus est homicida, non ratione homicidii, sed etiam maleficii : unde talis inter maleficos computatur, et tale crimen grave est. Quod ergo objicitur, quod non sit mortale, quia non punitur morte, ratio non valet, quia multa sunt mor-

(*a*) *Cæt. edit. deest* illam. — (*b*) *Edit. Ven.* quia.

talia, quæ morte non plectebantur : tamen illud gravius scelus est, dum ex certa scientia operatur contra naturam : contra enim naturam bestiarum est, quæ prolem expectant. Quod quæritur sub quo genere peccati sit, dicendum quod spectat ad maleficium. Quod objicitur, quod plus nocet, dicendum quod non consideratur quantitas nocumenti secundum id quod potest esse, sed secundum id quod est, quia secundum id quod potest esse, cum unus homo per successionem possit esse origo mille, qui occideret unum, occideret mille, quod falsum est : et ideo, quia nondum est anima, necdum (a) est tantum bonum, quamvis esse possit : ideo non sic graviter peccat : et sic patent objecta.

DUB. V.

Non propter illud malum culpabile est hoc bonum.

Videtur male dicere, quia dicitur [1] quod modicum fermentum totam massam corrumpit : ergo videtur quod modicum malum fœdat bonum potius, quam e converso.

Resp. Dicendum quod malum est corruptio boni : dico igitur quod malum dupliciter potest jungi bono : aut ut corruptibili, aut in quantum medicinali : si in quantum corruptibili, sic malum fœdat bonum; si in quantum medicinali, sic curatur et expellitur. Et est exemplum, quia morbus junctus naturæ sanæ, eam vitiat et infirmat; morbus vero junctus medicinæ non reddit medicinam morbidam, sed potius curatur ab ipsa : et quoniam matrimonium est bonum medicinale, ideo non fœdatur a malo, sed potius curat malum.

DUB. VI.

Admixtio conjugis sine carnis voluptate fieri non potest.

Et iterum dicit : « Carnalis voluptas sine culpa nullatenus esse potest. » Hoc videtur falsum, quia tunc nullum coitum contingeret esse sine peccato : et hoc est contra Gregorium, qui excepit eum, qui gratia prolis coit, sive pro generanda prole : et tamen est carnis commixtio.

Resp. Dicendum quod facienda est vis in verbo, quia non dicitur carnis commixtio quilibet actus conjugalis, sed ille qui fit ad delectationem carnis vel ad ejus exercitationem, in qua quidem semper est aliqua culpa.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus distinctionis duo principaliter quæruntur : primo quæritur de bonis matrimonii in se; secundo, qualiter excusant coitum. Circa primum tria quæruntur : primo quæritur, utrum bona matrimonii sint in genere conferentis sive utilis, an honesti, an delectabitis; secundo quæritur de numero et sufficientia eorum; tertio quæritur de necessitate horum bonorum.

QUÆSTIO I.

An matrimonium sit in genere honesti [2].

Quod sint in genere honesti, videtur. Super illud [3] : *Non ut laqueum*, etc. Glossa : « Non esse turpe demonstravit; sed quod honesto honestius est, generali nomine honesti commendavit. » Fundam.

Item hoc videtur ratione, quia castitas, cum sit virtus, est in genere honesti : sed actus conjugalis est actus castitatis, quoniam est castitas conjugalis, sicut vidualis : ergo, etc.

Item actus qui alias esset fornicarius, fit non fornicarius per conjugium : sed nihil tollit dehonestatem peccati, nisi honestum : ergo conjugium, etc.

Item servare fidem conjugii, hoc est opus justitiæ de se : sed talia cadunt in genere honesti, et hoc est bonum matrimonii : ergo, etc.

[1] I *Cor.*, v, 8. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIX, art. 1 ; et IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 1 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I ; Durandus, IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I. — [3] I *Cor.*, VII, 35.

(a) *Cœt. edit.* nedum.

Contra : 1. Augustinus, *de Bono conjugali* : « Quædam bona data sunt a Deo, quæ propter se appetenda sunt, ut sapientia, salus et amicitia. Quædam vero propter aliud necessaria, ut doctrina, cibus, et conjugium. » Sed honestum est propter se appetendum : ergo, etc.

2. Item Hieronymus, in libro *de Virginibus* : « Fornicationis periculo conceduntur nuptiæ, et excusabile fit quod non propter se est appetendum, sicut viduis solum fornicationis periculo conceduntur secunda connubia. »

3. Item ratione videtur, quia honestum est quod sua vi nos trahit, et dignitate sua nos allicit : sed omne tale est ab omnibus appetendum, conjugium autem non est ab omnibus appetendum : ergo, etc.

4. Item omnis verecundia recta est de eo quod habet aliquid inhonestatis, non de honesto : sed omnis homo sanæ mentis actum conjugalem erubescit : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonium propter bonum fidei est in genere honesti ; propter vero prolem, in genere conferentis ; et propter sacramentum, in genere delectabilis.

Resp. ad arg. Dicendum quod, cum triplex bonum sit in conjugio, scilicet fides, proles, sacramentum ; fides est quod suam cognoscat, et non aliam : hoc est bonum moris de se ordinatum, et cadit in genere honesti. Prolis vero bonum cadit in genere conferentis : confert enim prolis multiplicatio ad speciei conservationem, et perfectionem numeri, sicut cibus ad conversationem individui. Bonum vero sacramenti cadit in genere delectabilis, quia tanta est ibi unio, ut relinquat homo patrem et matrem, et sint duo in carne una : unde præcipitur viris, ut uxores diligant sicut corpora sua. Et sic patet, quod cum tria sint in electione, sicut vult Philosophus [1] ; scilicet honestum, conferens et delectabile, in triplici genere est bonum conjugii : et hæc tria bona pura essent in statu puritatis et innocentiæ ; sed per peccatum sunt suis contrariis admixta, quoniam in actu illo est quædam inhonestas contracta ratione improbitatis libidinis, et pruritus : et ideo in bono honesto, quædam permiscetur inhonestas. Est etiam quoddam damnum, quia impeditur homo a rationis instantia seu intentione : unde procreando prolem ad cultum Dei, impeditur ut tunc perfecte colere Deum non valeat. Sic igitur bono conferenti permiscetur damnum ; et etiam delectabili, scilicet sacramenti indivisioni, quædam tribulatio et angustia, quia [2] *qui cum uxore est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est*, etc. : et ita bonum delectabile permiscetur tristitiæ et angustiæ. Quoniam ergo bonum est, tamen permixtum ; ideo appeti potest, et etiam melius est non appeti. Unde [3] *qui jungit virginem, bene facit ; et qui non jungit virginem, melius facit.* Concedendæ ergo sunt rationes ostendentes matrimonium secundum aliquid sui esse in genere honesti.

Explic.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod est propter aliud appetendum, dicendum quod loquitur ratione boni conferentis, quod ibi est.

2, 3 et 4. Ad illud quod objicitur de Hieronymo, et ad rationes sequentes, solvendum est, quod non est pure bonum, sed aliquid habens admixtum : et quia bonum istud est medicinale, ideo bonum non fit malum propter malum quod ibi est, imo curat et excusat malum : non ut non sit pœnale, et ideo est ibi verecundia et tribulatio ; sed solum ut non sit culpabile, sicut patebit infra [4].

QUÆSTIO II.

An tria sint matrimonii bona [5].

De numero et sufficientia bonorum matri- Fundam

[1] Arist., *Ethic.*, lib. III et V, c. V. — [2] I *Cor.*, VII, 39. [3] *Ibid.*, 38. — [4] Art. seq. — [5] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIX, art. 2 ; et IV *Sent.*, dist. XXXI, q. 1, art. 2 ; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. IV, q. III ;

monii; et assignantur ab Augustino tria bona in libro *de Bono conjugali,* scilicet fides, proles et sacramentum. Primo videtur quod hic sit defectus : nam præter hoc est in conjugio mutuum obsequium : et hoc quidem aliquod bonum est, sicut dicitur [1] : *Melius est duos esse quam unum :* et non est aliquid istorum : ergo, etc.

Item ista tria competunt matrimonio secundum quod est in officium : sed matrimonium non solum est in officium, sed etiam in remedium : ergo videtur plura esse.

Item bonum pacis est aliquod bonum, imo maximum bonum, ut dicit Augustinus : sed hoc est bonum quod frequenter facit conjugium : ergo insufficienter enumerat. Si dicas quod enumerat ea, quæ sunt bona matrimonii, non ut frequenter, sed ut semper; objicitur, quia nec fides, nec proles semper est in matrimonio.

Sed contra : Videtur quod superfluat, quia unius rei unicus est finis : ergo si matrimonium sacramentum est unum, ergo unum debet habere principalem finem : ergo unum est bonum ejus, quia bonum et finis idem.

Item nihil dicitur esse bonum sui ipsius : sed matrimonium est sacramentum : ergo sacramentum non est bonum matrimonii.

Item nihil debet connumerari suis proprietatibus : sed fides et proles sunt conditiones et proprietates matrimonii : ergo sacramenti : ergo non debent distingui, neque connumerari cum bono sacramenti. Si dicas quod sacramentum aliter accipitur, scilicet pro proprietate matrimonii, quæritur, quæ sit illa proprietas, et quare magis sibi appropriaverit (*a*) nomen sacramenti.

Scot., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. II; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. II.

[1] *Eccle.*, IV, 9.

(*a*) *Cæt. edit.* appropriavit. *Similes in grammaticam culpas, seu potius mendas copistarum, identidem repertas correximus, et quidem sæpius, quam de hujusmodi ausu nostro vel facinore monuimus lectorem.*— (*b*) *Cæt. edit.* principali.

CONCLUSIO.

Matrimonii bona sunt tria, fides, proles, et sacramentum : quorum sufficientia triplici via declaratur, et signant triplicem proprietatem unionis Christi cum Ecclesia ; quia unitur uni, generat filios, et nunquam separatur.

Resp. ad arg. Dicendum est, quod numerus et sufficientia bonorum matrimonii potest accipi a parte causæ instituentis, sive efficientis : et sic a triplici principio : a dictamine scilicet naturæ, ut vir cubet cum muliere ad conservationem ipsius naturæ, et sic est bonum prolis ; a dictamine rationis rectæ, ut vir cum sua, et non cum alia cubet muliere, et sic est bonum fidei ; a dictamine gratiæ, ut significetur unio divinæ naturæ, et humanæ, et sic est bonum sacramenti. Potest etiam accipi a parte principalis (*b*) constituentis, et hoc tripliciter, quia ad hoc quod matrimonium habeat esse completum, tria sunt necessaria, scilicet institutio, usus, et fructus. Ratione institutionis, est bonum sacramenti ; ratione debiti usus, est bonum fidei ; ratione fructus conferentis usum, est bonum prolis : et sic patet quod est triplex bonum. Potest denique accipi a parte finis moventis, sive terminantis ; et hoc vel quia ad bonum, vel quia contra malum : quia ad bonum, cum triplex sit eligendum bonum, scilicet honestum, conferens, et delectabile : ratione boni honesti est fides ; ratione conferentis, proles ; ratione delectabilis est sacramentum, secundum quod superius est monstratum. Vel aliter, quia contra malum concupiscentiæ, quæ habet in se triplex malum, scilicet fluxum, inordinationem, et fastidium : contra fluxum est in matrimonio unio singularis ; contra inordinationem, unio utilis ; contra fastidium, unio inseparabilis. Ratione singularitatis in unione est fides ; ratione utilitatis, proles ; ratione inseparabilitatis, sacramentum. Et hæc tria signant triplicem proprietatem unionis Christi cum Ecclesia, quia scilicet unitur uni, et quia ex ea filios generat, et quia nunquam

Matrimonii sufficientia 1. — Suffic. 2. — Suffic. 3. — Explic.

separatur. Ex his patent objecta, quia connumerantur non quæcumque bona, sed quæ communia sunt statui naturæ corruptæ: ideo nec pax, nec obsequium, nec bonum, quod accipitur in quantum est remedium, inter hæc bona connumerantur, sed hæc tria bona solum.

Ad illud quod objicitur, quod superfluunt, quia unus finis, etc., dicendum quod unum est bonum principale et inseparabile, scilicet sacramentale vinculum, et alia sunt huic annexa, et nihil impedit [1] quod aliquid habeat unum principalem finem, et plures utilitates adjunctas. Patet etiam responsio ad illud quod objicitur de bono sacramenti : nam ipsa unio dicitur sacramentum matrimonii ; sed inseparabilitas unionis dicitur bonum sacramenti, sive sacramentum, quod est bonum matrimonii. Ratio autem quare conditio inseparabilitatis vendicat sibi nomen istud, est, quia matrimonio est consubstantialis, et consequens ipsum inseparabiliter : non sic aliæ conditiones : et sic patent objecta.

QUÆSTIO III.

An tria sint bona de necessitate matrimonii [2].

Fundam. De necessitate horum trium bonorum, utrum scilicet sint de necessitate sacramenti; et quod bonum sacramenti sit de necessitate : 1. Dicit Augustinus [3], et habetur in littera : « Sacramentum ita inseparabiliter conjugio hæret, ut sine illo esse non videatur. »

2. Item ratione videtur. Bonum sacramenti est ratio inseparabilitatis : sed inseparabilitas, quæ rei semper inest, est necessitas : aut ergo bonum sacramenti non est bonum, aut necessario inest.

3. Item, quod bonum prolis de necessitate consequatur matrimonium, videtur, quia dicit Augustinus [4], et habetur in littera, quod qui venena sterilitatis procuraverint, non sunt conjuges.

4. Item ratione videtur, quia institutum fuit matrimonium ad crescendum et multiplicandum : ergo frustra est, si hoc fine careat : sed non potest esse omnino frustra, cum sit sacramentum : ergo, etc.

5. Item, quod bonum fidei sit de necessitate sacramenti, videtur, quia dicit Augustinus [5], quod si quis consentiat in aliquam, ut postmodum aliam accipiat, non est sacramentum : sed hoc est propter defectum fidei : ergo, etc.

6. Item ratione videtur, quia licet ex causa fornicationis matrimonium dividere : sed non liceret, nisi fides esset de substantia : ergo, etc.

Contra : 1. Quod sacramentum non sit de substantia matrimonii, videtur, quia si aliquis contrahat cum aliqua per verba de præsenti, est matrimonium contractum : et tamen, illo transeunte ad religionem, ista potest nubere : ergo non erat ibi vinculum inseparabile. Ad opp.

2. Item, quod nec fides, videtur, quia matrimonium potest esse inter perpetuo continentes; et potest esse inter incontinentes, quia neuter cum alio, vel alia, potest contrahere : ergo, etc.

3. Item, quod proles non sit de necessitate, videtur; quia matrimonium est inter steriles, sicut patet : sed hoc non est bonum prolis. Quæritur ergo, quid est quod dicit Augustinus [6], quod non sunt conjuges : si enim prius consenserunt, fuit matrimonium ratum ; si post coierunt, fuit consummatum : sed hoc nullo casu, nullo pacto rumpitur : ergo, etc.

[1] Arist., *Phys.*, lib. II, *de Causis*. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIX, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. III; Petrus de Palud., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I. — [3] Aug., *de Nupt. et Concup.*, lib. II, c. X, n. 11. — [4] *Ibid.*, c. XV, n. 2. — [5] Id., *de Bon. Conjug.*, c. V, n. 5. — [6] Id., *de Nupt. et Conc.*, lib. I, c. XV, n. 17.

CONCLUSIO.

Bona tria, fides, proles, et sacramentum, sunt de necessitate matrimonii; licet duo, fides et proles, quodam modo sint ad esse, et quodam modo ad bene esse.

Resp. ad arg. Sicut tangit Magister in littera, et accipit ab Augustino, cum sint tria bona matrimonii, scilicet fides, proles, sacramentum: unum, scilicet sacramentum, est de necessitate matrimonii: sacramentum enim venit ex mutua obligatione, et divina institutione, et signatione illius unionis: et ideo, quia ista sunt de necessitate matrimonii, per consequens et sacramentum. Sed
Explic. alia duo bona quodam modo sunt de esse, quodam modo de bene esse. Si enim loquamur quantum ad matrimonii usum, sic sunt de bene esse, quoniam usus matrimonii absque his esse potest, sicut quotidie est; et non solum est absque his, sed etiam cum suis oppositis. Unde sterilitatis et abortus procuratio, et fidei fractio, non dissolvunt matrimoniale vinculum contractum. Si autem loquamur quantum ad matrimonii contractum, qui est per matrimonialem consensum, sic potest esse contractus absque his duobus bonis, utputa in sterilibus, et in continentibus, si tamen non est contra hæc. Tunc autem est consensus contra hæc, quando sub tali pacto consentitur, ut prolis sterilitas procuretur, vel uxor alii prostituatur: tunc enim non est consensus, vel pactio matrimonii, sed potius adulterii, cum directe repugnet (*a*) institutioni matrimonii. Sed carentia, sive absentia horum duorum non repugnat, quia fides venit ex recto matrimonii usu: et quia possunt homines abuti ipso, ideo potest deesse fides. Similiter proles venit ex fructu ventris: et quia steriles possunt esse vel natura, vel arte, ideo matrimonium hoc bono potest carere.

Resp. ad opp. 1. Ad illud ergo quod objicitur, quod sacramenti bonum non est in matrimonio ante carnalem copulam, dicendum quod falsum est, quia est inter conjuges insolubile vinculum, nec solvitur nisi per mortem spiritualem, vel civilem, sicut post consummationem per mortem corporalem: verum est tamen quod non est ibi sacramentum secundum completam et plenariam rationem.

2. Ad illud quod objicitur, quod fides non sit de necessitate, quia qui sic consensit, ut aliam ducere possit post, non contrahit; dicendum quod hoc non est tantum propter defectum fidei, sed etiam propter defectum sacramenti, quia non vult isti conjungi perpetuo, et quia in pactione introducitur conditio contraria bono (*b*) fidei: nec propter infidelitatem solvitur matrimonii sacramentum, sed solvitur obligatio ad reddendum debitum.

3. Ad illud quod dicit Augustinus, quod qui venena procuraverunt, etc., dicendum quod hoc non dicit quia per hoc solvatur matrimonii vinculum, sed quia sacramenti amittatur meritum, et grave incurrant peccatum. Unde non sunt conjuges, supple, veri et fideles.

Ad illud quod objicitur de bono (*c*) prolis, quod propter hoc institutum est, dicendum quod non tantum propter hoc, sed etiam in remedium et in signum: et ideo, quamvis non sit ibi hoc bonum, possunt tamen esse alia bona. Si autem homo stetisset, tunc semper fuisset hoc bonum, quia tantum fuisset in officium; et hoc bonum non deesset, quia nulla esset sterilitatis pœna. Resp. ad 3. pro fundam.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de excusatione actus conjugalis per bona matrimonii. Et cum contingat coire cum uxore causa concupiscentiæ implendæ, causa fornicationis vitandæ, et causa prolis procreandæ; circa hoc, secundum hæc tria, tria quæruntur: primo

(*a*) *Cæt. edit.* repugnat. — (*b*) bonæ. — (*c*) bonis.

quæritur utrum coitus propter prolem possit esse sine omni culpa; secundo quæritur utrum coitus propter fornicationem vitandam possit esse sine omni peccato veniali; tertio, utrum coire cum uxore causa concupiscentiæ satiandæ, sit semper peccatum mortale.

QUÆSTIO I.

An coitus propter prolem possit esse sine omni culpa [1].

Fundam. Quod coitus propter prolem possit esse sine omni culpa; et quod sic, videtur, quia dicit Augustinus [2], *de Bono conjugali*, et habetur in littera : « Conjugalis concubitus generandæ prolis gratia non habet culpam. »

Item ratione videtur. Matrimonium est sanctum et bonum, quod patet, quia a Deo est institutum, et confirmatum per præsentiam suam ad nuptias, et approbatur per responsionem suam : sed re sancta potest homo sancte uti et sine peccato : ergo cum hoc sit maxime causa prolis, patet, etc.

Item omne quod Deus præcipit, potest fieri sine peccato : sed Deus præcipit [3] prolem procreare post lapsum : ergo possibile est hoc facere sine peccato.

Item nulla potentia est mala de se : ergo omni potentia bene possumus uti : sed potentia generandi est potentia nobis data : ergo possumus ea bene uti : sed bene uti, sive melius, non est aliter, quam ad illud, ad quod est, et secundum quod ad illud est : hoc autem est, cum cognoscit uxorem propter prolem : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Omnis delectatio immoderata est peccatum, quia ubi est defectus modi, est malum culpæ : sed in coitu est delectatio immoderata, etiam quando coit quis causa prolis procreandæ : ergo est ibi peccatum.

2. Item omnis delectatio, in qua pervertitur rectus ordo, est peccatum : sed in coitu conjugali est delectatio, in qua anima absorbetur a carne, etiam cum coit propter hoc : ergo, etc.

3. Item omnis actus in quo rationabiliter homo erubescit, est peccatum, vel fœditatem habet, ut purgare ventrem : attamen non ita rationabiliter de hoc erubescit quis, quia non debet homo erubescere de pœna, sed de culpa : sed in coitu conjugali ratione vel amore prolis erubescit, et nullo modo coram aliis faceret : ergo est peccatum.

4. Item omnis coitus in quo regnat libido, est peccatum : sed in actu conjugali pro generanda prole regnat libido, quia dicit Augustinus, quod peccatum non transmittit ad posteros propagatio, sed libido : ergo, etc.

5. Item omnis actus, qui est necessario ordinatus ad culpam, est peccatum : sed sic (*a*) est in coitu ratione prolis, quia contrahit peccatum proles : ergo in actu conjugali semper est peccatum.

6. Item ubicumque est actus conjugalis, necesse est præcedere motus in carne : sed primi motus sunt peccata saltem venialia : ergo semper coitus propter prolem est peccatum veniale.

7. Item, si matrimonium excusat coitum propter prolis bonum, aut excusat a peccato quod est, aut a peccato quod non est : non a peccato quod non est, nec fuit; si a peccato quod est, ergo aliquod est ibi peccatum. Juxta hoc quæritur, pro quanto dicatur matrimonium excusare coitum, cum omnis ordinatio, quæ cum uxore habetur, possit etiam haberi cum alia muliere ; et ita sit libido, et pruritus, et carnalis actus in cognoscendo uxorem, sicut etiam aliam mulierem, vel pene.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIX, art. 4; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. IV, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXI, art. 2, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. IV; Petr. de Tar., dist. XXXI, q. IV. — [2] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. VI et VII; *de Nupt. et Concup.*, lib. I, c. XV. — [3] *Genes.*, VIII, 17. — (*a*) *Al.* hic.

CONCLUSIO.

Actus conjugii excusatur per sacramentum, tanquam morbus per remedium; et potest excusari tam quoad culpam mortalem, quam quoad venialem.

Resp. ad arg. Dicendum quod circa hoc
Error 1. quidam erraverunt dicentes, quod in actu generativæ non est culpa nisi per excessum,
Error 2. sicut in actu nutritivæ. Alii erraverunt dicentes semper esse peccatum, et nullo modo excusari; imo propter peccatum matrimonium vitiari, non vitium excusari : malum enim junctum bono ipsum vitiat, non e con-
Contra 1. verso bonum malum excusat. Et primi quidem non intellexerunt morbum, quomodo
Contra 2. scilicet infecta est vis generativa; secundi vero non intellexerunt sacramentum esse remedium et medicamentum, quod non vitiatur a morbo, sed e contra morbum sedat. Et ideo qui recte credunt, videntes morbum et remedium, dicunt actum conjugii per sacramentum excusari, tanquam morbum per remedium. Si quis autem velit rationem morbi et remedii intueri, potest patere sic. Primum quidem omnis actus in quo regnat pruritus libidinis, adeo quod absorbetur ratio, et homo efficitur totus caro, est actus deordinatus, et actus in quo, quantum est de se, pervertitur regnum animæ, et ordinatio (a) quæ est in viribus animæ, secundum quam ordinationem attenditur justitia quædam, quæ non tantum est in ordinatione ad alterum, sed in ordinatione virium animæ ad se : sed hoc est in actu conjugali, sicut experimento patet, et sancti dicunt, maxime Augustinus, et Origenes, et in Glossa tangitur [1] : *Qui fornicatur, in corpus suum peccat;* Glossa : « Hic proprie servit anima corpori in tantum, ut ipso momento, et experimento hujus flagitii nihil cogitare homini liceat aut intendere, quia mentem captivam subdit ipsa submersio et absorptio libidinis. » In hujus autem deordinationis argumentum plurimum facit erubescentia naturæ, quæ mendax esse non potest. Erubescit autem motum illorum membrorum, et actum, tanto plus, quanto est melius ordinata : et sic patet, quod actus ille de se est morbidus, quia sine tanta deordinatione exerceri non potest, sicut in eadem Glossa tangitur post. Ecce igitur qualiter Explic. possumus videre morbum. Remedium autem intueri possumus sic : Quidam enim est actus, qui dicit deordinationem mentis ad Deum, ut idololatrare et perjurare; quidam est qui dicit deordinationem creaturæ ad creaturam, sive unius ad alterum, sive ejusdem ad se. Primus est malus et morbidus secundum se, et nullo modo potest fieri bene, nec divino mandato, nec aliter. Secundus vero, quia non babet essentialem deordinationem, potest per divinum imperium ordinari : utpote cum Deus præcipit occidere hominem, cum etiam præcipit rem alienam accipere, cum etiam inspirat seipsum occidere, sicut Samson, in quem [2] *irruit spiritus Domini :* per hunc modum ordinavit [3] coitum Oseæ cum muliere, quæ non erat sua uxor, per Dei mandatum. Sed quoniam actus iste conjugalis non omnibus debeat præcipi, providit divina dispositio illam deordinationem ordinare non per mandatum, sed per aliquod statutum, et per statutum quod esset signum illius conjunctionis, quæ erat ordinata ad concupiscentiæ remedium, et ita per sacramentum matrimonii, quod quia habet rationem medicinæ, potius excusat, quam vitiet, sicut cum Dominus præcepit Hebræis [4] ut vasa Ægyptiorum asportarent; asportatio non facit præceptum malum; sed potius e contra præceptum, quod est potentius et superius, fecit asportationem bonam et meritoriam, quæ alias esset culpabilis et mala. Sancti igitur, et omnes Catholici dicunt coitum per sacramentum matrimonii excusari a culpa mortali, maxime quando gratia prolis fit. Sed de Opinio aliorum. modo excusandi est duplex opinio, quia

[1] I *Cor.*, VI, 18. — [2] *Judic.*, XIV, 6. — [3] *Ose.*, I, 2 et seq. — [4] *Exod.*, XII, 35. — (a) *Edit. Ven.* inordinatio.

quidam voluerunt dicere, quod excusatur a culpa mortali, sed non a veniali, quia mortale fit ibi veniale. Alii dixerunt[1], et hoc videtur sentire Augustinus, quod cum Deus perfectum det remedium contra morbum, quando gratia prolis coitur, potest esse sine omni culpa : et hoc est magis consonum rationi, et pietati fidei. Et concedendæ sunt rationes ad hoc, si tamen hæc intentio duret a principio usque in finem, ut non delectatur ad aliud mens : quod tamen est valde difficile.

Opinio propria.

Limitatio opinionis.

1, 2, 3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod est ibi immoderatio, deordinatio, erubescentia, et libido, dicendum quod hæc quatuor possunt esse circa actum rationis, aut sensualitatis. Si circa actum rationis, semper faciunt culpam, quia faciunt malum secundum se. Si autem sunt circa actum sensualitatis, existente ordinatione circa actum rationis, tunc ista accidunt (*a*) in pœnam : et sic est in proposito. Nam per virtutem sacramenti ratio ordinatur, ut moderate velit, et ordinate, et honeste : nec de illo actu erubescit homo, quia vult filios procreare ; nec improba voluntate appetit, sed casta. Sed nisi interveniret remedium matrimonii, tunc esset inordinatio non solum in sensualitate, sed etiam in (*b*) ratione : et sic semper esset peccatum. Unde istis quatuor mediis ostendi potest, quod actus generativæ est peccatum, nisi excusetur.

5. Ad illud quod objicitur, quod est causa peccati, dicendum quod falsum est, quia actus ille secundum se non est causa nisi prolis ; sed, ratione primæ transgressionis, prolem generari non contingit sine culpa sua, non generantis, quia non propter culpam generantis, sed propter culpam primi parentis nascitur proles peccatrix.

6. Ad illud quod objicitur de primis motibus, potest dici quod antecedunt actum conjugalem, nec semper sunt peccata : utputa quando surgunt ex cogitatione ordinata, utpote si Abraham cogitaret cognoscere uxorem ut acciperet prolem ; et tunc si caro moveretur, non peccaret.

7. Ad illud quod ultimo quæritur, a quo peccato excusat, dicendum quod a peccato non quod est, sed quod alias esset, nisi matrimonium interveniret. Unde differenti modo est remedium sacramentum matrimonii, et alia sacramenta. Hoc enim est in remedium, quia facit vitare peccatum, quod incurreretur ; alia vero liberant a peccato in quod jam quis est lapsus. Pro tanto autem præstat remedium, quia actus de se inordinatus ordinatur per divinum statutum.

QUÆSTIO II.

An coitus conjugalis causa fornicationis vitandæ, possit esse sine omni peccato veniali [1].

Utrum coitus conjugalis causa fornicationis vitandæ possit esse sine omni peccato veniali ; et quod non, videtur, quia dicit Augustinus, et habetur in littera : « Hoc quod conjugati victi concupiscentia utuntur invicem ultra necessitatem procreandi liberos, ponam in his, pro quibus quotidie dicimus [2] : *Dimitte nobis debita nostra.* » Fundam.

Item [3] : *Iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam : hoc autem dico secundum indulgentiam* (*c*), *non secundum imperium :* sed si meritorium esset et (*d*) sine peccato sic uxorem suam cognoscere, posset non tantum indulgeri, verum etiam præcipi.

Item Gregorius dicit [4] super Osee, quod vir qui cognovit uxorem, non debet ecclesiam ingredi, nisi lavetur ; et post dicit hanc constitutionem non extendi ad eos, qui uxores solo amore prolis cognoscunt. Ergo alia culpa amplior est in his, qui cognoscunt

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIX, art. 5 ; et IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 3 ; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, dist. tract. IX, c. IV, q. II ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXI, art. 3, q. I ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 3 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. V ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. V. — [2] *Matth.*, VI, 12. — [3] I *Cor.*, VII, 5, 6. — [4] Habetur in littera, *Ad Augustinum*, resp. X.

(*a*) *Al.* excidunt. — (*b*) *Cæt. edit. deest* in. — (*c*) *Suppl.* vestram. — (*d*) *Cæt. edit. deest* et.

uxores suas causa fornicationis vitandæ : sed non nisi venialis : ergo, etc.

Item, qui cognoscit ad vitandam fornicationem, aut impellitur a carne, aut non : si non impellitur, ergo utitur remedio, cum non indigeat : ergo aliqua inordinatio est ibi : ergo veniale. Si impellitur, sed impulsus talis non est sine peccato : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Per Augustinum. Infirmitas carnis excipitur per bonum matrimonii, ne cadat in foveam peccati : sed cum coit causa fornicationis vitandæ, infirmitas carnis movet : ergo, etc.

2. Item ratione videtur, quia qui utitur aliquo ad illud ad quod est, potest hoc facere sine peccato: sed conjugium est propter fornicationem vitandam : ergo, etc.

3. Item majus bonum est continentia, quam proles: ergo magis licitum et debitum est amare continentiam, quam prolem : sed qui coit amore prolis procreandæ, potest sine peccato: ergo qui amore continentiæ servandæ.

4. Item, qui coit amore continentiæ servandæ in altero, non peccat, ut cum reddit debitum uxori, ne in fornicationem labatur: ergo si non magis debet esse sollicitus de aliena continentia, quam de sua, patet, etc.

CONCLUSIO.

Conjugalis coitus ad vitandam fornicationem in se est peccatum veniale; ad vitandam autem in uxore nullius est criminis.

Resp. ad arg. Dicendum quod qui coit causa fornicationis vitandæ, aut hoc est in se, aut in altero : si in altero, ut reddat debitum, hoc est puræ justitiæ, hoc est fidei, et est de bonis matrimonii : recte ideo omnino a culpa excusatur. Qui vero coit causa fornicationis vitandæ in se, in hoc semper peccat venialiter, quia aut pulsatur a carne, aut, si non pulsatur, ex quo tamen non vult procreare prolem, nec compellitur debitum reddere, aliqua superfluitas est ibi : et ideo peccat. Et si tu objicias, quod licet homini bibere, ne sitiat; sic etiam sine peccato coire, ne fornicari appetat : non est simile, quia hic est motus naturæ, in coitu non, nec etiam necessitatis : et hoc dicit Magister in sequenti distinctione : « Reddere debitum conjugale nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem, culpæ est venialis. »

1. Ad illud ergo quod objicitur de Augustino, dicendum quod foveam peccati vocat peccatum mortale.

2. Ad illud quod objicitur, quod ad hoc est, etc.; dico quod ad hoc est secundum indulgentiam, non secundum imperium : et ideo veniale peccatum, et in hoc ordinatur.

3. Ad illud quod objicitur de continentia, quod majus bonum est, dico quod continentiam servare contingit sine hoc, sed non prolem procreare.

4. Ad illud quod objicitur, quod continentia servanda est in altero sine culpa, dico quod non est locus a minori, sed a majori, quia ibi est actus justitiæ, ratione cujus tenetur et excusatur, non ratione amoris continentiæ.

QUÆSTIO III.

An coire cum uxore ratione concupiscentiæ satiandæ sit semper peccatum mortale [1].

Utrum coire cum uxore ratione concupiscentiæ satiandæ, sit semper mortale peccatum; et quod non, videtur, quia Augustinus dicit [2], et habetur in littera : « Conjugalis concubitus gratia concupiscentiæ satiandæ, sed tamen cum conjuge propter tori fidem, venialem habet culpam. » Fundam.

Item hoc ipsum videtur ratione, quia delectari in coitu conjugali, ratione boni matrimonii, peccatum non est : ergo nec velle

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XLIX, art. 6; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXI, art. 3, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. VI, art. 4; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXI, q. VI et VII. — [2] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. VI et VII; *de Nupt. et Conc.*, lib. I, c. XV.

delectari, quia si actus bonus, et voluntas actus bona: ergo videtur, etc.

Item qui delectatur in cibo non propter Deum, sed propter ipsum cibum, quia boni saporis est, non peccat mortaliter: ergo pari ratione, cum delectatio conjugalis non sit mortalis, si vult delectari, non peccat mortaliter.

Contra: Dicit auctoritas [1], et habetur in littera: « Vehemens amator uxoris est adulter. » Sed qui amat uxorem propter hoc ut delectetur in ipsa, est vehemens amator: ergo, etc.

Item Hieronymus: « Voluptates, quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in uxore damnandæ sunt. »

Item ratione videtur, quia velle coire, sive appetere sola delectatione, est peccatum, etiam ante consensum: ergo etiam cum progreditur in consensum et actum, cum comedit vir, tunc eum comedere erit mortale.

Item, qui cognoscit propter hoc ut delectetur, fruitur creatura, quia ibi ponit finem suæ quietis: sed summa perversitas est frui utendis: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Conveniens cum uxore concupiscentiæ satiandæ causa, ut ex impetu libidinis recognoscat eam, non ut uxorem, mortaliter peccat: secus autem, tantum venialiter.

Opin. aliorum. Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui dicunt, quod qui finaliter cognoscit uxorem, ut habeat illam miseram delectationem, quæ dicitur esse in coitu, peccat semper mortaliter, quando illam ponit tanquam finem principalem, sicut si aliquis propter vanam gloriam prædicaret: qui autem cognoscit aliqua alia causa principali, sed tamen quasi a latere placet ei delectatio, quæ est ibi; sicut de aliquo qui finaliter prædicat propter Deum, sed tamen quasi a latere placet ei delectatio laudis, dicunt quod peccat venialiter. Ad hoc enim quod conjugalis coitus sit sine omni peccato, necesse est quod illa delectatio non placeat, imo displiceat rationi. Tanta enim est, ut auferat usum rationis et spiritum prophetiæ secundum illud tempus: et ideo non potest tunc referri in Deum: et ideo ea non potest quis bene uti volendo, sed nolendo: non sic est de aliis delectationibus, quarum sensus possunt a ratione actu referri in Deum. Unde secundum hos aliud est delectationem quærere, aliud est oblatam acceptare, aliud eam tolerare: primum est peccati mortalis, secundum est venialis, tertium est perfectionis. Sed hæc positio, licet probabilis videatur, tamen nimis dura est: licet enim viris cum uxoribus jocari, et etiam delectari, et veniale est, ita tamen quod faciant affectu maritali: nec oportet omnem delectationem referre in Deum: peccant tamen venialiter. Nec semper frui creatura est mortale, nisi ita ponat ibi finem, quod etiam faceret, si contra Deum esset: tunc enim ponit finem ultimum ibi. Unde non est simile de prædicatione, quæ est opus privilegiatum. Et propter hoc est alia opinio, quod qui cognoscit uxorem propter delectationem finalem, aut movetur in delectationem tanto impetu, ut cognoscat uxorem sicut meretricem: et hoc tunc est, quando eam cognosceret, etiamsi non esset uxor; et tunc peccat mortaliter, quia tunc ponit ibi finem ultimum, et tunc vere et proprie fruitur, et nimis vehementer amat. Si autem in ea vult delectari, quia uxor, et nullo modo eam cognosceret, si uxor non esset, tunc non est omnimoda inordinatio: et tunc est peccatum veniale, et excusatur per bonum matrimonii, ut non sit mortale. In hoc casu dicunt locutum fuisse Augustinum. Tamen illa ratio non valet: « Delectari non est malum: ergo nec velle: » quamvis enim laudari non sit malum, tamen velle laudari malum est: et secundum has duas vias procedunt rationes ad partes oppositas. Illæ enim quæ probant quod sit mortale libidinis ardore, et creaturæ fruitione, procedunt secundum quod

Improb. (margin, beside "tium est perfectionis. Sed hæc positio, licet")

Opinio propria. (margin, beside "giatum. Et propter hoc est alia opinio, quod")

Respon. ad 2. pro fundam. (margin, beside "locutum fuisse Augustinum. Tamen illa ratio")

[1] *Sext. Pythagoricus.*

coitus fit secundum impetum voluptatis. Rationes vero ad oppositum procedunt secundum quod habetur respectus ad matrimonii sacramentum, quia cognoscit eam, quia uxor: nec aliter delectaretur in ea, nisi esset matrimonialiter conjuncta.

DISTINCTIO XXXII

DE MATRIMONIO SECUNDUM CAUSAM FINALEM QUANTUM AD SOLUTIONEM DEBITI.

De solutione carnalis debiti.

Sciendum etiam est [1], quia cum in omnibus aliis vir præsit mulieri, ut caput corpori, est enim *vir caput mulieris* [2], in solvendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo Apostolus utrique pariter præcepit in hac causa sibi invicem subjici, inquiens [3]: *Vir debitum reddat uxori, similiter et uxor viro: quia mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier:* quia nec mulier ad alium virum, nec vir ad aliam mulierem potestatem sui corporis habet; nec vir ad continendum, nec mulier potestatem habet sine mutuo consensu; sed alter alterius potestatem habet corporis, ut poscenti alteri non liceat alteri negare debitum. In hoc enim pares sunt, quia nec viro, nec mulieri corpus suum licet alii tradere; sed sibi invicem debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio: per quod non dominium tollitur viro, sed vitium. Debent enim [4] sibi conjugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa, quæ prima est in ipsa mortalitate societas, verum etiam infirmitatis invicem excipiendæ, ad illicitos concubitus devitandos, mutuam quodam modo servitutem: ut etsi alteri eorum continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Ad hoc enim neuter habet potestatem sui corporis: quod adeo verum est, ut etiam quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis et continentiæ causa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa, non sibi alterutrum negent, ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas. Reddere enim debitum conjugale nullius est criminis: exigere autem ultra generandi necessitatem culpa est venialis: fornicari vero vel mœchari puniendi est criminis.

Quod neuter valeat, nisi ex communi consensu.

Quod vero sine consensu uxoris vir continere non valeat, subditis probatur testimoniis. Ait enim Augustinus [5]: « Si dicat vir: *Continere jam volo; Nolo* autem dicit uxor; non potest (*a*). Quod enim tu vis, illa non vult (*b*). Numquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria? Si alii nupserit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus tale damnum compensari (*c*). Redde debitum, et si non exigis, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si non quod tibi debetur (*d*) exigis, sed reddis quod debes (*e*) uxori. » Idem: « Secundum verba apostolica, etiamsi vir continere voluisset, et tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, et illi Deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ concederetur infirmitati, ne in adulterium caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati uxoris reddit, non exigit debitum; aut si propter propriam infirmitatem duxit uxorem plangens potius, quia sine uxore esse non potuit,

[1] Aug., *cont. Faustum*, lib. XXII, c. I, quoad sensum, et habetur caus. XXXIII, q. V, c. *Si dicat.* — [2] *Ephes.*, V, 23. — [3] I *Cor.*, VII, 3-4. — [4] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. VI et VII. — [5] Id., *Enarr. in Ps.* CXLIX, n. 15.

(*a*) *Edit. Bened.* Nolo jam uxorem; non potes.— (*b*) Quid si tu vis, et illa non vult? — (*c*) Compensare. — (*d*) Quod debet. — (*e*) Debetur.

quam gaudens quia duxit, securus expectat diem novissimum. » Idem [1] : « Una sola causa esse potest, qua te ad id, quod novisti, non modo non hortaremur, sed etiam prohiberemus implere ; si forte tua conjux hoc tecum suscipere animi vel carnis infirmitate recusaret. Nam vovenda talia non sunt a conjugatis nisi ex consensu et voluntate communi ; et si præpropere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quam persolvenda promissio. Non enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius usurpare vetat alienum. » Idem [2] : « Apostolus nec ad tempus, ut vacent orationi, nisi ex consensu, voluit conjuges carnali invicem fraudari debito. » Idem [3] : « Manifestum est ita voluisse legem feminam sub viro esse, ut nulla ejus vota quæ abstinentiæ causa voverit, reddantur ab ea, nisi auctor fuerit vir permittendo. Nam cum ad peccatum ejusdem viri pertinere voluerit lex, si prius permiserit, et postea prohibuerit; non tamen dixit ut faciat mulier quod voverat, quia permissa jam prius a viro fuerat. Viri dixit esse peccatum, quia abnuit quod prius concesserat ; non tamen mulieri ex hoc jussum dedit, ut cum prius vir ei concesserit, postea si prohibuerit, contemnatur. » Ex his apparet, quod vir vel mulier continentiam Deo offerre non potest sine communi consensu, nec alter alteri debitum negare debet. Si vero quilibet eorum alterum a suo jure absolverit, ad præteritam servitutem numquid revocare poterit ? Hoc enim videtur Augustinus supra voluisse. Quibusdam videtur, quod mulier non discedens a domo viri, quæ viro permittente continentiam voverit, vel promiserit, eodem prohibente solvere non valeat, et hoc propter dignitatem viri, qui est caput mulieris. Sed melius hoc intelligitur in tali casu, ubi vir concedit mulieri vovere continentiam, et ante votum prohibet implere. Si vero habitum mutaverit, non potest revocari, secundum illud [4] : « Qui uxorem suam velare permiserit, aliam non accipiat, sed similiter convertatur. »

Quibus temporibus cessandum sit a coitu.

Et licet debitum poscenti semper sit solvendum, non licet tamen qualibet die poscere. Unde Augustinus [5] : « Christiano cum uxore sua aliquando licet convenire, aliquando non : propter processionis enim dies et jejuniorum aliquando non licet convenire : quia etiam a licitis abstinendum est, ut facilius impetrari possit quod postulatur. » Idem [6]: « Quoties enim vel dies nativitatis, vel reliquæ festivitates advenerint, non solum a concubinarum consortio, sed etiam a propriis uxoribus abstinete. » Idem Ambrosius [7] : « Si causa procurandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum usum ; quia et dies festi, et dies processionis, et ipsa ratio conceptus, et partus juxta legem cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant. »

Hieronymus videtur dissentire a præmissis.

Illi autem quod dictum est, reddere debitum non esse peccatum, videtur obviare quod ait Hieronymus [8] : « Quicumque uxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec carnes agni edere. » Idem [9] : « Si panes propositionis ab his, qui uxores suas tetigerant, comedi non poterant [10], quanto magis panis qui de cœlo descendit, non potest ab his, qui conjugalibus paulo ante hæsere complexibus, violari atque contingi ! Non

[1] Aug., *ad Armentar.*, *Epist.* XLV, al. CXXVII, n. 9.— [2] Id., *de Adulter. Conjug*, lib. I, c. II, n. 2.— [3] Id, *Quæst. in Num.*, lib. IV, c. LIX. — [4] Ex Conc. Remens., et habetur caus. XXXIII, q. V, c. *Qui uxorem.*— [5] Imo auctor *Quæst de novo et vet. Test.*, c. CXXVII, et habetur caus. XXXIII, q. IV, c. *Christiano.*— [6] Habetur ibid., c. *Quoties.*— [7] Ibid., c. *Si causa*, et est in epist. ad Consent., c. LXXI.— [8] Hieron., in quodam sermone ipsi ascripto, et habetur, caus. XXXIII, q. IV, c. *Sciatis.* — [9] *Ibid.* — [10] I *Reg.*, XXI, 4.

quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore quo carnes[1] Agni manducaturi sumus, vacare a carnalibus operibus debeamus. » Hoc capitulum maxime ad ministros Ecclesiæ pertinere videtur, quibus non licebat sacra officia celebrare, atque mysteria, tempore conjugalis amplexus, quo etiam præsentia Spiritus sancti non datur. Unde idem ait[2] : « Connubia legitima carent quidem peccato, nec tamen tempore illo, quo conjugales actus geruntur, præsentia Spiritus sancti dabitur, etiamsi propheta esse videatur, quæ officio generationis obsequitur. »

Non solum in opere carnali observanda sunt tempora, sed etiam in celebrandis nuptiis, secundum illud[3] : « Non oportet a Septuagesima usque in octavam Paschæ, et tribus hebdomadis ante festum sancti Joannis, et ab Adventu Domini usque post Epiphaniam celebrare nuptias. Quod si factum fuerit, separentur. » Item Nicolaus Papa[4] : « Nec uxorem ducere, nec conjugia facere quadragesimali tempore convenire posse ullo modo arbitror. » Quibus temporibus non sunt celebrandæ nuptiæ.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sciendum etiam est, etc.

Supra egit Magister de bonis matrimonii in communi; hic specialiter agit, quomodo vir obligetur uxori, et e converso, quantum ad solutionem debiti. Habet autem hæc pars duas : in prima determinat quæ sit obligatio inter uxorem et virum quantum ad fidem tori; in secunda determinat, quomodo et qualiter hæc fides fuerit in patribus antiquis, infra[5] : *Quæritur hic de antiquis patribus*, etc. Prima pars habet duas partes : in prima determinat de modo obligationis; in secunda de tempore, in quo debet debitum peti, ibi : *Et licet debitum poscenti sit solvendum*, etc. Prima pars habet duas : in prima ostendit quod vir et uxor in hac lege, sive fide, judicantur ad paria, et quod unus sine voluntate alterius continere non valeat; in secunda auctoritatibus confirmat, ibi : *Quod vero sine consensu uxoris*, etc. Similiter secunda pars, in qua determinat de tempore in quo debitum debet peti, habet duas : in prima determinat, quod non semper est debitum petendum, quamvis semper sit solvendum; in secunda incidenter determinat, quod non est semper nuptias celebrare opportunum, ibi : *Non solum in opere carnali*, etc. Divisio.

DUB. I.

In hoc enim pares sunt; quia nec viro, nec mulieri corpus suum licet alii tradere, sed sibi invicem debitores, etc.

Videtur hoc falsum, quia in hoc sacramento signatur conjunctio Christi et Ecclesiæ Dei, et animæ, inter quos nulla omnino est paritas : ergo nec viri ad uxorem. Item[6] : *Mulieres subjectæ* (a) *sint viris suis;* et post dicit de viris, quod diligant eas sicut corpora sua : ergo, cum corpus sit pars inferior, patet, etc.

Resp. Dicendum quod in matrimonio est considerare sexuum distinctionem, et conformem conjunctionem; et postremo mutuam obligationem. Ratione duorum primorum, signat Deum et Ecclesiam, quia sicut mulier eget viro, sic Ecclesia Christo. Ratione conjunctionis inseparabilis, et conformitatis, signat illam conjunctionem. Ratione obligationis non est significatio, quia Deus omnino liber est, et nulli omnino obligatur; tamen debet esse inter virum et mulierem obligatio, quia aliter non interveniret insepara-

[1] *Joan.*, VI, 53. — [2] Hieron., *in Matth.*, XXIII, q. II. — [3] Habetur, caus. XXXIII, q. V, c. *Non oportet*, ex Conc. Ilerd.— [4] Nicolaus I, *ad consulta Bulgar.*, et habetur caus. XXXIII, q. IV. — [5] Dist. XXXIII. — [6] *Ephes.*, V, 22.

(a) Vulg. *subditæ*.

bilis uni ; quoniam conformis est uni, ideo conformis est obligatio ; et ideo quantum ad hoc pares judicantur, quia conformiter sibi invicem obligantur. Ad illud, quod objicitur, quod est vir superior, dicendum quod illud intelligitur quantum ad illos actus qui respiciunt sexum virilem specialiter, scilicet quantum ad regimen domus, et consimilium.

DUB. II.

Nam vovenda talia non sunt a conjugatis.

Quæritur utrum peccet mortaliter, qui sic vovet; et quod sic, videtur, quia qui scienter usurpat alienum, peccat mortaliter, etiamsi det in eleemosynam : ergo cum talis vovens usurpet alienum, patet, etc. Item qui vovet quod non licet, vel jurat, hoc ipso perjurus est, quia temerarie jurat : ergo cum non liceat viro continere uxore invita, videtur quod, si voveat, mortaliter peccet. Item, si juraret quod nunquam mulierem cognosceret, peccaret mortaliter : ergo pari ratione si voveat.

Resp. Dicendum quod cum quis vovet continentiam, dupliciter potest vovere : aut intentione fraudandi uxorem, aut amore continentiæ : si intentione fraudandi uxorem, sic est iniquum et prohibitum, et tale votum est illicitum; si continentiæ amore sine consensu conjugis, tale votum aliquid habet temeritatis, aliquid habet honestatis. Vir enim non habet sui corporis potestatem quantum ad debitum solvendum, sed sui juris est quantum ad debitum petendum : et ideo primum non potest vovere, sed secundum : et ideo, nisi uxor consentiat, votum est revocandum quantum est ad debiti redditionem, sed stat quantum ad solutionem. Unde si quis deliberate vovit castitatem, tenetur, quantum in se est, continere, ut debitum non petat; si tamen uxor petat, solvere debet : et sic nulli fit præjudicium, et non offertur Deo alienum, sed proprium. Et sic patet quod hoc non est omnino alienum, et patet responsio ad objecta. Tamen quod objicit de juramento non est simile, quia juramentum temerarium est simpliciter, cum teneatur facere contrarium. Unde peccat statim si quis (*a*) sic juret, non sic (*a*) voveat.

DUB. III.

Si vero quilibet eorum alterum a suo jure absolverit, etc.

Ponatur quod mulier de consensu viri emittat simplex votum, et postmodum vir pœniteat, utrum teneatur ei debitum reddere; et videtur quod non, quia suo juri renuntiavit : unde videtur quod non habeat ulterius potestatem petendi debitum. In oppositum autem videtur auctoritas Augustini, ubi dicitur[1] : *Sin autem contradixerit*, etc. : super illud dixit Augustinus, et habetur in littera, quod vir potest retractare votum uxoris, in quod consenserat. Et præterea vir non est astrictus servare continentiam, quia uxore mortua posset ducere aliam : ergo videtur quod possit debitum reddere.

Resp. Dicendum quod si mulier vovet assensu viri, aut hoc est assensu privato, aut assensu qui est in conspectu Ecclesiæ, sive prælati : si (*b*) assensu qui fit in conspectu prælati, sic secundum juris formam non potest debitum petere, quia renuntiat suo juri; si autem occulto consentit, quia proponit continere, et intendit simpliciter juri suo renuntiare, jam mulier in conspectu Dei absoluta est, nec tenetur debitum reddere, si hoc ex deliberatione vir concesserit. Sed quoniam hoc non constat Ecclesiæ, compellatur per excommunicationem ab Ecclesia viro debitum reddere. Si quæras, utrum debeat obedire, dicendum quod si votum non emisit, potest sine peccato debitum reddere, et tenetur ad mandatum Ecclesiæ. Si autem emisit votum, credo quod vir eam revocare non possit, nec tenetur assentire ei. Nec est simile de voto abstinentiæ, pro eo quod quantum ad omnia vir præest uxori, præterquam in lege tori. Verumtamen talem modum vovendi non approbat Ecclesia propter periculum quod imminet : unde non patitur

[1] *Num.*, xxx, 6.— (*a*) *Edit. Ven.* cum. — (*b*) sic.

quod unus voveat et religionem ingrediatur, nisi alter similiter voveat, et talis sit persona, de qua non possit suspicio oriri. Si autem aliter fiat, coram Deo tenetur observare.

DUB. IV.

Et licet debitum poscenti semper sit persolvendum, non licet tamen qualibet die poscere, etc.

Videtur hoc falsum, quia si non licet petere, ergo illicite et injuste petit : sed injuste petenti rem non tenetur quis reddere, quia non est ei reddendum nisi jus suum : ergo si non potest semper juste petere, non ergo semper tenetur debitum solvere.

Resp. Dicendum quod tunc non licet, quando privat justitiam, et æquitatem, condecentiam, et honestatem, sicut patet per litteram sequentem. Esto tamen quod privet justitiam, adhuc non valet ratio illa, quia injuste petere est dupliciter : aut quia non habet jus in re petita, sicut ille qui petit rem alienam, et tali non oportet reddere; aliter est petere injuste, quia etsi habeat justitiam, tamen modum debitum in petendo non servat : vel potest esse quod non sit prohibitum, sed tamen sit prohibitum aliquando petere. Verbi gratia, prælatus superior si injungat inferiori, ut nihil præcipiat subdito, tamen subdito non dicit quod illi non obediat; si prælatus inferior præcipit, ille tenetur obedire, quia non est exemptus : attamen ille peccat mortaliter. Sic in proposito potest intelligi. Quidquid sit de exemplo inducto, verum est quod etsi aliquis jus suum inordinate exigit, tamen ex hoc non dat potestatem alteri retinendi, quod debet reddere. Unde Dominus solum prohibuit accedere ad menstruatam : et ideo ista prohibitio non se extendit ad mulierem : et ideo tenetur reddere, sed ille petendo peccat. Et sic intelligendum est, quod Augustinus dicit super *Levitico*, quod necessario utrique indicitur continentia, et uterque in *Levitico*[1] præcipitur interfici : et uterque facit contra bonum prolis, ut Hieronymus dicit. Hoc enim intelligere est ratione personæ petentis, quæ interdicitur (*a*) dicitur accedere, et contra hoc facere, ut ex prædictis patet.

DUB. V.

Quicumque uxori debitum reddit, vacare non potest orationi.

Videtur male dicere, quia dicitur[2] : *Sine intermissione orate :* hoc est præceptum : ergo si non potest orare qui reddit debitum, patet, etc. Item videtur illud simpliciter esse falsum, quia nihil impedit orationem sicut peccatum : sed veniale peccatum non impedit : ergo nec actus in quo nulla est culpa. Item de David objicitur, qui fuit devotissimus, et tamen habuit plures uxores et liberos. Si tu dicas illud intelligi de eo tempore in quo quis coit, similiter posses dicere de tempore in quo homo dormit.

Resp. Magister dicit hoc intelligendum esse de clericis; sed tamen istud non plene satisfacit objectionibus prædictis : et ideo dicendum, quod cum dicitur aliquis non posse, necessario dicitur potentiam negare simpliciter, vel facultatem : et iste modus sæpe est in Scriptura. Non vult ergo Hieronymus negare potentiam, sed facultatem : unde non dicit, quod non possit orare; sed dicit quod non potest orationi vacare, quia actus ille multum dejicit mentem spiritualem, sicut dicit Augustinus, nisi sit gratia excellens et specialis, sicut fuit in David. Et ideo aliud est consilium, ut cum quis vult se totum orationi dare, debet a tali actu abstinere : et sic patet quod non repugnat orationis præcepto; tamen de illo quod dicit, quod orandum est sine intermissione, intelligendum est quod nomine orationis omnis bonus actus intelligitur secundum Glossam. Unde dicitur ibi : « Non cessat orare, qui non cessat bene facere. » Quod objicitur, quod peccatum magis gravat, dicendum quod falsum est de veniali peccato, propter multam fœditatem animæ, quæ est in illo actu : et frequenter anima multum impeditur per ali-

[1] *Levit.*, xx, 16. — [2] I *Thess.*, v, 17. — (*a*) *Al.* recte dicitur.

quas fœditates, vel etiam infirmitates pœnales.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, quæritur de obligatione conjugum quantum ad solutionem debiti. Circa quod quatuor breviter oportet quæri : primo quæritur de obligatione per comparationem ad votum continentiæ ; secundo, per comparationem ad accidens superveniens; tertio, per comparationem ad tempus, in quo debitum debet peti et solvi ; quarto, de tempore in quo debent nuptiæ celebrari. Circa primum duo quæruntur : primo, utrum propter votum post carnalem copulam possit vir continere uxore nolente ; secundo, utrum possit continere, uxore nolente, ante carnalem commixtionem.

QUÆSTIO I.

An propter votum post carnalem copulam possit vir continere, uxore nolente [1].

Fundam. Utrum propter votum post carnalem copulam possit vir continere, uxore nolente; et videtur quod non, quia post carnalem copulam vir non habet potestatem sui corporis : si non habet, ergo non potest de ipso facere sacrificium continentiæ, uxore nolente.

Item Augustinus dicit, et habetur in littera : « Non modo non hortamur, sed etiam quod vovisti prohibemus adimplere, si forte conjux tua hoc tecum suscipere animi vel carnis infirmitate recusat. »

Item ratione videtur, quia mulier non tenetur continere, nec vir potest eam ad continentiam cogere : sed cogit eam, si ipsa in vita vult continentiam servare : ergo cum non possit cogere, non potest continere.

Item, sicut servus tenetur domino obsequi, sic vir uxori debitum reddere, et fortius, quia est a Domino confirmatum : sed servus, prohibente domino, non potest religionem intrare, vel a servitio ejus se auferre : ergo, etc.

Contra : 1. Licitum est viro, uxore etiam prohibente, accipere crucem in subsidium Terræ Sanctæ : sed votum continentiæ adhuc melius est : ergo, etc. Ad opp.

2. Item, uxore prohibente, potest quis corpus suum ad martyrium et mortem exponere : et tunc constat quod se reddit impossibilem ad solvendum debitum : ergo, etc.

3. Item quantumcumque quis juret, vel voveat, vel se obliget ut non impleat consilia, non tenet juramentum, nec votum : ergo nullus potest se obligare, quin semper faciat melius : sed melius est continere, sicut dicit Apostolus [2] : ergo, etc.

4. Item qui impedit aliquem volentem ascendere ad altiorem statum, peccat graviter, quia Spiritui sancto obviat : ergo si vir vult continere et religionem intrare, videtur quod uxor teneatur consentire : ergo, si non vult, potest ad hoc compelli de jure : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Post copulam carnalem emisso voto vir debet debitum reddere uxori petenti; sed non potest petere.

Resp. ad arg. Dicendum quod continere est duobus modis : aut omnino, ita quod debitum nec petat, nec solvat ; aut non omnino, ita quod debitum non petat, tamen petenti solvat. Primo modo non potest vir continere uxore invita, quia non potest ei auferre jus, quod habet in corpus viri. Secundo modo continere potest ipsa contradicente, et vovere potest ; et si voveat, servare tenetur, videlicet ut nunquam debitum petat. Concedendæ sunt ergo rationes probantes, quod non omnino potest continere.

1. Ad illud quod objicitur, quod potest accipere crucem, dicendum quod hoc factum est in favorem et necessitatem Terræ Sanctæ;

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXII, art. 2, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I; Thom. Arg., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I, art. 2; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. III.— [2] I *Cor.*, VII, 9.

nec facta est omnino derogatio juri mulieris, quia debet mulier velle pro necessitate tanta continere ad tempus; quod si nolit, potest virum suum sequi : sed cum vovetur continentia, tunc omnino mulier jure suo privatur, etiam secundum tempus totius vitæ.

2. Ad illud quod objicitur de martyrio, dicendum quod mori potest pro Christo, si necessitas immineat, quia mulier tenetur hoc velle; et si vir voluntarie se offerat, mulier non potest negare, quia ipso mortuo poterit cum altero contrahere : sed non sic est cum vovet uxore vivente.

Ad illud quod objicitur, quod semper licet facere quod melius est, nec potest se homo obligare ad minus bonum, dicendum quod verum est de eo, qui habet sui corporis potestatem. Vel dicendum quod si continet, non petendo, sed solum reddendo, non minus meretur, quam si omnino contineret. Unde Augustinus dicit, et habetur in littera : « Pro sanctificatione perfecta Deus tibi reputabit, si non quod tibi debetur exigis, sed reddis quod debes uxori. »

4. Ad illud quod objicitur de eo, qui impedit aliquem, etc., dicendum quod peccat qui impedit aliquem ea ratione, quia in illo extinguit bonum propositum et sancti Spiritus donum : sed mulier in hoc non potest consentire, quin sit sibi præjudicium, quia si concedit viro quod voveat continentiam, tenetur et ipsa continere : quoniam igitur ipsa non potest cogi ad continentiam, quia hoc est consilium; ideo dico quod ipsa non peccat : sed si alia mulier impediret, tunc peccatum esset.

QUÆSTIO II.

An vir ante commixtionem carnalem possit continere, uxore nolente [1].

[Qu]ondam. Utrum vir ante carnalis (*a*) copulæ commixtionem possit continere, uxore nolente; et quod non, videtur : 1.[2] *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro;* sed ante commixtionem sunt vir et uxor : ergo ante commixtionem tenentur : ergo, etc.

2. Item uxor viro obligatur voluntarie, et per mutuum consensum : si ergo ante commixtionem est mutuus consensus, ergo et obligatio ad redditionem debiti.

3. Item mulier non tenetur continere, et non potest cum altero contrahere : ergo potest juste debitum exigere : sed juste exigenti injustum est negare : ergo, etc.

4. Item esto quod vir post consensum de præsenti violenter extorqueat copulam carnis, est matrimonium consummatum : ergo tenetur ad solvendum debitum omnino ipsa uxor ei : sed violentia non inducit novam obligationem : ergo prius obligabatur.

Contra : 1. Decretalis de conversione conjugatorum, cap. *Præterea,* concedit viro potestatem intrandi religionem uxore nolente : sed plus est religionem intrare, quam continere : ergo concedit licentiam continendi. Ad opp.

2. Item per consensum contrahitur matrimonium : esto quod non sit in copulam carnalem, ut supra ostensum est, ergo si non obligatur nisi ad illud in quod consentit, patet, etc.

3. Item, si omnis vir esset obligatus ad solvendum debitum ante carnalem copulam, ergo nihil adderet carnalis commixtio ad conservationem matrimonii.

4. Item quæritur juxta hoc, unde hoc est quod copula conjugalis violenter extorta matrimonium consummat, et consensus coactus matrimonium non ratificat; et utrum huic liceat post copulam mulieris vovere continentiam. Et quod sic, videtur, quia si prius licebat, et nullus potest ei jus suum violenter auferre, patet, etc.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIII, art. 1 ; et IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I, art. 1 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I et I. ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I, art. 1 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. II ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. I et II. — [2] I *Cor.*, VII, 3. — (*a*) *Edit. Ven.* carnalem.

CONCLUSIO.

Uxore petente ante carnalem copulam potest vir duos menses continere; sed post tenetur reddere debitum, vel manifestare se mortuum mundo per solemne votum.

Resp. ad arg. Dicendum quod ante consummationem matrimonii utraque persona nec omnino obligatur, nec omnino est libera. Non omnino obligatur, quia potest mori mundo, et sic matrimonium solvitur ipso vivente in carne : et tunc hoc facto, omnino est absolutus. Nec omnino libera, quia si vult huic mundo vivere, necesse habet petenti debitum reddere : et quia in medio est inter vitam hujus sæculi, et vitam religiosam, sive spiritualem; ideo sacri canones terminum præfixerunt, ut possit deliberari, videlicet terminum duorum mensium, vel circa illud. Et ideo dicendum quod uxore petente potest continere per duos menses; sed post, vel tenetur reddere debitum, vel manifestare se mundo mortuum per solemne votum ad religionis ingressum; quod si non faciat, tenetur ad debitum solvendum, sicut primæ rationes ostendunt.

Resp. ad opp. 1. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod potest intrare religionem, ergo in sæculo continere; dicendum quod non valet, quia introitus in religionem facit mori mundo, et solvi vinculum : unde in nullo fit sponsæ præjudicium; non sic est cum manet in sæculo.

2. Ad illud quod objicitur, quod non oportet consentire in carnalem copulam, dicendum quod quamvis non oporteat in eam consentire, oportet tamen consentire in copulam conjugalem, quæ necessario ordinat ad illam, nisi interveniat mors spiritualis, vel civilis.

3. Ad illud quod objicitur, quod nihil addit, dicendum quod falsum est; imo addit quantum ad signationem, et quantum ad obligationem. Quia enim fiunt unum corpus et una caro; ideo non potest unus transire de hoc mundo, reliquo remanente; et ideo non potest vovere continentiam, nisi conjux pariter voveat. Præterea tenetur ad statim reddendum post carnalem copulam; sed ante datur ei spatium duorum mensium : et ideo addit.

4. Ad illud quod quæritur de ea quæ corrupta est violenter a viro, dicendum quod quia matrimonium est consummatum, non potest sine assensu viri religionem intrare, nec votum vovere.

Ad illud quod objicitur, quod matrimonium debet esse liberum, dicendum quod verum est quantum ad consensum, in quo est matrimonii fundamentum; ista tamen copula, quamvis sit violenta, quia tamen maritalis est, et fundata super consensum voluntarium, ideo voluntaria judicatur, et ideo matrimonium radicatum consummat. Præterea consensus de sui ratione importat libertatem; non sic conjunctio corporalis. Resp. a[d] 2. pro fundam

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de obligatione conjugum quantum ad accidens superveniens; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum oporteat debitum reddere, si alter fiat leprosus; secundo, utrum quis teneatur debitum reddere, si alter fiat fornicarius, vel e converso.

QUÆSTIO I.

An oporteat conjugi leproso debitum reddere [1].

Et quod leproso conjugi oporteat debitum reddere, videtur, quia dicit decretalis de conjugio leprosorum : « Uxores viros, et viri uxores sequantur, et eis (*a*) conjugali affectione ministrent. » Fundam

Item ratione videtur : quia matrimonium

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXXII, art 4, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. VIII.

(*a*) *Cæt. edit.* ei.

est vinculum insolubile : ergo non solvitur per infirmitatem; ergo manet potestas petendi etiam superveniente lepra; ergo si mulier non habet potestatem sui corporis, et sic, etc.

Item leprosi tentantur de fornicatione : ergo possunt et debent habere remedium : ergo si iste qui habet uxorem, remedium non potest habere nisi ipsa reddat debitum, videtur, etc.

Item leprosi, eo ipso quod leprosi, non tenentur ad continentiam, nec possunt cogi: ergo necesse est uxores eorum eis reddi.

Ad opp. Contra : 1. Præcipitur [1] ut leprosi extra communionem sanorum ejiciantur : ergo cum uxor est sana, debet per legem sequestrari ab uxore.

2. Item lepra est morbus contagiosus : ergo morbus, quem licet homini fugere : ergo mulier cum viro leproso non tenetur cohabitare; et si hoc, ergo nec debitum reddere.

3. Item lepra est morbus hæreditarius : ergo transmittitur ad prolem; ergo cum coitus qui est causa deformitatis in prolem sit contra bonum prolis, et talis sit prohibitus, quia propter hoc non licet ad menstruatam accedere, ut dicetur infra, ergo nullo modo licebit mulieri coire cum leproso, aut e converso.

4. Item, sicut lepra reddit inhabilem ad ordinis susceptionem, ita reddit inhabilem ad ordinis suscepti administrationem; ergo sicut reddit inhabilem ad matrimonii contractionem post sponsalia, qua solvit sponsalia, ita videtur quod reddit inhabilem ad debiti solutionem.

CONCLUSIO.

Conjux leprosus habet jus reddendi (a) debitum, licet ut leprosus debeat extra sanos (b) habitare.

Resp. ad arg. Dicendum quod quamvis lepra solvat sponsalia, tamen non potest solvere matrimonium : et ideo cum aliquis efficitur leprosus, et conjux est, et leprosus; et quia conjux est, habet jus petendi debitum, et reddendi; quia vero leprosus, debet extra sanos abire : ita dico quod mulieri petenti debitum potest solvere; sed tamen non habet necesse cohabitare omnino. Unde quod dicitur, quod viri uxores sequantur, et ministrent, dicitur per modum admonitionis, non præcepti; nec cogi potest sanus ad aliud, quam ut reddat debitum infirmo; et hoc propter periculum fornicationis : et sic concedendæ sunt rationes probantes, quod debeat solvere debitum. De conjugio leprosorum.

1 et 2. Ad rationes duas ad oppositum patet responsio, quia non sequitur, si non tenetur cohabitare, quod nec debitum solvere.

3. Ad illud quod objicitur de prole, dicendum quod secus est de menstruatis, et leprosis : nam menstruatæ alio tempore possunt bonam prolem procreare; sed leprosi non possunt, nec omnino faciunt contra bonum prolis, quia, quantum in se est, libenter generarent sanum; attamen proli generatæ melius est sic esse, quam omnino non esse.

4. Ad illud quod objicitur de irregularitate, dicendum quod non est simile, quia utrumque est congruitatis, scilicet quod ordinem non suscipiat, et quod in ordine suscepto non ministret. Sed matrimonium contrahere, hoc libertatis est; sed jus reddere, hoc necessitatis est, propter insolubilitatem vinculi : et sic patet illud quod objicitur.

QUÆSTIO II.

An aliquis teneatur reddere debitum fornicanti [2].

Utrum quis teneatur debitum reddere fornicanti; et quod sic, videtur, quia si uterque fornicetur, alter alteri tenetur : ergo si majus malum non solvit mutuam tentionem, ergo nec quando tantum alter fornicatur. Ad opp.

2. Item vir semper tenetur servare fidem

[1] *Levit.*, XIII, 46. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXII, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. IV.

(a) Cæt. edit. *petendi*. — (b) Item deest *sanos*.

uxori etiam fornicanti, quia non licet viro fornicari, esto quod uxor fornicetur : sed servare fidem est debitum reddere : ergo, etc.

3. Item non fornicans potest petere : ergo fornicans tenetur reddere : ergo habet jus petendi : sed vinculum conjugale est mutuum : ergo uterque habet jus petendi : ergo si fornicans habet jus petendi, justum est quod alter reddat : ergo tenetur reddere.

Fundam. Contra : Potest dimittere uxorem causa fornicationis : ergo non tenetur debitum solvere.

Item, si mulier procuraret abortum, vir non deberet, nec teneretur ei debitum reddere, quia agit contra bonum prolis : sed fornicans agit contra bonum fidei : ergo non tenetur.

Item conjuges ad paria judicantur quantum ad torum : ergo quod non facit unus alteri, vel non vult facere, nec potest petere : sed ex supposito mulier (*a*) fidem non servat : ergo nec potest cogere virum, ut fidem servet : ergo nec ut debitum solvat.

CONCLUSIO.

Non tenetur aliquis fornicanti reddere debitum; sed si alter sit ejusdem criminis reus (*b*), *alter alteri non potest objicere; si tamen innocens petat, privat se libertate illa.*

Resp. ad arg. Dicendum quod si alter fornicatur, et hoc potest alter scire per signa probabilia et per conjecturas apertas, non tenetur solvere, nec ab Ecclesia est cogendus, si potest illud probare : si tamen ipse, vel ipsa, non sit ejusdem criminis reus (*b*); quia si sunt in eodem crimine, non potest alter alteri objicere, quod habet in se. Si tamen innocens petat debitum, privat se libertate, et ex hoc obligat se ad reddendum, quia dum vult debitum sibi reddi a fornicante, et ipse se eidem obligat. Concedendæ sunt igitur rationes probantes, quod reddere debitum fornicanti non tenetur.

1. Ad illud quod objicitur, quod tenentur ambo, si ambo peccent, dicendum quod verum est. Ratio hujus est, quia neuter est tunc super alterum. Sed cum aliquis facit contra bonum matrimonii, alter, id est ille qui facit, meretur puniri, et alter meretur habere libertatem. Nunc autem neuter est liber, quia uterque peccat; et ideo non est simile, quia quod non tenetur reddere, hoc non tantum erat pœna peccantis, sed etiam libertas non peccantis.

2. Ad illud quod objicitur, quod tenetur servare fidem, dicendum quod fides attenditur quantum ad duo : primum, ut non cognoscat aliam; secundo, ut cognoscat suam. Quod non cognoscat aliam, hoc debet esse tanquam naturale matrimonio : unde talis fides nunquam potest solvi, matrimonio durante. Si autem hæc non durat, cum alia conditio super hac fundetur, non tenetur servare hanc, cui prima non servatur; nec jus habet petendi, qui prius infringit.

3. Ad aliud patet responsio, quia non fornicans habet jus petendi, quia nihil contra fidem fecit : sed alius fecit contra : ideo et in hoc factus est inferior, et minus jus habet quam alter.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de obligatione quantum ad tempus; et circa hoc duo quæruntur. Primo quæritur utrum tempore menstruorum obligetur mulier ad debitum reddendum, et utrum possit petere; secundo, utrum tempore dierum solemnium debitum licite possit peti et solvi.

QUÆSTIO I.

An tempore menstruorum possit reddi et peti debitum [1].

Quod tempore menstruorum non possit Fundam.

(*a*) *Cæt. edit.* sed si mulier. — (*b*) deest *reus*.

[1] *Cf.* Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXII, art. 4, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. V; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. VII.

peti debitum, ostenditur [1] : *Vir qui ad menstruatam accesserit* (a), *immundus erit septem diebus.* Si tu dicas, quod ceremoniale est; contra [2] : *Vir si justitiam fecerit,* etc.; et post : *Ad menstruatam non accesserit;* ubi inter mortalia computatur. Et Glossa ibidem præcipit, ut viri non solum in alienis, sed etiam in propriis uxoribus modum et tempora servent.

Item, quod non debeat reddere, videtur, quia non solum qui male agunt, peccant, sed etiam qui consentiunt : ergo peccat qui reddit, cum consentiat.

Item non est reddendus gladius furioso, ut se interficiat : sed petens debitum tempore menstruorum, contra salutem suam petit : ergo non ei reddendum est.

Item, quod nec sit reddendum, nec petendum, videtur, quia dicitur [3] quod uterque interficiatur, scilicet vir et mulier : sed pœna mortis non nisi pro peccato mortali infligebatur : ergo uterque peccat mortaliter.

Item Hieronymus dicit, quod ex tali coitu nascuntur pueri elephantici et monstruosi : ergo uterque facit contra bonum prolis; et si hoc, ergo uterque mortaliter peccat.

Ad opp. Contra : 1. Major passio est passio lepræ, quam passio menstrui : ergo si propter lepram non potest mulier debitum negare, igitur nec propter menstruum.

2. Item, mulier non habet potestatem sui corporis : ergo cum vir petit, suum petit : ergo si suum, et justum est unicuique reddere quod suum est, ergo juste reddit mulier.

3. Item esto quod vir nesciat, quod sit tempus menstruorum, et mulier timet de lapsu ejus, quæritur quid debet facere : et ostenditur quod reddere, quia illius animam liberat a morte, et ab omni culpa.

4. Item, sicut fluxus sanguinis reddit mulierem immundam, ita fluxus seminis reddit virum immundum : sed non peccat mulier, quæ petit a viro seminifluo debitum : ergo, etc.

5. Item, si aliquo modo repugnat matrimonio talis coitus, hoc non est nisi ratione prolis : sed possibile est quod talis mulier sit sterilis, et tunc non timetur deformitas prolis : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Menstruorum tempore scienter petenti, non tenetur uxor reddere debitum; potest tamen, quando timendum est majus periculum (b).

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui volunt dicere, quod omni tempore, sive menstruorum, sive alio, debet debitum reddi, sed non debet peti. Et dicunt quod ratio hujus est, quia petere est agere, sed reddere quodam modo pati : et primum est libertatis, secundum vero necessitatis est. Unde et Dominus non præcepit mulieri non reddere, sed homini non accedere : ac per hoc non exemit mulierem a tentione debitum reddendi, sed vir obligatur, ut non possit petere sine transgressione; et hoc videtur Magister dicere in littera, cum dicit : « Et licet omni tempore debitum sit petenti solvendum, non tamen licet omni tempore petere. » Sed illud non videtur consonare nec rationi, nec auctoritati. Primum non auctoritati, quia est contra bonum prolis, sicut dicit Hieronymus super illud Isaiæ [4] : *Omnes justitiæ nostræ sicut pannus menstruatæ.* Dicit enim : « Tunc concipiuntur membris depravati, cæci, claudi, leprosi; ut quia parentes non erubuerunt in conclavi commisceri, patenter eorum peccatum et aperte redarguatur in parvulis. » Item Augustinus super *Leviticum* [5] *: Ad mulierem,* etc. : « Necessario interim utrique continentia indicitur. » Et iterum : « Cum sufficienter prohibuisset, hoc etiam repetit, ne forte in superioribus videretur figurative dictum. » Et iterum, uterque præcipitur in-

(Opin. 1. / Improb. — marginal notes)

[1] *Levit.*, XV, 24. — [2] *Ezech.*, XVIII, 5, 6. — [3] *Levit.*, XX, 16. — [4] *Isa.*, LXIV, 6. — [5] *Levit.*, XVIII, 19.

(a) Vulg. *Si coierit cum ea vir tempore sanguinis menstrualis.* — (b) Cæt. edit. *debitum; quod si reddat, peccat mortaliter.*

tertici, sicut ibi [1] patet : ergo uterque mortaliter peccat. Et iterum : Esto quod mulier menstruosa tunc temporis debitum petat a viro, et hoc constet viro, durum videtur dicere, quod jus teneatur sibi reddere in prolis præjudicium : si ergo ad paria judicantur, et dominium non habet alter in alterum contra divinum statutum, non videtur quod reddere teneatur. Opin. 2. Et ideo aliqui voluerunt dicere, quod non debet reddere, nisi præsumat de viro, quod incidat in fornicationem : quod si præsumit, debet occurrere majori periculo : nec reddit gladium ad interficiendum, sed potius ad sanandum. Sed nec istud sufficit, quia aut mulier tene- Improb. tur, aut non tenetur : si tenetur, ergo absque præsumptione periculi debet reddere; si non tenetur ut tunc, hoc non est contra divinum mandatum : ergo quantumcumque timeat de culpa alterius, cum non sit faciendum malum certum pro incerto evitando, non debet sibi reddere debitum : non quia reddat gladium furioso, quia ista non est ratio, nam aliter seipsum interficit; nec dat ei occasionem periculi, nisi ipsa petat : non enim ideo est culpa, quia gladium furioso reddit, sed quia, contra præceptum sive prohibitionem agendo, se deordinat; et hoc non est propter tempus, sed propter morbum, qui est contra prolis bonum. Unde similiter esset de vicina partui, quia ex actu illo timetur parvulus opprimi et occidi; vel si ipsa laboraret ægritudine acuta, nullus pro illo tempore diceret eum teneri, non ratione temporis, sed ratione morbi, Opinio 3. vel periculi. Tertius modus dicendi est, qui videtur esse probabilior, quod tempus menstruorum aut est secundum naturam, aut præter naturam. Si secundum naturam, semel in mense, quia tunc possibile est filios generare, et per abundantiam, et per corruptionem humoris, in pessimo statu; ideo morale est præceptum, ut illo tempore non cognoscatur. Unde si ignoranter petit, vel violenter reddit, excusatur; si scienter et libenter petit et reddit, contra præceptum facit, et mortaliter peccat : et vir secundum tempus illud non habet potestatem in corpus mulieris. Si autem sit tempus contra naturam, et passio præter naturam, tunc dicitur quod filii non generantur vitiosi in natura : et tunc si diu duret, debitum potest peti et reddi. Ex his patent objecta.

1. Quod enim objicit de lepra, non est simile, quia ille morbus est continuus, iste momentaneus.

2. Ad illud quod objicitur, quod non habet potestatem, dicendum quod tunc non habet alter potestatem in corpus alterius, vel etiam quod plus est obediendum Deo, quam homini, sive mulieri.

3. Ad illud quod quæritur, quando vir nescit, dicendum quod si credit ipsum desistere, debet ei infirmitatem dicere, vel saltem infirmitatem simulare : quia si nec tunc vult desistere, debet quantum potest resistere : quod si ille violenter extorquet, mulier est immunis a culpa : aliter enim, propter vitandam culpam viri, non debet ipsa facere culpam.

4. Ad illud quod objicitur de immunditia, dicendum quod non est propter immunditiam, sed quia talis est proli contraria.

5. Ad illud quod objicitur de sterili, dicendum quod nescitur, quandiu habet muliebria, utrum concipiat : et ideo obligatur divino mandato, sicut et aliæ, quæ consueverunt concipere.

Quamvis autem iste modus ultimo dictus videatur esse probabilior, primus tamen modus dicendi est securior et sanior, quoniam standum est pro matrimonio : et valde durum videtur, quod mulier debitum non reddat viro instanter petenti, cum non apparet infirmitas gravis et manifesta. Si tu dicas, quod non debet sine violentia, potest esse quod vir non potest sibi violentiam facere, et ex hoc cadet in pejorem fornicationem : et ideo dicendum est secundum primum modum, quod secus est in petitione et redditione, sicut dicit Magister in littera,

[1] *Levit.*, xx, 16.

et primo notatum est. Unde prohibitio in fornicatione menstruosæ se extendit ut non petant, sed non ut reddant; et ideo non absolvitur a tentione reddendi : et per hoc intelligendæ sunt auctoritates de hoc loquentes. Debet tamen mulier aliquo modo se reddere difficilem, et cum dolore, et ægre debitum solvere, ne dum appetit a se peti, ipsa rea sit, ac si peteret : unde resistere potest, nisi credat scandalum præstare marito. Ex hoc patet illud quod objicitur de consensu. Dum enim necessitate compulsa fœmina reddit, non dicitur consentire, nec furioso gladium reddere; sed ipse agit, et hæc patitur. Præterea, gladius furioso est reddendus, ut evitetur majus periculum : sic in proposito, cum timetur periculum, et vir potest evadere periculum fornicationis vel odii per redditionem, in quam incurreret per abnegationem. Ex his patent alia. Concedendum est enim, quod debitum non potest peti scienter, quia hoc est morale præceptum, quod debitum non petatur. Et non valet de lepra, nec de potestate corporis, quia usus est ei arctatus per mandatum illud : et patent auctoritates inductæ in contrarium : omnes enim intelligendæ sunt quantum ad scienter exigentes.

QUÆSTIO II.

An tempore dierum solemnium possit licite peti et solvi debitum [1].

Fundam. Utrum tempore dierum solemnium debitum possit peti licite, et solvi; et quod sic, videtur [2] : *Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi :* ergo non licet abstinere etiam propter orationem, nisi utroque consentiente : ergo si non habet necesse consentire, alter potest petere, et alter debet reddere.

Item ratione videtur, quia concubitus conjugalis ratione debiti solvendi nullam habet de se culpam : ergo in die solemni reddere non est peccatum.

Item conjugium institutum est in remedium concupiscentiæ, ut fornicatio vitetur : sed possibile est quod homo infirmus magis tentetur de opere carnis in die solemni : ergo tunc licet adhibere remedium.

Item, si alter conjugum ex sola libidine explenda peteret debitum, ille, aquo petitur, deberet solvere, quia reddit ei quod suum est : ergo videtur multo fortius, si tempore sacro petat causa fornicationis vitandæ.

Contra : 1. Quod tali tempore nec debeat peti, nec reddi, ostenditur auctoritate Augustini [3], quæ habetur in littera : « Christiano cum uxore sua non licet aliquando convenire propter dies processionis, et jejuniorum, » etc. Ad opp.

2. Item videtur exemplo Gregorii in libro I *Dialogorum*, quod mulier, quæ nocte cognovit virum, cum in die veniret ad processionem, a diabolo est accepta : sed hoc non esset, nisi grave peccatum esset : ergo, etc.

3. Item hoc videtur ratione, scilicet quod nec sit petendum, nec reddendum, quia potest esse dies solemnis, ut Pascha, vel Natalis, in quo uterque tenetur communicare : sed constitutio Ecclesiæ est ut non accedat aliquis ad communionem, quando cognoscit uxorem : ergo cum non possint simul stare, et teneatur ad faciendum unum, ergo non ad faciendum alterum.

4. Item hoc videtur per rationem virtutis, quæ considerat non solum actum, sed etiam debitas circumstantias : sed debita circumstantia est in discernendo diem sacrum a non sacro : ergo, etc.

5. Item hoc videtur per simile, quia non licet in omni loco nec petere, nec reddere debitum, utpote in ecclesia : ergo similiter videtur quod nec in omni tempore.

6. Item hoc videtur ratione, quia major est delectatio in coitu, quam in cibo : ergo

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIV, art. 7; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXII, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. V. — [2] I *Cor.*, VII, 5. — [3] Imo auctoris *Quæst. de nov. et vet. Test.*, c. CXXVII.

si ecclesiastica institutio quantum ad abstinentiam cibi est necessario observanda, multo fortius quantum ad coitum.

CONCLUSIO.

Diebus solemnibus petere debitum culpa est, non autem reddere.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Magister, debitum semper est poscenti solvendum, non tamen semper licet petere : cujus ratio est, quia reddere est necessitatis, sed petere est voluntatis, et in sacris diebus inordinatæ voluptatis est petere ; quod patet sic : Conjugium enim ratione sui actus est remedium, sed non omnino curans, sed excusans. Unde in actu conjugali est opus carnis, quod trahit animam deorsum, et ad terrena sapiendum, et etiam ad delectationem sentiendum. Quoniam igitur aliqui sunt dies, in quibus debet anima sanctificari, et assurgere ad divina, utpote solemnitates præclaræ, sunt etiam aliqui dies, in quibus debet anima affligi, utpote jejuniorum, et processionum : ideo conveniens est in talibus temporibus ab illo actu cessare : et ideo sancti patres instituerunt; non tamen instituerunt tanquam præceptum, propter carnis lubricum, quod in multis est magnum : et quia non tanquam præceptum instituerunt, nec jus petendi debitum abstulerunt, ideo cum petitur, manet necessitas ad reddendum. Ideo dicendum quod reddi potest sine omni culpa in illis diebus, dum tamen reddatur cum displicentia, et dolore. Peti autem non potest sine culpa, et si aspectus sit ad delectationem, gravis est culpa; si autem ad lubricum carnis, et suam infirmitatem, cujus est conscius, vel conscientia vehementer timet, et propter hoc petit, veniale potest esse peccatum : attamen vix contingit, quod in præcipuis diebus non sit grave peccatum. Concedendæ igitur sunt rationes, quod debet reddi, quia non possunt se fraudare nisi ex consensu. Unde tempus orationum non sufficit ad abstinendum, nisi adsit etiam mutuus consensus, sicut innuit Apostolus.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur, quod christiano non licet convenire, dicendum quod non dicit hoc propter hoc, quod illud sit peccatum mortale, et ejus oppositum sit in præcepto; sed quia quamdam inhonestatem habet : et hoc patet in eadem auctoritate, quia dicit, quod in talibus diebus debent a licitis temperare. Et hoc dico, nisi contemptus solemnitatis interveniat, sicut fuit in illa muliere, de qua loquitur Gregorius, quæ ivit ad processionem.

3. Ad illud vero quod objicitur, quod non debet reddi propter communionem, dicendum quod cum reddens cum dolore et invitus reddit, non arctatur, nec ab ingressu ecclesiæ, nec a communione : tamen communio posset de consensu sacerdotis differri.

4. Ad illud quod objicitur, quod est ibi excessus, dicendum quod non est excessus ex parte reddentis, nec etiam ex parte petentis, cum exigit necessitas : si enim propter periculum faciat, non est excessus mortalis, sed venialis.

5. Ad aliud dicendum quod non est simile de loco, quia in loco est consecratio sacramenti, et deputatio ad opera divina solum : ideo temeratur locus sacer : est enim mensa propria : sed tempus non sic omnino deputatur.

6. Ad ultimum dicendum quod non est tantum periculum nec lubricum in gustu, sicut in tactu : et ideo institutum est de jejunio sub præcepto; sed de cessatione ab amplexu est consilium maxime conjugatis, qui invicem cohabitant. Hoc sine præjudicio sit dictum, pro eo quod sancti videntur talem coitum aggravare, sicut auctoritates Hieronymi in littera videntur sentire. Sed intelligendum est, quod sancti istud non prohibuerunt, maxime cum Apostolus dicat, quod propter orationem non debent invicem fraudare nisi ex consensu : et ideo concedendum est istud magis esse congrui-

tatis et honestatis, quam necessitatis, nisi conscientia obliget, qua credat illud esse prohibitum, et mortale peccatum; vel nisi interveniat sacræ diei contemptus, de quo valde potest timere, qui tunc debitum non erubescit petere.

ARTICULUS IV.

Consequenter, quantum ad quartum articulum, quæritur de tempore celebrandi nuptias; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum in celebrandis nuptiis debeat tempus observari; secundo quæritur utrum contractum matrimonium tempore indebito debeat separari.

QUÆSTIO I.

An in celebrandis nuptiis debeat tempus observari [1].

Fundam. Quod tempus debeat observari in celebrandis nuptiis, ostenditur primo per illud quod dicitur [2] : *Tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus :* ergo videtur quod non omni tempore liceat nuptias celebrare.

Item [3] : « Nec uxorem ducere, nec convivia facere in quadragesimali tempore ullo modo convenire posse arbitror. »

Item, secundum omnium mores, tempus celebrationis nuptiarum est tempus solemnitatis et gaudii carnalis, quia vehemens est amoris conversio ad hæc : sed hæc non competit fieri in tempore deputato ad sanctificationem spiritus : ergo, etc.

Item plus est nuptias celebrare, quam debitum solvere : sed in actu carnali, ad hoc quod fiat recte et honeste, servanda sunt tempora : ergo multo fortius in contractione matrimonii, sive nuptiarum celebratione prima.

Ad opp. Contra : 1. [4] *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos;* et post : *Timeo ne absque causa laboraverim in vobis.* Ergo videtur quod sit hæreticum tempora observare : ergo videtur quod quolibet tempore bonum sit nuptias celebrare.

2. Item in aliorum sacramentorum perceptione non est determinatio temporum, nisi ex sola congruitate, nec servantur communiter temporum determinationes : ergo videtur similiter quod nec in matrimonio, et sponsæ traductione.

3. Item matrimonium est sanctum et bonum, cum sit sacramentum : ergo in diebus sacris competens est ipsum celebrare.

4. Item, si matrimonium repugnat diebus pœnitentiæ, non est secundum rationem sui, sed potius ratione abusus : ergo potius deberet in nuptiis prohiberi et interdici abusus, quam tempus. Est ergo quæstio, propter quam causam ista tria tempora interdicantur, quæ ponuntur in littera; et magis in hoc sacramento, quam in alio.

CONCLUSIO.

Ratione duplici interdictum est celebrare nuptias aliquibus temporibus; non tamen per simplicem consensum contrahere, vel sponsalia.

Resp. ad arg. Dicendum quod duplex est ratio, quare in his tribus temporibus interdictum sit nuptias celebrari : una scilicet moralis, alia figuralis. Moralis quidem est de his tribus temporibus anni, propter præcipuarum solemnitatum expectationem, in quibus consueverunt fideles communicare, scilicet Natalis Domini, Pascha, et Pentecostes, quando debent se fideles præparare, ut Dominum suum possint digne et reverenter accipere : et per hoc debent sensum a terrenis aliquatenus elevare : et quoniam in sponsæ traductione, et nuptiarum celebratione, propter novitatem vehementer animus convertitur ad illud quod deorsum est, et ad gaudia vana; ideo ista tria tempora ex rationabili causa sunt interdicta, scilicet tem-

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXXII, art. 5, q. I; Steph. Brulef,, IV *Sent.*, dist. XXXII, q. VII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. IX. — [2] *Eccle.*, III, 5. — [3] *Corp. jur. can.*, caus. XXXIII, q. IV, c. XI. — [4] *Galat.*, IV, 10, 11.

pus Adventus usque ad octavas Epiphaniæ, tempus a Septuagesima usque ad octavas Paschæ, tempus a tertio die ante Ascensionem usque ad octavas Pentecostes, et quia multæ abusiones fiunt, quæ his temporibus non conveniunt. Alia est ratio figuralis, scilicet quia in his temporibus sunt dies jejuniorum, et sicut dicitur[1] : *Non debent* (a) *filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus; cum autem auferetur,* etc. Ideo quodam modo in his diebus signatur absentia sponsi : et ideo in talibus diebus non debet fieri sponsi et sponsæ conjunctio, nec nuptiarum celebratio. Unde non est interdictum contrahi sponsalia vel matrimonium in his diebus per simplicem consensum, sed interdictum est nuptias celebrare, et sponsam in domum viri adduci : et hoc totum congruitatis ratio exigit, pro eo quod est constitutio humana.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod non sunt tempora observanda, dicendum quod tempora observari est tripliciter. Aut enim tempora observantur quantum ad naturam in his quæ subsunt naturæ, ut quantum ad actum seminandi et navigandi; aut tempora observantur in his quæ sunt supra naturam, sicut sunt ea quæ sunt gratiæ et liberi arbitrii ; aut tempora observantur secundum spiritualem institutionem in executione spiritualium, ut dies instituta ad colendum Natale Domini observanda est, ut in ea amplius laudetur Deus. Primum quidem non est peccatum, nec tertium, sed secundum : et hoc modo non fit observatio in matrimonio, quia non observatur lunatio, neque temporum variatio, nisi secundum quod statutum est ad cultum Dei : unde non est observatio ratione temporis, sed magis ratione cultus divini.

2. Ad illud quod objicitur, quod in aliis sacramentis non interdicitur tempus, patet responsio : quia hoc sacramentum habet aliquid spirituale, et aliquid carnale : unde et hoc decet, tum ratione actus carnalis, tum etiam ratione signationis.

3. Ad illud quod objicitur, quod est sanctum et bonum, dicendum quod verum est ; attamen habet annexum aliquid, quod tempus orationis impedit : et si impedit post primam conjunctionem, quanto magis in prima, ubi est major ardor, et ardentior affectio !

4. Ad illud quod objicitur, quod abusus deberet interdici, dicendum quod non solum ratione abusus, sed etiam ratione usus habet aliquod præstare impedimentum. Præterea, facilius est determinare tempus, et melius observatur, quam si moveretur gaudium superfluum. Quod ultimo quæritur, jam determinatum est.

QUÆSTIO II.

An matrimonium contractum tempore indebito debeat separari [2].

Utrum matrimonium contractum in tempore indebito debeat separari ; et videtur quod sic [3] : « Non oportet a Septuagesima usque ad octavam Paschæ, et tribus hebdomadibus ante festum Joannis nuptias celebrare : quod si factum fuerit, separentur. » Ad opp.

2. Item hoc videtur secundum jus antiquum, quod sic dicit : « Copulationem quam contra ecclesiasticam regulam contingit esse contractam, matrimonium non esse censemus. »

3. Item ratione videtur, quia in foro ecclesiastico judicandum est secundum statuta Ecclesiæ : ergo si Ecclesia statuit nuptias talibus temporibus non fieri, debent tales, si fiunt, judicari pro non factis : ergo debent separari.

4. Item aliquis primo contrahit cum aliqua in clanculo, et cum alia in manifesto : licet sit vir primæ secundum veritatem, tamen judicatur vir secundæ in foro Ecclesiæ, quia cum prima non servavit formam Ecclesiæ, sicut cum secunda : ergo si iste qui celebrat

[1] *Matth.*, IX, 15. — [2] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXXII, art. 5, q. II ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXII, q. VIII ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. X. — [3] *Corp. jur. can.*; caus. XXXIII, q. IV, c. X.

(a) Vulg. *Numquid possunt*.

nuptias, non servat ecclesiasticam formam, patet quod secundum judicium Ecclesiæ separandus est.

Fundam. Contra : Nihil est propter quod debeat separari matrimonium, nisi desit aliquid, quod sit de ejus substantia : sed de substantia matrimonii nihil est nisi consensus, et persona legitima : si ergo nihil horum deficit in proposito, patet, etc.

Item matrimonium non debet separari in pœnam, nisi sit criminis enormitas, maxime contra aliquod matrimonii bonum : sed hic nihil est tale : ergo, etc.

Item in quadam decretali[1] de matrimonio contracto ex litteris, contra Ecclesiæ interdictum, dicitur : « Non est conveniens ut ob id solum sacramentum conjugii dissolvatur. »

Item non prohibetur matrimonium contrahi, sed nuptias celebrari : hoc autem accidit matrimonio : ergo nullo modo debent separari propter hoc.

CONCLUSIO.

Matrimonia tempore indebito contracta non possunt simpliciter separari, licet in pœnam ad tempus separari possint.

Resp. ad arg. Dicendum quod junctos matrimonialiter triplici modo separat Ecclesia. Quosdam simpliciter quantum ad vinculum, ostendens inter eos non fuisse matrimonium : et hoc est propter hoc, quod intervenit aliquod impedimentum, quod est contra substantiam matrimonii, vel ex parte consensus, vel legitimitatis personarum : et illud dicitur impedire contrahendum, et dirimere jam contractum. Quosdam separat simpliciter quantum ad tempus solum in pœnam : et hoc est propter aliquod crimen, quod est contra matrimonii bonum. Quosdam separat ad tempus solum ad pœnitentiam agendum : et hoc quando intervenit aliquod impedimentum, quod non est contra matrimonium, nec quantum ad substantiam, nec quantum ad bonum, sed inducit peccatum : et tale est ecclesiasticum interdictum : et de tali separatione intelligitur auctoritas canonis, quam Magister adducit in littera. Et sic dicendum Resp. ad 1. quod tales non debent simpliciter separari, sed solum ad tempus in pœnam peccati, quia contempserunt mandatum Ecclesiæ : et hoc etiam fit ad aliorum terrorem.

2. Ad illud ergo quod objicitur secundo de ecclesiastica regula, dicendum quod Ecclesia dictat matrimonium debere contrahi sic, et sic : et in illa sua institutione quædam dictat ut necessaria, quædam ut ad solemnitatem facientia : et canon dicit de his quæ regula ecclesiastica dictat huic sacramento necessaria.

3 et 4. Ad illud quod objicitur de foro ecclesiastico, dicendum quod in foro ecclesiastico nunquam judicatur matrimonium non esse, nisi quando in facie Ecclesiæ deest aliquid, quod est de substantia matrimonii, quod tamen non deest secundum veritatem, sicut in matrimonio clandestino, ubi non potest probari consensus : non sic est in proposito : et ideo patet illud ultimum.

DISTINCTIO XXXIII

DE DIVERSIS CONJUGII LEGIBUS.

Qualiter fides tori fuerit in patriarchis antiquis.

Quæritur hic[2] de antiquis patribus, qui plures simul leguntur habuisse uxores vel concubinas, utrum peccaverint. Ad quod dicimus : Pro varietate temporum varia invenitur dispensatio Conditoris. Ab exordio enim temporis inter duos tantum, Adam scilicet et Evam, inchoatum est conjugium, Deo per os Adæ dicente[3] : *Homo adhæ-*

[1] Cap. *Ex litteris.* — [2] Gratianus hæc dicit, caus. XXXII, q. IV, c. *Recurrat nunc*, § *Hist. ita.* — [3] *Gen.*, II, 24.

rebit uxori suæ, et erunt duo in carne una, et secundum inchoationis modum inter duos tantum per omnem successionem temporum contraheretur conjugium, si primi homines in obedientia perstitissent. Post eorum vero copulam, filii et filiæ eorum matrimonio conjuncti sunt, sed unus uni tantum. Ideo autem fratres sororibus tunc sunt copulati, quia non erant aliæ mulieres vel viri, quibus Adæ filii vel filiæ jungerentur. Primus omnium Lamech duas legitur [1] simul habuisse uxores; et hoc in eo arguitur, quia pro expletione carnalis voluptatis id fecisse perhibetur. Postea vero, cum jam pene omnes homines falsis diis servirent, paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est a Deo plures in matrimonio copulare sibi, ne, illis paucis deficientibus, cultus et notitia Dei deficeret. Unde Abraham vivente uxore ad ancillam intravit, et ex ea genuit [2]. Jacob etiam liberis et ancillis se copulavit [3]. Et filiæ Loth patre ebrio usæ sunt [4]. Cum enim cæteris in idololatria relictis, Abraham et filios ejus in peculiarem populum sibi Dominus elegisset, rite multarum fœcunditate mulierum populi Dei multiplicatio quærebatur; quia in successione sanguinis erat successio religionis. Unde etiam in lege [5] maledicta erat sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus conjugia decreta sunt; quia in successione familiæ successio est officii. Non ergo Abraham vel Jacob deliquit, quia præter uxorem filios ex ancilla quæsivit; nec tamen illorum exemplo, præter conjugale debitum, fecunditatem in aliqua licet alicui quærere, cum illorum conjugia nostrorum æquentur virginitati; immoderatus usus conjugii nostri temporis, turpitudinem fere imitetur fornicationis illius temporis. De hoc Augustinus sic ait [6]: « Antiquis justis non fuit peccatum, quod pluribus feminis utebantur; nec contra naturam hoc faciebant, cum non lasciviendi causa, sed gignendi hoc facerent; nec contra morem, quia eo tempore fiebant; nec contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitum. » Idem: « Objiciuntur Jacob quatuor uxores; quod, quando mos erat, crimen non erat. Sic patriarchæ conjugibus excipientibus semen suum miscebantur, non concupiscentia perficiendæ voluptatis, sed providentia propagandæ successionis, sicut apostoli auditoribus suis admirantibus doctrinam suam condelectabantur [7], non aviditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis. » Idem alibi [8]: « Antiquis temporibus cum adhuc salutis nostræ mysterium velaretur, justi officio propagandi nuptias contrahebant, non victi libidine, sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent et vellent. Utebantur tamen conjugibus, et plures uni viro habere licebat: quas castius habebat, quam nunc unam quilibet istorum, in quibus videmus quod secundum veniam concedit Apostolus [9]. Habebant enim eas in opere generandi, non in morbo desiderii. » Idem Ambrosius [10]: *Dixit Sara ad Abraham: Ecce conclusit me Dominus, ut non pariam. Intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex ea; et ita factum est* [11]. Considera primum quod Abraham ante legem Moysis, et ante Evangelium fuit. Non ergo in legem commisit Abraham, sed legem prævenit. Nondum enim interdictum videbatur. [12] Secundo considera, quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio

[1] *Gen.*, IV, 19. — [2] *Gen.*, XVI, 4, 15. — [3] *Gen.*, XXIX, 24, 28; XXX, 5, 9. — [4] *Gen.*, XIX, 33, 35. — [5] *Deut.*, VII, 14. [6] Aug., *cont. Faust.*, lib. XXII, passim, et habetur caus. XXXIII, q. IV, c. *Litteram.* — [7] *Act.*, II, 47. — [8] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. XIII, n. 15. — [9] I *Cor.*, VII, 6. — [10] Ambros., *de Abrah.*, lib. I, c. IV, n. 23, et habetur caus. XXXII, q. IV, c. *Dixit Sara.* — [11] *Gen.*, XVI, 2. — [12] Ambros., *ibid.*, n. 24.

conjugalem posthabuit torum; sed studio quærendæ posteritatis, et propagandæ sobolis. Adhuc post diluvium raritas erat humani generis, erat etiam religionis. Denique et Loth sancti filiæ hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum; et ideo publici muneris gratia privatam culpam prætexit. » Item Augustinus[1]: « Justus quamvis cupiat dissolvi, et esse cum Christo, tamen sumit alimentum, non cupiditate vivendi, sed officio consulendi, ut maneat quod necessarium est propter alios. Sic misceri feminis jure nuptiarum officiosum fuit sanctis viris, non libidinosum. [2] Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem humani generis; et utrumque non est sine delectatione carnali; quæ tamen modificata, et refrænante temperantia in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod autem in sustentando vitam illicitus est cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius vel illicitus concubitus; et quod est in cibo immoderatior appetitus, hoc est in conjugibus venialis ille concubitus. »

Quod vero castitas virginalis non præfertur in merito conjugali castitati Abrahæ, Augustinus ostendit, inquiens [3]: « Sicut non est impar meritum patientiæ in Petro, qui passus est, et in Joanne, qui passus non est; sic non est impar meritum continentiæ in Joanne qui nullas expertus est nuptias, et in Abraham qui filios genuit. Nam illius cælibatus, et justius connubium, pro temporum distributione Christo militaverunt: sed continentiam Joannes in opere, Abraham in solo habebat habitu. [4] Melior est autem castitas cælibum quam nuptiarum: quarum unam Abraham habebat in usu, ambas in habitu; caste enim et conjugaliter vixit. Esse autem castus sine conjugio potuit, sed tunc non oportuit. » Item Hieronymus [5]: « Quis ignoret sub alta dispensatione Dei omnes retro sanctos ejusdem fuisse meriti, cujus nunc christiani sunt? Quomodo Abraham ante placuit in conjugio, sic nunc virgines placent in castitate. Servivit ille legi et tempori suo; serviamus et nos legi et tempori nostro, in quos fines sæculorum devenerunt[6]. » Ex his apparet, quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt uxores vel concubinas. Eas nunc uxores appellat Scriptura, nunc concubinas. Rachel tamen et Lia ambæ uxores fuerunt, non concubinæ. Non præfertur virginitas Joannis castitati Abrahæ.

Si quis opponat, quod fidem tori non servabant illi patres; dicimus in hoc servasse fidem tori, quia non aliis, sed propriis uxoribus vel ancillis miscebantur. Ecce quæ fuerit consuetudo in hac re ante Legem. Legis vero tempore interdixit Moyses [7] carnalem copulam fieri cum matre, cum noverca, cum sorore, cum nepte, cum amita, cum matertera, cum nuru, et aliis quibusdam. Permisit autem divortium fieri dato libello repudii, in quo vir scribebat causas, pro quibus uxorem repudiabat. Permisit autem aliam ducere dato priori libello, quod propter duritiam cordis [8] eorum permissum Christus dicit, non ut concederetur dissidium, sed ut tolleretur homicidium. Permisit fieri mala, ne fierent pejora; et hoc permittendo non Dei justitiam demonstravit, sed in peccatore minuit culpam. Oppositio.

Sed numquid sub Lege licebat habere plures uxores? Audi quod scriptum est in Deuteronomio [9]: *Non habebit rex uxores plurimas, quæ alliciant animam ejus.* Super Cui licere plures habe-

[1] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. XV, n. 17. — [2] *Ibid.*, c. XVI, n. 18. — [3] *Ibid.*, c. XXI, n. 26. — [4] *Ibid.*, c. XXII, n. 27. — [5] Hieron., habetur caus. XXXII, q. IV, c. *Quis ignoret*, ex lib. I, *cont. Jovinian.* — [6] I *Cor.*, X, 11. — [7] *Levit.*, XVIII, 6-18; *Deut.*, XXIV, 4, etc. — [8] *Matth.*, XIX, 8. — [9] *Deut.*, XVII, 17.

quem locum ait Augustinus[1] : « Manifestum est Salomonem hoc præceptum transisse ; » David autem plures habuit, nec præceptum præteriit. Permissum est enim regi plures habere ; non plurimas, quæ alliciant animam, multiplicare. Cum tamen additur[2] : *Ut non elevetur cor ejus*, alienigenas prohibitum esse videtur. Veruntamen[3] « multiplicatio uxorum generaliter prohibita est. Permissum est autem regi plures habere, sed non multiplicare. » Veniente autem plenitudinis tempore[4], quo Christi gratia ubique est dilatata, reducta est lex nuptiarum ad priorem honestioremque institutionem, ut unus uni in figura Christi et Ecclesiæ conjungatur. Nec quæritur electio muneris in successione generis, sed in perfectione vitæ, et sinceritate scientiæ ; et virginitas fecunditati præfertur, et sacerdotibus continentia indicitur.

De virginitate mentis, et carnis.

Melior est autem virginitas mentis quam carnis. Unde Ambrosius[5] : « Tolerabilius est mentem virginem, quam carnem habere ; utrumque bonum est, si liceat ; si non liceat, saltem non homini, sed Deo casti simus. Virgo prostitui potest, adulterari non potest ; nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam. » Idem[6] : « Non potest caro corrumpi, nisi mens ante fuerit corrupta. » Item Isidorus[7] : « Non potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Munda enim a contagione anima, caro non peccat. » In fine cujus capituli aperitur quomodo verum sit, nisi anima prius fuerit corrupta, corpus non posse corrumpi, scilicet peccato. Illud etiam Augustini advertendum est : « Sicut, inquit, sanctius est mori fame, quam idolothytis vesci ; ita sanctius est defungi sine liberis, quam ex illicito coitu stirpem quærere. Undecumque vero nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, et Deum recte colant, honesti et salvi erunt. Semen enim ex qualicumque homine, Dei creatura est ; et eo male utenti male erit ; non ipsum aliquando malum est. »

EXPOSITIO TEXTUS.

Quæritur hic de antiquis patribus, qui plures, etc.

Supra ostendit Magister quod vir tenetur uxori servare fidem tori ; quam quando non servat, incidit in culpam. Hic intendit inquirere, utrum sancti patres istam fidem servabant. Habet autem hæc pars duas partes : in prima sanctos patres, qui simul habuerunt plures uxores, excusat a culpa ; in secunda dissolvit quasdam locutiones dubias, ibi : *Si quis opponat, quod fidem tori non servabant*, etc. Prima pars habet tres partes : in prima sanctos patres a culpa excusat ; in secunda multiplici auctoritate confirmat, ibi : *De hoc Augustinus sic ait*, etc. ; in tertia earum continentiam commendat, ibi : *Quod vero castitas virginalis*, etc. : ubi ostendit quod paris meriti fuit in eis continentia conjugalis, cujus vel quanti est nobis continentia virginalis. Similiter secunda pars, in qua determinat dubia, tres habet partes, secundum tria quæ ibi facit : primo enim opponit, et determinat utrum servaverint fidem tori ; secundo quærit et determinat, utrum servaverint mandatum legis, ibi : *Sed numquid sub lege licebat*, etc. ; tertio determinat quæ virginitas, sive incorruptio, sit melior et sanctior, an illa quæ est mentis, an illa quæ est carnis, ibi : *Melior est autem virginitas mentis, quam carnis*, etc. Et sic duo breviter determinat in hac parte, scilicet de continentia conjugali in antiquis patribus, et de virginali in viris

Divisio.

[1] Aug., *Quæst. in Deut.*, q. XXVII. — [2] *Deut.*, XVII, 20. — [3] Aug., loc. cit. — [4] *Gal.*, IV, 4. — [5] Ambr., *de Virgin.*, lib. II, et habetur caus XXXII, q. V, c. *Tolerabilius*. — [6] Id., *de Virg. Laps.*, c. IV, et habetur caus. XXXII, q. V, c. *Revera*. — [7] Isid., *de Synonym.* lib. II, et habetur, ibid., c. *Non potest*.

evangelicis et spiritualibus, sive etiam mulieribus; et tertio breviter tractat de repudio.

DUB. I.

Maledicta erat sterilis, quæ non relinquebat, etc.

Quæritur hic : aut hoc intelligitur quantum ad maledictionem pœnæ, aut culpæ. Si quantum ad maledictionem pœnæ, adhuc verum est illud, quod sterilitas non dicit naturam, sed defectum et malum : et non culpæ : ergo pœnæ. Si quantum ad (*a*) maledictionem culpæ, ergo esse sterilem erat culpa, quod manifeste falsum est.

Resp. Dicendum quod istud intelligitur de maledictione pœnæ, prout pœna non tantum dicit defectum naturæ, imo etiam amplius, scilicet opprobrium infamiæ; tunc enim erat infamis, et vilis reputabatur et ignominiosa, quasi Dominus ejus vulvam conclusisset. Exemplum est de Anna in libris *Regum*[1]. Unde steriles mulieres, quando non fœcundabantur, reputabant sibi esse ignominiam. Quia ergo tunc omnes viris copulabantur, et prolem quærebant; et si non habebant, ignominiosæ erant : ideo omnes steriles maledictæ erant, quia fructum ventris non habebant, quem illud tempus requirebat. Nunc autem quæritur fructus bonorum operum; ideo, etsi mulier careat filiis per virginitatem, ubi est sterilitas voluntaria, non maledicitur, sed laudatur. Si vero careat propter defectum naturalem, non maledicitur, sed sustinetur, maxime si non est in ea sterilitas bonorum operum.

DUB. II.

Publici muneris, etc.

Dicit hic Ambrosius de filiabus Loth, quod publici muneris gratia privatam culpam prætexit. Videtur falsum dicere, quia si quis furetur ut det pauperibus, non excusatur a peccato furti : ergo nec illæ ab incestu, cum a patre cognitæ fuerunt. Item videtur quod multipliciter peccaverunt : primo, quia patrem inebriaverunt; secundo, quia ambæ cum eodem viro concubuerunt; tertio, quia cum patre suo peccaverunt.

Resp. Dicendum quod, quamvis filiæ Loth videantur ex pietate motæ fuisse, quia non propter delectationem carnis, sed propter conservationem humani generis artem illam cogitaverunt; tamen non excusantur ab incestu, quia scienter contra primam institutionem matrimonii, in qua excipiuntur pater et mater, jacuerunt cum patre. Secundo vero, quia super falsam existimationem voluntatem suam fundaverunt : et ideo si ignorantia et naturalis pietas aliquo modo excuset culpam, non tamen a toto, sed a tanto; nec adeo excusat, quin mortaliter peccaverint, licet de patre præsumi possit, quod non peccaverit mortaliter. Et hoc vult Ambrosius dicere, quod intentio illa, qua bonum commune, non voluptatem propriam intendebant, prætexit privatam culpam. Fuit enim culpa revera, sed tamen quamdam excusationis speciem habuit ex illa intentione, quæ videbatur esse pia. Plus tamen habuit de stultitia et de temeritate, quam de pietate : primo quia patrem sanctum debebant consulere; secundo vero, quia etsi verum esset quod totum genus humanum esset consumptum, non tamen debuissent attentare tam horribile factum, nisi interveniret divinum mandatum. Sed in hoc manifestatum est, quod in nulla muliere confidendum est, quia deceperunt eum, cujus castitas gloriosa prædicatur, dum inter tam impios tam sancte et laudabiliter vixit.

DUB. III.

Continentiam Joannes in opere, Abraham in solo habebat habitu.

Videtur male dicere, quia aut loquitur de continentia virginali, aut simpliciter : si de continentia simpliciter, tunc falsum dicit, quia Abraham veram continentiam habebat in usu; si de virginali, cum illa sit incorruptionis perpetua meditatio, illam non habebat nec habitu, nec actu. Et iterum, si

[1] *Reg.*, I, 6.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* quantum ad.

plura bona paucioribus meliora sunt, videtur quod perfectiori modo fuerit continens.

Resp. Dicendum quod continentia uno modo dicit privationem universalem illius actus, et sic vocat Augustinus castitatem cælibum; alio modo dicit privationem immoderantiæ vel temperantiæ respectu illius actus : hoc modo ponit actum cum modestia : et hanc vocat castitatem nuptiarum. Per primam vult homo nullo modo coire; per secundam vero vult quando, et quo modo, et cum qua debet coire. Prima est nobilior, quam secunda. Utramque harum simul habere in usu est impossibile; sed alteram habere in usu, alteram in habitu nullum est inconveniens : et sic fuit in Abraham, quia continentiam nuptiarum habuit in usu, sed alteram in habitu, quia facillimum fuisset ei tanquam viro temperantissimo universaliter a muliere abstinere : et hanc voluntatem habebat, quantum erat in se : et sic patet quo modo habuit utramque. Patet etiam quo modo continentiam habuit in habitu, non in opere quantum ad omnimodam abstinentiam. Patet etiam, quod non est melius habere ambas, quam alteram, quia castitas cælibatus continet in se quidquid perfectionis habet altera.

DUB. IV.

Omnis retro sanctos ejusdem fuisse meriti, cujus nunc Christiani sunt.

Videtur male dicere, quia si ejusdem meriti fuerunt, ergo status Legis æquiparatur statui Evangelii : quomodo igitur verum est, quod post adventum Salvatoris effusa sit plene gratia Spiritus sancti?

Resp. Dicendum quod relativum identitatis, et adverbium similitudinis in præsenti auctoritate non dicunt æqualitatem, sed magis proportionem, ut ita intelligatur : quia sicut competit legi evangelicæ continere, ita nubere tunc : tamen hoc excedit illud absolute, et tempus excedit tempus, et status statum : sicut si fiat comparatio pueri ad puerum, et viri ad virum, sive ad statum viri : sic in proposito intelligendum. Unde sancti non intendunt astruere æqualitatem, sed ostendere statum illum esse bonum, quamvis nobis non competat imitari.

DUB. V.

Eas enim nunc uxores appellat Scriptura, nunc concubinas.

Quæritur, quid secundum veritatem fuerunt : cum enim non possent simul esse uxores et concubinæ, videtur Scriptura falsum dicere.

Resp. Dicendum quod revera concubinæ fuerunt, sicut innuit textus *Genesis* de Agar, de qua primo dicitur, quod Sara dedit eam viro suo in uxorem : et post dicitur[1] : *Ejice ancillam, et filium ejus.* Et Augustinus expresse dicit, *de Civitate Dei*, ubi dicit[2], quod obedivit uxori, reddendo ei debitum. Similiter intelligitur de illis duabus ancillis uxorum Jacob, quarum quælibet data fuit a domina viro, et vir in eis reddebat (*a*) uxoribus : quoniam ergo in matrimonium non erant conjunctæ, ideo secundum veritatem non erant uxores, sed concubinæ. Sed quoniam uxorio affectu cognoscebat, et semen computabatur uxoribus, et ita legitimum : hinc est quod uxores dicuntur. Aliqui inde volunt dicere, quod vere uxores fuerunt, tamen dicuntur concubinæ propter hoc, quod erant ancillæ uxorum, et non nascebatur eis semen, sed liberis. Sed si attendatur figura, quæ ibi importabatur, quam notat Augustinus in libro *de Baptismo*[3], et verba ejus *de Civitate Dei*, prima positio est verior. Si vero quæratur, quæ fuerit uxor verior inter Rachelem et Liam, dicendum quod utraque fuit, quia [4] *servivit in uxorem, et in uxorem servivit*, sicut dicitur in *Osee*; sed tamen secundum affectum Jacob, Rachel verior, et majus habebat dominium, sive posse ad Jacob : sed secundum divinam dispositionem, Lia, de cujus semine ortus

[1] *Genes.*, XXI, 20. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XVI, c. XXV. — [3] Id., *de Bapt.*, c. XVI.— [4] *Ose.*, XII, 12.

(*a*) *Suppl.* debitum.

est Christus Dominus, propter quem tota generatio Jacob, imo omnis generatio benedicta est.

DUB. VI.

Nec quæritur electio muneris in successione generis.

Videtur hoc esse falsum : cum enim multi matrimonialiter copulentur, et non ob aliud quam propter prolem principaliter, ergo videtur quod hoc quæratur. Item, nonne conjuges prolem desiderant, et a Deo quærunt? Constat quod imo. Item, quis modus est iste loquendi : « Non quæritur electio muneris? » Quod est illud munus ?

Resp. Dicendum quod omnia bona, quæcumque habemus, dona Dei sunt, et munera Dei; intelligendum est igitur quod hujusmodi dona et munera quærunt homines, cum ea desiderant, et cum orant Deum pro eis acquirendis, et laborant ut ea habeant. Possunt igitur hæc munera dupliciter inquiri : vel secundum affectum humanum, et sic adhuc quæritur, desideratur et eligitur munus successionis et prolis; vel secundum promissum evangelicum, et quoniam lex evangelica promittit perfectionem in præsenti, et gloriam in futuro, et dona spiritualia, non carnalia : hinc est quod bene dicitur : « Non quæritur electio muneris, » etc., secundum intentionem Evangelii.

DUB. VII.

Non potest corpus corrumpi, etc.

Videtur illud verbum Isidori manifeste falsum, quia multis virginibus a viris pessimis facta est injuria, et corruptæ sunt violenter. Si tu intelligis de corruptione peccati, sicut dicit Magister, contra : Omne peccatum est in libero arbitrio : ergo non est in carne, vel in corpore.

Resp. Dicendum quod istud intelligitur de corruptione, quæ redundat in amissionem decoris virginitatis : cum enim sit de magis bonis, nullo modo potest perimi, vel auferri omnino nolenti. Sed ipse opponit de qualibet corruptione.

DUB. VIII.

Sanctius est mori fame, quam idolothytis vesci.

Videtur male dicere, quia [1] *idolum nihil est in mundo*. Et iterum : *Nihil est rejiciendum*, sicut dicitur [2]. Et similiter dicitur [3] quod de omnibus licet vesci.

Resp. Dicendum quod illud intelligendum est de illo qui vescitur idolothytis in reverentiam idoli, vel quando scit alios propter ignorantiam scandalizari : verumtamen propter scandalum in articulo necessitatis non est idolothytum dimittendum, sed cum protestatione, quod non facit in reverentiam idoli (*a*), est sumendum : et tunc non scandalizat.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum tria quæ determinat Magister, tria principaliter quæruntur : primo quæritur de continentia conjugali in antiquis; secundo vero quæritur de virginali; tertio de repudio. Circa primum quæruntur tria: primo quæritur utrum contra legem naturæ sit habere concubinam; secundo, utrum contra legem naturæ sit quod unus homo habeat plures uxores; tertio quæritur utrum Deus debuerit in hoc dispensare, quod licitum esset homini habere concubinas.

QUÆSTIO I.

An sit contra legem naturæ habere concubinam [4].

Quod non sit contra legem naturæ habere concubinam, ostenditur sic : quia non est contra legem naturæ habere ancillam et servum : sed ancilla potest homo uti ut libet : ergo non est contra legem naturæ carnaliter eam cognoscere : sic, etc. Ad opp.

Item mulier non conjugata, et libera,

[1] I *Cor.*, VIII, 4.— [2] I *Tim.*, IV, 4.— [3] I *Cor.*, X, 23. — [4] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXV, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 2, q. I; Steph. Brulef., dist. XXXIII, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III.

(*a*) *Cæt. edit. add.* et.

habet potestatem sui corporis : sed qui habet rem aliquam, potest illam dare cui vult : ergo et ille qui acquirit licite, licite accipit, quia nulli fit injuria : ergo quando de voluntate mulieris procedit, ut cognoscat eam sine pactione conjugali, cum non sit alterius, nec alicui fiat injuria, videtur, etc.

Item Isidorus, in libro quinto *Etymologiarum* : « Jus naturale est commune omnium nationum. » Sed habere concubinam non est contra hujusmodi : ergo, etc.

Item, quod possit de jure naturæ habere eam cum uxore, videtur, quia [1] *vir non habet sui corporis potestatem, sed mulier :* ergo uxore volente suscipere semen de ancilla sua, tenetur vir ancillam cognoscere.

Item ad hoc ipsum facit exemplum de Abraham, qui ad petitionem Saræ cognovit Agar; ubi etiam dicit Augustinus [2], quod hoc fecit Sara eo jure, quo non habet vir sui corporis potestatem : sed hoc est secundum jus naturæ : ergo, etc.

Fundam. Contra : Secundum omnes leges, filii qui de concubinis sunt, vituperabiles sunt, et contumelia est eis sic nasci : sed non est vituperium, nisi præcedat inordinatio : ergo si secundum dictamen naturæ est contumelia in filiis, qui sic nascuntur, videtur quod in tali actu sit deordinatio : et sic patet, etc.

Item recta ratio dictat, quod filius debet succedere patri : ergo pœna est filio, quando non habet hæreditatem paternam : sed secundum omnium mores est, quod nati de concubinis non succedunt in hæreditate paterna : ergo cum similiter recta ratio dictet, quod non est pœna justa, nisi propter deordinationem culpæ, cum non fuerit in eo culpa post generationem, fuit culpa in generando.

Item recta ratio dictat, quod vir et mulier in actu illo uniuntur, et fiunt una caro, et quod actus ille est æqualitatis, quoniam similis in specie et natura : sed unio ad æqualitatem non est nisi uxoris et viri; aliter non sunt æquales : ergo recta ratio, sive dictamen naturale refugit coitum cum concubina.

Item recta ratio dictat, quod parentes ambo debent filium educare, et quod plus est, postmodum in senectute filius debet educare parentes, et æqualiter eos educare tenetur, et semper : ergo cum judicet virum et mulierem debere conjungi propter prolis generationem, quia ad hoc data est vis generativa, judicatur eos ex hoc simul convenire ad prolis educationem, et rursus ad prolis recipiendum obsequium et honorem usque in finem : ergo judicat quod non recte conveniunt, nisi æqualiter et inseparabiliter conveniant in actu illo : sed si sic, tunc vir et uxor solum debent convenire : ergo, etc.

Item, quod non debeat habere concubinam cum uxore, videtur, quia uxor non potest convenire cum alio viro, quin committat adulterium, quod est contra jus naturale : ergo nec vir cum aliqua alia muliere, quam cum uxore.

Item jus naturale dictat, quod homo, quod sibi vult fieri, faciat alii, et non faciat alii, quod sibi non vult fieri : sed maritus secundum rectam rationem abominatur et odit quod alius suam cognoscat uxorem : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Habere concubinam, licet non sit contra jus naturæ propriissime sumptum, si tamen communiter aut proprie sumatur, contra illud est : et ideo non solum est malum, quia prohibitum ; sed prohibitum, quia malum.

Resp. ad arg. Dicendum quod jus naturale tripliciter dicitur, scilicet communiter, proprie, et magis proprie : et secundum hoc tripliciter diffinitur ab Isidoro. Uno modo sic : Jus naturale est quod in Lege et Evangelio continetur. Sic diffinitur in principio Decreti. Si sic accipitur jus naturale, sic habere concubinam est contra jus naturale, quia est contra Legem et Evangelium. Sed contra legem Moysi implicite, quia non præ- Explica.

[1] I *Cor.*, VII, 4. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XV, c. III.

cipit expresse fornicatorem interfici nisi in casu, sicut patet [1], tamen implicite clauditur ibi [2]: *Non mœchaberis;* ubi prohibetur omnis coitus, nisi matrimonialis. Contra legem evangelicam est expresse: nam dicit [3] *fornicarios non habere partem in regno Dei,* et dicit [4] quod *habeat unusquisque suam propter fornicationem* vitandam. Ratio autem præceptionis est sacramentum matrimonii, quod est institutum a Deo in signationem et in curationem : in signationem ante lapsum, sed in curationem post lapsum. Quia enim corrupta est illa vis, et deordinata, ut dictum est supra [5], adeo quod non exit in actum, quin regnum animæ pervertatur, non potest fieri post lapsum sine peccato, nisi excusetur per matrimonium : ideo taliter cognoscere concubinam, est peccatum, quantum est de se, et contra Legem, et Evangelium, et ita contra jus naturale communiter dictum. Secundo modo dicitur proprie, et sic diffinitur in principio Decretorum : Jus naturale est quod est commune omnium nationum : et hoc jus est, quod dictat ratio recta. Contra illud adhuc est cognoscere sive habere concubinam; et hoc patet, quia jus naturale dictat quod conveniant vir et mulier in tali actu ad generationem prolis, quæ utrique succedat, et cui communiter præsint, et illa utrique æqualiter subsit : et quoniam actus ille est consimilis in specie, et ad generandum consimilem in specie, dictat natura ut conveniant in quadam æqualitate: sed hoc est, cum pater conjungitur illi ut sit uxor et materfamilias: et ideo recta ratio dictat quod non conveniat, sive conjungatur illi ut concubinæ. Sed ista in multis est obfuscata per libidinem; sed tamen salva manet in his, qui non depravant judicium per mala opera. Tertio modo dicitur jus naturale propriissime, quod natura docuit omnia animalia: et hoc modo non est contra naturam, nec tamen omnino secundum naturam : et hoc, quia quædam animalia bruta sunt, licet non omnia, quæ conjunguntur per individuam copulam, ut sunt turtures; et quoniam, sicut vult Philosophus, omnes virtutes, quæ sunt in animalibus dispersæ, in homine colliguntur, sicut arma omnium animalium in manu hominis: quamvis non omnia alia animalia habeant instinctum, tamen natura hominis habeat: unde ad hoc inclinatur recta natura hominis, ut si adhæret mulieri, sic adhæreat, ut pro ipsa patrem et matrem deserat, et sic accipiat in copulam individuam. Secundum hæc igitur patet, quod fornicari, seu habere fornicariam, vel concubinam, non solum est malum quia prohibitum, sed prohibitum quia malum. Unde concedendæ sunt rationes ad hoc.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod potest uti re sua, etc., dicendum quod quæ ad talem usum accipitur, ad æqualitatem accipitur: et si ordinate accipitur, oportet quod æqualis fiat : et ideo nunquam recte utitur nec ancilla, nec libera, nisi cum ea tanquam cum uxore contrahat.

2. Ad illud quod objicitur, quod nulli facit injuriam, quia illa voluit, dicendum quod facit injuriam Deo, quia contra jus statutum facit: facit etiam injuriam sibi, pro eo quod se deordinando in corpus suum peccat : nam vir facit sibi injuriam, quamvis ipsa velit, quia ut frenetica vult malum suum : ut si aliqua vellet ut se occideret, vel ea abuteretur contra naturam, quis auderet dicere hoc non esse malum?

3. Ad illud quod objicitur, quod jus naturale est commune, dicendum quod quoddam magis est apertum, quoddam magis occultum : et secundum quod plus apertum, est communius; secundum quod minus, est minus commune : et quoniam istud magis est occultum, ideo minus commune; tamen lex matrimonii apud omnes reperitur.

4. Ad illud quod objicitur, quod mulier habet potestatem corporis viri, dicendum est quod etsi cætera bona sint communia, hoc

[1] *Deuter.*, XXII, 21. — [2] *Exod.*, XX, 14. — [3] I *Cor.*, VI, 9. — [4] *Ibid.*, VII, 2. — [5] Dist. XXXI, art. 2.

tamen bonum debet esse privatum. Unde nulli alii potest uxorem suam communicare, nec potestatem exigere in alio, sed solum in corpore suo : sic nec mulier de viro.

5. Ad illud quod objicitur de Sara, dicendum quod Abraham nunquam obtemperasset nec obtemperare debuisset, nisi divina dispensatio intervenisset. Unde illud quod dicit Augustinus, non fuit tota causa excusans, sed signum fuit.

QUÆSTIO II.

An habere plures uxores sit contra legem naturæ [1].

Utrum contra legem naturæ sit, quod unus habeat plures uxores; et quod sic, ostenditur auctoritate, quia dicit Glossa de Lamech, qui [2] *habuit* (a) *duas uxores* : « Primus contra morem et naturam adulterium commisit. » Ergo, etc.

Fundam. Lamech primus bigamus

Item ratione videtur, quia secundum dictamen naturæ est, quod vir et mulier quantum ad actum illum pares sint : sed uxor una non potest esse plurium virorum : ergo nec e converso.

Item secundum rectam rationem vir tenetur uxori debitum reddere : ergo cum impossibile sit simul pluribus reddere, non potest se simul pluribus obligare : sed si plures posset simul habere, simul se pluribus obligaret : ergo, etc.

Item, quod indictum est homini a constitutione, spectat ad jus naturale : sed a sua constitutione dictum est [3] : *Relinquet homo patrem et matrem, et erunt duo in carne una :* ergo secundum dictamen naturæ est, quod tantum sint duo : ergo una unius, et non plures.

Ad opp. Contra : 1. Augustinus dicit [4], et habetur in littera : « Quando erat mos habere plures uxores, peccatum non erat. » Sed mos, vel consuetudo contra naturam non est approbanda, nec excusat a culpa : ergo habere plures uxores non est contra naturam.

2. Item Augustinus dicit [5], quod contra præceptum non erat, quia nulla hoc lege prohibitum erat : sed quod est contra jus naturæ, est prohibitum (b) lege naturæ : ergo, etc.

3. Item ratione videtur, quia quod est cibus ad salutem individui, hoc est conjugium ad conservationem speciei : sed licitum est pluribus cibis uti ad conservationem individui : ergo et plures uxores habere ad conservationem speciei.

4. Item conjunctio maris et feminæ est propter prolis multiplicationem : et hæc est secundum dictamen naturæ : ergo si mulier sterilis est (c), natura dictat quod possit ex alio generare, cum unusquisque, quantum est de natura, appetat semen et prolem relinquere super terram : ergo non est contra, sed secundum naturam.

CONCLUSIO.

Pluribus uti uxoribus est contra jus naturæ, accipiendo jus naturæ duobus modis, videlicet quod in Lege et Evangelio scribitur, et quod ratio recta dictat.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dictum est supra in illa distinctione præsupposita, si jus naturale dicatur quod in Lege et Evangelio scribitur, sic jus naturale est, quod sit una unius : *Erunt*, inquit [6], *duo in carne una*, tam in veteri, quam in novo. Si autem jus naturale dicatur quod ratio recta dictat, adhuc verum est, quia adhuc dictat natura, secundum quod rationis rectæ est, quod non faciat alii, quod sibi non vult fieri. Sed vir nòn vult quod uxor habeat alium virum : igitur nec ipse debet velle habere aliam uxorem, cum in tali actu, ut supra

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXV, art. 4 ; et IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. 1, art. 1 ; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. 1 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 1, q. 1 et 2 ; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. 1 ; Thom. Arg., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. 1, art. 3 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. II ; Petr., de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. I. — [2] *Genes.*, IV, 19. — [3] *Ibid.*, II, 24. — [4] Aug., *cont. Faust.*, lib. XXII, c. XLVIII ; *de Civit. Dei*, lib. XV, c. XVI, n. 1 ; lib. XVI, c. XXXVIII, n. 3. — [5] Id., *cont. Faust.*, lib. XXII, c. XLVII, — [6] *Genes.*, II, 24 ; *Matth.*, XIX, 5.

(a) Vulg. *accepit.* — (b) *Cæt. edit. add.* in. — (c) *Cæt. edit.* ex.

visum est, ad paria judicentur, et tanquam pares conveniant. Si dicatur jus naturale, quod natura impressit animalibus, dicendum quod non omnibus, sed aliquibus animalibus brutis impressit : sed tamen in natura est aliquorum animalium irrationalium, et in nostra natura plantavit : hoc patet experimento, eo quod in matrimonio est quidam amor singularis, in quo non communicat alienus : unde naturaliter omnis vir zelat uxorem quantum ad hoc, ut nullum diligat præter ipsum in actu illo; et omnis uxor similiter zelat virum quantum ad hoc : unde stante natura nunquam fuisset ibi communitas, etiamsi cætera fuissent communia. Similiter, charitate adveniente, quæ facit omnia esse communia, nunquam facit uxorem communem, propter privatum amorem qui debet esse, qui etiam est sacramentum illius amoris, quo Deus zelat animam, ut nolit eam aliquem alium tantum diligere : sic et anima a Deo nullo modo vult propter aliam deseri : et in hoc patet sapientia Dei, quæ se nobis in nobis ostendit, et nobisipsis ostendit quid agere debeamus in creaturis subditis, secundum illud Job [1] : *Interroga jumenta, et docebunt te*. Sed mens hominum obfuscata hoc non attendit. Concedendum igitur quod uti pluribus uxoribus est contra jus naturæ.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod quando mos erat, peccatum non erat, dicendum quod mos ille erat approbatus non ab hominibus tantum, sed a Deo, ut post patebit : et ideo peccatum non erat.

2. Ad illud quod objicitur, quod non erat contra præceptum, dicendum quod vocat præceptum expressum exterius per vocem vel scripturam, sicut legem mosaicam.

3. Ad illud quod objicitur de cibo, dicendum quod non est simile, quia ibi est usus rei inferioris; hic est usus paris, et ideo unius; alioquin superior fit. Præterea, ibi est mutuus amor; et ideo mutuus zelus : et ideo singularitas.

4. Ad illud quod objicitur, quod est ad multiplicationem talis actus, etc., dicendum quod etsi natura dictet prolem esse multiplicandam, tamen dictat debite et ordinate, et ita quod nulli fiat injuria : et ideo magis cessandum est a generatione prolis, quam injuriam inferre alicui : et ideo nec uxorem aliam duci. Item, etsi natura dictet quærendum (*a*) bonum commodi, non tamen in præjudicium boni honesti : et honestas consistit in rectitudine justitiæ, et observatione fidei; sed bonum commodi est in fecunditate prolis : hinc est quod ad prolem generandam non debet alia uxor adjici, nisi Deus dispenset.

QUÆSTIO III.

An Deus debuerit dispensare de concubina habenda [2].

Utrum Deus debuerit dispensare, quod licitum esset habere concubinas, et quod liceret habere plures uxores; et quod non debuerit dispensare, videtur, quia conditor naturæ non facit contra naturam, nec contra jus naturæ : sed habere plures uxores et plures concubinas, est contra jus naturæ : ergo, etc. Ad opp.

2. Item nunquam Deus dispensavit, quod una esset plurium virorum : ergo cum magis sufficiat una mulier pluribus viris, quam e converso, non debuit dispensare, quod unus vir esset plurium.

3. Item in institutione matrimonii [3] et ejus confirmatione [4] dicitur, quod *erunt duo in carne una:* et super illud, *Adhærebit uxori*, Glossa : « Non uxoribus : » ergo si Deus contra suam institutionem non debuit facere, videtur, etc.

4. Item dispensatio recta debet esse propter majus bonum : sed cum unus habet duas, hic non servatur (*b*) bonum fidei, quia cognoscit vir aliam uxorem, cum tamen mulier non cognoscat alium virum; nec etiam bonum

[1] *Job*, XII, 7. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXV, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 2, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. IV. — [3] *Genes.*, II, 24. — [4] *Matth.*, XIX, 5.

(*a*) *Al* quærendo. — (*b*) solvitur.

sacramenti, quia Christus unicam habet Ecclesiam sponsam, non plures: ergo videtur quod male sit dispensatum.

5. Item, si omnis dispensatio debet esse propter aliquam causam, quæro quæ sit illa: si multiplicatio prolis ad cultum Dei, cum ista causa omni tempore stet, quia cultus Dei est multiplicandus, ergo in omni tempore debet ista dispensatio stare.

6. Item videtur quod ista dispensatio se extenderit ad solos patres, quia dicitur [1]: *Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus;* hoc dicitur de rege: ergo multo fortius aliis est istud prohibitum.

Fundam. Contra: Quod dispensatum fuerit, videtur, quia [2] Abraham simul cum uxore habuit concubinam, et tamen non reprehenditur, imo Dominus approbavit, cum dixit de Ismaele [3] quod ipsum faceret crescere: ergo cum hoc non liceret per naturam, dispensatum est cum eo.

Item Jacob habuit duas uxores, et duas concubinas, et constat quod hoc placuit Deo, quia semen, quod ex omnibus accepit, est approbatum: ergo cum eo fuit dispensatum.

Item David habuit plures uxores et concubinas, sicut dicitur [4], et tamen non reprehenditur: ergo dispensatum est cum regibus.

Item [5] Helchana (*a*) habuit plures uxores, et tamen non reprehenditur: ergo videtur quod cum omnibus sit dispensatum.

Item lex supponit tanquam licitum [6]: *Si habuerit homo duas uxores, unam dilectam et alteram odiosam;* nec hoc redarguit: ergo omnibus erat licitum: ergo cum omnibus dispensatum. Quæritur igitur, quomodo et quando sit dispensatum, et ubi expressum, et quare tunc et non modo, et quantum se extendat.

[1] *Deuter.*, XVII, 17. — [2] *Genes.*, XVI, 8. — [3] *Genes.*, XVII, 6. — [4] II *Reg.*, XX, 3. — [5] I *Reg.*, I, 2. — [6] *Deuter.*, XXI, 15. — [7] *Genes.*, XXI, 10. — [8] *Genes.*, XXX, 3 et seq. — [9] Aug., *de Bapt. cont. Donat.*, lib. II, c. X. — [10] *Genes.*, XVI, et seq. — [11] *Genes.*, XVI, 3

(*a*) *Vulg.* Elcana. — (*b*) *Cæt. edit.* contingit. — (*c*) *Item* mariti.

CONCLUSIO.

Sine necessitate, congruitate, utilitate et honestate non potuit dispensare Deus tenere concubinas, quia illæ sunt causæ, quæ ad talem dispensationem concurrunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod ad dispensationem, ad hoc quod debite fiat, et convenienter homo ea utatur, ista quatuor sunt concurrentia, scilicet necessitas, congruitas, utilitas, et honestas: et ista quatuor sunt hic. Primum quidem congruum fuit illud tempus Ratio 1. dispensationi, quoniam tempus fuit figuræ: et quoniam Christus generare debebat liberos et filios per baptismum, et in Ecclesia catholica, et in hæreticis diverticulis; ideo in figura debuit præcedere matrimonium, sive generatio ex libera et ancilla. Et rursus, quoniam inter illos qui ab hæreticis baptizantur, quidam hæresim sequuntur, quidam ad Ecclesiam revertuntur; ideo utriusque figura præcessit: primi in Ismaele, de quo dictum est [7]: *Ejice ancillam, et filium ejus;* secundi in ancillis Jacob, quarum [8] filii sunt inter liberos computati. Hoc habetur ab Augustino [9] in libro *de Baptismo*. Fuit ergo temporis congruitas. Fuit etiam necessitas, quia pauci erant Deum colentes: et ut cultus Ratio 2. divinus non periret, necesse fuit ut filios multiplicarent: et contingebat (*b*) quod uxo- Ratio 3. res steriles haberent: ideo necessitatem habuerunt tunc plures habere. Fuit etiam utilitas, quia filii erudiebantur a parentibus, et mores patrum servabant: et ideo quanto plures, tanto cultus Dei erat celebrior: et ideo erat tunc utile multos procreare. Fuit Ratio 4. etiam honestas, quia non affectu libidinoso, sed casto: non affectu adulterii, sed maritali (*c*) etiam concubinas cognoscebant. In cujus rei testimonium de Abraham dicitur [10], quod non ipse accepit ancillam, sed uxori obedivit, et ei in ea debitum reddidit, et affectu viri cognovit: et ideo dicitur, quod [11] Sara *dedit Agar in uxorem* Abraham, non quia fuerit uxor, quia postmodum fuit ejecta,

sed ut significetur, quod eo affectu eam cognovit quo et uxorem. Unde Augustinus vocat ipsum virum feminis viriliter utentem, uxore temperanter, ancilla obtemperanter, nulla intemperanter. Ex hoc patet quod hæc dispensatio non se extendit ad tempus naturæ institutæ, nec gratiæ, quia in natura instituta non erat tempus figuræ, nec necessitas sterilitatis. Similiter in tempore gratiæ cessaverunt figuræ, et omnes vocantur ad Christi cultum (*a*), et multiplicatum est genus humanum valde. Ratione utilitatis se extendit ante tempus Abrahæ, quia ante non multiplicabantur ad cultum Dei, sed ad malum; quia imitatores erant paternorum scelerum, et ideo deleti sunt cum terra. Ratione vero honestatis ad illos solos se extendit, qui uxoribus et concubinis temperanter, et ad cultum Dei multiplicandum, sciebant et volebant uti; aliter eis dispensatio non valebat. Ista autem dispensatio facta est divina inspiratione in patriarchis et rege David, quoniam utrisque de semine facta est repromissio : et quia isti erant capita, et imitandi erant tanquam sancti, et intellexerunt recte dispensationem hanc ad omnes extendi, qui erant imitatores eorum in castitate : et mos fuit ex hoc introductus, durans usque ad Christi adventum. Sed tunc cessavit, quia cessavit congruitas et necessitas, ut visum est. Unde omnibus, quibus licuit, licuit solum ex dispensatione, quæ fuit per inspirationem : et hoc dicitur, *Extra, de Divortio*, in quadam decretali Innocentii, ubi dicitur quod nunquam licuit alicui nisi divina inspiratione.

1. Ad illud quod objicitur, quod Deus non facit contra jus naturæ, dicendum quod verum est contra jus naturæ, quod ordinat in ipsum; sed contra jus naturæ, quod ordinat ad proximum, potest: non tamen facit contra, sed supra; quia ratio recta sic dictat hoc non esse faciendum, ut tamen dicat, in ejus opposito, Deo esse obediendum.

(*a*) *Cæt. edit.* culturam. — (*b*) *Suppl.* mosaicæ.

2. Ad illud quod objicitur, quod una sit plurium, dicendum quod si una esset plurium, nulla esset utilitas, quia unus potest fecundare plures, sed non una a pluribus. Esset etiam damnum, quia defectus tranquillitatis: non enim potest cum pace unus duobus dominis servire, sicut unus dominus duobus servis imperare : et vir caput est, et dominatur mulieri. Deesset etiam bonum sacramenti, quia una anima non duobus viris, sed Christus multis copulatur animabus. Et amplius esset incertitudo prolis, et confusio hæreditatis.

3. Ad illud quod objicitur, quod Deus instituit, quod duo, etc., dicendum quod verum est tempore legis naturæ, et tempore gratiæ. Sed ex causa tempore legis (*b*) debuit dispensare: nec facit contra suam institutionem ipse, qui rem instituit, cum pro loco et tempore dispensat.

4. Ad illud quod objicitur, quod dispensatio debet esse propter majus bonum, dicendum quod bonum prolis adeo necessarium est, ut propter ipsum vellet Deus in aliquo detrahi bono fidei et sacramenti; non tamen omnino, quia tunc aliqui fidem servabant, et ratio signationis ibi manebat.

5. Ad illud quod objicitur, quod multiplicatio prolis non est causa, dicendum quod imo, quia cultus Dei crescebat tunc non per vocationem, sed per successionem, quia illis tantum fuit lex tradita: et ideo tunc erat opportunum.

6. Ad illud quod quæritur, ad quos se extendebat, dicendum quod ratione inspirationis tantum ad patres; sed ratione honestæ imitationis et moris, derivatum est ad posteros, qui uxoribus utiliter uti sciebant. Quod ergo objicitur, quod regibus non erat prohibitum ne haberent plures, sed ut non haberent plurimas; non dicitur etiam illud simpliciter, sed cum determinatione, *quæ alliciant animum ejus :* et tales erant alienigenæ.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de continentia virginali, et circa hoc tria quæruntur: primo quæritur de ipsa virginitate quantum ad genus suum; secundo, de comparatione continentiæ virginalis ad matrimonium, sive conjugium; tertio de virginitate per comparationem ad præmium.

QUÆSTIO I.

An virginitas sit virtus [1].

Fundam. Utrum virginitas sit virtus; et quod sic, videtur per diffinitionem virtutis : quia virtus est bona qualitas mentis, etc. Et per diffinitionem Philosophi illud idem.

Item hoc ostenditur per diffinitionem virginitatis, quam ponit Augustinus, dicens [2] : « Virginitas in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ est meditatio. » Sed meditari incorruptionem perpetuam, hoc est maxime arduum et difficile : et tale est virtutis objectum.

Item hoc ipsum videtur ratione, quia abstinere a coitu illicito est virtutis : sed difficilius est ab omni coitu abstinere, quam ab illicito : ergo si illud est virtutis, multo fortius istud.

Item in virginitate meremur non tantum auream, sed etiam aureolam : sed omne meritum consistit mediante virtute, vel dono, vel beatitudine : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Omnis virtus, quæ non est in finem, in medio consistit : sed virginitas consistit in extremo, quia omnino abstinet : ergo, etc.

2. Item actus omnis virtutis est in præcepto, quia est necessarius ad salutem : sed actus virginitatis non est in præcepto : ergo virginitas non (*a*) est virtus.

3. Item nulla virtute quis male utitur, ut patet : sed virginitate contingit male uti, ut patet [3] de fatuis virginibus.

4. Item omnes virtutes sunt connexæ, unde qui habet unam, habet omnes : sed hoc non est de virginitate : ergo, etc.

5. Item nulla virtus expellitur, vel amittitur, nisi per vitium et peccatum : sed virginitas perditur sine peccato in his, quæ violenter corrumpuntur : ergo, etc. Si tu dicas de his, quod non amittunt, objicitur de his, quæ transeunt de continentia virginali ad conjugalem, quæ virginitatem perdunt sine culpa.

6. Item omnis virtus perdita recuperatur per pœnitentiam, quia est (*b*) gratia, in qua est omnis virtus : sed virginitas perdita nunquam recuperatur : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Virginitas, secundum illud quod nominat habitum, est virtus, et consistit in medio.

Resp. ad arg. Dicendum quod continentia virginalis, sive virginitas, tria dicit : primum est abstinentia ab omni coitu illicito; secundum est continentia ab omni coitu licito; tertium est integritas mentis et carnis. Quantum ad primum, dicit habitum; quantum ad secundum, dicit virtutis statum; quantum ad tertium, dicit decorem : unde virginitas est habitus continentiæ perfectus et decorus. Concedendæ igitur sunt rationes probantes virginitatem virtutem esse, secundum illud quod nominat habitum. Quæ vero objiciuntur in contrarium, omnia procedunt ratione status vel decoris : et quantum ad hunc statum ad extremum tendit. Ratione etiam status non est in præcepto, ratione cujus status potest perdi per descensum ad inferiorem statum, ratione cujus status non est aliis connexa. Ratione vero decoris contingit, quod perdatur homine in-

[1] *Cf.* S. Thom., II-II, q. CLII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 2; Richard., IV *Sent.* dist. XXXIII, art. 5, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. VII. — [2] Aug., *de Virginit.*, c. XIII. — [3] *Matth.*, XXV, 3.

(*a*) *Edit. Ven. omitt.* non. — (*b*) *Al.* ex.

vito; contingit etiam superbe et male uti; contingit etiam ut amissa non possit recuperari. Quantum vero ad illud, quod est ibi habitus substrati, omnes conditiones virtutum in ea reperiuntur : et sic patent omnia præter (*a*) primum, quod objicit de medietate, quia ita similiter posset opponi de continentia viduali.

Resp. ad 1. ad oppos. Et propterea dicendum, quod quando dicitur quod virtus consistit in medio, hoc non est intelligendum respectu objecti, quia sic nullus esset castus, nisi cognosceret medietatem omnium mulierum de mundo, quia illud est medium inter aliquam et nullam. Sed istud intelligitur, ut sic medium teneatur, ut (*b*) virtus sit medium circa delectationes et tristitias : nam qui omnino nihil sentit de passionibus carnis, hic insensibilis judicatur, et hoc habet per naturam; qui vero omnino eis consentit, hic luxuriosus est; qui vero excitatur, sed tamen non consentit, talis virtuosus est : sed hoc omnino bene est in virginibus, quia aliquo modo caro excitat, quamvis non ita sicut in corruptis. Hoc autem intelligitur loquendo secundum virtutes politicas et naturam lapsam : nam per superabundantem gratiam potest esse, quod non sentiat, et tamen virtutem habeat : ut patet in Christo et ejus Matre dulcissima.

QUÆSTIO II.

An virginitas præferatur continentiæ conjugali [1].

Fundam. De comparatione continentiæ virginalis ad matrimonium, sive conjugium; et quod virginitas sit melior et perfectior, videtur, quia virtus consistit circa difficile et arduum : ergo circa majus arduum major virtus : sed magis arduum est omnino abstinere a coitu, quam aliquando tantum : ergo majoris virtutis.

Item opera perfectionis sunt in consilio, imperfectionis vero in indulgentia : sed virginitas est in consilio, matrimonium in indulgentia : ergo, etc.

Item, cui debetur fructus major, illud est majoris virtutis : sed continentiæ virginali debetur fructus centesimus, sicut dicitur in Glossa [2], conjugali vero trigesimus : ergo, etc.

Item quod similius est statui gloriæ, est perfectius : sed continentia virginalis est similior statui gloriæ, quia ibi est incorruptio, ubi non nubunt; unde Hieronymus dicit, quod angelis est cognata virginitas : ergo, etc.

Contra : 1. Augustinus, *de Bono conjugali* [3] : « Non est impar meritum continentiæ in Joanne qui nullas expertus est nuptias, et in Abraham qui filios generavit. » Ad opp.

2. Item Augustinus, *de Bono viduali* : « In continentia conjugali bene utitur homo malo, qui concupiscentiam restringit in connubio : » sed laboriosius est bene uti malo, quam bene uti bono : ergo, etc.

3. Item ratione videtur : Si optimum in aliquo genere melius est optimo alterius generis, ipsum simpliciter est melius altero : sed optima fecunditas melior est omni integritate; unde melius est in beata Virgine quod est mater, quam quod virgo : ergo similiter fecunditas melior virginitate : sed fecunditas est in conjugio : ergo, etc.

4. Item, quod ad plura valet, et magis facit ad perfectionem gloriæ, illud est melius; sed continentia conjugalis non tantum prodest continentibus, sed etiam filiis generatis; facit etiam ad perfectionem numeri electorum; sed virginalis sibi soli prodest, et perfectionem electorum non accelerat : ergo, etc.

5. Item terra sterilis est juste maledicenda : sed virginitas facit ventrem sterilem : ergo merito est maledicenda : non ergo melior.

6. Item, si homo stetisset, non minus perfectas habuisset virtutes : sed tunc non esset virginitas, sed tantum continentia conjugalis : ergo continentia conjugalis est con-

[1] *Cf.* S. Thom., II-II, q. CLII, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III, art. 3; et III *cont. Gent.*, c. CXXXVII; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 4, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. VIII. — [2] Gloss. *in Matth.*, XIII, 8, 23. — [3] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. XXI.

(*a*) *Cæt. edit.* propter. — (*b*) et.

tinentia perfectissima : ergo virginitas non superexcellit, imo exceditur.

CONCLUSIO

Virginitas præfertur continentiæ conjugali, quia hic est corruptio fœda, ibi autem incorruptio sancta.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut factum est, in virginitate est tria considerare, scilicet habitum, statum et decorem integritatis. Si loquamur quantum ad habitum, sic se habent ut excedentia et excessa, quia ex majori virtute potest continere jam conjugata quam virgo, et e converso. Si autem loquamur quantum ad decorem, sic semper virginitas præfertur continentiæ conjugali, quia ibi est corruptio fœda, hic autem est incorruptio sancta. Si autem quantum ad statum, tunc est loqui dupliciter : aut secundum idem tempus, aut secundum diversa : si secundum idem, dupliciter : aut secundum tempus legis, aut secundum tempus gratiæ : si secundum tempus legis, status continentiæ conjugalis omnino præfertur, et status virginitatis prohibetur, et sterilis maledicitur, et in contumelia habetur ; si secundum statum gratiæ, ubi non requiritur fecunditas ventris, sed sanctitas, et incorruptio, et puritas mentis, virginitas præfertur continentiæ conjugali. Si autem secundum diversa tempora loquimur, utpote si continentiæ statum consideremus in tempore legis, et virginitatis in tempore gratiæ, sicut unusquisque habetur (*a*) in suo optimo ; sic status statui non præfertur, nec meritum merito, dum tamen sit charitas æqualis. Et hoc est quod dicit Augustinus, quod cælibatus Joannis non præfertur conjugio Abrahæ. Rationes igitur probantes, quod continentia virginalis est dignior, procedunt ratione statuum relatorum ad tempus gratiæ, vel ratione decoris virginitatis.

1. Ad illud quod objicitur in contrarium de auctoritate Augustini, dicendum quod loquitur secundum status diversos (*b*), scilicet legis, et gratiæ.

2. Ad illud quod objicitur, quod laboriosius est, etc., dicendum quod verum est cæteris paribus : sed licet activa sit laboriosior, non tamen melior, quia alia purior.

3. Ad illud quod objicitur, quod optima fecunditas est melior, etc., dicendum quod hoc verum esset, si fecunditas illa esset per actum conjugalem : sed non fuit : ideo nihil ad conjugium ex hoc, imo magis ad commendationem virginitatis.

4. Ad illud quod objicitur : « Quod valet ad plura, est melius, » dicendum quod hoc est verum, si æque intense valeat : sed aliquid intense valet ad unum, quod prævalet remisse valenti ad plura.

5. Ad illud quod objicitur, quod terra sterilis maledicenda, dicendum quod verum est, si sterilis est fructu, quem tempore suo debet producere : sed tempore gratiæ non quæritur fructus ventris, sed mentis ; non corporalis, sed spiritualis.

6. Quod ultimo objicitur, loquitur de habitu, et hoc verum est ; de statu autem non est verum : aliquem enim statum patientiæ et temperantiæ contingit habere nobiliorem et fortiorem post lapsum.

QUÆSTIO III.

An virginitatis præmium sit aureola [1].

De virginitate per comparationem ad præmium ; et dicitur communiter quod præmium virginitatis est aureola ; et hoc probatur per figuram, ubi præceptum est [2] fieri, supra magnam coronam, aliam parvam coronulam : et secundum hanc figuram duplex est præmium, ut dicunt Magistri : substantiale, et hoc dicitur aurea, ad similitudinem magnæ coronæ ; et accidentale, et hoc dicitur aureola, ad similitudinem parvæ. Si Fundam.

[1] Cf. S. Thom., II-II, q. CLII, art. 5 ; et IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III, art. 3 ; et III *contra Gent.*, c. CXXXIV ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. VI. — [2] *Exod.*, XXV, 11.

(*a*) *Cæt. edit. deest* habetur. — (*b*) diversorum.

ergo coronari debet illa corona anima decora, (*a*) maxime Christi sponsa: et talis est virgo: ergo, etc.

Item hoc ostenditur per Scripturam [1]: *Mulier amicta sole: et in capite ejus corona duodecim stellarum.* Si hoc de beata Virgine recte exponitur, sicut Christus vincentibus communicat thronum, sic beata Virgo perfecte continentibus coronam: sic, etc.

Item corona debetur certanti: sed maxima pugna est in carne: ergo qui ipsam perfecte vincit (*b*), debet notabiliter coronari: sed perfecte vincunt virgines: ergo sunt notabiliter coronandæ: ergo aliquam coronam habebunt, quam non habebunt conjugati.

Opp. Sed contra: 1. Omne meritum charitatis est: ergo et præmium: ergo si charitas omnes virtutes movet, et omnibus communicat meritum, ergo et præmium: ergo nullum præmium reddendum est virginitati magis, quam alii virtuti. Si dicas, quod verum est de præmio substantiali, contra: nullum præmium debetur ei qui caret charitate, nec substantiale, nec accidentale: ergo omne præmium debetur charitati.

2. Item, si virginitati debetur aliquod præmium superadditum, aut hoc est ratione difficultatis, aut ratione perfectionis: si difficultatis, sed difficilius est suam voluntatem omnino abnegare, et pro Christo mendicare, quam continentiam servare: ergo multo fortius tali actui debetur aureola. Si ratione perfectionis, sed multo perfectius est diligere inimicos: ergo, etc.

3. Item, si virginitati debetur præmium speciale, aut ergo ratione incorruptionis carnis, aut mentis: si carnis, ergo violenter corrupta non haberet aureolam, cujus contrarium habetur per verbum Luciæ: « Si invitam me violaveris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. » Si secundum incorruptionem mentis, aut quia nunquam corrupta, aut quia reparata: si quia nunquam corrupta, tunc ergo paucissimis debetur aureola, et etiam non beato Joanni, quia voluit nubere, sicut dicitur, et tamen ejus virginitas multum commendatur; si quia reparata, ergo quantumcumque fuit luxuriatus, dummodo perfecte pœniteat, habebit aureolam; si secundum utrumque, redit adhuc majus inconveniens, quia nullis, aut paucis aureola deberetur (*c*).

4. Item, cum virginitati debeatur fructus centesimus, et constat quod hoc non est præmium substantiale, sed accidentale, videtur ergo quod idem sit aureola, quod fructus: sed cum fructus conveniat statui virginali, quare non aureola? quæritur ergo differentia. Quæstio lateralis.

CONCLUSIO.

Virginitatis præmium non modo est gaudium essentiale omnibus bonis commune, sed aureola addens gaudium quoddam accidentale.

Resp. ad arg. Dicendum quod triplex præmium legimus in Scriptura, scilicet præmium aureæ, præmium quod est fructus, et præmium aureolæ: distinguitur autem a diversis hoc diversimode. Dicunt enim quidam, quod præmium aureæ debetur radici charitatis; præmium fructus debetur ratione refrenationis pronitatis; sed præmium aureolæ ratione incorruptionis. Quia enim charitas influit in omnes virtutes, ideo aurea omni virtuti et actui debetur. Et quoniam vis concupiscibilis quantum ad generationem est corrupta et infecta, ideo in ipsa viget pronitas: ideo soli continentiæ, quæ illam refrenat, præmium fructus debetur. Quia vero incorruptio attenditur quantum ad fidem, quantum ad refrenationem (*d*) contra voluptatem, et quantum ad constantiam usque ad mortem, ideo tribus actibus debetur aurolea, scilicet prædicationi, continentiæ virginali, et ipsi martyrio. Unde secundum hos aurea est gaudium de Deo; fructus, de pronitatis restrictione; sed aureola, gaudium de incorruptione. Sed hæc positio non videtur conveniens, quoniam incorruptio non tantum est in his quibus de-

Marginal notes: Opinio 1 Aurea. — Fructus. — Aureola. — Improb.

[1] *Apoc.*, XII, 1. — (*a*) *Cæt. edit. add.* et. — (*b*) *Cæt. edit. add.* et notabiliter. — (*c*) *Cæt. edit.* debetur. — (*d*) *deest* quantum ad refrenationem.

betur aureola, sed etiam in justitia, quæ est perpetua et immortalis, et in charitate quæ nunquam excidit: et ideo modus iste sumendi non videtur conveniens. Aliter dicunt alii, quod præmium aureæ debetur ipsi radici charitatis, sed fructus ratione difficultatis, et aureola ratione perfectionis: unde, quia difficultas maxima est in continendo omnino, imo quoddam martyrium, et in sustinendo terribilia quæ mortem inducunt; ideo fructus debetur martyribus et continentibus. Perfectio vero maxima est in actibus tribus ipsius animæ, scilicet rationalis, concupiscibilis, et irascibilis; et hoc dupliciter: et per conversionem ad Deum, et ita debetur ejus perfectioni aurea (a); et per comparationem ad bonum inferius, et ita debetur aureola, quæ est diminutivum, quia est remuneratio in bono creato: et secundum actum perfectum triplicis potentiæ assignatur, vel redditur aureola. Nam perfectissimus actus rationalis per comparationem ad inferius est veritatem fidei prædicare; concupiscibilis, carnem omnino a coitu refrenare; irascibilis mortem sustinere; et ideo tribus debetur aureola triplex. Sed adhuc positio ista non videtur omnino conveniens, quia tantæ est perfectionis omnia relinquere, et seipsum abnegare, sicut prædicare, et omnino continere: ideo non videtur quod secundum perfectionem, vel ratione perfectionis, virginitati debeatur aureola. Aliter igitur dicendum, quod, sicut dictum est supra, quod in virginitate tria considerantur, scilicet habitus, status, et decor; habitui respondet aurea, statui fructus, sed decori integritatis aureola. Et quod habitui aurea, hoc non est dubium; quod vero statui fructus, hoc patet sic: quia sicut fructus major et minor, quem ponit Dominus in Evangelio, attenditur secundum nobilitatem terræ, sic fructus major et minor secundum statum. Esto enim quod tres in tribus statibus contineant, secundum quod melius possunt, adhuc excedit continentia vidualis conjugalem, et virginalis vidualem. Unde quia in continentia maxime status diversi considerantur, et secundum illam distinguuntur; ideo soli continentiæ præmium fructus aptatur, non quin et aliis possit aptari, si est diversos status assignare. Quod autem aureola respondeat alicui decori exteriori, patet, quia aureolæ assignantur his actibus, qui considerant aliquid extrinsecum, utputa quod est infra, ut corpus; vel quod est juxta, ut proximus, quem convertit, et ad patriam per bonam doctrinam ducit. Unde decor quidam erit doctoribus de conversis per ipsos; et quidam etiam decor et gaudium erit martyribus in corpore, quod (b) pro Christo passionibus exposuerunt; quidam decor virginibus in corpore, quod pro Christo incorruptum servaverunt; et ille decor, vel gaudium de illo decore, aureola recte dicitur. Credo tamen melius, quod ille decor aureola dicatur, quam gaudium, quia omnes gaudebunt de decore, non tamen omnes habebunt aureolam. Sed ut totum unum dicam (c), melius est dicere, quod utrumque, scilicet decor cum gaudio, et gaudium cum decore. His visis, patent objecta.

1, 2 et 3. Quod enim objicitur, quod debetur radici charitatis omne meritum, dicendum quod verum est de præmio substantiali; sed de accidentali non est verum primo et per se, sed non sine illo. Unde est causa sine qua non. Similiter patet quare virginitati debeatur aureola, non ratione perfectionis, sed ratione decoris: ratione perfectionis status, debetur fructus centesimus; sed ratione decoris, aureola.

4. Ad illud quod quæritur, ratione cujus incorruptionis debeatur aureola, triplex est ad hoc opinio. Quidam enim dicunt, quod cum meritum consistat in anima, quod incorruptioni mentis debeatur aureola; similiter perfectæ voluntati sustinendi mortem pro Christo: et hoc confirmant per illud, quod dicitur de beato Martino [1]: *O beata anima*,

Side-notes, left margin: Opinio [illegible] (beside "sumendi non videtur conveniens. Aliter dicunt"); Aurea. Aureola. (beside "ejus perfectioni aurea"); Improb. (beside "aureola triplex. Sed adhuc"); Opinio Doctoris. (beside "tati debeatur aureola. Aliter igitur"); Aurea. Fructus. (beside "non est dubium; quod vero statui fructus").

Side-notes, right margin (cut off at the page edge): Aureola (beside "tatur, non quin et aliis possit aptari"); Ad quæst. lateral. (beside "4. Ad illud quod quæritur"); Opinio (beside "ad hoc opinio"); Improb. (beside "pro Christo: et hoc confirmant").

(a) *Cæt. edit.* perfectio aureæ. — (b) *Al.* qui se. — (c) dicant.

[1] Antiph. ad *Magnif.*

quam etsi gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit. Sed ista positio non videtur conveniens, quia quantumcumque velit aliquis prædicare, nisi exeat in opus, non credo quod habeat aureolam. Unde illud beati Martini de præmio essentiali intelligendum est, quia æqualis fuit martyribus propter magnitudinem charitatis. Alia opinio est, quod debetur actui
io 2. exteriori; unde si aliquis non martyrizetur actu, non habebit aureolam; similiter, si auferatur virginitas violenter, perditur aureola. Unde Leo Papa dicit, quod corruptæ per violentiam, se non audeant (a) sacris virginibus comparare, nec etiam annulo desponsentur. Et secundum hos, quantumcumque homo prædicet, reportat præmium, sed
ob. non aureolam, nisi aliquem convertat. Sed durum est dicere quod si violetur omnino per violentiam, quod aliquid ibi perdat, dum nullus consensus interveniat, nulla
. 3. culpa. Et ideo tertio modo dicendum, quod aureola debetur actui interiori per comparationem ad decorem exteriorem, et exteriori relato ad interius. Unde si virgo velit corrumpi, et non corrumpatur, et post pœniteat; quia salvata est incorruptio in carne, ideo aureolam habebit. Item si nolit corrumpi, et corrumpatur, corruptio illa non est judicanda corruptio decoris virtutis : et ideo manet decor integer, quia decoratio virtutis ab interiori procedit : et hoc est quod dicitur in littera : « Non potest corrumpi caro, nisi prius mens corrumpatur, scilicet corruptione quæ obviet virginitati. Unde quod dicitur : « Se non audeant sacris virginibus comparare, » hoc est propter periculum, quia fortassis in actu illo consenserunt; unde semper est eis timendum. Ex his potest patere, quando virginitas amittatur. Cum enim ad perfectam virginitatem duo concurrant, scilicet incorruptio mentis, et incorruptio carnis : incorruptio mentis est sicut formale, et complementum; incorruptio carnis est sicut materiale. Si ergo utrumque pereat, totum perditum est, et nunquam recuperari potest. Si autem amittatur incorruptio carnis, salva incorruptione mentis, manet quod formale et completivum est virginitatis, ideo meritum et præmium, quamvis etiam illud quod materiale erat, sit perditum : unde perdita est secundum quid, tamen manet simpliciter : perdita est in conspectu hominum, non tamen in conspectu Dei : et hoc est quod dicit Ambrosius, et habetur in littera. Si autem perdatur incorruptio mentis salva incorruptione carnis, tunc perditur quod formale est, et manet quod est materiale : et quia illa redit ad suum propositum, et habet materiale substratum, redeunte virginitate virgo judicanda est, licet non in tanta gloria, in quanta esset si nunquam consensisset : et hoc sentire videtur esse magis pium.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de repudio; et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur utrum licitum fuerit uxorem repudiare; secundo, utrum debuerit permitti; tertio quæritur de ipsius repudiatæ reconciliatione.

QUÆSTIO I.

An fuerit licitum uxorem repudiare [1].

Quod fuerit licitum uxorem repudiare, Ad opp.
ostenditur sic : 1. Lex Moysi illicita puniebat : quod ergo non puniebatur in lege, tempore legis erat licitum : sed repudiatio non puniebatur ; ergo, etc.

2. Item licitum est quod nulla lege prohibetur : sed Judæi non erant astricti alii legi, quam sibi a Deo datæ : ergo licitum erat omne, quod in lege illa non prohibeba-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXVII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. II, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III; Rich., IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 3, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. VII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. V.

(a) *Cæt. edit.* non audent.

tur : sed repudium non prohibebatur in illa : ergo, etc.

3. Item licitum est omne quod divina inspiratione mandatur : sed Moyses divina inspiratione afflatus dedit legem in *Deuteronomio*, in quo vigesimo quarto capite, præcipit libellum repudii dari : ergo videtur quod sit licitum.

4. Item licitum est quod fit rationabili causa : sed rationabilis causa est ut odiosa societas separetur, maxime quando surgit ex causa exterius movente : ergo si vir propter deformitatem habebat uxorem exosam, videtur, etc.

5. Item lex matrimonii perfectior est in nova, quam in veteri : sed in nova licitum est ab uxore separari aliqua de causa, utputa causa fornicationis : ergo videtur quod in lege veteri licuit aliqua de causa fieri repudium.

Fundam. Contra : Nihil est licitum, quod est contra divinam institutionem : sed divortium est contra divinam institutionem, quia Deus conjunxit masculum et feminam : sed quos Deus conjunxit, homo separare non debet : ergo, etc.

Item nihil est licitum, quod est contra jus naturæ : sed naturæ jus dictat, ut non faciat quis alii, quod sibi non vult fieri : ergo cum vir nollet repudiari ab uxore, non debet repudiare eam.

Item nihil licet, in quo est peccatum : sed in divortio est peccatum, quia dicit Chrysostomus, quod qui secundum legem dimittit, quatuor committit iniquitates, quia apud Deum est homicida, etc.

Item major est unio viri et uxoris, quam patris et filii, quia dicitur [1] : *Relinquet homo patrem et matrem*, etc. Sed nulli licet repudiare (*a*) : ergo, etc.

Item auctoritate Domini [2] : *Non licet uxorem dimittere* (*b*), *excepta causa fornicationis :* sed propter illam non erat divortium, imo mulier lapidabatur; nec alia causa : ergo nunquam fuit licitum.

[1] *Genes.*, II, 24. — [2] *Matth.*, XIX, 9.

CONCLUSIO.

Repudium uxoris nunquam fuit licitum, ut sine culpa fieret, sed bene ut sine pœna; quia quandoque jus non puniebat.

Resp. ad arg. Dicendum quod, secundum quod dicit Dominus, repudium uxoris nunquam licitum fuit, ut sine culpa fieret; fuit tamen licitum, ut fieret sine pœna. Unde aliquid licere alicui, hoc est duplici de causa : aut quia non obviat juris rectitudo, et sic non fuit repudium licitum; aut quia non obviat juris punitio, et hoc modo licuit uxorem repudiare, quia tunc non obviavit juris punitio. Explic.

1 et 2. Ex hoc igitur patet quod objicit, quod non puniebat lex Moysi, nec prohibebat : quamvis enim lex Moysi non prohiberet, quia non decreverat punire ; tamen nihilominus lex naturæ, seu (*c*) dictamen rationis contrarium dicebat.

3. Ad illud quod objicitur, quod Moyses mandat, dicendum quod Moyses aliquid prohibuit in repudio, aliquid mandavit, aliquid permisit : prohibuit uxorem dimittere sine causa ; permisit uxorem dimittere ex causa fœditatis, et præcepit libellum dari : et in datione libelli non erat peccatum, sed in dimissione,

4. Ad illud quod objicitur de causa rationabili, dicendum quod vir et uxor individualiter conjunguntur a Deo : ideo nulla potest esse causa separationis, quoad vinculum; sed quoad debitum potest esse causa defectus fidei, quia unus non servat alteri fidem : et quia ista tunc non fuit causa, ideo nulla fuit rationabilis causa.

5. Ultimum vero patet, ut (*d*) patebit infra, quia fornicatio potest esse ratio, quare uxor non possit viro debitum reddere, ut in quo peccat quis, in hoc et torqueatur : et illa ratio tunc fuit, nec alia potest esse : et ideo, etc.

(*a*) *Suppl.* patrem vel matrem. — (*b*) Vulg. *Quicumque dimiserit uxorem suam... mœchatur.* — (*c*) *deest* seu. — (*d*) *Cæt. edit.* ut.

QUÆSTIO II.

An repudiare uxorem debuerit permitti [1].

opp. Utrum repudiare uxorem debuerit permitti; et quod non, videtur, quia qui non prohibet malum cum possit, habetur pro consentiente : sed legislator potuit prohibere, et non prohibuit repudium : ergo consensit (*a*) : sed consentiens malo peccat : ergo, etc.

2. Item [2] : *Non sunt facienda* (*b*) *mala, ut veniant bona* : ergo nec permittenda mala, ne veniant majora mala : ergo nec debuit repudium permittere propter vitandum homicidium.

3. Item vir et uxor pares sunt quantum ad legem tori : sed sicut vir potest occidere uxorem, ita uxor odiens virum potest machinare in mortem ejus : ergo idem periculum, et idem jus est ex utraque parte : sed non permittebatur in lege, ut uxor repudiaret virum : ergo, etc,

4. Item tempore legis naturæ non legimus fuisse permissum repudium; tempore gratiæ similiter legimus fuisse prohibitum : quare ergo tempore legis scriptæ fuit permissum [2]. Si dicas : « Sicut Dominus dicit [3] : *Ad duritiam cordis eorum;* »

5. Item, quia duri erant, ideo ad eorum duritiam confringendam imponere debuit (*c*) legislator onera gravia : ergo si grave est habitare cum uxore exosa, congruebat ergo non permitti repudium.

am. Contra : In lege non debuit prohiberi aliquid quod non debuit puniri, nec puniri debuit nisi ex quo deberent effici meliores, saltem in opere, quamvis non charitate : sed si repudium non permitteretur, homines illi, qui proni erant ad homicidium, laberentur in pejus : ergo, etc.

Item nulla sacramenta ita perfecte fuerunt in veteri Testamento, sicut in novo : ergo nec sacramentum conjugii : ergo si perfectio in sacramento conjugii consistit in indivisibilitate, non ergo debuit perfecte in lege veteri indivisibilitas imperari.

Item, si tanta esset arctitudo inter virum et uxorem, quod nullo modo separari possent, cum fornicatio tunc non puniretur, omnes efficerentur fornicarii, et pauci aut nulli ducerent uxorem : ergo si præceptum fuit tunc semen legitimum multiplicari, repudium non debuit prohiberi.

CONCLUSIO.

Repudiare uxorem Moyses ad multa mala evitanda, et coactus (*d*) *propter majus malum evitandum juste permisit.*

Resp. ad arg. Dicendum quod permissio est quadruplex. Uno modo per privationem præceptionis (*e*); et sic Apostolus permittit minus bonum, quia non præcepit majus bonum, sicut virginibus nubere permittit. Secundo modo, per privationem prohibitionis; et sic veniali dicuntur permissa, quia non sunt prohibita. Tertio modo, per privationem punitionis; et sic repudiatio uxoris est permissa, quia non punitur in lege. Quarto modo, per privationem inhibitionis (*f*); et sic omnia mala dicuntur a Deo permissa, quia non inhibet (*g*). Prima permissio est propter boni qualitatem; secunda, propter nostram infirmitatem; tertia, propter vitanda majora mala; quarta, propter elicienda majora bona. Permisit ergo Moyses, quia non poterat prohibere hoc malum, quin triplex malum inde sequeretur : primum quidem defectus sacramenti, quia non vellent uxorem ducere; secundum (*h*), multiplicatio fornicationis; tertium (*i*), homicidium. Permissio quadruplex.

1 et 2. Ex hoc patent duo prima, quia Moyses non permisit nisi coactus, propter scilicet majus malum vitandum : unde fuit ibi potius pati, quam agere : sed qui facit

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXVII, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. VIII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. V. — [2] *Rom.*, III, 8. — [3] *Matth.*, XIX, 8.

(*a*) *Cæt edit.* consentit. — (*b*) Vulg. *Non... faciamus.* — (*c*) *Cæt. edit.* imposuit. — (*d*) coacte. — (*e*) *Item* perceptionis. — (*f*) *Item* prohibitionis. — (*g*) *Item* prohibet. — (*h*) *Item* secundo. — (*i*) *Item* tertio.

malum, ut veniat bonum, peccat faciendo : ideo non est simile quod secundo objiciebatur.

3. Ad illud quod objicitur, quare non permittitur mulieri, dicendum quod tempore legis non judicabantur ad paria vir cum muliere, tum ratione conditionis, quia vir principium est mulieris, tum ratione prævaricationis, quia mulier est initium peccati : ideo dictum est ei [1] : *Sub viri potestate eris*.

4. Ad illud quod quæritur, quare potius tempore illius legis fuit permissum, dicendum quod ad hoc triplex fuit ratio : una, quia non fuit eis omnino revelandum matrimonii mysterium, quia erat tempus umbræ; secunda, quia ipsi erant imperfecti, unde tantum onus noluerunt recipere; tertia, quia duri, et hoc onus noluerunt portare, et occulte possent abjicere : et ideo non fuit imponendum.

5. Ad illud quod objicitur de constrictione duritiæ, dicendum quod frangenda erat per pœnam quæ non esset occasio majoris mali, qualis fuisset obligatio ad talem inseparabilitatem : et ideo sic debuit frangi, vel constringi.

QUÆSTIO III.

An uxor post repudium debeat viro reconciliari [2].

Fundam. De reconciliatione; et quæritur utrum uxor post repudium debeat viro reconciliari; et quod sic, videtur, quia peccatum fuit uxorem dimittere, ut supra ostensum est : ergo justum est ipsam resumere.

Item mulier repudiata, si contrahit cum alio, aut peccat, aut non : si non peccat, ergo, cum propter nullum peccatum ejus fuerit repudiata, et non debeat infligi pœna nisi propter culpam, manifestum est, etc.; si peccat, ergo manet vinculum cum priori : ergo adhuc est uxor ejus : sed Dominus vult, quod uxor sit cum viro : ergo, etc.

Item de omni malo licitum est pœnitere : sed pœnitentia retractat malum factum : ergo cum repudiare uxorem sit malum, ergo licitum est pœnitere : ergo et retractare : ergo et uxorem sibi reconciliare.

Item dimissa per divortium potest reconciliari : ergo et per repudium.

Contra : 1. Dicitur [3], quod non est recipienda post repudium, *ne peccare facias terram* : ergo qui recipit, facit peccare terram : ergo, etc. Ad o

2. Item vulgo dicitur [4] : *Si dimiserit vir uxorem, et illa recedens duxerit virum alterum, numquid revertetur ad eum?* quasi dicat : Non : ergo, etc.

3. Item iste repudiando uxorem, quantum in se est, amisit jus in eam tanquam in uxorem : ergo si recipit, accipit quod non est suum.

4. Item sententia judicis secundum legem debet irretractabiliter observari; justa enim sententia non est retractanda : sed cum uxor dimittebatur dato libello repudii in conspectu Ecclesiæ, flebat per sententiam legis repudium : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Uxor licite potest post repudium viro reconciliari, nisi culpa adulterii interveniat.

Resp. ad arg. Dicendum quod post repudium aliquid fuit licitum et concessum, ut ambos, scilicet virum et mulierem, manere innuptos, vel etiam ante nuptias alias invicem reconciliari. Aliquid fuit licitum et permissum, ut scilicet vir uxore repudiata aliam duceret uxorem : non enim fuit prohibitum habere plures uxores. Aliquid fuit illicitum et prohibitum, ut videlicet uxor repudiata, viro vivente, duceret alium. Quia enim nunquam licuit uni uxori plures habere viros, cum primus vir repudiatæ vivat, non licet ei habere secundum. Hoc tamen

[1] *Genes.*, III, 16. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXVII, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIII, art. 3, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. IX; Pet. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIII, q. VI. — [3] *Deuter.*, XXIV, 4. — [4] *Jerem.*, III, 1.

non fuit prohibitum directe, sed oblique in pœnam ejus impositum, ut nunquam possit redire ad virum priorem, quia voluntarie se polluit cum secundo : et ideo dicitur[1], quod *polluta et contaminata est mulier illa* propter adulterium, scilicet quod commisit cum secundo. Concedendum est igitur, quod licitum est post repudium uxorem viro reconciliari, nisi culpa adulterii interveniat, propter quam puniendam prohibetur ne ad virum redeat, quia tunc licite fiebat divortium : unde miro modo, licet occulto, tamen vere ipsa lex judicabat inseparabile esse conjugii sacramentum : et hoc magis expresse tangit Jeremias.

1 et 2. Quod ergo dicit lex, quod non est recipienda, intelligitur propter adulterium commissum, non quia non sit uxor, sed quia contra matrimonium fecit. Magis autem punitur mulier, quam vir, rationibus prædictis, scilicet in solutione tertii argumenti præcedentis quæstionis, quia in lege inferior erat.

3. Ad illud quod objicitur, quod nullo modo licet, cum perdiderit jus, dicendum quod non habet jus repetendi, postquam repudiaverit. Si tamen uxor velit, de ejus voluntate et consensu potest iterum licite fieri.

4. Ad illud quod objicitur, quod sententia lata secundum legem non est retractanda; dicendum quod lex quædam præcipit, quædam permittit. Sententia lata secundum legem præcipientem omnino justa est, et retractanda non est; sed secundum legem permittentem, cum ibi sit aliquid justitiæ, sine omni peccato reconciliari potest, imo meritorie et licite.

DISTINCTIO XXXIV

DE PERSONIS LEGITIMIS, ET ILLEGITIMIS AD CONTRAHENDUM MATRIMONIUM, PRÆSERTIM VERO DE FRIGIDIS, MALEFICIATIS, FURIOSIS, ET INCESTUOSIS.

De matrimonio secundum causam materialem, quæ est personarum legitimitas, vel illegitimitas.

Nunc superest attendere quæ personæ sint legitimæ ad contrahendum matrimonium. Legitimæ judicantur personæ secundum statuta patrum, quæ diversa sunt. Aliæ namque fuerunt legitimæ ante Legem, aliæ sub Lege, aliæ in tempore gratiæ. Item in primitiva Ecclesia quædam erant legitimæ, quæ modo non sunt. Earum vero, quæ modo legitimæ sunt, vel illegitimæ, quædam sunt plene legitimæ, quædam omnino illegitimæ, quædam mediæ. Plene legitimæ sunt, quibus non obviat votum continentiæ vel ordo sacer, vel cognatio, vel dispar cultus, vel conditio, vel naturæ frigiditas, et si quid est aliud. Penitus vero illegitimæ sunt per votum, per ordinem, per cognationem, per disparem cultum. Mediæ vero sunt, nec plene legitimæ, nec omnino illegitimæ, per frigiditatem, per conditionem. Si enim tales junguntur ignoranter, commanere possunt quibusdam accedentibus causis, et eisdem deficientibus dividi.

De frigidis separandis.

De his enim[2] qui causa frigiditatis debitum reddere non possunt, consulit Gregorius[3] ut permaneant. Sed si mulier causatur dicens : Volo esse mater, et filios procreare; decrevit, ut uterque eorum septima manu propinquorum juret, quod nunquam carnaliter convenerint : et tunc mulier secundas nuptias contrahat. Vir autem qui frigidæ naturæ est, absque spe conjugii permaneat. Ait enim sic : « Interrogasti de his, qui matrimonio juncti sunt, et nubere non possunt, si ille aliam, vel illa alium ducere

[1] *Deut.*, XXIV, 4; *Jerem.*, III, 1. — [2] Sententia hujus capituli summatim continetur, *Extra, de frigidis et maleficiatis.* — [3] Greg., et habetur, caus. XXXIII, q. I, c. *Quod autem interrogasti.*

possit, de quibus scriptum est : « Vir et mulier si se conjunxerint, et post dixerit mulier de viro quod coire non possit cum ea, si potest probari quod dicit per justum judicium, alium accipiat : si vero ille acceperit aliam, separentur. » Item [1] : « Requisisti de his qui ob causam frigidæ naturæ dicunt se non posse invicem operam carni dantes, commisceri. Iste vero, si non potest ea uti pro uxore, habeat eam quasi sororem. Quod si retinaculum conjugale voluerit rescindere, maneant utrique innupti : nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniet ? Si igitur vir aliam uxorem vult accipere, manifeste patet ratio, quod suggerente diabolo odii fomitem, exosam eam habuerit, et ideo eam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mulier causatur, et dicit : Volo esse mater, et filios procreare : uterque eorum septima manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis jurejurando dicat, ut nunquam per commixtionem carnis conjuncti una caro effecti fuissent. Tunc videtur mulier secundas posse contrahere nuptias. *Humanum dico propter infirmitatem carnis* [2] eorum. Vir autem qui frigidæ naturæ est, maneat sine conjuge. Quod si et ille aliam conjugem acceperit, tunc hi qui juraverant, perjurii crimine rei teneantur, et pœnitentia peracta priora cogantur recipere connubia. » Hoc servandum est, cum uterque idem fatetur. [3] Sed si vir asserit se debitum reddidisse uxori, et illa diffitetur, cui potius fides habenda sit, merito quæritur. De hoc ita statutum est [4] : « Si quis ita acceperit uxorem, et habuerit eam aliquo tempore, et ipsa femina dicit quod nunquam coisset cum eo, et ille vir dicit quod sic fecit : in veritate viri consistat, quia [5] *vir est caput mulieris*. » Hoc de naturali impossibilitate statutum est.

De his qui maleficiis impediti coire non possunt

De maleficii autem impedimento hoc tenendum decernitur [6] : « Quod si per sortiarias et maleficas concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus illa eveniunt, ut spiritu contrito, et humiliato, Deo et sacerdoti de omnibus peccatis confessionem faciant, et lacrymis, eleemosynis, orationibus, et jejuniis Domino satisfaciant : et per exorcismos ac cætera ecclesiasticæ disciplinæ munimina ministri Ecclesiæ tales sanare procurent. Quod si non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint, illis viventibus, quibus post junctæ fuerint, prioribus, quos reliquerant, etiamsi possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt. » Quod in fine hujus capituli continetur, ex rigore magis dictum intelligendum est, quam ex canonica æquitate; vel intelligendum est non posse reconciliari prioribus, nisi judicio Ecclesiæ, quo divisio facta fuerat.

De furiosis.

Furiosi quoque, dum in amentia sunt, matrimonium contrahere non valent. Unde Fabianus [7] : « Neque furiosus, neque furiosa, matrimonium contrahere possunt; sed si contractum fuerit, non separentur. » Item Nicolaus Papa [8] : « His qui matrimonium sani contraxerunt, et uni ex duobus, vel ambobus amentia, vel furor, vel aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem talium conjugia solvi non possunt. Similiter est etiam sciendum de his, qui ab adversariis excæcantur, vel membris truncantur, vel a barbaris exsecti fuerint. »

De his

De his etiam, qui cum duabus sororibus, vel quæ cum duobus fratribus dormiunt,

[1] Greg., habetur caus. XXXIII, q. I, c. *Requisisti*. — [2] *Rom.*, VI, 19. — [3] Gratian., ibid. — [4] Caus. XXXIII, c. *Si quis*, ex conc. Compend. — [5] *Ephes.*, V, 23. — [6] Hincmar. Rem. episc., et habetur caus. XXXIII, q. I, c. *Si per sortiarias*. — [7] Fabian., et habetur caus. XXXII, q. VII, c. *Neque furiosus*. — [8] Ibid., c. *Hi qui matrimonium*.

videndum est quid censeant canones. [1] « Qui dormierit cum duabus sororibus, et una ex illis ante fuerit uxor, neutram ex ipsis habeat; nec ipsi adulteri unquam in conjugio copulentur. » Item : « Nec propriæ uxori licet sibi reddere debitum, quam sibi reddidit illicitam, sororem ejus cognoscendo ; nec post mortem uxoris licet ei adulteræ vel adulteri copulari in conjugium. » Item Zacharias Papa [2] : « Concubuisti cum sorore uxoris tuæ ; si fecisti, neutram habeas; et uxor tua, si non fuerit conscia sceleris, et continere non vult, nubat in Domino, cui vult. Tu vero et adultera sine spe conjugii maneatis ; et dum vivitis, pœnitentiam agite. » Quod ait : *Cui vult nubat,* intelligendum est post mortem viri. Unde Gregorius [3] : « Qui uxores suas in adulterio deprehendunt, nec ille, nec illa aliam uxorem accipiat, vel alium virum, quandiu ambo vivunt. Si vero adultera mortua fuerit, vir ejus, si vult, nubat; adultera vero nunquam, etsi mortuus fuerit vir ejus ; sed omnibus diebus pœnitentiæ lamenta persolvat. » Hic de illo adulterio agitur, quod cum cognato viri, vel cognata uxoris committitur. **qui cum duabus sororibus dormiunt.**

Illud etiam sciendum est, quod pro aliqua infirmitate, vel macula corporali non licet viro uxorem dimittere, et e converso; sed debet alter alteri subsidia providere. Unde Augustinus [4] : « Si uxorem quis habeat sterilem, sive deformem corpore, vel debilem membris, vel cæcam, vel claudam, vel surdam, vel si aliquid aliud, sive morbis vel laboribus, doloribusque confectam, et quidquid, excepta fornicatione, excogitari potest vehementer horribile, pro societate, fideque sustineat. » **Non est dimittenda uxor pro aliqua macula, seu deformitate corporis.**

EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc superest attendere, quæ personæ sint legitimæ ad contrahendum matrimonium, etc.

Supra egit Magister de matrimonio, quantum ad genera causarum; hic agit quantum ad quartum genus causæ, scilicet quantum ad causam materialem, quæ quidem est personarum legitimitas, vel illegitimitas. Et dividitur hæc pars in duas, quia quædam personæ sunt simpliciter illegitimæ respectu matrimonii, quædam respectu matrimonii perfecti, utpote illæ quæ alias nupserunt, et jam mortuus est vir, vel defuncta uxor. Ideo Magister primo agit de impedimentis ; secundo, circa finem istius tractatus, agit de secundis nuptiis, ibi : *Sciendum est, quod non solum primæ, vel secundæ nuptiæ,* etc. Prima pars habet duas : in prima agit de impedimentis, quæ non omnino auferunt illegitimitatem; in secunda vero de his, quæ omnino faciunt illegitimitates, infra [5] : *Sunt ergo quidam ordines,* etc. Prima pars habet duas, secundum duo impedimenta, de quibus principaliter agit : primo enim agit de impotentia coeundi, quæ respicit defectum viri ; secundo vero de conditione, quæ respicit statum legis humanæ, infra [6] : *Nunc de conditione videamus.* Prima pars habet duas, quia ad impedimentum sequitur divortium : ideo primo agit de matrimonii impedimento, licet semiplene : secundo vero, de divortio, infra [7] : *Hoc etiam notandum est, quod cum Dominus,* etc. Prima pars habet duas partes : in prima determinat hujusmodi impedimenta in generali ; in secunda, in speciali, ibi : *De his enim, qui causa frigiditatis,* etc. Et illa secunda pars subdividitur in duas, quia impedimentum potest venire vel ex parte vis imperatæ, scilicet generativæ ; vel imperantis, ut liberi arbitrii. Ideo primo ponit impedimenta res- **Divisio.**

[1] Ex Aurelian. conc., caus. XXXIII, c. *Qui dormierit.* — [2] Zachar. PP., caus. XXXIII, c. *Concubuisti.* — [3] Greg., ibid., c. *Hi vero qui.* Huc etiam faciunt c. *Si quis viduam,* et c. *Si quis dum noverca,* ibid. — [4] Aug., *de serm. Dom. in monte*, lib I, c. XIV, n. 39, quoad sensum. — [5] Dist. XXXVII. — [6] Dist. XXXVI. — [7] Dist. XXXV.

præcedentia primam viam, secundo vero, secundam, ibi: *Furiosi quoque dum in amentia sunt*, etc. Et quælibet harum habet duas, secundum subdivisionem impedimenti. Impedimentum in vi generativa est impotentia coeundi, et hæc est duplex, naturalis scilicet et accidentalis. Similiter impedimentum ex libero arbitrio est aut propter defectum cogitationis in crimine, aut honestatis in voluntate; et sic sunt duo, scilicet criminis enormitas, vel incestus, et corporis deformitas et horror.

DUB. I.

Plene legitimæ sunt, quibus non obviat votum continentiæ, vel ordo sacer, vel conditio, vel dispar cultus, vel cognatio, etc.

Videtur male dicere, quia legitimitas est habitus, illegitimitas est privatio: sed per habitus cognoscuntur privationes, non per privationes habitus: ergo male diffinitur legitimitas per privationem illegitimam.

Resp. Dicendum quod, sicut solutio uno modo dicit habitum respectu ligationis, alio modo privationem: sic in proposito. Si enim comparentur solutum et ligatum respectu actus, quantum ad quem est expeditio, solutio dicit habitum; si vero comparentur respectu vinculi, solutio dicit privationem vinculi: et sic dupliciter potest diffiniri. Per hunc modum de legitimitate oportet intelligi.

DUB. II.

Volo esse mater et filios procreare, decrevit, ut uterque eorum cum septima manu propinquorum juret quod nunquam carnaliter convenerunt.

Videtur male dicere, quia propter sterilitatem uxoris non potest vir allegare contra uxorem, quod velit esse pater; ergo nec propter frigiditatem viri mulier, quod velit esse mater. Item matrimonium stat sine bono prolis: ergo propter hoc quod velit esse mater, non debet dividi.

Resp. Dicendum quod sancti curialiter loquuntur, secundum quod ipsæ mulieres sunt verecundæ; mulier enim non potest separari a viro propter defectum potentiæ generandi, sed potentiæ coeundi; et in illa circumlocutione intelligitur, quod carnaliter vult cognosci a viro; et ita patet quod non est simile de causalitate, sed bene esse simile de arctitudine. Si enim adeo arcta est, quod cognosci non potest, vir potest allegare, et dicere quod velit esse pater, id est, nolit continere, si potest coire: et sic patet illud.

DUB. III.

Retinaculum conjugale voluerint rescindere, maneant utrique innupti.

Videtur utrumque esse falsum: primum scilicet de retinaculo conjugali, quia si est ibi retinaculum, cum sit vinculum insolubile, solvi non potest. Si vero non, quomodo rescinditur? Rursus, videtur falsum dicere, et male præcipere, quia cum alter eorum non habeat impedimentum aliquod, posset licite cum altero contrahere. Juxta hoc quæritur utrum, si ille qui est frigidus, vere divortium petat, utrum audiendus sit. Et quod non, videtur, quia fornicans non potest petere divortium, quia fit ob culpam suam: ergo nec talis frigidus, cum ipse sit in causa. Sed contra hoc est, quia cum non sit ibi matrimonium, videtur quod neuter teneatur.

Resp. Dicendum quod divortium propter impotentiam coeundi aliquando fit propter hoc, quod impotentia est in altero; aliquando propter hoc, quod impotentia est in utroque, uterque debet sine spe conjugii remanere. Si propter hoc quod sit in altero, sive in viro, sive in muliere; post divortium, ille, in quo est causa, debet remanere sine spe conjugii, tanquam persona illegitima: quod si contrahat, et possit, tunc debet redire ad priora vota. Quod ergo dicit, quod remaneant innupti, refertur ad eum, in quo reperitur causa illegitimitatis, sive in viro, sive in muliere. Quod objicitur de retinaculo, dicendum quod etsi secundum veritatem non sit ibi retinaculum conjugale, tamen secundum apparentiam, vel æstimationem ibi est; vel etiam quædam sponsio et

obligatio, quia affectu maritali invicem cohabitare possunt : unde valde laudandi sunt eo quod insimul permaneant, nisi velint transire ad arctiorem vitam. Quod quæritur, si viro petente debeat fieri, dicendum quod sic, si probari possit; attamen quia contra se, et contra matrimonium vadit, suspicio mala de viro colligitur. Et ideo abundans probatio tali viro indicitur, maxime si mulier dicat se cognitam esse ab ipso. Quod si mulier confiteatur, aut oportet evidenter probare, aut debent ambo innupti remanere, vel etiam nunquam separari : pro quo Ecclesia debet diligentiam, quam potest, adhibere.

DUB. IV.

Septima manu propinquorum tactis sacrosanctis, etc.

Videtur male dicere, quia nullus debet jurare, nisi de eo de quo certus est : sed nullus propinquorum certus est, pro eo quod actus ille latebras requirit : ergo videtur quod nullus possit jurare.

Item, esto quod nullus sit propinquus, vel pauci, numquid poterunt separari? Item, quare magis hoc debet fieri manu propinquorum, quam aliorum?

Resp. Dicendum quod, quamvis de actu illo vix aut nunquam habeatur certitudo per facti evidentiam, habetur tamen utplurimum per signa probabilia, et per conjecturas, quæ quamvis non sufficiant ad generandam scientiam, sufficiunt tamen ad generandam fidem, sive credulitatem, quæ aliquod robur præstat. Dico igitur, quod ad hoc quod divortium fiat, uterque debet jurare, quod nunquam carnaliter convenerint, nec convenire potuerint, et quod operam dederint, et unusquisque, quod per se non steterit, et propinqui debent jurare quod ita credunt : et tunc ex quo simul cohabitaverunt per tempus sufficiens, dividi possunt. Si autem alter eorum, utpote mulier, dicat quod non sit cognita, et vir dicat quod sic, standum est viro, quia vir est caput mulieris, quia etiam loquitur pro causa matrimoniali, quæ est maxime favorabilis. Si autem mulier velit offerre, et replicare ipsum esse mentitum, per ostensionem claustrorum, standum est probationi mulieris. Si vero vir petat divisionem, et dicat se non cognovisse, et mulier dicat se fuisse cognitam, quamvis vir sit caput mulieris, tamen non est standum juramento viri, pro eo quod ipse contra matrimonium agit, et multi relinquunt uxores suas. Unde si aliæ probationes non sunt, non est standum pro eo, sed pro matrimonio. Quod quæritur, quare manu propinquorum, dicendum quod hoc est ex duplici ratione : tum quia eis magis constat; tum etiam quia probabile est quod magis pro matrimonio stent.

(a) *Cæt. edit.* per. — (b) fortificationem.

DUB. V.

Tunc hi, qui juraverant, perjurii crimine rei teneantur.

Videtur male dicere, quia juraverant se ita credere : sed quamvis non ita sit, non propter hoc juraverant falsum, nec contra mentem : ergo non sunt perjuri.

Resp. Dicendum quod facienda est vis in verbo. Non enim dicit quod sint perjuri, sed quod rei teneantur, quia ita retractanda est sententia divortii lata propter (a) illa juramenta, sicut si lata esset propter (a) juramenta falsa; pro eo quod facti evidentia ostendit illa juramenta fuisse nulla quantum ad illam sententiam fortificandam : nec præbuerunt notificationem (b), sed potius errandi occasionem.

DUB. VI.

Prioribus quos relinquerant, etiamsi possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari, etc.

Videtur male dicere, quia si copulentur aliis, et coeunt invicem, tunc apertum est quod solutum est maleficium : ergo videtur quod non fuerit perpetuum : ergo, etc.

Resp. Dicendum quod cum dicitur quod non possunt reconciliari, hoc intelligitur, quando præsumitur maleficium illud fuisse personale : et tunc valet uterque conjungi alii, quia non habet illegitimitatem nisi res-

pectu hujus, et ideo cum alii conjunguntur, vere conjunguntur, et ideo non potest redire ad primum. Si autem maleficium illud tale esset ita universale ita ut nullam posset cognoscere mulierem, tunc si redderet potentia cognoscendi, et vellent redire, possent et deberent se invicem reconciliare. Sed quis potest hoc experiri, vel dare licentiam probandi, cum hæc et multa majora quotidie eveniant et contingant?

DUB. VII.

Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed si contractum fuerit, non separentur.

Videtur Fabianus hic male dicere, quia si non separantur, contrahunt; et si contrahunt, possunt contrahere.

Resp. Dicendum quod furiosus in actu non potest contrahere nec de jure, nec de facto. Furiosus vero in habitu non potest de jure contrahere, quia prolem nescit educare. Sed tamen, si sit sanæ mentis in actu, potest de facto contrahere; et si contrahat, contractum est. Unde negatio prima non privat potentiam simpliciter, sed solum de jure; vel si privat potentiam simpliciter, tunc intelligitur de furia in actu: et sic intelligitur verbum Magistri, et verbum sequens adversative intelligitur de furiosis in habitu, sanæ mentis in actu, qui possunt contrahere saltem de facto.

DUB. VIII.

Nec propriæ uxori licet sibi reddere debitum, quam sibi reddidit illicitam, sororem ejus cognoscendo.

Videtur male dicere, quia non potest eam jure suo privare.

Resp. Istud non tenet nunc; sed debet intelligi illud, quia non licet ei petere, nec reddere etiam ut satisfaciat suæ concupiscentiæ. Sed tamen tenetur debitum reddere uxori, ex quo peccatum supervenit post matrimonium legitime contractum: unde quamvis matrimonium non claudicet quantum ad vinculum, tamen quantum ad debitum reddendum claudicare potest, sicut patet de eo qui intrat religionem sine licentia uxoris, et emittit votum solemne: sic in proposito intellige. Unde ista decreta, quæ hic allegantur, abrogata sunt.

DUB. IX.

Quod pro aliqua infirmitate, macula corporali, etc.

Videtur male dicere, quia magis potest sustineri utplurimum fornicationis culpa, in qua potest esse usus conjugii, quam illa infirmitas, in qua non potest esse usus conjugii: ergo si propter (*b*) fornicationem dimittitur, videtur quod et propter talem infirmitatem possit dimitti.

Resp. Dicendum quod non fit separatio post conjugii consummationem, nisi fiat in pœnam alterius: et quoniam nemo punitur nisi pro culpa, et afflictio addenda non est, hinc est quod pro qualicumque pœna vel infirmitate non est uxor rejicienda.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam eorum, quæ in præsenti distinctione determinantur, secundum tria, quæ in ea tanguntur, tria principaliter quæruntur: primo quæritur de impedimentis matrimonii in generali; secundo in speciali de impotentia coeundi; tertio de defectu, qui venit ex parte liberi arbitrii. Circa primum quæruntur duo: primo quæritur utrum matrimonium habeat impedimentum; secundo, dato quod habeat plura, quæritur de numero et sufficientia impedimentorum.

QUÆSTIO I.

An matrimonium habeat impedimentum [1].

Quod matrimonium non habeat impedi-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. L, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 1; Guill. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. VII, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q I; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 1; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. 1; Steph.

(*a*) *Cæt edit.* universaliter. — (*b*) *Item* per.

mentum, ostenditur : 1. quia matrimonium est remedium contra morbum concupiscentiæ : ergo si ille morbus ad omnes se extendit nullo impediente, videtur similiter matrimonium, cum medicina debeat ex opposito respondere morbo : ergo videtur quod matrimonium in omnibus esse possit nullo impediente.

2. Item nullum aliud sacramentum habet impedimentum, quin, si aliquis suscipiat de facto, susceptum sit : ergo similiter videtur in matrimonio, quod qualiscumque sit aliquis, tamen si de facto contrahit, suscipit matrimonii sacramentum.

3. Item matrimonium est insolubile vinculum, ut est supra probatum : ergo si contrahatur, nunquam dirimitur : ergo nullum est impedimentum, quod dirimat jam contractum.

4. Item matrimonium, cum sit sacramentum, operatur Deus, unde conjuncti matrimonialiter, dicuntur [1] conjuncti a Deo : sed divina operatio non habet impedimentum, cum Deus sit agens nobilissimum : ergo matrimonium nullum habet impedimentum.

ndam. Contra : matrimonium institutum est in officium : sed multi sunt inepti ad officium, utputa ad generandum per coitum : ergo multi sunt non idonei ad matrimonium : ergo, etc.

Item matrimonium institutum est in remedium : sed multi sunt, quibus non potest esse in remedium, quia non possunt convenire : ergo, etc.

Item multi sunt qui non possunt unquam sine peccato actum illum exercere, utputa qui voverunt continentiam, vel quibus est prohibitum conjungi ab eo qui potest : sed omne sacramentum potest venire in usum sine peccato, cum ordinet ad salutem : ergo aliqui sunt inepti ad matrimonium.

Item nihil est sacrum quod fit contra divinum mandatum : sed sacramentum est sacrum signum : ergo nihil est sacramentum quod fit contra divinam præceptionem : sed divinum præceptum prohibet [2] matrimonium fieri inter multa genera personarum : ergo si contrahant de facto, non est secramentum : ergo habet impedimenta.

Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I.

CONCLUSIO.

Matrimonii sacramentum multa habet impedimenta, cum maxime consistat in humana dispensatione, et non modo sit datum in remedium, verum etiam in officium.

Resp. ad arg. Dicendum quod sacramentum matrimonii habet impedimentum multiplex, sicut ostendunt rationes ad hoc adductæ. Ratio autem quare hoc sacramentum magis habeat impedimenta, quam alia, est duplex. Una est ratione causæ efficientis, quia quamvis omnia sacramenta sint a divina institutione et humana dispensatione, tamen hoc sacramentum maxime consistit in humana dispensatione, quia per consensum contrahentium oritur, nec habet dispensatorem determinatum. Alia ratio est ratione finis, quia cum omnia sacramenta sint in remedium, istud non tantum est in remedium, sed etiam in officium; et cum alia sint spiritualia, huic conjuncta est actio carnalis, scilicet conjunctio quæ est per coitum : et ideo facilius recipit impedimenta. Ex his patent objecta.

Matrimonii impedimentum multiplex.

Ratio 1.

Ratio 2.

1. Quod objicitur, quod nullus excluditur a morbo concupiscentiæ, dicendum quod morbus ille aliter remediabilis est, quam per matrimonium, utputa per continentiam.

2. Ad illud quod objicitur, quod alia sacramenta se extendunt ad omnes, patet responsio, quia non est simile de hoc, et de aliis, ut visum est.

3. Ad illud quod objicitur, quod est vinculum insolubile, dicendum quod verum est ex quo ligat, sed possibile est aliquos ineptos esse, ita ut hoc vinculo non vinciantur.

4. Ad illud quod objicitur, quod divina operatio non potest impediri, dicendum quod

[1] *Matth.*, XIX, 6. — [2] *Levit.*, XVIII, 6 et seq.

est ubi Deus operatur, ut tota causa, sed non est sic in matrimonio, imo necesse est intervenire consensum legitimum. Præterea, operatio ista præsupponit materiam in qua.

QUÆSTIO II.

An matrimonii impedimenta sint plura [1].

Arg. De numero et sufficientia impedimentorum matrimonii; et quod sint multa, videtur: quia impedimenta sunt propter privationem vel defectum boni matrimonii: sed defectus boni malum est, et (*a*), ut dicit Dionysius [2], malum est infinitis modis, quamvis bonum sit uno modo: ergo infinitis modis videtur quod possit impediri.

2. Item impedimenta matrimonii accipiuntur secundum accidentia personarum: sed, ut vult Philosophus [3], accidentia sunt infinita: ergo et impedimenta. Major patet discurrendo in singulis; minor patet per Philosophum.

3. Item impedimenta matrimonii respiciunt matrimonii conditionem, et illud respicit personas singulares: sed singularia sunt infinita et indeterminata: ergo et matrimonii impedimenta.

Fundam. Contra: Nihil impedit matrimonium, nisi secundum institutionem Dei vel Ecclesiæ: sed institutio Dei, vel Ecclesiæ, quantum ad matrimonium est in determinatis conditionibus: ergo, etc.

Item impossibile est scire legem matrimonii, et vinculum, nisi sciantur illa, quæ istud vinculum solvunt: sed lex matrimonii est nobis determinata: ergo et impedimenta; ergo sunt in numero diffinito.

Item hoc ipsum probatur per hoc quod Magister de hujusmodi determinat, et doctrina dat: sed si non essent in numero determinato, non daret: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonii impedimenta ad numerum duodenarium [4] deducuntur, quæ sumuntur a multis, quæ in sacramento reperiuntur.

Resp. ad arg. Dicendum quod hoc sacramentum habet impedimenta plura: sed quædam impediunt ex congruitate, et ista dicuntur impedire contrahendum, sed non dirimere jam contractum, ut est Ecclesiæ interdictum, si fiat clanculo, et tempore feriato, quia talia respiciunt solemnitatem matrimonii. Quædam impediunt de necessitate, quia non stat cum eis sacramentum: unde dicuntur impedire contrahendum, et dirimere contractum, quia quamvis esset contractum de facto, tamen in veritate non fuit sacramentum, nec matrimonium verum. Impedimenta autem illa his versibus continentur, de quibus infra habebitur sigillatim:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Si sis affinis, si forte coire nequibis.
Hæc socianda vetant connubia, juncta retractant.

De sufficientia ergo impedimentorum, dicendum quod impedimentum fit, sive potest fieri ex quadruplici causa. Nam ex efficiente causa provenire possunt tria. Efficiens causa est consensus: ad consensum autem concurrit ratio, et voluntas. Contra rationis actum est error; contra actum voluntatis, vis vel violentia; contra actum utriusque conditio servitutis, quæ impedit partim propter defectum libertatis, partim propter errorem. Ex parte causæ materialis, tria, quia matrimonium est conjunctio voluntarie introducta: ergo est personarum naturaliter disparatarum. Conjuncti ergo proximitate sunt inepti ad matrimonium. Sed conjuncti possunt esse tripliciter, consanguinitate, affinitate, justitia publicæ honestatis, quæ con-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. L, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 1; Steph. Brul., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. II; Pet. de Tar., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. II. — [2] Dionys., *de Div. Nom.*, c. VII, circa finem. — [3] Colligitur ex XI *Metaph.*, c. IX, et XII *Metaph.*, contex. 3. — [4] Scilicet ante conc. Trid.

(*a*) *Cæt. edit. deest* et.

trahitur ex sponsalibus per verba de præsenti : et sic sunt tria impedimenta.

Causa 3. Ex parte causæ formalis tria, quia matrimonium est vinculum, in quo est mutua potestas viri et uxoris : impedimentum autem contra hoc est, quando non potest dare sui corporis potestatem. Et hoc potest esse tripliciter : aut quia tradidit alteri qui adhuc vivit, et sic est ligatio, aut quia se dedicavit Deo, et sic est sacer ordo; aut quia Deo, et prælato, et sic est votum, quando quis vovet ingredi religionem vel continentiam solemnem.

Causa 4. Ex parte finis, similiter tria, quia matrimonium est ad procreandam prolem, ad cultum Dei, vel saltem in remedium honestatis. Contra rationem procreandi, vel remedii, est impotentia coeundi; contra cultum Dei, qui est in fide, est disparitas cultus; contra honestatem, quæ est in moribus, est (*a*) criminis enormitas : ita sunt duodecim impedimenta. Similiter aliquam recipiunt divisionem, ut impotentia coeundi, et crimen, sicut melius patebit infra.

Suffic. 2. Posset tamen aliter horum impedimentorum sumi sufficientia : in matrimonio enim considerantur personæ quæ junguntur, et ipsum vinculum, et illud per quod vinciuntur, et illud ad quod vinciuntur. (*b*) Personæ, quæ vinciuntur, debent aliquo modo convenire in cultu Dei et fide; sed distare vinculo naturali, et consimili, propter hoc quod natura abhorret personas multum consimiles in actu illo sociari. Multum igitur distant, quando sunt dispares in cultu; multum appropinquant, quando sunt juncti cognatione, vel affinitate, vel publicæ honestatis justitia. Propinquitas consanguinitatis est ex fructu matrimonii; sed affinitatis ex actu; justitia publicæ honestatis tenet medium inter utrumque : et sic sunt quatuor impedimenta, scilicet cultus disparitas, cognatio, affinitas, et publicæ honestatis justitia. Consideratur iterum ipsum vinculum, quo vinciuntur individualiter : et ob hoc non possunt conjungi, vel vinciri, qui sunt aliis obligati. Obligari autem alii est dupliciter, aut Deo, aut homini; et homini dupliciter : aut per matrimonium, et sic est ligamen; aut per servitutem, et sic conditio. Obligari similiter Deo est dupliciter : aut per votum, aut per id quod habet annexum votum, ut sacer ordo : et sic sunt alia quatuor, ligamen, conditio, votum, et ordo. Tertio, circa matrimonium consideratur illud per quod contrahitur, et sic est consensus : et hic respicit actum rationis, et contra hunc est error; et actum voluntatis, et contra hunc est violentia : et sic sunt duo. Quarto, consideratur usus matrimonii, et hic dupliciter impeditur : aut per impossibilitatem utendi, et sic est impotentia coeundi; aut per abusum, et sic est enormitas criminis : et sic patet numerus, et sufficientia horum impedimentorum, et quod sunt in numero determinato, scilicet duodecim.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod malum est modis infinitis, dicendum quod Dionysius loquitur de malo quantum est de se, quia privatio, et non ens est, et caret fine et determinatione. Si autem loquamur de malo prout ei substernitur actus, vel per comparationem ad bonum quod privatur, sic ponit in genere per reductionem, et species determinatas habet, sicut paret in vitiis : Verumtamen istud non valet ad propositum, quia impedimenta matrimonii non sunt defectus vel mala, sed et aliqua bona habet incompossibilia.

2. Ad illud quod objicitur secundo penes accidentia, dicendum quod non penes quæcumque accidentia, utpote, quod sit albus, vel niger; sed penes accidentia quæ directe respiciunt matrimonium quantum ad aliquod bonum : et ita sunt in numero determinato.

3. Ad illud, quod sunt circa singularia, dicendum quod, sicut operationes virtutum sunt circa singularia, tamen sermo et cognitio est de eis prout reducuntur ad aliquod

(*a*) *Cæt. edit.* disparitas cultus, qui est in moribus, est. — (*b*) *Item add. sive repet.* Quod vincitur, et vinculum per quod et ad quod.

universale primo modo non habet certitudinem, secundo modo habet. Sed in proposito casus emergentes sunt multi et innumerabiles circa speciales personas, et tamen omnes sub hac generalitate impedimentorum comprehenduntur, et sic patet totum.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de impotentia coeundi; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum impotentia naturalis coeundi sit impedimentum matrimonii, secundo quæritur de impotentia coeundi accidentali, quæ est per maleficium.

QUÆSTIO I.

An naturalis impotentia coeundi impediat matrimonium [1].

Ad opp. Quod naturalis impotentia coeundi non impediat matrimonium, ostenditur : quia verum matrimonium est matrimonium sine carnali coitu : sed quandocumque aliquis habet perfectum esse sine aliquo, non impeditur per defectum illius : ergo, etc.

2. Item voluntas continendi in utroque conjugum non solvit matrimonium : ergo nec necessitas continendi pari ratione : sed ubi est impotentia, etc.

3. Item matrimonium est vinculum insolubile : sed possibile est impotentiam coeundi accidentalem contrahi : ergo si perpetuum non impeditur accidentali, nec matrimonium impeditur impotentia coeundi.

4. Item naturalis impotentia venit ex frigiditate in viro : sed frigiditas est accidens : ergo potest expelli per caliditatem : ergo et talis impotentia : sed accidens cito transiens non solvit vinculum perpetuum : ergo, etc. Similiter objicitur de arctatione ex parte mulieris.

Contra *Extra.*, lib. IV, de Frigidis, et maleficiatis : « Sicut puer qui non potest reddere debitum, non est aptus conjugio, sic qui impotentes sunt, minime apti ad contrahendum matrimonia reputantur. » Fundam.

Item, in matrimonio obligatur homo ad reddendum debitum : sed nullus potest se obligare ad impossibile : sed impotens coire, non potest debitum reddere : ergo non potest matrimonium contrahere.

Item in matrimonio transit potestas corporis viri in mulierem, et e converso : sed quando alter est impotens, non transit potestas, quia nemo dat quod non habet : ergo, etc.

Item, si matrimonium est in remedium, ergo inter personas, inter quas nec officium, nec remedium potest esse, non potest esse matrimonium : sed hoc est per impotentiam : ergo, etc.

Item ad hoc est auctoritas juris, caus. XXXII, q. I, quæ dat licentiam contrahendi alteri personarum in casu isto : ergo non est matrimonium.

CONCLUSIO.

Impotentia coeundi ex naturali frigiditate proveniens, matrimonium impedit.

Resp. ad arg. Dicendum quod impotentia coeundi naturalis aut est temporalis, aut perpetua : si temporalis, non impedit; si perpetua, tunc impedit contrahendum, et dirimit contractum; et si alter conjugum petat separationem, separandi sunt; si autem velint mutuo cohabitare, possunt, ut qui non potest mulierem habere ut uxorem, habeat ut sororem. Sed quia dubium est utrum impotentia talis sit perpetua, ideo Ecclesia utrique adhibet debitam diligentiam ad sciendam perpetuitatem, et indicit cohabitare per tres annos, et experiri actum illum, et remedia, si qua possunt esse contra

[1] *Cf.* S. Th. in *Suppl.* p. III, q. LXVIII, art. 1; IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 2; Guil. Altis., IV *Sent.*, tract. IX, c. VII, q. III; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIV, art. 2, q. I; Durandus, IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. III.

talem impotentiam. Ad sciendum autem quod præcesserit, creditur juramento septem testium, vel etiam inspectioni claustrorum; alioquin statur verbo viri. Decipitur tamen Ecclesia aliquando; et cum constat (a) de deceptione, jubet eos, quos separaverat, ad priora jura redire. Concedendum est igitur, quod impotentia coeundi, quæ venit ex naturali frigiditate, matrimonium impedit, si sit perpetua secundum veritatem. Qualiter autem cognoscatur ejus perpetuitas, et quæ sit diligentia adhibenda, hoc est inferioris scientiæ determinare, ut juristarum, aut medicorum.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod verum matrimonium est sine carnali copula, dicendum quod verum est; sed non est sine ordinabilitate ad carnalem copulam : quia, sicut dictum fuit, necesse est consentire in mutuam corporum potestatem : hic autem consensus nullus est, nec talis obligatio in eo, qui non habet posse exercendi actum illum : et ideo argumentum non valet, quia potentia coeundi quantum ad legitimitatem personæ contrahentis est de essentia; non sic actus.

2. Per hoc patet responsio ad sequens, quod voluntas continendi non impedit matrimonium, quoniam adhuc manet ordinabilitas ad actum cum voluntate, quia non necesse est esse perpetuam, pro eo quod voluntas potest verti : et ideo non est simile de impotentia et voluntate.

3. Ad illud quod objicitur, quod est vinculum insolubile, dicendum quod istum verum est, postquam contractum est legitime: et ex tunc si superveniat illegitimitas, hæc non solvit matrimonium; sed si prævenit (b), impedit contractionem, et adeo impedit, quod etsi videatur matrimonium contrahi secundum faciem hominum, tamen secundum veritatem non contrahitur : et ideo dicitur dirimere jam contractum, non quia illud vinculum infringat, sed tantum est impedimentum, quod etsi de facto consummetur in facie hominum, nullam tamen soliditatem habeat.

4. Ad illud quod objicitur, quod frigiditas est accidens, etc., dicendum quod frigiditas duplex est : quædam accidentaliter; quædam complexionaliter, et per naturam. Illa quæ est in homine accidentaliter, potest ut plurimum expelli, pro eo quod non est a prima complexione. Sed frigiditas, quæ est ex complexione, et naturaliter inest, sicut in his, qui sunt insensibiles per naturam, vel per malam dispositionem membri alicujus ad hoc ordinati, ut arctitudo in muliere, si tanta est quod nullum remedium adhiberi possit secundum judicium bonarum matronarum, hæc est quæ impedit, et hæc est inseparabilis et perpetua : et de hac non valet ratio. Quod enim dicitur, contrarium expelli per contrarium, verum est, ut dicit Philosophus, nisi alterum insit per naturam.

QUÆSTIO II.

An impotentia coeundi per maleficium impediat matrimonium [1].

De impotentia coeundi accidentali, quæ est per maleficium, utrum impediat matrimonium; et quod sic, probatur, caus. XXXIII, qu. 1, c. 4 : « Si per sortiarias, vel maleficas, occulto, sed nunquam nisi justo Dei judicio permittente, et diabolo præparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt, » etc. Et post : « Si sanari non poterunt, separari valebunt. » Fundam.

Item, *Extra.*, libro IV, de frigidis et maleficiatis, in decretali Honorii, *Litteræ vestræ* [2], ubi est quæstio de eo, qui alias mulieres poterat cognoscere, sed non propriam uxorem, in fine decretalis infertur : « Ipsis cum septima manu propinquorum juramento firmantibus se commisceri carnaliter nequi-

[1] *Cf.* S. Thomas., in *Suppl.* p. III, q. LXVIII, art. 2; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. VII, q. III; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXIV, art. 3, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. V. — [2] *Decretal.* lib. IV, tit. XV, c. VII.

(a) *Al.* constet. — (b) provenit.

visse, proferatis sententiam divortii inter eos. »

Item, ubicumque talis causa, ibi talis effectus : sed frigiditas, vel arctitudo impediebat et diminuebat propter impotentiam reddendi debitum : ergo cum talis causa sit in maleficiatis, videtur, etc.

Item majus periculum est in his, qui possunt conjungi aliis, et non sibi, quam in his, qui nullis possunt conjungi, quia potest esse multis occasio adulterii et homicidii, etc. Si ergo separantur propter impotentiam coeundi cum qualibet propter naturalem defectum, pari ratione propter impotentiam coeundi cum una propter maleficium.

Item maleficia fiunt arte et potestate dæmonum, sicut dicitur in auctoritate canonis prius posita : sed diabolus est potentior et versutior, quam homo : si ergo homo potest alterum omnino reddere inhabilem ad actum matrimonii, vel castrando, vel secando per violentiam, vel dando medicinam, vel per virtutem lapidis aliquam occultam, sicut aliqui medici narrant, videtur quod multo fortius hoc diabolus possit : ergo per maleficium poterit præstari efficax impedimentum.

Ad opp. Contra : 1. Hujusmodi sortilegium est diabolicum maleficium sed matrimonium est remedium, et divinum beneficium : sed potentius est divinum beneficium, quam diabolicum maleficium : ergo potius matrimonium solvit maleficium, quam maleficium excludat matrimonium.

2. Item nihil impedit matrimonium, quod est temporaneum : sed maleficium omne est dissolubile : ergo per maleficium non impeditur matrimonium.

3. Item, quod sit dissolubile, probatur ex parte ejus cui fit, et modi faciendi, et per quem. Ex parte ejus cui fit, quia talia maleficia fiunt per diabolica commercia, quæ non habent posse super viros sanctos, quia ipsi sunt triumphatores diaboli : ergo solum super peccatores : sed iste potest desinere esse peccator : ergo, etc. Ex parte modi quo fit, quia omnis res, ut dicit Chrysostomus, per easdem res destruuntur, per quas componuntur : ergo si hoc factum est per maleficium vel maleficia, ergo per illud vel illa potest destrui. Ex parte ejus, per quem fit, quia per diabolum : sed virtus diaboli expellitur ab homine per exorcismos, etiam quando obsidet corpora : ergo videtur quod similiter quantum ad effectum maleficii.

4. Item videtur quod ista maleficia nullius vigoris sint, quia qua ratione habent effectum in actum illum, eadem ratione in actum omnem : ergo si per maleficia possent impedire coitum, ita possent commixtionem et gressum, et sic perimere totum mundum per suum sortilegium : quod credere est sacrilegium.

5. Item, si maleficium impedit, aut debilitando vim generativam, aut auferendo facultatem exeundi in actum : si primo modo, ergo cum illa vis æqualiter se habeat ad omnes, si impedit coitum quantum ad unam, impedit quantum ad omnes : si ergo non impedit quantum ad omnes, ergo videtur quod quantum ad nullam : et ita nihil videtur dicere, quod possit cognoscere alias mulieres, et non suam. Similiter argue de secundo modo, scilicet auferendo facultatem exeundi in actum.

CONCLUSIO.

Impotentia coeundi per maleficium, matrimonium impedit, si præcedat contractum; secus, si sequatur.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliqui dixerunt, quod maleficium nihil erat in mundo, nec alicujus vis, nisi in sola æstimatione hominum, qui multos naturales defectus attribuunt maleficiis dæmonum propter defectum fidei. Sed ista positio derogat juri, et derogat opinioni vulgi, et quod majus est, experimento : et ideo non habet stabilitatem. Fuerunt et alii qui dixerunt, quod maleficium impedit coitum ad tempus; sed tamen nullum est perpetuum, quia quodlibet dissolvi potest vel per diabolum, vel per male-

Opi[n.]

Imp[...]

Opi[n.]

ficium, vel per divinum auxilium : et dixerunt illud capitulum primo propositum abrogatum. Sed certe adhuc istud est contra experimentum, et contra jus novum, quia decretalis Honorii præcipit in talibus fieri divortium, cum experimento probatum sit multos habitasse simul per longum tempus, et adhibuisse operam magnam, et quæsisse multa remedia, et nihil omnino valuisse : et ideo per experientiam conjicit Ecclesia tale maleficium aliquando esse perpetuum. Rursus, quia multi sunt qui remedium invenerunt, conjicit non semper esse perpetuum : et ideo hoc maleficium aliquando impedit, aliquando non. Et ideo secundum communem doctorum opinionem distinguendum est, quod impotentia coeundi accidentalis, quæ venit per maleficium, aut est temporalis, aut perpetua. Si temporalis, non impedit; tunc autem præsumitur esse temporalis, quando infra spatium trium annorum cohabitantes, et quam possunt operam dantes, sive per ecclesiastica sacramenta, sive per alia remedia sanari possunt. Si autem non sanantur aliquo remedio, ex tunc præsumitur esse perpetua. Hæc autem impotentia perpetua aut præcedit legitimam contractionem matrimonii, aut sequitur : si præcedit, facit personam illegitimam, ita quod impedit contrahendum, et dirimit jam contractum; si sequitur, non impedit, sicut etiam de sectis dicitur, causa XXXII, qu. 7, ubi tale capitulum inscribitur, et in littera ponitur : « Illi qui matrimonium sani contraxerunt, et uni ex duobus aut amentia, aut furor, aut aliqua infirmitas accedit, ob hanc causam conjugia talium solvi non possunt. » Similiter intelligendum de his qui ab adversariis excæcantur, aut membris truncantur, aut a barbaris secti sunt. Et sic concedendum, quod sicut sectio quæ reddit impotentem ad coitum, facit personam illegitimam, si præcedat contractionem, non facit si sequatur, quia matrimonium non potest solvi nisi per mortem vel spiritualem, vel carnalem. Unde, *Extra,* de conver. conjugatorum, *Ex parte tua*, ubi dicitur : « Ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur, in nullo potest casu dissolvi, ut vivente reliquo alter possit ad secunda vota transire. » Si igitur sequatur contractionem, non impedit; si vero præcedit, impedit, si sit perpetuum. Dupliciter autem fit maleficium perpetuum : aut respectu omnis mulieris, et sic reddit inhabilem ad omnem; aut respectu uxoris : et sic reddit inhabilem ad illam, sed non ad omnes : et tunc tales separari secundum jura possunt, et aliis copulari : non sic est de frigidis, quia si copulantur alii, scit Ecclesia se esse deceptam, et ideo retractat divortii sententiam. Concedendæ sunt igitur rationes ostendentes, quod maleficium præstat impedimentum matrimonio.

Improb.

1. Ad illud ergo, quod objicitur, quod potentius est Dei beneficium, dicendum quod verum est quoad id contra quod ordinatur, ut matrimonium, quam morbus concupiscentiæ : quia morbus non vitiat matrimonium, sed matrimonium excusat vitium. Sed matrimonium non est ordinatum ad restituendam potentiam coeundi; et ideo maleficium non vincit, nec expellit : nec ex hoc sequitur, quod maleficium sit potentius.

2. Ad illud quod objicitur, quod dissolvi potest per causam, etc., dicendum quod omne tale maleficium dissolvi potest per Deum, dissolvi etiam potest per diabolum; sed non omne dissolvi potest per maleficium, vel humanum consilium : quia malefici, sicut per confessionem eorum scitur, aliqua maleficia sciunt facere, quæ ipsi ad pœnitentiam conversi non possunt destruere, nec homines sciunt consilium adhibere, propter hoc quod industria diabolica superexcellit humanam. Et quoniam humanum consilium deficit, et Deus propter meritum peccati præteriti frequenter non exaudit, et diabolus ad hoc non debet invocari, nec ejus patrocinium implorari, hinc est quod tale maleficium dicitur esse perpetuum.

3. Ad illud ergo quod objicitur de culpa,

dicendum quod non semper remotio pœnæ sequitur remotionem culpæ. Et similiter ex parte facientis multa possunt destrui, quæ non possunt construi. Et similiter ex parte exorcismi : non enim semper habet efficaciam in expulsionem diaboli, permittente justo judicio Dei.

4. Ad illud quod objicitur, quod nullum maleficium aufert potentiam comedendi, dicendum quod sicut diabolo permissa est a Deo potestas super serpentes magis, quam super alia animalia in prioris facti memoriam, unde plus per incantationes serpentes, quam aves capiuntur; sic quia actus ille vitiosus est, et quodam modo fœtens, et ut plurimum conjunguntur homines ad illum actum libidinose, ideo diabolus plus habet ibi posse, et plus ei permittitur : et hoc probatur exemplo Scripturæ, et auctoritate, quoniam dicitur[1] quod dæmonium, nomine Asmodæus, septem viros in lecto interfecit, non in convivio.

5. Ad illud quod ultimo objicitur, quod æqualiter se habet vis illa ad omnes, dicendum breviter, quod verum est : et si impediretur naturali impedimento, æqualiter impediretur quantum ad omnes : sed quia dæmoniaco ministerio impeditur qui assistit, et se objicit secundum petitionem sortilegiæ mulieris, impetrante hoc merito infidelitatis, sicut fides impetrat, ut Deus assistat ad facienda miracula : sic cum sortiaria respectu personæ determinatæ facit sortilegium, quia diabolus in actu illo præsto est, et non in aliis, et tunc vel propria virtute, vel per herbam, vel lapidem, vel naturam occultam, vim impedit, ne in actum exeat, non respectu alterius mulieris, quia ad hoc invitatus non fuit, aut quia Dominus non permittit, occultum enim Dei judicium hic latet, sicut patet in uxore Tobiæ.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de defectu, sive impedimento, qui venit ex parte liberi arbitrii; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur de perversitate rationis, quæ est in furiosis; secundo, de subversione voluntatis in incestuosis.

QUÆSTIO I.

An furia impediat matrimonium [2].

Utrum furia impediat matrimonium; et videtur quod sic, quia matrimonium est tantum consentientium, et consensus est ratione utentium : sed furiosi non utuntur ratione : ergo, etc. Fundam.

Item plus tollit consensum stultitia, quam error : sed error impedit matrimonium : ergo multo magis furia.

Item furiosus non potest stare in judicio, nec testificari : ergo nec contractum facere : sed plus est contractum facere ratione sui corporis, quam rerum : ergo si matrimonium est contractus respectu proprii corporis : patet, etc.

Item furiosus non meretur, nec demeretur : sed omnis qui suscipit sacramentum, suscipit ad meritum, vel demeritum, vel digne, vel indigne : ergo furiosus non potest suscipere sacramentum, et sic nec matrimonium.

Contra : 1. Matrimonium est ad procreandam prolem ad cultum Dei : ergo qui potest hoc facere, potest matrimonium contrahere : sed furiosus potest generare : ergo potest matrimonium contrahere. Ad opp.

2. Item furia provenit accidentaliter : sed matrimonium est vinculum insolubile : ergo furia non impedit matrimonium.

3. Item (*a*) a furia potest quis liberari, et nemo potest scire, utrum sit perpetua : sed impotentia coeundi non impedit nisi sit perpetua secundum veritatem, vel probabiliter conjiciatur : ergo, etc.

[1] *Tob.*, III, 8. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXVIII, art. 3; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXIV, art. 4, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dis. XXXIV, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. VI.

(*a*) *Al. add.* si.

4. Item furiosus potest baptizari, et recipit sacramentum baptismi : ergo consimili ratione potest matrimonium contrahere.

CONCLUSIO.

Furia concomitans, et removens potestatem consentiendi, impedit matrimonium.

Resp. ad arg. Dicendum quod circa hoc distinguendum est, quia furia aut concomitatur, aut præcedit, aut sequitur. Si concomitatur, tunc quia furiosus non habet potestatem consentiendi, impedit matrimonium, et nullum est. Si autem præcedit, et ille habet lucida intervalla, vel sequitur, matrimonium non impedit. Rationes ergo probantes quod impedit, procedunt ea via, qua furia est tempore consensus, et secundum actum. Si vero non esset actu furiosus, sed habitu, etiamsi haberet lucidum intervallum, non deberet contrahere propter periculum, quia talis prolem nescit educare, nec cum uxore debite cohabitare : tamen si contraheret, contractum esset.

1. Ad illud vero quod objicitur in contrarium, quod potest procreare prolem, dicendum quod secundum statum furiæ non potest, quia nescit quis sit Dei cultus, et quia nescit etiam filios educare. Præterea, si hoc posset, non sequeretur, quia hoc non dicit totum esse matrimonii.

2. Ad illud quod objicitur, quod accidentaliter venit et recedit, dicendum, quod si matrimonium sit contractum per furiam, non tamen solvitur, sed impediri potest ut non contrahatur : et si etiam contrahatur, nihil fit, nisi postmodum consentiat cum habuit intervalla lucida.

3. Ad illud quod objicitur, quod potest liberari a furia, dicendum quod non est simile de furia, et de impotentia coeundi, quia furia impedit ratione consensus ; et consensus est in uno actu, et in modico tempore; et ideo si tunc sit furia, cum tollat consensum, impedit matrimonium. Sed impotentia coeundi est contra matrimonii usum, non contra consensum : et quia usus totum tempus vitæ concernit, ideo non est impedimentum, nisi protendatur per totam vitam.

4. Ad illud quod objicitur de baptismo, dicendum quod non est simile, quia baptismus est sacramentum contra originale : quod quia per alium contractum est, sufficit alienus consensus, nec oportet intervenire proprium : non sic in proposito, imo oportet quod contrahens consentiat.

QUÆSTIO II.

An cognoscens sororem uxoris possit contrahere matrimonium [1].

De perversione voluntatis in incestuosis, ut puta cum quis jacet cum uxoris sorore: Quæritur ergo utrum tale crimen impediat matrimonium, et faciat personam illegitimam. Et quod sic, videtur 1. per auctoritates, quas adducit Magister in littera. Ad opp.

2. Item hoc ipsum probatur ratione, quia in quo quis peccat, in hoc torquendus est : sed incestus iste fuit contra bonum matrimonii : ergo in eo debet puniri.

3. Item affinitas contrahitur in copula carnali : sed affinitas impedit matrimonium contrahendum, et dirimit jam contractum, sicut et consanguinitas, vel cognatio : ergo si factus est affinis uxori, non jam manet matrimonium.

4. Item, quod saltem non debeat reddere debitum, videtur : quia quicumque coit cum consanguinea, vel affine, peccat mortaliter : sed nullus tenetur peccare mortaliter : ergo non tenetur reddere debitum.

Contra : Uxor non debet puniri in peccato viri : ergo non privatur viro : et si hoc, ergo iste est vir, et potest ab eo petere debitum : ergo si manet vinculum relationis in Fundam.

[1] *Cf.* S. Thom, in *Suppl.* p. III, q. LXVIII, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIV, art. 4, q. II; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. VII, q. X; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. VII.

utroque extremo, ergo ista est uxor, et ille vir.

Item, quod mortua uxore possit contrahere cum alia, videtur: quia omne crimen potest deleri per pœnitentiam: ergo si omnino deleto crimine, non debet durare pœna, videtur quod talis possit contrahere.

Item, esto quod contrahat, numquid Ecclesia separabit? Constat quod non: ergo incestus non impedit matrimonium.

CONCLUSIO.

Incestuosus cognoscens sororem uxoris etiam per sponsalia de futuro, non potest contrahere matrimonium; quia contracta affinitas per cognitionem sororis impedit matrimonium; mulier tamen nubere potest, nisi fuerit conscia sceleris.

Resp. ad arg. Dicendum quod aliquis potest committere incestum cognoscendo sororem uxoris suæ dupliciter: aut antequam contrahat matrimonium cum sorore, aut post contractionem. Si post contractionem matrimonii, matrimonium illud non solvitur: amittit tamen jus petendi debitum, non tamen reddendi, quia non potuit peccatum ejus præjudicare uxori, nisi fuerit conscia sceleris. Interdicitur etiam tali ab Ecclesia, ut non contrahat cum alia, etiam priori mortua; dispensatur tamen cum eo, maxime si timetur de fornicatione, quia est juvenis. Si vero contrahat sine dispensatione, non debet separari omnino, sed ad tempus ad pœnitentiam faciendam; peccat tamen contrahendo sine Ecclesiæ licentia. Si autem cognovit sororem ante matrimonii contractionem, etiam post sponsalia de futuro, nullum est matrimonium contractum ratione affinitatis: unde separandi sunt judicio Ecclesiæ: et mulier potest nubere, vir autem, quantum est de rigore juris, nubere non potest: et in hoc casu intelliguntur auctoritates a Magistro inductæ.

2. Ad illud quod objicitur de crimine, dicendum quia quamvis sit homo puniendus pro crimine, quantum est de rigore, dispensatur tamen ubi timetur periculum, et detrahitur severitati.

3. Ad illud quod objicitur de affinitate, dicendum quod affinitas superveniens non dissolvit matrimonium jam contractum, quia quod firmum est, non potest infirmari aliquo casuali, vel accidentali superveniente.

4. Ad illud quod objicitur de debito, dicendum quod ipse in petendo cognoscit affinem, sed in reddendo cognoscit uxorem, quia illa petit affectu uxorio, et petit jus quod habet in eo; et ideo tenetur illi reddere.

DISTINCTIO XXXV

QUAM POTESTATEM HABEAT ALTER AD ALTERUM CUM ADULTERANTUR, VEL CUM ANTE MATRIMONIUM SE POLLUERUNT ADULTERIO.

De divortio, quod fit propter adulterium.

Hoc etiam notandum est, quod Dominus cum concedat uxorem dimitti causa fornicationis viro [1], eadem licentia non tollitur feminis. Unde Hieronymus [2]: « Præcepit Dominus uxorem non dimitti, excepta causa fornicationis; et si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris præcipitur, hoc consequenter redundat ad feminas. Non enim adultera uxor dimittenda est, et vir mœchus tenendus. » Item: « Apud nos, quod non licet feminis, æque non licet viris; et eadem servitus pari conditione censetur. » Ex his ostenditur, quod mulier potest super fornicatione virum convenire, ut vir mulierem. Unde Innocentius Papa [3]: « Christiana religio adulterum in utroque sexu pari

[1] *Matth.*, XIX, 9. — [2] Hieron., *de morte Fabiolæ*, et habetur caus. XXXII, q. V, c. *Præcepit*. — [3] Innocent. I, epist. III, et habetur caus. XXXII, q. V, c. *Christiana*.

ratione condemnat : sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, viri autem liberius uxores suas adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt. Et ideo mulieribus, prodito earum crimine, negatur communio; virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus arcetur; qui tamen submovebitur, si ejus flagitium detegatur. »

Quod fornicariam nequit dimittere vir, nisi ipse expers fuerit, et e converso.

Si vero quæritur an adulter adulteram possit dimittere causa fornicationis; dicimus quia nequit adultera uxor dimitti a viro, nisi ipse expers fornicationis existat, et e converso. Unde Augustinus[1] : « Nihil iniquius est, quam causa fornicationis dimittere uxorem, etsi ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud[2] : *In quo alterum judicas, teipsum condemnas.* Quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus : quod similiter et de femina dixerim. » Idem[3] : « Indignantur mariti, si audiant adulteros viros pendere similes adulteris feminis pœnas; cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere feminas. » Ex his apparet, quod adulter adulteram dimittere non valet, et e converso.

Quod possunt reconciliari, qui separantur causa fornicationis.

Si quis autem fornicationis expers fornicariam dimiserit, alii copulari non potest; sed continere oportet, vel ad dimissam redire : sic et de femina. Unde et Apostolus[4] : *His qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, maneat innupta, aut viro suo reconcilietur* (a). Et de viro addit : *Et vir uxorem non dimittat.* Sed Ambrosius ait : « Ideo non subdit de viro sicut de muliere; quia licet viro aliam ducere. » Sed hoc a falsariis in Ambrosii libro positum creditur; supplendum enim esse in viro quod de uxore præmisit, aperte dicit Augustinus sic : « Quare non addit de muliere, quod præmisit de viro, nisi quod similem formam vult intelligi, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori ? » Idem[5] : « Si nec nubere illi conceditur, vivo viro a quo recessit, nec huic alteram ducere viva uxore, quam dimisit, multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere. » Idem[6] : « Ut non facile dimittatur uxor, Dominus solam fornicationis causam excepit; cæteras vero universas molestias, si quæ extiterint, jubet pro fide conjugali, et pro castitate fortiter sustineri, et mœchum dixit, qui a viro solutam duxit. » Ex his ostenditur quod si causa fornicationis fit separatio, non potest vir vel mulier in aliam transire copulam.[7] Possunt autem reconciliari et cohabitare sicut prius, si dimissum alter revocare voluerit.

Quæ prædictis videantur obviare.

Dicit tamen Joannes Chrysostomus[8] : « Sicut crudelis et iniquus est, qui castam dimittit, sic fatuus est et iniquus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen uxoris. » Item Hieronymus[9] : « Cum mulier unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione a marito separaverit, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura[10] : *Qui tenet adulteram, stultus est, et insipiens.* Idem, *ad Amandum presbyterum*, scribens de quadam, quæ viro suo vi-

[1] Aug., *de Serm. Dom. in monte*, lib. I, et habetur caus. XXXII, q. V, c. *Nihil iniquius.* — [2] *Rom.*, II, 1. — [3] Aug., *de Adulter. Conjug.*, lib. II, c. VII, n. 7. — [4] I *Cor*, VII, 10, 11. — [5] Aug., *de Serm. Dom. in monte*, lib. I, c. XIV, n. 39, et habetur caus. XXXII, q. VII, c. *Fieri potest.* — [6] Ibid., c. *Apostolus.* — [7] Ibid., c. *Dominus.* — [8] Chrysost., *in Matth.*, hom. XXVI, et habetur caus. XXXII, q. I, c. *Sicut crudelis.* — [9] Hieron., *in Matth.*, XIX, 9, et habetur ibid., c. *Dixit Dominus.* — [10] *Prov.*, VI, 32.

(a) Vulg. *manere innuptam... reconciliari.*

vente, alii nupserat, sic ait : « Rem novam loquor; imo non novam, sed veterem, quæ Veteris Testamenti auctoritate confirmatur[1] : *Si reliquerit secundum virum mulier, et reconciliari voluerit priori, non potest.* »

Determinatio.

[2] Sed hæc omnia intelligenda sunt de illa, quæ ab adulterio recedere noluit, nec per pœnitentiam peccatum delere. Quod si vir scienter patitur, consentire videtur. Si enim in adulterio perseverare elegit, patronus turpitudinis et lenocinii reus maritus habebitur, nisi eam adulterii ream facere voluerit. Si autem a peccato recesserit, et per pœnitentiam illud purgaverit, poterit viro reconciliari. Unde Augustinus[3] : « Quod tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjux; si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? » Idem[4] : « Non erit turpis nec difficilis, etiam post patrata et purgata adulteria, reconciliatio conjugii, ubi per claves regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum : non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur. » Item Gregorius : « Debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit, sed non sæpe. » Item Hermas[5] : « Si vir scierit uxorem suam deliquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, sed permaneat in fornicatione sua, et vivat cum illa vir, reus erit et particeps peccati ejus. Quod si mulier dimissa egerit pœnitentiam et voluerit ad virum reverti, debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit; sed non sæpe. »

De his, qui se ante polluerunt per adulterium.

Solet etiam quæri, an valeat duci in conjugium quæ prius est polluta per adulterium. De hoc Leo Papa ait[6] : « Nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio. » Item[7] : « Relatum est auribus sanctorum sacerdotum, quemdam alterius uxorem stupro violasse, et insuper mœchæ juramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem, si superviveret, duceret eam in uxorem : quod et factum est. Tale ergo connubium prohibemus et anathematizamus. » His aliisque auctoritatibus vetantur in conjugium copulari, qui se prius adulterio maculaverunt. Sed contra Augustinus ostendit dicens[8] : « Denique mortuo eo, cum quo fuit verum conjugium, fieri potest conjugium cum qua præcessit adulterium. » Idem : « Posse fieri sane licitas nuptias ex personis illicite conjunctis, honesto placito subsequente, manifestum est. »

Determinatio.

Sed hæc ultima auctoritas de concubinis loquitur, non prohibens concubinas posse transire ad honestum placitum nuptiarum, si castitatem et fidem servare velint. Prima vero auctoritas Augustini de illis agit, qui de peccato pœnituerunt, et nihil in mortem viri machinatæ sunt, nec vivente viro fidem adulteræ dedit mœchus, quod eam in conjugio duceret, si superviveret. Qui vero hæc faciunt, aliis præmissis auctoritatibus prohibentur copulari.

[1] *Deut.*, XXIV, 4. — [2] Gratian., caus. XXXII, q. I, c. I. — [3] Aug., *de Adulter. Conjug.*, lib. II, c. VI, et habetur ibid., c. *Quod autem.* — [4] *Ibid.*, c. IX, et habetur c. immed. subseq. — [5] Hermas, *Pastor.* — [6] Leo I, habetur caus. XXXI, q. I, c. *Nullus.* — [7] Ex Conc. Tribur., ibid., c. *Relatum.* — [8] Aug., *de Nupt. et Concup.*, lib. I, c. X, ibid., c. *Denique*, et c. seq.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hoc etiam notandum est, quod cum Dominus concedat, etc.

Supra egit Magister de triplici impedimento matrimonii ; hic agit de divortio quod ortum habet ex culpa et peccato. Et quoniam adulterium potest præcedere matrimonium, vel sequi ; et secundum quod præcedit, causat divortium; et secundum quod sequitur, similiter : ideo hæc pars habet duas : in prima agit de divortio quod fit propter adulterium quod sequitur matrimonium ; in secunda agit de adulterio quod antecedit matrimonium, ibi : *Solet etiam quæri an valeat duci*, etc. Prima pars habet quatuor particulas : in prima ostendit Magister, quod vir innocens potest fornicariam dimittere, et e converso; in secunda ostendit, quod si ambo fornicantur, unus non potest alterum invitum dimittere, ibi : *Si vero quæritur an adulter adulteram;* in tertia ostendit, quod post divortium conjuge vivente neuter potest nubere, ibi : *Si quis autem fornicationis expers*, etc.; in quarta, quod possunt invicem reconciliari, ibi : *Possunt autem reconciliari*, etc. In secunda vero parte principali primo opponit, deinde solvit.

isio.

DUB. I.

Nequit adultera uxor dimitti a viro, nisi ipse, etc.

Quæritur utrum vir, qui fornicatur in occulto, possit dimittere uxorem, quæ fornicatur in aperto; et quod sic, videtur : quoniam vir potest agere contra uxorem, et illa non potest excipere contra virum; et si excipit, nihil valet, cum non possit probare. Juxta hoc quæritur, in quibus casibus competat uxori excipere contra virum petentem divortium.

Resp. Dicendum quod talis fornicans non debet eam dimittere, nec potest sine peccato in conspectu Dei, licet possit in conspectu Ecclesiæ, pro eo quod uxori non defuit jus excipiendi, quamvis desit probatio. Argumentum est, caus. (*a*) XXXII, q. 6, per totum. Si tamen vir egisset pœnitentiam, et illa accusata nollet agere pœnitentiam, si perseveraret in adulterio, creditur tunc quod vir possit eam accusare, et dimittere per sententiam; si vero vir esset in crimine notorio sicut uxor, non posset. Unde septem sunt casus, in quibus secundum jura adultera potest excipere contra virum. Primus est, si fornicaria convincitur, caus. (*a*) XXXII (*b*), q. 7, per totum, et *Extra.*, de Divortiis. Secundus, si quis prostituit eam, *Extra.*, de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ, c. *Discretionis*, etc. Tertius, cum credebat maritum in bello defunctum, et nupsit alii, caus. XXXIV, q. 1, c. *Cum per bellicas*. Quartus, si cognita fuit latenter ab aliquo, quem credebat esse virum suum, caus. XXXIV, q. 1, c. *Si virgo* (*c*). Quintus, si fuerit vi oppressa, caus. XXXII, q. 5, c. *Proposito*, etc. Hoc autem intelligendum est de vi absoluta, non de metu. Sextus, quando, reconciliavit eam sibi post adulterium et petiit debitum, caus. XXXII, q. 1. Septimus est rarus, si infidelis repudiat uxorem, et illa ducit virum alterum ; si veniat ad fidem, debet eam recipere, non obstante, quod fuerit fornicata : *Extra.*, de Divortio, c. *Gaudemus*.

DUB. II.

Cum tanto gravius eos puniri oportuerit, etc.

Quæritur quis gravius peccat, utrum mulier, quæ adulteratur, quam vir, vel e converso ; et quod magis vir, videtur littera dicere. Item sexus muliebris est infirmior, et ad lapsum pronior per naturam : ergo magis excusatur a culpa. Sed contra hoc est, quod sexus muliebris naturaliter est verecundior, et viro debet esse subjectior : ergo videtur quod gravius peccat, si adulteretur.

Resp. Dicendum quod ista duo crimina se habent sicut excedentia et excessa. In hoc enim quod sexus virilis habilior per natu-

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* caus., *et sic deinceps.*— (*b*) *Cæt. edit.* 22, *mend.* — (*c*) Suum : Argumentum, 34, q. I.

rum est, debet regere feminam, et gravius peccat adulterando, sed quia vir majorem habet dispositionem ad libertatem propter fortitudinem corporis, et quia majorem habet copiam nec est sexus verecundus per naturam, hinc est quod mulier gravius peccat; ideo major ex peccato mulieris oritur infamia tam viro, quam mulieri. Unde aliquo modo verum est hoc quod dicit Gregorius de carnalibus vitiis, quod sint minoris culpæ, sed majoris infamiæ. Fere enim in omnibus istud reperitur, quod, ad invicem comparata, se habent ut excedentia et excessa. Verumtamen, quod magis excedat fornicatio mulieris, videtur, quia magis lædit virum, et minus habet impulsivum, licet sit minus fortis ad resistendum: illud enim recompensatur per humanam verecundiam, quæ debet eam retrahere multum.

Peccata carnalia sunt minoris culpæ sed majoris infamiæ.

DUB. III.

Patronus enim est turpitudinis, qui celat crimen uxoris.

Videtur male dicere Chrysostomus, quia[1]: *Fidelis est qui celat crimen amici:* ergo bonum est crimen celare. Item, qui scienter infamat alterum, aufert ei maximum bonum: ergo graviter peccat.

Resp. Dicendum quod celare est dupliciter: aut cum scit, sed tamen est occultum aliis, et non detegit; aut cum scit apertum et notum, et dissimulando cooperit. Primum est fidelitatis; secundum vero est præbere patrocinium sceleri. Vel aliter: celare, hoc est dupliciter: aut in præjudicium correptionis, aut in supportationem peccatoris et infirmi: et primum est malum, secundum vero est bonum. Vel aliter: celare crimen, hoc est dupliciter: aut personæ quæ potest prodesse, aut personæ quæ potest obesse: primum est malum, secundum est licitum. Et sic patet illud.

[1] *Prov.*, XI, 13.

(*a*) *Cæt. edit.* fides superaddita impediat juramentum.

DUB. IV.

Quod tibi datum videtur, et post adulterium tibi permansit conjux.

Quæritur, si sententia divortii lata est per errorem, et post vir promotus est ad sacerdotium, si error Ecclesiæ, et deceptio pateat, utrum reddendus sit uxori si ipsa non vult continere; et quod sic, videtur, quia mulier habebat jus suum, et salvo jure mulieris non poterat continentiam vovere contra voluntatem uxoris.

Resp. Dicendum quod inducenda est ad continentiam; quod si manifesta deceptio in latione prioris sententiæ apparet, et ipsa non vult continere, debet vir suus ei reddi. Verumtamen ille non poterit petere debitum, quoniam, quantum in se fuit, continentiam vovit. Et hoc dico, nisi mulier fuerit fornicata.

DUB. V.

Et insuper mœchæ juramentum dedisse, quod post legitimi, etc.

Videtur hic velle, quod fides juramenti superaddita impediat matrimonium (*a*). Sed videtur quod non, quia licitum est hanc ducere uxorem post mortem viri: ergo licitum est promittere: ergo propter illam promissionem non debet impediri sequens matrimonium, sed confirmari: ergo si simplex adulterium non impedit, videtur quod nec impediat cum fidei datione.

Resp. Dicendum quod talis fides non est fides, sed potius infidelitas, pro eo quod est contra bonum fidei, quo uxor tenetur alligata viro: et ideo cum in fidei datione matrimonia inchoentur, et talis fides matrimonio repugnet, non initiat, imo simpliciter inhabiles reddit, quia nec initiari amplius inter tales personas potest, nec consummari similiter. Si autem alter in mortem viri machinetur propter contrahendum matrimonium, potius se facit inhabilem, quam se reddat habilem. Quod ergo objicitur, quod est licitum, dicendum quod non est: tum quia fit ex mala causa; tum quia est occasio

multorum malorum : et ideo, si jurat, non obligatur ad juramentum servandum, sed potius ad pœnitentiam faciendam pro juramento male et inordinate emisso : et sic patet illud.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, quæritur de divortio ; et circa hoc sex quæruntur ; primo quæritur utrum liceat uxorem dimittere ex causa fornicationis ; secundo, utrum dimittere uxorem fornicariam sit in præcepto ; tertio, utrum possit quis fornicantem dimittere propria auctoritate ; quarto, utrum, divortio celebrato, possit aliam uxorem ducere ; quinto, utrum post divortium possint invicem reconciliari ; sexto, utrum divortium nullo peccato præcedente possit sine culpa fieri.

QUÆSTIO I.

An causa fornicationis possit fieri divortium [1].

Quod possit fieri divortium ex causa fornicationis, ostenditur [2] : *Si quis uxorem dimiserit, excepta causa fornicationis :* ergo si hanc causam excipit, et vera est exceptio Domini, videtur quod ex hoc licet dimittere.

Item ratione videtur : quia alter conjugum non habet potestatem in corpus (*a*) alterius, nisi quia dat ei sui corporis potestatem : si, quantum est in se, subtrahit potestatem sui corporis, amittit potestatem in corpore conjugis : sed hoc facit per fornicationem : ergo, etc.

Item vir non tenetur esse cum uxore, nec reddere ei debitum, nisi ratione boni (*b*) fidei, nec e converso : ergo si fornicans frangit bonum fidei, non tenetur debitum reddere, nec cohabitare ; ergo potest eam dimittere.

Item alter conjugum fornicando scandalizat alterum, quia est factum minus rectum, præbens occasionem ruinæ : ergo si omne quod scandalizat, potest homo a se sequestrare, ut patet [3] : *Si oculus tuus scandalizat*, etc. ; ergo, etc.

Contra : 1. : [4] *Quod Deus conjunxit, homo non separet :* sed conjuges sunt divinitus conjuncti : ergo non debent humano judicio separari : ergo nec divortium fieri ex aliqua causa.

2. Item non est reddendum malum pro malo : ergo quamvis uxor fornicando injurietur viro, vir non debet ei reddere malum : ergo non debet eam abjicere.

3. Item, sicut dicunt canones, utroque fornicante non potest alter ab altero separari : sed major culpa est cum uterque fornicatur, quam cum (*c*) alter : ergo si non potest fieri divortium ex majori culpa, nec ex minori.

4. Item, propter defectum boni prolis, utputa si alter sit sterilis, non potest conjux dimitti : ergo si hoc non minus sit bonum prolis, quam bonum fidei, videtur quod propter defectum fidei matrimonium non solvatur.

5. Item quæro, qua de causa possit divortium fieri magis ex fornicatione, quam ex alio peccato : si quia peccat in conjugem, similiter peccare potest detrahendo, odiendo, etc. ; si vero quia dividit carnem, ergo cum in peccato sodomitico non dividitur caro, videtur quod ex illo non possit dimitti uxor : quod nefarium videtur, cum illud sit magis contra matrimonium.

6. Item quæro, cum in repudio vir et uxor non judicentur ad paria, quia uxor non repudiat virum ; unde est hoc, quod in divortio ad paria judicantur secundum jura. Præterea, quæ est differentia inter divortium et repudium ?

[1] *Cf.* S. Th., in *Suppl.* p. III, q. LXII, art. 1 ; et IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 1 ; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXV, art. 3, q. I ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I. — [2] *Matth.*, v, 32 ; XIX, 9, quoad sensum. — [3] *Matth.*, v, 29. — [4] Ibid., XIX, 6.

(*a*) *Cæt. edit.* corpore. — (*b*) bonæ. — (*c*) *deest* cum.

CONCLUSIO.

Ex fornicationis causa divortium fieri potest, si culpabilis fuerit fornicatio et singularis, ita videlicet quod alter non sit particeps.

Resp. ad arg. Dicendum quod propter fornicationem licitum est fieri divortium inter conjuges, altero postulante. Et ratio hujus est, quia Dominus concessit. Ratio autem quare concessit, hæc est, quia non servanti fidem, imo frangenti, non tenetur vir fidem servare; et quia directe peccavit contra actum matrimonialem, in eodem puniri debet. Concessit igitur Dominus divortium fieri, hoc exigente æquitate juris matrimonialis, quæ surgit ex hoc, quod alter injuriatur alteri, culpabiliter subtrahendo jus quod habebat in corpus suum (*a*), sine injuria alterius. Unde non ex quacumque fornicatione fit divortium, sed ex ea quæ est culpabilis, et singularis in altera personarum. Si ergo fornicetur sine culpa, utputa per violentiam, vel per ignorantiam, cum credit aliam, cum quo coit, esse virum suum, aut credit virum mortuum, et contrahit cum alio, ex tali causa (*b*) non fit divortium. Si vero fornicatio non est singularis, vel quia alter similiter fornicatur, et non potest de hoc alterum increpare; vel etiam quia alter fornicatur, altero consentiente et prostituente, et tunc est particeps criminis; vel etiam altero occasionem præbente, utputa cum repudiavit eam, et illa contraxit cum alio, si ambo veniant ad fidem, seu lucem, tenetur ipsam recipere; vel etiam altero tolerante et dissimulante, utputa cum cognoscit eam voluntarie, postquam scit conjugem fornicari : omnibus his modis fit quasi criminis particeps; et ideo non fit ei injuria; et ideo ex causa tali non debet fieri divortium : quod si fiat ex tali causa propter defectum probationis, peccat ille qui procurat divortium, quia injuste subtrahit jus conjugi.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod fit ab homine divortium, dicendum quod falsum est, imo a Deo fit ex causa justa. Non enim homo separat, sed Deus, quos pœna damnat, quos reatus accusat, quos maleficium coarctat.

2. Ad illud quod objicitur, quod non est reddendum malum pro malo, dicendum quod si quis uxorem dimittat in ultionem injuriæ, utique peccat; sed dimitti debet propter scandalum proprium evitandum, et propter uxoris vitium corrigendum.

3. Ad illud quod objicitur, quod non debet propter peccatum utriusque, etc.; dicendum quod divortium non fit nisi altero petente, et altero conjugum alterum repellente, quia quando uterque reus est, non habet actionem in alterum : quia [1] *in quo judicat alterum, seipsum condemnat*. Cum autem alter est innocens, potest agere : ideo non est simile.

4. Ad illud quod objicitur, quod non fit propter defectum prolis divortium, dicendum quod non est simile, quia fornicator peccat in corpus comparis : sed si defectus est prolis, potest esse sine peccato, vel saltem sine peccato in corpus viri.

5. Ad illud quod quæritur, quare fornicatio separet, dicendum quod est culpa non tantum contra Deum, et contra corpus suum, sed contra matrimonii bonum, et contra conjugii actum, et contra corpus conjugis. Est enim contra fidem, et contra actum matrimoniale. Abutitur etiam corpore, quod non est suum, sed alterius : et ideo talis amittit jus petendi debitum : et quia hoc totum est in peccato contra naturam, ideo sub fornicatione comprehenditur.

6. Ad illud quod quæritur de repudio, dicendum quod differt repudium et divortium, quia repudium fiebat ex indebita causa, sed divortium ex debita; et illud est permissum, hoc concessum. Differunt etiam, quia post repudium non prohibebantur nubere; post divortium autem prohibentur. Differunt etiam quia vir repudiabat uxorem, non e converso : unde non judica-

[1] *Rom.*, II, 1.

(*a*) *Al.* in corpore. — (*b*) *deest* causa.

bantur ad paria; in divortio judicantur ad paria. Et hujus ratio est, quia mulier merito primi peccati est subjecta viro; sed post reconciliationem Christi, in quo non est servus et liber, masculus et femina, omnino quantum ad legem tori ad paria judicantur.

QUÆSTIO II.

An dimittere uxorem fornicariam sit in præcepto [1].

Fundam. Utrum dimittere uxorem fornicariam sit in præcepto; et quod non, videtur, quia dicit Glossa [2] : « Dominus permisit causa fornicationis dimittere uxorem. » Sed permissio non est præceptum : ergo, etc.

Item, esto quod vir non peccavit, tunc ergo jus habet et actionem in petendo debitum ab uxore, quantumcumque uxor peccet : ergo qualitercumque peccet, non tenetur eam dimittere.

Item ipse vir non tenetur continere, nisi velit : ergo cum, dimissa uxore, teneatur continere, non tenetur uxorem dimittere.

Item, unusquisque potest injuriam sibi illatam dimittere, et peccanti parcere, nec tenetur a peccante pœnam exigere : ergo quotiescumque mulier peccaverit in virum adulterando, vir potest remittere : ergo non tenetur eam dimittere.

Ad opp. Contra : per Chrysostomum [3] : « Sicut crudelis et iniquus est qui castam dimittit, sic stultus et injustus est qui retinet meretricem : » ergo, etc.

Item Hieronymus : « Cum mulier se fornicatione a viro separaverit, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura [4] : *Qui tenet adulteram, stultus et impius est.*

Item viri est cohibere et corrigere uxorem : ergo si cohabitat cum muliere adultera affectu maritali, consentit sceleri : ergo si tenetur non consentire, patet, etc.

Item mulier fornicans meretricatur : sed [5] *qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur* : ergo cum membra Christi non debeant fieri membra meretricis, tenetur ab ea separari.

CONCLUSIO.

Fornicariam uxorem publice et perseveranter peccantem tenetur vir dimittere ex præcepto; secus, si occulte, et pœniteat.

Resp. ad arg. Dicendum quod fornicans conjux, aut fornicatur in occulto, aut in manifesto : si in occulto, sic non potest dimittere eam, quia non potest probare, et non est nostrum de occultis judicare ; si in manifesto, aut perseverat in malitia, aut convertitur ad pœnitentiam : si perseverat in malitia, sic quia scandalizat, et quia vir tenetur uxorem corrigere juxta mandatum evangelicum, tenetur eam dimittere; si autem pœnitet et se corrigit, non tenetur. Et in primo casu loquuntur auctoritates sanctorum et canonum : unde Hieronymus : « Si vir scit uxorem deliquisse, et mulier permanserit in fornicatione, et vivit cum ea vir, particeps est peccati ejus. » Tenetur ergo vir uxorem corrigere, ideo et fornicantem dimittere, et ratione hujus ad tempus continere : nec amittit jus in uxorem, ut infra patebit : et quamvis debeat dimittere injuriam, debet tamen corrigere culpam. Et sic concedendæ sunt rationes, quod non tenetur simpliciter dimittere, sed in casu; nec tunc ad omne tempus, sed aliquod, pro eo quod non tenetur perpetualiter continere : sed quemadmodum uxore infirmante corporaliter, tenetur continere ad tempus; ita, uxore infirmante spiritualiter, ad ejus correptionem tenetur ad tempus eam repellere, quoniam quamvis possit culpam indulgere, debet tamen corrigere. Hæc enim simul a Domino præcepta sunt cuilibet, scilicet ut proximo suo unusquisque parcat; iterum, quod parcendo corripiat. Et hæc duo simul tanguntur in *Mat-*

[1] *Cf.* S. Thom., *in Suppl.* p. III, q. LXII, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. II. — [2] Gloss. in I *Cor.*, VII. — [3] Chrysost, *in Matth.*, hom. XXVI. — [4] *Prov.*, XVIII, 23. — [5] I *Cor.*, VI, 16.

thoro[1]. Similiter rationes ad oppositum concedendæ sunt in eo casu, in quo mulier indiget aliqua manifesta correctione propter criminis infamiam et evidentiam.

Tamen quod objicit, quod est meretrix, dicendum quod meretrix dupliciter potest cognosci : aut secundum quod meretrix, et sic cognoscitur a non suo : et hoc modo Apostolus istud vituperat, quia est in contumeliam Christi. Potest iterum cognosci ut uxor, et sic in nullius est contumeliam, imo cognoscitur ordinate. Item, cum dicitur, quod cognoscere meretricem est malum, intelligenda est propositio cum reduplicatione, in quantum est meretrix, sive affectu meretricio : et sic patet totum.

QUÆSTIO III.

An aliquis propria auctoritate possit dimittere uxorem fornicantem [2].

Ad opp. Utrum possit quis uxorem fornicantem dimittere propria auctoritate sine judicio Ecclesiæ; et quod sic videtur : quia Dominus dat justam sententiam, cum jubet[3] dimitti ex causa fornicationis : ergo si hoc est de justitia, et quod a Deo judicatum est, non indiget ampliori judicio; ergo sine omni alio judicio potest eam dimittere.

2. Item[4] : *Joseph cum esset vir justus, cogitavit* (a) *occulte dimittere* Mariam; Glossa dicit quod fuit « justus et pius : justus, quia voluit dimittere; pius, quia noluit propalare. » Ergo cum Joseph laudetur, quia voluit occulte dimittere; licet ergo sine judicio Ecclesiæ dimittere.

3. Item possibile est quod fornicatio nota sit soli viro : sed nihilominus tenetur vir uxorem corripere : sed divortium erat ad correctionem fornicariæ : ergo cum hoc non possit probare in facie Ecclesiæ, saltem tenetur, si non potest eam dimittere in publico, dimittere in occulto.

4. Item, si vir post cognitam fornicationem voluntarie uxorem cognoscit, contrahit irregularitatem, et etiam amittit actionem contra fornicariam : ergo si ad hoc non tenetur, potest uxori debitum denegare; et ita potest eam dimittere.

Contra : Nullus seipsum debet vindicare, quia[5] : *Mihi vindictam, dicit Dominus*. Ergo si mulier peccavit in virum, vir non potest eam propria auctoritate dimittere. Fundam.

Item nullus in eadem causa potest esse actor, et judex : sed vir est actor : ergo non debet esse judex.

Item repudium in lege (b) non licebat fieri nisi auctoritate judicum civitatis cum datione libelli : ergo multo fortius nec in nova lege.

Item si vir propria auctoritate dimittat uxorem reclamantem, compellitur eam recipere, quia præter ordinem juris eam dimisit : ergo non videtur, etc.

Item, matrimonium non potest contrahi in occulto sine peccato : sed facilius est ipsum contrahere, quam dividere : ergo in occulto sine peccato non potest dividi.

CONCLUSIO.

Fornicarium uxorem quoad torum potest vir propria auctoritate dimittere; sed quoad cohabitationem non potest sine judicio Ecclesiæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod contingit uxorem dimitti a viro dupliciter : vel quantum ad torum, ut non commisceantur carnaliter; vel quantum ad torum et mutuam cohabitationem. Si primo modo, sic dico quod vir, comperto et cognito certitudinaliter quod uxor fornicetur, vel e converso, potest debitum denegare; nec ad hoc tenetur, nisi per censuram ecclesiasticam compellatur; et tunc si compulsus debitum reddidit, nullum ei præjudicium generatur. Ratio hujus est, quia tenetur et debet corrigere

[1] *Matth.*, XVIII, 15 et seq. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 5; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXV, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. III. — [3] *Matth.*, XIX, 9. — [4] Ibid., I, 19. — [5] *Rom.*, XII, 19.

(a) Vulg. *voluit.* — (b) *Cæt. edit.* legem.

suum comparem, vel conjugem, in occulto. Si autem loquamur de separatione secundo modo, sic dicitur divortium : et hoc, quia est in manifesto, non debet fieri in occulto, sed in facie Ecclesiæ; et quia matrimonium est magnum sacramentum, non sub quocumque judice, sed coram episcopo : et hoc est quod dicitur [1], capite (*a*) *Sæculares*, etc., quod fuit editum in concilio Carthaginensi, cui interfuit Augustinus, ubi dicitur : « Si antequam ad episcopos comprovinciales dissidii causas dixerint, et priusquam in judicio damnentur, uxores suas abjecerint, a communione Ecclesiæ, et sancto populi cœtu, et pro eo quod conjugia maculant, separentur. » Et iterum in eadem quæstione Nicolaus Papa : « Non licet alicui sua auctoritate uxorem suam dimittere. » Unde secundum jus commune tenetur iterum eam resumere, quia injuste expoliati restitui debent ante litis contestationem : et hoc dico, nisi objiciat ei fornicationem quam velit incontinenti probare, vel aliquod consimile.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod Dominus sententiam tulit, dicendum quod falsum est, quia non tulit sententiam, sed expressit : et secundum illud jus episcopis potestatem sententiandi dimisit.

2. Ad illud quod objicitur de Joseph, dicendum quod non est simile, quia tunc propter fornicationem non fiebat divortium, sed homicidium; et Joseph tanquam pius, timebat mortem Mariæ.

3. Ad illud quod objicitur quod si fornicatio soli viro nota est, etc., dicendum quod tunc debet uxorem corripere in occulto, non per divortium.

4. Ad illud quod objicitur, quod trahit irregularitatem, et amittit actionem, si cognoscit voluntarie, dicendum quod non tenetur eam cognoscere, nec tamen ex hoc debet eam propria auctoritate dimittere. Rationes ad oppositum probant, quod divortium non potest fieri nisi in facie Ecclesiæ, cum sit publicum : et hoc est verum.

QUÆSTIO IV.

An, divortio celebrato, possit vir aliam uxorem ducere [2].

Utrum, divortio celebrato, vir possit aliam uxorem ducere, vel uxor alium virum; et quod non, videtur [3] : *Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere : quod si discesserit, manere innuptam* : Fundam.

Item Augustinus, *de Bono conjugali* : « Manet inter viventes conjugale vinculum, quod nec separatio, nec cum alio conjunctio potest auferre. »

Item ratione videtur : quia si alter posset nubere, cum matrimonium non claudicet, posset uterque nubere : ergo quotiescumque aliqua vellet habere alium virum, posset habere fornicando, quod stultum est dicere.

Item, si propter fornicationem solveretur omnino matrimonium, ergo si aliquis cognosceret uxorem, ex quo fornicata est, cum jam non sit inter eos matrimonium, peccaret mortaliter : quod est inconveniens dicere.

Contra : 1. [4] *Non uxor mea, et ego non vir ejus;* Glossa : « Quia pristinos errores non reliquit. » Ergo anima quæ non relinquit errores, non est uxor Dei : ergo a simili, si ita est in signato, ut (*b*) in signo, mulier quæ fornicationes non reliquit, non est uxor viri; et si hoc, ergo vir potest cum alia nubere. Ad opp.

2. Item [5] : *Qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit, excepta causa fornicationis* (*c*), *mœchatur :* ergo si recta est exceptio, licet ex causa fornicationis uxorem dimittere, et aliam ducere.

[1] *Corp. jur. can.*, caus. XXXIII, q. 2, c. I. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXV, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXV, art. 3, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. IV. — [3] I *Cor.*, VII, 11. — [4] *Ose.*, II, 2. — [5] *Matth.*, XIX, 9.

(*a*) *Al. non leg.* capite, *et sic deinceps.* — (*b*) et. — (*c*) Vulg. *quicumque...., nisi ob fornicationem.*

3. Item ratione videtur, quia adulterando divisit carnem suam : sed sacramentum matrimonii est quod sunt duo in carne una : ergo sacramentum per fornicationem solvitur : ergo non est ibi amplius matrimonium.

4. Item post divortium vir in nullo tenetur uxori, nec in quantum ad debitum solvendum, nec quoad cohabitationem : ergo si aliquis est a lege uxoris solutus, potest contrahere, et si hoc, cum vir solutus a lege uxoris possit contrahere, videtur, etc.

CONCLUSIO.

Divortio celebrato inter personas legitime conjunctas, non possunt separati alteri nubere.

Resp. ad arg. Dicendum quod divortium potest fieri dupliciter : aut quia personæ erant illegitimæ ad contrahendum ad invicem simpliciter, et tunc uterque potest alteri nubere, sicut supra dictum est; potest etiam fieri propter crimen fornicationis, et tunc non potest contrahere nec vir, nec mulier, quia cum essent personæ legitimæ, fuit inter eas sacramentum, quod est vinculum insolubile. Unde divortium non est separatio quantum ad vinculum sacramentale, sed quantum ad debitum et cohabitationem.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod anima fornicatoris non est uxor Dei, dicendum quod matrimonium non est signum vel sacramentum hujus principaliter, sed conjunctionis divinæ naturæ, et humanæ, quæ nullatenus solvitur : ideo non est simile.

2. Ad illud quod objicitur de exceptione Domini, dicendum quod exceptio non refertur ad utrumque actum, sed ad alterum tantum, scilicet ad actum dimissionis : unde oratio illa duas habet causas veritatis : unde quia procedit ad alteram tantum, inde fit consequens.

3. Ad illud quod objicitur, quod solvitur sacramentum, dicendum quod illud non est de necessitate sacramenti, quod caro sit indivisa; sed de nobilitate et dignitate. Quamvis enim caro alterius dividatur, nihilominus sunt duo in una carne.

4. Ad illud quod objicitur, quod post divortium vir in nullo tenetur uxori, nec e converso, dicendum quod quamvis nihil teneatur uxori reddere, nihilominus tamen sacramentaliter est ligatus; et quia est ei alter alligatus quandiu vivit, ideo non potest alteri alligari.

QUÆSTIO V.

An post divortium possunt vir et mulier invicem reconciliari [1].

Fundam. Utrum post divortium possint vir et uxor invicem reconciliari; et quod sic, videtur [2] : *Si discesserit uxor à viro, præcipio manere innuptam, aut viro suo reconciliari :* ergo potest ei reconciliari.

Item, quod vir innocens possit reconciliare uxorem invitam, videtur, quia non peccavit : ergo nihil amisit de jure suo : ergo potest petere debitum : ergo illa tenetur reddere.

Item vir non tenetur continere, quia non obligatur, nec ex voto, nec ex pœna : et non potest alteram ducere : ergo potest sibi uxorem propriam reconciliare.

Item, quod fornicaria possit reconciliare virum invitum, videtur : esto quod sufficienter egerit pœnitentiam, remissa est culpa et pœna : ergo cessat causa divortii : et cum causa cessante cesset effectus, videtur, etc.

Item possibile est virum fornicari : sed, fornicante viro, competit exceptio contra virum petentem divortium : ergo pari ratione competit actio mulieri ad repetendum virum.

Contra : 1. Regula est in Canone [3] : « Quod semel bene diffinitum est, nulla debet itera- Ad opp

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXII, art. 6; et IV *Sent.*, dist. XXXV, art. 1, q. V; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXV, art. 3, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist XXXV, q. V; Pet. de Tarant. IV *Sent.*, dist. XXXV, q. V. — [2] I *Cor.*, VII, 11. — [3] Caus. VI, q. IV, c. VI.

tione retractari. » Ergo cum divortium sit celebratum per diffinitionem Ecclesiæ, patet, etc.

2. Item uterque potest servare continentiam, et vovere post divortium : ergo unus non habet jus in alterum : ergo si non habent invicem jus, non possunt invicem reconciliari amplius.

3. Item, quod fornicanti non competat actio in alium, videtur, quia regula est in jure, quod actio semel perempta non restituatur : ergo si ex fornicatione amisit jus petendi debitum, patet, etc.

4. Item, quod vir non possit sibi reconciliare fornicariam, videtur, quia in judicio petiit, et obtinuit separationem : ergo renuntiavit juri petendi debitum : et si hoc, cum non possit agere ex eo cui renunciavit, videtur, etc.

CONCLUSIO.

Reconciliatio fieri potest, de utriusque partis consensu, inter eos qui divortio sunt separati; dissentientibus tamen, nequaquam; quod si nocens innocentem petat, non debet cogi; sed si innocens nocentem postulet, debet compelli.

Resp. ad arg. Dicendum quod ad reconciliationem faciendam, aut uterque concordat, aut uterque discordat, aut unus petit, et alter repugnat. Si uterque concordat, absque dubio fit. Si uterque discordat, nec potest, nec debet fieri, nisi fiat propter scandalum Ecclesiæ, quæ scandalizatur pro eo quod uterque fornicatur publice. Si autem alter petit, aut nocens petit innocentem, et sic non debet cogi ad reconciliationem; aut nocens innocentem, ut vir castus uxorem adulteram, et sic ipsa invita debet reconciliari per judicium Ecclesiæ, quia, sicut dicunt jura, « quod in meum favorem introductum est, in meum damnum non debet retorqueri. » Aut nocens nocentem petit, ut mulier, quæ prius est fornicata, repetit virum, qui est post divortium fornicatus, et sic restituendus est maritus uxori invitus, non quia actio mulieris resuscitata sit, sed in pœnam fornicationis, quia abusus est privilegio libertatis. Quantumcumque tamen mulier faciat pœnitentiam, nunquam acquirit jus in virum, ipso nolente, nisi vir fornicetur; et hoc propter contumeliam, quam intulit matrimonio, quia directe peccavit contra bonum fidei. Ex his patet solutio objectorum ad primam partem.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod non est retractanda sententia, dicendum quod hoc verum est, quantum est de rigore juris; non tamen quantum est de favore personæ innocentis, ut dictum est.

2. Ad illud quod objicitur, quod uterque potest vovere continentiam, dicendum quod falsum est, quia fornicans non potest, nisi alter consentiat; et nisi post pœnitentiam velit eam recipere, episcopus potest eam licentiare, ut intret religionem.

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod actio mulieris est perempta et quod vir renuntiavit juri suo, dicendum quod hoc falsum est, quia actio mulieris non permittitur simpliciter, sed sub conditione, scilicet si vir permanserit continens : et ratio hujus est, quia vinculum semper manet. Vel potest dici, quod actio non vivificatur, sed de novo datur, vel acquiritur a jure ob peccatum viri. Similiter sequens est falsum, quia vir non renuntiat juri suo simpliciter, sed ad tempus.

QUÆSTIO VI.

An, culpa non præcedente, possit fieri divortium [1].

Utrum possit fieri divortium, si non præcedat aliqua culpa; et quod non, videtur [2] : *Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere*, excepta causa fornicationis : ergo præceptum est quod non separetur: sed contra præceptum non potest quis facere, quin incurrat culpam : ergo, etc. **Fundam.**

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LXII, art. 5; et IV *Sent.*, dist. XXXV, q. I, art. 6; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXV, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXV, q. VI. — [2] I *Cor.*, VII, 10.

Item Ambrosius *super Lucam* : « Dimittis uxorem sine crimine putas hoc tibi licere, quod lex divina prohibet? » Ergo est prohibitum hanc sine crimine dimittere.

Item verbo ipsius Domini, quod est firmius inter cætera[1] : *Qui dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, mœchatur* : sed per fornicationem, sive accipiatur large, sive stricte, semper intelligitur culpa : ergo, etc.

Item, qui legitime conjuncti sunt, ad perpetuam et individuam vitæ consuetudinem ex matrimonio sunt ligati : qui ergo contra hoc facit, nisi habeat causam quare debeat rationabiliter facere, matrimonio facit injuriam : et non est sine peccato facere injuriam sacramento : ergo, etc.

Item[2] : *Alligatus es uxori, noli quærere solutionem* : ergo nisi interveniat culpa, sive peccatum, videtur quod non liceat facere divortium.

Ad opp. Contra : sicut habetur, *Extra.*, *de Conversione conjugatorum* : « Vir et mulier possunt, si volunt, ex consensu mutuo religiones intrare diversas, etiamsi non præcedat culpa : » sed hoc non fit sine divortio : ergo, etc.

Item unusquisque potest licite renuntiare juri suo : ergo et quoad cohabitationem, et quoad debitum solvendum potest absolvere : ergo, etc.

Item, uxore volente intrare monasterium, vir potest promoveri ad sacros ordines, et ad episcopatum, et hoc totum sine culpa, sicut dicitur, *de Conversione conjugatorum* : « Sane si conjugati, » etc.

Juxta hoc quæritur, utrum necesse sit utrumque votum solemne emittere ad hoc, quod divortium possit fieri, et quare.

CONCLUSIO.

Divortium non potest fieri sine culpa præcedente inter conjugatos, si velint in eodem statu persistere, de consensu tamen utriusque partis volentium vovere religionem et castitatem, potest.

Resp. ad arg. Dicendum quod divortium inter legitimas personas conjuges potest fieri dupliciter : aut ut in eodem statu persistant, aut ut ad frugem melioris vitæ transeant : si in eodem statu persistant, tunc non debet fieri, nisi manifesta culpa præcedat, tum propter periculum, tum propter scandalum; si autem ut ad frugem melioris vitæ transeant, tunc aut uterque est voluntarius, aut alter invitus : si uterque est voluntarius, tunc potest fieri sine culpa, ita tamen quod uterque votum solemne emittat, et uterque habitum religionis assumat, nisi sit talis persona, de qua nulla possit oriri suspicio, quæ voto solemni emisso poterit remanere in domo. Si autem oportet utrumque converti, sicut expresse in pluribus decretalibus tangitur *de Conversione conjugatorum* ; (*a*) rursus divortium fieri debet per personam publicam, maxime per episcopum. Si autem alter vult cohabitare, nullo modo fieri potest, nisi propter (*b*) culpam præcedentem. Et secundum hanc distinctionem respondetur argumentis factis ad utramque partem, sicut patet aspicienti. Verumtamen quod ultimo dicit Apostolus, quod alligatus non quærat solutionem, hoc non dicit ut dehortetur statum altiorem, sed ut a corde removeat instabilitatem, et ut ostendat in quolibet statu hominem posse salvari : unde illud intelligitur, quod non quærat solutionem, scilicet in præjudicium uxoris, sicut nec servus libertatem in præjudicium domini.

[1] *Matth.*, XIX, 9. — [2] I *Cor.*, VII, 27.

(*a*) *Cæt. edit. add.* et. — (*b*) *Cæt. edit.* per.

DISTINCTIO XXXVI

AN PRO CONDITIONE SERVITUTIS VALEAT UXOR SEPARARI A VIRO, ET E CONVERSO : ET DE ÆTATE CONTRAHENTIUM.

Nunc de conditione videamus, an valeat conjugium dividere. Ad quod dicimus, quia non negatur ingenua posse nubere servo : sed si nescitur esse servilis conditionis, libere potest dimitti, cum servitus ejus fuerit deprehensa, secundum illud [1] : « Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et æstimat quod ingenua sit, si ipsa femina fuerit postea in servitutem dejecta, si eam a servitute redimere potest, faciat; si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Si vero ancillam eam scierat et collaudaverat, post eam ut legitimam habeat. » Item ex eodem [2] : « Si femina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum; quia omnes unum patrem habemus in cœlis. Una lex erit viro et feminæ. » Cum dicitur, *sciens illum servum*, datur intelligi, quod si nescierit illum servum esse, non cogitur manere cum ipso. Si enim conditionis dolum patitur, non cogitur adhærere ei, cujus fraude decepta est. Si autem scierit vir conditionem mulieris, vel e converso, non valet eam dimittere. Unde Zacharias Papa [3] : « Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, si consensu amborum conjuncti sunt, nisi ob fornicationem. » De illis agit, quibus alterutrius conditio nota est, quando conjunguntur.

De impedimento conditionis, quod respicit statum legis humanæ.

Quæritur etiam, si servus unius ancillam acceperit, an sit inter eos conjugium. De hoc etiam ita statutum est [4] : « Dictum est nobis quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam præsumptione dirimant, non attendentes illud [5] : *Quos Deus conjunxit, homo non separet.* Unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant; sed in uno conjugio permanentes dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum. » Attende finem hujus capituli, ubi videtur innui præter voluntatem dominorum inter servum et ancillam non posse contrahi conjugium, vel, si contrahitur, non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri conjugium dominis ignorantibus.

De copula servi, et ancillæ diversorum dominorum.

Illud etiam notandum, quod si mulier virum liberum acceperit, et ille, ut causam præstet dissidii, se alicujus servum fecerit, nec ille uxorem dimittere, nec illa ob vinculum conjugii in servitutem redigi poterit. Unde illud [6] : « Perlatum est ad sanctam Synodum, quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii cujusdam servum se fecerit. Utrum et mulierem necessario tenere debeat; et si tenuerit, an illa etiam servituti subjici debeat, quæsitum est. Judicatum est, uxorem minime debere dimitti; non tamen ob Christi legem mulierem in servitutem redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecerit, quem liberum ipsa maritum acceperat. »

De viro, qui se facit servum, ut dimittatur ab uxore.

[1] *Conc. Vermer.*, an. 753, c. 6, et habetur caus. XXIX, q. II, c. *Si quis ingenuus.* — [2] Ibid., c. 13, et habetur ibid., c. *Si fœmina ingenua.* — [3] Habetur ibid., c. *Si quis liber.* — [4] *Conc. Cabilon.* II, an. 813, c. 30, et habetur ibid., c. *Dictum est.* — [5] *Matth.*, XIX, 6. — [6] *Conc. Tribur.*, habetur ibid., c. *Perlatum.*

[illegible] Hoc etiam sciendum est, quod pueri ante quatuordecim annos, et puellæ ante duodecim annos, secundum legem matrimonium inire nequeunt. Quod si ante prædicta tempora copulam inierint, separari possunt, quamvis voluntate et assensu parentum juncti fuerint. Qui vero in pueritia copulati post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in conjunctione permanere; jam ex hoc efficiuntur conjuges, et deinceps nequeunt separari. Item[1] : « Sponsalia ante septennium contrahi non possunt; solo enim consensu contrahuntur, qui intervenire non potest, nisi ab alterutra parte id intelligatur, quod inter eos agitur. » Duo illa executi sumus cum aliorum quorumdam adjectione, quibus conjugium solvi potest, nec tamen solvi semper necesse est. Nunc de illis, quæ personas illegitimas penitus faciunt, addendum est, et primum de ordine.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc de conditione videamus, an valeat conjugium, etc.

Supra egit Magister de impedimentis in quibus impeditur matrimonium, quia ille, qui contrahit, non potest se ligare propter defectum virtutis; hic agit de illo impedimento quod impedit, quia ille qui contrahit, non potest se (*a*) ligare propter conditionem servitutis. Et dividitur hæc pars in duas : in prima determinat de conditione, quæ (*b*) est defectus libertatis ; in secunda vero, quia[2] *quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium,* agit de puerili ætate, ibi : *Hoc etiam sciendum est, quod pueri ante annos quatuordecim*, ubi determinat, quod pueri non possunt contrahere matrimonium ante annum decimum quartum. Prima pars habet tres : in prima quærit Magister utrum error conditionis impediat matrimonium, ubi est error et dissimilitudo; secundo vero, ubi est error, et tamen similitudo; tertio vero, utrum, viro facto servo, fiat serva et ipsa uxor. Primum facit hic : *Nunc de conditione*, etc.; secundum facit ibi : *Quæritur etiam, si servus unius ancillam alterius,* etc. Tertium, ibi : *Illud etiam notandum quod, si,* etc. Et ita in hac distinctione breviter duo determinat : primo de errore conditionis ; secundo vero, de defectu ætatis.

Divisio.

[1] Gratian., caus. XXX, q. II, ante c. I. — [2] *Galat.*, IV, 1.

DUB. I.

Si ipsa femina fuerit postea in servitutem dejecta, etc.

Quæritur si, antequam plene detegatur, si sunt in causa et lite, utrum debeat sibi reddere debitum ; et quod non, videtur : quia aut cognoscit eam affectu maritali, aut non : si sic, generat sibi præjudicium, et consentiens reputatur ; si non cognoscit affectu maritali, peccat mortaliter. Sed contra hoc est, quia nullus debet spoliari jure suo ante causæ cognitionem.

Resp. Dicendum quod talis potest dupliciter noscere quod illa sit ancilla, quam liberam credidit : aut levi suspicione, aut probabili vel vehementi præsumptione, sive certa cognitione. Primo modo non debet petere, quousque inquirat : sed tamen, si Ecclesia compellat, debet reddere, quia ignorantia eum excusat : nescit enim utrum sit uxor. Secundo modo, sive Ecclesia compellat, sive non, non debet, quia aut tunc sibi præjudicat necessario, aut fornicatur ; et propter mandatum Ecclesiæ non est fornicandum. Aliter judicandum est de uxore fornicaria, quæ vere uxor est, cui cum ex mandato Ecclesiæ redditur debitum, non generatur præjudicium, nec incurritur aliquod peccatum.

DUB. II.

Sed in uno conjugio permanentes dominis suis, etc.

Videtur male dicere, quia, ponatur quod unus dominorum vendat servum ad remo-

(*a*) *Cæt. edit. deest* se. — (*b*) *Cæt. edit.* quia.

tas terras : si ancilla sequitur virum, privatur jure suo dominus ejus ; si non, tenetur sequi : tunc ergo non fuit verum conjugium. Item ponatur, quod uxor sit libera, et servus venundetur gentilibus; quæritur utrum debeat sequi eum. Et quod sic, videtur per legem matrimonii.

Resp. Dicendum quod si servus et ancilla contraxerunt dominis contradicentibus, ipsi sibi præjudicant, non dominis suis : et ideo si dominus indiget, potest ancillam vendere ; et si non potest vendere in terra sua, potest vendere in aliena. Si tamen in terra sua possit vendere, tenetur; alioquin manifeste injuriatur viro, et abutitur re sua in præjudicium alienum. Si vero dominis consentientibus, tunc simpliciter dicendum quod non potest aliquis eorum vendi a domino in præjudicium conjugis : et si alter vendatur, debet qui vendidit compelli, vel eum redimere (*a*), vel ancillæ licentiam dare, quod virum sequatur. Ad illud quod quæritur, utrum debeat sequi virum, si venundetur hominibus gentilibus, dicendum quod dominus suus non debet eum vendere gentilibus, pro eo quod est ibi periculum fidei. Si tamen vendit de facto, si uxor non timet periculum peccati quod sit in contumeliam Dei, vel alicujus fornicationis alterius, potest et debet virum sequi : sed vix video, quomodo possit eum sequi sine periculo fidei, aut aliquo alio peccato moris.

DUB. III.

Si mulier virum liberum acceperit, etc.

Quæritur, utrum aliquis possit seipsum vendere ; et quod non, videtur [1] : *Non estis vestri : empti enim estis pretio magno :* ergo, etc.

Resp. Dicendum quod est emptio, vel venditio, ad obsequium humanum, et ad servitium divinum. Divino autem servitio non repugnat obsequium hominis, sive servitus corporalis, sed servitus spiritualis, quæ est servitus peccati : dicendum ergo quod, quia fideles redempti sunt, et Dei templa facti, non possunt se vendere ut faciant mala; possunt tamen se vendere ab obsequia. Item juxta hoc quæritur, utrum pater possit vendere prolem suam uxore invita ; et quod sic, videtur, quia ad ipsum spectat regimen domus. Ad oppositum autem est, quia partus plus sequitur matrem. Respondeo dicendum quod filii non debent vendi, nec possunt vendi sine culpa, nisi sit paupertatis et famis necessitas, in quo casu debet uxor viro consentire. Quod si in alio casu velit, non potest, cum uxor dissentit, sicut vir non potest vendere nec alienare dotem uxoris, quamvis sit dominus domus : sic in proposito. Et quod in tempore necessitatis et famis vendi possint, probatur per id quod scribitur in *Nehemia* [2].

DUB. IV.

Judicatum est uxorem minime debere dimitti.

Quæritur utrum vir possit se vendere, uxore invita ; et quod non, videtur, quia [3] *vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier :* ergo, etc. Item mulier non potest se vendere, viro invito : ergo cum ad paria judicentur, videtur, etc. Item quæritur, utrum si uxor consentiat, quod per hoc efficiatur serva.

Resp. Dicendum quod si uxor contraxit cum libero, ita quod uterque est liber, uxore dissentiente non debet vir nec potest se facere servum eatenus, ut præjudicium aliquod generetur mulieri, quin reddat sibi debitum, cum petit : unde sicut servus contrahens contra voluntatem domini non potest facere contractum matrimonii in præjudicium domini, sic nec vir in præjudicium uxoris : tamen quia caput est mulieris quantum ad alia, excepto debito, potest servum se facere, quamvis uxor non possit, cum sit sub potestate viri. Si vero uxor consentiat in venditionem viri, tunc vir potest se

[1] I *Cor.*, VI, 20. — [2] II *Esd.*, V, 2, 8. — [3] I *Cor.*, VII, 4.

(*a*) *Cæt. edit.* debet alter compelli, vel quod redimat, vel debet eum emere.

vendere in omne obsequium domini, et mulier præjudicat sibi; tamen nec mulier, nec proles vendi potest a viro, nisi ipsa consentiat, nisi forte in articulo necessitatis, hoc dico de prole, ut prædictum est: et sic patet quo modo littera illa intelligatur.

DUB. V.

Hoc etiam sciendum, etc.

Quæritur hic si ante quatuordecim annos ut puer contrahat per verba de præsenti, et de facto corrumpat sponsam, utrum separari queat; et quod non, videtur, quia est matrimonium ratum et consummatum. Contrarium videtur per illud quod dicitur in littera: « Si ante prædicta tempora, » etc.

Resp. Dicendum quod in hoc differunt constitutiones juris, et demonstrationes disciplinarum, quia demonstrationes fiunt de his, quæ fiunt semper; et si fiant de his quæ frequenter, non tamen ut frequenter, sed ut semper: exemplum est de eclipsi: sed constitutiones juris de his, quæ sunt sæpe. Si ergo aliquis sit exceptus ab hac generalitate hominum, pro eo quod malitia supplet ætatem, judicandum est sicut si haberet ætatem: et sic est in casu proposito intelligendum, et in aliis consimilibus.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum duo, quæ determinat Magister, duo principaliter quæruntur: primo, quantum ad primam partem distinctionis, quæritur de conditione servitutis; secundo, quantum ad secundam, quæritur de defectu ætatis. Circa primum quæruntur tria: primo quæritur utrum servitus cum contradictione domini impediat matrimonium; secundo, utrum cum errore contrahentis; tertio quæritur de fructu ventris, cujus conditionem debeat sequi, scilicet patris, vel matris.

QUÆSTIO I.

An conditio servitutis impediat matrimonium [1].

Quod conditio servitutis cum contradictione domini impediat matrimonium, sic ostenditur: 1. quia servus non potest intrare religionem domino suo contradicente, sicut dicunt jura; et si intrat, compellitur exire, et pro nullo habetur votum: si ergo non potest se obligare Deo per votum, multo minus nec mulieri per matrimonium. Ad opp.

2. Item servus, contradicente domino, non potest ad sacros ordines promoveri: ergo videtur quod nec matrimonium contrahere pari ratione.

3. Item in matrimonio transfertur potestas corporis viri in uxorem, et e contra: sed servus non habet potestatem sui corporis, sed ejus dominus: ergo non potest contra voluntatem domini contrahere.

4. Item servus tenetur domino suo obedire, cum præcipit sibi aliquid.

5. Item tenetur uxori debitum reddere, cum petit: sed potest esse quod Dominus petat servitium, et uxor tunc petat debitum: sed utrumque reddere est impossibile: ergo si nullus potest se obligare ad incompossibilia, ergo servus non potest contrahere.

6. Item conditio enumeratur inter impedimenta matrimonii: sed hæc est servitus: ergo, etc.

Contra [2]: *In Christo Jesu non est servus, neque liber:* ergo nec quantum ad sacramenta Christi et Ecclesiæ, est distinctio servi et liberi: ergo nec in matrimonio. Fundam.

Item servus et dominus sunt pares in concupiscentiæ morbo: ergo et in remedio: sed remedium concupiscentiæ carnalis est matrimonium: ergo in hoc sunt pares: ergo unus non potest alterum impedire.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I; Durandus, IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art. 3; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I; Petrus de Tarantas., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I. — [2] *Galat.*, III, 28.

Item servitus est de jure positivo; sed matrimonium est de jure naturali : ergo, si jus positivum non præjudicet nec impedit jus naturale, nec servitus matrimonium.

Item sicut servus tenetur obedire domino, ita et filius patri : sed in hoc filius non tenetur obedire patri, ut habitum est supra, et ostensum quantum ad matrimonium contrahendum : ergo nec servus domino.

CONCLUSIO.

Servitutis conditio secundum jus novum, etiam domino contradicente, non impedit matrimonium.

Resp. ad arg. Dicendum quod secundum jus novum conditio servitutis non impedit matrimonium etiam domino contradicente, vel dominis, quia sacramenta ecclesiastica omnibus sunt communia; et servus etiam conjugatus potest etiam suo domino debita servitia exhibere : unde per matrimonium non subtrahitur a domini potestate.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur de religione, dicendum quod in religione religiosus omnino subest præcepto religionis quantum ad omne tempus, et ideo absolvitur ab omni alia potestate : et quia non potest nec debet auferri jus domini, quod habet in servum ipso invito, ideo patet, etc. Non sic in matrimonio, quia adhuc servus est. Et per hoc patet illud de ordine, quia promotus ad ordines sacros hoc ipso efficitur liber.

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod transfertur in mulierem potestas viri, dicendum quod non simpliciter transfertur, quia uxor non dicitur domina viri; sed quoad actum conjugalem, quantum ad quem nullam habebat potestatem dominus super servum : et ideo quantum ad illum actum transferre potest, licet non ita libere sicut unus alius, ut videbitur.

5 et 6. Ad illud quod objicitur de redditione servitii, dicendum quod servus aut contrahit domino consentiente, aut contradicente. Si consentiente, cum concedens aliquid concedat etiam illa quæ ad illius jus pertinent, et ad matrimonium pertinet redditio debiti, cum uxor petat, uxori petenti debitum, et domino aliud imperante, tenetur et debet non obedire domino, sed uxori. Si autem domino contradicente contractum est, cum dominus suo jure privari non debeat, ex utraque parte pari imminente periculo, debet domino obedire : quod si majus periculum sit ex parte uxoris, quia timet lapsuram in fornicationem, et non timet graviter dominum offendere, debet secundum legem charitatis divinæ debitum prius uxori reddere, quam exequi imperium domini sui. Regulariter tamen tenendum est, quod cum contrahit cum servo scienter domino contradicente, vel e converso, sibi præjudicat, ut jus petendi non habeat quando obsequium postulabit; et ideo servus non obligatur hac repugnantia, quia tenetur debitum solvere, etiam cum nullum præjudicium domino generatur.

QUÆSTIO II.

An conditio servitutis cum errore impediat matrimonium [1].

Utrum conditio servitutis cum errore impediat matrimonium; et quod non, videtur : 1. quia magis est tolerabilis in conjuge servitutis conditio, quam qualitas (*a*) lepræ : ergo si error qualitatis talis non impedit, multo minus nec error conditionis. Ad opp.

2. Item error fortunæ, sicut jura dicunt, non impedit matrimonium : sed possibile est quod servitus sit a fortuna, sicut si aliquis capitur (*b*) casu in bello, et efficitur servus; vel si (*b*) propter paupertatem, quæ est a fortuna secundum usum loquendi, se vendit in servum : ergo, etc.

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXVI, art. 2, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. II; Petrus de Tarantas., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. II.

(*a*) *Cat. edit.* æqualitas. — (*b*) *add.* a. — (*c*) *deest* si.

3. Item servus, quantum est de se, persona est legitima ad contrahendum, et ignoratio (a) servitutis non tollit plenum consensum, quia si cognoscit substantiam ejus, et quantitates, et accidentia, talis cognitio sufficit ad hoc, quod consentiat: ergo non est ibi illegitimitas personæ, nec defectus consensus: ergo est matrimonium plenum.

4. Item pejor est conditio servitutis spiritualis, quam corporalis: sed error conditionis spiritualis non impedit matrimonium: ergo, etc.

Fundam. Contra: Jura dicunt, caus. XXIX, q. II, et Decretalis *de Conjugio servorum*, quod error conditionis impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum.

Item ratione videtur, quia illud est impedimentum matrimonii, quod est contra bonum matrimonii: sed servitus est contra bonum prolis, quia si liber cum ancilla contrahat, filii non sunt liberi, sed servi, quia, sicut dicunt jura, partus sequitur ventrem.

Item est contra bonum fidei, quia dominus potest vendere uxorem alienigenis, ipso viro nolente, maxime infidelibus: et vir si sequitur eam, imminet ei periculum fidei; si vero non sequitur, non potest petere debitum, nec habere.

Item nullus puniri debet sine culpa, ipso nolente et ignorante: sed opprobrium et infamia est alicui, quod sit servus, vel etiam servili personæ subjectus: ergo ubi intervenit error conditionis, non est matrimonium. Quæritur ergo quare et quando error conditionis impediat matrimonium.

CONCLUSIO.

Conditio servitutis cum errore matrimonium impedit, si liber cum ancilla contrahat; si vero inter pares sit, vel servus cum libera, non impedit.

Error conditionis triplex. Resp. ad arg. Dicendum quod error conditionis potest esse triplex: aut paris, ut cum servus contrahit cum ancilla; aut melioris, ut cum servus cum libera; aut deterioris, ut cum liber cum ancilla. In primis duobus casibus error non impedit matrimonium; in tertio vero impedit matrimonium, et dirimit jam contractum, nisi post cognitionem conditionis consenserit verbo vel facto. Ratio autem hujus est propter duo, scilicet propter favorem libertatis, et causæ matrimonialis, quæ maxime favorabilis est. Unde quia qui contrahit cum ancilla, quodam modo perdit libertatem, quæ est, sicut dicitur in jure civili, bonum inæstimabile, et quam nullus perdit nisi volens, quia perditam recuperare non potest etiam volens; ideo in favorem libertatis jus servatur erranti, ut, si velit, possit ancillam deserere. Et præterea servitus est contra bonum prolis et fidei: et quia jura favent matrimonio, ideo præsumunt errantem in conditionem non consentire, ideo nec matrimonium esse: et ideo quod impediat, hoc facit constitutio Ecclesiæ, ex prædicta veniens ratione.

1. Ad illud quod objicitur de qualitate, dicendum quod non est simile, quia nulla qualitas est ita contra bonum matrimonii, ut servitus; nulla etiam ita obviat bonis matrimonii, ut servitus, de his quæ impediunt.

2. Ad illud de bonis fortunæ, dicendum quod libertas non computatur inter bona fortunæ, imo omnibus aliis præponderat.

3. Ad illud quod objicitur, quod nec error, nec servitus impedit, dicendum quod servitus per se non impedit cum est scita, quia quilibet, cum vult, potest effici servus; sed ignorantia impedit, quia non debet puniri nolens.

4. Ad illud quod ultimo objicitur de servitute spirituali, dicendum quod etsi sit pejor ipsi servo, non tamen adeo redundat in alium, utpote in prolem, vel etiam in uxorem: et præterea facilius potest expelli.

(a) *Al.* sed conditio.

QUÆSTIO III.

An conditio prolis sequatur patrem, vel matrem [1].

Ad opp. Cujus conditionem sequatur proles, utrum patris, an matris; et quod patris, videtur: quoniam denominatio fieri debet a principaliori et digniori : sed pater est nobilius et dignius principium, quam mater, et principalius: ergo si magis debet principiatum (*a*) regulari secundum regulas dignioris principii, videtur quod partus debeat sequi patrem.

2. Item in sacra Scriptura nunquam ponitur genealogia mulierum, sed potius virorum : ergo generatio principaliter spectat ad viros: ergo et germen generationis.

3. Item repromissio de semine benedicto, scilicet Christo, facta est viris principaliter, quamvis nasci deberet de muliere: non enim facta est repromissio Saræ, vel Bersabeæ, sed Abraham (*b*) et David : ergo videtur quod proles magis sit ipsius viri, quam mulieris: ergo, etc.

4. Item unumquodque principiatum, quod producitur secundum imitationem, plus sequitur illud, cui plus assimilatur: sed filii plus assimilantur patri : ergo magis debent sequi patres.

Fundam. Contra: De natis ex libero ventre, cap. unico, dicit Decretalis: « Indecens videtur ut geniti ex libera filii ad serviendum retrahantur: » ergo qui nascuntur ex matre libera, sunt liberi: ergo sequuntur matrem.

Item, si quis seminat in terram alienam, fructus est domini terræ, non seminantis: sed venter mulieris respectu seminis viri est sicut terra respectu sementis: ergo videtur quod sicut fructus sequitur terram, ita partus sequitur ventrem.

Item hoc videtur in animalibus, quoniam si animal masculini sexus imprægnat animal feminini sexus, ut equus equam, pullus sequitur equam, non equum: ergo pari ratione videtur in proposito.

Item hoc videtur per simile in artificialibus, quia si quis ædificat in terra aliena, ædificium cedit solo, non solum ædificio: ergo si quis generat in alieno ventre, proles sequitur ventrem.

CONCLUSIO.

Conditio prolis sequitur matrem secundum plures leges, licet secundum aliquas nationes sequatur deteriorem partem.

Resp. ad arg. Dicendum quod secundum leges civiles, sive jus imperiale, partus sequitur ventrem. Et ratio hujus est valde conveniens, quoniam prolis duplex est principium, pater scilicet, et mater. Pater est principium honorabilius; sed mater est principium substantialius: et ideo in honoribus et municipiis filius sequitur patrem, quoniam illa acquiruntur paterna sollicitudine, et in hæreditate patrimoniali; sed quoniam mater est principium substantialius, quantum ad id quod est, sequitur matrem : et quoniam libertas et servitus respiciunt hominem secundum id quod est, non secundum id quod habet, hinc est quod secundum leges civiles rationabiliter valde institutum est, ut partus sequatur ventrem: et hinc est quod conjunctio ad prolem generandam matrimonium appellatur. Et huic concordat jus canonicum, sicut patet in Decretali prius posita. Concordat etiam jus divinum scriptum in lege Mosaica, ubi dicitur [2], quod si dederit uxorem alicui, quem emerit, et ille postmodum egrediatur liber, filii debent remanere domino, qui dedit ei uxorem, licet ipse egrediatur liber. Concordat denique multiplex ratio et similitudo naturalis: et ideo quia hoc dictat jus civile, et jus canonicum approbat, et divinum confirmat, et naturale commendat; ideo recte dicendum est, quod partus debet sequi ventrem. Verumtamen aliquæ partes, quæ non sunt hu-

[1] *Cf.* S. Thom, in *Suppl.* p. III, q. LIII, art. 4; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXVI, art. 5, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. IV.— [2] *Exod.*, XXI, 4.— (*a*) *Cæt. edit.* principatum. — (*b*) Abraam, *et sic deinceps*.

Justinianis legibus subjectæ non servant hanc consuetudinem, imo partus sequitur conditionem deterioris : unde si pater est servus, filii sunt servi, et similiter si mater ancilla ; et si unus sit diversæ conditionis ab altero, filii dividuntur : hunc modum servat Francia in aliquibus partibus, licet non ubique : sed tamen constitutio legis multo nobilior est et rationabilior, quam hæc consuetudo.

1. Ad illud quod primo objicitur, quod pater est dignius principium, dicendum quod verum est, non tamen substantialius : et ideo in dignitatibus patrem debet sequi ; in substantia, sive in libertate corporis sui, matrem. Et est exemplum, quia [1] nobilius principium fructuum agriculturæ est cultor, quam ager : fructus tamen est agri, sive domini agri.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod sacra Scriptura genealogias attribuit viris; dicendum quod verum est et conveniens : nam et hunc modum habemus, quod filium denominamus a patre : unde dicitur Petrus Martini, non Bertæ, ut in pluribus. Similiter repromissio fit viris : tamen ex hoc non sequitur, quod proles debeat sequi virum secundum conditionem libertatis vel servitutis, sed secundum conditionem dignitatis et honoris, quæ non substantiam respicit, sed potius qualitatem.

4. Ad illud quod objicitur, quod filius assimilatur patri, dicendum quod [2] assimilatio non venit a substantia, sed a formativa virtute, quæ principaliter viget in semine viri, quando masculus generatur : et ideo frequentius filii assimilantur patribus : attamen, quantumcumque sit patri similior in figura et proprietatibus, plus tamen traxit a matre de substantia : et ideo ex hoc non sequitur, quod in libertate patrem sequatur.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de impedimento quod venit ex defectu ætatis, et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur, utrum defectus (a) ætatis impediat matrimonium : secundo utrum defectus ætatis impediat contractionem sponsalium; tertio, utrum sponsalia contracta post septennium possint dissolvi per mutuum consensum.

QUÆSTIO I.

Utrum defectus (a) ætatis impediat matrimonium [3].

Quod defectus (a) ætatis impediat matrimonium, ostenditur sic : quia defectum (b) ætatis sequitur impotentia coeundi : sed impotentia coeundi impedit matrimonium : ergo et defectus (a) ætatis. Fundam

Item defectum (b) ætatis consequitur indiscretio : sed discretio requiritur ad consensum legitimum, et consensus ad matrimonium : ergo talis potest esse defectus (b) ætatis, quod impediat matrimonium.

Item jura canonica et civilia dicunt quod impuberes non possunt contrahere matrimonium : sed impuberes judicantur ratione ætatis, ut masculus ante quartumdecimum annum, et femina ante duodecimum, etc.

Contra : 1. Status pubertatis non impedit susceptionem alicujus alterius sacramenti, quæ etiam majoris perfectionis sunt : ergo nec matrimonium. Ad opp

2. Item, quare non possunt contrahere ante tempus pubertatis? Aut propter impotentiam coeundi, aut propter defectum discretionis : si propter impotentiam, sed multi infirmi sunt impotentes reddere debitum, et tamen possunt contrahere. Præterea, multi seniores confecti sunt impotentes, et tamen possunt contrahere. Præterea multi etiam ante annum quartumdecimum coeunt. Si propter defectum discretionis, contra hoc est, quod multi sunt discretiores in decen-

[1] Arist., *Metaph.*, lib. I, contex. 30. — [2] Id., *de Generat. Animal.*, lib. IV, c. 3. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LVIII, art. 5 ; et IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art. 5 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVI, art. 6, q. I ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art. 4 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. IV ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. V.

(a) *Cæt. edit.* status. — (b) *Item* statum.

nio, quam alii in vigesimo anno, qui possunt contrahere : ergo, etc.

3. Item quæritur quare tempus pubertatis citius completur in muliere, quam in viro; et videtur quod non deberet, quia quantum ad sponsalia contrahenda ad par tempus et æquale masculus et femina judicantur, utputa ad septennium : ergo pari ratione ad matrimonium contrahendum.

CONCLUSIO.

Defectus (a) ætatis impedit matrimonium, quoniam impuberes (b) qui non sunt apti ad prolem generandam. non contrahunt.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod matrimonium est in officium, et in remedium, et in sacramentum, vel signum: in officium, inquam, procreandi prolem[1]; in remedium contra impulsum libidinis; et in sacramentum insolubilis conjunctionis naturarum Christi. Quoniam igitur ante tempus pubertatis non possunt masculus et femina generare, nec fervore libidinis excitantur, tanquam impotentes ad hunc actum, quia etiam ante tempus illud sunt variabiles, et matrimonium est immutabile : decreverunt jura tales personas non esse legitimas, antequam ad tempus veniant pubertatis.

1. Ad illud ergo quod objicitur de sacramentis aliis, dicendum quod non est simile, quia utilia et necessaria sunt ante tempus pubertatis.

2. Ad illud autem quod quæritur, quid impediat, dicendum quod defectus ætatis, ratione instabilitatis puerilis, et impotentiæ (c) coeundi naturalis. Quod objicit de sene et infirmo, non est simile, quia stabiles sunt in sensu et in affectu. Sed quod dicit, quod non possunt, dicendum quod jura judicant et instituunt non secundum ea quæ semper, sed secundum ea quæ fiunt frequenter : et quia, licet ante tempus indictum aliqui possint coire propter accelerationem naturæ, tamen ut frequenter ante illud tempus non possunt; quia tamen jura viderunt quod aliqui possent, ideo non tantum arctaverunt, quin etiam proximi pubertati circa medium annum possint contrahere.

3. Ad illud quod quæritur, quare citius completur tempus pubertatis in muliere, dicendum quod tempus sponsalium determinatur quantum ad discretionem, sed tempus pubertatis quantum ad potentiam coeundi : et quia citius potest coire femina, quam masculus, ideo, etc. Si tu quæras, quare mulier citius potest, quam masculus, responderi potest quod hoc fit multis rationibus : primo, quia prius fit solutio virtuositatis propter meatus largiores; secundo, quia difficilius est agere, quam pati; tertio, quia [1] natura imperfecta in muliere appetit virum, sicut materia formam : unde propter majorem appetitum naturæ major fit acceleratio.

QUÆSTIO II.

An defectus ætatis impediat contractionem sponsalium [2].

Utrum defectus ætatis impediat contractionem sponsalium; et quod sic, videtur : quia sponsalia de necessitate obligant ad matrimonium : sed matrimonium non contrahitur nisi propria voluntate : ergo sponsalia non contrahuntur, nisi placeant sponso et sponsæ : sed non habet usum rationis nisi in determinata ætate; ergo, etc. **Fundam.**

Item jura canonica dicunt, sicut patet Extrav. *de Desponsatione impuberum*, per totum, quod qui contrahunt sponsalia ante septennium, nihil faciunt : ergo, etc.

Contra : 1. In sacramento baptismi obligatur parvulus per alium ad renuntiandum sæculo, et ad contrahendum matrimonium **Ad opp.**

[1] Arist., *Phys.* lib. I, cont. 81. — [2] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LVIII, art. 5; et IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art. 5; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. II; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVI, art. 6, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. I, art 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. V; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. V.

(a) Cæt. edit. *Status*.— (b) puberes.— (c) impotentia.

cum Deo : ergo pari ratione possunt parvuli per alios ad matrimonium obligari.

Item ubi valet fides propria, sufficit fides parentum : ergo pari ratione, [illegible] parvulorum, supplet [illegible] parentum, etc.

Item quæro, quare tempus septennii est determinatum ad sponsalia contrahenda, et videtur quod non sit conveniens : quia quod ante non possunt contrahi, aut hoc est propter defectum discretionis, aut locutionis : si discretionis, sed etiam tunc discretio deficit; si locutionis, sed ante sciunt parvuli loqui : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Sponsalia non possunt contrahi ante septennium, quia ante tale tempus non modo consentire, sed neque complacentiam possunt habere pueri, quam exprimant signo vel verbo.

Resp. ad arg. Dicendum quod sponsalia de jure non possunt contrahi ante septennium; et si contrahantur de facto, nihil fit : permittitur tamen ipsum nihil in re, quod est aliquid in spe, propter bonum pacis. Ratio temporis hæc est, quia sicut non possunt aliqui matrimonium contrahere nisi proprio consensu, et proprio signo exprimente consensum; sic non possunt ad matrimonium obligari nisi placeat, et complacentiam verbo vel signo exprimant, quia ut frequenter ab illo tempore incipiunt intelligere quæ dicunt, et loqui secundum proprium affectum : ideo ex tunc incipiunt valere. Ex his patent objecta, quia non est simile de obligatione matrimonii, et sacramenti (*a*) baptismi, quia illa est necessaria ad salutem; ideo merito per alium subvenitur ægroto. Patet etiam ratio temporis, quia quamvis non sit plena discretio ad discernendum bonum a malo in eis, tamen est discretio ad intelligendum quod dicitur, et respondendum quod libeat.

Expositio rationum.

(*c*) Ad illud ergo quod objicitur de sacramento baptismi, patet responsio, quod non est simile, sicut sæpe dictum est, propter hoc quod est contra originale, quod non est per voluntatem perpetratum. Et ulterius, in baptismo non obligatur parvulus nisi ad ea, ad quæ tenetur de jure naturali : unde non est ibi votum nisi valde large. Et si tu objicias, quod parvulus potest obligari ubi est bonum suum, dicendum quod verum est in possessionibus; sed in matrimonio, ubi est servitus corporis, et debet esse mutuus amor, decrevit Deus, ut nullus possit nec debeat, nisi propria voluntate, obligari. Est enim ibi quoddam mirabile, quia homo invenit in muliere aliqua (*b*) complacentiam, quam nunquam posset in alia invenire, ut dicunt aliqui experti.

QUÆSTIO III.

An sponsalia contracta post septennium possint dissolvi per mutuum consensum [1].

Utrum sponsalia contracta post septennium possint dissolvi per mutuum consensum; et quod non, videtur : quia sicut se habet ætas puberum ad contrahendum matrimonium, ita ætas impuberum ad contrahenda sponsalia : sed (*b*) puberes contrahentes matrimonium non possunt solvere : ergo, etc. Ad o

Item, sicut Dominus instituit matrimonium non solvi, ita præcipit non perjurare, et fide non mentiri : ergo si contracta sunt sponsalia per juramentum interpositum, videtur quod necessario teneantur consummare.

Item, *de Sponsalibus et Matrimoniis,* dicitur in Decretali secunda, quod hoc potest tolerari : si ergo permissio non est boni, sed mali, videtur quod sit malum.

Item, in eod. tit., Decret. *Commissum :* « Quia juravit aliquam ducere in uxorem, propter juramentum, si vult intrare religio-

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XLIII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVI, art. 6, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. VI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVI, q. VI.

(*a*) *Cæt. edit.* sacramento. — (*b*) aliquam. — (*c*) *Cæt. edit. add.* quia

nem, prius deberet contrahere : » Sed si liceret alicui pertransire, liceret maxime tali : ergo si huic non licet, multo minus nec alicui.

Fundam. Contra : Si promitto tibi dare centum, si absolvas me, sum absolutus, nec perjuro si non do : ergo pari ratione in proposito.

Item, si duo jurent simul ire Romam, et post pœniteant, et mutuo se absolvant, absoluti sunt : ergo, etc. Quæritur igitur qualiter sponsalia contrahantur, et quibus modis solvantur, et tertio quis sit effectus sponsalium. Quæst. lat. 1, 2, 3.

CONCLUSIO.

Sponsalia post septennium contracta multis modis solvi possunt ex causa rationabili, et hoc mutuo se absolvendo.

Resp. ad arg. Dicendum quod sponsalia multis modis solvi possunt, sicut jam patebit : et unus inter illos modos est, quando mutuo se absolvunt. De isto autem modo dicunt aliqui, ut Hugutio, quod modus iste non est licitus, quia non fit sine peccato, propter fidem juramenti; sed solum est permissus, quia coacta conjugia malos habent exitus : et hoc dicit propter illud, quod dicit Decretalis, quod potest in patientia tolerari. Opinio aliorum.

Opinio probabilis. Alii dicunt, quod cum juramentum obligatorium nunquam obliget nisi ad voluntatem ejus cui fit, videtur quod instar illorum, qui jurant simul ire ad aliquem locum, sicut ipsa Decretalis dicit, quod mutuo se possunt absolvere : et si veniat ex causa aliquo modo rationabili, dicunt esse licitum, licet sit minoris perfectionis, sicut sonat Decretalis : et hæc positio videtur magis probabilis, quidquid dicat Apparatus.

1. Ad illud quod objicitur de matrimonio, dicendum quod non est simile propter significationem.

2. Ad illud quod objicitur de juramento, dicendum quod non obligat nisi sub conditione.

3. Ad illud quod quæritur, quo modo contrahatur, dicendum quod quatuor modis : simplici promissione, fidei datione, sive juramenti interpositione, datis arrhis sponsalitiis, annuli subarrhatione. Ad q. lat. 1.

Ad illud quod quæritur, quibus modis solvantur, dicendum quod in octo casibus : primus est, voto solemni superveniente, puta si alter sponsorum intravit religionem; secundus, superveniente matrimonio, puta si contrahat cum alia per verba de præsenti post sponsalia; tertius, superveniente affinitate, puta si cognovit consanguineam sponsæ, et hoc facto vel fama probari potest; quartus, superveniente incurabili infirmitate, puta lepra, vel mutilatione membri alicujus; quintus, altero se absentante, puta cum vadit in regionem longinquam sine licentia; sextus, altero fornicante, puta cum alter cognoscit alteram, quam sponsam suam; septimus, utroque volente, puta cum ambo consentiunt; octavus est, minore petente, puta si contracta sunt sponsalia inter aliquos duos, quorum alter est in ætate debita, alter est minor. Primis duobus modis solvuntur sponsalia ipso facto; aliis, per judicium Ecclesiæ. Ad q. lat. 2

Ad illud quod quæritur, quis sit sponsalium effectus, dicendum quod duplex : unus obligationis ad matrimonium, ad quod astringuntur per promissionem, quæ est in sponsalibus : unde dicuntur a *Spondeo, spondes :* unde compellendi sunt ad matrimonium contrahendum, nisi timeatur de uxoricidio, vel aliquis dictorum casuum interveniat. Alius effectus est publicæ honestatis justitia, quæ est quod nullus consanguineorum propinquorum sponsi potest contrahere cum sponsa, nec e converso. Ad q. lat. 3.

DISTINCTIO XXXVII

DE IMPEDIMENTIS QUÆ OMNINO FACIUNT ILLEGITIMUM MATRIMONIUM CONTRAHENDUM CUM OMNI PROPTER ECCLESIASTICAM INSTITUTIONEM.

[illegible]

Sunt igitur quidam ordines, in quibus nullatenus potest contrahi conjugium; et si intercesserit copula, fit divortium: ut sacerdotium, diaconatus, et subdiaconatus. In aliis vero permittitur sortiri conjugium, nisi religionis habitum sumpserint, vel continentiæ votum fecerint. Unde Leo Papa[1]: « Clericos, lectores, ostiarios, exorcistas, acolytos, si extra votum et habitum inveniuntur, et continentiam profiteri nolunt, uxorem ducere virginem Ecclesia romana permittit, non viduam vel repudiatam; quia deinceps nec ad subdiaconatum provehi poterunt, nec laicus uxorem sortitus, nisi virginem, vel bigamus ad clericatum. » Item ex Carthaginensi concilio[2]: « Placuit episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos etiam ab uxoribus abstinere; quod si non fecerint, etiam ab ecclesiastico removeantur officio; cæteros vero clericos ad hoc non cogi. » Item Leo Papa[3]: « Lex continentiæ eadem est ministris altaris, quæ episcopis, et presbyteris, qui cum essent laici, vel lectores, licite uxores ducere potuerunt; sed cum ad prædictos pervenerunt gradus, cœpit eis non licere quod prius licuit. » Item in sexta Synodo[4]: « Si quis eorum qui ad clericatum accedunt, voluerit nuptiali lege mulieri copulari, hoc ante ordinem subdiaconatus faciat. » Item Calixtus Papa[5]: « Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, monachis, concubinas habere, seu matrimonium contrahere penitus interdicimus, contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi, et personas ad pœnitentiam debere redigi, juxta sanctorum canonum definitionem judicamus. » Item Gregorius[6]: « Nullum facere subdiaconum episcopi præsumant, nisi qui se caste victurum promiserit; quia nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. »

De interfectoribus suarum conjugum.

His adjiciendum est[7] de occisoribus suarum conjugum; de quibus Nicolaus Papa scribit Rudolpho Bituricensi Archiepiscopo[8]: « Interfectores suarum conjugum sine judicio, cum non addis adulterarum, vel aliquid hujusmodi, quid aliud habendi sunt, quam homicidæ? ac per hoc ad pœnitentiam redigendi; quibus penitus denegatur conjugium. » Hic videtur Nicolaus permittere maritis, pro adulterio aut alio hujusmodi uxores suas interficere; sed Ecclesiastica disciplina spirituali gladio, non materiali criminosos ferire jubet. Unde idem Nicolaus[9]: « Inter hæc vestra sanctitas addere studuit: Si cujus uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ejus secundum mundanam legem interficere liceat? Sed sancta Dei Ecclesia nunquam mundanis constringitur legibus, gladium non habet nisi spiritualem. » Item Pius Papa[10]: « Quicumque propriam uxorem absque lege et sine causa interfecerit, aliamque duxerit, armis depositis publicam agat pœnitentiam, et si contumax extiterit, anathematizetur usquequo consentiat. »

[1] Leo I, *cont. epist. Nicetæ Abbatis*, et habetur dist. XXXII, c. *Seriatim*. — [2] Habetur ibid., c. *Placuit*. — [3] Leo I, *Epist.* XC, c. III, et habetur dist. XXXI, c. *Lex continentiæ*. — [4] Habetur dist. XXXII, c. *Si quis eorum*. — [5] Habetur dist. XXVII, c. *Presbyteris*. — [6] Habetur dist. XXVIII, c. *Nullum*. — [7] Totum hoc cap. habetur dist. XXXIII, q. II. — [8] Ibid., c. *Interfectores*. — [9] Ibid., mox infra. — [10] Ibid.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sunt igitur quidam in quibus nullatenus, etc.

Hæc est pars, in qua Magister principaliter determinat de his, quæ matrimonium impediunt simpliciter; et habet hæc pars duas, quia tale impedimentum duplex est : quoddam quod simpliciter impedit cum omni; quoddam cum quodam sic, cum quodam non. Ideo secundum hoc hæc pars habet duas : in prima parte determinat de his, quæ simpliciter impediunt, et cum omni; in secunda de his, quæ cum aliquibus sic, cum aliquibus non, infra [1] : *Post hæc de dispari cultu, etc.* Prima pars habet duas : in prima parte agit de impedimento quod impedit propter ecclesiasticam institutionem; in secunda de eo quod impedit propter propriam obligationem, infra [2] : *Nunc de voto inspiciamus*, etc. Et quoniam ecclesiastica institutio quosdam excludit a matrimonio propter excellentiam vitæ, ut clericos; quosdam propter enormitatem culpæ, ut uxoricidas : ideo hæc pars habet duas particulas : in prima determinat de impedimento ordinis; in secunda de impedimento criminis, ibi : *His adjiciendum est de occisoribus suarum conjugum*, etc. Utraque pars remanet indivisa propter brevitatem.

Divisio.

DUB. I.

Uxorem ducere virginem Ecclesia Romana permittit.

Quæritur, quare ponit quod permittit ducere virginem : cum enim nullo voto sint astricti, ita potuerunt ducere viduam, sicut virginem.

Resp. Dicendum quod clerici ducentes uxores intra (*a*) minores ordines, possunt uxores dupliciter ducere : aut cum spe redeundi ad ministerium et officium clericatus, aut sine spe : si cum spe, tunc permittitur quod ducant virgines, et sic loquitur Leo Papa; si sine spe, tunc possunt quam volunt ducere : sed si ducant viduam, amplius non possunt ad officium, quod dimiserant, redire : vel si permittatur reditus ad ordines minores, inhibetur promotio ad majores : et ideo dicit : « Permittantur, si volunt, ad clericatum aliquo tempore redire sine impedimento. »

DUB. II.

Placuit episcopos, presbyteros, etc., ab uxoribus abstinere.

Videtur mala esse hæc constitutio : quia nemo potest uxorem privare jure suo : ergo videtur quod si habent uxores, quod non possunt abstinere ab eis, etiamsi velint. Item ponatur quod aliquis in inferioribus ordinibus, uxore tacente et sciente, promoveatur, utrum debeat, cum reclamaverit, debitum sibi reddi; et quod sic, videtur, quia votum continentiæ non vovit. Et iterum, si vir ingrediatur religionem, et ipsa taceat, si reclamet post apud episcopum, redire compellitur : ergo, etc. Item quæritur utrum, mortuo viro, teneatur ad continentiam perpetuam talis mulier, an possit contrahere.

Resp. Dicendum quod hoc intelligitur, quod si non habent uxores, nunquam debent contrahere, ex quo ad sacros ordines sunt promoti; si autem habent, non possunt promoveri sine assensu uxorum, secundum consuetudinem Romanæ Ecclesiæ; et verum est quod requirendus est earum consensus. Quia si uxor taceat viro suscipiente ordinem, et locum et tempus habeat reclamandi, præsumitur consensisse, et amplius reclamare non potest : et ex tali consensu suo continentia sibi indicitur, nec potest requirere virum. Utrum autem possit contrahere, dicendum quod, sicut dicitur dist. XXXII, c. *Seriatim*, etc., non potest etiam post mortem viri, imo tenetur ad continentiam perpetuam. Sed qualiter hoc sit intelligendum, inter jurisperitos est controversia. Aliqui enim dicunt quod mulier consentiens viro, vovere intelligitur; sed votum istud, quia non est solemnizatum, impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit jam contractum,

[1] Dist. XXXIX. — [2] Dist. XXXVIII.

(*a*) *Cæt. edit.* infra.

Alii dicunt quod solemnizatur in voto viri. Tertii dicunt quod secus est in uxore ingressi religionem, et clerici : quia uxor clerici tenetur, sed non uxor ingressi religionem, quia dicitur est clericatu, [illegible] gamus posset esse; [illegible] cus. Alii, et hoc videtur probabilius, quod uxor aut ignorat propositum illud, quia nec scit nec sibi dicitur, aut novit : primo modo, non obligatur ; secundo modo, si novit, quia sibi dicitur, et consentit, obligatur. Sed quid in tanta diversitate tenendum est? Sane dici potest, quod si uxor consentiat viro quod ordinem sanctum suscipiat, vel quod religionem ingrediatur in conspectu personæ, per quam secundum formam Ecclesiæ possit fieri divortium, quod ipsa obligatur ad continentiam perpetuam cum viro, qui est eadem caro cum ipsa, nec excusatur per juris ignorantiam : nec est diversimode judicandum in clericis et religiosis quantum ad hoc, cum utrobique corpus viri perpetuo Domino dedicetur. Et hoc expresse dicitur dist. XXXII, c. *Seriatim*, etc. Neque permittitur uxor jungi eidem marito suo carnaliter, nec unquam nubere, aut in ejus vita alium ducere post mortem : et ideo satis probabiliter dictum est, quod viro vovente, et solemnizante, ipsa vovisse intelligitur : et hoc totum probatur per multa jura, quæ dicuntur libro III, *de Conversione conjugatorum*.

DUB. III.

Quibus penitus denegatur conjugium.

Ex hoc videtur, quod cum talibus dispensari non possit. Quæritur ergo pro quibus peccatis conjugium denegetur, et in quibus dispensetur.

Resp. Notandum quod in septem generibus : primum est adulterium cum occisione, vel fidei datione, caus. XXXI, q. I; secundum est incestus, caus. XXXII, q. VII, *Concubuisti;* tertium est raptus sponsæ alterius, caus. XXVII, q. II, c. *Statutum;* quartum est de eo, qui insidians matrimonio filium de sacro fonte levavit, et de hoc habetur caus. XXX, q. I, c. *De eo autem*; quintum est de eo, qui occidit presbyterum, Extrav., de pœn. et remiss., c. *Qui presbyterum;* sexto de eo, qui occidit propriam uxorem, caus. XXXIII, q. I; septimum solemniter pœnitentes, caus. XXXIII, q. II, c. *De his antiqui*. In omnibus dispensatur præterquam in primo, propter hoc, quod respicit personam determinatam.

DUB. IV.

Sed sancta Dei Ecclesia nunquam mundanis constringitur, etc.

Videtur falsum dicere : quia Bernardus dicit ad Eugenium, quod habet utrumque gladium, et uterque gladius, tam spiritualis, quam materialis, est Ecclesiæ : et hoc probat per illud [1] : *Sunt gladii duo.* Et Dominus : *Satis est.*

Resp. Dicendum quod uterque, ut dicit Bernardus, est Ecclesiæ; sed differenter, quia spiritualis extrahendus est manu Ecclesiæ, sed materialis non manu, sed tantum nutu : et per hoc solvitur illud.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus brevis distinctionis, secundum duo quæ breviter in ea tanguntur, duo hic principaliter quæruntur : primo quæritur de ordinis impedimento; secundo de uxoricidio. Circa primum quæruntur tria : primum est, utrum ordines minores impediant matrimonium ; secundum autem, utrum ordines sacri ; tertio quæritur, quantum ad ecclesiasticum statutum, per quod sacri ordines impediunt matrimonium.

QUÆSTIO I.

An minores ordines impediant matrimonium [2].

Quod minores ordines non impediant ma- Fundam.

[1] *Luc.*, XXII, 38. — [2] S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LIII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. I, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. 1, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. 1; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. 1.

trimonium, videtur per multas auctoritates, quas adducit Magister in littera, maxime per illam (a) Leonis Papæ, quæ sumpta est dist. XXXII.

Item in extravag. de clericis conjug., dicit Alexander III : « Si qui clericorum infra subdiaconatum acceperint uxores, ipsos ad retinendas uxores districtione ecclesiastica compellatis. »

Item ratione videtur, quia ad minores ordines ut plurimum parvuli promoventur : sed tales non sunt cogendi ad continentiam : ergo, etc.

Item in ingressu religionis est status, in quo quis probat, et probatur, antequam ad votum continentiæ obligetur : ergo pari ratione, imo multo fortiori, cum difficilius sit in sæculo continere, status debet determinari, in quo clerici possint probare, et probari utrum velint vivere casti, et in illo non debent ad castitatem obligari : sed iste est ordinum inferiorum : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1.[1] Lectores cum ad annos pubertatis venerint, cogantur aut uxorem ducere, aut continentiam profiteri : Ergo si lectores sunt in statu inferiorum ordinum, videtur quod compellantur ad continentiam : ergo, etc.

2. Item minores clerici, statim ut sunt clerici, in sortem Dei sunt vocati; et ideo dicti sunt clerici, quia in sortem Dei sunt segregati : sed *qui habet uxorem est divisus*, sicut dicit [2] Apostolus : ergo nullus clericus potest, nec debet habere uxorem : ergo, etc.

3. Item omnis clericus in minori officio, sive ordine, constitutus potest habere beneficium ecclesiasticum, maxime si intendat ulterius promoveri, saltem beneficium sine cura : sed nullus conjugatus potest nec debet habere beneficium præbendale, sicut dicitur extravag. de clericis conjugatis, c. *Diversis fallaciis*, etc. Ergo nullus clericus potest esse conjugatus.

4. Item omnis clericus in minori officio constitutus potest gaudere privilegio clericali : sed nullus uxoratus potest gaudere privilegio clericali : ergo nullus clericus potest esse uxoratus. Major manifesta est; minor patet per decretalem de clericis conjugatis, c. *Joannes*, et infra, ubi dicitur, quod uxoratus etiam tonsuratus non potest privilegio clericali gaudere. Si tu dicas, quod istæ rationes non valent, quia qui est clericus, potest non esse clericus, et ita potest esse uxoratus; contra : Ordinis sacramentum est per impressionem characteris : ergo sicut baptizatus non potest esse non baptizatus, ita videtur quod clericus non possit fieri non clericus, sive non ordinatus.

[1] Dist. XXXII. — [2] I *Cor.*, VII, 33. — (a) *Al.* De illa.

CONCLUSIO.

Ordines minores ad contrahendum matrimonium non præstant impedimentum : licet ministerium et beneficium in Ecclesia occidentali oppositionem habeant ad matrimonium.

Resp. ad arg. Dicendum quod in ordinibus minoribus est considerare ordinem, et officium sive ministerium, et beneficium; et simul hæc tria possunt comparari ad matrimonium. Et ordo minor nullam habet oppositionem ad matrimonium ratione sui, sive characteris, nec quantum ad contractum matrimonii, nec quantum ad usum. Sed ministerium et beneficium, secundum Ecclesiam occidentalem, oppositionem habent ad matrimonium quantum ad usum propter honestatem : et quoniam clericus in minoribus ordinibus non tenetur, nec est obligatus ad officium, nec ad ministerium, ideo potest contrahere sine aliquo impedimento : et ita concedendum est, quod minores ordines matrimonio non præstant impedimentum.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod lectores debent continentiam promittere, dicendum quod illud capitulum debet intelligi, quando promoventur ad subdiaconatum; alioquin solum est consilium.

2, 3 et 4. Ad illa vero quæ objiciuntur post, jam patet responsio. Objicitur enim de clerico quantum ad ministerium, et quantum ad beneficium, et privilegium, quæ non

sunt necessario annexa minoribus ordinibus : ideo nec matrimonium repugnat, ita quod non possit transferri de uno statu ad alium : impeditur tamen ut non possit, nec debeat simul in utroque statu militare, quia[1] *nemo militans Deo debet se sæcularibus negotiis implicare.*

QUÆSTIO II.

An sacer ordo matrimonium impediat [2].

Fundam. Utrum sacer ordo matrimonium impediat; et quod sic, videtur per auctoritates multas, quas adducit Magister in littera ; et sumuntur plures de dist. XXXII.

Item in extr. de cler. conjug., Alex. III : « Si in subdiaconatu, et aliis superioribus ordinibus, uxores accepisse noscuntur, eos uxores dimittere compellere procuretis. »

Item omnis qui non vovet continentiam, est ineptus ad sacros ordines : sed qui habent uxores, sunt hujusmodi : ergo, etc. Probatio majoris. Gregorius dicit, et habetur in littera : « Nullum subdiaconum facere præsumant episcopi, nisi qui promisit se caste victurum. » Ergo qui se promittit in manu episcopi, continentiam vovet, et tenetur : patet, etc.

Item in sacris ordinibus ministrant circa altare : sed sanctius est altare novæ legis, et sacrificium, quam legis figuræ : sed sacerdos cum ingrediebatur sancta sanctorum, tenebatur a conjuge abstinere, sicut dicitur in ***Exodo :*** ergo multo fortius ministri altaris : nunc ergo qui jugiter ministrant, nunquam debent mulieribus adhærere.

Ad opp. Contra : 1. Virtus nullam habet oppositionem cum virtute : ergo nec sacramentum cum sacramento : sed quod non habet oppositionem cum alio, non præstat ei impedimentum : ergo ordinis sacramentum nullo modo impedit matrimonium.

2. Item oppositio est relatio æquiparantiæ : ergo si unum sacramentum repugnat, et impedit susceptionem alterius, pari ratione et e converso : sed matrimonium non impedit susceptionem ordinis, quia multi conjugati promoti sunt in episcopos : ergo nec ordo sacer impedit matrimonium.

Item idem est ordo apud nos, et apud Ecclesiam orientalem : sed apud illos ordo non impedit matrimonium, nec e converso; ergo nec apud nos. Si tu dicas, quod apud nos est superadjectum votum, ratione cujus impedit, tunc videtur quod impedimentum ordinis non differat ab impedimento voti.

CONCLUSIO.

Sacer ordo impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum, ratione statuti ecclesiastici, et voti.

Resp. ad arg. Dicendum quod absque dubio, sicut sacri canones dicunt, sacer ordo impedit matrimonium contrahendum, et dirimit jam contractum. Verumtamen, quantum ad modum dicendi, sive intelligendi, inter doctores diversos diversitas opinionum resultat. Quidam enim dicunt, quod ordo Opinio 1. sacer impedit matrimonium, propter votum annexum, ad quod obligatur qui suscipit ordinem sacrum. Sed quoniam in susceptione Improb. ordinis non videtur voti emissio, aut, si est emissio hæc, est quantum ad factum, quamvis non sit quantum ad verbum : sed non videtur tunc differre ab impedimento voti, quod falsum est, quia apud Græcos non est votum continentiæ, quia illi sacerdotes licite utuntur uxoribus; et tamen nullus potuit, nec potest in sacris ordinibus constitutus contrahere, sicut ex synodo septima habetur, quæ celebrata fuit apud eos, in quo se huic statuto subjecerunt, præter votum continentiæ : ideo aliorum est opinio, quod ordo Opinio 2. præstat impedimentum ratione statuti ecclesiastici, quod ligat clericos suscipientes or-

[1] II *Tim.*, II, 4. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIII, art. 4 ; et IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. I, art. 2 ; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. I; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. II ; Durandus, IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. I; Thom. Argent., IV *Sent*, dist. XXXVII, q. I, art. I ; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. II ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist XXXVII, q. II.

Improb. dines ad nunquam contrahendum. Sed quoniam auctoritates canonum inveniuntur, quæ utrumque sonare videntur, ut quod in susceptione ordinis est solemnizatio voti; ideo dicendum est melius, quod etsi apud Græcos non impediat, hoc est ratione statuti; et sic non impedivit, ut dicunt quidam, a tempore apostolorum : tamen apud Latinos impedivit, et ratione statuti, et ratione voti. Sicut enim ordo monachorum et habitus continentiam habet annexam per illum qui habitum instituit, et regulam edidit monachalem : ideo qui profitetur, et suscipit habitum, dicitur emittere votum consequenter : sic ordo apud Latinos ex ecclesiastica constitutione habet inseparabiliter continentiam annexam : et ideo qui illum suscipit, spontanee se obligat; ita quod illa obligatio procedit ex statuto pariter, et ex voto : et sic patet quod impedit, et qualiter impedit.

Opinio 3, quæ est Doctoris.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod virtus cum virtute non habet oppositionem, dicendum quod verum est quantum ad habitum : sed tamen status aliquando sunt incompossibiles, ut conjugalis, et virginalis : et quoniam sacramenta diversa status diversos respiciunt, ut ordo statum continentiæ virginalis, vel vidualis; matrimonium, statum continentiæ conjugalis : hinc est, quod impedit, sicut status sæcularis, et religiosus, suo modo opponuntur.

2. Ad illud quod objicitur, quod matrimonium non impedit ordinem, dicendum quod verum est, si uxor fuit virgo, et vult continere; sed tamen non est simile, quia processus in virtutibus est a statu imperfectiori ad perfectiorem, sed non debet esse reditus : et quoniam matrimonium collocat in statu imperfectionis, ordo vero in statu perfectionis, ideo, etc. : sicut de sæculo ad religionem licet ascendere, non descendere.

3. Ad illud ergo quod objicitur ultimo, jam patet responsio, quia statutum Ecclesiæ abundantius arctat Latinos, quam Græcos, licet illos aliquo modo arctet : et hoc, quia Latini voluerunt se subjicere et plicare, Græci vero in sua ruditate remanere, et ideo usque hodie in suis fæcibus remanserunt. Patet etiam quod non solum ratione voti impedit, sed etiam ratione statuti ecclesiastici.

QUÆSTIO III.

An Ecclesia debuerit instituere, ut sacer ordo impediret matrimonium [1].

Utrum Ecclesia debuerit hoc instituere, et per tale statutum clericos ad continentiam obligare; et quod non, videtur : primo, quia matrimonium est in remedium concupiscentiæ : sed hic morbus maxime viget in clericis, ut patet : ergo non debuit denegari remedium. Ad opp.

2. Item difficillimum est juvenibus abstinere a mulieribus, et ideo continentia in eis pro martyrio computatur a Hieronymo : sed lex nova debet esse lex levitatis et suavitatis : ergo, etc.

3. Item ad ea, quæ perfectionis sunt, debemus per consilium induci, non mandato obligari : si ergo abstinere ab omni muliere, perfectionis est, non videtur quod ad hoc debuerint clerici per præceptum obligari.

4. Item non est majoris perfectionis moderna Ecclesia, quam primitiva : sed tunc non fuit indicta clericis continentia : ergo nec modo debuit indici.

5. Item cultus Dei ampliandus est : sed a nullis competentius ampliatur, quam ab ipsis clericis cultoribus Dei : si ergo clerici in sacris ordinibus constituti sunt cultores Dei, cum ampliatio cultus divini non tantum sit per generationem prolis spiritualis, sed etiam carnalis, quia nati de Christianis Christiani sunt, ergo videtur quod eis competat filios generare : ergo non debent arctari ad continentiam.

6. Item prælatorum status dicitur esse perfectissimus, quia simul juncta est contem-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIII, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. III.

platio cum actione: ergo cum status clericorum debeat esse perfectus, videtur quod statui eorum conveniat non tantum generatio prolis spiritualis per verbum et exemplum, propter statum contemplationis, sed etiam generatio prolis carnalis, quantum ad statum actionis: ergo videtur quod eis non debuerit matrimonium interdici. Quæritur ergo quæ fuerit ratio hujus statuti. Et ad oppositum possent adduci rationes, sed illas claudendum est in responsione.

CONCLUSIO.

Ecclesia potuit, et ei licuit, quia et decens erat, et expedire videbatur, statuere ut sacer ordo impediret matrimonium contrahendum, et dirimeret contractum.

Resp. ad arg. Dicendum quod istud statutum de clericorum continentia fecit Ecclesia, quia potuit, sive licuit, quia decuit, quia
Ratio 1. expediens fuit. Potuit autem Ecclesia dupliciter : tum propter auctoritatem prælatorum, et maxime Pontificis summi, tum propter consensum subditorum. Propter auctoritatem namque potuit, quoniam etsi omnia sacramenta auctoritatem respiciant in dispensante aliquo modo, tamen illud sacramentum præcipue inter alia. In cujus signum, in ordinis datione, loquitur potestatem habens ille, qui ordines confert : unde et dicit : *Accipe potestatem*, etc. : et ideo istud onus, quod voluit summus Pontifex huic ordini, sive sacramento alligare, potuit, et sibi licitum fuit. Sed huic auctoritati et potestati successit in Latinis voluntas obtemperandi, quia tale statutum super se libenter receperunt; et hæc duo fecerunt statutum firmum. Sed Græci dederunt tergum, et quia non consenserunt in nobile statutum, ut vasa sua servarent munda, ablatum est regnum, et intelligentia Scripturarum, et datum est genti facienti fructum
Ratio 2. ejus. Sic igitur patet quod potuit. Nec solum licuit, imo etiam decuit; et hoc propter duo : quoniam in actu carnali, qui est usus matrimonii, ut plurimum est libido; et in cohabitatione ut plurimum est sollicitudo. Et libido, sive carnalis delectatio, reddit fœtidum et immundum; et sollicitudo reddit divisum. Et quoniam clericum in sacris ordinibus constitutum decet esse mundum, cum ferat vasa Domini; decet nihilominus esse sollicitum et attentum, ut sollicite et diligenter serviat Domino, et studeat quomodo placeat Christo : ideo decens fuit eos ab uxoribus separari, ut per omnia fierent idonei cultores ministri altaris. Si enim illi, qui comedebant panes propositionis, vasa sancta habere debebant, quanto magis isti qui agno immaculato assistunt, et dispensant, et sumunt, omni puritate et sanctitate debent fulgere, et vasa sua custodire in sanctificatione et honore, non in desiderii potestate! Certe hoc non tantum decens, sed et etiam decentissimum judicabit omnis anima, quæ est templum Spiritus sancti. Et Ratio 3.
non tantum decuit, imo etiam expediens fuit : primo, propter vitandum irregularitatis periculum; secundo, propter vitandum latrocinium. Propter vitandum periculum, quia si mulier, quæ est uxor alicujus, cognoscat alium virum, et ille vir post cognoscat eam, jam irregularis est : et ideo si uxor sacerdotis græci fornicatur, jam amplius nec cum ipsa, nec cum alia potest rem habere : et quia difficile est talibus abstinere, frequenter in irregularitatem inciderent, et cum periculo ministrarent, si uxores haberent. Secundo vero, propter vitandum latrocinium : si enim episcopi et archiepiscopi nunc filios haberent, omnia bona ecclesiastica furarentur et diriperent, ita quod pauperibus pauca, vel nulla remanerent : cum enim modo congregent, et ditent nepotes, quasi gradibus incomputabilibus ab eis elongatos, quid facerent, si haberent filios legitimos? Unusquisque attendat quantum esset periculum : ideo providit Spiritus sanctus hoc offendiculum auferre, et Dei consilio hoc statutum fuit in Ecclesia sancta Dei, ut clerici ad sacros ordines venientes, nullo modo matrimonio possint uti.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod clerici indigent remedio, dicendum quod verum est; sed tamen non solum est remedium matrimonii ad vitandam fornicationem, sed multo nobilius est remedium macerare carnem: unde quando otium est, et nulla est carnis maceratio, sed nutritur et impinguatur venter, tunc præstatur fomentum igni luxuriæ, et ideo aliquibus videtur difficile continere: sed si occuparent se bono exercitio, et carnem macerarent, alio remedio non indigerent: et istud remedium est eis concessum, quia convenit eorum statui; aliud vero est remedium quod non competit eorum cœlibatui.

2. Ad illud quod objicitur, quod difficillimum est abstinere juvenibus ab actu carnis, dicendum quod revera hoc difficillimum est, quia qui ignem abscondit in sinu, quomodo potest eum ferre, ut ejus plantæ non ardeant? Difficile autem est extinguere ignem immittendo ligna; sed facillimum est superinfundendo aquam. Si enim vis continere, necesse habes mulieres effugere, et carnem macerare, maxime si juvenis es: quod si hoc feceris, et continentiam amare cœperis, fiet tibi non solum non difficile, imo per omnia facile. Cum enim dicitur quod lex nova est onus leve, hoc dicitur ratione charitatis, quæ cætera mandata facit facilia: qua qui caret, valde difficulter potest onus portare.

3. Ad illud quod objicitur de perfectione, dicendum quod Ecclesia nullum compellit absoluta impulsione, sed sub conditione, quæ est in voluntate hominis, scilicet si velit ordinem suscipere: et hoc non est compellere simpliciter; sed homo tunc se obligat, quando voluntarie sumit ordinem: oportet enim quod accipiat ipsum cum suo onere.

4. Ad illud quod objicitur, quod non majoris perfectionis est moderna Ecclesia, quam erat Ecclesia primitiva, dicendum quod illi non competebat, tum propter personarum paucitatem, tum etiam propter paupertatem, tum etiam propter modestiam et honestatem. Propter paucitatem, quia oportebat clericos fieri de novo conversos, qui utplurimum uxores habebant; nunc autem a cunabulis instruuntur. Propter paupertatem, quia non tantum abundabant tunc, quantum nunc: ideo non tantum timendum de furto erat: sed post per (a) Dei dispensationem Ecclesia temporalia habens, ne charitate refrigescente, tam in clericis, quam in laicis, cultus Dei periret, qui dilatari deberet, ideo tunc oportuit continentiam indicere. Propter modestiam quæ erat in illis: sciebant enim uxoribus melius et temperantius uti: et sic patet illud.

5. Ad illud quod objicitur de ampliatione cultus divini, dicendum quod cum tot sint de laicis, qui vacent illi multiplicationi carnali, et tam pauci qui sciant, possint et velint vacare spirituali; ideo oportuit hæc duo officia dividi: et cum divisa sint, adhuc carnalis generatio multos habet ministros, et spiritualis paucos. Non enim timendum est, quod deficiat cultus Dei propter defectum generationis carnalis; sed multum timendum est, ne tepescat propter defectum spiritualis.

6. Ad illud quod objicitur de actione et contemplatione, dicendum quod quædam est actio, quæ juncta contemplationi non eam impedit, sed facit, ut sunt opera misericordiæ et pietatis; quædam est quæ mentem dejicit de arce, et talis est actio conjugalis, quia, sicut dicit Augustinus: « Nihil mentem virilem adeo de arce dejicit, ut contactus membrorum femineorum: » et hoc supra[1] tactum fuit: et ideo dico quod clericis talis actio non competit, sed actio quantum ad opera misericordiæ. Unde eis commissa sunt bona pauperum dispensanda, ut operibus pietatis intendant, non ut curam carnis in desideriis faciant.

[1] Art. præced., q. II.

(a) *Cæt. edit. deest* per.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de uxoricidio, et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur utrum uxorem adulteram occidere sit licitum; secundo, quod sit gravius peccatum, utrum occidere uxorem, an matrem; tertio, utrum hoc peccatum simpliciter impediat matrimonium.

QUÆSTIO I.

An sit licitum uxorem adulteram interficere [1].

Ad opp. Quod licitum sit uxorem adulteram interficere, ostenditur primo per textum sacræ Scripturæ [2] : *Maleficos non patieris vivere* ; istud est morale : ergo adhuc manet. Si tu dicas istud fuisse judiciale, et talia evacuata sunt ;

2. Contra : istud est in lege humana, quod adultera est interficienda, et adulter : sed tales leges approbat et sustinet Ecclesia : si ergo Ecclesia non debet approbare nisi licitum, videtur quod viro uxorem adulterantem interficere sit licitum.

3. Item hoc probatur per Canonem, caus. xxxiii, q. 2 : « Interfectores suarum conjugum sine judicio, cum non addis adulterarum, vel aliquid hujusmodi, quid aliud habendi sunt, quam homicidæ ? » Ergo si additur *adulterarum*, non videtur quod sint homicidæ.

4. Item viri est uxorem suam corrigere, et secundum quod gravius peccat, gravius debet eam punire : si ergo mulier quæ adulteratur, digna est morte, si vir eam occidat, non videtur quod incurrat aliquam offensam.

Fundam. Contra [3] : *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat* : noluit ergo Dominus quod aliquis occideret mulierem in adulterio deprehensam, nisi haberet conscientiam mundam a culpa : ergo non videtur quod hoc alicui liceat.

Item, Canon dicit, caus. xxxiii, q. 2, c. *Inter hæc sanctitas vestra*, et infra : « Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus, gladium non habet nisi spiritualem : » ergo, etc.

Item ratione videtur, quia quantum ad culpam fornicationis judicantur pares : sed nulli mulieri licet occidere virum adulterum : ergo nec alicui viro adulteram mulierem.

CONCLUSIO.

Uxorem adulteram occidere non est licitum, neque apud legem evangelicam, neque apud jus civile.

Resp. ad arg. Dicendum quod interfector propriæ conjugis, si ex certa scientia facit, peccat, quantumcumque illa sit adultera : peccat autem non tantum contra canones, sed etiam contra jus civile. Contra jus civile, quia eam interfecit prætermisso juris ordine, nisi forte in actu malo eam inveniat, in quo casu leges humanæ concedunt. Sed contra jus divinum et canonicum peccat in ipso facto, quoniam non debet ipsam adulteram interficere, sed corrigere, cum Deus peccatum paratus sit parcere in lege gratiæ, sicut patet in exemplo mulieris adulteræ. Et quoniam matrimonia et causæ matrimonales tractari debent lege poli, et non lege fori; ideo non licet hoc facere quod jus civile dictat [4], quamvis Ecclesia sustineat *ad terrorem malorum* (*a*), sed quod judicat sancta Ecclesia, uxorem scilicet adulteram non esse occidendam, sed potius dimittendam.

1. Ad illud quod objicitur de lege, dicendum quod illud erat judiciale; et judicialia non manent, quia illa fuit lex rigoris, hæc autem est mansuetudinis.

2. Ad illud quod objicitur de lege civili, dicendum quod quædam sunt ibi, quæ Ec-

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. ii, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. ii, art. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. i, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. iv; Petrus de Tarantas., IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. v. — [2] *Exod.*, xxii, 18. — [3] *Joan.*, viii, 7. — [4] I *Petr.*, ii, 14.

(*a*) Vulg. *ad vindictam malefactorum.*

clesia approbat, quædam quæ sustinet, et quædam quæ revocat. Et hoc judicium de occisione fornicariæ, sive adulteræ, aut sustinet ad aliorum terrorem, aut etiam retractat, cum prohibet, ut in supradicto canone, qui dicit nullo modo interficiendam esse uxorem, quantumcumque in crimine deprehensam.

3. Ad illud quod objicitur de illo canone, *Interfectores suarum*, etc., dicendum quod istud dictum est secundum leges humanas : talis enim, ex quo sine causa et præter judicium occidit, secundum leges civiles punitur ut homicida ; sed si per judicium et causam faciat, non judicatur homicida secundum leges humanas. Sed secundum jus canonicum, etiam secundum quod debent regi matrimonia lege matrimonii, et secundum mandatum Ecclesiæ, non principum, non licet occidere ; imo homicida judicatur, sicut expresse testatur capitulum sequens de Nicolao, etc.

4. Ad illud quod objicitur, quod potest corrigere, dicendum quod verum est ; sed correctio tanta et talis debet esse, ut non auferat locum pœnitentiæ : et ideo, quando excedit limites ut occidat, jam non est zelus correctionis, sed furor occisionis.

QUÆSTIO II.

An sit gravius peccatum uxorem occidere, quam matrem [1].

Opp. Utrum gravius peccatum sit occidere uxorem, quam matrem ; et quod sic, videtur : 1° quia quod gravius punitur, gravius est in offensa : sed peccatum interfectionis uxoris gravius punitur, quam peccatum interfectionis matris, sicut patet, caus. xxxiii, q. 2, c. *Admonere*, etc.

2. Item, quod est magis contra naturam, illud est majus peccatum : sed magis contra naturam est odire, et occidere carnem suam, quam alienam, quia [2] *nemo unquam carnem suam odio habuit ;* et uxor est caro viri, sicut ibidem [3] dicitur, quia facti sunt *una caro :* ergo gravius videtur peccatum.

3. Item amor uxoris, sicut patet ex textu [4], superexcedit amorem patris et matris, etiam amor castus ; et hoc etiam videtur innui ex textu Isaac, qui [5] tantum dilexit Rebeccam, quod *dolorem, qui de matre* (*a*) *acciderat, temperaret.* Sed quanto magis aliquis inclinatur ad amorem, tanto minus ad læsionem : ergo videtur quod, si occidat uxorem, gravius peccet.

4. Item, qui occidit uxorem, facit contra bonum naturæ et sacramenti, cum sint conjuncti ad individuam vitæ consuetudinem : qui autem occidit matrem, facit contra alterum tantum : ergo, etc.

Contra : Licitum est percutere et verberare uxorem in casu : sed nunquam licitum est verberare matrem : ergo gravior est offensa illata matri, quam uxori : ergo, etc. Fundam.

Item tanto gravior est offensa, quanto personæ, in quam est, debetur major reverentia : sed multo major reverentia debetur matri, quam uxori : ergo major est offensa, quæ est in matrem : et sic, etc.

Item facilius frangitur amor socialis, quam naturalis, pro eo quod naturalia magis adhærent : sed amor matris est naturalis, amor uxoris socialis : ergo majoris perversitatis et crudelitatis est occidere matrem.

Item gravius est eum offendere, a quo plura beneficia sunt percepta : sed plura beneficia percipiuntur a matre, quam ab uxore : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Gravius peccatum est matrem, quam uxorem occidere, licet gravius puniatur uxoricidium propter majorem pronitatem.

Resp. ad arg. Dicendum quod absque dubio gravius peccatum est, in genere lo-

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. v ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. xxxvii, q. vii. —

[2] *Ephes.*, v, 29. — [3] Ibid., 31 ; *Matth.*, xix, 6. — [4] *Gen.*, ii, 24 ; *Matth.*, xix, 5. — [5] *Gen.*, xxiv, 67.

(*a*) Vulg. *ex morte matris ejus.*

quendo, occidere matrem, quam occidere uxorem, tum ratione personæ exterioris, cui debetur major reverentia, tum ratione minoris pronitatis; et, quoniam homo [illegible] uxorem, quam matrem, maxime quando propter aliquam causam [illegible] et factum generatur: et ideo pronior est ad occidendum uxorem, quam matrem. Ad occidendam autem matrem nullius natura inclinatur, nisi sit per iniquitatem conversa in crudelitatem super bestias. Et quoniam homo pronior est ad uxoricidium, hinc est quod, quamvis minus sit peccatum, tamen major pœna imponitur, ut per incussionem timoris pronitas restringatur: et per hoc patet primum objectum.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, quod magis est contra naturam, quia una caro, dicendum quod major est unio inter filium et matrem, quam inter virum et uxorem secundum rem, quamvis in matrimonio sit major secundum significationem, pro eo quod caro matris, et filii, habent convenientiam in substantia et natura; sed caro masculi, et feminæ, secundum actum commixtionis et unionis: et ideo ad tempus plus trahitur homo ad uxorem, sed simpliciter plus trahitur ad matrem.

3. Ad illud quod objicitur, quod plus excedit amorem matris, dicendum quod verum est intensive; tamen, quantum ad radicationem, facilius est quod vir convertatur in odium uxoris, et e converso, propter (b) unam fornicationem, quam mater in odium filii, vel e converso. Et hoc quod dicitur, quod relinquat matrem, etc., non dicitur quantum ad effectum, sed quantum ad conjunctionem sexuum.

4. Ad illud quod objicitur, quod facit contra bonum naturæ et sacramenti, dicendum quod verum est; sed illud præponderat, scilicet matricidium, quod adeo est contra naturam, ut nunquam natura abhorreat ita occisionem alicujus cui commiscetur, sicut ejus in cujus utero fuit totus. Unde, quamvis canon dicat, caus. XXXIII, q. 2, quod occidens uxorem est crudelior omni bestia, quia partem sui corporis occidit, intelligendum est hoc dictum esse per emphaticum modum loquendi, secundum quem modum posset dici, quod mater est totum corpus filii, cum totum ex matre traxerit: et ista est veritas, licet Hugo, *super Decreto*, senserit contrarium: non enim in hoc approbatur ejus sententia a modernis doctoribus.

QUÆSTIO III.

An uxoricidium impediat matrimonium[1].

Utrum uxoricidium impediat matrimonium; et quod sic, videtur, Caus. XXXIII, q. II: « Interfectores suarum conjugum ad pœnitentiam redigendi sunt, quibus penitus denegatur conjugium.

Item, eodem titulo, in pœnitentia Arnulfi, qui occidit uxorem, dicitur: « Uxorem nunquam ducere, concubinam nunquam habere, nec adulterium committere audeas. »

Item[2]: *In eo, in quo* (c) *quis peccat, in eo torquendus est* (d): sed iste peccat contra matrimonium, occidendo uxorem: ergo, etc.

Item, supra, dist. XXXV, dicit Magister, et (e) retractatum est de canone *Expresse*, extra. de eo, qui duxit in conjugium eam, quam polluit per adulterium, ubi dicitur, quod matrimonium nullum est, et dirimendum est: ergo quod impediat, hoc est propter homicidium mariti, quod perpetravit: ergo si vir occidit uxorem, patet, etc.

Contra: 1. Si quis occideret uxorem alienam, propter homicidium non efficitur inhabilis ad matrimonium: ergo si plus potest in uxorem propriam, videtur quod propter

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXVI, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXVI, art. 2, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. VI. — [2] *Sap.*, XI, 17.

(a) *Cæt. edit.* proprietatis. — (b) per. — (c) Vulg. *per quæ.* — (d) Vulg. *per hæc et torquetur.* — (e) *Cæt. edit. omitt.* et.

ejus occisionem a matrimonio non debeat prohiberi.

2. Item possibile est quod vir occidat uxorem zelo quem habet in detestationem adulterii : ergo videtur quod stet pro matrimonio : ergo non debet puniri privatione matrimonii.

3. Item omne peccatum potest deleri per pœnitentiam : ergo pœna ista est ratione peccati ; et hæc pœna potest esse occasio peccati, maxime juveni, qui habet incentivum libidinis : ergo videtur quod non possit impediri, saltem pœnitentia facta.

4. Item magis repugnat bono matrimonii adulterium, quam homicidium : sed adulterium simpliciter non impedit : ergo nec uxoricidium.

CONCLUSIO.

Uxoricidium impedit matrimonium, sive sit factum persequendo culpam, sive defectum, sive matrimonium.

Resp. ad arg. Dicendum quod occidere uxorem potest quis tripliciter : aut persequendo culpam, aut persequendo naturam, aut persequendo matrimonium. Persequendo culpam, aut cum in fornicationis crimine deprehendit, et adeo detestatur, quod in ultionem criminis mortem infligit. Persequendo naturam, ut si mulier propter defectum aliquem, quem habet in se, non habet gratiam viri : unde vir eam exosam habens et gravem, propter istam detestationem et odii intensionem furore accenso, ipsam perimit. Persequendo matrimonium, ut quando mœchatur cum aliqua, quam vult ducere in uxorem, et non potest, nisi uxore mortua ; et ideo ipsam interficit. Primum est grave peccatum propter excessum ; secundum est gravius ; tertium est gravissimum. In quolibet horum prohibetur a matrimonio contrahendo, sed magis in secundo, et maxime in tertio : et in quolibet horum casuum dispensatur ab Ecclesia, et maxime in juvenibus : sed in primo de facili, in secundo difficilius, in tertio quodam modo sic, et quodam modo non. Respectu ergo illius personæ cum qua mœchabatur, et propter quam habendam in matrimonio occidit conjugem, nunquam cum eo dispensabitur ; imo si junctus fuerit, simpliciter separatur : sed respectu aliarum, propter periculum dispensatur. Unde quamvis crimen non faciat omnino illegitimum respectu omnium, propter periculum fornicationis, facit tamen simpliciter illegitimum respectu alicujus personæ determinatæ, scilicet homicidium junctum cum adulterio, vel adulterium cum fidei datione, vel datio fidei cum uxoricidio : et sic concedendum est, quod tale crimen impedit matrimonium aliquo modo taliter, quia impedit, sed non dirimit ; alio modo, quod etiam dirimit, sicut tactum est.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod qui occidit uxorem alienam, etc., dicendum quod non est simile : quia enim offendit matrimonium in se, cum uxorem propriam interficit, ideo in se debet puniri ; non sic, cum interficit alienam.

2. Ad illud quod objicitur de zelo, dicendum quod zelus non excusat a toto, sed a tanto : unde facilius cum eo dispensatur.

3, Ad illud quod objicitur quod potest per pœnitentiam deleri, dicendum quod enormitas non ita cito deletur ; imo in pœnam manet diutius, sicut patet in irregularitate.

4. Ad illud quod objicitur, quod adulterium magis repugnat, dicendum quod falsum est, quia uxoricidium est contra substantiam matrimonii, quia perimit subjectum ; sed adulterium est contra bonum fidei, sine quo matrimonium esse potest : et ideo non est simile hinc et inde.

DISTINCTIO XXXVIII

DE VOTO, QUALE IMPEDIMENTUM PRÆBEAT MATRIMONIO, ET DE IIS, QUÆ PUTANTES MARITOS MORTUOS, ALIIS NUBUNT.

Nunc de voto inspiciamus. Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo, et de his, quæ Dei sunt, proprie fieri debet. Sunt tamen et vota stultorum, quæ frangenda sunt.

Sciendum vero quod votorum aliud est commune, aliud singulare : commune, ut illud quod in baptismo omnes faciunt, cum spondent renuntiare diabolo, et pompis ejus ; singulare, ut cum aliquis sponte promittit servare virginitatem, et continentiam, vel aliquid hujusmodi. Item singulare votum aliud est privatum, aliud solemne : privatum est in abscondito factum ; solemne vero, in conspectu Ecclesiæ factum. Item privatum votum si violetur, peccatum est mortale ; solemne vero violare, peccatum et scandalum est. Qui privatum faciunt votum continentiæ, matrimonium contrahere non debent, quia, contrahendo, mortaliter peccant ; si tamen contraxerint, non separentur, quia probari non potest quod occulte factum est. Qui vero solemniter vovent, nullatenus conjugium inire queunt, quibus non solum nubere, sed et velle damnabile est. Unde Augustinus[1] : « In conjugali vinculo si pudicitia servatur, damnatio non timetur ; sed in viduali continentia, et virginali excellentia virtus muneris amplioris expetitur : qua expetita, et electa, et voto oblata, jam non solum capessere nuptias, sed etiamsi non nubatur, nubere velle damnabile est. » Augustinus[2] : « Voventibus enim virginitatem, vel viduitatem, non solum nubere, sed etiam velle damnabile est. » Quod Apostolus ostendit Timotheo scribens[3] : *Adolescentiores viduas devita : cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt*, id est, cum post votum continentiæ in deliciis egerint vitam, non dico nubunt, sed nubere volunt in Christo, quasi tunc non sit peccatum ; sed quod sit, ostendit, subdens : *Habentes damnationem :* et quare, subdit : *Quia primam fidem irritam fecerunt*, etsi non nubendo, tamen volendo : ut voluntatem, quæ a proposito cecidit, appareat esse damnandam, sive sequantur nuptiæ, sive non. Damnatur enim propositi fraus : damnantur tales, quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt, id est, votum, vel in voto violato fidem, quam in baptismo professæ sunt. Si autem pro voluntate nubendi damnantur, constat, si eam effectui mancipaverint, revocandum id esse in irritum, easque arcendas redire ad propositum. Unde Gregorius[4] : « Viduas a proposito recedentes viduitatis, super quibus nos consuluisti, credo te nosse a sancto Paulo, nisi convertantur, olim esse damnatas : quas et nos apostolica auctoritate damnandas, et a communione fidelium, atque a liminibus Ecclesiæ arcendas fore censemus, usquequo obediant episcopis suis, et ad bonum, quod cœperunt, invite aut voluntarie revertantur.

De virg. » De virginibus autem non velatis, si deviaverint, a prædecessore nostro Innocentio

[1] Aug., *de bono Viduit.*, c. IX, n. 12, et allegatur caus. XXVII, q. 1, c. *Nuptiarum bonum.* — [2] Ibid., et habetur caus. XXVII, c. *Voventibus.* — [3] I *Tim.*, V, 11. — [4] Greg., *ad Bonif.*, et habetur caus. XXVII, q. 1, c. *Viduas a proposito.*

Papa tale decretum habemus [1] : « Hæ vero, quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatæ non fuerint, tamen si nupserint aliquo tempore, his agenda pœnitentia est : quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonæ fidei contractus nulla ratione dissolvi : quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerunt, solvi sine vindicta non poterit ? » Item : « Si virgines nondum velatæ taliter publica pœnitentia puniuntur, et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur : quanto magis viduæ, quæ perfectioris ætatis et maturioris consilii existunt, et habitum religionis assumpserunt, et deinde apostataverunt, atque ad priorem vomitum sunt reversæ, a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus Ecclesiæ et a cœtu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandæ et carceribus tradendæ ? » Ex his apparet virgines, vel viduas voto continentiæ astrictas, sive fuerint velatæ, sive non, nullatenus conjugium sortiri posse. Quod itidem de omnibus intelligendum est, qui continentiam voverunt. Quod enim ante erat licitum, post votum fit illicitum. Non est igitur prætermittendum, quod Innocentius Papa de viduis et puellis decrevit [2] « Quæ Christo spiritualiter nubunt, si postea publice nupserint, non eas admittendas esse ad pœnitentiam, nisi hi, quibus se junxerant, de mundo recesserint. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcumque vivente viro alteri nupserit, adultera habetur, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia conceditur, nisi unus de illis fuerit defunctus, quanto magis de illa tenenda est, quæ ante se immortali sponso conjunxerat, et post hoc ad humanas nuptias transmigravit ? » Attendite quod non solum conjugium talibus negare videtur, sed etiam locum pœnitentiæ. Sed non ita intelligendum est, ut aliquando excludantur a pœnitentia, quæ digne pœnitentiam agere volunt ; sed illæ non sunt admittendæ ad pœnitentiam, quæ ab incestus copula discedere noluerint : quia post religionis propositum non potest Deo reconciliari per pœnitentiam, quæ ad habitum suæ professionis redire neglexerit. Tunc enim ille, cui se conjunxerat, ei defunctus erit, cum ab ejus illicitis amplexibus hæc penitus recesserit. Cum ergo dicitur, eas non esse admittendas ad pœnitentiam, nisi hi, quibus se junxerant, de mundo recesserint, subaudiendum est, eis. Tunc enim eis viri de mundo recedunt et defunguntur, cum ab eorum concupiscentia istæ se alienant : quem sensum similitudo subdita declarat, et confirmat.

[nibus non velatis.]

Cum vir et mulier legitime conjuncti sunt, constat alterum altero vivente ad aliam non posse transire copulam ; alioquin adulterium committitur, de quo Clemens Papa ait [3] : « Quid in omnibus peccatis adulterio est gravius ? Secundum namque in pœnis tenet locum : quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a Deo. » Gravissime ergo peccant adulteri, graviter fornicarii ; sed cunctis his gravius incestuosi, quos omnes transcendunt contra naturam delinquentes. Unde Augustinus [4] : « Adulterii malum vincit fornicationem, vincitur ab incestu. Pejus enim est cum matre, quam cum aliena uxore dormire ; sed horum omnium pessimum est quod contra naturam fit : ut si vir membro mulieris non ad hoc concesso utatur, hoc execrabiliter fit in meretrice, sed execrabilius fit in uxore. »

[Quod grande malum sit adulterium.]

[1] Innocent I, *Epist.* III, et habetur caus. XXVII, q. I, c. *Hæ vero.* — [2] Ibid., c. *Quæ Christo.* — [3] Epist. I, *ad Jacob.*, Clementi Romano falso scripta., et habetur caus. XXXII, q. VII, c. *Quid in omnibus.* — [4] Aug., *de Bon. Conjug.*, c. XI, n. 12, quoad sensum, et habetur caus. XXXII, q. VII, c. *Adulterii malum.*

[illegible] Hic quæritur de illis feminis, quæ putantes viros suos interemptos, vel in captivitate, vel ab iniqua dominatione nunquam liberandos, in aliorum conjugia transierunt : si illi, qui putabantur periisse, remeaverint, utrum eis reddi debeant : et an secundi fornicati sint, et ipsæ reæ adulterii ? De hoc Leo Papa sic ait [1] : « Necesse est ut legitimarum fœdera nuptiarum redintegranda credamus, et remotis his, quæ hostilitas intulit, unicuique hoc quod legitime habuit, reformetur ; omnique studio procurandum est, ut recipiat unusquisque quod proprium est. Nec tamen culpabilis judicetur, et tanquam alieni juris pervasor habeatur, qui personam ejus mariti, qui jam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa, quæ ad eos, qui in captivitatem ducti sunt, pertinebant, in jus alienum transire potuerunt ; et tamen plenæ justitiæ est, ut eisdem reversis propria reformentur. Ideoque si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum conjugum perseverant, ut eas cupiant in suum redire consortium, dimittendum est, nec culpabile judicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit. Sin autem aliquæ mulieres ita virorum posteriorum amore sunt captæ, ut malint his cohærere, quam ad legitimum transire consortium, merito sunt notandæ, ita ut ecclesiastica communione priventur, quæ de re excusabili contaminationem criminis elegerunt. Redeant ergo in suum conjugia statum ; quia sicut mulieres, quæ ad viros suos reverti noluerint, impiæ sunt habendæ, ita illæ, quæ redeunt, merito sunt laudandæ. » Ex his ostenditur illos, qui taliter junguntur, ut credant virum interemptum, per ignorantiam, aliquam excusationem habere de peccato, et tantum primam copulam esse legitimam, non secundam ; veniam tamen habere, si careat opprobrio malæ voluntatis. Sed [2] si quis, relicta in patria sua uxore, in longinquam abiens regionem, aliam ducat uxorem, deinde pœnitentia ductus eam dimittere velit, asserens se aliam habuisse, quæ vivit ; nec Ecclesia permittat, quæ, quod ille asserit, ignorat : quæritur an in hac secunda copula sit conjugium. Sane dici potest non esse conjugium, et mulierem de crimine excusari per ignorantiam, virum autem adulterium admisisse. Sed ex quo ad primam redire volens, nec valens, cogitur Ecclesiæ disciplina hanc tenere, incipit (*a*) per obedientiam et timorem de hoc, quod poscenti mulieri debitum reddit, a qua ipse nunquam poscere debet [3] ; et sic de aliis hujusmodi sentiendum est.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc de voto inspiciamus. Votum est testificatio quædam, etc.

Divisio. Supra egit Magister de impedimento quod venit ex ecclesiastica institutione ; hic agit de impedimento quod venit ex nostra obligatione. Et quoniam dupliciter potest aliquis obligari alicui, scilicet voto et matrimonio ; ideo primo agit de impedimento quod venit ex obligatione voti ; secundo vero, de illo quod provenit ex obligatione matrimonii : et incipit illa secunda pars ibi : *Cum vir et mulier legitime conjuncti sunt*, etc. Prima pars habet duas : in prima determinat, quid sit votum, breviter innuens quid sit, et de quo, et quorum ; in secunda determinat de obligatione in comparatione ad matrimonium, ostendens quod quoddam impedit, sed non dirimit, ut votum simplex ; quoddam et impedit, et dirimit, ut solemne : et incipit illa secunda pars ibi : *Sciendum vero quod*

[1] Leo I, *Epist.* LXXVII, et habetur caus. XXXIV, q. I, c. *Cum per bellicam.* — [2] Hug., IV *Sentent.*, c. IV. —

[3] Hoc hodie non tenetur, imo non debet Ecclesiæ obedire, ut infra dicetur. — (*a*) *Suppl.* excusari.

votorum aliud est commune, etc. Similiter secunda pars, in qua determinat Magister de impedimento ligaminis, habet duas : in prima ostendit, quod legitime copulatus uni, non potest illa vivente alii copulari, nec e converso, et si copuletur de facto, non est matrimonium; in secunda quæritur utrum copulati de facto, possint per ignorantiam ab adulterio excusari, ibi : *Hic quæritur de illis feminis, quæ putantes*, etc., ubi determinat quod excusantur.

DUB. I.

Privatum votum si violetur, peccatum est mortale.

Videtur falsum dicere, quia possibile est quod contrahant, ita tamen quod nullo modo carnaliter conveniant, sicut Joseph et Maria, et Tiburtius et Cæcilia : ergo non videtur ibi esse culpa. Item, si est ibi mortale peccatum; ergo nullus debet de hoc licentiari : sed mulier, quæ vovit voto privato, licentiatur de matrimonio contrahendo, titulo *Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt*, etc., in decretali *Veniens*, etc. : ibi dicitur : « Sibi de voto violato congruam satisfactionem indicas, et ei, cui vult, in Domino nubendi licentiam tribuere non postponas. »

Resp. Dicendum quod contrahens matrimonium aut intendit contrahere solum intendendo et consentiendo in conjugalem societatem, aut in copulam carnalem, sive propter libidinem, sive propter generationem : primum est licitum, secundum est mortale peccatum. De primo non loquitur Magister, sed de secundo, quia omnes contrahentes fere sic contrahere consueverunt. Quod quæritur de illa quæ vovit voto simplici, dicendum quod Ecclesia non dat ibi licentiam simpliciter, sed, sicut patet ex littera antecedenti, Apparatus dicit : « Ibi est comparativa permissio, quia permittitur malum fieri, ne veniat pejus, sicut patet ex eo quod dicitur, caus. XXII, q. I, c. *Considera quod hic Salvator*, etc. » Unde illud factum nullo modo trahendum est ad consequentiam, quia, sicut habetur in aliis decretalibus ejusdem tituli, votum simpliciter impedit. Et nota quod prædicta mulier simplici voto vovit, quia etsi in manibus eremitæ voverit, tamen quia non se obligaverat ad religionem specialem, sed communiter ad continentiam, et ille eremita non erat persona publica, nec ipsa vestem mutavit, non fuit votum solemne.

DUB. II.

Solemne vero violare, peccatum et scandalum est.

Videtur hæc duo male distinguere, quia ipsum scandalum peccatum est. Item quæritur, utrum sint ibi duo peccata; et quod sic, videtur, quia frangendo votum, peccat in Deum, sed scandalizando, in proximum.

Resp. Dicendum quod scandalum unitum peccato non facit novum peccatum quantum ad transgressionem, nec quantum ad pœnitentiam; sed novam addit circumstantiam aggravantem, ut fornicatio publica ultra privatam : duplex tamen esse posset quantum ad accusationem. Quod objicitur, quod unum copulatur alteri, dicendum quod hoc non est propter diversitatem peccati, sed circumstantiæ adjectæ. Quod objicitur, quod in Deum, etc., dicendum quod idem peccatum, et in Deum, et in proximum potest esse; sed in Deum principaliter, in proximum ratione circumstantiæ adjunctæ : ideo hoc non facit diversa peccata, quia peccatum numeratur ratione actus circa quem est, non ratione ejus in quem est : si quis enim una actione offenderet plures homines, uno peccato peccaret.

DUB. III.

Probari non potest, etc.

Videtur mala esse ratio, quia defectus probationis non aufert matrimonium, nec facit.

Resp. Aliquorum opinio fuit, ut Hugutionis, quod votum simplex ita impedit apud Deum, ut solemne : unde illud non est matrimonium in conspectu Dei, sed solum in facie Ecclesiæ, quia non sunt testes, per quos possit dirimi; et semper alter conju-

gum [illegible], alter vero per [illegible] [illegible]. Sed tamen per jura [illegible] determinatum est, quod [illegible] plicis non aufert obligationem matrimonii, tum quia minus est, tum quia [illegible] transeat, tum [illegible] in matrimonio, et non [illegible]. [illegible] qui vovit, pro sanctificatione perfecta reputatur : unde defectus probationis non est ratio sufficiens, sed [illegible].

DUB. IV.

Viduæ a proposito [illegible], etc.

Videtur male dicere, quia propositum non obligat aliquem : ergo videtur quod non sint hujusmodi propter hoc obligatæ : ergo possunt [illegible].

Resp. Dicendum quod Gregorius intelligit non de proposito simplici, vel qualicumque, sed de proposito quod est firmatum publica testificatione, et quæ est votum solemne : et istæ sunt quæ primam fidem irritam faciunt, ac per hoc damnationem habere noscuntur.

DUB. V.

In proposito virginali semper se simulaverant permanere.

Videtur falsum dicere, quia ubi est simulatio, non est votum verum : ergo nec Domino obligatur, cui se simulavit obligari.

Resp. Dicendum quod promissio simulata dupliciter potest esse : aut quia non habet stabilitatem, aut quia non habet interiorem assensum correspondentem. Et hoc dupliciter est, quia quædam fit timore, vel metu, qui potest cadere in constantem virum, sicut David[1] se simulavit stultum coram Achis; quædam, intentione decipiendi alios. Prima simulatio simpliciter obligat, quia necesse est, ex quo se semel obligavit voluntarie, et ore spopondit, quod permaneat in sua pollicitatione. Si vero spopondit signo, non corde, tenetur apud forum judiciale et coram Ecclesia, si non affuit timor; apud Deum vero tenetur facere pœnitentiam de duplicitate et mendacio. Si vero tertio modo fuit [illegible], tunc nec apud Deum, nec apud Ecclesiam obligatur : hic autem fit sermo de sponsione simulata primo modo, sicut patet. Posset etiam fieri secundo modo, scilicet quando non habet intentionem : tunc enim compellitur ab Ecclesia, sicut dicitur[1], *Decretal.* lib. III (*a*), tit. ***De regularibus, et transeuntibus ad religionem*, c. *Vidua si sponte velum***, etc.

DUB. VI.

Virgines, vel viduas voto continentiæ astrictas, sive, etc.

Videtur male dicere, quia velum est in signum professionis, sicut habitus est religiosis viris : sed ante habitus susceptionem non videtur solemnizari votum : ergo non videtur omnino impedire conjugium.

Resp. Dicendum quod contingit votum solemnizari tribus modis, scilicet ordinis susceptione, habitus assumptione, ubi est distinctio professorum a non professis, et propria testificatione, dum tamen fiat in manu publicæ personæ : quamvis ergo tales non susceperint velum, si tamen se astrinxerunt in manu publicæ personæ ad continentiam, nullo modo possunt contrahere, nec de jure, nec de facto. Si autem se voto simplici astrinxerunt, non possunt, scilicet sine peccato; possunt tamen de facto.

DUB. VII.

Quid in omnibus peccatis adulterio gravius, etc.

Videtur male dicere, quia gravius est peccatum in Spiritum sanctum, quod non remittitur in hoc sæculo, neque in futuro. Item gravius est peccatum incestus, sicut in littera sequente habetur. Item adhuc gravius est peccatum contra naturam. Item gravius est homicidium et uxoricidium, de quo solemnis pœnitentia imponitur, caus. XXXIII, q. II, c. *Admonere*, etc.

Resp. Dicendum quod peccatum dicitur esse gravius multis modis : aut ratione con-

[1] I *Reg.*, XXI, 13. — (*a*) *Al. legitur* Extra, *et sic deinceps.*

temptus, et sic peccatum in Spiritum sanctum; aut ratione libidinis, ut peccata contra naturam, in quibus libido totum absorbet naturale judicatorium; aut ratione ingratitudinis, et sic peccatum Adæ in paradiso; aut ratione punitionis, et sic peccatum adulterii, in quo præcipiebatur mœchus et mœcha lapidibus obrui, sicut dicitur, *Deuter.*, XXII, 24. Et sic accipitur in proposito, cum dicitur, quod est gravius, etc.

DUB. VIII.

Secundum namque in pœnis tenet locum, quoniam quidem primum, etc.

Videtur male dicere, quia ordo transgressionum et punitionum est secundum ordinem præceptorum : sed illud, scilicet non mœchari, non est secundum mandatum, sed est tertium (*a*) in secunda tabula. Si dicas quod secundum locum tenet ratione pœnæ lapidationis, quæ debetur [1] blasphemo et adultero; objicitur tunc, quia eadem pœna infligitur filio contumaci et protervo.

Resp. Dicendum quod aliqui dicunt hoc esse intelligendum sic, quod secundum locum tenet, quia peccatum blasphemiæ est a parte animæ, sed peccatum adulterii est a parte corporis, et peccatum homicidii est a parte conjuncti. Sed illud non videtur posse stare, quoniam eadem pœna pro istis omnibus est inflicta, omnes enim capite plectebantur : et ideo melius est dicere, quod hoc intelligitur ratione pœnæ lapidationis; homicidium vero puniebatur secundum legem talionis. Quod vero objiciebatur de filio inobedientiæ, dicendum quod non ratione inobedientiæ solum, sed etiam ratione aliorum peccatorum, quæ erant in dissipationem reipublicæ, quia luxuriosus, et consimilia. Si quæratur, quare adulterium ita graviter puniebatur, dicendum quod propter duo, scilicet quia erat in destructionem concordiæ, ac per hoc reipublicæ; quia erat generativum magnæ infamiæ; postremo, ratione pronitatis magnæ. Et hæc etiam est causa, quare tam gravis pœnitentia pro uxoricidio imponitur, ut pronitas refrenetur.

DUB. IX.

Hoc execrabiliter fit in meretrice; sed execrabilius fit, etc.

Videtur falsum dicere, quia magis peccat qui abutitur re non concessa, quam qui re concessa; quia ille dupliciter, iste uno modo : ergo gravius ille. Item Augustinus, *de Bono conjugali*, ante illud verbum, in originali dicit : « In rebus ad utendum concessis longe fit rationabilius, quam in eis quæ concessæ non sunt, vel unus, vel rarus excessus. » Ergo cum uxor sit ad utendum concessa, patet, etc.

Resp. Dicendum quod excessus in usu uxoris potest esse dupliciter : aut secundum naturam, aut contra naturam. Si secundum naturam, tolerabilior est in uxore, propter hoc quod habet excusationem aliquam. Si contra naturam, e contra est, quoniam in matrimonio sunt quærenda bona matrimonii, et honestius tractanda est conjux, quam meretrix : ideo cum peccatum contra naturam sit contra bona matrimonii, et sit in contumeliam uxoris, cui est quædam honestas major in tractando eam exhibenda, hinc est quod gravius peccat qui facit in uxore : et ideo etiam dicitur, quod propter illud peccatum, scilicet contra naturam, mulier potest dimittere et fugere virum. Et sic patet quod, quamvis pluribus modis peccet qui peccat cum meretrice, quam qui peccat cum uxore, tamen hic intensius peccat propter majorem contemptum.

DUB. X.

Necesse est ut legitimarum, etc.

Quæritur hic, si aliquis moriatur, et resuscitetur, utrum uxor sua sibi reddenda sit; et quod sic, videtur per litteram istam, quia primæ nuptiæ fuerunt legitimæ. Item apparet per illud quod dicitur [2] : *Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos*. Item

[1] *Levit.*, XXIV, 16; XX, 10. — [2] *Hebr.*, XI, 35.

(*a*) *Cæt. edit. deest* tertium.

ratione videtur : quia illi qui resuscitantur, non privantur hæreditate paterna : ergo nec jure uxoris. Item qui resuscitantur, divino judicio, ut dormientes sunt : sed matrimonia sunt regenda jure poli : ergo si quantum ad Deum hic dormiens judicatur, et sicut somnus non solvit matrimonium, ita nec talis mortuus, ut videtur. Item, si solvitur, ergo si resurgat, oportet contrahi cum eadem : ergo bigamus judicatur : ergo si non oportet quod contrahat, videtur quod primum vinculum adhuc maneat.

Contra [1] : *Mortuo viro, soluta est mulier a lege viri :* ergo videtur quod matrimonium sit solutum. Item, ponatur quod mulier, viro suo mortuo, statim contrahat, constans est, cum non sit alligata, quia non est cui ligetur, quod matrimonium est verum : ergo si primus resurgat, propter hoc non solvetur. Item ita vere mortuus est iste, sicut ille qui incineratur : sed tali, quando resurget, non reddetur uxor, sicut Dominus [2] determinat. Ergo pari ratione videtur in proposito.

Resp. Dicendum quod, sicut superius dictum est, vinculum matrimoniale non fundatur in anima, sed in conjuncto : unde, cum aliquis moritur, statim perit altera pars relationis, et ideo vinculum statim solvitur : et si mulier alii esset matrimonialiter juncta, non esset separanda. Si tamen alii non esset juncta, et si ipse vult eam, ex quadam honestate est ei reddenda. Quod ergo objicitur, quod sunt redintegranda, verum est, quando solum de facto sunt soluta. Quod objicitur de auctoritate *ad Hebræos*, dicendum quod mulieres acceperunt mortuos filios, non maritos. Quod objicitur de hereditate, dici potest, quod illud est etiam gratia et honestas, quod ei reddatur : attamen non est simile, quia de uxore nihil potest vir post mortem disponere. Præterea, aliud est de rebus : potest enim testari de rebus; sed non potest uxorem relinquere alii. Quod objicitur quod sunt dormientes, dicendum quod verum est respectu potentiæ : sed respectu veritatis in judicando, Deus judicat talem vere mortuum. Ad illud quod quæritur, utrum sit bigamus, dici potest quod non, si illa non cognovit virum alterum, eo quod non divi-dit carnem, nec illa divisit.

DUB. XI.

Ideoque si viri post longam, etc

Videtur male dicere, quia ex hoc videtur, quod non debet redintegrari, nisi velit vir. Contra : Esto quod mulier petat, cum excusetur a fornicatione, videtur quod vir non possit eam repellere : ergo, sive diligat, sive non, debet eum resumere. Item quæritur, utrum talis putatio excuset; et quod non, videtur : quia nullus debet committere se discrimini : ergo quantumcumque vir mulieris se absentet, nisi sit certa, peccat si contrahit cum alio; quæritur ergo pro quanta certitudine excusetur. Quæritur etiam, si dubitat virum suum vivere, utrum debeat debitum reddere; videtur enim quod non, quia nullus dubitans utrum aliquid sit peccatum mortale, debet illud facere : ergo, etc.

Resp. Dicendum quod mulier quæ putat virum suum interemptum, et contrahit, aut credit hoc præsumptione tenui, quæ magis debet generare dubitationem quam fidem, aut credit præsumptione probabili. Primo modo non excusatur, si contrahat, sicut dicitur extrav. de sponsalibus et matrimoniis, quod quantumcumque vir moretur in bello, et uxor sit juvencula, tamen non debet contrahere, donec de viro mortuo aliquam habeat certitudinem : qua habita, tunc sine peccato potest contrahere : utpote si juramentum habeat ducis exercitus, vel sociorum ejus, qui mortem noverunt : et tunc excusatur. Quod si mulier incipiat post contractum matrimonium dubitare de morte viri, aut est dubitatio levis, et hoc secundum consilium prælati poterit a corde removeri, et poterit debitum exigere, et petere; si vero probabiliter dubitat, debitum debet reddere, sed non exigere. Si vero certificatur de vita primi viri, nec petere debet, nec reddere,

[1] *Rom.*, VII, 3. — [2] *Matth.*, XXII, 30.

sed statim secundum virum deserere. Et hoc probatur per illud quod dicitur, *Decretal.* lib. IV, tit. *De secundis nuptiis*, c. *Dominus ac Redemptor*, etc., et caus. XXXIV, q. I, c. *Cum per bellicam*. Si vero non statim revertitur, tunc imputatur ei crimen adulterii, nec potest ad priorem virum redire, nisi ipse velit. In hoc sensu (*a*) loquitur Leo Papa. Ex his patent omnia objecta : non enim debet contrahere, nisi certitudinem habeat de morte; nec debet petere debitum, quando probabiliter dubitat; nec debet reddere, quando est certa de vita : quod si aliter faciat, judicatur fornicationis rea.

DUB. XII.

Sed si quis relicta, etc.

Quæritur hic de eo, qui reliquit uxorem suam, abiens in religionem longinquam, et contrahit cum alia, utrum in hac secunda copula sit conjugium; et quod non, videtur : quia pollutio per adulterium cum fide data impedit matrimonium, sicut supra ostensum est : sed hoc est hic : ergo, etc. Item quæritur utrum talis vivente uxore legitima debeat reddere debitum, si compellat ipsum Ecclesia; et videtur quod non, quia ipse fornicatur : sed magis debet quis permittere se excommunicari, quam fornicari.

Resp. Dicendum ad primum est, quod si altero ignorante contractum est, est matrimonium in favorem illius qui ignoravit. Si autem ille qui ignoravit certificatur, non debet talis, nec potest sibi copulari, veritate certificata. Sed primus non debet puniri, qui ignoravit, quia non peccavit : et ideo si ligamen primum solvatur, poterit secundum matrimonium stare. Quod quæritur, utrum vivente prima possit secundam sine peccato cognoscere, dicit Magister quod sic, si reddat debitum compulsus ab Ecclesia. Sed illud hodie non tenetur, quia ecclesiastica excommunicatio non obligat ad faciendam fornicationem, nec excusat (*b*) : et ideo talis non debet Ecclesiæ obedire : et hoc habetur *Decretal.* lib. V, tit. *De sententia excommunicationis*, c. *Inquisitioni*.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, quæritur de voto : et de hoc duo principaliter quæruntur : primo quæritur de voto in se; secundo quæritur de voto in comparatione ad obligationem. Circa primum quæruntur tria : primo quæritur de voto, quid sit secundum essentiam; secundo quæritur de quo sit; tertio, in quo sit.

QUÆSTIO I.

An diffinitio voti sit bona [1].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur, quod votum secundum substantiam sit promissio, per diffinitionem Hugonis : « Votum est testificatio quædam promissionis spontaneæ, quæ Deo, et de his quæ Deo pertinent, proprie fieri debet. » Fundam.

Item voto se obligat homo ad id, ad quod prius non obligabatur : sed homo ad novum se non obligat, nisi propter beneficium, vel propter peccatum, vel propter promissum : sed in voto non obligatur homo beneficio, vel peccato : ergo obligatur promissione : ergo promissio est de substantia voti.

Item, quod sit obligandi intentio, videtur : quia sicut matrimonium est ab opere nostro, sic et votum : sed nullus contrahit matrimonium, quantumcumque promittat exterius, nisi intendat se obligare, sive consentiat interius : ergo, etc.

Item votum est obligatio spontanea, sive voluntaria : sed nullus obligatione voluntaria obligatur, nisi velit obligari : et nullus vult obligari verbo, nisi qui intendit se obligare : ergo, etc.

Contra : Ostenditur quod promissio non Ad opp.

[1] *Cf.* S. Thom., II-II, q. LXXXVIII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I et II; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. 1; Petrus de Tarantus, IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I. — (*a*) *Cæt. edit.* casu. — (*b*) excusatur.

sit de genere voti per aliam diffinitionem voti : « Votum est melioris boni conceptio animi deliberatione firmata. » Hæc est diffinitio dicens voti substantiam : sed hoc totum potest esse sine promissione : ergo, etc.

2. Item Gregorius, *super Ezechielem* : « Qui meliora agere deliberant, et deliberata non firmant, dum se elevant, cadunt : » ergo deliberatio meliori obligat ad faciendum, alioquin non esset casus : sed non est ibi alia obligatio, quam voti : ergo sola deliberatio sine promissione est votum : non ergo promissio est de essentia voti.

3. Item, quod nec sit obligandi intentio, videtur : quia aliquis promotus ad sacros ordines, intendens ordines suscipere et nullo modo obligari ad castitatem, nihilominus obligatur, ac si intenderet : ergo videtur quod de obligatione voti non sit obligandi intentio.

4. Item, si aliquis jurat alicui, non intendens se obligare ad illud quod verba signant, judicatur nihilominus ita obligatus, ac si intenderet : ergo pari ratione videtur in voto, quod fit sine intentione.

5. Item, cum ista duo similiter faciant ad esse juramenti, scilicet promissio, et obligandi intentio, quæritur quæ sit differentia.

CONCLUSIO.

Votum secundum substantiam est promissio, sive sit simplex, sive sit solemne, quia ibi interius, hic exterius fit promissio.

Resp. ad arg. Dicendum quod ista duo sunt de essentia voti, scilicet promissio, et obligandi intentio, cum votum sit obligatio nova, et voluntaria : quia de novo est superaddita, promissio est necessaria ; quia vero voluntaria, oportet quod velit obligari, et quod se obligare intendat. Sed contingit promittere duplici verbo, scilicet interiori, et exteriori. Promissio quantum ad verbum interius cogitationis et deliberationis, est de necessitate voti simplicis, quod obligat quantum ad Deum, qui intuetur cor. Sed promissio quantum ad verbum, vel signum exterius, est de necessitate voti solemnis, quod obligat quantum ad faciem Ecclesiæ, quæ judicat secundum ea quæ parent (*a*). Et secundum hoc, duplex datur diffinitio de voto : illa magistralis et communis, est de voto simplici : « Conceptio melioris propositi, » etc.

1. Ad illud quod objicitur per diffinitionem voti, et auctoritatem Gregorii, in sola deliberatione votum consistere, dicendum quod non intelligunt de qualibet deliberatione, sed de illa quæ firmat propositum : et hæc est quæ consensui addit promissionem : aliter non firmat : unde licitum est dissentire.

2. Ad illud quod objicitur, quod obligandi intentio non est necessaria, sicut patet in ordine, dicendum quod intentio respectu alicujus potest esse dupliciter : aut principaliter, quia de illo cogitat, et illud placet ; aut quia intendit aliud consequens ad illud, vel simpliciter illi annexum, sicut si aliquis intendit vovere regulam monachorum, per consequens et ad continentiam obligari intendit, et ad obedientiam ; alioquin stulte appetit, et vult. Similiter, quia ordini sacro annexum est votum, si intendit ordinem sacrum suscipere, et ad continentiam obligari per consequens, principaliter, vel ex consequenti : quod si nullo modo intendat, non est votum : sic nec matrimonium.

3. Ad illud quod objicitur, quod qui jurat in dolo, tenetur, dicendum quod duplex est forum, scilicet judiciale et pœnitentiale : in foro judiciali judicatur secundum exteriora ; in foro pœnitentiali, secundum conscientiam. In foro judiciali, quia fraus nulli debet patrocinari, accipiuntur verba secundum intellectum communem et sanum, quia fraus non debet ei patrocinari : ideo judicatur teneri, sicut si secundum intentionem rectam verba dixisset. In foro pœnitentiali, ubi est judicium secundum veritatem, judicatur istum peccasse in dolo, sed nequaquam ex illa promissione esse obligatum : unde sicut matrimonium contractum

(*a*) *Cœt. edit.* patent.

per verba exteriora sine consensu omni, est matrimonium solum secundum interpretationem fori judicialis, non secundum veritatem; sic de voto dicendum.

[...]ti et [...]amen- [...]riplex [...]eren- [...]ia. 4. Ad illud quod ultimo quæritur de differentia voti ad juramentum obligatorium, dicendum quod triplex est differentia, scilicet in objecto, medio, et fine: in objecto, quia votum fit Deo, sed juramentum homini; in medio, quia juratur per Deum, sed vovetur per promissionem; in fine, quia juramentum est ad astruendam veritatem, votum autem ad augendam honestatem et bonitatem.

QUÆSTIO II.

An voti materia sit indifferens[1].

[...]opp. De quo sit votum, sive de materia circa quam est votum, et videtur quod sit circa omnia. Et primo videtur quod de omni bono, quia omne bonum potest homo promittere et spondere Deo, et in tali sponsione obligatur: sed non est alia quam votum: ergo, etc. Unde et in baptismo promittit quod est necessitatis, scilicet abrenuntiare satanæ.

2. Item, quod sit de minori bono, videtur: quia licitum est illud velle: ergo licite potest se homo ad illud obligare: ergo licite vovere: et istud videtur per simile in matrimonio, in quo quis obligat se ad statum imperfectionis.

3. Item, quod potest de indifferenti, videtur: quia cibus et potus, quantum est de se, dicunt actus indifferentes, quia naturales sunt: sed circa cibum et potum contingit esse votum, utpote votum abstinentiæ: ergo et circa indifferentia.

4. Item videtur quod de malis possit esse votum, quia occidere innocentem est malum: sed Jephte (*a*) propter votum occidit filiam suam virginem, et laudatur de voto; unde Hieronymus dicit, quod ideo ponitur in catalogo sanctorum, quia Deo placuit animus voventis: ergo, etc.

5. Item conscientia non magis obligat, quam votum: sed conscientia erronea ligat, quia quod non est ex fide est peccatum, id est, contra conscientiam: ergo et votum erroneum: sed tunc errat homo in voto, quando vovet malum pro bono: ergo, etc.

Contra: Quod non sit de bono præcepti, videtur: quia super illud[2]: *Vovete, et reddite*, Glossa: « Vovere est voluntatis, sed reddere necessitatis: » ergo est de his solum ad quæ homo non aliunde, sed voluntarie obligatur: sed talia sunt supererogationis: ergo, etc. Fundam.

Item, quod non sit de minori bono, videtur per diffinitionem voti: « Votum est conceptio melioris propositi, animi deliberatione firmata: » ergo non videtur quod sit de statu imperfectionis, et minori bono. Et ideo videtur quod votum debet esse ad promotionem salutis nostræ, non in dispendium: sed obligare ad statum minus bonum est in dispendium salutis, quia, secundum Bernardum[3]: « Nemo bonus, qui non vult esse melior: » ergo, etc.

Item, quod non sit de indifferenti, ostenditur per diffinitionem: dicitur enim quod votum de his, quæ ad Deum pertinent, fieri debet: sed talia non sunt indifferentia: ergo, etc.

Item, quod non de malis, videtur, quia dicit Isidorus: « In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. » Sed votum verum est immutabile voventi: (*b*) ergo votum turpe, vel de turpi, non est votum verum.

Item votum verum obligat ad id, de quo est: sed nullus obligari potest ad malum: ergo, etc. Probatio minoris: Nullus faciens id ad quod tenetur, facit malum: sed si homo obligatur ad malum, et facit malum, facit id ad quod tenetur: ergo faciens malum, non facit malum.

[1] *Cf.* S. Thomas., II-II, q. LXXXVIII, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. II; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I. — [2] *Psal.* LXXV, 12. — [3] Bern., *de Amore Dei*, c. III.

(*a*) *Cæt. edit.* Jepte, *et sic deinceps.* — (*b*) *Cæt. edit. præpon.* vel.

CONCLUSIO.

Votum est bonis, quæ ad salutem promovent ultra statum communem, et de meliori bono; de iis vero quæ illis sunt opposita, et quæ in dispendium salutis vergunt, nequaquam.

Resp. ad arg. Dicendum quod votum, generaliter loquendo, est de his quæ ad Deum pertinent, et faciunt ad salutem; simpliciter vero et propriæ, est de his quæ promovent ad salutem ultra statum communem. Unde Explic. quæcumque sunt talia, cadunt sub voto; quæ autem his opposita sunt, ut quæ ad dispendium salutis vergunt, sub voto cadere non possunt, quoniam votum debet habere comites quos habet juramentum, scilicet veritatem, judicium et justitiam. Primo namque necesse est ut in eo sit justitia, scilicet ut illud quod vovetur, spectet ad salutem; et sic bonum est et honestum. Secundo necesse est in eo esse judicium, ut vovens deliberate voveat, non præcipitanter. Tertio, quod sit in eo veritas, et quod discrete et juste voveat, et hoc persolvat. Si ergo id vovetur, quod ad detrimentum justitiæ facit, non est ibi lex voti, nec obligatio, sed ipsi voto fit injuria; nec est obligatio ad servandum, sed potius ad pœnitendum, sicut de conscientia erronea judicatur. Secundum hanc regulam communem judicandum est de his quæ quæruntur in speciali.

1. Quod enim quæritur, utrum votum sit de omni bono, scilicet præcepti et consilii, dicendum quod votum, proprie accipiendo, est de bono supererogationis; large tamen, si dicatur quæcumque testificatio, potest esse de bono præcepti : et per hoc patent objecta ad utramque partem. Illud enim votum, quamvis non sit obligatio de novo, est tamen testificatio obligationis, qua homo non solum fatetur se obligatum, sed etiam complacet sibi in illa obligatione, et obligatio voluntaria fit necessaria : et sic multi faciunt de necessitate virtutem.

2. Ad illud vero quod quæritur, utrum sit de minori bono, dicendum quod minus bonum est dupliciter considerare : uno modo, prout dicit statum quemdam licitum; alio modo, prout dicit privationem majoris boni. Primo modo licitum est vovere illud respectu mali, quia respectu illius est quodam modo majus bonum. Secundo modo, prout est privatorium majoris boni; et sic licitum non est, nec obligatur quis ad servandum, sed ad pœnitendum : ut si quis voveat, quod Deo serviet caste in statu sæculari, et nunquam ingredietur religionem. Primum bonum est licitum; sed in quantum privat statum altiorem, illicitum est, quia gratiam Dei duro corde repellit, et hoc est in præjudicium salutis, et in derogationem abundantis justitiæ. Et si tu objicias : « Licitum est sic esse, ergo et vovere, » dicendum quod, sicut laudari non est malum, tamen appetere laudem, est malum; sic in tali statu esse non est malum, sed obligare se ut non possit ad melius pervenire per obligationem quæ fiat Deo, Deo injuriam facit. Nec est simile de matrimonio, quia est obligatio facta alii personæ, quæ contenta est de illa, et non quærit perfectionem; Deus autem vult semper quod melius est.

3. Ad illud quod quæritur de indifferenti, dicendum quod indifferens est dupliciter : unum quod informabile est motu et circumstantia virtutis, sicut comedere, et abstinere, et hoc potest voveri; aliud, quod nihil facit, quantum est de se, ut levare festucam, vel ire ad prata, et de tali proprie non est votum; et si quis tale quid voveat, judicio caret, quia nihil vovendum est, nisi quod credit rationabiliter esse acceptum Deo : unde si tale votum voveat quis, non est tenendum, sed commutandum : et per hoc patet utrumque objectum.

4. Ad illud autem quod objicitur de malo, dicendum quod aliquid simpliciter est malum, et hoc nullo modo potest quis vovere; et si vovet, peccat, sed non obligatur. Aliud est, quod uno casu contingente potest esse bonum, alio casu contingente potest esse

malum, et hoc potest quis vovere sub conditione eventus boni. Quod si vovetur in omnem eventum sine conditione, indiscretum est votum, et non tenetur ad illud. Quod autem objicitur de voto Jephtæ, dicendum, quod quia vovit secundum omnem eventum, votum fuit indiscretum; (a) tamen quia devotio et fides movit, sed indiscrete emisit, inde (b) duo fuerunt in voti emissione, unum laudabile, alterum vituperabile. Similiter in voti impletione duo fuerunt, scilicet figura, et factum: factum fuit odibile, sed figura laudabilis. Quantum ergo ad diversa in voto Jephtæ, dicendum quod laudatur ab Apostolo et Hieronymo, scilicet quantum ad fidem, et devotionem; sed quantum ad indiscretionem et credulitatem vituperatur ab Augustino [1]; dicit enim quod fuit in vovendo stultus, et in reddendo fuit impius.

5. Ad illud quod objicitur de erronea conscientia, dicendum quod erronea conscientia dicitur dupliciter: aut quia credit se teneri ad id ad quod non tenetur, tamen non tenetur ad ejus oppositum; et talis error non est periculosus, et talis ligat. Est et alia erronea, quæ credit bonum, quod non est bonum, imo malum; et talis ligat non ad peccatum, nec ad factum, sed ad deponendum: sic votum erroneum, quod vergit in malum, est dimittendum, quia non obligat ad faciendum.

QUÆSTIO III.

An omnis habens usum rationis, possit emittere votum [2].

Opp. De materia in qua, sive de subjecto in quo est votum; et videtur, quod sit in omni habente usum rationis: 1. quia omnis talis habet usum liberi arbitrii: sed votum est a libertate liberi arbitrii: ergo, etc.

2. Item omnis discretionem habens rationis, potest se voluntarie obligare diabolo per peccatum, nullo impediente: ergo multo fortius potest se obligare Deo per votum.

3. Item omnibus patet via salutis, et æqualis est conditio omnium quantum ad hoc: sed votum est de his quæ promovent ad salutem: ergo omnes sunt æquales in vovendo.

4. Item hoc ostenditur per diffinitionem voti; quia est conceptio boni animi deliberatione firmata: sed omnes ratione utentes possunt bonum concipere: ergo, etc.

Contra: Dicitur [3], quod si fuerit mulier in domo viri, et voverit aliquid, et vir statim, ut audivit, contradixit, non erit promissionis rea: ergo mulier conjugata non potest auctoritate sua vovere. Similiter videtur de viro, quia non habet sui corporis potestatem. Fundam.

Item puer et puella, quandiu sunt impuberes, sunt omnino sub dispositione parentum et tutorum, sicut servus sub dispositione domini: ergo, si omnino subsunt, nihil per se vovere possunt.

Item religiosus abrenuntiavit propriæ voluntati: sed votum est obligatio procedens ex propria voluntate: ergo non potest vovere.

Item servus subest imperio domini sui; unde, si intret religionem, potest ipsum extrahere: ergo non est suus: sed votum est a libertate: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Quicumque liber est, potest vovere: ideo religiosi sine prælati licentia non possunt vovere, neque servi, de iis quæ ad corporale servitium attinent, sine domino.

Resp. ad arg. Dicendum quod votum procedit a libera voluntate: omnis ergo, qui libere potest facere quod vult, nullo impedimento in se existente, nullo homine de facto præpediente, nullo jure prohibente, potest simpliciter vovere. Qui autem in om-

[1] Aug., *Quæst. sup. lib. Judicum*, c. XLIX, fere in sensu.— [2] *Cf.* S. Thom., II-II, q. LXXXVIII, art. 9; et IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 1; et *Opusc.* XVII, c. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, art. 4, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XVIII, q. III. — [3] *Num*, XXX, 7-9, quoad sensum.

(a) *Cæt edit. præpon.* sed. — (b) *Cæt. edit.* unde.

nibus subest, nihil potest per se vovere. Qui autem in aliquibus subest, secundum id in quo subest non potest vovere. Quoniam ergo uxor subest viro, et puer patri in regimine vitæ, nihil possunt circa hoc vovere, quod sit stabile, sine eorum auctoritate : vir autem subest uxori in debito carnis : ideo contra illud non potest vovere; religiosus subest in omnibus quæ sunt intra religionem, et ideo nihil potest vovere sine sui prælati voluntate. Sed servus subest quantum ad servitium corporale : ideo, quod contra hoc fit, vovere non potest, nisi domini auctoritate; si quid autem est quod libere possit facere, illud potest vovere.

1. Ad illud quod objicitur, quod omnes sunt liberæ voluntatis, dicendum, quod verum est ad vovendum; sed non omnes sunt liberæ voluntatis ad faciendum omne quod volunt : et hæc voluntas requiritur in voto.

2. Ad illud quod objicitur de obligatione diabolica (a), dicendum, quod illa fit sola voluntatis libertate : sed non sic est de obligatione ad Deum quantum ad votum, quoniam respicit aliquod opus, respectu cujus frequenter liberum arbitrium non habet posse, vel de facto, vel etiam de jure.

3. Ad illud quod objicitur, quod omnibus patet via salutis, dicendum, quod verum est quantum ad ea quæ sunt præcepti, non quantum ad ea quæ sunt supererogationis, quæ respiciunt status diversos, quibus aliqui sunt apti, aliqui vero minime.

4. Ad illud quod objicitur, quod omnes possunt concipere et animi deliberatione firmare, dicendum quod, sicut superius dictum est, firmatio illa est per promissionem : non autem omnis promissio firmat, nisi promissio obligatoria : nulla autem promissio est obligatoria, nisi quæ fit ab eo qui potest se obligare : et talis est proprii juris respectu illius quod vovere debet : et quia non omnes sunt tales, ideo non omnium est vovere, sed illorum tantummodo, qui hoc habent.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de voti obligatione; et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur de obligatione voti per comparationem ad matrimonii contractionem ; secundo, per comparationem ad commutationem; tertio, per comparationem ad dispensationem.

QUÆSTIO I.

Utrum votum simplex sit impedimentum rescindens, an impediens matrimonium [1].

Circa quam sic proceditur; et supposito, Funda
quod votum continentiæ universaliter impediat matrimonium, et quod votum solemne impediat contrahendum, et dirimat jam contractum, quæritur de voto simplici, utrum sit impedimentum rescindens, sive impediens matrimonium. Et quod non dirimat, dicit Cælestinus Papa, extra, de voventibus et ordinatis, quod non possunt contrahere matrimonium, tit. *Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt*, *Rursus quidam*, etc., quod votum simplex impedit contrahendum, sed non dirimit jam contractum.

Item non magis obligat votum simplex, quam juramentum : sed juramentum non impedit matrimonium ita, ut dirimat jam contractum : ergo, etc.

Item, si votum simplex matrimonium dirimeret, cum votum illud sit occultum, et quilibet posset simulare se vovisse; quandocumque malitiose alter conjugum vellet, posset matrimonium separari, etiam legitimum.

[1] *Cf.* Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 3; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 7; Durand., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 3; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. IV. Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. V.

(a) *Cæt. edit.* diaboli.

Item videtur, quod nullo modo impediat matrimonium : quia sicut se habet matrimonium consummatum ad votum solemnizatum, ita matrimonium non consummatum ad votum non solemnizatum : sed matrimonium non consummatum non impedit votum : ergo nec dirimit; ergo votum non solemnizatum non impedit, nec dirimit matrimonium.

Opp. Sed contra : 1. Ratio, quare votum rescindit et dirimit matrimonium, ut dicit Magister in littera, est, et habetur dist. XXVII, c. *Voventibus*, quia voventibus non solum nubere, sed etiam velle nubere est damnabile; et quia nuptiæ sunt eis damnabiles, ideo irritatur matrimonium : et hoc non solum in voto solemni est, sed etiam in simplici : ergo, etc.

2. Item Cælestinus Papa dicit, et auctoritas in decretali præmissa, quod apud Deum non minus obligat votum simplex, quam votum solemne : si ergo non minus obligat, cum obligatio voti solemnis irritet matrimonium, videtur quod et obligatio voti simplicis.

3. Item, qui voto simplici vovet continentiam, tenetur nunquam coire : ergo quotiescumque coit, peccat mortaliter : sed nullus potest obligari ad mortale peccatum : ergo cum matrimonium obliget ad coitum, iste non potest obligari matrimonio.

4. Item quæro quare magis votum solemne matrimonium dirimat, quam simplex. Si tu dicas, quia privatum, et ideo non scandalizat, nec potest probari; contra : Quia matrimonium contractum in clanculo sic irritat matrimonium sequens de facto, sicut contractum in manifesto : et præterea votum emissum in publico coram omnibus etiam in foro judicatur simplex, nec dirimit matrimonium jam contractum.

CONCLUSIO.

Votum simplex continentiæ non dirimit matrimonium jam contractum, licet generaliter impediat contrahendum.

Resp. ad arg. Dicendum quod votum continentiæ est tale votum, quod generaliter impedit matrimonium contrahendum; sed non generaliter dirimit jam contractum, nisi solemnizatum; et rationem hujus assignant aliqui Ecclesiæ institutionem. Quod enim vovens sit persona illegitima, hoc non est ex voto, quia in ipso matrimonio perfecto continentia servari potest ab eo, qui debitum non exigit, sed solvit. Unde Augustinus dicit [1], quod computatur pro sanctificatione perfecta, si non exigis, sed reddis quod debes (*a*). Sed quod impediat, hoc est ex constitutione Ecclesiæ, cujus est personas legitimas, vel illegitimas matrimonio, determinare. Ratio autem quare Ecclesia de voto solemni instituit, ut dicunt, est quod in voto solemni non potest decipi, et potest in fractione ejus scandalizari, quia publicum est; sed in voto simplici neutrum habet locum, quia privatum est. Sed hæc solutio videtur supponere duplex falsum : unum, quod sit ab institutione Ecclesiæ talis illegitimitas : quia Ecclesia, ut communiter dicitur, non potest ibi dispensare : potest autem dispensare generaliter in suis constitutionibus. Aliud falsum est, quia votum solemne non dicitur, quia notorium vel publicum; quia votum, quantumcumque publicetur, nisi aliud adsit, simplex judicatur, nec impedit matrimonium jam contractum. Unde aliud est votum publicum, aliud solemne. Ideo alia ratio assignatur, et accipitur a voti solemnizatione. Votum enim tripliciter solemnizatur, scilicet ordinis susceptione, professionis emissione, et habitus professorum assumptione, cum aliis quæ hominem professum ostendunt. Et hoc est commune in voti solemnizatione, quod fiat coram persona quæ locum Dei tenet, et

Opinio aliorum.

Improb.

Opinio propria.

[1] Aug., *Enarr. in Psal.* CXLIX, n. 15.

(*a*) Augustinus habet : « Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si non quod debet (*al.* debetur) exigis, sed reddis quod debetur uxori. »

quæ votum potest approbare, quia in recipiente votum continentiæ transfertur potestas corporis voventis in alium, quia alius adest, qui recipit : sed in voto simplici, ubi homo mera se obligat voluntate, et in nullius manibus hoc facit, obligatur quidem, sed tamen dominium sui corporis in alterum non transfertur : et quia quod translatum est in potestatem unius, non potest transferri in potestatem alterius, ideo emisso voto solemni non potest matrimonium contrahi, in quo est translatio dominii proprii corporis. Sed quod translatum non est, adhuc transferri potest : ideo voto simplici emisso potest vir potestatem sui corporis in matrimonium (*a*) dare : ideo si contrahat, contractum est. Amplius, in voto solemni Deo et homini obligatur : sic et in matrimonio : et quoniam utrobique est par obligatio ,et par obligatio non solvit vinculum paris obligationis, sed bene præpotens, super vinculum minoris obligationis ; ideo obligatio voti solemnis non potest infringi per superveniens vinculum matrimonii. Hoc autem non ideo dico, quod faciat scandalum, quia et illud potest esse in voto simplici; sed hoc facit obligatio duplex, cum translatione potestatis in alterum. Est igitur hæc summa rationis, quia votum solemne obligat æqualiter districte ex opposito, non simplex; ideo impedit.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod ratio irritationis matrimonii est, quia post votum damnabile est nubere, dicendum quod hoc non est ratio tota, sed concausa.

2. Ad illud quod objicitur, quod non minus obligat, etc., dicendum quod verum est quantum ad culpam, sive transgressionem; tamen minus obligat quantum ad alterius vinculi solutionem, ut fiat vis in hoc quod dicit, *quantum ad Deum :* quia dupliciter dicitur : vel quantum ad Deum ut objectum, quia votum astringit constrictione necessitatis; vel quantum ad Deum, id est, quantum ad divinum judicium. Deus autem hunc, qui obligatus est voto solemni, reputat magis obligatum, pro eo quod non solum reputat eum ligatum sibi, sed etiam homini; non solum reputat promissionem factam acceptam, imo per ministrum potestatem corporis esse translatam : et ideo Deus judicat, quod votum solemne impediat, non simplex : et hoc non tantum est manifestum in foro Ecclesiæ, sed etiam in foro conscientiæ.

3. Ad illud quod objicitur, quod tenetur nunquam coire, dicendum quod verum est, nisi fortiori vinculo solvatur : et quia matrimonium fortius est, ideo dicunt, quod cum consummatur matrimonium, tunc omnino absolvitur a voto ; sed debet de eo pœnitentiam agere, quia votum violavit : unde dicunt quod potest debitum petere, et solvere. Sed hoc non credo, scilicet quod absolvatur a voto quantum ad matrimonium, nisi in quantum jus matrimonii compellit eum agere contra votum : sed non compellit jus matrimonii debitum petere, quia hoc est libertatis, sed solum solvere : ideo dico quod potest sine peccato solvere, quia facit id ad quod tenetur : nunquam tamen potest sine peccato petere : et si uxor moriatur, tenetur omnino continere.

4. Quod tamen objicitur, quod matrimonium non consummatum non impedit votum; ratio hujus est, quia nullum fit ei præjudicium : potest enim uxor, sive sponsa, alteri nubere : sed per matrimonium consummatum omni voto præjudicium generatur.

QUÆSTIO II.

An votum possit permutari [1].

De obligatione voti in comparatione ad commutationem, utrum possit commutari; Ad •
et quod non, videtur [2] : ***Animal*, *quod im-***

[1] *Cf.* Thom., II-II, q. LXXXVIII, art. 12 ; et IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 1, q. I, et art. 4, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIV, art. 8, q. I et II ; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. I, art. 5; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXVIII, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. q. XXXVIII, q. VI. — [2] *Levit.*, XXVII, 9-10, quoad sensum. — (*a*) *Al.* matrimonio.

molari debet Domino, mutari non potest, nec in pejus, nec in melius : ergo, etc.

2. Item[1] : *Quodcumque voveris, redde:* ergo ad illud, quod vovet, homo tenetur : ergo non potest commutari,

3. Item, sicut veritas locutionis consistit in concordia voluntatis et intellectus, sic veritas voti in concordia promissionis et solutionis : sed quandocumque vox discordat ab intellectu, est ibi falsitas : ergo et in voto, quando promissio discordat a solutione : sed unusquisque tenetur esse verax in promissione : ergo, etc.

4. Item, quod non possit sine auctoritate superioris, videtur. Bernardus, *de Dispensatione*, etc. : « Bene ordinatis monasteriis nullus, meo consilio, egredietur desiderio arctioris vitæ sine licentia superioris. » Si ergo de hoc magis tenetur, patet, etc.

5. Item, quod superior non possit mutare, videtur, quia æque obligat votum solemne, ut matrimonium : sed matrimonium nullius auctoritate superioris potest mutari : ergo nec votum.

Fundam. Contra : Votum institutum est ad charitatem fovendam : sed dicit Bernardus [2], quod illud quod ex charitate institutum est, contra charitatem sustineri non debet : ergo ubi est necessitas, vel utilitas, cum charitas exigat, potest commutari : sed hoc circa votum quandoque contingit (*a*) : ergo, etc.

Item, semper licet proficere secundum statum : ergo et votum de bono in melius commutare : ergo, etc.

Item, si quis emittit duo vota incompossibilia, quorum alterum est perfectius, impleto perfectiori absolvitur ab alio, quod prius vovit : ergo, etc.

Item, sicut testamentum est propriæ voluntatis, ita et votum : sed quandiu homo vivit, potest mutare testamentum : ergo et votum sine omni licentia.

[1] *Eccle.*, v, 3. — [2] Bern., *de Dispensat.*, post initium.

(*a*) *Cæt. edit.* hoc est per votum.

CONCLUSIO.

Votum potest mutari, et propter necessitatem supervenientem, et propter periculum imminens ex observatione.

Resp. ad arg. Dicendum quod licet votum mutare ex causa, illud scilicet quod recipit recompensationem ; sed non ex levitate, nec ex propria voluntate quam obligavit, sed ex necessitate, sive utilitate, cum prælati auctoritate, excepto voto religionis, vel etiam status perfectioris, in quod potest aliud votum commutari sine prælati licentia, quia propter sui dignitatem licentiam dant jura. Sanum est tamen consilium, quod fiat superioris auctoritate, ubi non creditur quod contradicat, ne videatur ex levitate procedere, et auctoritatem superioris contemnere. Ratio autem quare licet votum mutare et commutare, est propter necessitatem supervenientem, vel propter periculum, quod imminet frequenter in observatione, vel propter majorem utilitatem et voventis et aliorum. In his enim ratio recta, et divina illustratio manifeste clamat, quod per mediatorem et procuratorem debeat et possit provideri, ut Deus non damnificetur, nec iste periclitetur in quo et iste debuit salvari, et Deus honorari, et propter quod votum ordinatum est fieri : et ideo ex hoc potest commutari. Ratio commutationis.

Quod tamen objicit de testamento, non est simile, quia testamentum non obligat, ut votum. Resp. ad ult. pro fundam.

1. Ad illud quod objicitur de *Levitico*, secundum Glossam solvendum est, quod non potest propria auctoritate.

2, 3 et 4. Ad illud quod objicitur de *Ecclesiaste*, dicendum quod illud intelligitur in se, vel in æquivalenti. Et per hoc patet de veritate, quia concordat impletio promissioni, dum datur æquivalens illi. Quod vero dicit Bernardus de ascendentibus ad altiorem statum, credo quod dicitur consulendo.

5. Ad illud quod objicitur ultimo de matrimonio, dicendum quod non est simile,

quia vinculum matrimonii ligat non tantum ratione promissionis, sed etiam significationis rei insolubilis, in quam nulla potest auctoritas. Præterea non est unum matrimonium melius alio, sicut votum : et ideo non competit matrimonium permutari, nec commutari, sicut competit de voto.

QUÆSTIO III.

An summus Pontifex possit dispensare in voto [1].

Ad opp. De obligatione voti in comparatione ad dispensationem ; et quæritur utrum summus Pontifex possit dispensare in voto ; et quod non, videtur : 1. quia Glossa super illud Psalmi [2], *Vovete, et reddite*, etc., dicit : « Reddere est necessitatis. » Sed circa ea, quæ sunt de necessitate salutis, non potest dispensari : ergo, etc.

2. Item obligatio voti est secundum jus naturale, quod patet, quia omni tempore cucurrit : sed Pontifex non potest in ea quæ sunt juris naturalis : ergo, etc.

3. Item Bernardus dicit : « Quædam sunt præcepta moralia primæ tabulæ, ordinantia ad Deum ; quædam secundæ, ordinantia ad proximum ; quædam superaddita, ut canonicæ sanctiones, et patrum instituta. In primis non potest dispensare, nec homo, nec Deus. In secundis non homo, sed Deus. In tertiis, et homo, et Deus. » Ratio hujus est, quia præcepta primæ tabulæ immediate ordinant ad Deum : si ergo votum immediate ordinat ad Deum, videtur, etc.

4. Item, qui non facit quod promittit, mentitur : sed Papa non potest dispensare in mendacio : ergo nec in voto.

5. Item, quod non in voto continentiæ specialiter, videtur [3] : *Non est digna ponderatio continentis animæ* : si ergo continentia nullo modo potest recompensari, patet, etc.

6. Item, quod nec in voto paupertatis, videtur, quia perfectius est pro Deo mendicare, quam continere : ergo perfectius est votum paupertatis : ergo si dispensare non potest in voto continentiæ, nec paupertatis.

7. Item, quod nec in voto obedientiæ, videtur, quia hoc est perfectissimum, quia in castitate vincit homo corpus suum, in paupertate mundum, in obedientia mactat homo seipsum : ergo, etc.

Sed contra : 1. Quod possit in omni dispensare, videtur, quia votum unum non minus obligat, quam aliud : sed potest dispensare in aliquo, utpote in voto peregrinationis et abstinentiæ : ergo et in omni. Fundam.

2. Item, quod specialiter in voto continentiæ, videtur, quia dispensatio locum habet, ut dicit Bernardus [4], ubi cadit necessitas, vel communis utilitas : sed possibile est quod aliquis ex defectu mulieris incurrat periculum mortis, sicut dicitur de rege Ludovico. Sed possibile est quod omnes moriantur qui possunt generare, solo eo remanente qui vovit, et remanente Papa et muliere : ergo si necessitas est conservationis speciei, in casu isto posset contrahere.

3. Item possibile est ex matrimonio pacem Ecclesiæ dari, quæ est communis utilitas : et communis utilitas præferenda est bono privato : ergo, etc.

4. Item, quod in voto paupertatis, videtur, quia dispensare potest in voto abstinentiæ : sed majus est carnem suam macerare, quam divitias dimittere : ergo, etc.

5. Item, quod in voto obedientiæ, videtur, quia summus Pontifex assumit de religionibus ad dignitates et prælationes : sed sic assumpti non tenentur obedire prælatis sui ordinis, quibus voverunt obedientiam : ergo, etc.

[1] Cf. S. Thom., II-II, q. LXXXVIII, art. 10; et IV Sent., dist. XXXVIII, q. 1, art. 4; Rich., IV Sent., dist. XXXVIII, art. 9, q. 1; Franc. de Mayr., IV Sent., dist. XXXVIII, q. 1, art. 7; Steph. Brulef., IV Sent., dist. XXXVIII, q. VI; Petr. de Tarant., IV Sent., dist. XXXVIII, q. IX et X — [2] *Psal.* LXXV, 12. — [3] *Eccli.*, VI, 15. — [4] Bern., *de Dispensat.*, post initium.

CONCLUSIO.

Votum potest dispensari a summo Pontifice, prout dispensatio dicit juris declarationem, non autem ut dicit juris relaxationem.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Dicendum quod dispensatio dicitur dupliciter : uno modo, juris relaxatio; alio modo, juris declaratio. Dicunt ergo aliqui, quod Papa potest in voto dispensare, secundum quod dispensatio est juris relaxatio, eo quod ejus auctoritas est supra obligationem voti. Et rationem hujus assignant, quia Papa est immediatus omnium prælatus, et ad ipsum spectat omnium ordinatio, maxime quantum ad ea, quæ sunt supererogationis. Et quia omnium voluntates ejus subsunt auctoritati et dispositioni ; ideo nullum votum aliter debet emitti, nisi cum hac conditione, nisi dominus Papa de vovente aliter duxerit disponendum : et ideo nullus obligatur ad votum faciendum, cum Papa aliter disponit. Quod si illam conditionem non apponat, tamen non potest eam excludere ; et ideo dicunt, quod in omni voto potest dispensare, et ab omni tali obligatione absolvere. Et ad omnes rationes respondent, quod non est ibi obligatio absoluta, sed conditionata : et ideo dispensare potest, cum possit illam conditionem infringere, si sibi aliud de vovente placeat disponere. Sed cum illa, quæ Deus consuluit facienda, absque dubio bona sint, sine hæsitatione totis visceribus implenda sunt. Videtur etiam, cum Deus voluerit unumquemque liberum esse, quod unusquisque sine conditione aliqua talia possit et debeat vovere. Et ideo alii dicunt, quod Papa in nullo voto potest dispensare, secundum quod dispensare est juris relaxatio, quia obligatio voti pendet ex jure divino, non humano ; ex jure naturali, non ex constitutione Patrum. Propterea Papa non habet posse nec auctoritatem in votum relaxando jus, quia illud non est ei subjectum : habet tamen potestatem, quantum jus sibi dat : et ideo dispensare potest, secundum quod dispensatio est juris declaratio : et hæc positio est rationabilior et securior, quia magis per ipsam satisfit conscientiæ.

Ad intelligentiam ejus est notandum, quod jus obligationis voti constituitur ex duplici jure naturali, ex hoc videlicet quod homo debet esse verax in promisso; et ex alio, quod nihil debet homo promittere nisi salva sua salute, et divinæ majestatis honore : ergo ex jure naturali est, quod quis per votum non impediri debet, quin facere possit sibi utilius, et ideo acceptabilius : et ideo in omni voto, quod recipit recompensationem melioris boni, sive simpliciter, sive pro loco et tempore, dominus Papa, cujus est jus dilucidare, potest dispensare. Et in hoc communiter omnes conveniunt; sed diversificantur penes modum dispensandi. Aliqui enim dicunt, quod non est aliquod votum, quod pro loco et tempore non recipiat recompensationem : ideo nullum est, in quo non possit dispensare : unde dicunt, quod bono continentiæ præfertur bonum universalis Ecclesiæ, ut pax : et ideo in voto continentiæ, de quo minus videtur, potest fieri dispensatio, vel simpliciter, vel ad tempus, sicut etiam aliquando factum est. Alii vero dicunt, quod votum continentiæ non recipit recompensationem, quia [1] *non est digna ponderatio animæ continentis*, quando obtinetur victoria de domestico inimico; in omnibus aliis est recompensatio, ideo potest dispensari in omnibus, præterquam in hoc. Tertii dicunt, quod perfectioni religionis, quæ est in imitatione Christi, nihil potest æquari, nec pro illa recompensari ; et quia illa substantialiter consistit in triplici voto, scilicet, continentiæ, paupertatis et obedientiæ, quod in his tribus non potest dispensari : perfectio enim consistit in assimilatione ad Christum maxime, sicut dicit Augustinus [2], in libro *de Vera religione* : et quia in nullo tantum assimilatur homo Christo, sicut in his, nihil potest hæc tria homini recompensare, quoniam recompensatio non

Marginal notes: Explic. — Opin. 1. — Opin. 2. — Opin. 3. — ob. — n. bi-

[1] *Eccli.*, VI, 15. — [2] Aug., *de ver. Relig.*, c. XXVI.

tantum aliorum respicit bonum, verum etiam voventis, quoniam Deus vult quod magis sit unusquisque sollicitus de sua salute quam aliorum. Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire, et satis potest quælibet sustineri : ideo nullam assero. Si quis tamen vellet hanc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum, ut dicatur, quia nec in omni, nec in nullo, sed in quodam sic, et in quodam non.

Ad illud ergo quod objicitur, quod in nullo potest dispensare, dicendum, quod illa argumenta currunt secundum quod dispensatio est juris relaxatio; et sic non potest : potest tamen secundum quod dispensatio est juris declaratio, quia jus concedit votum non teneri, cum potest recompensari, et universaliter domini Papæ est hoc jus interpretari : et ideo in omnibus aliis ab his tribus potest dispensare.

1. Ad illud quod objicitur : « Si potest in uno, et in omnibus, » dicendum, quod non est simile, quia conditio recompensationis melioris non stat uniformiter in omnibus.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod in voto continentiæ potest cadere necessitas et utilitas, dicendum, quod non cadit : et præterea, cum certitudo non cadit, non cadit necessitas, quia nunquam est infirmitas, a qua non possit quis nisi per coitum liberari. Non cadit necessitas respectu speciei, quia nunquam erit aliquis solus. Non cadit ibi major utilitas facientis, et ibi non est, quia commutat meritum centesimi fructus in meritum trigesimi. Præterea, si totum hic esset incertum, esset quia nescitur utrum infirmus per coitum sanaretur; nescitur utrum ex coitu aliquis generaretur; nescitur etiam utrum ex matrimonio pax reformaretur : et non est dimittendum certum pro incerto : ideo non valet.

4. Ad illud quod objicitur, quod votum abstinentiæ voto paupertatis est majus, dicendum, quod falsum est, quia *exercitatio corporalis est ad modicum utilis, pietas autem valet ad omnia*, ut dicit Apostolus[1]; et summa pietas est, quod omnia vendantur, et dentur pauperibus. Præterea difficilius est : plures enim inveniuntur qui volunt jejunare, quam qui volunt mendicare. Præterea, ibi non tantum est abdicatio rei terrenæ, sed etiam voluntatis habendi : unde pauperculus veniens ad religionem, dimittit totum mundum ratione voluntatis habendi.

5. Ad illud quod objicitur de voto obedientiæ, quod fit dispensatio in religiosis qui promoventur, dicendum, quod licet in prælationibus non teneantur obedire, et multa habeant, quæ non licerent eis, si essent subditi, tamen in neutro voto est dispensatum. Nam in voto paupertatis non dispensatur, quia non licet tali religioso habere proprium, etiamsi Papa dispenset; sed tamen potest bona Ecclesiæ dispensare, sicut abbas bona monasterii; nec amittit meritum paupertatis, sed est divitiarum non dominus, sed dispensator; non amator, sed contemptor; non conservator, sed dispersor in pauperes. Similiter in voto obedientiæ non est dispensatum, quia omnem obedientiam, quam debebat prius suo superiori, debet Papæ; et Papa a sua obedientia non potest eum absolvere : et in talibus meritum obedientiæ commutatur in meritum pastoralis curæ; nec est dispensatio, sed exemptio proprius debet dici.

[1] I *Tim.*, IV, 8.

DISTINCTIO XXXIX

DE DISPARI CULTU, ET ALIIS VITIIS, QUANDO IMPEDIANT CONJUGIUM; ET QUOD INTER INFIDELES VERUM EST CONJUGIUM, SED NON RATUM.

Post hæc de dispari cultu videndum est; hæc est enim una de causis, quibus personæ illegitimæ fiunt ad contrahendum matrimonium. Non enim licet christiano cum gentili, vel judæa, inire conjugium, quia etiam in Veteri Testamento prohibitum est fideles viros infideles ducere uxores, Domino dicente [1] : *Non accipias uxores de filiabus alienigenarum filiis tuis, ne traducant eos post deos suos.* Juxta hoc Domini præceptum Judæorum conjugia cum alienigenis inita Esdras separavit [2]. Hoc idem etiam in Novo Testamento servatur. Unde Augustinus [3] ; « Ne nubat femina, nisi suæ religionis viro, vel ne vir talem ducat uxorem. Id enim, ut dicis, jubet Dominus, docet Apostolus, utrumque præcipit Testamentum. » Item Ambrosius [4] : « Cave, Christiane, gentili vel judæo filiam tuam tradere; cave ne gentilem, vel judæam, vel alienigenam, id est, hæreticam, et omnem alienam a fide tua, uxorem accersas tibi. » Item [5] : « Si quis judaicæ pravitati conjugali societate jungitur, sive christiana judæo, sive judæa christiano mulier carnali consortio misceatur, quicumque eorum tantum nefas admisisse cognoscitur, christiano cœtu protinus segregetur. » Ex his, aliisque pluribus testimoniis apparet non posse contrahi conjugium ab his, qui sunt diversæ religionis et fidei.

De impedimentis quæ faciunt omnino illegitimum ad contrahendum matrimonium cum quodam, et cum quodam non: quod venit ex cultus disparitate.

Huic autem videtur obviare quod Apostolus ait de imparibus conjugiis [6] : *Ego dico, non Dominus; si quis frater habet uxorem infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam : et si qua mulier*, etc. Sed aliud hoc esse, aliud illud, evidenter ostendit Augustinus : ibi enim agitur de illis conjugiis fidelium et infidelium, quæ contrahuntur ab eis in dispari religione et fide manentibus; Apostolus vero agit de illis, qui unius ejusdemque infidelitatis fuerunt, quando conjuncti sunt; sed, cum venisset Evangelium, alter sine altera credidit. Intelligisne quid dicam? Attende ut rem ipsam diligentius explanem. Ecce conjuges duo unius infidelitatis fuerunt, quando conjuncti sunt : nulla de his quæstio est, quæ pertineat ad illud præceptum veteris et novi Testamenti, quo prohibetur fidelis cum infideli copulare conjugium. Jam sunt conjuges, et ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt adhuc, quales conjuncti sunt. Venitque Evangelii prædicator; credidit eorum unus vel una, sed ita ut infidelis cum fideli habitare consentiat : non jubet Dominus ut fidelis infidelem dimittat taliter conjunctum. Nec Apostolus jubet ut non dimittat, sed consulit, ut si quis aliter agat, non sit transgressor, sicut et de virginibus consulit. Monet autem quod est lucrandi occasio, cum possit licite relinquere, sed non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est, quando permittitur quidem, sed ipsius usus aliis affert impedimentum salutis : sicut discessio fidelis ab infideli, quam non prohibet Dominus, quia coram illo non est injusta; sed Apostolus, ne fiat, consilio charitatis suadet, ut nemo in ea jussionis ne-

De conjugio fidelis et infidelis, et duorum infidelium.

[1] *Exod.*, XXXIV, 16; *Deut.*, VII, 3-4. — [2] I *Esdr.*, X, 19. — [3] Aug., *de Adulter. Conjug.*, lib. I, c. XXI, n. 25, et habetur caus. XXVIII, q. I, c. *Sic enim*, ad finem. — [4] Ambros., *de Abraham*, lib. I, c. IX, n. 84, et habetur ibid., c. *Cave*. — [5] Ex concil. Aurelanens., c. XIX, et habetur ibidem, c. *Si quis Jud.* — [6] I *Cor.*, VII, 12-13.

necessitate teneatur, sed consilii voluntate liber fiat. Ex his monstratur inter fideles conjugium esse, et consilium Apostoli non obviare præcepto Domini, quo jubet fidelem non jungi infideli, et, si conjuncti fuerint, separari. Legitur enim quod Esdras Propheta, imo Dominus per eum, jussit Israelitis uxores dimittere alienigenas, per quas ibant ad deos alienos, non illæ per maritos acquirebantur Deo. Recte hoc præcepit, quia per Moysen jusserat Dominus, ne quis uxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant Domino prohibente, Domino jubente dimiserunt: quia, ut ait Ambrosius[1]: « Non est putandum matrimonium, quod extra decretum Dei factum est; sed cum cognoscitur, emendandum, ut quando fidelis infideli copulatur. » Sed, ut ait Augustinus[2], « cum cœpisset gentibus Evangelium prædicari, jam conjunctos gentiles gentilibus comperit conjugibus; ex quibus si non ambo crederent, sed unus vel una, et infidelis cum fideli consentiret habitare, nec prohiberi a Domino debuit[3] fidelis infidelem dimittere, nec juberi. Ideo non prohiberi, quia justitia permittit a fornicante discedere; et infidelis hominis fornicatio est major in corde, nec vera ejus pudicitia cum conjuge dici potest[4], quia omne quod non ex fide, peccatum est, quamvis veram fidelis habeat pudicitiam, etiam cum infideli conjuge, quæ non habet veram. Ideo autem nec juberi, quia nec contra jussionem Domini gentiles fuerunt ambo conjuncti. Licitum ergo erat per justitiam fideli infidelem dimittere: sed licitum non erat faciendum propter liberam benevolentiam. » Evidenter apparet, et inter infideles conjugium esse, et Apostolum de illis agere, qui in infidelitate conjuncti fuerunt, et post alter ad fidem conversus est, cum quo etiam infidelis habitare consensit, et hunc non dimittere fideli consulit Apostolus, quia forte per fidelem salvabitur infidelis.

De fornicatione spirituali, ob quam potest dimitti conjux.

Potest nihilominus licite dimittere[5], quia in infideli est fornicatio, si non corporis, tamen mentis. Causam enim fornicationis Dominus excepit[6]: fornicationem vero generalem et universalem intelligere cogimur, non modo scilicet corporalem, sed spiritualem; de qua Augustinus ait[7]: « Idololatria, et quælibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit ex causa fornicationis uxorem dimitti, sed non jussit; et sic dedit Apostolo locum monendi, ut qui voluerit, non dimittat; potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in conjuge, quanto magis fornicatio mentis, id est, infidelitas? »

Pro quibus vitiis possit dimitti.

Si autem quæris an propter aliud vitium nisi propter infidelitatem, vel idololatriam, possit dimitti; attende quid Augustinus ait[8]: « Si infidelitas fornicatio est, et idololatria infidelitas, et avaritia idololatria: non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse. Quis ergo quamlibet illicitam concupiscentiam potest a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? » Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias non tantum quæ in stupris cum alienis viris vel feminis committuntur, sed ob quaslibet quæ animam a lege Dei aberrare faciunt, et perniciose corrumpi, possit sine crimine et vir uxorem suam dimittere, et uxor virum. Item[9]: « Rectissime dimittitur, si viro suo dicat: Non ero uxor tua, nisi mihi de latrocinio divitias congreges; vel

[1] Imo auctor Comment. *in Epist. I ad Cor.*, VII, 3, sub Ambrosii nomine, et habetur caus. XXVIII, q. 1, ante c. 1. — [2] Aug., *de Adulter. Conjug.* lib. I, c. XVIII, et habetur ubi supra. — [3] *Matth.*, XIX, 9. — [4] Habetur caus. XXVIII, q. 1, in princ. — [5] Gloss. *in Epist. I ad Cor.*, VII, 15. — [6] *Matth.*, XIX, 9. — [7] Aug., *de Serm. Dom. in monte*, lib. I, c. XVI, n. 43, et habetur caus. XXVIII, q. 1, c. *Idolol.* — [8] Ibid., n. 46. — [9] Id., *de Fid. et Oper.*, c. XVI, et habetur dist. XXVIII, q. 1, c. *Uxor leg.*

nisi solita lenocinia exerceas, aut si quid aliud facinorosum a viro suo expetat. Tunc ille, si veraciter pœnitens est, habetque fidem per dilectionem operantem, membrum, quod eum scandalizat, amputabit. » Ex his apparet quod non solum infidelitas, sed etiam quælibet concupiscentia, quæ perniciose turpiterque corrumpit, fornicatio spiritualis est, per quam vir uxorem, vel uxor virum dimittere potest. Consulit tamen Apostolus, ne fidelis dimittat infidelem volentem cohabitare, nec a Deo revocare.

Hic quæritur, si fidelis dimittat infidelem, vel infidelis a fideli discedat, an liceat fideli aliam ducere. Videtur auctoritas testari, quod illa vivente alteram ducere non valeat. Ambrosius enim verba Apostoli exponens ait [1] : « Alioquin, si disceditis ab invicem, et volentes cohabitare dimittitis, et aliis vos copulatis, adulteri estis; et filii vestri, qui de hac copula nascuntur, immundi, id est, spurii sunt. » Item [2] : « Si quis habuerit uxorem virginem ante baptismum, vivente illa, post baptismum alteram habere non potest. Crimina enim in baptismo solvuntur, non conjugia. » An fideli liceat aliam ducere, infideli discedente vel dimissa.

Sed contra : Ambrosius testatur [3] : *Si infidelis*, dicit Apostolus, *discedit*, *discedat. Non enim est servituti subjectus frater aut soror in hujusmodi :* quia non debetur reverentia conjugii ei, qui horret auctorem conjugii. Non est enim ratum matrimonium, quod sine devotione Dei est : et ideo non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se copulaverit. Contumelia enim Creatoris solvit jus matrimonii circa eum qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens, et in Deum peccat, et in matrimonium; nec est servanda ei fides conjugii, qui ideo recessit, ne audiret Christum esse Deum christianorum conjugiorum. Si vero ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmatur conjugium. » Quæ præmissis contraria videantur.

[4] Attende hæc prædictis contraria posse videri, ita ut sibi Ambrosius contradicere videatur. Sed distinguendum est hic, aliud esse dimittere volentem cohabitare, aliud dimitti propter Deum ab illo, qui horret nomen Christi. Ibi lex benevolentiæ non servatur; hic veritas custoditur. Et ideo, cum liceat dimittere volentem cohabitare, non tamen ea vivente aliam ducere licet. Discedentem vero sequi non oportet, et ea vivente aliam ducere licet. Sed hoc non est intelligendum, nisi de his, qui in infidelitate sibi copulati sunt. Sed si ad fidem uterque conversus est, vel si uterque fidelis matrimonio conjunctus est, et post alter eorum a fide discesserit, et odio fidei conjugem reliquerit, dimissus discedentem non comitabitur; nec tamen, illa vivente, alteram ducere poterit : quia inter eos fuerat ratum conjugium, quod non potest dissolvi. Determinatio.

[5] Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles asserunt non esse conjugium, quia nec rata, nec legitima est eorum copula. Rata non est, quia solvi potest; nec legitima, quia Apostolus ait [6] : *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Eorum autem conjunctio non est ex fide, et ideo peccatum est. Non est ergo conjugium, quia nullum conjugium peccatum est. Augustinus [7] etiam dicit, quia non est vera pudicitia infidelis cum fideli. Sed vera negatur esse pudicitia, non quod infidelium conjugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum, quod excusat coitum, et meretur præmium. Quidam dicunt conjugium non esse inter infideles, et quare.

[1] Imo auctor comm. in *Epist.* I *ad Cor.*, VII, sub nomine Ambrosii, et habetur caus. XXVIII, q. II, ante c. I. — [2] Ibid., c. *Statim.* — [3] Ambr., *ad Hilar.*, Gloss. in c. VII, 15, epist. I *ad Cor.* Aliquid simile habetur caus. XXVIII, q. I et II. — [4] Totum hoc cap. habet Gratianus, caus. XXVIII, q. II, in fine. — [5] Gratianus, caus. XXVIII, q. I, in princ. — [6] *Rom.*, XIV, 23. — [7] Aug., *de Adulter. Conjug.* lib. I, c. XVIII.

Item illud Apostoli : *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, non ita intelligendum est, ut quidquid fit ab infidelibus, peccatum sit, sed omne quod fit contra fidem, id est, conscientiam, unde fit, et ad gehennam ædificat. Vel in omni eo, quod infidelis facit, peccat : non quia illud facit, sed quia non eo modo illud facit, quo debet, non referens ad debitum finem.

Quod legitimum sit conjugium infidelium, sed non ratum, et quare.

Copula ergo maritalis, quæ est inter infideles, conjugium est legitimum, sed non ratum : legitimum, quia est inter legitimas personas; sed non ratum, quia sine fide. Conjugium vero fidelium est legitimum, et ratum, si tamen legitimæ sunt personæ. Quod autem legitima sit infidelium conjunctio, Augustinus testatur dicens[1] : « Uxor legitima societate conjuncta sine ulla culpa relinquitur, si cum viro christiano permanere noluerit. » Ex hoc etiam probatur, quod infideli ad fidem converso Apostolus consulit infidelem non dimittere : quod non faceret, si non esset inter eos legitimum conjugium.[2] Legitimum est quod legali institutione, vel provinciæ moribus, non contra jussionem Domini contrahitur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Post hæc de dispari cultu videndum est.

Supra determinata sunt impedimenta, quæ matrimonium impediunt respectu omnis personæ; hic determinantur impedimenta, quæ respiciunt personas determinatas. Et dividitur hæc pars in duas, quoniam aliquæ personæ non sunt legitimæ propter nimiam distantiam, ut illæ, in quibus est cultus disparitas; quædam, propter nimiam convenientiam, ut illæ in quibus est spiritualis vel carnalis proximitas. Ideo hæc pars habet duas : in prima agit de impedimento quod venit ex cultus disparitate; in secunda, de impedimento quod venit ex proximitate, infra[3] : *Nunc superest de cognatione,* etc. Prima pars habet duas : in prima agit de cultus disparitate per comparationem ad matrimonii contractionem; in secunda, per comparationem ad dissolutionem, ibi : *Potest tamen licite dimittere,* etc. Prima pars habet duas : in prima determinat veritatem; in secunda dissolvit dubitationem, ibi : *Huic autem videtur obviare*, etc. : ubi ostendit quod quamvis matrimonium non possit contrahi inter fidelem et infidelem, potest tamen esse, si prius contractum est. Similiter secunda pars, in qua agitur de matrimonii dissolutione, duas habet : in prima determinat veritatem; in secunda manifestat mentientes, ibi : *Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles,* etc. : ubi reprehendit eos, qui dicebant inter infideles non esse conjugium. Prima pars habet duas : in prima parte agit de dissolutione matrimonii quoad cohabitationem inter eos qui sunt disparis cultus; in secunda, de dissolutione matrimonii quoad vinculi fractionem, sive omnimodam separationem, ostendens, quod si infidelis non vult cohabitare, fidelis potest contrahere, ibi : *Hic quæritur, si fidelis dimittat infidelem,* etc.

Divisio

DUB. I.

Evidenter apparet non posse contrahi conjugium ab his, qui sunt diversæ religionis et fidei, etc.

Videtur ex hoc, quod si aliquis vult baptizari, et est fidelis, quod etiam ante baptismum contrahi possit cum illo (*a*).

Resp. Dicendum quod fides non tantum accipitur pro habitu credendi, quantum accipitur pro sacramento fidei; et hoc probatur per illud quod dicitur caus. XXVIII, quæst. 1, cap. *Cave, Christiane,* et infra : « Si christiana sit, non est satis, nisi ambo initiati sint sacra-

[1] August., *de Fid. et Oper.*, c. XVI, et habetur caus. XXVIII, q. 1, c. *Uxor legitima.*— [2] Hug., *Sentent.*, IV, c. IV. — [3] Dist. XL.— (*a*) *Edit.Ven.* alio.

mento baptismi. » Unde Hugo fuit istius opinionis, quod hoc intelligitur quantum ad sacramentum baptismi, scilicet disparitas cultus : quamvis ergo talis fidem habeat, tamen non habet fidei sacramentum; ideo non est persona ad contrahendum legitima.

DUB. II.

Apostolus, ne fiat, consilio charitatis suadet.

Videtur male dicere, quia ex hoc videtur quod fidelis licite possit cum infideli cohabitare : sed contra, caus. XXVIII, quæst. 1, cap. *Judæi*, etc. : « Non potest infidelis in ejus permanere conjunctione, quæ jam in christianam translata est fidem; » et in duobus capitulis subsequentibus idem dicitur.

Resp. Dicendum quod hoc aliqui voluerunt distinguere, quod illud Apostoli intelligitur de paganis, qui ad fidem facilius convertuntur; sed ille canon intelligitur de Judæis, qui obstinati sunt adeo, quod potius converterent conversos, quam per ipsos proficerent. Sed cum omnes sint in malitia nunc obstinati, ista distinctio non habet locum : sed in primitiva Ecclesia, cum tam Judæi, quam gentiles passim converterentur ad fidem, et cum modico adjutorio, propter salutem conjugum concessit et consuluit Apostolus tunc cohabitare; sed postmodum Judæi adeo sunt obstinati in malitia, quod potius volebant pervertere, quam converti, adhuc gentilibus ad fidem intrantibus, et tunc concedebatur cohabitare gentilibus, non Judæis : nunc autem, quia utrique sunt in malitia obstinati, propter periculum corruptionis vitandum, neutris conceditur cohabitare sine contumelia Creatoris, quia semper præsumitur, nisi velint converti, quod velint cohabitare in contumeliam Creatoris.

DUB. III.

Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, etc.

Innuit, quod propter quaslibet illicitas contumelias potest vir dimittere uxorem : et hoc idem supra probavit. Sed in contrarium objicitur Hieronymus : « Si uxor peccat in animam suam, non est polluta viro suo : » ergo vir non potest eam dimittere. Et hoc esse videtur ratione, quia vir non habet potestatem animæ uxoris, sed tantum corporis : sed[1] *omne peccatum, quodcumque fecerit homo,* excepta fornicatione, *est extra corpus :* alia enim peccata animam offendunt : ergo, etc. Item per deductionem ad inconveniens improbatur hoc ipsum, quia cum vix reperiantur de sæcularibus personis aliquæ quæ non peccent aliquando, tunc fere omnia matrimonia possunt licite separari.

Resp. Dicendum, quod non est concessum propter fornicationem fieri matrimonii divisionem, nisi eatenus, quatenus per illam fornicationem alter læditur, vel offenditur, qui est matrimonio aliter copulatus. Secundum hoc nota, quod fornicatio tripliciter dicitur, proprie, communiter, communissime. Proprie dicitur fornicatio esse peccatum circa actum carnis, utputa quia coit cum non sua, vel non suo. Communiter dicitur fornicatio in Scriptura idololatria, per quem modum prophetæ ipsos idololatras meretricibus fornicariis frequenter comparant, sicut patet, I *Paral.*, v, 25 (*a*). Communissime dicitur fornicatio, omnis concupiscentia inordinata, qua offenditur Deus, et relinquitur. Prima fornicatio non potest fieri ab uxore scienter, quin fiat injuria viro : et ideo propter (*b*) illam potest fieri divortium etiam pro unico solo actu, si possit probari, etiam quantumvis (*c*) fornicans pœniteat. Secunda vero tunc est in injuriam conjugis, quando conjux in illa perseverat, quia tunc est via ducendi ad corruptionem; et ideo per illam potest fieri separatio, si conjux nolit pœnitere. Si autem vult pœnitere, et redire, non potest repudiare eam. Fornicatio tunc est in damnum conjugis, quando dat ei occasionem scandali; ut quando non vult cum eo quiete vivere,

[1] I *Cor.*, VI, 18.

(*a*) Cæt. edit. remittunt ad marginem citationem *Paralipomenorum*. — (*b*) *Cæt. edit.* per. — (*c*) *Item* quantum.

nisi consentiat male facere : et tunc eum potest dimittere, vel quantum ad torum, vel quantum ad cohabitationem, [illegible], et [illegible] fidelis [illegible] totum [illegible] sunt [illegible] auctoritate ad hoc inducta : non prodest [illegible] cum non potest dimittere, nec quantum ad torum, nec quantum ad cohabitationem, nisi præcedat magnum [illegible], et vehementer timeatur de lapsu, tunc eum licet dimittere, sicut dicitur hic, et habetur caus. XXVIII, q. II. [1] *Si oculus tuus scandalizat te*, Glossa : « In manu et in oculo dextro possunt accipi frater, uxor, et propinquus, qui alias non debet dimitti, sed debet corrigi. » Et *Decretal.* lib. IV, tit. *De Divortiis*, c. *Quæsivit;* et infra : « Mulier pro furto, vel alio crimine viri sui, nisi religionem suæ fidei corrumpere velit, ab eo separari non debet. » Et sic patent objecta.

DUB. IV.

Filii vestri, qui de hac copula nascuntur, immundi, id est, spurii sunt.

Item est hic quæstio : utrum natus ex parte fideli, et matre infideli, debeat sequi patrem, aut matrem; et quod matrem, videtur, quia, sicut in præcedentibus habitum est, partus sequitur ventrem. Item proles in principio magis indiget materno solatio, quam paterno : ergo magis debet relinqui matri. Sed mater est judæa, vel infidelis; sed contra : Caus. XXVIII, q. I, c. *Judæi*, et infra : « Hi qui procreati sunt de infidelibus mulieribus, et fidelibus viris, christianam sequantur religionem, non judaicam superstitionem. »

Resp. Dicendum quod proles aut pervenit ad adultam ætatem, aut non : si pervenit, cum salus sua pendeat ex libera ejus voluntate, ejus est requirendus consensus; et si non vult consentire, cum justitiam Deus nulli invito tribuat, potest cum infideli matre, vel patre remanere. Si autem minor est, cum salus sua sit a parentibus procuranda, qui etiam (a) ad cultum Dei debuerunt procreare, et genuerunt filium illæ; recte secundum jus vetus, et etiam novum, sicut patet, *Decretal.* lib. III, tit. *De Conversione infidelium*, c. *Ex litteris*, debet sequi fidelem in favorem fidei, et salutis parvuli, et boni matrimonii : nec potest mater præcipere propter paupertatem (b), in qua indigeat ejus solatio, nec allegare laborem, propter periculum damnationis, quod imminet, si ipsum detineat in infidelitatis errore : et hoc totum probatur per illud, quod habetur in prædicta decretali *de Conversione infidelium*, c. *Ex litteris*.

DUB. V.

Si vero ambo crediderunt, per cognitionem Dei confirmatur conjugium.

Ponatur, quod primo credat unus, et alter discedat, et nolit cohabitare, vel fornicetur, et postea convertatur, utrum reddendus sit ei vir suus, an ille possit excipere de injuria dimissionis, vel fornicationis; et quod habeat reddi, videtur per litteram istam. Item, quod non possit excipere, videtur, quia in baptismo omnia sunt dimissa quoad culpam et pœnam. Sed in contrarium videtur littera præcedens, quia contumelia Creatoris solvit (c) : ergo, si solutum est, videtur, quod altero volente (d) sit redintegrandum. Item iste fidelis, statim ut dimissus fuit, potuit contrahere : ergo statim fuit absolutus a ligamine : ergo non videtur, quod uxor possit eum repetere.

Resp. Dicendum quod si conjuges successive ad fidem veniant, si neuter alterum dimisit, nec fornicationem commisit, compellendi sunt insimul cohabitare, et affectione maritali se invicem tractare; si autem alter ab altero discesserit, refert quis, utrum fidelis ab infideli, an e converso. Si fidelis ab infideli, hoc libere potuit, et sine culpa : unde illud in nullo sibi præjudicat. Si infidelis a fideli, potest fidelis, etiam postquam venit ad fidem, excipere; et si vult, potest eum (e) recipere; tamen compelli non debet, quia statim ab eo est absolutus. Sed de fornicatione distinguendum, quia primo con-

[1] *Matth.*, v. 29. — (a) *Forsan legendum* eam. — (b) *Al.* parvitatem. — (c) *Suppl.* jus matrimonii. — (d) ***Edit. Ven.*** **nolente.** — (e) eam.

versus aut dedit occasionem fornicandi, utpote quia repudiavit; aut non : si dedit, non potest propter fornicationem excipere; si vero non dedit, tunc potest excipere. Ad illud quod objicitur, quod omnia dimittuntur in baptismo, dicendum, quod verum est quantum ad Deum; sed non oportet quod dimittantur, ita quod libertati proximi injurietur : et sic patet illud, sicut supra dictum est de pœnitentia.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, quæritur de impedimento, quod habet esse in matrimonio ex cultus disparitate; et de hoc duo quæruntur principaliter. Primo quæritur de disparitate cultus per comparationem ad matrimonii contractionem; secundo, per comparationem ad dissolutionem. Circa primum quæruntur quatuor : primo quæritur utrum matrimonium possit contrahi inter fidelem et infidelem; secundo quæritur utrum sacramentum matrimonii possit contrahi inter fidelem et infidelem; tertio, utrum matrimonium contractum inter infideles excuset a peccato; quarto, utrum matrimonium contractum in infidelitate ponat in numerum cum matrimonio fidelium.

QUESTIO I.

An matrimonium possit contrahi inter fidelem et infidelem [1].

d opp. Circa quam sic proceditur, et ostenditur, quod matrimonium possit contrahi inter fidelem et infidelem; et primo exemplo, quoniam Joseph contraxit cum muliere Ægyptiaca, nec reprehenditur, sicut dicitur, *Gen.*, XLI, 45 (*a*). Similiter Moyses cum Æthiopissa, sicut innuitur, *Num.*, XII, 1 (*b*), nec ipsum reprehenditur.

2. Item hoc videtur auctoritate [2] : *Si egressus ad pugnam, videris mulierem pulchram in medio castrorum captivorum, et adamaveris eam, intrabis ad eam, dormiesque cum ea, et erit uxor tua :* » constat quod de infidelibus loquitur.

3. Item [3] : *Sanctificatur mulier infidelis per virum fidelem,* et e converso : ergo inter fideles et infideles est conjugium sanctum : ergo et licitum.

4. Item ratione videtur, quia diversitas, sive disparitas morum non impedit matrimonium contrahendum : ergo pari ratione nec diversitas fidei, sive cultus divini, matrimonium impedit.

5. Item matrimonium est sacramentum commune fidelibus et infidelibus : ergo si ad omnes se extendit, talis disparitas, sive repugnantia, ipsum non tollit.

6. Item omne impedimentum matrimonii impedit pro eo, quod obsistit alicui bono matrimonii : sed cultus disparitas nec nocet bono prolis, quia potest educari ad cultum Dei, nec fidei, nec sacramenti : ergo nullo modo impedit.

Contra : Probatur exemplo : dicitur [4] quod Esdras separavit viros ab uxoribus alienigenis : ergo non erat inter eos matrimonium. Fundam.

Item auctoritate legis [5] : *Non sociabis cum eis conjugia :* loquitur de infidelibus et alienigenis.

Item Ambrosius, in libro *de Patriarchis* [6] : « Cave, Christiane, Gentili vel Judæo filiam tuam dare. »

Item potissima distantia est inter fideles et infideles, sicut Christi ad Belial, et lucis ad tenebras : si ergo in matrimonio magna est unio, nullum potest esse inter eos matrimonium.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. 1; Richard, IV *Sent.*, dist XXXIX, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXVII, q. I, art. 2; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. III; Petr. de Tarant, IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I. — [2] *Deuter.*, XX, 10. — [3] I *Cor.*, VII, 14. — [4] I *Esdr.*, X, 19. — [5] *Deuter.*, VII, 3. — [6] Ambros., *de Abrah. Patriar.*, lib. I, c, IX, n. 84.

(*a*) *Cœt. edit.* remitt. ad marginem citationem *Geneseos.* — (*b*) *Item* de citatione *Numerorum.*

CONCLUSIO.

Cultus disparitas, et alterius partis infidelitas, impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum.

Resp. ad arg. Dicendum quod in veteri lege distinguendum erat inter infideles, quia quædam mulieres erant infideles, et erant de terra Chanaan, quam Dominus promiserat filiis Israel propter illius gentis obstinationem in infidelitate, mandaveratque eas occidendas: et de talibus prohibitum erat. Unde si quis de populo Israel cum illis contraheret, cum esset contra Domini præceptum, non erat matrimonium. Quædam erant infideles de aliis nationibus; et de talibus non erat prohibitum, sed permissum et concessum, ubi non timebatur lapsus in idololatriam, sicut in Joseph et Moyse. Ratio autem quare prohibuit gentes illas, et non alias, fuit duplex : una, quia judicaverat omnes reos mortis; alia, quia obstinatæ erant in malo. In novo Testamento alio modo est, quia infidelis est dupliciter: aut quia caret fide, aut quia fidei sacramento. Si quia fide tantum, sic talis disparitas, ubi nota est, impedit matrimonium, sed non dirimit jam contractum, ut si catholicus contrahat cum hæretica baptizata. Si autem sit infidelis, quia caret fidei sacramento, utputa baptismo; quia sacramentorum ecclesiasticorum et fidelium janua et fundamentum est baptismus, fidelis qui contrahere habet secundum sacramenta Ecclesiæ, si cum tali contrahat, nihil facit, etiamsi sit fidelis, dum tamen non habeat baptismum : unde dirimit jam contractum.

1 et 2. Cultus vero disparitas præstabat impedimentum in lege veteri non simpliciter, sed ubi metuebatur periculum, et divinum aderat judicium; et super hoc additum erat mandatum; sic et in nova impedit non simpliciter, sive de se, sed ob vitationem periculi, et diversitatem sacramenti baptismi, et inhibitionem ecclesiastici statuti, quæ ortum habent a duobus prædictis: et sic patent duo prima objecta.

(a) *Cæt. edit.* ratione utriusque.— (b) *Item* contritum.

3. Ad illud autem quod objicitur, quod sanctificatur mulier, dicendum quod loquitur Apostolus de matrimonio contracto ante cultus disparitatem: quod dicit manere, quia fideles viri plerumque salvant occasionaliter, sive sanctificant mulierem, sicut fides parturit filios.

4. Ad illud quod objicitur de disparitate morum, etc., dicendum, quod non est simile, quia disparitas fidei facit disparitatem sacramentorum; non sic disparitas morum, quia boni et mali conveniunt in sacramentis. Non tamen disparitas fidei semper facit disparitatem in sacramentis; sed eatenus, quatenus facit, periculosior est.

5. Ad illud quod objicitur, quod est commune utrisque (*a*), dicendum quod eatenus est commune, quatenus est legis naturæ, sed non in quantum Ecclesiæ : et si fidelis contrahit, sacramentum ejus jam est Ecclesiæ : ideo in hoc non communicat cum infideli, imo multum distat.

6. Ad illud quod objicitur, quod non est contra aliquod bonum matrimonii, dicendum quod falsum est, imo contra bonum prolis, quia alter conjugum de facili potest impedire, ne proles Domino dedicetur. Est etiam contra bonum fidei propter periculum fidei. Est etiam contra bonum sacramenti, qui ex parte fidelis matrimonium natum est esse ratum et insolubile, cum sit fundatum super sacramentum fidei : ex alia parte est contrarium (*b*), quia non habet fundamentum : et sic patet.

QUÆSTIO II.

An sacramentum matrimonii sit inter infidelem et infidelem[1].

Utrum sacramentum matrimonii sit inter infidelem et infidelem; et quod sit, innuit Ad opp.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIX, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*,

Apostolus[1]: *Si quis frater habet uxorem infidelem*, etc.: vocat uxorem cui cohabitandum: sed non fuit uxor propter contractionem quæ fuit post fidem, sed ante: ergo, etc.

Item ratione videtur, quod matrimonium est de dictamine legis naturæ: sed lex naturæ communis est apud omnes: ergo, etc.

Item matrimonium diffinitur sic: « Matrimonium est maris et feminæ conjunctio individuam vitæ consuetudinem retinens: » sed hoc est inter infideles: ergo, etc.

Item infideles et hæretici habent vera sacramenta Ecclesiæ, quamvis non habeant fidem, tamen habent verborum formam: ergo si matrimonium apud fideles contrahitur per verba exprimentia consensum, et talis forma est apud infideles, ergo et matrimonii sacramentum.

Fundam. Contra: 1. caus. XXVIII, q. 1: « Non est ratum conjugium, quod sine Deo est. » Sed tale est conjugium infidelium: ergo non est ratum: ergo non est matrimonium.

2. Item Ambrosius, ibidem: « Non est putandum conjugium, quod extra Dei decretum est factum. » Sed tale est conjugium infidelium: ergo, etc.

3. Item matrimonium est sacramentum Ecclesiæ: sed baptismus est fundamentum sacramentorum Ecclesiæ: ergo non habentes baptismum, non habent matrimonium.

4. Item matrimonium est sacramentum, et signum unionis Dei et animæ, sive divinæ naturæ et humanæ: sed hanc non percipiunt infideles, nec credunt; ergo non est eorum sacramentum.

CONCLUSIO.

Matrimonium apud infideles est in officium, et excusat a culpa; sed non est ratum, neque in remedium, cum non sit sacramentum ob defectum fidei.

Resp. ad arg. Dicendum quod matrimonium est institutum in officium, et in remedium, et in sacramentum; et ista tria complete habet, secundum quod est apud fideles. Apud infideles (*a*) vero habet ista secundum rationem semiplenam: nam est in officium, quia est procreatio prolis legitimæ, sed non ad cultum Dei: apud fideles autem ad cultum Dei; est in remedium, quia excusat coitum a culpa mortali; et rursus datur ibi gratia remittens concupiscentiam, ratione benedictionis adjunctæ. Apud infideles vero maritali affectu uxores cognoscentes est excusatio a culpa, sed non datur gratia; apud fideles, utrumque est. Item, est etiam in sacramentum apud fideles, quia signat unionem Dei et animæ, sive unionem divinæ naturæ et humanæ (*b*) non tantum aptitudine, sed actu; apud infideles vero aptitudine tantum. Et præterea ratio sacramenti maxime consistit in ratificatione vinculi; apud infideles autem vinculum non habet ratificationem perfectam. Unde, caus. XXVIII, q. 1: *Si quis Judaicæ*, § *Item illud:* « Quoddam matrimonium ratum et legitimum, ut fidelium; quoddam legitimum, sed non ratum, ut infidelium; quoddam ratum, sed non legitimum, ut matrimonium contractum a fidelibus in occulto. » Si autem quæratur, quare matrimonium infidelium non est ratum, dicendum quod hoc est propter defectum sacramenti fidei, et propter statum, quia in tali junctus est uxori, in quo potest vinciri vinculo fortiori, scilicet suscipiendo sacramentum baptismi, et Christo alligari, a quo statu nemo potest prohibere: et ideo potest in casu istud vinculum firmari (*c*). Habet enim aptitudinem (*d*), ut illo statu in utroque manente non possit solvi. Explic.

1. Et per hoc patet responsio ad illud Augustini: « Non est ratum, » etc.

2. Ad illud quod objicitur de Ambrosio, dicendum quod illud intelligendum est sic: « Extra decretum, » id est, contra mandatum divinum.

3. Ad illud quod objicitur, quod est sa-

dist. XXXIX, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. II.

[1] I *Cor.*, VII, 12.— (*a*) *Edit. Ven.* fideles. — (*b*) *Item deest* humanæ. — (*c*) *Al.* infirmari. — (*d*) ratitudinem.

cramentum Ecclesiæ, dicendum quod verum est, sed non tantum Ecclesiæ, sed etiam legis naturæ.

4. Ad illud quod objicitur de signatione, dicendum quod etsi non actu repræsentet, tamen habet, et hoc sufficit ad hoc quod sit sacramentum. Vel dic, quod actu repræsentat, licet non ita perfecte.

QUÆSTIO III.

An matrimonium infidelium excuset coitum, ut ibi non sit peccatum [1].

Utrum matrimonium infidelium excuset coitum, sive conjugalem actum, ut non sit ibi peccatum; et quod non, videtur [2]: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*: sed actus conjugalis apud infideles non est ex fide: ergo est peccatum. Si tu dicas, quod ibi appellatur fides conscientia, et illud non dicitur esse ex fide, quia est extra conscientiam, sicut exponit Magister in littera; objicitur tunc de Glossa, quæ exponit, quod omnis vita infidelium est peccatum: ergo et vita matrimonialis peccatum est: ergo matrimonium non excusat a peccato.

2. Item, caus. XXVIII, q. I, ante c. I: «Non est vera pudicitia hominis infidelis cum conjuge sua;» et est verbum Augustini: ergo infidelis non cognoscit conjugem suam pudice: et cognoscit pudice, vel impudice: ergo impudice: ergo coitus ejus non est sine peccato.

3. Item sacramenta Ecclesiæ apud hæreticos, quamvis sint veracia, non tamen sunt utilia; quoniam etsi habeant formam, tamen propter infidelitatem nullam habent efficaciam: ergo pari ratione apud infideles.

4. Item hæreticus baptizando peccat mortaliter, quia non baptizat ut ad cultum Dei perducat, sed ut ad errorem trahat: sed infideles non procreant prolem ad cultum Dei, sed potius ad permanendum in suis tenebris et erroribus: ergo peccant coeundo propter prolem: sed nullus coitus est isto honestior, cum fit propter prolem habendam: ergo nullus coitus in infidelibus fit sine peccato.

Contra. Triplex est pars continentiæ, scilicet virginalis, vidualis, et conjugalis: sed infideles continentia virginali continendo non peccant; similiter continentia viduali: ergo pari ratione nec continentia conjugali: sed ista est in reddendo et petendo debitum uxori: ergo, etc. Fundam.

Item infidelis qui habet uxorem, et cognoscit eam affectu maritali, cognoscit suam ordinato affectu: sed actus transiens super debitam materiam cum ordinatione affectus, est absque peccato: ergo actus conjugalis in infidelibus est absque peccato.

Item matrimonium excusat a peccato: aut ergo in quantum sacramentum legis naturæ, aut in quantum sacramentum Ecclesiæ: si in quantum sacramentum legis naturæ, ergo cum hoc modo sit apud infideles, ergo excusat eorum coitum; si in quantum sacramentum Ecclesiæ solum, ergo non excusavit ante adventum Christi: ergo quotquot ante adventum Christi uxores cognoverunt, fornicatores fuerunt: ergo cum hoc sit nefas dicere, redit primum.

Item ubi est matrimonium, ibi est mutua obligatio: ergo cum apud infideles sit matrimonium, ergo est ibi mutua obligatio: ergo alter alteri tenetur debitum reddere: sed nullus peccat faciendo id ad quod tenetur, nisi per malam voluntatem illud depravet: ergo ille, qui reddit debitum uxori suæ, non peccat.

CONCLUSIO.

Matrimonium infidelium excusat aliquo modo a culpa, quia est in remedium semiplenum, cum imperfecta sint ibi bona matrimonii.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut tactum est in præcedenti problemate, matrimonium infidelium est remedium semiplenum; et ratio hujus est, quia bona matrimo-

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. III; Pet. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. III. — [2] *Rom.*, XIV, 23.

(*a*) *Al.* præcipiat.

nii imperfecta sunt ibi, tum quia in eis deficit fides, tum quia deficit in eis sacramentum fidei. Quia deficit fidei sacramentum, ideo non est perfectum sacramentum, sive vinculum, cum possit fortiori vinculo ligari. Quia deficit fides, ideo non est perfectum remedium in eis, quia [1] *sine fide impossibile est Deo placere :* et quamvis sine fide possit quis in aliquo actu vitare peccatum, quia non agit malum, tamen impossibile est mereri præmium. Unde sicut aliter est apud infideles continentia, et aliter apud fideles, quia fideles per pudicitiam evitant pœnam, et acquirunt palmam; illi vero, etsi vitent pœnam, cum a malo cessant, non tamen acquirunt palmam : sic in matrimonio intelligendum, quia apud fideles, tum propter meritum fidei, tum propter benedictionem Ecclesiæ, non solum datur remedium quod præservat a culpa, sed etiam datur gratia quæ remittit concupiscentiam; apud infideles vero nulla omnino datur gratia, tamen quia conjunguntur secundum divinum statutum, vitant culpam, nisi affectio libidinosa interveniat, quæ etiam apud Christianos actum conjugalem fœdat. E sic concedendæ sunt rationes ostendentes, quod matrimonium apud infideles aliquo modo coitum excusat.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod « non est ex fide, ergo est peccatum, » dicendum quod illud intelligitur, sicut prædictum est, et patet ex Glossa, quod non est ex fide, id est contra conscientiam, quia qui facit contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Sed quod subjungit, quod omnis vita infidelium est peccatum, hoc dictum est per concomitantiam, quia nunquam est sine peccato, pro eo quod sola fide purificentur peccata : et ideo, quidquid faciant, quandiu sine fide sunt, absque peccato esse non possunt.

2. Ad illud quod objicitur, quod vera pudicitia non est infidelis, etc., dicendum quod *vera* tantum valet, quantum *perfecta :* unde dicitur non esse vera, quia non est perfecta. Sed ista expositio aliquantulum est extranea; et ideo dicendum est, quod non est vera pudicitia, quia non habet verum et proprium effectum virtutis; sicut non est verum vinum, quod non habet operationem vini. Operatio autem, sive effectus virtutis est, quia facit declinare a malo, et per hoc vitat pœnam : facit etiam quod bonum est, et per hoc acquirit gloriam : et quamvis apud infideles possit reperiri primum, non tamen secundum : ideo pudicitia non est vera virtus apud eos : et hoc est, quod dicit Augustinus [2] : « Ubi deest cognitio æternæ, et incommutabilis veritatis, falsa est virtus etiam in optimis moribus. »

2. Ad illud quod objicitur, quod sacramenta Ecclesiæ non habent efficaciam apud hæreticos, dicendum, quod non est simile de matrimonio, et aliis sacramentis : nam in aliis præstatur remedium contra morbum, qui jam inest. Unde in aliis datur gratia, vel effectus gratiæ, quo mediante curatur anima a morbi corruptela; in matrimonio autem, in quantum sacramentum legis naturæ, datur remedium præservativum a culpa, ne quis in cognoscendo mulierem peccet, licet, in quantum est sacramentum Ecclesiæ, ratione benedictionis annexæ det etiam gratiam digne accedentibus. Quoniam ergo infideles non suscipiunt gratiam gratum facientem, nec ejus effectum, quandiu sunt in infidelitate, ideo alia sacramenta non præstant eis remedium; hoc vero solum potest eis præstare, licet non perfectum, sed solum ad cavendum malum.

4. Ad illud quod objicitur, quod hæreticus baptizando peccat mortaliter, dicendum quod peccat, quia usurpat quod suum non est, et quia, si actualiter intendat errorem inducere, tunc gravius peccat : sed sicut potest esse, quod aliquis hæreticus baptizet non intendens hominem perducere ad errorem, sic potest esse quod aliquis generet prolem non intendens ad cultum idolorum pertrahere, sed solum intendens posteritatem habere. Et hoc quidem, quia caret intentione formata,

[1] *Hebr.*, XI, 6.— [2] Aug., seu potius Prosper, *Sent. ex Aug. decerpt.*, c. CVI.

non habet perfecte bonum prolis, nec meritum, quia tamen non habet intentionem deformatam, ideo non habet demeritum : et ideo tales filii judicari possunt legitimi : quod est signum, quia matrimonialiter sunt generati ; aliter enim judicarentur illegitimi. Est enim quadruplex differentia filiorum, ita apud infideles, sicut apud fideles : quidam enim sunt naturales et legitimi, ut qui de legitimis uxoribus generantur, et isti debent et possunt succedere in bonis ; quidam legitimi, sed non naturales, ut filii adoptivi, et isti similiter possunt succedere ; quidam naturales, sed non legitimi, ut illi qui nati sunt de concubinis ; quidam sunt nec legitimi, nec naturales, ut sunt illi qui de adulterio sunt nati, vel etiam de incestu.

QUÆSTIO IV.

An bigamus sit, qui ante et post baptismum contrahit matrimonium [1].

Ad opp. Utrum matrimonium ante baptismum contractum ponat in numerum cum matrimonio contracto post baptismum, ita quod talis judicetur bigamus : et quod non, videtur. 1. Hieronymus, *super Epistolam ad Timotheum*, super hoc [2] : *Oportet Episcopum esse unius uxoris*, etc. : « Si unam habuit ante baptismum, alteram post baptismum, non est putandus bigamus. »

2. Item hoc ipsum ostenditur ratione Hieronymi : « Prorsus innovato per baptismum, omnia vetera sunt dimissa : » ergo cum tale conjugium, et talis actus conjugalis ad statum vetustatis pertineat, ergo habetur tanquam si non fuerit : ergo nec computatur cum matrimonio subsequenti.

3. Item ordinatus ante baptismum, et ordinatus post baptismum, non est bis ordinatus, etiamsi ordinetur ab alio, et alio : ergo pari ratione conjugatus ante, et conjugatus post, non est bis conjugatus, etiamsi contrahat cum alia, et alia.

4. Item, quod est (a) secundum quid non connumeratur ei, quod est simpliciter : sed vinculum matrimoniale est vinculum ante baptismum imperfectum et secundum quid, post vero est perfectum : ergo non debet unum alteri connumerari : ergo, etc.

Contra : Augustinus, *super Epistolam ad Titum* : « Qui ante baptismum habuit unam, et post baptismum aliam, non est reputandus nisi bigamus. » Contra.

Item hoc videtur ratione sua : « In baptismate crimina abolentur, non quod honestum est, utpote fœderatio conjugalis : » ergo si non aboletur, adhuc manet : et judicatur iste fuisse conjugatus : ergo si iterum contrahat, est judicandus bigamus. »

Item virgo, quæ corrupta fuit carne ante baptismum, semper post judicatur corrupta, et nunquam poterit inter virgines consecrari : et hoc, quia amissio virginitatis respicit aliquid ex parte carnis, quod nunquam potest recuperari : ergo cum bigamia respiciat divisionem carnis, patet, etc.

Item, si baptizatus apud hæreticos iterum baptizetur, quantum est in se, iterat baptismum, et puniendus est pœna rebaptizati : ergo cum conjugium sit verum apud infideles, qui iterum contrahit, iterat matrimonium : ergo non potest esse nisi bigamus.

CONCLUSIO.

Matrimonium contractum ante baptismum cum una, et post cum alia, facit bigamum.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut expresse apparet, Hieronymus et Augustinus hic fuerunt contraria opinati : et nisi quis velit distorquere verba, non video quomodo possint reduci ad concordiam. Ideo enim in hoc habuerunt opiniones contrarias, quia fundati sunt super diversa. Hieronymus enim voluit, quod omnis vita infidelium esset culpa, et quod matrimonium infidelium ad veterem hominem pertineret : et quia in baptismo expoliatur vetus homo cum actibus Opin.

[1] Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. IV. — [2] I *Tim.*, III, 2.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* quod est.

suis, et induitur novus; hinc est quod dixit, quod sicut peccata præterita isti non imputantur, nec computantur, sic etiam nec conjugia. Augustinus vero posuit, quod conjugia infidelium, etsi non essent meritoria, non tamen erant culpabilia, imo erant licita et bona; et hoc patet, quia Dominus instituit, et jus naturale dictat, et ulterius Apostolus confirmat, qui dicit [1] uxorem infidelem non esse dimittendam; et quia licita sunt, hinc est, quod per baptismum non delentur. Et quoniam Augustinus melius habuit fundamentum, et verius; hinc est, quod verius et sanius dixit : et ideo canones positioni Augustini concordant, et illud nunc tenet Ecclesia, quod matrimonium ante baptismum contractum cum una, et post baptismum cum alia, facit bigamum, sicut expresse dicitur [2] : « Si quis viduam, licet laicus, duxerit in uxorem, seu ante baptismum, seu post baptismum, non admittatur ad clericatum. In baptismate enim crimina dimittuntur, non acceptæ uxoris consortium relaxatur. »

1 et 2. Ad illud ergo quod primo objicitur, et secundo, dicendum quod illud jam solutum est, quia nec auctoritas Hieronymi hic habet robur, nec ratio sua. Unde opinando dixit, non asserendo.

3. Ad illud quod objicitur de ordinato ante baptismum, et post, dicendum quod non est simile, quia in ordine imprimitur character, qui non potest alicui dari, nisi habeat characterem baptismalem, sicut in præcedentibus probatum est et ostensum. Unde qui ordinatur ante baptismum, non est ordinatus : ideo, cum ordinatur post baptismum, semel tantum est ordinatus : non sic est de matrimonio; quia enim ibi non imprimitur character, ideo potest contrahi ante baptismum, et ante conjugatus est, quam baptizatus.

4. Ad illud quod objicitur, « Quod est secundum quid, » dicendum, quod dupliciter est secundum quid : unum, quod diminuit ab esse; aliud, quod diminuit ab esse perfecto. Primum, quod diminuit ab esse, non ponit in numerum; cum enim non participet esse, non potest connumerari alii in illo esse. Aliud vero potest; et tale est matrimonium infidelium, quod quidem habet rationem conjugii, et diffinitionem, licet non habeat in tanta perfectione, quanta habet esse matrimonium fidelium.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de disparitate cultus per comparationem ad matrimonii solutionem; et circa hoc quæruntur quatuor : primò quæritur utrum, altero veniente ad fidem, altero remanente in infidelitate, solvatur matrimonium quantum ad fidelem; secundo, utrum solvatur quantum ad infidelem; tertio, utrum solvatur, cum alter conjugum fit infidelis; quarto, utrum, utroque veniente ad fidem, solvatur matrimonium propter personarum illegitimitatem.

QUÆSTIO I.

An, altero infidelium veniente ad fidem, solvatur matrimonium quoad fidelem [3].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur, quod matrimonium solvatur quantum ad permanentem in fide [4] : *Quod si infidelis discedit*, etc.; *non enim est servituti subjectus frater, et soror in hujusmodi.* Super quem locum dicit Ambrosius [5] : « Contumelia Creatoris solvit matrimonium in eo qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. » Fundam.

Item matrimonium non est ratum sine sacramento baptismi : sed quod non est ratum, solvitur per fornicationem corporalem : ergo et per fornicationem spiritualem. Quod autem ratum sit per baptismum, patet per

[1] I *Cor.*, VII, 12. — [2] Dist. XXXIV, c. XIII. — [3] *Cf.* S. Thom., *Suppl.* p. III, q. LIX, art. 3; Rich., IV *Sent.*, dist. XXXIX, art. 2, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I, art. 2; Steph. Brul., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. V. — [4] I *Cor.*, VII, 11. — [5] Ambros., loc. supra cit.

Innocentium, Extrav. *de Divortiis*, c. *Quanto te novimus* : « Sacramentum, inquit, baptismi, quod semel est admissum, ratum efficit conjugii sacramentum. »

Item mulier non potest prohibere virum, ut non convertatur ad fidem : ergo si non vult sequi, vel cohabitare, non potest prohiberi ut non contrahat, cum vir ad continentiam non teneatur.

Item fortius vinculum solvit minus, ubi minus repugnat : sed fortiori vinculo tenetur baptizatus Deo, quam uxori infideli : ergo ubi mulier non concordat ei, solvitur vinculum ab ipsa.

Ad opp. Contra[1] : *Si quis habet infidelem uxorem, non dimittat eam, si consentit cohabitare :* ergo matrimonium est adhuc inter eos : ergo nec vinculum solvitur, nec cohabitatio dividitur, altero converso.

2. Item, matrimonium consummatum per carnis commixtionem, signat unionem naturarum in Christo : sed illa est omnino insolubilis : ergo et tale matrimonium : ergo si carnaliter sunt commixti, tale vinculum non potest solvi.

3. Item quod rectum est, per fidei sacramentum non infirmatur ; sed inter duos infideles recte contractum est matrimonium : ergo nunquam infirmatur, si persistant in infidelitate : ergo nec si alter veniat ad fidem.

4. Item, si alter conjugum transeat ad frugem melioris vitæ, utpote ad religionem, non solvitur matrimonium consummatum : ergo nec si transit ad fidem.

CONCLUSIO.

Matrimonium infidelium, altero veniente ad fidem, et infideli nolente cohabitare sine contumelia nominis Christi, vel impulsu ad infidelitatem, potest frangi quoad vinculum apud infidelem.

Resp. ad arg. Dicendum quod, loquendo de solutione quantum ad cohabitationem et mutuam servitutem, hoc est in potestate fidelis; sed loquendo de solutione quantum ad ruptionem vinculi, distinguendum est, quoniam infidelis aut vult cohabitare, aut non : si vult cohabitare, aut cum blasphemia nominis Christi, aut sine : si sine, aut ut pertrahat ad infidelitatem, aut non : si vult cohabitare sine blasphemia nominis Christi, et ita quod non pertrahat ad peccatum, non solvitur matrimonium, quia nec injuriatur, nec facit contumeliam Deo, nec matrimonio, nec marito. Si autem discedit, vel non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, vel sine impulsione ad infidelitatem, in his tribus casibus potest a fideli dimitti, et propter (*a*) contumeliam, factam matrimonio et Creatori, vinculum potest frangi, et potest cum alia contrahere, ut dicit Ambrosius, et Innocentius, Extrav. *de Divortiis*, c. *Quanto te novimus*, et *Gaudemus*. Concedo igitur quod solutionem matrimonii contracti in infidelitate tria faciunt : primum est ipsius imbecillitas ; secundum est cultus disparitas ; tertium, Creatoris vel matrimonii injuria. Primum reddit possibile ad solutionem, secundum disponit, et tertium dissolvit. Matrimonii imbecillitas est ratione signationis imperfectæ, quam habet apud infideles, et ratione defectus baptismi. Unde dicitur quod illud matrimonium est legitimum, sed non ratum, quia, ut dicit Innocentius, « Sacramentum fidei, id est baptismi, quod semel admissum est, ratum efficit sacramentum conjugii : » ex parte scilicet suscipientis est intelligendum : et hoc est, quia infideles non (*b*) possunt ita ligari in individuam vitæ consuetudinem, quin alter possit transire ad fidem : et si non vult commutari, potest simpliciter separari, cum perfecta fides adveniat suscipiendo sacramentum fidei. Cultus disparitas est secunda ratio, quia tunc advenit alteri personæ fortius vinculum. Injuria matrimonii sive Dei est, cum non vult cohabitare, aut non sine contumelia Creatoris : et tunc vinculum illud solvitur, quia repugnat vinculo, quo fidelis

[1] I *Cor.*, VII, 12.

(*a*) *Cæt. edit.* per. — (*b*) *deest* non.

alligatur Deo. Concedendæ sunt ergo rationes probantes, quod solvitur matrimonium his concurrentibus. Et patent rationes ad oppositum : quod enim dicit Apostolus, hoc verum est quando mulier vult habitare in pace sine contumelia Dei; aliud patet, quia etsi sit consummatum, non tamen est ratum, nec habet apud infideles plenam signationem, nec stabile fundamentum.

Resp. ad 3 ad opp. Ad illud quod objicitur, quod non infirmat rectum, dicendum, quod verum est eatenus, quatenus rectum est; sed eatenus, quatenus est via ad obliquitatem, ut si mulier nolit cohabitare, nisi vir protrahatur ad malum, tunc solvit. Ultimum patet, quia illæ tres causæ non concurrunt, cum aliquis transit ad frugem melioris vitæ.

QUÆSTIO II.

An altero infidelium veniente ad fidem, matrimonium solvatur quoad infidelem [1].

Fundam. Utrum solvatur matrimonium quoad infidelem; et quod sic, videtur, quia matrimonium est vinculum duorum, et se habet ut relatio : sed destructa ligatione respectu unius extremi, destruitur respectu alterius : ergo, etc.

Item mulier ista, postquam discessit, aut est uxor, aut non : si sic, ergo vir non potest contrahere; si non, ergo ipsa potest, cum non sit uxor.

Item esto quod fidelis contrahat post discessum, et illa postmodum convertatur ad fidem, constat quod non redditur ei vir : ergo si non tenetur continere, potest nubere : ergo si non est ei jus acquisitum, adhuc poterat et prius.

Ad opp. Contra : 1. Ambrosius [2] dicit quod infidelis discedens peccat in Deum, et in matrimonium : ergo si in bono matrimonii est punienda, non potest nubere.

2. Item nullus potest reportare commodum de malitia sua : sed reportaret, si, deserendo virum fidelem, posset nubere : ergo, etc.

3. Item, si mulier, quæ erat prius alligata viro, absolvitur, quæro a quo : non ab Ecclesia, quia non intromittit se; non a Deo, quia contra Deum facit; non a viro, quia ipsum invitum deserit; nec a se potest : ergo vinculum manet : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Matrimonium solvitur secundum veritatem, si vir fuerit relictus a muliere remanente in infidelitate; ipsa tamen est alligata in pœnam peccati : quod si reversa absolvatur, marito alteri uxori alligato, potest alteri nubere.

Resp. ad arg. Dicendum quod quidam dicunt, quod hanc quæstionem non est nostrum determinare, quia [3] *nec spectat ad nos de his, qui foris sunt judicare.* Sed verum est, quod non spectat ad nos judicare puniendos spiritualiter; tamen spectat ad nos, cum spiritualis homo omnia judicet, discernendo quis recte, quis non recte vivat. Et ideo dicendum, quod statim post discessum solvitur vinculum a parte viri, quia potest alteri conjungi statim; non sic a parte mulieris. Unde notandum quod vinculum manet dupliciter : aut secundum veritatem sacramenti, aut in pœnam peccati. Quandiu vir fidelis relictus manet in statu in quo potest mulier infidelis redire ad eum, mulier est alligata quantum ad veritatem sacramenti; sed quando vir est in statu in quo non potest ei conjungi, ut si alteram ducat, vel intret religionem, vel accipiat sacrum ordinem, mulier soluta est secundum veritatem sacramenti, quia amplius non est uxor; sed tamen alligata est in pœnam peccati, unde non licet ei nubere, quousque solvatur a culpa; et hoc non est, quandiu est infidelis. Si autem convertatur et baptizetur, cum tunc solvatur ab omni culpa et pœna peccati, ex tunc licite poterit nubere, Opin. al. Improb. Op. Doct. Explic.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIX, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIX, art. 8, q. II, art. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. VI. — [2] Imo auctor comment. sub nomine Ambrosii in I *ad Cor.*, VII, 12. — [3] I *Cor.*, V, 12.

nes, duo obsistat [illegible] ex parte utraque. Primo enim probant quod solvitur secundum veritatem; secundo, quod manet in periculo [illegible].

[illegible] Ad illud quod quæritur, a quo solvitur, dico quod a libero et fideli [illegible], sed per accidens, quia ex quo ille desinit esse vir, per consequens ista desinit esse uxor. Et si tu objicias, quod commodum reportat de malitia, dicendum quod falsum est, quia quamdiu manet culpa, divino judicio est alligata. Et amplius, si ad fidem veniat, et vir eam repetat, si non contraxit cum alia, est ei reddenda. Unde satis rationabiliter potest dici, quod vinculum illud non omnino solvitur statim cum mulier discedit, sed cum vir alligatur alii fideli vinculo inseparabiliter: tunc enim fortius vinculum solvit minus; et si prius aliquo modo esset solutum, ex tunc perfecte solutum est illo ultimo persistente.

QUÆSTIO III.

An matrimonium solvatur, si alter conjugum fiat infidelis [1].

Fundam. Utrum matrimonium solvatur, si alter conjugum fiat infidelis, specialiter quoad fidelem; et quod non solvatur, videtur, quia per fornicationem corporalem non fit solutio, maxime quoad substantiam matrimonii, ut supra visum est: et tamen illa plus obviat bono matrimonii: ergo nec per fornicationem spiritualem.

Item matrimonium est vinculum insolubile: sed contingens est aliquem labi in infidelitatem: sed insolubile non dirimitur aliquo casu accidentali: ergo, etc.

Item, si solveretur per lapsum in hæresim, posset quilibet volens uxorem dimittere, hæresim simulare, et ita semper præjudicaretur matrimonio.

Ad opp. Contra: 1. Ambrosius [2] dicit, et habetur in Glossa ad Corinthios: « Contumelia Creatoris solvit jus matrimonii in eo qui relinquitur, ut non accusetur alteri copulatus. » Ergo si lapsus in hæresim non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, licet alteri copulari.

2. Item fides est fundamentum totius spiritualis ædificii: sed sublato fundamento, destruitur quidquid superædificatum est: ergo sublata fide pereunt omnia sacramenta: ergo et matrimonium.

Item, si alter veniat ad fidem, solvitur matrimonium, si alter remanet in infidelitate: sed pejor est conditio labentis, quam remanentis, et magis elongatur a fide: multo fortius ergo solvitur (a) matrimonium.

CONCLUSIO.

Matrimonium non solvitur altero conjugum labente in infidelitatem, quia fundatum est sacramentum matrimonii super characterem baptismalem.

Resp. ad arg. Dicendum quod, altero conjugum labente in infidelitatem, non solvitur matrimonii sacramentum; et ratio hujus triplex est: una, ut præcludatur malis via simulationis et deceptionis; alia est secundum veritatem, quia sacramentum conjugii in fidelibus, propter hoc quod perfectam habet signationem, et significat unionem insolubilem, ipsum est insolubile. Rursus, quia fundatum super sacramentum baptismi, quod imprimit characterem indelebilem, ipsum est insolubile. Unde Innocentius dicit in decretali *Quanto te novimus,* quod sacramentum fidei, quod semel admissum est, ratum efficit conjugii sacramentum, ut dictum est prius.

1. Ad illud ergo quod objicitur in contrarium, quod contumelia Creatoris solvit, dicendum quod auctoritas Ambrosii intelligitur de matrimonio contracto in infideli-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIX, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. III, art. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XXXIV, q. 1, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. VII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. VII. — [2] Imo auctor Commentarii in 1 *ad Cor.* — (a) *Al.* solvit.

tate, quod non est ratum, quia non est fundatum super fidei sacramentum : et ideo non est simile de conversione, et lapsu.

2. Ad illud quod objicitur de fundamento, dicendum quod fides est fundamentum virtutum, non sacramentorum : sed sacramentum fidei est fundamentum sacramentorum ; et hoc est sacramentum stabile, quod manet semper.

3. Ad illud quod objicitur, quod pejor est conditio labentis, dicendum quod solutionem matrimonii non tam facit contumelia Creatoris, et disparitas cultus, quam etiam facit imbecillitas ipsius matrimonii contracti in infidelitate, et disparitas cultus non solum quoad fidem, sed etiam quoad sacramentum fidei, in quo cultu quoad sacramentum, qui baptizati sunt, dispares esse non possunt.

QUÆSTIO IV.

An in infidelibus venientibus ad fidem solvatur matrimonium [1].

Fundam. Utrum in infidelibus venientibus ad fidem solvatur matrimonium propter personarum illegitimitatem, ut si habet sororem in uxorem; et quod non, videtur per illam decretalem Innocentii, *Gaudemus*, in qua dicit non esse separandos.

Item ratione videtur : Per sacramentum baptismi conjugia non solvuntur, sed crimina tolluntur : ergo cum illud fuerit conjugium apud paganos, non solvitur cum baptizatur.

Item pagani canonicis constitutionibus non arctantur, sed tunc solum incipiunt arctari, quando ad fidem veniunt ; sed jura et constitutiones formam futuris imponunt negotiis, non ad præterita negotia revocantur : si ergo ante contraxit, quam arctetur, constitutio tale matrimonium non solvit.

Ad opp. Contra : 1. Si quis infidelis contraxit cum duabus, ad fidem veniens compellitur alteram relinquere, quia hoc est contra constitutiones canonicas, sicut probatur per decretalem de divortiis *Gaudemus*, etc. : ergo a simili in proposito.

2. Item, si aliquis infidelis repudiavit uxorem, quod quidem licitum est apud eos, ambobus venientibus ad fidem compellitur recipere eam, quia hoc apud fideles non licet : ergo a simili in contrario tenetur talem uxorem dimittere.

3. Item apud fideles profanum est uxorem fratris accipere in uxorem : sed noviter conversus debet se fidelibus conformare : ergo debet hujusmodi conjugium reputare profanum : ergo non debet amplius stare.

CONCLUSIO.

Matrimonium, propter illegitimitatem naturæ, et gradus a lege veteri prohibitos, cum conjuncti veniunt ad fidem, dissolvitur ; non autem ob illegitimitatem et gradus ab Ecclesia prohibitos.

Resp. ad arg. Dicendum quod illegitimitas personarum ad matrimonium est duplex : una est secundum naturam, et institutionem divinam, utputa quod filius non contrahat cum matre, neque pater cum filia, item quod alligatus uxori non ducat aliam, vel etiam in gradibus divina lege prohibitis, ut dicunt jurisperiti, ubi prohibetur secundus gradus : et hæc illegitimitas astringit fideles et infideles. Et si in tali illegitimitate contrahitur matrimonium apud infideles, solvitur cum veniunt ad fidem, quia, ut dicit Ambrosius [2], « quod extra Dei decretum factum est, non est putandum matrimonium ; sed cum cognoscitur, emendandum. » Unde si Judæus contrahat cum sorore in secundo gradu, ad fidem veniens ab ea separatur ; si autem contraxit cum uxore fratris, quia hoc est in lege concessum, minime separatur. Alia est illegitimitas ex constitutione Ecclesiæ, ut sunt personæ infra quartum gradum : et hæc non arctat infideles, nec impedit matrimo-

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LIX, art. VI ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist., XXXIX, q. VIII ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. VIII — [2] Imo auct. Comment. supra cit.

nium, quam contrahitur, et quia non ad perfidiam revocatur, non solvitur legitime jam contractum.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur de ligamine et reputatione, dicendum quod utrumque est contra jus naturale et contra jus divinum; ideo non est simile.

3. Ad illud quod objicitur, quod profanum est uxorem fratris ducere in uxorem, vel etiam habere, dicendum quod hoc verum est propter Ecclesiæ mandatum : quo quia iste non constringitur, non debet illud conjugium reputare profanum ; unde iste, ex quo venit ad fidem, alligatur ut amplius non contrahat contra Ecclesiæ statutum, si tamen contraxit, non debet solvi, nec tenetur dimittere, quia ad ipsum non se extendit constitutio Ecclesiæ.

DISTINCTIO XL

DE IMPEDIMENTIS, QUÆ FACIUNT OMNINO ILLEGITIMUM AD CONTRAHENDUM MATRIMONIUM CUM QUODAM, ET CUM QUODAM NON, QUOD VENIT EX PROPINQUITATE CARNALI, QUÆ EST CONSANGUINITAS.

De cognatione carnali et spirituali, et prius de carnali.

Nunc superest de cognatione aliquid dicere. Est autem cognatio alia carnalis, et alia spiritualis. Primum de carnali cognatione, et affinitate inspiciamus. Cognati ergo, vel affines in septimo gradu et infra copulari non debent. Unde Gregorius[1] : « Progeniem suam unumquemque usque ad septimam observare decernimus generationem, et quandiu se agnoscunt affinitate propinquos, vel cognatos, ad conjugalem copulam accedere denegamus : quod si fecerint, separentur. » Item Nicolaus Papa[2] : « De consanguinitate sua nullus uxorem ducat, usque post generationem septimam, vel quousque parentela cognosci potest. » Item[3] : « Nulli ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradum uxores ducant. » His auctoritatibus aliisque pluribus consanguineorum conjunctiones prohibentur usque ad septimum gradum.

De computatione graduum consanguinitatis.

Quomodo autem gradus consanguinitatis computandi sint, Isidorus ostendit sic[4] : « Series consanguinitatis sex gradibus dirimitur, hoc modo : Filius et filia, quod est frater et soror, sit ipse truncus. Illis seorsum sejunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi : Nepos et neptis, primus. Pronepos et proneptis, secundus. Abnepos et abneptis, tertius. Adnepos et adneptis, quartus. Trinepos et trineptis, quintus. Trinepotis nepos, et trinepotis neptis, sextus. » Attende quod sex gradus tantum ponit Isidorus, quia truncum inter gradus non computat. Alii vero qui septem gradus ponunt, truncum inter gradus computant. Varie namque computantur gradus consanguinitatis. Alii enim patrem in primo gradu, filios in secundo ponunt. Alii primum gradum filios appellant, negantes gradum cognationis inter patrem et filium esse, cum una caro sint pater et filius. Auctoritates ergo quæ consanguinitatis cautelam usque in septimum gradum prohibent, patrem ponunt in primo gradu. Illi vero qui usque ad sextum gradum prohibent, primum gradum filios appellant. Atque ita fit, ut eædem personæ secundum hanc diversitatem inveniantur in sexto, et septimo gradu. Patrem vero in primo gradu ponit, qui fratres dicit esse secundum gradum. Hoc modo compu-

[1] Greg., *Epist.* lib. XII, epist. xxx, et habetur caus. xxxv, q. II et III. — [2] Ibid., c. *de Consanguinitate*. — [3] Ibid., ex conc. Lugd. — [4] Isid., *Etymolog.*, lib. IX, c. v, et habetur caus. xxxv, q. v, c. *Series*.

tat Zacharias Papa, inquiens [1] : « Parentelæ gradus taliter computamus : Ego et frater meus una generatio sumus, primumque gradum efficimus. Rursus, filius meus, et fratris mei filius secunda generatio sunt, et secundum gradum faciunt : atque ad hunc modum cæteræ successiones. » Inter illos vero qui sex computant gradus, et illos, qui septem computant gradus, nulla in sensu existit diversitas, quamvis in numero graduum varietas videatur. Ultima enim generatio, si a fratribus sumat initium numerandi, septima invenitur.

Quare vero sex computet Isidorus, ipse aperit dicens [2] : « Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum protraxerit, et propinquitas esse desierit, tunc primum lex in matrimonii vinculum eam recipiet, et quodam modo incipiet revocare fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis (a) gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex ætatibus mundi generatio, et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur. » In his sex gradibus omnia propinquitatum nomina continentur; ultra quos nec affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari. Secundum alios septem gradus ideo computantur, ita ut post septem gradus sponsus sponsæ jungatur, sicut post hanc vitam, quæ septem diebus agitur, Ecclesia Christo jungetur. His autem occurrit illud, quod Gregorius, Augustino Anglorum episcopo, a quo requisitus fuerat quota generatione debeant copulari, rescribit sic [3] : « Quædam lex romana permittit, ut sive fratris, vel sororis, seu duorum fratrum germanorum, seu duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est, ut quarta, vel quinta generatio fidelium licenter sibi conjungantur. » Sed post multum temporis idem Gregorius a Felice Messinæ Siciliæ præside requisitus, utrum Augustino scripserit, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia non solverentur, inter cætera talem reddidit rationem : « Quod scripsi Augustino Anglorum episcopo, ipsi etiam Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod cœperat metuendo austeriora recederet, specialiter et non generaliter me agnoscas scripsisse. Nec ideo hæc eis scripsi, ut postquam in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint, non separentur; aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem, jungantur. »

Quare sex gradus computentur.

Ratio cur septem.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc superest de cognatione aliquid dicere, etc.

Supra egit Magister de impedimento, quod venit ex disparitate; in hac parte agit de impedimento, quod venit ex proximitate. Et quoniam proximitas est duplex, scilicet carnalis, et spiritualis; ideo primo agit de proximitate sive cognatione carnali; secundo vero, de spirituali, infra [4] : *De parentalium graduum*, etc. Prima pars habet duas : in prima agit de consanguinitate; in secunda, de affinitate, infra [5] : *Nunc de affinitate videndum est*. Prima habet tres : in prima determinat veritatem, ostendens quod consanguinitas est observanda usque ad septimum gradum; in secunda determinat quomodo consanguinitatis gradus sint computandi, ibi : *Quomodo autem gradus consanguinita-*

Divisio.

[1] Isid., *Etymolog.* lib. IX, c. v, et habetur caus. XXXV, q. V, c. *Parentelæ*. — [2] Ibid., c. IV, et habetur caus. XXXV, q. IV, c. *Consanguinitas*. — [3] Greg., *Epist.*, lib. XII, epist. XXXI, c. VI, et habetur caus. XXXV, q. III, c. *Quædam lex terrena*. — [4] Dist. XLII. — [5] Dist. XLI. — (a) *Al.* generationis.

tis, etc., in tertia removet dubitationem, ibi: *His autem occurrit illud*, etc.

DUB. I.

Progeniem suam [illegible] usque ad septimum, etc.

Quæritur quare in hoc gradu, sive usque ad hunc gradum, Gregorius potius prohibuit, et ultra non processit, nec stetit citra.

Resp. Dicendum quod hoc habet rationem litteralem, moralem, allegoricam et anagogicam; litteralem, quia usque ad tempus illud in antiquis temporibus satis bene consanguinitates poterant computari, et homines se consanguineos reputabant; moralem, quia in septenario universitas totius vitæ concluditur, et separantur a consanguineis suis homines usque ad septem gradus, ut significetur quod omni tempore vitandus est amplexus illicitus, et sic habenda est uxor ut semper contineatur, ut omnes sint habentes uxores tanquam qui non habent, et sint conjuncti ut etiam sint nihilominus separati; allegoricam, quoniam enim corpus constat ex quatuor humoribus, et anima ex tribus viribus potestative, ut sic significetur quod vir debet esse uxoris, et uxor tota viri, hinc est quod proles ab eis procedentes, ad hoc quod bene possint copulari, debent per gradus septem elongari; anagogica, ut quia Christus animabus beatis perfecta conjunctione et confirmata non conjungitur ante octavam (*a*) resurrectionis, sic sponsus et sponsa ante octavum gradum conjungi non debent: et sic patet quod octavus (*b*) gradus non erat prohibitus, et quare prohibitio se extendit usque ad gradum septimum inclusive. Et quamvis hæc constitutio multum esset congrua, tamen cassari debuit ex causa necessaria, utili, et congrua.

DUB. II.

Negantes gradum cognationis inter patrem et filium, etc.

Videtur male dicere, quia si vir et uxor sunt una caro, qui est propinquus uxori in aliquo gradu, in eodem est affinis viro: ergo in quocumque gradu est quis propinquus patri, et filio, et e converso. Si ergo pater non potest contrahere cum aliquo qui sibi attineat in quarta linea ascendente, vel transversali; ergo nec filius e converso: quod est manifeste falsum. Item, si sunt una caro, et quæcumque uni et eidem sunt eadem, inter se sunt eadem, ergo si sunt una caro pater et filius, et filius suus, tunc isti tres sunt una caro, et sic deinceps procedendo: ergo nullus esset gradus in consanguinitate.

Resp. Dicendum, quod absque dubio pater et filius faciunt gradum, quia, sicut ostensum est, nullus esset alius gradus in consanguinitate. Sed quod illi dixerunt, quod sint una caro, dixerunt propter quemdam modum magis expressivum, quia unus immediate trahit carnem ab altero, cum quo debet habere, et habet multam conformitatem, ratione etiam cujus dicitur una caro: et sic patet illud.

DUB. III.

Sex ætatibus mundi generatio, et hominis status finitur, etc.

Quæritur, quæ sint illæ sex ætates: cum mundus sit perpetuus, non videtur habere ætates ad modum hominis.

Resp. Dicendum, quod mundus habet ætates secundum statum præsentem: quoniam enim senescit mundus, oportet etiam, quod fuerit juvenis: si ergo habuit senium, et juventutem, ac per hoc intermedias ætates. Istæ autem ætates assignantur in statu illo secundum profectum ad gloriam: unde cum mundus paulative profecerit in cognitione, sicut in uno homine assignantur ætates diversæ, ita et in mundo. In homine autem sex assignantur ætates: prima, infantia usque ad septimum annum; secunda, pueritia, usque ad XIV; tertia, adolescentia, usque ad XXV, secundum alios usque ad XXVIII; quarta, juventus, usque ad L; quinta, gravitas, sive senectus, usque ad LXX; sexta, senium, sive ætas decrepita, usque ad finem. Similiter in

(*a*) *Cæt. edit.* octavum. — (*b*) septimus.

mundo prima ætas ab Adam usque ad Noe; secunda, a Noe usque ad Abraham; tertia, ab Abraham usque ad David; quarta, a David usque ad transmigrationem Babylonis; quinta, a transmigratione usque ad Christum; sexta, a Christo usque ad finem. Et dicuntur ætates, non quia fuerint æqualis spatii, sed quia in qualibet aliquid novum, et aliqua renovatio facta est. In prima fuit creatio Adæ, et lapsus ejus; in secunda fuit diluvium; in tertia, circumcisio et lex; in quarta, regum unctio; in quinta, populi captivatio, et liberatio; in sexta nostra redemptio: et sic patet illud.

DUB. IV.

Ipsi etiam Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, etc.

Dicit, se de novo dispensasse, quia de novo fuerant ad fidem conversi: sed non videtur ista ratio conveniens, quia Ecclesia primitiva, in qua fuit initium nostræ conversionis, fuit perfectissima, quia de novo venientibus datur gratia Spiritus sancti in abundantia: ergo magis sunt idonei ad ferendum pondus ecclesiastici statuti.

Resp. Dicendum, quod secus est de his qui primo conversi sunt, et de his qui convertuntur. Sicut enim Deus in legis latione multitudinem fecit miraculorum, qualem tempore legis, non fecit postea, sic in nova dedit Spiritum sanctum in majori affluentiæ plenitudine: et ideo non est simile. Et ratio hujus est satis competens: quia illi, qui tunc erant, majori egebant robore; nunc autem non est sic, imo sunt teneri, quamvis sint aliquantulum ferventes: et ideo oportet multa in talibus tolerare.

DUB. V.

Nec ideo hæc eis scripsi, etc.

Quæritur, quare sic ponatur, quia stante prohibitione de septem gradibus, utrum aliqui contrahentes infra gradus illos possint simul stare superveniente revocatione mandati; et quod sic, videtur, quia nulla lege prohibentur. Ad oppositum autem est, quod illegitime conjuncti sunt, et matrimonium contraxerunt, et conjunctiones: et jura non revocantur ad præterita: ergo non videtur, quod simul stare possint.

Resp. Dicendum, quod quia semper pro matrimonio standum est, secundum quod possibile est et licitum, si tales personæ superveniente novo statuto velint insimul stare, et consentire, et cohabitare possunt, quia non prohibentur, et ex tunc incœpit esse matrimonium: et ista constitutio non revocatur ad præteritum, quia non confirmat primum contractum, sed potestatem tribuit contrahendi de novo: et sic patet illud.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam præsentis partis, procedendum est primo secundum viam narrationis; secundo vero, secundum viam inquisitionis. Quantum ad primum, ut intelligibilia fiant quæ dicuntur in parte ista, præponenda est triplex diffinitio, triplex notula, sive responsio. Primo ergo videndum est, quid sit consanguinitas. Consanguinitas autem diffinitur sic: Consanguinitas est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Stipes autem vocatur persona, a qua aliqui duxerunt originem, a qua descendentes sunt consanguinei ad invicem, et illi etiam a quo sunt. Secundo videndum est, quid sit linea consanguinitatis, quæ diffinitur sic: Linea est ordinata collectio personarum consanguinitate conjunctarum, ab eodem stipite descendentium, diversos gradus continens. Unde dicitur ordinata collectio, quoniam sicut ordo est in linea prædicamentali secundum superius et inferius; ordo vero tripliciter potest accipi, vel ad illud quod supra, vel ad illud quod infra, vel ad illud quod juxta: ideo tres lineæ consueverunt assignari. Quædam enim est ascendentium; quædam descendentium; quædam transversalium. Secundum lineam ascendentem computantur gradus, ita scilicet: pater et mater, avus et avia, proavus

Diffinitio prima.

D.ffin. 2.

et proavia, atavus et atavia. Secundum lineam descendentem, filius et filia, nepos et neptis, pronepos et proneptis, abnepos et abneptis. Secundum lineam transversam duo fratres, et filii duorum fratrum, nepotes duorum fratrum, pronepotes duorum fratrum, et ibi est status. Tertio videndum est, quid sit gradus, qui sic diffinitur: Gradus est habitudo distantium personarum, qua cognoscitur quota generationis distantia duæ personæ differunt inter se. Et nota, quod ista diffinitio est secundum jura canonica, non secundum jura civilia. Nam secundum jura civilia (*a*), gradus accipiuntur secundum numerum personarum collectarum in linea. Unde dicunt legistæ, quod frater et soror duos gradus faciunt; sed decretistæ dicunt, quod unum et primum gradum. Nec est contradictio, quia unius habitudinis duo sunt extrema : et quia secundum jura canonica gradus est habitudo, cum duplicis extremi una sit habitudo, ponitur unus gradus; sed quia duæ sunt personæ, et quælibet suum respectum habet ad principium, ideo computantur secundum leges duo gradus.

Reg. 1. His visis, notandæ sunt hæ tres notulæ. Prima est, quod nulli licet contrahere cum aliqua usque ad quartum gradum inclusive: et talis est hujusmodi prohibitio, quod si quis contra eam præsumpserit copulari, nulla longinquitate defendatur annorum, cum diuturnitas temporum non minuat peccatum, sed augeat, et tanto graviora sunt crimina quanto diutius infelicem animam detinent alligatam (*b*): et hoc probatur Extrav. *de Consanguinitate*, c. *Non debet*, etc.

Reg. 2. Secunda notula est, quod toto gradu personæ descendentes a stipite distant a se invicem, quoto distant a stipite : et ideo, si aliquis vult scire quoto gradu aliqui sibi attineant, cum talis attinentia originem ducat a stipite, oportet quod ad illam personam recurrat, cui immediatius conjungitur. Exempla manifesta sunt, ut si ab *a* procedant *b* et *g*, et *b* generet *c* et *c* *d*, et *d* *e*, et *e* *f*: similiter *g* generet *h*, et *h* generet *i*, et *i* generet *k*, et *k* *l*, si vis scire quoto gradu distant *f* et *l*, oportet utriusque generationem reducere ad *a*, quia toto gradu differunt ab invicem, quoto a stipite. Tertia regula est, quod Reg. 3. quando personæ inæqualiter distant a stipite, ut puta quando una in secundo gradu, et altera in quinto, quod linea consanguinitatis et gradus debet computari secundum distantiam magis remoti; et ista regula confirmatur per illud, quod dicitur Extrav. *de Consanguinitate*, in ultima decretali, quæ est Gregoriana. Ratio autem hujus est, quod tota ratio proximitatis ortum habet a stipite : ergo nullus proximior est alicui collaterali, quam stipiti. Si ergo distat a stipite per quinque gradus, pari ratione distat a collaterali, sive distet per unum gradum, sive per duos distet gradus in quinque. Quod si amplius distet, secundum magis distantem oportet computari : et ideo ille qui distat in quinto gradu, potest contrahere cum illo qui distat in secundo. His autem præsuppositis per modum narrationis, et per modum inquisitionis, circa tria potest hic esse dubitatio : primum est, utrum consanguinitas sit aliquod vinculum; secundo, dato quod sit, quæritur utrum matrimonio præstet impedimentum; tertio, dato quod præstet, quæritur usque ad quem gradum.

QUÆSTIO I.

An consanguinitas sit aliquod vinculum [1].

Circa primum sic proceditur, et ostenditur quod consanguinitas non sit aliquod vinculum : quoniam si consanguinitas est vinculum, hoc non est ob aliud, nisi propter propagationem multorum ab uno : sed sicut multi homines ab uno homine, ita multa

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LIV, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XL, q. I, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XL, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XL, q. 1, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XL, q. 1; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. II.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* Nam secundum jura civilia. — (*b*) *Cæt. edit.* assignatam.

animalia bruta propagantur ex uno : si ergo ubi talis causa, et talis effectus, si consanguinitas propter propagationem ex uno ponitur in hominibus, eadem ratione in brutis animalibus : sed non ponitur in animalibus brutis : ergo, etc.

2. Item consanguinitas est vinculum ratione alicujus majoris convenientiæ : aut ergo substantialis, aut accidentalis : si substantialis, aut secundum formam specificam, aut numeralem : si secundum formam specificam, tunc ergo omnes homines sunt consanguinei ; si secundum formam numeralem (a), tunc nullus est consanguineus alterius, cum distinguantur secundum numerum. Si vero dicit convenientiam in accidente, cum nati de diversis generibus ut plurimum plus conveniant, quam nati de eadem parentela, tunc magis erunt consanguinei.

3. Item generatio est de superfluo nutrimenti : sed superfluitas nullam colligantiam, nec vinculum habet cum eo, cujus est superfluitas : ergo nec generatus de illa superfluitate aliquod vinculum habet cum eo a quo generatur : ergo si illa est fons totius vinculi consanguinitatis, videtur quod illud vinculum nullum sit.

4. Item, si consanguinitas contrahitur propter carnis propagationem, quantum se extendit propagatio, tantum se extendit et vinculum : sed propagatio se extendit usque ad infinitas generationes, nec habet terminum per naturam : ergo nec vinculum consanguinitatis.

Fundam. Contra : Ostenditur per jura nova et antiqua, quæ consanguinitatem assignant, et gradus distinguunt, sicut patet Extrav. *de Consanguinitate*, et caus. xxxv, quæst. 5, c. *Series consanguinitatis*.

Item hoc probatur per rationem : Confessio naturæ mendax esse non potest : sed per naturam homines magis alligantur propinquis quam extraneis, quod patet, quia magis diligunt eos ; et hoc commune est apud omnes : ergo aliquod vinculum est inter ipsos, quod non est inter alios.

Item generatio est de substantia generantis, ut vult Damascenus : ergo cum productio humani generis sit per generationem, videtur quod filii sint de substantia et de sanguine patris et matris : sed omnes qui sunt de eodem sanguine, sunt consanguinei : ergo, etc.

Item Deus vindicat peccata patrum in filios usque in tertiam et quartam generationem, sicut frequenter dicitur in lege, et habetur in Exodo[1] : *Ego sum Deus zelotes*, etc. Ergo, si non vindicat in aliis, sed in istis, aliquo vinculo junguntur isti ad invicem, quo non junguntur alii : hoc autem consanguinitatem appellamus : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Vinculum consanguinitatis est et fundatur in relatione ad eamdem originem, et in affectione naturali, quæ extenuatur secundum quod protenditur propagatio.

Resp. ad arg. Dicendum quod vinculum consanguinitatis est, quia hoc ipsa natura testatur ; et de hoc nemo dubitat, nisi qui caret sensu : sed unde veniat istud, dubitationem et controversiam etiam habet. Aliqui enim dixerunt vinculum consanguinitatis specialiter esse in genere hominis, non in genere bestiarum, propter veritatem humanæ naturæ, quæ tota fuit in uno, propter quam et originale peccatum in omnes processit uno peccato ; propter hoc etiam, quia substantiam totam trahit filius a patre, et a matre : hinc est quod quodam speciali vinculo vinciuntur. Sed si ita esset, quod tota substantia mea et tua in eodem homine secundum veritatem fuisset, quare ego et alius, qui non convenimus nisi in Adam, non essemus fratres propinqui, et in primo gradu ? Et iterum, quia fundamentum istius propositionis non est stabile, sicut alibi melius patet ; hinc est quod alium modum

Opin. 1. — Improb. — Opin. 2, et vera.

(a) *Cæt. edit.* naturalem.

[1] *Exod.*, xx, 5.

dicendum oportet invenire, quod consanguinitas est ex propagatione carnali proveniens in hominibus, et hoc vinculum duo [illegible], scilicet relatio [illegible] et naturalis affectio. Relatio est [illegible] originatum [illegible] ad idem principium [illegible], quia de sanguine ejusdem hominis generantur, cum [illegible] idem [illegible] effectivum, quia cum [illegible] decidunt spiritus et etiam virtus quæ format et assimilat materiam. Unde ut plurimum filii assimilantur parentibus, secundum quod illa virtus delata potentior est in operando. Et quia natura in hominibus potens est cognoscere suam originem in forma alterius, et ulterius perspicax est, ut non solum assimilationem in forma propria, sed etiam in alia cognoscat, cum affectio naturalis nata sit adhærere tali, hinc est quod est ibi vinculum consanguinitatis. Et quoniam virtus assimilativa deficit per successionem, et cognitio etiam propinquitatis deficit, et affectio naturalis deficit, hinc est quod vinculum consanguinitatis non tantum protenditur quantum propagatio : et per hoc patet responsio ad objectum ultimum. Rursus, quia in brutis animalibus non est talis cognitio nec alligatio, nisi solum quantum ad matrem et fœtum, sive prolem, hinc est quod non est in eis tale vinculum : et sic patet primo objectum, quia non est similis causa, ideo nec similis effectus. Nec loquimur hic de affectione secundum actum, sed secundum naturale inclinativum, quia naturaliter inest, etsi non insit in actu, vel non exeat in actum : et hoc patet, quia aliquis credens fratrem suum esse extraneum, non magis afficitur circa illum, quam circa alium; sed statim comperto quod sit frater, afficitur, et affectione trahitur, et eidem quodam speciali vinculo alligatur, cum tamen prius esset alligatus.

2. Ad illud ergo quod objicitur, quod non est vinculum propter convenientiam in accidente, dicendum quod consanguinitas non dicit vinculum secundum proprietatem absolutam, sed secundum proprietatem relatam, utpote secundum processum ab eadem radice et origine, ut patet de duobus fratribus. Unde sicut rami ab eadem radice procedentes faciunt unam arborem non solum propter assimilationem, sed propter comparationem ad idem principium; sic intelligendum quod plures personæ ab eodem descendentes faciunt unam lineam consanguinitatis, quæ est se habens ad modum arboris.

3. Ad illud quod objicitur de superfluo, dicendum quod duplex est superfluitas : quædam impuritatis, et hæc potius habet repugnantiam, quam colligantiam; quædam residuitatis, et hæc habet convenientiam : nec est simpliciter superfluitas, quia quamvis (a) sit uni virtuti superflua, utpote nutritivæ, tamen alii est necessaria, utpote generativæ : et quamvis superfluat ad conservationem individui, est tamen necessaria ad conservationem speciei. Et præterea probabile est, quod cum ista humiditate nutrimentali aliquid fuit de humiditate radicali, et spiritu, ratione cujus filius intimius attinet patri.

QUÆSTIO II.

An consanguinitas matrimonio præstet impedimentum [1].

Utrum consanguinitas matrimonio præstet imdedimentum; et quod non, videtur [2]: Ad opp.
Hoc nunc os ex ossibus meis, *et caro de carne mea :* sed nulla persona potest alteri magis alligari, quam ut sit de carne et ossibus : ergo si propter hoc non est matrimonium Adæ impeditum, imo propter hoc est mulier de latere sumpta, videtur quod consanguinitas non impediat, sed expediat.

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LV, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XL, q. I, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XL, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XL, q. I; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XL, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XL, q. III; Richard., IV *Sent.*, dist. XL, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XL, q. I, art. 3 Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XL, q. II. — [2] *Gen.*, II, 23. — (a) *Edit. Ven. add.* non.

2. Item [1] : *Omne animal diligit simile sibi, et volatilia sibi similia conveniunt :* ergo quanto aliquæ personæ magis similes sunt et conjunctæ, tanto magis natæ sunt invicem convenire et copulari : sed ad matrimonium est copula et conjunctio : ergo consanguinitas magis expedit, quam impediat.

3. Item firmiori vinculo junguntur qui natura et voluntate alligantur, quam qui voluntate tantum; et melius invicem cohabitant, et conversantur : sed sic est, cum aliqui junguntur vinculo carnali, et fœdere matrimoniali : ergo magis deberent homines conjungi propinquis, quam extraneis, cum voluntas habeat naturam sibi conformem, et natura voluntatem adjuvet : ergo magis præstat consanguinitas matrimonio solatium et fulcimentum, quam impedimentum.

4. Item, si aliquid repugnat matrimonio, et impedit, hoc non facit, nisi quia alicui bono matrimonii repugnat, et aliquid adimit : sed si consanguinei jungantur, salvantur ibi tria bona matrimonii, fides, proles, et sacramentum : ergo consanguinitas, ut videtur, nullum præstat impedimentum matrimonio.

Sed contra. Contra [2] : *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem,* etc. : constat quod istud non intelligitur de derelictione quantum ad cohabitationem : ergo intelligitur de derelictione quantum ad matrimonii contractionem : ergo pater et mater non sunt legitimæ personæ ad contrahendum respectu filiæ et filii : hoc autem non est ob aliud, nisi ob vinculum consanguinitatis : ergo, etc.

Item [3] : *Ego Dominus Deus vester : omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus :* ergo si contra Domini præceptum est proximam sanguinis sui cognoscere, cum matrimonium sit ordinatum ad actum illum, nullus cum proxima sua potest contrahere matrimonium : ergo proximitas sanguinis præstat matrimonio impedimentum.

[1] *Eccli.*, XIII, 19 ; XXVII, 10. — [2] *Gen.*, II, 24. — [3] *Levit.*, XVIII, 6.

Item, quod est contra bonum prolis, impedit matrimonium : sed contrahere cum consanguinea est contra bonum prolis : ergo, etc. Probatio minoris. Gregorius dicit, et habetur in littera : « Quædam lex romana permittit, ut duorum fratrum aut duarum sororum filius et filia sibi matrimonialiter copulentur ; sed experimento didicimus ex tali copula sobolem non posse succedere. »

Item matrimonium est vinculum honestatis, sicut supra ostensum est : sed naturalis honestas refugit revelare ignominiam et turpitudinem propinqui : si ergo hæc turpitudo revelatur in coitu, quicumque cognoscit propinquam, facit contra honestatem naturalem. Si ergo matrimonium honestum est, cum consanguinitas sit contra honestatem matrimonii, ergo consanguinitas impedit matrimonium.

CONCLUSIO.

Consanguinitas impedit matrimonium in aliquo sui gradu propter dictamen legis naturæ ; in aliquo vero, dictamine legis divinæ; et in aliquo, præcepto ecclesiastico.

Resp. ad arg. Dicendum quod vinculum consanguinitatis impedit matrimonium in aliquo sui gradu, propter dictamen legis naturæ ; in aliquo vero, propter prohibitionem legis divinæ ; in aliquo, propter statutum Ecclesiæ. Vinculum consanguinitatis, Explic. partis. 1.
quod est stipitis ad prolem, impedit propter dictamen naturæ : unde naturale est apud omnes quod filius non conjungatur matri, et quod filia non conjungatur patri. Et si quæratur ratio, quare hoc est, dicendum, quod hoc est propter reverentiam, et honorem, qui debet exhiberi patri et matri, et ideo non debent commisceri ; vel propter generationis successionem, quæ debet procedere, non retrocedere. Unde non debet proles genita conjungi suo principio, ut gignat. Et hinc est, quod natura dictat,

quod alio affectu tractandi sunt parentes, alio affectu tractari debent conjuges. Ideo, propter dictamen naturæ, impeditur matrimonium per consanguinitatis primum vinculum, quod (a) est prohibendum ad suum principium. Propter prohibitionem legis divinæ impeditur matrimonium per consanguinitatem usque ad secundum gradum, sicut patet per *Leviticum*, ubi fit prohibitio usque ad secundum gradum. Et si quæratur ratio hujus, dicendum, quod hoc est propter honestatem : qui enim mulierem cognoscit, revelat ejus turpitudinem, et discooperit ignominiam : et hoc inhonestum est facere propinquæ, maxime cum honestas dictet, quod soror non est tractanda ut uxor : et hinc est, quod in præcepto suo Dominus dicit : *Non discooperies turpitudinem ejus*. Ulterius, propter statutum Ecclesiæ impeditur matrimonium a secundo gradu, et deinceps. Et si quæratur ratio hujus, dicendum, quod hoc statutum fuit propter dilectionem dilatandam : quia enim homo pronus est ad diligendum sibi propinquum, et matrimonium aggeneret propinquitatem, et dilectionis mutuæ præstet fomentum ; hinc est, quod Ecclesia statuit, ut amor ad extraneos extenderetur, quod matrimonia extra propriam parentelam contraherentur : et ita non solum in secundo, sed etiam deinceps, propter dilatandam charitatem, et propter ampliandam honestatem : et ita patet, quod consanguinitatis vinculum ob diversas causas habet impedire matrimonium : et hoc concedendum est.

1. Ad illud quod objicitur de Eva et Adam, quod fuerunt unum os et una (b) caro, dicendum quod, quamvis Eva et Adam fuerint unum os et una (c) caro, non tamen sic fuit tunc, quemadmodum nunc est, quoniam nunc eadem est via propagationis et commixtionis; sed Eva non exiit ab Adam per viam generationis, sed per modum supernaturalem : non per coitum, imo de latere : qui modus producendi (d) peroptime competebat conjugio, tum propter figuram, tum etiam ut signaretur vinculi matrimonialis æqualitas, quia de latere et adhærentia : unde quia non simili modo alii sibi attinent, ideo modus ille ad consequentiam trahi non potest nec debet.

2. Ad illud quod objicitur, « Omne animal diligit sibi simile, » dicendum quod illud intelligitur de similitudine secundum speciem ; vel si intelligatur de similitudine secundum carnis proximitatem, adhuc habet veritatem, quod diligit. Sed alius est modus affectionis, quo diligenda est uxor ; alius, quo diligenda est soror : et ideo conjunctio affectionis naturalis repugnat copulæ matrimoniali : ergo si copuletur per affectionis vinculum, non sequitur quod debeat copulari per matrimonium.

3. Ad illud quod objicitur, quod natura firmitatem præstat vinculo voluntatis, dicendum quod verum est, ubi affectio voluntaria ad id dirigitur, ad quod inclinat natura : et quoniam natura bene ordinata non inclinat ad coeundum cum sorore, et affectio matrimonialis inclinat ad cognoscendam uxorem, hinc est quod naturalis affectio non præstat voluntati fulcimentum, sed potius impedimentum.

4. Ad illud quod objicitur, quod non repugnat alicui bono matrimonii, dicendum quod hoc solvi potest per interemptionem : quoniam Gregorius dicit quod experimento didicit ex tali copula non posse sobolem succedere. Videtur tamen et aliter dici posse, quod impedit majus bonum, quod est vinculum affinitatis, quia exinde contracta est occasio mutuæ dilectionis : quod patet, si aliquis accipiat filiam patris sui, et exinde generet prolem, idem est socer et pater, et eadem mulier est socrus et mater, et idem filius et gener, eadem nurus et filia, et idem vir et frater, et eadem uxor et soror ; ita respectu affinitatis, quæ poterat esse in octavo, sicut in quarto ; similiter respectu prolis. Et ideo, ut istæ alligationes diffunde-

(a) *Al.* quæ. — (b) et. (c) *Cæt. edit. desunt* unum *et* una. — (d) *Cæt. edit.* perducendi.

rentur, et charitas mediante vinculo matrimonii mutuo conservaretur, statuit Ecclesia matrimonium ad remotas personas protendi, non quia in proximis impediretur matrimonium, sed quia perderetur majus bonum : et sic patet totum.

QUÆSTIO III.

An consanguinitas impediat usque ad septimum gradum [1].

Opp. Usque ad quem gradum consanguinitas impediat matrimonium; et quod usque ad septimum gradum, videtur : 1. Gregorius dicit, et habetur in littera : « Progeniem suam usque ad septimam generationem unumquemque observare decrevimus. » Si tu objicias, quod illud est retractatum in Concilio generali, Extrav. *de Consanguinitate*, c. *Non debet*, etc., ostenditur quod illud non debet esse retractatum, quoniam aut hoc est bene statutum, aut non : si non, ergo male statuit sanctus Gregorius, et alii sancti ; si sic, sed quod bene statutum est, non indiget retractatione, sed observatione : ergo, etc.

2. Item secundum rectum ordinem non est retrocedendum, sed ultra progrediendum : ergo si sancti Patres consanguinitatem usque ad gradum septimum perduxerunt, ergo qui reducit ipsam ad quartum, retrocedit : sed [2] *qui aspicit retro, non est aptus regno Dei :* ergo male fecerunt, qui retractaverunt.

3. Item in proximis gradibus non permittitur contrahere propter dilatationem charitatis : sed quanto charitas est frigidior, tanto magis indiget dilatari : cum ergo in fine charitas refrigescet, et hoc jam evenit, videtur ergo, quod nunc magis competat gradus consanguinitatis protendere, quam restringere.

4. Item quanto magis fideles sunt multiplicati, tanto magis habent copiam de his, cum quibus licite possunt contrahere : ergo major opportunitas erat in præcedentibus temporibus cum propinquis, quam nunc; ergo illa opportunitas non excludebat constitutionem de septenario gradu consanguinitatis observando : ergo nec nunc.

Contra : 1. Quod non debeat impedire ultra secundum, videtur, quia in lege non prohibetur, nisi usque ad secundum gradum, sicut patet ex *Levitico*, XVIII, 7 et seq. (*a*). Ergo si omnes possunt matrimonialiter per Deum conjungi, qui a Deo non prohibentur, ergo omnes quotquot infra illum gradum conjunguntur : ergo per hominem separari non possunt : ergo non potest matrimonium alicui prohiberi infra illum gradum. Fundam.

2. Item Ecclesia non potest facere, quod baptizatus careat baptismate; etiam quantumcumque statuat, si baptizatur quis de facto, baptizatus est : ergo quantumcumque prohibeat, et statuat ut aliqui invicem non contrahant, tamen si de facto contrahant, contractum est : ergo videtur quod gradus prohibiti ab Ecclesia matrimonium non impediant : sed isti omnes sunt ultra secundum : ergo, etc.

3. Item matrimonium contractum contra Ecclesiæ interdictum, verum est matrimonium : ergo cum gradus consanguinitatis non habeant virtutem impediendi, nisi propter Ecclesiæ statutum, videtur quod secundum veritatem non impediunt.

4. Item Hieronymus dicit, quod nihil sibi credatur, nisi probet per vetus, vel per novum Testamentum : ergo cum non possit probari per novum, nec per vetus, quod non possit contrahi in gradibus ultra secundum, videtur quod nulli credendum est, si dicat contrarium : ergo tenendum est, quod potest contrahi.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LIV, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XL, q. I, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XL, q. III : Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XL, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XL, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XL, q. IV. — [2] *Luc.*, IX, 62.

(*a*) Cæt. edit. remitt. ad marginem *ex Levitico*, etc.

CONCLUSIO.

[illegible]

Resp. ad arg. Dicendum quod secundum tempora nostra matrimonium impeditur a gradibus consanguinitatis usque ad quartum inclusive, sicut patet Extrav. *de Consanguinit.*, c. *Non debet*, in decretali edita in Concilio generali. Si autem quæratur ratio hujus, dicendum, quod hujus ratio est statutum Ecclesiæ. Si quæratur ultra quare Ecclesia statuerit, dicendum quod quia potuit, et congruum fuit, et quia erat utile, et quia erat necesse. Primum quidem potuit; et quod potuit, probatur per Scripturam, quia in principio in constitutione matrimonii in lege naturæ duæ excipiebantur personæ, scilicet pater et mater [1]: *Relinquet homo patrem et matrem*, etc. Post, processu temporis, in lege fuerunt proles exceptæ, sicut patet. Si ergo lex evangelica abundare debet a mosaica, ergo in lege evangelica proles debuerunt excipi. Sed Christus in propria persona non excepit : ergo si nihil diminutum debet esse in Ecclesia, ergo posse determinandi Ecclesiæ reliquit, maxime Petro et ejus successori : quod attendentes sancti Patres, exceperunt multos gradus consanguinitatis : ex quo apparet, quod ipsi posse habuerunt. Si autem tu quæras a me, quare hujusmodi posse Ecclesiæ dereliquit, dicendum, quod ratio hujus est, quia illud sacramentum in contractu consistit, qui est personæ ad personam : et quoniam Dominus plenam jurisdictionem dedit Petro super spiritualia, et ampliorem, quam reges terræ et imperator habeant super temporalia : si ergo regis et principis potentia potest contractus limitare, ut malæ fidei possessor judicetur, qui contra eorum interdicta veniat, quid mirum, si dederit Ecclesiæ posse? Imo debuit dare, ut posset personarum legitimitatem et idoneitatem ad contrahendum determinare. Si tu quæras, quare ipse per se non determinavit, dici potest, quod secundum diversa tempora oportebat diversas personas et diversos gradus excipi : quia ergo statuta divina non decet sic mutare, sicut humana, hinc est quod non ipse Christus debuit limitare, sed limitandos Petro et ejus successoribus committere : et sic patet quod potuit. Secundo vero congruum fuit, quod usque ad talem gradum consanguinitas protenderetur; quoniam consanguinitas ortum habet ex propagatione, propagatio autem est ex semine, semen autem in se habet naturam quatuor humorum, et quatuor elementorum : hinc est quod consanguinitas tantum ad quartam generationem debuit terminari; et iterum infra illum gradum non debuit commisceri, nec matrimonium copulari, nec potestas corporis aliis dari. Sicut ergo corpus quatuor constat elementis, ita oportet quatuor gradibus distare, qui debent carnaliter commisceri. Et iterum lex nova super legem mosaicam plus debet addere perfectionis, quam lex mosaica super legem naturæ. Si ergo lex mosaica unum addidit gradum super legem naturæ, nunc ergo lex evangelica saltem duos debet addere, ut justitia Evangelii non tantum superet justitiam legis, sed etiam superabundet. Congruum ergo fuit, et propter legem matrimonii, et propter legem Evangelii, matrimonium a consanguinitatis quarto gradu impediri, nec ultra addi, nec minui : et sic patet quomodo fuit congruum. Fuit etiam utile, quia vinculum matrimonii, ratione affinitatis, quod ibi contrahitur, fovet charitatem, et fœderat inimicos; et quoniam charitas nostris temporibus refriguit, ideo citius nunc rumpitur vinculum amoris, quam in Ecclesia primitiva, et alligatus vinculo citius fugit, et qui fuerat proximus, frequentissime fit inimicus. Ut ergo fugiens possit revocari, cum a quarto gradu, et deinceps jam de affectione amoris frigescat, utile fuit constituere, ut post quar-

Quæst. incidens.

Alia quæst. incid.

[1] *Genes.*, II, 24.

tum gradum posset fugiens revocari ad vinculum, posset etiam confœderari inimicus: propter quam utilitatem decebat (*a*) Pontificem summum, manente priori prohibitione, dispensare: et cum ista utilitas sit frequentissima, utile fuit ut fieret jus commune. Quarto vero fuit necesse propter periculum, quoniam propter multitudinem consanguineorum, et brevitatem dierum, vix potest aliquis computare consanguineos usque ad septimum gradum: et ita ibi maximum periculum: et frequentissime contingebat homines jungi infra gradus prohibittos, imo vix poterat aliquis evadere: et ideo oportuit prius statutum retractare. Tale periculum, vel talis necessitas, non fuit tempore Ecclesiæ primitivæ, tum quia homines erant longioris vitæ, tum quia minoris generationis, nunc autem crevit in hominibus potentia virtutis nutritivæ, et augmentata est potentia virtutis generativæ propter fervorem libidinis, qui viget nunc in hominibus, adeo quod secundum communem cursum possent homines ita multiplicari, quod ultra (*b*) quartum gradum, nedum usque ad octavum vix inveniret aliquis cum qua contraheret. Et illud patet ad oculum: possibile enim est, quod aliquis generet viginti, et iterum quod aliquis generet tres: nunc ponamus secundum communem cursum, quod generet decem (*c*), et illi decem alios decem, in secundo gradu erunt centum, in tertio mille, in quarto decem millia: et ita infra quatuor gradus haberet aliquis consanguineos in una linea undecim millia centum, et undecim totidem in linea ascendente, et totidem in transversali: ergo secundum naturam haberet triginta tria millia et trecentos triginta tres consanguineos. Et sic in una patria magna vix inveniret cum qua contraheret ultra (*b*) quartum gradum: quanto magis usque ad octavum! Et ita propter periculum oportuit revocari illud statutum, et hoc scilicet usque ad quartum gradum statuere: et ista fuit potissima ratio, quare mutatum est, sicut expresse dicitur in decretali edita in Concilio generali, ubi dicitur non reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quoque varientur humana, præsertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas hoc exposcit: hoc autem non solum necessitas exposcebat, sed et utilitas requirebat, et aderat congruitas et potestas: ideo juste usque ad quartum gradum impediri matrimonium rectissime et irreprehensibiliter statuit et ordinavit Ecclesia.

quarta potissima est.

1. Ad illud quod objicitur de Gregorio, dicendum quod rationabiliter illud statutum fuit tempore suo, et non minus rationabiliter revocatum tempore moderno; nec fuit revocatum quia esset male statutum, sed quia quod congruebat tempori (*d*) primitivo, non congruebat statui nostro propter majorem imperfectionem, quæ est in nobis, et propter majora pericula.

2. Ad illud quod objicitur, quod non est retrocedendum, dicendum quod verum est in his quæ sunt perfectionis; sed ea quæ sunt rigoris, temperari possunt et debent. Vel dicendum, et melius, quod condescendere oportet infirmitati; et ubi non possumus nos erigere, necessario oportet nos humiliare et inclinare; et ideo, propter imperfectionem hominum, statutum illud oportuit temperare: unde verum est, quod non est retrocedendum, sed tamen imperfectionem hominum tolerare opportunum.

3. Ad illud quod objicitur de dilatatione charitatis, dicendum quod illa ratio potius est ad oppositum, quam ad propositum: quia enim charitas minus se extendit, ideo citius oportuit ei succurri et adjuvari, et proximus ab amore citius fugit, et ideo citius est revocandus.

4. Ad illud quod objicitur, quod majorem habent fideles copiam, dicendum quod verum est, si multiplicarentur personæ, ita quod non multiplicarentur consanguinei: hoc autem non est verum; et ideo sicut cres-

(*a*) *Cæt. edit.* dicebat. — (*b*) usque ad. — (*c*) *omitt. repet. voc.* decem. — (*d*) *Cæt. edit.* tempora.

cit ex una parte aptitudo, ita ex alia crescit ineptitudo.

Resp. ad [illegible]

1. Ad illud quod objicitur quod Deus non prohibet ultra secundum, dicendum quod verum est per se: tamen prohibet per Ecclesiam, quia Ecclesia prohibet auctoritate sibi divinitus data. Ratio autem quare Deus dedit Ecclesiæ auctoritatem super hoc, jam visa est.

2. Ad illud quod objicitur, quod non potest facere quod careat baptismate, dicendum quod non est simile, quia baptismi institutionem Deus per se ordinavit et confirmavit: sed personarum legitimitatem commisit Ecclesiæ, quia matrimonium contrahitur inter virum et mulierem, et Ecclesia habet plenitudinem jurisdictionis super utrumque.

3. Ad illud quod objicitur de Ecclesiæ interdicto, dicendum quod non est simile, quia illud interdictum est ad tempus, non simpliciter; nec facit personas illegitimas simpliciter, sed ligat, ut sine peccato non possint: et ideo pœna talibus debet imponi.

4. Ad illud quod objicitur de Hieronymo, dicendum quod secus est in dictis Ecclesiæ et Hieronymi; quia Hieronymus non poterat per Scripturam probare esse se testem veritatis: ideo, ad hoc quod crederetur sibi, oportebat quod per Scripturam probaret esse verum quod testificabatur et dicebat. Sed Ecclesia per Scripturam potuit probare auctoritatem suam, qua probata oportet obedire, non aliud testimonium quærere: et sic totum patet.

DISTINCTIO XLI

DE GRADIBUS AFFINITATIS, QUI VIDELICET IMPEDIANT MATRIMONIUM; ET DIFFINITIONES PECCATORUM CARNALIUM.

De impedimento matrimonii, quod provenit ex propinquitate carnali, quæ est affinitas.

Nunc de affinitate videndum est, de qua Gregorius ait [1]: « Porro de affinitate, quam dicitis parentelam esse, quæ ad virum ex parte uxoris, seu quæ ex parte viri ad uxorem pertinet, manifesta ratio est; quia si secundum divinam sententiam ego et uxor mea sumus una caro, profecto mihi et illi mea suaque parentela propinquitas una efficitur. Quocirca ego et soror uxoris meæ in uno et primo gradu erimus; filius vero ejus in secundo gradu erit a me; neptis vero in tertio. Idque utrinque in cæteris agendum est successionibus. Uxorem vero propinqui, cujuscumque gradus sit, ita me oporteat attendere, quemadmodum ipsius quoque gradus aliqua femina proprie propinquitas sit. Quod nimirum uxori meæ de propinquitate viri sui in cunctis cognationis gradibus convenit observare. Qui vero aliorsum sentiunt, Antichristi sunt. » Item Julius Papa [2]: « Æqualiter vir conjungatur consanguineis propriis, et consanguineis uxoris. » Item Isidorus [3]: « Sane consanguinitas, quæ in proprio viro conservanda est, etiam in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est; quia constat eos duos esse in carne una, ideoque communis est illis utraque parentela. » Item Julius Papa [4]: « Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis, vel uxoris, usque in septimum generationis (*a*) gradum uxorem ducere, vel incesti macula copulari; quia sicut non licet cuiquam christiano de sua consanguinitate, sic nec de consanguinitate uxoris conjugem ducere propter carnis unitatem. » Item Gregorius [5]: « De affinitate con-

[1] Habetur caus. XXXV, q. V, c. *Porro de affinitate*.— [2] Ibid., q. III, c. *Æqualiter*. — [3] Ibid., c. *Sane consanguinitas*. — [4] Ibid., c. *Nullum*. — [5] Ibid., c. *De affinitate*.— (*a*) *Al.* generis.

sanguinitatis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam et hæreditas rerum per legales instrumentorum diffinitiones sancita, usque ad septimum gradum hæredum protendit successionem. Non enim succederent, nisi eis de propagine cognationis deberetur. » His auctoritatibus insinuatur et quæ sit affinitas, et usque ad quem gradum sit observanda, scilicet usque ad septimum.

Sed alii videntur concedere in quinta generatione inter affines contrahi conjugium, et in quarta etiam, si contractum fuerit, non separari. Ait enim Fabianus Papa [1] : « De propinquis, qui ad affinitatem per virum et uxorem veniunt, defuncta uxore vel viro in quinta generatione, jungantur; in quarta si inventi fuerint, non separentur. In tertia vero propinquitate non licet uxorem alterius accipere post obitum ejus. Æqualiter vir jungatur in matrimonio eis, quæ sibi consanguineæ sunt, et uxoris suæ consanguineis, post mortem uxoris. » Ecce hic conceditur in quinta vel quarta propinquitate affinium fieri conjugium. Julius etiam Papa ait [2] : « Statutum est ut relictam patris uxoris suæ, relictam fratris uxoris suæ, et relictam filii uxoris suæ, nemo sibi in matrimonium sumat; relictam uxorem consanguineorum uxoris suæ usque in tertiam progeniem nemo in uxorem sumat. In quarta vero et quinta si inventi fuerint, non separentur. » Ecce quam varie de affinitatis observatione loquuntur auctores : alii enim usque ad septimum gradum eam observari sanciunt; alii vero in quinto vel quarto matrimonia contracta non dividunt. Sed illi veritatis rigorem, isti misericordiæ dispensationem videntur proponere. Potest enim Ecclesia dispensare in copula affinium usque ad tertium gradum, sicut Gregorius dispensavit in quarto gradu consanguinitatis. Illud autem non est prætereundum, quod Gregorius Venerio episcopo scripsit [3] : « Sedem Apostolicam consulere decrevisti, si mulier copula nuptiali extraneo viro conjuncta, cognationi ejus pertineat, si eo defuncto cognatio maneat, vel si sub alio viro cognationis vocabula dissolvantur, vel si susceptæ soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. Si una caro fiunt, quomodo aliquis eorum potest propinquus uni pertinere, nisi pertineat alteri? Hoc minime posse fieri credendum est. Porro uno defuncto in superstite affinitas non deletur; nec alia copula conjugalis affinitatem copulæ prioris solvere valet; sed nec alterius conjunctionis soboles placet ad affinitatis prioris viri consortium transire. Si quis ergo sacrilege et temerario ausu in defuncto quærit propinquitatem extinguere, vel sub altero affinitatis vocabulo dissipare, vel si susceptam sobolem alterius copulæ propinquitati prioris credit legitime sociari, hic negat Dei verbum validum esse (quod dixit [4] : *Erunt duo in carne una*). » Ecce hic prohibet, si mortuo primo viro uxor ejus alii nupserit, filios de secundo viro genitos ducere uxores de cognatione prioris viri; quia filii, mediante matre, ad cognationem prioris viri pertinent, cum quo mater eorum una caro extiterat. Hoc idem etiam Innocentius Papa ait [5] : « Si qua mulier ad secundas nuptias transierit, et ex eis sobolem genuerit, nullatenus potest ad consortium cognationis prioris viri pertingere. » Hoc autem observandum est usque ad septimum generis gradum; sed maxime usque ad tertium et quartum, sicut supra positum est.

Variæ traditiones de affinitate.

Et est sciendum, quod Ecclesia infra prædictos gradus consanguinitatis conjunctos An con-

[1] Ibid., c. *De propinquis*.— [2] Ibid., c. *Et hoc quoque*. — [3] Habetur caus. XXXV, q. X, c. *Fraternitatis vestræ*. — [4] *Gen.*, II, 24. — [5] Habetur caus. XXXV, q. X, c. *Si qua mulier*. In *Decreto* aliter referuntur verba Innocentii.

[illegible]

separat. Si autem ignoranter conjuncti fuerint in conspectu Ecclesiæ, et postmodum probata consanguinitate, ejusdem judicio separati, quæritur utrum copula illa conjugium fuerit. Quibusdam videtur non fuisse conjugium, quia non erant legitimæ personæ, sed tamen de crimine excusantur per ignorantiam, et quasi conjugium reputatur, quia bona fide, et per manum Ecclesiæ convenerunt; unde et filii eorum legitimi habentur. Alii vero dicunt fuisse conjugium, licet non essent legitimæ personæ; quia talium conjunctiones vocant canones conjugia, ubi de personis agitur, quarum testimonio consanguineorum sit dirimenda conjunctio. Unde Urbanus Papa [1] : « Si duo viri vel tres consanguinitatem jurejurando firmaverint, vel ipsi forte confessi fuerint, conjugia dissolvantur. Si vero neutrum contigerit, episcopi eos per fidem Christi obtestentur, quatenus palam fateantur, si se recognoscunt consanguineos (a). Si se judicio episcoporum segregaverint, alia matrimonia non prohibeantur contrahere. » Idem [2] : « Notificamus tibi, ut cum tres vel duo ex propinquioribus ejus, qui accusatur, hanc propinquitatem juramento firmaverint; vel si duo vel tres ex antiquioribus Januensibus, quibus hæc propinquitas est nota, qui bonæ famæ et veracis testimonii sint, remoto amore, timore, pretio, et omni malo studio, prædicta firmaverint, sine mora conjugia dissolvantur. » [3] « Consanguineos vero extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in synodo computet; sed propinqui, ad quorum notitiam pertinet. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et veracioribus, quibus propinquitas tota nota sit, episcopus canonice perquirat, et si inventa fuerit, separentur. » Ecce quibus accusantibus, vel testificantibus dirimenda sit consanguineorum conjunctio, quæ conjugium vocatur.

Distinctio utilis, quid sit fornicatio.

Hic dicendum est, quod [4] « aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus, aliud raptus. Fornicatio, licet sit genus omnis illiciti coitus, qui fit extra uxorem, tamen specialiter intelligitur in usu viduarum, vel meretricum, vel concubinarum. Stuprum proprie est virginum illicita defloratio. Adulterium est alieni tori violatio. Unde adulterium dicitur, quasi alterius tori accessio. Incestus est consanguineorum vel affinium abusus. Unde incestuosi dicuntur, qui consanguineis vel affinibus suis abutuntur. Raptus admittitur, cum puella violenter a domo patris educitur, ut corrupta in uxorem habeatur. Sive puellæ, sive parentibus vis illata constiterit, hic morte mulctatur. Sed si ad ecclesiam cum rapta confugerit, privilegio Ecclesiæ mortis impunitatem meretur. » Addendum est etiam illud Alexandri, qui ait [5] : « Quod frater sororve uxoris tuæ cognati dicuntur, æquivocationis jure fit, et necessitate vulgaris appellationis potius, quam ulla cognationis causa. Uxor enim fratris, fratrissa potius, quam cognata vocatur. Mariti frater levir dicitur. Duorum fratrum uxores janitrices vocantur, quasi (b) eamdem januam intrantes. Viri soror glos appellatur. Sororis autem vir non habet speciale nomen, nec uxoris frater. »

[1] Habetur caus. XXXV, q. VI, c. *Si duo vel tres viri*. — [2] Ibid., c. *Notificamus*. — [3] *Fabianus* PP., ibid., c. *Consanguineos*. — [4] Gratian., caus. XXXVI, q. I, ad cap. II. — [5] Habetur caus. XXXV, q. V, c. V.

(a) *Decret.* palam faciant, utrum se (sicut est fama) consanguineos recognoscant. — (b) quasi eamdem januam terentes, vel per.

EXPOSITIO TEXTUS.

Nunc de affinitate videndum est.

Supra egit Magister de consanguinitate; Divisio. hic agit de affinitate, et dividitur hæc pars in duas : in prima determinat gradus affinitatis; in secunda agit de separatione conjunctorum infra prædictos gradus, ibi : *Et est sciendum quod Ecclesia infra prædictos gradus*, etc. Prima pars habet tres partes : in prima determinat gradus affinitatis secundum jus commune; in secunda determinat secundum dispensationem specialem, ibi : *Sed alii videntur concedere*, etc.; in tertia vero, de secundo genere affinitatis, ostendens quod secundum genus affinitatis impedit matrimonium, ibi : *Illud etiam non est prætermittendum*, etc. Similiter secunda pars habet tres : in prima ostendit, qui debeant separari; in secunda vero, qui non debeant separari sine testimonio per quod probetur (*a*) proximitas, et determinat, qui possunt hic testificari, ibi : *Si duo viri, vel tres consanguinitatem*, etc.; in tertia, quia conjuncti infra gradus prohibitos committunt incestum, distinguit ibi genera peccatorum circa actum carnis, ibi : *Hic dicendum, quod aliud sit fornicatio, aliud*, etc.

DUB. I.

Ecclesia infra prædictos, etc.

Ponatur, quod Ecclesia decepta aliquos separet, et postmodum manifestetur deceptio, quæritur utrum tales sint rejungendi; et quod sic, videtur; quia separatio per justitiam facta est : ergo videtur, quod nullo modo possit stare, cum manifestetur præcedens judicium fuisse injustum. Contra hoc est, quia possibile est quod aliquis post separationem in facie Ecclesiæ fiat sacerdos, vel religiosus : sed talis non potest habere usum matrimonii : ergo non debet ei restitui. Juxta hoc quæritur, quando et qualiter sit restitutio viri facienda uxori, vel e converso.

(*a*) *Cæt. edit.* prohibetur, *mend.* — (*b*) et.

Resp. Dicendum quod in tali casu facienda est restitutio, quoniam Ecclesia decepta fuit, et altera personarum injuste expoliata : et quoniam Ecclesia potest et debet errorem corrigere, et non debet aliquam personam jure suo privare; ideo deceptione cognita, et si alter, qui injuste expoliatus est, petat, debet restituere; et si intravit religionem, et votum emisit, potest debitum reddere; sed non debet nec potest exigere, quoniam obligavit se ad continentiam, quantum est in se. Quod quæritur, quando, aut quomodo debeat uxor restitui viro, aut e converso, dicendum quod uxor aut agit jure petitorio, aut possessorio. Tunc agit petitorio, quando dicit aliquem sibi adjudicari in maritum, quoniam cum ea contraxit; tunc agit possessorio judicio, quando petit aliquem sibi restitui pro eo, quia vir ejus fuit, et cum ea cohabitavit. Si agit petitorio, et vir excipiat, primo tractabitur exceptio mariti, antequam fiat restitutio, sive quam satisfiat petitioni, pro eo quod probata exceptione mariti, si recta est principalis quæstio, perimitur. Si vero agit de possessorio, restituendus est mulieri, etiam antequam probetur exceptio (Extrav., *de restitutione Spoliator.*, c. *Literas*, et Extrav. *de Divortiis*, c. *Porro*), exceptis quinque casibus. Primus est, si objiciatur mulieri publica fornicatio, et hæc fuerit probata, nisi ipsa excipiat in contrarium contra virum de fornicatione (Extrav. *de Divortiis*, c. *Significasti*). Secundus casus est, si objiciatur consanguinitas divina lege prohibita incontinenti probanda, differenda est restitutio, nec debet compelli per sententiam, ne forte superinducatur perplexitas. Si vero differatur, oportet fieri restitutionem per sententiam : sed tamen non oportet debitum reddere, qui (*b*) habet de consanguinitate conscientiam. (Extrav. *de restitutione Spoliatorum*, c. *Literas* Tertius casus est, si excipiatur rei judicatæ, a qua non est appellatum, argumentum (*De officio Jud. deleg.*, c. *Causam matrimonii*). Quartus est, quando tanta est sævitia viri, quod non potest sufficiens cautio adhiberi,

utpote quia persequitur uxorem odio capitali (Extravag. *de restitutione Spoliatorum*, c. *Litteras*, in fine). Quintus casus est, quando ille, qui agit, alterum spoliavit sine causa, dicitur quod non debet restitui, caus. XXXII, quæst. 1, c. *De Benedicto* (a). Illud non est usquequaque verum : sed quando una (b) vult redire, et alter non vult, si non habet quod objiciat manifeste, ex tunc incipit spoliare.

DUB. II.

Cum duo, vel tres, ex propinquioribus ejus, qui accusatur, hanc propinquitatem juramento firmaverint.

Videtur male dicere, quia personæ propinquæ sunt suspectæ : ergo non debent recipi ad testificandum. Juxta hoc quæritur, qui possunt matrimonium accusare.

Resp. Dicendum quod accusatio propter quam debet fieri divortium, aut est de peccato, aut de consanguinitatis vinculo. Si de peccato fornicationis, tunc soli conjuges possunt se mutuo accusare; alii vero non admittuntur, quia tunc fit injuria viro, et possunt simul stare sine peccato. Si autem fit accusatio de consanguinitatis vinculo, tunc primo admitti debent consanguinei, sicut superstites, maxime cum est accusatio de matrimonio dissolvendo, quia non præsumitur quod ipsi velint. Et præterea melius sciunt genealogiam, quam alii : et ideo specialiter in hac causa admittentur consanguinei. Tamen si sit quæstio de matrimonio contrahendo, sive contracto, ut suspecti repellendi sunt, ubi ille, cujus filius vel filia conjuncta dicitur, superior est divitiis, potentia et honore. Quod si consanguinei non adsint, qui testificentur, tunc possunt admitti extranei antiqui et maturi. Quod si hi velint testificari, tunc omnes extranei possunt accusare, nisi aliud obsistat, utputa si facta fuerit denuntiatio, quod matrimonium accuset qui novit : si ille præsens aderat, et tacet, ex tunc accusare non potest; si vero fuit absens, vel postmodum dicit matrimonii impedimentum, si hoc jurejurando firmaverit, est admittendus (Extravag. *de his, qui matrimonium accusare possunt*, c. *Cum in tua*, et infra). Aliquis tamen sine differentia omni, qui vult accusare, admittitur : quia hoc honestatis est, scilicet servare ordinem prius dictum.

DUB. III.

Hic dicendum est, quod aliud est fornicatio, aliud stuprum, aliud adulterium, aliud incestus, aliud raptus.

Quæritur utrum ista sint diversa peccata secundum speciem, et quantum ad genus peccati; et quod non, videtur, quia sunt contra idem præceptum, scilicet, *Non mœchaberis*, et circa actum unius virtutis, sola circumstantia differente, in qua non est nisi accidentalis differentia. In oppositum est, quod (c) primum peccatum habet rationem suam a defectu circumstantiæ, sed adulterium dicitur, quia aliquis cognoscit conjugatum; sed fornicatio, quia solutam : ergo sunt diversa peccatorum genera.

Resp. Dicendum quod ista non tantum differunt accidentaliter (d), imo sunt diversa genera peccatorum : et talia oportet confiteri, quoniam etsi videantur solum differre circumstantia, quæ judicatur esse accidentalis proprietas, tamen ipsa circumstantia comparata ad peccatum est essentialis, quamvis comparata ad actum sit accidentalis : et ideo non variat genus actus, sed peccatum. Quod ergo objicitur, quod sunt (e) contra idem præceptum, et circa eumdem actum, dicendum est quod hoc non impedit, quin possint esse diversa peccata, pro eo quod circa eumdem actum, et contra idem bonum, contingit multipliciter obligari.

DUB. IV.

Stuprum proprie est virginum illicita defloratio.

Quæritur quod sit majus peccatum, utrum stuprum, aut adulterium; et quod majus sit adulterium, patet ex ordine Magistri, quia præmittit majora, et gradatim descendit.

(a) *Cod. edit. add.* a casu. — (b) nunc quando. — (c) deest quod. — (d) accidente. — (e) quod non est.

Amplius, per adulterium injuriatur quis viro, per stuprum non. Unde virgo quæ non est alteri alligata, non peccat nisi in Deum : sed adultera, in Deum et in proximum : ergo, etc.

Contra : Nobilior est castitas virginalis, quam conjugalis : ergo gravius est peccatum quod est contra virginalem, quam contra conjugalem decorem : sed stuprum est contra virginalem : ergo, etc. Item, qui corrumpit virginem aliquam, aufert ei bonum irrecuperabile : sed non qui adulteratur : ergo, etc.

Resp. Dicendum quod pro majori parte peccata ad invicem comparata se habent sicut excedentia et excessa. Unde si comparemus coitum cum conjugata ad coitum cum virgine soluta, deformius est virginem deflorare, quam defloratam cognoscere : attamen gravius peccat qui adulteratur, quia magis lædit rempublicam, et magis offendit virum, et magis generat infamiam. Objecta autem procedunt per diversas vias.

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, in qua agitur de affinitate, primo procedendum est per modum narrationis, secundo per modum inquisitionis. Quantum ergo ad primum, primo annotanda est triplex differentia; secundo vero annotanda est triplex notula. Primo enim attendendum est, quod differt esse affinem, et esse consanguineum. Nam consanguinitas venit ex carnis propagine; sed affinitas ex carnali commixtione, præsupposita tamen consanguinitate. Unde affinitas diffinitur sic : Affinitas est proximitas personarum ex carnali copula proveniens, omni carens parentela : intellige, *quantum est de se;* tamen præsupponit consanguinitatem : unde si quis cognoscit mulierem, efficitur affinis omnibus consanguineis mulieris per illam commixtionem, et e converso in muliere. Secundo intelligendum est, quod in affinitate differt genus, et gradus : nam genus attenditur a parte commixtionis, sed gradus a parte sanguinis et propagationis : propter quod dicitur versus :

> Mutat nupta genus, sed generata gradum.

Unde antiquitus tria genera affinitatis esse consueverunt. Primum surgit ex consanguinitate, et prima carnis commixtione. Secundum surgit ex consanguinitate, et secunda carnis commixtione. Tertium surgit ex secunda affinitate, et tertia carnis commixtione. Exemplum est : Si frater tuus contrahat cum Maria, ipsa est affinis tibi in primo genere. Si contrahat, mortuo fratre tuo, cum alio, ipse erit affinis tibi in secundo genere. Si, ipsa mortua, ipse vir contrahat cum alia, illa mulier esset tibi affinis in tertio genere. Sed generatio, sive propagatio, gradum mutat affinitatis, sicut consanguinitatis. Sed ista tria genera consueverunt esse antiquitus; nunc autem, sicut patebit post, non stat nisi primum genus affinitatis, aliis cessantibus. Tertio intelligendum est, quod differt utrum mulier affinis generet prolem de consanguineo meo, an de extraneo. Si de consanguineo, proles generata non est mihi alligata vinculo affinitatis, sed consanguinitatis. Si vero de alio, secundum jura moderna nihil omnino reputatur mihi attinere. Antiquitus tamen, sicut patet ex decreto Gregorii, et habetur in littera, judicabatur affinis non primo genere, sed secundo, sicut expresse tangitur in littera : et pro illo tempore maxime intelligitur iste versus :

> Mutat nupta genus, sed generata gradum.

Quia mulier affinis mihi, quia fuit uxor fratris mei, si nubat alii, generat mihi affinem in alio genere affinitatis. Si vero generaret prolem, tunc generaret mihi affinem, non in alio genere, sed gradu. Hoc tamen est retractatum quantum ad utrumque per jus novum (Extrav. *de consanguinitate, et affinitate.* c. *Non debet,* et in decretali edita in Concilio generali, ubi expresse retractatur utrumque). His visis, quædam regulæ sunt Regul. 1

notandæ. Prima est, quod in primo genere affinitatis non licet contrahere usque ad quartum gradum inclusive, sicut et de consanguinitate. Quod si quartum gradum velis cognoscere, recurre ad personam mediante qua contracta est affinitas, et quoto gradu distas ab illa, toto gradu distas a persona cui es affinis : ut si contraxisti cum muliere, factus es affinis consanguineis ejus ; et quoto gradu aliquis est consanguineus uxoris tuæ, toto gradu est tibi affinis ; et si attinet ei in quarto gradu, attinet et tibi ; et sicut non liceret uxori contrahere in
Regul. 2 tali gradu, ita nec tibi. Secunda notula est, quod ex quo contracta est affinitas, mortua persona mediante qua contracta est, nihilominus manet affinitas, pro eo quod est vinculum perpetuum, sicut et consanguinitas ; ideo minime potest contrahi cum persona affini, (caus. XXXV, q. X, c. *Fraternita-*
Regul. 3 *tis vestræ*). Tertia notula est, quod affinitas contrahitur non solum per matrimonium, sed etiam per coitum fornicarium, sicut dicitur, Extrav. *de eo qui cognovit consanguin.* c. *Fraternitati tuæ,* etc. Sed quia hoc dubium est, ideo ratio hujus inquisitioni relinquatur. His autem prælibatis, ut modo inquisitorio procedamus, possunt hæc tria quæri : primo quæritur utrum per omnem coitum contrahatur affinitas ; secundo, utrum affinitas transeat ab uno in alterum ; tertio, utrum affinitas impediat matrimonium.

QUÆSTIO I.

An per omnem coitum possit contrahi affinitas [1].

Fundam. Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod per omnem coitum, sive legitimum, sive fornicarium, contrahi possit affinitas, Caus. XXXV, q. III : « Si homo fornicatus fuerit cum muliere, et frater ejus nesciens eamdem uxorem duxerit, eo quod frater ejus crimen fratri celaverit, pœniteat septem annis. » Sed hoc non est ob aliud, nisi quia illa facta est affinis fratri : ergo, etc.

Item, Extrav. *de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ*, expresse dicitur, quod non licet petere debitum, in decretali illa [2] : *Transmissæ nobis tuæ litteræ*, etc. Sed hoc non est nisi propter affinitatem : ergo per coitum fornicarium contrahitur affinitas.

Item ratione videtur : quia non est ob aliud, quod contrahitur affinitas per coitum, nisi quia est carnis commixtio, per quam vir et mulier fuerunt una caro : sed hoc non tantum est actu legitimo, verum etiam fornicario, secundum quod dicitur [3] : *Qui adhæret meretrici, unum corpus cum ea efficitur.*

Item filius fratris tui natus de fornicatione ita est tibi consanguineus, sicut si esset de legitimo matrimonio natus : si ergo per actum fornicarium contrahitur consanguinitas, pari ratione affinitas.

Contra : 1. Caus. XXXV, q. III : « Extraordinaria pollutio circa maritalem affectum, si ita esse constiterit, non videtur matrimonium impedire. » Sed fornicarius actus est extra rectum ordinem : ergo non impedit matrimonium : sed affinitas impedit : ergo ibi non contrahitur affinitas. Ad opp.

2. Item affinitas est vinculum legitimum, quod est institutum a Deo et ab Ecclesia : ergo cum fornicatio sit actio contra legitimitatem et contra divinum statutum, per fornicationem nunquam contrahitur tale vinculum.

3. Item affinitas est vinculum insolubile : sed conjunctio per coitum fornicarium non jungit insolubiliter, imo solubiliter : ergo nunquam per illum coitum contrahitur affinitatis vinculum.

4. Item per coitum extra matrimonium non contrahitur irregularitas ad ordinem suscipiendum : ergo pari ratione nec illegitimitas ad matrimonium contrahendum. Si

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LV, art. 3 ; et IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 4 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I ; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 2 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I. — [2] *Decret.*, tit. XIII, c. 4. — [3] I *Cor.*, VI, 16.

ergo affinitas facit illegitimitatem, videtur quod per talem coitum affinitas nec debet nec potest contrahi.

CONCLUSIO.

Ex quocumque naturali coitu contrahitur affinitas, quia affinitas fundatur in unione, quæ resultat ex commixtione seminis et tali usu.

Resp. ad arg. Dicendum quod affinitas generaliter contrahitur per omnem coitum, in quo est commixtio seminum. Et ratio hujus est, quia affinitas non contrahitur nisi ratione unionis : tunc autem dicuntur una caro fieri, quando per commixtionem seminum fit consummatio illius operis. Si ergo aliter conveniant, sive contra naturam polluendo extra vas illi usui deputatum, sive invadendo claustra, ita quod opus nefarium non consummetur, affinitas contrahi non judicatur, secundum quod dicitur, caus. XXXV, q. III, c. *Extraordinaria.* Quod si videatur dici contrarium, Extravag. *de eo qui cognovit consanguineam,* c. *Fraternitatis*, etc., dicendum, quod illa separatio non fuit propter affinitatem, sed propter publicæ honestatis justitiam, quæ contrahitur ex puris sponsalibus.

1. Ad illud ergo quod objicitur in contrarium de extraordinaria pollutione, jam patet responsio, quia ibi non fuit seminum commixtio aliqua : ideo non dicuntur vir et mulier una caro effecti.

2. Ad illud quod objicitur, quod vinculum legitimum est a Deo institutum, dicendum quod in fornicatione duo sunt, scilicet actio substrata, quæ est naturalis, et deformitas voluntatis, qua aliquis vult cognoscere non suam, sive circa ipsum actum defectus circumstantiæ. Quantum ad primum est actio naturalis bona, et a Deo; quantum ad secundum, dicit defectum et deformitatem, et sortitur nomen vitii : vinculum ergo affinitatis contrahitur ratione primi, non ratione secundi.

3. Ad illud quod objicitur, quod est vinculum insolubile, dicendum quod actio transiens ut plurimum relinquit effectum perpetuum, sive, ut melius dicam, diuturnum, ut patet, quia sicut fornicatio inducit carnis corruptionem, sic uxoris cognitio efficit corporis unionem : et quoniam ex quo cognovit, necesse est cognovisse, ideo ex hac conjunctione resultat vinculum insolubile. Et est exemplum, quia sicut ex uno actu tali potest proles generari, quæ vinculo perpetuo alligatur patri et matri; sic potest affinitas generari, quando talis conjunctio est introducens affinitatem, non conservans : ideo, ipsa existente transitoria, potest esse affinitas diuturna.

4. Ad illud quod objicitur de irregularitate ad ordines, dicendum quod cognitio mulieris non generat irregularitatem, nisi prout inducit defectum sacramenti : et quoniam defectus sacramenti præsupponit aliquid esse sacramenti, et post, privationem perfectionis; hinc est, quod irregularitas non contrahitur per coitum extra matrimonium. Sed affinitas respicit unitatem carnis et corporis : et hæc est communis, tam actui fornicario, quam legitimo : ideo potest causare affinitatem, non irregularitatem.

QUÆSTIO II.

An affinitas transeat in alterum [1].

Utrum affinitas transeat in alterum; et quod sic, videtur, caus. XXXV, q. III, c. *Contradicimus,* et infra : Julius Papa : « Relictam consanguineorum uxoris suæ nullus ducat uxorem.» Sed consanguinei uxoris sunt (*a*) affines : ergo uxor affinis efficitur illegitima ad contrahendum, non propter aliud, nisi propter affinitatem : ergo, etc. Ad opp.

2. Item in sequenti capitulo : « Porro duo-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LV, art. 6; et IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 4; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLI, q. 6; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLI, q. II. — (*a*) *Cæt. edit.* suæ.

rum consanguineorum uxores uni viro alteram post alteram nubere publicæ honestatis justitia contradicit. »

3. Item carnalis commixtio adeo jungit ut propagatio, quod patet, quia tantum se extendit, et per tot gradus, et ad tales descendit affinitas, ad quos gradus protenditur consanguinitas, scilicet usque ad quartum gradum. Cum ergo consanguinitas transeat in alterum, ergo et affinitas. Minor patet, quia si aliquis mihi est consanguineus in primo gradu, generat mihi consanguineum in secundo : ergo, etc.

4. Item omne simile generat sibi simile, et quæcumque uni et eidem sunt eadem, inter se sunt eadem : ergo, si aliqua uxor habuerit (*a*) duos viros, et aliquis vir (*b*) alias duas uxores, cum isti duo viri conjuncti fuerint (*c*) eidem mulieri, ut patet consideranti, etiam istæ duæ mulieres eidem viro : ergo omnes sibi attinent : ergo, etc.

Fundam. Contra : Ubi est vera affinitas, adeo ligat ut consanguinitas : sed nunquam cum filia fratris sui potest quis contrahere : ergo nec cum filia uxoris fratris, quæ est affinis, fratre mortuo : cujus contrarium habetur, Extra. *de consanguinitate,* c. *Non debet reprehensibile judicari,* ubi dicitur, quod potest conjungi talis tali.

Item si affinitas surgit ex affinitate, ergo cum aliquis vir cognoscit decem mulieres, ergo illæ omnes sunt affines : ergo contrahens cum una, non potest contrahere cum alia : quod est manifeste falsum, quia tunc homo cum nulla posset contrahere.

Item esto, quod aliquis contrahat cum uxore alicujus, ipso mortuo; quæritur, utrum efficiatur affinis consanguineis viri : quod si non, tunc affinitas non generat affinitatem. Si vero efficitur affinis consanguineis, ergo multo magis ipsi viro : ergo non potest cognoscere cognitas ab alio viro, quod est manifeste inconveniens.

Item si affinitas generat affinitatem, cum carnis commixtio faciat unitatem, et gradum attinentiæ secundum primum gradum, tunc semper manebit affinitas propter commixtionem, et sic erit processus in infinitum in affinitate : quod est manifeste falsum : ergo et primum, scilicet, quod affinitas per commixtionem carnis generet, sive faciat affinitatem.

CONCLUSIO.

Affinitas non generat affinitatem secundum veritatem, sed ipsa protenditur secundum protensionem consanguinitatis; secus de consanguinitate dicendum.

Resp. ad arg. Dicendum quod differt vinculum affinitatis, et consanguinitatis, quoniam vinculum affinitatis est vinculum per accidens. Vinculum consanguinitatis est vinculum per se : et quoniam omne per accidens necessario habet reduci ad per se, hinc est, quod affinitas necessario præsupponit consanguinitatem, et superaddit commixtionem, et ex his duobus surgit : quia ergo illud, quod est per accidens, non habet virtutem multiplicandi et diffundendi se, nisi per illud, quod est ens per se, hinc est, quod diffusio et descensus affinitatis secundum veritatem attenditur a parte consanguinitatis solum, non a parte commixtionis, quantum est de natura vinculi. Unde consanguinei uxoris Petri ita sunt affines ei usque ad quartum gradum, sicut per consanguinitatem alligantur uxori; sed uxor Petri, ex hoc quod nubit alii, cum per accidens juncta sit consanguineis Petri, non propter hoc generat, vinculum attinentiæ secundum veritatem, sed, si generat, hoc est solum secundum publicæ justitiam honestatis, per quem modum contrahitur in sponsalibus : et secundum hunc modum fuerunt antiquitus secundum genus affinitatis, et tertium, quæ magis pertinebant ad publicæ justitiam honestatis, quam ad affinitatem, sicut Canon secundo præpositus expresse dicit, si quis attendat : et quia periculosum erat ad ista teneri, ideo totum oportuit revocari, excepto primo genere affinitatis. Et ita

(*a*) *Cæt. edit.* habent.— (*b*) aliqui viri.— (*c*) fuerunt.

dicendum, quod secundum veritatem, et secundum tempus præsens affinitas non generet affinitatem, ut qui est affinis alicui, efficiatur affinis affini, vel qui est junctus carnaliter cum aliqua, per hoc efficiatur affinis affinibus suis; imo solum consanguineis : nec surgit affinitas ex consanguinitate et affinitate, sed solum ex consanguinitate, et carnis commixtione : et rationes ad hoc inductæ sunt concedendæ.

1 et 2. Ad illud ergo, quod objicitur de illis duabus auctoritatibus, dicendum, quod retractatæ sunt, nec illæ prohibent conjunctionem talem propter vinculum affinitatis, sed propter justitiam publicæ honestatis.

3. Ad illud quod objicitur, quod carnis commixtio adeo jungit ut propagatio, dicendum quod, si loqueris in se, et per se, falsum est : nam pater non potest contrahere cum filia, quam cognovit; sed vir potest contrahere cum muliere, quam cognovit. Habet tamen hoc veritatem per accidens, præsupposita consanguinitate, quod patet : quia uxor viri ita propinqua efficitur consanguineis viri, sicut et ipse. Sed (*a*) quia est vinculum per accidens, ideo non protenditur nisi secundum protensionem consanguinitatis : et ideo non sequitur, quod affinitas generet affinitatem, sicut consanguinitas consanguinitatem.

4. Ad illud quod objicitur, quod simile generat simile, dicendum, quod verum est per se loquendo, si illud, quo assimilatur, inest ei, secundum quod generat : unde leprosus generat leprosum, et calculosus calculosum, quia ibi est corruptio vis generativæ : sed tamen mancus non necessario generat mancum, quia defectus ille non respicit generantem, secundum quod est generans. Et quia affinitas per accidens respicit aliquem, ideo non diffundit eam sic (*b*) in alterum, nec in eum, qui propagatur, nec in eum, qui carnaliter commiscetur : unde non est modo verus ille versus :

Mutat nupta genus, sed generata gradum,

scilicet affinitatis; nisi quis velit ipsum distrahere, et exponere secundum quod competit proximitati modernæ, ut per rationem matrimonii contrahatur genus affinitatis, et per generationem genus affinitatis. Primus tamen intellectus est verior.

QUÆSTIO III.

An affinitas præstet matrimonio impedimentum [1].

Utrum affinitas præstet matrimonio impedimentum; et quod sic, videtur. Caus. xxxv, q. 3 : « Æqualiter conjungatur quis propinquis suis, et uxoris suæ consanguineis. » Fundam.

Item [2] : *Turpitudinem uxoris patris tui non revelabis.* Ergo nullus potest contrahere cum uxore patris : sed hoc non est ob aliud, nisi ob vinculum affinitatis : ergo, etc.

Item hoc ipsum arguitur (*c*) per rationem, quia turpitudo uxoris est turpitudo viri : sed turpitudo consanguineæ non est aliquatenus per actum conjugalem revelanda : ergo nec uxor viri in conjugium assumenda.

Item proximitatis vinculum, tam in consanguinitate, quam in affinitate, est ex sanguinis unitate : ergo si consanguinitas propter unitatem sanguinis impedit, pari ratione et affinitas, cum vir et mulier fiant una caro ratione commixtionis seminum.

Contra : 1. In lege erat prohibitum ducere sororem, sed præceptum erat ducere uxorem fratris : et illa est affinis : ergo affinitas matrimonium non impedit. Ad opp.

2. Item magis jungitur aliquis alicui, qui jungitur per se et immediate, quam qui mediate : sed vir qui cognoscit mulierem, potest ei jungi matrimonialiter : ergo multo magis consanguinei ipsius viri.

3. Item, secundum jura, consanguinei

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LV, art. 6; et IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 6; Scot., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XLI, art. 2, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I; Thom. Arg., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I, art. 2; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XI, q. I; Joan. Bacch., IV *Sent.*, dist. XLI, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLI, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLI, q. III. — [2] *Levit.*, XVIII, 7.

(*a*) *Cæt. edit. deest* Sed.— (*b*) si. — (*c*) arguit.

succedunt defuncto in rebus suis, in quibus habent dominium et possessionem: sed vir habet dominium in mulierem per matrimonium: ergo, secundum jura, consanguinei debent et possunt habere dominium in corpus conjugis per matrimonium.: ergo, etc.

4. Item commixtio carnalis est ad tempus, et (a) matrimonium est vinculum insolubile: si ergo majus vinculum solvit minus, cum commixtio carnalis matrimonium non possit impedire, ergo nec affinitas inde contracta.

CONCLUSIO.

Affinitas quæ præcedit matrimonium impedit contrahendum, et dirimit contractum; non autem superveniens.

Resp. ad arg. Dicendum quod affinitas impedit matrimonium, sicut habetur Extrav. *de consanguinitate et affinitate;* et hoc intelligendum est de affinitate quæ præcedit
Explic. matrimonii contractionem, non de ea quæ supervenit. Si enim præcedat, impedit contrahendum, et dirimit jam contractum, quia facit personam illegitimam secundum eumdem modum, et per easdem rationes, per quem modum, et per quas rationes facit consanguinitas. Si autem sequatur matrimonium, non potest ipsum dissolvere, cum sit vinculum insolubile. Si autem contractum est et consummatum, ambo sunt ad continentiam monendi. Si vero contractum est et ratificatum per verba de præsenti, cum solvi non possit, nisi ingrediatur alter conjugum religionem, sicut habetur Extrav. *de conversione conjugatorum,* necessario oportet quod ille qui malitiose cognoscit consanguineam aliquam, reddat debitum, si illa non vult continere, aut in religionem ingrediatur (Extrav. *de eo qui cognovit consanguineam uxoris suæ,* c. *Discretionem,*) et infra, ubi dicitur quod tenetur reddere debitum, cum non debeat conjux sine culpa jure suo privari; ipse autem non debet exigere, quia reddidit se inhabilem, sicut dicitur in eodem titulo, c. *Transmissæ nobis,* etc., ubi dicitur quod requisitus (b) non sine gravi cordis dolore accedat. Sic ergo concedendum, quod affinitas præcedens matrimonium, quantum ad primum genus, ita impedit matrimonium, ut consanguinitas.

1. Ad illud quod objicitur, quod præceptum erat ducere uxorem fratris, dicendum quod hoc verum erat in casu, scilicet cum frater mortuus erat sine semine: quia enim promissa erat eis perfecta benedictio in semine, ideo non debebat pati lex, quod aliquis esset qui videretur sine semine, si haberet propinquum qui suscitaret: nunc autem, quia hoc sublatum est, sic impedit omnino, sicut consanguinitas.

2. Ad illud quod objicitur, quod vir magis jungitur mulieri, dicendum quod verum est; sed quoniam ille actus consonat, et consequitur matrimonium, hinc est quod vinculum nullum ibi concurrit inter virum et mulierem, quod matrimonio præstet impedimentum. Amplius, sicut prædictum est, cum affinitas sit vinculum per accidens, præsupponit vinculum per se, scilicet consanguinitatem: et quia nemo sibi ipsi est consanguineus, hinc est quod mulier non efficitur affinis viro, sed ejus consanguineis.

3. Ad illud quod objicitur, quod secundum jura consanguinei debent succedere, dicendum quod verum est in illa hæreditate, quam potest quis alii communicare et dare. Sed uxor est adeo bonum proprium, quod nec charitas communicat, quæ facit omnia communia: et ideo illud jus nunquam se extendit ad uxorem.

4. Ad illud quod objicitur ultimo, quod carnalis commixtio est ad tempus, dicendum quod, quamvis sit ad tempus, tamen habet effectum perpetuum, scilicet affinitatem: ut prius visum est, et per illam impedit: et sic patet totum.

(a) *Edit. Ven. add.* ad. — (b) restitutus.

DISTINCTIO XLII

DE SPIRITUALI COGNATIONE, QUALITER IMPEDIAT; ET QUOD, POST PRIMAS NUPTIAS, ALIÆ ETIAM SEQUENTES NON DAMNANTUR.

De impedimento matrimonii, quod venit ex propinquitate spirituali.

De parentalium graduum famosa quæstione aliquid, licet minus sufficienter, diximus. Jam de spirituali cognitione addamus, quæ etiam personas impedit ut non sint legitimæ ad ineundas nuptias. Tria quidem sunt, consanguinitas, affinitas, spiritualis germanitas. Consanguinitas est inter eos, qui junguntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos, qui genere quidem non sunt conjuncti, sed mediante genere sunt sociati, verbi gratia: Uxor fratris mei, quæ (a) non est de genere meo, per ipsum qui est de genere meo, mihi affinis facta est, et ego illi. [1] Spiritualis proximitas est inter compatrem et commatrem, et inter eos, quorum unus alterum de sacro fonte levavit, vel in catechizatione, aut confirmatione tenuit. Est etiam inter filios ejusdem hominis carnales et spirituales.

Qui sint filii spirituales.

Spirituales filii sunt, quos de sacro fonte levamus, vel in catechizatione, seu confirmatione tenemus. Filii etiam et filiæ spirituales eorum sunt [2], qui trinæ mersionis vocabulo eos sacro baptismate tingunt. Dicitur etiam spiriritualis filia sacerdotis, quæ ei peccata sua confitetur. Unde Symmachus Papa [3]: « Omnes quos in pœnitentia suscipimus, ita nostri spirituales sunt filii, ut ipsi quos vel nobis suscipientibus, vel sub trinæ mersionis vocabulo mergentibus, unda baptismi regeneravit. » Sylvester etiam admonet, ut ad suam filiam pœnitentialem nullus sacerdos accedat, quia scriptum est: « Omnes quos in pœnitentia accipimus ita nostri filii sunt, ut in baptismo suscepti: quorum omnium flagitiosa est commixtio. » Quod autem compater, et commater sibi jungi nequeant, nec pater spiritualis nec mater, filiæ vel filio spirituali, ex concilio Moguntinensi [4]: « De eo, quod interrogasti, si aliquis filiolam suam duxerit in uxorem, et de eo qui concubuit cum matre spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et uxor ejus eum de fonte suscepit, hac causa ut dissidium fieret conjugii, si post in tali copulatione possint permanere; sic respondendum est: Si filiolam aut commatrem suam aliquis in conjugium duxerit, separandos esse judicamus, et gravi pœnitentia plectendos. Si vero conjuges legitimi, vel unus, vel ambo ex industria hoc fecerint, ut filium suum de fonte susciperent, si innupti manere voluerint, bonum est; sin autem, gravis pœnitentia insidiatori injungatur, et simul maneant: et si prævaricator conjugii supervixerit, acerrima pœnitentia mulctetur, et sine spe conjugii maneat. » Ex his apparet, quod aliquis filiolam suam vel commatrem non potest sibi copulare nuptialiter: et si præsumptum fuerit, separandi sunt. Qui autem legitime conjuncti sunt, non ideo separandi sunt, quia alter eorum insidiose filium de fonte levavit. Quod etiam Nicolaus confirmat, dicens [5]: « Nosse desideras, utrum mulier, quæ viri filium ex alia femina genitum de sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari. Quos ideo conjungi posse decrevimus, quia secundum canones sacros, nisi amborum consensu

[1] Hug., *Sentent.*, IV, c. XIII.— [2] Gratian., caus. XXX, q. I, c. *Ad limina*, in fine.— [3] Habetur caus. XXX, q. I, c. *Omnes quos.* — [4] Habetur caus. XXX, q. I, c. *De eo.* — [5] Ibid., c. *Nosse.* — (a) *Edit. Ven.* qui.

nullius religionis obtentu debet conjux dimittere conjugem, cum Apostolus præcipiat[1] : *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus*, etc. Item[2] : « Dictum est nobis quasdam feminas desidiose, quasdam vero fraudulenter ut a viris suis separentur, proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus, ut si qua mulier filium suum desidia, aut aliqua fraude coram episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam, vel fraudem, quandiu vivit, pœnitentiam agat; tamen a viro suo non separetur. » Item Joannes Papa[3] : « Ad limina sancti Petri homo nomine Stephanus veniens, nostro præsulatui innotuit, quod filium suum in extremo vitæ positum, necdum baptismi unda lotum, absentia sacerdotum cogente baptizavit, eumque propriis manibus suscepit. Atque pro hujusmodi negotio reverentia tua præfatum hominem a sua conjuge judicavit esse separandum. Quod fieri nullatenus debet, dicente Scriptura[4] : *Quod Deus conjunxit, homo non separet*. Et Dominus[5] non dimittere uxorem, nisi causa fornicationis, jubet. Et nos tanta auctoritate freti dicimus non dimittendam esse, et inculpabile judicandum, quod necessitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus, si tamen necesse fuerit, libere conceditur. Unde si supradictus homo filium morientem aspiciens, ne animam perpetuo perire dimitteret, unda baptismi lavit, ut eum de postestate mortis eriperet, bene fecisse laudatur. Ideo suæ uxori sibi jam olim legitime sociatæ, impune, dum vixerit, judicamus manere conjunctum, nec ob hoc separari debere. » His aliisque pluribus auctoritatibus edocetur conjuges non esse separandos, si post legitimam copulam alter alterius filium de fonte levaverit, vel in confirmatione tenuerit.

Quod præmissis obviet. Objectio. His autem obviare videtur, quod Deusdedit Papa ait[6] : « Pervenit ad nos diaconus sanctitatis vestræ epistolam deferens, quod quidam viri et mulieres præterito sabbato paschali, pro magno populi incursu nescientes filios suos suscepissent de lavacro. Cupis ergo scire, an propter hoc debeant viri ac mulieres ad proprium usum tori redire, vel non. Nos vero ex hac re mœsti, priorum inquisivimus dicta ; et invenimus in archivis, id est, in armariis Apostolicæ Sedis jam talia contigisse in pluribus ecclesiis, quarum episcopis ab hac apostolica sede volentibus scire, utrum viri ac mulieres redirent ad proprium torum, beatæ memoriæ sancti Patres Julius Papa, Innocentius, et Cælestinus cum episcoporum plurimorum consensu in apostolorum Principis ecclesia præsidentes, talia rescripserunt, et confirmaverunt, ut nullo modo se in conjugio reciperent viri ac mulieres, quicumque hac ratione susceperint natos ; sed separarent se, ne suadente diabolo tale vitium inolescat. » Item[7] : « Si quis filiastrum vel filiastram suam ante episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat.

Solutio. Hæc autem vel ad terrorem dicta sunt, non quod ita esset faciendum, sed, ne illud fieret, summopere cavendum ; vel de illis est intelligendum, qui prius filios suos vicissim de fonte susceperunt, quam fierent conjuges. Præmissis autem auctoritatibus omnino consentiendum est, ut sive proprium, sive tantum viri filium mulier de fonte susceperit, non ideo a viro separetur : quod et de viro similiter oportet intelligi.

De copu- Quod autem spirituales vel adoptivi filii naturalibus copulari nequeant, Nicolaus Papa testatur ita inquiens[1] : « Ita diligere debet homo eum qui se susceperit de sacro

[1] I *Cor.*, VII, 5. — [2] *Conc. Cabilon.*, et habetur ibid., c. *Dictum est.* — [3] Ibid., c. *Ad limina.* — [4] *Matth.*, XIX, 6. — [5] Ibid., 9, et V, 32. — [6] Habetur caus. XXX, q. I, c. *Pervenit.* — [7] Ibid., c. *Si quis filiastrum.*

fonte, sicut patrem. Inter fratres et filios spirituales gratuita et sancta communio est, quæ dicenda non est consanguinitas, sed habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos arbitror non posse fieri legale conjugium, quia nec inter eos qui natura, et eos qui adoptione filii sunt, venerandæ leges matrimonia contrahi permittunt. » Item : « Si inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio jungit, quanto potius a carnali inter se contubernio cessare oportet, quos per cœleste sacramentum regeneratio sancti Spiritus jungit? »

Ia spiritualium, vel adoptivorum, vel naturalium filiorum.

Hoc autem quidam volunt intelligere tantum de illis filiis, quibus compatres facti sunt; de aliis vero, qui ante compaternitatem vel post geniti sunt, concedunt quod legitime et licite conjungi possunt. Quibus videtur consentire Urbanus secundus, dicens Vitali presbytero Brixiensi [2] : « Super quibus consuluit nos tua dilectio, hic videtur respondendum : ut et baptismus sit, si instante necessitate femina puerum in nomine Trinitatis baptizaverit, et quod spiritualium parentum filii et filiæ ante vel post compaternitatem genitæ, possint legitime conjungi, præter illam personam, per quam compatres effecti sunt. »

Opinio aliquorum. An filii ante compaternitatem vel post nati, valeant conjungi.

Paschalis vero secundus, post compaternitatem genitos copulari prohibet, scribens Rhegino episcopo [3] : « Post susceptum filium de fonte vel filiam spiritualem, qui ex compatre vel ex commatre fuerint nati, matrimonio jungi non possunt. » Illud etiam notandum est, quod in Triburiensi concilio legitur [4] : « Si quis suæ spiritualis commatris filiam fortuito, et ita contingente rerum casu in conjugium duxerit, maturiori servato consilio habeat, atque legitimo connubio honeste operam det. »

Opinio opposita.

Solet etiam quæri, an commatrem uxoris post ejus obitum quis ducere valeat. De hoc Nicolaus Papa sic scribit [5] : « Sciscitatur a nobis sanctitas vestra, si quis duas commatres habere valeat, unam post alteram. In quo meminisse debes scriptum esse : *Erunt duo in carne una.* Cum ergo constet quod vir et mulier una caro efficiuntur, restat virum compatrem constitui mulieris, cujus assumpta uxor commater erat, et ideo virum illi feminæ non posse conjungi, quæ commater ejus erat, cum qua idem fuerat una caro effectus. » Huic autem illud contrarium videtur [6] : « Qui spiritualem habet compatrem, cujus filium de lavacro susceperit, et uxor ejus commater non est, licet ei, defuncto compatre suo, ejus viduam ducere uxorem; quos nulla generatio spiritualis secernit. » Item ex Epistola Paschalis Papæ [7] : « Post uxoris obitum, cum commatre uxoris conjugio copulari nulla ratio, vel auctoritas videtur prohibere. Non enim per carnis unionem ad uinonem spiritus transitur. » Sed sciendum [8] quod auctoritas Nicolai de illo agit, qui uxori suæ debitum reddit, postquam commater illius extitit. Aliæ vero auctoritates de illo agunt, cujus uxor, postquam a viro suo derelinquitur, illius commater efficitur, nec post compaternitatem a viro suo cognoscitur : vel de illo potius agunt, cujus uxor ante defungitur, quam ab eo cognoscatur.

An quis ducere possit duas commatres, unam post alteram.

Solet etiam quæri an uxor cum viro simul debeat in baptismo suscipere puerum. De hoc Urbanus ait [9] : « Quod uxor cum marito in baptismo simul non debeat suscipere

An vir et uxor possint si-

[1] Nicol. I, *ad Consulta Bulg.*, et habetur caus. XXX, q. III, c. *Ita diligere.*— [2] Ibid., c. *Super quibus.*— [3] Habetur caus. XXX, q. III, c. *Post susceptum.* — [4] Ibid., c. *Illud etiam.* — [5] Nicol. I, *ad Constant. episc.*, et habetur caus. XXX, q. IV, c. *Sciscitatur.* — [6] Ex Tribur. conc., ibid., c. *Qui spiritualem.* — [7] Ibid., *Post uxoris* — [8] Hæc determinatio sumitur ex Gratiano, ibid. — [9] Urbanus, *Vitali presbytero Brixiensi*, ibid., c. *Quod autem uxor.*

puerum, nulla auctoritate videtur vel reperitur prohibitum; sed ut ipsa puritas spiritualis paternitatis ab omni labe et infamia conservetur immunis, decrevimus, ut utrique simul ad hoc aspirare non præsumant. Quia vero piaculare flagitium commisit, qui duabus commatribus velut sororibus nupsit, magna pœnitentia debet ei injungi. »

Sciendum est etiam, quod non solum primæ vel secundæ nuptiæ sunt licitæ, sed etiam tertiæ, et quartæ non sunt damnandæ. Unde Augustinus[1]: « Secundas nuptias omnino licitas Apostolus concedit. » De tertiis autem et quartis, et de ultra pluribus nuptiis solent homines movere quæstionem. Sed quis audeat diffinire, quod nec Apostolum video diffinisse? Ait enim: *Si dormierit vir ejus, cui vult nubat.* Non dicit, *primus*, vel *secundus*, vel *tertius*, vel quotuslibet; nec a nobis diffiniendum est, quod non diffinit Apostolus. Unde, ut breviter respondeam, nec illas nuptias debeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis inferre, nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo dicere, ut quoties voluerint nubant, nec ex meo corde præter Scripturæ auctoritatem, quotaslibet nuptias damnare. Item testatur Hieronymus[2]: « Ego nunc libera voce exclamo, nec damnari in Ecclesia bigamam, imo nec trigamam; et ita licere quinto et sexto, quemadmodum secundo marito nubere. » Apostolus tamen[3] bigamos a sacerdotali honore excludit; sed hoc non facit pro vitio bigamiæ, imo pro sacramenti virtute, ut sit una unius, sicut unica unici. Illud tamen Cæsariensis (a) concilii videtur innuere bigamiam esse peccatum: « Presbyterum, inquit[4], in nuptiis bigami prandere non convenit; quia cum pœnitentia bigamus indigeat, quis erit presbyter qui talibus nuptiis possit præbere consensum? » Sed hoc de illo intelligi potest, qui primæ uxor insidiatus putatur desiderio secundæ; vel pro signaculo sacramenti illud dicitur, quod in bigamo non servatur. Ambrosius etiam dicit[5], quod primæ nuptiæ tantum a Domino sunt institutæ; secundæ vero sunt permissæ. Et primæ nuptiæ sub benedictione Dei celebrantur solemniter (b); secundæ vero etiam in præsenti carent gloria.

EXPOSITIO TEXTUS.

De parentalium graduum famosa quæstione.

Supra egit Magister de cognatione carnali; in hac parte agit de spirituali: et continet hæc pars præsentem distinctionem, quæ potest dividi in duas partes. Divisio. In prima agit de cognatione spirituali; in secunda vero agit de secundis nuptiis, ostendens illas esse licitas: quæ pars supra divisa fuit contra totam præcedentem: et hoc facit ibi: *Sciendum est etiam quod non solum primæ, vel secundæ nuptiæ*, etc. Prima pars habet duas: in prima ostendit qualiter spiritualis cognatio contrahatur; in secunda, qualiter impediat matrimonium, ibi: *Quod autem compater et commater*, etc.; et illa dividitur in duas: in prima agit de cognatione directa; in secunda vero de indirecta, ibi: *Solet etiam quæri, si commatrem*, etc. Prima pars iterum dividitur in duas: in prima agit quomodo cognatio spiritualis impedit in se; in secunda vero in comparatione ad cognationem legalem, ibi: *Quod autem spirituales, vel adoptivi filii.* Et ita tria determinat in hac distinctione: primum est de cognatione spirituali; secundum est de legali, et tertium est de nuptiis.

[1] Aug., *cont. Advers. leg. et proph.*, lib. II, c. XI, n. 37, et habetur caus. XXXI, q. I, c. *Deus masculum*, et est *de Bono viduitatis*. — [2] Ibid., c. *Aperiant, quæso*, ad finem. — [3] I *Tim.*, III, 2. — [4] Ex conc. Neocæsariens., ibid., c. VII, *De his qui*. — [5] Imo auctor Comment. in *Epist. ad Cor.* sub Ambrosii nomine.

(a) *Leg.* Neocœsariensis. — (b) *Al.* sublimiter.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, circa tria incidit hic principaliter quæstio, sicut tria sunt quæ Magister determinat. Primo quæritur de cognatione spirituali; secundo, de cognatione legali; tertio, de secundo fœdere nuptiali. Quantum ad primum, primo procedamus per modum narrationis; secundo vero per modum inquisitionis. Circa primum tria sunt notanda : primo, quid sit : secundo, quot ejus species, tertio, quot modis contrahatur.

Diffinitio cognationis spiritualis. De primo sciendum, quod cognatio spiritualis ita diffinitur : Cognatio spiritualis est propinquitas, aut proximitas proveniens ex sacramenti donatione, vel ad illud tentione. Unde tam ille qui baptizat, quam ille qui tenet, proximus et cognatus spiritualiter judicatur (caus. xxx, quæst, 1, c. *Omnes quos in pœnitentia*, et Extrav. *de cognatione spirituali*, cap. ultimo).

De secundo notandum, quod consanguinitatis spiritualis tres sunt species : una dicitur compaternitas, quæ attenditur inter patrem spiritualem, et carnalem patrem; alia dicitur paternitas, et hæc attenditur inter eum qui suscipitur, et eum qui suscipit, sive sit masculus, sive femina; tertia dicitur fraternitas : hæc attenditur inter filium spiritualem, et filium carnalem præcise et universaliter; nam non se extendit nisi ad illum, qui suscipitur (caus. xxx, quæst. 3, *Super his quibus*, et Extrav. *de cognatione spirituali*, cap. *Tua nos*) : et omnes species impediunt matrimonium.

De tertio sciendum, quod spiritualis cognatio dupliciter contrahitur, scilicet directe, et indirecte : indirecte, ut quando uxor efficitur commater alicujus per actum viri, vel contra vir efficitur compater per actum uxoris; directe vero contrahitur per actum proprium, ut cum tenet aliquem vel aliquam ad sacramenti susceptionem. Sed circa hoc fuerunt tres opiniones. Prima dicit, quod sicut septem sunt dona Spiritus sancti, ita septem sunt dona baptismi, scilicet a primo pabulo salis usque ad confirmationem, quæ fit per episcopum : et in quolibet horum contrahitur compaternitas, ita quod non potest esse matrimonium inter tales (caus. xxx, quæst. 1, c. *Pervenit*, in fine). Secunda dicit, quod per tria tantum sacramenta contrahitur, scilicet per catechismum, baptismum, et confirmationem episcopi (*De consecrat.*, d. IV, c. *In catechismo*). Tertia opinio, quæ parum differt a secunda, dicit enim quod in his tribus contrahitur cognatio spiritualis, sed in baptismo et confirmatione adeo fortis est, quod impedit contrahendum, et dirimit jam contractum (caus. xxx, q. 1, c. *Si quis filiastrum*). In catechismo autem contrahitur adeo exilis, quod vix impedit contrahendum, et non dirimit jam contractum. (Extrav. *de cognatione spirituali*, c. *Contracto*) : sed quæ istarum opinionum sit verior, dubitationem habet. Opin. 1. Opin. 2. Opinio 3.

Propterea circa hoc quæruntur tria : primo quæritur utrum cognatio spiritualis contrahatur per aliquod sacramentum; secundo quæritur utrum impediat matrimonium; tertio quæritur utrum transeat ab uno in alterum.

QUÆSTIO I.

An cognatio spiritualis contrahatur per sacramenta [1].

Circa quam sic proceditur; et quod cognatio spiritualis contrahatur per sacramenta, videtur per illud quod dicitur, caus. xxx, q. 1 : « Omnes quos suscepimus ita filii nostri sunt, ut illi quos nobis suscipientibus unda sacri baptismatis regeneravit : » ergo, etc. Fundam.

Item hoc ostenditur ratione : quia cognatio attenditur penes generationem : sed sicut

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LVI, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. I, art. 3; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLII, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. II.

est carnalis generatio in filiis, ita est et spiritualis in sacramentis : cum ergo sit vera regeneratio, videtur quod ibi sit vera cognatio.

Item, qui suscipit aliquem de baptismo, tenetur eum fovere et erudire in spiritualibus : ergo obligatur ad talem actum spiritualem paternitatis spiritualis : ergo per aliquod vinculum spirituale : hoc autem appellamus cognationem : ergo, etc.

Item reverentiam et honorem tenetur aliquis ei facere, qui se regeneravit, majorem quam aliis : hoc autem non est propter aliud, nisi propter illud mandatum quo pater est honorandus specialiter præ aliis hominibus : ergo iste aliquo modo est pater : sed non carnalis : ergo spiritualis : sed carnalis paternitas facit cognationem carnalem : ergo spiritualis spiritualem.

Ad opp. Contra : 1. Majus est vinculum charitatis, quam alicujus sacramenti : sed vinculum charitatis non efficit aliquam cognationem, nec carnalem, nec spiritualem : ergo nec per aliquod sacramentum cognatio contrahitur.

2. Item inter omnia sacramenta sacramentum Eucharistiæ est majoris unionis, pro eo quod unit in uno corpore : sed per sacramenti Eucharistiæ susceptionem nulla efficitur spiritualis cognatio : ergo nec per alia.

3. Item plus assimilantur et conveniunt participantes unum sacramentum, quam dans et suscipiens, in quantum hujusmodi : sed qui participant idem sacramentum, propter hoc non dicuntur habere cognationem, nec spiritualem, nec carnalem : ergo, etc.

4. Item, quia pater et filius sunt proximi, necesse est quod alii ab eodem patre procedentes sint proximi et cognati in cognatione carnali : ergo pari ratione, si est cognatio inter patrem spiritualem et filium, erit cognatio inter filios spirituales ejusdem patris : ergo omnes qui baptizarentur ab uno, essent cognati spiritualiter : ergo cum hoc non sit verum, nec illud est verum, quod cognatio spiritualis sit inter dantem sacramentum, et suscipientem.

CONCLUSIO.

Cognatio spiritualis et est, et esse debet propter conformitatem spiritualium ad carnalia.

Resp. ad arg. Dicendum quod spiritualis cognatio est, et esse debet; et hoc propter conformitatem spiritualium ad carnalia. Sicut enim est carnalis generatio, in qua est vinculum, et quidam amor naturalis ; sic et spiritualis regeneratio per sacramenta aliqua : et per illam similiter aliquod vinculum acquiritur, et amor spiritualis : et ideo in illis sacramentis præcipue contrahitur, in quibus est regeneratio. Quoniam igitur dispositio ad regenerationem est in catechismo, regeneratio in baptismo, regenerationis consummatio in confirmatione; hinc est quod in his tribus secundum communem opinionem contrahitur cognatio : sed tamen, quia in catechismo non est vera regeneratio, ideo non contrahitur ibi vera cognatio, nec alligatio fortis; sed adeo exilis, ut, sicut dictum est, non dirimat matrimonium jam contractum, et vix impediat contrahendum. Et sic concedendæ sunt rationes ad hoc.

1 et 2. Ad illud quod objicitur in contrarium de vinculo charitatis et sacramento altaris, dicendum, quod in neutro attenditur regeneratio, sed in aqua et Spiritu sancto, quorum unum est in sacramento baptismi, reliquum in sacramento confirmationis, et si aliqua regeneratio spiritualis attendatur penes virtutes, hoc facit cognationem ad Deum et Filium Dei, non filium vel cognatum hominis : pro eo quod virtutem operatur Deus in nobis sine nobis ; sacramentum autem dispensatur per hominem.

3. Ad illud quod objicitur de participatione, dicendum quod comparticipatio sacramenti est vinculum commune, sive ab eodem, sive a diversis sit, quia unus Deus, una fides, unum baptisma. Sed cognatio est vin-

culum speciale: et ideo sacramenti comparticipatio nec est cognatio, nec facit cognationem. Non sic datio, nec susceptio sacramenti; imo dicit ordinem ad aliquam personam specialem, et quoddam vinculum superaddit, et quamdam specialem tentionem: et hanc rectissime possumus appellare cognationem: et sic patet illud.

4. Ad illud quod objicitur ultimo de fraternitate carnali, dicendum quod non est simile, quia utrumque est vinculum spirituale, et aliquo modo magis conveniunt qui generantur ab eodem, sicut supra monstratum fuit. Qui autem baptizantur ab eodem, non magis conveniunt, quam qui baptizantur a diversis. Amplius, sicut ex affinitate et affinitate non surgit tertia affinitas, nisi interveniat consanguinitas, quæ est vinculum per se; sic ex cognatione spirituali ex utraque parte non surgit cognatio spiritualis, nisi ex altera parte sit consanguinitas: unde cognatio ponitur inter filium spiritualem et filium carnalem, non inter spiritualem et spiritualem: et sic patet illud.

QUÆSTIO II.

An spiritualis cognatio impediat matrimonium [1].

Utrum cognatio spiritualis impediat matrimonium; et quod sic, videtur. Caus. xxx, q. 1, c. *De eo quod interrogasti*, etc., et infra: « Si filiolam aut commatrem suam aliquis in matrimonium duxerit, separandos esse judicamus, et gravi pœnitentia plectendos. »

Item ratione videtur hoc ipsum. Tanto honestius et purius custodiendum est vinculum, quanto est sanctius et spiritualius: si ergo propter honestatem non potest contrahi matrimonium, ubi intervenit vinculum carnale et cognatio carnalis, multo fortius ubi intervenit cognatio spiritualis.

Item, qui est proximus cognatione carnali, tractandus est affectu consanguinitatis: si ergo ille affectus non admittit copulam carnis, imo naturaliter refugit, ergo et cognatio spiritualis, ut videtur.

Contra: 1. Cognatio spiritualis manet simul cum matrimonio: ergo non impedit. Probatio: Caus. xxx, q. 1, c. *De eo quod interrogasti*: « Si conjuges legitimi filium suum de fonte susceperint, si volunt, simul maneant. » Ergo non compelluntur separari: ergo sipiritualis cognatio non impedit. Ad opp.

2. Item cognatio carnalis disponit ad spiritualem: ergo non habent oppositionem ad invicem: ergo una non præstat alteri impedimentum: ergo nec commixtio carnis susceptioni sacramenti: ergo nec e converso.

3. Item plus facit qui aliquem de errore trahit ad fidem, quam qui baptizatum levat de fonte: sed si quis convertat aliquam ad fidem, non impeditur cum ea contrahere; imo potest sponsalia contrahere sub hac conditione, si velit ad fidem venire: ergo nec impeditur, si levat de fonte, quin etiam possit contrahere.

4. Item diversitas in participatione sacramenti impedit matrimonium, ut puta cultus disparitas: sed opposita habent oppositos effectus: ergo quod facit conformitatem in cultu et sacramento, disponit ad sacramentum: hoc autem facit dispensatio et collatio baptismi: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Cognatio spiritualis præcedens matrimonium impedit contrahendum, et dirimit contractum, si baptismo et confirmatione sit causata: sequens autem, etsi non solvit, in aliquibus tamen casibus tollit jus petendi debitum.

Resp. ad arg. Dicendum quod cognatio spiritualis potest sequi, aut præcedere matrimonium. Si sequatur, generaliter verum est, quod non potest infringere matrimonii

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LVI, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. I, art. 1; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. VII, q. VII; Scot., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I, art. 3; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Joan. Bacch., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I.

vinculum. Sed tamen quantum ad jus solvendi debitum, distinguendum, quia hoc aut factum est necessitate, ut puta quando parvulus est in periculo mortis, et non est qui baptizet eum, aut ex ignorantia, aut ex industria. In primo casu, simpliciter non amittit jus petendi, nec solvendi; in secundo casu, similiter, si fuit diligentia, non amittit; in tertio casu, amittit jus petendi, qui hoc facit; tamen, quia non debet peccatum suum alteri imputari, tenetur reddere : et hoc totum confirmatur per auctoritates, quæ sunt in littera, quarum quasdam oportet reducere ad concordiam per prædictam distinctionem. Si autem cognatio spiritualis præcedat matrimonium, illa, inquam, quæ contrahitur per baptismum et confirmationem, sicut impedit contrahendum, ita et dirimit contractum, pro eo quod facit simpliciter illegitimum (*a*) : et ideo, etsi (*b*) videatur vinculum contrahi, non tamen contrahitur. Impedit autem cognatio matrimonium secundum tres differentias, scilicet paternitatis, compaternitatis, et fraternitatis, sicut probatur, caus. xxx, q. 1, c. *De eo quod interrogasti*, et in aliis sequentibus capitulis, et q. 3, per totum.

1. Per hanc distinctionem patet responsio ad primum objectum : quia illa auctoritas intelligitur de cognatione quæ consequitur matrimonium, quæ non potuit solvere prius vinculum, quod inter personas legitimas erat contractum.

2. Ad illud quod objicitur, quod una cognatio est ordinata ad alteram, dicendum quod verum est, non tamen in eodem, sed in diversis. Sicut enim carnis commixtio ordinatur ad generationem, non tamen generans debet cum filia carnaliter commisceri propter novitatem vinculi; sic intelligendum, quod non debet baptizans cum baptizato carnaliter commisceri, nec per matrimonium copulari. Amplius, quamvis unum horum vinculorum sit ordinatum ad alterum, non tamen spirituale ad carnale, sed e converso : et ideo, postquam intervenit cognatio spiritualis, nunquam debet intervenire commixtio carnalis.

3. Ad illud quod objicitur de illo qui revocat ab errore, dicendum quod illud vinculum non solum facit impensio beneficii, sed etiam statutum Ecclesiæ Christi. Si autem quæras, quare magis instituit Ecclesia, dicendum quod per nullam institutionem dicitur homo generari, sed solum ad (*d*) generationem disponi. In baptismo autem est vera cognatio : et ideo non sic contrahitur vinculum, quod præstet matrimonio impedimentum, per documentum fidei, sicut per sacramentum baptismi.

4. Ad illud quod objicitur de diversitate cultus, quod impedit, dicendum quod circa actum virtutis contingit virtutem corrumpi ab extremis, quoniam virtus desiderat medium : sic aliquo modo potest evenire in sasacramentis, maxime circa matrimonium. Unde sicut impeditur nimia disparitate, ita etiam impeditur nimia proximitate.

QUÆSTIO III.

An spiritualis cognatio transeat ab uno in alterum[1].

Utrum spiritualis cognatio transeat ab uno in alterum, utpote ab uxore in virum; et quod sic, videtur. 1. Caus. xxx, quæst. 4, c. 1 vel *Sciscitatur :* « Restat virum compatrem constitui illi mulieri, cujus matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur. »

2. Item ibidem ex concilio Calcedonensi : « Si quis cum duabus sororibus, aut cum duabus commatribus dormierit, secundum antiquam consuetudinem octo annis pœniteat. » Ergo peccatum est contrahere cum duabus commatribus, sicut cum duabus sororibus.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LVI, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. I, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. III.

(*a*) *Cæt. edit.* illegitimos. — (*b*) *Item* si. — (*c*) *Edit. Ven.* carnalem. — (*d*) *Cæt. edit.* est.

3. Item ratione videtur, quia vir qui cognoscit mulierem, necessario efficitur affinis omni consanguineo mulieris, qui est cognatus carnaliter; et hoc propter hoc quod efficiuntur unum corpus : ergo pari ratione, si mulier est alicui cognata spiritualiter, si jungatur alicui, necesse est quod ille efficiatur affinis eidem.

4. Item magis uniuntur vir et uxor unitate carnis, quam mater et filius : sed qui efficitur pater spiritualis alicujus, necessario efficitur compater matris : ergo multo fortius qui efficitur compater viri, efficitur compater uxoris.

Fundam. Contra : Caus. xxx, q. 4 : « Qui spiritualem habet commatrem, cui filium de lavacro fontis accepit, et ejus uxor commater non est, licet eidem, compatre suo defuncto, ejus viduam ducere in uxorem. »

Item in sequenti capitulo : « Post obitum uxoris suæ cum commatre uxoris conjugia copulari, nulla videtur ratio vel auctoritas prohibere. »

Item ratione videtur, quia unio carnis, et spiritus, simpliciter sunt disparatæ : ergo per unam ad aliam non transitur : ergo non videtur quod ab uno ad alterum transeat cognatio spiritualis.

Item, quantumcumque vir fuerit amicus sive filius Dei, per hoc uxor non conjungitur Deo novo vinculo, nec e converso : ergo pari ratione, quando unus conjugum spiritualiter alligatur alicui, non propter hoc alligatur et alter.

CONCLUSIO.

Consanguinitas spiritualis per alterius actum non transit in alterum; per actum etiam proprium ante carnalem copulam non transit, sed post carnalem copulam transit.

Resp. ad arg. Dicendum quod, cum auctoritates sint ad utramque partem, cognatio spiritualis aliquo modo transit a muliere in virum, aliquo modo non. Sed tamen notandum, quod Magister, et etiam Gratianus distinguit sic : quod postquam alter conjugum contraxit (*a*) cognationem cum aliquo, aut mutuo se cognoscunt, aut non : si sic, tunc transit cognatio spiritualis ab uno in alterum; si non, tunc non transit. Sed ista responsio a jurisperitis non approbatur, nec ipsum capitulum concordat (caus. xxx, q. 3, c. *Post uxoris obitum*), ubi dicitur quod per unionem carnis non transitur ad unitatem spiritus. Si ergo aliquis, vel aliqua, habet cognationem spiritualem, per sequentem copulam talis cognatio in alterum non pertransit. Et ideo aliter distinguendum est, quod aliqua mulier, vel aliquis vir potest contrahere cognationem spiritualem, aut per actum suum, aut per actum alterius, aut quia levat alterius filium, aut quia levatur ejus filius. Si per actum alterius, sic nullo modo transit, nec communicatur. Si per actum proprium, aut ante carnalem copulam, aut post. Si ante, tunc non transit, nec communicatur, quia per unionem carnis sequentem non transitur ad unionem spiritus præcedentem. Et in his duobus casibus licet habere duas commatres. Si vero per actum proprium contrahit post carnalem copulam, cum vir et mulier sint una caro et unum principium, operatio sive actio unius alteri attribuitur, et in hoc casu non licet habere duas commatres (Extravag. *de cognatione spirituali*, c. *Martinus Bertam*). Et ratio hujus assignatur unitas principii : et sic solvuntur contrarietates. Et hæc continentur in his versibus :

(Opinio 1. — Improb. — Opinio 2.)

Quæ mihi, vel cujus mea natum fonte levavit,
Hæc mea commater, fieri mea (*b*) non valet uxor.
Si qua meæ natum non ex me fonte levavit,
Hanc post fata meæ (*c*) non inde vetabor habere.

Concedendum ergo quod aliquo modo transit ab uxore in virum, licet aliquæ rationes ad hoc inductæ sint sophisticæ.

1 et 2. Ad illud quod objicitur in contrarium, jam patet responsio, quod auctoritates currunt secundum illas duas vias priores.

Resp. ad 3. pro fundam. Ad illud quod objicitur, quod conjunctiones sunt omnino disparatæ, dicendum quod

(*a*) *Cæt. edit.* contrahit. — (*b*) *Cæt. edit.* mea fieri. — (*c*) *Edit. Ven.* mea.

non est verum, quoniam cognatio spiritualis fit per actum corporalem : et quia unum corpus sunt, ita quod unitas præcedit actum; ideo, quod fit ab uno, reputatur ab alio. Sed cum unitas sequitur, potest venire ad unitatem principii actus sacramentalis.

Resp. ad ult. fundam. Ad illud quod ultimo objicitur, dicendum quod non est simile propter hoc quod illud (a) fit per gratiam mentalem, hoc autem per corporalem : et sic patet illud.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de cognatione legali : circa quam primo procedendum est per modum narrationis, secundo per modum inquisitionis. Circa primum tria sunt prænotanda : primo, quid sit, et quæ ejus species; secundo, qualiter contrahatur; tertio, quomodo impediat (b) matrimonium. Primo ergo sciendum, quod cognatio legalis ita describitur : Cognatio legalis est proximitas proveniens ex adoptione. Oritur autem quasi triplex proximitas ex adoptione : una est quasi descendentium, quæ attenditur inter adoptantem et filiam vel neptem adoptatam; alia est quasi a latere, scilicet illa quæ est inter filium naturalem, et filiam adoptivam; tertia vero est quasi quædam affinitas inter adoptatum, et uxorem adoptantis, vel adoptantem, et uxorem adoptati. Hæ sunt species, de quibus parum dicitur in jure canonum.

Cognationis legalis definitio.

Secundo intelligendum est, quod ista cognatio, sicut patet per rationem suam, contrahitur per actum adoptandi. Adoptare autem est extraneam personam in filium, vel filiam, vel nepotem, vel deinceps, legitime assumere. Legitima autem assumptio dicitur, quia non omnis persona potest omnem adoptare. Nam adoptare non potest mulier, nisi ex rescripto principis sibi concedatur in solatium filiorum. Iste enim actus est proprie virorum. Item non omnium, quia adoptare non potest minor viginti annis, nisi forte justa causa interveniat; ille vero potest adoptare, qui paterfamilias est, et sui juris, et potest generare : nam spado, vel frigidus, non potest adoptare. Quilibet autem potest adoptari, sive masculus sit, sive femina, dummodo sit minoris ætatis patre adoptivo, vel adoptante. Unde, sive sit minor, sive sit major, sive habeat patrem, sive non, adoptari potest, differenter tamen. Qui enim sui juris est, dicitur arrogatus, et transit in potestatem arrogantis : qui autem est in potestate patris, non transit in potestatem adoptantis, et dicitur simpliciter adoptari. Primum debet fieri auctoritate principis; secundum imperio magistratus. Alia etiam differentia est, quia adoptans filio arrogato tenetur relinquere quartam partem bonorum, filio adoptivo nihil, si non vult.

Tertio intelligendum est, quod cognatio legalis per modum descendentium et per modum affinitatis semper impedit matrimonium. Unde nunquam adoptans potest contrahere cum filia adoptiva, nec cum uxore filii adoptivi, et sic de aliis; sed in secunda specie non manet impedimentum nisi ad tempus, scilicet quandiu est et durat adoptio; sed ea soluta emancipatione filii adoptivi, vel naturalis, postea non impedit (Extrav. *de cognatione legali*, et caus. XXX, q. 3, c. *Ita diligere*, etc., et iterum, c. *Per adoptionem*, etc.).

Impedimentum.

Ad intelligentiam autem horum tria breviter quæruntur : primo quæritur utrum cognatio legalis sit aliquod vinculum; secundo quæritur utrum impediat matrimonium; tertio, utrum transeat ab uno in alterum.

QUÆSTIO I.

An cognatio legalis sit aliquod vinculum [1].

Fundam.

Circa primum proceditur sic, et ostenditur,

[1] *Cf.* S. Thom., in *Supp'.* p. III, q. LVII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. II, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLII, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. VIII.

(a) *Cæt. edit.* hoc. — (b) impeditur.

quod cognatio legalis dicat aliquod vinculum secundum veritatem. Nicolaus Papa dicit, et habetur in littera : « Inter eos non contrahitur conjugium, quos adoptio jungit. » Ergo aliqua junctura et vinculum est ibi.

Item cognatio primo est per legem naturalem : si ergo lex divina ultra naturalem addit spiritualem, pari ratione lex humana, ultra naturalem, addere potuit et debuit legalem.

Item, sicut patris est generare filium, ita et fovere, et hæreditatem relinquere : ergo cum aliquis assumit sibi aliquem ad hos actus, recte dici potest pater, et ille filius : sed istæ duæ sunt relationes proximitatis : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Nullus potest sibi aliquem adoptare in patrem, ita quod sit ibi vinculum : ergo pari ratione nullus, ut videtur, potest sibi aliquem adoptare in filium : ergo nullum est adoptionis vinculum.

2. Item omnes justi sunt filii Dei adoptivi : ergo adoptio est vinculum generale : sed non attenditur ibi cognatio, vel adoptio, penes vinculum generale : ergo, etc.

3. Item in nobis non sunt nisi duo, scilicet anima, et corpus : sed ex parte animæ cognatio spiritualis, ex parte vero corporis cognatio carnalis contrahitur.

4. Item cognatio est vinculum perpetuum, si est vera cognatio : sed adoptio non est perpetuum vinculum, quia adoptivus non potest emancipari : ergo videtur quod nulla sit talis cognatio.

CONCLUSIO.

Cognatio legalis, quæ contrahitur per adoptionem filiorum, est vinculum.

Resp. ad arg. Dicendum quod est ponere vinculum cognationis legalis : hoc autem vinculum transumptum est, et habet originem a conjugatione carnali, sicut et cognatio spiritualis : patris enim carnalis est filium generare, et filium educare. Quoniam igitur per sacramentum regenerationis est spiritualis generatio, hinc est quod contrahitur spiritualis cognatio. Rursus, quoniam in adoptione fit assumptio alicujus ad actum paternum, qui est fovere, educare, possessionem dimittere; hinc est quod ibi est affectus paternus, et officium, ac per hoc aliquod vinculum : hoc autem a legibus statutum est in solatium filiorum, quod est maximum inter cætera ipsis conjugatis. Et sic patet, quomodo cognatio legalis sit vinculum.

Si autem quæratur sufficientia harum trium cognationum, scilicet carnalis, spiritualis, et legalis, dicendum quod tripliciter potest sumi : uno modo penes triplicem legem, a qua est, scilicet secundum naturalem, divinam, et positivam legem : quantum ad primum, est cognatio carnalis; quantum ad secundum, spiritualis; quantum ad tertium, legalis. Secundo modo potest sumi penes illud quod respiciunt. Tria enim sunt in nobis bona, bonum naturæ, bonum gratiæ, et bonum fortunæ : bonum naturæ respicit cognatio carnalis; bonum gratiæ, cognatio spiritualis; bonum vero fortunæ, cognatio legalis. Tertio modo sic, ut cognatio carnalis respiciat carnem, spiritualis animam, legalis vero totum hominem. His visis, facile est objectis respondere.

1. Ad illud quod objicitur, quod filius non potest adoptare patrem, dicendum quod sicut in naturalibus pater generat filium, non e converso, ita et in legalibus patris est adoptare filium, non e converso : nam adoptio est quædam generatio.

2. Ad illud quod objicitur, quod omnes justi sunt filii adoptivi Dei, dicendum quod sicut omnes sumus a Deo, tamen non sumus omnes consanguinei, quamvis habeamus unum patrem, pro eo quod ipse est principium commune; sed quando ab eodem patre carnali generamur, habemus aliquod vinculum speciale : sic in proposito oportet intelligere.

3. Ad illud quod objicitur, quod in nobis non est nisi anima et corpus, dicendum quod

non tantum in hominibus ista attenduntur, sed etiam conjunctum : sed quædam respiciunt animam magis, quædam magis corpus, quædam magis conjunctum, ut patet cum dicitur : « Homo intelligens, albus, et risibilis, » primum est ratione animæ, secundum ratione corporis; tertium ratione conjuncti : sic in proposito potest intelligi.

4. Ad illud quod objicitur, quod non est vinculum perpetuum, dicendum quod duo sunt in adoptione, scilicet dominium et subjectio, et hæc possunt amoveri per emancipationem; et est quædam honestatis alligatio, quæ non relinquit, ex quo semel alicui inest.

QUÆSTIO II.

An cognatio legalis impediat matrimonium [1].

Fundam. Utrum cognatio legalis debeat impedire matrimonium; et quod sic, videtur. Caus. XXX, q. 3, c. *Ita diligere*, Nicolaus Papa dicit, et habetur in littera : « Inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio jungit. »

Item ratione videtur : quia alius est et debet esse affectus paternus, et maritalis : si ergo adoptat aliquam, tenetur eam tractare affectione paterna : ergo nullatenus potest nec debet affectione mariti, vel maritali.

Item cognationis vinculum impedit propter proximitatem : sed in cognatione legali fit proximitas : ergo fit matrimonio impedimentum.

Ad opp. Contra : 1. Cognatio est de jure positivo, sed matrimonium est de jure naturæ : sed ea, quæ sunt juris positivi, non possunt super ea, quæ sunt naturalis alligationis : ergo nec talis adoptio potest impedire matrimonium.

2. Item matrimonia reguntur jure poli, non jure fori : sed tales adoptiones sunt de jure fori : ergo per tales adoptiones non habet matrimonium impediri.

3. Item talis cognatio legalis nullo bono matrimonii repugnat : sed omne quod præstat impedimentum matrimonio, ratione alicujus boni impedimentum præstat : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Consanguinitas legalis impedit matrimonium ex statuto Ecclesiæ, quæ legem confirmat.

Resp. ad arg. Dicendum quod cognatio legalis impedit matrimonium : et ratio hujus est statutum Ecclesiæ, quæ legem confirmat et approbat. Si autem quæritur, quare Ecclesia statuit; dici potest, quod ratione honestatis, quoniam isti affectus, scilicet paternus et maritalis, circa eamdem personam sunt incompossibiles salva honestate, et quoniam talis cognatio ad affectum consanguinitatis perducit, si quis contraheret, jam in hoc honestati derogaret : et qui assuesceret contrahere cum filia adoptiva, aut parum, aut nihil cum naturali timeret contrahere, cum illam assumpserit ad pertractandum ut filiam naturalem; et sic patet quare debeat impedire. Quo modo autem impediat secundum tres differentias, ita quod secundum alteram ad tempus tantum, supra dictum est. Ratio autem hujus est, quia illa adoptio tenet ratione ejus, quod sub eadem potestate sunt filia naturalis, et filius adoptivus; nec se habent ut fratres, nisi quandiu sic sunt : et ideo, hoc cessante, potest se habere secundum affectionem conjugalem. His visis, satis patent objecta.

1. Quod enim objicitur, quod jus positivum non repugnat juri naturali, dicendum quod matrimonium non tantum est de jure naturali, secundum quod nunc currit Ecclesia, sed etiam regi oportet secundum ecclesiastica statuta.

2. Ad illud quod objicitur, quod regitur jure poli, jam patet responsio, quia Ecclesia tale impedimentum sua constitutione et ap-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LVII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. II, art. 2; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. IX, c. VII, q. VIII; Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, art. 2, q. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I, art 4; Joan. Bacch., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. IX.

probatione fecit esse validum; alioquin non posset impedire.

3. Ad illud quod objicitur, quod non impedit aliquod bonum matrimonii, dicendum, quod sicut supra dictum fuit de cognatione carnali, quod impedit bonum naturalis honestatis, propter quod conservandum principaliter est institutum matrimonium.

QUÆSTIO III.

An cognatio legalis transeat ab uno in alterum [1].

..ndam. Utrum cognatio legalis transeat in alterum; et quod sic, videtur. Caus. xxx, quæst. 3. et habetur in litera: « Inter eos qui natura, et eos qui adoptione sunt filii, venerandæ leges matrimonia contrahi non permittunt. » Hoc autem non esset, nisi cognatio transiret a patre in filium: ergo, etc.

Item plus concordat unio carnis cum cognatione legali, quam spirituali: sed unio carnis facit cognationem spiritualem esse communem: ergo multo fortius cognationem legalem.

Item cognatio carnalis et spiritualis transit: ergo pari ratione cognatio legalis; aut si non, quæro quare non. Quod si non transiret, hoc non esset, nisi quod unica esset species: nunc autem tres assignantur.

opp. Contra: Quia cognatio spiritualis est communicabilis, ideo necesse est quod si aliquis efficitur spiritualis pater alicujus, quod efficiatur compater patris ejusdem: ergo pari ratione in adoptione: quod tamen non conceditur: ergo non est cognationis legalis transitus.

Item, quia in cognatione spirituali transitus est a patre in filiam naturalem, ideo impossibile est, quod unquam contrahat filius spiritualis cum filia naturali: ergo pari ratione nunquam posset filius adoptivus contrahere cum filia naturali: cujus contrarium dicitur, caus. xxx, quæstione tertia, c. *Per adoptionem quæsita fraternitas.*

Juxta hoc quæritur, cum vinculum cognationis legalis transeat in filios et nepotes, et in uxores, quare non transit in parentes, cum se habeant in eadem proximitate.

CONCLUSIO.

Cognatio legalis transit in alterum per carnis commixtionem ad semper, sed per generationem tantum ad tempus.

Resp. ad arg. Dicendum quod vinculum adoptionis transit in alteram personam dupliciter, scilicet per carnis commixtionem, et per generationem; sed per carnis commixtionem transit ad semper, per generationem vero ad tempus. Et ratio hujus est, quia talis adoptio respicit bona temporalia et educationem paternam: et quoniam vir et uxor conjunguntur ad semper, et omnia, quæ habent, pro indiviso habent, ideo contrahitur vinculum sempiternum ad uxorem. Sed filii naturales nec semper cohabitant, nec semper a parentibus habent bona indivisa; imo, cum emancipantur, patrem et matrem relinquunt: et hinc est quod non manet vinculum: et sic patet quomodo transit illud vinculum, et quando simpliciter, et quando ad tempus.

Ad illud vero quod quæritur, quare cognatio legalis non transit in patrem, dicendum quod cognatio spiritualis transit in patrem, quoniam eumdem regenerat, quem pater generavit, ita quod cognatio spiritualis respicit bonum interius; et ideo communicatur in uno; et ideo contrahitur cognatio compaternitatis: sed adoptans adoptatum assumit ad aliquid extra: ideo non sic communicatur. Quod objicitur secundo, jam patet. Resp. ad ultimum ad oppos.

Ad illud quod quæritur, quare non transit in ascendendo, dicendum quod humor venit a radice ad ramos, non e converso; et quoniam filii rami sunt patris, ideo cognatio le- Resp. ad ultimum pro fund.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LVII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. II, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, art. 2, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. X.

galis a patre communicatur filiis, non sic oportet, nec debent communicare parentibus, et sic patet totum.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de secundo fœdere nuptiali, et circa hoc quæruntur tria: primo quæritur, utrum secundæ nuptiæ sint licitæ; secundo, utrum sint sacramentales; tertio, utrum sint honorabiles.

QUÆSTIO I.

An secundæ nuptiæ sint licitæ[1].

Ad opp. Circa primum ostenditur quod secundæ nuptiæ non sunt licitæ. 1. Chrysostomus: «Secundum virum accipere, secundum præceptum Apostoli licitum, secundum veritatem fornicatio est.» Sed de unoquoque judicandum est secundum veritatem: ergo secundæ nuptiæ non sunt licitæ, cum nec fornicatio.

2. Item Ambrosius: «A secundo die subtraxit Deus benedictionem, nobis intelligentiam derelinquens, non bonum esse matrimonium duplex, quia ab unitate divídit.» Sed ibi præfigurantur secundarum fœdera nuptiarum: ergo, etc.

3. Item ratione videtur: quia bigamus non potest promoveri ad sacros ordines: sed pœna non infligitur nisi pro culpa: ergo in bigamia est culpa.

4. Item peccatum est habere plures uxores simul, nisi dispensetur a Deo: ergo pari ratione videtur esse peccatum plures habere successive. Si dicas, quod non est simile, quia cum sint simul, fit injuria primæ uxori, non ita, si (*a*) successive; contra: esto quod prima uxor velit, nihilominus est peccatum: ergo, etc.

Fundam. Contra: Abraham secundas nuptias contraxit[2] cum Cethura, et in hoc non (*b*) reprehenditur: ergo licitum fuit ei: et sic, etc.

Item[3]: *Volo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse:* loquitur de viduis.

Item ratione videtur: quia nuptiæ sunt in remedium: sed cum mulier moritur viro vivente, vel e converso, manet morbus, et non adest remedium: ergo licitum est remedium adhibere: ergo et matrimonium secundo contrahere.

Item nuptiæ sunt in officium, hoc est in procreationem filiorum ad cultum Dei: sed multi post obitum uxorum sunt idonei filios procreare; similiter multæ mulieres post obitum virorum: ergo licet eis secundo contrahere.

CONCLUSIO.

Non solum secundæ nuptiæ sunt licitæ, sed etiam tertiæ, quartæ, et quintæ, dummodo sint bono fine factæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod non tantum secundæ nuptiæ, sed etiam tertiæ, et quartæ, et ampliores sunt licitæ, dum tamen fiant bono fine, scilicet propter prolem generandam, vel propter fornicationem vitandam, vel propter necessitatem suam sustinendam, ut cum contrahit vir cum muliere ut ipsum foveat, et e converso. Unde Augustinus dicit[4]: «Non contemnimus quotaslibet nuptias.» Et Hieronymus: «Etiam quod Dominus non damnavit mulierem septemviram,» id est quæ habuit septem viros.

1. Ad illud ergo quod dicit Chrysostomus, quod secundum veritatem est fornicatio, dicendum quod ipse vocat veritatem conjecturam rationis, quæ tamen sæpe fallitur, licet probabiliter judicet. Vel dicendum quod fornicatio dicitur quædam immersio libidinis, quia illud maxime consuevit movere ad secundas nuptias contrahendas.

2. Ad illud quod dicit Ambrosius, quod

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIII, art. 1; IV *Sent.*, dist. XLII, q. III, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. VII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. I. — [2] *Genes.*, XXV, 1. — [3] I *Tim.*, V, 14. — [4] Aug., *Contr. adversar. leg. et proph.* lib. II, c. XI.

(*a*) *Cæt. edit.* tamen. — (*b*) *Item omitt.* non.

duplex matrimonium non est bonum, dicendum quod illud intelligendum est sic : id est, non est honorabile.

3. Ad illud quod objicitur, quod punitur pœna irregularitatis, dicendum quod non posse ascendere ad sacros ordines non est pœna, quia etiam nec mutus, vel mutilatus naturaliter, potest ascendere; nec tamen hoc est ei in pœnam, sed quia non est idoneus.

4. Ad illud quod objicitur, quod non licet plures habere simul, dicendum quod non est simile, quia viro vivente mulier non habet potestatem sui corporis, nec e converso vir vivente muliere; et ideo non potest alteri dare; et si dat, contra jus facit : sed mortua uxore solutus est vir, et ideo licet, et non peccat.

QUÆSTIO II.

An secundæ nuptiæ sint sacramentales [1].

Fundam. Utrum secundæ nuptiæ sint sacramentales, sive habeant rationem sacramenti; et quod sic, videtur, quia sacramentum matrimonii efficit consensus animorum expressus per verba exteriora inter legitimas personas : sed talis est in secundis nuptiis : ergo, etc. Quod istæ personæ sint legitimæ, probatur, quia nullo jure a matrimonio prohibentur.

Item coitus excusatur in secundis nuptiis, alioquin non concederet eas Apostolus : sed coitus in matrimonio excusatur ratione medicinæ sacramentalis : ergo, etc.

Item secundæ nuptiæ sunt inseparabiles, sicut et primæ : sed inseparabilitas in matrimonio non venit ex parte bonæ fidei, nec prolis : ergo ex parte boni, quod est sacramentum.

Item, qui cognoscit secundam coitu fornicario, non efficitur irregularis; qui autem secundam cognoscit, cum qua contraxit, efficitur irregularis : ergo amplior est hic unio, quam ibi : sed non nisi sacramentalis : ergo, etc.

Contra : 1. Qui iterat sacramentum, facit ei contumeliam, et ideo nihil facit iterando : sed in secundis nuptiis iteratur matrimonii sacramentum : ergo non est ibi sacramenti susceptio, sed contumelia. Ad opp.

2. Item vinculum matrimonii contrahitur ex mutuo consensu; sed consensus est vinculum animorum, et matrimonium est vinculum quod non solvitur, manentibus extremis : ergo cum animæ sint incorruptibiles, semper manet vinculum primi matrimonii : sed alligatus uni sacramentaliter, non potest alteri sacramentaliter obligari : ergo, etc.

3. Item in secundis nuptiis est carnis divisio ex parte viri, vel mulieris : sed Christus est indivisus, et Ecclesia similiter indivisa, et unius solius sponsa, et humana natura a divina est indivisa : ergo non manet significatio : ergo, etc.

4. Item sacramentum est dignum benedictione, quia sacrum est et sanctificans : sed secundæ nuptiæ non benedicuntur : ergo non videtur ibi esse sacramentum.

CONCLUSIO.

Secundæ nuptiæ in se sunt sacramentum; in comparatione vero ad primas, habent semiplenam rationem sacramenti.

Resp. ad arg. Dicendum quod dupliciter est loqui de secundis nuptiis : aut in se, aut in relatione ad primas : si in se, cum sit ibi consensus expressus inter legitimas personas, est utique ibi sacramentum, nec est ibi carnis divisio, sed unio carnis viri et mulieris; si autem loquamur in comparatione ad præcedentes, sic manet in eis sacramenti ratio incompleta propter carnis divisionem, quia in primis carnem suam univit cum uno, in secundis cum alio, et talis divisio tollit de plenitudine signationis.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XLII, q. III, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, art. 3, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. VIII.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod sacramentum iteratur, dicendum quod sacramentum iterari non dicitur, nisi primo manente : sed primum est solutum, uxore mortua.

2. Ad illud quod objicitur, quod est vinculum animarum quæ sunt perpetuæ, dicendum quod anima et est anima, et est spiritus; et non est vinculum animarum, nisi in quantum conjunctæ corporibus : ordinatur enim hoc vinculum ad carnis commixtionem : ideo solvitur, cum anima separatur, et desinit animare.

3 et 4. Ad illud quod objicitur quod secundæ nuptiæ carnem dividunt, dicendum quod hoc est per accidens, quia primo uniunt, et per consequens dividunt : et sic sunt sacramentum ratione unionis, non ratione divisionis. Tamen, quia divisio concomitatur unionem, non est de perfectione sacramenti : ideo non debetur ei tanta solemnitas : et quia benedictio est ad solemnitatem, ideo tales nuptiæ non benedicuntur : et sic patet sequens. Sed attendendum quod nuptiæ possunt esse secundæ ex parte viri, et primæ ex parte mulieris, vel e converso, vel ex parte utriusque. In primo casu salvatur ratio sacramenti, Christus enim unitur pluribus animabus, et sibi eas desponsat; in secundo casu, minus; in tertio minime : et ideo in primo casu, cum mulier est virgo, quamvis vir sit bigamus, nuptiæ benedicuntur.

QUÆSTIO III.

An secundæ nuptiæ sint honorabiles [1].

Ad opp. Utrum secundæ nuptiæ sint honorabiles; et quod sic, videtur : 1. quia in omni illo, in quo salvatur ratio honesti, salvatur ratio honorabilis : sed in secundis nuptiis salvatur ratio honesti, quia vitatur inhonestas fornicationis : ergo, etc.

2. Item gloria est patris filios successores in bonis relinquere, et maxime bonos : sed frequenter in primis nuptiis non acquiruntur filii, sed in secundis : ergo videtur quod non habenti prolem, honorabile sit secundo nubere.

3. Item omnia sacramenta divina sunt honoranda : ergo omne quod tenet in se rationem sacramenti, tenet rationem honorabilis : sed secundæ nuptiæ sunt hujusmodi, ut prius probatum est : ergo secundæ nuptiæ sunt honorabiles.

4. Item in lege [2], qui nolebat suscitare semen fratris, extrahebat mulier calceamentum de pede, et expuebat in faciem ejus in signum opprobrii sempiterni : ergo si multo magis debet quis sollicitus esse de prole sua, quam de aliena, videtur quod si aliquis non habens filios de prima uxore, ipsa mortua, nolit contrahere cum alia, quod sit sibi opprobrium : ergo, ab oppositis, contrahere cum secunda est honorificum. Si tu dicas, quod secus est nunc in lege nova, in qua quæritur fecunditas mentis magis quam ventris; objicitur in contrarium, quod illud non solvit, quia si aliquid est bonum, sua iteratione non fit malum, sed melius, quia duplex bonum melius est, quam simplex : ergo si aliquid est honorabile, sua iteratione non fit vituperabile : sed primæ nuptiæ sunt honorabiles : ergo, etc.

Fundam. Contra : Omne illud est indecens, a quo arcentur honestæ personæ, ne intersint : sed secundæ nuptiæ sunt hujusmodi : ergo, etc. Major manifesta est. Minor probatur per illud Cæsariensis concilii, quod ponitur in littera : « Presbyterum, inquam, prandere in nuptiis bigami non convenit, cum pœnitentia bigamus indigeat. » Ergo, etc.

Item omne illud est indecens, per quod efficitur quis ineptus ad gradum dignitatis, ad quem prius erat idoneus : sed per secundas nuptias efficitur quis ineptus ad gradum sacerdotii, ad quem erat prius aptus : ergo secundas nuptias contrahere est vituperabile et indecorum.

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XLII, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLII, q. IX; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLII, q. X. — [2] *Deuter.*, XXV, 9.

Item omne illud est in opprobrium, quod reddit hominem notabilem de aliquo vitio : sed secundæ nuptiæ sunt hujusmodi : ergo, etc. Et hoc confirmatur per illud Ambrosii, quod habetur in littera, quod etiam in præsenti carent gloria.

Item omne illud est in opprobrium, quod reddit indignum ecclesiastica benedictione : sed secundæ nuptiæ, quamvis sint licitæ, privatæ sunt benedictione, quæ debetur illi sacramento : ergo sunt opprobriosæ.

CONCLUSIO.

Secundæ nuptiæ, proprie loquendo, non sunt honorabiles, quia carent gloria; sunt tamen tolerabiles, quia carent culpa.

Resp. ad arg. Dicendum quod matrimonii sacramentum est utile et honorabile : et quamvis utile et honorabile sit ratione triplicis boni, fidei, prolis, et sacramenti; tamen, ut appropriate loquamur, secundæ nuptiæ sunt honorabiles, quia [1] *torus est immaculatus* : et hoc est per bonum fidei. Utiles vero sunt, quia venter est fecundus; et hoc est per bonum prolis. Bonum vero sacramenti ad utrumque refertur : ad honorabilitatem, in quantum signat; sic enim sacramentum hoc magnum est et honorabile, scilicet ratione signati in Christo et Ecclesia; ad utilitatem vero, in quantum remedium præstat. Si ergo loquamur de secundis nuptiis ratione utilitatis, sic salvatur ratio utilitatis : utiles enim erant, quia erant in officium, et in remedium; et utrumque horum ut plurimum in secundis nuptiis reperitur. Si ratione honorabilitatis, dicendum quod honorabiles erant ratione continentiæ conjugalis, et signationis sacramentalis : et utrumque horum ibi est imperfecte et defective. Nam signatio sacramentalis defectiva est secundum veritatem, continentia conjugalis secundum probabilitatem : ideo dico quod carent gloria, et ideo non sunt honorabiles : tamen quia carent culpa, non sunt vituperabiles, sed sunt tolerabiles; unde nec Dominus, nec sancti eas prohibent tanquam malas, sed tamen eas non persuadent, quasi defectivas. Concedendum igitur quod, proprie loquendo, secundæ nuptiæ non sunt honorabiles, sicut ostendunt rationes : et hoc est quod dicit Ambrosius, et habetur in littera, quod etiam in præsenti carent gloria.

1. Ad illud quod objicitur, quod vitatur fornicatio, dicendum quod vitatur secundum statum imperfectionis : ideo potius hoc ad utilitatem, quam ad laudem vel honorem dignoscitur pertinere.

2. Ad illud quod objicitur de successione (*a*), dicendum quod hoc non dicit secundum tempus legis scriptæ. Vel si nunc dicat honorem, hoc est quantum ad hominem, non quantum ad Deum, quia quæritur modo successio relationis, non sanguinis : ideo utilitati potius quam honori hoc attribuendum est.

3. Ad illud quod objicitur de sacramento, dicendum quod verum est quod est sacramentum; est tamen cum defectu, ratione cujus habet quamdam ignobilitatem : ac per hoc potius minuitur gloria, quam amplificetur, in talis sacramenti contractione.

4. Ad illud quod objicitur de suscitatione seminis, dicendum quod illud fuit proprium legis veteris, propter hoc quod ibi erat benedictio in prole carnali, et promissio temporalis; sed nunc illa lex non habet locum. Et si tu objicias, quod idem bonum iteratum est melius, ergo honorabilius; dicendum quod verum est, si iteratio competat suæ naturæ, sicut in his quæ acquiruntur per assuefactionem : hoc tamen non habet ubique locum, quia baptismus iteratus non est melior quam simplex, quia non competit ei iteratio; sic iteratio matrimonii non competit significationi, nec competit usui honestatis, sive castitatis, nisi sit propter infirmitatem carnis, quæ magis facit excusabilitatem, quam honorem. His visis, satis patent quæ sunt circa litteram.

[1] *Hebr.*, XIII, 4. — (*a*) *Al.* cognatione.

DISTINCTIO XLIII

DE RESURRECTIONE, ET JUDICII CONDITIONE.

[illegible] Postremo de conditione resurrectionis, et modo resurgentium, nec non et de die judicii, et incendii qualitate breviter disserendum est. [1] « Omnibus quæstionibus quæ de hac re moveri solent, satisfacere non valeo; resurrecturam tamen carnem omnium quicumque nati sunt, atque nascentur, et mortui sunt et morientur, nullatenus ambigere debet Christianus. » Ait enim Isaias [2] : *Resurgent mortui, et resurgent qui erunt in sepulchris.* Et Apostolus [3] : *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent*, scilicet resurrectionis. *Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit; ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos, qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera; et sic semper cum Domino erimus.* His verbis et veritas resurrectionis, et causa atque ordo resurgentium præclarissime insinuatur.

De voce tubæ. Causa enim resurrectionis mortuorum erit vox tubæ, quæ in adventu Judicis ab omnibus audietur; et cujus virtute excitabuntur mortui, et de monumentis resurgent. Unde Propheta [4] : *Dabit voci suæ vocem virtutis,* id est, effectum resuscitandi mortuos. Et Joannes Evangelista ait [5] : *Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero,* etc. Si vero quæritur, cujus vel qualis erit vox illa, Apostolus dicit [6], quod erit *Archangeli*, id est, ipsius Christi, qui est princeps archangelorum. Vel vox erit alicujus, vel plurium angelorum. Eademque dicitur tuba, quia erit manifesta et notissima, quia post eam non erit alia. Hæc tuba, ut ait Augustinus [7], est clamor, de quo dicitur in Evangelio [8] : *Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit; exite obviam ei.* Tubæ nomine aliquod evidens et præclarum signum intelligitur, quod vox archangeli, et tuba Dei ab Apostolo dicitur; in Evangelio vox Filii Dei, et clamor appellatur; quod signum mortui audient, et resurgent.

De media nocte. Media autem nocte dicitur venturus, ut Augustinus ait [9], non pro hora temporis, sed quia tunc veniet, cum non speratur. Media ergo nocte, scilicet cum valde obscurum erit, id est, occultum, veniet. *Dies enim* [10] *Domini, sicut fur in nocte, ita veniet.* Potest tamen non incongrue intelligi mediæ noctis tempore venturus, quia, ut ait Cassiodorus [11], hoc tempore primogenita Ægypti percussa sunt [12], quando etiam sponsus venturus est. Pluribus etiam locis contestantur auctores, quod adventus Christi dies dicitur *Domini,* non pro qualitate temporis, sed rerum; quia tunc cogitationes et consilia

[1] Aug., *Enchirid.*, c. LXXXIV, n. 23. — [2] *Isa.*, XXVI, 19. — [3] I *Thess.*, IV, 12-16. — [4] *Ps.* LXVII, 34. — [5] *Joan.*, V, 28-29. — [6] I *Thess.*, IV, 15. — [7] Aug., *de grat. vet. et nov. Testam.* — [8] *Matth.*, XXV, 6. — [9] Aug., ubi supra. — [10] I *Thess.*, V, 2. — [11] Cassiodor., *super Octonar.* — [12] *Exod.*, XII, 29.

singulorum patebunt. Unde in Daniele[1]: *Vetustus (a) dierum sedit, et libri aperti sunt coram eo.* Libri sunt conscientiæ singulorum, quæ tunc aperientur aliis. Et tunc implebitur[2]: *Nihil occultum quod non reveletur.* Adveniente autem summo judice, non solum aeris tenebræ illuminabuntur, sed[3] *abscondita cordium manifestabuntur.* Virtute ergo « divina fiet, ut cuique opera sua bona vel mala cuncta in memoriam revocentur; et mentis intuitu mira celeritate cernantur; ut accuset, vel excuset hominem conscientia, eaque teste damnetur, vel salvetur.[4] »

De memoria electorum, si tunc præcedentia mala teneat.

Hic quæritur, utrum electis tunc adsit memoria præcedentium malorum, sicut bonorum. Quædam auctoritates videntur tradere bonos non habituros tunc memoriam præcedentium malorum, id est, peccatorum, vel tormentorum. Ait enim Isaias[5]: *Ego creo cœlos novos, et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor, sed gaudebitis in æternum.* Item[6]: *Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores, et absconditæ ab oculis nostris.* Quæ de futuro exponens Hieronymus, ait[7]: « Oblivioni tradentur priora mala, quia forsitan in futuro pristinæ conversationis memoria omnino delebitur, succedentibus bonis æternis; ne sit pars malorum prioris angustiæ memorari. Sed hæc et his similia possunt accipi sic, ut non excludant memoriam præcedentium malorum, sed ex ea molestiam et læsionem amoveant. Non enim eorum memoria sanctos contristabit, vel eorum beatitudinem obfuscabit, sed gratiores Deo reddet. Unde super psalmum LXXXVIII ait Gregorius[8]: « Quomodo in æternum misericordias Domini canit, qui miseriæ non meminit? Quomodo autem plena beatitudo, si memoria reatus mentem tangit? Sed sæpe læti tristium meminimus, et sani dolorum meminimus sine dolore; et inde amplius læti et grati sumus. » Ex his apparet, quod si priorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro, non eis tamen erit ad pœnam, vel gloriæ derogationem, sed ad gratiarum actionem. Si vero quæritur utrum peccata, quæ fecerunt electi, prodeant tunc in notitiam omnium, sicut mala damnandorum omnibus erunt nota; non legi hoc expressum in Scriptura. Unde non irrationabiliter putari potest, peccata hic per pœnitentiam tecta et deleta, illic etiam tegi aliis; alia vero cunctis propalari.

De his, qui vivi reperientur.

« [9] Quæri solet utrum illi, quos vivos inveniet Christus, si nunquam omnino morituri sint, an ipso temporis puncto, quo rapientur obviam Christo, ad immortalitatem mira celeritate sint transituri. Non enim dicendum est, fieri non posse, ut dum per aera in sublime portentur, in illo spatio et moriantur, et reviviscant. Ad hunc autem sensum, quo existimemus illos in parvo spatio et passuros mortem, et accepturos immortalitatem, Apostolus nos urgere videtur, ubi dicit[10]: *Omnes in Christo vivificabimur.* Et alibi[11]: *Quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.* Cur autem nobis incredibile videatur, illam multitudinem corporum in aere quodam modo seminari, atque ibi protinus immortaliter et incorruptibiliter reviviscere, cum credamus in ictu oculi futuram resurrectionem, et in membra sine fine victura, tanta velocitate rediturum antiquissimorum cadaverum pulverem? Sed vellem de his potius audire doctiores.[12] Si ergo sanc-

[1] *Dan.*, VII, 10. — [2] *Matth.*, X, 26. — [3] I *Cor.*, IV, 5. — [4] Aug., *de Civitate Dei*, lib. XX, c. XIV. — [5] *Isa.*, LXV, 17. — [6] *Ibid.*, 16. — [7] Hieron., ut in gloss. super hunc loc. — [8] Greg., *Moral.*, lib. IV, c. ult. circa med. — [9] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, n. 2. — [10] I *Cor.*, XV, 22. — [11] *Ibid.*, 36. — [12] Aug., loc. cit., n. 3.

(a) Vulg. *Antiquus.*

tos, qui reperientur Christo veniente viventes, eique obviam rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli patiemur angustias, generaliter accipientes illud, quod dictum est [1] : *Omnes quidem resurgemus*, scilicet tam boni quam mali; *sed non omnes immutabimur*, scilicet in solemnitatem resurrectionis. De hoc etiam Ambrosius ait : « In ipso raptu eorum, qui vivi reperientur, mors erit et resurrectio, ubi anima quasi per soporem egressa de corpore, eodem in momento reddatur. » Contra vero scribens ad Marcellam Hieronymus testari videtur, dicens quosdam in fine sæculi adveniente Christo non esse morituros, sed vivos repertos in immortalitatem repente mutandos. Horum autem quid verius sit, non est humani judicii diffinire.

Quomodo intelligatur Christus judex vivorum et mortuorum.

His autem adjiciendum est, [2] dupliciter intelligi quod dicitur Christus judicaturus vivos et mortuos. Aut enim vivi accipiuntur, qui in adventu ejus vivi reperientur, licet in raptu moriantur, et mortui, qui ante decesserant; vel vivi vel mortui accipiuntur justi et injusti.

Quod [illegible] resurgent.

Cumque ex prædictis sane credi valeat omnes resurrecturos, credendum est etiam quod omnes resurgent incorrupti : non utique impassibiles, quia reprobi mortem patientur æternam; sed sine diminutione membrorum omnia humani corporis habituri membra, nec tamen gloria ac spe impassibilitatis induentur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Postremo de conditione resurrectionis, et modo resurgentium, etc.

Divisio.

Terminata parte principali hujus libri, in qua Magister determinavit de sanitate quam sacramentorum medicamenta conferunt, sequitur pars in qua agit de sanitate ad quam sacramenta disponunt. Prima est sanitas gratuita; secunda est gloriosa. Prima est viæ; secunda, patriæ. Prima est liberatio a culpa; secunda, a miseria. Et quoniam ad hanc gloriam habendam concurrit resurrectio, et concurrit judicium; ideo primo determinat de resurrectione, secundo vero de judicio, infra [3] : *Solet etiam quæri, qualiter dabitur judicii sententia*, etc. Prima pars habet duas; quoniam enim in resurrectione anima separata rejungitur corpori, ideo primo agit de resurrectione, secundo vero de statu animæ separatæ, infra [4] : *Præterea sciendum est, quod omnes animæ*, etc. Prima pars habet duas : in prima determinat de resurrectione secundum id quod est; in secunda, quantum ad modum, sive quantum ad qualitatem et quidditatem resurgentium, infra [5] : *Solent autem nonnulli percontari*, etc. Prima pars habet duas : in prima procedit per modum narrationis; in secunda, per modum inquisitionis, ibi : *Hic quæritur utrum electis tunc adsit*, etc. Prima pars habet tres : in prima parte ostendit resurrectionem esse futuram; in secunda vero determinat resurrectionis causam, ibi : *Causa enim resurrectionis mortuorum*, etc.; in tertia determinat resurrectionis horam, ibi : *Media autem nocte dicitur venturus*, etc., ubi dicitur quod dicit resurrectionem futuram media nocte, non propter temporis qualitatem, sed potius propter horæ incertitudinem. Similiter secunda pars, in qua procedit Magister per modum inquisitionis, determinans quatuor dubitabilia, quæ habent ortum ex verbis Apostoli, quæ prius tacta sunt, quatuor habet particulas, in quibus illa dubia determinat : in prima quærit de memoria electorum, an tunc præcedentia mala teneat; in secunda quærit de

[1] I *Cor.*, xv, 51. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. LV, in serm. — [3] Dist. XLVII. — [4] Dist. XLV. — [5] Dist. XLVI.

vivorum inventione, ibi : *Quæri etiam solet utrum illi, quos vivos*, etc. ; in tertia vero determinat quo modo intelligitur, quod judicabit vivos et mortuos, ibi : *His autem adjiciendum est* ; in quarta, quo modo intelligitur illud, quod mortui resurgent incorrupti, ibi : *Cumque ex prædictis sane credi valeat*, etc.

DUB. I.

Vox tubæ, quæ in adventu judicis ad hominibus audietur.

Videtur male dicere, quia dilatatio (*a*) vocis per medium est in tempore. Iterum, vox prius pervenit ad loca propinqua : ergo prius resurgent homines in una parte mundi, quam in alia.

Resp. Dicendum quod illud potest dupliciter intelligi : vel quia vox illa, faciente virtute divina, subito deferetur (*b*), secundum quod vox illa procedit, vel quia (*c*) subito fiet resurrectio, ut sit quasi quædam præparatio. Et si tu quæras, quæ necessitas est præparationis, cum divina virtus possit subito operari et absque ulla præparatione, dicendum quod hoc est potius propter congruentiam, quam propter indigentiam. Congruentia autem hæc est, quia sicut per Verbum carnem factum fit judicium ad adorandam humanitatem Christi, in qua fuit judicatus, ita ad vocem ipsius fit resurrectio ad honorem illius humanitatis, in qua fuit mortuus. Et ideo dicit Augustinus [1], quod per Verbum fit suscitatio animarum, per Verbum carnem factum fit suscitatio corporum. Vel propter congruentiam a parte nostra, ut sicut ex duplici constamus principio, et sicut duplicem habemus cognitivam ; ita a miseria modo excitemur, et ad judicium vocemur, et virtute divina et spirituali, et voce Angeli.

DUB. II.

Vox archangeli, et tuba Dei, etc.

Quæritur hic de hac diversitate istorum vocabulorum, quia nunc *jussus*, nunc *vox archangeli*, nunc *tuba* vocatur illud, per quod fit resurrectio : in quibus contrarietas et diversitas videtur includi.

Resp. Dicendum quod vox Christi secundum diversas proprietates ista tria sortitur nomina. Vox enim Christi erit virtuosa ; et ideo dicitur *jussus*, quia præceptum : dicet enim, et fiet. Erit authentica ; et ideo dicitur *vox archangeli*, id est principis. Et erit nihilominus severa ; et ideo *vox tubæ* dicitur : et sic idem multiplici vocabulo exprimitur ad insinuandam illius vocis proprietatem multiplicem, et dignitatem.

DUB. III.

Non enim eorum memoria, etc.

Innuit quod malorum memoria non contristabitur. Quæritur ergo quo modo illud possit intelligi : aut enim mala placebunt, aut displicebunt. Si placebunt, erimus injusti. Si displicebunt, erimus tristati. Item quo modo potest illud intelligi, cum talis cognitio inferat tristitiam, et sublato consequenti, auferatur antecedens : quia posito antecedente, ponitur et consequens.

Resp. Dicendum quod ibi erit memoria malorum sine tristitia : qualiter autem hoc possit esse, dicunt aliqui, quod divina virtute, quæ sicut potens est in igne separare lucem a caliditate, sicut dicit Basilius super illud Psalmi : *Vox Domini intercidentis flammam ignis*, etc. Sic separabit a mali cognitione, et recordatione mœstitiam (*d*). Aliter dicunt alii, quod hoc est propter dignitatem status : sicut enim angeli gloriosi, etsi nos ament, tamen propter mala nostra non tristantur, pro eo quod sunt absorpti a gloria, sic in proposito est intelligendum. Melius tamen est dicere, quod hoc sit propter modum considerandi, quia nunquam recogitabunt mala absolute, sed semper in consideratione ad Deum liberantem : quoniam cogitare de malo præterito sub intentione liberationis in præsenti non generat in nobis affectionem mœstitiæ, sed gaudii. Ideo bene dicit quod erit ibi malorum memoria, sed non tristitia.

[1] Aug., *in Joan.*, tract. XXIII, n. 13.— (*a*) *Al.* Delectatio.— (*b*) deferatur.— (*c*) præterea.— (*d*) mœstitia.

Ad illud quod objicitur de disciplina, dicendum quod non veniunt in memoriam mala præterita sub ratione absoluta : quia cum simus tunc omnino divini, omnia referemus ad Deum aliquo modo, ut ibi laudetur, et honorificetur Deus : et sic patet illud.

DUB. IV.

Peccata hic per pœnitentiam tecta et deleta, illic etiam tegi dic.

Quæritur, quia cum peccatum Petri et Magdalenæ omnibus sit notum ad laudem, quare ergo post diem judicii erit occultum : et si peccatum Petri non tegatur, quare peccatum Ruperti? Si vero peccata credamus detegenda, quis non incipiat erubescere, si facta sua in conspectu totius mundi sunt propalanda?

Resp. Dicendum quod quamvis fas sit utramque partem opinari, rationabilius tamen est quod omnium electorum peccata omnibus justis tunc patebunt : et hoc propterea, quia magna erit Dei gloria, dum manifestabitur ejus ad filios misericordia; et dum ostendetur ejus misericordia, nulla erit erubescentia. Et si tu quæras, quo modo hoc possit esse, dicendum quod ratio est a parte ejus, cujus peccata manifestantur, quia erubescentia est timor in expectatione convicii. Unde cum in beatis non cadat timor, non erit erubescentia. Quod non cadat timor, patet, quia [1] *perfecta charitas foras mittit timorem.* Ratio autem est ex parte videntium, quia nullus ibi vituperat, nullus ibi aspernatur; sed potius Deum collaudat, dum attendit virtutem Dei in ipso. Et est exemplum in Magdalena, cujus peccata publice recitamus, nec tamen facimus ei contumeliam, quia non recitamus ad ejus ignominiam, sed ad laudem divinam, et suam : unde nec ipsa de hoc habet erubescentiam, nec cogitamus de ipsa tanquam de meretrice, sed tanquam de nobilissima domina, quæ de multis malis est erepta. Exemplum est de bono confessore, et pœnitente : bonus enim confessor ferventius pœnitentem diligit, quia verius, et clarius, et fidelius suas ignominias et peccata aperit, maxime dum attendit ipsum conteri, et vincula ejus resolvi per virtutem et misericordiam Dei : et hoc ibi multo magis erit, ubi omnes cogitationes erunt ordinatissimæ. Amplius, cum homo omnia secreta sine verecundia communicet amico, (*a*) ubi omnes erimus amicissimi, ubi unus diliget alium sicut se, quomodo erubescet unus de alio aliter, quam de se? Nullo modo videtur.

[1] I *Joan.*, IV, 18.

DUB. V.

Quosdam in fine sæculi adveniente Christo, etc.

Videtur male dicere, quia Christus non fuit immunis a morte, et tamen non fuit subjectus peccato : ergo nec aliquis alius. Item gratiam, quam non fecit matri, scilicet de immunitate mortis, quomodo est credendum quod alii faciat?

Resp. Dicendum quod credendum est, sicut dicit Ambrosius, quod omnes moriantur; sed qualiter, illud habet dubitationem : experientia tunc magis docebit. Quod ergo objicitur de Hieronymo, dicendum quod Hieronymus hoc non dicit asserendo; sed nec recitando opinionem suam, sed opinionem cujusdam Græci.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam eorum, quæ hic determinat Magister, duo principaliter quæruntur circa præsentem distinctionem : primo quæritur de resurrectione; secundo, de librorum apertione. Quantum ad primum quæruntur sex : primo autem quæritur, an resurrectio sit futura : secundo, dato quod sit, quæritur, utrum resurrectio sit omnium; tertio, dato quod sit omnium, (*b*) quæritur utrum sit omnium simul, an successive; quarto quæritur utrum resurrectio sit eorumdem secundum numerum; quinto,

(*a*) *Cæt. edit. add.* et.— (*b*) *Cæt. edit. add.* si.

utrum resurrectio sit naturalis, vel miraculosa; sexto quæritur de causa nostræ resurrectionis.

QUÆSTIO I.

An resurrectio sit futura [1].

Fundam. Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod resurrectio sit futura : primo auctoritate [2]: *In novissimo die de terra surrecturus sum.*

Item Martha fidelis dixit [3] : *Scio quod resurget in resurrectione in novissimo die.*

Item ratione videtur : quia præmium respondet merito : ergo si anima meretur in corpore, debet etiam remunerari in ipso corpore : sed Deus est justus remunerator : ergo oportet quod anima resumat corpus : et sic, etc.

Item anima habet naturalem appetitum ad corpus; quod patet, quia non vult separari a corpore etiam existente misero : sed beatitudo est quies omnium desideriorum : ergo ad hoc quod perfecte beatificetur anima, necesse est sibi corpus reddi : et si hoc, patet, etc.

Item perfectior est forma compositi, quam aliqua pars, quia partes ordinantur ad formam compositi : ergo completior et perfectior est forma humanitatis, quam ipsa forma, quæ est anima : ergo cum perfectio gratiæ et gloriæ præsupponat perfectionem naturæ, necesse est totum hominem, non tantum animam, glorificari.

Item ad perfectionem universi requiritur substantia spiritualis, et corporalis, et composita ex utraque : ergo cum universum sit incorruptibile, et aliquando non stet generatio, ut infra [4] videbitur, necesse est compositum aliquod ex anima et corpore remanere : hoc autem non est nisi homo : ergo post consumptionem istius discretionis, vel segregationis, necesse est hominem resurgere.

Ad opp. Contra [5] : 1. *Homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur cœlum :* sed cœlum nunquam atteretur, cum sit incorruptibile : ergo homo non resurget.

2. Item [6] : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt.*

3. Item ratione videtur, quia nullum instrumentum remuneratur propter actionem factam per ipsum : sed corpus se habet ad animam ut instrumentum : ergo, etc. Si dicas quod in instrumento conjuncto non est verum; contra : angelus assumit sibi corpus, per quod ministrat, et tamen illud non resurget : ergo, etc.

4. Item nihil quod impedit viam perveniendi ad beatitudinem, debet resumi cum perventum fuerit ad beatitudinem : sed corpus impedit, quia [7] *concupiscit adversus spiritum :* ergo ab ipso non debet resumi.

5. Item anima vivit Deo, sicut corpus animæ : sed merito peccati contingit per divinam sententiam animam separari a corpore in morte naturæ, et animam a Deo in morte damnationis futuræ : sed anima damnata per sententiam nunquam vivificatur : ergo nec corpus mortuum per divinam sententiam debet resumere vitam.

6. Item facilius conjunguntur quæ separantur voluntate, quam quæ necessitate : sed spiritus malus separatur a Deo per voluntatem, et non potest ei uniri : ergo anima non potest uniri corpori, quæ (*a*) separatur ab eo necessitate.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 1; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. X, c. I, q. I; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 1; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLIII, q, I; Marsilius Inguen., IV *Sent.*, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I. — [2] *Job*, XIX, 25. — [3] *Joan.*, XI, 24. — [4] Dist. XLVIII, art. 2. — [5] *Job*, XIV, 12. — [6] I *Cor.*, XV, 50. — [7] *Galat.*, V, 17. —

(*a*) *Cæt. edit.* qui.

CONCLUSIO.

Resurrectio corporum erit omnium, quod fide resurrectionis Christi aliisque rationibus persuadetur [1].

Resp. ad arg. Dicendum quod recta fides dicit resurrectionem corporum nostrorum esse futuram. Et ad hoc credendum adjuvatur per fidem resurrectionis Christi jam factæ. Si ergo Christus est caput, et membra debent conformari capiti; cum Christus resurrexit, consequens est ut et nos resurgamus. Ut autem credat fidelis resurrectionem Christi, persuasum est sibi per multa testimonia apostolorum, qui etiam per multa sunt argumenta certificati. Persuadet etiam ipsa pietas fidei, quæ nullo modo corpus Christi incineratum potest excogitare. Super hoc fidei fundamentum superædificatur persuasio rationis, quia quod resurrectio sit futura, exigit remuneratio divinæ justitiæ, quæ homini retribuit, sicut et meruit; secundo, confirmatio gloriæ, quæ omnem animæ appetitum complebit, vel quietabit: tertio perfectio naturæ, quæ consistit in toto composito, non in altera ejus parte : et hæ sunt rationes supra fidem fundatæ.

1. Ad illud ergo quod primo objicitur in contrarium, dicendum quod illa attritio intelligitur quantum ad figuram, non quantum ad substantiam : figuram autem accipio, (*a*) secundum quod accipit Apostolus, pro exteriori rei facie.

2. Ad illud quod objicitur, quod *caro et sanguis*, etc., dicendum quod illud non intelligitur de carne quantum ad substantiam, sed quantum ad corruptionem et malitiam, sicut accipitur *ad Galatas*.

3. Ad illud quod objicitur, quod instrumentum non debet remunerari, dicendum quod est instrumentum quod est separatum, et est instrumentum, sive organum, unitum non tantum ad aliquam operationem faciendam, sed ad unam formam constituendam : et hoc perficitur, et convenit cum motore in unitate formæ totius, et operationis per consequens : et sine tali nunquam habet motor perfecte compleri propter colligantiam ad illud : ideo non est simile de instrumento separato, vel de corpore ab angelo assumpto.

4. Ad illud quod objicitur : « Quod impedit, » etc. (*b*), dicendum quod non impedit secundum substantiam, quia natum est obedire, sed ratione corruptionis : et illa non resumetur, sed corpus incorruptum.

5. Ad illud quod objicitur, quod anima vivit Deo, sicut corpus animæ, etc., dicendum quod non est simile, quia sententia damnationis est sententia æterna : sed sententia mortis non est æterna. Ratio autem hujus est meritum, quia culpa Adæ deleta est morte Christi; sed culpa animæ post mortem est indelebilis, pro eo quod in culpa illa perpetuo vixit. Amplius, sententia mortis lata contra hominem non fuit sententia diffinitiva; sed potius propter inobedientiam fuit sententia interlocutoria : sed ultima sententia est diffinitiva sententia, a qua non potest appellari, nec potest retractari.

6. Ad illud quod objicitur, quod facilius conjunguntur quæ separantur voluntate, quam illa quæ necessitate, etc., dicendum quod quædam separantur ita quod post separationem unum non habet inclinationem ad alterum, et alia non sunt apta ad rejungendum : et quia sic est angelicus spiritus a Deo separatus, ut ipsum odiat, non inclinatione appetat, ideo non potest, nec debet ei conjungi. Quædam separantur, ita tamen quod unum habet appetitum et inclinationem ad alterum; et talia sunt ad iteratam conjunctionem habilia : talia autem sunt anima, et corpus. Quod ergo objicitur de voluntate et necessitate, dicendum quod hoc nihil facit ad rejunctionem, scilicet modus separandi; sed qualitas separatorum, vel potius divinum judicium.

[1] *Cf.* Aug., *Enchirid.*, c. LXXXIV.

(*a*) *Cæt. edit.* accipit. — (*b*) *deest* etc.

QUÆSTIO II.

An resurrectio erit universalis [1].

Fundam. Utrum resurrectio sit omnium; et quod sic, videtur [2] : *Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei :* sed non possunt omnes audire, nisi omnes resurgant : ergo, etc.

Item [3] : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabitur.*

Item ratione videtur : quia sententia mortis data est propter culpam originalem : sed omnes habent culpam hanc : ergo omnes, etc. Sed resurrectio ista, ut probatum est prius, debet esse ut anima corpori jungatur : ergo omnes debent resurgere.

Item omnes homines sunt mortales : sed mortale et corruptibile de necessitate corrumpitur : ergo necesse est omnes homines corrumpi. Rursus, pœna et præmium sunt æterna : et hæc debentur homini : ergo necesse est hominem privari hac vita, et iterum dari sibi aliam vitam : ergo resurgere.

Item hoc ipsum ostenditur per hypothesim, quia bene sequitur, quod si anima Socratis est immortalis, quod omnis anima : ergo pari ratione sequitur, si unum corpus resurget, et omne : sed unum corpus resurrexit, scilicet Christi : ergo et omne resurget.

Ad opp. Contra : 1. [4] *Multi de his, qui dormiunt in pulvere terræ, evigilabunt :* ergo cum hoc nomen, *multi*, sit partitivum, si multi evigilant, non ergo omnium est resurrectio.

2. Item [5] : *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum; et ego resuscitabo eum in novissimo die :* cum ergo hoc promittat ad se venientibus, scilicet resurrectionem, et non omnes veniant, non ergo omnes resurgent.

3. Item idem videtur ratione, quia pro peccato quod operata est anima in corpore, sufficienter punitur in purgatorio sine corpore : ergo et in inferno sufficienter punitur pro utroque pari ratione : sic, etc.

4. Item Christi resurrectio est causa nostræ resurrectionis in anima, et in corpore : sed non omnes resurgent in anima : ergo nec omnes resurgent in corpore.

5. Item resurrectio ad hoc est ut anima remuneretur in corpore, sicut in illo meruit : sed anima parvuli nihil est in corpore operata : ergo ad remunerationem ejus non oportet corpus resurgere.

CONCLUSIO.

Resurrectio erit omnium, cum uniuscujusque anima sit immortalis, et apta ad vivificandum corpus perpetuo.

Resp. ad arg. Dicendum quod omnium est mors, et omnium erit resurrectio. Corpus enim unitur animæ immortali per naturam, et mortuæ per culpam in ipsa unione : et ideo necessitatem contrahit ad moriendum, et possibilitatem ad semper vivendum, quæ secundum ordinem divinæ providentiæ ad actum semper debet prodire, exigente hoc nihilominus merito, vel demerito, et etiam divino judicio.

1. Ad illud quod objicitur, quod *multi evigilabunt*, respondet Augustinus [6], quod multi, id est omnes : et talis modus loquendi frequenter invenitur in Scriptura. Vel facienda est vis in verbo, quia *evigilare* plus dicit, quam *resurgere*, quia vigilia est usus sensuum, et dicit discretionem, quæ non vigebit in parvulis damnatis, quia non erit in eis tristitia.

2. Ad illud quod objicitur, quod *nemo venit*, etc., dicendum quod vita accipitur dupliciter, scilicet large, et proprie : large, vivificatio corporis; proprie, vivificatio corporis cum salute. Sic et resurrectio : et

[1] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I; Franc. de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. II. — [2] *Joan.*, V, 28. — [3] I *Cor.*, XV, 51. — [4] *Dan.*, XII, 2. — [5] *Joan.*, VI, 44. — [6] Aug., *de Civit. Dei*, lib. X, c. VI et XXIII.

secundo modo promittit Deus resurrectionem bonis ad se venientibus, sed quantum ad primum modum omnibus prædicit.

3. Ad illud quod objicitur de pœna purgatorii, dicendum quod non est simile, quia purgatorium dicit transitum, non terminum; nec dicit statum, sed status supplementum: ut quia præclusa est homini per mortem via merendi, et peccatum multum transire nec poterat nec debebat, constituit Dominus locum pœnæ, per quem anima transiret ad patriam, ut anima solvat separata, quod tamen fecit conjuncta : et quia hoc magis dicit supplementum, quam terminum, ideo oportet resumi corpus : sic patet illud.

Ad illud quod objicitur, quod resurrectio Christi est causa nostræ resurrectionis in anima, etc., dicendum quod non est simile, quia resurrectio animæ est tantum ad bonum : sed resurrectio corporis est ad bonum et ad malum ; et resurrectio animæ fit nostra voluntate, sed corporis exigente divinæ justitiæ æquitate : ideo ista est omnium, licet non illa.

5. Ad illud quod objicitur de parvulis, dicendum quod etsi anima non exierit in actum, tamen originale traxit in corpore et per corpus : et ideo illi uniri debet, ut sicut ex conjunctione ad corpus peccavit, ita simul cum illo mulctetur pœna damni. Amplius, remuneratio non est tota ratio, quare fiat resurrectio ; sed divinæ ordinationis decretum, quæ conjungendo animam immortalem corpori, per hoc decrevit illud corpus perpetuo vivificari. Si ergo divinum decretum non potest infringi, necesse est illud corpus animæ rejungi : ut sicut corpus separatum est ab anima propter divinam sententiam, quæ respiciebat culpam, ita rejungatur animæ propter divinam dispositionem, quæ sic decreverat constituere humanam substantiam. Ratione cujus decreti corpus humanum dicitur ordinari, et possibilitatem habere ad incorruptionem, quamvis in sui natura nihil habeat plus de incorruptibilitate, quam alia corpora mixta, ut patebit. Secundum statum præsentem loquor.

QUÆSTIO III.

An resurrectio omnium erit simul, vel successive [1].

Fundam. Utrum resurrectio sit omnium simul, an successive; et quod simul, videtur [2]: *In momento, in ictu oculi*, etc.

Item ratione videtur, quia mors et incineratio debentur merito primi peccati, quo peccavimus in Adam : et omnes simul peccavimus, quia simul fuimus in Adam : ergo et in Christo debemus simul resurgere.

Item decens est ut habitatio congruat habitatori : ergo sicut mundus pejoratus est homine facto mortali, ita debet meliorari homine facto immortali : sed non debet meliorari, quandiu homo est mortalis ; ergo quandiu homines vivunt, non debet esse resurrectio : ergo erit omnium simul.

Item post resurrectionem consummatur gloria : sed angeli non habent omnino gloriam confirmatam, vel consummatam, ante nostram glorificationem, nec similiter dæmones pœnam : ergo si major est colligatio hominum ad invicem, quam ad angelos, non debet unus sine altero resurgere : et sic, etc.

Ad opp. Contra : 1. Resurrectio corporum sequitur resurrectionem animarum : sed resurrectio animarum est successiva, et non simul : ergo et resurrectio corporum.

2. Item Christus non expectavit nostram resurrectionem, qui est caput nostrum, et qui magis fovet singula membra : ergo nec membrum expectat resurrectionem membri : et sic, etc.

3. Item præmium respondet merito : ergo qui citius meruerunt, citius debent re-

[1] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. II, art. 3; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. V; Rich., IV *Sent.*, dist. XLIII, art. 5, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 4; Durand., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. III. — [2] I *Cor.*, XV, 52.

munerari : ergo meliores citius debent resurgere.

4. Item major est conformitas ex parte animarum, quam corporum, propter vinculum charitatis : sed glorificatio unius animæ non expectat glorificationem alterius : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Resurrectio corporem erit simul, non successiva : quod pluribus rationibus potest confirmari.

Prima ratio. Resp. ad arg. Dicendum quod resurrectio corporum non erit successiva, sed simul : et hujus possunt esse rationes congruentes sex. Prima est severitas divini judicii, quod inflixit pœnam incinerationis corpori usque ad adventum secundum Filii Dei, sicut pœnam carentiæ visionis usque ad adventum primum. Et ratio hujus est, quia omnes si-
Ratio 2. mul fuimus in uno principio peccante. Secunda ratio est meritum fidei, quæ multum meretur in credendo nos remunerari, qui videmur similes bestiis in moriendo : quod si illud per experimentum homo videret, non haberet meritum, quia humana ratio
Ratio 3. sibi præberet experimentum. Tertia ratio est unitas corporis mystici; quia enim omnes unum corpus sumus in Christo, ideo necesse est quod quantum ad aliquam gloriam resurgamus simul, sed non quantum ad gloriam animæ, quia ibi esset maximum damnum, et quasi improportionabile : ergo
Ratio 4. quantum ad gloriam corporis. Quarta ratio est subsidium infirmitatis nostræ, quia sancti dum sua desiderant corpora, vehementius etiam desiderant salutem nostram : unde Apostolus dicit[1] : *Deo pro nobis aliquid melius providente, ne sine nobis consum-*
Ratio 5. *marentur*. Quinta ratio est manifestatio divinæ justitiæ : quia enim omnibus debet esse notum quanta justitia damnet malos, et salvet bonos, ideo ultimam distributionem, vel retributionem, distulit usque ad novissimum, ut omnes comparerent. Sexta, et Ratio 6.
ultima ratio est consummatio gloriæ; quia enim angeli adhuc sunt viatores quantum ad administrationem, quandiu homines vivunt, et gaudium semper crescit secundum multitudinem electorum, non debuit perfecte gloria consummari in aliquo singulariter, donec consummaretur in omnibus simul.

1. Ex his patent objecta. Nam resurrectio corporum non attenditur secundum resurrectionem animæ. Animæ enim resurrectio prima respicit resurrectionem per gratiam : et hæc est in via, et ideo successive. Item, animæ glorificatio substantiam importat præmii, quæ si differretur, magnum damnum esset expectanti : non sic de corpore : quia non multum gravat expectare corpus, dum animæ timent Deum.

2. Ad illud quod objicitur de resurrectione Christi, patet responsio, quia nec concurrit ibi severitas judicii, cum non esset super eum inducta maleficio, nec faceret ad meritum fidei, imo e contrario est in fidei adjutorium.

3. Ad illud quod objicitur, quod præmium respondet merito, dicendum quod verum est pro loco et tempore : et præmium essentiale competit ut statim reddatur; sed stola secunda debet expectari quousque cum solemnitate et magnificentia, et gloria dantis conferatur.

4. Ad illud quod objcitur, quod est major unio et convenientia animarum, dicendum quod falsum est, imo minor, pro eo quod omnia corpora in uno corpore fuerunt, sed non omnes animæ in una anima.

QUÆSTIO IV.

An corpora omnium resurgent eadem secundum numerum[2].

Utrum resurrectio sit eorumdem secun- Fundam.

[1] *Hebr.*, XI, 40. — [2] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 4; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. X, c. I, q. III; Rich., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. III, art. 5; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XI.

dum numerum, et quod sic videtur [1]: *In carne mea videbo Deum Salvatorem meum, quem visurus sum ego ipse, et non alius*: constat, quod non dicit *alius* secundum speciem, sed secundum numerum; ergo etc.

Item Philosophus [2]: « Si ex mortali fiat immortale, non dicimus ipsum aliam vitam, nec aliud vivens. » Ergo idem: ergo, etc.

Item ratione videtur: quia identitas rei venit ab identitate principiorum substantialium: sed idem est principium materiale, et idem formale: ergo idem habet quod prius.

Item propria forma non est nata fieri, nisi in propria materia: ergo cum anima sit propria forma corporis quod perficit, non est nata uniri nisi illi: ergo si unitur in resurrectione, unitur eidem: et si hoc, cum ipsa sit eadem, totum erit idem.

Ad opp. Contra: Omnis forma corrupta, et iterum generata, non est eadem numero, sed specie, sicut dicit Philosophus [3] in secundo *de Generatione*: cum ergo humanitas corrumpatur in isto (*a*) in morte, et iterum generetur in resurrectione; ergo alia numero. Si tu dicas quod istud tenet in corruptione, quæ est in contrarium, non in morte; contra: Major est corruptio in privationem quam in contrarium, quia ad hoc quod fiat reparatio, necesse est fieri resolutionem usque ad ultima, et omnia rursus de novo generari: ergo, etc.

2. Item, quamvis artifex de eadem materia iterum faciat statuam, tamen alia est statua post, quam ante: ergo pari ratione videtur, quod quamvis homo fiat ex eisdem pulveribus, tamen est alius. Si dicas quod Deus potest facere plus, quam natura vel artifex, verum est quod plus potest, tamen non facit nisi quod intelligibile (*b*), et congruum est: nec est intelligibile, quo modo aliquid corrumpatur, et cedat in non ens, et iterum fiat, quod sit idem: aut si est congruum, quare non dat istam potentiam naturæ?

3. Item differentiæ essentiales rem diversificant non tantum numero, sed etiam essentia: sed mortale, et immortale, sunt essentiales differentiæ: ergo cum resurgens sit immortalis, et ante mortalis, patet, etc.

4. Item prima generatio, et reformatio, sunt operationes diversæ: ergo si diversarum operationum diversi sunt termini secundum substantiam, aliud est corpus quod primo generatur, aliud corpus quod postmodum reformatur.

CONCLUSIO.

Resurgent omnia corpora eadem secundum numerum; alioquin non esset resurrectio.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod circa hoc diversi diversa sentiunt. Quidam enim dixerunt, Opin. 1. quod triplex est diversitas secundum numerum: una quæ venit ex diversitate partis et materiæ, et formæ specificæ, sicut differt in numero hæc aqua, et hic ignis; quædam quæ venit ex diversitate partis materiæ, sicut iste ignis ab illo differt; tertia quæ venit ex discontinuatione in partium duratione, et hæc diversitas secundum numerum ortum habet, ut dicunt, ex tempore: tempus enim durationem, sicut et actionem habet. Prima diversitas secundum numerum est magna, secunda minor, tertia minima. Pri- Explic. ma et secunda diversitate carebit corpus resurgens; sed tertia non carebit, nec potest carere, quia propositio de præterito non potest non esse vera. Unde sicut virgo corrupta non potest fieri virgo, quia non potest non fuisse corrupta, nec a Deo, nec a natura, nec hoc est intelligibile, sic corpus corruptum non potest omnimoda identitate reparari idem, quia non potest non fuisse incorruptum: tamen hic est ita modica diversitas, ut non mereatur aliquid propter hoc dici diversum; quoniam idem est secundum alium duplicem modum identitatis, scilicet

[1] *Job*, XIX, 26, 27. — [2] Arist., *Top.*, lib. VI. — [3] Id., *de Generat.*, lib. II, contex. ult., et *Phys.*, lib. V, cont. 56.

(*a*) *Suppl.* corpore.— (*b*) *Al.* congruit.

propter identitatem materiæ et formæ, quia identitas materiæ, et principalis formæ, erit in resurgentibus (a). Hinc est quod resurrectio est in eisdem. Quod ergo dicit Philosophus, quod forma corrupta, et iterum generata, est alia numero, intelligit de ista diversitate. Sed istud non videtur multum rationabile: primum quidem, quia stultum videtur dicere, quod Deus non possit omnino idem corpus reformare identitate secundum numerum. Amplius, identitas secundum numerum in substantia non venit ex accidentibus, licet per illa (b) innotescat; nec etiam diversitas. Et iterum, quod discontinuatio in esse non inducat diversitatem in numero, videtur expresse in artificiatis, ut si arca dissolvatur, et iterum ex eisdem tabulis, et secundum eumdem ordinem reparetur, non dicitur alia arca numero, sed eadem; et tamen desiit esse arca. Et propter hoc dicunt alii aliter, quod duplex est corruptio: quædam per dissolutionem, sive separationem principiorum componentium, sive partium; quædam per corruptionem formæ. In prima possibile est idem numero reparari ei, qui scit ad eumdem modum, et ad eadem loca reducere. In secunda, quia quod corruptum est non potest esse idem, quoniam nova est essentia formæ, si (c) de novo generatur, dicunt quod necessario oportet esse aliud: et de hac intelligit Philosophus. Reparatio, et dissolutio corporis humani est quantum ad primum modum: ideo reparatur idem, sicut artificiatum, quia salva anima et corpore fit separatio unius ab alio, et post salvis partibus materiæ fit incineratio: et Deus sicut bonus artifex cineres colligit, et unit, et reformat idem corpus, et quoniam illud corpus habet eamdem perfectionem, ideo totum consummatum est idem. Sed illud non solvit sufficienter: certum est enim quod forma carnis humanæ corrumpitur, dum generatur inde vermis, et serpens; et sicut potest corrumpi in carnem serpentis, vel alterius animalis, sic resolvi potest, sicut et illud animal, in quatuor elementa, et unumquodque elementorum corrumpi in aliud, et ita corrumpuntur formæ mixti, et elementi: ergo necesse est alia elementa esse numero, et aliam carnem: et ita non potest stare ista responsio. Et propterea notandum, quod est resurrectio ejusdem numero, quia aliter non esset resurrectio. Si quæras a me quomodo hoc esse possit, dico quod hoc potest esse per virtutem divinam, quamvis non possit esse per naturam: et istud intelligere possumus sic: Supponamus nunc, quod natura aliquid agat: et illud non agit ex nihilo; et cum agat in materiam, oportet quod producat formam; et cum materia non sit pars formæ, nec forma fiat pars materiæ, necesse est aliquo modo formas naturales esse in materia, antequam producantur: et substantia materiæ prægnans est omnibus: ergo rationes seminales omnium formarum sunt in ipsa. Sed ad illud stat resolutio, a quo incipit generatio: ergo nulla forma omnino corrumpitur, sed manet in materia post corruptionem, sicut manebat antequam produceretur: et sic dicit Augustinus [1]; unde formas in materia ante productionem dicit esse quantum ad rationes seminales. Dicit etiam resolvi ad materiam, sicut ad occultissimos sinus naturæ, idem utroque nomine secundum alteram et alteram rationem intelligi volens. Quid autem hæc sint, alibi melius patet, scilicet in secundo. Nunc autem hæc dixisse sufficiat, quod omnes formæ, cum corrumpuntur, non omnino corrumpuntur, sed manent aliquo modo: et huic concordat ratio, et auctoritas Philosophi, et auctoritas beati Augustini, et quod majus est, auctoritas sacræ Scripturæ, quæ est auctoritas Spiritus sancti. Hoc præsupposito, dicendum, quod quamvis forma sit ibi aliquo modo post corruptionem, tamen natura non potest producere ad idem esse, quod habuit prius. Et ratio hujus est, quia agens naturale influendo agit, et impertiendo aliquid sui, quo mediante perficit illud,

[Margin: Opin. 2. (beside "men desiit esse arca"); Opin. 3. quæ est Doctoris. Explica. (beside "responsio. Et propterea notandum"); Applic. (beside "est auctoritas Spiritus sancti")]

[1] Aliquid tale legitur apud Augustinum, *de Trinit.*, lib. III, c. VIII. — (a) *Al.* surgentibus. — (b) illam. — (c) sic.

quod erat in materia : et illud quod influitur a parte agentis, fit aliquid de completo esse ipsius producti : et ideo necesse est, quod natura det aliquid novi quantum ad modum essendi substantialem, qui est esse in actu. Quamvis enim natura non det novam essentiam, dat tamen novum modum essendi, non tantum accidentalem, imo etiam substantialem, sicut esse in actu, secundum quem potest res substantialiter numerari, et diversificari : et propterea natura, cum reparat, non idem, sed novum producit : sed Deus qui potest ipsas rationes seminales sine emissione alicujus novi ad perfectum esse deducere, potest facere quod sit idem : et sic facit in proposito, quia ex illis solis, et per eumdem ordinem in reformatione rem constituit ex quibus erat ante. Unde si omnia elementa convertantur in ignem, Deus ex illo igne reformat eadem elementa, quæ ibi erant in rationibus seminalibus, et ex illis formam carnis per eumdem ordinem : et sic patet, quod Deus potest reformare idem corpus secundum numerum : et sic potest dici ad præsens.

1 et 2. Ad illud quod objicitur primo et secundo, jam patet responsio, quia quamvis istud sit impossibile agenti inferiori, est tamen possibile agenti superiori, scilicet ipsi Deo : et quare istam potentiam non communicat Deus creaturæ, patet : quia nulla creatura agit ex seipsa, sed per aliquid sui immittendo virtutem, sicut et color, ad hoc quod immutet visum, facit speciem sui in medio : unde agit per aliquid extrinsecum in extrinseco : non sic Deus. Hoc autem dico de operatione naturali.

3. Ad illud quod objicitur de mortali et immortali, dicendum quod, quidquid sit de mortali, utrum sit differentia, aut non, quia non est præsentis considerationis, cum rationes ad utramque partem sint, quia videtur dicere defectum et imperfectionem, et non habet differentiam in eodem genere condividentem, et alia plura; tamen hoc absque calumnia verum est, quod mortale tripliciter accipitur : uno modo dicit naturalem aptitudinem ad moriendum, alio modo, possibilitatem ad moriendum, tertio modo, necessitatem. Et primo quidem modo mortale inest homini ea ratione, qua est aliquid compositum ex partibus heterogeneis. Unde Hilarius : « Non ex compositis est Deus, quia vita est. » Si ergo homo est ex compositis et heterogeneis, et diversis naturis, et dispositionibus, impossibile est quod vitam habeat nisi cum aptitudine ad moriendum ; et sicut talis compositio est homini naturalis, ita et mortale : et hoc modo accipiendo mortale contra immortale, nunquam concurrunt in idem ; sic nec spirituale aut simplex, et compositum : et si aliquo modo est differentia, isto modo est non dividens animal, sed substantiam viventem, cujus una differentia est immortale, et per oppositum mortale. Secundo modo mortale inest homini eo modo, quo est quid compositum ex partibus heterogeneis habentibus defectibilitatem, sicut in primo homine qui habebat statum animalem : et hoc modo dicit statum medium inter miseriam, et gloriam. Tertio modo mortate inest alicui viventi ea ratione, qua vivens est compositum ex contrariis habentibus defectibilitatem, et pugnam ad invicem, et sic inest homini lapso : et hoc modo dicit statum miseriæ, et immortale his oppositum dicit alium statum : et quoniam status mutari potest, unitate secundum numerum remanente, hinc est quod ex mortali secundum hunc duplicem modum fit immortale sine diversitate substantiæ : et hoc modo fit in homine glorificato, qui est mortalis primo modo, scilicet secundum naturalem aptitudinem ; sed immortalis, prout dicit privationem potentiæ et necessitatis.

4. Ad illud quod ultimo objicitur[1], quod diversæ sunt operationes, dicendum quod diversæ operationes diversos effectus inducunt, quando dividunt ex æquo : sed quando sic est, quod una ad alteram ordinatur, et est reparativa effectus alterius; si secunda

[1] Ex Arist., *Phys.*, lib. IV et V, cont. 18 et 48.

egrediatur ab agente omnino potente, potest omnino idem reparari : et sic est in proposito. Sed objicitur, quomodo potest hoc intelligi, cum istæ operationes sint discontinuæ, et esse rei sit continuum, et unius continui duo sint ultima tantum : si ergo esse discontinuatur, ergo est aliud, et aliud. Cum ergo unum numero consequatur esse actuale, necessario videtur sequi quod sit aliud, et aliud. Et iterum quomodo potest bis incipere aliquid, et esse idem? impossibile enim est esse, et intelligere, quod aliquis currat bis eodem cursu. Et potest ad hoc responderi, quod de esse rei est loqui dupliciter : aut quantum ad defluxum et durationem, aut secundum se. Si quantum ad durationem et defluxum, sic necessario oportet quod duratio sit alia et alia, sicut mensura durationis. Si quantum ad ipsum esse secundum se, sic numeratur et plurificatur a principiis permanentibus. Et quoniam principia permanentia sunt eadem, quamvis defluxus durationis et incœptio sit alia et alia, hinc est quod si (*a*) res sit una, et esse rei est unum. Nec est simile de actionibus successivis, quia illæ necessario numerantur, et præteritum, et futurum respiciunt partes diversas actionis, sive mutationis, sive durationis successivæ : non sic oportet judicare de forma absoluta, quæ corrupta potest a Deo iterari eadem, quia aliquo modo manet in ratione seminali.

QUÆSTIO V.

An resurrectio erit naturalis, vel miraculosa [1].

Fundam. Quinto quæritur utrum resurrectio sit naturalis, an miraculosa; et quod non sit naturalis, ostenditur a parte initii, quia a privatione in habitum per naturam non fit regressus : sed in morte est summa privatio : ergo resurrectio, cum sit a morte, non est per naturam.

Item hoc ipsum ostenditur a parte termini, quia omne quod natura producit, est corruptibile et mortale : sed corpus glorificatum est immortale et incorruptibile : ergo, etc.

Item tertio ostenditur a parte modi operandi, quia natura operatur successive, non subito : sed resurrectio erit subito in ictu oculi : ergo non est a natura.

Item ostenditur etiam a parte principii effectivi, quia natura est vis insita rebus, ex similibus similia procreans : sed in resurrectione non fit simile ex simili : ergo, etc. Ultimo ostenditur a parte omnium bonorum, quia est articulus fidei, quæ non est de his quæ fiunt per naturam, sed supra naturam : ergo, etc.

Contra : 1. Job comparat [2] resurrectionem hominis germinationi ligni præcisi, et Apostolus [3] vivificationi grani mortui; Gregorius, in homilia Paschæ, generationi circulari corporis arboris ex parvo semine : et in his ostendere volunt et probare resurrectionem : ergo si ratio et similitudo bona est, quam ponunt, cum omnia hæc sint a natura, resurrectio est naturalis. Ad opp.

2. Item hoc ipsum ostenditur, quia dicit Augustinus [4] in libro *de Quantitate animæ:* « Si cursum naturalium rerum attendamus, certius erit nobis resurrectionem esse futuram, quam solem oriri cras. »

3. Item Apostolus dicit [5] : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem;* sed quod est supra naturam non oportet evenire : ergo resurrectio est in potentia naturæ.

4. Item ratione probatur hoc ipsum, quia major est aptitudo pulveris hominis ad generationem hominis, quam alterius animalis : sed natura per putrefactionem potest tali pulvere aliud animal generare : ergo corpus hominis reparare.

5. Item major est aptitudo naturæ corpo-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXV, art. 3; et IV *Sent.*. dist. XLIII, q. I, art. 2; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. X, c. I, q. II; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. IV; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. IV. — [2] *Job*, XIV, 7. — [3] I *Cor.*, XV, 37. — [4] Aug., *de quant. Anim.*, c. XXXIII, n. 76. — [5] I *Cor.*, XV, 53.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* si.

ris ad ipsum, quam virgarum ad serpentes : sed productio serpentum ex virgis magorum, quamvis ministerio fieret diabolico, tamen erat naturalis : ergo, etc.

6. Item quod est in appetitu naturæ, est naturale, quia natura non fundavit appetitum frustra : sed anima naturaliter appetit reuniri corpori, hoc constat per Augustinum *super Genesim ad litteram*, ubi dicit[1] quod anima propter appetitum ad corpus retardatur, ne tota intentione feratur in summum cœlum : ergo, etc. Si tu dicas, quod appetitus est tantum ex parte animæ, ostenditur etiam quod ex parte pulverum; quia corpus humanum ex conjunctione sui cum anima habet ordinari ad immortalitatem : sed conjunctio talis cum anima est naturalis : ergo et illa ordinatio : sed illud, ad quod res naturaliter ordinatur, habet naturalem appetitum, ut ignis ad sursum : ergo, etc. Præterea, pulveres illi aut resolvuntur in elementa prima, aut non : si sic, cum elementa sint homogenea, non magis habent ordinationem ad corpus humanum, quam alia pars elementi, quæ nunquam fuit corpus : ergo non est major ratio, quare de eo iterum fiat (*a*) corpus humanum, quam de alio : quod falsum est. Si non resolvuntur in elementa prima, aliqua vis tenet, quæ est in ipsis pulveribus, et per ipsam ordinantur ad ulteriorem formam : ergo naturalem : ergo ex parte corporis et animæ est resurrectio naturalis.

CONCLUSIO.

Resurrectio ex parte reformationis corporis est contra naturam; ex parte unionis animæ ad corpus, naturalis; et quoad inseparabilem colligantiam utriusque, est supra naturam.

Resp. ad arg. Dicendum quod in resurrectione tria sunt : primum est corporis ex pulveribus reformatio; secundum, ipsi corpori reformato animæ unio; tertium, unitorum inseparabilis colligatio. Primum est contra naturam, id est contra solitum cursum naturæ, quæ potest perfecta destruere, non destructa reparare. Secundum est secundum naturam, quod anima optime corpori sibi organizato, cui desiderabat uniri, uniatur. Tertium est supra naturam, scilicet quod ex corruptibili fiat incorruptibile, non separabile. Quoniam igitur primum et ultimum est non a natura, sed supra, vel contra; ideo non est dicendum resurrectionem naturalem esse, sed supra naturam.

1 et 2. Ad illud ergo quod objicitur, quod probatur, et comparatur operationibus naturæ : dicendum quod probatio est bona, et per locum a minori. Si enim natura creata potest facere vivum de mortuo, de semine parvo facere magnum corpus, quæ est potentiæ finitæ; multo magis Deus potest per se facere de homine : et ad hoc tendunt illæ rationes et comparationes. Et propter hoc dicit Augustinus : « Certissima erit nobis resurrectio, si cursum naturalem attendamus: » non quia ipsa sit natura, sed quia ab eo hæc melius potest fieri, quam a natura possit fieri, scilicet Deo, opera sua.

3. Ad illud quod objicitur de opportunitate, dicendum quod est opportunitas materiæ, et efficientis, sicut et necessitas et opportunitas a parte efficientis, est ratione immutabilitatis, non coactionis. Et ideo opportunum, quia Deus decrevit et disposuit, non quia compellatur, vel ut materia necessario ex parte naturæ præparetur : et ideo talis opportunitas non infert hujusmodi resurrectionem esse a causa naturali, cum stet cum causa divina supernaturaliter operante.

4 et 5. Ad illud quod objicitur, quod natura potest dici de his, quæ generata sunt per putrefactionem, et de serpentibus, dicendum quod quædam a natura modicam organizationem habent, utpote vermes et animalia corporis annulosi : et talium est natura productiva per putrefactionem. Quædam completam, ut animalia sensibilia perfecta, et gradientia, ut equus; et talia non

[1] Aug., *de Genes.* ad litt., lib. XII, c. xxxv, n. 68.

(*a*) *Cæt. edit.* fiet.

potest producere nisi per vim formativam influxam cum decisione seminis ; et tale est corpus humanum, quod non potest naturaliter organizari, nisi adsit semen, et debitum vas suscipiens, scilicet matrix : et ideo non est simile de serpentibus.

6. Ad illud quod objicitur de appetitu naturæ, dupliciter potest responderi : uno modo, quod propositio illa falsa est : quædam enim sunt in naturæ appetitu, quæ tamen non sunt in ejus potestate, et talia non sunt naturalia, ut patet de beatitudine; quædam autem sunt in ejus appetitu et potestate, et talia sunt naturalia : tale autem non est resurrectio. Aliter solvi potest, quod ex parte animæ est appetitus, ex parte pulverum non est appetitus ; nec ex illa parte est naturalis, sed contra naturam. Unde nota

Opin. 1. de pulveribus tres opiniones. Quidam enim dicunt, quod habent appetitum et naturalem ordinationem ad incorruptionem propter animam : et ratione illius habent, quod non possunt resolvi usque ad elementa, tamen possunt esse materia quorumlibet corporum

Improb. aliorum. Sed istud non capio, quod in corpus vermis possit reverti homo, vel in corpus lupi, et non resolvi in elementa : imo Glossa super illud Psalmi[1] : *Posuerunt morticina*, videtur dicere quod resurrectio est ex occultissimis naturæ sinibus. Verbum etiam

Opin. 2. Augustini in *Enchiridio*[2] repugnat, quod innuit, quod in ipsa etiam elementa possunt resolvi. Alia opinio est, quod resolvuntur in elementa, et tamen manet appetitus, propter hoc quod elementa illa, ut fuerunt corporis humani materia, habuerunt multum de natura lucis, quæ stat cum omnibus elementis; et ratione illius naturæ habent ap-

Improb. petitum et ordinationem. Sed nec hoc intelligo, quomodo lux maneat simul cum terra; et quod terra, quæ est materia corporis humani, magis sit lucida ; et quod vermis, qui generatur de humano corpore, plus habeat de natura lucis, quam alius vermis.

Opin. 3. Tertia opinio est, quod pulveres resolvuntur, vel resolvi possunt in elementa ; nec elementa illa habent aliquem appetitum, nec ordinationem ad corpus secundum naturam, sed solum secundum divinam providentiam, quæ disponit illud idem corpus reformare, vel reunire animæ, ut in eo remuneretur : nec est distincta illa pars ab aliis partibus elementi in se, sed in comparatione ad divinam sapientiam, quam nihil latet, nihil subterfugit. Et hæc opinio probabilior est, ut credo. Et tunc patet responsio ad illud, quod nunquam corpus ex unione ad animam aliquam recipit qualitatem creatam, vel dispositionem incorruptibilitatis secundum statum præsentem, nisi forte dicas meritum, vel demeritum ; sed illud manet in anima, non in corpore : aut si quam aliam des dispositionem, aut post corruptionem et resolutionem non manet, aut in potentia valde remota manet. Hoc tamen sine calumnia verum est, quod corpus, ex quo unitur animæ rationali, ordinationem statim habet ad immortalitatem secundum divinam providentiam. Et si tu quæras, quomodo anima habet appetitum ad hanc partem elementi, cum sit omnino homogeneum et unius naturæ cum aliis partibus elementi, nec etiam distinctionem habeat (quia potest omnino aliis commisceri), et iterum æque bene possit ei corpus ex alia parte elementi reparari, et ejusdem complexionis, et habitudinis, et complementi, dicendum quod quantumcumque fiat simile, et commisceatur aliis elementis, sive uni, sive pluribus, semper tamen manet substantia materiæ cum ratione seminali, et pars substantiæ illius materiæ : et si non sit actu separata ab aliis partibus, quibus est commixta, est tamen separabilis; et quamvis non sit separabilis, nec distinguibilis secundum humanam potentiam, est tamen separabilis et distinguibilis secundum potentiam et sapientiam divinam, quæ novit in quid redierit corpus humanum, quodcumque, et quibuscumque mutationibus et conversionibus sit mutatum : et sic per illius sapientiæ discretionem,

Approbatio. (margin beside "subterfugit. Et hæc opinio probabilior est")

[1] *Psal.* LXXVIII, 2. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. LXXXI.

et potentiæ operationem, illud per easdem formas, per quas disponebatur, ad formam animæ postmodum disponitur. Et si tu quæras, quare anima appetit magis illud, quam aliud, cum nulla sit præelectio propter uniformitatem, dicendum quod magis appetit propter colligantiam et conjunctionem, quam habuit ad illud: et hoc patet sic. Anima enim rationalis, quia est anima, differt ab angelo, et convenit cum aliis animabus, et per hoc habet inclinationem ad corpus; quia rationalis, ad corpus humanum; quia nobilis, ad nobilius organizatum; sed ad hoc magis quam ad aliud, propter conjunctionem quam habuit ad illud. Exemplum est, si quis velit contrahere cum duabus virginibus existentibus æque pulchris et bonis, paribus conditionibus cæteris; hic erit indifferens respectu utriusque. Sed esto quod conjungatur alteri, ipsa conjunctio eum jam alligavit adeo isti, si fuit ex amore, ut jam consoletur non (*a*) habere aliam, nec daret hanc pro alia pulchriori et meliori: sic anima tanto affectu unitur substantiæ carnis, quam prius vivificabat, quod non complete ei satisfit, nisi illa eidem, ubicumque lateat, uniatur (*b*): et sic patet, quod anima habet ordinationem et appetitum per quem ordinatur ad illud corpus, quantumcumque aliis conformetur. Sed corpus habet ordinationem ratione divinæ providentiæ. Quod autem habeat per aliud, quod sit in se, ex quo plene resolutum est, non audeo asserere propter hoc, quia nec ratio, nec auctoritas, nec fides compellit; attamen, quia potest esse quod Deus dedit, non audeo pertinaciter negare: ideo certum tenentes, incertum profundioribus relinquamus. Nam esto quod sit in pulveribus appetitus, et quod fiat resolutio usque ad ultima, non perit tamen aliquid, quod ad resurrectionem spectet, propter hoc, quia, sicut dicit Augustinus[1]: « Non perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro. » Sed in quemcumque pulverem cineremve vertatur, in quoslibet halitus aurasve diffugiat, in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quemcumque cibum, etc., illi animæ etiam in puncto temporis redditur, quod ipsa primitus animavit.

QUÆSTIO VI.

An resurrectio Christi sit causa nostræ resurrectionis[2].

Quæ sit causa nostræ resurrectionis; et quod resurrectio Christi, dicit Glossa super illud ad Romanos[3]: *Ex resurrectione mortuorum Jesu Christi:* « Christi resurrectio nostram efficit generalem resurrectionem. » Idem ipsum dicit Glossa super illud Psalmi[4]: *Ad vesperum demorabitur fletus.* Fundam.

Item ratione videtur, quia Apostolus sic arguit[5]: *Si Christus resurrexit, et nos resurgemus:* sed talis argumentatio non valeret, nisi aliqua habitudo causalitatis esset resurrectionis Christi ad resurrectionem nostram: ergo, etc.

Item videtur, quod vox Christi sit causa, quia super illud Psalmi[6]: *Dabit voci suæ vocem virtutis,* dicit Glossa: « Suscitandi mortuos. »

Item hoc ipsum videtur per rationem, quia illud est causa excitationis in dormiente, quo audito excitatur, scilicet vox vocantis: sed mortui in monumentis excitabuntur auditu vocis Filii Dei: ergo, etc. Minor patet per Joannem[7]: *Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.*

Sed contra: 1. Quod resurrectio Christi non sit causa aliquo modo, videtur: quia illud sine quo res esset, non est causa ejus: sed si Christus etiam non resurrexisset, mortui tamen resurgerent, quia necesse erat Ad opp.

[1] Aug., *Enchirid.*, c. LXXXVIII, n. 23. — [2] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. II, art. 1; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. XI, c. I, q. I; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. V. — [3] *Rom.*, I, 4. — [4] *Psal.* XXIX, 6. — [5] I *Cor.*, XV, 20, quoad sensum. — [6] *Psal.* LXVII, 34. — [7] *Joan.*, V, 28.

(*a*) *Cæt. edit.* non consoletur. — (*b*) unitur.

bonos remunerari in anima et corpore, sicut meruerunt; et malos puniri, sicut ipsi demeruerunt.

2. Item, si est causa, quæro in quo genere : non efficiens, constat, quia Christi resurrectio est præterita : sed quod præteritum est, non efficit id quod futurum est. Non finalis, nec materialis, constat : ergo est exemplaris. Contra : Causa exemplaris non infert suum effectum : sed resurrectio Christi infert nostram : ergo, etc.

3. Item malorum resurrectio non assimilatur resurrectioni Christi : ergo non est exemplar resurrectionis malorum : ergo nec generalis resurrectionis.

4. Item, quod vox Christi non sit causa, videtur : quia resurrectio fit subito, et æqualis virtutis est corpus reformare, sicut animam : sed hoc est potentiæ infinitæ, et illa est solius Dei : ergo, etc.

5. Item, si mortui audiunt vocem, aut antequam resurgant, aut post : si ante, ergo ante audiunt, quam vivant; si post, ergo vox non erit causa resurrectionis.

6. Item, super illud Psalmi : *Dabit voci suæ vocem virtutis*, dicit Glossa : « Efficaciam resuscitandi corpora : » sed quando aliqua potentia datur alicui, quamvis miraculose detur, operatio tamen egrediens ab illa est naturalis, sicut patet in cæco illuminato : ergo si est per potentiam datam voci, resurrectio est naturalis : cujus contrarium ostensum est supra.

CONCLUSIO.

Resurrectio fiet principaliter a sanctissima Trinitate, et instrumentaliter a voce Christi, et exemplariter a resurrectione ejus.

Resp. ad arg. Dicendum quod in Christo est assignare nostræ resurrectionis duplicem causam, scilicet efficientem, et exemplarem. plic. Efficientem autem dupliciter est assignare : aut sicut primum principium, aut sicut instrumentum. Efficiens sicut primum principium est Christus secundum divinitatem, et tota Trinitas. Efficiens sicut instrumentum, est vox Christi, ad cujus prolationem et vocationem mortui resurgent. Similiter causa exemplaris duplex est : una in qua res cognoscitur et disponitur, et sic est Dei Filius secundum divinam naturam, et tota Trinitas; alio modo, in quo res inchoatur et exemplificatur, et sic est resurrectio Christi, quia, ut dicit Augustinus [1], *de Civitate Dei* : « Talia erunt corpora nostra, quale Christus sua resurrectione monstravit (*a*). Unde est quasi exemplum, in quo nostra resurrectio est inchoata, tanquam membrorum in capite, sicut dicitur [2] : *Convivificavit nos Christo, et resuscitavit*, etc. Patet igitur, quomodo Christi resurrectio, et vox ejus, est causa nostræ resurrectionis. Et quia resurrectio et vox est Filii Dei in carne, ideo dicit Augustinus [3] *super Joannem*, quod per Verbum carnem factum fit resurrectio corporum.

1. Ad illud quod objicitur, quod resurrectio Christi non est causa, quia alias esset resurrectio, etc.; dicendum quod tunc Deus aliter faceret; sed cum decrevit sic facere, ideo hæc est causa.

2. Ad illud quod objicitur, quod exemplar non infert, etc., dicendum quod verum est de exemplari in quo res cognoscitur; sed tamen exemplar in quo res inchoatur, ubi nihil potest relinqui imperfectum, de necessitate infert : unde, sicut caput non potest esse sine membris, sic nec resurrectio capitis, quin consequatur resurrectio membrorum.

3. Ad illud quod objicitur, quod non assimilatur, dicendum quod non perfecte assimilatur resurrectioni malorum, et ideo non sunt perfecte exemplata; assimilatur tamen in corporis iterata vivificatione, et indissolubili unione : et ideo est generalis resurrectionis exemplar.

4. Ad illud quod objicitur de voce Christi, quod non sit causa, quia resurrectio est opus virtutis infinitæ, dici potest, sicut prædictum

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XIII, c. XXIII, n. 2. — [2] *Ephes.*, II, 5. — [3] Aug., *in Joan.* tract. XXIII, n. 12.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* monstravit.

est supra de sacramentis, quod Deus virtute infinita faciat, licet ad prolationem vocis: unde non est improprie concessum.

5. Ad illud quod objicitur, quod aut ante audiunt, etc., dicendum quod simul tempore, tamen prius natura resurgunt, quam audiunt: unde vocis auditus non resuscitat, sed virtus vocem concomitans. In excitatione autem corporali, dicendum quod auditus vocis excitat: sed in auditu sunt duo, scilicet receptio per exterius organum (a), et judicium de re recepta: quantum ad receptionem, auditus vocis præcedit excitationem; sed quantum ad judicium, sequitur.

6. Ad illud quod ultimo objicitur de operatione illius vocis, quæ est naturalis, dicendum quod, sicut sanctis viris datur gratia miraculorum, et virtus suscitandi mortuos, non quia ipsi suscitent per aliquid, quod sit in se, sed quia Deus facit ad petitionem ipsorum; sic in proposito est intelligendum quod Deus facit: et ita miraculum est, si suscitantur ad vocem illam, sicut si ad preces Pauli. Præterea, esto quod data sit virtus, quia est ad actum supra naturam, et modum operandi supra naturam, hinc est quod miraculose exit in suam operationem, sicut exemplo patet de potentia pariendi, quæ dicitur data beata Virgini. Sic igitur patet, quod resurrectio Christi est causa, et vox aliquo modo; tamen principalis causa est Dei virtus, et Dei sapientia, et resurrectio Christi nostram infert resurrectionem: sive per hypothesim, ut si una anima est immortalis, et omnes similiter; si unus resurrexit, et omnes; sive per locum a majori, quia anima Christi beata minus egebat corpore, quam aliæ; sive per locum a causa exemplari relata ad efficientem, scilicet quia ibi est resurrectio nostra inchoata: et propter nos Christus est incarnatus, passus, et mortuus, et resurrexit: et nostra resurrectio ideo est inchoata in eo, tanquam in quodam exemplo: ergo si [1] *Dei perfecta sunt opera*, [2] *oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*: et sic patet illud.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundam partem distinctionis, quæritur de apertione librorum, et duo de hoc principaliter quæruntur: primo quæritur de libro vitæ; secundo de libris conscientiarum (b). Circa primum quæruntur tria: primo quæritur de ejus quidditate; secundo, de scriptura ipsius; tertio de apertione.

QUÆSTIO I.

An liber vitæ sit Dei notitia [3].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod liber ille sit ipse Dei Filius. Super illud Psalmi [4]: *Deleantur de libro*, Glossa [5]: « Id est, Dei notitia, quæ prædestinavit et præscivit conformes fieri imaginis filii sui. » Fund.

Item [6]: *Alius liber apertus est*, Glossa: « Liber iste est prædestinatio, in qua omnes salvandi scripti sunt. »

Quod autem liber vitæ sit Christus secundum humanitatem, videtur, quia Gregorius in *Moralibus* dicit: « Liber vitæ est visio Judicis advenientis, quia quisquis eum videt, mox teste conscientia, quidquid boni vel mali fecerit, intelligit. » Sed Christus judicaturus est in forma servi, etc.

Item Glossa ibidem dicit, quod « liber vitæ est Christus, qui tunc potens omnibus apparebit: » sed non apparebit omnibus nisi secundum humanitatem: ergo, etc.

Sed quod sit vis quædam, nec divinitas, nec humanitas, videtur dicere Augustinus [7]: « Vis quædam divina nomine libri intelligenda, qua fiet ut cuicumque bona et mala ad memoriam revocentur, quæ libri nomen accipit. »

Item libri intentio ad legendum est: ergo

[1] *Deuter.*, XXXII, 1. — [2] I *Cor.*, XV, 53. — [3] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIII, membr. 1, art. 1; S. Thom., p. I, q. XXIV, art. 1; *et de Verit.*, q. VII, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XL, q. I, art. 2; et dist. XLIII, q. II, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. VII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XIII. — [4] *Psal.* LXVIII, 29. — [5] Gloss. ord., ex Cassiodoro. — [6] *Apoc.*, XX, 12. — [7] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XIV.

(a) *Al.* et organi. — (b) conscientiæ.

proprie dicitur liber, id per quod recolit homo et bona, et mala : hoc autem est virtus : ergo, etc.

Ad opp. Sed contra : 1. Quod non sit Dei notitia, videtur, quia in libro scripturæ est impressio, in Deo autem nulla est impressio : ergo si translatio debet esse secundum similitudinem, non videtur talis translatio recta.

2. Item, quod non humanitas, videtur, quia in libro est legere : sed in Christo homine, nec bona, nec mala est legere : ergo, etc.

3. Item, quod non sit virtus, videtur, quia illa virtus ita mala reducet ad memoriam, ut bona, secundum quod dicit Augustinus : sed mala sunt ratio mortis : ergo esset tunc dicendum liber mortis, non vitæ.

CONCLUSIO.

Liber vitæ dicitur Dei notitia, et virtus divina qua in nobis est nostrorum oblitorum recordatio.

Resp. ad arg. Dicendum quod libri duplex est proprietas : una in se, scilicet scientiæ retentio in simultate et uniformitate : et ratione hujus proprietatis, nomen libri transfertur ad Dei notitiam. Alia proprietas est ad nos, quia per librum est in nobis oblitorum recordatio : et ratione hujus transfertur ad vim illam, qua fit recordatio præteritorum. Humanitas autem, sive visio ejus, non dicitur liber : et quod dicit Gregorius et Glossa, intelligitur per quamdam concomitantiam. Concedendum igitur quod liber dicitur Dei notitia, et quod dicitur illa virtus divina secundum duplicem proprietatem, sicut ostendunt rationes ad hoc inductæ.

1 et 2. Ad illud quod objicitur quod in libro illo non est scripturæ impressio, dicendum quod quantum ad hanc proprietatem non transfertur ; imo in hac differunt, quia liber ille repræsentat quod in eo fit, sed liber repræsentat quod facit.

3. Ad illud quod objicitur, quod virtus illa reducit mala ad memoriam, quæ sunt causa mortis, dicendum quod liber et vis Dei causa vitæ in se est ; et quod mortis sit, hoc est solum per occasionem, et ratione aliorum librorum, scilicet conscientiarum : et ideo ab eo denominatur, ad quod principaliter est. Vel dicendum, quod non dicitur liber vitæ, quia det vitam : sed notitia Dei dicitur liber vitæ, quia omnia sibi sunt vita. Similiter vis illa liber dicitur, quia recolit ; sed vitæ dicitur, quia hoc non facit per creaturæ defectibilitatem et fallibilitatem, sed secundum divinæ notitiæ vivam veritatem.

QUÆSTIO II.

An in libro vitæ omnia scribantur [1].

Quæ sit hujus libri scriptura. Et quod omnia ibi scribantur, videtur : quia ipse Dei Filius est omnium exemplar, et omnia cognoscit, qui dicitur liber vitæ. Ad opp.

2. Item videtur, quod etiam mali scribantur in eo, quia dicitur in Psalmo [2] : *Deleantur de libro viventium* : sed nihil deletur de aliquo, nisi quod est scriptum in eo : ergo, etc.

3. Item liber iste est immutabilis : ergo si mali semel scripti sunt, semper scripti sunt : non ergo delentur.

Contra : Quod non omnia ibi scribantur, videtur : quia tunc secundum hoc videtur, quod lapis esset scriptus in libro vitæ : quod est falsum, quia hoc non dicitur nisi de electis. Fundam.

Item, quod mali non sint in eo scripti, videtur, quia malum non habet exemplar in Deo : ergo si liber ille est exemplar, patet, etc.

Item dixit Dominus discipulis [3] : *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis :* sed si hic liber esset omnium, tunc omnibus esset gaudendum : quod cum non sit, patet, etc. Juxta hoc quæritur, quo modo po-

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. I, membr. 31-34 ; S. Thom., p. I, q. XXIV, art. 2 ; *et de Veritate.*, q. VII, art. 5 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. VIII ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XIII. — [2] *Psal.* LXVIII, 29. — [3] *Luc.*, X, 20.

test in illo libro transitum deletio, cum dicat variationem et privationem, et corruptionem, quæ nullo modo sunt in Deo.

CONCLUSIO.

Liber vitæ scriptura est prædestinatio salvandorum quantum ad ipsos, et gratiam et gloriam quam habituri sunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod sicut ars et exemplar est totius Trinitatis, tamen appropriatur Filio, sic liber vitæ. Sed notandum, quod creaturarum ad Deum est duplex comparatio : una in exeundo, et hæc est omnium creaturarum, quia omnes a Deo exierunt; alia est in redeundo, et hæc est creaturarum ad beatitudinem ordinatarum, quia egressus est per virtutem, et quies per beatitudinem. Quantum ergo ad primam comparationem,[1] dicitur Filius ars plena omnium rationum viventium : et scriptura istius libri est æterna dispositio omnium producendorum quantum ad suas rationes et ideas. Quantum ad secundam comparationem, dicitur Filius liber vitæ; et scriptura istius libri est prædestinatio omnium salvandorum quantum ad ipsos, et
Explic. gratiam et gloriam quam habituri sunt. Sed attendendum quod gratiam, per quam est regredi ad Deum, quidam habent temporaliter, quidam vero finaliter. Qui habent finaliter, ipsi scribuntur, et eorum gratia, quoniam ipsi redeunt per gratiam. Qui autem temporaliter, ipsi quidem in prædestinatione scripti non sunt, quia non sunt prædestinati; sed eorum gratia scripta est secundum veritatem, et merita quæ nunquam remunerabuntur; et ratione illius scribi dicuntur, non simpliciter, sed solum secundum reputationem; quia justitia divina ad tempus judicat eos gloria dignos, et cum cadunt, judicat indignos : ideo dicuntur deleri, non quia prius sint scripti, et postmodum deleti, sed quia prius secundum merita scripta judicantur digni, deinde indigni. Ex his patent quæsita.

1. Primum patet, quia liber vitæ non continet rationem exemplaris totam, sed tantum prædestinationis.

2. Secundum patet, quia mali qui habent præsentem justitiam, secundum reputationem scripti sunt, et post non reputantur : ideo deleri dicuntur.

3. Ex his patet ultimum, quia quod Deus judicat aliquem prius dignum, et post indignum, solum dicitur propter mutationem in homine, non in Deo : et ideo deletio illa non dicit permutationem in scriptura, sed in his quæ per illam scripturam repræsentantur.

QUÆSTIO III.

An liber vitæ necessario aperietur [2].

De apertione istius libri; et videtur, quod nulla sit necessitas hunc librum aperire, quia sufficienter videbuntur merita in conscientiis omnium : ergo si superfluum est facere per plura, quod potest fieri per pauciora, patet, etc. Ad opp.

Item e diverso ostenditur, quia si liber ille sufficienter repræsentat, videtur quod superfluat alios libros aperire.

Item quæritur quorum oculis aperietur; et videtur, quod omnium : quia omnes judicabuntur secundum ea, quæ scripta sunt ibi : ergo si omnibus debet manifestari sententia, et ratio sententiæ, patet, etc.

Item Glossa[3] super illud (*a*) : ***Alius liber apertus est,*** dicit quod aperte scient mali tunc se non esse prædestinatos : et hoc est in apertione libri : ergo, etc.

Sed contra : Liber iste non est aliud quam Fundam. Dei natura : ergo cum Dei substantia solum a bonis videnda sit in judicio, patet quod non omnes videbunt in istius libri apertione.

Item in libro vitæ non sunt scripta nisi

[1] Aug., *de Trinit.*, lib. VI, c. X, n. 11. — [2] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIII, membr. 4, art. 1; S. Thom., p. I, q. XXIV, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XL, q. III, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. IX; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XIV. — [3] *Apoc.*, XX, 12.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* super illud.

bona : ergo si mali non debent videre nisi mala, per quæ condemnentur, non videbunt in istius libri apertione : et sic, etc.

CONCLUSIO.

Liber vitæ in resurrectione aperietur, quia judicium erit secundum merita, et demerita nostra.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dictum est, liber vitæ est liber redeuntium, ars est exeuntium. Differunt autem exitus, et regressus, quia exitus tantum a Deo dependet, sed regressus a Dei gratia et voluntate nostra, quia regressus est per merita bona, quæ sunt a Dei gratia et voluntate nostra. Quoniam igitur judicium erit secundum merita nostra, et demerita, et merita sunt a nobis, et a Deo : ideo ad dispensandum quantitatem et dignitatem meritorum, necesse est aperire libros conscientiarum, et librum vitæ, in quo apparet quantitas gratiæ secundum mensuram liberalitatis divinæ, secundum cujus mensuram est etiam gloria : et ex hoc patet primo quæsitum.

Resp. ad opp. Ad illud quod quæritur, quibus aperitur, dicendum quod dupliciter est loqui de apertione : aut quantum ad ipsius libri intuitionem, aut quantum ad subsequentem cognitionem. Quantum ad intuitionem aperitur tantum propter bonos, quia ipsi soli videbunt; quantum ad subsequentem cognitionem, omnibus, quia boni se ibi legentes, cognoscent se prædestinatos esse; mali vero, ex hoc ipso quod in libro aperte legere non poterunt, scient se non esse prædestinatos : et sic patet responsio ad objecta. Et est exemplum : Sicut si pauper non habens merellum regis, id est, signaculum quod pauperes portant ad eleemosynam percipiendam, scit bene quod recedit vacuus, non per positionem, sed per privationem cognoscens : sic damnati cum non legent ibi nomina sua, scient se non esse scriptos ad gloriam, ac per hoc scient ex parte Dei, quod Deus ipsos damnabit; et ex parte suæ conscientiæ scient, quod sunt digni pœna : et ita ex comparatione utriusque libri hoc scient, non tamen sic legendo, sicut legunt boni in libro vitæ.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, circa hunc quæritur de libris conscientiarum; et de hoc tria quæruntur : primo quæritur utrum omnia merita legantur in conscientia, vel quædam; secundo, utrum quilibet legat omnia in conscientia alterius; tertio, utrum simul omnia videantur ab omnibus.

QUÆSTIO I.

An in conscientia legantur omnia merita [1].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod omnia legentur in libris conscientiæ. Augustinus dicit [2], quod vis divina aderit, qua fiet ut omnia ad memoriam revocentur. Fundam.

Item hoc ipsum videtur ratione : quia lectio est ibi, ut sciatur quantitas meritorum : sed meritum hominis sic legitur, ut sciatur quot et quanta bona, et quot mala, et quanta fecerit : ergo si ibi plene ostenditur justitia, patet quod omnia ibi debent legi.

Item de justitia declarabitur ibi summe, et quantum ad retributionem gloriæ et pœnæ : ergo merita debent summe declarari : sed non possunt, nisi omnia bona et mala ad memoriam revocentur : ergo, etc.

Contra : 1. Quod non omnia, videtur; quia ibi erit tantum memoria eorum, de quibus erit retributio : sed pro malis de quibus fuit pœnitentia, non retribuetur; pro bonis etiam in quibus non perseveraverunt mali, non retribuetur : ergo talia non legentur. Ad opp.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXVII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLIII, q. III, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLIII, art. 7, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. X; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XII. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XIV.

2. Item memoria præteritorum bonorum generat oblectationem, malorum horrorem : ergo si in malis non erit delectatio, non debent recordari bonorum factorum, et si in bonis nullus horror, non debent recordari malorum.

3. Item illa sola leguntur in libris, quæ sunt scripta; sed mala bonorum deleta sunt de eorum anima per gratiam; bona malorum deleta sunt de eorum anima per culpam : ergo non leguntur in libris nec hæc, nec illa.

CONCLUSIO.

Meritorum omnium erit lectio, atque memoria in conscientia nostra, in die resurrectionis nostræ.

Resp. ad arg. Dicendum quod omnium meritorum erit ibi lectio, et memoria : quia, sicut dicit Apostolus [1], erunt cogitationes *accusantes, et defendentes;* et ita bona et mala ibi patebunt, et per consequens affectiones et operationes. Omnia autem reducentur ad memoriam, quia revocatio actuum et cogitationum præcedentium ad memoriam erit ad ostensionem justitiæ divinæ secundum statum illum, et misericordiæ secundum statum præteritum, sive transactum. Propter ostensionem justitiæ divinæ in retribuendo, rememorabuntur bona et mala in quibus permanserunt finaliter : hæc enim sola digna sunt retributione. Propter ostensionem misericordiæ de præterito, rememorabuntur mala bonorum, a quibus sunt misericorditer liberati, et bona malorum, quæ in eis misericorditer operatus est Deus, qui [2] *solem suum oriri facit super bonos et malos :* ideo bona et mala sua omnino erunt sibi in memoria.

1. Ad illud quod objicitur primo, quod illa lectio et memoratio est ad ostensionem justitiæ, dicendum quod verum est; sed non tantum ad hoc, sed etiam ad declarationem misericordiæ.

2. Ad illud quod objicitur, quod memoria malorum facit tristitiam, et bonorum lætitiam, dicendum quod hoc verum est in his, qui possunt tristari et lætari. Sed mali non possunt lætari; boni vero non possunt tristari. Sed istud non sufficit, quia non possunt tristari; ergo nec cognoscere unde debent tristari : ideo dicendum quod memoria malorum dupliciter potest esse : aut considerando malum eventum, et sic generat tristitiam, ut patet in eo, qui conteritur; vel considerando bonum eventum, scilicet quod de tantis malis misericorditer est ereptus; et hæc generat lætitiam, et hæc erit in bonis. Similiter de memoria bonorum distinguitur.

3. Ad illud quod objicitur, quod in malis bona sunt deleta, dicendum quod deleta sunt quantum ad veritatem essentiæ; manent tamen quantum ad notam et similitudinem, sicut patet in eo qui amisit charitatem, et recordatur se habuisse. Unde super illud [3] : *Cogitationum accusantium,* dicit Glossa : « Sciendum est, quod in illa die cogitationes accusabunt animam, vel defendent, non illæ quæ tunc erunt, sed istæ quæ modo sunt in nobis, quarum notæ et signacula relinquuntur in corde nostro velut viscera (*a*), quæ in occulto nunc sunt reposita, in illo die revelari dicuntur, et ita secundum similitudinem remanent. Vel esto quod similitudo penitus deleatur, quod vix est possibile, divina virtute tunc reparatur ad Dei gloriam, et [4] ***vindicationem malorum*** (*a*), ***laudem vero bonorum.***

QUÆSTIO II.

An quilibet legat omnia in conscientia alterius [5].

Utrum quilibet legat omnia in conscientia alterius; et quod sic, videtur : quia Bernardus tractans illud [6] : ***Illuminabuntur*** (*b*) ***abscondita tenebrarum,*** dicit : « Cuncta arcana cunctorum cunctis ibi patebunt. » Fundam.

[1] *Rom.*, II, 15. — [2] *Matth.*, V, 45. — [3] *Rom.*, II, 15. — [4] I *Petr.*, II, 14. — [5] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. II, art. 2; Richard, IV *Sent.*, dist. XLIII, art. 7, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XII. — [6] I *Cor.*, IV, 5.

(*a*) *Al.* opposita. — (*b*) Vulg. ***vindictam malefactorum.*** — (*c*) Vulg. ***illuminabit.***

Item Glossa : « Gesta et cogitata bona et mala ex tunc aperta, et nota erunt omnibus.

Item ratione videtur : quia aut sunt bona, aut mala : si bona, laudatur ibi Dei largitas ab omnibus; si mala, laudatur ibi Dei justitia puniens, vel misericordia liberans : ergo si ex omnibus elicere debet Deus gloriam suam manifestandam in futuro, ergo omnibus ostendet.

Item, quod mala bonorum pateant bonis et malis, certum est; quod iterum bona eorum pateant bonis, certum est, quia de illis gaudebunt.

Item, quod bonorum bona pateant malis, certum est; quia eorum comparatione judicabuntur.

Item, quod mala bonorum pateant bonis certum est, quia unius mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondet, ut dicit Gregorius[1]. Et iterum Augustinus[2] : « In futuro uno aspectu videbimus omnium cogitationes. »

Ad opp. Sed contra : 1. Quod mali non videant mala malorum, videtur, quia solatium et excusatio est alicui, dum videtur multos habere socios in scelere : ergo sibi soli debent esse nota mala.

2. Item, quod mala bonorum non manifestentur exterius, videtur : quia Dominus comminatur in pœnam manifestare verenda : sed a bonis aberit omnis pœna : ergo non manifestabuntur eorum mala, nec omnes legent.

3. Item[3], *charitas operit multitudinem peccatorum,* hoc non est dictum in conspectu hominum, quia operta (*a*) sunt sine charitate : ergo in conspectu Dei : ergo multo magis in conspectu hominum.

4. Item, si reprehensibile est in homine denudare amici commissum, cum Deus sit fidelior amicus, quam aliquis homo, ergo non denudat peccata amicorum.

[1] Greg., *Mor.*, lib. VIII, c. XXVII. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XIV, et lib. XXII, c. V. — [3] I *Petr.*, IV, 8. — [4] Anselm., *de Similit.*, c. LX.

(*a*) *Cæt. edit.* operata. — (*b*) *Item* liberationem. — (*c*) *Item* scitur.

CONCLUSIO.

Omnia omnibus erunt nota, tam bona, quam mala, in judicii die, ad manifestationem misericordiæ et justitiæ Dei.

Resp. ad arg. Dicendum quod omnia nota erunt : omnia tam bona, quam mala, in ipso judicio, secundum quod vult Anselmus et Bernardus, et textus et Glossa consonant : et hoc ad certam notitiam, vel librationem (*b*) meritorum, quæ perficitur (*c*) in omnium actuum bonorum, et malorum recognitione : quia ostensio malorum in bonis est ad manifestationem misericordiæ prius factæ, bonorum in eis ad ostensionem justitiæ; e contra malorum in malis ad ostensionem justitiæ, bonorum in eisdem ad ostensionem misericordiæ.

1. Ad illud quod objicitur, quod solatium est videre aliena peccata, dicendum quod imo erit magna confusio, dum attendit illius vituperium; et ex vituperio cognoscet et suum. Unus enim alterius peccatum non approbabit; imo vilipendet.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod manifestatio malorum est in pœnam, dicendum quod verum est in malis; sed in eis qui egerunt pœnitentiam, est in gloriam. Unde dicunt aliqui, quod sicut cicatrices corporales in martyribus remanent ad gloriam, sic cicatrices spirituales in pœnitentibus, quia vicerunt culpam, sicut illi pœnam. Sed tamen, quidquid sit de hoc, non remanent in ejus contumeliam, sed in Dei gloriam, qui liberavit de tanta miseria. Unde bene concedendum est, quod videbuntur peccata justorum, ut de ipsorum sanatione gratiæ agantur Deo. Et hoc dicit Anselmus[4] : « Unde sicut homo agit gratias Deo per se, quia liberatus est a malis, ita socius ejus. »

4. Ad illud quod objicitur, quod infidelitas est denudare amici commissum, verum est in præsenti, ubi credit ad infamiam : sed quia in futuro est ad Dei gloriam sine aliqua infamia, ideo non habet ibi hoc locum.

QUÆSTIO III.

An omnia ab omnibus videantur simul[1]

Fundam. Utrum omnia videantur simul ab omnibus, et quod sic, videtur, quia super illud[2], *Induentur confusione*, Glossa : « Viso judice, mala omnia ante oculos mentis versabuntur. »

Item ratione videtur, quia simul infligetur tota pœna : ergo simul scietur, et ponderabitur culpa : ergo si magnitudo culpæ pendet ab actibus, et circumstantiis, et earum iteratione, omnia hæc manifestari debent simul.

Item major confusio est et dolor in medio duorum, quam unius; et omnium, quam aliquorum malorum; e contra de bonis majus est gaudium : ergo si boni habebunt perfectum gaudium, mali perfectam confusionem, patet quod omnibus simul patebunt.

Ad opp. Contra : 1. Unum solum intelligimus, sicut dicit Philosophus; ergo non plura simul : non ergo omnia poterunt videri simul.

2. Item in damnatis non erit eorum natura melior, quam nunc est : ergo si eorum intellectus nunc non potest plura intelligere simul, nec tunc poterit : quod si tunc poterit, ergo sublimatus erit.

3. Item in judicio erit discussio, quæ est prius de uno, quam de alio : ergo prius erit unius recordatio, quam alterius.

CONCLUSIO.

Omnes repente et simul omnia peccata videbunt, operante divina virtute.

Resp. ad arg. Dicendum quod omnes repente vel simul omnia peccata videbunt; et credendum est magis quod simul. Ad quod intelligendum, notandum est, quod simul videre multa, ut multa, hoc potest esse tripliciter : aut ratione ejus in quo videt, quia videt multa uno : et sic in speculo æterno est videre multa, quia per idem ibi homo videt diversa; aut ratione sublimitatis intellectus, qui efficitur deiformis per gloriam : unde videt plura, sicut Deus, licet non omnimode : sicut angelus beatus simul cognoscit Deum in se, et creaturam in Deo, et in proprio genere; aut ratione divinæ virtutis hoc facientis, quæ tamen non efficit gloriam, ut ostendat ei exemplar æternum, sed levat intellectum, ut possit aliquid supra se, vel ad gloriam, vel ad pœnam. His tribus modis videbunt simul animæ bonæ in judicio : primis duobus modis in patria; sed tertio tantummodo animæ malæ in judicio. Utrum autem post sic videant in inferno, hoc non determino, quamvis non improbabiliter dici possit, ut pœna vermis sit consummata et uniformis.

Explic.

1. Ad illud quod objicitur, quod integramus unum solum, dicendum quod illud verum est per naturam; sed iste modus intelligendi erit per virtutem divinam.

2. Ad illud quod objicitur, quod cognitiva in damnatis non debet sublimari, dicendum quod illa sublimatio potius est depressio, scilicet in ostensione omnium turpitudinum. Sicut enim recogitatio multorum bonorum amplificat lætitiam, ita recogitatio multorum malorum amplificat tristitiam.

3. Ad illud quod objicitur, quod erit discussio, dicendum quod etsi sigillatim fiat discussio de singulis, quia non possunt omnia simul dici; tamen ad confusionem erit simul memoria de multis. Nec mirum, quia potentior est virtus cognitiva, quam expressiva, sive interpretativa : intelligimus enim statim, quod non possumus exprimere tempore diuturno.

[1] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. III, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIII, art. 7, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIII, q. XIII. — [2] *Job*. VIII, 22.

DISTINCTIO XLIV

DE RESURRECTIONE QUANTUM AD MODUM, SIVE QUANTUM AD QUALITATEM ET QUIDDITATEM RESURGENTIUM.

PARS I.

DE ÆTATE ET STATURA RESURGENTIUM, AC DE REPROBORUM IGNE.

Solent autem nonnulli percontari et quærere, an in eadem ætate et statura corporis omnes resurrecturi sint. Quidam putaverunt omnes resurrecturos secundum mensuram ætatis et staturæ Christi, ideo quia Apostolus ait [1] : *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis et plenitudinis Christi.* Sed his verbis non eadem resurgentibus assignatur statura, sed ætas. Omnes enim in eadem ætate resurgent, in qua Christus mortuus est et resurrexit, cujuscumque ætatis mortui fuerint. [2] *Virum* autem posuit, non ut distingueret sexum, sed ut significaret perfectionem virium, quam tunc habebunt; sed non omnes eamdem staturam corporis obtinebunt. Unde Augustinus [3] : « Non, ait, in mensuram corporis vel staturæ, sed ætatis, quia unusquisque suam recipiet mensuram corporis, quam vel habuit in juventute, etiamsi senex obiit; vel fuerat habiturus, si ante est defunctus. » Ætas vero erit illa, ad quam pervenit Christus, scilicet juvenilis, ut circa triginta annos. Triginta enim duorum annorum, et trium mensium erat ætas Christi, in qua mortuus est et resurrexit. Non est autem fas dicere, quod in resurrectione accedat corporis magnitudo, quam nec habuit hic, nec erat habiturum diu vivendo; nec majora corpora redigenda sunt ad modum dominici corporis. Periret enim multum de illis corporibus, cum nec periturus sit capillus, ut ait Dominus [4] : ***Capillus de capite vestro non peribit.***

Quod resurget quidquid fuit de substantia et natura corporis, et in eadem parte corporis.

« Non enim [5] perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro; sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur, in quoslibet halitus aurasque diffugiat, et in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque etiam animalium vel hominum cibum carnemque mutetur, illi animæ in puncto temporis redibit, quæ illam carnem primitus ut homo fieret, cresceret, viveret, animavit. [6] Ipsa ergo terrena materies quæ discedente anima fit cadaver, non ita in resurrectione reparabitur, ut ea quæ dilabuntur, et in alias atque alias rerum species vertuntur, quamvis ad corpus redeant, unde dilapsa sunt, ad easdem quoque corporis partes ubi fuerunt, redire necesse sit. Alioquin si capillus redit, quem tam crebra tonsura detraxit; si unguibus, quos toties depressit exsectio, immoderata et indecens, cogitantibus resurrectionem carnis, et ideo non credentibus, occurrit informitas. Sed quemadmodum [7] si statua cujuslibet solubilis metalli igne liquesceret, vel contereretur in pulverem, vel confunderetur in massam; et eam vellet artifex rursum ex illius materia et quantitate reparare, nihil interesset ad ejus integritatem, quæ particula mate-

[1] *Ephes.*, IV, 13. — [2] Haym., in Gloss. super illud *Ephes.*, IV, 13. — [3] Aug., *de Civit. Dei*, c. XV, quoad sensum. — [4] *Luc.*, XXI, 18. — [5] Aug., *Enchirid.*, c. LXXXVIII, n. 23. — [6] *Ibid.*, c. LXXXIV; Hug., *de Sacram.*, lib. II, p. I, c. XIX. — [7] Augustinus habet hanc similitudinem etiam in lib. XXII, *de Civit. Dei*, c. XVIII.

riæ, cui membro statuæ redderetur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat, restituta resumeret, ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter artifex de toto quo caro nostra constiterat, eam mirabili celeritate restituet: nec aliquid attinebit ad ejus redintegrationem, utrum capilli ad capillos redeant, et ungues ad ungues; an quidquid eorum perierat, mutetur in carnem, et in partes alias corporis revocetur: curante artificis providentia, ne quid indecens fiat. [1] Indecorum quippe aliquid ibi non erit; sed quidquid ibi futurum est, hoc decebit: quia nec futurum est, si non decebit. »

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est, de quibus consequenter adjungit [2]: « Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio, sine ulla deformitate, sicut sine ulla corruptione, onere, difficultate: in quibus tanta facilitas, quanta felicitas erit: propter quod et spiritualia dicta sunt, cum procul dubio corpora sint futura, non spiritus. » Ex his apparet quod una erit ætas omnium resurgentium, scilicet juvenilis; statura vero diversa, scilicet quam quisque habuerat in juvenili ætate, vel erat habiturus, si ante est defunctus. Nec de substantia, de qua hominis caro creatur, aliquid peribit; sed omnium particularum ante dispersarum collectione, redintegrabitur naturalis substantia corporis. Sanctorum quoque corpora sine omni vitio fulgida sicut sol [3] resurgent, præcisis cunctis deformitatibus, quas hic habuerunt.

An mali nunc habent, quas hic habuerunt, deformitates.

De reprobis autem quæri solet, an cum deformitatibus hic habitis resurgant. Hoc autem Augustinus non asserit, sed dubium relinquit, ita inquiens [4]: « Quicumque ab illa perditionis massa, quæ per Adam facta est, non liberantur per Christum, resurgent quidem etiam ipsi unusquisque cum sua carne; sed ut cum Diabolo ejusque angelis puniantur. Utrum vero ipsi cum vitiis et deformitatibus suorum corporum resurgant, quæcumque in eis gestarant, inquirendo laborare quid opus est? Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulchritudo, quorum erit certa et sempiterna damnatio. » Ecce non definit, an tunc habeant deformitates, quas hic habuerunt reproborum corpora.

EXPOSITIO TEXTUS.

Solent autem nonnulli percontari, et quærere, etc.

Supra egit Magister de resurrectione, an sit; hic determinat quomodo sit, ostendendo quid, quomodo et quale resurgat: et habet hæc pars duas: in prima ostendit qualia, et quanta corpora resurgant; in secunda determinat de abortivis fœtibus, ostendens quod in nulla quantitate resurgent, quia non vixerunt, ibi: *Illud etiam investigari oportet*, etc. Prima pars habet duas: in prima parte determinat quanta, et qualia erunt resurgentium corpora; in secunda determinat, quomodo damnatorum corpora erunt passibilia, ibi: *Si vero quæritur de corporibus malorum quomodo*, etc. Prima pars habet duas: in prima determinat, in quanta statura resurgant; in secunda determinat, qualia resurgant, ibi: *Hoc autem in corporibus sanctorum*, etc. Prima pars duas habet: in prima determinat, in qua ætate et statura resurgent; in secunda determinat, qualite statura corporis debeat reparari, et per quid, ubi determinat quid in quo resurget, ibi: *Non enim perit Deo terrena materies*, etc. Similiter secunda pars, in qua agit de qualitate corporum, duas habet: in prima ostendit quod corpora electorum carebunt omni deformitate; in secunda vero, de corporibus reproborum relinquit sub dubio, innuit tamen quod deformitatibus non care-

Divisio.

[1] Aug., *Enchirid.*, c. XC. — [2] *Ibid.*, c. XCI. — [3] *Matth.*, XIII, 43. — [4] Aug., *Enchirid.*, c. XCII.

bunt, ibi : *De reprobis autem quæri solet,* etc. Et sic tria determinat : primo, quid resurget ad staturam hominis complendam ; secundo, quid in qua parte resurgat; et tertio, quale, utrum cum deformitatibus, an sine.

DUB. I.

Non eadem resurgentibus , etc.

Videtur male dicere, quia duplex est quantitas, scilicet temporis, et extensionis : sed qui habuerunt diversam quantitatem molis, in diversa resurgent : ergo qui diversam habuerunt ætatem, in diversa resurgent. Item impossibile est quod est præteritum non esse præteritum : ergo impossibile est quod aliquis, qui habuit annos centum, non habuerit centum : ergo impossibile est quod habeat solum triginta duos annos : sed in hac ætate resurrexit Christus : ergo impossibile est senibus in hac ætate resurgere. Item, si resurgentibus computatur ætas, aut ergo ab instanti nativitatis, aut resurrectionis : si ab instanti nativitatis, tunc erunt plus quam centum anni, imo quam mille in aliquibus ; si ab instanti resurrectionis, tunc non habebit unam horam, qui ante habuit triginta annos. Item Dominus nulli detrahet de quantitate molis, sed addet his qui minus habent : ergo pari ratione de ætate, cum senectus sit venerabilis.

Ad hæc omnia respondeo, quod ætas resurgentium dupliciter potest intelligi : aut per comparationem ad principium durationis : sic assignatur nobis nunc secundum comparationem ab initio nostri esse : et sic non computatur ætas in resurgentibus, quia transierunt omnem ætatem, et extra statum talem sunt. Alio modo ætas attenditur secundum dispositionem et valetudinem corporis : et sic accipitur ætas juvenilis : omnes enim tales et tanti resurgent in corpore, quales fuissent in ætate juvenili : et ita ætas non nominat durationem, sed corporis dispositionem : sic enim Deus tunc creat hominem in eo habitu et statu in ætate virili, non ratione computationis temporis, sed habitudinis corporis : et per hæc patent objecta.

DUB. II.

Ut significaret perfectionem virium.

Videtur male dicere, quoniam si femina non est vir, nec quantum ad sexum, nec quantum ad virium perfectionem, quia sexus femineus attestatur infirmitati, ergo videtur quod mulier non resurgat isto modo. Item, sicut dicit Philosophus [1], femina est vir occasionatus : ergo si occasiones non resurgunt in natura, quantum ad electos nec femina resurget. Item [2] : *In resurrectione erunt sicut angeli Dei*, et hoc erit quia corpus conformabitur animæ : sed in angelis non est distinctio sexus, nec in animabus : ergo, etc. Item sexus distinctio est propter generationem : sed ibi non erit generatio : ergo, etc.

Resp. Dicendum quod, sicut dicit Augustinus, *de Civitate Dei* [3], aliqui voluerunt dicere, quod sexus femineus non resurget, propter prædictam auctoritatem Apostoli [4] : *Donec occurramus omnes in virum perfectum;* sed, sicut ipse dicit, ibi dicitur *vir* non a sexu, sed a virtute, non corporis, sed mentis : per quem modum mulier facta vir est : secundum quem modum dicitur in Psalmo [5] : *Beatus vir qui non abiit in consilio,* etc.; quod intelligi etiam potest de muliere : et ideo auctoritas ista non negat resurrectionem mulierum, sicut manifesta ratio confirmat. Quoniam enim sexus femineus est a Deo formatus, qui formavit virilem, quod patet, quia sine ipso non esset perfectio speciei ; et in corporibus nostris natura servabitur, et vitia detrahentur : sicut viri resurgent cum sexu virili non propter generationem, sed propter perfectionem et decorem quantum ad electos, sic feminæ in sexu femineo : quia tunc a membris illis dedecus et inhonestas per omnia auferetur ; et quod

[1] Arist., *de Generat. Animal.*, lib. II, c. IV; *Phys.*, lib. I, cont. 18. — [2] *Matth.*, XXII, 30; *Luc.*, XX, 36. — [3] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XVII. — [4] *Ephes.*, IV, 13. — [5] *Psal.* I, 1.

excitabat ad libidinem, excitabat ad Dei laudem. Quod ergo primo objicitur, quod dicit defectum virium, dicendum quod hoc est solum secundum statum præsentem: ibi autem relinquetur sexus, et tolletur infirmitas. Quod objicitur, quod femina est vir occasionatus, dicendum quod est loqui de naturæ intentione universali, et sic femina est de intentione naturæ, quæ intendit salvare speciem, et est loqui de intentione naturæ singularis, quæ desiderat rem facere quanto meliorem et perfectiorem potest: et quod non facit, hoc est præter intentionem suam, propter aliquam occasionem incidentem: et hoc modo natura de femina faceret virum, si posset. Sed quia vel est defectus in virtute et caliditate, vel etiam est debilis coagulatio iu semine, vel non directe recipitur in matrice; hinc est quod mulier generatur, et dicitur vir occasionatus: tamen quia istam occasionem necesse est evenire, nec sine ea potest natura salvari in esse, ideo natura, quæ intendit salvare utrumque sexum, intendit etiam productionem mulieris: et sic patet illud. Ad illud quod objicitur, quod *erunt sicut angeli*, dicendum quod non est omnimoda similitudo, sed quantum ad hoc quod erunt immunes ab operibus carnis. Ad illud quod objicitur, quod non erit generatio, dicendum quod, sicut non erit vis generativa ad usum generandi, sed ad perfectionem nominis; sic etiam erunt membra genitalia ad perfectionem corporis.

DUB. III.

Non est autem fas dicere, etc.

Videtur hoc falsum, quia nanus non habuit, nec habiturus fuit sufficientem magnitudinem in hac vita: ergo varii boni, quorum corpora sunt deformia, sic erunt in cœlesti patria. Item, qui caret manibus, nunquam erat habiturus manus: ergo resurget sine manibus: ergo potest fieri additio membrorum officialium, quia non resurget sine manibus. Et si hoc, multo fortius videtur a parte membrorum consimilium, sicut majoris staturæ.

Resp. Dicendum quod statim ex quo corpus humanum generatum est, statutum est quantum debet esse mole, licet nos non percipiamus, quia jam est ibi totum esse: et hoc est esse in quantitate virtutis, quæ distinguitur contra quantitatem molis, et hoc est esse secundum potentiam virtutis augmentativæ: quantum ergo natura potest istum augmentare, quia nunc parvulus est, tantus debet esse ratione et tantus erit mole, nisi impediatur per occasionem. Secundum hoc intelligendum, quod quantitas rationis in aliquo potest deficere a statu competenti speciei, vel superabundare, vel sufficere. Quod sufficiat, hoc est de integritate naturæ: tunc autem dicitur sufficere, quando potest tantum corpus producere, quantum competit humanæ naturæ, quæ determinatos habet terminos, sive in parvitate, sive in magnitudine, inter quos statura Christi tenere medium creditur tanquam perfectissima: et quandiu ab illa statura non receditur, ita quod deformitas generetur, dicitur virtus augmentativa, sive quantitas rationis sufficiens; et resurget unusquisque secundum statum illi quantitati competentem. Si vero receditur ab ea, ita quod deformitas generetur, sive in superfluo, sive in diminuto, dicendum quod tunc quantitas rationis non fuit perfecta, sed vitiata: et ideo oportet tunc detrahi, vel addi, non ad naturæ mutationem, sed potius ad vitiositatis ablationem: et sic totum patet, quia Augustinus loquitur salva integritate et perfectione naturæ. Unde generaliter intelligere dat, quod, quantum ad quantitatem rationis, nec fiet additio, nec subtractio, nisi fuerit vitii deformatio. Quantum ad quantitatem molis, fiet additio in his in quibus non fuit perducta ad quantitatem rationis; nec oportet quod Dominus adducat materiam aliunde ad perficiendum, sed possibile est quod de illo uno totum extrahat, sicut creditur quod quinque panes sine appositione in quinque

millia hominum multiplicavit per virtutem infinitam. Potest tamen esse quod aliunde addat, ut fortasse in illis panibus fecit, et utrumque miraculum fuit. Alius tamen modus probabilior videtur.

DUB. IV.

Sed quemadmodum si statua, etc.

Videtur istud exemplum Augustini non valere, quia aliud est artificiatum, et aliud statua illa, quæ primo fuit fusa, et illa quæ post fusa fuit : ergo videtur quod Deus sic reparat, quod alius fuit homo post, quam ante. Ad hoc volunt aliqui dicere, quod exemplum Augustini[1] perfecte conforme est quantum ad modum et identitatem reparationis et reparati : quantum ad modum, quia non oportet singula ad sua loca redire ; quantum ad identitatem, quoniam, sicut in statua materia subjecta est eadem semel et iterum fusa, sed forma artificis est alia, sic in corpore resurrectionis eadem est materia, sed forma carnis, et accidentia generata sunt alia : sed tamen homo non est alius, quia forma ultimo completiva, et primaria materia, secundum substantiam est una et eadem. Unde si statua haberet animam, ipsa diceret : « Ego sum revocata, » quia haberet eamdem materiam, et eamdem formam ultimam, quamvis non haberet intermedias : sic et in proposito dicunt se habere : quod formæ intermediæ iteratæ, sunt aliæ ; attamen homo idem est, maxime ratione formæ, quia tota ratio personalitatis venit ex parte animæ. Sed tamen istud non sufficit, pro eo quod resurrectio dicitur esse corporum humanorum magis proprie, quam conjunctorum. Si ergo resurrectio debet esse ejusdem, necessse est quod corpus humanum sit idem : sed nunquam est idem corpus, nisi sit eadem caro : ergo oportet quod caro, quæ est forma intermedia, sit eadem : pari ratione et de aliis formis intermediis : et si oportet quod caro sit eadem, oportet quod partes officiales, ut manus et pes, sint eadem. Amplius, in *Job* expresse dicitur[2] : *In carne mea videbo Deum Salvatorem meum :* ergo eadem erit caro. Non ergo rectum videbitur exemplum Augustini ; et ideo dicendum ad hoc, quod opera Dei non inveniunt perfectam similitudinem in operibus nostris, maxime istud, cum sit supra naturam iterare eamdem formam numero : ideo non est intelligendum istud exemplum adduci nisi ad hoc solum, quod sicut artifex creatus reparat de materia ejusdem statuæ statuam consimilem, ita quod non oportet partes ad eadem loca redire ; sic Deus reparat de materia corporis tui corpus, quod non tantum simile, sed idem est in substantia : nec oportet singula ad singula membra redire, ubi est crescentia, quæ generaret indecentiam, quia quantum ad hoc loquitur Augustinus, ut patet in littera.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis tria principaliter quæruntur : primo quæritur quid resurgat in corpore humano ; secundo, quid in quo membro ; tertio quæritur qualia resurgent corpora. Circa primum quæruntur duo : primo quæritur quid resurgat quantum ad indigentiam ; secundo, quid resurgat quantum ad superfluitatem.

QUÆSTIO I.

An humores resurgent in judico [3].

Utrum humores resurgent ; et quod non, videtur : quia nihil resurget, nisi quod est de veritate humanæ naturæ : sed humores non sunt de veritate humanæ naturæ, quia quotidie mutantur, et restaurantur, et deperduntur : ergo, etc. Ad opp.

2. Item, si humor resurget, et est de veritate naturæ humanæ, ergo totaliter oportet

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XVIII ; *Enchirid.*, c. LXXXVIII, n. 23.— [2] *Job.*, XIX, 26. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXX, art. 3 ; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II.

resurgere: ergo totus sanguis, qui exit de homine per phlebotomiam, vel alio modo, resurget: sed hoc generaret indecentiam: ergo, etc.

3. Item, quod non vivit, non debet resurgere, quia resurrectio est ad vitam: sed humores non vivunt: ergo, etc.

4. Item nihil debet resurgere in corpore, quod non habeat aliquem usum: sed humores sunt ad restaurationem deperditi, quod non est in corpore resurgente: ergo, etc.

5. Item nihil resurget, nisi quod consonat qualitati et naturæ corporis resurgentis: sed corpus resurgens erit luminosum et impassibile; humores autem sunt fluxibiles et variabiles: ergo, etc.

Fundam. Contra: Quod est de constitutione corporis, resurget in illo: sed humores sunt hujusmodi: ergo, etc. Unde Augustinus[1]: « Corpus constat ex membris officialibus, officialia ex similibus, similia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elementis. » Ergo immediatius se habent humores ad corpus, quam elementa; si ergo illa resurgent, et hi similiter.

Item, quod est de perfectione corporis, resurget in illo: sed humores sunt hujusmodi, quia penes humores distinguuntur complexiones: ergo, etc.

Item hoc videtur, quia medium et dispositio uniendi animam corpori resurget in illo: sed sanguis est hujusmodi, et hoc patet auctoritate[2]: *Sanguis eorum est pro anima;* Glossa: « Aliquid vitale est in sanguine, et per ipsum maxime anima carni unitur. »

Item hoc ipsum videtur ratione, quia spiritus est medium uniendi animam corpori: sed spiritus, sicut dicunt philosophi, ex humoribus generantur. Hoc ipsum patet exemplo: quia nulla læsione facta in corpore, si totus sanguis exiret, statim anima recederet. Si ergo humores sunt medium et ratio uniendi, ergo necesse est quod resurgant.

Item, si non resurgant, cum hujusmodi humores impleant corpus, resurget corpus vacuum et imperfectum, ac per hoc deforme: sed hoc est indecens in beatis: ergo, etc.

Item in sacramento altaris convertitur vinum in verum sanguinem; sed hoc esset impossibile, nisi sanguis resurrexisset in Christo: sed si in Christo resurrexit, et in quolibet alio resurget: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Humiditas complexionalis et humores in judicio resurgent, quia verus sanguis resurrexit in Christo in ejus resurrectione.

Resp. ad arg. Dicendum quod differunt, sicut dicunt philosophi, humor et humiditas. Nam humor dicitur, prout est in venis; humiditas autem, prout extra venas dirigitur, et extra venas est, et prout ab eis derivatur ad membra. Distinguit enim Avicenna inter humorem et humiditatem, et dicit quod humor dicitur prout est in venis; humiditas autem, prout a venis derivatur ad membra. Et hoc in triplici statu: aut in primo egressu a venis, et sic vocatur ros humiditas, scilicet, quæ est in foraminibus parvarum venarum; aut prout incipit ultra progredi et dealbari, et sic vocatur cambium, aut prout est jam dealbata, et cibans in actu, et sic vocatur gluten. Hæc autem distinctio humiditatis ad duo membra reducitur, scilicet ad humiditatem nutrimentalem: et hoc complectitur rorem, et cambium, et complexionalem: et hæc est gluten, quæ est de complexione membri consimilis, in quo est tertia species hecticæ et nutrimentalis: et quia respicit statum et indigentiam, non resurget; sed humiditas complexionalis absque dubio resurget. Sed quid de humoribus dicemus, cum sint currentes, et non sint de substantia membri, nec de complexione radicali? Dicendum quod absque dubio resurgent, cum vinum convertatur in sacramento altaris in sanguinem, qui effusus est in re-

[1] Imo auctor libri *de Spir. et Anim.*, c. XV, in Append. oper. S. Augustini, edit. Bened., tom. VI. — [2] *Deut.*, XII, 23

missionem peccatorum: et iste est sanguis habens speciem sanguinis. Unde non video, quo modo verus sanguis non resurrexit in Christo: et si hoc, pari ratione et in quolibet alio. Et præterea numquid venæ remanebunt vacuæ? Et quod hoc sit verum, quod sanguis resurgat, habetur in sermone sancti Ambrosii *de Martyribus*[1], *Dignum, et congruum*: et ideo dicendum quod humores resurgent, et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, quod non sunt de veritate humanæ naturæ, dicendum quod aliquid est de veritate naturæ humanæ tripliciter: aut quantum ad esse necessarium, sicut membra principalia; aut quoad esse integrum et completum, ut illa quæ faciunt ad corporis perfectionem; aut quoad esse decorum. Prima necessarium est resurgere secundum totalitatem; sed quæ secundo et tertio, congruum est resurgere secundum illud, secundum quod faciunt ad complementum et decorem: et quia humores ad plenitudinem et integritatem faciunt, resurgent in tanta quantitate, quanta corpori competit. Et per hoc patet secundum, quia non oportet quod totus sanguis, quem emittimus, per minutionem resurgat, sed quantum congruit. Similiter de carne, quæ fluit et refluit, judicandum est.

3. Ad illud quod objicitur, quod non vivunt, dicendum quod tripliciter est aliquid vivere; aut quia recipit influentiam vitæ; aut quia disponit ad vitam; aut quia ortum et conservationem habet ex actu vitæ. Primo modo vivificatur substantia corporalis, et caro; secundo modo vivit spiritus et humor; et tertio modo capilli, et etiam ungues: et quia omnia ista connexionem habent cum vita, omnia resurgent.

4. Ad illud quod objicitur, quod non habent usum, dicendum quod falsum est; imo habent usum, scilicet ipsum corpus disponere ad vitam; sed non habent ulteriorem usum, scilicet restaurare; et habent hunc, quia de novo generatur, et hunc ibi non habebunt.

5. Ad illud quod objicitur, quod non (*a*) congruunt corpori luminoso et impassibili, dicendum quod sicut caro et os secundum statum præsentem non congruunt statui beatitudinis, sed sublimabuntur et subtiliabuntur, sic est intelligendum de humoribus et membris omnibus interioribus.

QUÆSTIO II.

An capilli et cætera intestina resurgent in judicio[2].

De his quæ spectant ad superfluitatem, ut sunt intestina, capilli, et ungues, utrum resurgant; et quod intestina resurgant, probatur, quia dicitur[3] quod Razias projecit illa, deprecans Omnipotentem, ut redderet ei. Fundam.

Item, si homo stetisset, sine alicujus corruptione translatus fuisset in immortalitatem: sed homo conditus fuit cum intestinis: ergo illa habuisset in gloria: sed modo illa habebit, quæ habuisset: ergo, etc.

Item alia ratio est ad hoc, quia si non resurgerent, venter vacuus remaneret: et si hoc, imperfectus: sed ibi nulla est imperfectio: ergo, etc.

Item de capillis[4]: *Capillus de capite vestro non peribit*. Et iterum[5]: *Omnes numerati sunt*.

Item ratione videtur: quia privatio capillorum et unguium est de imperfectione naturæ: ergo habitus est de perfectione: sed omne quod est de perfectione naturæ, debet resurgere: ergo, etc.

Item capilli sunt in ornamentum a natura collati: sed corpora electorum debent resurgere cum omni ornatu: ergo, etc.

[1] Inter *Sermones* Ambrosio ascriptos, serm XXI, *de Comm. Mart.* — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXX, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I, art. 1; Durand., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. III; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. III. — [3] II *Machab.*, XIV, 46. — [4] *Luc.*, XI, 18. — [5] *Matth.*, X, 30. — (*a*) *Al. deest* non.

Sed contra. 1. Quod intestina non resurgant, hoc videtur: quia sunt ad superfluitatis debitæ receptionem: sed ibi non erit talis superfluitas: ergo, etc.

2. Item intestina aut erunt vacua, aut plena: si vacua, ergo imperfecta; si plena, ergo immunda: cum ergo nullum horum statui gloriæ competat, patet, etc.

3. Item, quod nec capilli resurgant, videtur: quoniam sunt ex fumosa superfluitate: sed ibi non erit superfluitas fumorum: ergo, etc.

4. Item ratione videtur; quia sicut folia sunt in arbore, sic capilli in capite: sed fructu ad maturitatem ducto, cessant folia: ergo et capilli, cum jam homo pervenit ad fructum gloriæ.

5. Item hoc potest probari, quia non sunt de veritate naturæ.

6. Item, quia deforme esset corpus, si omnes capilli resurgerent, extenderetur enim nimis longitudo capillorum; et hujus signum est, quod sine dolore abscinduntur: sed quod non vivit, non debet resurgere, quia resurrectio est ad vitam: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Ea etiam, quæ de superfluitate sunt corporis, resurgent, ut capilli et cætera; quia sunt ad decentiam et ornamentum corporis.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dictum est, resurget in corpore non tantum quod est de ejus necessitate, sed etiam quod est de integritate, et decentia (*a*), et pulchritudine: quoniam igitur capilli sunt de decentia, et ungues (hoc patet, quia calvitium est imperfectio naturæ), (*b*) ideo dico quod resurgent. Similiter et intestina sunt de naturæ pulchritudine: unde Augustinus [1]: « In interioribus visceribus, quæ nullum decus modo videntur habere, ita pulchritudo rationem delectabit, ut omni formæ apparenti, quæ oculis placet, secundum mentis judicium præferatur.

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XXIV.

1. Ad illud quod objicitur, quod non habebunt usum, dicendum quod verum est de usu imperfecto, quem modo habent: sed perfectum habebunt, qui est visum intelligentiæ objectare in tam pulchra harmonia, in qua laudabit anima sapientiam conditoris.

2. Ad illud quod objicitur: « aut erunt vacua, aut plena; » dicendum quod erunt plena, sed non superfluitate; sed nobilibus spiritibus, et subtilibus, quæ totum corpus reddent agilius.

3. Ad illud quod objicitur, quod capilli sunt ex superfluitate, dicendum quod superfluitas est triplex: una respectu totius corporis et speciei, ut est superfluitas impuritatis, et hæc non erit ibi; alia est superfluitas respectu totius corporis in quo est, sed non respectu alterius propagandi, utpote semen, et hæc similiter ibi non erit, et hæc est superfluitas residuitatis; quædam est superfluitas respectu unius partis, tamen in altera non est superflua, sed decens, et optime collocata, et talis est superfluitas ex qua sunt capilli, quia illa materia non est necessaria stomacho; est tamen bene collocata in capite, et barba.

4, 5 et 6. Ad illud quod objicitur, quod arbores amittunt folia, dicendum quod si arbores deberent semper suum servare decorem, sicut resurgentes, nunquam folia amitterent: sed non debent eum servare, sicut resurgentes: ideo non est simile. Ad alia tria solvendum, distinguo triplicem veritatem naturæ et vivere secundum triplicem differentiam, ut in præcedenti problemate dictum est.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur secundo quid in quo resurgat: et de hoc duo quæruntur: primo quæritur quid in quo resurgat quantum ad totum corpus: secundo, quid in quo quantum ad quodlibet membrum.

(*a*) *Cæt. edit.* et docentia. — (*b*) *Item add.* et.

QUÆSTIO I.

An caro quæ est in duobus hominibus, resurgat in uno sicut in alio[1].

dam. Cum caro est in duobus hominibus caro, utrum resurgat caro in primo, vel secundo; et quod in primo, videtur per Augustinum[2], et habetur in littera : « Illi animæ in puncto temporis redditur, quæ eam primitus, ut ex ea homo fieret, viveret, cresceret, animavit. »

Item ratione videtur; quia propria forma in propria materia nata est fieri : ergo si hæc caro est propria materia hujus animæ, cui primo est unita, ergo semper anima appetit ei uniri : ergo si non potest, frustratur ejus appetitus : hoc autem est inconveniens : ergo, etc.

Item caro ex unione cum anima dispositionem trahit, sive ordinationem ad immortalitatem : ergo si hæc caro unita est cum hac anima, necessitatem habet iterum ad unionem cum ipsa : et si hoc, cum hoc necessitas non patiatur, ut hæc caro ordinetur ad animam aliam, patet, etc.

Item, si non est necesse resurgere cum prima, ergo si tota caro hominis manducetur, privabitur omnino anima suo corpore, et ita dabitur ei aliud corpus : non ergo erit resurrectio, quia resurrectio est ejusdem numero.

pp. Sed contra : 1. Costa fuit in Adam et Eva: quæro igitur in quo resurget : si in Adam, ergo cum tota Eva sit inde facta, nihil resurget in Eva; si non in Adam, sed in Adam primo fuit costa : non ergo resurget in quo primo fuit.

2. Item homo est de semine patris, et Christus ex purissimis sanguinibus Virginis : ergo si semen debet resurgere in patre, et sanguis in Virgine, tunc nullus homo generatus resurget, nec etiam Christus : quod si hoc non est verum, ergo caro resurget in eo, in quo secundo est caro.

3. Item, esto quod aliquis nutriatur ex carne humana, dicit Augustinus[3] quod redit ad primum : esto quod de illa generet, constat quod si tunc redit ad primum, nihil remanebit generato, et hoc est inconveniens. Quod si non redit, ergo non est necesse quod resurgat in primo, sed in secundo potest.

4. Item, quod debeat resurgere in secundo, videtur, quia ab ultimo res denominatur, et a fine. Unde statur in ultimo testamento, quod est in morte testatoris; ergo si caro ista fuit illius hominis finaliter, et posterius, ergo ad ipsum magis spectat : ergo ad secundum et postremum debet redire, non ad primum.

CONCLUSIO.

Caro quæ est in duobus, in uno sicut in principio, in alio sicut in individuo et in toto, resurget in isto, non in illo; et si in ambobus, secundum materiam resurget in primo; si in hoc secundum materiam, in alio secundum speciem resurget. Impossibile est autem quod in pluribus sit secundum speciem.

Resp. ad arg. Dicendum quod caro quæ est in duobus, potest esse dupliciter : aut ita quod sit in uno sicut in principio, in altero sicut in individuo et toto suo, aut in utroque sicut in individuo. Si sit in uno sicut in principio, in alio sicut in individuo et toto, resurget in secundo, quia non erat in primo ad ipsum, sed ad alterum ordinata, sicut fuit costa in Adam, quia ordinata ad propagationem Evæ; sic semen in patre, quia ordinatum est ad propagationem filii; sic illi sanguines in beata Virgine, quia ordinati erant ad conceptionem Christi. Si autem in utroque sit sicut in toto absoluto, hoc tripliciter potest intelligi : aut ita quod sit in utroque caro secundum speciem; aut in utroque secundum materiam; aut in uno secundum speciem, in altero secundum materiam. De primo est controversia : nam

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXX, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. IV. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XX; *Enchirid*, c. LXXXVIII, n. 23. — [3] Ibid.

dicunt aliqui quod caro unius secundum speciem potest fieri caro alterius secundum speciem, ut, si homo de illa nutriatur et generet : et hoc evenit quia omnino est transmutabilis caro in aliam, sicut experimento patet. Opin. 1. Et si quaeras in quo resurget, dicunt quod in illo in quo majorem et essentialiorem habet ordinationem; et Dominus supplet alteri illud : ut, verbi gratia, si de modica parte corporis unius quantum ad carnem secundum speciem sit aliquis generatus, illa resurget in generato; et Dominus post supplebit in me quod amissum est, sicut in Adam replevit carnem pro costa. Opin. 2. Alia positio est, quod de carne secundum speciem illius homo non potest nutriri, nec generari, sed solum de carne secundum materiam; et rationem hujus reddunt ex parte actualitatis ipsius, quia transsubstantiatio hic conversio est : et conversio, et transmutatio, sive transsubstantiatio, sive transversio, est ex ente in potentia : et quia est caro secundum speciem, ideo non est possibilis converti in carnem secundum speciem. Sed quoniam hoc non habet stabile fundamentum, quia lupus nutritur de carnibus lupi, et aliis animalibus ejusdem speciei, ut videmus; et iterum, caro secundum speciem potest fieri non caro, et tunc erit in potentia : ideo rationem fundant super pulverum appetitum, qui plantatus est ad illam formam determinate et sempiternaliter, qui non patitur ipsam carnem vivificari ab alia anima immortali : et ideo respondent, quod illud est impossibile, quod in primo sit caro secundum speciem unius, et postmodum fiat alterius. Improb. opin. 1. Sed prima positio repugnare videtur resurrectioni ejusdem corporis, quia si de una parte carnis meæ secundum speciem posset fieri caro alterius secundum speciem, pari ratione et de alia, et sic de qualibet, et sic anima perderet suam carnem totam; quo modo igitur verum est quod dicit Job[1] : *In carne mea videbo Deum Salvatorem meum*? Improb. opin. 2. Secunda positio non habet multum roboris, tum quia videtur inconveniens dicere quod homo non possit nutriri de carne secundum speciem, cum sit apta ad nutriendum, et bene possit inde nutriri; amplius, nec istud est multum stabile, quod in corpore humano sit aliquid actu corruptibile, et tamen sit resolubile usque ad elementa, et quod ibi sit appetitus impediens transmutationem. Deter. Doctor. Unde sanius dici potest, quod sicut resurrectio est per divinam virtutem, sic ordinatio carnis ad illam animam est secundum divini decreti dispositionem; quæ quoniam est immortalis, facit quod caro secundum speciem unius ad carnem secundum speciem alterius hominis sit impossibilis. Dicamus ergo quod in utroque secundum speciem esse omnino est impossibile, quia tunc esset de necessaria constitutione utriusque, et necessario resurgeret in utroque; et hoc est impossibile. Istam impossibilitatem non dico venire de virtute carnis secundum speciem ipsius hominis, quia sic necessario est ordinata ad incorruptionem propter appetitum ad animam primam : et ideo non potest esse corporis alterius animæ principalis materia, quia sive sit ibi iste appetitus, sive non, sine calumnia potest dici quod hoc venit ex ordinatione divina, quæ carnem hominis sicut non dimittit perire, sic nec ejus substantiam confundi, nec permisceri. Unde sicut divina providentia faciebat Adam ab exteriori impassibilem, sic etiam facit carnem secundum speciem unius in carnem secundum speciem alterius inconvertibilem. Si autem caro sit in utroque secundum materiam, ut quando homo nutritur de carne alterius, dico quod redit ad primum, quia ad utrumque ordinata est de congruo : et sequens ordinatio, cum non sit fortior, non solvit præcedentem. Si autem in uno sit secundum speciem, in altero secundum materiam, resurgit in eo in quo fuit secundum speciem, quia ad illum essentialiorem ordinationem habet, sive sit primus, sive secundus. Unde si aliquis nutritur de carnibus alterius secundum spe-

[1] *Job*, XIX, 26.

ciem, talis caro redit ad primum. Si autem generatur de carnibus secundum materiam, quia de his quæ secundum speciem non potest generari, dico quod caro stat in secundo, et Deus recompensat primo. Et ratio hujus est, quia caro majorem et essentialiorem habet ordinationem ad animam in secundo. Ex his patent objecta, quia Augustinus loquitur in duobus casibus, scilicet quando in primo fuit caro secundum speciem : et hoc patet ex verbo suo : *Ut ex ea homo fieret*, etc.; vel etiam quando in duobus est secundum materiam.

Resp. ad ult. ad opposit. 3. Ad illud ergo quod objicitur, quod debet denominari ab ultimo, dicendum quod sequens ordinatio non solvit priorem, nisi sit fortior : et quia non est fortior, prior manet, maxime quando in primo fuit caro secundum speciem, habuit essentialiorem ordinationem ad animam, quia caro secundum speciem vivificata ab hac anima habuit necessariam et indissolubilem ordinationem ad illam animam : et ideo, sicut matrimonium legitime contractum cum aliqua non potest solvi, si illa contrahit de facto cum aliquo, sic nec caro potest ordinationem ad primam carnem perdere. Quid autem sit caro secundum speciem, hoc habet locum in libro secundo ubi agitur, utrum aliquid transeat in veritatem humanæ naturæ, et quæritur, dist. xxx, art. 3[1].

QUÆSTIO II.

An unumquodque membrum reformabitur ex sua propria materia [2].

Ad opp. Quid in quo resurgat quantum ad membra, utrum scilicet materia uniuscujuslibet membri in suo, an indifferenter (*a*) in quolibet resurgat; et quod non in suo, videtur Augustinus [3] dicere, et habetur in littera, quod non refert, utrum pars materiæ redeat in suum locum, sicut est in fusione statuæ.

2. Item ad hoc est ratio ostensiva, quia materia illa est in perfecta (*b*) obedientia respectu Creatoris : ergo si ipsa nihil operatur, et creaturæ non facit vim, nisi quod totum reparetur, et debite, sicut bonus artifex, ergo videtur quod sine differentia materia unius membri in alio possit resurgere.

3. Item alia ratio ad hoc est, quia dispositio contrahitur in corpore ad resurgendum ex unione ad animam : ergo cum quælibet pars toti animæ uniatur, quia anima tota est in qualibet parte, quælibet pars habet indifferentiam ad totum.

4. Item si necesse est quod in eodem, sed esto quod aliquis habeat nimis magnum caput, tunc necesse erit resurgere in eadem deformitate : quod est inconveniens.

Sed contra [4] : *Accesserunt ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam :* ergo si est convenienter ibi signata forma resurrectionis futuræ, patet, etc. Fundam.

Item ratione videtur, quia resurrectio est ejusdem : sed si manus fieret ex materia pedis, non esset ejusdem; sic nec alia aliqua pars, si fieret de alia; et sic nec totum idem : ergo cum hoc sit inconveniens, patet, etc.

Item resurrectio est ad remunerationem : sed contingit unum membrum nobilius esse altero, et ulterius magis mereri uno, quam altero : ergo si debet alicui præjudicari, illa pars materiæ in membro debet resurgere, quæ prius ibi fuit.

Item, sicut se habet totum corpus ad animam, sic oculus ad potentiam visivam, ut dicit Philosophus : sed necesse est materiam totius corporis aptari huic animæ, ita quod non alii : ergo et materiam potentiæ visivæ huic, et non alteri : et sic materia unius membri in hoc membro determinate resurget.

[1] Huj. edit. tom. III, p. 338. — [2] *Cf.* S. Thom., in p. III, q. LXXX, art. 5; *Suppl.* Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. V; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. V. — [3] Aug., *Enchirid.*, c. LXXXIX, n. 23; *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XX, n. 3. — [4] *Ezech.*, XXXVII, 7.

(*a*) *Cæt. edit.* differenter. — (*b*) *Edit. Vat.* est imperfecta. *Edit. Ven.* est perfecta.

CONCLUSIO.

Membrum unumquodque reformabitur ex sua propria materia pertinente ad ejus substantiam; quæ vero est de superfluitate per totum corpus diffundetur.

Resp. ad arg. Dicendum quod in hoc membro, sive in ejus materia est aliquid considerare quod est de substantia et perfectione, aliquid quod est de superfluitate, sicut aliqua membra plus habent de materia, quam conveniens sit formæ membri. Si primo modo, sic dico quod unumquodque membrum ex sua propria materia reformabitur : reformatio enim respondet formationi. Unde eadem et de eodem est reformatio ejus, de quo fuit formatio. Si autem quantum ad superfluitatem, dicendum tunc, quod illud materiæ quod modo est superfluum in una parte, per totum corpus dispergetur, ut sic non abundet unum membrum ab altero, nisi quantum debet.

1. Et sic loquitur Augustinus, quod patet : loquitur enim de superexcrescentia eorum, quæ debent resurgere.

2. Ad illud quod objicitur, quod materia illa est in perfecta obedientia, dicendum quod verum est; tamen Creator non vult facere, nisi quod congruit ipsum facere; et congruit, quod unumquodque membrorum fiat de sua materia. Et quidam reddunt de hoc rationem ex parte diversorum appetituum, qui sunt in pulvere. Quidquid tamen sit de hoc, tamen hoc venit ab ordinatione perfecti artificis, ut apparet de eadem materia, et eodem ordine.

3. Ad illud quod objicitur, quod quælibet pars unitur toti animæ, dicendum quod anima est perfectio quantum ad substantiam, et motor quantum ad potentias : etsi anima non sit composita, imo simplex quantum ad substantiam, habet tamen multitudinem potentiarum, ratione quarum ad diversa organa comparatur. Quoniam igitur corpus est ordinatum ad resurrectionem in utroque, et in quantum respicit animam ut perfectionem, et ut motorem, et quantum ad rationem motoris est distinctio : ideo distincte resurget materia membrorum in suis locis.

4. Ad illud quod ultimo objicitur, jam patet responsio : dico enim quod illud per totum dispergetur, quod in aliqua parte est superfluum : nec illud faciet diversitatem in corpore, sed removebit deformitatem : et hoc intelligendum est quantum ad corpora electorum. Sic igitur patet, quid in quo resurgat secundum verba beati Augustini : quibus magis est innitendum, maxime in hac materia, quam etiam rationi. Attamen tam ad primum problema, quam ad ultimum, posset de facili responderi, si quis velit seminales rationes intueri, in quas fit resolutio, quæ in una parte salvabuntur respectu totius, si sit artifex qui possit educere; et ideo cum Deus hoc operetur, et supra naturam, quid mirum est si quantumcumque parum de carne remaneat, totum reficiat? nec unquam poterit adeo (*a*) dividi, quin modicum sufficiat cuilibet : hoc dico secundum operationem Dei, non secundum operationem naturæ, sicut alibi melius patet, scilicet in secundo libro.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur qualia erunt corpora resurgentium; et de hoc duo quæruntur : primo quæritur de qualitate quantum ad electos; secundo vero, quantum ad reprobos.

QUÆSTIO I.

An corpora electorum resurgent cum deformitatibus [1].

Utrum corpora electorum resurgant cum Fundam.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXI, per tot.; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VI; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VII.

(*a*) *Cæt. edit.* poterat a Deo.

deformitatibus ; et quod non, videtur. Augustinus, *de Civitate Dei* [1] : « Aberit a corporibus electorum omnis deformitas, omnis infirmitas, omnisque tarditas. » Ergo si hæc pertinent ad deformitates, et carebunt his, patet.

Item nihil resurget in electis, quod non sit de decore naturæ, quia, ut dicit Augustinus [2], a corporibus electorum vitia detrahentur, et natura servabitur : sed deformitates non sunt de natura : ergo, etc. Probatio minoris. Super illud [3] : *Eramus natura filii iræ,* Glossa : « Natura vere ac proprie dicitur qualis sine vitio fuit in primis parentibus. » Ergo cum deformitates in ea non fuerint, patet, etc.

Item generans transmittit in prolem omne illud, quod est de veritate naturæ suæ, quando generat sine errore, pro eo quod per naturam generans generat sibi simile : sed generans habens deformitatem sine errore naturæ, generat non habentem deformitatem : ergo deformitas non est in eo de veritate suæ naturæ : ergo si hoc solum resurget in electis quod est de veritate naturæ, deformitates non resurgent in eis.

Item Anselmus [4], in libro *de Veritate*, dicit, quod veritas est rectitudo sola mente perceptibilis : ergo quod non est de rectitudine naturæ, non est de veritate naturæ ; sed deformitas non est de naturæ rectitudine : ergo non est de veritate naturæ : ergo non resurget in electis.

Ad opp. Contra : 1. Caro contracta a generantibus est de veritate humanæ naturæ : sed gibbositas et aliæ multæ deformitates possunt a generantibus contrahi : ergo sunt de veritate humanæ naturæ : sed omne tale resurget in electis : ergo, etc.

2. Item de veritate humanæ naturæ sunt membra non tantum officialia, verum etiam consimilia : sed in hujusmodi deformitatibus est aliquid de substantia membri consimilis, sicut patet in gibbo, et est aliquid de carnis substantia : ergo est aliquid de veritate humanæ naturæ : ergo, etc.

3. Item, quia anima meruit in corpore, debet remunerari incorpore et in membris, et hoc, quia corpus est sibi conjunctum : si ergo anima viri justi meruit in deformationibus, et per deformitates, quas humiliter toleravit, ergo debet in eis remunerari.

4. Item cicatrices, quæ sunt inductæ in martyribus a violentia, manent in gloria in signum meriti et triumphi : ergo pari ratione deformitates quæ sunt a natura, in quibus meruit anima nostra.

CONCLUSIO.

Corpora electorum habentia deformitatem resurgent cum deformitatibus suis quoad substantiam, sed cum pulchritudine.

Resp ad arg. Dicendum quod deformitates quædam sunt qualitativæ, sicut illæ quæ veniunt ex malo, et inordinato situ membrorum ; quædam sunt quantitativæ, sicut quando quis habet nimis magnum caput, vel nimis magna membra, ita quod aliis sunt improportionalia, vel habet gibbositates, vel talia, in quibus est aliquid de carnis substantia. Si de primis loquamur, quia non sunt de veritate humanæ naturæ, imo per errorem omnino contingunt, dicendum quod in electis nullo modo resurgent. Si de secundis loquamur, quia aliquid est ibi substantiæ, aliquid vitiositatis, quod est substantiæ resurget, quod est vitiositatis auferetur : hoc est dicere, quod illius membri materia per alia membra diffundetur quantum ad superfluitatem, ita quod non aliquid peribit, et tamen totum per omnia reducetur ad proportionem. Et sic patet quod in electis nulla resurget deformitas ; resurget tamen alicujus deformitatis materia. Et sic concedendæ sunt rationes ostendentes, quod non resurgent.

1 et 2. Concedendæ nihilominus sunt duæ ad oppositum inductæ, quod illud quod est

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. xx, n. 3. — [2] Ibid., c. xvii, et *Enchirid.*, c. xci, n. 23. — [3] *Ephes.*, ii, 3. — [4] Anselm., *de Verit.*, c. xii.

de [illegible] deformitate [illegible], [illegible] sub ratione pulchritudinis.

3. Ad illud quod objicitur, quod per deformitates meretur anima vel punitur, dicendum quod per aliquid mereri est dupliciter: aut quod habet imperfectionem secundum statum meriti, non tamen secundum suam formam et naturam; aut quod habet imperfectionem secundum suam naturam, sicut patet quod meremur per charitatem, cui inest imperfectio solum ratione status; et meremur per fidem, cui inest imperfectio ratione formæ: in primo remuneramur per ejus perfectionem; in secundo remuneramur per ejus evacuationem, quia non est nata fides stare cum perfectione completa. Per hunc modum in corporalibus oportet intelligi: unde cum corpus humanum statui perfectionis non repugnet quantum ad naturam, sed quantum ad statum, deformitas vero quantum ad propriam suam rationem repugnat perfectioni, hinc est quod corpus debet resurgere et resumi, deformitas vero minime.

4. Ad illud quod objicitur de cicatricibus, dicendum quod aut cicatrices non resurgunt, aut si resurgunt, ita facient ad decorem et gloriam animæ, quod non minuent pulchritudinem corporis, quia frequenter talia signa reddunt corpus magis decorum: quoniam igitur cicatrix potest carere turpitudine, sed deformitas semper deformat, ideo non sic competit deformitas corporibus electorum, ut cicatrix.

QUÆSTIO II.

An damnati resurgent cum deformitatibus [1].

Fundam. Utrum deformitates resurgent in corporibus damnatorum; et quod sic, videtur per Augustinum [2] in *Enchiridio* (a): « Nulla debet esse quæstio de pulchritudine, ubi est certitudo de damnatione. » Si ergo certi sumus, quod reprobi damnabuntur, certi sumus etiam quod pulchritudine non decorabuntur.

Item a corporibus damnatorum non tolletur tarditas, nec passibilitas: ergo nec deformitas, consimili ratione. Prima patet, quod passibilia erunt damnatorum corpora et gravia: ergo, etc.

Item, quod deformitates tollentur ab electis, hoc gratiæ est: sed nulla gratia debet fieri damnatis: ergo ab eis deformitates non debent auferri.

Item deformitates animarum ab animabus non tolluntur: ergo nec a corporibus, ratione consimili, imo a causa, quia deformitas culpæ est causa deformitatis pœnæ.

Item corpus damnatis animabus redditur non propter perfectionem, sed propter majorem punitionem: sed deformitas corporis redundat in pœnam animæ: cum ergo non debeat in eis pœna minui, sed augeri, non debet corpus eorum deformitatibus exui, sed reindui.

Contra: 1. Deformitates in effectu veniunt Ad opp. ex errore virtutis producentis: sed corpora resurgentium sola virtus divina reficiet: ergo si illa non potest errare, impossibile est quod habeant deformitatem.

2. Item artifex qui effectum cum deformitatibus producit, non dicitur reformator, sed deformator: ergo si Deus corpora damnatorum cum deformitatibus facit resurgere, non debet dici reformator, sed deformator: sed hoc est facere ipsi artifici contumeliam, quæ longe debet a Deo relegari: ergo nullo modo cum deformitatibus producit.

3. Item optimi est optima producere: si ergo optimus est artifex, ergo optima artificiata producit: sed ipse est artifex in resurrectione, et corpora deformia non sunt bene facta, nec ordinata: ergo, etc.

4. Item est ordo partium in toto, et ordo rei ad finem; et primus respicit sapien-

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXVI, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VI; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VIII. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. XCII, n. 23.

(a) *Cæt. edit. deest* per. — (b) *Enchiridion.*

tiam, secundus respicit bonitatem : sed Deus, cum sit bonus, non potest facere rem fine carentem, sive a fine deordinantem ; ergo, cum sit summe sapiens, non potest rem producere deordinatam quantum ad ordinem, qui est partium in toto : ergo nec deformitates.

5. Item a damnatis auferetur deformitas quæ est per diminutionem : unde si modo caret manu, tunc non carebit manu : ergo pari ratione et deformitas quæ est ex superfluitate ; et ita, ut videtur, omnis deformitas.

CONCLUSIO.

Corpora reproborum resurgent cum sua deformitate, si jam fuerunt deformia, atque ita confirmabuntur.

Resp. ad arg. Dicendum quod Augustinus in *Enchiridio* (*a*) istam quæstionem dimittit insolutam, quasi non sit magnæ utilitatis ; attamen cum assignat rationem, quare circa hoc non debeat laborari, determinationem quæstionis nobis innuit. Dum enim dicit, quod non debet nos molestare inquisitio circa pulchritudinem, ubi est certitudo circa damnationem ; si enim ad hoc resurgant ut damnentur, non ut melioris, sed pejoris sint conditionis : manifeste apparet quod non dabitur eis pulchritudo, quam non habuerunt, nec auferetur deformitas, quam habuerunt. Unde Deus, quantum ad eos, est purus reformator, quia secundum eamdem formam reformat, quam eis natura dedit in generatione primaria. In qua reformatione apparet Dei sapientia, et justitia : sapientia, quia scit omnino eodem modo reparare, sicut ante fecit ; justitia, ut sicut qui meruit in corpore pulchro, remuneratur in ejus pulchritudine, sic qui in turpi peccavit, in ejus turpitudine cruciari debet ; nec debet auferri, sed potius firmari. Et rationes hoc ostendentes concedendæ sunt.

1. Ad illud quod objicitur primo, quod venit ex errore virtutis, dicendum quod hoc verum est in operatione naturæ, quæ producit effectum quanto melius potest : sed non sic in operatione Dei, qui non reparat secundum quod melius potest, sed secundum quod meritis ejus melius congruit.

2. Ad illud quod producens effectum deformem est deformator, dicendum quod effectus deformiter productus potest dupliciter considerari ; aut absolute, aut in comparatione. Si absolute, verum est ; si autem in comparatione ad meritum, aut ad præcedentem statum, non est verum : et quoniam effectus competit meritis damnatorum, competit nihilominus statui præterito ; ideo talis reparatio non est deformatio, sed reformatio, et confirmatio debet dici : et est exemplum in artifice, qui picturam Diaboli facit turpem : ipse enim non dicitur deformator, sed conformator, quia conformem statui diabolico picturam facit, quamvis in se pictura sit deformis : sic etiam in proposito intelligendum.

3. Ad illud quod objicitur, quod optimi est optima producere, dicendum quod verum est in ordine : et corpus deforme optime ordinatur in inferno, sicut pulchrum in cœlo.

4. Ad illud quod objicitur de ordine duplici, dicendum quod ordo creaturæ quantum ad finem est dupliciter : vel quantum ad finem creatum, vel quantum ad finem ultimum, qui Deus est, qui est finis universalis. Similiter ordo partium est dupliciter, scilicet partium in toto, et rerum in universo : et sicut creatura non potest produci a Deo deordinata a fine ultimo, ita quod illam deordinationem habeat a Deo, sic nec ab ordinatione, quæ est in universo : et quamvis deforme corpus sit deordinatum in se, est tamen ordinatum in mundo.

5. Ad illud quod objicitur, quod auferetur deformitas per diminutionem, ergo, etc. ; dicendum quod hoc est propter perfectam punitionem voluntatis ; quæ quoniam omnium membrorum fuit rectrix, et omnia habere voluit, licet non habuerit, ideo in omnibus puniri debet, et torqueri.

(*a*) Cæt. edit. *Enchiridion.*

PARS II.

DETERMINAT QUOMODO DAMNATORUM CORPORA ERUNT PASSIBILIA.

Quod non consumentur corpora quæ … ardebunt.

Si vero quæritur de corporibus malorum, quomodo in igne ardeant et non consumantur; Augustinus variis exemplis astruit [1], et sempiternis ignibus ea ardere, et non consumi illa combustione; sicut animus cujus præsentia corpus vivit, et dolorem pati potest, mori autem non potest. Hoc enim erit tunc in corporibus damnatorum, quod nunc esse scimus in animis omnium.

An dæmones corporali igne crementur.

Quæri etiam solet an dæmones corporali igne ardeant. Ad quod Augustinus respondens ait [2] : « Cur non dicamus quamvis miris, veris tamen modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi incorporei, et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Gehenna illa, quæ stagnum ignis et sulphuris [3] dicta est, corporeus ignis erit; et cruciabit damnatorum corpora, vel hominum, vel dæmonum; sed solida hominum, aerea dæmonum. Unus enim utriusque ignis erit, ut veritas ait [4]. » De quo igne si quæritur qualis, vel ubi sit, Augustinus sic respondet [5] : » Ignis æternus cujusmodi sit, et in qua mundi, vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus divinus ostendit. »

An animæ sine corporibus sentiant ignem corporalem.

Cum autem constet animas igne materiali in corporibus cruciandas, quæri solet, an interim ante resurrectionem corporum animæ defunctorum reproborum materiali igne crementur. De hoc Julianus Toletanæ ecclesiæ episcopus, Gregorii dicta secutus, ita scripsit [6] : « Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem etiam corporeo igne teneatur? Teneri autem per ignem spiritum dicimus, ut in tormento ignis videndo atque sentiendo puniatur. Quod autem non solum videndo, sed etiam experiendo anima ignis tormentum patiatur, ex Evangelio colligitur, ubi veritatis voce dives mortuus dicitur in inferno sepultus [7] ; cujus anima, quod in igne teneatur, insinuat, cum Abraham deprecatur, dicens [8] : *Mitte Lazarum, ut intingat digitum suum in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Dum ergo peccatorem divitem damnatum in ignibus veritas perhibet, quis sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? Præcipue cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat Augustinus, ita inquiens [9] : «Profiteri animam habere posse similitudinem corporis et corporalium omnino membrorum quisquis renuit, potest negare animam esse, quæ in somnis videt, vel ambulare se, vel sedere, vel huc atque illuc gressu, vel etiam volatu ferri : hoc sine quadam similitudine corporis non fit : proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit non corporalem, sed corpori similem; ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus sive in requie, sive in doloribus. » In Cassiani etiam voluminibus legitur, quod non sint otiosæ, neque nihil sentiant, cum dives ille in inferno se flamma cruciari clamet. Unde probatur, animas defunctorum non solum suis sensibus non privari, sed nec istis affectibus, scilicet spe,

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXI, c. I-IV. — [2] Ibid., c. X. — [3] *Apoc.*, XX, 9. — [4] *Matth.*, XXV, 41. — [5] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XVI. — [6] Greg., *Dial.* lib. IV, c. XIX. — [7] *Luc.*, XVI, 22. — [8] Ibid., 24. — [9] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. XII, c. XXXIII.

tristitia, gaudio, ac metu carere; et ex his, quæ sibi in illo generali examine reservantur, eas quædam jam incipere prægustare.

Illud etiam investigari oportet, si abortivi fœtus, et monstra resurgent, et qualia. De quo Augustinus ita ait [1] : « Occurrit de abortivis fœtibus quæstio, qui jam nati sunt in uteris matrum, sed non ita ut jam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de his, qui jam formati sunt, tolerari potest utcumque quod dicitur. Informes vero quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina quæ concepta non fuerunt? [2] Scrupulose quidem inter Doctores quæri, ac disputari potest, quando incipit homo in utero vivere, an sit quædam vita occulta, quæ nondum motibus viventis appareat. Negari enim vixisse puerperia, quæ ideo membratim exsecantur, ut ejiciantur ex uteris prægnantium, ne matres etiam, si mortua ibi relinquantur, occidant, impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere, ex illo utique jam mori potest; mortuus vero ubicumque illi potuit mors evenire, quo modo ad resurrectionem non pertineat, reperire nequeo. [3] Neque enim et monstra quæ nascuntur, et vivunt, quantumlibet cito moriantur, aut resurrectura negabuntur, aut ita resurrectura credenda sunt; sed potius correcta eorum emendataque natura. Absit enim ut illum bimembrem, quem nuper natum in oriente fratres fidelissimi, qui eum viderunt, retulerunt, et sanctus Hieronymus scriptum reliquit, ut unum hominem duplicem, ac non potius duos, et quod futurum erat, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita et cætera, quæ nimia deformitate monstra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram in resurrectione revocabuntur. »

De abortivis fœtibus et monstris.

EXPOSITIO TEXTUS.

Si vero quæritur de corporibus malorum, quo modo in igne ardeant, etc.

Supra determinavit Magister, quanta et qualia sunt resurgentium corpora; in hac parte determinat quomodo damnatorum corpora ab igne sunt cremabilia, et tamen sunt immortalia. Et quoniam ille ignis cremat corpora, cremat dæmones, cremat etiam animas separatas, ideo pars ista habet tres : in prima determinat, qualiter cruciet corpora; in secunda, qualiter cruciet dæmones, ibi : *Quæri etiam solet an dæmones;* in tertia vero, qualiter cruciet animas, ibi : *Cum autem constet animas.* In ultimo vero capitulo determinat utrum resurgant monstra, ibi : *Neque enim et monstra.*

Divisio.

DUB. I.

Illud etiam investigari oportet, si abortivi fœtus et monstra resurgent, etc.

Quæritur hoc de monstris et gigantibus, utrum resurgant; et quod sic, videtur, quia nihil debet deperire humanæ naturæ. Item quomodo poterunt convenire hujusmodi moles tam magnæ de corporibus hominum, cum nati fuerint ex Adam?

Resp. Dicendum quod monstra non resurgent, pro eo quod non est ibi naturæ veritas, sed potius error : unde si sunt magnitudine gigantes in via, in patria non erunt. Si vero quæras unde habuerint ortum, dicendum quod, sicut narrat Josephus, dæmones incubi assumptis corporibus generant, et dæmon ostendit mulieri cum qua concubuit figuram talem hominis maximi : et ideo tum propter seminis multiplicationem, tum propter virtutem animalem generatus fuit homo miræ magnitudinis, et ille postmodum alios generavit. Si quæras, quomodo dæmon generare potest, cum solus homo generet hominem; ad hoc responderi potest, quod dæmon, prius assumpta effigie

[1] August., *Enchirid.*, c. LXXXV, n. 23. — [2] Ibid., c. LXXXVI. — [3] Ibid., c. LXXXVII.

mulieris, seipsum subjicit viro, et ipsum semen susceptum transfundit, et conservat, sicut novit, per aliqua remedia, ne calor et spiritus evanescat. Sed hoc totum magis est conjecturæ, quam rationis rectæ.

DUB. II.

Absit enim ut illum bimembrem, qui nuper, etc.

Quæritur, quando aliquis est in parte bimembris, in parte habet membra divisa, utrum debeat resurgere unus, vel duo, quia qua ratione debet resurgere unicus, videtur quod duo, et e converso. Item similis casus est quando est hermaphroditus, et natus in utroque sexu; quæritur in quo debeat resurgere, quia qua ratione resurget in uno, et in altero : ergo vel resurget in neutro, vel in utroque.

Resp. Dicendum quod in monstro, quod in parte habet duo membra, in parte unum, in parte distincta, in parte unita, distinguendum est, quia aut habet distinctionem in membris principalibus, et unionem in non principalibus, et e converso. Si habet distinctionem in membris principalibus, sunt ibi duæ animæ, et tunc resurgunt duo corpora; si autem habet unitatem in illis, distinctionem in aliis, resurget unum corpus. Ad illud quod quæritur de hermaphrodito, dicendum quod secundum naturam impossibile est quod sit omnino indifferens, sicut dicunt medici, quamvis discerni non possit : et ideo debet resurgere in eo sexu, qui dominatur per naturam. Si vero quæratur de monstro, quod partim est homo, partim est bestia, dicendum quod si partes principales sunt hominis, si vixit, habuit animam humanam, et ideo ordinatum est ad resurrectionem; et resurget homo secundum totum.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, quæritur de passibilitate damnatorum. Quæritur igitur qualiter patiantur; et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur de punitione, si est; secundo quæritur, quid est; tertio, qualiter agit. Circa primum quæruntur duo : primo quæritur utrum infernus sit; secundo, ubi sit.

QUÆSTIO I.

An infernus sit ponendus [1].

Utrum sit ponere cruciatum æternum, quem vocamus infernum; et quod non, videtur [2] : *Juxta mensuram peccati erit et plagarum modus :* sed nullus peccat æternaliter : ergo nullus cruciatur æternaliter. Ad opp.

2. Item [3] : *Congregabuntur congregatione unius fascis, et post multos dies visitabuntur :* sed congregatio malorum est in die judicii, secundum quod dicitur [4]: ergo visitatio erit post judicium : sed non erit ad intensionem supplicii : ergo erit ad liberationem : ergo non cruciabuntur æternaliter.

3. Item hoc ipsum videtur per novum Testamentum [5] : *Qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis :* constat illud esse dictum quantum ad peccati punitionem : sed omnis peccati mensura finita est, cum sit a virtute finita; ergo punitio peccati finita est : ergo nullus cruciatus est æternus.

4. Item [6] : *Misericordia superexaltat judicium :* ergo magis misericors est Deus quam justus in effectu : ergo si æternaliter punire hoc est summæ severitatis, impossibile est quod Deus æternaliter puniat.

5. Item hoc ipsum videtur ratione : quia ad hoc quod judicium sit justum, requiritur justus ordo, justa causa, et justus animus. Justus autem animus dicitur, qui punit non libidine vindictæ, sed propter aliquod bonum : ergo Deus non intendit vindictam, sed potius correctionem. Si ergo intentio divina non frustratur, homo aliquando corrigitur, dum a Deo punitur; sed cum correctus est,

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLIV, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XII. — [2] *Deuter.*, XXV, 2. — [3] *Isa.*, XXIV, 22. — [4] *Matth.*, XXV, 32. — [5] *Matth.*, VII, 2. — [6] *Jacob.*, II, 13.

non indiget amplius puniri : ergo necesse est ipsam pœnam terminari.

6. Item summæ misericordiæ est a summa miseria liberare : sed summa miseriarum est pœna damnatis : ergo Deus ab illa liberat; ergo nullum æternaliter cruciat : ergo non est ponere cruciatum æternum, ac per hoc nec infernum.

undam. Contra [1] : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur :* ergo æternaliter cruciabuntur in infinitum : ergo est ponere in inferno (*a*) cruciatum æternum.

Item [2] : *Ite, maledicti, in ignem æternum :* ignem autem æternum vocamus æternum supplicium : ergo, etc.

Item ratione videtur : quia si de duobus contrariis est reperire alterum extremorum, et medium, necesse est ponere alterum extremum; hoc enim est radix, et via stabiliendi contraria apud Philosophos : sed est ponere perfectam et æternam beatitudinem in patria, et medium statum in via inter beatitudinem perfectam (*b*), et æternam miseriam : ergo est ponere perfectam miseriam, et æternam post hanc vitam : hanc autem dicimus infernum : ergo, etc.

Item peccatum opponitur merito justitiæ : sed merito debetur gloria æterna, secundum quod dicitur : ergo et peccato pœna æterna per locum a commutata proportione, sive per consequentiam in ipso : quia sicut se habet meritum ad præmium, ita demeritum ad supplicium. Et iterum, si oppositum in opposito, et propositum in proposito.

Item, qui peccat mortaliter, præponit bonum commutabile bono æterno et infinito; ergo contemnit, et offendit bonum infinitum; sed tanta est offensa, quantus est is (*c*) qui offenditur : ergo cum ipse sit infinitus, offensa debet judicari infinita. Cum igitur pœna debeat proportionari offensæ, necesse est quod peccato mortali reddatur pœna infinita : sed non potest reddi infinita intensione, sed solum duratione : ergo, etc.

Item, sicut Deus est summe misericors, ita est summe justus : sicut ergo summe misericordis est summe misereri, et misericordiam suam summe manifestare per effectum; sic et summe justi est summe punire, et suam justitiam manifestare per effectum. Si ergo infinita justitia non potest manifestari nisi per effectum infinitum, videtur quod aliquibus peccatoribus reddi debeat cruciatus infinitus : sed non potest esse cruciatus immensus : ergo necesse est esse cruciatum æternum : hunc autem dicimus infernum : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Infernum ponere, et cruciatum æternum, pertinet ad complementum universi, et ad justum judicium divinum.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod aliqui negaverunt infernum esse, pro eo quod dixerunt nullum cruciatum esse post hanc vitam. Et istorum errorem convincit ratio recta, quæ dictat, quod malum non debet remanere impunitum. Si ergo multi peccant in hac vita, qui in hac vita non cruciantur, imo gaudent et lætantur; ergo necesse est eos post hanc vitam cruciari, aut destruere ordinem universi, aut divinam justitiam negligentem et remissam esse circa punitionem peccati. Alii vero negaverunt infernum esse, pro eo quod negaverunt impios æternaliter cruciari, quamvis eis post hanc vitam aliquis maneat cruciatus. Dixerunt enim quod divina misericordia hoc non potest sustinere, quod creatura sua, quam non odit, sed diligit, æternaliter sit in pœnis; cum ipse non delectetur in punitione nostra, nec satietur cruciatibus nostris; nec aliquid obsistat, quin bene possit eos, qui puniuntur, sine aliquo præjudicio liberare a pœnis. Et si aliquando Scriptura comminatur peccatoribus pœnam æternam, hoc dicunt non esse dictum secundum veritatem impletionis, vel promissionis, sed

Opin. 1. Improb. Opin. 2.

[1] *Isa.*, LXVI, 24. — [2] *Matth.*, XXV, 41.

(*a*) *Cæt. edit.* ponere infernum. — (*b*) *Item* beatitudinem et perfectam. — (*c*) *Edit. Vat.* quantum estis. *Edit. Ven.* quantum est eis.

secundum terrorem comminationis, quia intendit Deus malos liberare a peccatis. Iste autem error Origenis fuit, et suorum sequacium, qui tanto est immanior, quanto videtur esse mitior et misericordior, pro eo quod divinam justitiam blasphemat, dum eam diminuit, dum tantum dat misericordiæ, quod non relinquit locum justitiæ; secundo vero, quia spem nostram evacuat : si enim Scriptura supplicium peccatoribus comminatur non secundum veritatem, sed ut deterreat, quid causæ est, cur etiam non intelligamus præmia promittere non secundum veritatem, sed ut ad opus justitiæ alliciat? Ac per hoc Scriptura tota, et fides nostra vana, et vacua, et frivola poterit judicari.

[illegible]

Veritas fidei.

Et ideo est tertia positio rationabilis, et fidelis, quod sit ponere cruciatum æternum; et hoc manifeste dicit divina Scriptura, confirmat fides, et concordat ratio recta; et quod Scriptura dicat, et quod fides consentiat, hoc planum est ex objectis. Quod etiam ratio concordat, hoc patet, quia hoc dictat per modum congruitatis, et per modum necessitatis. Cruciatum enim æternum ponere facit ad complementum universi, et justum judicium Dei. Prima est ratio congruitatis; secunda necessitatis. Congruum enim est, ut pulchritudo universi decoretur quibusdam antithetis; ut sicut bonis redduntur bona æterna, ita et malis æterna supplicia. Necessarium est etiam ad servandum ordinem justitiæ, ut unicuique reddatur secundum merita sua, cum ventum fuerit ad judicium. Peccator autem cum peccat, peccat contra bonum æternum et infinitum; et ex hoc dignus est cruciatu æterno. Dum in peccato perseverat, peccat in suo æterno, id est peccandi proposito æterno; et dum decesserit, non est amplius locus meriti, ac per hoc non remissionis peccati : ideo semper est culpa; et quia culpa ordinatur ad pœnam, semper debet esse in pœna. Quia igitur peccat in bonum æternum, ideo cruciatu æterno est dignus; sed quia in suo æterno, ideo cruciatum æternum assequitur. Et ista est una ratio completa, quæ colligitur ex Gregorio et Augustino. Gregorius enim dicit [1], quod ideo peccator æternaliter cruciandus est, quia peccat in suo æterno. Augustinus vero dicit, quod ideo æternaliter punitur, quia peccavit contra bonum æternum. Et quod istud sit justum, ostendit per hoc exemplum in humanis judiciis, et legibus, ubi dicitur quod peccans contra rempublicam aliquo grandi crimine morte moritur, non quia mortem, vel horam, qua occiditur, ejus supplicium leges esse æstiment, cum sit hora perbrevis, sed quia eum in sempiternum auferunt a societate viventium. Sic igitur concedendæ sunt rationes ostendentes infernum esse.

1. Ad illud quod objicitur de commensuratione pœnæ et culpæ, dicendum quod in pœna duo sunt, scilicet duratio, et intensio; et intensio respondet intensioni libidinis, duratio vero durationi peccati. Et quia peccatum, quamvis sit finitum, tamen durat in infinitum, ideo punitur pœna finita acerbitate, sed tamen infinita duratione.

2. Ad illud quod objicitur de visitatione et congregatione, dicendum quod est loqui de congregatione dupliciter : aut de congregatione in fieri, aut in facto esse : si in fieri, sic quotidie congregantur quantum ad animas; si in facto esse, sic congregabuntur in judicio quantum ad animas et corpora : et de prima congregatione loquitur Isaias [2], post quam est visitatio in judicio ad incrementum pœnæ; de secunda vero est sermo in *Matthæo* [3], post quam non est visitatio, sed æterna damnatio.

3. Ad illud quod objicitur de mensura retributionis, dicendum quod, secundum quod dicit Augustinus, istud intelligitur non quantum ad commensurationem in quantitate, sed quantum ad similitudinem in qualitate, ut qui male fecerunt, male recipiant. Vel potest dici, quod hoc intelligitur quantum ad comparationem proportionali-

[1] Greg., *Dialog.* lib. IV, c. XLIV. — [2] *Isa.*, XXIV, 22. — [3] *Matth.*, XXV, 41.

tatis, non quantum ad æqualitatem proportionis, ut magna pœna respondeat magnæ culpæ, non quod præcise sit tanta pœna, quanta culpa. Vel dicendum, sicut prius dictum est, quod hoc intelligitur quantum ad acerbitatem.

4. Ad illud quod objicitur, quod *misericordia superexaltat judicium*, dicendum quod illud est verum, quando est tempus misericordiæ, utputa in præsenti; in futuro autem erit tempus justitiæ, juxta illud [1]: *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Aliter potest dici, quod intelligitur de misericordiæ merito, per quam quis meretur evadere severitatem divinæ justitiæ.

5. Ad illud quod objicitur, quod justus animus non punit amore vindictæ, dicendum quod Deus punit amore justitiæ, non vindictæ: et quamvis non puniat ad correctionem, punit tamen ad justitiæ manifestationem. Aliter enim sunt puniendi corrigibiles, aliter incorrigibiles. Si quando tamen legatur, quod Deus ulciscitur se de suis inimicis, et vindicat se de eis, hoc non est in præjudicium justitiæ; quia cum ipse sit justitia, vindicare se non est aliud, quam servare justitiam : hoc autem in homine contingit, qui non est justus: ideo non debet appetere vindicare se.

6. Ad illud quod objicitur ultimo, quod summe misericordis est summe misereri, dicendum quod sicut Deus est summe misericors, ita etiam decet ut sit summe justus: et ideo effectus summæ misericordiæ non excludit effectum justitiæ: et propter hoc Deus duo tempora sibi distinxit, vel constituit: unum, in quo ostenderet misericordiæ suæ infinitatem, tradendo unigenitum Filium suum pro omnibus inimicis suis, et parcendo omnibus ad se redire volentibus; aliud, in quo ostenderet justitiæ suæ immensitatem : et hoc est tempus, quod deputatum est æternis cruciatibus.

QUÆSTIO II.

An infernus sit sub terra [2].

Ubi sit infernus; et quod sit sub terra, videtur primo per Symbolum, ubi dicitur: *Descendit ad inferos*, etc. Cum enim *descendere* dicat motum ad illud quod deorsum est, et ipse erat in terra, ergo infernus est sub terra. Fundam.

Item hoc ostenditur per Scripturam [3] : *Infernus subtus conturbatus est.*

Item hoc ostenditur per denominationem, quia, ut dicit Gregorius [4]: « Infernus dicitur, quia infra jacet; quod enim est terra ad cœlum, hoc est infernus ad terram. »

Item hoc videtur per rationem : quia quanto corpus est nobilius, tanto locus debetur ei nobilior : si ergo nobilissimis corporibus, utpote gloriosis, debetur locus supremus, scilicet empyreum, ergo restat ut corporibus ignobilibus, utpote corporibus damnatorum, debeatur locus infimus : hic autem est sub terra : ergo, etc.

Item locus debet per concordantiam respondere statui : sed status viæ est medius inter pœnam et gloriam : ergo et locus debet esse medius : ergo cum sit inferior loco beatorum, debet esse superior loco damnatorum.

Contra : 1. Augustinus, *super Genesim ad litteram*, libro XII [5] : « Sub terris dicuntur esse inferi, vel creduntur, quia congruenter in spiritu per illas corporalium rerum similitudines sic demonstrantur. » Ergo videtur secundum hoc, quod infernus non sit sub terra, sed quod apparet esse sub terra. Ad opp.

2. Item idem volens rationem nominis assignare, dicit [6] : « Inferi eo quod infra sunt, appellantur latine. Sicut autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneat, inferiora sunt omnia graviora, ita

[1] *Psal.* LXXIV, 3. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 7; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLIV, art. 2, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VIII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XII. — [3] *Isa.*, XIV, 9. — [4] Greg., *Dial.* lib. IV, c. XLII. — [5] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. XII, c. XXXIV, n. 66. — [6] Aug., loc. proxime cit.

secundum spiritum inferiora sunt omnia tristitia. » Ergo si *tristari* non dicit inferioritatem secundum situm, sed potius secundum spiritum, videtur quod infernus non sit infernus secundum situm, sed secundum effectum.

3. Item locus debet proportionari ponderi trahenti ad locum, alioquin pondus nunquam traheret, nisi haberet cum loco similitudinem : sed pondus trahens ad infernum est peccatum, et hoc est quid spirituale, non corporale : ergo et locus debet habere situm spiritualem, non corporalem : ergo non est sub terra.

4. Item multo plures sunt damnati, quam electi : sed cœlum erit plenum electis, secundum quod dicitur [1] : *Ut impleatur domus discumbentibus* : ergo necesse est quod damnati habeant majorem locum, quam sit locus cœli, cum sint multo plures : ergo cum infernus complectatur omnes damnatos, necesse est quod sit tantæ amplitudinis, ut cœlum : ergo impossibile est quod sit sub terra.

5. Item ordo partium in majori mundo debet respondere ordini partium in minori mundo : sed nobilissima pars hominis est in medio, utpote cor : ergo si medium terræ est medium mundi, ille locus erit nobilissimus : ergo in illo loco debet situari nobilissima pars mundi : non ergo peccatores : ergo si sunt in inferno, infernus non est sub terra, vel in medio terræ.

CONCLUSIO.

Possumus ponere infernum locum subtus terram habentem situm, ut sacra videtur dicere Scriptura.

Resp. ad arg. Dicendum quod, quamvis temerarium videatur istam quæstionem determinare, pro eo quod Augustinus (*a*) arbitratus est [2] eam neminem scire, secundum quod dicitur in littera ; sed opinatus est infernum non esse locum corporalem, sed spiritualem, secundum quod dicitur in libro duodecimo *super Genesim ad litteram* ; attamen non est præsumptuosum modernis aliquid super hoc dicere, cum Gregorius expresse dicat in libro quarto *Dialogorum*, infernum esse locum corporalem se non ambigere ; et astruit etiam per auctoritatem Scripturæ infernum sub terra esse, tum ex illo quod dicitur in Psalmis [3] : *Eruisti animam meam ex inferno inferiori ;* tum ex illo, quod dicitur in Apocalypsi [4] : *Non est aliquis inventus in cœlo, nec in terra, nec subtus terram*, etc. : et ideo ipsius auctoritati innitendo, dicere possumus infernum locum esse corporeum sub terra habentem situm. Et huic concordat Scriptura, concordat denominatio, concordat et ratio. Sicut enim status damnatorum perfecta distantia distat a statu beatorum, ita et locus a loco. Et sicut statui beatitudinis debetur locus supremus, ita et statui miseriæ locus infimus, etiam secundum corpus.

1 et 2. Ad illud quod objicitur in contrarium, dicendum quod Augustinus non dixit hoc asserendo, sed ratiocinando et conjecturando : unde et illud retractavit in libro *Retractationum* secundo, dicens [5] : « Magis mihi videtur dicere debuisse de inferis quod sub terra sint, quam rationem reddidisse, cur sub terris esse credantur, quasi non ita sit. »

3. Ad illud quod objicitur secundo de pondere peccati, dicendum quod est ordo justitiæ et ordo naturæ : peccatum autem trahit deorsum non secundum ordinem naturæ, cum non habeat conformitatem ad illum, sed secundum ordinem justitiæ ; quia peccatum cum sit vilissimum, disponit hominem ad locum vilissimum et infimum.

4. Ad illud quod objicitur, quod cœlum plenum est electis, dicendum quod hoc non intelligitur de plenitudine coangustationis, sed plenitudine pulchritudinis, quia dicimus

[1] *Matth.*, XXII, 10 ; *Luc.*, XIV, 23. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XVI. — [3] *Psal.* LXXXV, 13. — [4] *Apoc.*, V, 3. — [5] Aug., *Retract.* lib. II, c. XXIV, n. 2.

(*a*) *Edit. Ven.* Augustino.

cœlum plenum stellis, et mare piscibus, et mundum hominibus. Si autem quæras imaginatione (a) qualiter capiatur istud, quod tanta hominum multitudo sub terra sit; dici potest, quod omnes homines, qui nunc sunt, vix caperent millesimam partem terræ, si simul essent. Si ergo omnes homines, qui fuerunt ab initio usque in finem, vix excedunt homines qui nunc sunt in millesima proportione, omnes homines vix occuparent superficiem terræ. Si ergo concavitas majoris est capacitatis, quam sit superficies, multo magis poterunt capi in concavitatibus terræ : quæ quamvis nobis non appareant, tamen multæ sunt, sicut ostendunt decursus aquarum de montibus, et concussiones terræ motuum : et infernus creditur esse maximæ concavitatis, ac per hoc et magnæ capacitatis.

5. Ad illud quod ultimo objicitur de ordine vel de situ in partibus hominis, voluerunt aliqui dicere, quod illud quod est cor in corpore hominis, hoc est corpus solis in medio mundi; et secundum istam viam terra non judicatur media esse, sed magis extremum, et extremum infimum. Aliter potest dici, quod non est simile, quod cum universum sit orbiculare, et circumferentia sit ejusdem naturæ, pro eo quod extremum tenet rationem inferioris, ideo medium tenet rationem infimi. In homine autem non sic, quia una extremitas, ut caput, dicitur esse superius; alia, ut pedes, dicitur esse inferius : et ideo mediocritas nec inferius, nec superius est, sed habet influentiam ad utrumque : ideo nobilis pars debet situari in homine in medio; non sic in universo, sed potius in extremo.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de quidditate pœnæ infernalis; et circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum affligens in illa pœna sit ignis verus; secundo, utrum sit ignis solus.

QUÆSTIO I.

An ignis inferni sit verus ignis [1].

Utrum affligens in inferno sit ignis verus habens formam, et naturam, et speciem ignis; et quod non, videtur. Damascenus, in fine libri sui : « Tradentur diabolus et impii in ignem æternum non materialem, qualis apud nos est, sed qualem Deus novit. » Ergo videtur, quod non habeat naturam ignis nostri. Ad opp.

2. Item ratione videtur, quia extinguibile et inextinguibile differunt sicut corruptibile et incorruptibile : sed [2] corruptibile et incorruptibile variant rem per essentiam, cum materialiter vel naturaliter ibi sit, non per gratiam : si ergo ignis infernalis est inextinguibilis, apud nos est extinguibilis, ergo non sunt ejusdem naturæ et speciei.

3. Item lux non accidit igni, imo est de ignis substantia, et consequitur ignem in omni materia, in qua salvatur species ignis : sed ignis infernalis caret luce, secundum quod dicitur [3] : *Nonne lux impii extinguetur ?* et sicut melius patebit infra [4], cum dicuntur impii projici in tenebras exteriores.

4. Item operatio consequitur formam et speciem : ergo quæ habent diversam operationem, sunt diversa secundum formam : sed ignis iste, et infernalis, diversam habent operationem, quia iste consumit agendo et in suam naturam convertit, ille vero minime : ergo, etc.

5. Item spirituale et corporale differunt non tantum secundum speciem, verum etiam secundum genus : sed ignis iste corporalis est, ignis vero infernalis spiritualis,

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 5; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLIV, art. 2, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. IX; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XIII. — [2] Arist., *Metaph.* lib. X, cont. 26. — [3] *Job*, XVIII, 5. — [4] Dist. ult., art. 1, q. III.

(a) *Edit. Ven.* imaginationem.

ut dicit Augustinus[1], *super Genesim ad litteram*: « Est prorsus inferior substantia, sed eam spiritualem, non corporalem arbitror. » Ergo videtur quod non tantum specie, verum etiam genere ab isto igne differat.

Fundam. Contra: per Gregorium[2]: « Ignem infernalem corporalem esse non ambigo, cum dicatur: ***Ite, maledicti, in ignem æternum.*** » Sed omnis aqua materialis, seu naturalis, omni aquæ corporali est eadem specie et natura: ergo omnis ignis similiter omni igni.

Item similiter Basilius dicit in *Hexæmero* (a), exponens illud Psalmi[3]: ***Vox Domini intercidentis flammam ignis***, quod ignis materialis cedet ad punitionem damnatorum, quantum ad id quod habet ardoris. Si ergo ignis species est, eatenus non mutabitur: ergo iste ignis aptus est ad puniendum reprobos: ergo videtur quod iste et ille sint ejusdem naturæ et speciei.

Item omne corpus aut est mixtum, aut simplex: sed si ignis infernalis est corpus mixtum, ergo non est tantæ caliditatis, ac per hoc nec tantæ actionis; si simplex, sed omne corpus simplex, aut est unum de quatuor elementis, aut est quinta essentia: ergo cum ille ignis non sit quinta essentia, cum sit infra terram, et sit maxime repugnans bonæ dispositioni, ergo est aliquid elementorum quatuor: sed non terra, nec aqua, nec aer: ergo est ignis.

Item iste ignis est calidissimum corpus, sicut dicitur, et verum est: ergo cum infernalis ignis sit calidissimus, et quod per superabundantiam dicitur, conveniat (*b*) uni soli speciei vel individuo, ergo ignis ille est ejusdem speciei cum isto.

Item[4]: *Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur*. Si ergo per corpus, et per ea quæ sunt de compositione nostri corporis, peccamus, ergo per eadem in specie et natura debemus puniri: ergo videtur quod ignis, qui est de compositione corporum, et qui est afflictivus in inferno, sit idem secundum speciem.

CONCLUSIO.

Ignis inferni est corporeus, et forte ejusdem naturæ substantialis cum igne elementari, licet diversæ sit proprietatis.

Resp. ad arg. Dicendum quod quamvis ad hanc quæstionem videatur temerarium respondere, quia Scriptura eam non determinat, nec doctor præcipuus Augustinus eam explicat, sed magis relinquat insolutam, dicens[5] quod nulli manifestum est cujusmodi sit ille ignis, nisi ei cui divinus Spiritus ostendit; et amplius opinari videtur quod ille ignis sit spiritualis, non corporalis: tamen satis possumus pro certo habere per doctores posteriores, utpote per beatum Gregorium[6], cui multa divinus Spiritus revelavit, quod ignis infernalis sit corporalis. Sed utrum ille ignis sit elementaris, sive ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, hoc non ita potest pro constanti a quocumque determinari. Attamen si quis non adducat fortiores rationes, quam quæ adductæ sunt, non compellimur ponere ignem infernalem esse diversæ naturæ et speciei ab igne qui apud nos est, si proprie velimus speciem appellare formam substantialem et specificativam, secundum quod dicitur quod omnis aqua similis est omni aquæ in specie. Et huic opinioni satis videtur consonare Augustinus, *De Civitate Dei*, ubi inquit[7]: « Quomodo iste ignis vere habeat naturam ignis, et tamen non consumat corpus, in quo agit, » etc. Si tamen loquamur de proprietatibus accidentalibus, quæ non variant speciem, sed operationem; ille ignis habet diversas proprietates ab isto. Nec mirum, cum istud appareat in aliis creaturis, sicut

[1] Aug., *de Genes. ad litt.*, lib. XII, c. XXXII. — [2] Greg., *Dialog.*, lib. IV, c. XXIX. — [3] *Psal.* XXVIII, 7. — [4] *Sap.*, XI, 17. — [5] Aug., *de Genes. ad litt.*, lib. XII, c. XXXIII et XXXIV. — [6] Greg., loc. proxime cit. — [7] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XI.

(*a*) Cæt. edit. *Hexameron*. — (*b*) *Item* convenit.

exemplificat Augustinus [1], et Isidorus [2] in naturis fontium et aquarum. Dicit enim quod Garamantes est fons, in quo faces accensæ extinguuntur, et extinctæ accenduntur; sicut et alii fontes diversarum proprietatum, colorum, et operationum: attamen in specifica natura aliis aquis assimilantur: sic etiam intelligere possumus in proposito.

1. Ad illud quod objicitur de Damasceno, dicendum quod non negat Damascenus similitudinem in forma specifica, sed potius in proprietatibus et operationibus consequentibus.

2. Ad illud quod objicitur de proprietate extinguibilitatis, potest responderi dupliciter: primo, quod sicut corpora damnatorum eadem sunt cum nostris secundum speciem, et tamen sunt immortalia, ita ignis crucians corpora illa idem est cum igne nostro, quamvis non deficiat, quia hoc non habet per naturam, sed per vim superadditam. Aliter potest dici, quod non variat speciem, quia per operationem artis fieri potest, quod ignis non extinguatur: sicut dicunt aliqui, qui experti sunt, quod si ignis cum sulphure includatur in vase, ex quo nulla evaporatio possit fieri, in æternum duraret sine nutrimenti appositione, si locus in æternum permaneret: hoc autem nihil prohibet in igne infernali intelligere, cum sub terra constet inclusum esse.

gnis modo petuo rare ssit.

3. Ad illud quod objicitur de luciditate, dicendum quod ignis tres sunt species materiales, scilicet lux, flamma et carbo: istæ sunt species materiales: et quamvis in omnibus his salvetur natura lucis, tamen minime est in materia terrestri, et maxime terrestris parum habet de luce, et multum resolubilis est in fumositatem; et in tali materia, utpote in sulphure et pice, ignis potius est tenebrosus, quam lucidus, quia magis visum impedit, quam adjuvet: et per hunc modum imaginari possumus ignem infernalem, et ad hoc adjuvari auctoritate Scripturæ: dicitur enim [3]: *Cruciabuntur igne et sulphure*. Item [4]: *Dies ultionis Domini*, etc.; et post: *Convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur.*

4. Ad illud quod objicitur de operatione, dicendum quod illud non sequitur, quia eadem secundum speciem diversas habent operationes. Nec istud verbum veritatem habet, nisi intelligatur de operatione consequente totam speciem.

5. Ad illud quod objicitur de verbis Augustini, dicendum est illud esse retractatum, sicut et de loco infernali, ubi dicitur quod est locus spiritualis, non corporalis: sic in proposito intelligendum est, quod infernalis ignis corporalis est, et sub terra est.

QUÆSTIO II.

An puniens in inferno sit solus ignis [5].

Utrum puniens in inferno sit ignis solus; et quod sic, videtur [6]: *Ite, maledicti, in ignem æternum*; ubi Dominus per sententiam infert æternale supplicium: ergo videtur quod in igne puro consistat. Ad opp.

2. Item calefacto in igne aqua frigida non est pœnalis, sed delectabilis; nec auget supplicium, sed refrigerium: ergo si nulla est eis consolatio, nullum refrigerium, ergo est calor ignis sine frigore aquæ.

3. Item, si sunt ibi elementa, aut sunt activa, aut non: si sic, ergo cum unum contrarium agens in aliud ejus actionem debilitet et infringat, tunc videtur quod actio ignis sit ibi remissa; quod non videtur conveniens, cum illa pœna sit acerbissima. Si vero non sunt activa, ergo nihil faciunt ad pœnam; ergo si in inferno non debent esse corpora quæ ad pœnam non faciunt, patet, etc.

4. Item, si ibi sunt alia elementa, aut sunt distincta, aut mixta: si mixta, ergo eorum

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXI, c. v. — [2] Isidor., *Etymol.* lib. XIII, c. xiii. — [3] *Apoc.*, xiv, 10. — [4] *Isa.*, xxxiv, 8, 9. — [5] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xcvii, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. xliv, art. 2, q. v; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. xliv, q. x; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. xliv, q. xiv. — [6] *Matth.*, xxv, 41.

actio est contraria et contemperata; si vero sunt distincta, ergo et pari ratione ordinata: ergo sunt quatuor elementa distincta et ordinata: ergo videtur quod illa sit unus mundus, et esset illud dictum falsum, quod dicitur[1]: *Terra miseriæ et tenebrarum, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*: ergo, si nec distincta, nec confusa sunt, tunc nullo modo sunt.

Contra: Quod sit ibi ignis, patet, ubi dicitur[2]: *Ite, maledicti, in ignem æternum*: hoc etiam habetur ex multis aliis locis.

Item, quod sit ibi aer, videtur per illud Psalmi[3]: *Ignis sulphur, et spiritus procellarum*, etc. Si ergo spiritus procellarum vere habet naturam aeris, sicut ibi vere est ignis, ita et aer.

Item, quod sit ibi aqua, videtur[4]: *Transibunt ab aquis nivium ad calorem nimium.* Ergo, si vere erunt in calore ignis, non secundum tropum, vere erunt in frigore aquarum.

Item, quod terra sit ibi, videtur per illud, quod dicitur[5]: *Terra miseriæ, et tenebrarum;* et hoc patet, quia, ut probatum est, locus ille est sub terra.

Item hoc videtur de omnibus simul: quia enim mali per corpus peccaverunt, ideo per totum corpus puniuntur: ergo, pari ratione, secundum omnes partes et qualitates corporis: ergo videtur quod secundum quatuor elementa, et eorum quatuor qualitates.

CONCLUSIO.

Non modo ignis crucians est in inferno, sed omnia elementa, quæ sunt ibi confusa, vindicantia Creatorem.

Resp. ad arg. Dicendum quod in inferno, sicut ex Scriptura colligitur, quatuor elementa esse creduntur ad perfectam damnatorum punitionem, ut omnis creatura exardescat in tormentum contra injustos, et armetur in ultionem Creatoris, et per ea puniantur, ex quibus constituuntur. Quia vero sunt ibi ad pœnam, ideo illa ibi esse dicuntur, quæ vigent in qualitatibus activis, ut ignis, et aqua. Et rursus, quia ignis maxime activus est, ille qui maxime ibi viget; unde etiam per ignem in Scriptura omne acerbe puniens signari solet. Unde cum Dominus ignem infernalem comminatur, aut comminatur tanquam præcipuum tormentum, aut sub nomine *ignis* intelligit omne aliud afflictivum. Si autem quæratur, per quem modum ibi elementa esse intelligantur, dicendum quod elementa ibi sunt confusa, non distincta, non ordinata. Nec tamen illa confusio pœnam minuit, sed auget; pro eo quod actio elementorum mutua post resurrectionem cessabit, cum cesset generatio et corruptio; sed tamen manebit actio eorum in corpus damnandorum, quia ad hoc omnis eorum virtus dirigetur, non tanquam intendentium multiplicare speciem, sed secundum imperium Creatoris intendunt vindicare divinam injuriam: quod quidem fit affligendo humanam naturam. His visis, patent omnia objecta.

1, 2 et 3. Primum enim patet de Domini comminatione, quia sub igne alia affligentia continentur, vel a majori fit denominatio. Secundum similiter patet, quia simul utrumque affliget secundum diversas partes; aut si successive secundum easdem, tanta erit intensio ex parte utriusque, quod potius sentietur major acerbitas, quam contemperetur. Et si objiciatur de divite[6], qui guttam aquæ petiit, dici potest quod forte in alia parte sentiebat frigus, aut diversi diversis suppliciis cruciantur, secundum quod diversis vitiis sunt infecti. Unde sicut prima mundi purgatio fuit per aquam, secunda per ignem; sic in proposito intelligendum.

4. Ad illud quod objicitur de actione et mixtione, patet responsio, quia ibi est actio non in alterum, sed miserum corpus damnatum; et non est commixtio, sed potius quædam confusio, sicut dicitur[7] quod ignis

[1] *Job*, x, 22. — [2] *Matth.*, xxv, 41. — [3] *Psal.* x, 7. — [4] *Job*, xxiv, 19. — [5] Id., x, 22. — [6] *Luc.*, xvi, 24. — [7] *Exod.*, ix, 24.

et grando mixta pariter ferebantur. Unde ibi erit ignis ardens, et aqua congelans, et aeris inquietudo et perturbatio, et terræ fœtor. Unde Gregorius : « In inferno erit frigus importabile, ignis inextinguibilis, fœtor intolerabilis. »

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de actione ignis; de qua duo quæruntur : primo quæritur utrum ille sit consumptivus corporum; secundo utrum sit afflictivus animarum.

QUÆSTIO I.

An ignis inferni consumet corpora damnatorum [1].

Ad opp. Circa quam proceditur sic, et ostenditur quod ille ignis consumat corpora damnatorum. Augustinus, *de Natura boni* : « Quoniam volentes corrumpuntur in peccatis, nolentes corrumpentur in pœnis. » Ergo, si non corrumpuntur nisi ab affligente, et ignis non corrumpitur nisi consumendo, videtur quod ignis ille consumat corpora.

2. Item ille ignis agit in corpora : ergo corpora patiuntur : sed omnis passio magis facta abjicit a substantia : ergo, si abjectio facta substantiæ (*a*) est per calorem, non est aliud quam consumptio : ergo ille ignis consumit corpora.

3. Item, (*b*) ad adustionem necessario sequitur inflammatio, et ad inflammationem consumptio : ergo si ignis ille corpora adurit, ergo consumit. Si tu dicas quod non sequitur, quia salamandra calefit ab igne, et tamen non consumitur ab igne, sed renovatur; contra : Hoc non solvit, quia salamandra ab igne non læditur, sed corpora damnatorum ab igne læduntur, et in igne cruciantur : si ergo ignis, quod lædit, consumit, patet, etc.

4. Item dolor intensus est via ad mortem, sicut patet : ergo magis intensus magis disponit : si ergo ille ignis est causa intensi doloris, contingit hominem per illum disponi ad mortem ultima dispositione : ergo necesse est quod damnatos perimat : ergo, pari ratione, quod corpora consumat.

Contra [2] : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur.* Tantum ergo durabit ignis agens, quantum homo patiens : sed ignis ille nunquam extinguetur, nec minuetur : ergo nec corpus consumetur. Fundam.

Item Magister in littera : « Augustinus variis exemplis astruit ea ardere, et non consumi ulla consumptione : » ergo, etc.

Item ratione videtur, quia omne quod consumitur, perdit aliquam partem sui : ergo si corpora damnatorum consumuntur, sunt in continua deperditione : sed constat quod non restaurantur, cum omni refectione careant. Quod autem patitur deperditionem, et non habet restaurationem, necessario aliquando est totaliter consumendum (*c*) : ergo, etc.

Item omne quod consumitur, necessario efficitur minus potens : ergo et magis passibile : ergo si continue consumuntur, continue illorum pœna intenditur; et si hoc, cum duret in infinitum, crescet in infinitum : quod omnino est inconveniens, quod crescat pœna, et non crescat culpa.

CONCLUSIO.

Corpora damnatorum ab igne non consumentur, sed corrumpetur quoad optimam dispositionem qua privabuntur.

Resp. ad arg. Dicendum quod si de corporibus damnatorum quæratur, utrum ab igne affligantur, simpliciter est concedendum. Si autem quæratur utrum consumantur, simpliciter est negandum. Sed si quæratur utrum corrumpantur, hoc est distin-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. VII; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XV. — [2] *Isa.*, LXVI, 24.

(*a*) *Cæt. edit.* substantia. — (*b*) *Cæt. edit. deest* ad. — (*c*) *Cæt. edit.* consumptum.

guendum : nam corruptio uno modo dicit defectionem, seu decisionem rei quantum ad esse substantiale, et hoc modo idem quod consumptio : et tali modo non corrumpuntur, cum non moriantur. Alio modo corruptio est idem quod privatio bonæ dispositionis : et hoc modo, quoniam a corporibus damnatorum auferetur quies et bona dispositio, quæ generat in anima voluptatem ; hinc est quod continue corrumpitur. Est ergo corruptio afflictionis, non interemptionis, sive consumptionis, et hæc fit per adustionem ignis. Si autem quæratur quo modo istud possit capi et intelligi, possumus ad

Exempl. hoc manuduci et exemplo, et ratione. Videmus quædam in igne vivere, et non deficere, sicut ponit Augustinus [1] exemplum de salamandra, *de Civitate Dei.* Si ergo mirabilius est aliquod animal in igne conservari sine afflictione, quam affligi sine consumptione, et istud est secundum naturam possibile ; ergo nec istud debet judicari impossibile. Quod si dicas hoc non esse simile, quia natura illius animalis conformis est igni, natura vero humani corporis omnino difformis ; responderi potest dupliciter : uno modo, quod quamvis natura humani corporis secundum statum præsentem sit ab igne consumptibilis, nihil tamen prohibet quin Creator, qui naturam, quam voluit, omnibus et singulis dedit, talem naturam homini dare possit. Nec mirum, cum homo ante lapsum alterius dispositionis et naturæ corpus habuerit, quam post lapsum ; quia prius possibile ad immortalitatem, modo necessarium ad mortem. Hoc ipsum persuaderi potest exemplis sumptis a parte ignis : ideo enim ille ignis urit, et non consumit, quia pabulum non requirit. Et est exemplum manifestum in inflammatione auri ab igne : quod quidem inflammatur, sed non consumitur, quia igni non præbet pabulum : sic nec humanum corpus igni infernali. Evidentissimum autem exemplum ponit Augustinus [2] de igne qui est in partibus Siciliæ, sicut patet aspicientibus, quod ille ignis montes illos ab antiquissimis temporibus æstuare facit, et tamen adhuc integri perseverant : et isti sunt satis idonei testes, quod non omne quod uritur, consumitur. In legenda etiam beati Nicolai scribitur quod in partibus orientalibus quidam ignis invenitur, qui oppositam sibi manum vehementer affligit, et tamen de manu nihil consumit. Sic ergo his exemplis colligitur possibile, et aliquid in igne ardere, et tamen non deficere. Ex his etiam possumus colligere ratio- Ratio.
nem hujusmodi, quoniam hoc venit ex parte agentis, et ex parte patientis. Isti enim igni data est virtus ad inflammandum, non ad consumendum ; et corpori data est natura passibilis ad patiendum, non ad deficiendum. Si autem quæratur ratio hujus, dicendum quod est a parte naturæ passibilitas ad suscipiendum, ex parte Dei est potestas ad dandum, ex parte finis est congruitas ad sic faciendum, quia in infinitum debet homo in corpore cruciari, ut manifestetur Dei justitia infinita. Nec sunt ista duo incompossibilia, quod aliquod corpus tangatur a calido, et non consumatur, cum videamus naturaliter aliquod corpus tangi a frigido, quod potius calefacit, quam infrigidet, sicut exemplum manifestum est in aqua et calce [3]. Et sicut illa corpora uruntur, et non consumuntur ; ita etiam compositum ex anima et corpore affligitur, et non moritur. Et tamen ad hoc similiter possumus manuduci exemplo, et
ratione : exemplo, quia anima immortalis Exempl.
in corpore affligitur, quia dolor est animæ, proprie tamen non occiditur. Quid ergo prohibet similiter intelligi in ipsis damnatis? Quod si dicas hoc non esse simile, quia anima non sic composita est ex contrariis, secundum quod est natura humani corporis ; respondere possumus, quod istud non obsistit, cum aliqua corruptibilia, utpote vermes, in aquis calidissimis reperiri queant, quarum fervorem nemo impune pertractat, sicut dicit Augustinus [4]. Si igitur quæ mor-

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXI, c. II et IV. — [2] Ibid., c. II. — [3] Ibid., c. IV. — [4] Ibid., c. II.

talia sunt et defectibilia possunt in his calidissimis vivere sine afflictione, pari ratione immortalia et passibilia corpora affligi possunt sine interemptione. Si autem quæratur ratio hujus, dici potest quod hoc est propter conjunctionem animæ ad carnem indissolubilem. Quod enim homo moriatur dolore, hoc non est quia dolor sit contrarius vitæ, cum dolor non sit nisi in substantia vivente, unde sequitur : « Hic si dolet, sentit; et si sentit, vivit : » sed quia anima non est indissolubili vinculo corpori alligata, ideo intensus dolor eam expellit de præsenti habitaculo. Nunc enim est carcer temporalis; sed tunc erit perpetuus. His visis, satis facile est ad objecta respondere. Concedo enim rationes probantes, quod ignis non est consumptivus corporum.

Ratio.

1. Ad illud quod primo objicitur de corruptione, jam patet responsio : loquitur enim de corruptione afflictionis, non desitionis : prima non ponit consumptionem, sicut secunda.

2. Ad illud quod objicitur, quod [1] passio magis facta abjicit a substantia, dicendum quod substantia patiens in duplici differentia est : aut quia potest suscipere formam contrariam suæ perfectioni quantum ad esse; aut quia potest suscipere contrariam dispositionem quantum ad bene esse. Primo modo passio intensa corrumpit, simpliciter auferendo esse; secundo modo aufert bene esse. Unde damnati semper sunt, et semper mali sunt : ideo semper vivunt, et semper moriuntur. Si autem objicias mihi, quod quidquid sit illud quod abjicitur (*a*), cum non sit infinitum, videtur totum abjici aliquando, ac per hoc locum actioni et passioni non relinqui; responderi potest, quod semper est abjectio et corruptio, non quia novum aliquid semper adimatur, sed quia per continuam actionem ejusdem rei ademptio (*b*) continuatur. Exemplum hujus manifestum est in suo supposito : sicut enim beati continue reficiuntur, non quia semper novum aliquid recipiant, sed quia in suo præmio conservantur et continuantur; sic damnati continue affliguntur, et tamen non corrumpuntur, quia salutis et quietis eis privatio per continuam actionem ignis continuatur. Et hujus exemplum clarum est in generatione radii, qui dicitur semper oriri, et semper a sole egredi, non quia sol semper aliquid novum emittat, sed quia primum lumen mixtum continuat. Sic ignis dicitur semper damnatos affligere, non quia novam dispositionem de novo afferat, sed quia continue agendo a priori afflictione non cessat.

3 et 4. Ad duo sequentia jam patet responsio, quia nec inflammatio consumptionem, nec dolor necessario infert mortem, sed solum secundum statum præsentem : ideo variato statu necessaria consequentia non est inter ista.

QUÆSTIO II.

An ignis inferni sit afflictivus spirituum [2].

Utrum ille ignis sit afflictivus spirituum; et quod sic, videtur [3] : *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* : sed dæmones, vel angeli, sunt substantiæ incorporales, et ille ignis non est eis paratus nisi ad pœnam et afflictionem : ergo, etc. Fundam.

Item Gregorius in libro quarto *Dialogorum* [4] : « Si diabolus ejusque angeli, cum sint incorporei, corporeo igne sunt cruciandi, quid mirum est, si et animæ, antequam recipiant corpora, possint igne corporeo cruciari? » quasi dicat : Non est mirum.

Item hoc videtur ratione sumpta a causis superioribus : quia divina justitia rectissime

[1] Arist., *de Generat.*, lib. I, cont. 50; *Top.*, lib. VI, c. II et III. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p III, q. XCVII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. L, q. II, art. 3; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIV, art. 2, q. VI et X; Durand., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. X; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. XVI. — [3] *Matth.*, XXV, 41. — [4] Greg., *Dialog.*, lib. IV, c. XXIX.

(*a*) objicitur. — (*b*) *Forsan legendum* afflictio.

ordinat omnia in pœna, secundum quod sapienter ordinat in natura. Si ergo peccatum est dispositio vilissima, ergo spiritus ille in peccato, ad hoc quod debite ordinetur, debet ordinari sub infima creatura. Si ergo infima creatura est substantia corporalis, ordinatio vero peccantium est in pœnis; ergo debet substantia spiritualis a corpore puniri, vel affligi. Si ergo omne quod congruum est, possibile est; et quod est possibile et congruum, ponendum est circa opus divinum; ergo ponendum est spiritum affligi per ignem corporeum.

Item hoc ostenditur per causas inferiores. Anima existens in corpore patitur, corpore non patiente: ergo est passibilis de sua natura: sed eadem est natura animæ in corpore, et extra corpus: ergo anima extra corpus est passibilis. Probatio majoris manifesta est in dormientibus, qui in somnis gravissime patiuntur, corporibus nihil patientibus. Ex hoc igitur arguo ulterius sic: Anima extra corpus est passibilis: sed omne quod patitur, patitur ab aliquo quod habet repugnantiam per qualitatem activam et repugnantem: spiritualia autem non sunt hujusmodi, sed corporalia: ergo si patitur, patitur a corpore. Quod autem spiritualia non habeant contrarietatem agentem et patientem, expresse apparet per exemplum, quia albedo et nigredo in anima non contrariantur. Apparet etiam per rationem, quia quæ abstrahuntur ab esse materiali, abstrahuntur per consequens a contrarietate, et mutua actione, et passione.

Ad opp. 1. Ad oppositum arguitur primo a parte agentis, secundo a parte patientis. A parte agentis sic: Omne agens quod agit in aliquid, agit per contrarietatem et contactum: sed ignis ad animam nec contactus potest esse, nec est contrarietas aliqua: ergo nec potest esse actio aliqua. Primum manifestum est per Philosophum [1]; secundum in se manifestum est.

Item omne agens quod agit in aliquid, generat similitudinem suam in passo: unde calidum non agit in aliquid, nisi illud calefaciat: sed impossibile est animam esse calidam: ergo impossibile est quod ignis agat virtutem in animam. Si tu dicas ad hoc, quod talis actio non est per naturam, sed supra naturam, et ignis non agat per innatam, sed per virtutem desuper sibi datam; objicitur contra hoc de illa virtute: quia illa virtus aut est corporalis, aut spiritualis: si corporalis, adhuc est inferior anima: ergo non agit in ipsam; si spiritualis, sed omnis virtus spiritualis debet fundari in substantia spirituali: ergo non debet talis virtus esse in igne, nec debet dari igni.

3. Item illa virtus aut est igne nobilior, aut inferior: si igne inferior, ergo non agit in animam, sicut nec ignis agebat; si superior, ergo cum virtus non debeat esse nobilior substantia, videtur quod igni non debeat dari. Quod si tu dicas, quod hoc verum est per naturam, quæritur tunc, ut quid hæc virtus magis datur substantiæ ignis, quam alicui aliæ, cum æque bene possit dari lapidi, sicut igni.

4. Item hoc ipsum ostenditur a parte patientis, sicut ostendit Augustinus in *Musica* [2]: « Impossibile est magis nobile pati a minus nobili, quia omne agens præstantius est passo: sed substantia spiritualis nobilior est corporali: ergo ab ipsa non patitur. Si tu dicas mihi, quod per peccatum facta est inferior; contra hoc est, quod dicit Augustinus [3], *de Libero arbitrio*, quod substantia spiritualis, quantumcumque peccet, nobilior est nobilissimo corpore.

5. Item æque magna distantia est peccati ad ignem, sicut animæ ad ignem; et ita spirituale est peccatum, sicut et anima: ergo si æqualiter distant, nunquam per peccatum anima fit actioni proximior, vel habilior: ergo si ab igne non patitur per naturam, nec etiam per culpam.

6. Item hoc ipsum ostenditur a parte pas-

[1] Arist., *Phys.*, lib. VII, cont. 8; *de Generat.*, lib. I, cont. 43; *Metaph.* lib. IX, cont. 10. — [2] Aug., *de Music.*, lib. VI, c. V. — [3] Id., *de lib. Arb.*, lib. III, c. XX.

sionis : Nihil affligitur proprie, nisi in ipsum cadat dolor : sed in spiritum separatum non cadit dolor : ergo non potest affligi : ergo ab igne non patitur. Probatio majoris. Dolor, sicut dicit Philosophus [1], est sensus divisionis partium cum vi : sed spiritus separatus caret partibus, caret divisione, caret sensu : ergo caret dolore.

7. Item hoc ostenditur a parte actionis : Omne puniens lædit : omne quod lædit, adimit : sed a spiritu incorporali nihil potest adimi per corpus : ergo non potest lædi : ergo nec affligi : ergo ab igne non patitur.

CONCLUSIO.

Ignis inferni non modo corpora, sed spiritus etiam potest affligere, nec immutando illos passione animali.

Resp. ad arg. Ad prædictorum intelligentiam est notandum, quod circa præ-
Opin. 1. dictam quæstionem triplex est via. Aliqui enim philosophorum negaverunt simpliciter spiritum incorporeum posse cru-
Improb. ciari, attendentes ad ejus incorruptibilitatem, pro eo quod senserunt omne incorruptibile, vel incorporale, esse impassibile. Sed iste est error manifestus : si enim dolor necessario generatur ex amore cum privatione amati, sicut aliquis dolet de morte patris, et ex odio cum præsentia rei displicentis, sicut aliquis dolet de exaltatione inimici : cum nihil prohibeat in sensum spiritualem cadere amorem et alias duas conditiones, nihil prohibet cadere dolorem. Amplius, si contraria nata sunt fieri circa idem, et spiritus corporeus potest gaudere, quare etiam et non dolere, cum naturaliter
Opin. 2. in mente ejus possint affectiones quatuor alternari? Et ideo aliorum philosophorum modernorum positio fuit, quod substantia spiritualis dolere potest et pati, non per actionem alicujus, sed potius per privationem. Posuerunt enim et intellexerunt, quod anima desiderat summum bonum, quo potest privari propter mala merita in hac vita : et ideo ex ejus carentia generatur in ea maxima tristitia : et hanc pœnam dixerunt esse post hanc vitam, et non aliam, sicut non est aliud gaudium spiritibus, nisi in contemplatione Improb.
summi boni. Et ista positio fuit Algazelis; quæ licet veritati magis appropinquaverit, quam prædicta, nihilominus tamen deficit. Si enim originali peccato, ubi est pura privatio justitiæ, debetur pœna damni, et carentia beatitudinis æternæ; actuali peccato, quod quidem non tantum consistit in privatione, imo etiam in deordinata delectatione, non tantum debetur æternæ beatitudinis carentia, imo etiam pœna aliqua afflictiva. Veritas fidei.
Et ideo dictat fides christiana, quod spiritus separati cruciantur, non tantum per summi boni absentiam, sed per afflictivi præsentiam. Ad quod credendum sufficit auctoritas veritatis Matthæi : *Ite, maledicti, in ignem æternum*, etc. Sed intelligentiam magis re- Opin. 1.
quirit, quomodo istud possit ratione persuaderi. Et ideo hujus rei intelligentiam quidam conati sunt dare aspiciendo ad ordinem divinæ justitiæ, sicut in opponendo tactum est. Cum enim duplex sit ordo, scilicet naturæ, et divinæ justitiæ, primus conditionis, secundus retributionis, et anima secundum naturam sit superior igne, merito causæ peccati efficitur inferior corpore : ideo divina justitia et animam subjicit igni merito peccati, et ignem superponit animæ, faciendo ipsum instrumentum divinæ justitiæ. Et per hoc volunt omnia objecta solvere, quia omnia sumuntur secundum ordinem naturæ, aspiciendo ad animæ dignitatem, et ignis naturalem virtutem : hæc autem actio competit igni per virtutem sibi datam, Improb.
per quam est divinæ justitiæ instrumentum, et passio competit animæ propter peccati demeritum. Sed ista positio adhuc non satisfacit intellectui. Non enim quærimus hic quid divina justitia possit, sed qualiter hoc quod facit, naturæ consonum sit. Amplius, si ignis agit per virtutem sibi datam, quare magis deputatur huic actioni quam terræ ?

[1] Arist., *Ethic.* lib. VII, c. XIV, et *de Anima*, lib. II.

Et videtur quod terræ magis debeat deputari talis actio: quia peccator cum sit infimus, debet subjici creaturæ infimæ: terra autem est infimum omnium elementorum, et fæx: ergo si qualitas ignis naturalis nihil facit ad agendum in animam, sed solum videtur superaddita, si terræ daretur, æque bene ageret, et ordo divinæ justitiæ ibi clarius appa-
Opin. 2. reret. Et ideo alii sumere volunt rationem ex parte naturæ ipsius animæ: quem modum sumere possumus ab Augustino *super Genesim*[1], ubi ostendit, quod anima pati potest, corpore non patiente, etiam acerbissimas passiones, sicut et ibi probat per exempla in somnis, et in quadam ægritudine, et in vexationibus. Si ergo anima secum trahit affectiones et imagines corporales, per illas et in illis pati poterat in corpore præter corpus, etiam ad ignis absentiam, multo magis, cum separata erit, pati poterit in illis et per illas, præsente igne infernali, quia quamvis ibi non sit passio corporalis, est tamen
Improb. ibi passio animalis, sive spiritualis, quæ vera passio est, et vera afflictio, ac per hoc vera punitio. Sed nec istud fidei animæ sufficit, pro eo quod credimus spiritus angelicos, qui carent imaginibus et affectionibus ex corpore tractis, igne corporeo cruciari. Credimus etiam quod pœna illa infernalis sit per veram ignis actionem, non per phantasticam imaginationem. Amplius, si substantia spiritualis certa est, quod ab igne lædi non potest; ergo imaginatio ignis non generat in ea terrorem, nec passionem, nisi aliud occurrat, quam ipsius animæ natura, vel dispositio ex corpore contracta. Et ideo, cum non possit sufficiens ratio sumi ex parte divinæ justitiæ, quæ rationem nostram quietet; nec ex parte solius animæ, quæ
Opin. 3. fidei concordet: ideo sumi potest ratio aspiciendo ad utrumque per hunc modum. Dolor enim, sicut patet per Augustinum *De Civitate Dei*[2], est dissensus ab his rebus, quæ nobis volentibus accidunt.

Ad hoc ergo quod dolor generetur in anima ab aliquo, duo concurrunt ex parte animæ, scilicet perceptio ex parte cognitionis, et detestatio ex parte affectionis. Similiter duo requiruntur ex parte agentis: unum est, quod immutet animæ perceptionem; aliud est, quod violenter et inseparabiliter adhæreat contra repugnantiam voluntatis. Ex his quatuor duo sunt secundum ordinem naturæ, et alia duo secundum ordinem divinæ justitiæ. Quod enim ignis immutet cognitionem animæ, et anima percipiat actionem et calorem ignis, hoc est de potentia naturali utriusque, et hoc patet sic. Cum enim ignis agit in compositum ex anima et corpore, ibi duplex est passio: una est naturalis, et hæc est calefactio corporis: alia animalis, et hæc est immutatio sensus. Prima passio est a natura, quia est passio vera ab igne ut vere agente. Secunda passio est ab anima seipsam movente, et ab igne occasionem præbente, secundum quod dicit Augustinus in *Musica*[3]. Sicut ergo, postquam separatur anima, corpus potest pati ab igne passione naturali, quia potest calefieri et inflammari, et hoc per naturalem potentiam utriusque; sic spiritus pati potest passione animali, et ab igne præsenti immutari naturali potentia ignis et animæ.
Duo sunt igitur ibi per ordinem naturæ; Explic.
alia duo per ordinem divinæ justitiæ. Quod enim ignis animæ indissolubiliter alligetur, et anima in eo recludatur ut in carcere, divinæ justitiæ est, ad quam spectat malefactorem in carcere recludere. Quod iterum anima refugiat ignis calorem, qui per naturam nocere non potest, et trepidat timore ubi timor non est, hoc divinæ justitiæ est, quæ facit trepidare peccatores immittendo terrorem, et horrorem ejus rei, qua per naturam sunt superiores. Et quamvis sit illud divinæ justitiæ, hoc tamen non est contra ordinem naturæ, sive spiritum (a) trepidare ubi trepidandum non est, sive spiritum alli-

[1] August., *de Genes. ad litt.*, lib. XII, c. XXXII. — (a) *Edit. Ven.* spiritu.

[2] Id., *de Civ. Dei*, lib. XIV, c. XV. — [3] Id., *de Music.*, lib. VI, c. V.

gari corpori. Et hoc est quod innuit Augusnus, *de Civitate Dei* [1], quod sicut anima in hominis conditione jungitur corpori, ut dans ei vitam, quamvis illud sit spirituale, et hoc corporale, et ex illa conjunctione vehementer concipit ad corpus amorem; sic spiritus ligatus igni ut accipiens ab eo pœnam, et ex illa conjunctione vehementem concipit horrorem, ac per hoc dolorem, qui verus est, et ex vero igne corporali, et ex vera applicatione corporalis ignis ad spiritum, causatur secundum quatuor præhabitas conditiones. His visis, satis facile est ad objecta respondere.

1, 2 et 3. Quod enim objicitur de actione, quod est per contrarietatem et contactum, istud intelligitur de actione naturali, cui respondet passio naturalis: et hoc est ad generandam speciem consimilem in passo secundum naturam : hic autem est passio animalis, qua quidem generatur similitudo spiritualis in passo. Unde Gregorius in *Dialogis* dicit, quod animæ in eo ardent, eo quod ardorem vident; non tamen intendit dicere quod visio sit tota causa ardoris, sed perceptio ignis præsentis cum horrore generat dolorem, quia non est cognitio speculationis tantum, sed potius experientiæ. Et per hoc patet responsio ad sequens, et etiam ad alias rationes, quia non oportet ibi poni virtutem creatam dari igni, per quam agat in animam.

4 et 5. Ad illud quod objicitur ex parte patientis, quod anima nobilior est corpore; dicendum quod, sicut dicitur agere in animam conjunctam carni, et ibi generare dolorem, non quia ignis omnino sit faciens, sed quia per approximationem vel causationem ignis anima habet necessariam occasionem agendi in se, et patiendi a se, cum ipsa sit seipsam movens, sicut dicit Augustinus in *Musica* [2]; sic intelligendum est in anima separata : sed quod fit (*a*) hic mediante corpore, ibi fit (*a*) immediate. Unde nec in conjunctam (*b*), nec in (*c*) separatam (*d*) agit vere efficiendo, sed occasionem præbendo: et tamen vere dicitur affligere et punire; sicut vere dicitur immutare, quamvis anima speciem potius in se faciat, quam a (*e*) corpore aliquo fiat in ea. Nec obstat istud quod objicitur de peccato, quia peccatum non sic disponit spiritum ad passionem, ut faciat ipsum vere materialem respectu ignis, cum sit superior per naturam; sed meretur apud divinam justitiam, ut, salva natura animæ, Deus ipsam igni alliget, et alligando incarceretur, incarcerando horrorem sui carceris immittat; ac per hoc ipsa anima ad præsentiam carceris vero dolore et mœstitia se affligat.

6. Ad illud quod objicitur de dolore, quod est divisio partium; dicendum quod illa non est diffinitio generalis, sed solummodo doloris qui est animæ ex carne; sed illa, quam assignat Augustinus : « Dolor est dissensus ab his rebus, » etc. Ut enim ostendit Augustinus, *de Civitate Dei* [3], dolor potius venit ex impedimento operationis animæ, quam ex corporis sectione, sicut patet in paralyticis, in quibus est partium sectio sine afflictione, quia anima in illis non habet operationem, quæ ibi impediatur : et quoniam potentiæ animæ, quæ sunt ejus partes quodam modo, possunt in suis operationibus inquietari et impediri, occasione accepta; hinc est quod spiritus dolere potest et affligi.

7. Ad illud quod ultimo objicitur, quod puniens adimit, dicendum quod, sicut in ademptione peccati non adimitur aliquid de substantia vel potentia animæ, sed solum de habilitate ad gratiam et justitiam; sic per ignem punitivum adimitur illa habilitas, secundum quam anima est habilis ad gloriæ et beatitudinis lætitiam; nec semper nova adimitur, sed ejus ademptio est afflictionis continuatio, sicut supra dictum est de ademptione quæ fit in corpore : et hæc dicta sufficiant.

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XI, c. x. — [2] Id., *de Music.*, lib. VI, c. v. — [3] Id., *de Civit. Dei*, lib. XIV, c. xv; *de Music.* lib. VI, c. v.

(*a*) *Cæt. edit.* sit. — (*b*) *Cæt. edit.* conjuncta. — (*c*) *Cæt. edit. deest* in. — (*d*) *Cæt. edit.* separata. — (*e*) *Cæt. edit.* in.

DISTINCTIO XLV

DE DIVERSIS ANIMARUM RECEPTACULIS ; ET DE SUFFRAGIIS DEFUNCTORUM.

De statu et gaudio bonorum ante et post mortem

Præterea sciendum est quod omnes animæ, ut ait Augustinus [1], « cum de hoc sæculo exierint, diversas habent receptiones : bonæ habent gaudium, malæ vero tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta graviora, quando cum corpore torquebuntur. » Ex his ostenditur quod majus erit gaudium sanctorum in resurrectione et post, quam fuerit ante; et quod diversa receptacula habebunt animæ sanctorum. De quibus idem Augustinus ait [2] : « Tempus, quod inter hominis mortem, et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est vel requie, vel ærumna, pro eo quod sortita est in carne dum viveret. »

De suffragiis defunctorum

« Neque negandum est, ut ait Augustinus [3], defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatori (*a*) offertur, vel eleemosynæ fiunt in Ecclesia. Sed hæc eis tantum prosunt, qui cum viverent, hæc sibi ut postea possent prodesse, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem; nec tam malus, ut ei non prosint ista quidquam. Est vero talis in bono, ut ista non requirat; est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum hæc vita transierit, adjuvari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam quispiam gravari vel relevari. Nemo autem speret quod hic neglexit, cum obierit, apud Deum promereri. Non ergo ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est [4] : *Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque secundum ea, quæ per corpus gessit, scilicet bona vel mala* (*b*) ; quia etiam hoc meritum sibi quisque cum in corpore viveret, comparavit, ut possint ei ista prodesse, non enim omnibus prosunt. Et quare? Non nisi propter differentiam vitæ, quam quisque gessit in corpore. Cum ergo sacrificia sive altaris, sive quarumcumque aliarum eleemosynarum pro baptizatis omnibus offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt; pro non valde malis, sunt propitiationes. Sed pro valde malis, etsi nulla sunt adjumenta mortuorum, tamen qualescumque vivorum consolationes sunt. Quibus vero prosunt, vel ad hoc prosunt, ut sit plena remissio, vel certe ut tolerabilior sit ipsa damnatio. [5] Orationibus ergo sanctæ Ecclesiæ, et sacrificio salutari, et eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus offeruntur, non est dubium mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditum tota observat Ecclesia, ut pro eis, qui in communione corporis et sanguinis Domini defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorentur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Non est ergo ambigendum ista prodesse defunctis; sed talibus, qui ita vixerunt ante mortem,

[1] Aug., *in Joan.*, tract. XLIX, n. 10, et in Gloss. super I *Thess.*, IV, 16. — [2] Id., *Enchirid.*, c. CIX, n. 29, et habetur caus. XIII, q. II, c. *Tempus.* — [3] Id., *Enchirid.*, c. CX — [4] *Rom.*, XIV, 10; II *Cor.*, V, 10. — [5] Aug., *de verb. Apost.* serm. XXXII, al. serm. CLXXII, n. 2, et in Gloss. super I *Thess.*, IV, 12.

(*a*) *Apud Aug., edit. Gaume*, mediatoris. — (*b*) Vulg. *propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

ut possint eis hæc utilia esse post mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem, ejusque sacramentis, de corpore exierunt, frustra illis a suis hujusmodi pietatis officia impenduntur; cujus dum hic essent pignore caruerunt, non misericordiam sibi thesaurizantes, sed iram. Non ergo mortuis nova merita comparantur, cum pro eis aliquid boni operantur sui; sed eorum meritis præcedentibus consequentia ista redduntur. Nam istam quisque finiens vitam, nisi quod in ea meruerit, non poterit habere post eam. » Ecce quibus et qualiter prosunt illa, quæ pro defunctis frequentat Ecclesia. Mediocriter malis suffragantur ad pœnæ mitigationem; mediocriter bonis ad plenam absolutionem, qui non habent tantæ perfectionis merita, ut non indigeant juvari per pauperes, quorum est regnum cœlorum [1], quos sibi fecerunt amicos de mammona iniquitatis [2]: quorum tanta est perfectio, ut his adjutoriis non indigeant: quales sunt apostoli et martyres. Ut enim ait Augustinus [3], injuria est pro martyre orare in Ecclesia, cujus nos debemus orationibus commendari; pro aliis autem defunctis oratur.

De officiis sepulturæ.

De pompis vero exequiarum idem Augustinus ita dicit [4]: « Pompa funeris, agmina exequiarum, sumptuosa diligentia sepulturæ, vivorum sunt qualiacumque solatia, non adjutoria mortuorum. Quia si aliquid prodest impio sepultura pretiosa, oberit pio vilis, vel nulla. Præclaras exequias in conspectu hominum purpurato illi diviti exhibuit turba famulorum; sed multo clariores in conspectu Domini ulceroso illi pauperi ministerium exhibuit angelorum, qui eum extulerunt non in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ gremium. Sit tamen cura mortuos sepeliendi, et sepulcra construendi; quia hæc in Scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt; nec solum in corporibus patriarcharum, aliorumque sanctorum [5], sed etiam in ipsius Domini corpore, qui ista fecerunt, laudati sunt. Impleant igitur homines erga suos officia postremi muneris, et sui humani lenimenta mœroris. Verum illa quæ adjuvant spiritus defunctorum, scilicet oblationes, orationes, multo observantius procurent. »

De duobus æque bonis, quorum alter plura post mortem habet auxilia.

Solet moveri quæstio de duobus, uno divite, altero paupere pariter, sed mediocriter bonis, qui prædictis suffragiis indigent, et meruerunt pariter post mortem juvari; pro altero vero, id est, pro divite speciales et communes fiunt orationes, multæque eleemosynarum largitiones; pro paupere vero non fiunt nisi communes largitiones, et orationes. Quæritur ergo an tantum juvetur pauper paucioribus subsidiis, quantum dives amplioribus. Si non pariter juvatur, non ei redditur secundum merita; meruit enim pariter juvari, quia pariter boni extiterunt. Si vero tantum suffragii consequitur pauper, quantum dives, quid contulerunt diviti illa specialiter pro eo facta? Sane dici potest non ei magis valuisse generalia et specialia, quam pauperi sola generalia suffragia. Et tamen profuerunt diviti specialia, non quidem ad aliud vel majus aliquid, sed ad idem adiquod generalia, ut ex pluribus et diversis causis unum perciperetur emolumentum. Potest tamen dici aliter, illa plura subsidia contulisse diviti celeriorem absolutionem, non pleniorem.

Quibus suffragiis juvabuntur mediocriter

Sed iterum quæritur de aliquo mediocriter bono, qui talibus indigens suffragiis in ipso consummationis sæculi articulo cum reliquis migrabitur, si salvus fuerit: pro eo non offertur ulterius sacrificium, vel oratio, vel eleemosyna: nec habebat tantæ per-

[1] *Matth.*, v, 3. — [2] *Luc.*, XVI, 9. — [3] Aug., *de verb. Apost.* serm. XVII, al. serm. CLIX, n. 1.— [4] Id., *de Cura pro mort. agenda*, c. II, n. 4; *de Civit. Dei*, lib. I, c. XII. — [5] *Gen.*, XXIII, XXV, XXXV, L.

[illegible] fectionis merita, quæ his suffragiis non egerent. Numquid ergo salvabitur? Existimo eum quasi per ignem [1] transeuntem, salvari meritis et intercessionibus cœlestis Ecclesiæ, quæ pro fidelibus semper intercedit voto et merito, donec impleatur Christus.

Quomodo sancti gl[illegible] preces suppl[illegible] et pro [illegible] tercedant pro nobis ad Dominum. [2] Sed forte quæris: Numquid preces supplicantium sancti audiunt, et vota postulantium in eorum notitiam perveniunt? Non est incredibile animas sanctorum, quæ in abscondito faciei Dei veri luminis illustratione lætantur, in ipsius contemplatione ea quæ foris aguntur, intelligere, quantum vel illis ad gaudium, vel nobis ad auxilium pertinet. Sicut enim angelis, ita et sanctis, qui Deo assistunt, petitiones nostræ innotescunt in Verbo Dei, quod contemplantur. Unde et dicuntur angeli orationes et vota nostra offerre Deo [3], non quia eum doceant, sed quia ejus voluntatem super eis consulunt. Unde Augustinus [4]: « Angelis, qui sunt apud Deum, innotescunt petitiones nostræ, ut quodam modo eas offerant Deo, et de his consulant, et quod Deo jubente implendum esse cognoverint, hoc nobis evidenter vel latenter reportent. Unde et angelus hominibus ait [3]: *Cum oraretis, orationem vestram obtuli Deo* (a). [5] Ad omnia quidem scienda sufficit Deo sua perfectio: habet tamen nuntios, id est angelos, non qui ei, quæ nescit, annuntient, non enim sunt ulla quæ nesciat; sed bonum eorum est de operibus suis ejus consulere veritatem: et hoc est quod ei dicuntur nonnulla nuntiare, non ut ipse ab eis discat, sed ut ab eo ipsi per Verbum ejus sine corporali sono, nuntient etiam, quod voluerit, ab eo missi, ad quos voluerit, totum ab illo per illud Verbum ejus audientes, id est, in ejus veritate invenientes quid sibi faciendum, quid, quibus, et quando nuntiandum sit. Nam et nos orantes eum, non eum docemus, quia *novit*, ut ait Verbum ejus [6], *Pater vester quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo* (b). Nec ista ex parte cognovit; sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid et quando ab illo petituri fueramus, et quos, et de quibus rebus vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio ante præscivit. [7] Non ergo dicitur angelus orationes nostras offerre Deo, quasi Deus tunc noverit quid velimus, et quo indigeamus, qui omnia antequam fiant, sicut et postquam facta sunt, novit; sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternam veritatem referre, sive petendo quid erga se fiat, sive consulendo quid faciat. »

Quod dictum est de angelis, attribuit sanctis animabus. Si autem angeli a Deo per Verbum ejus discunt petitiones nostras, et quid de his implendum sit, et quid non, cur non credamus, et animas sancrorum, Dei faciem contemplantium, in ejus veritate intelligere preces hominum, et quæ implendæ sint, vel non? Inde est quod Deus dicitur exaudire preces quorumdam, non solum quando effectui mancipat, sed etiam quando innotescit curiæ angelorum et sanctarum animarum; quid inde futurum sit, vel non, et quod cognoscunt in Dei voluntate esse, volunt et ipsi. Adeo enim supernæ voluntati addicti sunt, ut nihil præter ejus voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad Deum pro nobis sancti, et merito, dum illorum merita suffragantur nobis, et affectu, dum vota nostra cupiunt impleri; quod tamen non faciunt, nisi voluntate Dei implenda didicerint. Oramus ergo ut intercedant pro nobis,

[1] I *Cor.*, III, 15. — [2] Hug., *de Sacram.*, lib. II, p. XVI, c. ult. — [3] *Tob.*, XII, 12. — [4] Aug., *de orando ad Deum.* — [5] Id., *de Trin.*, lib. XV, c. XIII, n. 22. — [6] *Matth.*, VI, 8. — [7] Aug., *de grat. nov. et vet. Testam.*, sive epist. CXV, c. XXIX, et super illud *Philip.*, IV, 4.

(a) Vulg. *Quando orabas, ego obtuli orationem tuam Domino.* — (b) Vulg. *Scit enim... quid opus sit vobis, antequam petatis eum.*

id est, ut merita eorum nobis suffragentur, et ut ipsi velint bonum nostrum, quia eis volentibus Deus vult, et ita fiet. Ex præmissis constat, quod cum quibusdam misericordius agit Deus, quam eorum peccata meruerint, scilicet cum mediocriter malis, qui suffragiis Ecclesiæ juvantur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Præterea sciendum est, quod omnes animæ, ut ait Augustinus, etc.

Supra egit Magister de reparatione corporum; hic agit de statu animarum post mortem: et dividitur hæc pars in duas. In prima parte determinat de statu et conditione bonarum animarum; in secunda, de conditione et statu malorum, ibi[1]: *Sed quæritur hic de valde malis*, etc. Prima pars habet duas: in prima determinat de diversis animarum receptaculis; in secunda parte, de suffragiis quæ animabus possunt fieri, ibi: *Neque negandum est, ut ait Augustinus, defunctorum animas*, etc. Et illa secunda pars habet duas: in prima determinat de suffragiis, quæ viventes impartiuntur mortuis; in secunda determinat de suffragiis, sive adjutoriis, quæ mortui impartiuntur vivis, ibi: *Sed forte quæres, numquid preces supplicantium*, etc. Prima pars habet duas: in prima determinat veritatem; in secunda movet dubitationes, ibi: *Solet moveri quæstio de duobus, uno divite*, etc. Et prima pars habet duas: in prima determinat quæ sunt illa quæ prosunt defunctis; in secunda, quæ sunt illa quæ non prosunt, ibi: *De pompis vero exequiarum idem Augustinus*, etc. Similiter secunda pars, in qua movet quæstiones, duas habet: in prima parte determinat hanc quæstionem, utrum suffragia prosint omnibus æqualiter; in secunda vero inquirit de infirmo mediocriter bono, cui decedenti in fine mundi non possunt subvenire suffragia Ecclesiæ, qualiter habeat liberari, ibi: *Sed iterum quæritur de aliquo mediocriter bono*, etc. Summa igitur istius distinctionis in tribus consistit: primo, in animarum receptaculis; secundo, in suffragiis quæ vivi impartiuntur mortuis; tertio, in suffragiis quæ mortui impartiuntur vivis. Et in his totum clauditur.

Divisio.

[1] Dist. XLVI. — (*a*) *Leg.* illud.

DUB. I.

Majus erit gaudium sanctorum in resurrectione, et post, quam fuerit ante.

Videtur male dicere, quia gaudium beatorum totum consistit in visione Dei: sed visio Dei tota est animæ, non corporum: ergo si animæ sunt in statu comprehensionis, et completæ visionis, ergo ipsarum gaudium nunquam augebitur.

Resp. Dicendum quod gaudium augeri est dupliciter: vel numerositate, vel intensione, sive qualitative. Augmentum gaudii, quantum ad numerositatem, non ponit augmentum in præmio essentiali, quia illud est in uno solo; sed in præmio accidentali, quod consistit in gaudio de bono creato: et illud potest augeri, maxime quantum ad objectum, ut de pluribus gaudeat tunc, quam prius. Si loquamur intensive, sic non augetur nisi per accidens, quia inclinatio animæ ad corpus, quæ ipsam retardat, ne intensius feratur in summum cœlum, quam in illam (*a*), aufertur: et sic patet quomodo istud potest intelligi dupliciter. Aliqui tamen non habent pro inconvenienti, quod simpliciter tunc augeatur et gaudium, quia magis aperietur Dei Verbum ad illuminandum, et per consequens ad delectandum.

DUB. II.

Animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque, etc.

Quæritur pro quanto dicantur abdita receptacula: et dicendum quod receptacula illa dicuntur abdita receptacula, non quod

sint alia receptacula animarum nunc, et post judicium, sed quia eadem nunc sunt nobis incognita, sed post judicium et resurrectionem erunt nobis nota. Si autem quæratur ratio, resp. dicendum quod ratio hujus est, ut fides habeat locum, quæ est de non visis unde meremur, et in credendo paradisum, et credendo infernum, cum jam non videamus. *Beati* enim [1] *qui non viderunt, et crediderunt.* Non tantum est autem ad fidei meritum, sed etiam ad probandum humanum affectum : unde noluit Dominus quod mors nostra similis esset morti bestiarum, ut probaret corda filiorum hominum.

DUB. III.

Orationibus ergo sanctæ Ecclesiæ, et sacrificio salutari, etc.

Innuit Magister, quod sacrificio salutari non est dubium mortuos adjuvari. Videtur falsum dicere, quia sacrificium altaris est sacramentum Ecclesiæ : sed sacramenta Ecclesiæ non prosunt nisi in statu viatoris : ergo, etc. Item quæritur juxta hoc, cum alia sacramenta non prosint post mortem, unde est quod hoc sacramentum altaris prodest.

Resp. Dicendum, quod aliter prodest sacramentum altaris vivis, aliter mortuis. Vivis enim prodest sub ratione sacramenti et cibi; mortuis autem prodest sub ratione sacrificii. In quantum enim sacramentum est, cibat, et dat gratiam et perfectionem manducanti. In quantum autem sacrificium, Deum placat; hostiæ enim placant : et quoniam Deus iratus est non affectione inflictionis, ideo Deum placando non sedat ipsius affectionem, sed remitti facit pœnæ acerbitatem. Quod quæritur, quare alia sacramenta non prosint, dicendum quod aliorum sacramentorum dispensatio respicit actum in persona, vel circa personam, sicut patet in baptismo : et ideo non potest baptizari, nisi qui præsto est in aquam mergi : sed sacrificium est actus pro persona : et quoniam actus in personam requirit personam actu existentem, sed pro persona non, sicut Christus obtulit se Patri pro illis qui fuerunt et qui futuri sunt, sic sacrificium prodest his qui finierunt vitam.

[1] *Joan.*, xx, 29.

DUB. IV.

Per pauperes, quorum est regnum cœlorum, etc.

Contra hoc objicitur : quia qui diligit alium, et orat pro pecunia, dat spirituale pro temporali : et omnis talis est simoniacus : ergo, etc.

Resp. Dicendum, quod mammona hic appellatur possessio terrena : et de hac facit homo sibi pauperes amicos, dum eorum subvenit necessitatibus: pauperes autem Christi orant, ut grati suis beneficiis : et ita patet quod beneficium temporale non est sicut finis motivus, sed sicut aliquid inducens : et quoniam non principaliter intendunt, ideo propter hoc non orant finaliter; et oratio non venditur, sed impetratur per accidens, scilicet per acquisitionem amoris.

DUB. V.

Injuria est pro martyre orare in Ecclesia.

Videtur male dicere, quia orationes pro valde bonis sunt gratiarum actiones : sed qui agit gratiam pro sanctis, non facit eis injuriam; ergo, etc. Item, quod licet nobis desiderare, licet et petere : sed desiderare possumus honorem sanctorum : ergo orare debemus pro ipsorum honore.

Resp. Dicendum quod Augustinus hic orare pro aliquo, dicit orare pro alicujus salute, quam jam habet : si ergo constare debet nobis, quod martyres statim beatificentur; sicut nullus debet de eorum gloria dubitare, ita nullus debet pro eis orare. Si enim orat, videtur præsumere quod non sint in gloria, et ita quod non sint martyres vere; et non tantum præsumere, sed etiam exterius innuere, ac per hoc injuriam martyri facere. Quod ergo objicitur, quod sunt gratiarum actiones, dicendum quod istud est verum, quando Ecclesia de salute alicujus potest probabiliter dubitare. Quod objicitur, quod desiderandus est honor sanctorum, di-

cendum quod verum est; sed cum hoc petimus, non ipsis sanctis petimus, sed petimus nobis, ut nobis innotescat eorum virtus perfecta, et detur affectio bona ad laudem divinam, sive ipsorum. Si quis tamen contendat hoc esse orare pro martyre, dicendum quod isto modo non intelligit Augustinus, sed eo, quod orare pro aliquo, est petere salutem ejus, vel accelerationem salutis.

DUB. VI.

Nec habeat tantæ perfectionis merita, quæ his suffragiis non egerent.

Videtur quod omnes sint tales, quia super illud[1] : *Ut illorum abundantia,* Glossa : « Qui vivunt in hoc sæculo, non habent merita ad vitam sufficientia, nisi juventur merito Christi et angelorum. » Sed contrarium videtur, quia aut habent (*a*) veram charitatem, aut non : si non, ergo nullum habent (*a*) meritum; si habent (*a*), ergo cum habeant (*b*) Spiritum sanctum, et ita pignus hæreditatis æternæ, habent (*a*) sufficientiam.

Resp. Dicendum quod tria sunt genera hominum habentium charitatem perfectam, et absolutionem ab omni culpa et pœna, et tales sibi sufficiunt : sed hi potius sunt in cœlis, quam in terris; talium enim conversatio in cœlis est. Quidam habent perfectum amorem, tamen propter mala opera præcedentia sunt obligati ad pœnam; et tales indigent suffragiis, non ad salutis obtentionem, sed ad accelerationem. Quidam habent charitatem imperfectam, ita quod proni sunt ad casum, et obligati sunt multis reatibus peccatorum; et tales vivunt in hoc sæculo, licet non omnino se conforment sæculo; et indigent suffragiis, ut in charitate permaneant, et ut exeuntes de terra, tormenta non eos detineant.

DUB. VII.

Ut quodam modo eas offerant Deo, etc.

Quæritur per quem modum angeli offerunt Deo petitiones nostras, utrum scilicet propter se, an propter nos.

[1] II *Cor.*, VIII, 14.

Resp. Dicendum quod, sicut videmus in causis terrenis, quod qui nescit loqui coram prætore, conducit advocatum, ut loquatur et alleget pro ipso; sic in spiritualibus intelligendum est, quod cum nos perorare, imo nec balbutire sciamus coram Deo, quod angelus, tanquam advocatus et allegator magnus in illa superna curia, assumat verbum ut orationem nostram proponat. Si autem quæritur, per quem modum habeat esse, dico quod loqui nostrum et oratio nostra est desiderium alicujus rei, vel petitio formata secundum desiderium : et quando desiderium nostrum ex mera, et vera, et ardenti dilectione est, tunc fortiter clamamus in auribus Dei, et tunc optime peroramus : et quoniam affectiones nostræ sunt tepidæ, et affectiones angelorum ferventissimæ, et magis elevatæ ad ipsum, desiderando pro nobis quod nos desideramus, cum accedant ad Deum familiarius et proximius, dicuntur sibi offerre : et quod Deus vidit nos primo petere et approbare per os nostrum, secundo magis approbat per os et desiderium angelorum. Et quoniam istud dicitur noscere (*c*), quod approbat, hinc est quod petitiones nostræ dicuntur apud Deum innotescere non solum per nos, verum etiam per angelos. Angeli enim dicuntur loqui per affectiones voluntatis, et per adminiculum rationis, sicut exponit Gregorius super principium *Job*.

DUB. VIII.

Sed bonum eorum est de operibus suis ejus consulere veritatem, etc.

Videtur male dicere, quia istud consilium dicit inquisitionem, et ita ratiocinationem : sed angeli, sicut dicit Dionysius, habent intellectum deiformem : ergo in eis non cadit consilium.

Resp. Dicendum quod consulere aliquem, hoc est dupliciter : aut ut per indagationem et inquisitionis discussionem perveniat ad cognitionem rei dubiæ; aut ut per illustra-

(*a*) *Cœt. edit.* habet. — (*a*) *Item* habeat. — (*c*) *Edit. Ven.* nocere.

tionem ejus subito cognoscat quomodo debeat facere. Primum est humanum, secundum vero non solum humanum, sed etiam angelicum esse perhibetur.

DUB. IX.

Si autem angeli a Deo per Verbum ejus discunt petitiones nostras.

Videtur male dicere, quia B. Gregorius dicit[1] : « Quid est quod non vident, qui videntem omnia vident? »

Resp. Dicendum quod multa addiscunt angeli, sive per ipsum Verbum et per alios angelos, sive per experientiam. Quod autem dicit Gregorius, non intelligitur quia omnia videant, sed quia vident istud unum, quod est melius videre, quam omnia. Unde sicut ille qui habet Deum, dicitur omnia habere, non quia omnium sit possessor, sed quia habet illud unum, cui non possunt æquiparari omnia, ideo per æquipollentiam, vel supervalentiam, dicitur habere omnia; sic qui novit Deum, dicitur omnia nosse.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, secundum tria quæ determinat Magister in littera, tria principaliter quæruntur : primo quæritur de receptaculis animarum exutarum ; secundo, de suffragiis quæ recipiunt a vivis; tertio, de suffragiis, quæ impendunt vivis. Circa primum quæruntur tria : primo quæritur de receptaculis animarum ante adventum Christi; secundo quæritur utrum post adventum Christi habuerint loca determinata; tertio, utrum egrediantur ad exteriora.

QUÆSTIO I.

An animæ patrum ante adventum Christi descenderint ad lymbum[2].

Fundam. Circa quam proceditur sic, et quod ante Christi adventum descenderint ad infernum, ostenditur primo per Vetus Testamentum. Ita dixit patriarcha Jacob[3] : *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos : descendam ad filium meum lugens in infernum :* ergo, etc.

Item[4] : *In tenebris stravi lectulum meum; infernus domus mea est.* Et constat quod justus erat : ergo, etc.

Item hoc ipsum ostenditur etiam per Novum Testamentum, quia dicitur in Symbolo : *Descendit ad inferna :* constat quod non nisi ad ereptionem justorum : justi ergo descendebant.

Item[5] : *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni :* ergo omnes alii detinebantur in inferno.

Item debitum originalis peccati nondum erat solutum : ergo nec homo de potestate diaboli ereptus : ergo, quantumcumque esset justus, poterat ipsum diabolus trahere deorsum.

Contra : Infernus est locus debitus malis et injustis : sed ante adventum Christi multi mortui sunt boni et justi : ergo illi non descendebant in infernum. Ad opp

Item unaquæque anima habet locari secundum exigentiam meritorum : ergo cum viri sancti ante adventum Christi multum distarent ab impiis quantum ad meritum, ergo etiam quantum ad locum.

Item[6] *in inferno nulla est redemptio :* ergo si justi descenderunt ad infernum, videtur quod nunquam fuerunt inde liberati; quod manifeste falsum est.

Item, sicut patet[7], *chaos magnum firmatum* erat *inter* Lazarum et divitem, *ut non possent mutuo ad se transire :* ergo videtur quod in locis distantibus erant.

Item per Augustinum, *super Genesim ad litteram*[8] : « Videmus inferorum mentionem non esse factam in requie pauperis, sed in supplicio divitis. » Et iterum idem[9] : « Non-

[1] Greg., *Moral.*, lib. II, c. II. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIX, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XLV, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. V. — [3] *Gen.*, XLII, 38; XXXVII, 35. — [4] *Job*, XVII, 13. — [5] *Act. Apost.*, II, 24. — [6] *Off. defunct.*, III. Noct., VII. Responsor. — [7] *Luc*, XVI, 26. — [8] Aug., *de Genes. ad litt.*, lib. XII, c. XXXIII. — [9] Ibid.

dum inveni, adhuc requiro, nec mihi occurrit, inferos alicubi in bono posuisse Scripturam. » Non autem nisi in bono accipiendum sinum Abrahæ : ergo si sancti patres in sinu Abrahæ portantur, sicut Dominus ipse de Lazaro testatur, patet, etc.

CONCLUSIO.

Animæ mortuorum patrum ante adventum Christi descendebant in lymbum, qui dicebatur sinus Abrahæ propter requiem; in quo cum esset pœna damni, poterat dici infernus.

Resp. ad arg. Dicendum quod infernus dicitur locus pœnarum, et locus qui est inferior tum ratione status, qui vilis est, tum ratione situs. Potest ergo infernus denominari a suo summo : et tunc dicitur infernus locus, in quo est maxima pœna, et locus infimus : et iste non competit nisi damnatis, qui puniuntur pœna sensus, et sine spe inferius projiciuntur. Potest iterum appellari locus inferior, in quo quis punitur pœna damni, et iste dicitur lymbus. Et in hunc descendebant ante Christi adventum sancti patres, et descendunt nunc parvuli non baptizati. Sed attendendum, quod patres fuerunt in parte superiori, et parvuli in parte infe- lic. riori. Et ratio hujus est, quia isti habent carentiam visionis sine expectatione, illi habebant cum expectatione : et ideo, quia in parte superiori erant, et visionem Dei expectabant, non tantum in lymbo, sed in sinu Abrahæ dicebantur esse. Ille ergo locus dicebatur infernus, et quia inferior, et quia aliquo modo locus erat miseriæ; lymbus, quia erat pœna carentiæ; sed sinus Abrahæ, quia erat expectatio gloriæ. Et ita infernus non sonat nisi in malum, qualitercumque accipiatur; sinus autem Abrahæ in bonum, quia est ibi requies, aut per privationem mali, aut per collationem omnis boni : et sic est locus gloriæ. Et per hanc distinctionem patet responsio ad utramque partem. Rationes enim ad primam partem procedunt de inferno large dicto, et secundum situm; rationes vero ad oppositum de inferno dicto proprie, et secundum pœnam, sicut patet discurrenti per singulas. Exposit. rationum.

QUÆSTIO II.

An animæ post adventum Christi habeant receptacula [1].

De receptaculis animarum post adventum Christi; et quæritur utrum habeant receptacula, vel loca determinata. Et quod non, videtur de bonis. Glossa super illud [2], *Adhuc pusillum, et non est*, etc. : « Adhuc pusillum est usque ad finem vitæ cujusque, quando liberabuntur sancti. Post hanc tamen vitam non ita erit, ubi erunt sancti, quibus dicetur [3] : *Venite, benedicti.* » Ad opp.

Item, quod mali non habeant receptacula, videtur. Augustinus [4] *de Spiritu et Anima:* « Quædam animæ puniuntur in loco ubi deliquerunt, quædam in abditis receptaculis. »

Item quod neutri, videtur. Augustinus in *Enchiridio* (a) : « Tempus quod inter hominis mortem, et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet, sicut unaquæque digna est requie, vel ærumna. »

Item ratione videtur, quia animæ a corporibus exutæ sunt spirituales, et omnino a corpore non dependent : ergo et locus remunerationis earum.

Contra : Quod mali habeant, videtur; quia dixit Dominus [5] : *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno.* Et post subditur : *Ne veniant in locum hunc tormentorum :* ergo, etc. Fundam.

Item quod boni, videtur [6] : *Si terrena nostra habitatio dissolvatur, domum habemus in*

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIX, art. 1; IV *Sent.*, dist. XLV, q. 1, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLV, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. II; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I. — [2] *Psal.* XXXVI, 10. — [3] *Matth.*, XXV, 34. — [4] Imo auctor, quisquis ille sit, libri *de Spir. et Anim.*, c. XXX, in append. Op. S. Aug., tom. VI, *edit. Bened.* — [5] *Luc.*, XVI, 12, 28. — [6] II *Cor.*, V, 1.

(a) Cæt. edit. *Enchiridion*.

cœlis. Et Gregorius[1]: « Qui Christum in cœlo esse non dubitat in corpore, nec Pauli animam esse negat. »

Item ratione videtur, quia loci congruentias confert ad operationem: ergo cum animæ beatæ sint excellentissimæ virtutis contemplando Deum, et omnino immutabiles, ergo locus supremus eis debetur: ergo, ab oppositis, damnatis infimus.

Item excellentia retributionis consistit in societate multa, quia nullius sine socio jucunda est possessio: ergo animæ post hanc vitam sunt simul.

CONCLUSIO.

Animarum mortuorum receptacula post adventum Christi sunt paradisus, infernus, lymbus, et purgatorium.

Resp. ad arg. Dicendum quod triplicem statum contingit intelligere, scilicet remunerationis, quietis et expectationis, et purgationis. Et ratio hujus est, quia anima exuta duplici causa potest impediri a remuneratione beata: aut propter hoc quod janua est clausa; aut propter hoc quod ipsa non est plene purgata. Statui retributionis respondet locus proprius, et receptaculum determinatum in se et quoad nos, scilicet cœlum empyreum quoad bonos, et quoad malos locus infimus. Statui quietis et expectationis respondet locus determinatus in se, sed non quoad nos, quia nescitur per Scripturas ubi sit lymbus. Statui vero purgationis respondet locus indeterminatus, et quoad nos, et quoad se, quia non omnes in eodem loco purgantur, licet forte in aliquo multi sint. Et quantum ad hunc locum loquitur Augustinus. Quod vero objicitur de Glossa, dicendum quod non loquitur de loco, sed de statu quantum ad secundam stolam. Potest tamen aliter dici; et melius, quod animæ receptacula aut sunt secundum merita bona, et sic est paradisus, et locus cœlestis; aut propter peccata, et sic distinguitur triplex locus secundum triplex peccati genus: scilicet purgatorius, et hic debetur veniali; lymbus, et hic originali; et infernus, et hic mortali. Et bene potest esse, et satis probabile est, quod gradatim se habeant ista tria loca; sed tamen circa eamdem partem sunt, sicut colligi potest ex Sanctorum dictis, et ex his quæ in præcedentibus dicta sunt. Unde possunt loca animarum distingui sic, ut reducantur ad bimembrem divisionem. Locus retributionis, aut est gloriæ, aut pœnæ: si gloriæ, sic cœlum; si pœnæ, sic infernus. Gloria non distinguitur, quia charitas, quæ unius speciei est, meretur gloriam. Sed pœnalis locus est duplex: aut secundum pœnam damni, et sic lymbus; aut secundum pœnam sensus, et sic infernus. Et sic utrumque membrum dividitur, quia qui pœna damni puniuntur, aut simpliciter et æternaliter, et hi in inferiori parte illius partis, quæ dicitur lymbus; aut ad tempus, et hi in superiori, quæ dicitur sinus Abrahæ. Similiter illi qui puniuntur pœna sensus, aut simpliciter, et sic infernus proprie dictus; aut ad tempus, et sic locus purgatorius. Et sic patet quod animæ habent receptacula, et quæ. Et si aliquæ auctoritates contrariæ videantur, intelligendæ sunt vel quantum ad statum, vel quantum ad aliquas animas, quæ purgantur, de quibus supra dictum est, quod dispensative in diversis locis animæ purgantur, licet secundum legem communem sit aliquis locus communis.

Status triplex.

Exposit. ratio-num.

Explic

QUÆSTIO III.

An animæ aliquando exeant a suis receptaculis[2].

Utrum animæ a suis receptaculis aliquando exeant. Quod non, videtur. Psalmus[3]: *Ut inhabitem in domo Domini.*

2. Item de malis specialiter[4]: *Qui descendit ad inferos, non ascendet.*

[1] Greg., *Dialog.*, lib. IV, c. XXV. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXIX, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 3; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLV, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. III. — [3] *Psal.* XXII, 6. — [4] *Job*, VII, 9.

3. Item aut locus aliquid facit, aut nihil: si nihil, ergo non videtur ratio, quare magis sint in loco determinato; si aliquid, ergo si bonorum gloria non debet minui, nec malorum pœna; ergo nunquam possunt nec debent egredi.

4. Item nos non possumus locum nostrum mutare, quin mutemus et statum; unde, quando morimur (*a*), non sumus in statu merendi : ergo nec illæ (*b*) ; sed earum status est immutabilis : ergo et locus.

[F]undam. Contra: Sancti multos visitant, et multis apparent, sicut patet in vitis sanctorum : ergo si vera est apparitio, videtur quod sint ubi apparent : sed non sunt simul in cœlo et in terra : ergo recedunt a suis habitaculis.

Item dæmones sunt circa nos, et nos exercent, qui tamen sunt digni majori pœna quam animæ : ergo si illi, multo fortius et animæ possunt circa nos esse.

Item constat quod resurrectio erit, et judicium omnium simul : ergo necesse est quod tam beatæ quam damnatæ veniant ad corpora, et ad locum communem.

Item Deus ubique est æqualiter : ergo anima ubique potest æqualiter frui Deo : ergo si beatitudo est fruitio, potest beata anima ire quo vult : ergo pari ratione et damnata.

Item Gregorius in *Dialogo* [1] narrat de suscitatione aliquorum, quorum animæ erant in paradiso, et in inferno : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Bonorum animæ aliquando ad tempus exeunt de suis receptaculis, licet damnati ligati sint ad omne tempus; in die tamen judicii omnes exibunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod hujusmodi receptacula aliquibus dantur secundum Dei consilium, et causas superiores, aliquibus secundum sententiam, et causas inferiores. Hi secundi possunt mutationem divinæ sententiæ ad preces Sanctorum de hujusmodi locis revocari; et sicut mutant statum, ita et locum. Primi vero, qui secundum causas immutabiles hujusmodi locis deputati sunt, non exibunt finaliter; possibile est tamen eos exire ad tempus. Sed exitus ad tempus aut est ad recipiendam completam remunerationem, et sic boni et mali exibunt in die judicii; aut ad perficiendam aliquam operationem, et sic exeunt beati, nunquam tamen damnati. Et ratio hujus est, quia beati possunt juvare nos revocando, docendo, confortando, liberando : sed damnati sunt ligati ad omne opus. Rursus pœna dependet a loco, et gloria non, quia est a Deo, qui ubique est. Concedendæ ergo sunt rationes probantes, quod boni aliquando loca receptionis suæ mutant. Explic.

1. Ad illud quod objicitur de malis per simile de dæmonibus, dicendum quod non est simile, quia isti habent operationem aliquam ad nos exercendos; et ideo non sunt ligati, nec penitus damnati, quia adhuc sunt in statu demerendi quantum ad vim administrativam.

2. Ad illud quod objicitur, quod non exeunt, verum est finaliter de illis qui per sententiam diffinitivam sunt damnati.

3. Ad illud quod objicitur, quod facit (*c*), dico quod in bonis tantum ad congruentiam, in malis amplius, quia auget pœnam : ideo isti non exeunt ut illi.

4. Ad illud patet responsio, quia non est nobis possibile in cœlum ire; sed in cœlo existentibus possibile est ad terram venire, quia anima liberior, quia exuta; et potentior, quia beata : mali vero non possunt, quia non sinuntur.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de suffragiis quæ recipiunt animæ defunctorum a vivis; et circa hoc quæruntur tria : primo quæritur, utrum suffragia prosint defunctis, qui sunt medio-

[1] Greg., *Dialog.* lib. IV, c. XXXVI.

(*a*) *Cæt. edit.* moremur.— (*b*) ille.— (*c*) *Suppl.* locus.

criter boni, secundo, utrum defunctis prosint suffragia facta per malos, tertio quantum prosint suffragia : et cum non æqualiter omnibus, quæritur cui magis : aut ei qui magis meruit, aut ei pro quo specialiter fiunt.

QUESTIO I.

An suffragia prosint defunctis mediocriter bonis[1].

Ad opp. Circa quam sic proceditur, et ostenditur, quod non prosint mediocriter bonis : quia magis dignis debent Ecclesiæ suffragia proficere : sed non prosunt bonis, qui sunt in paradiso : ergo, etc. Si tu dicas quod non indigent, ideo non est simile; contra : In vita ista peccatores indigent; et tamen necesse est quod ipsi faciant pœnitentiam, non alii pro ipsis.

2. Item ille qui non est in statu merendi, nec esse potest, nihil prodest alienum suffragium, sicut patet si aliquis sit stultus irrevocabiliter : sed tales sunt mortui : ergo, etc. Si tu dicas quod prius meruerunt, ut eis prodessent in statu illo; contra :

3. Quodcumque meruerunt, necesse est eos meruisse, et quod necesse est eos meruisse, necesse est remunerari : ergo si nunquam fiant suffragia, non remunerabuntur : ergo nihil eis prosunt.

4. Item pœna purgatoria mensuratur secundum quantitatem cremabilis : ergo cum suffragia non minuant de culpa, ergo nec de pœna. Quod non minuant de culpa, patet; quia solus Deus habet effectum in animam. Si tu dicas quod habent effectum in animam per modum meriti, et Deus merita suffragiorum minuit; contra : Etsi Deus deleat culpæ maculam per se, tamen reatum delet per pœnam : sed constat quod in eis quantum ad reatum oportet deleri culpam : ergo per pœnam purgatoriam : sed hoc nihilominus faceret sine suffragiis : ergo, etc.

5. Item hoc ostenditur per deductionem ad impossibile, quoniam si delet partem, ergo possibile est quod totum : et ita ille remanebit impunitus.

Sed contra : per auctoritatem sacræ Scripturæ[2] : *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur* (a). Fundam.

Item per Augustinum, *de Cura pro mortuis agenda*[3] : « Beneficia et sacrificia quæ offeruntur pro non valde malis, sunt propitiationes. » Ergo, etc.

Item hoc ostenditur auctoritate Ecclesiæ, et usu, quæ orat pro defunctis : si ergo Ecclesia non decipitur, patet quod suffragia valent.

Item ratione videtur, quia pœna purgatoria est terminabilis : ergo et diminuibilis : sed si pro eo qui potest crescere in gratia fiat oratio, valet ad gratiam augmentandam : ergo pari ratione, si fiat pro eo, cujus pœna potest diminui, valet ad pœnam diminuendam.

Item, sicut se habent orationes Sanctorum mortuorum ad vivos, sic vivorum ad mortuos : sed Sancti mortui impetrant nobis bona, et nos adjuvant : ergo et vivi mortuos.

CONCLUSIO.

Suffragia defunctis mediocriter bonis prosunt ad eorum dignitatem et necessitatem.

Resp. ad arg. Dicendum quod, quia[4] *in omni opere* (b) *Domini est misericordia et veritas*, duo sunt quæ faciunt suffragia Ecclesiæ valere, scilicet dignitas, et necessitas. Justitia enim considerat dignitatem ; et digni sunt, qui in charitate decesserunt, et ab aliis membris Ecclesiæ adjuvari meruerunt, maxime si ipsis alios adjuvarunt. Misericordia vero considerat necessitatem : et hæc quidem magna est in his qui sunt in purgatorio, quia graviter puniuntur, et se juvare

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXI, art. 10; Richard., IV *Sent.*, dist. XLV, art. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLV, q. 1, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. VII. — [2] II *Machab.*, XII, 46. — [3] Aug., *Enchirid.*, c. CX, n. 29. — [4] *Psal.* XXIV, 10.

(a) *Edit. Ven.* impunitus. — (b) Vulg. *Universæ viæ*.

non possunt. Ex hoc patet responsio ad primum, quia suffragia non ita valent comprehensoribus, scilicet quia non indigent, et non ita viatoribus, quia adhuc possunt se juvare.

2. Ad illud quod objicitur quod non sunt in statu merendi, dicendum quod quamvis non sint in statu merendi, sunt tamen in statu solvendi : solvunt enim quæ debent : et ideo etsi non adjuvari in merito possunt, tamen adjuvari in solutione possunt : status autem solvendi non est semper cum statu meriti, sed illum præsupponit, scilicet qui prius meruit, quod in tali statu posset solvere et juvari.

3. Quod objicitur, quod si meruit, necesse est meruisse, dicendum quod verum est de merito absoluto; sed illud fuit meritum conditionale.

4. Ad illud quod objicitur (a) secundum quantitatem cremabilis, etc., dicendum quod quantitas pœnæ non respicit maculam, sed reatum; et obligatio ad pœnam minuitur solutione pœnæ facta ab ipso, vel ab alio.

5. Ad illud, quod solveretur tota, etc., dicendum quod verum est, si tot essent suffragia : sed suffragia non auferunt a pœna, nec liberant, nisi dum fiunt; et in illo tempore homo punitur, et alii pro ipso : ideo non remanet impunitus. Verumtamen si superabundarent, tunc possibile esset totum remitti : nec tamen peccatum remanet impunitum, quia quamvis non puniatur in se, punitur tamen in alio, vel in aliis, sicut supra [1] dictum fuit de baptismo : hoc tamen vix, aut nunquam fit.

QUÆSTIO II.

An defunctis prosint suffragia facta per malos [2].

Opp. Utrum prosint suffragia facta per malos; et quod non, videtur [3] : *Scimus quia peccatores Deus non exaudit :* ergo, si non prodest oratio quam Deus non exaudit, patet, etc. Quod si dicas, quod verbum illud non est verum, quia a cæco, non ab Evangelista dictum est; contra : Hoc non solvit, quia [4] : *Cum multiplicaveritis orationes vestras, non exaudiam : manus enim vestræ plenæ sunt sanguine,* Glossa : « Sanguine, id est peccato. » Ergo si omnis peccator et malus est talis, videtur quod suffragia facta per malos non prosint.

Item Gregorius : « Cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. » Ergo potius obsunt, quam prosint.

Item ratione videtur, quia nullum opus est satisfactorium, nisi quod fit ex radice charitatis : sed istud non fit sic, quod fit a malo : ergo non satisfacit.

Item iste peccator non est membrum Ecclesiæ : ergo nullam habet connexionem cum illo qui mortuus est : ergo opus ejus omnino est alienum ab ipso defuncto : ergo nihil ei facit.

Item, si malus faceret pro se, nihil prodesset : ergo pari ratione non prodest alii, si faceret pro illo, quia unusquisque efficacius meretur sibi, quam alii.

Contra : Sacramenta Ecclesiæ æque bona sunt, cum dispensantur per bonos, et malos : ergo missa mali sacerdotis ita prodest, ut boni. Fundam.

Item quando servus existens extra charitatem dat eleemosynam ad imperium domini, meretur dominus ac si servus bene daret : ergo similiter in proposito, cum ille, pro quo fit, sit in charitate, valet ei.

Item ratione videtur, quia Dominus sua largitate reputat opus factum ab alio, ac si fiat ab eo pro quo fit : sed ille est in charitate : ergo, etc.

Item quando aliquis facit alicui eleemosynam, etsi dans sit extra charitatem, tamen recipiens potest mereri in recipiendo, si re-

[1] Dist. IV. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXI, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XLV, art. 2, q. III et IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. X; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. VIII, IX. — [3] *Joan.*, IX, 31. — [4] *Isa.*, I, 15. — (a) *Suppl.* quod.

cipit ex charitate; sed iste mortuus suffragia vivorum recipit ex charitate : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Suffragia pro mortuis, si fiant a malis tantum, non prosunt; sed si concomitetur charitas viri justi, prosunt; quod si fuerint opera sacramentalia, prosunt, etiamsi a malis fiant.

Resp. ad arg. Dicendum quod quidam dicunt generaliter, quod suffragia Ecclesiæ prosunt sive a bonis fiant, sive a malis. Et ratio hujus est, quia tam boni, quam mali faciunt secundum doctrinam Ecclesiæ : et faciunt pro eo, qui est in charitate : et ubi deficit charitas facientis, supplet charitas Ecclesiæ dictantis, et mortui suscipientis. (Opinio aliorum.)

(Improb.) Sed non credo breviter, quod oratio peccatoris aliquid mereatur apud Deum, nisi solum dispositive, quia disponit ad meritum. Opus enim formam recipit a proximo agente, sicut aqua formam a vase continente, non a fonte. Similiter corona valorem et pulchritudinem habet a gemmis et ab auro, et non a quatuor elementis. Et ideo distinguendum, quod suffragia aut sunt opera sacramentalia, ut celebratio missæ : et tunc quia opera Dei sunt, ratione contenti prosunt, sive fiant a bonis, sive a malis; aut sunt alia opera, et hoc dupliciter : aut enim fiunt pure a malis, sicut si aliquis malus orat, et se affligit pro aliquo, et tunc non credo quod valeant defunctis; aut fiunt a malis ad imperium alicujus boni, ut ipsius defuncti, vel amici ejus, de re quæ illius est in eleemosyna, vel ad consortium alterius, vel quando duo legunt Psalterium, unus existens in charitate, alter non; et in aliis operibus, ut quando datur eleemosyna justo, ut oret pro mortuo : et tunc valent ratione doni charitatis homini conjunctæ. (Determinatio.) Et sic solvuntur rationes ad utramque partem. (Exposit. rationum.) Concedendum enim quod non prosunt secundum quod fiunt a malis tantum. Concedendum nihilominus quod prosunt, si concomitatur charitas viri justi. Sed tamen ultima ratio non valet, quia defunctorum est suffragia recipere, sed Dei acceptare, et ex hoc eis parcere : sed non acceptat, nisi preces bonorum : et sic manifesta sunt objecta ad utramque partem.

QUÆSTIO III.

Utrum suffragia magis prosint ei qui magis meruit; an ei pro quo specialiter fiunt [1].

Quantum prosint suffragia; et cum non prosint æqualiter omnibus, quæritur cui magis prosint, an ei qui magis meruit, an ei pro quo specialiter fiunt. Et quod ei qui magis meruit, videtur, quia Augustinus ait [2] : « Ideo prosunt, quia meruit ut prodessent. » Ergo si magis meruit, magis prosunt, quia in per se prædicatis talis consequentia tenet.

2. Item profectus suffragiorum est secundum Dei distributionem : ergo si ipse [3] *non est acceptor personarum*, videtur quod magis debet distribuere ei, qui magis est dignus.

3. Item hoc ostenditur per impossibile, quia qui meruit ut prodessent, citius meruit liberari : sed si non magis prosunt ei, non citius liberatur : ergo qui meruit citius liberari, tardius liberatur : sed hoc est contra Dei justitiam : ergo, etc.

4. Item oblatio pretii in cruce æqualiter profuit, ac si esset oblata pro quolibet per se; et tantum prodest cuilibet, quantum meruit : ergo oblatio sacrificii in altari pari ratione, cum sit illius oblationis memoriale : ergo magis ei qui magis meruit.

(Fundam.) Contra : Cum Deus exaudit nos, quodam modo conformat voluntatem suam nobis, quia [4] *obedit Deus voci hominis* : ergo si aliquis habens charitatem oret specialiter

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXI, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLV, q. II, art. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLV, art. 2, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. XI. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. CX, n. 29. — [3] *Act.*, X, 34. — [4] *Jos.*, X, 14.

pro aliquo, videtur quod Deus specialiter accipit pro illo : ergo videtur quod magis prosint illis, pro quibus specialius et crebrius fiunt.

Item, si in vita ista aliquis dives daret eleemosynam, magis sibi prodesset, quam alii : ergo si ad ejus imperium detur post mortem, cum pro tali habeat Deus, ac si impenderet, magis ergo prodest sibi, quam alii.

Item Deus acceptat opus secundum intentionem : sed intentio facientis est quod specialius et magis prosit illi pro quo facit : ergo, etc.

Item per impossibile ostenditur, quia si non prodest magis, ergo non oportet specialiter rogare pro aliquo : ergo movetur stulte tota Ecclesia, quæ specialiter orat.

CONCLUSIO.

Suffragia mortuorum, si fiant in communi, prosunt magis ei, qui magis meruit : quod si in speciali, magis prosunt ei pro quo fiunt.

)pinio iorum

Resp. ad arg. Dicendum quod aliquorum opinio fuit, ut Præpositivi, quod suffragia Ecclesiæ, sive specialiter, sive generaliter facta, magis prosint ei qui magis meruit. Et ponunt exemplum, sicut si candela accenditur coram divite, non tantum præbet sibi lumen, sed etiam aliis; et eis qui melius vident, majus lumen præbet. Exemplum etiam patet in lectione, quæ tantum valet, si legatur omnibus in communi, quantum si cuilibet alii speciali : et plus valet assistenti qui melius intelligit, etiamsi pro alio legatur, quam ei qui minus intelligit, etsi pro ipso legatur specialiter. Si ergo ita est in lumine creato, quanto magis in sacramento? Si ita est in lectione, quomodo non in oratione? Absque dubio ita videtur. Et si objiciatur communis mos Ecclesiæ; respondent quod hoc quod specialiter Ecclesia magis facit pro aliquo, non facit propter hoc quod magis illi prosint, sed quia libentius facit homo pro eo quem diligit specialius, et magis animatur ad faciendum.

xempl.

Unde si istud esset notum simplicibus, non ita libenter facerent suffragia. Sed istud non credo, quia, sicut dicit Augustinus, *De cura pro mortuis agenda*, sepultura valet in loco sancto propter orationes Sanctorum, qui orant pro eo, ad cujus tumulum memorantur. Amplius, suffragia sunt ad solvendam pœnam, sive reatum; sed plus est satisfacere pro debito multorum, quam unius; et facilius satisfit pro debito unius, quam plurium : ergo pluribus indigent suffragiis duo, quam unus solus; ergo si dividuntur inter eos, uterque habet minus : ergo non videtur quod æqualiter se extendat ad omnes. Et ideo dicendum quod illud non est simile, quia illuminatio totam speciem rei visæ defert ad oculum, et similiter lectio totam similitudinem vocis; sed non sic est in solutione, sicut est in aspectu et consideratione. Quamvis enim duo creditores æqualiter possint et simul videre unum aureum, non tamen potest æqualiter solvi duobus. Sic intelligendum est in proposito, quod per suffragia fiat. Unde non refert, utrum fiant pro pluribus, an pro uno. Et ideo distinguendum est hic, quia suffragia Ecclesiæ, aut fiunt in communi, aut in speciali : si in communi, prosunt ei magis, qui magis meruit ut sibi prodessent, aliis conditionibus paribus : quia non tantum dignitas, sed etiam necessitas consideratur : et sic probant primæ rationes. Si autem fiant in speciali, ei magis prosunt, pro quo fiunt : et sic probant rationes sequentes.

Determinatio propria.

1. Ad illud tamen, quod primo objicitur, quod magis prosunt ei, qui magis meruit, dicendum quod verum est quantum est de se, nisi aliud reformet pactum; et hæc est intentio facientis.

2. Et similiter ad sequens respondendum, quod Deus distribuit secundum intentionem illius qui offert suffragium.

3. Ad illud quod objicitur, quod citius meruit liberari, dicendum quod verum est, cæteris paribus : et quia ille minus meruit, majores et plures habuit adjutores : hinc est

quod citius liberatur ratione auxilii alieni. Et iterum, iste meruit citius liberari, non quantum ad ea quæ sunt propria, sed ad ea quæ sunt communia, de quibus magis percipit, cæteris paribus.

4. Ad illud quod objicitur de sacrificio crucis et altaris, dicendum quod quamvis idem sit, non tamen utrobique uniformiter cooperatur : nam in cruce effusum est pretium in omnimoda plenitudine; sed in altari habet effectum determinatum, cum quotidie assumatur. Et propter hoc prima oblatio non iteratur, sed secunda iteratur; et ideo non valet illa ratio, quia procedit ac si esset æqualis effectus. Et iterum, illa pro omnibus est oblata; hæc autem specialiter potest fieri. Nec obstat illud Hieronymi (habetur (a) *de Consecratione*, dist. v, c. *Non mediocriter*): « Cum pro centum defunctorum animabus psalmus vel missa dicitur, nihil minus, quam si pro uno quolibet diceretur, accipitur : » dicendum enim quod Hieronymus, sicut patet ex adjunctis, loquitur quantum ad meritum facientis, non quantum ad utilitatem ejus pro quo fit.

ARTICULUS III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum, quæritur de suffragiis quæ impenduntur vivis a Sanctis, sive defunctis; et circa hoc quæruntur tria : primo quæritur utrum Sancti orent pro nobis; secundo, utrum Sancti impetrent nobis aliquid suis orationibus; tertio, utrum sit nobis utile rogare Sanctos.

QUÆSTIO I.

An Sancti orent pro nobis [1].

Fundam. Circa quam ostenditur, quod Sancti orent pro nobis, quia dicitur de Christo, qui est Sanctus Sanctorum [2] : *Semper vivens ad interpellandum pro nobis* : sed Sancti sunt ejus imitatores; ergo sicut Christus orat, et Sancti orant.

Item hoc ipsum probatur per illud quod dicit Joannes [3] : *Ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis :* ergo similiter Sancti orant.

Item Ecclesia communiter orat [4] : *Sancta Maria, ora pro nobis* (b), etc. Ergo, si non stulte petit, patet, etc.

Item ratione videtur, quia Sancti diligunt nos ex charitate : ergo optant et desiderant salutem nostram : sed constat quod sciunt illam non posse esse nisi a Deo : ergo optant illam per Deum; ergo cum desiderium alicujus rei a Deo sit oratio, patet, etc.

Contra : 1. Sancti aut volunt nobis salutem, vel aliud bonum, aut non volunt : si non volunt, ergo non orant; si volunt, sed, sicut dicit Anselmus in *Proslogio* [5], « Beati erunt omnipotentes suæ voluntatis, sicut et Deus suæ : » ergo, cum nullus oret quod potest per se, sicut dicit Augustinus, *de Correptione* (c) *et Gratia*, si Sancti possunt salutem nostram, non orant; vel si non possunt, omnipotentes non sunt. Ad opp.

2. Item, ut dicit Damascenus, « Oratio est ascensus intellectus in Deum : » sed Beati sunt in termino suæ contemplationis : ergo eorum intellectus in Deum non ascendit; ergo non orant.

3. Item beatus est, cui ad votum cuncta succedunt; unde Augustinus, XIII *de Trinitate* [6], dicit quod Beatus habet quidquid vult : ergo nullus habens quidquid vult, aliquid orat, vel petit : ergo Sancti in patria non orant pro nobis.

4. Item, si Christus orat pro nobis, quæritur quare non dicitur in Litania : *Christe, ora pro nobis :* ergo si non dicitur, videtur quod non oret pro nobis, ac per hoc nec Sancti.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXII, art. 1; IV *Sent.*, dist. XLV, q. III, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XLV, art. 7, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. VII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. XIII. — [2] *Hebr.*, VII, 25. — [3] *Joan.*, XIV, 16. — [4] *Prec. comm.* — [5] Anselm., *Prosl.*, c. XXV. — [6] August., *de Trinit.* lib. XIII, c. V, n. 8.

(a) *Cæt. edit. deest* habetur. — (b) *Cæt. edit. add. superfl.* ergo. — (c) Cæt. edit. *correctione.*

5. Item quæritur, quare non dirigitur ad Spiritum sanctum oratio, sicut ad Patrem.

CONCLUSIO.

Sancti in cœlo orant pro nobis, tum quia vident nostram necesssitatem, tum quia membra invicem relevari vult Deus.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Magister in littera, Sancti pro nobis orant. Et hujus ratio est duplex : una est, quia vident nostram necessitatem, quia nos indigemus ab illis relevari; alia, propter Dei voluntatem, quia vult ut unum membrum aliud relevet, et quod pro invicem solicita sint membra : unde cum ipsi sint liberati, debent alios adjuvare.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod possunt quidquid volunt, dicendum quod voluntas dupliciter comparatur ad actum : aut ad actum proprium, ut : « Volo hoc facere; » aut ad actum alienum, ut : « Volo ut alius faciat hoc, scilicet Deus, vel homo. » Unde dico quod auctoritas Anselmi est respectu actus proprii; sed oratio, vel petitio salutis, respectu actus divini, ut scilicet Deus salvet.

2. Ad illud quod objicitur, quod non ascendit intellectus in Deum, dicendum quod intellectus dicitur in Deum ascendere tripliciter : aut per novum aspectum in Deum, scilicet quando homo revocat cogitationem ab aliis, et convertit in Deum, et sic est tantum in viatoribus; alio modo, per aspectum alterius inferioris rei, ut cum quis cogitat humanam miseriam, et implorat misericordiam, ut relevet miseriam, ibi dicitur aspectus, non quia de novo aspiciat, sed quia aliud inferius ad illud respiciat, et sic est in beatis, quando pro nobis orant et rogant, quia tunc nostram indigentiam considerant; tertio modo, propter continuationem intuitus primi. Unde cum quis considerat Deum, qui est super se, et continue considerat, continue ascendit, non quia ad aliud et ad aliud, sed quia supra se fertur : et hoc modo continue est in Beatis : et sic patet istud; quia si primo modo dicatur oratio, ascensus est tantum viæ; secundo modo, et viæ et patriæ; tertio modo, tantum patriæ.

3. Ad illud quod objicitur, quod Beatus habet quidquid vult, dicendum quod Beatus aliqua vult sibi, aliqua vult aliis. Dico ergo, quod ad substantiam beatitudinis est, ut habeat omne quod vult sibi; sed ut habeat omne quod vult aliis, non est de substantia beatitudinis, sed de consummatione et bene esse : et hoc non erit, quousque omnes electi sint glorificati : tunc enim quilibet habebit quod vult sibi, et quod vult cuilibet alii : et tunc plena est beatitudo. Item, Beati tantum orant pro aliis; miseri pro se, et pro aliis : sed consummato numero electorum, non rogabunt pro se, nec pro aliis.

4. Ad illud quod ultimo quæritur de Christo, dicendum, quod propter errorem Arii vitandum dictum est, ne videamur Christum credere creaturam; et ne videamur ejus potestatem minuere, qua potest omnia, ejus petimus miserationem, non orationem.

5. Quod vero quæritur de Spiritu sancto, dicendum quod, quia est donum, in quo omnia dona donantur, ideo petendus est ipse, non porrigenda est ei petitio.

QUÆSTIO II.

An Sancti impetrent nobis aliqua suis orationibus [1].

Utrum Sancti impetrent nobis aliqua suis orationibus; et quod non, videtur : quia nullus impetrat aliquid apud Deum, nisi qui est in statu merendi : sed Sancti non sunt in statu merendi : ergo, etc. Sed si dicas quod non merito, quod tunc fit, sed quod præcessit; contra : Hoc non solvit, quia secundum hoc, etiamsi non rogent, nihilominus obtinebimus : ergo nihil nobis facit oratio eorum. Præterea, ipsi sufficienter remune- Ad opp.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXII, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLV, q. III, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XLV, q. III, art. 7; Thom. Argent., dist. XLV, q. I. art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. VIII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. XIV.

rati sunt de toto eo quod meruerunt : ergo non meruerunt aliquid aliud : ergo ratione meriti præcedentis non impetrant.

2. Item Sancti per omnia conformant voluntatem suam voluntati divinæ : ergo non orant, nec petunt, nisi quod Deus vult dare : sed quod Deus vult dare, dabit, etiamsi Sancti non petant : ergo, etc.

3. Item Sancti vident utrum orationes nostræ sint exaudiendæ, aut non exaudiendæ : si sunt exaudiendæ, petunt, si non, non petunt : sed si non peterent, nihilominus petitiones exaudiendæ exaudirentur : ergo eorum oratio nihil facit.

Fundam. Contra : Sancti in via impetrant aliis gratiam et multa bona; sed plus possunt apud Deum in patria, quam in via : ergo magis impetrant.

Item Sancti impetrant pro vivis, quia sunt amici Dei : sed magis sunt amici Dei in patria, quam in via : ergo efficacius impetrant.

Item ostenditur per impossibile, quia si non impetrant, et orant, sicut supra monstratum est, ergo frustra orant; et sunt miseri, quia non impletur eorum voluntas.

Item Sancti ita faciunt miracula post mortem, ut ante : ergo ita impetrant post mortem, ut ante.

CONCLUSIO.

Sancti suis orationibus multa bona nobis impetrant merito et affectu, et gloriosa Virgo multos peccatores Deo reconciliat.

Resp. ad arg. Dicendum quod Sanctorum orationes multa nobis bona impetrant, sicut dicit Magister, merito, et affectu : merito quidem præcedenti, quo Deo facillime servierunt, et tantum locum suis meritis sunt adepti, ut non solum sibi beatitudinem et gloriam meruerint, sed etiam aliis suffragari; multa etiam supererogaverunt affectu, quia amici Dei sunt facti; et amicitiæ est idem velle et nolle, et cum aliquem ament Sancti, compellunt, ut sic dicam, Deum diligere. Unde beata Virgo multos peccatores Deo reconciliare dicitur.

Ad illud ergo quod objicitur, quod non sunt in statu merendi, dicendum quod verum est ibi. Et præterea non redditur exauditio merito quod tunc fit, sed merito quod præcessit.

2. Quod objicitur, quod tunc sine oratione fieret, dicendum quod meruerunt non simpliciter, quod ista obtinerent; sed (a) sub conditione, videlicet si ipsi intercederent, vel alii eorum subsidia impetrarent; sicut aliqui Sancti in morte petierunt, quod Dominus exaudiret invocantes eorum patrocinium. Et quod dicit, quod meritum eorum est plene remuneratum, verum est de merito absoluto; sed de merito conditionato adhuc stat conditio, et merendi ratio.

3. Ad illud quod objicitur, quod conformant voluntatem suam divinæ per omnia, dicendum quod, sicut dicit Augustinus, *de Prædestinatione Sanctorum*, quod orare debemus pro prædestinatis, quia fortasse prædestinati sunt, ut nostris orationibus confirmentur : et si constaret nobis hoc totum, quod essent prævisi salvari ad nostras preces, deberemus utique pro eis rogare, ut fructuose rogaremus, quia ad preces nostras salvarentur. Sic intelligendum est in Sanctis, qui vident quod Deus decrevit nos salvare ad eorum preces : ideo instantissime rogant et impetrant.

QUÆSTIO III.

An utile sit nobis rogare Sanctos [1].

Ad opp. Utrum utile sit nobis rogare Sanctos; et quod non, videtur : quia iste, qui convertitur ad rogandum Sanctos, aut est dignus exaudiri, aut non : si est dignus, etiam sine

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXII, art. 2; et IV *Sent.*, dist. XLV, q. III, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XLV, q. IV; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLV, art. 7, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. IX; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLV, q. XV.

(a) *Cæt. edit. omitt.* sed.

Sanctis exaudietur; si non est dignus, etiam cum Sanctis non exaudietur, nec Sancti rogabunt pro ipso: ergo, etc.

2. Item oratio est species latriæ: sed latria est cultus soli Deo debitus: ergo oratio debet fieri soli Deo. Si dicas quod est species non tantum latriæ, sed etiam duliæ: ergo si magis (*a*) debemus honorare majores, videtur quod male facit qui instantius rogat minores: et hoc videtur stultitia, quia majores Sancti, ut beata Virgo, potentiores sunt in conspectu Dei.

3. Item Deus est nobis misericordior et præsentior, quam aliquis Sanctus: sed stultus esset qui posset adire regem, et invenire benigniorem quam principem, qui, relicto rege, adiret principem: ergo, etc.

4. Item Sancti sunt nobis absentes: sed stultus est qui absenti loquitur: ergo stultus est qui a Sanctis aliquid petit. Forte dices, quod ipsi vident in Deo; contra: Angeli portant petitiones: sed si relucerent in Verbo, frustra portarent: ergo, etc.

Fundam. Contra: Nos debemus Sanctos Dei honorare: sed qui orat aliquem, ipsum honorat: ergo, etc.

Item plus possunt Sancti in curia Dei, quam aliqui principes in curia regis: sed sapientis est volentem impetrare in curia regis, deprecari principes: ergo, etc.

Item hoc facit communiter Ecclesia: et constat quod non errat: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Sanctos rogare nos vult Deus propter inopiam nostram in merendo, in contemplando, et in amando, propter Sanctorum gloriam, atque Dei reverentiam.

Resp. ad arg. Dicendum quod Deus decrevit et voluit quod Sanctos rogaremus triplici ex causa, scilicet propter nostram inopiam, Sanctorum gloriam, et Dei reverentiam.

(*a*) *Cæt. edit. hic add.* est, vel.

1. Propter inopiam in merendo, ut ubi nostra non suppetunt merita, patrocinentur aliena; propter inopiam in contemplando, ut qui non possumus summam lucem aspicere in se, eam saltem intueamur in sanctis; propter inopiam in amando, quia miser homo se magis sentit affici circa unum Sanctum, quam etiam circa Deum: ideo compassus nostræ inopiæ voluit nos rogare Sanctos. Ac per hoc patet primum, quia ille qui ante erat indignus de se, rogando Sanctos, eorum patrocinio efficitur dignus.

2. Secunda causa est Sanctorum gloria, quia Deus vult Sanctos suos glorificare; vult per eos miracula facere in corporibus, et salutem in animabus, ut ipsos laudemus; et hoc non tantum per supremos Sanctos, sed etiam infimos: unde sicut aliquis sanatur corporaliter invocando Linum, et non invocando Petrum, alius e converso; sic et spiritualiter. Et sic patet secundum, quia Deus vult honorem duliæ omnibus Sanctis dari.

3. Tertia causa est Dei reverentia, ut peccator, qui Deum offendit, quasi non audeat Deum in propria persona adire, sed amicorum patrocinium implorare. Et sic patet tertium objectum, quia bonum est aliquando a Deo resilire propter reverentiam.

4. Ad illud autem quod objicitur, quod sunt absentes, dicendum secundum Magistrum, quod revelantur a Verbo eatenus, quatenus expedit saluti nostræ. Et quod dicitur de angelis, quod offerunt Deo petitiones nostras, hoc dicitur, quia ipsum consulunt super petitionibus nostris, ut sciant qualiter erga nos debeant ministrare. Si autem quæratur qualiter quis invocet beatum Petrum, cum sit mortuus, dicendum quod invocatur spiritus Petri: et quoniam spiritus habet esse gloriosum et perfectum; ideo ne videamur ejus gloriam diminuere, synecdochica locutione, quod est totius, attribuimus parti; vel locutionem, quam dirigimus ad animam, potius attribuimus toti: et sic patet totum illud.

DISTINCTIO XLVI

AN VALDE MALIS DETUR MITIGATIO PŒNÆ ; QUID PER MISERICORDIAM ET JUSTITIAM INTELLIGATUR, ET QUOMODO IN OMNI OPERE DEI INVENIANTUR.

Sed quæritur hic de valde malis, utrum et ipsi in aliqua pœnarum mitigatione Dei misericordiam sentiant, ut minus, quam meruerint, puniantur. Quidam autumant eos nullam relevationem pœnæ habituros, quod confirmant Jacobi auctoritate dicentis [1] : *Judicium sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam.* Augustinus etiam ait [2] : « Misericordia hic, judicium in futuro. » Idem distinguens quomodo omnes viæ Domini sint misericordia et veritas, ait [3] : Erga sanctos omnes viæ Dei misericordia : erga iniquos omnes (a) veritas ; quia et in judicando subvenit, et ita non deest misericordia ; et in miserando id exhibet quod promisit, ne desit veritas. Erga omnes autem quos liberat, et condemnat, omnes viæ sunt misericordia et veritas ; quia ubi non miseretur, vindictæ veritas datur. » Dicens, « ubi non miseretur, » dat intelligi aliquid a Deo fieri, ubi ipse non miseretur. Sed his occurrit quod ait Cassiodorus in Psalmum L., loquens de misericordia et pietate Dei. « Hæ duæ, inquit, res judicio Dei semper adjunctæ sunt. » Ergo et in punitione malorum non est justitia sine misericordia. Idem de judicio et misericordia ait [4] : « Hæc duo mutua societate sibi junguntur. In his breviter omnia opera Dei includit. » Augustinus quoque respondens illis, qui reproborum supplicia finem habitura contendunt, ita illorum repellit opinionem, asserens reprobos perpetuo puniendos, ut eorum supplicia mittigari aliquatenus non neget. « Frustra, inquit [5], nonnulli æternam damnandorum pœnam et cruciatus sine intermissione perpetuos humano miserantur affectu, atque ita futurum esse non credunt : non quidem scripturis adversando divinis, sed pro suo motu dura quæque molliendo, et in leniorem flectendo sententiam, quæ putant in eis terribilius esse dicta quam verius. « *Non* enim (inquiunt) *obliviscetur misereri Deus*, *aut continebit in ira sua misericordias suas* [6]. » Hoc quidem in Psalmo legitur ; sed de his intelligitur qui sunt vasa misericordiæ, quia et ipsi non pro meritis suis, sed Deo miserante de miseria liberantur. Aut si hoc ad omnes existimant pertinere, non ideo necesse est ut damnationem opinentur finiri posse eorum, de quibus dictum est [7] : *Ibunt hi in supplicium æternum* : ne hoc modo putetur habitura finem felicitas eorum, de quibus e contrario dictum est : *Justi autem in vitam æternam.* Sed pœnas damnatorum certis temporibus existiment (si hoc his placet) aliquatenus mitigari. Et (b) sic quippe intelligi potest manere ira Dei [8] in illis, id est, ipsa damnatio. Hæc enim vocatur ira Dei, non divini animi perturbatio, ut in ira sua, id est, manente ira sua, non contineat miserationes suas, non æterno supplicio finem dando, sed levamen adhibendo vel interponendo cruciatibus ; quia nec Psalmus ait : Ad finiendum iram suam, vel post iram suam, sed, *in ira sua.* Quæ si sola esset alienari a regno Dei, et carere magna multitudine

[1] *Jac.*, II, 13. — [2] Aug., *Enarr. in Ps.* XXXII, Conc. I.— [3] Id., *in Ps.* CXVIII, conc. XXIX, n. 8. — [4] Cassiod., *super Ps.* CXII. — [5] Aug., *Enchirid.*, c. CXII, n. 29. — [6] *Ps.* LXXVI, 10. — [7] *Matth.*, XXV, 46. — [8] *Joan.*, IV, 36.

(a) *August. non habet* erga omnes iniquos. — (b) *Edit. Bened.* Etiam.

dulcedinis Dei; tam grandis tamen est pœna, ut ei possint nulla tormenta quæ novimus, comparari, si illa sit æterna, ista autem sit quamlibet multis sæculis longa. [1] Manebit ergo sine fine mors perpetua damnatorum; et ipsa omnibus erit communis, sicut manebit communiter omnium vita æterna sanctorum. » Ecce ita asserit hic pœnas reproborum non esse finiendas, quod non improbat, si dicatur eorum supplicio aliquod levamen adhiberi. Unde non incongrue dici potest, Deum etsi juste id possit, non omnino tantum punire malos in futuro quantum meruerunt; sed eis aliquid, quantumcumque mali sint, de pœna relaxare.

Quod ergo dictum est, judicium sine misericordia fieri illi, qui non fecit misericordiam, ita intelligi potest, quod judicium damnationis fiet illi qui non fecit misericordiam, pro eo quod sunt sine misericordia. Vel fiet judicium ei sine misericordia liberante et salvante, qui tamen aliqua pœnæ allevatione misericordiam Dei sentiet. Ita cum dicitur misericordia hic, judicium in futuro, non negatur quoniam in futuro sit misericordiæ effectus, et in electis qui per misericordiam ab omni miseria liberabuntur, et in reprobos qui minus quam meruerint, cruciabuntur. Sed hic non sine causa dicitur fieri Dei misericordia, et judicium in futuro, quia et hic multis modis miseretur Deus, quibus non miserebitur tunc; vocat enim Deus nunc peccatores [2] et justificat, quod tunc non faciet; et tunc reddens singulis secundum merita sua, manifeste vindicabit, qui nunc occulte judicat. Cujus occultum judicium (ut ait Augustinus) intelligitur pœna, qua quisque vel exercetur ad purgationem, vel admonetur ad conversionem, vel si contemnit, excæcatur ad damnationem. Occultum ergo judicium Dei pœna dicitur, quia judicat purgando, convertendo, vel excæcando. Judicia quoque interdum appellantur dispensationes ejus de omnibus rebus. Unde [3]: *Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus!* et [4]: *Judicia ejus abyssus multa.* Judicium autem quo in futuro judicabit, intelligitur sententia judicis; quia ventilabitur area, id est, dividentur localiter boni a malis ministerio angelorum; et isti in vitam ducentur, illi in supplicium [5] mittentur, qui nunc simul mixti sunt.

Determinat præmissas auctoritates.

Sed quod modo justitiam Dei et pietatem, id est, misericordiam, supra Cassiodorus duas esse res dixit, quæ semper adjunctæ sunt judicio Dei: justitia enim Dei, et misericordia non duæ res sunt, sed una res, id est, una divina essentia est, sicut supra pluribus auctoritatibus ostensum est: quia non est Deo aliud esse misericordem, quam misericordiam; nec justum, quam justitiam; sed idem prorsus: nec aliud est ei esse misericordem, quam justum; vel misericordiam, quam justitiam; sed omnino idem: quia non denominative, sed essentialiter hæc de Deo dicuntur. Cur ergo dicit Scriptura de operibus Dei, quædam esse misericordiæ, quædam justitiæ? Si enim justitia Dei misericordia est: quæcumque sunt opera misericordiæ, esse videntur justitiæ, et e conversio. His responderi potest sic, illis locutionibus quibus hujusmodi operum fiunt distinctiones, ut alia misericordiæ, alia justitiæ, alia bonitati attribuantur: non diversitas subjacentis, id est, rei his vocabulis significatæ exprimitur, sed varietas sensuum, et effectuum in creaturis monstratur. Cum enim dicitur Deus justus vel justitia, essentia divina prædicatur, et etiam quod ipse sit distributor, et judex meritorum intelligi da-

De justitia et misericordia Dei.

[1] Aug., ibid., c. CXIII. — [2] *Luc.*, v, 32. — [3] *Rom.*, XI, 33. — [4] *Ps.* XXXV, 7.— [5] *Matth.*, XXV, 46.

tur. Ita et cum dicitur misericors, essentia divina prædicatur : et insuper quod sit miserorum liberator intelligi datur. Similiter cum dicitur bonus, essentia prædicatur ; et insuper auctor omnium bonorum ostenditur. Ita cum dicitur Deus, essentia divina prædicatur, et ipse timendus ostenditur. Inde ergo quædam opera misericordiæ, quædam justitiæ dicuntur ; non quia divina essentia hæc et illa operetur, et quia hæc et illa sunt opera divinæ essentiæ, quæ dicitur misericordia et justitia ; sed quia quædam sunt quibus ostenditur judex, et æquus distributor, quædam quibus ostenditur miserator. Misericors enim dicitur in natura, miserator in exhibitione. Et in quibusdam operibus dicitur effectus esse misericordiæ, in quibusdam effectus justitiæ ; non quod aliud efficiat justitia, aliud misericordia Dei, si ad essentiam referas ; sed quia ex quibusdam effectibus intelligitur judex, ex quibusdam miserator, vel (ut quibusdam placet) justus et misericors. Sed secundum hoc occurrit quæstio, quo modo et aliis ostendatur justus, et aliis misericors, cum sit idem ei esse justum et esse misericordem. Si enim secundum eamdem rationem dicitur justus, et misericors, ex eo opere, quo intelligitur justus, intelligitur misericors, et e converso. Sed dixi supra, quia cum dicitur Deus justus et misericors, ita eadem divina essentia significatur, et secundum eam idem prædicatur, ut etiam quædam diversa intelligantur. Intelligimus enim per hoc eum esse miseratorem et justum judicem. Quod evidenter Origenes ostendit dicens [1] : « Omnia quæ Dei sunt, Christus est, ipse sapientia ejus, ipse fortitudo, justitia, sanctitas, ipse prudentia, ipse veritas. Sed cum unum sit in subjacenti, pro varietate sensuum diversis nuncupatur vocabulis. Aliud enim significat sapientia, aliud justitia. Quando enim sapientia dicitur, disciplinis te divinarum humanarumque rerum instruere intelligitur. Quando justitia, distributor vel judex meritorum insinuatur. Ita et prudentia cum dicitur, doctor et demonstrator bonarum vel malarum rerum, vel neutrarum intelligitur. »

Auctoritatibus probat quædam justitiæ, alia misericordiæ, alia bonitati attribui.

Quod autem quædam opera misericordiæ, quædam justitiæ, quædam bonitati attribuantur, in Scripturis facile est reperire. Et de misericordia quidem et justitia manifestum est ; de bonitate vero et misericordia amplius latet. Sed Augustinus docet illa opera proprie ad misericordiam pertinere, quibus aliqui a miseria liberantur ; ad bonitatem vero non solum illa, sed facturam et gubernationem naturalium, ita dicens [2] : « Ad misericordiam pertinet, quod a peccatis mundat et de miseria liberat ; ad bonitatem vero, quod cœlum et terram et omnia valde bona creavit ut essent. » Idem [3] : « Cœli non indigent misericordia, ubi nulla est miseria ; et in terra hominis abundat miseria, et superabundat Dei misericordia. Miseria ergo hominis et misericordia Dei plena est terra, non cœli, qui non indigent misericordia, indigent tamen regente Domino. Omnia enim indigent Domino, et misera et felicia, quia sine illo miser non sublevatur, felix non regitur. » Item alibi : « Misericordia est erga miseros, bonitas erga quoslibet ; interdum tamen misericordia large accipitur, ut bonitas. »

Quomodo universæ viæ

Post hæc considerari oportet ex quo sensu universæ viæ Domini dicantur misericordia et veritas. Hoc multiplicem recipit expositionem. Universæ enim viæ Domini

[1] Orig., *in Jerem.*, X, 12. — [2] August., *Enarr. in Ps.* CXXXII. — [3] Id., *Enarr. in Ps.* XXXII, serm. II, n. 4.

misericordia et veritas, quibus ad nos venit, ut ait [1] Augustinus *super Psalmos*, « intelliguntur duo adventus. » Primus, in quo manifestam et multiplicem misericordiam nobis exhibuit; et secundus, in quo requirendo merita justitiam exhibebit. Universæ etiam viæ Domini, id est, quibus ad Dominum ascendimus, sunt justitia, qua a malo declinamus, et misericordia, qua bonum facimus. In his enim duobus omne bonum meritum includitur. Sed cum superius Cassiodorus dixerit in his duobus omnia opera Dei includi, merito quæri potest, an in omni opere Domini hæc duo mutuo sibi jungantur. Quibusdam placuit non in omni opere Domini hæc duo concurrere, secundum effectum dico; nam secundum essentiam non dividitur misericordia a justitia, sed unum est. Verum secundum effectum non in omni opere Domini dicunt esse misericordiam et justitiam; sed in quibusdam fatentur tantum misericordiam, in aliis justitiam, atque in aliis misericordiam, et justitiam [2]. Fatentur tamen Dominum omnia, quæ fecit, misericorditer agere et juste, referentes rationem dicti ad Dei voluntatem, quæ justitia est et misericordia; non ad effectus misericordiæ et justitiæ, qui sunt in rebus. Aliis autem videtur, quod sicut dicitur Deus omnia opera sua juste facere et misericorditer, ita concedendum sit in omni opere Dei justitiam esse et misericordiam, id est, clementiam, secundum effectum vel signum, quia nullum opus Dei est, in quo non sit effectus vel signum æquitatis et clementiæ, sive occulte, sive aperte. Aliquando enim manifesta est clementia sive benignitas, et occulta æquitas, aliquando e converso.

Domini dicantur misericordia et veritas.

EXPOSITIO TEXTUS.

Sed quæritur hic de valde malis, etc.

Supra egit Magister de statu et conditione animarum bonarum; in hac parte agit de statu, et conditione animarum damnatarum. Unde in hac parte Magister quærit, utrum animæ damnatæ recipiant unquam mitigationem in pœna per benignitatem misericordiæ; an solummodo puniantur per severitatem justitiæ. Et hæc pars dividitur in duas : in prima quærit, et determinat; in secunda ostendit qualiter misericordia Dei in opere currit cum justitia Dei, ibi : *Sed quomodo justitiam Dei, et pietatem*, etc. Prima pars habet duas: in prima investigat, et opponit; in secunda determinat, et solvit, ibi : *Unde non incongrue dici potest*, etc. Similiter secunda pars habet duas: in prima comparat misericordiam, et justitiam ad invicem; in secunda vero comparat ad operationem, ibi: *Quia autem quædam opera*, etc. Et illa secunda pars habet duas : in prima ostendit, quod quædam opera adaptantur misericordiæ, quædam justitiæ, quædam pietati; in secunda vero determinat quomodo illud intelligitur : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas*, ibi : *Post hæc considerare oportet*. Et sic duo determinat hic principaliter, scilicet, utrum pœnæ malorum recipiant mitigationem; secundo, quomodo misericordia et veritas eamdem respiciant operationem.

Divisio.

DUB. I.

Sine intermissione perpetuos, etc.

Videtur male dicere, quia Job dicit [3] : *Transierunt ab aquis nivium ad calorem nimium*: ergo saltem fit intermissio. Item, super illud Isaiæ [4]: *Tu, qui projectus es*, Glossa : « Et si omnes animæ aliquando habebunt requiem, tu nunquam : » et ita videtur, quod animæ aliquando ibi requiescant.

[1] Aug., *Enarr. in Ps.* XXIV, 10. — [2] Id., *Enarr. in Ps.* C, n. 1. — [3] *Job*, XXIV, 19. — [4] *Isa.*, XIV, 19.

Resp. Dicendum quod punitio gehennalis erit sine omni intermissione: et hoc patet per illud, quod dicitur in Apocalypsi[1]: *Ascendet fumus tormentorum in sæcula sæculorum, et non habebunt requiem die ac nocte.* Cum enim non sit interpolatio in culpa, debet esse continuatio in pœna. Quod objicitur de transitu, dicendum quod loquitur non simpliciter, sed sub conditione, ad exaggerandam magnitudinem peccati illius.

DUB. II.

Quæ si sola esset, dimitti a regno Dei, et carere magna multitudine, etc.

Videtur male dicere, quia, ut dicit Augustinus[2]: *Hæc est mitissima pœnarum omnium:* ergo contradicit sibi nunc.

Resp. Dicendum, quod Augustinus loquitur de illis, qui damnum habent, et non animadvertunt; vel animadvertunt, non tamen habent conscientiæ remorsum. Vel dicendum, quod quia hic comparat carentiam visionis Dei æternam ad pœnam temporalem; ideo dicit, quod illa excedit omnem temporalem, quia ibi est privatio boni æterni, sed hic temporalis: cum autem dicit ipsam esse mitissimam, loquitur de pœnis æternis.

DUB. III.

Eis aliquid, quantumcumque mali sint, de pœna relaxare.

Videtur male dicere, quia *Ecclesiasticus* ait[3]: *A præsidente,* etc. Glossa: « In inferno nulla erit mitigatio. »

Resp. Dicendum, quod hic loquitur de relaxatione, sed ibi de mitigatione post pœnam taxatam. Aliqui tamen exponunt, quod erit mitigatio ad liberationem, sicut exponit Magister quasdam alias auctoritates in littera; sed ista expositio extorta esse videtur: aliud enim est peccatum mitigari, aliud a pœna omnino liberari.

DUB. IV.

Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus!

Contra: Videtur dicere contra illud, quod dicitur in Psalmo[4]: *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Si enim potuit pronuntiare, ergo et comprehendere.

Resp. Dicendum, quod judicia Dei dicuntur dupliciter: uno modo judicativa præcepta, quæ erant in lege, quæ frequenter in *Psalmo* vocantur judicia; alio modo dicuntur divina dispositio, et divini consilii diffinitio; et ista sunt incomprehensibilia quantum ad cognitionem, quia ante fiunt, quam ad nostram cognitionem deducantur. Vel si ad nostram cognitionem deducantur, non tamen cognoscimus quare facta sunt, nisi Spiritus Dei revelet, qui[5] *scrutatur profunda Dei:* et sic patet, quod alio modo accipitur hic, et ibi judicium.

DUB. V.

Quædam sunt, quibus ostenditur judex, etc.

Videtur male dicere, quia opera Dei non ostendunt misericordiam et justitiam, nisi sicut effectus causam: si ergo misericordia, et justitia est eadem causa omnino, ut dicitur in littera, ergo eisdem effectibus, quibus ostenditur justus, ostenditur et misericors.

Resp. Dicendum, quod causa in Deo, quamvis non dicat veram habitudinem et dependentiam ex parte Dei, dicit tamen habitudinem ex parte creaturæ: et sicut ex parte creaturæ est habitudinum diversitas (*a*), ita et multiplicitas: et secundum aliorum habituum multiplicationem, est divinam essentiam multipliciter intelligere et assignare. Quoniam igitur alium modum habet effectus qui respicit meritum, alium, qui respicit meriti (*b*) defectum; et justitia et misericordia istas habitudines connotant (*c*), quamvis idem (*d*) principale significent: inde est, quod ille effectus, qui attribuitur justitiæ, non potest attribui misericordiæ.

[1] *Apoc.*, XIV, 11. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. XCIII, n. 23. — [3] *Eccli.*, XLI, 21. — [4] *Psal.* CXVIII, 13. — [5] I *Cor.*, II, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* habitudinis severitas.— (*b*) *Item* misericordiæ.— (*c*) *Item* connotat.— (*d*) *Cæt. edit. deest* idem.

DUB. VI.

Aliud enim significat sapientia, etc.

Contra : Quia supra dictum est, quod non dicitur diversitas signati, videtur quod contra se dicat.

Resp. Dicendum, quod illud intelligitur ratione connotati ; sed illud, quod superius dictum est, intelligitur ratione principalis signati. Vel dicendum quod alietas non vocatur in re signata absolute, sed sub ratione intelligendi, quæ est alia et alia, quia voces sunt signa intelligentium : et sic patet illud.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum duo quæ determinat Magister in littera, duo principaliter quæruntur : primo quæritur utrum pœna malorum recipiat mitigationem ; secundo quæritur quomodo misericordia et veritas eamdem respiciant operationem. Circa primum quæruntur quatuor : primo quæritur utrum aliqua mitigatio pœnæ fiat damnatis propter suffragia Ecclesiæ ; secundo, utrum fiat mitigatio propter pietatem misericordiæ ; tertio, utrum Deus agat misericordius cum uno, quam cum altero ; quarto, utrum agat justius cum uno, quam cum altero.

QUÆSTIO I.

An per suffragia Ecclesiæ aliqua mitigatio fiat damnatis [1].

Ad opp. Quod per suffragia Ecclesiæ aliqua mitigatio fiat damnatis, ostenditur primo per Augustinum in *Enchiridio,* qui dicit [2], quod « quibus prosunt, vel ad hoc prosunt, ut plena fiat remissio, vel ut tolerabilior sit eis damnatio : » ergo si punitio est in damnatis, videtur quod illa possit mitigari.

2. Item Augustinus dicit, quod pœna Arii non est determinata, sed augetur, secundum quod peccantes suo errore multiplicantur : sed Deus pronior est ad miserendum, quam ad condemnandum : ergo si in statu, in quo sunt, potest eorum pœna augeri, potest et minui.

3. Item impossibile est multorum preces non exaudiri ; sed Ecclesia orat pro omnibus (*a*) fidelibus, qui moriuntur, de quibus non constat quod vadant in infernum : sed multi talium damnantur : ergo si Ecclesia non frustra orat, patet, etc.

4. Item ratione videtur, quia plus placet Deo improportionabiliter pœna quam quis sustinet voluntarius, quam illa quam quis sustinet invitus : sed damnatus sustinet invitus ; aliquis vir justus, qui ei suffragatur, pro eo sustinet voluntarius : ergo iste plus solvit Deo pro illo patiendo, quam ille pro se : ergo si Dominus dimittit quod minus placet pro eo quod magis, patet, etc.

5. Item iste punit se ex charitate (*b*) pro eo qui est in inferno : ergo Deus acceptat hanc pœnam pro illo : sed non punit bis in idipsum : ergo, etc.

Contra : Augustinus, *de Cura pro mortuis agenda*, dicit [3], quod « Ecclesiæ suffragia pro valde bonis sunt gratiarum actiones, pro valde malis sunt qualescumque vivorum consolationes : » ergo non prosunt valde malis : sed valde mali sunt qui sunt in inferno : ergo, etc. Fundam.

Item auctoritas dicit, quod *in inferno nulla est redemptio*, et Ecclesia istud cantat [4] : ergo si nulla redemptio est ibi, videtur quod et nulla sit mitigatio.

Item Ecclesia non facit suffragia pro damnatis ; quod patet, quia in corpore Christi in quo est specialiter suffragium defunctorum, ut dicit Magister supra, dist. XII, non fit memoria nisi pro vivis, et illis qui sunt

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXI, art. 5 ; IV *Sent.*, dist. XLV, q. II, art. 1 ; Guil. Altisiod., IV *Sent.*, tract. XIV, c. I ; Richard., IV *Sent.*, dist. XLV, q. I, art. 2 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. I ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. IX. — [2] Aug., *Enchirid.*, c. CXII, n. 29. — [3] Ibid., c. CX, n. 29. — [4] *Off. defunct.*, Noct. III, Resp. VII.

(*a*) *Cæt. edit. hic add.* damnatis, et. — (*b*) *Cæt. edit. hic add.* et.

in purgatorio, et qui sunt in paradiso ; sed fuerit, si damnatis prodesset : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia damnati non sunt ex charitate diligendi, quod patet, quia non sunt ordinati ad vitam : ergo cum charitas faciat suffragium acceptabile, nullum suffragium pro eis factum Deo est acceptum : ergo nec debet pro eis fieri.

Item suffragia facta pro beatis, quia sunt in termino, non augent gloriam : ergo cum damnati similiter sint in termino, non minuunt eis pœnam.

Item, quod non minuit de culpa, nec de pœna, quia tantæ culpæ debetur tanta pœna : sed damnatorum culpa non potest minui : ergo, etc.

Item, si minuit, aut extensive, aut intensive : si intensive, ergo cum non sit intensive infinita, poterit auferri per suffragia ; si vero (a) extensive, sed infinita est extensione, et ab infinito nihil adimitur. Si dicas quod est finita (b) ex parte ante, et ex illa est diminutio, quia illa est pœnæ dilatio : ergo tunc dedecus peccati est sine decore justitiæ.

CONCLUSIO.

Ecclesiæ suffragia damnatis non prosunt, nec Ecclesia pro eis rogare intendit.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Dicendum quod aliquorum fuit positio, ut magistri Præpositivi, quod suffragia damnatis prosunt, non tamen omnibus, quia non valde malis, sed mediocriter, utputa illis qui habuerunt opera bona, per quæ merentur ab aliis adjuvari. Sed in modo positionis diversificati sunt. Nam quidam dicunt, quod prosunt ad dimissionem pœnæ quantum ad interpellationem : et ideo non totaliter aufertur, sed solum ad modicum temporis. Sed ista positio non videtur conveniens. Cum enim deordinatio culpæ non recipiat intermissionem, quomodo reordinatio pœnæ recipiet ? Ideo dicunt alii, quod fit remissio simpliciter, non ad tempus; sed tamen nunquam tota pœna aufertur, quia fit ablatio non secundum proportionem arithmeticam, sed secundum proportionem geometricam, id est quando sic fit, quod hic remittitur primo aliquota pars pœnæ, in secunda vice adimitur tantum non secundum quantitatem, sed secundum proportionem : ut si primo auferatur centesima pars, similiter et secundo, et tertio centesima pars ejusdem partis remanet : et ideo semper remanet. Sed certe istud non solvit : quia suffragia sequentia non minus valent, quam præcedentia : ergo tantumdem de pœna faciunt remitti secundum quantitatem pœnæ remissæ. Ideo dicunt tertii, quod prosunt non in ablationem totalis pœnæ, nec ad ablationem de parte pœnæ diminuendo puniens, sed forticando subjectum, ut melius et tolerabilius portet. Sed ista opinio non videtur posse stare, quia si fortificatur, aut fortitudine gratiæ, aut naturæ : non gratiæ, hoc constat; non naturæ, quia hæc fortitudo non est a natura : ergo nullo modo. Ideo est communior opinio et verior, quod suffragia damnatis non prosunt, nec Ecclesia intendit orare pro eis.

(Margin notes: Primus modus. — Improb. — Secundus modus. — Improb. — Tertius modus. — Improb. — Opinio communis.)

(a) *Cæt. edit.* ergo. — (b) *Item* infinita, *mendose.*

1. Ad illud ergo quod primo objicitur in contrarium, quod prosunt ad tolerabiliorem damnationem, dicendum quod non intelligit de damnatione facta in inferno, ubi *nulla est redemptio*, sed in purgatorio. Et vult dicere, quod illis dupliciter prosunt : vel liberando, ut illos qui parum habent de cremabili ; vel mitigando, quantum ad illos qui multum.

2. Ad aliud dicendum, quod non est simile, quia remissio debet fundari super fundamentum charitatis : et quoniam Arius habet malam voluntatem, ideo potest augeri pœna ejus, et non remitti.

3. Ad illud quod objicitur, quod multorum preces exaudiuntur, dicendum quod ubi constaret Ecclesiæ, quod esset damnatus, non oraret : sed non constat : ergo orat, quia valet, si non est damnatus ; aut si est damnatus, revertitur in sinum suum.

4 et 5. Ad illud quod objicitur, quod plus placet Deo pœna voluntaria, quam involun-

taria, dicendum quod verum est; unde Deus remunerat virum justum pro illa pœna: sed ista pœna voluntaria non potest assumi, nec acceptari, pro eo qui non habet charitatem: et ideo patet sequens.

QUÆSTIO II.

An damnatorum pœna mitigetur post taxationem[1].

undam. Utrum fiat mitigatio propter misericordiæ pietatem de pœnis damnatorum; et quod non, videtur, quia dicitur in Apocalypsi[2]: *Quantum se glorificavit, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum.*

Item[3]: *Suscepit de manu Domini duplicia:* dicitur de anima peccatrice.

Item, super illud Psalmi[4]: *Ex usuris et iniquitate*, Glossa: « Usuræ dicuntur peccata, quia plus mali invenitur in suppliciis, quam commissum est in culpis: » igitur ibi non est aliqua mitigatio.

Item ratione videtur, quia delectatio est momentanea et modica: sed punitur pœna æterna et acerbissima: sed hoc in infinitum excedit istud: ergo punitur supra condignum: ergo non est ibi mitigatio.

d opp. Contra: 1. in Psalmo[5]: *Numquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas?* quasi diceret: Non: ergo tunc aliquid relaxat.

2. Item, peccator, cum peccat mortaliter, offendit Deum, a quo est omne bonum: ergo meretur amittere omne bonum: ergo et esse: ergo cum Deus neminem reducat ad non esse, omnes punit citra condignum.

3. Item peccator offendit Deum, a quo est omnis ordo: ergo se deordinat: ergo si peccantes merentur in suppliciis ordinari, statim ergo merentur puniri: ergo cum non puniantur statim, patet quod citra condignum.

4. Item peccator offendit Deum, qui est bonum infinitum omni infinitate: ergo infinita pœnæ acerbitate debet puniri: sed non punitur: ergo citra condignum punitur.

CONCLUSIO.

Damnatorum pœna post taxationem nullam habet mitigationem; ante vero, utique mitigationem recipit.

Resp. ad arg. Dicendum quod mitigatio pœnæ damnatorum dupliciter potest intelligi: aut quantum ad taxationem et inflictionem pœnæ, et sic absque dubio est ibi mitigatio, quia divina justitia non tantum vel totum exigit, pro eo quod, ejus pietate interveniente, aliquam partem pœnæ infligendo remittat; alio modo potest intelligi mitigatio post pœnæ taxationem et inflictionem, et hoc modo nulla cadit mitigatio a divina misericordia, quia ex tunc claudit eis Dominus viscera pietatis. Rationes igitur ostendentes, quod est ibi mitigatio, omnes procedunt secundum istam viam, scilicet quantum ad inflictionem. Unde ostendunt ibi mitigationem quantum ad ea in quibus homo punitur, quantum ad tempus, et quantum ad mensuram, quia non tantum infert Deus, quantum homo meruit[6]: *Misericordiæ Domini est, quod non sumus consumpti;* et iterum pœnam differt; et postremo acerbitatem minuit: et ideo illæ rationes concedendæ sunt. Ad oppositum responderi potest per unicam distinctionem. Expositio rationum.

1, 2, 3 et 4. Ad illud ergo quod objicitur de Scriptura quæ dicit, quod tantum, et quod duplum, et quod amplius; ad illa omnia respondendum, quod est comparare delectationem ad pœnam secundum duplicem comparationem: aut secundum intensionem hujus in genere pœnæ, et illius in genere delectationis, et sic multo major est pœna quam delectatio, nec est ibi proportio, sed excessus; est iterum comparare hoc ad illud secundum rationem meriti, vel deme-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXI, art. 10; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLVI, art. 2, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. VIII. — [2] *Apoc.*, XVIII, 7. — [3] *Isa.*, XL, 2. — [4] *Psal.* LXXI, 14.— [5] *Psal.* LXXVI, 10. — [6] *Thren.*, III, 22.

rati, et [illegible] inordinatæ excedit pœnam, quia dignus esset amplius puniri. Servetur tamen in punitione proportionalitas, quia magnæ culpæ magna infligitur pœna, sed non proportio, quia quantum ad intentionem et durationem pœna excedit culpam, sed quantum ad meritum culpa pœnam : et per hoc patet prima ratio, quia etsi delectatio sit momentanea, tamen quia per eam (a) offenditur bonum infinitum, meretur pœnam æternam.

QUÆSTIO III.

An Deus misericordius agat cum uno, quam cum alio [1].

[illegible] Utrum Deus misericordius agat cum uno, quam cum altero; et quod sic, videtur : Ad Romanos [2] : *Cui vult miseretur, et quem vult indurat* : si ergo misericordius agit cum uno quem revocat, quam cum eo quem indurat, patet, etc.

Item ordo et gradus est in effectibus divinis propter sapientiam, cujus est ordinare : sed divina misericordia non miseretur nisi sapienter et ordinate : ergo magis uni, quam alii.

Item misericordia intuetur miseriam : sed unus magis est miser, quam alter : ergo Deus debet magis misereri unius quam alterius.

Ad opp. Item magis miseretur qui miseriam totam aufert, quam qui miseriam mitigat : sed Deus ab aliquibus aufert totam miseriam, aliquibus mitigat : ergo, etc.

Contra : 1. Actus et effectus respondent habitui, sive origini, in quolibet : sed divina misericordia est summa : ergo cujuscumque miseretur, miseretur in summo.

2. Item misericordia intuetur miseriam : ergo si magis miseretur alicui, ergo magis misero : sed in futuro magis miser est, qui magis peccavit : ergo magis miseretur ejus, qui magis peccavit : sed hoc est inconveniens, ergo, etc.

Item, quia Deus est sapientissimus, ideo facit sapientissime quidquid facit : ergo cum sit misericordissimus, misericordissime se habet ad quemlibet : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Deus misericordius agit hic cum uno, quam cum alio, quoad effectum, relevando a miseria, licet diverso modo sit post hanc vitam.

Resp. ad arg. Dicendum quod magis misereri hic potest intelligi tripliciter : aut majori habitu, aut actu, aut effectu : primo modo et secundo impossibile est; sed tertio modo, scilicet quantum ad effectum, qui est relevatio a miseria, verum est tam in præsenti, quam in futuro : sed aliter nunc, aliter tunc : quia nunc misericordiæ effectus sunt principales, et effectus justitiæ sunt annexi; tunc autem effectus justitiæ erunt principales, et misericordiæ erunt annexi. Tunc enim [3] *reddet Deus secundum opera sua unicuique;* nunc autem secundum benignitatem suam : et ideo simpliciter magis miseretur in præsenti ejus cui magis vult, in futuro magis ejus qui magis indiget. Unde magis misero plus condonabit secundum quantitatem absolutam, non tamen secundum quantitatem relativam (b), ut patebit postea. Explicat.

1. Ad illud quod objicitur, quod effectus respondet habitui, dicendum quod verum est in agente inferiori, qui facit omne quod potest; non sic est in Deo.

2. Ad illud quod objicitur, quod peccator reportat commodum, dicendum quod falsum est, quia semper sibi remanet pœna major.

3. Ad illud quod objicitur de sapientia, dicendum quod non est simile, quia sapientia connotat ordinem, non effectum absolutum, ut misericordia.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIX, membr. 3, art. 5; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. IV; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II. — [2] *Rom.*, IX, 18. — [3] *Psal.* LXI, 13.

(a) *Cæt. edit.* cum ea. — (b) *Cæt. edit.* relatam.

QUÆSTIO IV.

An Deus justius agat cum uno, quam cum alio [1].

Ad opp. Utrum Deus agat justius cum uno, quam cum altero; et quod sic, videtur : quia sicut justitiæ est punire, sic misericodiæ est parcere : ergo cum magis puniat unum, quam alterum, ergo justius agit cum uno, quam cum altero.

2. Item quantum intenditur misericordia, tantum minuitur rigor justitiæ, et e converso : ergo cum agat misericordius cum uno, quam cum altero; ergo et justius.

3. Item quantum iste meruit præmiari, tantum justum est istum præmiari : sed unus magis meruit, quam alter : ergo justius est unum præmiari, quam alterum : sed Deus præmiat secundum quod meruit : ergo justius præmiat unum quam alterum.

4. Item, demonstratis duobus, quorum unus peccat duplo magis quam alter, qui minus peccavit, meruit sex; qui magis, meruit duodecim : tunc esto quod Dominus remittat duo illi qui minus peccavit, quæro quantum illi remittit, qui magis peccavit : si amplius quam duo, ergo misericordius agit cum eo qui magis peccavit, et ita reportat commodum de malitia, quod est inconveniens; si autem remittit duo, arguitur sic : Ille punitur plus duplo, et non meruit nisi duplo : ergo est magis dignus quatuor, quam ille sit dignus decem, quia ita iste dignus est sex, sicut ille duodecim : ergo ita quatuor, sicut ille octo : ergo si Deus isti infligit quatuor, illi decem, justius agit cum illo qui recipit decem.

[Sed c]ontra. Contra : Quod non justius, videtur : quia sicut Deus est optimus, ita et justissimus : sed quia optimus est, optime agit : ergo quia justissimus, justissime agit.

Item, quanto aliquis est justior, tanto magis accedit ad medium in judicando : ergo si justissimus, summe accedit ad medium : cum ergo summe, non est ibi magis et minus.

Item, sicut Petrus est dignus gloria sua, ita et Clemens sua : ergo similiter ex parte pœnarum : si ergo considerat dignitatem meritorum, ergo non magis juste agit cum uno, quam cum alio.

CONCLUSIO.

Deus justius agit quandoque cum uno, quam cum alio, quia severius, licet æquissime ordinet præmia et pœnas.

Resp. ad arg. Dicendum quod justitia in opere uno modo dicit severitatem, alio modo ordinem; sicut et benefacere uno modo qualitatem absolutam, alio modo ordinem. Si justitia in opere dicat severitatem, sive qualitatem absolutam, dico quod sic justius agit cum uno, quam cum alio, quia severius, et sic melius facit unum, quam aliud. Alio modo justitia dicit ordinem præmii ad meritum : et sic dico, quod justissime retribuit. Sicut enim quæ producit, optime ordinat; sic in remunerando, optime et æquissime ordinat præmia ad merita. Concedendæ igitur sunt duæ primæ rationes ostendentes quod justius agit, quia severius.

3. Quod vero objicitur : « Quanto quis meruit, tantum justum est præmiari, » dicendum, quod concedendum est, similiter et hoc : « Justius est unum præmiari, quam alterum, » comparando ad idem præmium. Unde si Deus tantum præmium daret Petro, quantum Lino, dico quod justius agit cum Petro; sed majus præmium datur Petro, et minus Lino, ita quod Petrus non est magis dignus suo præmio, quam Linus suo : quoniam ergo justitia dicit ordinationem secundum diversitatem præmiorum correspondentem diversitati meritorum, ideo non justius agit cum uno, quam cum altero.

4. Ad illud quod objicitur de remissione,

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIX, membr. 3, art. 5; Scot., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II.

dico quod remittit duo ei, qui meruit sex, remittit quatuor ei, qui meruit duodecim; nec magis remittit comparando ad meritum, sive ad quantitates diversas, licet absolute magis. Quod ergo dicit quod reportat commodum, dicendum quod falsum est, quia semper duplo punitur. Misericordia enim, quando concurrit cum justitia, magis remittit quantitate absoluta, ubi est major miseria; sed tamen æqualiter, loquendo proportionaliter, quia sicut uni, ita et alteri. Rationes vero ad partem oppositam procedunt de justitia, secundum quod dicit ordinem : et sic quemadmodum sapientia optime producit secundum ordinem conditionum, ita justitia justissime remunerat secundum ordinem retributionum.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur quomodo misericordia et veritas eamdem respiciant operationem; et circa hoc quæruntur quatuor : primo quæritur utrum in aliquo opere Domini sit misericordia et veritas; secundo, utrum in eodem opere Domini sit misericordia et veritas; et dato quod in eodem, secundum quod misericordia et veritas dicuntur largissime, tertio quæritur utrum, secundum quod proprie accipiuntur, concurrant in eodem ; quarto, utrum misericordia et veritas possint ab invicem in aliquo opere separari.

QUÆSTIO I.

An in aliquo opere Domini sit misericordia et veritas [1].

Fundam. Quod in aliquo opere Domini sit misericordia et veritas, ostenditur [2] : *Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est :* ergo, etc.

Item, quod in omni opere Domini sit justitia seu veritas, videtur per illud Psalmi [3] : *Reddes unicuique juxta opera sua* : sed hoc est justitiæ : ergo, etc.

Item ista duo decorant rectorem; unde in Proverbiis [4] : *Misericordia et veritas custodiunt regem, et clementia*, etc. Sed Deus est Rector omnium rerum : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia istæ sunt duæ virtutes in nobis : ergo sunt exemplaria in Deo : et si hoc, ergo cum nos operemur juste et misericorditer, ergo et Deus similiter.

Contra : 1. Per Damascenum [5] : « Misericordia est compassio de alienis malis : » sed Deus nihil operatur ex compassione, quia non compatitur : ergo in nullo opere ejus concurrit misericordia. Ad opp.

2. Item justitia est, cum fit quod debet fieri : sed Deus nihil operatur ex debito, quia nulli est obnoxius : ergo nihil juste : sic, etc.

3. Item si misericordia et veritas est conditio Dei operantis; cum ergo conditio Dei operantis reluceat in opere, ut patet, quia enim bonus est, ideo bona sunt facta : ergo pari ratione, quia justus est, omnia facta sunt justa; et lapis est justus, lapis est misericors : quod si non conceditur, ergo nec Deus operatur secundum misericordiam suam, aut veritatem.

4. Item nihil ponendum est in Deo, quod non debeat poni in summo : sed justitia non debet poni in aliquo in summo : unde *Ecclesiastes* (*a*) dicit [6] : ***Noli esse multum justus.***

CONCLUSIO.

In aliquo opere Domini est misericordia et veritas, quemadmodum in opere rationalis creaturæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod misericordia et veritas est in opere creaturæ rationalis : et hoc quidem nobilitatis est : ergo multo fortius et nobilius in operibus Dei.

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIX, membr. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVI, art. 2, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. 1, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. V; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. III. —

[2] *Luc.*, VI, 36. — [3] *Psal.* LXI, 13. — [4] *Prov.*, XX, 28. — [5] Damasc., *de Fid. Orth.* lib. II, c. XIV. — [6] *Eccle.*, VII, 17.

(*a*) Cæt. edit. ***Ecclesiasticus***, mend.

1. Ad illud ergo, quod primo objicitur, quod in Deo non cadit compassio nec debitum, dicendum, quod misericordia et veritas, sive justitia, quia veritas pro justitia accipitur, duo dicunt in creatura, scilicet effluxum bonitatis in alterum secundum merita, vel supra, et in eo qui effluit, compassionem, vel debitum. Et primum quidem nobilitatis est, alterum vero imperfectionis est : et quia omne quod nobilitatis est, Deo attribuendum est; quod vero imperfectionis est, non est ei attribuendum; ideo in eo est misericordia et justitia quantum ad primum, sicut probant rationes primæ, non quantum ad secundum, sicut probant duæ rationes sequentes.

2. Ad illud quod objicitur, quod tunc omnia opera Dei deberent dici justa, dicendum, quod est conditio operantis quæ respicit ipsum secundum naturam, et est conditio operantis quæ respicit ipsum secundum actum : bonum enim respicit naturam, ut dicit Boetius in libro *de Hebdomadibus ;* sed justum dicit actum. Conditio ergo illa, quæ respicit naturam operantis, communicatur rei productæ, ut Dei natura bona, et natura operati bona. Sed conditio quæ respicit actum, communicatur non in natura rei productæ, sed ipsi productioni [1] : unde cum Deus sit justus, non oportet quod omnis creatura vel factum creaturæ (*a*) sit justum, sed quod ipsa facta Dei (*b*) sint justa : et sic patet illud.

3. Et ex hoc patet quod consuevit quæri, quare misericordia, vel veritas, magis dicatur conditio operis divini, quam bonitas et potentia. Dico enim quod hæc (*c*) respiciunt naturam, sed illa respiciunt actum : et ideo non tantum conditiones operis, sed etiam *viæ Domini* appellantur in Psalmo [2] : *Universæ,* etc.

4. Ad illud quod objicitur ultimo de termino, dicendum quod terminus in summitate alicujus potest attendi propter excessum, vel propter accessum ad medium : et primum in justitia reprehenditur; secundum commendatur : et ratione hujus dicitur justissimus, non ratione primi.

QUÆSTIO II.

An in eodem opere Domini sit misericordia et veritas [3].

Utrum in eodem opere Domini sit misericordia et veritas; et quod non sit, videtur : quia in nobis est alius effectus misericordiæ, ut parcere; alius effectus justitiæ, ut punire : ergo si a nobis transfertur ad Deum, videtur quod similiter sit in Deo, cum hoc non repugnet divinæ simplicitati. Ad opp.

Item etsi misericordia et justitia in Deo secundum principale signatum sint idem, tamen ratio dicendi est altera et altera : hoc ergo erit a parte connotati : ergo alium effectum connotat misericordia, quam justitia: quod si eumdem, tunc nec est differentia a parte notati, nec in se.

Item ratione videtur, quia misericordia facit contra merita, ut bonum ei qui male meruit; sed justitia secundum merita : sed idem opus non potest fieri contra merita, et secundum merita : ergo, etc.

Contra : Super illud Psalmi : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas,* dicit Cassiodorus : « Hæc duo in omni opere Domini similiter sunt, etsi non nobis similiter appareant. » Fundam.

Item Augustinus, *de Concordia Evangelistarum :* « Deus qui res humanas curat juste, et misericorditer curat, ut nec excludat misericordia justitiam, nec justitia misericordiam excludat. »

Item ratione videtur, quia cum (*d*) Deus remunerat aliquem supra condignum, constat

[1] Id est, actioni producendi. — [2] *Psal.* XXIV, 10. — [3] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIX, membr. 2; S. Thom., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II, art. 4; Scot., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. III; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II, art. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. IV.

(*a*) *Cæt. edit. deest* creaturæ. — (*b*) *Item deest* Dei. — (*c*) *Cæt. edit.* illa. — (*d*) *Cæt. edit. deest* cum.

quod istud unum est opus: nec est misericordiæ tantum, quia meruit præmiari, nec justitiæ tantum, quia non tantum meruit præmiari: ergo similiter misericordiæ et justitiæ.

CONCLUSIO.

In omni opere Dei simul est misericordia et veritas tam in opere retributionis pœnarum, quam præmiorum.

Resp. ad arg. Dicendum quod misericordia dicitur tripliciter; similiter et justitia. Uno modo misericordia largissime dicitur divinæ bonitatis affluentia; communiter vero dicitur benignitas in supererogatione bonorum; stricte vero dicitur pietas in sublevatione malorum. Similiter et justitia dicitur communissime divinæ bonitatis condecentia; communiter vero dicitur liberalitas in retributione præmiorum, stricte severitas in punitione malorum. Secundum igitur hos tres modos concurrunt in eodem opere. Nam primo modo misericordia divinæ bonitatis affluentia, et justitia divinæ bonitatis condecentia sunt in eodem opere, ita quod in omni opere: quia omnia facit ex affluenti bonitate, et nihil facit ex affluenti bonitate, nisi quod decet bonitatem suam. Similiter secundo modo misericordia, quæ est benignitas in supererogatione bonorum, et justitia, quæ est liberalitas in retributione præmiorum, simul concurrunt, quia cum retribuit bona, non retribuit nisi merenti, et supra illud quod meruit. Similiter tertio modo misericordia, quæ est pietas in sublevatione malorum, et justitia, quæ est severitas in retributione malorum, simul currunt; quia nunquam ita severe punit, quin aliquod debitum de pœna dimittat. Sic igitur patet, quomodo misericordia et veritas communissime sint in eodem opere, quia in omni opere; sed communiter sunt in omni opere retributionis bonorum, proprie sunt in retributione pœnarum et suppliciorum: sunt tamen in eodem opere secundum aliam et aliam conditionem. In quantum enim retribuit quod meruit, est justitia; in quantum infra, vel supra, est misericordia. Ex his patent omnia objecta, quia cum in eodem opere concurrant necessario misericordia et justitia, differant tamen in connotatis: ideo non in ratione diversorum operum, sed ratione diversarum conditionum in eodem opere. Exposit. rationum

Ad illud quod objicitur, quod misericordia facit contra merita, dicendum quod non dicitur eo ipso misericordia, quia facit contra merita; sed quia facit supra: et hoc simul cum justitia stat. Resp. ad ult. op.

QUÆSTIO III.

An proprie in omni opere Domini sit misericordia et veritas [1].

Dato quod in omni opere Domini sit misericordia et justitia, sive (*a*) veritas, secundum quod dicuntur largissime, quæritur utrum secundum quod proprie accipiuntur, an aliquando separentur; et quod non, videtur, quia super illud Psalmi [2]: *Misericordiam et judicium*, dicit Glossa: « In primo adventu misericordia, in secundo justitia. » Sed primus adventus est ad justificandum: ergo non concurrit ibi misericordia. Ad opp.

2. Item nos petimus, quod Deus non retribuat nobis peccatoribus secundum merita; ita orat Ecclesia [3]: sed justitia retribuit secundum merita: ergo in justificatione impii non est justitia; alioquin si ibi est justitia, petimus ergo non justificari.

3. Item cum justificatio viri peccatoris fiat, qui non est dignus pane; ergo si nihil apud Deum meruit, et justitia, de qua loquimur, merita respicit; ergo non est ibi justitia.

4. Item justificatio per gratiam fit: sed si

[1] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIX, membr. 3; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLVI, q. II, art. 2; Thomas Argent., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. VIII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. V. — [2] *Psal.* C, 1. — [3] In capite jejunii, ad *Tractatum* Missæ.

(*a*) *Cæt. edit.* et.

gratia est ex meritis, jam non est gratia : ergo aut non est ibi justitia, aut non est ibi gratia : sed est gratia : non ergo justitia.

undam. Contra : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas :* ergo si justificatio est via Domini, ergo est ibi misericordia et justitia.

Item in Psalmo [1] : *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus.* Et alibi : *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Ergo in omni opere concurrunt misericordia, et justitia.

Item Augustinus [2] : « Qui creavit te sine te, non justificabit te sine te. » Ergo non omnino est justificatio a Deo, si aliquid concernit a parte nostra : sed misericordia non concernit nisi miseriam : ergo quod amplius ibi concernit, hoc est justitiæ.

Item ratione videtur, quia misericordia consistit in remissione culpæ et pœnæ : sed nulli omnino remittit culpam et pœnam, quod patet, quia sine pœnalitatibus non possumus vivere : ergo, etc.

CONCLUSIO.

In opere justificationis est misericordia et justitia; et licet baptismus liberet a culpa et pœna æterna, atque a pœna et satisfactione, remanent tamen pœnalitates.

Resp. ad arg. Dicendum quod in opere justificationis est misericordia et veritas; non tamen secundum idem. Et hoc patet sic, Explic. quia impius ex peccato offendit Deum, et dignus est pœna æterna : et ita ibi est offensa, et reatus ad pœnam. Et misericordia est in remittendo offensam et reatum ad pœnam æternam : sed justitia est in obligando ad temporalem pœnam tantum ; et si baptismus liberet a pœna æterna et satisfactoria, non tamen ab omni pœna, imo pœnalitates remanent in corpore et anima.

1. Ad illud quod objicitur, quod in primo adventu est misericordia, dicendum, quod hoc non est dictum præcise, sed appropriate : quia etsi utrobique sit misericordia et justitia, hic tamen magis relucet misericordia, ibi magis justitia.

2. Ad illud quod objicitur, quod petimus quod non retribuat secundum merita; dicendum, quod hoc intelligitur secundum justitiæ rigorem : vel dicendum, quod non petimus, quod nullo modo secundum merita retribuat, quia debemus velle puniri.

3. Ad illud quod objicitur, quod Deus gratis justificat, dicendum, quod quantum ad gratiæ collationem, est tantum misericordia, non justitia, nisi dicatur justitia condecentia bonitatis; quantum vero ad pœnæ exactionem dico, quod est proprie justitia.

4. Ad illud quod objicitur ad oppositum, dicendum, quod aut intelligitur de justitia, ut est condecentia bonitatis : aut si proprie intelligitur de justitia, ratione punitionis conjunctæ justificationi.

QUÆSTIO IV.

An Deus possit aliquem punire pure ex justitia, vel pure remunerare ex misericordia [3].

Utrum possit Deus aliquem punire pure ex justitia, vel pure remunerare ex misericordia, ita quod ista duo separentur; et quod sic, videtur. quia Hugo de Sancto Victore dicit : « Quod si Deus totam pœnam relaxaret, non propter hoc esset injustus. » Ergo si misericordia velit relaxare pœnam, et justitia non repugnat, patet, etc. Ad opp.

Item ratione videtur, quia Deus est summe justus, et summe misericors : sed [4] albius est, quod est nigro impermixtius : ergo cum misericordia temperet justitiam, et justitia misericordiam, id est summæ misericordiæ, quod nihil habet de justitia, et e converso : ergo si Deus summus est in

[1] *Psal.* CXLIV, 17, 9. — [2] Aug., *de verb. Apost.*, serm. XV, al. CLXIX, c. XI, n. 13. — [3] *Cf.* Alex. Alens., p. I, q. XXXIX, membr. 3, art. 4, § 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. IX ; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVI, q. VI. — [4] Arist., *Top.*, lib. III, c. IV, loc. 19.

utroque, potest facere opus de justitia, in quo non sit misericordia.

Item tantæ culpæ debetur tanta pœna: quæritur ergo, utrum Deus possit tantam infligere: si non, ergo non est omnipotens, si potest, et hoc erit puræ justitiæ, ergo potest facere opus puræ justitiæ: similiter concluditur, quod opus puræ misericordiæ.

Item homo potest hominem punire tantum, quantum meruit; potest etiam totum remittere: ergo si Deus est justior et misericordior homine, multo fortius Deus potest hoc facere.

Fundam. Contra: 1. Justus est, et [1] *negare seipsum non potest :* si ergo non potest facere contra se, nec se negare, non potest facere, quin puniat : et sic, etc.

2. Item proprium est Dei misereri : sed proprium non potest relinquere illud cujus est proprium : ergo impossibile est, quod aliquem remuneret, quin misericorditer faciat.

3. Item culpa est totam culpam prosequi, et culpa est malum relinquere impunitum : ergo sicut Deus non potest mentiri, quia malum est sive culpa ; sic nec omnino juste punire; sic nec omnino misericorditer parcere.

4. Item, sicut Deus creat in quantum unus, verus, et bonus; ita regit et remunerat, in quantum misericors et verus: sed impossibile est Deum facere effectum, qui non habeat modum, speciem, et ordinem, quæ respondent bonitati, veritati (*a*) et unitati : ergo impossibile est quod retribuat, quin in effectu illo aliquid retribuat justitiæ, aliquid misericordiæ.

CONCLUSIO.

In omni opere retributionis sunt misericordia et justitia ita conjunctim, quod impossibile sit ab invicem eas separari.

Resp. ad arg. Dicendum quod in omni retributione Domini sic sunt conjunctæ misericordia et justitia, quod impossibile est separari eas ab invicem. Et ratio hujus est, quia sicut in nobis, quædam sunt virtutes, quarum perfectio attenditur per accessum ad extremum, utputa charitas; quædam per accessum ad medium, ut justitia, et misericordia : unde non dicitur summe justus per excessum severitatis, nec summe misericors per omnimodam remissionem culpæ; sed quia miseretur tantum quantum est conveniens, et similiter tantum punit. Et hujus ratio hæc est, quia justitia et misericordia dicuntur maxime respectu actuum et meritorum nostrorum.

1. Ad illud quod dicit Hugo, quod potest totam culpam remittere, dicendum quod verum est de potentia simpliciter; sed non est verum de potentia ordinata ad merita. Vel intelligitur de pœna subsequente, non de pœna concomitante culpam : quia, ut dicitur in libro *Confessionum*, « impossibile est dedecus peccati esse sine decore justitiæ. »

2. Ad illud quod objicitur, quod est summe justus, dicendum est quod non dicitur summe justus per recessum a misericordia ad severitatem, sed dicitur summe justus per recessum ab injustitia.

3. Ad illud quod quæritur, utrum possit isti tantam pœnam infligere; dico quod non potest : et hoc, quia misericordiæ repugnat, et non potest suam misericordiam negare : hoc enim non posse est : unde sicut non posse esse injustum non sonat in defectum, sed in nobilitatem; sic in proposito intelligendum. Posset etiam dici, quod ratione offensæ quæ est in Deum infinitum, pœna non possit sufficiens taxari, nec peccator esset capax : unde defectus est ex parte naturæ suscipientis, non naturæ infligentis.

4. Ad illud quod objicitur, quod homo potest parcere totum, dicendum, quod est homo ad quem spectat misereri, ut est ille

[1] II *Tim.*, II, 13.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* veritati. — (*b*) *Cæt. edit.* misericordia.

qui recepit injuriam, et iste non potest omnino punire, quin excedat; et est homo ad quem spectat punire, ut est judex, et iste non potest omnino dimittere, quin excedat : et quoniam Deus gerit istam duplicem personam, scilicet ejus qui offenditur, et ejus qui judicat; ideo cum non possit excedere, facit utrumque.

DISTINCTIO XLVII

DE SENTENTIA JUDICII, ET A QUIBUS, ET IN QUOS FERETUR; DE ORDINE JUDICII, ET PŒNA DAMNATORUM POST JUDICIUM.

De judicio extremo quantum ad modum secundum quem dabitur.

Solet etiam quæri, qualiter dabitur judicii sententia. Sed non est perspicuum id explicare. Non enim Scriptura aperte diffinit an voce illa proferantur[1] : *Venite, benedicti*; et : *Ite, maledicti*, an virtute judicis ita fiet, conscientiis singulorum attestantibus, ut modo dicitur futurum, ut judicis potentiæ effectus ipsius dictione significetur. Illa etiam : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, et hujusmodi, magis conscientiis exprimenda plurimi putant quam verbis, quia Apostolus *in momento et in ictu oculi* mysterium consummandum tradit[2]. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt, non ad judicium, quia aliis judicii sententiam, et malorum increpationes, et bonorum præmia verbis exprimenda asserunt.

Quod judicabunt sancti, et quomodo.

Non autem solus Christus judicabit, sed et sancti cum eo judicabunt nationes. Ipse enim apostolis (*a*) ait[3] : *Sedebitis et vos super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel*. Nec est putandum quod duodecim apostolis tantum hoc promiserit Christus : « Ubi enim[4] sedebit Paulus, qui plus omnibus laboravit[5], si non ibi sedebunt nisi duodecim ? » Per duodecim ergo sedes perfectio tribunalis, id est, universitas judicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti, qui[6] relictis omnibus secuti sunt Christum; per duodecim tribus, universitas judicandorum. Judicabunt vero eos sancti, non modo cooperatione, sed etiam auctoritate et potestate. Unde[7] : *Gladii ancipites in manibus eorum*, id est, sententia de bonis et malis in potestate eorum. Si vero quæritur, quæ erit eorum potestas, vel auctoritas in judicando; puto non ante posse sciri, quam videantur, nisi divina revelatione quis didicerit.

De ordinibus eorum, qui judicandi erunt.

Erunt autem quatuor ordines in judicio. « Duæ quippe sunt partes, electorum scilicet, et reproborum, ut Gregorius in *Moralibus* ait[8]; sed bini ordines ejusdem singulis partibus continentur. Alii enim judicantur, et pereunt; alii non judicantur, et pereunt; alii judicantur, et regnant; alii non judicantur, et regnant. Judicantur et pereunt, quibus dominica inclamatione dicitur[9] : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, etc. Non judicantur, et pereunt, quibus Dominus ait[10] : *Qui non credit, jam judicatus est*. Eorum enim damnatio toti Ecclesiæ nota est et certa, et ideo dicuntur tunc non judicari, quia ad conspectum districti judicis cum aperta damnatione suæ infidelitatis accedent. Qui vero professionem fidei sine operibus habent, judicabuntur, et pe-

[1] *Matth.*, XXV, 34, 41, 42. — [2] I *Cor.*, XV, 52. — [3] *Matth.*, XIX, 28 — [4] Aug., *Enarr. in Ps.* LXXXVI, n. 4; *in Ps.* XC, n. 9. — [5] I *Cor.*, XV, 10. — [6] *Marc.*, X, 29. — [7] *Ps.* CXLIX, 6. — [8] Greg., *Moral. in Job*, lib. XXVI, c. XXIX. — [9] *Matth.*, XXV, 42. — [10] *Joan.*, III, 18.

(*a*) *Cæt. edit.* apostolus.

ribunt, id est, redarguentur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem judicis in se fieri non audient, quia infidelitatis suæ tenebris præjudicati, ejus quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi autem saltem verba judicis audient, qui ejus fidem saltem verbo tenuerunt. Illi autem in damnatione sua æterni judicis nec verba percipient, qui ejus reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt; et ideo illi judicandi, sed isti non judicandi dicuntur. [1] Ex electorum vero parte alii judicantur, et regnant, scilicet qui vitæ maculas lacrymis tergunt, et eleemosynarum superinductione operiunt: quibus judex veniens in dextera consistentibus dicet [2]: *Esurivi, et dedistis mihi manducare.* Alii autem non judicantur, et regnant, qui etiam præcepta legis perfectione virtutum transcendunt; quia hoc non solum quod lex præcipit, implere contenti sunt, sed et quod ad perfectionem consulitur, implere student. De quibus Propheta ait [3]: *Dominus ad judicium veniet cum senatoribus populi sui.* Et Salomon de Ecclesiæ sponso loquens ait [4]: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.* Et Job ait [5]: *Non salvat impios, et pauperibus judicium tribuit.* Hi ergo recte sub generali judicio non tenentur, sed judices veniunt, quia et præcepta generalia vivendo vicerunt, et omnibus relictis Christum secuti sunt. Recte pauperibus judicium tribuit, qui quando huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc majori culmine potestatis excrescent. De talibus dicitur [6]: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo; sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.* [7] Vincens Dominus cum Patre in throno sedit, quia post passionis certamen et resurrectionis palmam, quod Patris esset æqualis omnibus claruit. [8] Nobis vero in throno Filii sedere, est ex ejusdem Filii potestate judicare. Quia enim judicandi principatum ex ejus virtute percipimus, quasi in throno ejus residemus. » Ex his apparet quod etiam perfectiores sancti cum Christo judicabunt potestate, et quare quidam dicantur judicandi, alii non judicandi.

De ordine judicii, et ministerio angelorum.

Cum autem in Evangelio legatur, quod *Dominus mittet angelos suos, qui colligent de regno ejus omnia scandala, et mittent iniquos in caminum ignis* [9], et item [10]: *Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis;* et iterum [11]: *Mittet angelos suos cum tuba, et congregabunt electos a quatuor ventis;* et Propheta dicit [12]: *Congregate illi sanctos ejus;* ministerio angelorum illa impleri dubitandum non est. Domino enim veniente ad judicium, præcedet ante eum ignis, quo comburetur facies mundi hujus; et peribit cœlum et terra, non secundum substantiam, sed secundum speciem, quæ immutabitur, cœlum quidem aereum, non æthereum. Tantum enim ascendet ignis in judicio, quantum ascenderunt aquæ in diluvio. Ille autem ignis malis, qui reperti fuerint vivi, erit consumptio; bonis vero non, ut ait Augustinus [13]. Hoc erit incendium mundi sanctis, quod fuit caminus tribus pueris: in quibus si aliquid purgandum fuerit, per illum ignem purgabitur; aliis vero nullam ingeret molestiam. Purgato vero per ignem mundo, et ad judicium veniente Domino, emittetur vox illa magna, qua resurgent omnes mortui; et tunc ministerio angelorum ventilabitur area, quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus mundi angelico

[1] Greg., lib. cit., c. XXV. — [2] *Matth.*, XXV, 35. — [3] *Isa.*, III, 14. — [4] *Prov.*, XXXI, 23. — [5] *Job*, XXXVI, 6. — [6] *Apoc.*, III, 21. — [7] Greg., lib. cit., c. XXVI. — [8] *Ibid.*, c. XXVII. — [9] *Matth.*, XIII, 41. — [10] Ibid., 49. — [11] Ibid., XXIV, 31. — [12] *Ps.* XLIX, 5. — [13] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XVIII.

ministerio, quo et rapientur obviam Christo in aera; reprobis in terra, quam dilexerunt, remanentibus. Et tunc præconia illa bonorum : *Esurivi, et dedistis mihi manducare;* et increpationes illæ malorum : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, etc., proferentur vel sono vocali, vel alio modo. Denique profertur sententia super utrosque : *Venite, benedicti;* et : *Ite, maledicti*, etc.; et ministerio angelorum, virtute Dei cooperante, mittentur *in caminum ignis* [1], hoc est in infernum.

An post judicium dæmones præerunt hominibus ad puniendum.

Et solet quæri utrum in inferno malis ad puniendum præsint dæmones post judicium, quos carnifices, tortoresque animarum Scriptura appellat. Apostolus dicit, quod Christus tunc *evacuabit omnem principatum, et potestatem, et virtutem* [2]. Dum enim durat mundus, angelis angeli, dæmones dæmonibus, homines hominibus præsunt. Sed omnibus collectis, jam omnis prælatio cessabit. Hinc quidam putant post judicium dæmones non habere potestatem cruciandi homines, sicut modo; sed ut dæmones virtute Dei cruciari sine creaturæ ministerio asserunt, sic reprobos homines ibi non per operationem dæmonum, sed virtute divina tantum æternis subjici cruciatibus. Præmissa tamen auctoritas non id cogit sentire; quæ etsi asserat tunc nec dæmones dæmonibus, nec homines hominibus præesse, non definit tamen an dæmones præsint hominibus ad torquendum. Unde quibusdam videtur eos sic extare hominibus tortores in pœna, sicut extiterunt incentores in culpa.

EXPOSITIO TEXTUS.

Solet etiam quæri, qualiter dabitur judicii sententia.

[Divi]sio. Supra egit Magister de resurrectione; in hac parte agit de diffinitione Dei. Dividitur autem hæc pars in duas : in prima namque agitur de judicio; in secunda de statibus consequentibus ad judicium, infra [3] : *Post resurrectionem facto universo,* etc. Prima pars habet duas : in prima agit de modo, secundum quem judicium illud dabitur; in secunda vero determinat de potestate, et forma ipsius judicis, infra [4] : *Solet etiam quæri, in qua forma judicabit Christus.* Prima pars habet duas : in prima parte determinat modum judicii quantum ad ea, quæ sunt de ipso judicio; in secunda vero ordinem quantum ad annexa, ibi : *Cum autem in Evangelio legatur.* Prima pars habet duas : in prima determinat modum publicationis; in secunda, modum dignitatis, ibi : *Non autem solus Christus judicabit;* ubi etiam est ordo eorum qui judicabuntur, erunt enim in judicandis ordines. Similiter secunda pars, in qua determinat ordinem quantum ad annexa, habet duas partes : et quia antecedunt quædam, ut præmissio angelorum, et ignis; et quædam sequuntur, ut cruciatio damnatorum : ideo primo determinat quæ erunt illa, quæ præcedent judicium, et quis erit ordo, ubi ostendit quod adventum Christi præibunt angeli, præibit nihilominus ignis conflagratorius; secundo, utrum ministerium dæmonum in torquendo sit futurum post judicium, ibi : *Et solet quæri utrum in inferno*, etc. Et sic hic duo tanguntur : primum est de ordine judicii; secundum vero est de his, quæ annexa sunt, et maxime de illo igne, qui præcedit faciem judicis.

DUB. I.

Illi autem verba judicis audient, qui ejus fidem verbo saltem tenuere, etc.

Videtur hoc falsum, quia qui fidem habuit, et non fecit quod fides dictavit, gravius peccavit, sicut dicitur [5]. Similiter Lucas [6] : *Facta sunt novissima illius hominis pejora prioribus.* Ergo ipsi sunt minus digni : ergo

[1] *Matth.*, XIII, 49. — [2] I *Cor.*, XV, 24. — [3] Dist. XLIX. — [4] Dist. XLVIII. — [5] II *Petr.*, II, 21. — [6] *Luc.*, XI, 26.

nec verba judicis debent audire, sicut nec infideles.

Resp. Dicendum, quod sicut Ecclesia judicat illos quos aliquando regeneravit unda baptismatis, alios vero minime, propter hoc quod aliquo modo non sunt facti de Ecclesia : ita sponsus Ecclesiæ filios, ut ostendat eos falso gestasse characterem. Unde quia de aliis satis apparet, quod a Dei regno sunt excludendi propter defectum signaculi Christi, hos necesse non est argui, ut pateat eos falso signaculum Christi gestasse. Quod objicitur, quod minus merentur, dicendum quod credentibus prodest ex parte credidisse, pro tempore quo fuerunt in fide; pro alio autem tempore nocet; et pro primo tempore, quia habuerunt assensum, et crediderunt verbo Dei, merentur audire verbum Dei; sed quoniam in bono cœpto non permanserunt, ideo verbum eruditionis convertitur eis in verbum redargutionis.

DUB. II.

Ministerio angelorum illa impleri dubitandum non est.

Videtur male dicere, quia angeli sunt nobiles ministri, et quasi filii in curia Dei : sed non decet tortorum officium committi filio, sive filiis, aut nobilissimis principibus : ergo videtur quod nec ministerium mittendi malos in ignem.

Resp. Dicendum quod aliud est deducere ad tormenta, aliud est impios tormentis cruciare. Primum non est tortorum, sed nobilium ministrorum, qui assistunt regi ad ejus jussa complenda : unde non dicitur quod angeli sancti torqueant in igne, sed deducent, et [1] *mittent in caminum :* et sic patet illud.

DUB. III.

Ad judicium veniente Domino, emittetur illa vox, etc.

Quæritur de illa voce, quare Dominus istorum trium ministerium præmittit, scilicet ignis, angeli, et vocis, cum totum solo nutu possit facere..

[1] *Matth.*, XIII, 42, 50.

Resp. Dicendum quod Deus in prima conditione condidit substantiam spiritualem, corporalem, et mediam; et omnibus communicavit et dedit potentiam : ut ergo ordo servetur in rebus, et ostendatur virtus creaturæ collata, et amplius virtus illa ostendatur a Deo, voluit Dominus ministerium creaturarum sibi deservire; et iterum creaturam angelicam, corporalem, et mediam : unde fiet ad ministerium angeli, ad actionem ignis, postremo ad nutum et vocem Christi hominis : et vox aliquid corporale habet, nihilominus etiam aliquid spirituale.

DUB. IV.

Quibusdam videtur, etc.

Videtur male dicere, quia boni angeli suggesserunt et consuluerunt bona, et tamen non præerunt in præmio : ergo nec similiter mali in contrarium. Item illi qui magis peccaverunt, debent magis puniri : ergo dæmones debent fieri hominibus inferiores per (*a*) majoritatem supplicii. Item ad confusionem dæmonum convertitur multitudo damnatorum quantum ad culpam et pœnam : ergo non videtur quod in pœnis eorum tunc delectentur : ergo non torquebunt eos (*b*).

Resp. Dicendum quod probabilior est illa opinio, quod dæmones non erunt tortores in pœna post judicium, quoniam ipsi erunt totaliter absorpti pœna : et illud quod dicitur, quod erunt tortores, solum secundum statum ante judicium intelligitur esse verum.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum duo quæ determinat Magister in ea, duo principaliter quæruntur : primo quæritur de judicantibus et judicandis; secundo de igne qui præcedet faciem judicis. Circa primum quæruntur quatuor : primo, quantum pertinet ad judicantes, quæruntur duo : primo quæritur utrum apostoli judi-

(*a*) *Cæt. edit.* propter. — (*b*) torquebuntur.

cabunt; secundo, utrum judicabunt angeli. Similiter secundo, quantum ad judicandos, duo quæruntur; ubi tertio quæritur utrum omnes judicabuntur, tam boni, quam mali; quarto, utrum angeli judicabuntur.

QUÆSTIO I.

An apostoli in die judicii judicabunt[1].

dam. Utrum apostoli judicabunt. Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod apostoli judicabunt[2] : *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim*, etc. Si dicis, quod solum assistent judici, et non judicabunt; contra : Dominus loquens de apostolis Judæis dicit[3] : *Ipsi judices vestri erunt;* Glossa dicit, quod habebunt auctoritatem judicandi.

Item hoc ostenditur ratione, quia si solum judicabunt comparatione, hoc non esset comparativa prærogativa : mali enim judicabunt comparatione, secundum quod dicitur[4] : *Viri Ninivitæ et regna Austri surgent in judicio contra generationem hanc.*

Item hoc videtur ratione, quia Dominus ideo dedit judicium Filio, quia ipse cum esset justus, judicatus est tanquam impius[5] : *Causa illius* (a) *quasi impii judicata est, judicium causamque recipiet* (b). Sed apostoli, cum essent justi, judicati sunt quasi impii : ergo pari ratione modo judicaturi sunt.

Item, quamvis Christus esset redemptor ac salvator noster, ipse tamen salutem animarum nobis per prædicationem apostolorum dispensavit : ergo si gloria debet gratiæ respondere, videtur similiter quod per apostolos proferat sententiam retributionis.

opp. Contra[6] : *Ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum :* ergo ipsi soli Christo debetur judicium : non ergo apostolis.

Item judex debet esse immunis a peccato, ita quod ipse non committat quod in altero damnat : sed solus Christus fuit absque omni contagione peccati : ergo ipsius solius est judicare.

Item quæritur, quare apostolis magis attribuitur potestas judiciaria, quam aliis Sanctis, cum dicatur[7] : *Judicabunt Sancti nationes, et dominabuntur populis.* Quæst. lateralis.

Item, si omnes apostoli habebunt potestatem judiciariam, quare dicit (c) : *Super sedes duodecim*[8]*?* Quia secundum hoc, cum Paulus non fuerit de duodecim, videtur quod ad ipsum non pertineat judicare.

Item, cum non habeant potestatem super alias tribus, quam super tribus Israel, quomodo dicit[9] : *Judicantes duodecim tribus Israel?*

CONCLUSIO.

Apostoli in die judicii quadam dignitate judicabunt; non tamen eo modo, quo Christus.

Resp. ad arg. Dicendum quod judex de (d) aliquo dicitur duplici ratione : aut quia ipsius est ferre sententiam; aut quia assistit ferenti, secundum quod aliqui judices assistunt, et quodam modo consulunt judici principali. Qui ergo fert sententiam, ille est judex principalis; et talis est solus Christus, sicut patet in *Matthæo*[10], ubi exprimitur quomodo feret sententiam. Qui autem assistunt judici, etiam nomen et dignitatem judicantis sortiuntur; et tales sunt viri perfecti, qui ultra opera necessitatis præceptorum supererogaverunt perfectionem consiliorum : tales autem sunt apostoli principaliter tanquam capita, et eorum perfecti imitatores. Assistentia autem illa non erit ad consulendum, quia Dominus consilio non indiget; sed erit tanquam ad quemdam honorem, et appropinquationem ad judicem, quam possumus ap-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIX, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VII, art. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. III. — [2] *Matth.*, XIX, 28. — [3] *Matth.*, XII, 27. — [4] *Matth.*, XII, 41. — [5] *Job*, XXXVI, 17. — [6] *Act.*, X, 42. — [7] *Sap.*, III, 8. — [8] *Matth.*, XIX, 28. — [9] *Ibid.* — [10] *Matth.*, XXV, 34, 41.

(a) Vulg. *tua.* — (b) Vulg. *recipies.* Cæt. edit. *recipiens.* — (c) *Cæt. edit.* dicat. — (d) in.

pellare juxta verbum Domini [1] honorabilem consessionem (a). Ratio autem hujus honorabilis consessionis (b) in utroque, est perfectio supererogationis; ratio autem finalis est ad condemnationem malorum ex vitæ suæ comparatione, et ad gloriam Christi per sententiæ ejus judicii (c) approbationem. Sententiam enim Domini ut justam approbabunt, et malorum vitam sua comparatione condemnabunt. Et ex his patent rationes ad primam partem. Concedo enim quod quidam dignitate judicabunt; non tamen ut Christus. Rationes ad oppositum similiter patent : concludunt enim quod ipsorum non sit ferre sententiam.

A 1 q. lat. Ad illud vero quod quæritur, quare magis apostoli, et in duodecimo numero; patet responsio ex dictis : per apostolos enim duodecim, omnes viri perfecti intelliguntur; et per tribus duodecim, universitas judicandorum. Sed cum *Septem* numero universitas designetur, quare non dixit in *septem* numero? Respondeo dicendum ad hoc, quod in *Septem* notatur universitas, quæ componitur ex tribus et quatuor; ista in se ducta faciunt duodecimum numerum. Ratio autem quare magis duodecim quam septem, duplex est : litteralis, quia ad apostolos loquebatur, qui erant duodecim; mystica, quia *Duodecim* est numerus abundans, partes enim ejus superexcrescunt; et rursus dividitur in duos senarios, in quo significatur perfectio in duplici vita, scilicet in activa, et contemplativa, cum supererogatione consiliorum : et ista est quæ vendicat sibi judiciariam potestatem vel dignitatem : ergo, etc.

QUÆSTIO II.

An angeli in die judicii judicabunt [2].

Ad opp. Utrum angeli judicabunt; et quod sic, videtur [3] : *Cum venerit filius hominis*, etc.; ibi subjungitur de angelis.

2. Item [4] : *In adventum (d) Domini nostri Jesu Christi*, Glossa : « Venientis cum angelis. » Idem habetur in pluribus locis, et in textu, et in Glossa.

3. Item ratione videtur, quia angeli nunquam peccant : ergo magis sunt idonei judicare, quam apostoli : ergo si apostoli judicabunt, et angeli, imo multo fortius.

4. Item, sicut se habent boni homines ad malos, ita boni angeli ad malos : si ergo boni homines judicabunt malos, et boni angeli debent judicare malos.

Contra [5] : *Potestatem dedit ei (e) judicium facere, quia filius hominis est* : sed angeli non communicant in humana natura : ergo nec in judiciaria potestate. Fundam.

Item executor sententiæ non dicitur esse judex, sed minister : sed angeli sententiam exequentur, quia (f) [6] *mittent in caminum ignis* : ergo, etc.

Item potestas judiciaria data est apostolis, quia electi (g) sunt a Domino, et quia vita eorum comparata malis, ipsos ostendet reprobos : sed neutrum est in angelis : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Angeli in die judicii non judicabunt nisi approbando.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dictum est, judiciaria potestas triplici ex causa dicitur esse communicata apostolis, scilicet ratione comparationis, approbationis sententiæ, et honorabilis consessionis (h) : ratione comparationis judicium erit hominum malorum et bonorum tantum; ratione approbationis erit bonorum hominum et angelorum tantum; ratione consessionis (h) honorabilis, perfectorum tantum. Unde di-

[1] *Matth.*, xix, 28. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIX, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 4; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. III. — [3] *Matth.*, xxv, 31. — [4] I *Tim.*, vi, 14. — [5] *Joan.*, v, 27. — [6] *Matth.*, xiii, 42, 50.

(a) *Edit. Ven.* confessionem. — (b) *Item* confessionis. — (c) *Cæt. edit.* judicis. — (d) *Cæt. edit.* adventu. — (e) Cæt. edit. *eis*, mendose. — (f) *Edit. Ven.* cui, *mend.* — (g) *Edit. Ven.* electi. — (h) confessionis.

cendum quod, proprie loquendo, judiciaria potestas non erit in angelis. Si autem dicatur in eis esse, intelligendum est ratione approbationis.

1 et 2. Auctoritates autem illæ quæ dicunt, quod Dominus veniet cum angelis, non sunt intelligendæ quia veniet cum angelis judicantibus, sed ministrantibus.

3. Ad illud quod objicitur, quod magis debetur angelis, quia sunt sine peccato, dicendum quod hæc non est ratio operandi judiciariam potestatem; sed magis ista est ratio, scilicet servare ipsa consilia; et quia (*a*) perfecerunt consilia, et fuerunt conformes Christo in vera perfectione.

4. Ad illud quod objicitur ultimo, dicendum quod potest concedi, quod angeli mali judicentur comparatione bonorum; sed non potest concedi quod homines : vel dicendum quod illam comparationem faciet supererogatio. Et iterum comparatio habet fieri in his qui possent sibi videri boni esse; quod non est in angelis malis.

QUÆSTIO III.

An omnes judicabuntur, tam boni, quam mali [1].

Opp. Quantum ad judicandos quæritur, utrum omnes judicabuntur, tam boni, quam mali; et quod omnes homines, videtur [2] : *Omnes astabimus* (*b*) *ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque*, etc.

Item [3] : *Egredietur de ore meo justitiæ verbum, et mihi curvabitur omne genu :* ergo si hoc est in judicio, patet, etc.

Item Sancti, qui modo sunt in beatitudine, in die judicii judicabuntur, et mali qui sunt in inferno : ergo et omnes. Alia ratione videtur; quia judicium fiet ad manifestationem divinæ justitiæ : ergo si justitia Dei ibi potissime manifestatur, ergo quantum ad omnia merita et omnes merentes : sed non est creatura rationalis, quæ non sit digna bono vel malo : ergo omnes debent judicari.

Contra : Videtur quod nullus bonus debeat judicari, quia dicitur [4] : *Qui credit in eum, non judicatur*. Et rursus [5] : *In judicium non veniet :* ergo, etc. Fundam.

Item saltem videtur quod non judicabuntur boni perfecti, quia judicantis non est judicari, sed judicare : et viri perfecti in die judicii [6] *erunt judices :* ergo, etc.

Item, quod nullus infidelis, videtur, quia [7] *qui non credit, jam judicatus est :* sed qui judicatus est, iterum non debet judicari : ergo, etc.

Item videtur quod nullus parvulus : quia parvuli nihil boni nec mali operati sunt, nec meruerunt, nec in igne cremabuntur : si ergo judicium est secundum merita, et ad pœnam ignis, vel gloriam, patet, etc.

CONCLUSIO.

Judicio condemnationis tantum mali judicabuntur; judicio autem manifestationis meritorum ad præmia omnes judicabuntur.

Resp. ad arg. Dicendum quod judicium dicitur tripliciter, scilicet communiter, proprie, et appropriate : judicium communiter dicitur collatio manifesta meriti ad præmium; judicium proprie dicitur discussio meritorum, et prolatio cum quadam discussione, et sententiæ diffinitione; judicium appropriate dicitur ipsa condemnatio : unde [8] *judicatus* dicitur condemnatus. Primo igitur modo omnes judicabuntur, quia omnes convenient, et patebit quomodo Deus (*c*) omnibus retribuet secundum merita. Et hoc est quod dicit Apostolus [9] : *Omnes manifestari oportet*. Secundo modo, prout dicitur judicium discussionis, non omnes judicabuntur; sed erunt quatuor ordines, sicut distinguit beatus Gregorius, et Magister ponit in lit-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIX, art. 6 et 7; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVII, art. 1, q. VI; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. IV. — [2] II *Cor.*, V, 10.— [3] *Isa.*, XLV, 23, 24.— [4] *Joan.*, III, 18.— [5] *Joan.*, V, 24.— [6] *Luc.*, XI, 19. — [7] *Joan.*, III, 18. — [8] Ibid. — [9] II *Cor.*, V, 10.

(*a*) *Suppl.* apostoli. — (*b*) Vulg. *manifestari oportet*. — (*c*) *Cæt. edit.* de.

tera. Tertio modo, secundum quod dicitur judicium condemnationis, judicabuntur mali solum : et istud judicium incipit in præsenti per executionem in infidelibus, et per exspoliationem in dæmonibus, et consummabitur in futuro : unde judicium non iterabitur, sed consummabitur. Et sic patent omnia.

QUÆSTIO IV.

An angeli judicabuntur [1].

Fundam. Utrum angeli judicabuntur; et quod sic, videtur. Job loquitur de Behemoth [2] : *Spes ejus frustrabitur eum, et cunctis videntibus præcipitabitur* : ergo in conspectu omnium judicabitur : ergo et alii dæmones pari ratione.

Item [3] : *Nescitis, quoniam angelos judicabimus?* Si ergo angeli judicabuntur a servis Christi, multo magis ab ipso Christo.

Item dæmones plus habent de statu viatoris, quam habeant homines damnati, quia possunt demereri et peccare : ergo magis indigent judicari, quam homines.

Item dæmones sunt nobis comparticipes (*a*) in culpa : ergo et in pœna et in ignominia : et hæc erit potissime in judicio : ergo sicut erunt in eodem supplicio, ita debent judicari in eodem judicio.

Ad opp. Contra : 1. [4] *Princeps hujus mundi jam judicatus est* : sed Deus non judicabit bis in idipsum : ergo, etc.

2. Item illi soli judicabuntur, contra quos fertur sententia : sed sententia solum dabitur contra homines, non contra dæmones, sicut patet [5] : *Ite, maledicti*, etc.

3. Item quod est certum, non est vertendum in dubium : sed certum est dæmones esse damnatos, cum de cœlis projecti sint : ergo non debent amplius judicari.

4. Item, sicut mali homines expectant judicium, ita et boni : ergo si dæmones expectant judicium, pari ratione et angeli sancti : sed jam sancti habent totam gloriam suam : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Dæmones judicabuntur judicio condemnationis, non autem discussionis.

Resp. ad arg., priori distinctione supposita, quod dæmones judicabuntur judicio condemnationis, sed non discussionis. Ratio autem condemnationis venit tum ex parte justitiæ Dei, tum ex parte gloriæ Christi, tum ex parte meriti, tum ex parte confirmationis supplicii. Ex parte justitiæ Dei, quia sicut judicium hominum universale fiet ut justitia Dei hominibus innotescat et appareat, sic etiam judicium angelorum, et condemnatio fieri debet. Ex parte gloriæ Christi; quia Christus triumphavit de diabolo, et judicatus fuit a membro diaboli ad suggestionem ejus, ideo debet auctoritatem judiciariam super ipsum accipere. Ex parte meriti; quia enim participes fuerunt culpæ humanæ, debent et participes esse contumeliæ et pœnæ. Ex parte supplicii consummandi : sicut enim omnes homines expectant judicium, vel ad consummationem gloriæ, vel pœnæ; ita et (*b*) dæmones judicium non debent evadere, ut si quid pœnarum eis deest, suppleatur plene : unde simul involventur cum aliis damnatis, et simul incarcerabuntur, ac per hoc ad judicium deducentur, et judicabuntur, sicut rationes ostendunt.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, quod *jam judicatus est*, dicendum quod *judicatus* dicitur, quia potestas est ei aliquo modo subtracta quantum ad bonos; sed non omnino : ideo oportet tunc ejus judicium consummari, sicut prius de infidelibus tactum est.

3. Ad illud quod objicitur, quod non est afferendum in dubium, quod est certum; dicendum quod non adducetur in dubium,

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIX, art. 8, et IV *Sent.*, dist. XLVII, q. III, art. 3; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VII; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVII, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. IV; Petr. Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VI. — [2] *Job*, XL, 28. — [3] I *Cor.*, VI, 3. — [4] *Joan.*, XVI, 11. — [5] *Matth.*, XXV, 41.

(*a*) *Edit. Ven.* participes. — (*b*) ut.

sed quod certum est, certius faciet esse Deus, et confirmabit : nec est tantum ad certificandum de culpa, sed etiam ad consummandam pœnam.

4. Ad illud quod objicitur de angelis bonis, dicendum quod angeli boni judicabuntur judicio retributionis : consummabitur enim gloria in ipsis saltem quantum ad accidentale præmium, et sic cessabit ministerium : et sic patet totum.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundam partem distinctionis, quæritur de igne, qui præcedet faciem judicis, per quem fiet conflagratio; et circa hoc quæruntur quatuor : primo quæritur de ejus quidditate; secundo, de virtute; tertio, de extensione; quarto, de ordine ignis illius ad ea quæ fient in judicio.

QUÆSTIO I.

An ignis inferni sit elementaris [1].

Fundam. Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod ille ignis sit elementum, quia dicitur [2] : *Requievit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat;* ubi Glossa et Sancti dicunt quod hoc intelligitur quantum ad productionem novarum creaturarum : ergo videtur quod tunc non producet ignem novum.

Item ratione videtur, quia natura non facit per plura, quod potest facere per pauciora : ergo multo fortius nec Deus : sed totum potest fieri per istum : ergo, etc.

Item ratione ostenditur per simile, quia facta est purgatio mundi per aquam, et illa aqua non fuit de novo creata, nec alterius naturæ, quam aqua quæ dicitur elementum : ergo, etc.

Item Augustinus, *de Civitate Dei,* dixit [3] : « Figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit, sicut factum est aquarum inundatione diluvium. » Ergo si ignis mundanus est ignis qui est de mundi constitutione, et hic est ignis elementum, patet, etc.

Ad opp. Contra : 1. Nihil seipsum purgat : sed ignis elementum purgabitur illo igne, et consumetur, sicut dicit Glossa, quod maximus ille ignis quatuor elementa consumet : ergo, etc.

2. Item ille ignis totum elementorum ambitum circuibit : sed ille ignis elementum habet particularem situm : non erit ergo ignis elementum.

3. Item illius ignis erit ascendere, sicut dicit glossa Bedæ, quia tantum ascendet, quantum aquæ diluvii : sed si esset ignis elementum, cum sit sua sphæra sursum, ejus esset descendere : ergo, etc.

4. Præterea, esto quod descendat, aut aliquid subintrabit locum ejus, aut nihil : si aliquid, quæro quid, et non est dare; si nihil, ergo vacuum erit : ergo, etc.

5. Item, cum finalis purgatio sit perfecta, videtur quod non tantum debeat fieri per elementum unum, sed per omnia quæ habent naturam purgandi : ergo si aqua habet purgandi naturam, videtur, etc. Juxta hoc quæritur, quare prima purgatio fuit per aquam, et secunda erit per ignem.

CONCLUSIO.

Conflagratio ante diem judicii fiet ab igne elementari, non de novo creato, sed multiplicato virtute Dei, et congregato quocumque igne mundi.

Resp. ad arg. Dicendum, quod aliqui voluerunt dicere quod ille ignis erit ignis elementum; nec mirum, ignis enim modicus, apposito combustibili, augetur in infinitum se multiplicando : ergo etiam taliter faceret ignis ille, nisi impediretur. Sed si vigore- Opinio aliorum.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 5; et IV *Sent.*, dist. XLIV, q. III, art. 2; Rich., IV *Sent.*, dist. XLIV, art. 2, q. III et IV; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I, art. 7; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLV, q. VII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VII. — [2] *Genes.*, II, 2. — [3] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XVI.

tur (a) ejus vis, sicut fiet in judicio, totum poterit consumere et purgare; nec oportet novum ignem creare. Sed quia videtur Improb. Sanctis forte quod ignis non tantum ascendet, sed magis descendet, sicut pluit Dominus super Sodomam, ideo dicunt aliqui, Opin. 2. quod erit alius ignis, non creatus, sed virtute corporum supercœlestium in inferioribus generatus, sicut ex confractione et multiplicatione radiorum ad speculum concavum generatur ignis propter subtiliationem aeris circumstantis; similiter ad urinale plenum aqua. Et quamvis oporteat, ad hoc quod ignis per hunc modum generetur, fieri aggregationem radiorum; non tamen oportet speluncis concavis mundum impleri; sed alio modo nubes concavas, sicut scit disponere divina providentia, poterit ignis in omnibus his inferioribus generari. Quod hoc non sit possibile, vel etiam primum, non In prob. dico; sed stultum est hic aliquid fingere. Sed Sanctorum auctoritatibus inniti oportet, quia etsi ipsi hoc non aperte determinent, quid sit ille ignis, tamen excellens doctor Augustinus dicit [1], quod fiet mundanorum ignium conflagratione, sicut factum est Determ. Doctoris. aquarum inundatione diluvium : ideo huic auctoritati innitendo, dico quod, sicut in diluvio non fuerunt novæ aquæ creatæ, sed eædem illæ multiplicatæ sunt; et hoc, operante adjutorio superiorum corporum, per quæ facta est elevatio vaporum; sic etiam credo quod non solum ignis qui est in sphæra sua, sed omnes ignes, et qui in terra, et qui super terram, et sub terra sunt, concurrent ad illam conflagrationem, sicut videtur velle Augustinus; et bene concedo quod virtus superiorum corporum concurret ad ignis multiplicationem et actionem. Concedendæ sunt igitur rationes probantes quod non creabitur novus ignis; sed ex eis non habetur quod solum per ignem qui est in sphæra sua, fiet.

1. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod nihil purgat seipsum; dicendum quod habet in tantum in igne. Et hoc etiam habet (b) instantiam in duobus corporibus, quorum ultimum per conflagrationem purgabitur.

2. Ad illud quod objicitur, quod totum ambitum circuibit, dicendum quod tunc ignis diffundetur et multiplicabitur, et a sursum, et deorsum.

3. Ad illud quod objicitur, quod descendet tunc, dicendum quod ascendet respectu ignis qui est in terra, et descendet respectu ignis qui est super terram.

4. Ad illud quod objicitur, quod vacuum erit, dicendum quod non descendet mutando locum, sed augendo et immutando secundum virtutem.

5. Ad illud quod quæritur, quare fiet purgatio per ignem tantum; dicendum quod ratio est ex parte purgationis hominum a peccato, et a parte purgationis mundi. A parte purgationis hominum, quia sicut in principio ardor regnavit concupiscentiæ, sic in senectute mundi frigus avaritiæ [2] : *refrigescet* enim *charitas multorum:* et ideo, quia purgatio fieri debet per contrarium, sicut purgatio ardoris concupiscentiæ facta est per aquam, sic purgatio frigoris malitiæ et avaritiæ fiet per ignem. Alia ratio est ex parte purgationis mundi, quia illa est ad delendum hominem vetustum, et novos homines procreandos; hæc autem erit ad totum meliorandum, et in meliorem faciem commutandum : et quia ignis urit et subtiliat, aqua non; ideo hæc in igne erit, diluvium vero non in igne fuit, sed in aqua.

QUÆSTIO II.

An virtus ignis infernalis sit naturalis [3].

Utrum virtus illius ignis sit naturalis, vel supra naturam; et quod sit naturalis, vide Fundam.

[1] Loc. mox cit. — [2] *Matth.*, XXIV, 12. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 6; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLVII, art. 2, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VIII.

(*a*) *Cœt. edit.* vigoraretur. — (*b*) *Edit. Ven.* habent.

tur: quia sicut aqua inundans delevit omnia, sic ignis consumet omnia: sed virtus illius aquæ fuit naturalis: ergo similiter et hujusmodi ignis.

Item ignis per naturam natus est multiplicare, et purgare, et subtiliare, ut patet: ergo si talis erit virtus illius ignis, patet, etc.

Item, si detur ei virtus supra naturam, aut est spiritualis, aut corporalis: non spiritualis, ut videtur, quia virtus spiritualis non debet esse in corporali subjecto, et Deus nihil facit per miraculum, quod non sit congruum: si corporalis, quæritur quare illam modo non habet.

Ad opp. Contra: 1. Effectus iste, qui dicitur mundi conflagratio et terminatio, est super naturam: ergo virtus a qua est, est super naturam.

2. Item, si fiat per ignem qui est naturale elementum, necesse est illum descendere: sed ignis naturaliter ascendit: ergo quod descendat, est per virtutem supra naturam.

3. Item ignis ille habebit virtutem meliorandi corpora mundi: sed hoc non potest naturalis ignis iste: ergo, etc. Si dicas imo, quod potest subtiliando; contra: Ubi est subtiliatio et rarefactio, de necessitate est ibi majoris loci occupatio: ergo si ignis ille cætera elementa rarefaciet, necessario oportebit majorem locum occupari: ergo oportebit firmamentum cadere, vel frangi.

CONCLUSIO.

Ignis conflagrationis quoad initium aget in virtute supernaturali; quo vero ad progressum, virtute naturali; quo vero ad consummationem, aget supra naturam.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Dicendum, quod aliqui fuerunt, qui dixerunt quod ignis conflagrationis aget virtute naturali, et quod aquarum inundatio fuit virtute naturali: potuerunt enim corpora habentia semper humidum effectum concurrere sic in unum signum, ut tanta fieret vaporum elevatio et multiplicatio humorum. Sic dicunt quod sidera habentia virtutem inflammandi, et corpora recipientia impressionem, cursu naturali concurrere poterunt, ut tantus ignis aggregetur, qui totum consumat, totum purget, et subtiliet, et in meliorem faciem restituat. Sed hæc positio est temeritatis, quia omnia quæ a divina providentia fiunt, et in sola Dei voluntate consistunt, quæ respicit numerum electorum et merita personarum, ponit et determinat consistere in cursibus siderum. Ideo est secunda positio, quod est omnino a virtute supra naturam, et in Dei miraculis non est quærenda ratio naturalis: et hæc positio stolida est: quare enim magis fiat per ignem, quam per aliud corpus, nisi sit virtus in igne, quæ magis illi congruebat operationi? Et ideo via media est eligenda; et ponendum est quod est loqui de ignium (*a*) conflagratione quantum ad inchoationem, progressum, et consummationem. Quantum ad inchoationem, dicendum quod a virtute supra naturam est. Quod enim ignis sic agat novo et insolito modo, cætera consumendo, et sic se multiplicando, hoc non esset, nisi aliqua virtus nova assisteret; quæ autem sit illa, Dominus novit. Quantum autem ad progressum, qui est purgare, urere, subtiliare, dicendum quod est a virtute naturali. Quantum autem ad consummationem, ut purgata sint incorruptibilia; sed ipsorum qualitates mutare, hoc est supra naturam. Rationes igitur probantes quod sit secundum naturam, procedunt via media, sicut patet, quantum ad actum combustionis, purgationis, et subtiliationis.

Improb. Opin. 2. Determ. Doctoris.

1 et 2. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod sit supra naturam, verum est quantum ad inchoationem, ut probat prima ratio; et quantum ad consummationem, ut sequens: intelligendum tamen, propter secundam rationem, quod in augendo (*b*) et multiplicando naturaliter ignis descendit, ubi habet materiam præparatam: exemplum patet, si candela extincta supponatur accensæ.

(*a*) *Edit. Ven.* ignem. — (*b*) agendo.

4. Ad illud quod objicitur, quod non est subtiliatio, dicendum quod subtiliatio dicitur dupliciter: aut per dilatationem et rarefactionem, et tunc corpus subtiliatum occupat locum majorem; aut per depurationem (a), quæ fit per separationem puri ab impuro, et hanc subtiliationem facit ignis quando res purganda includitur in vase forti, quemadmodum faciunt opifices alchimiæ, qui dicunt quod totum potest ibi subtiliari et depurari, ut veniat ad naturam quinti corporis: et tunc fæx tendit ad fundum, et subtile supernatat: et per hunc modum in promptu erit, quia cœlum erit vas contentivum elementorum; et ideo depurabuntur, et fæx elementorum ibit in infernum.

QUÆSTIO III.

An ignis conflagrationis ascendet usque ad sidera[1].

Fundam. De illius ignis extensione; de qua super illud[2]: *In flamma ignis dantis vindictam*, etc., dicit Glossa: « Præcedet ignis in mundo, qui tantum ascendet, quantum aqua in diluvio. »

Item Bedæ (b), super illud[3]: *Unus dies*, etc., Glossa: « Tantum ascendet ille ignis, quantum aqua altior super omnes montes. »

Item ratione videtur, quia purgatio illa est propter peccatum: ergo debet se solum extendere ad habitationem peccantium: sed hoc est in aere caliginoso, de quo constat quod non est super omnes montes plusquam quindecim cubitis: ergo, etc.

Item ille ignis non extendet se secundum totam virtutem, sed secundum divinum imperium, sicut aqua diluvii: sed divinum imperium noluit quod aquæ ultra procederent quam quindecim cubitis super montes: ergo similiter videtur de igne, aut si non, quæritur quare non.

Ad opp. Contra: 1. Videtur quod ultra usque ad cœlos, quia dicitur[4]: *Cœli ardentes solventur:* ergo si solventur illo igne, videtur quod ascendet usque ad cœlum.

2. Item videtur quod saltem usque ad sphæram elementorum ultimam, quia dicit ibi Glossa, quod quatuor elementa ille maximus ignis absumet.

3. Item ratione videtur, quia ille ignis habet virtutem innovandi: ergo si omnia corpora innovabuntur, scilicet cœlestia et elementaria, patet, etc.

CONCLUSIO.

Ignis conflagrationis, ut probabile est, ascendet usque ad sidera, plusquam aquæ diluvii ascenderint.

Resp. ad arg. Dicendum quod ille ignis ascendet tantum, quantum durant corpora consumptibilia et passibilia: et quia corpora cœlestia non sunt receptibilia alienæ impressionis, dico quod quantum durat spatium continens elementa, ascendet flamma, et ulterius non procedet. Unde dico quod non ascendet usque ad sidera, plus tamen ascendet quam aqua diluvii.

Ad objecta vero dicendum, quod duplex est purgatio: una quæ fit a fœditate peccati; alia vero, a vetustate corruptionis. Dico ergo quod fœditas culpæ se extendit per aerem caliginosum, quia in ipso aere fit peccatum, Ad 3. pro fundam. et quædam fœditas contrahitur in loco ex peccato, et etiam fumo sacrificiorum idolorum quodam modo est aer infectus: et quantum ad istam purgationem tantum ascendet, quantum aqua diluvii. Alia purgatio est a vetustate corruptionis, sive naturæ corruptæ: et hæc est in cæteris elementis, quæ debent esse incorruptibilia post resurrectionem: et quantum ad hanc ascendet usque ad ultimum sphæræ ignis. Et secundum has duas purgationes solvuntur objectiones factæ de purgatione.

Ad illud quod objicitur de innovatione, dicendum quod duplex est innovatio: uno modo per abjectionem; alio modo per addi-

[1] *Cf.* Richardus, IV *Sent.*, dist. XLVII, art. 2, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. IX. — [2] II *Thess.*, I, 8. — [3] II *Petr.*, III, 8. — [4] Ibid., 12.

(*a*) *Edit. Ven.* deputationem. — (*b*) *Cæt. edit.* Bedu.

tionem et meliorationem. Primo modo est in d 3. ad ppositum. corporibus elementaribus, in quibus purgabuntur qualitates corporales; secundo modo in corporibus cœlestibus, quibus augebitur lumen. Prima innovatio est per operationem ignis, qui abjicit et purgat; secunda sine: et sic patet illud.

Ad illud quod dicit beatus Petrus, quod cœli ardentes solventur, dicendum quod hoc non est intelligendum de illis qui sunt incorruptibiles, et non corrumpentur; sed in- d 1. ad ppositum. telligendum est de cœlo aereo et igneo, quos, vocat Scriptura cœlos, secundum illud [1]: *Volucres cœli comederunt illud.* Si vero inveniatur quod stellæ cadent de cœlo, intelligitur de cœlo aereo: et stellæ vocantur ibi a simili, quia habent similitudinem stellarum, et secundum vulgarem opinionem dicuntur [2] stellæ cadere, quoniam a superius descendunt; et Scriptura conformat se modo communi loquendi. Tunc autem maxime fiet talis impressio, quia ignea qualitas abundabit: et hoc faciet Dominus ad terrorem peccatorum.

QUÆSTIO IV.

An ignis ille præcedat, vel sequatur judicium [3].

undam. De ordine istius ignis ad ea quæ fient in judicio; et quæritur utrum ille ignis præcedat judicium, aut sequatur. Et quod præcedat, videtur per auctoritatem Psalmi [4]: *Ignis ante ipsum præcedet,* etc.

Item [5]: *Dominus in igne veniet:* sed adventus est ante judicium: ergo et ignis ante judicium præcedet.

Item ratione videtur, quia ille ignis purgabit electos, sicut dicitur [6]: *Ipse sedebit conflans, et emundans argentum.* Sed in judicio necesse est quod omnes electi præsententur judici purgati et emundati: ergo, etc.

d opp. Contra: Augustinus [7], *de Civitate Dei,* in fine, ponit ordinem illorum quæ erunt in judicio, et dicit quod conflagratio erit post judicium.

Item Augustinus dicit [8]: « Judicatis impiis, et in æternum ignem missis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit. »

Item constat, secundum quod dicitur [9]: *Deinde nos qui vivimus,* etc., (quod) Dominus inveniet multos vivos.

Item constat quod ignis conflagrationis, cum totum consumat, non peribit.

Item ignis conflagrationis est ordinatus ad innovationem, ita quod purgando innovat: sed innovatio sequitur judicium, ut patet: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Ignis aliquis præcedet judicium ad purgandos electos; alius sequetur ad innovationem mundi, qui tandem cruciabit damnatos.

Resp. ad arg. Ad hoc voluerunt quidam Opin. al. respondere distinguendo judicium, dicentes quod est judicium diffinitionis, et illud præcedet ignem, quia ante dabitur sententia contra malos, quam veniat ignis; et est judicium executionis, et illud sequetur ignem, quia reprobi illo igne involventur, et ad infernum deducentur. Sed hæc responsio non potest stare: quia Augustinus dicit [10], quod Improb. « judicatis impiis, et in æternum ignem missis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit. » Alii respon- Opin. 2. dent distinguendo duplicem effectum ignis hujus, scilicet purgare, et innovare: ratione purgationis præcedet, ratione innovationis sequetur: et secundum hoc solvunt rationes ad partes oppositas. Sed nec illud videtur Improb. posse stare, quia ignis purgando innovat: unde isti effectus conjuncti sunt, non divisi: et ideo si natura se habent secundum ordinem, tamen tempore sunt simul. Et ideo potest dici, sicut super illud Malachiæ [11]:

[1] *Luc.*, VIII, 5. — [2] *Matth.*, XXIV, 29. — [3] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XLVII, art. 2, q. IV; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. VIII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVII, q. XI. — [4] *Psal.* XCVI, 5. — [5] *Isa.*, LXVI, 15. — [6] *Malach.*, III, 3. — [7] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XVI. — [8] *Ibid.* — [9] I *Thess.*, IV, 16. — [10] *de Civ. Dei*, lib. XX, c. XVI. — [11] *Malach.*, III, 3.

purgabit filios Levi, dicit Glossa : « Duos legimus ignes futuros : unum qui purgabit electos, et praecedet judicium ; alterum qui reprobos cruciabit. » Secundum hanc Glossam, [illegible] quantum ad substantiam, sive distinctione duorum effectuum, dicendus est futurus ignis in judicio ad electorum purgationem, qui debet unumquemque opus probare, et purgare in igne, ut fideliter stabunt [illegible] in conspectu Dei. Et hic praecedet faciem judicis ; et purgatio amicos, inflammabit in circuitu inimicos ejus. Est etiam ignis futurus ad purgationem mundi, et ad innovationem. Et iste, ut dicit, sequetur judicium, et exuret faciem mundi, et purgabit, et deinde reprobos cruciabit. Concedendae igitur sunt rationes probantes, quod aliquis ignis praecedet judicium.

Quod vero objicitur, quod nullus praecedat, quia Dominus inveniet multos vivos, dicendum quod ille ignis erit ad purgationem electorum, non ad consumptionem : et ideo, sicut tres pueri in camino ignis ardentis divina sunt virtute conservati illæsi ; sic fiet in illo igne, qui electos purgabit.

DISTINCTIO XLVIII

DE FORMA JUDICIS, LOCO JUDICII, ET QUALITATE LUMINARIUM.

Solet etiam quæri in qua forma Christus judicabit. In forma utique servi judicabit, quæ omnibus in judicio apparebit, ut videant mali in quem pupugerunt. Divinitatem vero ejus mali non videbunt. Unde Isaias [1] : *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* Humanitatem videbunt, ut timeant ; divinitatem vero non, ne gaudeant. Divinitas enim sine gaudio videri non potest.

Sed cum in forma humana constet eum appariturum, quæritur an in forma illa gloriosa appareat, sicut vere est, an in forma qualis in passione extitit. Quidam putant a malis talem videri, qualem crucifixerunt, id est, infirmum, quia dicit Scriptura [2] : ut *videant in quem pupugerunt.* Sed aperte Augustinus dicit formam servi glorificatam a bonis et a malis tunc videri sic [3] : « Cum in forma servi glorificata judicantem viderint boni et mali, tolletur impius ut non videat claritatem Dei, qua Deus est, quam soli mundo corde videbunt, quod erit eis vita æterna. Forma ergo humana in Christo glorificata videbitur a cunctis : unde et Christus dicitur judicaturus, quia filius hominis est. Ita enim legitur in Evangelio Joannis [4] : *Et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est* ; non quod ipse ex virtute hominis sit judicaturus, vel quod ipse solus sine Patre et Spiritu sancto sit judicium facturus, sed quia ipse solus in forma servi judicans bonis et malis videbitur [5]. Cum ergo Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio : non ita est intelligendum quasi Filius solus judicet, et non Pater ; sed quia forma Filii humana cunctis in judicio apparebit, non in forma infirma, sed gloriosa. Judicabit autem ex virtute divinitatis, non sine Patre et Spiritu sancto, et apparebit terribilis impiis, et mitis justis. Erit enim terror malis, et lumen justis. »

Quare se- Et sicut dicitur Christus secundum formam servi judicaturus, propter causam præ-

[1] *Isa.*, XXVI, 10, secundum LXX. — [2] *Apoc.*, I, 7. — [3] Aug., *Enarr. in Ps.* XLVIII, serm. 1, n. 5 ; *in Ps.* LXXXV, n. 21, quoad sensum. — [4] *Joan.*, V, 27. — [5] Aug., *in Joan.*, tract. XXI, n. 13, 14 ; tract. XXII, n. 11, quoad sensum.

missam; ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem, cum tamen virtute divinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed hac ratione illud dicitur, quia in humanitate suscepit quod est causa nostræ resurrectionis, id est, passionem et resurrectionem. Ideo ei ascribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. Unde Augustinus [1] : « Per Verbum Filium Dei fit animarum resurrectio; per Verbum factum in carne filium hominis, fit corporum resurrectio. » Item : « Judicat et suscitat corpora non Pater, sed Filius secundum dispensationem humanitatis, in qua minor Patre est Christus. In eo quod est Filius Dei, est vita, quæ vivificat animas; in eo quod est filius hominis, judex. » Ecce secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora, et judicaturus. Judicaturus autem, quia illa forma cunctis in judicio apparebit; et suscitaturus, quia in eadem forma meritum et causam resurrectionis nostræ suscepit; et quia secundum eamdem formam vocem dabit, qua mortui de monumentis resurgent et procedent. Secundum quod Deus est, vivificat animas, non Pater tantum; quia non tantum Pater vita est, sed et Filius cum eo, et Spiritus sanctus eadem vita est, quæ pertinent ad animam, non ad corpus. Corpus enim non sentit vitam sapientiæ, sed anima quæ illuminatur a lumine æterno. Licet ergo Christus potentia divinitatis vivificet animas, et suscitet corpora, et judicet; non otiose tamen et præter rationem ei secundum formam Dei tribuitur vivificatio animarum, et secundum formam servi judicium, et resuscitatio corporum.

Secundum formam servi dicitur Christus suscitaturus corpora.

Putant quidam Dominum descensurum in vallem Josaphat in judicio, eo quod ipse per Johelem prophetam sic loquitur [2] : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo ibi cum eis.* In cujus capituli expositione ita reperi [3] : « Hoc quidam pueriliter intelligunt, quod in valle, quæ est in latere montis Oliveti, descensurus sit Dominus ad judicium : quod frivolum est, quia non in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit contre locum montis Oliveti, ex quo ascendit. Et sicut Joannes Chrysostomus dicit [4] : « Angeli deferent ante eum signum crucis; » unde in Evangelio veritas dicit [5] : *Et tunc apparebit signum Filii hominis,* etc. Josaphat autem interpretatur judicium Domini. In vallem ergo Josaphat, id est, judicii Domini congregabuntur omnes impii. Justi vero non descendent in vallem judicii, id est, damnationem; sed in nubibus elevabuntur *obviam Christo* [6].

De loco judicii.

Veniente autem ad judicium Domino in fortitudine et potestate magna, sol et luna dicuntur obscurari [7], non sui luminis privatione, sed superveniente majoris luminis claritate. *Virtutes* quoque *cœlorum,* id est, angeli dicuntur *moveri* [8], non metu damnationis, vel aliqua perturbatione pavoris, sed quadam admiratione eorum, quæ viderint. Unde Job [9] : *Columnæ cœli pavent adventum ejus.* Ante diem vero judicii sol et luna eclipsim patientur, sicut Johel testatur, dicens [10] : *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis.* Magnus vero dicitur propter magna quæ ibi fient. Cum autem factum fuerit cœlum novum et terra nova, tunc erit lux lunæ sicut lux solis, testante Isaia [11] : *Et erit lux solis septempliciter,* id est sicut lux septem dierum, quia quantum luxit sol in prima conditione

De qualitate luminarium et temporis post judicium.

[1] Aug., *in Joan.*, tract. XXIII, n. 6, quoad sensum.— [2] *Joel.*, III, 2. — [3] Gloss. *in Joel.* III, 2. — [4] Chrysost., hom. *de Cruce et Latrone.*— [5] *Matth.*, XXIV, 30.— [6] I *Thess.*, IV, 16.— [7] *Matth.*, XXIV, 29.— [8] Ibid., et *Luc.*, XXI, 26. — [9] *Job*, XXVI, 11.— [10] *Joel.*, II, 31. — [11] *Isa.*, XXX, 26.

septem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit post judicium. Minorata enim fuit lux solis et lunæ aliorumque siderum per peccatum primi hominis; sed tunc recipiet sol mercedem sui laboris, quia septempliciter lucebit, et tunc non erit vicissitudo diei et noctis, sed tantum dies. Unde Zacharias [1] : *Et erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque nox, et in tempore vesperæ erit lux*, quia tunc non erit varietas diei et noctis quæ modo est, sed continua dies et lux. Isaias tamen videtur dicere, quod tunc non luceat sol vel luna, loquens congregationi sanctorum [2] : *Non erit ibi*, inquit, *amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam*. Sed his verbis non negat solem et lunam tunc lucere, sed significat his, qui tunc erunt in æterna beatitudine, nullum lucis usum præstare; quia, ut ait Hieronymus super eumdem locum : « Cœli et terræ, solis atque lunæ nobis cessabit officium, et erit ipse Dominus lumen suis in perpetuum. » Potest etiam intelligi illud Isaiæ ea ratione dictum, quia sol et luna tunc non habebunt ortum et occasum sicut nunc. Unde Isidorus illud Isaiæ quasi exponens, ait [3]: « Post judicium sol laboris sui mercedem suscipiet. » Unde Propheta [4] : *Lucebit septempliciter*, et non veniet ad occasum nec sol, nec luna; sed in ordine, quo creati sunt, stabunt, ne impii in tormentis sub terra positi, fruantur luce eorum. Unde Abacuc [5] : *Sol et luna steterunt in ordine suo*. Ecce aperte dicit solem et lunam tunc lucere, sed stabiliter permanere; ubi etiam significat infernum esse sub terra. Si vero quæritur quis sit usus lucis solis et lunæ, tunc fateor me ignorare, quia in Scripturis non memini me legisse.

EXPOSITIO TEXTUS.

Solet etiam quæri, in qua forma Christus judicabit, etc.

Supra determinavit Magister de ordine judicii; in hac parte determinat de forma et potestate judicantis. Et dividitur hæc pars in duas : in prima determinat de forma judicantis in se; in secunda de effectibus, in quibus ostenditur magnitudo potestatis suæ, scilicet luminarium obscuratio, et postmodum melioratio, ibi : *Veniente autem ad judicium Domino*, etc. Prima pars habet duas : in prima determinat de forma, in qua se ostendet; in secunda determinat de loco, ibi : *Putant quidam Dominum*, etc. Et ita tanguntur hic in universo duo : primum est de forma, in qua judex adveniet; secundum vero de innovatione et perfectione corporum mundi.

[1] *Zach.*, XIV, 7. — [2] *Isa.*, LX, 19. — [3] Isid, *de ordine Creatur.* lib. I, c. V. — [4] *Isa.*, XXX, 26. — [5] *Habac.*, III, 11. — [6] *Act.*, I, 11.

DUB. I.

Non in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit, etc.

Objicitur contra hoc de judicandis, quia tota terra promissionis non posset capere omnes homines, qui judicandi sunt. Si dicas, quod erunt in aere; contra : Corpora damnatorum erunt ponderosa : ergo non erunt in aere. Si dicas, quod erunt in aere electorum corpora; cum damnatorum sunt innumerabiliter plura, quomodo poterunt esse in terra?

Resp. Dicendum quod credendum est in judicio Dominum descensurum in eum locum, unde ascendit, sicut colligitur ex textu [6]. Quod quæritur, utrum descendat ad terram, credendum est ipsum in loco eminentiori esse futurum, unde cæteri poterunt videre ipsum. Si quæras de multitudine, dici potest quod multi erunt in terra, et in parva terra innumerabilia millia hominum esse poterunt, quoniam constringentur : nec intelligendum est, quod ipsi

omnes inter illam valliculam includantur, quia hoc est puerile, ut dicit Hieronymus; sed quod erunt ibi in locis circumjacentibus: et si necesse fuerit, electi erunt in aere præ corporum agilitate, et damnati etiam esse poterunt, divina suspendente virtute.

DUB. II.

Sol et luna dicuntur obscurari, non sui luminis privatione, etc.

Videtur male dicere, quia Rabanus, *super Matthæum*, dicit: « Nihil prohibet, inquit, intelligere veraciter solem et lunam cum sideribus cæteris suo lumine privari, quomodo factum de sole constat tempore dominicæ passionis. » Item ratione videtur, quia turbulentia est in mundo propter peccatum hominis, et corpora omnia debent ostendere se ad honorem divinum, et nihil innovatur nisi aliquo modo veterascat : unde homo non glorificatur, nisi resurgat : si ergo in fine peccatum hominis excresceret, et superbia Antichristi super cœlos ascenderet in vituperium Dei, quamvis non posset vituperari, et illa corpora debent renovari: ergo totus mundus debet obscurari tum propter peccatum hominis, tum propter contumeliam Dei, tum propter renovationem mundi : ergo male dicit in littera, etc.

Resp. Dicendum quod hic non est contrarietas : potest enim esse quod aliqua obscuritas in stellis accidet primo. Sed post renovationem ex præsentia corporis Christi et aliorum corporum erit obscuratio solum in apparentia, vel etiam in comparatione : et ita utrumque potest esse verum secundum diversa tempora, et utrumque satis probabile.

DUB. III.

Magnus vero dicitur propter magna quæ ibi fient.

Quæritur quæ sint illa magna, quæ fient tunc, et signa quæ præcedent.

Resp. Dicendum quod ita consuevit referri, quod prima die maria omnia exaltabuntur quindecim cubitis super excelsos montes orbis terræ, et supereffluentia, sicut nunc æquora faciunt. Secundo omnia æquora prosternentur in imum profundi, ita quod vix queant humanis obtutibus aspici. Tertio omnia maria redigentur in antiquum statum, qualia ab exordio creata fuerunt. Quarto belluæ omnes, et omnia quæ moventur in aquis, congregabuntur, et levabuntur super pelagus more contentionis invicem mugientes, nescientque homines quid cogitent, sed tantum Deus. Quinto omnia volatilia cœli congregabuntur in campis, unumquodque genus in ordine suo; eodem modo volucres invicem plorantes erunt, non gustantes, neque bibentes, sed adventum judicis timentes. Sexto fulmina ignea surgent ab occasu solis contra faciem firmamenti usque ad ortum tendentia. Septimo errantia sidera, et stationaria omnia spargent ex se igneas comas, ut in cometis apparet signum orbis cum habitatoribus suis. Octavo terræ motus erit magnus, ut nullus homo possit stare, et nullum animal, sed solo prosternentur omnia. Nono omnes lapides tam parvi, quam magni, scindentur in quatuor partes, et unaquæque pars collidet alteram partem, nescietque homo sonum illius, nisi solus Deus. Decima die omnia ligna silvarum, et olera herbarum sanguineum fluent rorem. Undecimo omnes montes et colles, et omnia ædificia humana arte constructa in pulverem redigentur. Duodecimo omnia animalia terræ venient ad campos de sylvis et montibus rugientia, et mugientia, non gustantia, neque bibentia. Tertiodecimo die omnia sepulchra ab ortu solis usque ad occasum patebunt cadaveribus resurgentibus usque ad horam sepulchri finalis, id est, diem judicii. Quarto decimo die omne humanum genus quod inventum fuerit, de habitaculis descendet velociter, non intelligentes, neque loquentes, sed discurrentes. Quintodecimo die homines morientur, ut resurgant cum mortuis longe ante defunctis. Hæc utrum ita se habeant, Deus novit.

DUB. IV.

Et lux solis erit septempliciter, etc.

Videtur male dicere, quia lux solis tunc non excedebat lucem quam modo habet, tantum quantum sol excedit lunam, quia si luna luxisset, sicut nunc sol, ergo non fuisset nox : ergo si debet semper proportio servari in corporibus mundi, ergo male exponit, cum dicit : *Erit sicut fuit in prima conditione*.

Resp. Dicendum, quod sicut non dicit similitudinem, sed qualitatem, pro eo quod amplior lucis qualitas erit post, quam ante, quia omnia debent meliorari, homine meliorato. Etiam homo erit melior in cœlo post resurrectionem, quam erat in Paradiso ante peccatum : unde per illud quod dicit, *septempliciter*, intelligitur quod augmentabitur usque ad perfectam additionem.

DUB. V.

Non erit vicissitudo diei, etc.

Videtur male dicere, quia si hæc luminaria facta sunt propter diem et noctem, sicut dicitur [1]; ergo cessante nocte, debet cessare luminare quod factum est ut præesset nocti.

Resp. Dicendum quod, cum dicitur quod luna facta est ut præesset nocti, non assignatur ratio productionis substantiæ, sed paucitatis luminis, ut esset tantum quod compateretur noctem. Secundum substantiam vero factum propter perfectionem universi : et quoniam non erit tunc nox, sed dies perfecta, dabitur lunæ luminositas competens diei, qualis est luminositas solis; et solis luminositas crescet usque ad perfectum diem.

DUB. VI.

Significat his, qui tunc erunt, etc.

Videtur male dicere, quia omnia facta sunt propter hominem : ergo si nullam facient homini utilitatem, frustra erunt : ergo si nihil est tunc frustra, non debent remanere.

Resp. Dicendum quod hoc erit ad gloriam electorum. Sicut enim gloria est regis habere plurimas cameras in palatio, et pulchram coquinam, quamvis non ingrediatur; sic electis erit gloria et honor, quod non solum aula Paradisi, et cœlum empyreum sit pulchrum, sed etiam quod cœlum sidereum et antiquum habitaculum.

DUB. VII.

Non veniet ad occasum nec sol, nec luna.

Videtur male dicere, quia impii sunt in medio terræ, vel circa medium : ergo non sunt in imo, quia superficies terræ est superior respectu medii : ergo sicut non vident solem cum est in nostro hemisphærio, ita non vident cum recedit ad aliud.

Resp. Dicendum quod non est intelligendum, quod infernus sit sub terra, et in alia superficie terræ nobis opposita, cui nos sumus inferiores, sicut et ipsa nobis; verumtamen possibile est, quod infernus habeat aliquod amplum os, et si sol revolveret, possibile esset, quod aliquando eis beneficium lucis præberet; et pro tanto loquitur Isidorus.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam præsentis distinctionis, secundum duo quæ determinat Magister, duo principaliter quæruntur : primo quæritur de judicis apparitione; secundo de corporum superiorum innovatione. Circa primum quæruntur quatuor : primo quæritur de judiciaria potestate; secundo de forma in qua apparebit; tertio de qualitate formæ; quarto quæritur de hora judicii.

QUÆSTIO I.

An potestas judiciaria sit Christi secundum divinitatem [2].

Utrum potestas judiciaria sit Christi secundum humanitatem, an secundum divi- Funda

[1] *Genes.*, I, 16. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XC, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. VII; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I; Durand., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I.

nitatem. Et quod secundum divinitatem, videtur : quia ubi agitur de judicio, dicitur quod [1] *throni positi sunt, et antiquus dierum sedit;* et Glossa exponit de Patre : sed quod convenit Christo cum Patre, convenit ratione divinitatis; sed judicare est hujusmodi, ut probatum est : ergo, etc.

Item [2], *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut omnes honorificant Patrem :* sed Filius non est honorandus, ut Pater, nisi solum secundum divinitatem : ergo cum judicium sit ad hoc datum, ergo secundum divinitatem.

Item ejus est judicare, cujus est retribuere : sed retribuere est secundum divinitatem, quia *de Deo* [3] *oportet credere quoniam est, et remunerator est :* ergo et judiciaria potestas inest ei ratione divinitatis.

Item a sententia Christi nullus poterit appellare : ergo secundum illam potentiam judicabit, secundum quam non habet superiorem : sed hæc est divinitatis : ergo, etc.

Opp. Contra [4] : *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio :* sed omnis actus, qui convenit Filio secundum divinitatem, convenit Patri : sed judicare, non : ergo, etc.

Item [5] : *Causa tua quasi impii :* Glossa : « Judicata est a Pilato : ideo *judicium causamque recipies*, ut juste judices : » ergo si judicatus est secundum humanitatem, potestatem judicandi habebit secundum humanitatem.

Item expresse dicitur [6] : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.*

Item ratione constat, quod ipse secundum humanitatem promulgabit (*a*) sententiam, et secundum illam naturam promulgabit, secundum quam habet auctoritatem et potestatem ad hoc faciendum; alioquin esset judicium usurpatum : ergo secundum humanitatem habebit auctoritatem et potestatem.

Item ipse Christus erit judex secundum humanitatem, aut principalis, aut delegatus : si delegatus, ergo ab ejus sententia poterit appellari : quod nefarium est dicere : erit ergo judex principalis : sed judex principalis in judicando habet auctoritatem principalem : ergo secundum humanitatem habet præcipuam auctoritatem.

CONCLUSIO.

Potestas judiciaria est Christi secundum divinitatem per naturam, secundum humanitatem collata per gratiam. Unde quoad lationem sententiæ pertinet ad humanitatem ; ejus tamen non est tanquam judicis delegati, sed tanquam principalis.

Resp. ad arg. Dicendum quod ad hoc, quod judicium sit firmum, concurrit auctoritas et potestas : auctoritas in sententiando, et potestas in retribuendo præmium secundum meritum. Si alterum horum deficiat, non est judicium. Hæc duo principaliter sunt in Deo. Nam in ipso est auctoritas ad sententiandum, quia Dominus omnium est, et nos omnes servi ejus. Est etiam potestas ad retribuendum, quia potentissimus, et non est qui contra eum se valeat erigere, vel ejus sententiam irritare. Hæc duo communicavit Deus Trinitas homini Christo, auctoritatem dando, et dominium, sicut dicitur [7] : *Dominum fecit Deus hunc Jesum.* Potestatem etiam dedit sibi cætera subjiciendo [8] : *Data est mihi omnis potestas.* Et ideo [9] : *Ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum*, sicut dicitur. Quoniam ergo potestas judiciaria respicit illa duo jam dicta, et illa sunt in Deo per naturam, et in Christo homine per gratiam ; ideo judiciaria potestas est Christi secundum divinitatem per naturam, secundum humanitatem collata per gratiam. Unde secundum utramque naturam habet auctoritatem; sed secundum divinitatem, principalem et naturalem ; se- Explicat.

Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 1 ; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I.

[1] *Dan.*, VII, 9. — [2] *Joan.*, V, 11. — [3] *Hebr.*, XI, 5. — [4] *Joan.*, V, 11. — [5] *Job*, XXXVI, 17. — [6] *Joan.*, V, 27. — [7] *Act.*, II, 36. — [8] *Matth.*, XXVIII, 18. — [9] *Act.*, X, 42.
(*a*) *Cæt. edit.* promulgavit.

cundum humanitatem, commissum: unde *constitutus est*. Cum igitur sit potestas primaria in Deo, sed commissa in homine Christo, latio sententiæ debet fieri a Christo homine secundum humanitatem, quia si fieret secundum potestatem primariam, cum secunda (a) nihil det primæ, non esset vere judex secundum humanitatem; sed quando secunda operatur, cum recipiat a prima, ratio judicandi residet penes utramque; secunda enim recipit a prima. Ideo latio sententiæ fiet a Christo secundum humanitatem. Sed quia Christus est Deus et homo, sententia ejus non erit tanquam judicis delegati, sed tanquam principalis: et ideo ab eo propter utramque potestatem nullus poterit appellare. Concedendæ sunt igitur rationes ad utramque partem: primæ, quia verum concludunt, quod judiciaria potestas sit Christi secundum divinitatem; similiter ad oppositum, quia verum concludunt, quod sit Christi secundum humanitatem, maxime quantum ad sententiæ lationem. Robur tamen sententiæ, ut dictum est, non principaliter est ex humanitate Christi, sed potius ex ejus divinitate.

QUÆSTIO II.

An Christus apparebit malis in forma divinitatis [1].

Fundam. De forma in qua Christus apparebit; et quæritur utrum in forma divinitatis appareat malis. Et quod non, Isidorus dicit, et habetur ab Augustino, et ponitur in littera: « In forma, in qua judicatus est, videbunt eum, ut doleant; in forma divinitatis non videbunt, ne gaudeant [2]. »

Item ratione videtur, quia lux illa est inaccessibilis oculis intellectus nostri secundum statum infirmitatis: ergo si damnati surgent cum infirmitatibus et imperfectionibus, ergo inaccessibilis erit ipsis.

Item [3]: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum*: ergo cum videre Deum sit vita æterna, et mali non sint habituri vitam æternam; ergo non videbunt eum in forma divinitatis.

Item reprobi debent puniri, et quantum ad rationem, et quantum ad voluntatem: sed quantum ad voluntatem Deum non poterunt (b) amare: ergo nec quantum ad rationem videre.

Contra: 1. Reprobi qui noluerunt Christum credere esse Deum, tunc non dubitabunt ipsum esse Deum: ergo Christi divinitas erit eis manifesta cognitione certissima: ergo ipsam videbunt non solum per speculum, sed per se ipsam. Ad opp.

2. Item videtur quod debeant videre, quia reprobi debent terreri ad aspectum Christi: sed quod summe terret, est potestas divinitatis et majestatis: et quod ita sit, dicitur [4]: *Veniet filius hominis cum potestate magna et majestate:* ergo, etc.

3. Item nemo punitur perfecte ex amissione alicujus boni, nisi illud cognoscat: ergo si reprobi debent puniri carentia visionis Dei, debet eis ostendi quantum bonum sit visio Dei: sed hoc non potest sciri, nisi videatur: ergo saltem in judicio debent videre.

4. Item quæro rationem, quare non debeant videre. Si dicas: « Ne gaudeant, » sicut dicit Isidorus, et Augustinus; Contra: Omne quod recipitur in aliquo, est ibi per modum recipientis: ergo si habent oculos infirmos, lux vera potius contristabit, quam delectet, sicut patet etiam in luce corporali.

5. Item possibile est Deo separare in reprobis cognitionem a delectatione, sicut in judicio ignis lucem a calore: et si hoc, tunc videtur quod propter istam rationem non debeat dimittere.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. xc, art. 2; IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 2; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II; Franciscus de Mayr, IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 5; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II. — [2] Sunt verba Magistri. — [3] *Joan.*, XVII, 3. — [4] *Matth.*, XXIV, 30.

(a) *Edit. Ven.* secundam. — (b) *Cæt. edit.* poterant.

6. Item secundum humanitatem apparebit blandus justis, et terribilis malis; quare non potest similiter facere secundum deitatem?

CONCLUSIO.

Reproborum nullus Deum in judicio videbit, sed tantum Filium, qui illis non apparebit in forma Dei.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Augustinus[1], et Isidorus, et Magister in littera, et etiam Hugo *de Sacramentis;* Patrem nullus de reprobis videbit in judicio, sed omnes Filium, quia filius hominis est, ut ab hominibus possit videri. Unde non apparebit malis in forma Dei. Propter quod

Explica. nota, quod duplex est cognitio divinitatis: una per signa et effectus; alia in sua forma et essentia. Dico ergo quod reprobi bene habebunt cognitionem de Christi divinitate per signa certissima, et per effectus manifestos cognoscent, quia ipse est Deus omnipotens; cognitionem autem, quæ est in propria forma, quæ est per visionem apertam, hanc quidem non habebunt. Et prima ratio hujus est, quia talis forma omnino est improportionabilis oculis peccatoris, et improportionabilis oculis omnibus, qui non sunt sublimati per gloriam, vel per superabundantiam gratiæ; et quia reprobis non dabitur gratia nec simpliciter, nec ad tempus, ideo non videbunt. Ratio autem quare non dabitur eis virtus, quæ faciat eorum aspectum habilem ad videndam illam lucem, est illa quam tangit Isidorus, et Augustinus[2], quia si haberent oculum aptum, haberent summam delectationem, quam impossibile est esse, et indecens in peccatoribus.

1, 2 et 3. Ex his patent objecta. Prima enim tria ostendunt, quod habebunt cognitionem de Deo quantum ad majestatem et bonitatem; sed non ostendunt quod per speciem, sed sufficit quod per signa certa.

4, 5 et 6. Ad aliud jam patet responsio, quæ sit ratio, quia scilicet improportionabiles: et impossibile est intelligere quod fiant proportionabiles, et non gaudeant: non sic est in luce creata, quia oculus est proportionabilis per naturam, et per infirmitatem non omnino efficitur improportionabilis, sed tamen minuitur proportio: et ideo videt cum tristitia: illa autem lux cum tristitia videri non potest.

QUÆSTIO III.

An Christus apparebit reprobis in forma gloriosa[3].

De qualitate formæ in qua apparebit Christus, utrum scilicet in forma gloriosa apparebit reprobis; et quod sic, videtur, quia in primo adventu apparuit passibilis, quia adventus ille fuit in infirmitate: ergo cum secundus adventus sit in virtute, ergo apparebit gloriosus. Fundam.

Item in judicio apparebit talis, qualem decet apparere ad confusionem inimicorum, et lætitiam amicorum: sed inimici maxime confunduntur in gloria et in exaltatione illius, quem despexerunt; et e converso, amici lætantur: ergo apparebit in gloria.

Item nulla erit in eo fictio: ergo talem ostendet formam, qualem habebit: sed habebit gloriosam: ergo ostendet reprobis gloriosam formam.

Contra: 1. [4] *Apparebit signum filii hominis in cœlo;* et hoc erit signum crucis: ergo cum crux sit signum infirmitatis, videtur quod appareat in infirmitate, non in gloria. Ad opp.

2. Item Chrysostomus: « Veniet in judicio Christus, non solum vulnerum cicatrices, sed etiam ipsam mortem exprobratissimam ostendens. »

3. Item ratione videtur, quia sicut oculus spiritualis se habet ad lucem spiritualem,

[1] Aug., *de Trinit.* lib. I, c. XIII, n. 28. — [2] Non est Augustini, sed Magistri in littera. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XC, art. 3; et IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. III; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. III. — [4] *Matth.*, XXIV, 30.

ita corporalis ad corporalem : sed sic est, quod oculus spiritualis in corpore non videt lucem spiritualem, quæ est improportionabilis : ergo similiter cum oculus passibilis sit improportionabilis, non videbit claritatem corporis glorificati.

4. Item, ut videtur, cum sensus exterior pascatur in contemplatione humanitatis, et interior in contemplatione divinitatis, videtur quod habeant delectationem : sed non videbunt divinitatem, nec delectentur : ergo nec humanitatem.

5. Item, quamvis Christus sit benignus secundum veritatem, tamen apparebit terribilis reprobis, sicut dicit Isidorus[1] : ergo pari ratione, quamvis sit gloriosus, tamen debet reprobis apparere ingloriosus.

CONCLUSIO.

Christus tam bonis quam malis apparebit in forma gloriosa, licet boni cum gaudio, et mali cum confusione ipsum videbunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod Christus apparebit in forma gloriosa, ut est ostensum, non tantum bonis, sed etiam reprobis. Et non erit differentia ex parte apparentis, sed ex parte respicientium : boni enim respicient gloriosam formam cum gaudio et gloria; sed mali, cum confusione et pœna. Confundentur enim in aspectu ejus, et non poterunt ejus sustinere intuitum propter conscientiæ remorsum, et propter expectationem ferendæ sententiæ contra eos : e contra boni delectabuntur.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, quod apparebit cum cruce et cicatricibus, dicendum quod sicut cicatrices in martyribus non sunt signum infirmitatis præsentis, sed infirmitatis præteritæ, imo quantum ad gloriam, et decentiam, et pulchritudinem sunt signa victoriæ et gloriæ; sic in Christo intelligendum, quod illæ cicatrices et crux signa erunt mortis vilissimæ quam sustinuit; sed tamen, quia apparebunt in excellentia gloriæ, signum erunt gloriæ tunc præsentis. Unde Chrysostomus dicit, *super Matthæum*, quod crux radiis solis erit lucentior, similiter et cicatrices.

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod oculi eorum sunt improportionabiles, dicendum quod improportionabiles erunt per privationem sufficientis proportionis; ideo retundentur visus, et confundentur : sed tamen non erunt omnino improportionabiles per defectum omnis proportionis. Nec est simile de luce spirituali, quia illa excedit multo plus oculum peccatoris, quam lux corporis gloriosi oculum corporis passibilis.

5. Ad illud quod objicitur, quod videbitur terribilis et blandus; ergo similiter gloriosus et ingloriosus; dicendum quod non est simile, quia terribilis et blandus dicitur ad alterum; unde benignum hominem potest homo aspicere ut terribilem, quia eum timet : sed *gloriosum*, et *non gloriosum* dicunt dispositionem a parte visibilis : unde nisi fiat per deceptionem, vel per miraculum et divinam virtutem, quæ teneat oculos, sicut dicitur[2] : *Oculi eorum tenebantur;* res talis videtur, qualis est secundum veritatem.

QUÆSTIO IV.

An hora judicii sit nota alicui creaturæ[3].

De hora judicii; et quæritur utrum alicui creaturæ sit nota. Et quod non, videtur[4] : *De illo autem die et hora nemo novit; neque angeli, qui sunt in cœlo, neque Filius.* Ergo videtur quod Christus non noverit : ergo multo minus noscunt alii. Ad o

2. Item[5] : *Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis;* sed istud non notificavit apostolis : ergo istud non novit etiam ipse Christus.

3. Item[6] : *Cum venerit Spiritus sanctus,*

[1] Isid., *de Summ. Bon.*, c. XXX, § 9. — [2] *Luc.*, XXIV, 16. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXVIII, art. 3; Thom. Argent., IV *Sent*, dist. XLVIII, q. I, art. 5; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II; Steph. Brulet, IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. IV. — [4] *Matth.*, XXIV, 36. — [5] *Joan.*, XV, 15. — [6] *Joan.*, XVI, 13.

ille docebit vos omnem veritatem : sed Spiritus eveniens illud non docuit apostolos; ergo istud non est scibile ab aliqua creatura, quia si esset scibile, Spiritus sanctus docuisset.

4. Item Deus revelavit prophetis multa futura; diem autem et horam judicii non expressit per aliquam prophetiam, nisi solum per signa quædam præambula : ergo cum Dominus illud non revelaverit prophetis, videtur quod sibi soli reservaverit.

Fundam. Contra : Christus non profecit, nec potest proficere in scientia, sicut supra dicitur, lib. III, dist. XIII : ergo si unquam sciturus est, modo scit.

Item de angelis videtur. Gregorius[1] : « Quid est quod non vident, quia videntem omnia vident? » Ergo videtur quod illud videant.

Item videtur quod omnibus debeat revelari, quia magis timendum est judicium speciale cujuslibet, quam generale; quia qui hoc evadit, evadit et illud : sed dies mortis pluribus revelatus est, sicut dicitur de beato Martino et beato Benedicto : ergo, etc.

Item locus et tempus sunt circumstantiæ negotii : sed Dominus revelavit nobis judicii locum : ergo pari ratione videtur quod et tempus; aut si non, quæro quare non.

CONCLUSIO.

Judicii hora est nota toti Trinitati, et homini assumpto, sed quibuslibet viatoribus est ignota; an autem beatis et angelis innotescat, nihil certi habetur.

Resp. ad arg. Dicendum quod absque dubio hora diei judicii est nota toti Trinitati et homini assumpto : sed ignota est omnibus in statu viatorum existentibus. Sed de hoc est contentio inter doctores, utrum nota sit angelis et animabus beatis. Quidam dicunt quod sic; quidam quod non. Sed certe quid sit super hoc tenendum, magis docebit experientia pro loco et tempore, quam nunc doceat scientia : utrumque enim est possibile : cum enim Christo soli communicata sit omnis scientia, non video quare angeli illud ignorare non possint, cum istud non sit de substantia gloriæ ipsorum; rursus, cum Deo sint familiares, et nihil in hujus rei scientia perdere possint, non video quare istud non congruat revelari. Non tamen est facile hoc diffinire. Unde quia aliquæ auctoritates Sanctorum videntur sonare, quod angeli hoc norunt; aliquæ, quod ignorent; sane dici potest quod istud notum sit aliquibus angelis et beatis, aliquibus ignotum; et sicut dicitur circa incarnationis mysterium, sic et in illa parte standum est, quod alicui creaturæ hora judicii nota sit.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod *nemo novit*, dicendum quod in illa auctoritate, sicut patet ex Glossa, non excluditur Filius naturalis, sed adoptivus; nec excluduntur omnes angeli, sed illi qui sunt inferioris ordinis; nec excluduntur omnes homines, sed solum puri homines, et viatores. Vel dicendum quod non noverunt, quia aliis non notificant, id est non ostendunt se scire, sicut fovea dicitur cæca, non quia non videat, sed quia quod habet in se, aliis non ostendat.

2. Ad illud quod objicitur, quod nota fecit omnia apostolis Christus et Spiritus sanctus, dicendum quod istud intelligitur de necessariis ad salutem.

3. Ad illud quod objicitur de prophetis, dicendum quod Deus non revelavit illud prophetis, quia non erat nobis utile nosse, sed perutile erat ignorare tum propter nostram utilitatem, tum etiam propter istud, quod dicitur[2] : *Sic loquimini, et sic facite, quasi per legem libertatis incipientes judicari :* et ita patet quare Dominus manifestavit nobis judicii locum, sed non tempus; quod ultimo quærebatur quantum ad primam partem.

4. Ad illud quod objicitur de angelis, quod omnia vident, dicendum quod illud oportet intelligi de his quæ sunt de integritate beatitudinis vel sui ministerii.

[1] Gregorius, *Moral.*, lib. II, c. II. — [2] *Jacob.*, II, 12.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de renovatione corporum supercœlestium, et circa hoc quæruntur quatuor : primo quæritur utrum corpora supercœlestia remunerabuntur; secundo, utrum quietabuntur; tertio, utrum innovabuntur elementa; quarto, utrum innovabuntur plantæ et animalia bruta.

QUÆSTIO I.

An corpora cœlestia post judicium remunerabuntur [1].

Fundam. Utrum corpora supercœlestia remunerabuntur. Circa quam proceditur sic, et ostenditur quod corpora supercœlestia remunerabuntur. Habetur ex textu et Glossa[2] : *Erit lux lunæ sicut lux solis; et lux solis lucebit septempliciter*, et Glossa ibi dicit : « Id est sol et luna præmium sui laboris percipient. »

Item hoc videtur ratione, quia pronior est Deus ad præmiandum, quam ad puniendum : sed corporum supercœlestium, homine peccante, lux est diminuta, sicut dicit ibi Glossa : ergo homine glorificato debet augeri.

Item ordo est in universo convenientissimus : ergo uno meliorato, quod est de perfectione universi, necesse est omnia meliorari, quæ sunt de ejus constitutione : sed corpora supercœlestia sunt de constitutione universi : ergo aut ordo corrumpitur, aut, si homo nobilitatur, necesse est illa magis nobilitari.

Ad opp. Item habitatio debet congruere habitatori : ergo si homo, propter quem factus est mundus, est nobilior factus, ergo et totus mundus : ergo et corpora mundi nobilissima.

Contra : 1. Nihil quod perit, remunerabitur : sed cœli peribunt : ergo corpora supercœlestia non remunerabuntur. Minor patet ex Psalmo[3] : *Et tu in principio*, etc. Et post : *Ipsi peribunt.*

2. Item ratione videtur, quia nihil præmiatur, nisi quod voluntarie servit : et nihil voluntarie servit, nisi quod habet liberum arbitrium : et talia non sunt corpora supercœlestia : ergo, etc.

3. Item dupliciter contingit mereri ex opere : aut quia factum ex charitate, aut quia laboriosum : per opus enim laboriosum meretur quis de congruo : sed corpora supercœlestia non faciunt quidquam ex charitate, nec moventur cum labore, quia dicit Philosophus[4], quod moventur sine labore, et pœna : ergo, etc.

4. Item, cum duplex sit corporum superiorum proprietas, scilicet calor et lux, et serviant nobis quantum ad utramque; ergo remunerari debent quantum ad utramque : ergo cum non remuneretur sol in calore, nec luna in frigiditate, ergo nec debent remunerari in majori lumine.

CONCLUSIO.

Corpora cœlestia aliquo modo præmiabuntur, quia pulchriorem accipient dispositionem ad præmiandos bonos.

Resp. ad arg. Dicendum quod tripliciter est aliquid remunerabile : primo modo, quod est aptum natum mereri, et hoc est liberum arbitrium; alio modo, quod est ipsi merenti conjunctum, ut corpus humanum; tertio modo, quod est ad ipsum ordinatum, sicut ad obsequium. Secundum hoc præmiatur homo aliquando in seipso, aliquando in corpore, aliquando in eis quæ sunt sibi utilia. Sic etiam præmiatur in seipso in corpore suo, et etiam in ipso mundo, qui ejus est habitaculum. Unde dico quod corpora supercœlestia præmiari non est aliud, quam hominem præmiari in illis, quia Dominus totum mundum hominis amore faciet pulchriorem.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCI, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. V; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. V. — [2] *Isa.*, XXX, 26. — [3] *Psal.* CI, 26, 27. — [4] Arist., *de Cœl.*, lib. I, cont. 7.

Explica. Et ideo, quia propter hominem præmiantur corpora supercœlestia; secundum eam proprietatem præmiantur, secundum quam sunt consona corporibus gloriosis : hæc autem est lux : et ideo in luce et splendore augebuntur et crescent, ut probant primæ rationes.

1. Ad illud quod objicitur, quod peribunt, dicendum quod iste textus consequenter exponitur per illud[1] : *Et sicut amictum mutabis eos, et mutabuntur :* ideo non dicuntur perire quia desinant, sed quia pulchriora efficientur (*a*) et innovabuntur.

2. Ad illud quod objicitur, quod non habent voluntatem, dicendum quod ipsa non merentur proprie; sed homo meretur, et in eis remuneratur.

3. Ad illud quod objicitur, quod non laborant, dicendum quod labor dicitur dupliciter : uno modo, proprie, et sic dicitur opus pœnale, et hoc modo nec corpora supercœlestia, nec angeli boni laborant; alio modo, communiter, et sic dicitur *labor* quodcumque obsequium præstitum hominibus : secundum quem modum angeli dicuntur laborare in vinea Domini, et circa nos, quia nobis obsequuntur : et sic corpora cœlestia.

4. Ad ultimum, quare non remunerantur in calore, patet responsio; quia in his proprietatibus debent remunerari, quæ conveniunt corporibus nostris, et faciunt ad gloriam nostram.

QUÆSTIO II.

An corpora cœlestia post judicium quietabuntur [2].

ndam. Utrum corpora supercœlestia quietabuntur; et quod sic, videtur : quia motus corporum supercœlestium est propter continuam generationem : sed omnis generatio est ordinata ad multiplicationem hominum, et multiplicatio hominum ad perfectionem civitatis supernæ : si ergo necesse est illam civitatem perfici, necesse est omnem generationem cessare : ergo et motum corporum supercœlestium : et sic, etc.

Item omnis motus est propter aliquem finem : sed omnis motus ordinatus, nisi frustra sit, aliquando consequitur finem : sed quod movetur propter aliquid, assecuto eo, quiescit : ergo cum corporum supercœlestium motus sit hujusmodi, patet, etc.

Item nobilior dispositio est quies, quam motus; quod patet in Deo : ergo si mundus post resurrectionem erit in optima dispositione, omnia corpora in eo quiescent.

Item h c dicit ratio, non tantum fides, quod omnia propter hominem et ad ejus obsequium sunt creata : ergo omnia debent habere usum et actum convenientem humano obsequio : sed homo incorruptibilis post resurrectionem non indiget obsequio variabili : ergo, etc.

Contra : 1. Corpora supercœlestia serviunt homini luce et motu : sed quia luce serviunt, majori luce remunerantur : ergo cum serviant (*b*) in motu, debent velociori motu remunerari. Ad opp.

2. Item corpus orbiculare naturaliter est aptum ad motum : sed per gratiam aptitudo naturaliter perficitur, et non efficitur imperfecta : sed unumquodque perfectius est, quando est conjunctum suo actui : ergo corpora orbicularia actualiter movebuntur, et continue.

3. Item omne (*c*) quod inest alicui secundum assimilationem ad Deum semper debet per remunerationem præmiari : sed corpora supercœlestia, ut dicit Commentator[3], moventur ut assimilentur Deo, et in ipso motu assimilantur : ergo, etc.

4. Item motus orbicularis per naturam est interminabilis : sed Deus per gloriam non destruet naturam : ergo motum corporum

[1] *Psal.* CI, 28. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCI, art. 2 : et IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II; Richardus, IV *Sent.*, dist XLVIII, q. II, art. 2; Durandus, IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. VI; Petrus de Tarantas, IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. VI. — [3] *De Cœl,*, lib. II, c. XVII et XXI; *Metaph.*, lib. XII, c. XXXVI.

(*a*) *Cæt. edit.* efficiuntur. — (*b*) *Cæt. edit.* serviunt. (*c*) *Cæt, edit.* nihil.

supercœlestium non terminabit; et si hoc, ergo semper movebuntur.

CONCLUSIO.

Corpora cœlestia post judicium quiescent, et in eo ordine, in quo creata sunt, stabunt.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut dicit Isidorus, et habetur in littera, sol et luna post judicium non tendent ad occasum, sed stabunt in ordine suo, in quo creati sunt. Ad intelligentiam autem objectorum, notandum quod in motu est duplicem finem considerare, scilicet finem intra, et iste dicitur terminus, sive consummatio; et finem extra, et iste est terminus intentionis : ut, verbi gratia, cum lapis desursum ad terram descendit, locus terræ est finis, qui est terminus intentionis. Dico ergo quod quidam motus sunt, qui naturaliter habent utrumque finem, ut sunt motus recti; quidam vero motus sunt, qui habent alterum per naturam, ut puta finem intentionis, alterum vero habent solum ratione ipsius principii moventis, ut est motus circularis ipsius rotæ, quæ volvitur ad acuendum cultellum. Quod enim rota quiescat modo, vel post, non est determinatum, quia semper posset moveri, si esset qui posset et vellet movere : sed quando cultellus factus est acutus, cum motus ille ordinaretur ad hoc, necesse fuit quietari, vel frustra fieri. Quoniam igitur motus corporum supercœlestium ordinatur ad complendum numerum electorum, et illum necesse est compleri; ideo et motum terminari, quamvis per naturam non habeat terminum intra se.

1. Ad illud quod objicitur, quod remunerantur in luce, ergo debent remunerari in motu; dicendum quod non est simile, quia obsequium motus non ita competit corporibus beatorum, sicut obsequium luminis.

2. Ad illud quod objicitur, quod aptitudo naturalis est perficienda, dicendum quod verum est de aptitudine naturali quæ est ad actum perfectionis; sed quæ est ad actum imperfectionis, non.

3. Ad illud quod objicitur de assimilatione, dicendum quod non assimilatur simpliciter, sed in causando : et ideo ad tempus assimilatur in hoc.

4. Ad illud quod ultimo objicitur, quod est naturaliter interminabilis, dicendum quod hoc est falsum, quia secundum intentionem naturæ, quæ est regulata secundum institutionem divinam, terminabilis est, licet non sit terminabilis ratione termini, qui respicit conditiones mobilis et spatii.

QUÆSTIO III.

An elementa post judicium innovabuntur [1].

Utrum innovabuntur elementa; et quod Fundam.
sic, videtur [2] : ***Præterit figura hujus mundi :*** aut igitur in nihil, aut in melius, aut in pejus : in nihil non, quia Deus nihil permittit omnino perire; non in pejus, quia si homo melioratur, et mundus : ergo in melius. Sed quod senescit et in melius mutatur, innovatur : ergo mundus iste : sed elementa sunt partes mundi : ergo, etc.

Item Augustinus [3], ***de Ecclesiasticis Dogmatibus :*** « Elementa non dicimus abolenda, sed in melius commutanda. »

Item ratione videtur, quia aut innovabuntur omnia, aut nulla, aut quædam : si omnia, habeo propositum; si nulla, ergo consistent in continua transmutatione et impuritate quam contraxerunt : sed hoc est inconveniens, cum sint propter hominem incorruptibilem, et omnino mundum. Si quædam sic, et quædam non, ergo solvitur harmonia elementorum; ergo et pulchritudo, et decor universi.

Item ignis est completissimum elementorum, unde et species elementorum dicitur.

[1] *Cf.* S. Thom., *in Suppl.* p. III, q. XCI, art. 4; et IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. II, art. 4; Richardus, IV *Sent.* dist. XLVIII art. 2, q. I; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. VII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I.— [2] I *Cor.*, VII, 31. — [3] Imo Gennad., *de Ecclesiast. Dogm.*, c. LXX.

Quæro igitur : Aut ignis innovabitur, aut non : si non innovatur, sed consumitur, ergo perit nobilitas et decor elementorum ; si innovatur, ergo cum alia elementa magis sint accidentia ad vetustatem, videtur quod omnia debeant innovari.

Ad opp. Sed contra [1] : *Cœlum et terra transibunt :* si ergo terra est stabilissimum inter omnia elementa, et ipsa non innovatur, sed transit, nec alia innovabuntur. Si dicas quod non transit quantum ad substantiam, sed quantum ad figuram, sicut dicitur [2] : *Præterit figura hujus mundi*; tunc ergo, cum figura respiciat quantitatem et dispositionem partium, non qualitatem, videtur ergo quod alterius figuræ erit universum : cum ergo modo sit circulare, tunc erit non circulare, sed fiet triangulare, vel quadrangulare, etc. : sed hoc est inconveniens : ergo, etc.

Item Glossa [3] : « Elementa quatuor, quibus mundus consistit, ille maximus ignis absumet, nec cuncta in tantum consumet ut non sint ; sed duo ex toto consumet, duo vero in meliorem restituet faciem. »

Item ratione videtur, quia si elementa innovabuntur, aut ergo quantum ad substantiam, aut quantum ad qualitatem : non quantum ad substantiam, quia substantia erit eadem, non recipiens magis, et minus ; non quantum ad qualitatem, quia accidentia sunt inalterabilia : ergo nullo modo. Si dicas quod quantum ad qualitates erit innovatio, quia qualitates istæ transibunt ; Contra : Forma substantialis in materia est causa immediata ipsarum qualitatum elementarium : ergo si, posita causa immediata, necessario ponitur effectus ; si remanebit forma substantialis in materia, et qualitates.

Item calidum in summo est dispositio ad formam ignis : sed remota dispositione et privata, per consequens privatur forma : ergo, etc.

[1] *Matth.*, XXIV, 35. — [2] I *Cor.*, VII, 31. — [3] Gloss. in II *Petr.*, III, 10-12. — [4] *Psal.* XXVIII, 7.

CONCLUSIO.

Elementorum qualitates et substantiales formæ post judicium remanebunt quoad substantiam ; innonabuntur tamen quoad rationem corruptionis.

Resp. ad arg. Dicendum quod ubi est innovatio, substantia remanet eadem, sed sub aliis proprietatibus : ideo dicendum quod omnia elementa secundum substantiam remanebunt, sed quantum ad qualitates innovabuntur. Sed circa ipsas qualitates duplex est opinio. Opin. 1. Quidam enim dicunt, quod tria sunt genera qualitatum in elementis : quædam secundum quas ordinantur in mundo, ut gravitas et levitas, et istæ remanebunt, quia remanebunt in mundo ordo et situs elementorum ; quædam sunt qualitates secundum quas est receptio influentiæ luminis sine omni corruptione, ut perspicuitas et transparentia, et istæ similiter remanebunt, sicut influentia luminis ; quædam autem sunt secundum quas ordinantur ad agendum et patiendum, et ita per consequens ad transmutationem et corruptionem : et secundum has non remanebunt. Sed inter has quædam sunt activæ, ut caliditas et frigiditas ; quædam passivæ, ut humiditas et siccitas. Et quæ sunt activæ, sunt illæ quæ excitant et faciunt transmutationem : et istæ tollentur ab elementis ; et non redibunt in nihil, sed cadent in regionem damnatorum, sicut vult Basilius super illud [4] : *Vox Domini intercidentis flammam ignis :* dicit enim quod calor cedet in partem damnatorum, sed lux in regionem salvandorum. Similiter et in aqua frigiditas erit ad affligendum ; siccum vero et humidum non tollentur, sed terminabuntur ; et ideo dicunt, quod Beda dicit, quod duo totaliter absumentur propter conjunctionem quæ erat ex duplici qualitate, non quantum ad integritatem substantiæ, sed quantum ad totalitatem duplicis qualitatis ratione activitatis. Sed quia Augustinus dicit, libro XX *de* Improb. *Civitate Dei*, quod omnium elementorum

qualitates ardendo penitus interibunt, et siccitas et humiditas sunt qualitates corruptibiles, non videtur magis ratio de caliditate
Opin. 2 et frigiditate, quam de his duabus. Ideo dicunt alii aliter, quod omnes res, quantum est de se, appetunt esse perpetuum et divinum; sed quædam formæ sunt quæ appetunt continuare esse per multiplicationem sui in alterum, ut quæ sunt formæ accidentales et substantiales activæ, quædam autem appetunt continuare esse suum per continuam adhærentiam cum materia, ut sunt formæ et qualitates passivæ. Quia igitur post judicium auferetur ab elementis omnis ratio multiplicandi se, et dabitur virtus continuandi se in se, quia erunt incorruptibilia; hinc est quod elementa quæ habent qualitates activas, dicuntur totaliter absumi, quia omnino auferetur ab eis ratio agendi, et se multiplicandi; alia vero duo dicuntur in meliorem faciem restitui, quia appetitus continuandi in se esse, qui modo est in eis secundum esse imperfectum, complebitur et perficietur. Manebunt ergo qualitates omnium elementorum quantum ad substantiam; sed quantum ad rationem corruptionis innovabuntur : similiter et formæ substantiales. Et hæc opinio est probabilior. Et patent objecta, præter primum, quod dicit quod figura hujus mundi transibit. Dico enim quod figura dicitur tripliciter : uno modo, dispositio ex clausione linearum, et hæc præterit quantum ad terram, quia non omnino est orbicularis; secundo modo dicitur figura exterior rei facies, sive pulchritudo, et hæc transibit, sicut dicitur in Glossa, non substantia, sed pulchritudo; tertio modo figura dicitur fictio vel fragilitas a *fingo, fingis,* ut vasa figuli, et sic etiam pertransibit non substantia, sed dispositio partium, quoad terram, et pulchritudo, et fragilitas.

QUÆSTIO IV.

An post judicium plantæ et bruta innovabuntur [1].

Utrum innovabuntur plantæ, et animalia bruta; et quod non, videtur : quia quæ sunt propter hominis necessitatem, homine de necessitate transeunte, debent et ipsa transire : sed plantæ et animalia sunt hujusmodi, quia propter hominis cibum : ergo, etc. Fundam.

Item omnia quæ innovabuntur, habent formam perfectam, ordinatam ad incorruptionem : sed plantæ et animalia non habent animas incorruptibiles; ergo, etc.

Item, si innovabuntur, aut ergo omnia, aut quædam : si omnia, tunc omnes plantæ quæ fuerunt ab initio, et omnia animalia essent, et occuparent centum tales mundos : ergo oporteret mundum dilatari. Si quædam innovabuntur, quædam non, quæro quæ sunt illa, quæ innovabuntur : et non videtur esse major ratio de uno, quam de alio : ergo nulla.

Item innovatio est ejusdem secundum substantiam : sed forma substantialis bruti corrumpitur : ergo si iterum generetur, erit novæ rei formatio, non innovatio.

Contra : 1. Cœli ornatus innovabitur, ut Ad opp.
patet in corporibus supercœlestibus : ergo pari ratione ornatus terræ : sed ornatus terræ sunt plantæ et animalia : ergo, etc.; alioquin, si non innovabuntur, ergo remunerabitur terra sine ornatu, et ita imperfecte : ergo, etc.

2. Item, sicut corpora supercœlestia, et elementa serviunt homini, et ideo remunerantur; sic plantæ et animalia serviunt, et magis serviunt, quia præstant cibum; et magis laborant in serviendo, quia dant suam substantiam, et moriuntur : ergo magis sunt renovanda.

3. Item plantæ et animalia sunt ad laudem Dei, ut patet in Psalmo [2], invitantur enim ibi ad laudandum Deum : ergo si laus Dei post judicium non debet minui, nec de-

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XCI, art. 5; et IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. I, art. ; Richard., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. VI, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. VIII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLVIII, q. IX. — [2] *Psal.* CXLVIII, per totum.

crescere, sed augeri; ergo non debent cessare plantæ et animalia.

4. Item, quæ sunt de perfectione universi, non debent cessare : sed plantæ et animalia sunt hujusmodi : ergo, etc. Prima patet, quia tunc universum erit perfectius; secunda patet, quia tunc superfluerent, si non essent de perfectione ; et præterea sunt creata inter opera sex dierum, in quibus mundus est constitutus ante hominis lapsum.

5. Item, quæ sunt nobiliora, magis sunt de perfectione : sed vegetabilia et alia nobiliora sunt corporibus elementaribus, quia habent vitam : ergo, etc.

6. Item differentiæ dividentes genus sunt de perfectione universi : sed differentiæ accipiuntur penes hæc duo : ergo hæc ad universi perfectionem debent innovari.

CONCLUSIO.

Plantæ et animalia bruta non innovabuntur post judicium, cum tantum sint ad obsequium mortalis hominis et terræ ornamentum pro eo tempore.

Resp. ad arg. Dicendum quod plantæ et animalia non innovabuntur, propterea quia ultima eorum perfectio est corruptibilis per naturam, et ortum et radicem habet a materia : unde non sunt idonea ad vivendum sive durandum æternaliter : formæ autem corporum supercœlestium sunt incorruptibiles omnino. Similiter formæ elementorum incorruptibiles sunt secundum totum, et secundum partem, quantum est in se, quia sunt corpora simplicia : unde quod corrumpantur, hoc est per actionem venientem ab extrinseco : et ideo, remota illa actione, remanent incorruptibiles. Ex hoc patet quod plantæ et animalia sunt ad ornatum terræ, sed ad hominis obsequium; nec ad Dei laudem, nec ad universi perfectionem, nisi secundum statum eum, qui est corruptibilis et variabilis : et ideo non oportet innovari : unde terra non habebit illum ornatum; nec oportet quod multiformis sit, imo ipsa uniformitas erit ei in ornatum.

1, 2, 3 et 4. Et ex hoc patet primum, quia cœli ornatus naturaliter est dispositus ad incorruptionem. Similiter homini non convenit eorum obsequium post resurrectionem, sicut obsequium solis et lunæ : ideo non remunerantur. Similiter sunt ad laudandum Deum secundum statum infirmitatis, quando ipse in se non est eis manifestus; sed cum in se cognoscetur, sufficienter in se laudabitur, nec oportet ad hoc esse multitudinem creaturarum. Similiter sunt de perfectione universi ea parte, qua est habitaculum hominis viventis animaliter; sed post spiritualis effecti, non; et ideo concreata sunt homini, quia homo alimoniis indigebat. Et præterea Deus eum peccaturum esse præsciebat.

5. Ad illud vero quod objicitur, « Quod nobilius est, magis est de perfectione universi; » dicendum quod habere esse nobilius hic est dupliciter : vel quia permanentius, et quod sic est, magis est de integritate universi; vel nobilius, quia completius, et hoc non magis est de integritate, nisi cum perfectione completionis habeat incorruptionem durationis : hoc enim, eo ipso quod est corruptibile, non est de perfectione.

6. Ad illud quod objicitur ultimo de differentiis, dicendum quod istud non oportet, eo quod divisio generis in differentias has sit secundum statum; potest nihilominus dici quod, homine innovato, omnes differentiæ, quæ spectant ad completionem ejus, salvantur, ut corporeum, animatum, sensibile, rationabile. Aliæ differentiæ, ut inanimatum, insensibile, irrationale, dicunt perfectionem conjunctam imperfectioni. Distinguendum est igitur, quod differentiæ quædam sunt perfectivæ simpliciter, quædam perfectivæ cum diminutione; et sic solvendum est illud, quia primæ sunt de perfectione universi simpliciter, secundæ vero solum secundum hunc statum.

DISTINCTIO XLIX

DE STATU ET CONDITIONE BONORUM POST JUDICIUM.

PARS I.

DE DIFFERENTIA MANSIONUM IN CŒLO, ET IN INFERNO : DE APPETITU BEATITUDINIS IN VIA, ET DE COGNITIONE GLORIOSA ET GAUDIO.

[1] « Post resurrectionem vero facto universo impletoque judicio, suos fines habebunt civitates duæ : una Christi, alia diaboli ; una bonorum, altera malorum ; utramque tamen angelorum et hominum. Istis voluntas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel ulla conditio moriendi. Istis in æterna vita feliciter viventibus, illis infeliciter in æterna morte sine moriendi potestate durantibus, quoniam utrique sine fine. Sed in beatitudine isti, alius alio præstabilius ; in miseria vero illi, alius alio tolerabilius permanebunt. » Ex his apparet, quod sicut boni differenter glorificabuntur, alii magis, alii minus ; ita et mali differenter in inferno punientur. Sicut enim *in domo Patris*, id est, in regno cœlorum *mansiones multæ sunt* [2], id est, præmiorum differentiæ ; ita et in gehenna diversæ sunt mansiones, id est, suppliciorum differentiæ. Omnes tamen æternam pœnam patientur, sicut omnes electi eumdem habebunt denarium, quem paterfamilias dedit omnibus qui operati sunt in vinea [3]. Nomine denarii aliquid omnibus electis commune intelligitur, scilicet vita æterna, Deus ipse, quo omnes fruentur, sed impariter. Nam sicut erit differens glorificatio corporum, ita differens gloria erit animarum. *Stella enim a stella*, id est, electus ab electo, *differt in claritate* [4] mentis et corporis. Alii enim aliis vicinius clariusque Dei speciem contemplabuntur, et ipsa contemplandi differentia diversitas mansionum vocatur. Domus ergo est una, id est, denarius est unus ; sed diversitas est ibi mansionum, id est differentia claritatis, quia unum est summum bonum beatitudo et vita omnium, id est Deus ipse. Hoc bono omnes electi perfruentur, sed alii aliis plenius. Perfruentur autem videndo *per speciem*, non *per speculum in ænigmate* [5]. Habere ergo vitam, est videre vitam, id est, cognoscere Deum in specie. Unde veritas ait in Evangelio [6] : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* esse unum et solum verum Deum ; hoc est habere vitam, id est, cognoscere te : non est ipsa cognitio, quæ tu es, sed per cognitionem habere bonum, quod tu es, id est, vita.

An omnes homines velint esse beati.

Solet etiam quæri de beatitudine, utrum eam omnes velint, et sciant quæ sit vera beatitudo. De hoc Augustinus in libro *de Trinitate* ita disserit [7] : « Mirum est cum capessendæ, retinendæque beatitudinis voluntas una sit omnium, unde tanta existat de ipsa beatitudine rursus diversitas voluntatum : non quod eam aliquis nolit, sed quod non omnes eam norint. Si enim eam omnes noscerent, non ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atque aliis alibi. Quomodo ergo

[1] Aug., *Enchirid.*, c. CXI, n. 29. — [2] *Joan.*, XIV, 2. — [3] *Matth.*, XX, 9, 10, 13 ; Chrysost. in hunc loc., hom. LXIV, al. LXV, n. 3, *in Matth.* — [4] 1 *Cor.*, XV, 31. — [5] 1 *Cor.*, XIII, 12. — [6] *Joan.*, XVII, 3. — [7] Aug., *de Trin.*, lib. XIII, c. IV, n. 7.

omnes amant quod non omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit, sicut supra disputavi? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes quæ ipsa sit, sed non omnes sciunt ubi sit, et inde contentio est? An forte falsum est quod pro vero posuimus, beate vivere omnes homines velle? Si enim beate vivere est, verbi gratia, secundum animi virtutem vivere: quo modo beate vivere vult, qui hoc non vult? Nonne verius dixerimus: Homo ille non vult beate vivere, quia non vult secundum virtutem vivere, quod solum est beate vivere? Non ergo omnes beate vivere volunt, imo pauci hoc volunt, si non est beate vivere, nisi secundum virtutem animi vivere, quod multi nolunt. Ita nec falsum erit, unde nec ipse Cicero dubitavit. Ait enim [1]: « Beati certe omnes esse volumus. » Absit ut hoc falsum esse dicamus. Quid ergo? An dicendum est, etiam si nihil aliud sit beate vivere, quam secundum virtutem animi vivere: tamen et qui hoc non vult, beate vivere vult? Nimis quidem hoc videtur absurdum. Tale enim est, ac si dicamus: qui non vult beate vivere, vult beate vivere. Istam repugnantiam quis audiat? quis ferat? et tamen ad hanc contrudit necessitas, si omnes beate vivere velle verum est, et non omnes volunt sic vivere, quo modo solum vivitur beate. [2] An illud ab his angustiis poterit nos eruere, si dicamus nihil esse beate vivere, nisi vivere secundum delectationem suam, et ideo falsum non esse quod omnes beate vivere velint, quia omnes ita volunt ut quemque delectat? Sed id quidem falsum est. Velle enim quod non deceat, est esse miserrimum. Nec tamen miserius est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oporteat. Quis ita cæcus sit, ut dicat aliquem ideo beatum, quia vivit, ut vult, cum profecto etsi miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum, quæ perperam voluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate vel sola miser quisque efficitur; sed miserior, cum desiderium malæ voluntatis impletur. Quapropter quoniam verum est quod omnes homines esse beati velint; idque ardentissimo amore appetant, et propter hoc cætera quæcumque appetant: nec quisquam potest amare, quod omnino quid vel quale sit nescit; nec potest nescire, quid sit, quod se velle scit; sequitur ut omnes beatam vitam sciant. Omnes autem beati habent quod volunt, quamvis non omnes qui habent quod volunt, continuo sint beati. Continuo autem miseri sunt, qui vel non habent quod volunt, vel id habent quod non recte volunt. Beatus ergo non est, nisi qui et habet omnia quæ vult, et nihil vult male. [3] Ille quippe beate vivit, qui vivit ut vult, nec male aliquid vult. Cum ergo ex his duobus constet beata vita, licet in malis sit aliquis bonus; non tamen nisi finitis omnibus malis est beatus. [4] Cum ergo ex hac vita, qui in his miseriis fidelis et bonus est, venerit ad beatam vitam, tunc erit vere, quod nunc nullo modo esse potest, ut sic homo vivat quomodo vult. Non enim ibi volet male vivere, aut volet aliquid quod deerit; aut deerit aliquid quod voluerit. Quidquid amabitur, aderit; nec desiderabitur quod non aderit. Et omne quod ibi, erit, bonum erit, et summus Deus summum bonum erit: et quod est omnino beatissimum, ita semper fore certum erit. [5] Beatos autem esse se velle omnium hominum est. Beatos se esse velle omnes in corde suo vident, nec tamen omnium est fides, qua ad beatitudinem pervenitur. »

[1] Cic., *Hortens.* — [2] Aug., lib. cit., c. v, n. 8. — [3] *Ibid.*, c. vi, n. 9. — [4] *Ibid.*, c. vii, n. 10. — [5] *Ibid.*, c. viii, n. 11, quoad sensum.

An quid de Deo cognoscat unus quod non alius. Solet etiam quæri utrum aliquid de Deo cognoscat aliquis magis meritus, ut Petrus, quod non cognoscat aliquis minus meritus, ut Linus. Pluribus videtur quod omnia de Deo ad beatitudinem spectantia omnes communiter electi cognoscant, sed differenter. Nihil enim in Deo nosci delectabilius dignumque videtur, quam eum intelligere trinum et unum. Hoc autem omnes tunc *per speciem* [1] cognoscent. Unde sequitur, ut non sit aliquid beatitudinis pertinens incognitum alicui beatorum. Omnes ergo cuncta illa videbunt, quorum cognitio servit beatitudini; sed in modo videndi different. Alius enim alio magis, alius alio minus fulgebit.

De paritate gaudii. Solet etiam quæri an in gaudio dispares sint, sicut in claritate cognitionis differunt. De hoc Augustinus ait [2] : « Multæ mansiones in una domo erunt, scilicet variæ præmiorum dignitates; sed ubi Deus erit omnia in omnibus, erit etiam in dispari claritate par gaudium, ut quod habebunt singuli, commune sit omnibus : quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum charitatis. » Ex his datur intelligi, quod par gaudium omnes habebunt, etsi disparem cognitionis claritatem; quia per claritatem quæ in singulis erit perfecta, tantum quisque gaudebit de bono alterius, quantum gaudebit si in seipso haberet. Sed si par erit cunctorum gaudium, videtur quod par sit omnium beatitudo : quod constat omnino non esse. Ad quod dici potest, quod beatitudo par esset, si ita esset par gaudium, ut etiam par esset cognitio; sed quia hoc non erit, non faciet paritas gaudii paritatem beatitudinis. Potest etiam accipi par gaudium, ut non referatur paritas ad intentionem affectionis gaudentium, sed ad universitatem rerum de quibus lætabitur; quia de omni re, unde gaudebit unus, gaudebunt omnes.

EXPOSITIO TEXTUS.

Post resurrectionem vero facto universo impletoque judicio, etc.

Divisio. Supra egit Magister de judicio; in hac parte agit de statu post judicium. Et quoniam duplex est status secundum duplicem civitatem, unam scilicet Jerusalem, et alteram Babylonis; ideo pars ista duas habet : in prima determinat statum et conditionem bonorum; in secunda statum et conditionem damnatorum, infra [3] : *Hic oritur quæstio ex præmissis*, etc. Prima pars habet duas : in prima parte determinat beatitudinem et gloriam a parte spiritus; in secunda vero ex parte corporis, ibi : *Post hæc quæri solet, si beatitudo*, etc. Prima pars habet tres partes : in prima determinat quid sit beatitudo, et quid sit esse beatum; in secunda vero determinat de beatitudinis appetitu, ibi : *Solet etiam quæri de beatitudine;* in tertia vero determinat modum participandi, utrum æqualiter participetur a diversis, ibi : *Solet etiam quæri utrum aliquid de Deo cognoscat.*

ARTICULUS UNICUS.

Ad intelligentiam hujus partis quæritur de beatitudine; et de hoc sex quæruntur : primo quæritur quid sit beatitudo; secundo, qualiter sit appetibilis; tertio, in quo sit; quarto, secundum quid insit; quinto, de ejus actu sive operatione; sexto, de differenti participatione.

QUÆSTIO I.

An diffinitio beatitudinis sit bona [4].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur Fundam.

[1] II *Cor.*, v, 7. — [2] Aug., *in Joan.* tract. LXVII, n. 2; *de sancta Virginit.*, c. XXVI, n. 26, quoad sensum. —

[3] Dist. L. — [4] *Cf.* S. Thomas, I-II, q. III, art. 1; et in *Suppl.* p. III, q. XCIII, art. 1; et IV *Sent.*, dist.

quod beatitudo sit bonum creatum : quia beatitudo est perfectio beati; sed omnis perfectio creaturæ est creata, quia Deus nullius est forma perfectiva : ergo beatitudo est bonum creatum.

Item omne creatum, quod non est transcendens ut ens et unum, est alicujus generis determinati : sed beatitudo est bonum creatum, ut probatum est, et non est transcendens, eo quod in paucissimis reperitur : ergo, etc.

Item, quod est generis determinati, et est in aliquo ita quod sine eo res potest esse, est in genere accidentis : sed beatitudo est hujusmodi : ergo est in genere accidentis.

Item omne bonum generis determinati, secundum quod homo denominatur qualis, et quod est perfectio ipsius animæ, est in prima specie qualitatis, quæ est habitus et dispositio : sed beatitudo est bonum creatum, et generis determinati, ut probatum est, et perficit animam, hoc constat : ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. Quod non sit bonum creatum, videtur : quia beatitudo satiat nostrum appetitum : sed nihil satiat animæ humanæ appetitum nisi sola Trinitas, quia cum sit nata capere Deum, nihil minus Deo ipsam implet : ergo, etc.

2. Item beatitudo est finis ultimus, ultra quem non est finis alius : sed finis universalis est solum bonum increatum, sicut principium primum : ergo, etc.

3. Item, quod non sit generis determinati, videtur, quia, ut dicit Boetius [1], « Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus : » ergo complectitur omne bonum : sed omne bonum in pluribus generibus determinatur, non in uno : ergo, etc.

4. Item, quod non sit in genere accidentis, videtur, quia beatitudo est nobilissima omnium perfectionum ; sed accidentalis forma minus habet de nobilitate, quam substantialis : ergo impossibile est quod beatitudo sit in genere accidentis.

5. Item, quod non sit in qualitate, videtur, quia Philosophus diffinit felicitatem dicens, quod est actus secundum virtutem perfectus; et quod ita sit, patet, quia habitus perficitur per actum : si ergo beatitudo est ultima perfectio, est actus : sed actus est in genere actionis : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Beatitudo pro objecto sumpta est bonum increatum, qui est ipse Deus; pro forma vero influente sumpta, est bonum creatum.

Resp. ad arg. dicendum quod beatitudo est finis satians nostrum appetitum. Satians autem nostrum appetitum est dupliciter : vel sicut objectum, vel sicut informans. Satians nostrum appetitum sicut objectum, solus Deus est, ad quem capiendum humana anima ordinatur. Satians autem sicut informans, est ipsa influentia Dei in animam, quæ est ipsa deiformitas et satietas. Et secundum hoc, nomen beatitudinis commune est secundum prius et posterius ad beatitudinem increatam, quæ est finis satians ut objectum ; et ad creatam, quæ est satians ut informans : et per prius dicitur de beatitudine increata, per posterius de creata, quia non satiat influentia objecti nisi propter objectum.

1 et 2. Et ex hoc patet primum, quia Boetius, et Augustinus [2] loquuntur de objecto satiante ; similiter de fine qui terminat intentionem, et de fine qui informat.

3. Ad illud quod objicitur, quod non est generis determinati, dico quod imo. Quod objicitur, quod est status continens omnia bona ; dico quod complecti omnia bona, hoc potest esse dupliciter, vel secundum veritatem, vel secundum æquivalentiam : secundum veritatem, non oportet quod omnis ge-

XLIX, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist XLIX, q. III, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIV, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. I.

[1] Boet., *de Consol.*, lib. III, pros. 2. — [2] Sententia Aug. cui hic respondetur, est in principio q. III, infra, ad opp. 2.

neris bonum contineat, continet tamen secundum æquivalentiam, quia continet tantum bonum quod sufficit, et æquivalet, imo præponderat omni bono: et tale bene potest esse generis determinati.

4. Ad illud quod objicitur, quod [1] nobilior est perfectio substantialis: dicendum quod istud est verum quantum ad primum esse, non tamen quantum ad esse secundum, sive bene esse: imo accidentalis forma est perfectio ipsius compositi quantum ad bene esse, sicut patet de colore et odore in rosa. Aliter potest dici, quod accidens est duplex: quoddam namque est quod causatur ex principiis subjecti, et tale ignobilius est substantiali forma, pro eo quod ab ipsa habet originem; quoddam quod causatur a superiori, et tale potest esse nobilius, pro eo quod dirigit ad eum cui jungit. Et quia beatitudo jungit animam summo Deo, ubi est terminatio omnis appetitus, et ortum habet a Deo, non ab anima; ideo patet illud.

5. Ad illud quod quæritur, cujus generis sit, dicendum quod beatitudo creata non dicit actum pure, quia constat quod actus gloriosus ab aliquo actu procedit; nec dicit habitum pure, quia dicit perfectionem summam, quæ est in actu continuo: ideo necesse est ut dicat habitum ut actum, sive in actu, sicut si diceret scientiam, quæ semper est in considerando: quia vero principalius dicit habitum et deiformitatem, ideo etsi dicat rem duplicis generis, tamen principalius genus qualitatis. Et est exemplum, quia figura dicit dispositionem qualitatis in quantitate, principalius tamen dispositionem: unde dicit qualitatem in quantitate, et est in genere qualitatis. Similiter intelligendum est in proposito.

QUÆSTIO II.

An omnes appetant beatitudinem veram [2].

Fundam. Qualiter beatitudo sit appetibilis; et quæritur utrum omnes appetant beatitudinem veram. Et quod sic, videtur; quia dicit Boetius [3], quod inserta est mentibus hominum veri boni cupiditas; sed verum bonum est quod nos beatos vere efficit: ergo omnes appetunt beatitudinem veram.

Item Philosophus [4] dicit, quod omnia bonum exoptant: aut ergo exoptant bonum quodcumque, aut bonum quod sufficit: non quodcumque, quia si quodcumque, tunc processus est in infinitum: constat ergo, quod bonum quod sufficit: sed nullum bonum est sufficiens implere animam humanam, nisi beatitudo vera: ergo omnes homines appetunt beatitudinem veram.

Item, quod homo appetat beatitudinem, aut hoc est naturale, aut deliberationis: si deliberationis, ergo potest appetere contrarium, scilicet miseriam, cujus contrarium dicit Augustinus [5] in libro *de Libero arbitrio*: ergo appetit appetitu naturali: sed naturalis appetitus est communis omnibus, et perpetuus: ergo si talis est appetitus beatitudinis, patet, etc.

Item unumquodque perfectibile naturaliter appetit suam perfectionem: sed anima humana nata est perfici beatitudine vera: ergo omnis anima appetit beatitudinem veram.

Contra: 1. «Invisa possumus diligere, incognita nequaquam,» ut dicit [6] Augustinus: Ad opp.
sed multi sunt qui ignorant quid sit et ubi sit beatitudo vera, quod patet, quia ponunt beatitudinem in divitiis et honoribus: ergo et beatitudinem veram non appetunt.

2. Item peccatum est, spreto bono incommutabili, rebus commutabilibus adhærere: sed beatitudo est bonum incommutabile: ergo omnis peccator beatitudinem veram spernit: ergo nullus appetit. Si dicas quod

[1] Arist., *Phys.* lib. VII, cont. 13. — [2] *Cf.* S. Thom., I-II, q. v, art. 8; et *de Verit.*, q. XXII, art. 5 et 6; et de Malo, q. VI, art. 1; et I *contra Gent.*, c. LXXXVIII; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 2, q. 1; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. III, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. IV. — [3] Boet., *de Consol.*, lib. III, pros. 2. — [4] Arist., *Ethic.* lib. I, c. I. — [5] Aug., *de lib. Arb.*, lib. III, c. VII et VIII. — [6] Id., *de Trinit.*, lib. X, c. I et II.

non spernit appetitu deliberativo, sed appetitu naturali : hoc nihil est, quia quod naturale est non assuescit in contrarium : ergo nunquam per assuefactionem spernere poterit.

3. Item beatitudo aut appetitur propter se, aut propter aliud : si propter aliud, ergo non appetitur ut beatitudo, quia illud facit beatum, in quo finis constituitur : appetitur ergo ab omni, a quo appetitur propter se : sed multi sunt qui fruuntur utendis, et utuntur fruendis : ergo multi sunt qui veram beatitudinem non appetunt propter se : ergo nec appetunt.

4. Item, si appetitur, aut in ratione commodi, aut in ratione honesti : si in ratione commodi, cum appetitus commodi sit in animalibus brutis, ergo et beatitudinis. Si in ratione honesti, cum amor honesti non sit in malis, ergo non appetitur ab ipsis malis.

CONCLUSIO.

Omnes homines appetunt naturaliter beatitudinem veram, qui sunt capaces boni sufficientissimi.

Resp. ad arg. Dicendum quod duo sunt quæ faciunt appetitum, scilicet continentia et indigentia : quoniam igitur anima rationalis creata est ad Dei imaginem et similitudinem, et facta est capax boni sufficientissibi, et ipsa sibi non sufficit, cum sit vana et deficiens, ideo dico quod veram beatitudinem appetit naturaliter.

1, 2 et 3. Ad illud ergo quod objicitur in contrarium, quod multi ignorant veram beatitudinem, respondent aliqui, quod ante appetitum deliberativum oportet cognitionem præcedere ; sed non ante (*a*) appetitum naturalem. Sed hoc nihil est, quia sicut in nobis est duplex amor, naturalis, et deliberativus, sic similiter et duplex cognitio : ergo sicut deliberativa cognitio deliberativum amorem præcedit, sic naturalis naturalem. Et propterea dicendum quod sicut duplex est instinctus ad bonum, scilicet in generali et in speciali; sic et duplex appetitus. Et dictamen boni in generali venit a cognitione naturali, et quantum ad hoc non est error ; sed dictamen in speciali illius vel illius non est omnino ab habitu naturali, sed per assumptionem factam a ratione deliberante : et circa hoc est error. Similiter et de appetitu intelligendum. Omnes ergo habent appetitum beatitudinis veræ in generali, et habent cognitionem in generali. Omnes enim credunt quod beatitudo sit bonum quod sufficit, et omnes istud appetunt. In speciali vero, quando assumit : « Hoc sufficit, » scilicet honor, vel pecunia ; errat cognitio, et declinat affectio. Et est simile de eo, qui vult emere aurum, et credit hoc frustum orichalchi esse aurum, et frustum auri credit esse orichalchum. Si quæras ab eo in generali, quid velit emere, respondet : « Aurum. » Si quæras quod frustum vult emere, respondebit, quod hoc, demonstrato orichalcho. Similiter si ab avaro quæras utrum appetat beatitudinem veram, et velit habere, respondebit quod sic; si quæras quid velit, utrum paradisum, vel denarium, respondebit : « Denarium. » Et hujus ratio est, quia hic credit sufficientiam, ibi non. Si quæras quomodo cognovit in generali, dico quod innata est illa cognitio. Si quæras per quid, dico quod sufficientiam cognoscit per indigentiam. Si opponas quod privatio non est via cognoscendi habitum, dicendum quod est quædam indigentia omnino privans, quædam disponens et inclinans : et hæc est ratio cognoscendi. Unde si materia necessario haberet potentiam cognoscendi, cognosceret utique formam ad quam inclinatur et disponitur : sic anima sufficientiam per suam indigentiam. Posset tamen dici quod cognitio beatitudinis, et multarum rerum naturalium, utputa numeri naturalis, nobis innata est : et si anima creata dicatur esse ut tabula rasa, hoc intelligitur solum quantum ad species et similitudines, quas acquirit per sensus. Vel dicatur tertio modo, sicut in primo Libro dictum est de charitate, quo-

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* ante.

modo cognoverit eam, qui non habet et tamen sine receptione speciei a sensibus. Quilibet istorum modorum multum est probabilis. Alia duo patent.

4. Ad ultimum, dicendum, quod beatitudo appetitur sub ratione commodi; sed illud commodum est proprium naturæ rationalis, quia hæc sola est capax Dei per cognitionem et amorem. Unde etsi animalia appetant commodum, illud appetunt ad quod sunt.

QUÆSTIO III.

An homo sit beatitudinis subjectum [1].

Ad opp. De beatitudinis subjecto; et quæritur utrum homo sit subjectum beatitudinis secundum animam, an totum conjunctum. Et quod totum conjunctum, videtur. Augustinus, in libro *de Civitate Dei* [2] : « Summum bonum, a quo homo beatus efficitur, ex utriusque rei bonis constat, animæ scilicet, et corporis.

2. Item Augustinus [3], *de Spiritu et Anima*, dicit, quod Deus factus est homo, ut totum hominem beatificaret, exterius per humanitatem, interius per divinitatem.

3. Item Anselmus [4], diffiniens beatitudinem, dicit quod est sufficientia omnium bonorum; et bona illa dividit in bona animæ, et corporis.

4. Item ratione videtur : quia præmium respondet merito : sed meritum est totius conjuncti, quia anima exuta non meretur : ergo non beatitudinem sive præmium.

5. Item beatitudo opponitur miseriæ : sed miseria est non tantum animæ, sed etiam est totius conjuncti, maxime ratione corporis : ergo, etc.

6. Item, si beatitudo omnino respiceret animam ut subjectum, ergo non necesse esset corpus resurgere : sed necesse est corpus resurgere : ergo, etc.

Fundam. Contra : Super illud Psalmi [5] : *Beata gens, cujus Dominus Deus*, etc. Glossa : « Beatitudo hominis tantum in anima est, quia anima hominis tantum capax est, valens frui illa. »

Item ratione videtur; quia beatitudo consistit in Deo, quia ipse est finis ultimus, in quo standum est : sed solus spiritus ad Deum videndum et amandum convertitur : ergo beatitudo est in solo spiritu.

Item, beatitudo gloriæ respondet gratiæ : sed gratia, cum fit qualitas spiritualis, est in homine ratione solius animæ : ergo et beatitudo; quia quantum se extendit dispositio ad formam, tantum se extendit forma.

Item, si aliqua passio inest aliquibus subjectis, inest secundum aliquid commune : sed beatitudo inest angelo et homini : ergo inest secundum aliquid commune angelo et homini : sed non est aliquod commune angelo et homini, nisi spiritus, et potentiæ spirituales : ergo beatitudo est tantum in potentia spirituali.

Item, si aliqua duo communicant in aliqua natura, et non possunt convenire in eo quod superadditum est naturæ, illud superadditum non inest secundum naturam in quam communicant : sed homo communicat cum brutis in corpore, et in potentiis sentiendi, et non potest communicare in beatitudine : ergo beatitudo non inest secundum corpus.

CONCLUSIO.

Beatitudo est in sola anima ut in subjecto per inhærentiam, in corpore vero pro redundantiam.

Resp. ad arg. Ad hoc dixerunt aliqui, quod beatitudo dicitur dupliciter : proprie, et communiter : proprie est gaudium de participatione Dei perfecta per cognitionem et amorem; communiter vero dicitur omnis remuneratio excludens omnem miseriam. Opinio I.
Primo modo comprehendit præmium sub-

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VII et VIII; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. III; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. II. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XIX, c. III. — [3] Imo auctor, quisquis ille sit, lib. *de Spir. et Anim.*, c. IX, inter oper. S. Aug., Append. tom. VI, edit. Bened.; ipse vero Aug., *de Civit. Dei*, lib. X, c. XXVII. — [4] Anselm., *Cur Deus homo*, lib. II, c. XXIV. — [5] *Psal.* XXXII, 12.

stantiale tantum; secundo modo, accidentale. Primo modo est tantum in anima; secundo modo est in anima, et corpore, et toto conjuncto. Et per hoc solvuntur rationes ad partes oppositas. Sed ista solutio non videtur conveniens, quoniam, sicut dicit Augustinus[1] : « Beate vivere est bonis veris certisque congaudere : » sed et dolor, sicut dicit, est ipsius animæ : ergo et gaudium beatitudinis est in anima sicut in subjecto, sive sit de bono increato, quod est Deus, sive de bonis corporis. Ideo dicunt alii aliter, quod gaudium etiam accidentale, et beatitudo accidentalis est in anima sicut in subjecto, sed hujus gaudii materia est in corpore (*a*), quia gaudet anima de bonis corporis : et ideo beatitudo non est in corpore sicut in subjecto, sed sicut in materia et objecto, non principali tamen. Sed istud non sufficit dicere, quia similiter materia gaudii est in omnibus creaturis remanentibus post judicium : ergo non magis diceretur secundum hoc corpus nostrum beatificari, quam aliæ creaturæ : quod non est conveniens dicere. Si tu dicas quod magis propter hoc, quod habet conditiones nobiliores; hoc non valet, quia similiter corpus Solis easdem conditiones, quas corpus nostrum, habebit. Et ideo dicendum aliter, quod beatitudo, cum sit gaudium de bonis, est in aliquo sicut in subjecto primo per inhærentiam, et sic dico quod est in sola anima; et est in aliquo sicut in conjuncto per quamdam redundantiam, et sic, quia corpus est conjunctum animæ, gaudium redundat in corpus. Concedendæ igitur sunt rationes probantes, quod beatitudo non sit in corpore tanquam in subjecto primo; sed tamen est ibi propter conjunctionem per quamdam redundantiam et comparticipationem.

Improb. — Opin. 2. — Improb. — Opin. 3. quæ est Doct.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod ex utriusque bonis constat beatitudo, dicendum quod Augustinus dicit illud secundum opinionem Tullii.

2. Ad illud quod objicitur de Deo, qui factus est homo, ut totum hominem beatificaret, dicendum quod ibi est quædam congruentia, quia etiam etsi non esset incarnatus, homo esset beatus, dum esset redemptus ad visionem Dei perfecte.

3. Ad illud quod dicit Anselmus, dicendum quod beatitudo continet bona corporis : sed beatitudo non dicit esse illa bona, sed gaudium de illis bonis.

4. Ad illud quod objicitur de merito, dicendum quod anima non potest mereri extra corpus, non propter defectum virtutis, sed propter defectum status, et tempus merendi.

5. Ad illud quod objicitur, quod miseria est ex parte corporis, dicendum quod miseria subjective et proprie est in natura rationali; sed materialiter potest esse ratione corporis, sicut dicit Augustinus in libro *de Civitate Dei*[2].

6. Ad aliud patet responsio, quod corpus necesse est resurgere, ut fiat beatum per quamdam comparticipationem et redundantiam. Et est simile in gratia, quia si gratia existens in anima secundum potentiam rationalem redundat in sensibilem, et quando abundans est et ipsam tranquillat, et quando delectatio magna est similiter, sicut dicitur in Psalmo[3] : *Sitivit in te anima mea;* cum in gloria sit perfecta abundantia et delectatio, non est mirum si redundat in corpus : et de hoc nemo dubitat, nisi inexpertus.

QUÆSTIO IV.

An beatitudo sit in anima secundum substantiam, vel secundum potentiam[4].

Ad opp.

Secundum quid insit beatitudo, utrum sit in anima primo secundum substantiam, an secundum potentiam; et quod secundum substantiam, videtur : quia beatitudo est vita; unde Augustinus vult quod esse bea-

[1] Aug., *de Trinit.*, lib. XIII, c. v; *de Civit. Dei*, lib. XIV, c. VI et XV; lib. II, c. III; *de Genes. ad litt.*, lib. XII, c. XXIV. — [2] Id., *de Civit. Dei*, lib. VIII. — [3] *Psal.* LXII, 2. — [4] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. IV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. III.

(*a*) *Edit. Ven.* corpora.

tum est vivere in Deo, et Deo: sed prius naturaliter vivit anima, quam potentiæ : ergo prius vivificatur a Deo.

2. Item beatitudo in anima est una, sed potentiæ sunt plures : sed multiplicato subjecto primo, necesse est multiplicari perfectionem : ergo, etc.

3. Item Deus est intimus ipsi animæ : ergo cum beatitudo sit in anima per influentiam a Deo, illa influentia procedit ab intimo : sed substantia rei creatæ interior, est prior quam potentia : ergo beatitudo prius influit in substantiam.

Fundam. Contra : Beatitudo inest animæ secundum quod capax est Dei, et particeps esse potest : sed capax est secundum imaginem, et imago secundum mentem, et mens est oculus et potentia animæ : ergo beatitudo inest primo animæ secundum potentiam.

Item beatitudo inest animæ secundum modum specialem unionis Dei et animæ; sed modus specialis non est nisi per cognitionem perfectam, et amorem, et hæc est per potentias : ergo, etc.

Item beatitudo est habitus secundus, et perfectio secunda : sed omnis secundus habitus, et perfectio secunda inest secundum aliam potentiam recipiendi, quæ differt a substantia : ergo beatitudo non inest animæ per substantiam immediate.

Item, si immediate et primo per substantiam, ergo, abstractis potentiis, poterit intelligi anima gloriosa : ergo abstracto, vel esto quod Deum non videat, nec amet, erit gloriosa (a) : quod stultum est dicere contra Sanctos.

CONCLUSIO.

Beatitudo est in anima primo secundum potentiam, in quantum ipsa tenet rationem substantiæ, veluti etiam gratia.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Dicendum quod opinio quorumdam est, sicut de gratia, ita de gloria, quod sicut differt gratia et virtus, ita beatitudo et dos : et sicut gratia respicit animæ substantiam, et ideo est una; virtus vero potentiam, et ideo plures; sic et gloria quæ animæ substantiam respicit, ideo est una; sed dotes potentias, ideo plures. Et exemplum naturale est in anima humana perficiente corpus, quæ in quantum vivificans, respicit complexionem, quæ est una in toto corpore; in quantum motor, respicit organa diversa. Sed credo hoc esse magis per appropriationem, quam proprietatem et veritatem. Improb. Corpus enim nunquam dispositum est ad vitam, qualemcumque habeat complexionem, nisi etiam habeat organizationem : unde nec influentia vitæ, nec motus est ab anima in corpus, nisi naturaliter præexistat dispositio organizationis. Similiter credo in gratia et gloria, quod anima non est capax gratiæ nec gloriæ, nisi per mentem. Unde credo quod tam gratia, quam gloria primo est in potentia. Sed esse aliquid in potentia, hoc est dupliciter : aut secundum dispositionem Explic. et habilitationem ejus ad actum proprium, quia sic potentiæ distinguuntur, et quod sic est in potentia multiplicatur, et est in potentia secundum rationem potentiæ; aliquid vero est in potentia secundum conformationem ipsius ad aliquod unum, et unionem ad illud, et quod sic est in potentia non multiplicatur in potentiis : imo esse in potentia dicitur secundum quod habet rationem substantiæ; et sic gratia et gloria, quarum unaquæque est deiformitas, et conformitas ad Deum. Et quia uni et eidem conformatur et reformatur ipsa anima; ideo una est gratia et gloria in pluribus potentiis, sicut una anima in pluribus organis, et una sanitas in pluribus membris : et hoc clarius in secundo disputatum est, in dist. XXVI *de Gratia.*

1. Ad illud quod objicitur, quod prius est vivificari animam quam potentias, dicendum quod verum est de vita quæ est actus primus; sed non de vita quæ est actus secundus.

2. Ad aliud jam patet responsio, quia non est gloria in potentiis secundum quod distinguuntur, sed secundum quod uniuntur in

(a) *Edit. Ven.* gloriosæ.

ratione unius imaginis, per quam capaces (*a*) sunt unius deiformitatis.

3. Ad illud quod objicitur, quod Deus est intimus animæ, ergo procedit ab intimo; dicendum quod influentia ista ab intimo procedit; sed non procedit secundum quod intimum conservans in esse naturæ, sed secundum quod objectum consummans in esse gloriæ : et ideo secundum hanc viam magis est intimus et immediatus potentiæ, quam essentiæ : unde non sequitur, quod si divina essentia est intima, quod quælibet ejus influentia sic sit intima.

QUÆSTIO V.

An actus beatificus insit homini secundum omnes potentias [1].

Fundam. De actu gloriæ, sive operatione cui insit; et ostenditur quod actus ejus sit omnium potentiarum, quia gloria est perfectio plena et ultima : quoniam plena, ideo perficit totam animam : ergo omnem ejus spiritualem potentiam; quia ultima, ultra quam non est alia, cum ultimata perfectio sit conjuncta actui, quia actus perficit habitum, ergo omnes potentiæ ponuntur in actu.

Item gloria totum perficit quod gratia disponebat : sed gratia disponit et perficit actus animæ, non tantum qui sunt in Deum, sed etiam qui sunt in bonum creatum, per virtutes cardinales : ergo gloriosi actus non tantum erunt in Deum, sed etiam in creaturam.

Item hoc ostenditur, quia virtutes cardinales manebunt in patria in statu perfecto : ergo in actu : sed actus eorum est in his quæ sunt ad finem, et penes eas consistit actus gloriæ, quia sicut earum actus nunc sunt gratuiti, ita tunc erunt gloriosi : ergo, etc.

Item quæritur utrum sit ibi actus perficiens memoriam; et quod sic, videtur per rationem : quia si gloria reformat imaginem, et imago attenditur quantum ad memoriam, et intelligentiam, et voluntatem; ergo oportet quod memoria sit in actu.

Item hoc ipsum dicit Bernardus : « Deus futurus est intellectui plenitudo lucis, voluntati multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis. »

Item ostenditur quod sit ibi actus (*b*) irascibilis, quia quod est perfectibile virtute, est perfectibile gloria : sed irascibilis perficitur spe : ergo, etc.

Item super illud [2] : *Nunc autem manent*, etc., Ambrosius dicit, quod spei succedat beatitudo, et Augustinus similiter hoc dicit [3], *de Doctrina Christiana* : ergo, etc.

Sed contra : Quod non sit actus gloriæ secundum omnes potentias, videtur. Super illud Psalmi [4] : *Ostendam illi salutare meum*, Glossa dicit, quod visio est tota merces : ergo tota ratio beatitudinis consistit in actu intelligentiæ. Si dicas, quod hoc dictum est per quamdam concomitantiam, eadem ratione debet dici quod fides est totum meritum. Ad opp.

2. Item quæritur, quare magis dicit de unione, quam de dilectione?

3. Item Augustinus, *de Moribus Ecclesiæ* [5] : « Beatus est qui amat optimum : » et cum amat, optimum quod amat : ergo videtur quod tantum sit in actu motivæ.

4. Item Augustinus, *de Civitate Dei* [6] : « Videbimus, amabimus, laudabimus, isti sunt actus gloriæ : » quod si sufficienter eos numerat Augustinus, et hic est nullus actus memoriæ, nec potentiæ irascibilis, patet, etc.

5. Item dotes distinguuntur penes actus gloriæ : sed duæ assignantur penes actum rationalis et concupiscibilis, scilicet visio et dilectio : ergo si distinguuntur aliquæ penes actus memoriæ et irascibilis, tunc erunt quatuor dotes : quod est contra omnium opinionem; non enim ponuntur nisi tres.

6. Similiter opponitur, quod si ponantur actus gloriæ secundum omnes virtutes, quod

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. V; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. V. — [2] I *Cor.*, XIII, 13. — [3] Aug., *de Doct. Christ.*, lib. I, c. XXXVIII. — [4] *Psal.* XC, 16. — [5] Aug., *de Morib. Eccl.*, lib. I, c. III, n. 4. — [6] Id., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XXX, n. 1, 5.

(*a*) *Cæt. edit.* capacitatem. — (*b*) *Suppl.* potentiæ.

tunc erunt septem : quæritur ergo quare actus gloriosi appellantur dotes, et quare tantum tres sunt, et penes quid accipiuntur et distinguantur, et cum laus sit actus maxime gloriosus, secundum quod dicitur super illud Psalmi [1], *Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus*, propter quid non est dos?

CONCLUSIO.

Actus beatificus inest homini secundum tres potentias, videlicet rationalem, concupiscibilem, et irascibilem, evacuatis imperfectis.

Resp. ad arg. Ad intelligentiam objectorum notandum, quod actus gloriosi non tantum sunt in Deum, ut in objectum; sed etiam in bona creata : gaudebit enim homo, et diliget proximum. Sed quia substantiale præmium beatitudinis in Deo consistit; ideo actus gloriæ principales sunt, secundum quos anima convertitur in Deum. Et secundum hos actus dotes assignantur, quia secundum hos anima unitur Deo tanquam sponsa sponso, et in his ditatur, et repletur, non solum vigoratur. Et ideo dicuntur dotes, quasi divitiæ animæ desponsatæ. Opinio aliorum. Hos autem actus quidam dicunt esse tres, quia tria requiruntur ad hoc quod anima perfecte gaudeat de Deo, scilicet perfecta visio, perfecta dilectio, et perfecta ipsius fruitio. Et fruitionem non dicunt inesse secundum aliam potentiam, quam rationalem, et concupiscibilem : nam irascibilis non habet ibi actum in Deum; habet tamen aliquem actum, scilicet gloriari per virtutes, quæ manent in ipsa : manet enim amor et fortitudo. Sed ista positio Improb. dupliciter videtur incompetens : primo modo quidem, quia tunc tertia dos non differt a prima et secunda, nisi secundum rationem : et hoc stultum est dicere; alia via videtur inconveniens, scilicet quod irascibilis non habeat in gloria actum tendentem in Deum, cum in via habeat spem, per cujus Determ. Doct. actum tendit in Deum. Et ideo aliter dicendum, quod omnes vires, quæ habent per gratiam actum in Deum, habebunt per gloriam actus perfectos, evacuatis imperfectis. Unde rationalis, cujus est modo credere per fidem, tunc videbit aperte; concupiscibilis, cujus est amare, diliget (*a*) tunc perfecte. Irascibilis, cujus est erigi et inniti per spem, tunc tenebit continue et certe. Unde secundum hos tres actus distinguuntur tres dotes, scilicet visio, dilectio, comprehensio, sive tensio, sive fruitio per appropriationem : nam fruitio ista tria complectitur.

Ad illud quod objicitur, quod actus gloriæ sunt plures, quia secundum omnes virtutes, Resp. ad 1. pro fundam. patet responsio, quia etsi secundum omnes virtutes sint, non tamen secundum omnes actus dotes accipiuntur, sed secundum eos, qui tendunt immediate in Deum.

1, 2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod visio est tota merces, et hujusmodi; dicendum quod isti tres actus sunt omnino conjuncti et connexi : unde qui perfecte videt, perfecte amat, et habet, et ideo in Sanctorum verbis, per connexionem, quod est omnium, attribuitur uni : magis autem visioni attribuitur, propter hoc quod in visione distinguitur status patriæ a statu viæ; non sic in dilectione, quia utrobique est dilectio : sed in patria est visio, non in via; sed credulitas de non viso.

5. Ad illud quod objicitur, quare non unus actus penes memoriam, dicendum quod memoria non reformatur primo, sed ex consequenti per reformationem irascibilis : ipsa (*b*) enim minime subjacet libero arbitrio; et ideo actus ejus reformatur per reformationem irascibilis in reformatione gratiæ; sic et in perfectione gloriæ. Et ratio hujus est, quia quodam modo conveniunt in actu : utriusque enim est continue tenere.

6. Ad illud quod ultimo objicitur de laude, dicendum quod aut intelligitur de laude vocali, et sic non est actus principalis, nec debet esse dos; aut de laude mentali, et ita comprehendit actus trium potentiarum interio-

[1] *Psal.* CXLVI, 1.

(*a*) *Edit. Ven.* diligit. — (*b*) *Item* ipse.

rum : ideo non est distinguenda ab aliis ; imo dicitur tota merces.

QUÆSTIO VI.

An omnes habeant æqualem beatitudinem [1].

Ad opp. De differenti participatione beatitudinis; et quæritur utrum omnes habeant æqualem beatitudinem : et quod sic, videtur ex textu, ubi dicitur [2] quod omnes *acceperunt singulos denarios*, et quod Dominus tantum dedit novissimo quantum primo. Et Glossa dicit super illud [3], *Stella differt a stella :* « Eumdem denarium paterfamilias dedit omnibus, qui operati sunt in vinea : » quo utique non aliud significatur, quam id quod omnes communiter habebunt : sed illud non est nisi beatitudo; ergo, etc.

2. Item ratione videtur, quia beatitudo consistit in Deo, qui est bonum summum, infinitum, et omnino invariabile, non recipiens magis et minus : ergo nec beatitudo recipit magis et minus.

Si dicas quod consistit in Dei participatione, quæ magis et minus recipit ;

3. Contra : Unusquisque tantum participabit Deum in gloria, quod non volet, nec poterit plus participare : ergo unusquisque in summo : sed quod summum est, est in termino; et quod est in termino, non recipit magis et minus : ergo, etc.

4. Item tantum diliget unusquisque homo proximum sicut seipsum : ergo tantum gaudebit Linus de gloria Petri, et tantum volet eam Petro, quantum sibi : et si hoc, tantum gaudebit de gloria Petri, quantum si eam haberet : sed si haberet, tantum gauderet, quantum Petrus gauderet : ergo, etc.

Fundam. Contra [4] : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt;* Augustinus [5] : « Multæ mansiones in una vita erunt, quia variæ præmiorum dignitates. »

Item Apostolus [6] : *Stella differt a stella in claritate.* Si ergo claritas cognitionis generat gaudium et delectationem, et differens est; ergo differens erit gaudium.

Item ratione videtur, quia præmium respondet merito; sed constat aliquos esse majoris meriti : ergo et præmii.

Item per Augustinum : « Si omnia essent æqualia, omnia non essent omnia. » Ergo ordo facit ad perfectionem : sed superna civitas est perfectissima : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Beatitudo objectiva una erit omnium, formalis vero una unitate conformitatis et connexionis, differens vero in quantitate gaudii.

Resp. ad arg. Dicendum quod diversitas et distinctio est in præmiis secundum majus et minus, sicut fuit in meritis. Ad intelligentiam autem objectorum, notandum quod, sicut beatitudo, ut dictum est supra, dicitur dupliciter : vel satians effective, sicut objectum; vel satians informative, sicut perfectio : sic et præmium, sive donum. Nam si dicatur sicut objectum, omnino una est merces, unus Deus, una beatitudo, unum præmium; si autem formaliter, sic dicitur beatitudo una unitate conformitatis, una unitate connexionis; sed tamen differens est quantitate gaudii et remunerationis. Unus enim alio clarius videt Deum, et magis de illo gaudet, et strictius tenet. Explic.

1 et 2. Et sic patet primum de denario. Patet etiam secundum, quomodo gaudium par dicitur; non, inquam, intensive, sed extensive, quia de eisdem et tot gaudet unus, de quibus et quot gaudet alter.

3. Ad illud quod objicitur, quod quilibet participat Deum in summo, dicendum quod est summum simpliciter, et summum huic. Nullus participat Deum in summo simpliciter, sed in summo sibi : quilibet enim tantum participat, non quin possit participari plus, sed non plus ab ipso, quia non potest

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VIII, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VI; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VI. — [2] *Matth.*, XX, 10. — [3] I *Cor.*, XV, 41. — [4] *Joan.*, XIV, 2. — [5] Aug., *in Joan.* tract. LXVII, n. 2. — [6] I *Cor.*, XV, 41.

ultra proficere, et contentus est omnino eo statu, quem habet.

4. Ad illud quod objicitur, quod tantum gaudet de bono proximi, quantum de suo, dicendum quod verum est ; unde Petrus plus gaudet de bono Lini, quam ipse Linus : sed ex hoc non sequitur quod tantum gaudeat, quantum si haberet illud, quia si haberet illud donum, haberet majorem charitatem, et potestatem intensius gaudendi. Hinc satis patent ea, quæ possent dici circa litteram.

PARS II.

DETERMINAT BEATITUDINEM, ET GLORIAM EX PARTE CORPORIS.

Sanctorum post

His visis quæri solet an beatitudo sanctorum major sit futura post judicium quam interim. Sine omni scrupulo credendum est eos habituros majorem gloriam post judicium, quam ante : quia et majus erit gaudium eorum, ut supra testatus est Augustinus, et amplior erit eorum cognitio. Unde Hieronymus [1] : « Peracto judicio ampliorem gloriam suæ charitatis Deus demonstrabit electis. » Si quem movet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si eis potest sine corporibus summa beatitudo præberi : difficilis quæstio est, nec potest a nobis perfecte diffiniri. Sed tamen dubium non est, et raptam a carnis sensibus hominis mentem, et post mortem ipsa carne deposita non sic videre posse incommutabilem substantiam, id est, Deum, sicut sancti angeli vident, sive alia latentiori causa, sive ideo quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi, quo retardatur quodam modo, ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, donec ille appetitus conquiescat. Porro si tale sit corpus, cujus sit difficilis et gravis administratio, sicut hæc caro, quæ [2] *corrumpitur ;* multo magis avertitur mens ab illa visione summi cœli. Proinde cum hoc corpus jam non animale, sed spirituale receperit, æquata angelis habebit perfectum naturæ suæ modum, obediens et imperans, vivificata, et vivificans, tam ineffabili facilitate, ut sit ei gloriæ, quod fuit sarcinæ.

EXPOSITIO TEXTUS.

Post hæc quæri solet, si beatitudo Sanctorum, etc.

Supra egit Magister de gloria spiritus, in qua consistit prima stola; hic agit de gloria corporis, in qua consistit stola secunda. Dividitur autem hæc pars in tres partes, secundum tria quæ determinat : primo enim determinat, quod in resumptione corporum erit gloriæ augmentum; secundo vero determinat modum, per quem gloria spiritus augebitur, ibi : *Si quem movet quid opus sit;* tertio determinat quale corpus reddetur animæ beatæ, scilicet spirituale, non animale, et hoc facit ibi : *Proinde quod hoc corpus jam non animale.*

[1] Hieronymus, *super Osee*, VII, 3. — [2] *Sapient.*, IX, 15.

ARTICULUS (*a*) I.

Ad intelligentiam hujus partis quæritur de gloria corporis; et circa hoc duo principaliter quæruntur : primo quæritur de gloria corporis in generali; secundo, in speciali. Circa primum quæruntur principaliter tria : primo quæritur de corporis glorificatione; secundo, de dotium distinctione, tertio, de sensuum remuneratione.

(*a*) *Suppl.* PRINCIPALIS.

SECTIO I.

DE CORPORIS GLORIFICATIONE (*a*).

Circa primum quæruntur duo : primo quæritur utrum gloria corporis sit de substantia beatitudinis; secundo quæritur de origine beatitudinis corporis, sive gloriæ.

QUÆSTIO I.

An gloria corporis sit de beatitudinis substantia [1].

Fundam. Circa quam proceditur sic, et ostenditur quod gloria corporis sit de beatitudinis substantia, sive augmentet gloriam animæ : primo per auctoritatem Magistri in littera : « Sine scrupulo, inquit, credendum est eos habituros majorem gloriam post judicium, quam ante, quia majus erit gaudium, et amplior cognitio : sed ista respicit essentiam beatitudinis : ergo, etc.

Item Bernardus, *de Diligendo Deo* [2] : « Anima exuta, tamen corpori et conjuncta; et si non vita, vel sensu, tamen affectu, ut sine eo nec possit, nec valeat consummari. »

Item per Augustinum, *super Genesim*, de anima exuta dicentem [3] : « Inest ei quidam naturalis appetitus administrandi corpus, a quo retardatur, ne tota intentione feratur in illud summum cœlum. » Ergo si quantitas præmii substantialis consistit in adhærentia et fruitione illius summi cœli, patet, etc.

Item perfecta beatitudo est quies omnium desideriorum : si ergo anima appetit naturaliter corpori uniri, et iste appetitus, cum sit naturalis, non possit terminari nisi per unionem, impossibile est animam perfecte beatificari quousque resumat corpus.

Ad opp. Contra : 1. Anima gaudet nunc de Deo; post judicium vero non tantum gaudebit de Deo, sed etiam de bonis corporis : sed Deus est bonum infinitum, bonum corporis est bonum finitum : sed finitum additum super infinitum, nihil auget : ergo bonum corporis non auget præmium : ergo, etc.

2. Item tanta gratia est in anima exuta, quantæ gratiæ capax est corpori conjuncta : ergo similiter videtur de gloria.

3. Item, cum Deus se offerat modo animæ in aperta visione, sicut post judicium, quare non est ita modo perfecta gloria, sicut post judicium? Si tu dicas quod propter appetitum administrandi, vel regendi corpus; contra : Bernardus, *de Diligendo Deo* [4], de beatis animabus dicit, quod ita inebriantur Deo, ut obliviscantur sui : ergo si sui obliviscuntur, multo magis corporis.

4. Item majores motus absorbent minores : ergo cum motus amoris in Deum improportionabiliter sit major quam in corpus, ergo totaliter absorbet illum.

5. Item appetitus administrandi corpus impedit : ergo multo fortius administratio : si enim amor alicujus potest retrahere a Deo cum est absens, multo fortius cum est præsens.

6. Item corpus nunquam fiet spiritus, quamvis fiat spirituale : ergo liberior est spiritus a corpore absolutus, quam alligatus : ergo melius dispositus ad suscipiendam beatitudinem perfectam.

CONCLUSIO.

Glorificatio corporis non facit ad beatitudinis substantiam, sed facit ad augmentum gaudii extensive, et etiam intensive removendo impedimentum.

Resp. ad arg. Dicendum quod beatitudo dicitur gaudium per essentiam : gaudium autem potest dici majus quadrupliciter : aut quia de majori objecto; aut quia ex majori habitu; aut quia de pluribus; aut quia ex eodem habitu intensius. Primo modo majus gaudium, quia de majori, non reperitur nec respectu ejusdem, nec respectu diversorum, quia quilibet gaudet de bono infinito. Se-

[1] *Cf.* Richardus, IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 3, q. VI; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VIII. — [2] Bern., *de dilig. Deo*, c. VIII, in init. — [3] Aug., *de Genes. ad litt*, lib. XII, n. 68. — [4] Bern., *de dilig. Deo*, c. VII, in initio.

(*a*) *Titulus ille* : SECTIO I. DE CORPORIS GLORIFICATIONE, proprius est hujusce editionis.

cundo modo majus invenitur respectu diversorum, quia majori habitu gaudet Petrus, quam Linus, sed non reperitur respectu ejusdem quantum ad diversa tempora, quia non habebit majorem habitum Petrus post judicium, quam habet nunc. Tertio modo majus, quia latius; et de pluribus reperitur in eodem secundum diversa tempora, quia Petrus de pluribus gaudebit post judicium, quam nunc; quia de gloria animæ et corporis, et de gloria omnium salvatorum. Sed non est majus hoc modo respectu diversorum, quia de tot et eisdem gaudebit unus Sanctus parvus, sicut et maximus Sanctus. Quarto modo majus, quia intensius reperitur, et respectu ejusdem, et respectu diversorum: respectu diversorum, quia unus intensius movetur, quam alter; respectu ejusdem, quia ex eodem habitu intensius movebitur anima resumpto corpore, quia nullum habebit retardans. Concedendum est igitur, quod glorificatio corporis facit ad majus gaudium quantum ad extensionem. Facit etiam quantum ad intensionem, non augendo habitum, sed removendo impedimentum. Unde non facit ad augmentum præmii essentialis principaliter, sed ex consequenti; et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1 et 2. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod non gaudet de majori, dicendum quod ratio tenet bene; sed quantum ad hoc non dicitur major, sed de eodem intensius. Similiter, quod secundo objicit de gratia, patet, quoniam ipsa gratia dicit habitum, et idem etiam habitus gloriæ est in anima exuta, et postquam est unita; sed per illum non ita intense movetur; et hoc, retardante appetitu.

3. Ad illud quod objicitur, quod obliviscitur sui, dicendum quod hoc non intelligitur, quin amet se, quod omnis amor privatus, qui non refertur in Deum, ab anima auferetur: et certe anima non appetit corpora amore privato, sed ad gloriam Dei. Vel dicendum quod Bernardus loquitur de beatis post resumptionem secundæ stolæ.

4. Ad illud quod objicitur, quod majores motus absorbent minores, dicendum quod verum est quod absorbent; sed non ita ut non sint, sed ut non ita intense appareant: sunt tamen, et apparent aliquo modo: et ideo quamvis parum, tamen aliquo modo minuunt motus minores ipsos majores, licet vincantur.

5. Ad illud quod objicitur, quod si appetitus impedit, magis præsentia; dicendum quod appetitus duo dicit, scilicet amorem alicujus rei, et carentiam illius. Quando igitur impedit, aut ratione amoris, aut carentiæ: si ratione amoris, tunc magis impedit res præsens; si ratione carentiæ, tunc non impedit, cum carentia per præsentiam removetur.

6. Ad illud quod objicitur, quod spiritus absolutus est liberior; dicendum quod est spiritus a corpore absolutus substantia et affectu, et iste est liberrimus; et est spiritus alligatus affectu (*a*), et solutus substantia, et iste non est liber, quia aliquid vult quod non habet; et est spiritus alligatus substantia et affectu, et tunc aut corpus est inobediens, et talis non est liber, quia non potest habere quod vult; aut per omnia obediens, et talis est liber libertate sibi conveniente, quia nihil vult habere, nisi quod potest: et ideo habet omne quod vult.

QUÆSTIO II.

An gloria corporis sit a gloria animæ [1].

De origine beatitudinis, sive gloriæ corporis, utrum sit a gloria animæ originaliter; et quod sic, videtur. Dionysius, *ad Dioscorum*: « Beatitudo non est corporum, sed ab animabus redundat in corpora. » Ad opp.

Item gloria inest corpori per resurrectionem, et resurrectio per unionem animæ: ergo ab anima inest corpori gloria.

Item specialius videtur quoad impassibi-

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. IX; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. X.

(*a*) *Edit. Ven.* affectus.

litatem, quia, ut dicit Philosophus[1], egrediente anima expirat et marcescit corpus: ergo quod sit incorruptibile, hoc non habet ab anima. Si dicas quod loquitur secundum statum istum, hoc non solvit, quia sicut anima nunc continet corpus, ita et tunc. Unde Augustinus, *de Vera Religione:* « Corpus non habebit stabilitatem nisi per animam, et hæc per Deum. »

Item de spiritualitate videtur: quia super illud[2]: *Novissimus Adam in spiritum vivificantem,* dicit Glossa: « Quia si (*a*) spiritus perfecte adhæret Deo, sic vivificat, ut corpus spirituale efficiat: » ergo manifestum, etc.

Fundam. Contra: Quandocumque aliquid est alicujus origo per redundantiam, similitudo est utrobique et univocatio: sed claritas corporis, et spiritus, sunt claritates æquivocæ: ergo hæc non redundat in illam.

Item omne quod est ab alio per redundantiam, illo separato jam non inest: ergo si anima separaretur a corpore, corpus fieret obscurum: quod videtur inconveniens dicere.

Item, quod habet totaliter esse per redundantiam ab aliquo, illi conjunctum participat proprietates illas sine aliqua immutatione ex parte sui: ergo si anima gloriosa uniretur modo corpori passibili, ipsum faceret impassibile: sed hoc non potest stare, quia quod de passibili per naturam fiat impassibile, est a virtute infinita: ergo non ab anima.

Item anima Christi summe erat gloriosa, et corpus summe passibile: ergo et habens alios defectus: ergo et hujusmodi defectus non privatur per gloriam animæ, sed per qualitatem absolutam corporis: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Corporis gloria si originaliter consideretur, est a Deo dante dotes, quæ sunt qualitates dispositivæ; consummative autem est ab anima, cui est conjunctum.

Resp. ad arg. Dicendum quod est loqui de dotibus corporis, in quibus ejus glorificatio consistit, vel quantum ad dispositionem, vel quantum ad consummationem: si quantum ad dispositionem, sic dico quod dicunt dispositiones, quæ sunt qualitates absolutæ ipsius corporis, quæ dantur sibi a Deo in ejus reformatione; si quantum ad consummationem, sic dico quod sunt a gloria animæ, sive ab anima gloriosa. Unde sicut in præsenti anima in corpus influit, et per illam influentiam corpus est coloratius, corpus est durabilius, corpus est virtuosius et agilius, quam cum ab (*b*) anima separatur; sic similiter dico in proposito suo modo, quod anima gloriosa influens in corpus omnes dotes istas, ad quas dispositiones habebat, per sui reformationem perficit et consummat. Unde credo quod si corpus separetur, quod etsi esset clarum, subtile, agile et impassibile, non tamen ita ut (*c*) tunc, quando anima beata erit sibi conjuncta. Et per hoc patent objecta ad utramque partem. Nam primæ rationes ostendunt, quod sunt in corpore per influentiam: quod quidem verum est quantum ad consummationem. Secundæ rationes ostendunt, quod non sunt totaliter in corpore per redundantiam a gloria animæ: et hoc quidem verum est; præexigitur enim quod a Deo reformetur habile, et per influentiam animæ illa habilitas consummetur.

Ad illud quod objicitur de spiritualitate, dicendum quod verum est, ubi agens et patiens communicant in materia: sed non est ita in anima, et in corpore: unde anima immobilis existens per influentiam causat motum in corpore: sic et in aliis proprietatibus: sic dicitur calor animalis esse, vel exire ab anima. Resp. ad ult. ad oppositum.

SECTIO (*d*) II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum (*e*), quæritur de dotium distinctione; et circa hoc duo quæruntur: primo

[1] Arist., *de Anim*, lib. I, cont. 90. — [2] I *Cor.*, XV, 45.
(*a*) *Cæt. edit.* sicut. — (*b*) *Cæt. edit. deest* ab. — (*c*) *Edit. Ven.* aut. — (*d*) *Al.* ARTICULUS. — (*e*) *Vel* sectionem secundam articuli primi principalis.

quæritur de numero et sufficientia dotium, secundo quæritur de qualitate ipsarum.

QUÆSTIO I.

An dotes corporis gloriosi erunt quatuor [1].

Ad opp. Circa quam notandum, quod dotes corporis consueverunt quatuor assignari, scilicet claritas, impassibilitas, subtilitas, et agilitas. Sed quod debeant esse pauciores, videtur, quia dotes sunt in corpore secundum quod comparatur ad animam; sed anima tantum dupliciter comparatur, scilicet ut motor, et ut perfectio: ergo videtur quod tantum sint duæ dotes.

2. Item tantum tres dicuntur esse vires, secundum quas anima regit corpus, et perficiendo, et movendo, scilicet naturalis, vitalis, et animalis; et secundum hoc dicuntur tres spiritus in corpore: ergo videtur quod sint tantum tres dotes.

3. Item dotes animæ sunt tres: ergo si anima pluribus dotibus dotanda est quam corpus, si anima non habet nisi tres, nec corpus.

Fundam. Contra: Quod sint plures, videtur: quoniam sicut claritas facit ad pulchritudinem, ita et partium congruentia; unde Augustinus, *de Civitate Dei*: « Pulchritudo est quædam partium congruentia cum quadam coloris suavitate. » Ergo sicut claritas est dos corporis, sic et congruentia; et sic, etc.

Item, sicut corpus, ad hoc quod sit animæ congruum organum, requirit debitam qualitatem, ita etiam debitam quantitatem: ergo sicut assignantur dotes a parte qualitatis, ita etiam a parte quantitatis: ergo plures sunt, quam quatuor dictæ.

Item Anselmus, in libro *de Similitudinibus* [3], ponit septem esse conditiones, quibus anima glorificatur in corpore; agilitatem, fortitudinem, libertatem, salutem, voluptatem, longævitatem, pulchritudinem: ergo videtur quod sint multo plures, quam prædictæ quatuor.

CONCLUSIO.

Corporis dotes erunt quatuor, claritas, impassibilitas, subtilitas, et agilitas; quarum sufficientia ratio a diversis assignatur.

Resp. ad arg. Dicendum quod numerus istarum dotium, sive qualitatum perficientium corpus, accipitur ex *Sapientia* [4]: *Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent*. In fulgore claritas; in justitia impassibilitas, quia justitia est perpetua et immortalis; in scintillæ nomine subtilitas; in discursu agilitas. Ratio 1. Ratio autem istius numeri accipitur multipliciter a diversis. Et primo modo secundum causam finalem, hoc modo: dicunt enim quia corpus resurgit, disponitur et dotatur propter gloriam animæ, quæ consistit in perfecta cognitione cognitivæ, et unione affectivæ. Ad cognitionem autem duo requiruntur, scilicet spiritualitas, et luminositas, quia cognoscens debet esse spirituale, et debet habere lumen: et ideo propter cognitionem animæ est in corpore subtilitas et claritas. Unio autem amoris est liberalis et fortis [5]: *Fortis enim est ut mors dilectio*. Propter libertatem debet esse corpus agile; propter fortitudinem et indissolubilitatem debet corpus esse impassibile: et sic patet quod quatuor sunt dotes. Secundo modo accipitur secundum Ratio 2. causam efficientem: dotes enim hujusmodi in corpore, ut supra ostensum est, consummatum et perfectum habent esse ab influentia animæ in corpus: anima autem in corpus influit dupliciter, scilicet ut perfectio, et ut motor. Ut perfectio, anima gloriosa influit vivificando vita immortali; ut motor, movendo motu infatigabili: alioquin non esset gloriosa, nisi excluderet mortem et pœnam. Quia ergo vivificat vita, ideo necesse est in corpore esse dispositionem ad vitam; et hæc

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCV, art. 1, et IV *Sent.*, dist. XLIX, q. IV, art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 3, q. VII; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VIII. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XIX. — [3] Anselm., *de Simil.*, c. XLVIII. — [4] *Sap.*, III, 7. — [5] *Cant.*, VIII, 6.

est lucis abundantia et claritas. Quia vero vita immortali, necesse est corpus habere dispositionem ad immortalitatem; et ita est impassibilitas. Quia vero motu infatigabili movet, ideo oportet quod nihil resistat; et ideo subtilitas est in corpore. Oportet etiam quod nihil retardet, et sic agilitas: et sic

Ratio 3. patet similiter quod quatuor sunt. Tertio modo accipitur secundum causam formalem: dicunt enim aliqui, quod in corpore nostro cum sit natura cœlestis concilians et elementaris, modo dominatur elementaris; post dominabitur natura cœlestis, quæ est natura lucis: hæc erit sicut formalis et completiva corporis. Et quia lux habet quatuor istas proprietates, sicut patet in radio, scilicet claritatem, quia illuminat, impassibilitatem, quia nihil ipsum corrumpit; agilitatem, quia subito vadit; penetrabilitatem, quia corpora diaphana sine eorum corruptione (*a*) pertransit : sic etiam corpus gloriosum, in quo dominatur natura lucis, quatuor ha-

Ratio 4. bet dotes. Quarto modo accipitur secundum causam materialem sic: Corpus nostrum est compositum ex quatuor elementis: et quia elementa sunt imperfecta, quadruplicem habet ab eis defectibilitatem: ab aqua, quæ est elementum humidum et passibile, habet passibilitatem et corruptionem: unde humidum et aqueum corpus corrumpitur. A terra vero habet obscuritatem, quia est elementum opacum; ab igne, animalitatem, quia calor consumit continue : ideo continua indiget alimonia ciborum. Ab aere vero habet infirmitatem : aer enim facillime immutatur, et cedit cuilibet impellenti. Quoniam igitur quatuor isti defectus debent (*b*) per bona opposita removeri, ad hoc quod corpus sit perfectum perfectione completa, ideo quatuor sunt dotes : contra corruptionem impassibilitas; contra obscuritatem claritas; contra animalitatem spiritualitas, id est, agilitas; contra infirmitatem virtus, sive penetrabilitas, id est subtilitas. Et hæc ultima sumptio convenientior est inter omnes,

(*a*) *Cæt. edit.* corrumptione. — (*b*) dicunt.

quoniam correspondet auctoritati et rationi : auctoritati Apostoli; ita enim sumit Apostolus [1]: *Seminatur in corruptione, resurget in incorruptione:* ecce impassibilitas. *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria;* ecce claritas. *Seminatur in infirmitate, surget in virtute;* ecce penetrabilitas, id est subtilitas. *Seminatur animale, surget spirituale;* ecce agilitas. Unde Apostolus sumit dotes per comparationem ad illos quatuor defectus, quos removent. Similiter Augustinus, *de Civitate Dei* [2]*:* « Aberit a corporibus nostris omnis deformitas, omnis tarditas, omnis infirmitas, omnis corruptio. » Omnis deformitas per claritatem, omnis tarditas per agilitatem; omnis infirmitas per subtilitatem, vel penetrabilitatem; omnis corruptio per impassibilitatem. Concordat etiam hæc positio rationi. Dotes enim corporis dicuntur non omnes qualitates, sed qualitates nobiles et principales, de novo superadditæ naturæ. Et quia de novo additæ naturæ, dicuntur accipi secundum naturales defectus; et hi secundum causas principales, quæ sunt quatuor elementa. Patet quod ista via inter omnes est magis congrua. Ex his patent objecta.

1. Quod enim objicit, quod anima comparatur dupliciter tantum, dicendum quod anima secundum illas duas comparationes ad corpus, ut motor, et perfectio, requirit in corpore quatuor dispositiones, ut ostensum est prius.

2. Ad illud quod objicitur, quod plures debent esse dotes animæ quam corporis ; dicendum quod dotes animæ attenduntur secundum potentias, sed dotes corporis secundum qualitates respicientes elementa : et ideo patet quare illæ tres, et istæ plures.

3. Ad illud quod objicitur de congruentia partium et quantitate, dicendum quod illa erit quæ nunc est, in quibus convenienter est : ideo non est aliqua de novo dos penes ipsam.

[1] I *Cor.*, xv, 42, 43, 44. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. xix, quod sensum.

QUÆSTIO II.

An dotes corporis æqualiter sint omnibus[1]

Ad opp. Utrum dotes corporis æqualiter sint in omnibus, vel secundum magis et minus, et quod æqualiter, videtur, quia magis et minus dicitur per admixtionem contrarii minorem et majorem; quoniam ibi tantum summum est, ubi nihil admixtum est de contrario; sed omnes dotes in omnibus beatis nihil habent admixtum de contrario : ergo in omnibus sunt æqualiter.

Item de impassibilitate videtur, quia super illud[2] : *Alia claritas*, etc., dicit Glossa : « In differenti gloria resurgent : » Sed hoc communiter habebunt quod incorrupti erunt : hoc ergo commune, aut dicitur commune secundum æqualitatem, aut secundum magis et minus : si secundum magis et minus, similiter et gloria ; sed non dicitur gloria secundum magis et minus : ergo secundum æqualitatem.

Item unum corpus non dicitur altero subtilius, nisi quia aliquid potest penetrare, quod non alterum : sed quodlibet corpus glorificatum poterit omne corpus penetrare : ergo, etc.

Item agilius dicitur, quod potest citius moveri : sed quam cito volet spiritus, ibi protinus erit et corpus, ut dicit Augustinus, *de Civitate Dei*[3] : ergo quodlibet erit agile in summo : a simili ergo arguatur de claritate, et aliis.

Fundam. Contra[4] : *Alia claritas solis*, etc. Si ergo differens est claritas, pari ratione et aliæ dotes.

Item dotes animæ sunt secundum plus et minus, ut supra ostensum est; quia liberius videt unus, quam alter : ergo et dotes corporis.

Item anima quæ plus servivit Deo, et meruit, excellentiores habet dotes : ergo et corpus, per quod anima plus servivit Deo, et meruit, debet similiter.

CONCLUSIO.

Corporis dotes erunt secundum plus et minus in diversis, et hoc erit per accessum ad terminum.

Resp. ad arg. Dicendum quod dotes in corporibus beatorum sunt secundum plus et minus, et perfectius et minus perfectum, in diversis. Ad cujus intelligentiam notandum, Explic. quod quædam recipiunt magis et minus per contrarii permixtionem, ut puta quando eorum utrumque contrariorum est aliqua natura, ut album et nigrum; quædam recipiunt magis et minus per accessum ad complementum[1], ut sunt illa quorum opposita sunt privationes, ut bonum et lucidum. Dico ergo quod dotes corporis recipiunt magis et minus per accessum ad terminum, non per immixtionem contrarii : et per hoc patet solutio ad primum. Rursus notandum est, quod in recipientibus magis et minus, quædam sunt quæ dicunt privationem simul et positionem : sicut impassibile, quod dicit virtutem ad non patiendum, et dicit privationem passionis; similiter subtile et agile : et dico quod quantum ad privationem, quia totum et universaliter privat, non recipit magis et minus; sed quantum ad positionem quæ non est in summo, recipit magis et minus : et per hoc patent argumenta sequentia.

Quod vero objicitur : « Agilius dicitur, » Resp. ad ultimum ad opp. etc., intelligendum est *sine retardatione*, non quia subito, sed quia repente.

SECTIO (a) III.

Consequenter, quantum ad tertium articulum (b), circa hoc quæritur de sensuum remuneratione; et supposito quod erunt in patria, quia erit anima habens omnes suas

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCV, art. 5; et IV *Sent.*, dist XLIX, q. IV, art. 1, q. 1; Richardus, IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. X. — [2] I *Cor.*, XV, 41. — [3] Aug., *de Civit. Dei*, lib. II, c. XXX. — [4] I *Cor.*, XV, 41.

(a) *Al.* ARTICULUS. — (b) sectionem tertiam articuli primi principalis.

potentias, cum nullam amittat, erit etiam corpus habens organa omnia; circa hoc duo quæruntur : primo quæritur utrum in patria omnes sensus habeant suos actus; secundo, utrum sensus illi, qui sunt in suo actu, cognoscant per receptionem speciei.

QUÆSTIO I.

An in patria omnes sensus habeant suos actus [1].

Fundam. Quod omnes sensus erunt in suo actu, ostenditur : 1. quia nobilior est potentia conjuncta suo actui, quam non conjuncta : sed omnes potentiæ erunt ibi in statu nobilissimo : ergo omnes erunt conjunctæ actui : ergo, etc.

2. Item, sicut anima appetit uniri corpori, ita sensus objecto : sed ad hoc quod anima perfecte glorificetur, necesse est uniri corpori, ut ille appetitus quietetur : ergo similiter necesse est sensum omnem uniri objecto : sed unio sensus ad objectum est mediante actu : ergo, etc.

3. Item constat quod corpus remuneratur, quia servivit animæ : ergo et sensus debet remunerari : sed omnis potentia nata delectari, si perfecte remuneratur, etiam in perfecta delectatione constituitur; quiescit enim in illo objecto, et hæc quies est delectatio. Et hoc potest probari per simile in damnatis, quia ibi erit continuus dolor in sensu : ergo in beatis continua delectatio. Ex hoc sic arguo : Nulla potentia delectatur, nisi in eo quod cognoscit : sed sensus non cognoscit se, nec organum, nec quod supra se est : ergo cum nullum nisi (*a*) solum suum objectum cognoscat, delectatur solum in objecto suo : sed in illo non delectatur nisi mediante actu.

4. Item summa delectatio potentiæ est in suo actu : ergo si sensus ibi delectatur, in suis actibus delectatur. Præterea bene sequitur : « Si delectatur, sentit; » sicut sequitur, si dolet, quod sentiat : ergo cum probatum sit delectationem esse in omnibus sensibus, oportet quod omnes sentiant.

5. Item visus est in suo actu, qui est spiritualissimus; unde [2] : *In carne mea videbo Deum;* et [3] : *Videbit eum omnis oculus.* Et Augustinus dicit, quod visus reficietur in contemplatione humanitatis. Et [4] in libro *de Spiritu et Anima* : « Est etiam ibi sensus tactus : » quod patet, quia unum corpus glorificatum poterit aliud amplexari; et iste est maxime materialis : quare cum sit ibi actus sensus spiritualis et materialis, ergo et omnium sensuum.

Contra : 1. Quod nullus sensus sit ibi in actu, videtur : quia omnis virtus finita plus potest in unum, quam quando dispergitur ad multa : sed anima habet virtutem finitam : ergo et intensius moveretur, si in solum Deum moveretur cognitione et delectatione : ergo cognitio, et delectatio sensuum minuunt motum in Deum : ergo et gloriam : sed nihil debet ibi esse tale : ergo videtur quod nullus sensus sit ibi actu, etc. Ad opp.

2. Item, si est sensus in actu, aut ille est cum delectatione, aut sine : si non est cum delectatione, ergo non est in actu perfecto; si vero est cum delectatione, sed quando aliquid delectatur in uno oppositorum, tristatur in reliquo; quando delectatur in medio, tristatur in extremo : ergo si delectatur in percipiendo, possibile est tristari in non percipiendo. Si dicas quod nihil sibi repugnat, nec corrumpit, propter incorruptionem; saltem carentia rei inducit tristitiam, cujus præsentia afferebat delectationem : ergo, etc.

3. Item quidam sensus sunt propter indigentiam, ut patet de gustu ad restaurationem deperditi : sed tunc tolletur omnis indigentia : ergo, etc.

[1] *Cf.* Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIII. — [2] *Job*, XIX, 26. — [3] *Apoc.*, I, 7. — [4] Imo auctor libri *de Spir. et Anim.*, c. LXV, inter opera S. Aug., append. tom. VI, edit. Bened.

(*a*) *Cæt. edit. deest* nisi.

CONCLUSIO.

Sensus visus et tactus in corporibus glorificatis erunt in suo actu, alii vero minime, licet sit dubium de auditu.

Resp. ad arg. Dicendum quod posse sentire est ex conjunctione potentiæ cum organo bene disposito, sentire vero est ex conjunctione ipsius cum objecto. Quoniam igitur ibi erunt potentiæ conjunctæ organis bene dispositis, ibi erunt omnes potentiæ sentiendi. Quoniam vero objecta omnium sensuum non erunt in gloria, sed quorumdam; ideo quidam erunt in actu suo, quidam vero non. Objecta enim quorumdam sensuum sunt proprietates absolutæ, quæ reperientur in corpore glorificando, utpote color, visus, et levitas ipsius tactus; et quia corpus gloriosum resurget cum luminosi-
Ratio 1. explicatur. tate et levitate, erunt ibi objecta duorum sensuum : ideo isti sensus erunt in suis actibus. Objecta vero aliorum sensuum non sunt proprietates corporis glorificandi, nec proprietates absolutæ, sed emanationes a corporibus, ut dolor, et sonus, et sapor : et
Ratio 2. quia non erunt in patria, ideo, etc. Alia etiam ratio sumitur ex parte medii, quia medii : quia medium in visu (*a*) potest esse omne quod habet rationem pervii; medium in tactu est caro sibi conjuncta. Et ideo quia ista duo media erunt in patria, et isti duo sensus in suis actibus erunt; alii vero minime, deficientibus sibi mediis, nisi forte quis instet in auditu, de quo relinquitur in dubio, sicut de laude vocali in patria, quam ibi ponere nec videtur necessarium, nec aperte falsum : et ideo hic opinari est licitum.

Ad illud ergo quod objicitur 1. quod omnes erunt in actibus propter nobilitatem potentiarum majorem, dicendum quod est actus perfectionis, et actus qui habet imperfectionem conjunctam : et quoniam actus gustandi habet imperfectionem conjunctam ratione status, et similiter olfactus ratione objecti quod non glorificatur, et habet fieri per medium receptivum peregrinæ impressionis : ergo, etc.

Ad illud quod objicitur 2. quod appetit sensus unum objecto, dicendum quod alius est modus appetendi : ille enim animæ appetitus est ratione perfectionis esse naturalis : sed iste solum est quantum ad bene esse : et ideo ille non potest terminari, nisi corpus uniatur; iste potest, si in tali statu ponatur, quod illo objecto non egeat. Resp. ad 2. prob.

Ad illud quod objicitur 3 et 4. de delectatione, dicendum quod delectatio est in sensu dupliciter : una per redundantiam, alia per objecti præsentiam : per redundantiam, sicut quando anima est interius plena delectatione, ita inebriantur potentiæ sentiendi, quod nullo modo quærunt, nec egent exterius delectari : et hæc delectatio erit præmium omnium sensuum, et omnibus. Hanc autem delectationem non habent a se, nec ab actu suo, sed ab actu animæ; et ideo non oportet quod propter istam sint sensus in suo actu. Alia est delectatio per objecti convenientis præsentiam; et quia solum duo sunt sensus qui habent objecta gloriosa, ideo solum in duobus est : et hoc non est præmium, nisi valde accidentale, quia non magis est gloriosus sensus in illius præsentia, quam absentia. Aliud patet. Resp. ad 3. et 4. prob. fund.

1. Ad illud vero quod objicitur, quod nullus sit sensus, etc. (*b*), quia unus actus impedit alium, dicendum quod verum est, quando unus non ordinatur ad alium : non sic in proposito; sed actus rationis redundat in sensum, et actus sensus ordinatur et subservit actui rationis : et ideo unus vigoratur ex alio.

2. Ad illud quod objicitur, quod ubi delectatio, ibi tristitia; dicendum quod quidam sensus delectatur in objecto, quia est conveniens, perficiens et conservans, utpote est objectum respectu sensus corporis; quidam, quia est conveniens et perficiens, ut intellectus in intelligibili veritate; quidam, quia tantum est conveniens, ut sensus glo-

(*a*) Edit. Ven. usu. — (*b*) Cæt. edit. omitt., etc.

riosus non perficiens, quia interius perficitur; non conservans, quia incorruptibilis est : et talis non tristatur in contrario, quia non læditur in absentia, quia non efficitur imperfectus. Quod primo modo delectatur, tristatur dupliciter ; quod secundo, uno modo.

3. Ultima ratio concedenda est, quod illi sensus qui sunt per indigentiam, non manebunt in suis actibus : et sic patet totum.

QUÆSTIO II.

An sensus glorificati in suo actu cognoscant per receptionem speciei [1].

ndam. Utrum illi sensus, qui sunt in suo actu, cognoscant per receptionem speciei; et quod sic, videtur : quia omnis cognitio est motus ad animam : sed omnis motus ad animam est in aliquid recipiendo : ergo, etc.

Item omnis cognitio est per unionem cognoscibilis cum cognoscente : sed sensus gloriosus aliquid cognoscit, cui non unitur secundum veritatem, et cujus non habet per naturam speciem : ergo habet uniri mediante specie recepta.

Item, quanto speculum est clarius et purius, tanto est ad recipiendum magis idoneum : sed sensuum gloriosorum organa sunt purissima, et denudata a formis objectorum : ergo, etc.

Item ordo naturalis est ut objectum influat in organum : sed natura non tolletur per gloriam : ergo organum recipiet.

i opp. Contra : 1. per Augustinum, in *Musica*, et est propositio per se nota [2] : «Minus nobile non agit in magis nobile.» Sed quod recipit ab alio, patitur ab illo : ergo visus non poterit recipere a corporibus inferioribus, cum organum ejus sit nobilissimum.

2. Item orbis primus non recipit peregrinam impressionem, propter sui nobilitatem et incorruptionem : ergo si oculus est nobilior, patet, etc.

3. Item, si est ibi receptio de novo, cum non (*a*) sit receptio faciens esse sensum in actu nisi adsit judicium, ergo est ibi judicium : ergo cogitatio animæ : ergo nova cogitatio animæ, et ita volubiles cogitationes : quod est contra Augustinum [3].

4. Item immutationem et receptionem animalem antecedit immutatio naturalis : sed corpus glorificatum et ejus organum, cum sit incorruptibile, non recipiet naturalem immutationem : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Sensus glorificati exercentes suos actus cognoscent per receptionem speciei sensibilis.

Resp. ad arg. Ad hoc dixerunt aliqui, quod non est receptio ab extrinseco; sed anima omnium, quæ vult videre, species facit in oculo, et videt, quia tunc ordo erit commutatus, quia non erit receptio veniens ab inferiori, sed a superiori. Sed hæc solutio non potest stare : primum quidem, quia perverteretur ordo, cum species spiritualis fieret corporalis, perfectum fieret imperfectum; secundo, quia ita videret absentia, ut præsentia, ita oculis clausis, sicut apertis. Secunda positio est, quod est sensus; sed non est intus suscipiendo, sed extra mittendo virtutem, quia non recipiet, sed influet. Sed ista positio adhuc non potest stare, tum cum cognitio sit in unione, tum cum organa sint maxime habilia ad recipiendum. Tertia positio est, quod sensus glorificati cognoscunt recipiendo speciem ab ipso sensibili : et concedendæ sunt rationes ad hoc.

Opin. 1. Improb. Opin. 2. Improb. Opin. 3.

1. Ad illud quod objicitur, quod minus nobile, etc.; dici potest [4] quod non oportet quod objectum sit nobilius organo in quod agit simpliciter, sed secundum quid, in hoc scilicet quod habet speciem ; et illud est in videndo, et hoc sufficiet ad agendum. Vel aliter dicendum, quod minus nobile non agit

[1] *Cf.* Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIII. — [2] Aug., *de Music.*, lib. VI, c. V. — [3] Id., *de Trinit.*, lib. XV, c. XVI, n. 25. — [4] Arist., *de Cœlo*, lib. I, cont. 66; item *de Generat.*

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* non.

virtute propria, sed aliena, et in sensu glorificato est natura duplex in oculo, perspicui, et luminis: quando igitur videt corpus se luminosius, illud corpus sua virtute propria in se facit speciem in oculo, quando vero minus luminosum, tunc virtute propria in se facit : et sic patet illud.

2. Ad illud quod objicitur de aliena impressione, quod non est in orbe, dicendum quod ibi [1] vocatur aliena impressio, quæ est via ad corruptionem : sed de hac non intelligitur hic.

3. Ad illud quod objicitur, quod cogitationes volvuntur, dicendum quod cogitationes volvi est dupliciter : uno modo, quia intellectus non ut habet defixum affectum in uno, et hoc modo est in via, et non erit in patria; alio modo est, quod principaliter et continue unum, et alia multa propter illud, et inter illa multa, modo unum, modo aliud : et hoc bene erit in patria : talis est in proposito.

4. Ad illud quod objicitur, quod immutatio naturalis præcedit, dicendum quod immutatio naturalis est duplex [2] : quædam est per receptionem et abjectionem, ut calidi a frigido; et hæc non erit; quædam per receptionem tantum, ut perspicui a luminoso, et hæc erit.

ARTICULUS PRINCIPALIS II.

Consequenter quæritur de secundo articulo principali, scilicet de gloria corporis in speciali, quæ consistit in quatuor dotibus; et circa hoc secundum quod quatuor sunt dotes, quatuor principaliter quæruntur. Primo quæritur de dote impassibilitatis. Secundo de dote claritatis. Tertio de dote subtilitatis. Quarto de dote agilitatis. Circa primum quæruntur duo.

SECTIO (b) I

Primo quæritur utrum corpus sit impassibile ab intrinseco; secundo quæritur utrum sit passibile passione veniente ab extrinseco.

QUÆSTIO I.

An corpus sit passibile ab intrinseco [3].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod corpus non sit passibile ab intrinseco. Augustinus, *de Civitate Dei* [4] : « Aberit a corporibus nostris omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis corruptio. » Fundam

Item ratione videtur, quia passio corporis contristat animam [5] : *Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam :* sed gaudium beatitudinis est impermixtum tristitiæ : ergo, etc.

Item, si interius pateretur, ergo aliquando corrumperetur : sed anima gaudet de unione sui ad corpus, et gaudium beatitudinis est perpetuum et securum : hoc autem non esset, si esset dissolubile : ergo, etc.

Item anima gloriosa est perfectissima omnium formarum : sed sic est quod aliqua forma est ita nobilis, quod omnino terminat appetitum suæ materiæ, ut forma corporis empyrei : ergo multo fortius anima gloriosa appetitum sui corporis : sed forma terminans appetitum materiæ facit ipsam incorruptibilem : ergo, etc.

Contra : 1. Omne compositum ex contrariis est corruptibile et passibile : sed corpus gloriosum est hujusmodi : ergo, etc. Si dicas quod non manent contraria, quia contraria non sunt secundum substantiam, sed secundum qualitatem, et manent secundum substantiam, non secundum qualitates; contra : « A corporibus gloriosis, ut dicit Augustinus, vitia detrahentur (c), et natura servabitur. » Ad opp

[1] Arist., *de Cæl.*, lib. I, cont. 140; lib. II, cont. 1. — [2] Id., *de Generat. Animal.*, lib. II, c. IV. — [3] *Cf.* Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXII, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II, art. 1; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XII; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. I, art. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XV; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XVII. — [4] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XIX et seq. — [5] *Sap.*, IX, 15.

(a) *Cæt. edit.* aut. — (b) *Cæt. edit.* ARTICULUS. — (c) *Cæt. edit.* detrahuntur.

Sed qualitates elementares sunt eis naturales : ergo manebunt. Si dicas quod manent secundum essentias, non secundum actum; contra : Unumquodque nobilius est quando est conjunctum actui, quam quando non : ergo, etc. Si dicas quod actus ille est imperfectionis; contra : Elementa plura impossibile est venire ad constitutionem corporis unius, nisi per mixtionem : ergo necesse est elementa misceri. Sed ubi est mixtio, necessario est mutua actio et passio, et qualitatum confractio; et ubi hæc sunt, elementa sunt in suis actibus : ergo, etc.

2. Item corpus gloriosum erit nobilioris complexionis, quam nunc : sed quanto aliquod corpus elementatum et animatum nobilioris est complexionis, tanto passibilius est; quod patet, quia passibilius est corpus animalis, quam plantæ; et hominis, quam bruti animalis : ergo corpus glorificatum magis, quam nunc, erit passibile.

3. Item elementa miscebuntur (*a*) in corpore illo : aut ergo æqualiter, aut inæqualiter : si inæqualiter, sed inæqualis commixtio via est ad dissolutionem : ergo illud corpus erit dissolubile et passibile. Si æqualiter, aut æquatione punctali, aut non punctali : si adæquatione punctali, ergo omnia corpora essent ejusdem complexionis et nobilitatis, quod non est verum; si non punctali, ergo unum aliquo modo excedit reliquum in virtute : sed excessus generat aliquo modo pugnam et litem, et hæc dissolutionem : ergo, etc.

4. Item aut erit in corpore calor, aut non : si non, nec operatio animæ, cum operatio motus, et sensus, et vitæ, sit mediante calore; quod si est ibi calor, sed calor indiget pabulo, quia ejus est consumere : sed omne quod indiget pabulo, est corruptibile et passibile : ergo, etc.

(*a*) *Item* miscentur. — (*b*) *Cæt. edit.* sic non tantum videtur.

CONCLUSIO.

Corpora glorificata erunt indissolubilia ab intrinseco, quia qualitates elementares cessabunt ab appetitu, et non pugnabunt ad invicem.

Resp. ad arg. Dicendum quod omnes concordant in hoc, quod corpora illa sunt incorruptibilia et indefectibilia; sed rationem sumunt ex diversis causis. Quidam enim di- Opin. 1. cunt quod elementa sunt in corpore glorioso secundum substantiam, non secundum qualitates; et ideo, quia substantiæ nihil est contrarium; et ubi nulla contrarietas, non est pugna, nec dissolutio; ideo, etc. Sed hoc Improb. improbatum est, quia natura debet remanere. Alii dicunt quod sunt ibi secundum Opin. 2. qualitates; sed qualitates non agunt, nec patiuntur; et hoc, divina virtute mirabiliter faciente. Et hoc est iterum improbatum, Improb. quia si miscentur, constat quod franguntur, et mutuo agunt, et patiuntur. Tertii dicunt Opin. 3. quod sunt secundum substantiam, et qualitates, et actus; sed tamen actus nunc sunt in ipsa mixtione; sed post judicium non, quia in eis dominatur natura cœlestis, quæ omnino reconciliat elementa, et quasi naturam elementarem absorbet, et transfertur totum corpus in naturam cœlestem, unde debetur ei locus cœlestis, et incorruptibilitas. Sed illud est dubium, quomodo natura Improb. cœlestis sit de compositione corporis nostri, quia hic non videtur (*b*) componi nisi ex quatuor elementis. Et ideo aliter dicendum, Opin. 4. quod elementa manent in corpore illo secundum substantiam, et qualitates, et operationes. Sed attendendum, quod quadruplex est operatio elementorum : una quantum ad constitutionem, et hæc est mixtionis; alia quantum ad conservationem, et hæc est ministerialis delatio caloris vitalis per corpus; tertia est pugnæ, ordinans ad dissolutionem; quarta exterioris impressionis, per quam alicujus elementi operatio intenditur, et pugna oritur. Primæ duæ operationes manebunt; secundæ duæ non manebunt, quæ

ordinant ad dissolutionem, et ideo corpus erit indissolubile. Ratio autem quare non maneant, est triplex : prima est temperata mixtio continens æqualitatem; secunda est elementarium appetituum quietatio; tertia est animæ influentis conservatio. Et ratione primi non pugnant; ratione secundi non possunt repugnare; ratione tertii necesse habent quiescere.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod compositum ex contrariis est dissolubile; dicendum quod illud debet intelligi, quando contraria habent contrarios appetitus, et interminatos.

2. Ad illud quod objicitur, quod corpus nobilioris complexionis facilius patitur; dicendum quod hoc non est verum, simpliciter loquendo, imo contrarium, quia est fortioris virtutis : nec habet locum in homine, nisi ratione pœnalitatum inflictarum.

3. Ad illud quod objicitur, utrum in puncto, dicendum quod non oportet; nec tamen mutuo pugnant, quia neutrum prævalet, licet aliquo modo excedat. Præterea, non appetit se multiplicare, nec ab illo dividi : et ideo etiamsi excedat, non corrumpit aliud.

4. Ad illud quod objicitur de calore, dicendum quod ex complexione inæquali nascitur calor elementaris consumens; ex complexione vero æquali, calor cœlestis conservans : et ideo, quia tunc elementa erunt perfecta et contemperata, calor vitalis erit assimilatus naturæ cœlesti; et ideo non consumet, nec indigebit pabulo.

QUÆSTIO II.

An corpus gloriosum sit passibile passione extrinseca [1].

Fundam. Utrum corpus gloriosum sit passibile passione veniente ab extrinseco, sicut igne, vel cultello; et quod non, videtur : quia dicit Anselmus [2], quod erunt omnipotentes suæ voluntatis, sicut Deus suæ : ergo si voluntas animarum est in conservatione corporis, ergo nihil poterit corpus animæ lædere.

Item omnis passio magis facta abjicit a substantia : ergo si est passibile ab exteriori, ergo potest esse abjectio a substantia : ergo et corruptio : sed supra probatum est quod est incorruptibile et immortale : ergo, etc.

Item nihil compositum potest pati exterius, quod non possit pati interius : sed corpus gloriosum non potest pati interius : ergo, etc.

Contra : 1. Corpus gloriosum constat materialiter ex terra : sed terra non potest, manente forma quam habet, tantum sublimari, quod sit igne superior : ergo manet infra ignem : ergo si inferius patitur a superiori, et tale corpus est inferius igne, videtur, etc. Ad opp.

2. Item corpus nobilissimum est inferius infimo spiritu, quantumcumque peccatore; sed spiritus peccator positus in igne patitur : ergo corpus humanum quantumcumque nobilitatum potest ab igne pati.

3. Item [3] omne continuum est divisibile; omne divisibile est partibile : et omne partibile est passibile ab exteriori : ergo, etc.

4. Item, quandocumque corpus durum obviat molli, necesse est illud dividere, si sit impellentia vehemens : esto ergo quod cultellus obviet glorioso, aut ergo est durius cultello, aut cultellus penetrat : sed non est durius, cum sit carneum : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Corpus gloriosum est impassibile ab extrinseco omni genere actionis corrumpentis.

Resp. ad arg. Dicendum quod corpus gloriosum est impassibile ab extrinseco omni genere actionis corrumpentis. Hæc autem est duplex, scilicet per influentiam, sicut ignis comburit corpus; et per violentiam, sicut

[1] *Cf.* S. Thom. in *Suppl.* p. III, q. LXXXII, art. 3; Scot., IV *Sent.*, dist. XXXIX, q. XII; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. II, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XVI; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XVII. — [2] Anselm., *Proslog.*, c. XXV. — [3] Arist., *Phys.*, lib. III, cont. 31; lib. VI, cont. 69.

cultellus dividit. Prima non est in corpore glorioso, quia talis influentia, aut est secundum ordinem justitiæ, et hæc est in dæmonibus et peccatricibus animabus secundum ordinem justitiæ, sed in corpore glorioso non est talis passio, quia non meruit puniri; aut est secundum ordinem naturæ, et ista est solum quando patiens est talis naturæ, quod materia illa appetit esse sub alio actu : privatio enim est principium patiendi. Quoniam autem in corpore glorificato jam terminati sunt appetitus; ideo si gloriosum corpus poneretur in igne inferni, non læderetur.

1, 2 et 3. Et per hoc patet solutio ad duo prima, quia dæmon patitur secundum ordinem justitiæ, licet sit superior per naturam. Patet etiam illud, scilicet secundum quod objicitur de terra, quia terra patitur; quia materia est rationem habens privationis. pin. al. Alia est actio per violentiam, et de hac dicunt aliqui quod non patitur, quia nemo est qui inferat; et si esset aliquis qui vellet inferre, corpus posset actionem illam declinare. Sed nprob. tunc secundum istam viam corpus Adam ante lapsum habuisset dotem impassibilitatis. Ponatur etiam per impossibile, quod cultellus applicetur ventri, aut venter resistit, aut non : si non, ergo patitur, et cultellus subintrat, et ita est passibile; si resistit, quæro per quam naturam. Et dicunt aliqui quod habet naturam quintæ essentiæ, quæ non est secabilis, nec divisibilis. Unde si juxta solem esset, et impingeret cultellum, non pertransiret, et non resisteret per naturam duri et mollis; sed quia caret duritia et mollitie, et passibilitate. Sed quia hoc difficile est intelligere, ideo dicendum quod corpus gloriosum non potest pati per violentiam corporis obviantis, quia omne corpus est pervium ei, et illud pertransit, sicut videbitur. Unde sicut si aliquis haberet cultellum crystallinum, non expelleret radium per ejus ictum, imo radius penetraret, unde pateretur ab ipso; sic in proposito intelligendum corpus gloriosum penetrare cultellum.

4. Quod ergo dicitur omne continuum divisibile, intelligendum est de divisione mathematica; non de divisione naturali, de qua hic opponitur. Sic enim exponit Anselmus, quod istud intelligitur secundum intellectum, non secundum habitum.

SECTIO (a) II.

Consequenter quæritur de dote claritatis, de qua duo quæruntur : primo quæritur de ipsa in se; secundo, in comparatione.

QUÆSTIO I.

An corpora gloriosa sint luminosa [1].

Utrum corpora illa sint pervia, an colorata, an luminosa; quod autem sint pervia, videtur. Gregorius [2], super illud [3] : *Non adæquabitur, vel comparabitur ei aurum*, etc. : « Uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet. » Ergo membrorum corpulentia visui non obsistet : sed hoc non esset, nisi essent pervia : ergo, etc. Ad opp.

2. Item ratione videtur, quia plus subtiliatur corpus per gloriam, quam possit per naturam aut artem : sed natura et ars de obscuro facit pervium subtiliando, utpote de cinere vitrum : ergo multo fortius illa.

3. Item in visceribus corporis gloriosi est pulcherrima harmonia : sed hæc nata est delectare visum : ergo si corpora resurgent in eadem dispositione, in qua possunt perfecte delectare, et hoc intus et extra, et hoc non possunt, nisi sint pervia; ergo, etc.

Sed quod sint colorata, videtur; quia dicit Augustinus, *de Civitate Dei* [4] : « Omnis pulchritudo est partium convenientia cum Fundam.

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. LXXXV, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLIV, q. 1, art. 4; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIV; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. VI; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. 1, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XVII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIX. — [2] Greg., *Moral.*, lib. XXVIII, c. XXVII. — [3] *Job*, XXVIII, 17. — [4] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XIX, n. 2.

(a) *Cæt. edit.* ARTICULUS.

quadam coloris suavitate. » Sed corpora gloriosa erunt pulcherrima : ergo habebunt suavitatem coloris.

Item Philosophus [1] dicit, quod color est extremitas perspicui in corpore terminato. Sed corpora gloriosa sunt corpora terminata, cum sint eadem quæ nunc, et habent naturam perspicui : ergo, etc.

Item ad hoc est ratio, quia ad colorem duo concurrunt, scilicet lux, et quatuor qualitates : sed ista sunt in corpore glorioso : ergo, etc.

Item ratione videtur, quia corpora gloriosa erunt objecta visus, non media videndi : ergo non erunt transparentia. Sed quod sint penitus luminosa, videtur [2] : *Fulgebunt sicut sol in regno*, etc. Si ergo sol nec pervius est, nec coloratus, ergo, etc.

Item seipsis videbuntur : ergo erunt luminosa, non colorata.

Item nobilior qualitas est pervietas quam color, et lux quam pervietas; sed corpora illa erunt perfectissima inter corpora : ergo erunt potius luminosa.

CONCLUSIO.

Corpora gloriosa sunt colorata et luminosa, eo modo quo carbo ignitus est coloratus.

Opin. 1. Resp. ad arg. Oportet omnes concedere quod corpora illa sint luminosa; sed volunt aliqui quod simul sint luminosa et pervia, secundum aliam et aliam rationem : pervia, propter subtilitatem; luminosa vero, ratione claritatis et fulgoris superadditi. Improb. Sed ista positio non est conveniens, quia si pervia essent, non terminarent visum, nec haberent distinctionem in partibus, et ita oculi non possent discerni a naso. Et iterum, magnitudo luminis non patitur corpus esse transparens, ut patet in sole, in quo est luminis aggregatio, et in candela. Opin. 2. Alii voluerunt dicere, quod erunt simul luminosa, et colorata : colorata per naturam quatuor elementorum, et eorum qualitatem, ex quibus constat corpus humanum, sed luminosa, ratione luminis superadditi. Nec hoc est inconveniens, ut dicunt, sicut patet in noctiluca, quæ est corpus coloratum, ut patet in die, sed lucens, ut patet in nocte. Improb. Et hæc positio est convenientior, quia constat quod homines recognoscentur in patria; unde habebunt effigies quas habuerunt, et aspectus oculorum gloriosorum pervenient usque ad superficiem corporis illius splendentis, sicut ensis per multam tersionem non amittit colorem, sed ejus colori additur splendor : sic in proposito. Sicut etiam carbo per sui naturam alicujus coloris est, adveniente autem igne efficitur luminosus, et tamen est coloratus, quia est ibi lux materiæ terrestri incorporata; sic in proposito intelligendum, quod corpus resurgens per naturam suam habebit colorem, et claritas luminis superinduet ipsum sicut ignis carbonem. Concedendæ igitur sunt rationes, quod corpora gloriosa sunt colorata et luminosa, secundum duplicem naturam, ut visum est.

1. Ad illud quod objicitur, quod corpulentia non obsistat menti, dicendum quod ex hoc non sequitur quod sunt pervia, quia non magis videtur mens per corpus pervium, quam per solidum; sed hoc vult dicere, quia ita cogitationes et affectiones habebunt intus in corpore, ut sint patentes.

2. Ad illud quod objicitur, quod magis subtiliatur per gloriam, quam per naturam vel artem, dicendum quod non quælibet subtiliatio facit pervietatem. Nam ubi est subtiliatio cum aggregatione luminis, non manet pervietas, ut patet in candela, sive in flamma; et quia sic est in proposito, ideo, etc.

3. Ad illud quod objicitur, quod harmonia visum debet delectare, dicendum quod harmonia illa nata est delectare visum non corporalem, sed spiritualem : et hunc delectat, et delectare potest, etiamsi corpus non sit pervium : ideo patet quod illud non valet.

[1] Arist., *de Sensu et Sensato*, c. III. — [2] *Matth.*, XIII, 43.

QUÆSTIO II.

An corpora gloriosa possint claritatem suam secundnm imperium animæ oculis nostris occultare [1].

Fundam. De claritate in comparatione; et quæritur utrum corpora gloriosa possint claritatem suam secundum imperium animæ oculis nostris occultare. Et quod sic, videtur, quia Christus post resurrectionem apparuit discipulis in eadem effigie, et colore, in quo prius : sed sicut dicit Augustinus *de Civitate Dei* [2] : « Christus sua resurrectione ostendit quale sit futurum corpus nostrum. » Ergo alia corpora similiter poterunt.

Item corpus illud est in perfecta obedientia respectu animæ : ergo apparet et resplendet secundum plus et minus, ut animæ placet.

Item claritas illa oculis non glorificatis est improportionabilis : ergo quod ab eis videatur, est condescensionis : ergo occultatio ipsius a nostris oculis est de natura ipsius gloriosæ lucis.

Ad opp. Contra : 1. Quanto aliquid luminosius est, tanto minus potest visum latere : sed corpus gloriosum est magis luminosum, quam non gloriosum : sed hoc non potest latere : ergo nec illud.

2. Item lux se manifestat illuminando : sed illuminare est actus lucis naturalis et essentialis : ergo cum nihil possit privari actu essentiali, ipso salvato in esse; impossibile est quin corpus gloriosum irradiet : ergo impossibile est quin illuminet, et se visui manifestet.

3. Item, sicut se habet pati ad impassibile, ita occultari ad lucem : sed corpus gloriosum non potest pati, quia est impassibile : ergo nec occultari, cum sit luminosum.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXV, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIV; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. VI; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XVIII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XX. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XV et XVI. — [3] Vid. art. sup.

CONCLUSIO.

Corpora gloriosa possunt claritatem suam secundum imperium animæ oculis nostris occultare, et etiam ostendere.

Resp. ad arg. Ad hoc dicunt aliqui, quod claritas corporis gloriosi visui glorioso est manifesta, et ei occultari non potest; oculo non glorificato est occulta, et ei non potest manifestari, quia est ei improportionabilis. Unde, quia occultare est de manifesto occultum facere; ideo dicunt simpliciter, quod non potest. Nec est trahendum ad consequentiam de Christo, quia Deus erat. Sed istud est mirum dicere, quod claritas corporalis omnino sit improportionabilis et occulta; et quia, si non in se, saltem possit videri in irradiatione. Et præterea videtur Christus non miracula fecisse, sed argumenta resurrectionis ostendisse. Et ideo aliter dicendum, quod corporis qualitas secundum exigentiam ejus, in quo est, agit. Corpus autem gloriosum est subtile, et per subtilitatem suam potest omne non gloriosum penetrare, ut infra patebit. Potest etiam [3] resistere. Et ideo dico quod, quia corpus gloriosum per effectum spiritualis potentiæ potest omne corpus penetrare, potest et penetrare oculum; et tunc non erit objectum ejus; et ideo potest latere. Rursus, quia potest corpori se objicere, potest et claritatem suam omnino ostendere, licet oculus obtundatur, et non comprehendat. Et quia potest omnino latere penetrando subtiliter, et omnino patere se objiciendo visibiliter, potest et medio modo plus et minus se ostendere. Unde si hic esset anima gloriosa cum corpore glorificato, plus et minus posset de sui corporis claritate oculis nostris claudere et ostendere : et hoc per naturam illam; quia non tantum clarum est, sed penetrativum, et spirituale, id est agile. Et concedendæ sunt rationes ad hanc partem.

(Opinio aliorum. — Improb. — Opin. Doct.)

1. Ad illud quod objicitur, quod quanto luminosius, tanto minus potest visum latere;

dicendum quod verum est per naturam luminis, potest tamen per naturam spiritualitatis et subtilitatis.

2. Ad illud quod objicitur, quod lux se manifestat illuminando, dico quod non tantum illuminando, sed etiam oculis intuentium se objiciendo : et quia potest esse quod corpora gloriosa radios penetrent visibiles corporis non gloriosi, ideo, etc.

3. Ad aliud dicendum, quod occultari est dupliciter : una propter obscuritatem a parte objecti, et de hac verum est quod lux non potest occultari; alia est per impotentiam a parte oculi, quia non potest ibi figi propter excellentem subtilitatem : et hæc luci non repugnat, sicut passibilitas impassibilitati : et primo modo impossibile est lucem occultari; secundo modo est verum, et possibile.

SECTIO (a) III.

Consequenter quæritur de dote subtilitatis, de qua duo quæruntur : primo quæritur de ipsa per comparationem ad alia corpora; secundo, de ipsa per comparationem ad (b) tactum nostrum.

QUÆSTIO I.

An corpus gloriosum possit penetrare omne aliud corpus [1].

Fundam. Utrum corpus gloriosum possit penetrare omne aliud corpus non gloriosum in suo motu; et quod sic, videtur : quia dicitur [2] : *Cum fores essent clausæ*, quod *Jesus stetit in medio;* et Gregorius dicit, quod propter subtilitatem ostia clausa non obstiterunt : ergo, etc.

Item ratione videtur : quia corpus gloriosum in suo motu non potest retardari : ergo nec impediri : et si non potest impediri, ergo nihil potest ei resistere : ergo in suo motu potest omne corpus penetrare.

Item, si non potest penetrare omne corpus, cum possibile sit illud includi, possibile esset illud incarcerari : sed esse in carcere est miseriæ : ergo possibile est beatum fieri miserum.

Item Damascenus ait, quod de Christo Domino post resurrectionem quædam dicuntur secundum dispensationem, ut cicatrices, cibatio, potatio, quædam secundum naturam, ut transire de loco ad locum infatigabiliter, et clausis januis intrare : ergo si hoc est de natura corporis gloriosi, patet, etc.

Contra : 1. Cum subtile et rarum obviet Ad opp.
duro, non penetrat, sed penetratur, ut patet, quia lapis dividit aerem, et transit per ipsum : si ergo corpus gloriosum est subtile, ergo per illam dotem non convenit sibi penetrare, sed potius penetrari.

2. Item corpus gloriosum non est majoris subtilitatis, quam radius vel aer : sed radius sua subtilitate non penetrat corpora opaca, et aer non penetrat nisi porosa : ergo corpus gloriosum non potest omnia penetrare.

3. Item, si penetrat, aut hoc est dividendo, aut subintrando per poros, aut simul coexistendo : si dividendo, sed quædam sunt corpora indivisibilia et insecabilia; item sunt alia, quæ cum dividantur, nunquam rejungentur; sunt et alia, quæ si dividantur, corrumpuntur : ergo cum corpus gloriosum nihil destruet, non solum (c) quod non possit destrui, sed etiam quod possit, non omnino poterit penetrare saltem empyreum. Si subintrando per poros, sed pori sunt discontinui: ergo necesse esset corpus gloriosum discontinuari. Si simul coexistendo, sed impossibile est per naturam [3] duo corpora esse simul : sed gloria non aufert naturam : ergo, etc. Quod autem duo corpora esse simul in philosophia sit impossibile, dicit ratio ostensiva, quia corpori debetur locus, ut propria men-

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIII, art. 1 ; et IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. V; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. I, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIX ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XXI. — [2] *Joan.*, XX, 19. — [3] Arist., *Phys.*, lib. IV, cont. 4.

(a) *Cæt. edit.* ARTICULUS.— (b) *Cæt. edit. omitt.* alia corpora; secundo, de ipsa per comparationem ad. — (c) *Cæt. edit. non habent* non solum.

sura proprio mensurato : sed multiplicato mensurato, necesse est multiplicari mensuram propriam : ergo, etc.

4. Item, sicut se habet unum locatum ad plura loca, ita plura loca ad unum locatum : sed unum locatum impossibile est esse in pluribus locis simul : ergo nec plura locata possunt esse in eodem loco simul.

5. Item hoc videtur per impossibile, quia tunc accipiatur corpus æqualis magnitudinis, ut corpus gloriosum; tunc ista duo omnino exterminantur : ergo soliditas in soliditate, et superficies in superficie, et linea in linea, et punctus in puncto: sed duo indivisibilia sunt simul unum : ergo, etc.

6. Item, trahatur linea a centro illius distantiæ ad punctum circumferentiæ per medium corpus glorificatum, et rursus alia ab eodem puncto ad idem per corpus non glorificatum; aut est una linea, aut duæ : si una, ergo corpus gloriosum, et non gloriosum, sunt unum; si duæ lineæ, tunc videntur inconvenientia tria : primum, quod ab eodem puncto ad idem punctum possunt esse duæ lineæ rectæ, et ita duæ lineæ rectæ, inter quas non cadit superficies media; et rursus duæ lineæ rectæ habentes eosdem terminos, cum lineæ multiplicentur per terminos; item duæ lineæ rectæ faciunt figuram : quæ sunt tria maxima inconvenientia secundum Philosophum.

7. Item, si corpus gloriosum potest propter sui subtilitatem coexistere, et penetrare corpus grossum, multo fortius aliud subtile : ergo duo corpora gloriosa possunt esse simul : et si duo, pari ratione tria : et si hoc, tunc omnia.

CONCLUSIO.

Corpora gloriosa penetrare possunt corpus non gloriosum, cum habeat dotem subtilitatis.

Resp. ad arg. Omnes concedunt, quod corpora gloriosa habent dotem penetrabilitatis,
0 . 1. id est, subtilitatis. Sed quidam dicunt quod hanc habent, quoniam omnia corpora eis subjacent et obediunt, et ipsa virtutem habent super omnia. Unde dicunt, quod sicut aer cedit sagittæ, sic omne corpus cedit corpori glorioso. Sed illud improbatum est, Improb.
quia qua virtute rejungeretur lapis, si per ipsum transiret, et cœlum similiter, et corpus hominis non gloriosi. Alii dicunt quod Opin. 2
non cedit; sed quia omnia corpora quodam modo sunt porosa, et corpus glorificatum habet rationem et naturam lucis, quæ tota per essentiam salvatur in puncto, et dilabitur, quando non habet resistentiam, volunt quod corpus gloriosum pertranseat, et non per poros multos, sed potest per unum. Sed Improb.
illud adhuc videtur inconveniens : ponamus enim corpus aliquod non esse porosum, tunc per illud non posset transire. Item, quomodo est intelligendum, quod gloriosum efficiatur ita modicum, sicut porus, quin deperdatur ejus figura, ejus quantitas, et mensura? Ideo non est conveniens hæc positio. Alii ponunt Opin. 3.
quod, quia corpus est in perfecta obedientia respectu intellectus, et intellectus potest abstrahere a quantitate naturam secundum intelligentiam, etiam abstrahere poterit secundum veritatem : et tunc corpus, abstracta quantitate, habet corporis substantiam et spiritualitatem. Unde sicut spiritus est simul cum corpore, et a corpore non impeditur; sic glorificatum corpus cum non glorificato. Sed hoc est impossibile, et non intelligibile, Improb.
quod sit corpus vivens et organicum, et non sit corpus quantum : ideo hoc non est ponendum; qualiter enim salvetur organizatio, et membrorum distinctio in corpore a quantitate abstracto, hoc non video. Alii vero Opin. 4.
dicunt quod corpus gloriosum potest esse in quam approbat
eodem loco cum non glorioso; unde penetrat Doct.
subintrando per totum, non per poros : et hoc potest sic intelligi : quod enim duo cor- Explic.
pora naturalia non possint esse simul in eodem loco, non est eo quod sint duo : ante enim per naturam sunt duo, quam sint in uno loco vel duobus, quia per suas formas. Et hoc patet, quia duo puncta, et duæ lineæ, et duæ superficies simul sunt in contactu

physico, quia contigua sunt quorum termini simul sunt, quandocumque in eodem loco primo sunt. Quod ergo non sunt simul, hoc est propter corpulentiam ipsorum, quia neutrum non est alteri pervium. Si ergo ita fit quod alterum habeat subtilem corporeitatem et penetrativam virtutem respectu alterius, tunc quidem poterunt esse simul. Et quoniam in dote penetrabilitatis, id est subtilitatis, datur corpori subtilitas, et virtus activa ad penetrandum non glorificatum, ideo penetrat, illo non cedente. Corpora vero mathematica, et lineæ, et puncta, ideo plura sunt, quia distantia : et ideo impossibile est duo corpora mathematica, vel duas lineas, vel puncta esse simul, vel etiam mathematicum cum naturali, sicut vult Philosophus.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod subtile dispositum est penetrari, non penetrare, dicendum quod hoc est verum, ubi est subtilitas raritatis ad patiendum : sed hic est subtilitas juncta virtuti agenti, sicut patet in igne et radio.

2. Ad illud quod objicitur, quod æqualis subtilitatis est radius; dicendum quod, si sit æqualis subtilitatis, non tamen est tantæ virtutis in penetrando : et utrumque requiritur, ut visum est.

3. Ad illud quod objicitur, quod duo corpora non possunt esse simul, jam patet responsio, quia si intelligatur de corpore secundum esse naturale, non tenet hoc quia corpus, sed quia habet corpulentiam. Quod ergo objicitur de mensura, dicendum quod duplex est mensura, scilicet intra, et extra. Mensura intra est propria, et multiplicatur secundum multiplicationem mensurati, quia est unigenea mensurato; mensura extra non oportet quod multiplicetur in quantum mensura; sed, si multiplicatur, hoc est propter indigentiam vel compassibilitatem mensuratorum.

4 et 5. Ad illud quod objicitur, quod unum corpus non potest esse in pluribus, ergo nec unus locus continet duo corpora; dicendum quod non est simile, quia primum facit finitas, qua creatura non privatur per gloriam; secundum facit corpulentia et grossities, quæ auferetur per gloriam.

6. Ad illud quod objicitur de punctis et lineis, dicendum quod non habent distinctionem manifestam, quæ est secundum distantiam, sed distinctionem naturalem, quæ est secundum diversam substantiam, et simul in suis naturis coexistunt; ipse vero opponit, ac si esset distinctio secundum esse metaphysicum.

7. Ad illud quod objicitur de corpore glorificato, utrum possit esse simul cum alio; aliqui dixerunt quod sic, sicut duo radii et lumina simul sunt, secundum Dionysium; sed tamen hoc non credo, quia unum non est materiale respectu alterius, nec pertransibile alio : et ideo quamvis sit ibi subtilitas, deficit tamen penetrabilitas. Nec est simile de luminibus, quia formæ sunt habentes multiplicationem non a subjecto in quo sunt, sed a principio effectivo, sicut dicit Dionysius; et ideo plura corpora gloriosa non possunt esse simul, sicut gloriosum cum non glorioso, etc.

QUÆSTIO II.

An corpus gloriosum sit palpabile [1].

De subtilitate per comparationem ad tac- Fundam
tum nostrum; et quæritur utrum corpus glorificatum sit palpabile a tactu non glorificato. Et quod sic, videtur [2] : ***Palpate, et videte, quia spiritus ossa et carnem non habet.***

Item Gregorius in homilia : « Palpabile fuit per veritatem naturæ, et subtile per effectum spiritualis potentiæ. »

Item ratione videtur : quia in corpore glorioso erit veritas carnis et ossis : sed caro est mollis, et os durum : sed durum et molle sunt objecta tactus : ergo, etc.

[1] Cf. S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIII, art. 6; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. IV; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. 1, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XXI. — [2] *Luc.*, XXIV, 39.

Item corpus gloriosum potest immutare visum : ergo eadem ratione potest immutare tactum.

Ad opp. Contra : 1. Per Gregorium[1] : « Corrumpi necesse est quod palpatur. » Sed gloriosum corpus est incorruptibile : ergo et impalpabile.

2. Item Joannes Chrysostomus in quadam homilia : « Dignum est quærere, qualiter corpus incorruptibile tangibile fuit mortali manu : sed ne tumultueris; condescensionis enim fuit. »

3. Item ratione videtur : quia omne quod sentitur tactu, sentitur aut per resistentiam, aut per (a) qualitatem activam, sicut sentitur aer frigidus : sed corpus gloriosum non potest sentiri per resistentiam, quia nihil ei resistit; non per qualitatem activam, quia nulla talis immutatio ibi remanet : ergo nullo modo.

4. Item tactus maxime est materialis; corpus autem illud spirituale : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Corpus gloriosum potest se præbere tangibile, et se occultare, quia potest penetrare organum tactus.

Resp. ad arg. Dicendum quod, cum dico *tangibile*, duo dico, scilicet quod potest immutare sensum, et hoc est perfectionis; et quod non potest latere tactum nostrum, et hoc est imperfectionis. Et quia remanebit quod est perfectionis, et tolletur quod est imperfectionis; ideo dico quod corpus gloriosum potest se præbere tangibile, et potest se non præbere, sive latere; et hoc habet secundum diversas conditiones. Explic. Nam tangi potest, quia potest impellenti resistere, cum sit corpus verum, non vanum, vel phantasticum; latere potest, quia potest penetrare organum tactus. Primum habet per virtutem naturæ; secundum, per effectum, spiritualis potentiæ. Et hæc duo contraria sunt in nobis, sed non in illo corpore. Concedendæ ergo sunt rationes, quod tangi potest.

1 et 2. Ad illud quod objicitur, « Quod palpatur est corruptibile, » dicendum quod hoc verum est de eo quod est tactui subjectum : sed istud non erat : et ideo condescensionis erat.

3. Ad illud quod objicitur de resistentia, dico quod corpus tangens non resistit tangendo, sed magis e converso : et licet nihil possit corpori glorioso resistere, ipsum tamen potest aliis, sicut patet, quia constat quod potest sustollere lapidem in manu.

4. Ad ultimum vero patet responsio, quia corpus non efficitur ita spirituale, quin salvetur in eo veritas carnis et ossis.

SECTIO (b) IV.

Consequenter quæritur de dote agilitatis, de qua duo quæruntur : primo quæritur, utrum sit in omnibus corporibus gloriosis; secundo quæritur de inclinatione corporis gloriosi per agilitatem.

QUÆSTIO I.

An agilitas sit in corporibus gloriosis[2].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod agilitas sit in corporibus gloriosis[3] : *Tanquam scintillæ in arundineto discurrent :* dicitur de beatis. Fundam.

Item ratione videtur, quia anima sensitiva habet vim motivam et sensitivam ; et ita resurgent organa virtutis motivæ , sicut et sensitivæ : sed organa sensitivæ erunt habilia sensui : ergo organa motivæ motui.

Item corpus propter sui tarditatem animæ repugnat : sed tunc nulla erit repugnantia : ergo nulla tarditas : et sic, etc.

Item, non statim ut resurgent, erunt in empyreo : et ille est locus debitus, et unum-

[1] Greg., *in Evang.*, hom. XXVI. — [2] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIV, art. 1; et IV *Sent.*, dist. XLIV, q. II, art. 3; Scot., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XIII; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, art. 4, q. VII; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XXII; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XXII. — [3] *Sap.*, III, 7.

(a) *Cæt. edit. omitt.* per.— (a) *Cæt. edit.* ARTICULUS.

quodque corpus habet habilitatem tendendi ad locum suum : ergo cum habeat habilitatem tendendi, et hanc non habeat nisi per agilitatem, patet, etc.

Ad opp. Contra : 1. Frustra est agilitas ad motum si non decet esse motum : sed in corporibus illis impossibile est esse motum, prout dicitur[1] *Juravit quod non erit ultra tempus* (*a*) : sed omnis motus localis est in tempore : ergo, si non erit tempus, ergo nec motus.

2. Item per Augustinum, *de Trinitate*[2] : « In habentibus mutationem nonnulla mors est ipsa mutatio. » Et ratio hujus est, quia in omni motu aliquid deperditur, et illud mori non incongrue dicitur. Sed corpus illud erit ab omni morte alienum : ergo, etc.

3. Item Philosophus dicit[3], quod motus est entelechia (*b*), id est, entis in potentia : unde omnis motus imperfectioni attestatur, quia propter habendum aliquid non habitum : sed omnis imperfectio abest a corporibus gloriosis : ergo et omnis motus.

4. Item hoc ostenditur per simile in superiori et inferiori, quia anima remuneratur per affectionum (*c*) et cogitationum quietationem; corpora etiam supercoelestia, quæ sunt maxime habilia ad motum, per quietem remunerantur : ergo similiter corpora gloriosa.

CONCLUSIO.

Corpora gloriosa habent agilitatem facientem ad expeditionem animæ in corpus.

Resp. ad arg. Dicendum quod, quidquid (*d*) sit de motu, tamen de agilitate certum est, quod ista proprietas est de perfectione et nobilitate corporis, et faciens ad expeditionem animæ in corpore : et ideo dico quod erit ibi, sicut probant rationes.

Quod vero objicitur 1. de motu, dicendum quod motus omnis est propter carentiam alicujus rei : carentia autem potest esse aut rei quæ inhæret, aut rei quæ assistit : si rei quæ inhæret ut proprietas absoluta, hæc quidem imperfectionem facit in mobili, et similiter motus, alia est carentia rei quæ assistit, et tunc aut illa est nata assistere per naturam, et tunc illa indiget, et talis motus etsi sit rei perfectæ, attestatur tamen alicui imperfectioni, ut cum lapis movetur ad locum deorsum; aut locus ille non est natus assistere per naturam magis, quam alius, quia illo non indiget, sed per voluntatem, quia aliquid vult circa illum locum operari, et talis motus non ponit imperfectionem, sed libertatem : et talis esse poterit in corpore glorioso.

Ad illud ergo quod objicitur, quod non erit tempus, dicendum quod verum est, prout est mensura motus primi mobilis.

2. Ad illud quod objicitur de mutatione, quod est mors, dicendum quod illud non intelligitur de qualibet mutatione, sed de mutatione ad formam.

3. Ad illud quod objicitur, quod motus attestatur imperfectioni, dicendum quod verum est de motu ad formam vel ad situm propter indigentiam; hic autem motus est propter libertatem.

4. Ad illud quod objicitur quod anima non mutat affectiones; dicendum quod mutatio veniebat ex ejus instabilitate, seu necessitate : mutatio enim[4] corporum superiorum est propter inferiorum necessitatem; mutatio autem corporis ab anima, ex libertate : ideo non est simile.

QUÆSTIO II.

An agilitas inclinet corpus gloriosum ad omnem differentiam positionis[5].

De inclinatione corporis gloriosi, quæ est per agilitatem; et quæritur utrum agilitas Ad opp.

[1] *Apoc.*, x, 6. — [2] Aug., *de Trinit.*, lib. I, c. I, quoad sensum; *Cont. Maxim.*, lib. III, al. II, c. XII. — [3] Arist., *Phys.*, lib. III, cont. 3. — [4] Aris., *Phys.*, lib. III, cont. 3. — [5] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXXIV, art. 2 et 3; Richard., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. VII, art. 4; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. XLIX, q. XXII.

(*a*) Vulg. *tempus non erit amplius.* — (*b*) *Edit. Vatic.* endelichia. *Edit. Ven.* endelechia. — (*c*) *Cæt. edit.* affectionem. — (*d*) *Edit. Ven.* aliquid.

inclinet corpus gloriosum ad omnem differentiam positionis, an ad aliquem locum determinatum. Et quod non ad omnem differentiam, videtur : 1. quia inclinatio mobilis sequitur naturam prædominantis secundum quantitatem ; sed prædominans secundum quantitatem in corporibus illis est terra et aqua : ergo, etc.

2. Si dicas quod auferetur gravitas; contra : Hæc est de natura terræ : sed Augustinus dicit, quod natura servabitur : ergo, etc.

3. Item unumquodque appetit quod est magis sibi conveniens : sed locus cœli empyrei est magis sibi conveniens : ergo appetit esse ibi : sed inclinatio est appetitus naturalis : ergo, etc.

4. Item omne quod quiescit alicubi, habet vim ipsum ibi stabilientem : sed corpus gloriosum quiescit in cœlo : ergo ibi stabilitur per aliquam virtutem : sed virtus stabiliens in loco inclinat ad locum determinatum : ergo, etc.

Fundam. Contra : Corpus illud est per omnia obediens animæ : ergo si voluntas illa potest movere ad omnem differentiam positionis, et æque ad unam sicut ad aliam ; ergo corpus gloriosum non magis inclinatur ad unam, quam ad aliam.

Item, quod habet inclinationem ad unam partem, si movetur ad oppositam, movetur cum fatigatione et pœna : ergo si illud inclinaretur sursum, et moveretur deorsum, esset ibi labor et pœna.

Item, quod appetit unum locum, si extra illum ponatur, efficitur indigens et imperfectum : ergo si corpus gloriosum inclinaretur ad aliquem locum secundum appetitum, aut impossibile esset quod inde moveretur, aut si inde moveretur, esset imperfectum.

CONCLUSIO.

Corporis gloriosi agilitas non inclinat ad aliquem locum determinatum, quia sequitur inclinationem animæ.

Resp. ad arg. Dicendum quod habilitas ad motum sequitur inclinationem, et inclinatio appetitus est respectu perfectionis, quia propter illam est. Quoniam igitur corpus gloriosum totam suæ existentiæ, et nobilitatis, et stabilitatis rationem trahit ab anima, ideo inclinatio ejus est ad animam, non ad aliquid extra. Et quoniam agilitas sequitur inclinationem, et anima potest movere in omnem differentiam positionis, ideo et corpus habile ad omnem situm. Unde agilitas non inclinat ad aliquem locum determinatum, ut probatum est; sed est promptitudo, ut corpus moveatur in omnem locum ad quem vult movere anima : et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1. Ad illud quod objicitur, quod terra prædominatur, dicendum quod quia appetitus elementorum totaliter quietatur in illo corpore, ita quod nullum elementum in eo appetit suam sphæram; (*a*) ideo ablatus est terræ appetitus ille, et gravitas.

2. Quod objicitur, quod natura servatur, et vitium detrahitur; dicendum quod vitium dicitur omne quod importat imperfectionem.

3. Ad illud quod objicitur, quod appetit magis conveniens, dicendum quod hoc verum est, si illo indiget : sed corpus gloriosum nullo indiget loco.

4. Ad ultimum dicendum quod corpus stabilitur in omni loco per animam, et anima per Deum, et sic non indiget alia inclinatione.

(*a*) *Cæt. edit. add.* et.

DISTINCTIO L

DE STATU ET CONDITIONE DAMNATORUM ET MALORUM

PARS I.

DE STATU ET CONDITIONE DAMNATORUM ET MALORUM POST JUDICIUM QUANTUM AD RATIONEM ET VOLUNTATEM.

An mali in inferno peccent; de conditione tum illorum, tum etiam beatorum.

Hic oritur quæstio ex præmissis ducens originem. Supra enim Augustinus, loquens de malis in inferno damnatis, et bonis in cœlo glorificatis, dixit[1] quod nec bonis voluntas, nec malis facultas esse peccandi poterit. Et de bonis quidem constat; sed de malis, a quibus voluntatem malam non removet, quæritur quomodo sit verum eos non posse peccare, imo quomodo verum sit eos non peccare, cum malam habeant voluntatem. Quidam autumant illam voluntatem non esse peccatum, sed supplicium tantum. Alii vero peccatum esse fatentur, sed per illud eos non mereri aliquam pœnam, quia non est ibi locus merendi. Illud ergo peccatum dicunt non esse meritum supplicii, sed supplicium mali meriti, quod in hac vita præcessit. De hoc autem Augustinus[2] ita dicit : « Tempus acquirendi vitam æternam in hac tantum vita Deus hominibus dedit, ubi voluit etiam pœnitentiam esse fructuosam. Ideo hic pœnitentia fructuosa est, quia potest hic modo deposita nequitia bene vivere, et mutata voluntate, merita simulque opera mutare, et ea gerere quæ Deo placeant. Quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Domini non inveniet : quia etsi erit stimulus pœnitudinis, tamen nulla erit ibi correctio voluntatis. A talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi, vel desiderari justitia. Voluntas enim eorum talis erit ut habeat semper in se malignitatis suæ supplicium, numquam tamen recipere possit bonitatis effectum. Quia sicut illi qui cum Christo regnabunt nullas in se malæ voluntatis reliquias habebunt, ita illi qui erunt in supplicio æterni ignis cum diabolo et angelis ejus deputati, sicut nullam habebunt ulterius requiem, sic bonam nullatenus poterunt habere voluntatem. Et sicut cohæredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam : ita consortibus diaboli cumulabit ipsa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiori lumine veritatis. » Ex his apparet reprobos in inferno pœnitentiam sic gesturos, ut per eam pravam voluntatem non deserant : et illa maligna voluntas erit eis ad cumulum pœnæ : per quam tamen non merebuntur, quia nullus meretur, nisi in hac vita.

Quare dicantur tenebræ exteriores.

Hic quæri potest quare illæ tenebræ, quibus involventur mali in gehenna, dicuntur tenebræ exteriores. Quia tunc mali penitus extra lucem corporalem et spiritualem, scilicet Deum, erunt. Nunc enim etsi patiantur tenebras in cæcitate mentis, non tamen penitus extra lucem Dei sunt, nec corporali luce privantur. De hoc Augustinus sic ait[3]:

[1] Aug., *Enchirid.*, c. CXI, n. 29. — [2] Imo Fulgent., *de Fid. ad Petr.*, c. III, n. 38. — [3] Aug., *Enarr. in Ps.* VI, n. 8.

« Ira Dei et in judicio erit, et hic est in cæcitate mentis, cum dantur mali in reprobum sensum. Ibi exteriores tenebræ erunt, quia tunc peccatores penitus erunt extra Deum. Quid est enim penitus esse extra Deum, nisi esse in summa cæcitate? Siquidem [1] *habitat Deus lucem inaccessibilem*. Hæ autem tenebræ hic jam incipiunt in peccante, cum ab interiori Dei luce secluditur; sed non penitus, dum in hac vita est. » Ecce quare ibi peccator dicitur pati exteriores tenebras, et non hic : quia ibi secludetur penitus a luce Dei, quod non hic. Sed quo modo intelligenda est illa seclusio? An quia non videbunt Deum per speciem? Sed nec aliquis videt hic Deum per speciem. An per dissimilitudinem, quam facit peccatum inter Deum et hominem? Sed et hic multi per gravia peccata elongantur a Deo. An quia Deum odiunt, ita ut velint Deum non esse? Sed et hic multi Deum oderunt; de quibus scriptum est [2] : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper*. Quæ est ergo illa elongatio? Sane exteriores tenebræ intelligi possunt quædam malignitas odii et voluntatis, quæ tunc excrescet in mentibus reproborum, et quædam oblivio Dei, quia tormentorum interiorum et exteriorum doloribus adeo afficientur et turbabuntur, ut ab illis ad cogitandum aliquid de Deo vix, vel raro, vel nunquam mentem revocent. Ut qui nimio premuntur pondere, adeo stupescunt et turbantur, ut interim in aliam cogitationem non se extendant; sed illuc tendit impetus cogitationis, ubi sentitur vis doloris. Sed in hac vita nullus adeo malus est, ut penitus secludatur a cogitatione Dei : quia nec perdit appetitum beatitudinis, et quemdam boni amorem, quem naturaliter habet rationalis creatura. Illas autem exteriores et profundissimas tenebras reprobos perpessuros post judicium dicit Augustinus [3], opponens de illo divite, qui in inferno positus, elevans oculos vidit Abraham, et in sinu ejus Lazarum, cujus comparatione coactus est confiteri mala sua, usque adeo, ut fratres roget ab his præmoneri : quod ante judicium factum legitur. Sed post judicium in profundioribus tenebris erunt impii, ubi nullam Dei lucem videbunt cui confiteantur.

EXPOSITIO TEXTUS.

Hic oritur quæstio ex præmissis ducens originem, etc.

Supra egit Magister de statu beatorum; in hac parte agit de statu damnatorum : Divisio. primo post judicium; secundo ante judicium, ibi : *Præterea quæri solet, si reproborum animæ,* etc. Prima pars habet duas : in prima determinat subversionem voluntatis; in secunda excæcationem rationis, ibi : *Hic quæri potest quare illæ tenebræ*, etc. Et utraque pars duas habet : in prima opponit; in secunda vero dissolvit.

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis, secundum duo quæ tangit Magister, duo principaliter quæruntur : primo quæritur de subversione voluntatis damnatorum; secundo de excæcatione rationis. Circa primum quæruntur tria : primo quæritur utrum damnati velint se peccasse; secunda, utrum voluntate deliberativa damnati malint non esse, quam esse; tertio, utrum damnati mallent omnes esse damnatos, quam quosdam damnatos, et quosdam beatos.

QUÆSTIO I.

An damnati velint se peccasse [4].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod damnati vellint se peccasse : quia Au- Ad opp. (a)

[1] I *Tim.*, VI, 16. — [2] *Ps.* LXXIII, 23. — [3] Aug., *Enarr. in Ps.* CVIII, 15, n. 17.— [4] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.*
(a) *Loco hujus* Ad opp., *Cæt. edit.* Fundam.

gustinus [1], *de Fide ad Petrum*, dicit, quod « bonam habere nullatenus poterunt voluntatem : » sed nolle se peccasse est voluntatis bonæ : ergo non poterunt hanc habere : ergo si considerabunt peccatum suum, cum non possunt nolle, necesse habeat velle.

2. Item voluntas hominis post mortem est invertibilis, sicut voluntas angeli mali : sed angelus malus vult se peccasse : ergo, etc.

3. Item, sicut malitia inclinat voluntatem ad malum, sic gratia ad bonum ; sed malitia remanebit in damnatis, sicut et gratia in beatis : ergo sicut beati bona, quæ semel voluerunt, semper volunt ; ita damnati semper volunt mala.

4. Item, quod quis dimittat actum peccandi in præsenti, non potest esse sine gratia gratis data ; multo fortius de peccandi voluntate : ergo si [2] nulla gratia datur ipsis reprobis, nec natura melioratur, ergo peccandi voluntatem nunquam amittunt.

Fundam (a). Contra : [3] 5. *Dicent intra se pœnitentiam agentes*, etc. Constat quod illa est consideratio, seu voluntas rationis deliberantis : ergo videtur quod velint se non peccasse.

6. Item Augustinus, in lib. *LXXXIII Quæstionum*, dicit : « Videmus ferissimas bestias dolore pœnarum a maximis voluptatibus abstinere. » Sed damnati non ardentius appetunt, quam bestiæ atroces, et maxime cruciantur : ergo eorum appetitus trahitur : et sic, etc.

7. Item, peccatum non placebat quia peccatum, sed propter libidinosam delectationem ; sed in damnatis exclusa est omnis libidinosa delectatio : ergo nullum peccatum eis placet.

8. Item mala voluntas, eo ipso quod mala est, est contra Deum ; et eo ipso quod est contra Deum, est meritoria pœnæ : ergo semper merentur pœnam ; et ita debet semper eis pœna augeri, et sic in infinitum : sed sic non videtur : ergo, etc.

9. Item voluntas mala, eo ipso quod mala, est inordinata : ergo quando exit in actum novum, de novo inordinatur : sed nihil potest Deus relinquere inordinatum : ergo si peccatum non ordinatur nisi in pœna, et est nova inordinatio, ergo nova pœna, et ita semper cresceret.

10. Item esto quod damnatis daretur libertas peccandi, nunquam fornicarentur, si redirent ad corpora, et locum haberent : constat quod nolint peccare, cum magis horreant tantam pœnam, quam delectationem peccati : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Damnati nollent se peccasse, non cum displicentia peccati, sed cum displicentiæ pœnæ, vivente adhuc in eis peccandi voluntate.

Resp. ad arg. Dicendum quod mala voluntas dicitur dupliciter, scilicet uno modo actu, alio modo habitu. Dico ergo quod timor servilis in viatoribus non aufert habitum malæ voluntatis, sed aufert actum : iste enim non vult luxuriari, quia timet puniri, et de ipsa voluntate tamen habitum non aufert ; quod patet, quia si separaretur impunitas, vellet utique luxuriari. Sic intelligendum est in damnatis, quod dolor pœnalis aufert ab ipsorum voluntate actum volendi peccare, quia revera damnati non appetunt luxuriari, nec inebriari (*b*), propter pœnas quas ex illis actibus sentiunt se incurrisse ; habent tamen habitum voluntatis malæ, per quam appeterent peccare, si non crederent se ex hoc puniri. Si ergo quæras utrum damnati nolint peccasse, dico quod nolunt, non propter hoc quod peccatum eis displiceat, quia injustum, sed quia eis displicet pœna justa. Distinct.

1. Et ideo malam habent voluntatem, hoc volendo, et ideo adhuc vivit in eis voluntas peccandi, licet dolore pœnarum impediatur,

p. III, q. XCVIII, art. 2; Scot., IV *Sent.*, dist. L, q. I; Richard., IV *Sent.*, dist. L, q. III, art. 4; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. I; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. L, q. XVIII.

[1] Imo Fulgent., *de Fide ad Petr.*, c. III. n. 34, inter opera S. Aug. — [2] *Luc.*, XVI, 25. — [3] *Sap.*, V, 3.

(*a*) *Loco hujus* Fundam., *Cæt. edit.* Ad opp.—(*b*) dominari.

ne exeat in actum suum. Et sic patet responsio ad primum.

2. Ad illud quod objicitur, quod voluntas est invertibilis, dicendum quod verum est de vertibilitate quantum ad habitum, in qua fit plena versio; sed non est verum de vertibilitate quantum ad actum.

3. Ad illud quod objicitur, quod malitia inclinat sicut gratia, dicendum quod non est simile, quia motus gratiæ præmiatur in simili et convenienti; sed motus libidinis in dissimili, ut in dolore: et ideo impeditur; sed motus gratiæ consummatur.

4. Ad illud quod objicitur, quod abstinere a voluntate peccandi non est sine gratia, dicendum quod loquendo de voluntate habitu, non est sine gratia; sed de voluntate actu distinguendum est, quia aut abstinet ab actu malo quia contra Deum, et quia iniquum, et hoc non est sine gratia gratis data, hæc enim præparat ad ulteriorem gratiam; aut quia hoc est læsivum, sicut si aliquis dimittit fornicari, vel inebriari, quia amittit visum; et talis est per naturam punitam. Similiter dico quod damnati refugiunt propter timorem pœnæ.

5 et 6. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod habent pœnitentiam, dicendum quod verum est; sed illa pœnitentia est stimulus pœnitudinis, non correptio voluntatis; unde si daretur libertas peccandi, et speraretur omnino impunitas, dico quod peccarent: sed si deberent ita puniri pro aliis quæ facerent, sicut pro his quæ fecerunt, nunquam vellent peccare.

7 et seq. Ad illud quod objicitur, utrum habeant aliquam inordinationem actualem voluntatis, potest dici quod sic: sed illa inordinatio est eis versa in pœnam, sicut beatis bona voluntas in gloriam: unde sicut isti non merentur amplius bona voluntate, ita nec illi demerentur mala: et hoc dicit Augustinus, et habetur in littera.

[1] *Cf.* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XCIX, art. 3; Scot., IV *Sent.*, dist. L, q. II; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 1, q. II; Franciscus de Mayr., IV *Sent.*, dist. L, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. II; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. L, q. XIX. — [2] *Apoc.*, IX, 6. — [3] Aug., *de lib. Arbitr.*, lib. III, c. VII. — [4] Arist., *de Generat.*, lib. II, cont. 159.

QUÆSTIO II.

An damnati mallent non esse, quam sic esse [1].

Utrum voluntate deliberativa damnati malint non esse, quam sic esse; et quod sic, videtur; quia dicitur in Apocalypsi [2]: *In diebus illis desiderabunt homines mori, et fugiet mors ab eis.* Fundam.

Item Augustinus, in libro *de Miseria hujus mundi*, loquens de damnatis, dicit: « O mors, quam dulcis esses, quibus tam amara fuisti! Te solam desiderant, qui te vehementer oderunt. »

Item ratione videtur, quia major est tristitia ex pœna, quam delectatio ex culpa, quia modicum habent gaudium, et magnam tristitiam: ergo si electio tortionis præelegit fugam magis nocivi desiderio minus delectabilis, ut patet de illo, qui vult lucrari argentum, et fugit mortem, videtur quod damnati malint omnino non esse, quam sic puniri.

Item, si cederent in non esse, pœna esset momentanea: sed pœna cruciatus eorum est æterna: ergo si pœna momentanea præferenda est æternæ, sicut malum finitum infinito, videtur, etc.

Contra: 1. Augustinus in libro *de Libero Arbitrio* [3]: « Considera quam bonum est esse, quod et beati et miseri volunt; magis tamen est esse et miserum, quam omnino non esse, cum tamen miser esse nolis. » Ad opp.

2. Item ratione arguitur [4]: Præelectio supponit electionem: sed non esse non est eligibile (*a*), quia omne eligibile habet (*b*) apparentiam boni: sed ipsum non esse non habet boni apparentiam, quia quod apparet bonum, apparet esse: ergo.

3. Item omnis appetitus ordinatus est conformis naturæ, quia natura semper appetit quod melius est: sed natura semper appetit

(*a*) *Cœt. edit.* est eligibile. non. — (*b*) *Edit. Vatic.* habeat.

esse, ut ipse Philosophus dicit, et nullo modo non esse : ergo, etc.

4. Item majus malum magis est fugiendum; sed majus malum est quod magis adimit : sed corruptio in non esse adimit totum bonum; pœna vero non totum, imo multum relinquit : ergo magis fugiendum est non esse, quam puniri.

CONCLUSIO.

Damnati mallent non esse, quam esse damnati, voluntate deliberativa; et omnis homo debet illud appetere appetitu refugiente incommodum; oppositum (a) tamen est secundum appetitum honesti.

Opinio aliorum. Resp. ad arg. Ad hoc dicunt aliqui, quod damnati mallent non esse, quam sic esse : sed appetitus eorum est inordinatus, et indiscretus, et phantasticus, quia sibi nocivum appetit, sicut et appetitus febricitantis, qui non venit ex natura, sed ex phantastica imaginatione, quia existimat sibi prodesse, quod nocet sibi. Sic damnati, quia existimant se habere requiem, si omnino non essent, appetunt magis non esse, quam esse in pœnis : et hoc videtur dicere Augustinus. Improb. Sed tamen Sapiens dicit in *Ecclesiastæ libro*[1] *: Feliciorem utroque judicavi*, etc. Et ipsa Sapientia[2] : *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Et Hieronymus dicit, quod Determinatio propria. « melius est non vivere, quam male vivere. » Ideo dicendum aliter, quod non esse nullo modo est appetendum appetitu ordinato et recto ; similiter nec esse damnatum, vel esse infelicem. Et si horum aliquid appetatur, phantasticus est appetitus, non ordinatio naturæ. Sed utrumque horum fugiendum. Et cum se habeant sicut excedentia, et excessa : utrumque altero magis est fugiendum diversis considerationibus. Quia enim non esse adimit totum bonum, pœna partem; ideo hoc magis est fugiendum. Simpliciter tamen loquendo, quia corruptio in non esse in infinitum excedit pœnam intensive, in infinitum, inquam secundum proportionem, pœna vero extensive in infinitum secundum veritatem, ideo credo quod magis appetendum esset, si poneretur in optione, omnino non esse, quam æternaliter torqueri : loquor de appetitu, qui refugit incommodum : hoc enim judicat mens mea magis portabile, sicut decollationem magis, quam diuturnam ignis adustionem. Verumtamen secundum appetitum honesti, quia cruciatus iniqui spiritus est ad gloriam Dei, utique magis deberet ignibus subjacere ad continuam Dei laudem, quam per omnimodam corruptionem manum Dei effugere. Concedo ergo quod damnati mallent non esse : et omnis homo recte debet illud appetere, considerata gravitate utriusque pœnæ : non tamen dico quod sit magis appetendum simpliciter : tamen ipsi simpliciter magis appetunt : et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1. Ad rationes autem ad oppositum solvendas, dicendum quod Augustinus procedit ea via, qua corruptio in non esse excedit, scilicet intensive.

2. Ad illud quod objicitur, quod præelectio supponit electionem, dicendum quod verum est de illa, quæ est per modum desiderii; non de ea, quæ est per modum fugæ.

3. Ad illud quod objicitur, quod natura determinat semper esse, dicendum quod verum est, et etiam ratio recta ; tamen vera natura magis refugit pœnam æternam, quam momentaneam.

4. Ad illud quod objicitur, quod majus malum est, quod magis adimit, dicendum quod majus malum dupliciter est, scilicet extensive, et intensive; et similiter magis adimere : et natura magis refugit semper esse in omnimoda miseria, quam omni bono privari, sicut frequenter de re, quam multum amamus, malumus (b) illam non habere, quam propter illam induere conditionem servilem.

[1] *Eccle.*, IV, 3. — [2] *Matth.*, XXVI, 24.

(a) *Cæt. edit.* opportunum.— (b) *Cæt. edit.* maluimus.

QUÆSTIO III.

An damnati velint omnes esse miseros [1].

Fundam. Utrum damnati mallent omnes damnatos esse, quam quosdam damnatos, quosdam beatos; et quod mallent omnes esse damnatos, ostenditur primo per illud quod communiter consuevit dici : Solatium est miseris socios habere pœnarum.

Item hoc ostenditur per illud quod dicitur in Isaia [2] : *Surrexerunt de soliis*, Glossa : « Solatium est malorum multos socios habere pœnarum. »

Item Augustinus, *De Catechizandis rudibus :* « Cautus esto, ne tibi aliunde hostis subrepat, quia solatium mali valentissimum suæ voluntatis, cum quibus damnetur, inquirit. » Ergo illud est solatium malorum; si ergo ipsi fuerunt, et desiderant quod est ad solatium, patet, etc.

Item ratione videtur, quia invidia surgit ex defectu charitatis, et amore proprii boni : sed utrumque in damnatis est : ergo est in eis maxima invidia: ergo si invidus nullum vellet videre bonum, nec beatum; ergo damnati vellent quod omnes una cum eis essent damnati, magis quam quod quidam essent damnati, quidam beati.

Item sancti et damnati ad invicem inimici sunt propter hoc, quod damnati sunt inimici Dei : ergo, cum damnati non diligant inimicos, sed potius odiant; et qui odit alium, mallet ipsum videre miserum, quam beatum; ergo, etc.

Ad opp. Contra : 1. In *Luca* dicitur de divite, quod rogabat [3] *pro fratribus ne venirent in locum tormentorum :* ergo cum damnati habeant multos consanguineos in cœlo; ergo mallent eos esse in cœlo, quam in inferno.

2. Item damnati, etsi habeant malam voluntatem, non tamen perdiderunt affectionem naturalem, quod patet, quia impiissimi homines diligunt sibi proximos : sed in præsenti, si pater miser habet filium miserum, non lætatur, sed magis tristatur de tali societate : ergo similiter in inferno.

3. Item, si damnati desiderarent aliorum damnationem, ergo sicut cresceret aliorum damnatio, ita et consolatio eorum, quia desiderium, si compleatur, delectat animam : ergo post omnium damnationem erunt in majori consolatione : quod est manifeste falsum; imo cresceret desolatio, sicut dicitur super illud Psalmi [4] : *Desiderium peccatorum peribit*, Glossa : « Nullo succedente solatio. »

4. Item beatus adjectus multitudini electorum multiplicat gaudium : ergo, ab oppositis, damnatus amplificat mœrorem : sed sicut beatus desiderat amplificationem sui gaudii, ita damnatus diminutionem sui mœroris : ergo cum beati semper velint miseros pervenire ad gloriam, damnati refugiunt, ut aliqui descendant ad eorum miseriam; ergo nollent beatos esse damnatos.

CONCLUSIO.

Damnati potius vellent esse omnes miseros, quam, ipsis existentibus miseris, aliquos esse beatos.

Resp. ad arg. Dicendum quod etsi in damnatis aliquo modo remittantur affectiones libidinosæ propter pœnarum magnitudinem, illæ, inquam, affectiones, quæ habent annexam delectationem; aliæ tamen affectiones, in quibus est pœnalitas, vigorantur : unde etsi cessat actualiter affectus luxuriandi et dominandi, tamen intenditur affectus sive furor impatientiæ, et livor invidiæ : unde tunc [5] *dentibus suis frement, et tabescent;* et quoniam vigebit in eis odium et invidia, ideo vehementer tristabuntur, et tabescent in gloria electorum Dei : ideo, ad satiandum suam impiissimam æmulationem et odium, vellent nullos esse beatos, imo omnes esse miseros. Et quia nec ipsi ad beatitudinem possunt pertingere, nec alios

[1] *Cf.* S. Thom., *in Suppl.* p. III, q. XCVIII, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 4, q. III; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. III. — [2] *Isa.*, XIV, 9. — [3] *Luc.*, XVI, 28. — [4] *Psal.* CXI, 10. — [5] Ibid.

possunt a statu beatitudinis amovere : ideo in semetipsis vehementer tabescunt et confunduntur. Concedendum est ergo quod, generaliter loquendo, mallent omnes esse miseros, quam, ipsis existentibus miseris, aliquos esse beatos, et concedendæ sunt rationes ad hoc.

1. Ad illud quod objicitur de illo divite qui nolebat fratres damnari, dicendum quod quamvis in generali damnati nolint videre beatos aliquos, sed omnes miseros; tamen quia specialius habent aliquorum amorem naturalem et privatum, nollent ipsos damnari, aliis existentibus in statu gloriæ ; quia etsi illi damnentur, tamen adhuc manet æmulatio, et occasio tabescendi . non sic esset de omnibus.

2. Et per hoc patet sequens de affectione naturali ; tamen nullos ita diligunt naturaliter, quin vellent eos esse damnatos, hoc pacto quod nulli essent beati. Exemplum patet in illis qui habent odium capitale, qui desiderant vitam consanguineorum ; attamen vellent quod multi ex consanguineis essent mortui, ut possent effectum vindictæ de inimicis suis implere.

3. Ad illud quod objicitur, quod si desiderant damnationem, etc.; dicendum quod non desiderant damnationem quorumcumque, sed eorum quibus invident, propterea quia vident eos elevatos, ex quorum comparatione confunduntur ; et isti sunt beati ; et quia hoc obtinere non possunt, ideo non consequentur inde solatium, sed magnum supplicium.

4. Ad illud quod refugiunt desolationem, dicendum quod sicut homo sanus, in quo est natura bene disposita, appetit cibaria sibi competentia, homo vero infirmus appetit ea quæ nocent, quia existimat ea prodesse : sic beati, tanquam mente sani, appetunt aliorum glorificationem, quæ vere est eis proficua; damnati vero beatorum damnationem, quam existimant sibi utilem et delectabilem, sicut invidus alterius subversionem. Attamen, si eveniret, non propter hoc miseria eorum decresceret, imo succresceret. Multa enim volunt impii et peccatores, quæ si obtinerent, essent miseriores. Ad hæc confirmanda multum facit auctoritas Augustini in secundo capite, ubi dicit quod ira, odium et cæcitas in damnatis excrescent.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de excæcatione sive tenebrositate damnatorum ; de qua tria quæruntur . primo quæritur utrum sint ibi tenebræ corporales; secundo, utrum sint in eis tenebræ spirituales quantum ad actum cognoscendi; tertio, quantum ad actum memorandi.

QUÆSTIO I.

An in inferno erunt tenebræ corporales [1].

Quantum ergo ad primum sic proceditur, et ostenditur quod non erunt ibi tenebræ corporales, quia constat quod reprobi habent potentiam videndi, vel etiam habituri sunt post judicium : ergo cum visus natus sit exire in actum, videtur quod videre debeant : sed non est videre sine luce : ergo, etc. **Ad opp.**

Item boni videbunt alios Sanctos ad suam gloriam, maxime illos quos converterunt : ergo similiter, si mali debent invicem confundi, maxime qui aliis malum exemplum dederunt, sicut Arius : ergo similiter debent eos videre.

Item lux naturaliter sequitur ignem : ergo ubi est aggregatio ignis, ibi et luminis : sed hæc est in inferno : ergo, etc.

Contra [2] : *Ligatis pedibus et manibus projicite eum in tenebras exteriores;* super quo Gregorius [3] : « Si ille ignis lucem habe- **Fundam.**

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 4; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 3, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. IV; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. L. q. XXI. — [2] *Matth.*, XXII, 13. — [3] Greg., *Moral.*, lib. IX, c. XXXVIII.

ret; qui repelluntur, in tenebras exteriores mitti nequaquam dicerentur. »

Item ratione videtur, quia sicut boni præmiantur per visum, ita mali similiter debent puniri : sed tenebræ plus gravant homines habentes oculos ad videndum : ergo, etc.

Item dulce est lumen, et delectabile : ergo si damnatis est omnis delectatio auferenda, ergo et omnis delectatio corporalis.

CONCLUSIO.

In inferno sunt tenebræ corporales luce permixta non ad illuminationem et consolationem, sed ad desolationem et horrorem.

Resp. ad arg. Ad hoc respondet Isidorus, inquiens ignem gehennæ habere lucem ad aliquid, ad aliquid non habere. Et hoc quidem verum est. « Lucebit, inquit, ad desolationem, ut habeant unde doleant; sed non ad consolationem, ne habeant unde gaudeant. » Ad quod intelligendum, notandum quod ignis est in triplici differentia : est enim ignis purus, ut est in propria materia; et est ignis incorporatus, ut est in materia aliena, ut in terra, vel aere; et est ignis non tantum incorporatus, sed etiam permixtus, ut ignis sulphureus, et fumosus. Primus est lux, et pure lucet, et abundanter; secundus est ignis, carbo, et flamma : hic autem lucet, et tenebram expellit; tertius est ignis fumosus, et talis est tenebrosus, et iste erit in inferno. Rursus notandum, quod lux illuminat oculum ad videndum : potest ergo illuminare ad videndum delectabilia, vel ad videndum indifferentia, vel ad videndum tristia et horribilia. Primo et secundo modo non erit illuminatio, sed tertio modo tantum. Secundum hoc igitur patent objecta : nam rationes probantes quod non sit ibi ignis lucens, procedunt secundum lucis puritatem illuminantem ad delectandum; rationes vero probantes quod sit ibi ignis lucens, procedunt de luce communiter, secundum quod tenebris fumositas est admixta, et illuminat ad desolationem et horrorem.

QUÆSTIO II.

An in damnatis erunt tenebræ spirituales quantum ad actum cognoscendi .

Utrum erunt ibi tenebræ spirituales quantum ad actum cognoscendi; et quod sic, videtur : quia cæco, ubicumque est, est tenebra : sed mali et damnati sunt excæcati per malitiam [2] : *Excæcavit eos malitia eorum :* ergo si ibi crescit malitia, ergo et cæcitas. Fundam.

2. Item Augustinus dicit super Psalmum, ibi : *Turbatus est a furore oculus meus* (a) : « Tenebræ exteriores erunt, quia penitus extra Deum erunt. Quid enim est extra Deum esse, nisi in summa cæcitate esse? » Ergo erunt in summa cæcitate : et si hoc, nulla ergo erit ibi illuminatio spiritualis.

3. Item, sicut intellectiva nata est illuminari ad verum, ita affectiva inflammari ad bonum : sed affectiva omnino privatur calore, sive amore boni : ergo cognitiva lumine veri.

4. Item sicut affectiva delectatur in bonitate, sic cognitiva in veritate : sed a reprobis aufertur omnis delectatio : ergo et omnis illuminatio et cognitio veritatis, pari ratione.

Contra : 1. Reprobi habent multorum cognitionem naturalem : sed nec pœna, nec culpa debet bona naturæ destruere omnino : ergo aliqua in eis cognitio remanebit. Ad opp.

2. Item damnati habent remorsum conscientiæ, et vermem : sed conscientia non remordet nisi de peccatis quæ cognovit : ergo, etc.

3. Item videtur quod amplius sit in damnatis de luce, quam in viatoribus, etiam seipsis; quod patet, quia multi interficiunt martyres, arbitrantes se bene facere; multi credunt impune peccare : sed tunc certi erunt

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. LXXIX, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 5, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. V. — [2] *Sap.*, II, 21. — [3] Aug., Enarr. in *Psal.* VI.

(a) *Cæt. edit.* hæc verba Davidis habent in margine.

se fuisse deceptos : ergo lumen cognitionis eis accrescet : et si hoc, videtur quod Deus det novas illuminationes damnatis.

4. Item videtur quod saltem a parte speculationis tantum lumen sit in eis quantum nunc; quia si privatio luminis est per meritum peccati, et meritum et demeritum est in potentia practica, vel motiva, non in potentia speculativa, ergo, etc.

CONCLUSIO.

Damnati ad cumulum pœnarum adeo excæcati erunt tenebris spiritualibus, ut nil penitus cognoscant, quod possit eos tum dirigere, tum delectare; sed id tantum quod eos possit cruciare.

Resp. ad arg. Dicendum quod, sicut est triplex actus lucis corporalis, scilicet manifestare, dirigere, et delectari; sic et in luce spirituali. Si loquamur quantum ad primum actum, sic dico quod non omnino extra lucem erunt, quia aliqua erunt eis manifesta : sed illa solum quæ faciunt ad cumulum pœnæ, alia non : et ideo ista lux est ad manifestandum tenebras, et ducens in tenebrositatem : ideo non consistent in lumine. Si loquamur quantum ad secundum actum, qui est dirigere, sic dico quod omnino erunt extra lucem, quia non poterunt dirigi : erunt enim extra omnem viam, et tempus, et locum bene agendi, sicut dicitur in libro *Ecclesiastæ* [1] : *Quia nec opus, nec ratio, nec scientia est apud inferos.* Si quantum ad tertium, qui est delectari, sic dico similiter, quod erunt extra lucem omnino, quia nihil cognoscent actu, in quo delectentur. Erunt enim omnino absorpti (*a*) magnitudine pœnarum, ita ut non liceat eis cogitare alia delectabilia.

Resp. ad arg. pro fundam. 1 et 2. Quod ergo dicitur omnino excæcari, et extra Deum esse, hoc intelligitur quantum ad directionem, et delectationem.

3 et 4. Ad illud, quod objicitur, quod nullam habent cognitionem, quia nec affectus eorum habet boni amorem, dicendum quod sicut non habebunt amorem boni honesti, sed commodi; sic nec cogitabunt de bono honesto, sed tantum commodo. Vel dicendum quod non est simile, quia plus corrumpitur per peccatum affectus, quam intellectus.

1 et 2. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod habent cognitionem naturalem, et cognitionem peccatorum, dicendum quod cognitio peccatorum non abolebitur; sed tamen nulla in eis cognitio exibit in actum, quæ ad ipsorum non faciat cruciatum, vel per se, vel per accidens. Resp. ad opposit.

3. Ad illud quod objicitur, quod ampliorem habebunt illuminationem, dicendum quod aliqua peccata cognoscent, quæ modo non cognoscunt, non per novi luminis donationem, sed per pœnæ afflictionem; quia, ut dicit Gregorius [2], « Pœna aperit oculos, quos culpa claudit. »

4. Ad illud quod objicitur, quod secundum intellectum speculativum non est demeritum, dicendum quod voluntas demeretur sibi et omnibus potentiis animæ, et membris corporis : ideo non tantum punietur in seipsa, sed etiam in omnibus potentiis et membris, licet ipsa puniatur principalius : et sic patet illud.

QUÆSTIO III.

An in damnatis sint tenebræ spirituales quantum ad actum memorandi [3].

Utrum in damnatis sint tenebræ spirituales quantum ad actum memorandi; et quod sic, videtur per illud Ecclesiastici [4] : *Malitia unius horæ oblivionem facit luxuriæ maximæ :* ergo majorem oblivionem facit æterna pœna : et sic patet, etc. Ad opp.

Item hoc videtur per illud, quod dicitur in littera : « Exteriores tenebræ intelligi possunt quædam malignitas odii, quædam oblivio Dei, quæ tunc excrescent. »

[1] *Eccle.*, IX, 10. — [2] Greg., *Moral.*, lib. XXV, c. VII. — [3] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVIII, art. 7; et IV *Sent.*, dist. L, q. II, art. 2, q. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. [illegible], q. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. VI. — [4] *Eccli.*, XI, 29. — (*a*) *Cæt. edit. add.* a.

Item hoc videtur ratione; quia recte oblitus est, qui non habet copiam memorandi : sed damnati non habent copiam memorandi : unde dicit Augustinus in littera [1], quod quia nimio dolore premuntur, adeo stupescunt et terrentur, ut interim mentem in aliam cogitationem non ferant : ergo, etc.

Item damnati erunt subjecti tempori, secundum illud Psalmi [2] : *Erit tempus eorum in sæcula;* et etiam aliis infirmitatibus : ergo videtur quod ex longitudine temporis possint omnium oblivisci, sicut nunc videmus in nobis.

Contra : Imago non tolletur a damnatis : sed imago consistit in memoria intellectiva et voluntate respectu Dei : ergo saltem Dei habebunt memoriam.

Item constat quod non habent remorsum, nisi de peccatis præteritis : sed de nullo habent remorsum, nisi de quo cogitant; ergo cogitant de peccatis præteritis; ergo et eorum rememorantur.

Item hoc videtur per illud quod damnati dicent (*a*) [3] *: Dicent intra se pœnitentiam agentes : Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum :* ergo rememorabuntur præteritorum.

Item Abraham dixit diviti [4] : *Recordare quoniam recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala :* sed hoc non dixisset, si non potuisset recordari : ergo, etc.

CONCLUSIO.

Sunt in damnatis tenebræ spirituales ne recordentur Dei, ut in ipso possint consolari; erit tamen Dei memoria eis ad dolorem et desolationem.

Resp. ad arg. Dicendum quod ad hoc facile est respondere, si revocatur ad mentem distinctio præcedens : quoniam est recordatio aliquorum ad mœstitiam, et dolorem, et confusionem; aliquorum ad itineris directionem (*b*); aliquorum ad consolationem. Secundam et tertiam non habebunt damnati, nec respectu Dei, nec respectu aliorum, quia non erit eis memoria Dei, vel ut convertantur sive revertantur ad ipsum, ita ut delectentur in ipso. Vigebit (*c*) tamen in eis actus memoriæ quantum ad primam, scilicet desolationem; quia semper habebunt memoriam peccatorum, quæ commiserunt, et Dei quem offenderunt ad suam confusionem. Nec hoc repugnabit pœnis; quia pœnæ exteriores ducent ad cogitandum interius suum demeritum; et ita recordatio illa non est eis via lucis, sed tenebrarum; nec ponet hominem in statu bono coram Deo, sed potius elongabit a Deo, et a vero lumine : et sic patent rationes ad utramque partem. Verumtamen illud argumentum quod facit de tempore, et passibilitate damnatorum, non valet, quia sicut corpora passibilia erunt immortalia, ita etsi anima subjecta variationi passionum sit, adeo tamen erit actus memorandi conversus ad ea quæ spectant ad pœnam, et adeo sine intermissione, quod non poterit anima oblivisci : et illud magis patebit ultimo, cum agetur de verme. Hæc autem sufficiant ad præsens, quibus intellectis satis patet littera.

Exposit. rationum

[1] Verba sunt Magistri — [2] *Psal.* LXXX, 16. — [3] *Sap.*, V, 3. — [4] *Luc.*, XVI, 25.

(*a*) *C·t edit. hic add.* per Sapient. — (*b*) *Edit. Ven.* dilectionem. — (*c*) *Item* Vigebat.

PARS II.

DE STATU ET CONDITIONE DAMNATORUM VEL MALORUM ANTE JUDICIUM QUANTUM AD COGNITIONEM.

Præterea quæri solet, an reproborum animæ, quæ nunc in inferno cruciantur, notitiam habeant eorum, quæ circa suos in hac vita geruntur, et si aliquo modo doleant pro infortuniis suorum carorum. Hanc quæstionem Augustinus commemorat, ex parte eam explicans, ex parte vero insolutam relinquens; ait enim[1]: « Quæret aliquis an ullus dolor tangat mortuos de his, quæ in suis post mortem contingunt, vel quomodo ea quæ circa nos aguntur, noverint spiritus defunctorum. Cui respondeo magnam esse quæstionem, nec in præsenti disserendam. Verumtamen breviter dici potest, quod est cura mortuis de suis caris, ut de divite legitur, qui cum tormenta apud inferos pateretur, levavit oculos ad Abraham, et inter alia dixit[2]: *Habeo enim quinque fratres, mitte aliquem ex mortuis, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* Habent enim mortui curam de vivis, quos sciunt vivere, quia nec in locis pœnarum vident eos, ubi dives sine fratribus erat; nec in requie beatorum, ubi Lazarum et Abraham, quamvis longe, agnoscebat. Non tamen ideo consequens est, eos scire quæ circa caros suos aguntur hic, vel læta, vel tristia. »

Si quis autem quærat quo modo intelligatur, quod de Lazaro et divite legitur: audiat Augustini responsum dicentis[3]: « Si quis putat animas corpore exutas locis corporalibus contineri, cum sint sine corpore, non deerunt qui faveant, et divitem sitientem in loco corporali fuisse contendant, ipsamque animam corpoream præparasse linguam, et stillam de Lazari digito cupiisse. Sed melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis. Divitem in supplicio, pauperem in refrigerio esse, non dubito. Sed quomodo intelligatur divitis lingua, digitus Lazari, flamma inferni, sinus Abrahæ, et ejusmodi, vix a mansuetis, a contentiosis autem nunquam invenitur. »

Solet etiam quæri utrum vicissim se videant illi qui sunt in inferno, et illi qui sunt in gloria. Sicut sancti tradunt, et boni malos, et mali bonos vident usque ad judicium. Post judicium vero boni videbunt malos, sed non mali bonos. Unde Gregorius[4]: « Infideles in imo positi, ante diem judicii fideles super se in requie attendunt, quorum gaudia post contemplari non possunt. »

Sed cum sancti malos in tormentis videant, nonne aliqua compassione erga eos moventur? nonne eos de tormentis liberari cupiunt? Recole illud evangelicum, quod Abraham diviti respondit[5]: *Inter vos et nos chaos magnum formatum* (b) *est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Quid est illud chaos inter bonos et malos, nisi hinc justitia, inde iniquitas, quæ nullatenus sociari valent? Adeo enim sancti Dei justitiæ addicti sunt, ut nulla compassione ad reprobos transire valeant, nulla pro eis inter sanctos fiat intercessio. Quomodo ergo inde volunt aliqui transire ad illos, sed non possunt? Quia si Dei justitia admitteret, non

[1] Aug., *Enarr. in Ps.* CVIII, 15, n. 17. — [2] *Luc.*, XVI, 28. — [3] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. VIII, c. v, n. 9. — [4] Greg., *in Evang.*, hom. XL a princ., et in Gloss. super illud *Luc.*, XVI, 22 : *Factum est ut moreretur.* — [5] *Luc.*, XVI, 26.

(a) *Cæl. edit.* chaos. — (b) Vulg. *firmatum.*

fieret eis molesta liberatio eorum. Vel ita dicuntur velle non posse, non quia velint, et non possint, sed quia etsi vellent, non possent eos juvare. De hoc ita Gregorius ait [1] : « Sicut reprobi a pœnis ad gloriam sanctorum transire volunt, et non possunt; ita justi per misericordiam mente ire volunt ad positos in tormentis, ut eos liberent, sed non possunt, quia justorum animæ etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moveantur. »

Quomodo visa impiorum pœna non minuit beatorum gloriam.

Postremo quæritur an pœna reproborum visa decoloret gloriam beatorum, an eorum beatitudini proficiat. De hoc ita Gregorius ait [2] : « Apud animum justorum non obfuscat beatitudinem aspecta pœna reproborum, quia ubi jam compassioni miseria non erit, minuere beatorum lætitiam non valebit. Et licet justis sua gaudia sufficiant, ad majorem tamen gloriam vident pœnas malorum quas per gratiam evaserunt; quia qui Dei claritatem vident, nil in creatura agitur quod videre non possint. [3] Non est autem mirandum, si sancti jam immortales, reprobos videant mentis intelligentia, cum prophetæ mortales adhuc videre hæc omnia meruerunt. Egredientur ergo electi, non loco, sed intelligentia, vel visione manifesta, ad videndum impiorum cruciatus : quos videntes non dolore afficientur, sed lætitia satiabuntur, agentes gratias de sua liberatione, visa impiorum ineffabili calamitate. Unde Isaias impiorum tormenta describens, et ex eorum visione lætitiam bonorum exprimens, ait [4] : *Egredientur* electi scilicet, *et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni*, id est, electis. *Lætabitur* enim [5] *justus, cum viderit vindictam.* »

EXPOSITIO TEXTUS.

Præterea quæri solet si de reproborum, etc.

Supra determinavit Magister statum damnatorum post judicium quantum ad rationem et voluntatem; hic incidenter determinat statum ante judicium, maxime quantum ad cognitionem. Et dividitur hæc pars in
Divisio. tres : in prima determinat qualiter cognitio reprobarum animarum se habeat ad nos; in secunda vero, qualiter se habeat ad beatos (ibi : *Quæri etiam solet, utrum vicissim*) ; in tertia, qualiter se habeant beati ad reprobos (ibi : *Postremo quæritur an visa pœna reproborum*, etc.) Ultima pars habet duas partes : in prima ostendit, quod non minuetur gloria bonorum ex aspectu pœnarum; in secunda exprimit pœnas quas videbunt, scilicet vermen et ignem (ibi : *Non est autem mirandum, si Sancti*, etc.)

ARTICULUS I.

Ad intelligentiam hujus partis duo quæruntur principaliter : primo quæritur de cognitione animæ separatæ; secundo de verme. Circa primum quæruntur tria : primo quæritur de cognitione ejus per comparationem ad virtutem cognoscentem; secundo, per comparationem ad statum viatorum; tertio, per comparationem ad statum beatorum.

QUÆSTIO I.

An anima separata habeat usum potentiæ sensitivæ [6].

Utrum anima separata habeat usum potentiæ sensitivæ; et quod sic, videtur primo Ad opp.

[1] Greg., hom. mox cit., a med. — [2] Greg., ibid., ad hunc locum : *Fili, recordare*. — [3] Hier., lib. VI, *super Isaiam*, LXVI, 24. — [4] *Isa.*, LXVI. 24. — [5] *Ps.* LVII. 11. — [6] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. L, q. I. art. 1; Richard., IV *Sent.*, dist. L, q. I; Thom. Argent., IV *Sent.*,

auctoritate Evangelii [1] : *Elevans oculos, vidit Lazarum*, etc. : omnia illa quæ de Lazaro ponuntur, sunt contra intentionem evangelistæ et per medium sensus : ergo, etc.

2. Item, Doctores in libro suo *de Anima*, loquens de anima separata, dicit : « Videt (*a*), audit, tangit ac reliquis sensibus efficacius utitur, vel viget. »

3. Item ratione videtur, quia tanto substantia per potentiam melius et facilius operatur, quanto est liberior et ab errore immunior : sed substantia animæ rationalis separata habet potentiam cognitivam, quia impossibile est deficere potentiam quæ fundatur in substantia perpetua. Et iterum, substantia eo (*b*) liberior, quod et spiritualior : ergo ad actum cognitionis liberior : ergo melius potest ea uti tam interiori, quam exteriori, quam nunc.

4. Item constat, quod anima separata cognoscit res abstractas a conditionibus materialibus; cognoscit res sub conditionibus materialibus, absente materia; et iterum cognoscit sub conditionibus individualibus, præsente materia vel objecto; hoc constat : ergo intelligit, et imaginatur, et sentit : ergo habet usum omnis potentiæ.

Si tu dicas, quod hoc facit per unam et eamdem vim; contra : Isti actus sunt majoris abstractionis, et minoris : si ergo abstractio major fit secundum gradus spiritualitatis potentiarum, et una potentia non habet gradus spiritualitatis majoris, et minoris; ergo necesse est quod hoc faciat per tres potentias.

Item si intellectus animæ separatæ potest hæc omnia, tunc videtur quod, cum frustra fiat per plura quod potest fieri per pauciora, quod frustra dedit Deus tres potentias animæ.

Item, si potest totum intelligere quantum ad ista tria, ergo deficientibus in nobis sensibus, nihilominus poterit cognoscere sensibile : quod est manifeste falsum, et contra experientiam, et contra Philosophum, qui dicit [2] quod deficiente sensu necesse est scientiam deficere, quæ est secundum illum sensum. Si tu dicas quod hoc habet anima separata; ego quæro quare anima separata potest totum per intellectum, non autem conjuncta. Si tu dicas, quod hoc est propter molem carnis, objicitur de statu Adæ, ubi anima non habebat carnem opprimentem; nec tamen hoc poterat suo intellectu, quia frustra haberet sensus.

Contra : Sentire, ut vult Philosophus [3], est operatio conjuncti : ergo cum, facta separatione, jam non sit animal, jam non erit operatio sensus. Fundam.

Item sensus, sive interior, sive exterior, est potentia egens organo determinato : ergo est potentia alligata organo : ergo, cessante organo, non habet operationem.

Item hoc videtur experimento, quia cæcus habet potentiam videndi, et amisso oculo non potest videre; nec phreneticus recordari : ergo si hoc ipso quod (*c*) perdit organum potentia sensitiva, perdit operationem (*d*); quando omnino separatur, magis perdit operationem, quam quando organum solum læditur : ergo cessat omnis ejus operatio.

Item in omni potentia cognitiva necesse est reperire agentem et passibilem, et hoc per differentiam; si enim differunt in intellectu, qui est potentia simplicior et spiritualior, multo magis in potentia sensitiva : sed potentia sensitiva non dividitur in agentem et passibilem, in se; ergo necesse est quod præter se habeat passibilem : sed hoc non est nisi organum corporale, quod recidit ad hoc quod homo cognoscat : ergo cum post separationem sit activa sine passiva, et sine his duabus impossibile est potentiam cognitivam fieri in actu, ergo, etc.

dist. L, q. I, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. VI ; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. L, q. I.

[1] *Luc.*, XVI, 23.— [2] Arist., *Poster.* I.— [3] Id., *de Somn.*, c. I.

(*a*) *Cæt. edit.* vidit. — (*b*) *Cæt. edit deest* eo. — (*c*) *Cæt. edit. non habent* hoc ipso quod. — (*d*) *Item non habent* perdit operationem.

CONCLUSIO.

Anima separata, licet sensu interiori et exteriori non utatur, tamen per unam intellectivam potentiam, quæ aliis nobilior est et potentior, habet usus omnes, quos hic per alias potentias exercebat.

Resp. ad arg. Dicendum quod circa hanc quæstionem triplex fuit doctorum opinio.
Opin. 1. Quidam namque dixerunt, quod anima separata, cum trahat secum omnes potentias, omnibus utitur tanquam substantia liberior; et dicunt non esse credendum philosophis in hac parte : quia nec recte intellexerunt cognitionem post separationem animæ, nec ulterius unitatem, propter quam in una anima sunt tres potentiæ. Item rationalis, sensibilis, et vegetabilis in eadem substantia perpetuo radicantur, cum qua necessario separantur; quod Philosophi non cognoverunt, sed Sancti. Et quoniam fides nostra dicit animas cruciari ignibus, et Cassiodorus dicit quod aliis sensibus efficacius valent; ideo posuerunt animam usum omnium potentia-
Opin. 2. rum habere. Secunda positio est, quod anima habeat potentias sensitivas, illa, inquam, quæ rationalis est. Sed quoniam omnes sensitivæ exteriores uniuntur in origine et in sensu communi, et distinguuntur in organis; ideo necessario, cum anima separatur a corpore, recurrunt omnes potentiæ ad unam originem, scilicet ad sensum communem, et per illum sensum potest anima libera (*a*), quod poterat per omnes alios exteriores ratione alligationis cum corpore, et illo utitur ad actus omnium sensuum; et ita utitur sensu interiori, non solum intellectu; et iste sensus est qui trahit secum phantasma et ipsam potentiam. Et hanc positionem confirmant per Augustinum [1], qui dicit, *de Spiritu et Anima,* et XII, *super Genesim ad litteram,* quod anima trahit secum imagines rerum corporalium; et ideo per illas imaginatur et cognoscit; ergo utitur potentia sensitiva interiori. Tertia positio est, quod anima ratio- Opin. 3.
nalis separata nihil cognoscit nisi mediante potentia intellectiva. Per illam autem potest cognoscere non solum intelligibilia, vel ea quorum habet species, sed etiam omne illud quod cognoscebant aliæ potentiæ, propter sui libertatem, sicut unus angelus. Per potentias autem sensitivas nihil potest operari, sicut nec per vegetativas; quoniam dependent ab organo corporali, sicut manifestum est intuenti. Ergo sicut corpore corrupto nihil operatur per potentias quæ respiciunt vegetabilem; ita nihil operatur per potentias quæ respiciunt sensibilem. Per intellectum Explic.
autem cognoscit res sub conditionibus materialibus præsente materia, et hoc est sensus exterioris; et res sub conditionibus materialibus absente materia, et hoc est imaginationis; et illas etiam res cognoscit abstractis omnibus materialibus, et hæc omnia vere facit. Et ideo recte dicitur anima separata sentire, imaginari, et intelligere, non per diversas potentias, sed per unam, quæ potens est omnibus his modis cognoscere, sicut ponere est in angelo, ut patet ex secundo libro. Ad majorem autem intelligentiam est notandum, quod sicut in omni potentia, vel natura, est aliquid quo est fieri, et aliquid quo est facere; sic et in omni cognitione : et cum hæc sit prima divisio potentiæ per activum, et passivum, necesse est ista differre. Verumtamen secundum gradus minoris et majoris simplicitatis et (*b*) spiritualitatis, habent majorem et minorem differentiam. Intellectiva namque, pro eo quod est spiritualior, et abstractior, habet utramque potentiam, qnæ respicit substantiam spiritualem; ita quod activa est ratione ipsius, quo est; et passiva, ratione ipsius, quod est; scilicet materiæ, et formæ. In potentia autem sensitiva, quæ est minus spiritualis, activa potentia est ex parte animæ, et passiva ex organo : et ideo, quia sensus non est sine actione et passione; ideo sentire dicitur esse

[1] Imo auctor, quisquis ille sit, libri *de Spiritu et Anima*, inter Opera S. Aug., append. tom. VI, edit. Bened.

(*a*) *Suppl.* id omne.— (*b*) *Cæt. edit. deest* et.

operatio conjuncti. Et iterum, cum activa nihil agat sine passiva, et quando anima amittit corpus, amittit passivam [illegible] tus [illegible] sensu utatur, sive interiori, sive exteriori, quamdiu est separata. Hæc autem opinio magis est rationi consona, nec repugnat fidei, nec Sanctorum auctoritati. Ponit enim quod anima per potentiam intellectivam intelligat, et cognoscat his tribus modis, quibus nunc et angelus similiter, his inquam tribus modis a parte rei cognitæ, et illud dicitur intelligere, et imaginari, et sentire secundum quod Sancti dicunt : et ita intelligendæ sunt auctoritates Sanctorum.

1. Ad illud ergo quod primo objicitur de illo divite, dicendum quod lingua illa non erat nisi lingua imaginativa. Anima enim defert imagines non tantum in potentia inferiori ; sed etiam, cum separatur, habet in memoria intelligibili, quæ non eget organo corporali.

2. Ad illud quod objicitur de Cassiodoro, dicendum, quod non loquitur de sensibus exterioribus, sed de interioribus, qui nihil aliud sunt, quam ipse intellectus, prout habet modum apprehendendi ipsorum sensuum.

3. Ad illud quod objicitur, quod anima separata est liberior, dicendum quod verum est quantum ad potentiam activam : sed quando caret passiva, non potest operari, sicut nec ignis, sine combustibili : non propter imperfectionem sui in se ; sed propter hoc quod necessario exigit ad exeundum in opus.

4. Ad illud quod objicitur, quod cognoscit tripliciter, dicendum quod hoc facit separata per unam et eamdem potentiam, scilicet intellectivam. Quod objicitur de abstractione, dicendum quod hoc non facit diversitatem, quoniam una potentia est, secundum quam anima ordinat totam lineam prædicamentalem, et ascendit abstrahendo sive resolvendo ab infimo usque ad supremum, et descendit componendo, seu comparando a generalissimo usque ad individuum : solius enim potentiæ rationalis est comparare individuum ad speciem, et ejusdem considerare genus generalissimum : et ideo abstractio in his tribus actibus non est sufficians ratio ad diversificandum potentias, sed magis conjunctio peroptima et decentissima, secundum quam factum est ut anima, quandiu est in carne, habeat potentias secundum quas alligetur, et communicet corpori operationem suam, et in regendo, sive vivificando, et in cognoscendo : et sic patet quare intellectus non habeat hoc posse, quandiu est conjunctus, propter alligationem, et ordinem, et connexionem potentiarum animæ ad se, et ad corpus : non sic autem cum est separatus : et sic patet totum.

QUÆSTIO II.

An anima separata cognoscat ea, quæ circa nos geruntur [1]

De cognitione animæ separatæ per comparationem ad statum viatorum ; et quæritur utrum anima separata cognoscat ea quæ circa nos geruntur : et quod sic, videtur saltem de bonis. Gregorius [2] : « Quid est quod non videant, qui videntem omnia vident ? » Sed tales sunt animæ beatæ : ergo, etc. Fundam.

2. Item hoc etiam videtur de reprobis, quia Gregorius narrat in *dialogo* [3], quod quidam malus homo prædixit locum suæ sepulturæ ; et solvit, quod hoc fuit virtute animæ, quæ jam abstrahebatur a corpore : si ergo plus est cognoscere futura, quam præsentia, et tanto magis cognoscit, quanto magis est abstracta, patet, etc.

3. Item communiter de utraque videtur,

[1] *Cf.* S. Thom., IV *Sent.*, dist. L, q. I, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 3, q. II; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. L, q. I, art. 3; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. VIII; Petrus de Tarant., IV *Sent.*, dist. L, q. II. — [2] Greg., *Moral.*, lib. II, c. II. — [3] Id., *Dialog.*, lib. IV, c. XXVI.

quia utraque habet potentiam intelligendi, quæ non indiget adminiculo exterioris luminis, nec est arctata ad aliquid : ergo potest per istam cognoscere quæ circa nos geruntur.

4. Item, quanto substantia liberior, tanto facilius et certius exit in actum suum : ergo cum anima separata a corpore sit multo liberior, quam ei conjuncta ; si poterat conjuncta cognoscere quæ sunt circa nos, poterit et separata.

Ad opp. Contra : 1. Quod beatæ animæ non cognoscant, videtur : quia beatæ animæ magis adhærent Deo, quam aliqui viatores : sed aliqui viatores ita adhærent Deo, quod parum vel nihil sciunt de his quæ hic geruntur : ergo, etc.

2. Item de damnatis videtur, quia lumen cognitionis non accrescit in damnatis, imo potius obscuratur : sed cum damnati erant hic, non poterant cognoscere ea quæ fiunt apud inferos : ergo nec modo poterunt cognoscere ea quæ fiunt apud nos.

3. Item, quod nec isti, nec illi, videtur : quia tam isti, quam illi, habent potentiam cognoscendi finitam : sed ad hoc quod aliquid cognoscatur de novo, necesse est præsentari ipsi virtuti cognoscenti : ergo si a nobis multum distant, et absentes sunt, patet, etc.

4. Item tam isti, quam illi diligunt nos : sed qui diligit alterum, congaudet in bonis, et contristatur in malis : ergo si mali non debent cognoscere unde gaudeant, nec boni unde doleant, videtur quod nec isti nec illi nos cognoscant. Et hoc confirmatum est per illud, quod dictum est Josiæ : dixit enim Dominus [1] quod auferret eum, ne videret mala gentis suæ.

CONCLUSIO.

Animæ separatæ cognoscunt nostra per conjecturam propria consideratione, et per instructionem alterius.

Resp. ad Arg. Dicendum quod est aliquid cognoscere dupliciter, scilicet propria consideratione, et alterius instructione. Cognitio per propriam considerationem est duplex : aut enim est rei ut præsentis, et per certitudinem ; aut est rei ut absentis, et per quamdam conjecturationem. Similiter instructionis cognitio est duplex : aut enim est per revelationem alterius, aut per revelationem Dei. Cum igitur sit quadruplex modus cognoscendi ; primus non est in animabus separatis quantum ad actus nostros, quandiu sunt in locis sibi deputatis ; distant enim a nobis, nisi fortassis divina permissione veniant ad nos. Secundus vero, qui est per quamdam conjecturationem (sicut nos facimus de illis quos novimus, cum sint nobis absentes), in damnatis esse potest, non in bonis, quia huic admixtus est error et dubietas. Tertius per revelationem potest esse in bonis, quibus referunt angeli boni (*a*), et in malis quibus referunt dæmones, vel ipsi damnati. Quartus vero per illustrationem et revelationem, tantum in bonis. Unde Augustinus, in libro *de Cura pro mortuis agenda* [2] : « Possunt, inquit, spiritus mortuorum aliqua quæ hic aguntur, quæ necessarium est eos nosse, non solum præsentia, sed etiam præterita et futura, spiritu Dei revelante, cognoscere. » Et Gregorius [3] : « Fit in electis quoddam mirabile, ut etiam illos quos hic nunquam viderunt, vel noverunt, bonos cognoscant. » Non tamen omnia cognoscunt, sed quædam per revelationem.

1. Ad illud ergo quod objicitur, quod omnia vident boni, quia vident videntem omnia, dicendum quod Gregorius intelligit de his quæ sunt eorum saluti necessaria. Resp. ad arg. pro fundam.

2. Ad illud quod objicitur de illo, qui prævidit locum, dicendum quod hoc potuit esse ex multa sollicitudine, et animæ abstractione, vel etiam aliqua facta interius revelatione

3 et 4. Ad illud quod objicitur, quod non

[1] IV *Reg.*, XXII, 20. — [2] Aug., *de Cur. pro mort. agenda*, c. XV. — [3] Greg., *Dial.*, lib. IV, c. XXXIII.

(*a*) *Cæt. edit.* bonis.

indigent organo, et sunt liberiores: dicendum quod quamvis non indigeant organo ad cognoscendum ea quorum habent species, indigent tamen ad accipiendum de novo, et cognoscendum maxime singularia.

Resp. ad oppos. 1. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod Sancti sunt ab his abstracti, dicendum quod non est simile, quia quamdiu sunt in carne, impediuntur a contemplatione Dei ex consideratione multa nostrorum actuum; sed jam beati non impediuntur.

2 et 3. Ad illud quod objicitur, quod non habent majus lumen cognitionis, dicendum quod sicut modo cognoscimus revelatione, ita et ipsi, et consideratione similiter; sed certius considerant nos, quam nos ipsos, quia nos hactenus cognoverunt, sed non nos ipsos.

4. Ad illud quod objicitur, quod dolerent boni, dicendum (sicut jam patebit) quod nec bonis tristitia, nec malis gaudium aliquod ex hoc esset.

QUÆSTIO III.

An beati et damnati mutuo se cognoscant [1].

Fundam. De cognitione animæ separatæ per comparationem ad statum beatorum; et quæritur utrum mutuo se cognoscant, scilicet damnati beatos, et e converso: et quod sic, videtur per illud *Lucæ* [2], quod dives positus in tormentis vidit Abraham, et Abraham e converso vidit ipsum.

Item Gregorius [3]: « Infideles in imo positi, fideles super se in requie attendunt. »

Item ratione videtur: quia [4] opposita sibi invicem comparata, et simul visa, magis elucescunt, et etiam decorant universum: ergo si mali habebunt pœnam eatenus intensam, quatenus potest cogitari, et similiter boni gloriam, et utraque intenditur respectu alterius, ergo utrique debent se mutuo videre.

Item constat quod boni gaudebunt, et laudabunt Dei justitiam; mali similiter dolebunt de gloria amissa: ergo si non contingit gaudere, et dolere, nisi de cognito, utrique cognoscent, scilicet boni severitatem justitiæ, et mali dignitatem gloriæ: sed boni hoc non vident in se, nec mali in se: ergo constat quod vident invicem.

Contra: 1. Inter eos est improportionabilis distantia: ergo si ad visionem requiritur præsentia, videtur quod non possint mutuo se videre. Ad opp.

2. Item gloria est qualitas spiritualis, sicut gratia: sed qualitas gratiæ non videtur exterius a non habente: ergo nec gloriæ.

3. Item consideratio pœnæ incutit terrorem, et consideratio gloriæ generat gaudium: sed in malis nullum erit gaudium, in bonis nullus terror: ergo, etc.

4. Si dicas quod recipitur secundum modum recipientis, non recepti; et ideo in malis generat confusionem, et in bonis gaudium: ergo si hæc duo debent esse post judicium, post judicium se cognoscent; quod est contra Gregorium, ut habetur in littera.

5. Item in bonis est compassio de bonitate naturæ: ergo si non tollitur bonitas naturæ, ergo maxime vigebit in eis compassio: ergo videtur quod si videant tormenta malorum, quod maxime doleant. Et hoc videtur Gregorius dicere, et habetur in littera, quod volunt transire per affectum misericordiæ.

CONCLUSIO.

Electi damnatorum pœnas, et nunc, et post judicium considerant; damnati vero nunc tantum electorum gloriam, nam post judicium a pœnis absorbebuntur.

Resp. ad arg. Dicendum quod consideratio sive cognitio gloriæ beatorum est miseris et

[1] *Cf. S.* Thom., IV *Sent.*, dist. L, q. I, art. 5; Scot., IV *Sent.*, dist. L, q. III; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 3, q. III; Durand., IV *Sent.*, dist. L, q. III; Thom. Argent., IV *Sent.*, dist. L, q. I, art. 4; Marsilius Inguen., IV *Sent.*, q. XIV, art. 1; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. IX; Petr. de Tarant., IV *Sent.*, dist. L, q. VI. — [2] *Luc.*, XVI, 23. — [3] Greg., *Moral.*, lib. IX, c. XXXIX, quoad sensum. — [4] Arist., *Top.*, text. 40, a princ.

reprobis pœna; et consideratio sive cognitio pœnæ reproborum est electis gaudium : quia illi considerant gloriam sub ratione amissionis, isti pœnam sub ratione divinæ ultionis. Unde [1] : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.* Quoniam igitur gloria electorum semper manet, et post judicium erit copiosior; ideo electi, et nunc, et tunc, vident pœnam damnatorum, secundum quod dicitur in *Isaia*; vident, inquam, in Deo, sicut in speculo æterno, cum faciat ad eorum gloriam cumulandam. Reproborum pœna similiter post judicium intendetur; et adeo intendetur, ut beatorum gloriam non liceat eis considerare, nec ab eis auxilium petere, ut dives petiit, quia tormentorum suorum magnitudinem non poterunt sustinere, ita quod liceat aliis vacare; imo absorbebuntur totaliter a pœnis. Concedendæ ergo sunt rationes, quod mutuo cognoscant.

1. Ad illud quod objicitur in contrarium, quod est inter eos improportionabilis distantia, dicendum quod non agnoscunt mali bonos per intuitum præsentiæ, sed per considerationem intelligentiæ; boni vero malos in speculo, et in Deo.

2. Ad illud quod objicitur de gloria, dicendum quod non vident ipsam gloriæ essentiam, sed considerant requiem : quia illi quiescunt, et gaudent; sed ipsi laborant, et dolent, et cognoscunt sicut infirmus cognoscit sanitatem alterius, quam non habet.

3. Ad illud quod objicitur, quod generat dolorem, etc., patet responsio, quia consideratio bonorum non est in pœna quia afflictiva, sed fertur ulterius, quia justa, et optime et digne inflicta : et talis consideratio amanti generat gaudium. Similiter nec consideratio malorum sistit, id est, permanet in bono gloriæ quia bonum, sed quia perditum : et hæc consideratio generat dolorem.

4. Ad illud quod objicitur, quod post judicium videre debent, etc., dicendum quod tunc majori pœna erunt absorpti, ut jam non liceat eis cogitare gloriæ dignitatem : semper tamen in mente habebunt ejus amissionem et carentiam, ut tristentur.

5. Ad illud quod objicitur, quod compati est de bonitate naturæ, dicendum quod hoc non est verum generaliter, nisi intelligatur de natura passibili.

ARTICULUS II.

Consequenter, quantum ad secundum articulum, quæritur de verme qui erit in damnatis; et circa hoc tria quæruntur : primo quæritur utrum damnati habeant vermem materialem, sive corporalem; secundo, utrum sit in eis vermis spiritualis; tertio quæritur utrum vermis ille sit invariabilis.

QUESTIO I.

An vermis damnatorum sit materialis [2].

Circa quam sic proceditur, et ostenditur quod vermis ille sit materialis [3] : *Vindicta carnis impii ignis et vermis.* Et Judith dicit [4] : *Dabit ignem et vermes in carnes eorum.* Ergo si in carne non est nisi vermis materialis, patet, etc. Ad opp.

2. Item damnati resurgent cum pœnalitatibus et deformitatibus : ergo habebunt corpora putrefactibilia, sicut nunc habent : sed ex corpore putrefactibili generantur vermes : ergo, etc.

3. Item pœna vermis semper annectitur pœnæ ignis, velut in pluribus locis Scripturæ patet : sed ignis non tantum est spiritualis, sed etiam materialis : ergo videtur similiter quod vermis : igne enim punitur corpus et anima : ergo similiter et verme : ergo videtur quod sit materialis.

Contra : Isaias dicit de diabolo [5] : *Operimentum tuum erunt vermes* : sed constat quod diabolus non habet vermem materialem : ergo, etc. Fundam.

Item nullus vermis materialis est immor-

[1] *Psal.* LVII, 11. — [2] *Cf* S. Thomas, in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 2; Richardus, IV *Sent.*, dist. L, art. 5, q. II; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. X. — [3] *Eccli.*, VII, 19. — [4] *Judith*, XVI, 21. — [5] *Isa.*, XIV, 11.

talis, cum habeat formam corruptibilem : sed *vermis ille non moritur*, sicut dicit Isaias[1] : ergo, etc.

Item vermis materialis, et in sua remotione et in sua origine, aliquid minuit de substantia corporis : ergo si corpus illud non est imminuibile, non est circa illud talis vermis.

Item ibi erit multo intensior ignis, quam sit hic : sed vermes in isto igne non possunt vivere : ergo nec in illo poterunt. Si tu dicas, quod hoc est per miraculum, ergo tunc cum non patiantur ab igne, videntur habere corpora gloriosa et incorruptibilia. Si dicas quod renascuntur, quæro quomodo, cum non sit ibi solis actio (a)? et maxime cum putrefactibilia per virtutem supercœlestem habeant generari.

CONCLUSIO.

Licet pœnis corporalibus crucientur damnati, vermis tamen eorum non est materialis, sed spiritualis.

Resp. ad arg. Dicendum quod Augustinus[2], *de Civitate Dei*, ponit circa hoc duas opiniones. Quidam enim voluerunt intelligere vermem illum esse materialem propter verbum Scripturæ; alii vero, rationem sequentes, voluerunt dicere, quod vermis ille sit spiritualis. Et horum opinionem dicit sibi magis placere. Et ex quo sibi magis placet, et nobis similiter debet placere. Unde concedendæ sunt rationes, quod vermis ille non sit materialis.

Opinio duplex.

1. Ad illud quod objicitur in contrarium per similitudinem ignis, dicendum quod, sicut ignis materialis affligendo corpus affligit et punit animam ei unitam : sic vehemens dolor et remorsus sive tristitia animæ redundat in corpus, quia in *Proverbiis* dicitur[3] : *Spiritus tristis exsiccat ossa.* Quoniam igitur erit in damnatis magnus conscientiæ remorsus et dolor, ita etiam ut redundet hæc mœstitia in carnem, ideo vere dixit Scriptura quod daret Deus vermem in carnem eorum, et expressit multum ad terrorem carnalium, qui magis horrent pœnam carnis, quam animæ. Vel posset dici, quod *caro* ibi dicitur opus carnale; et hoc est opus peccati, ex quo generatur vermis spiritualis.

2. Ad illud quod objicitur, quod habebunt deformitatem; dicendum quod verum est, sed non putrefactionem.

3. Ultimum solutum est de igne : quia ignis ab exteriori procedit ad intima, vermis ab intimis ad exteriora : et ideo ignis est materialis, sed vermis spiritualis.

QUÆSTIO II.

An in damnatis sit vermis spiritualis[4].

Utrum in damnatis sit vermis spiritualis, et quæritur pro quanto dicitur in eis esse vermis. Si quia est in eis dolor mordens; sed in pœnitentialibus est maximus dolor de peccatis : ergo et maximus vermis.

Ad opp.

Item aliqui ita sunt perversi, quod[5] lætantur cum male fecerint, et exultant adeo ut nullum remorsum, aut dolorem sentiant : ergo si damnati sunt magis perversi, quam viatores, videtur quod nullum omnino habeant remorsum.

Item aliqui sunt ita excæcati et obstinati in malo, quod nullum omnino sentiunt remorsum, sicut hæretici qui moriuntur pro hæresi sua tuenda : sed damnati sunt magis obstinati et excæcati : ergo, etc.

Item, si habent dolorem, aut de pœna, aut de culpa : si de pœna, tunc ergo non differt vermis a pœna ignis, quia ignis non punit, nisi quia dolent; si de culpa, aut voluntate deliberativa, aut naturali, sive synderesi : sed non deliberativa, quia secundum illam non pœnitent, imo perseverat in eis peccandi voluntas; non secundum synderesim,

[1] *Isa.*, LXVI, 24. — [2] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XX, c. XXII. — [3] *Prov.*, XVII, 22. — [4] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 5, q. I; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. XI. — [5] *Prov.*, II, 14.

(a) *Cæt. edit.* latio.

quia synderesis in aliquibus viatoribus est præcipitata : ergo videtur in eis penitus extincta. Et hoc videtur per rationem, quia sicut fomes se habet ad malum, sic synderesis ad bonum : sed omnis fomes omnino extinctus est in beatis : ergo synderesis in damnatis.

Fundam. Item quæro, cum vermis nascatur ex putrefactione, et rodat, qua metaphora dicitur vermis conscientiæ, cum illa non putrescat?

Sed contra : Quod in damnatis sit vermis spiritualis, sive dolor, videtur; quia super *Ecclesiasticum* (a) : *Vindicta carnis impii*[1], etc., Glossa : « Vermis est sera scelerum pœnitentia. » Et Augustinus[2], *de fide ad Petrum*, dicit quod habebunt hoc supplicium.

Item ratione videtur, quia synderesis naturaliter remurmurat contra malum : sed vitium non demit extrema naturæ vestigia : ergo, etc.

Item, quæcumque faciunt ad pœnam damnatorum, debent esse in eis : sed hæc remurmuratio synderesis auget eorum pœnam : ergo saltem actus ille non debet tolli.

Item omnis creatura, secundum quod natura, deservit Creatori : ergo si voluntas rationalis, secundum quod natura, est recta, ergo ei deservit : sed creatura Creatori deserviens armatur in tormentum contra injustos : ergo, etc.

CONCLUSIO.

In damnatis viget vermis spiritualis, qui est remorsus conscientiæ propter peccatum, quod finaliter remansit in anima eorum.

Resp. ad arg. Dicendum quod ipsa translatio vermis ad dolorem spiritualem manifestat in quibus et quo modo sit vermis, si attendatur ratio transferendi. In verme enim materiali consideratur origo, et morsio. Oritur, inquam, ex putrefactione, et mordet illud in quo oritur. Sic in spirituali dolore non quilibet dolor est vermis, sed qui nascitur ex putrefactione peccati; et tunc peccatum dicitur putrefactivum, quando anima in eo requiescit finaliter. Rursus oportet quod sit in dolore morsio : hæc autem est ex concursu duorum moventium, sibi invicem obviantium et resistentium. Ista duo moventia sunt in homine voluntas naturalis, et deliberativa, quarum utraque movet. Ista concurrunt per conscientiam dictantem aliquid factum esse indebitum; et tunc obviant, quando naturalis detestatur indebitum, et deliberativæ (b) placet : tunc autem resistunt, quando utraque in suo actu viget, et quod illa efficaciter detestatur, altera ei immutabiliter adhæret. Secundum hoc ergo patet in quibus est vermis, et quando. Nam Applic. deficiente concursu, qui est per peccati conscientiam, non est vermis, sicut in hæreticis, et in his qui credunt peccando bene fecisse. Deficiente obviatione non est vermis, utputa in his qui dolent de culpa secundum voluntatem non tantum naturalem, sed etiam deliberativam, ut sunt pœnitentes. Deficiente resistentia non est vermis, utputa quando voluntas tanta delectatione fertur in peccatum, quod absorbet motum voluntatis naturalis, ut non sentiat. Et sic patet, quare vermis deficiat : aut propter defectum putrefactionis in justis; aut concursus in cæcis; aut obviationis in pœnitentibus vere; aut resistentiæ, ut in his qui peccant ex magna libidine. Et ex his patet quod in damnatis vigebit vermis, quia ibi erit peccati putrefactio, ex hoc quod peccatum finaliter remansit in anima eorum. Ibi erit etiam concursus, propter peccatorum apertissimam visionem. Ibi erit etiam obviatio, propter voluntatis deliberativæ obstinationem, et synderesis remurmurationem. Ibi erit etiam resistentia, quia delectatio peccati erit ablata per pœnæ acerbitatem : et ex hoc ipsius synderesis actio fortificata, et ex hoc vermis mirabiliter rodens et puniens.

[1] *Eccli.*, VII, 19. — [2] Imo Fulgent., *de Fid. ad Petrum*, c. III, n. 42 (in Append. Oper. S. Aug., tom. VI, edit. Gaum.)

(a) Cæt. edit. *Ecclesiastes*. — (b) *Cæt. edit.* deliberative.

Resp. ad [illegible] Ad illud vero quod objicitur, quod synderesis est extincta in damnatis, dicendum quod synderesis triplex est actus. Primus quidem est instigare ad bonum: et iste quidem ablatus est a damnatis, quia non est amplius locus bene faciendi. Secundus, qui est retrahere a malo faciendo: et iste extinctus est in dæmonibus propter improbam malitiam voluntatis eorum. Tertius, qui est remurmuratio contra malum factum: et iste manet in eis justo Dei judicio; tamen secundum istum actum in damnatis non remurmurat malo quia culpa, vel quia inhonestum, sed quia ex hoc puniuntur (a). Unde iste aliquando (b) modo est extinctus; et quia dæmones nondum sentiunt acerbitatem pœnarum intense, ut damnati, ideo non habent ita remorsum. Sane tamen posset dici quod synderesis remurmurat malo facto, quia indebitum; ipsa enim non confert culpam ad pœnam; et præterea respicit honestum, non commodum; et iterum ipsa voluntas deliberativa detestatur malum culpæ propter pœnam: nollet enim impius peccasse, vel fecisse, unde tot mala habet necesse pati; vel saltem mallet nunquam habuisse delectationem, quam esse in tanta miseria et dolore. Unde solvendum est, quod quantum ad istum actum, quia pœnalis synderesis est ut (c) Dei instrumentum ad flagellandum iniquos, et non extinguetur; et quod remorsus modo non sic in dæmonibus intensus est propter defectum resistentiæ, quoniam modo delectantur in culpis.

QUÆSTIO III.

An vermis damnatorum sit invariabilis [1].

Fundam. Utrum vermis ille sit invariabilis; et quod sic, videtur, quia culpa est invariabilis, et pœna respicit culpam: ergo cum hic vermis sit pœna, patet, etc.

Item ignis continue affligit, et æqualiter: ergo similiter videtur quod et vermis.

Item omne variabile terminabile est: sed vermis ille est interminabilis: ergo, etc.

Ad opp. Contra: Vermis est ex recordatione peccati: sed non simul peccata recolent, cum non sint deiformes: ergo successive: sed majori pœnæ major debetur remorsus; et ubi hoc, ibi variabilitas: ergo, etc.

Item, si vermis eos (d) corrodit; sed quanto aliquid diutius roditur, magis debilitatur, et magis gravatur: ergo pœna malorum semper crescit.

Item, si semper rodit; cum non sit infinitum bonum quod adimit, ergo aliquando adimeret totum: sed hoc est impossibile: ergo, etc.

CONCLUSIO.

Cum peccatorum omnium simul et semper recordentur damnati, vermis ille non variatur ut modo crescat, et modo minuatur in eis.

Resp. ad arg. Dicendum quod justo Dei judicio, sicut dictum est supra, fiet ut mali simul omnia peccata memorentur, ut de omnibus continue torqueantur: et ideo vermis est pro omnibus, et non intensior nunc, quam ante.

Resp. ad secundum ad opp. Ad illud quod objicitur de ademptione, dicendum quod, sicut egressus continuus alicujus ab aliquo est duplex: vel per innovationem secundum partem et partem, ut rivus a fonte, et motus a motore; aut ejusdem continuatione, ut ramus a radice, et radius a sole: sic ademptio continua est: vel per novam (e) ablationem, sicut ignis consumit et comburit ligna; vel per ejus continuationem, sicut ignis infernalis corpus, et dolor animum: et sic vermis continue rodit: et illud melius supra patet de pœna ignis; et per hunc modum intelligendum est de pœna vermis.

[1] *Cf.* S. Thom., in *Suppl.* p. III, q. XCVII, art. 2; Richard., IV *Sent.*, dist. L, art. 3, q. 2; Steph. Brulef., IV *Sent.*, dist. L, q. XII.

(a) *Cæt. edit.* punitur. — (b) aliquo. — (c) et. — (d) eum. — (e) novi.

COMPENDIOSUM PRINCIPIUM

IN LIBROS SENTENTIARUM[1]

ARGUMENTUM

(*Ex edit. Vatic.*)

Quid in singulis Sententiarum libris contineatur, summatim, breviter et artificiose hoc opusculo sanctus Bonaventura complectitur, *Ecclesiastici* verbis usus : *Gyrum cœli circuivi sola*, etc. Quoniam autem in primo libro Sententiarum secundum triplicem gyrum de Deo agitur, ut ipse ait, quorum unum de Deo secundum circumincessionem personarum esse affirmat, circumincessionis nominis notionem (*a*), ejusque vim tam apud latinos doctores scholasticos, quam apud græcos theologos observare libuit. Circumincessio igitur idem est, quod græce περιχώρησις, quæ vox, ut patet ex Dionysio, *de Divinis Nominibus*, c. IX, et ex Damasceno, libro tertio *Fidei Orthodoxæ*, c. V et VII, mutuam aliquorum commeationem, sive inter se incessum significat. Quam vocem ex eo fortasse scholastici latini professores nonnulli usurparunt, quod in aliquam Damasceni versionem antiquam incidissent græcum vocabulum per *circumincessionem* exprimentem. Neque enim antiqui omnes scholastici hujus nominis meminerunt, nam sanctus Thomas nusquam, quod in mentem veniat, ejus mentionem facit, cum tamen, p. I, q. XLII, art. 2, et I *Sententiarum*, dist. XIX, eam quæstionem inculcet, an Pater in divinis sit in Filio, et e converso. At vero apud sanctum Bonaventuram hujus vocis frequens est usus, ut videre est in hoc opusculo, et sermone XXI, in *Hexaemeron*, et I *Sententiarum*, dist. XIX, ac multis aliis locis. Præterea in recentioribus scholasticis, Scoto scilicet, Gabriele, Occhan, Durando et aliis, vox *circumincessio* reperitur. Vim vero huic nomini a theologis græcis attributam aliter doctores nostri scholastici interpretantur, oculos animi convertentes ad mentem Hilarii, Ambrosii, et Augustini, quos Magister Sententiarum eadem decima nona distinctione libri primi, profert in explanationem illius loci *Joannis*, XIV : *Ego in Patre, et Pater in me est* : qui Patres isto Domini sermone simpliciter significari putaverunt personas inter se esse consubstantiales. Quam ob causam scolastici doctores circumincessionem a Græcis introductam cernentes propter hunc Joannis locum et similes, exposuerunt habitudinem personæ ad personam, vel genus inexistentiæ, quo aliqua inexistunt per naturæ participationem, sive communionem. Unde apud ipsos circumincessio personarum in Deo nihil aliud est,

[1] *Cf. Edit. Argent.* 1495, part. I, pag. 4; *Edit. Venet.* 1611, tom. I, pag. 3; *edit. Ven.*, 1755, tom. VII, pag. 223-226; *Edit. Vat.*, tom. VI, pag. 215.

(*a*) Cæt. edit. *notationem*.

quam unam personam esse in alia, et e converso. Græci vero theologi hoc nomine non solum consubstantialitatem divinarum personarum significare voluerunt, sed potius earum inseparabilitatem, mutuum et arctum complexum, et in se invicem quasi penetrationem, et intrinsecam admirabilem ac stupendum, citra confusionem tamen et mixtionem. Quo fit, ut personæ divinæ circumincessione sint unæ, sive etiam unus Deus, quia per illam uniuntur, immanent, et in se incedunt, et commeant. Etenim quia immensus est Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus, extra se versari nequeunt. Itaque ut se mutuo capiant, seque metiantur necesse est: idque sine ulla confusione, ac mixtione. Hoc appellatur græce περιχώρησις, latine vero circumincedere, sive ultro citroque commeare. Rem hanc si fusius explicatam desideras, lege ex recentioribus Gilbertum Genebrardum Parisiensem theologum, linguarum usu et cognitione peritissimum, secundo suo libro *de Trinitate*, et in ejusdem *Apologia* contra Blasphemiam decimam quartam et decimam quintam Schecchii heretici.

Gyrum cœli circuivi sola[1], etc. Quam sit libri *Sententiarum* inaccessibilis celsitudo: quam sit libri *Sententiarum* perplexa nodosæ profunditatis indago: quam sit libri *Sententiarum* perfecta cognitionis (*a*) increati cognoscibilis plenitudo: quam sit hebes cæcutientis intellectus caligo, ostendit increata Sapientia in verbo proposito: *Gyrum cœli circuivi sola*, etc.

Libri *Sententiarum* inaccessibilis celsitudo tangitur, quando dicitur: *Cœli,* ut vere possimus dicere cum Job[2]: *Suspice cœlum, et intuere æthera, quod altior te sit.*

Perplexa nodosæ profunditatis indago notatur, cum dicitur: *Circuivi.* Anfractus enim labyrinthi est, inquirere Trinitatem per cognitionem creaturarum.

Consummata cognitionis (*a*) increati cognoscibilis plenitudo notatur nomine *gyri.*

Hebes cæcutientis intellectus caligo notatur, quando dicitur: *Sola.* Si enim sola increata Sapientia circuit gyrum cœli, humana ratio non attingit. Unde et Augustinus dicit[3]: « Mentis humanæ acies invalida in tam excellenti luce non figitur. » Dicit ergo: *Gyrum cœli circuivi sola*, etc.

Gyrus cœli habet quadriformem intelligentiam, quatuor libris *Sententiarum* proportionaliter respondentem.

Gyrus cœli dicitur sphæralis ambitus cœli, id est connexa superficies sphæræ cœli.

Gyrus cœli dicitur major circuitus sphæræ cœli, quo non est aliquis major in sphæra cœli, et transit per centrum terræ, quod est centrum cœli. Unde æquinoctialis dicitur gyrus cœli, qui dicitur cingulum orbis, et uterque colurus potest dici gyrus cœli.

Gyrus cœli dicitur regyratio primi in ultimum, et ultimi in primum. Et hoc modo Zodiacus dicitur gyrus cœli, quia in eo rotatur Sol ab Oriente in Oriens per Occidens.

Gyrus cœli dicitur revolutio heptasiderea circa Polum.

Gyrus cœli, qui est specialis ambitus cœli, materiam designat primi libri *Sententiarum,* qui agit de Deo. Agitur autem in primo *Sententiarum* de Deo secundum trifarium gyrum. Est enim Deus sphæra intelligibilis, cujus centrum ubique, et circumferentia nusquam, ut dicit Hermes Trismegistus (*b*). Agitur enim in primo libro de Deo, secundum gyrum unitatis essentiæ in tribus personis, usque ad distinctionem XXXI. Materia lib. Sent. I.

Agitur secundo de Deo, quantum ad gyrum circumincessionis personarum ad invicem, a distinctione XXXI, usque ad XXXV.

Agitur tertio de Deo, quantum ad gyrum

[1] *Eccli.*, XXIV, 8. — [2] *Job*, XXXV, 5. — [3] Aug., *de Trinit.*, lib. I, c. II, n. 4.

(*a*) *Edit. Ven. add.* et. — (*b*) *Cæt. edit.* Trimegistus.

appropriatorum, a trigesima quinta distinctione usque in finem. De gyro unitatis essentiæ in personis potest intelligi, quod scriptum est[1] : *Corona aurea per gyrum.* Cum enim caput Christi sit Deus, ut dicit Apostolus[2], et in *Canticis* legamus[3] : *Caput ejus aurum optimum ;* corona aurea per gyrum est unitas divinitatis in tribus personis, ut ita dixerim regyrata, non numerata. De gyro circumincessionis personarum in invicem potest intelligi quod scriptum est[4] : *Gyravit cœlum in circuitu gloriæ.* Arcus ille est Verbum increatum et incarnatum, radius Solis ingeniti exceptus in nube concava humanitatis assumptæ. Iste arcus, id est, istud Verbum Dei, *gyrat cœlum* Trinitatis : sic enim tertium cœlum vocat Augustinus[5]. *In circuitu gloriæ*, quia et Verbum in Patre, et Pater in Verbo est, et Pater et Verbum in Spiritu sancto, et Spiritus sanctus in Patre et Verbo est. De circuitu appropriatorum, id est potentiæ et aliorum intelligi potest quod scriptum est[6] : *Potentes gyrans migrare fecit.* Hoc est *labium æneum*[7] quod Deus præcepit fieri in gyro. Labium enim quamdam protensionem et prominentiam habet, et significat divinam essentiam per appropriata ad creaturas comparatam. Istud labium est in gyro, quia potentia, sapientia, et justitia sunt idem in Deo, licet non sint eadem connotata.

Secundo gyrus sphæræ qui est major circulus sphæræ transiens per centrum sphæræ, signat materiam secundi libri *Sententiarum,* in quo agitur de creatione mundi. Nam et omnia corpora mundi principalia sunt sphærica. Figura enim sphærica corporibus homogeneis maxime aptatur : primo propter primitatem, nam et de prima figurarum multilaterum probatur prima passio per circulum, et per illam propositionem Euclidis[8], super datam lineam, triangulum æquilaterum collocare ; secundo propter capacitatem, nam plus capit circumscriptio superficiei sphæricæ, quam si eadem comprimatur in cubum ; tertio propter perfectionem, quia in ea primum conjungitur ultimo.

[Materia lib. Sent. II.]

Agitur autem in secundo libro de triplici gyro, de gyro creationis et productionis rerum, a principio usque ad distinctionem XXI; de gyro tentatoris et circumventoris potissimæ rei a (*a*) distinctione XXI : *Videns igitur diabolus*, etc., usque ad distinctionem XXX. De gyro prævaricationis, et involutionis peccati, a distinctione XXX, usque ad finem. De gyro creationis, et productionis rerum gyratarum (*b*) intelligi potest, quod dicit Sapientia[9] : *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret. Quando præparabat cœlos, aderam; quando certa lege, et gyro vallabat abyssos.* De gyro tentatoris et circumventoris potissimæ rei, id est hominis, scribitur in Job[10] : *Obsederunt in gyro tabernaculum ejus spiritus,* scilicet maligni. Quantum ad gyrum prævaricationis et involutionis peccatorum, scribitur de eodem hoste maligno[11] : *Per gyrum dentium ejus formido.* Gyri dentium sunt involucra peccatorum, quibus peccator glutitur, et trajicitur in corpus diaboli.

Gyrus, qui est revolutio quæcumque, sive sit circulus obliquus, sive rectus, significat congruissime materiam tertii libri *Sententiarum,* in quo quidem agitur de triplici gyro : primo, de gyro incarnationis, in qua primum conjunctum est ultimo; secundo, de gyro passionis et redemptionis, per quam ultimum reunitum est primo; tertio, de gyro gratuitæ reformationis per virtutes, dona, et beatitudines, quæ sunt media, quibus infimum fruitur summo. Hunc triplicem gyrum subtiliter tangit *Ecclesiastes,* quando dicit[12] : *Oritur Sol :* vide gyrum incarnatio-

[Materia lib. Sent. III.]

[1] *Exod.*, XXXVII, 2. — [2] I *Cor.*, XI, 3. — [3] *Cant.* V, 11. — [4] *Eccli.*, XLIII, 13. — [5] Aug., *de Genes. ad litt.*, lib. XII, c. XXVIII, n. 56. — [6] *Eccli.*, XXIX, 25. — [7] *Exod.*, XXV, 24 ; XXXVII, 11. — [8] Euclid., *Element.*, lib. I, prop. 1. — [9] *Prov.*, VIII, 22 et seq. — [10] *Job*, XIX, 12. — [11] *Job.*, XLI, 5. — [12] *Eccle.*, I, 6.

(*a*) *Cœt. edit.* in. — (*b*) *Forsan legendum* creatarum.

nis, *Et occidit*, vide gyrum passionis; *Et in circulos suos revertitur*, vide gyrum resurrectionis; *Gyrat per meridiem*, vide gyrum gratuitæ reformationis; *Flectitur ad Aquilonem*, ecce gyrus æstivæ lenitionis, nam quando Sol est in signis aquilonaribus, æstas est.

Materia lib. Sent. IV.

Gyrus cœli dicitur revolutio heptasiderea circa polum, et hoc signat convenientissime materiam quarti libri *Sententiarum*, de quo mystice dicit Job[1]: *Numquid plicare poteris micantes stellas pleiades, aut gyrum arcturi poteris dissipare?* Gyrus arcturi est signum septem stellarum, ut docet Isidorus[2], indesinenter regyratarum circa polum. Et est istud signum post caudam majoris ursæ. Iste gyrus septem stellarum gyrum signat septem sacramentorum, quæ gyrantur continue circa polum, quia sacramenta totam efficaciam suam a polo passionis Christi Jesu sortiuntur. Dicitur autem gyrus, quia et abluendi ad sacramenta confugimus; et abluti, ad Sacramentum accedimus. Agitur enim in quarto libro de triplici gyro. Primo de gyro sacramentalis expiationis, de qua dictum est[3]: *Numquid gyrum arcturi poteris dissipare?* Secundo de gyro resurrectionis, de qua dicitur in Ezechiele[4]: *Comportabit aggerem in gyro.* In gyro aggerem comportare, est cineres, in quos resolutum est corpus humanum, in idem numero corpus humanum reformare, et eidem animam reunire. Et hoc facit Magister in distinctione XLIII (*b*), quando tractat de resurrectione. De hoc gyro potest intelligi, quod etiam in *Ezechiele* scriptum est[5]: *Circumduxit me per ossa in gyro, et dixit mihi: Fili hominis, putasne vivent ossa ista?* Tertio de gyro judiciariæ examinationis agitur circa finem quarti, et quantum ad judicium condemnationis reproborum, et quantum ad judicium glorificationis electorum. De gyro condemnationis reproborum intelligitur quod in *Threnis* scriptum est[6]: *Flammæ devorantis eam in gyro.* Animæ vero beatæ sunt in medio[7] *filiarum Palæstinarum, quæ ambiunt* eas (*c*) *per gyrum.* Omnes enim, accensis luminaribus, gyrant[8] *circa* eam, id est, circa animam beatam.

[1] *Job*, XXXVIII, 31. — [2] Isid., *Etymol.*, lib. III, c. VI. — [3] *Job*, XXXVIII, 31. — [4] *Ezech.*, XXVI, 8. — [5] Ibid., XXXVII, 2. — [6] *Thren.*, II, 3. — [7] *Ezech.*, XVI, 57. — [8] *Judith*, XIII, 16 : *Accendentes luminaria, congyraverunt circa eam.*

(*a*) *Cæt. edit.* eptasiderea. — (*b*) *Al.* XXXIII, *mendose.* — (*c*) *Cæt. edit.* quæ ambulant, *nec habent* eas.

SENTENTIÆ SENTENTIARUM

CARMINE DIGESTÆ [1]

ARGUMENTUM

(*Ex edit. Vatic.*)

Sententiæ Sententiarum opusculum hoc inscribitur, vel quia brevibus sententiis carmine digestis, quæ in quatuor Magistri Sententiarum libris continentur, sanctus Bonaventura exponit, vel ob excellentiam opusculi, vel ob Auctoris ingenium, quod in eo elucet. Carmina autem in singulos Sententiarum libros juxta distinctiones Magistri distincta sunt. Magistri vero sententia, quam consensus Scholæ communis non approbat, versibus minime exprimitur. Proœmium quoque ab Auctore præmittitur, carmine itidem compositum : ubi quatuor animalibus libros quatuor Sententiarum comparans, quid in unoquoque tractetur, miro artificio comprehendit.

PROŒMIUM

O fons splendoris, vas dulcoris, sed amoris
Nexus, spes floris, dos roris, dogma saporis,
Verum, vita, via, mihi da, quod philosophia
Tradit, sanctorum votis præstare tuorum.

LIBER PRIMUS.

Quid contineat, et cui assimiletur.

In primis aquilæ primus liber assimilatur,
Quo de divina natura notificatur.
Et de personis distincte clarificatur.

LIBER SECUNDUS.

De quo disserat, cuive similis sit.

Humana specie reliquus liber effigiatur,
Quo cœlum, terra, cunctorum forma creatur.
Hinc homo plasmatur, cui totum subjiciatur.
Ejusdem lapsus, et peccatum replicatur.

LIBER TERTIUS.

Quid tractet, cujusque gerat similitudinem.

Tertius in Vitulo perpulchre significatur,
Cujus conspersus homo sanguine vivificatur.
Sumpsit ob hoc carnem, disponens quod patiatur,
Ut genus humanum lapsum per eum redimatur.
Præcipit et donat, beat, ornat, gratificatur.

LIBER QUARTUS.

De quibus agat, cuique sit similis.

Advenit in quarto Leo de Juda, dominatur.
Per sacramenta sibi mundus reconciliatur,
Et servis ejus mundus servire paratur.
Quæ fuerat cæca jam dudum, gens oculatur.
Ejus rugitu mundus trepidus agitatur.
Defuncti surgunt, et judicium celebratur.
Inde coronatur justus, reus igne crematur.
Gloria seu pœna per sæcula perpetuatur.

[1] *Cf. Edit. Argentin*, 1495, part. I, p. 4; *Edit Vatic.* 1595, tom VII, pag. 215; *Edit. Venet.*. 1611, tom. I, pag. 3; *Edit Venet.* 1755, tom. IX, pag. 1.

LIBER PRIMUS SENTENTIARUM

DISTINCTIO I.

Veteris ac novæ legis continentiam, etc.

In res et signa doctrinam crede secari,
Et dic per signa nobis res significari.
Signum dicatur, per quod res significatur;
Res nil signabit, signum rem significabit.
Factis uteris, summo Factore frueris.
Nunc in spe fruimur, sed re pleneque fruemur,
Cum requiem summam gustantes experiemur.
Dic, quod non homine, sic nec virtute fruendum;
Est tamen utendum : sic creditur esse tenendum.
Utitur ipse Deus nobis, propria bonitate;
Utitur et nobis, pro nostra commoditate :
Sed non creatur, quod nobis ipse fruatur.

DISTINCTIO II.

De mysterio Trinitatis, et unitatis.

Hoc itaque vera ac pia fide tenendum est, etc.

Lex nova cum veteri probat ista, jubetque teneri,
Quod tres personæ, Deus est unus, ratione.

DISTINCTIO III.

Incipit ostendere quomodo per creata poterit Creator cognosci.

Apostolus namque ait, etc.

Summus Plasmator partim per plasma videtur,
In quo cunctipotens, bonus et (*a*) sapiens perhibetur.
Sunt etenim res, quæ pondus retinent speciesque.
Ergo creatura, licet imperfecta figura,
Numen (*b*) divinum docet unum credere trinum.
Mens meminit, scit, amat, trinumque per hæc tria clamat.

DISTINCTIO IV.

Hic quæritur utrum concedendum sit, quod Deus se genuerit.

Hic oritur quæstio, satis necessaria, etc.

Quod Deus ipse Deum genuit, sane teneamus;
Sed, quod se (*c*) genuit aliumve Deum, reprobamus.
A Patre Filius est alter, si discutietur;
Ast a Patre Deo genitus non alter habetur.
Sunt tres personæ, Deus unicus : et Deus unus
Est tres personæ, sic credas ex ratione.
Patrem non alium genuisse Deum, referamus.
Personam genuit aliam, non hoc dubitamus.

DISTINCTIO V.

Hic quæritur, an Pater genuit divinam essentiam, vel ipsa Filium; an essentia essentiam genuit, vel ipsa nec genuit, nec genita est.

Post hæc quæritur, utrum concedendum sit, etc.

Divinam essentiam (*d*) Patrem genuisse negamus.
Et quod D. natum genuit, vel se, reprobamus.
Per D. divinam naturam significamus.

DISTINCTIO VI.

Utrum Pater genuerit voluntate Filium, an necessitate : et an volens, vel nolens sit Deus.

Præterea quæri solet, utrum Pater genuerit, etc.

Dic genuisse Patrem, nullo sibi vim faciente,

(*a*) *Cæt. edit. non habent* et.— (*b*) *Cæt. edit.* Lumen. — (*c*) *Cæt. edit. deest* se.— (*d*) *Al.* Essentiam divinam.

Nec præeunte tamen sibi velle, vel adveniente.

DISTINCTIO VII.

Hic quæritur an Pater potuerit, vel noluerit gignere Filium.

Hic quæri solet a quibusdam, etc.

Et voluit Pater, et potuit Natum generare;
Nec voluit, sed nec potuit natus generare.
Altera proprietas, sed (*a*) et unica parque potestas,
Qua generare potest Pater, et natus generatus.
Nec Pater hoc major, natusve minor referatur.

DISTINCTIO VIII.

De veritate, et proprietate, et incommutabilitate, et simplicitate divinæ essentiæ.

Nunc de veritate, sive proprietate, etc.

A *per se stando,* Deus est substantia vere;
Non a *substando,* cum nullo possit egere.
Non permiscetur : hinc summe verus habetur,
Cum nec mutetur, immobilis esse probetur.
Simplicitas summa soli summo proprietur,
De quo non proprie dicentur categoriæ.
Temporibus verbi duratio significatur,
Quæ non incœpit, et semper continuatur.
Nam simplex est, sic idem quod habet, quod et hoc est.
Nec Natus Pater est (*b*), ad Patrem vero refertur.

DISTINCTIO IX.

De distinctione trium personarum, etc.

Nunc ad distinctionem personarum, etc.

Est alius Flatus, alius Pater, et Generatus.
Sed si dicetur aliud Pater, hoc reprobetur.
Per neutrum natura tribus communis habetur :
Per neutrumque genus, essentia significatur.
Quodque coæternæ sint personæ referetur.
Filius est natus semper, cum perficiatur[1].
Nascitur et semper, quoniam durare probatur.

[1] Id est, perfectus sit.

DISTINCTIO X.

Hic de Spiritu sancto agitur : et prius, quod sit amor Patris et Filii, dicitur.

Nunc vero post Filii æternitatem, etc.

Ut proprie natus sapientia summa vocatur,
Ingenito simul et genito communis habetur
Spiritus : hinc merito dilectio summa vocetur.

DISTINCTIO XI.

Quod Spiritus sanctus procedit a Patre, et Filio.

Hic dicendum Spiritum sanctum, etc.

Flamen ab Ingenito procedere non dubitetur,
Et simul a Genito, licet a Græcis reprobetur.

DISTINCTIO XII.

Utrum Spiritus sanctus prius, vel plenius procedat a Patre, quam a Filio.

Item quæritur, cum Spiritus sanctus procedat, etc.

Ne prius a Patre procedere Pneuma putetur,
Quam Primogenito, seu plenius, hoc removetur,
Tempore, vel causa, vel origine. Suscipiatur (*c*)
Hac in parte prius aliter, Pater auctor habetur.
Æque Pneuma quoque sit procedens ab utroque.

DISTINCTIO XIII.

Quare Spiritus sanctus, cum sit de substantia Patris, non dicatur genitus, vel filius, sed tantum procedere.

Post hæc considerandum est, quantum, etc.

Ingenitum Flatum non dices aut generatum.
Nam Patrem geminum faceres, natum quoque binum.

(*a*) *Cæt. edit.* sic. — (*b*) *Cæt. edit.* Nec Pater Filius fertur. — (*c*) Suscipietur.

Et non est natus, procedens a Patre Flatus.
Nam si sic esset, amborum filius esset;
Et si sic fieret, patrem natumque teneret.
Spiritus ingenitus, quia non genitus, tole-
ratur,
Et privative pure tunc accipiatur.
Omne, vel ingenitum, vel factum, vel gene-
ratum
De facto nato distinguas, atque renato,
Et de non nato, non facto, mente notato.

DISTINCTIO XIV.

Quod gemina est processio Spiritus sancti.

Præterea diligenter notandum est, etc.

Sacri Pneumatis hic processus congemi-
natur.
Æternus prior est; reliquo pia mens habi-
tatur.
Tempore spiratur, cum justus sanctificatur.
Pneuma sacrumve dare sancti nunquam po-
tuere.
Sed dare dicetur, faciens id, per quod habe-
tur.

DISTINCTIO XV.

Utrum Spiritus sanctus a seipso detur.

Hic considerandum est, cum Spiritus sanctus detur, etc.

Spiritus ut Deus est, se dat, donumque
vocatur.
Ex hoc donatur, a se prodire feratur.
A se Pneuma datur, a se mittique probatur.
Hoc concedatur de Nato, seu referatur.
Et missus Natus, semel in terris generatus.
Mitti dicatur, cum menti notificatur;
Sed quod mittatur generans, non adstipulatur,
Quamvis credatur, quod menti notificatur.

DISTINCTIO XVI.

De missione Spiritus sancti, quæ fit duobus modis, visibiliter, et invisibiliter.

Nunc de Spiritu sancto videndum est præter illam, etc.

Missio signetur tibi Flaminis, et gemi-
natur.
Una videtur, et hæc perhibetur in igne,
columba;
Altera signetur cum menti (a) notificetur.
Per primam vero tibi postea significetur.
Filius in carne, Patre seque minorificatur.
Unio causa datur, a Pneumate quod retra-
hatur.

DISTINCTIO XVII.

De missione Spiritus sancti, qua invisibiliter mittitur.

Jam nunc accedamus ad assignandum, etc.

Dicas quod Pneuma sit amor, quo frater
amatur,
Et Deus a nobis, hoc a plerisque negatur.
Mitti dicatur in nos, cum sic operatur,
Quod Deus a nobis, et in ipso frater amatur.
Nobis augetur, non in se, nec variatur.
Si quo diligimus, formaliter accipiatur,
Est animi motus, nec non in mente creatur
Informans habitus animam, quo frater
amatur.
Ipse Magister in hoc nunc defecisse pro-
batur.
Si sic sumatur, amor augeri referatur;
Sed non dicatur proprie, quod diminuatur.

DISTINCTIO XVIII.

An concedendum sit, quod per donum dentur dona.

Hic quæritur, cum Spiritus sancti, etc.

Dono dona dari dicas, donumque vocari
Pneuma simulque datum, donum tamen
esto vocatum.
Æterne Flatum, donatum tempore gratum
Donum dicatur, quoniam donabilis esse,
Non Genito ve Patri, sed nobis esse pro-
batur.
Filius, ut donum procedit, et ut generatus.
Ut donum Flatus procedit, non generatus.
Nascendo Natus accepit, ut et (b) genera-
tus,
Et substantia sit; ut donum Pneuma sa-
crum sit,
Et substantia sit, hoc procedendo recepit,

(a) *Cæt. edit.* mente. — (b) Et ut.

Ut donum simul adque Patrem Natumque feratur,
Utque datum simul ad dantem, quibus et tribuatur.
Sic impendentis dicetur, et accipientis.
Ut datus est Natus noster, non ut (*a*) generatus.
Et sic est noster, quasi panis, non quasi natus.

DISTINCTIO XIX.

Hic quæstio non solvitur, sed differtur in sequentibus. Hic de qualitate trium personarum.

Nunc postquam coæternitatem trium, etc.

In Verbo totus Pater est, ac in Patre totus
Filius : æquales summe sunt : nam deitatis,
Et majestatis ejusdem sic teneatis.
Pars et materia, genus et species retrahuntur
Hic a divinis, nec in illis (*b*) inveniuntur.
Trinus dicetur Deus, et triplex reticetur.

DISTINCTIO XX.

Ostenso, quod aliqua personarum aliam non superat magnitudine, nunc ostendit, quod non excedit aliam potentia.

Nunc ostendere restat quomodo, etc.

Sunt tres personæ veraciter æquipotentes.
Hinc Maximini falsi sunt, falsa loquentes.

DISTINCTIO XXI.

Quæritur, quo modo possit dici solus Pater, vel solus Filius, vel solus Spiritus sanctus, cum sint inseparabiles.

Hic oritur quæstio trahens originem, etc.

Dicas, quod solus Pater est a proprietate.
Sed nunquam solus Pater est patria potestate.

(*a*) Ut non. — (*b*) eis.

DISTINCTIO XXII.

De nominum differentia, quibus utimur loquentes de Deo.

Post prædicta nobis disserendum, etc.

In sex scinduntur partes, quæ de Deitate
Nomina dicuntur, servata proprietate.
Quæ sigillatim personis appropriantur,
Illa relativa, non substantiva vocantur.
Sed substantivum nomen recte referatur,
Per quod natura communis significatur.
Non tamen in summa pluraliter accipiatur.
Nam si dicatur : Sunt tres summi, reprobatur.

DISTINCTIO XXIII.

De hoc nomine, quod est persona, quod cum secundum substantiam dicatur, tantum pluraliter, non singulariter in summa accipitur.

Prædictis tamen adjiciendum est, etc.

Quanquam persona substantivum similatur,
In summa semper pluraliter accipiatur.
Ut dignoscamus ad quid tres, quid referamus,
Personas semper in summa plurificamus.
Lex prohibet vere tres esse Deos perhibere,
Ut non diversum, sed simplex esse sciatur.
Usias dici tres, a sanctis reprobatur.

DISTINCTIO XXIV.

Quid significetur his nominibus, unus, duo, *vel* duæ, tres, *vel* tria, trinus, *vel* trinitas, plures, *vel* pluralitas, distinctio, *vel* distincte; *cur his utimur de Deo loquentes.*

Hic diligenter inquiri oportet, etc.

Cum de divinis unus, duo, tres referemus,
Nil tunc ponentes excludimus, et removemus.
Hoc confirmatum verbis auctoris habemus.
Nunc privative non ponas, sed positive.
Simpliciter numerus a divinis removetur.
Sed personarum numerus bene suscipietur.

DISTINCTIO XXV.

Quid significetur, cum dicitur pluraliter tres personæ, vel duæ personæ.

Præterea considerandum est

Si discernatur, personæ voce notatur
Essentia, proprietas, hypostasis associatur.
Dictum posterius usu potiore probatur.

DISTINCTIO XXVI.

De proprietatibus personarum, sed prius de hoc nomine Hypostasis.

Nunc de proprietatibus personarum, etc.

Vere res fore tres dicas hypostaseis (*a*) tres.
Est proprium Patris generare, velut generari
Nati; spirari, dic Spiritui propriari.
Notio proprietas est, atque relatio; quare,
Si convertatur, poteris sic esse probare.
Aut substantive pia nomina suscipiantur,
Sive relative, quæ divinis propriantur.
Unus natura genitus sit, munere plures
Sint vel factura, dubium sic solvere cures.
Spiritui sancto donum nunc appropriatur.
Spiritus et sanctus, genitor, genitusque vocatur,
Et substantive, sed de flatu referatur.

DISTINCTIO XXVII.

An Pater, vel Filius, vel Trinitas ipsa, possit dici Spiritus sanctus.

Hic quæri potest, utrum proprietates, etc.

Sacri doctores eadem sunt appropriantes
In re personis, ratione modi variantes.
Si concretive sumas, substant, referuntur;
Ast abstractive subsistunt, non referuntur.
In Patre signare prædicta, paterque nitate.
Ut pater, et natus, genitor sic, et generatus.
Propria signantur personis, et referantur.
Verbum Filius est, et Patris imago vocatur.
Ast essentia sit sapientia, nec referatur.
Ut Deus et lumen, sapientia conjiciuntur,
Quæ pro personis persæpius accipiuntur,
Sive (*b*) relativis, nec ob hoc proprie referuntur.

DISTINCTIO XXVIII.

Quod non tantum tres proprietates prædictæ sunt in personis, sed etiam aliæ, quæ aliis signantur nominibus, ut ingenitus.

Præterea considerari oportet, etc.

Ingenitus proprie Patri dic appropriari;
Verum non genitus dic sacrum Pneuma vocari.
Voce sed ingeniti non vult Ambrosius [1] uti.
Hinc genitor sit idem cum nato, non tamen idem,
Cum Verbum Patris sapientia nata vocatur.
Nata refert, essentia sub sapiente notatur.
Essentiam divinam sapientia significabit.
Porro personam supponit, et appropriabit,
Improprie D nunc hoc nomen imago notabit.

DISTINCTIO XXIX.

De Principio, quod relative dicitur, et multiplicem notat relationem.

Est præterea aliud et nomen, etc.

Principium Geniti, Pater, et fons esse probatur.
Principium Geniti fontale Pater perhibetur.
Pneumatis ambo sunt, nec principium geminetur.
Unum principium sunt una proprietate,
Principiumque rei tantum sit Pneuma creatæ.

DISTINCTIO XXX.

De his, quæ temporaliter de Deo dicuntur, et relative secundum accidens, quod non Deo, sed creaturis accidit.

Sunt enim quædam, quæ ex tempore, etc.

Ex ævo quædam referuntur de Deitate.
Est Dominus Deus absque sui mutabilitate,
Et cum Pneuma datur, sumens, non dans, variatur.

[1] Ambros., *de Incarn. Dom. myst.*, c. VIII.

(*a*) *Cæt. edit.* hypostaseos. — (*b*) *Edit. Ven.* Sine.

DISTINCTIO XXXI.

Quo modo dicatur Filius æqualis *Patri, an secundum substantiam, an secundum relationem; ita et* similis.

Præterea considerari oportet, etc.

Æqualis, similis, in divinis positive
Atque relative sumuntur, et inveniuntur.
Ut substantive, causaliter hicque loquuntur.
Una facit forma personis æquiparari.
Æternum species debent ususque notari.
Hæc ait Hilarius [1] personis appropriari.
Ast Augustinus [2] Patri dat monaditatem,
Nexum Spiritui sancto, Genito paritatem.

DISTINCTIO XXXII.

Utrum Pater, vel Filius Spiritu sancto se diligant, cum diligere Deo idem sit quod esse.

Hic oritur quæstio ex prædictis, etc.

Pneumate se Pater, et genitus dicuntur amare,
Notionaliter hoc debetis amare locare.
Quod sapiens Genito (*a*) Pater est, propono negare.
Per se, non a se, dicis Genitum sapientem.
Sic ipsum per se, non a se, dicis agentem.
Una Patris tantum sapientia connumeratur;
Uno (*b*) dicta modo non est; amor hic sociatur.

DISTINCTIO XXXIII.

Utrum proprietates personarum sint ipsæ personæ, et Deus, id est, divina essentia.

Post supradicta ulterius considerari, etc.

Proprietates dic in personis residere,
Quæ sunt personæ nec non essentia vere.
Hæretici nolunt hoc pura mente tenere.

DISTINCTIO XXXIV.

Opinio quorumdam asserentium, non idem esse personam, et essentiam, et eamdem non posse esse Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sine personarum confusione.

Prædictis adjiciendum est, quod quidam, etc.

Esse sciamus idem personas cum deitate.
Arguis hinc hæresim de stulta simplicitate.
Ut tres personas unius non recitamus,
Unum sicque trium personarum caveamus.
Posse Patri, scire Genito, velut appropriamus,
Sancto Spiritui bonitatem sic tribuamus.
Istud nomen *Homousion* bene suscipiamus.
Ad divina pie quædam translata sciamus.

DISTINCTIO XXXV.

De quibusdam, quæ secundum substantiam de Deo dicuntur, quæ specialem efflagitant tractatum, scilicet de scientia, et præsentia, providentia, et dispositione, prædestinatione, et voluntate, et potentia.

Cumque supra disseruerimus, etc.

Scit Deus, et præscit, quæcumque fuere videnda.
Porro disponit, quæ tantum sunt facienda;
Sed prædestinat hæc quæ sunt ad summa trahenda.
Nomina prædicta substant, et sunt referenda,
Sicque creatio, sive creator, sunt capienda.
Præscius ullius (*c*) non esset, quando futura
Nulla forent, sed et hæc caute distinguere cura.
Actu præterita, præsentia, sive futura,
Æternus novit, in quo sunt omnia vera (*d*).

DISTINCTIO XXXVI.

Utrum concedendum sit, omnia esse in Dei essentia, vel in Deo per essentiam, ut omnia dicantur in Dei cognitione, vel præscientia.

Solet hic quæri, cum omnia dicantur esse, etc.

Omnia sunt in eo semper, velut ipsa sciente;
Nec non sunt in eo, velut ipsa creare potente.
Nec probat ipse mala, nec in ipso sunt ut agente.
Ex ipso, sic per ipsum, res sunt, et in ipso.

[1] Hilar., *de Trinit.*, non longe a princ. — [2] Aug., *de Doct. Christ.*, lib. I, c. v.

(*a*) *Edit. Ven.* genita. — (*b*) Una. — (*c*) *Cæt. edit.* nullius. — (*d*) *Item* cura.

Omne quod ex ipso, fore de (a) non dicitur ipso.
De præt, ex sequitur; converti non reperitur.

DISTINCTIO XXXVII.

Quibus modis dicatur Deus esse in rebus.

Et quoniam demonstratum est ex parte, etc.

Tripliciter Deus est in cunctis : ast habitare
Dicitur in sanctis, quos novit gratificare.
Cum sit ubique Deus, nequit a rebus maculari;
Cuncta movet stabilis; locat, et nequit ipse locari.
Quodam scito modo naturas spirituales
Circumscriptibiles, necnon has esse locales.
Tempore mutantur, affectu non variantur.

DISTINCTIO XXXVIII.

Hic redit ad propositum, repetens superius dicta, ut addat alia.

Nunc ergo ad propositum revertentes, etc.

Hinc præscire Dei, proprie non esse futuræ
Causam scito rei, tibi sit convertere curæ.
Scit bona laudando, mala præscit, sed reprobando.
Est impossibile præscire Dei variari.
Junctim dic verum, divisim falsificari.

DISTINCTIO XXXIX.

Utrum Dei scientia possit augeri, vel minui, vel alio modo mutari, utrumque videtur posse probari.

Præterea solet quæri, utrum scientia Dei, etc.

Scire Dei minui nequit, augeri, variari :
Sed res præscita, minui quit, et evacuari.
Plura potest scire, quam scit, si discutiatur,
Quot præscire modis a sanctis accipiatur.
Non tamen ipse sciens, sed quod scitur, variatur.

Curam de brutis habet ipse Deus generalem;
De rationali curam retinet specialem.
Cunctorumque simul rationem scit numeralem.
Hos quos elegit, ipsos prædesque tinavit.
Porro præscivit reliquos, hoc est reprobavit.

DISTINCTIO XL.

An aliquis prædestinatorum possit damnari, vel reproborum salvari.

Prædestinatio vero est de bonis, etc.

Ut præscitorum nullus quit glorificari,
Sic electorum nemo poterit reprobari :
Junctim dic verum, disjunctim falsificari.
Est indurare, pravum non gratificare (b).

DISTINCTIO XLI.

Utrum aliquod sit meritum obdurationis, vel misericordiæ.

Si autem quærimus meritum obdurationis, etc.

Non cadit in merito prædestinar, (c) aut reprobare.
Si vis simpliciter signatum considerare,
Cessat præscire præsentia, non ea scire.

DISTINCTIO XLII.

De omnipotentia Dei; ubi prius consideratur, quare dicatur omnipotens.

Nunc autem de omnipotentia Dei, etc.

Omnipotens Deus est, quia cuncta potest operari.

DISTINCTIO XLIII.

Error quorumdam dicentium, Deum nil posse, nisi quod facit.

Quidam tam de suo sensu gloriantes, etc.

Summum nil posse, nisi quod facit, asseruerunt
Quidam : sed sancti bene verum disseruerunt,
Et quod plura potest, quam vult, vel agit, posuerunt.

(a) *Cæt. edit. non habent* de. — (b) *Forsan legendum* rectificare. — (c) *Cæt. edit.* prædestinat.

DISTINCTIO XLIV.

An Deus possit facere aliquid melius, quam fecit.

Nunc illud restat discutiendum, etc.

Quæ fecit facere meliora Deus potuisset,
Et melius concernendo rem, si voluisset;
Quodque semel potuit, hoc semper posse negatur.
Ipse Magister in hoc non consentire probatur:
Et quod mutatur in se Deus adstipulatur.

DISTINCTIO XLV.

De voluntate Dei, quæ essentia Dei dicitur, quod una sit, et æterna, et de signis ejus.

Jam de voluntate Dei aliquid pro sensus, etc.

Velle Dei Deus est, sed, quæ vult, esse negatur.
Cum fers : Vult Deus hoc, essentia resque notatur.
Esse Dei velle, cunctorum causa probatur.
Inde voluntatis ejus nec causa petatur.
Signa voluntatis divinæ sunt prohibere,
Consulit, atque jubet, permittit, junge placere.

DISTINCTIO XLVI.

Illi sententiæ, qua dictum est, Dei voluntatem non posse cassari, quæ ipse est, quidam videntur obviare.

Hic oritur quæstio : dictum est enim, etc.

Velle beneplaciti, quod semper perficiatur.
Nullus salvatur, ab eo nisi suscipiatur.
Quod mala vult fieri culpæ, ratione negatur.
Esse bonum fieri mala, simpliciter reprobatur;
Sed concedatur, si junxeris : eliciatur.
Præcipit et prohibet, permittit, consulit, implet.
Quodque mali pœnæ Deus est auctor, referatur;
Et quod permittit fieri mala, sustineatur.

DISTINCTIO XLVII.

Quod voluntas Dei semper impletur de homine, quocumque se vertat.

Voluntas quippe Dei semper efficax est, etc.

Verte (*a*) placitum vere, cum possis signa movere,
Signa voluntatis absolutæ (*b*) situantur.
Conditionalis mutari signa probantur.

DISTINCTIO XLVIII.

Quod aliquando homo bona voluntate aliud vult, quam Deus ; et aliquando etiam mala, idem quod Deus bona, voluntate vult.

Sciendum quoque est, quod aliquando, etc.

Non vult sæpe Deus, quod homo bene velle probatur,
Vivere cum patrem vult quis ; Deus, ut moriatur.
Quodque Deus bene vult, aliquis male velle putatur.
Recta voluntas est, si recto fine regatur.
Quod bene vult sæpe Deus, implet velle malorum ;
Hoc in morte Jesu patet, et factis reproborum.
Velle pati Christum, quod mundus eo redimatur,
Approbo ; sed reprobo, cum quis vult ut moriatur,
Sanctum velle pati, quod sanctus glorificetur,
Vel quod sacra fides per eum magis amplificetur,
Comprobo ; sed reprobo, cum quis vult (*c*) ut crucietur.

(*a*) *Cæt. edit.* vertat. — (*b*) *Item* absolute. — (*c*) *Ita Edit. Lugd.; Cæt. edit. non habent* vult.

LIBER SECUNDUS SENTENTIARUM

DISTINCTIO I.

Creationem rerum, etc.

Hic nequit errare, dans unum cuncta creare.
De nihilo facere quid, dicas esse creare.
Est ergo facere de materia præeunte;
Sed creat ipse Deus, non materia subeunte.
Pro *facio* clare reperitur sæpe *creare*.
Condo, creo, facio, vel *ago*, diversificantur.
Actio displicuit, passio grata fuit,
Quando Creatori, vel nobis, associantur.
Est Domino facere, quod res nova prodit in esse.
Cuncta creata rate sunt divina bonitate,
Nec non condita sunt ipsorum commoditate.
Uniri voluit animas Deus, ut reseretur
Unio, qua Domino mens in cœlis societur.
Corporibus dantur etiam, quod plus mereantur.
Angelici casus ipsis etiam reparantur.
Est homo factus ob hoc, ut rege Deo frueretur :
Cui si serviret, sibi mundus subjiceretur.

DISTINCTIO II.

Quæ consideranda sint de angelis.

De angelica itaque natura, etc.

Angelus, empyreum, tempusque coæva fuerunt,
Ut Beda [1] testatur : hyle dictis sociatur.
Tu teneas vere, simul ista coæva manere,
Angelus, empyreum cœlum, sic tempus, et hyle.
Empyreo cœlo, tunc Lucifer ipse creatus
Est depravatus, sed mox cecidit reprobatus.
Est Domini paritas cœlum quod, Lucifer, optas.

[1] Bed., in *Hexaem.*, non longe a princ.

DISTINCTIO III.

Quales facti fuerint angeli, et quod quatuor eis attributa sunt in ipso initio suæ conditionis.

Ecce ostensum est, ubi angeli fuerint, etc.

Est rationalis personalisque creatus
Angelus, et simplex, sed libertate probatus :
Spiritus angelicus bonus a dominante creatus ;
Post depravatus, statim cecidit reprobatus.
Qui permanserunt, confirmari meruerunt.
Cum quibus, aut a quo sint facti, seque sciebant.
Naturalis amor inerat, reliquoque carebant:
Idcirco meritis nullis tunc proficiebant.

DISTINCTIO IV.

An perfectos et beatos creavit Deus angelos ; an miseros et imperfectos.

Post hæc videndum est, utrum perfectos, etc.

Cœlestes vigiles non crede fuisse creatos
Ex toto miseros, aut omni parte beatos.
Sicut nec misera, sic nec perfecte beata
Dicitur angelica natura fuisse creata.
Tempore perfecti, non naturaque fuerunt ;
Atque suum casum prænoscere non potuerunt,
Nec præsciverunt stantes, quod post habuerunt.

DISTINCTIO V.

De confirmatione, et conversione stantium ; et aversione, et lapsu cadentium.

Post hæc consideratio adducit inquirere, etc.

Aversi quidam, mox de cœlo ceciderunt ;
Conversi vero, confirmari meruerunt.
Libertate sua discernere sic voluerunt.
Qui confirmantur, stantes in amore beantur.
Multi testantur, quod nunc illud mereantur.
Quidam dixerunt, quod tunc simul hoc meruerunt.

DISTINCTIO VI.

Quod de majoribus et minoribus quidam ceciderunt, inter quos unus fuit celsior, scilicet Lucifer.

Præterea sciri oportet, quoniam sicut, etc.

Inter majores, multi cecidere minores.
Dicas quamplures ab utroque gradu cecidisse,
Luciferum tunc præcipuum pariterque ruisse.
Aere nimboso nunc sunt : sed post tenebroso
Carcere claudentur, ubi perpetuo patientur.
Præsunt majores, ut minent inferiores.
Quidam descendunt, ubi Lucifer esse putatur
Vinctus, ut inferius ab eis reus afficiatur.
Lucifer in finem gentes tentare sinetur.
Nutu divino tentare modo perhibetur (*a*).
Illum non iterum dæmon tentare probabit
De vitio, de quo, qui tentatur, superabit.

DISTINCTIO VII.

Quod boni angeli adeo sunt confirmati per gratiam, ut peccare non possint; et mali ita obdurati in malo, ut bene vivere nequeant.

Supra dictum est, quod angeli, etc.

Ut nequeunt ruere, qui firmari meruerunt,
Surgere sic nequeunt, qui de cœlo ceciderunt :
Arbitrio tamen hi proprio nunquam caruerunt.
Antiqui quia sunt et subtiles, operantur
Magica perversi : gentes ut decipiantur,
Permittit Dominus, ut justi plus mereantur.
Justi sive mali de semine materiali
Plura queunt facere, nequeunt tamen ipsa creare.
Magorum species possunt hæc significare.
Multo majora facerent et deteriora
Pravi, si sineret Deus, aut hos non cohiberet.

(*a*) *Cæt. edit.* prohibetur. — (*b*) sit species.

DISTINCTIO VIII.

Utrum omnes angeli corporei sint, quod quibusdam visum est : quibus Augustinus consentire videtur, dicens angelos omnes ante casum habuisse corpora tenuia et spiritualia; sed immutata in deterius malorum corpora, ut in eis possint pati.

Solet etiam in quæstione versari, etc.

Corporei non sunt ; formare tamen sibi possunt
Corpora, quæ rursus deponent, et removebunt,
Quando complebunt, Dominum quæ velle videbunt.
Quamvis non possit in se Deus ipse videri,
Hunc tamen in specie sancti potuere tueri.
Non animam poterit intrare quis, aut habitare,
Excepto summo, qui cuncta potest penetrare.

DISTINCTIO IX.

De ordinum distinctione, et quot sint, et qui.

Post prædicta, superest cognoscere, etc.

Ordo spirituum justorum ter triplicatur.
Unus plus alio, dono proprio phaleratur.
Quilibet a dono, quo præeminet, intitulatur.
Ascendunt homines ad sedes, quas habuissent
Dejecti vigiles, nisi per culpam cecidissent.

DISTINCTIO X.

Utrum omnes spiritus cœlestes mittantur; et ponit duas opiniones, et auctoritates quibus innituntur.

Hoc etiam investigandum est, etc.

Mitti majores dicuntur ad interiora,
Ac alii mitti dicuntur ad exteriora.
Raro majores mittuntur, sæpe minores.
Nomen naturæ si spectes (*b*) officiantis.
Angelus hoc nomen, a causa participantis,

[1] Aug., *de Gen. ad lit.*, lib. III, c. X.

DISTINCTIO XI.

Quod quisque anima angelum bonum ad sui custodiam delegatum habet, et malum ad exercitium.

Illud quoque sciendum est, quod angeli, etc.

Est homini duplex datus angelus; unus iniqua
Suggerit, ac alius monet *(a)* ad sectanda pudica.
Usque diem finis, plus noscunt plusque merentur
Cives cœlestes, quod plures nolle videntur.
Multi mysterium crucis a sanctis didicerunt,
Cujus notitia plena primo caruerunt.

DISTINCTIO XII.

Post cognitionem de angelis habitam, agitur de aliarum rerum creatione, et præcipue de opere sex dierum et distinctione.

Hæc de angelicæ naturæ conditione, etc.

Spiritus angelicus per cœlum significatur.
Hyle per terram velut inspeciosa notatur.
Et quia confusa, per abyssum notificatur.
Cum sit possibilis ad formas, nuda vocatur,
Quæ tunc ante dies, quasi non formata creatur.
Aer obscurus tenebræ quandoque vocatur.
In forma non disposita sunt cuncta creata;
Primo simul, sed post distincte sunt phalerata.
Nunc ubi consistit, fuit hyle primo creata.
Omnia per Verbum divinum credo patrata.
Verbo disposuit, sed in hyle cuncta creavit.
Distinxit species, vim seminibus sociavit.

DISTINCTIO XIII.

Quæ fuit prima distinctionis operatio.

Prima autem distinctionis operatio fuit, etc.

Lux cum formatur, mox a tenebris separatur.
Tunc tenebræ nox, luxque dies profecto vocatur.
Lux corporalis fertur, vel spiritualis.
Facta fuit lux, nunc ubi Sol lucere probatur.
Nec mirum, si lux in aquis lucere putatur,
Diversisque modis præscripta dies habeatur.
Prima dies sola sine mane fuisse probatur.
Si vis, ipsa dies moraliter accipiatur.
Utrum de luce sit sol factus, dubitamus.
Solem cum stellis factum de luce putamus.
Dixit, id est, Verbum Pater æternus generavit,
In quo vel per quem, velut auctor, cuncta creavit.

DISTINCTIO XIV.

De opere secundæ diei, qua factum est firmamentum.

Dixit quoque Deus : Fiat firmamentum, etc.

Fit firmamentum, de aquis factum reputatur.
Tunc aqua subterior ab aqua summa separatur,
Quæ veluti glacies seu crystallus solidatur.
Inter aquas illas firmamentum situatur.
Tertia jungit aquas, herbisque solum reparatur,
Cœlum luminibus quartaque die renovatur.
Quinta dedit pisces, aer avibus populatur.

DISTINCTIO XV.

De opere sextæ diei, quando creata sunt animalia, et reptilia terræ.

Sequitur : Dixit Deus : Producant aquæ, etc.

Sexta dies animal cunctum produxit in esse.
Hinc fit homo, cunctis debens de jure præesse.
Qui nisi peccasset, animal sibi non nocuisset,
Sed sibi subjectum divina lege fuisset.
Septima nempe dies est recte sanctificata,

(a) *Ita Edit. Lugd.; cæt. edit. add.* aliud.

Qua consummata vidit Deus ipsa creata,
In qua Plasmator (*a*) vidit bene cuncta patrata.

DISTINCTIO XVI.

De hominis creatione. Ubi considerandum est, quare creatus sit homo, et qualiter sit institutus, quæ duo supra tractata sunt; et qualiter lapsus; postremo quo modo sit reparatus: quæ discutienda sunt.

His excussis, quæ supra de hominis, etc.

Sic homo plasmatur, ut imago Dei referatur,
Et vultu recto cœlestia contueatur.

DISTINCTIO XVII.

Utrum anima de aliquo facta sit, vel non, et quando facta, et quam gratiam habuit in creatione.

Hic de origine animæ plura quæri solent, etc.

De limo corpus Adæ Deus ipse paravit,
Cui cura ætatem provectam mox cumulavit,
Ac insufflavit animam sibi, sive creavit,
Hunc in terrestri paradiso postque (*b*) locavit,
Quam Deus usque globum Lunæ plantando levavit.
Ligno notitiæ, vitæ lignum solidavit,
Et duplici ligno duo tunc præcepta ligavit.
Duplex præceptum ligno duplici sociavit.

DISTINCTIO XVIII.

De formatione mulieris.

In eodem quoque paradiso mulierem, etc.

Sicut principio Deus unus (*c*) cuncta creavit;
Unus sic Adam cunctos homines generavit.
Ne minor, aut major Adæ, sed par videatur,
Evam de latere sumi, ratione probatur.
Nos Christi latere redimendos significatur.
Eva fit ex costa sola, sed multiplicatur.

(*a*) *Cæt. edit.* psalmator.— (*b*) postquam.— (*c*) principium Deus unde.

Non sic natura, si discernas, operatur.
Vere dic animas ex traduce non generari,
Imo corporibus simul infundendo creari.

DISTINCTIO XIX.

De primo hominis statu ante peccatum, scilicet qualis fuerit secundum corpus, et secundum animam.

Solent quæri plura de hominis statu, etc.

Factus Adam sic est in prima conditione,
Ut vitare queat mortem propria ratione.
Sed pomo vetito mulieris voce potito,
Per nullam sortem potuit compescere mortem.
Quando resurgemus, vitam sine morte sciemus.

DISTINCTIO XX.

De modo procreationis filiorum, si non peccassent primi parentes, et quales nascerentur filii.

Post hoc videndum est, qualiter primi, etc.

Si non peccassent, coitu licito generassent.
Ut nunc statura parvos natos genuissent;
Hinc profecissent paulatim cognitione.
Hos ignorantes non dicimus hac ratione.
Atque cibos vellent naturæ conditione.
Cum peccaverunt, mox expelli meruerunt.
Ac in terrestri paradiso non coierunt.
Post sine morte Deus hos duceret ad meliora.
Si simul hoc fieret, aut qua, nescitur, in hora.

DISTINCTIO XXI.

De invidia diaboli, qui ad hominem tentandum accessit.

Videns igitur diabolus hominem, etc.

Invidus ille Satan hominis de prosperitate,
Tentat Evam, superat serpentis calliditate.
Exterius, non interius primus stimulatur;
Et quia succumbit, culpa majore ligatur.
Sed quoniam cecidit ipso Satana stimulante,
Ad veniam potuit transire, Deo mediante.
Per se dejicitur Satanas; ideo reprobatur,

Ut nunquam surgat, nec jam veniam mereatur :

Ut nunquam surgat, nec surgere promereatur :

Ut nunquam surgat, sed perpetuo patiatur.

Evæ mandatum per Adam dic esse relatum.

Constat ob hoc vere, quod possent (a), verba referre.

DISTINCTIO XXII.

De origine illius peccati, et quodnam fuerit.

Hic videtur diligenter investigandum esse, etc.

Eva virum tentat, Domino vult æquiparari.

Peccatum fore scit, præceptum prævaricari.

Debet ob hoc ejus crimen majus reputari.

Evæ consensit Adam credens veniale,

Seu leve peccatum, quod erat morti sociale.

Qui potuit, sed non voluit rem scire, videtur,

Quod sic (*b*) ignorans, peccati lege ligetur.

Qui vult, nec potuit, immunis talis habetur.

Qui quasi simpliciter nescit, mortem patietur.

Sic excusari nullatenus Eva meretur.

Primum peccatum non est sine velle patratum.

DISTINCTIO XXIII.

Quare Deus permisit hominem tentari, sciens eum casurum.

Præterea quæri solet, cur Deus hominem, etc.

Tentari patitur hominem Deus, ut mereatur.

Fit malus hoc ipso, justis meritum cumulatur.

Quare permisit Deus, a nobis dubitatur.

Contulit huic Dominus præclaram cognitionem;

Sed casus proprii nescivit conditionem.

(*a*) *Cæt. edit.* possint. — (*b*) sit. — (*c*) *Cæt. edit. deest* his. — (*d*) *Cæt. edit.* quod.

DISTINCTIO XXIV.

De gratia hominis, et potentia ante casum.

Nunc diligenter investigare oportet, etc.

Stare per arbitrium proprium primus potuisset;

Sed vitando malum, tunc quidquam non meruisset;

Nam quid ad hoc traheret, pro certo non habuisset.

Cum nunc tenteris, mala nunc vitando mereris.

Infima pars animæ nobis serpente notatur.

Altera sit mulier, sed vir suprema vocatur.

Triplex pars animæ tribus his tibi significatur.

Scito quod tribus his (c) peccatum perficiatur.

Serpens delectat, mulier vult, vir vitiatur.

DISTINCTIO XXV.

Reddit ad liberi arbitrii considerationem, et ponitur diffinitio liberi arbitrii.

Jam vero ad propositum redeamus, etc.

Pravis, sive bonis, vos arbitrium teneatis

Esse voluntatis consensum, seu rationis.

De contingenti solum sit et advenienti,

Non de præsenti, vel præterito remanenti.

Factus homo cecidit, reparatur, glorificatur.

Ex his arbitrium distincte quadruplicatur,

Atque modis aliis, si discernas, variatur.

Sed per peccatum valide modo debilitatur,

Ad mala quotidie cum pronior efficiatur.

DISTINCTIO XXVI.

De gratia operante, et cooperante.

Hæc est gratia operans, et cooperans, etc.

Gratia præveniens in te bene velle lucratur.

Dat quæ subsequitur, volitum quo (*d*) perficiatur.

Sic nostrum velle divino rore rigatur,
Velle quod in nobis, ad velle bonum moveatur.
Gratis prima datur, gratum facit, illa vocatur,
Qua formata fides in nobis inveniatur.
Quod præit, et sequitur, unum donum reputatur;
Sed duplex actus duplici sub voce notatur.
Esse bonum magnum, minimum, mediumque sciatur.
Sub medio vero, libertas contineatur.

DISTINCTIO XXVII.

Quid sit virtus, et quid sit actus, vel opus.

Hic considerandum est, cum prædictum sit, etc.

Virtus informat animam, Deus hanc operatur,
Et juvat arbitrium, bonus actus ut eliciatur.
Ex quibus adjunctis, bonus effectus generatur.
Gratia non meritum fertur, licet hac generetur.
Nemo fide, fidei tamen actu quisque meretur,
A multis virtus animi motus perhibetur.

DISTINCTIO XXVIII.

Prædicta repetit, ut alia addat, definitivam assignationem ponens de gratia et libero arbitrio, contra Pelagianos.

Id vero inconcusse et incunctanter, etc.

Gratia non propriis meritis datur, aut adhibetur,
Quæ nisi præcedat, nullus pro posse meretur.

DISTINCTIO XXIX.

Utrum homo ante peccatum eguerit gratia operante, et cooperante.

Post hæc considerandum est utrum homo, etc.

Gratia si desit, nec Adam quidquam meruisset,
Ante suum lapsum, cum virtutes habuisset.
Hic ubi peccavit, virtutibus expoliatur,
Et mox de dulcis paradisi sede fugatur.
Hujus in introitu, Cherubim gladiusque locatur.
His amor et præsens tribulatio significetur,
Absque quibus quisquam requiem non ingredietur.
Usi si ligno vitæ persæpe fuissent,
Viribus et vita longæva plus viguissent,
Raro sumpserunt, citiusque mori potuerunt.

DISTINCTIO XXX.

Quod per Adam peccatum et pœna transit in posteros.

In superioribus insinuatum est, licet, etc.

Adæ peccato genus humanum maculatur.
Culpaque dicatur, lex carnis et ipsa vocatur.
Illa resurget, et in cœlis caro glorificatur,
Quæ nobis ab Adam solum transfusa probatur,
Non quæ quotidie refluit, fluit et vegetatur.
Hoc tamen a multis recta ratione negatur :
De nutrimento transfusæ quid solidatur.

DISTINCTIO XXXI

Quo modo peccatum originale a parentibus transeat ad filios, an secundum animam, an secundum corpus, an secundum utrumque.

Nunc superest investigare qualiter illud, etc.

Per coitum caro non licitum prorsus generatur.
Adveniens anima, carnis vitio vitiatur.
Sic in vase malo, vinum purum maculatur.
Per baptisma patrum, proles non mundificatur.

DISTINCTIO XXXII.

Quomodo originale peccatum dimittatur in baptismo, cum et post sit illa concupiscentia, quæ dicitur originale peccatum.

Quoniam supradictum est originale, etc.

Cum baptizatur homo, fomes debilitatur,
Spiritus interior a culpa mundificatur.

Est fomes pœna, cujus Deus auctor habetur.
Auctor, ut est culpa, dæmon, vel homo retinetur.
Ipse Deus animas mundas creat et pretiosas.
Per carnis libitum, sese reddunt vitiosas.
Dic alias aliis natura plus speciosas.

DISTINCTIO XXXIII.

An peccatum omnium præcedentium parentum transeat ad filios originaliter.

Prædictis adjiciendum videtur, etc.

Si sine baptismo quis parvulus hic morietur,
Pro solius Adæ vitio leviter patietur.
In lumbis Adæ corruptis prorsus eramus.
Ejus ob hoc massam corruptam participamus.
Facta patris prava si filius ipse sequetur,
Pro patre tunc merito puniri nempe meretur.
Tempore punitur quis pro patre, sic reperitur.

DISTINCTIO XXXIV.

Quæ de peccato actuali animadvertenda sint.

Post prædicta de peccato actuali, etc.

Res bona causa fuit, radix et origo malorum.
Prava voluntas est nunc causa sequens vitiorum.
In re nempe bona, concedo malum situari.
Verum philosophi credunt hæc evacuari.
Est natura bonum, corruptio vero probatur
Esse malum, qua quis pravus quandoque vocatur.

DISTINCTIO XXXV.

Exponit quid sit peccatum per ejus notificationes.

Post hæc videndum, quid sit peccatum, etc.

Sit tibi peccare, legem Domini violare.
Ut malus interior actus scelus esse probatur,
Sic malus exterior actus primo sociatur.
Si modus ac actus sapienter discutiatur,
Actus laudatur, modus in facto reprobatur.
Non locus a primo distare facit scelus, imo
Cui fit dissimilis, quando fit crimine vilis.
Dic nihil esse malum, si per se consideratur.
Porro substrati ratione quid esse probatur.
Hoc animæ facies vitiatur et obtenebratur.
Peccatum privat, effectus pœna vocatur.

DISTINCTIO XXXVI.

Quod quædam simul sunt peccata, et pœna peccati; quædam peccata, et causa peccati; alia vero peccata, causa et pœna peccati.

Sciendum est tamen quædam sic esse, etc.

Sunt quædam scelera, scelus et pœna reputanda,
Ut timor, invidia, queis (*a*) plura sunt socianda.
Sunt peccatorum causæ peccata locanda,
Et peccatorum pœnæ peccata notanda.
Deformans pœna, vel deficiens removetur
A Domino; quæ ponit, et ordinat, huic tribuetur.
Vitas mortale, vitare nequis veniale.
Quæ bona sunt genere, per finem discutiuntur.
Quæ bona simpliciter, bona simpliciter metiuntur.

DISTINCTIO XXXVII.

Aliorum ponit sententiam, qui dicunt malos actus nullo modo esse a Deo, nec esse bonos, sive in eo quod sunt, sive alio modo.

Sunt autem et alii plurimi longe aliter, etc.

Esse malum duplex, culpæ, pœnæque notetur:
Pœnæ, non culpæ, vere Deus auctor (*b*) habetur.
Mortem non fecit Deus, hoc sic accipiatur:
Culpam non fecit, qua mors inflicta probatur.

(*a*) *Al.* quis. — (*b*) *Ita edit. Lugd.; Cæt. edit.* actor.

DISTINCTIO XXXVIII.

De voluntate, et ejus fine, ex quo ipsa judicatur.

Post prædicta de voluntate, ejusque fine, etc.

In cunctis factis finis Deus instituatur.
Velle voluntatis, hoc vere rectificatur.
Præcepti finis amor est : si continuatur,
Velle voluntatem finem volitumque notabit.
Nunc hoc, nunc illud, intentio significabit.
Propter quid volo quid, intentio notificabit,
Atque voluntates in finem rectificabit.
Has, ut sint una, finis ratione ligabit.

DISTINCTIO XXXIX.

Cum voluntas sit de his quæ naturaliter homo potest, quare peccatum fore dicatur, cum nullum aliud naturale peccatum sit.

Hic oritur quæstio satis necessaria, etc.

Vis naturalis, motus malus esse videtur
Peccatum : sed vis in se bona semper habetur.
Quidam de motu dixerunt, quod geminatur :
Unus laudatur; alter vero reprobatur.
Gratia præveniens juvat hunc, aliusque fugatur.
Utrum sint unus motus tantum, dubitatur.
Synderesis nequit extingui, licet impediatur.

DISTINCTIO XL.

An ex fine omnes actus pensari debeant, ut simpliciter boni, vel mali dicantur.

Post hæc de actibus adjiciendum videtur, etc.

Quidam laudantur actus, alii reprobantur
Simpliciter; quidam duplici facie variantur.
Affectus fine directus opus pretiosum
Reddit : si desit unum, fiet vitiosum.
Absque bonis fieri mala plures inficiantur.
Porro nequaquam bona sunt, quanquam videantur.

DISTINCTIO XLI.

An omnis intentio et actio, quæ fide carent, sint mala.

Cumque intentio, ut supra dictum est, bonum, etc.

Absque fide bona non fieri, quidam posuerunt;
Ast alii fieri bona, non bene disseruerunt.
Distinguunt alii bona quamplures operari,
Absque fide nequeunt cum ipsis regna lucrari.
Absque voluntate quemquam peccare negato.
Ipsa voluntas est, qua vitam rectificamus,
Et qua peccamus, si legem discutiamus.

DISTINCTIO XLII.

An voluntas et actio mala, in eodem homine, et circa eamdem rem, sint unum peccatum, vel plura.

Cum autem voluntas mala et operatio, etc.

Prava voluntas cum facto, duplex reputatur
Crimen, et ab aliis unum nunc esse probatur.
Si scelus est actu, constat scelus esse reatu.
Si doleas, actu transit, remanetque reatu.
Nunc duplicem pœnam, nunc culpam sume reatu.
Multiplices species peccatorum numerentur,
Inter quæ septem capitalia commemorentur.
Mortem mortale parit, et veniam veniale.
Est accusandum damnandum crique minale.
Pellico, dum pecco, delinquo, recta relinquo,
Fons est cunctorum tumor atque cupido malorum.

DISTINCTIO XLIII.

De peccato in Spiritum sanctum, quod dicitur etiam peccatum ad mortem.

Est præterea quoddam peccati genus, etc.

Sanctus Spiritus est amor, in quem quisquis amorem
Peccat, committit culpam, culpis graviorem :
Ut qui desperat, aut induratus oberrat.

Vix sunt contriti, vix hunc sibi credo remitti.
De nullo tamen ob hoc desperare velimus,
Nam pius est Dominus, velut exempla reperimus.

DISTINCTIO XLIV.

De potentia peccandi, an sit homini, vel diabolo data a Deo

Post prædicta consideratione dignum, etc.

A summo Rege fluit omnis vera potestas,
Sed cum peccare privatio sit, vel egestas,
Posse Deo detur, privatio subripietur.
Si quid præcipiat princeps non præcipiendum,
Per quod præceptum Domini sit transgrediendum,
Quod jubet illicite, constat (*a*) non esse tenendum.
Quod jus dictabit, licite sibi nemo negabit.

LIBER TERTIUS SENTENTIARUM

DISTINCTIO I.

De incarnatione Verbi.

Cum venit igitur plenitudo temporis, etc.

Constat, quod gratum tempus tunc exoriatur,
Cum Verbum Patris carnem vestire probatur.
Mitti dicatur, de Virgine cum generatur.
Est incarnatum solum Verbum generatum,
Ut nomen geniti sibi soli sit propriatum :
Nam per quem fecit Deus omnia, jure refecit.
Quanquam perfecte pariter tres hoc (*b*) operantur,
Non se, sed genitum, carne vestire probantur.
Dicas quod pariter incarnari potuerunt;
Sed tamen in Verbo concorditer hoc voluerunt.

DISTINCTIO II.

Quare totam humanam naturam accepit, et quid nomine humanitatis, vel humanæ naturæ intelligendum sit.

Et quia in homine tota humana natura, etc.

Æternum Verbum sibi totam consociavit
Nostram naturam, sapienter et hanc reparavit.
Hanc simul assumpsit, simul et sibi conciliavit.
Concipitur, capitur, mox unitur caro Verbo;
Sic simul inseritur homo Verbo, nec mora scitur.

DISTINCTIO III.

De carne, quam Verbum assumpsit, qualis ante fuerit, et qualis assumpta sit

Quæritur etiam de carne Verbi, etc.

Quam Verbum Patris sumpsit, caro sanctificata
Et mundata fuit culpæ prius, obque ligata
Mater mundatur, fomes tunc evacuatur,
Et miro more per eam Verbum generatur.
Adam peccante, sumus omnes commaculati.
Sunt Abraam dante decimas, nati decimati.
Nam coitu carnis omnes fuimus generati.
Nequaquam lege (*c*) tali Christus generatur.
Ergo nec in patribus peccavit, nec decimatur.
Mox cum concipitur, Deus ac homo mox reperitur.
Corpus majori post quantitate potitur :
Assumpsit gratis pœnam, culpam moveatis.

DISTINCTIO IV.

Quare tribuatur incarnatio Spiritui sancto, quæ est opus totius Trinitatis, et de ipso etiam conceptus et natus dicatur.

Cum vero incarnatio Verbi, etc.

Pneumate divina dilectio significatur.

(*a*) *Ita Edit Lugd* ; *Cæt. edit.* constet. — (*b*) *deest* hoc. — (*c*) *Cæt. edit.* legi.

Causa movens fuit hæc, quod homo Verbo sociatur.
Pneumate Christus ob hoc conceptus commemoratur.
Hac ratione tamen pater ejus non referatur,
Sicut nec crinis pater est homo, nec reputatur.
Ex David Paulus[1] hunc factum testificatur.

DISTINCTIO V.

Si persona personam, vel natura naturam assumpsit, et si natura Dei incarnata sit.

Præterea inquiri oportet, cum ex præmissis, etc.

Personam bene naturam sumpsisse probatur;
Sed quia personam sumpsit natura negatur;
Et quodnatura naturam, sustineatur :
Hinc incarnata natura pie referatur.
Sed quod sit nata, vel facta caro, caveatur.
Per se non anima proprie persona vocatur.
Ipse Magister in hoc non consentire probatur.

DISTINCTIO VI.

De intelligentia harum locutionum : Deus factus est homo : Deus est homo ; *an his locutionibus dicatur Deus factus esse aliquid, vel esse aliquid, vel non.*

Ex præmissis autem emergit quæstio, etc.

Hæc concedatur : Deus est homo. Discutiatur :
Factus homo Deus est habitus, nec non variatur.

DISTINCTIO VII.

Positis sententiis, prolatisque testimoniis, intelligentiam (a) propositarum locutionum exequitur secundum singulas sententias, et prius secundum primam.

Secundum primam vero dicitur Deus, etc.

Christus, ut est homo, fit (*b*) natus, prædesque tinatus
Ac humanatus Deus est; divinificatus
Non homo dicetur : a sanctis sic perhibetur.

[1] *Rom.*, I, 3.

DISTINCTIO VIII.

An divina natura debeat dici nata de Virgine.

Post prædicta inquiri debet utrum, etc.

Personam natam concedimus, et generatam ;
Christum bis natum dici, non est reprobatum.

DISTINCTIO IX.

De adoratione humanitatis Christi, an eadem adoratio humanitati et deitati sit exhibenda.

Præterea investigari oportet, utrum caro, etc.

Est uno cultu caro cum Verbo veneranda,
Sicut adoranda præ cunctis est et amanda.

DISTINCTIO X.

An Christus, secundum quod homo est, sit persona, vel aliquid.

Solet etiam inquiri a quibusdam, etc.

Christus adoptivus sane non est reputandus :
Ac ut homo solum, non est persona vocandus.

DISTINCTIO XI.

Utrum Christus sit creatura, sive creatus, vel factus.

Solet etiam quæri, etc.

Christum simpliciter non dicas esse creatum.
Sed jungas hominem, concedas, ante negatum.

DISTINCTIO XII.

An homo ille semper fuerit, vel cœperit.

Post prædicta quæritur, etc.

Incœpit Christus, hominem si conspiciamus :
Sed si personam, tunc incœpisse negamus.
Insertus Verbo Christus peccare nequivit.
Si non insertum ponas, delinquere quivit.

(a) *Cat. e lit.* intelligentiarum. — (b) *Item* sit.

Sumere de nihilo carnem Verbum potuisset,
Ac etiam sexum muliebrem, si libuisset (a).

DISTINCTIO XIII.

Si Christus secundum naturam humanam in sapientia et gratia proficere potuit, vel profecit.

Præterea sciendum est, Christum, etc.

In membris Christus, non in se proficiebat,
Ejus virtutem populus cum percipiebat.

DISTINCTIO XIV.

Si anima Christi habuerit sapientiam parem cum Deo: et si omnia scit, quæ Deus scit, nec ne.

Hic quæri opus est, cum anima Christi, etc.

Concedas animam Christi fore cuncta scientem;
Porro non ipsam concedas omnipotentem.

DISTINCTIO XV.

De omnibus defectibus, quos assumpsit Christus in humana natura.

Illud quoque prætermittendum non est, etc.

Defectus nostros sumpsit, qui conveniebant,
Et libertati nostræ tunc expediebant.
Tristatur, timet, et turbatur pars rationis
Infima; sed nunquam pars excellens rationis.
Passio, sive dolor a Christo non removetur.
Causam, seu meritum, tolli solum perhibetur.

DISTINCTIO XVI.

An in Christo fuerit necessitas patiendi, vel moriendi, qui est defectus generalis.

Hic oritur quæstio, etc.

Sponte necesse pati sibi Christus consociavit,
Quatuor ex statibus aliquid sibi conciliavit.

(a) *Cæt. edit.* licuisset. — (b) *Cæt. edit.* Non nu sed mero meritorum proque fuisse.

DISTINCTIO XVII.

Si omnis Christi oratio, vel voluntas, impleta sit.

Post prædicta considerari oportet, etc.

In Christo natura duplex si discutiatur,
Ex hoc velle duplex in Christo significatur,
Diversisque modis volitum diversificatur.

DISTINCTIO XVIII.

Si Christus meruerit sibi et nobis: et quid sibi, et quid nobis.

De merito etiam Christi prætermittendum, etc.

Morte sibi quidam Christum dicunt meruisse,
Non vi, sed numero meritorum proficuisse (b).
Non est plus anima Christi dicenda beata
Post mortem; sed in hoc quod non tolerat tolerata.
Dicitur esse datum nomen super omne levatum
Christo per mortem, quia tunc est notificatum.
Non natura dedit Christo, sed gratia vere
Quod nomen sublime Dei potuisset habere.
Ipse sibi meruit, etiamsi non pateretur.
Mortem sustinuit, ut nobis vita daretur.
Quanquam nos aliter salvare Deus potuisset:
Per Christum decuit, ut regnum sic patuisset.

DISTINCTIO XIX.

Hic quæritur qualiter a diabolo, et a peccato nos redemit per mortem.

Nunc ergo quæramus, quo modo per mortem, etc.

Per mortem Christi, mundus tunc justificatur,
Intus dum per eam dilectio multiplicatur,
Atque fidem mortis ejus credens meditatur.
Factus homo moritur, ut homo de morte trahatur.
Nil debens moritur, ut debitor eripiatur.
Ergo patet, quod homo per eum juste redimatur.

Ipse reformator pacis, verus mediator.
Nos etenim (a) David Patrique reconciliavit.
Sed post baptismum, nos vita sequens maculavit.

DISTINCTIO XX.

Quod alio modo potuit liberare hominem : et quare potius isto.

Si vero quæritur, utrum alio modo posset Deus, etc.

Vere nos aliter salvare Deus potuisset,
Sed modus hic decuit (b), ut cunctis forma fuisset.
Cum fuit oblatus pius Agnus, et immaculatus,
Seque dedit pretium pro cunctis sufficienter,
Electis vere pretium fuit efficienter.
Et Pater, et Genitus, et Judas traditione
Christi conveniunt, disconveniunt ratione.

DISTINCTIO XXI.

Si in Christo divisio in morte fuit animæ, vel carnis, a Verbo, vel amborum.

Post prædicta considerandum est, utrum in morte, etc.

Expositus morti, divisus nempe videtur
Exterius Christus; unitus et intus habetur.
Spiritus a carne per mortem dissociatur;
A deitate tamen neutrum vere separatur,
Cum caro mortalis, sed non deitas patiatur.

DISTINCTIO XXII.

Si Christus in morte fuit homo.

Hic quæritur, utrum in illo triduo mortis, etc.

Unitus Verbo Christus semper perhibetur.
Hinc quod homo fuit in triduo plerisque videtur :
A multis aliter recta ratione tenetur.
Christus ubique fuit homo, si persona notetur;
Sed si naturas distinguas, hoc reprobetur,
Sed si descendit de cœlo, discutietur.

(a) *Cæt. edit.* enim.— (b) *Cæt. edit.* licuit.— (c) *Cæt. edit.* habetur. — (d) Primo.

DISTINCTIO XXIII.

Si Christus habuit fidem, spem, et charitatem.

Cum vero supra habitum sit, Christum plenum gratia, etc.

Virtus, qua credis non visa, fides perhibetur (c).
Quo credis, vel quod, si discernas, variatur;
Credo Deo, credoque Deum, licet inveniatur,
Si non credis in hunc, vere totum nihilatur.
Formatamque fidem dilectio concomitatur;
Informis fiet, si dulcis amor retrahatur.
Ut Deus est unus, unum baptisma probatur.
Una fides genere, qua creditur accipiatur.
Vera fides rebus non visis appropriatur.
Prima (d) fides veluti fundamentum situatur.
Credere sperare præcedit, sicut amare.
Ut tamen est virtus, neutrum poteris separare.

DISTINCTIO XXIV.

Quo modo intelligitur, quod scriptum est : Ut cum factum fuerit, credatis; *et de fidei objecto atque materia.*

Hic quæritur, si fides tantum de non visis est, etc

Thomas tangebat carnem, quam conspiciebat;
Sed Deus interius in Christi carne latebat,
In quem credebat : visis invisa videbat.
Sic etiam Petrus Christum sub carne latentem
Credidit esse Deum, quem cernebat patientem.
Est ex auditu, si percipis, interiori
Ipsa fides proprie, sed non ex exteriori.
Quædam non credis sine vivaci ratione,
Et quædam credas sine certa cognitione.

DISTINCTIO XXV.

De fide antiquorum.

Prædictis adjiciendum est de sufficientia fidei, etc.

Et præcedentes adventum, sive sequentes,
Non sunt salvati, nisi puro sanguine Nati.

Christum venturum, Christum necnon moriturum,
Inde resurgentem, post in fine venientem
Credebant certe tunc implicite, vel aperte.
Qui sunt salvati pretioso sanguine nati
Christi. Baptista profecto non dubitavit:
Imo velut dubitans dubitantes certificavit.
In Christum credis, Corneli, sed quia natum
Nescis, per Petrum tibi sit baptisma relatum.
Virtutum radix amor est, non evacuatur,
Speque fide major amor hac ratione vocatur.

DISTINCTIO XXVI.

De spe quid sit.

Est autem spes virtus, qua spiritualia et æterna, etc.

Per spem speramus, quæ tunc bona desideramus.
Esse futurarum rerum spem credo bonarum;
Sitque fides rerum sanctarum, sive malarum.
Dictas virtutes nequaquam Christus habebat,
Sicut nec sancti, nam clare cuncta videbat.
Sanctis in limbo spes atque fides remanebat.

DISTINCTIO XXVII.

De charitate, qua diligitur Deus, et proximus, quæ in Christo, vel etiam in nobis est.

Cum autem Christus fidem et spem non habuerit, etc.

Christi (*a*) sincera fuit et dilectio vera.
Primo Deus in se, post ipsum frater ametur.
Hic amor unus erat, sed præceptum geminatur.
In patria primum complete perficietur.
Ex motu duplici Deus, et post frater ametur.

DISTINCTIO XXVIII.

Si illo præcepto jubemur diligere totum proximum, et nos totos.

Hic quæri potest, utrum in illo mandato, etc.

Es tibi tu totus, et frater totus amandus.
Angelus obsequio tibi proximus est, et amandus.
Spe convertendi naturæ conditione
Proximus est, sic obsequio cognatione.

DISTINCTIO XXIX.

De ordine diligendi, quid prius, quid posterius.

Post prædicta, de ordine charitatis, etc.

Sunt in amore gradus, si certe conspiciatur:
Nam plus affinis, quam non affinis amatur,
Affectuque pari non omnes prorsus amamus.
Præmia cum cunctis eadem pariter cupiamus,
Cum tamen id bravium cunctis æque cupiamus,
Naturam, sed non vitium, peccantis amemus.
Hic amor incipiet, crescet, post perficietur (*b*).

DISTINCTIO XXX.

Si melius est diligere amicos, quam inimicos, et e converso.

Hic solet quæri, quod potius sit, etc.

Est magis intensus (*c*) in amicum motus amoris.
Ex hoc talis amor fertur meriti potioris.

DISTINCTIO XXXI.

Si charitas semel habita amittatur.

Illud quoque non est prætereundum, etc.

Nunc perdi quit amor, in cœlis perpetuatur.
Ipsa fides, et spes in cœlis evacuatur.
Ipse modus, qui nunc scitur, tunc adnihilatur.
Electos solum sicut se Christus amavit.
Hic amor est patriæ, quem Christus significavit.

(*a*) *Cæt. edit.* Christus.— (*b*) perficiemus. — (*c*) *Cæt. edit.* intentus.

DISTINCTIO XXXII.

De charitate Dei.

Præmissis adjiciendum est, de dilectione, etc.

Nil, Deus, odisti rerum quibus esse dedisti.
Prædilexisti tamen illum quem genuisti.
Hic (a) in amore Patris effectus et esse notatur.
Primum mutatur, reliquum nunquam variatur.
Simpliciter Dominus electos semper amavit.
Similiter reprobos odivit et reprobavit.

DISTINCTIO XXXIII.

De quatuor virtutibus principalibus.

Post prædicta, de quatuor virtutibus, etc.

Prudentes, sobrii, justi, fortesque vocantur,
Virtutes cardinales quos concomitantur.
Quæ non tollentur, sed vere perficientur.
Harum mutantur usus, non evacuantur.

DISTINCTIO XXXIV.

De septem donis Spiritus sancti.

Nunc de septem donis Spiritus sancti, etc.

In patria dona septem non evacuantur.
In Christo Jesu prædicta fuisse probantur.
Usus quorumdam, si discernas, variantur.
Nam patriæ more, revereris, Christe, timore;
Dat naturalem solum natura timorem.
Hunc habuit Christus mortis metuendo dolorem.
Ipsa libido parit, humanum nempe dolorem;
Et post mundanum, præ cunctis deteriorem,
Servilem, post initialem fique lialem,
Gratia præstabit, ipsam si quis triplicabit.

[1] *Exod.*, XI et XII.
(a) Hinc. — (b) *Cæt. edit.* Dei.

DISTINCTIO XXXV.

Quo modo differant sapientia et scientia.

Post præmissa diligenter considerandum est, etc.

Æternum sapiens mundana sciens meditatur;
Ast intellectus animæ motus speculatur.

DISTINCTIO XXXVI.

De connexione virtutum, quæ non separantur.

Solet etiam quæri, utrum virtutes, etc.

Virtutes ubi sunt, omnes sunt, atque pares sunt.
Connexæ sibi sunt, tamen usu dissimiles sunt.
A vitiis vere totum debes removere.
Crimina dic vere nexu, paritate carere.
Si præcepta Dei finaliter accipiuntur,
Omnia claudit amor, et ob ipsum præcipiuntur.

DISTINCTIO XXXVII.

De decem præceptis, quo modo contineantur in duobus mandatis.

Sed jam distributio decalogi, quæ in duobus, etc.

Sunt præcepta decem : tria respiciunt Deitatem;
Sed septem spectant ad fratrum commoditatem.
Idola non sunt, si formaliter accipiatur :
Nam deitas in eis non est, quod gens veneratur.
Ægyptus per præceptum Domini (b) spoliatur [1] :
Hinc excusatur plebs; nec furtum reputatur,
Ægyptus Domini jussu quoniam spoliatur.
Plebs excusatur, furtum fore nec reputatur.

DISTINCTIO XXXVIII.

De triplici genere mendacii.

Sciendum tamen tria esse genera, etc.

Delectant homines mendacia dicta jocosa

Quæ prosunt, sed non obsunt, dic officiosa.
Obsunt, nec prosunt, mendacia perniciosa.
Mortem postrema duo perfectis operantur.
Prædictæ species in plures ramificantur.
Sunt obstetrices[1] mentitæ cum pietate,
Cum propriæ vitæ servandæ sollicitatæ.
Mysterium Jacob[2] excusat : nam quod faciebat,
Et quod dicebat, hoc sacrum Pneuma docebat.

DISTINCTIO XXXIX.

An perjurium sit, ubi non est mendacium

Nunc de perjurio videamus, etc.

Si large sumpta mendacia consideremus,
Semper mentitur, quem perjurare videmus.
Si stricte sumas, præconcessum reprobemus.
Qui falsum dicet, hunc perjurare sciemus;
Et qui mentitur jurans, huic associemus.
Compulso pro re licita jurare licebit.
Sic juramentum quis acceptare valebit.
Si compellaris, verum jurare licebit.
Sic et jurare permittere quisque valebit.
Si male juratur, juramentum nihilatur.
Nec juramento jurans de jure ligatur.

DISTINCTIO XL.

De sexto et septimo præcepto secundæ tabulæ.

Sextum præceptum est, etc.

Differt a veteri nova lex : nam prima timoris
Est; sed dulcoris extat nova lex, et (a) amoris.
Præceptis et promissis differre probantur,
Et sacramentis, si leges discutiantur.

LIBER QUARTUS SENTENTIARUM

DISTINCTIO I.

De Sacramentis in generali.

Samaritanus enim vulnerato appropians, etc.

Sacrum signatum, sacra signans, sive sacratum
Secretum, Sacramentum dic esse vocatum.
Signorum quædam data, naturalia quædam;
Quædam signa data sunt sacramenta vocata.
Ut meritum fidei crescat, fastusque fugetur,
Otia ne regnent, sunt sacramenta statuta.
Prima sacramenta nobis nova significabant,
Et non salvabant, sed circumcisio vere
Vim baptismalem tunc credebatur habere.
Ex verbis pariter, et rebus conficiuntur.
Erudiunt, reprimunt, exercent, hic statuuntur.
Est circumcisus Abraam; proles sociatur,
Ut distinguatur, credat, placeat, redimatur.
Octavaque die præputia petra secabat :
Quæ petra Christum venturum significabat.
Ante dies octo, puerum si mors rapiebat,
Ipsa paterna fides prædicto sufficiebat.
Lex naturalis pueris sic subveniebat.
Per Domini cultus tunc salvabatur adultus.

DISTINCTIO II.

De Sacramentis novæ legis.

Jam ad sacramenta novæ legis accedamus, etc.

Baptizat, jungit, firmat, cibat, ordinat, ungit,
Pœnitet : hæc Christi pia sacramenta petisti.
Totam virtutem sumpserunt de cruce Christi.
Devictis primis, quod lex non sanctificavit,
Advenit Christus, cruce mundum qui reparavit.
In Præcursoris baptismate nulla dabatur
Gratia; (b) propterea sanctis post hoc (c) iteratur.
Cum baptizabat, venturum significabat.

[1] *Exod.*, I. — [2] *Gen.*, XXVII.

(a) Sed. — (b) *Cæt. edit. add.* qua. — (c) *Cæt. edit. deest* hoc.

DISTINCTIO III.

Quid sit Baptisma.

Post hæc videndum est, quod sit Baptismus, etc.

Fit sacramentum, cum tangit vox elementum.
Christi forma data, sic semper mente notata.
Ne corrumpatur vocis (*a*) species, caveatur :
Quæ si mutatur, certe totum nihilatur.
Et si mutatur, baptismus nec reputatur.
Servabis breviter morem, mergens semel aut ter.
O pia mors Christi, legalia tu tumulasti,
Et portas cœli nobis ex tunc reserasti.

DISTINCTIO IV.

Quod alii suscipiunt sacramentum et rem, alii sacramentum, et non rem.

Hic dicendum, aliquos suscipere, etc.

Subjectos fidei cum re protestor habere
Baptismum; fictos re prorsus dico carere.
Passi pro Christo, lavacro, non re caruere,
Cum baptizari contriti non potuere.
Qui baptizantur, Christum vestire probantur;
Sed justi plene, ficti quoque non ita plene.
Sancti, qui lavacrum contingere non potuerunt,
Sanguine, sive fide, baptizari meruerunt.
Si quis mundatus non est baptista paratus,
Per baptisma datur, ut mundior efficiatur.
Virtus augetur, fomes multum reprimetur.

DISTINCTIO V.

Quod Baptismus æque sanctus est, a bono, vel a malo datus.

Post hæc sciendum est, sacramentum baptismi, etc.

Vita ministrorum quanquam vitiis maculetur,
Vis baptismalis ex hoc non concutietur.
Si tamen intendas hæresim, nil conficietur.
Nulli nempe datur, ut sit baptismus in ejus
Nomine, ne Domini spes in servo statuatur.
Ipse Deus solus dimittit crimina vere,
Quanquam ministerium clavis tu possis habere.

[1] Id est, Jeremias, Joannes.

DISTINCTIO VI.

Quibus liceat baptizare.

Nunc quibus liceat baptizare, etc.

A quocumque datur baptismus, non iteratur,
Si tamen intendat, quod ab Ecclesia celebratur.
Presbyterum quæret primo, si possit habere.
Qui non est natus, non est profecto renatus.
Quisquis non nasci potuit, nec posse renasci.
Primo quam nati, sunt Jere, Jo[1], sanctificati,
Dic *patrias*, *sanctas*, bene baptizare probaris (*b*);
Sed si discordet intentio, nil operaris.
Si prorsus ludendo datur, tunc annihilatur.
Si tamen intendat dare ludens, non reprobatur.
Si baptizatur adolescens, ipse loquatur.
Infans vel mutus patrini voce ligatur.
Hinc exorcismi fiunt, post hos catechismi.
Hinc baptizatur infans, cum fonte lavatur.

DISTINCTIO VII.

De Confirmatione.

Nunc de sacramento Confirmationis, etc.

Præsul confirmat, dum frontem chrismate firmat,
Quo confirmatur, ut Christum confiteatur.
A majore datur, et gratia corroboratur.
Baptismo majus dicta ratione probatur.
Jejuno (*c*) detur : si edatur, non iteretur.

DISTINCTIO VIII.

De sacramento altaris et Eucharistiæ.

Post sacramentum Baptismi, etc.

Baptismus mundat, æstus reprimens vitiorum.

(*a*) *Cæt. edit.* Ne corrumpantur nostri. — (*b*) *Cæt. edit.* reprobaris. — (*c*) Jejune.

Eucharitou solidans reficit pia corda bonorum.
Eucharitou bona gratia fit (a), quam virgo Maria
Concepit, peperit, portavit, lacte cibavit,
Manna figuravit, et Melchisedech reseravit.
Agnus promebat, mare cum Baptista legebat.
Post agnum typicum, datur agnus non maculatus.
Nam passo Christo, prior est agnus tumulatus.
Christum sumetis jejuni, vosque paretis.
Formam signetis propriam, qua conficietis.
Christus contenta res est, ac significata.
Tantum signata, sed non contenta, fideles.
Signa sunt species; rem tamen dico fideles.
Ut corpus verum est Christi, res est specierum.
Ecclesiæ dignum sic credas hæc duo signum.

DISTINCTIO IX.

De duobus modis manducandi.

Et sicut duæ sunt res illius sacramenti, etc.

Sumere crede malos corpus Christi pretiosum;
Hisque salutiferum non est, sed perniciosum.
Digne sumentes sunt fructum percipientes,
Spiritualiter hi, sacramentaliter illi.
Est sacramentalis modus unus : spiritualis
Est melior, sine quo præsumens sumere pecco.

DISTINCTIO X.

De hæresi aliorum, qui dicunt corpus Christi non esse in altari, nisi in signo.

Sunt item alii præcedentium insaniam, etc.

A cœlis corpus Christi nunquam separatur,
In terris quanquam sit. Nam Deus hoc operatur,
Quod simul hic et ibi, Jesus integer inveniatur.
Panis mutatur in eum, non hic variatur,
Et quod sit totum specie sub utraque sciatur.

DISTINCTIO XI.

De modo conversionis.

Si autem quæratur, qualis sit illa conversio, etc.

Totus et in totum transit : species removere
Debes, et Christum sub eisdem crede latere.
Panis mutatur in eum, non adnihilatur.
Sumitur occulte Christus, ne sit tibi stulte
Horror, seu risus, sitque lucrosa fides.
Ne reprehendaris, horrescas, sed merearis;
Credens ipse Jesum, sub velo sumis in esum.
Vino dic animam, sed corpus pane vocari.
Hac duplici specie dic nobis significari,
Totam naturam nostram Christo reparari;
Quam vere sumpsit sibi, nec debet dubitari.
Vino jungatur aqua, qua plebs significatur.
Si non addatur, constat quod conficiatur;
Sed qui sacrificat, hinc dire corripiatur.
Panis triticeus et vinum sacrificantur.
Omnia nullantur, hæ si species variantur,
Panem triticeum cum vino sacrificabis.
Frustra libabis, species has si variabis.

DISTINCTIO XII.

Ubi illa accidentia fundentur.

Si autem quæritur de accidentibus, etc.

Dic species vere sine subjecto remanere (*b*).
Ipsæ franguntur, tricantur et aspiciuntur.
Christus velatur in eis, ut homo mereatur.
Ambulat in terris Christus, surgit, tumulatur :
Hostia partita docet hoc, si discutiatur :
Pugnant, purgantur, alii jam glorificantur,
Et per tres partes divisas significantur.
Ut te mundabis, frater, sic participabis.

(*a*) sit. — (*b*) *Cæt. edit.* manere.

DISTINCTIO XIII.

Si hæretici, vel excommunicati hoc sacramentum conficiant.

Solet etiam quæri, utrum pravi sacerdotes, etc.

Si bene servetur intentio, forma, potestas,
Conficit hæreticus, præcisus non removetur.
Si quis conatur perversum dogma tueri,
Et quod ab Ecclesia novit prorsus prohiberi,
Hic hæresis fautor debet de jure caveri,
Dicitur hinc hæresis doctrina falsa poesis.

DISTINCTIO XIV.

De Pœnitentia.

Post hæc de Pœnitentia agendum est, etc.

Post lapsum primam tabulam Baptisma vocamus;
Cum cadimus, reliquam capimus, si pœniteamus.
Pœna resumetur, Baptismus non iteretur.
Pœna sacramentum, necnon virtus referatur.
Porro Baptismus virtus non esse probatur.
Crimina deflere, post committenda cavere,
Signabit vere deplangere, pœquenitere.
Verum qui flebit, sed post peccare placebit,
Dissimulat vere, vel nescit pœquenitere.
Ut te peccante rursus reus es velut ante,
Sicut deflebis, bona perdita rursus habebis.
Hæc bona sunt vere, quæ primo viva fuere.
Quorumdam more solemnis non iteratur.
In multis tamen ecclesiis hoc adnihilatur.
Quandocumque dolet peccator, suscipiatur.
Ut patet in David, semper Dominus miseratur.

DISTINCTIO XV.

Quod pluribus irretitus peccatis, non potest de uno pœnitere vere, nisi et de omnibus pœniteat.

Et sicut supradictis auctoritatibus, etc.

Unum deleri nequit, ac aliud retineri.
Mortis peccatum teneas sic esse probatum.
Utque flagelleris, purgeris, sive proberis,
Aut conserveris, pœnam Domini patieris.
Nec non pœna datur, qua Christus glorificatur.
Consule, castiga, solare, fer, ora, remitte.
Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Interius mundet eleemosyna spiritualis
Ad vitam, sine qua tibi nil prodest manualis.
Bis non punitur, qui pœna sufficienti
Hic in præsenti bene correctus reperitur.
Quæ bona mortua sunt, ad vitam nil tibi prosunt.
Nil ex condigno, sed congruitate meretur,
Si quis seclusus ab amoris laude probetur.

DISTINCTIO XVI.

De tribus, quæ in pænitentia consideranda sunt.

In perfectione autem Pœnitentiæ tria sunt, etc.

Crimen deletur, si cor, manus, os comitetur.
Istis peccamus, ipsis quoque (*a*) sacrificamus.
Hunc de peccatis perfecte credo dolere,
Qui fructus dignos faciens, vult sponte carere
Officiis, quæ vix sine culpa quit retinere.
Pœna, reor, sancte post baptismum fit et ante :
Crebra medela datur, per quam veniale lavatur.

DISTINCTIO XVII ET XVIII.

Tria proponuntur quærenda: primum an sine confessione dimittatur peccatum.

Hic oritur quæstio multiplex, etc.

Claves carnales non sunt, sed spirituales.
Prima potestatis tenet arcem nobilitatis.
Officium reliquæ discernendum tribuatis.
His non utetur, quisquis præcisus habetur.
Incurrens hæresim damnatam connumeretur,
Nec non astrictus anathemate consocietur.
Absolvit summus culpam, pœnam removendo.

(*a*) *Cæt. edit.* ipsisque.

Presbyter absolvit, hoc Ecclesiæ referendo
Nec non absolvit, de pœna quid minuendo.
Si deponatur is, qui sibi confitetur
Si quis stringatur, anathemate nempe ligatur.
Quisquis labitur in peccatum, tenebratur,
Luceque privatur, cum gratia grata trahatur.

DISTINCTIO XIX.

Quando hæ claves dantur, et quibus.

Postquam ostensum est, quæ sunt claves, etc

Cum sacer ordo datur, hunc clavis concomitatur.
Pravos presbyteros claves tibi constet habere.
Recto judicio multos decerno carere.
Clavibus utetur digne, qui jussa (*a*) sequetur
Petri. Viventes sancte, legemque tenentes,
In quibus est Christus, plene benedicere tales
Presbyteri possunt, quoniam sunt spirituales.
Pravus spe lucri pravos homines benedicit.
Hinc Propheta [1] refert, quod eis Dominus maledicit.

DISTINCTIO XX.

De his, qui in fine pœnitent.

Sciendum est etiam, quod tempus pœnitentiæ, etc.

Huic indulgebit fons immensus pietatis,
Qui de peccatis saltem moriendo dolebit.
Quæ non perfecte vivens peccata lavabit,
Ignis purgabit, et sic ad regna volabit.
Si lamenteris faciens, velut ipse mereris,
De te vindictam, post mortem nil patieris.
Pœnam vi juris non impones morituris.
Præsulis assensu viduam dic posse sacrare
Tantum presbyterum, sic quosdam conciliare.
Si subito justus inconfessus moriatur,
Secure talis oblatio suscipiatur.
Quisquis in articulo veniam, non despiciatur.

[1] *Malach.*, II, 13.

DISTINCTIO XXI.

De peccatis, quæ post hanc vitam dimittuntur.

Solet etiam quæri, utrum post hanc vitam, etc.

Constat post mortem venialia sæpe remitti,
Et sic admitti promissam visere sortem.
In stipula, ligno, fœno, venialia signo.
Pro gravibus culpis, confessio sit specialis.
Oblitas culpasque leves delet generalis.
Crimina vel saltem semel uni confitearis.
Te sic accuses, ne mendax inveniaris.
Deponi debet, ut juris regula præbet,
Quisquis non celat, imo confessa revelat.
Pastor vitetur proprius, si prorsus habetur
Inscius, aut hæresis sectam sentire probetur,
Nec non vitatur, anathemate quando ligatur.
Non alias debet vitari, jus ita præbet.

DISTINCTIO XXII.

Si peccata dimissa redeant.

Cumque multis auctoritatibus supra sit, etc.

Quæ jam deleta primo peccata fuerunt,
Non iterum redeunt : hoc plures non tenuerunt.
In culpam rediens ingratus quippe probatur;
Hinc reus, ut primo, dicta ratione putatur.
Ut dolor exterior pro signo prorsus habetur,
Sic dolor interior pro signo reque tenetur.
Tantum res, horum dimissio fit vitiorum.

DISTINCTIO XXIII.

De sacramento Unctionis extremæ.

Præter præmissa, est etiam aliud sacramentum, etc.

Æger inungatur oleo, quod sanctificatur
Pontificis dextra, tamen unctio sic triplicatur
In baptismalem, finalem, pontificalem.

(*a*) *Cæt. edit.* justa.

Unctio mundabit animam, morbum removebit,
Si summus physicus hoc esse (*a*) necesse videbit,
Intus res, signum foris, Unctio quit replicari;
Quam si contemnas, in damnum dic reputari.
Et sacramenta quædam poterunt iterari.
Qui post uxorem primam sibi posteriorem
Ducit, non debet benedici : jus ita præbet.

DISTINCTIO XXIV.

De Ordinibus ecclesiasticis, quot sint.

Nunc ad considerationem sacræ ordinationis, etc.

Septem sacrorum species sunt officiorum,
Hi gradibus septem digne Domino famulantur,
Qui septem donis septempliciter decorantur.
Clericus a *cleros* sortitus sorte vocatur,
Atque coronatur, quia regere se teneatur,
Ac alios, veluti rex regere regna, probatur.
Ostia servabit primus de jure minister,
Ejiciensque malos, dignis templum reserabit.
Hæc Dominus fecit, cum vendentes et ementes
De templo jecit, templum minime reverentes.
Lectores legere debent, populumque monere :
Doctor doctorum legit turbæ seniorum.
Invisos hostes bonus Exorcista fugabit,
Quos adjurabit, sic obsessos relevabit.
Ferre sed Acolyti debent candelabra niti.
Levitis Sublevitæ servire parentur.
Sistere presbyteris Levitæ, sicque jubentur,
In sacris dandis ipsosque juvare tenentur.
Levitæ debent Evangelium recitare.
Presbyteri soli debent oblata sacrare.
Dicta mysteria dudum sunt significata;
Per Jesum Christum sunt nobis corroborata;

(*a*) *Cæt. edit deest* esse. — (*b*) *Item* Voce. — (*c*) *Item* Deum. — (*d*) *Cæt. edit.* sacros. — (*e*) *Item* est.

Inde per Ecclesiam distincte sunt celebrata.
Est ordo quædam promotio magna bonorum ;
Sed tantum sacri tres sunt nihilominus horum.
Officii nomen dignum sit Pontificatus.
Ordo Pontificum signetur quadruplicatus.
Cantor dicatur, in cantu qui moderatur
Vocem (*b*) : sed Missa sonat ad Dominum (*c*) quasi missa.

DISTINCTIO XXV.

De ordinatis ab hæreticis.

Solet etiam quæri, si hæretici ab Ecclesia, etc.

Qui depravantur hæresi, vel ab Ecclesia resecantur,
Possunt sacra dare, sacrum (*d*) necnon celebrare.
Verum lucrose non dant, sed perniciose.
Cumque semel dentur, nequaquam post iterentur.
Multi vendentes cum Simone sunt, et ementes
Sacramentales res vere spirituales.
Talis ab officio suscepto jure ligatur,
Quisquis in ordinibus cum Simone simoniatur.
Si dispensatur cum tali, tunc revocatur.
Ætatem licitam, qua quisquis promoveatur,
Canon declarat, nisi vita magis mereatur.

DISTINCTIO XXVI.

De sacramento conjugii, cujus institutio et causa ostenditur.

Cum alia sacramenta post peccatum, etc.

Instituit prius, ut decuit, pius ille Creator
Conjugium, sed in officium : nunc et (*e*) Mediator.
Tunc præceptive connubia sacra dabantur;
Ast indultive nunc a nobis celebrantur.
Nunc indulgentur, ut fœda libido ligetur.
Nunc indulgentur, conceduntur, tolerantur.
Quod bona sint Christi, pia dogmata testificantur.

Ecclesiæ Christus (a) conjunctus significatur
Sacro conjugio: res hæc est tota vocatur
Id figuratur per se, et plene sequitur
Unio carnalis, nec non et spiritualis.
Uxorem Joseph Mariam credo fuisse;
Non tamen hanc carnis consensum credo habuisse.

DISTINCTIO XXVII.

Quæ sunt consideranda in conjugio.

Post hæc advertendum est, quid sit conjugium, etc.

Quique semel per conjugium legale ligantur,
Non nisi per casus certos Lege separantur.
Si claustrum petere consenserit alter eorum,
Non poterit, nisi conveniat consensus utrorum.
Conjugium faciens est acceptatio præsens,
Si sit verborum consensus, ut est animorum,
Quanquam post dictum (b), nunquam veniatur ad actum.
Sponsus dicetur tantum spondendo (c) futurus;
Si nunc spondetur, sponsus conjuxque vocetur.
Qui cuiquam de præsenti per verba ligatur,
Ex hinc cum reliqua si contrahat, adnihilatur.
Inter eos quamvis carnalis culpa sequatur,
Primum conjugium sic semper fortificatur.

DISTINCTIO XXVIII.

Si consensus de futuro cum juramento faciat conjugium.

Hic quæri debet, utrum consensus de futuro, etc.

Quanquam jurando firmant jus verba futuri,
Post resilire potes, sed peccas hoc violando.
Contrahe clam, vere contractum crede manere;
Sed nequit Ecclesia, si discedat, prohibere,
Cum desint testes, quibus hoc possit cohibere.
Consensu conjugalis contracta valere
Cogit conjugia, carnali non ita vere.

(a) *Cæt. edit.* Christi. — (b) actum. — (c) spondendi.

DISTINCTIO XXIX.

Quod non est consensus legitimus, ubi est coactio.

Oportet autem consensum conjugalem liberum, etc.

Si quis cogatur, nec consensus tribuatur,
Conjugium tale frustratur, et annihilatur.
Si post convivat, tunc consentire probatur.

DISTINCTIO XXX.

De errore, qui evacuat consensum.

Nec solum coactio impedit, vel excludit, etc.

Error fortunæ, velut error quaque litatis [1],
Conjugium nunquam dirimunt: sic esse sciatis.
Virgo Joseph vere nupsit; sed uterque manere
Virgo censebat, ut sacrum Pneuma monebat.
Cura gignendæ prolis, necnon fugiendæ
Luxuriæ, licite sunt uxores adhibendæ.
Causæ non æque species sunt divitiæque.
Joseph virgo datur, ut eo virgo foveatur,
Et ne suspecta virgo clemens habeatur;
Mysteriumque sacrum quasi signatum teneatur.

DISTINCTIO XXXI.

De tribus bonis conjugii.

Post hoc de bonis conjugii, quæ sint, etc.

Proles atque fides, sacramentumque notentur,
Quæ tria conjugii bona sunt: duo sæpe moventur;
Postremo latum semper manet inviolatum.
Et si qui steriles sese reddunt studiose,
Non hoc conjugium proprie voco, sed vitiose.
Ex quo formatur fœtus, necnon animatur;

[1] *Pro* atque etiam error qualitatis.

Quo procreatur sibi mors, homicida vocatur.
Si non ardore coeas, sed prolis amore,
Debita seu dederis, non peccas, imo mereris.
Est tamen in coitu mala delectatio vere;
Idque malo culpæ, non pœnæ credo carere.

DISTINCTIO XXXII.

De solutione carnalis debiti.

Sciendum etiam est, quia cum nominibus, etc.

Vir mulierque pares sunt juris redditione;
In cunctis aliis est vir caput ex ratione.
Si contradicat in voto vir mulieri,
Sive viro mulier, pro nullo debet haberi.
Ad jus reddendum dicas utrumque teneri.
Concedente viro, si conjux polliceatur,
Hinc habitum mutet, votum nunquam revocatur.
Si vir concedat uxori posse vovere,
Ac habitum mutet, post non poterit prohibere.
Menstrua quando fluunt, reddi tibi jura, scienter
Si petis, offendis; porro jus redde dolenter.
Præcipuis festis offendas jura petendo;
Sed non reddendo, si reddis mente dolendo.
In festis petere jus nulli credo licere,
Hos jus disjungit, quos Septuagesima jungit.

DISTINCTIO XXXIII.

De diversis legibus conjugii,

Quæritur hic de antiquis patribus, etc.

Plures uxores patres habuere priores;
Nec delinquebant : causa prolis faciebant.
Sunt idcirco pares, Abraam vir, virgo Joannes.
Integritas mentis carnis præit integritatem.
Conjugium patrum præcellit virginitatem,
Si distinguantur leges, quibus hæc variantur.
Non Loth, sed natæ mortem sibi sunt operatæ.

DISTINCTIO XXXIV.

De personis legitimis.

Nunc superest attendere, etc.

Votum, jus, crimen, cum cultus disparitate,
Error, conditio, triplici cum proximitate,
Ordo, ligamentum, coeundi præpedimentum :
Hæc socianda negant connubia, juncta religant.
Actu, non habitu, si quemquam concomitatur
Nubentem furia, contractus hic annihilatur.
Conjugium macula membrorum non separatur.
Uxoris propriæ soror a te si violatur,
Hæc non privatur proprio quin jure fruatur.
Quærere non poteris, sed reddere jura teneris;
Nubere non poteris : uxor quit, si morieris.

DISTINCTIO XXXV.

Eodem jure utitur vir, et mulier.

Hoc etiam notandum, quod Dominus, etc.

Si vir mœchatur, conjuxque virum comitatur,
Peccant lege pari : nequeunt ideo separari.
Qui non mœchatur, si vult, licite segregatur;
Sed redeat, vel contineat, quisquis separatur.
Quæ non a scelere cessat, noli retinere.
A non mœchante mœchus poterit revocari;
Possunt, quando volunt, sic disjuncti sociari.
Pontificis nutu divortia dic celebrari.
Seu vivente viro se mœcho mœcha vovebit,
Sive viri proprii mortem pro posse movebit,
Nubere nequaquam mœcho prædicta valebit :
Hanc legem pariter cum mœcha mœchus habebit.

DISTINCTIO XXXVI.

Si pro extrema conditione valeat vir separari ab uxore, et e converso.

Nunc de conditione videamus, etc.

Si servæ nubas deceptus conditione,
Et resilire velis, poteris juris ratione.
Unus servæ si servus nubat alius.
Conjugium cum servitio perstabit utrius.
Cum fit conjugium servorum sæpe duorum,
Conjugium stabit cum servitio dominorum.
Qui se servificat, ut conjugium dirimatur,
Nec facit uxorem servam, nec ab hac separatur.
Certum tempus habent sponsalia conjugiumque,
Quod nisi servetur, revocari posset utrumque.

DISTINCTIO XXXVII.

In quo ordine nequeat fieri conjugium.

Sunt igitur quidam ordines, in quibus, etc.

Impedit ordo sacer connubia, juncta retractat.
Non aliam ducet uxorem, qui sibi mactat.

DISTINCTIO XXXVIII.

De voto.

Nunc de voto inspiciamus, etc.

Conjugium voto privato præpedietur;
Sed per solemne jam contractum dirimetur.
Si mulier nubit, redit et vir qui perhibetur
Mortuus, uxor ad hunc rediens rea non reputetur.

DISTINCTIO XXXIX.

De dispari cultu.

Post hæc de dispari cultu videndum est, etc.

Disparium cultu nunc conjugium dirimetur.
A blasphemante non blasphemans separetur.
Alterius fidei licite quicumque ligantur,
Legitime tales tunc contraxisse probantur.
Converso reliquo, simul hi potuere morari:
Quando ruina patet, conversus quit separari.

DISTINCTIO XL.

De cognatione, et prius de carnali.

Nunc superest de cognatione aliquid, etc.

Si distinguatur cognatio, sic geminatur;
Quædam carnalis est, altera spiritualis.
Nubere non poteris consanguineæ mulieri:
Ante gradum quartum constet tibi sic prohiberi.
Ante gradum quartum consanguineæ sociari
Non licet; affinis hac debet lege ligari.

DISTINCTIO XLI.

De affinitatis gradibus.

Nunc de affinitate videndum est, etc.

Affines fiunt carnali proximitate;
Adnumeresque gradus velut in consanguinitate.
Si præit, impediet, et conjugium male fiet.
Fornicor est proprie (*a*) meretricis, vel viduarum,
Stuprum virginis, incestus consanguinearum,
Sed fit adulterium nuptarum pestiferarum.

DISTINCTIO XLII.

De spirituali cognatione.

De parentalium graduum famosa quæstione, etc.

Quisquis de fonte natum levat, ut separetur,
Pœna plectetur, nec conjugium dirimetur.
Ducere commatrem, vel natas spirituales
Nemo potest: si fit, debes disjungere tales.
Nati carnales non ducent spirituales.
Vir nequit uxoris commatri consociari.
Non a conjugibus debet quis fonte levari.

(*a*) *Cæt. edit.* propriæ.

Conjugium sæpe licite poterit celebrari,
Et sacra conjugia licite possunt iterari.

DISTINCTIO XLIII.

De resurrectione, et judicii conditione.

Postremo de conditione resurrectionis, etc.

Voce jubente Dei surgent, qui tunc morientur,
Et jam defuncti : cunctorum facta scientur.
Quod de nocte Jesus sit venturus, perhibetur,
Aut insperatum tempus sub nocte notetur,
Vel subitum tempus per noctem significetur.

DISTINCTIO XLIV.

De ætate et statura resurgentium.

Solent autem nonnulli, etc.

Ætatem Christi juvenilem suscipiemus,
Quando resurgemus; sed staturam variemus.
Nil de materia carnis cujusque peribit,
Nam de pulveribus dispersis tota redibit.
Nil deforme bonis inerit, sed perficietur
Quod deforme fuit; hoc pravis non tribuetur.
Corporeis flammis semper reus afficietur;
Nec consumetur, et dæmon in his patietur;
Sentiet has anima, quod eis sine fine cremetur.
Sicut abortiva quæ primo viva fuere,
Surgent complete : sic de monstris puto vere.

DISTINCTIO XLV.

De diversis animarum receptaculis post mortem.

Præterea sciendum, quod omnes animæ, etc.

Gloria, seu pœna, duplex locus est animarum.
Sumptis corporibus, augetur pœna malorum :
Illis proficiunt suffragia, qui meruerunt.
His quoque plus prosunt, qui plus meritis viguerunt.
Si communia sint specialia, plus valuerunt
Illis pro quibus hic suffragia facta fuerunt.
Orant pro nobis sancti, bona nostra volendo,
Atque preces nostras summo Domino referendo.

DISTINCTIO XLVI.

Si valde malis aliqua detur mitigatio pœnæ.

Sed quæritur hic de valde malis, utrum, etc.

Nulli damnato, salvando, Deus miseretur.
Est miserans, quoniam non punit, ut ipse meretur.
Est judex justus Deus, et miserans miseretur.
Actus, sed non res, in eo diversificatur.
Ipsum justitia, nec non pietas comitatur.

DISTINCTIO XLVII.

De sententia judicii.

Solet etiam quæri, qualiter dabitur, etc.

Utrum judicii sententia voce feratur,
Aut ipsam dictet sibi conscia mens, dubitatur.
Sed quod vocalis erit, a multis reputatur.
Judex Christus erit, per quem decreta ferentur.
Assistent Christo, qui Christi jussa sequentur,
Cuncta relinquentes, ut Christum testificentur.
Ordine quadruplici cuncti tunc instituentur :
Duplex sanctorum, duplex erit et reprobborum.
Angelicus chorus trahet (*a*) ad pœnam sceleratos;
Colliget electos ducens ad summa beatos.
Ignis præcedens electos purificabit,
Et post judicium mundi faciem renovabit,
Demum damnatos divina lege cremabit.
Tunc prælatus erit Deus unus, et evacuabit
Prælatos alios, cum sanctos glorificabit.

(*a*) *Ita Edit. Lug.; al. edit.* trahit.

DISTINCTIO XLVIII.

De forma judicii.

Solet etiam quæri in qua forma Christus, etc.

Christus homo cunctis parebit glorificatus.
Stigmata respiciet tam justus, quam sceleratus.
Si quæras, cur Christus homo potius perhibetur
Judex; sit ratio, quod ab omnibus inspicietur,
Quod de divina natura non referetur.
Quod Jesus in Josaphat, plerique videtur,
Aere vel terra si judicium celebretur:
Et quod portetur ibi crux, tunc conspicietur:
Sed quod in aere sit, magis ex ratione tenetur.
Sol (*a*), Stellæ, luna tunc eclipsim patientur;
Sed post judicium majore luce fruentur.
Angelici chori mirantes hoc reverentur.
Cœli fulgebunt, et motus lege carebunt.
Cuncta quietata persistent, et renovata,
Sed meliorata, vita veniente beata.

DISTINCTIO XLIX.

De differentia mansionum in cælo, et in inferno.

Post resurrectionem vero, facto universo, etc.

Jerusalem cives fiunt in fine beati.
Inferni cives damnati, seu reprobati:
Illi gaudebunt, isti sine fine dolebunt.
In donis pœnisque gradus distanter habebunt.
Scitur et appetitur a cunctis vita beata.
Esurit hic anima; sed habens hanc fit satiata.
Nam bene vult, et habet quod vult jam glorificata.
Non omnes æque cognoscent, sive fruentur.
Una tamen merces est, quam mirando tuentur.
Ast extensive gaudentes æquiparantur.
Sic cum corporibus, animæ plus glorificantur:
Corpus carnale surget tunc spirituale.

DISTINCTIO L.

Si mali in inferno peccabunt.

Hic oritur quæstio, ex præmissis ducens, etc.

Nil in damnatis perversum velle meretur;
Nam meriti tempus nunc est, sed tunc removetur.
Per tenebras illas (*b*) privatio plena notetur
Æternæ lucis, quam perpetuo patientur.
Noscere damnati poterunt, hic si quid agatur,
Conjecturando, vel si sibi significatur.
Nec non dilectis damnatus compatietur.
Exemplum præsens in divite suscipiatur (*c*).
Ne sanctos videant post judicium, removetur.
Semper erunt sancti damnatos inspicientes,
Ex hoc gaudentes, nihil ipsis compatientes.
Plasmator rerum, lumen de lumine verum,
Da veniam scelerum, cernam speciem specierum.
Laus o (*d*) sanctorum, flos florum, spes miserorum,
O lux cæcorum, dux morum, stella polorum,
Tu pia, tu veniæ (*e*) via, gloria, virgo Maria,
Voto sincero te desidero, volo, quæro.
O contemplator crucis, et pacis reparator,
Legis zelator, et paupertatis amator,
Sic dilexisti ferventer vulnera Christi,
Stigmatibus Christi signari qui (*f*) meruisti,
Hinc (*g*) rogo me signa, Francisce, per hæc tua signa. Amen.

(*a*) *Edit. Ven.* Sed.— (*b*) *Cæt. edit.* illa.— (c) *Item* suscipitur. — (*d*) *Cæt. edit. deest* o. — (*e*) *Cæt. edit.* venia. (*f*) *Edit. Ven.* quod. — (*g*) *Edit. Lugd.* Hic.

FINIS TOMI SEXTI.

INDEX MATERIARUM QUÆ IN TOMO SEXTO

OPERUM

SANCTI BONAVENTURÆ CONTINENTUR

FINIS INDICIS TOMI SEXTI.

VESONTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII